॥ अथ श्रीमन्मार्कण्डेयमहापुराण प्रारम्भः ॥


मार्कंडेय ऋषि
बृहद्व्रतधर शांत जटिलोवल्क-
लाम्बर ॥ बिभ्रत्कमण्डलुदण्डमुप-
वीतसमेखलम् ॥ कृष्णाजिनसाक्ष
सूत्र कुशांश्चनियमर्द्धये ॥


शंकर
पार्वती
यम


जैमिनि
पिंगाक्ष

भूमिका.

अथात्रभवताभगवतान्तरस्थेन किंचिदावेदनाय नियोजितोहमुपढौकयामिसमया विविधविद्यालाभवतो भवतोभवतोषकरीमिमां मार्कण्डेयमहापुराणप्रस्तावनाम् । नाविदितमेतद्वो यद्द्वापरान्ते परमकारुणिको भगवान्बादरायणः कालेयदोषप्रालेयपुञ्जपरिशुष्यन्मेधाविचारकमलमुकुलानां स्वल्पायुष्यव्याकुलानां द्विजकुलानामुपचिकीर्षया विगलितभेदं वेदमनेकधा व्यास्थत् ।

लक्षणप्रमाणाभ्यां सिद्धं वेदं को हि नामापलपितुं प्रभवति । स किमुपादेयवचनो भवति । धर्मब्रह्मणोरवगमो हि वेदादेव भवतीति निर्विवादम् । न हि तत्र प्रत्यक्षादिकं शङ्कितुमप्यलम् । प्रत्यपादि चेदं मीमांसयोः । साङ्गवेदाध्ययनस्यावश्यकतां द्विजानां को हि नाम विशेषवित्प्रत्याचक्षीत । यथा व्याकरणादीनामङ्गानां वेदार्थावगतावुपकारकत्वमेवमेव पुराणानामप्युपयोगस्तत्रतत्रस्मर्यते ।

पुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्राङ्गमिश्रिताः ॥ वेदाः स्थानानि विद्यानां धर्मस्य च चतुर्दशेति ।

इतिहासपुराणाभ्यां वेदं समुपबृंहयेत् ॥ बिभेत्यल्पश्रुताद्वेदो मामयं प्रतारिष्यतीति ।

इतिहासो भारतं रामायणं च । पुराणानि ब्राह्मादीन्यष्टादश । एकवचनं जात्यभिप्रायम् । यदिदं सृष्टिस्थितिप्रलयादिकं संक्षेपतो वेदेप्युक्तं तत्पुराणेषु विस्तरतो दृश्यते । सर्गप्रतिसर्गादिप्रतिपादकत्वं पुराणानामसाधारणं लक्षणम् । यतः—

सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च । वंशानुचरितं चेति पुराणं पंचलक्षणमिति ।

महापुराणेधिकमप्यस्तीत्यन्यदेतत् ।

एवं च द्विजानामप्यत्राधिकार इति सिद्धं नः समीहितम् ।

किं च वेदानधिकारिणामपि स्त्रीशूद्रादीनामतिदीनानां गतिहीनानामुद्दिधीर्षयापि भगवांश्चतुर्दशविद्यास्थानकुशलः सत्यवतीसुतो व्यासो ब्राह्मादीनिपुराणानि प्रादुरवीभवत् । तानीमानि चाष्टादश पुराणानि ।

ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवं च शैवं लैङ्गं सगारुडम् । नारदीयं भागवतमाग्नेयं स्कान्दसंज्ञितम् ॥

भविष्यं ब्रह्मवैवर्तं मार्कण्डेयं सवामनम् । वाराहमात्स्ये कौर्मं च ब्रह्माण्डाख्यमिति त्रिषट् ॥

नचास्तिकः कश्चित्प्रत्यवतिष्ठते यं प्रति-अष्टादश पुराणानि कृत्वा सत्यवतीसुतः ॥ भारताख्यानमखिलं चक्रे तदुपबृंहितमिति स्कांदमात्स्यवचनम्, अष्टादश पुराणानि अष्टौ व्याकरणानि च । ज्ञात्वा सत्यवतीसूनुश्चक्रे भारतसंहितामिति भविष्यवचनम् । अष्टादशपुराणानां कर्ता सत्यवतीसुत इत्यादि चोदाहरामः । तस्मात्कृतमनुत्थिताकाङ्क्षापूरणेन ।

यद्यपि तत्र तत्र पुराणेषु कथानां परस्परं विरोधः परिदृश्यते, तथापि कल्पभेदादिना सुपरिहरः । नच जगज्जन्मादिहेतुतया क्वचिद्विष्णुः क्वचिच्छिवः क्वचिद्ब्रह्मा क्वचिच्छक्तिः क्वचिच्च सूर्यादिर्देवो वर्ण्यते व्यत्यस्ता च परस्परस्य सेव्यसेवकतेति महान् विरोध आपद्यते इति वाच्यम् । तस्य च विचारासहत्वात् । अत्र विरोधो हि भेदोपजीवकः ॥ स च भेदो वास्तवोऽवास्तवो वेति विचार्यते । न तत्र प्रथमः सकलाद्वैतश्रुतिव्याकोपात् । न द्वितीयः । स चोपाधिकृतो भवेत ॥ उपाधिश्च प्रकृतेः किंच सोपि अनादिः सादिर्वेति विकल्पव्याहतः । वस्तुतस्तु सर्वशक्तेः सच्चिदानन्दलक्षणस्य परमपुरुषस्येयं लीलैवेत्यन्यत्र विस्तरः ।

इदं च मार्कण्डेयमहापुराणं नवसहस्र्या श्लोकानां संकलितं परमेश्वरस्य परशक्तेर्माहात्म्यप्रतिपादकम् । अत्राष्टसप्ततितममध्यायमारभ्यैकनवतितमाध्यायं यावत्त्रयोदशभिरध्यायैर्दुर्गासप्तशतीस्तोत्रं दरीदृश्यते । सप्तशत्याष्टीकाः परःशताः सन्ति । तासु काश्चन मुद्रिताः समुपलभ्यन्ते । तत्र चेयं शान्तनवीनाम्नी टीका मूलेन मह ना यावधि क्वापि मुद्रितेति विचार्यास्या गुणगरिमाणमपि चित्ते परिकलय्य तया सहिता सप्तसती अत्र मुद्रिता चकास्ति तत्रेमावादिमौ श्लोकौ–

ब्रह्मा यस्यै हरिर्यस्यै रुद्रो यस्यै व्यधान्नमः ॥ नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ १ ॥

अव्युत्पन्नमुखान्धकूपपतिता गावो मुनेः खिन्दते ताः प्रोद्धर्तुमहो यतध्वमभितः स्वस्वार्थवत्सोत्सुकाः ॥
सूत्रैः पाणिनिसंभृतैरतितरामाकृष्यमाणः पुनस्ता वः कामदुघा भवन्त्यपि तमःस्तोमद्विषः सत्विषः ॥ २ ॥

अस्याष्टीकायाः कर्ता परमवैयाकरणो राजाधिराजश्रीतोमरवंशमुक्तामणिरुद्धरणात्मजनुश्चक्रवर्ती शंतनुः । अस्य वैयाकरणत्वं टीकापर्यालोचनतः स्फुटीभवति ।

अथैतत्पुस्तकं बहुषु स्थलेषु मुद्रितमपि बहुशोधनाभावादनादरपात्रत्वदोषदूरीकरणाय पण्डितैः संशोध्य विततेन सूचीपत्रेण संयोज्येदानीं तृतीयवारं मुद्रितमित्याकलनीयं विद्वद्भिः । प्रार्थ्यते च विपश्चितो यन्मानुषशेमुषीसुलभानि स्खलितानि क्षमध्वमुपयुञ्जध्वं च संशोधनेनेत्येतत्प्रकटयिता "श्रीवेङ्कटेश्वर" (स्टीम्) यन्त्रालयाध्यक्षः श्रीकृष्णदासात्मजः क्षेमराजः । आशास्ते चेदं गुणगृह्यैः पण्डितप्रवरैः पौराणिकैश्च साक्षात्परम्परयापि भूयोभूय उपयुज्यतामिति शम् ।

खेमराज–श्रीकृष्णदास "श्रीवेङ्कटेश्वर" मुद्रणालयाध्यक्ष–मुंबई.

विज्ञापनम् ।



समुपजोषमद्य सम्मुद्र्य प्रकाश्यते मार्कण्डेयाभिधानं महापुराणम् । यदेतदविशिष्यायतनानाञ्जनानां समुद्दिधीर्षया निसर्गत एव करुणावरुणालयेन गृहीतनरवपुषा नारायणेनैव तत्रभवता कृष्णद्वैपायनेन सरससप्रपञ्चरचनावलीविलसितमोजःप्रसादमाधुर्यादिनिखिलगुणगणालंकृतं न्यस्तललितपदलहरीलीलायितमर्थगौरववन्निखिलजगतां सारभूतममृतायमानम् । अतएव श्रवणाञ्जलिपुटपेयं निर्म्मितमिति केषां सचेतसांनिरतिशयमानन्दं समवलोकनसमकालं नाधास्यतीति वक्तुं न पारयामः । न केवलमत्र रचनाचातुर्यमलङ्कारकौशलञ्च । किन्तुरसभावविशेषवत्तया भक्तिश्रवणायिततयाच मोक्षोपयोगिनीभगवतःप्रवृत्तिः । यैषानितरामाकर्षत्यध्येतृजनस्वान्तम् । अत्रहारिश्चन्द्रोपाख्याने भुवनकोशवर्णने मन्वन्तरराजवंशादिवर्णनायाञ्च पाषाणस्यापि प्रवृत्तिरेकरसानुवर्तिनी स्यात् । किं बहुना । श्रीदेवीमाहात्म्यमपि यस्यांशांशकत्वेन प्रतिभात्यत एवैतन्महापुराणेष्वभ्यर्हिततममित्यभिमन्यन्ते "मद्वयं भद्वयं चैव ब्रत्रयं वचतुष्टयम्" इत्यादिपुराणनामाद्यक्षरानुगणनायांमार्कण्डेयमत्स्यादिष्वष्टादशस्वेषु प्राथम्यमेतस्य प्रमाणयन्तःपुराणरसिकाः ।

अस्यावतारणा तु भारतसंशयक्षुब्धमनसो मुनिवर्य्यस्य श्रीमत्कृष्णद्वैपायनप्रियशिष्यस्य जैमिनेः सन्देहनिरासनार्थैव तदत्र श्रोता स एव जैमिनिर्वक्तारश्च गुरुशापेन विहगाकृतिभूता ऋषिकुमाराः वर्णिताश्चात्र महापुराणोपयोगिविषयादयः ।

तदेतदस्माभिर्मुम्बापुरवासिनस्सहृदयहृदयाह्लादकस्य गुप्तपतेः श्रीलश्रीखेमराजश्रीकृष्णदासाह्वयस्य प्रार्थनाभिरावर्जितस्वान्तैरेतदीयम्मुद्रितममुद्रितञ्च पुस्तकजातमाकलय्यावधार्य च मूलतः पाठशुद्धिं साधारणमतिकदिदृक्षुजनसौकर्य्याय भारतभाषयाऽपि समनुवाद्य ग्राहकजनसौकर्य्यार्थम्पृथक्पृथक्मूलमात्रमनुवादमात्रमुभयघटितञ्चेति त्रिप्रकारकमेतत्तेनैव गुप्तवर्येणमुद्रापितम् ॥ एतस्य सर्वाधिकारोऽप्यस्माभिस्तस्मै दत्त इति विदाङ्कुर्वन्तु सहृदयवर्य्या इति शुभम् ।

पं० श्रीकन्हैयालालमिश्रस्य मुरादाबादमधिवसतः ।

अथ मार्कण्डेयपुराणस्थविषयानुक्रमणिका।

अध्यायः	विषयः	पत्रम्
१	आदौ मार्कण्डेयसमीपे जैमिनेर्भारतविषयकप्रश्नः, तं प्रति तदुत्तरप्रदात्रुपदेशप्रसङ्गेनमार्कण्डेयवप्वप्सरसः शापकथनम् ...	१
२	कन्धरविद्युद्रूपयोर्युद्धवर्णनम्, चटकोत्पत्तिकथनञ्च ...	२
३	शमीकमुनिसमीपे पिंगाक्षादिविहगानां शापकारणवर्णनम्; तेषां विन्ध्याचलप्राप्तिश्च ...	३
४	विन्ध्याचलस्थपक्षिचतुष्टयानां समीपे गमनपूर्वकं जैमिनेः प्रश्नचतुष्टयकथनम्, तेषाञ्च तदुत्तरदानमिषेण तं प्रति चतुर्व्यूहावतारवर्णनम्	४
५	द्रौपद्याःस्वामिपञ्चकत्वकारणम्, इन्द्रविक्रियाकथनञ्च	६
६	बलदेवकृतब्रह्महत्यायाः कारणकथनम्	६
७	विश्वामित्ररोषाद्धरिश्चन्द्रस्य राज्याच्युतिः; द्रौपदेयविवरणञ्च	७
८	हरिश्चन्द्रोपाख्यानम्	८
९	आडिबकयुद्धप्रस्तावः	१३
१०	पक्षिगणसकाशे जैमिनेः प्राणिजन्मादिविषयकप्रश्नः, ते षामपि तदुत्तरदानमिषेण पितापुत्रसंवादकथनञ्च	१४
११	पितृसमीपे पुत्रस्य निषेकादिवृत्तान्तवर्णनम्	१५
१२	महारौरवादिनरकवृत्तान्तवर्णनम्	"
१३	वैश्यराजयमपुरुषसम्वादः	१७
१४	वैश्यराजं प्रति यमपुरुषस्य कर्मफलकथनम्	१७
१५	वैश्यराजस्य स्वर्गगमनञ्च	१९
१६	पतिव्रतामाहात्म्यम्; अनसूयावरलाभश्च दत्तात्रेयोत्पत्तिः	
	कार्त्तवीर्यार्जुनं प्रति गर्गस्योपदेशकथनपूर्वकं दत्तात्रेयवृत्तान्तवर्णनम्	२१
१७	दत्तात्रेयकार्तवीर्यसम्वादः	२४
१८	नागराजाश्वतरसकाशे तत्तनययोः कुवलयाश्ववृत्तान्तवर्णनप्रारम्भः	२५
१९	स्वबाणविद्धपातालकेतुदैत्यानुसरणात् पातालगमनं कुवलयाश्वस्य तत्र मदालसापाणिग्रहणम्, ससैन्यस्य पातालकेतोर्वधश्च	२६
२०	मदालसावियोगः	२८
२१	अश्वतरस्य तपश्चरणपुरःसरं मदालसाप्राप्तिः;कुवलयाश्वस्य नागराजभवनगमनञ्च	२९
२२	कुवलयाश्वस्य पुनरश्वतरसकाशान्मदालसालाभः	३१
२३	मदालसाया बालोल्लापनम्	३२
	मदालसापुत्रत्रयस्य तपश्चरणम् चतुर्थमलर्कसंज्ञं प्रति तद्वाक्यञ्च	३२
२४	मदालसया राजधर्मकथनम्	३३
२५	अलर्कं प्रति मदालसया आश्रमचतुष्कधर्मकर्मादिकथनम्	३३
२६	बाहुल्येन गार्हस्थ्यधर्मनिरूपणम्	३४

अध्यायः	विषयः	पत्रम्
८३	धूम्रलोचनवधः ...	११८
८४	चण्डमुण्डवधः ...	१२१
८५	रक्तबीजवधः ...	१२४
८६	निशुम्भवधः ...	१३१
८७	शुम्भवधः	१३५
८८	देव्याः स्तुतिः ...	१३८
८९	देवेभ्यो देव्या वरदानम्	१४५
९०	तपसाराधिताया देव्याः सुरथवैश्ययोर्यथाभिलषितवरदानम्	१४९
९१	दक्षसावर्ण्यादिरौच्यान्तपञ्चमन्वन्तरकथनम् (९-१३)	१५२
९२	रुचिं प्रति पितॄणां गार्हस्थ्योपदेशः	”
९३	रुचिकृतः पितृस्तवः ...	५३
९४	पितॄणां रुचये कन्यादानम्	१५४
९५	रौच्यमनोरुत्पत्तिः ...	”
९६	भौत्यमन्वन्तरारम्भः (१४) शान्तिकृताग्निस्तोत्रकथनञ्च	१५४
९७	भौत्यमन्वन्तरकथनम्; सर्वमन्वन्तराख्यानश्रवणफलकीर्त्तनञ्च	१५६
९८	भूपालवंशानुकीर्तनप्रारम्भः; समासेन मार्तण्डोत्पत्तिकथनं तत्स्वरूपवर्णनञ्च	”
९९	ब्रह्मसर्गे भास्वदुत्पत्तिकथनम्	१५७
१००	ब्रह्मकृतो रविस्तवः	”
१०१	कश्यपान्वयकीर्तनम्; अदितिकृता दिवाकरस्तुतिश्च	१५८
१०२	अदित्यै भास्वतो वरदानम्; अदितिगर्भे तदुत्पत्तिश्च	”
१०३	भानुतनुलिखनम् ..	१५९
१०४	विश्वकर्मकृतः सूर्यस्तवः	१६०
१०५	भानुसन्ततिसम्भूतिः	”
१०६-१०७	भानुमाहात्म्यवर्णने राज्यवर्द्धनवृत्तान्तः	१६१
१०८	सूर्यवंशानुक्रमः ..	१६३
१०९	पृषध्रोपाख्यानम् ...	”
११०-१११-११२	नाभागचरित्रम्	”
११३	भलन्दनवत्सप्रीचारितम्	१६५
११४-११५	खनित्रचारितम्	१६६
११६	विविंशचारितम् ..	१६८
११७	खनीनेत्रचारितम् ...	”
११८	करन्धमचारितम् ...	१६९
११९	अवीक्षितोत्पत्तिः, स्वयम्वरे तत्कर्तृकं वैशालिनीहरणञ्च ...	”
१२०	राजभिर्युद्धेऽवीक्षितस्य बन्धनम्	१७०
१२१	पितुरवीक्षितस्योद्धरणम्; अवीक्षितस्य वैराग्यञ्च	”
१२२	मातुः किमिच्छकव्रतेऽवीक्षितस्य पित्रे पौत्रमुखप्रदर्शनाङ्गीकारः	१७१
१२३	दानवहस्तादवीक्षितस्य वैशालिनीपरित्राणम्	१७२
१२४	अवीक्षितेन वैशालिन्या विवाहः मरुत्तोत्पत्तिश्च	१७३
१२५	पित्रे पौत्रमुखप्रदर्शनमवीक्षितस्य, मरुत्तस्य पितामहाद्राज्यप्राप्तिश्च	”
१२६-१२७-१२८	मरुत्तचारितम्	१७४
१२९	नारिष्यन्तचारितम्	१७६
१३०	दमचारितेसुमनास्वयंवरः	१७७
१३१	नारिष्यन्तवधः ...	१७८
१३२	वपुष्मद्वधार्थं दमप्रतिज्ञा	”
१३३	वपुष्मद्वधः	१७९
१३४	पुराणमाहात्म्यकीर्त्तनम्	”

इत्यनुक्रमणिका समाप्ता।

अध्याय.	विषय	पत्रम्
२७	नित्यनैमित्तिकादिश्राद्धकल्पः	३५
२८	पार्वणश्राद्धकल्पः ...	"
२९	श्राद्धकल्पः	३७
३०	काम्यश्राद्धफलकथनम्	"
३१	सदाचारादिव्यवस्थानिरूपणम्	३८
३२	वर्ज्यावर्ज्यादिनिरूपणम्	४०
३३	मदालसायाः पुत्रायांगुलीयकदानम्	४२
३४	अलर्कस्यात्मविवेकः ...	"
३५	दत्तात्रेयालर्कयोर्वाकोवाक्यम्	४३
३६	योगाध्यायः . .	"
३७	योगसिद्धिः	४४
३८	योगिचर्या	४५
३९	ओङ्कारस्वरूपकथनम्	"
४०	आरिष्टकथनम् ...	४६
४१	सुबाहुकाशिराजयोर्वाकोवाक्यम्	४७
४२	क्रौष्टुकिं प्रति मार्कण्डेयस्य ब्रह्मोत्पत्तिवर्णनम्	४८
४३	कालनिरूपणम्; ब्रह्मायुःप्रमाणञ्च	४९
४४	प्राकृतवैकृतसर्गवर्णनम्	५०
४५	बाहुल्येन देवादिसृष्टिकथनम्	५१
४६	मिथुनसृष्टिस्थानकल्पनावर्णनञ्च	५२
४७	यक्षानुशासनम् ...	५३
४८	दोःसहस्रोत्पत्तिः .	५५
४९	रुद्रसर्गः	५७
५०	स्वायम्भुवमन्वन्तरकथनम् (१)	५८
५१	जम्बूद्वीपवर्णनम् ...	"
५२	भुवनकोशकथनप्रसङ्गेजम्बूद्वीपान्तर्गतखण्डवर्णनम् ...	५९
५३	गङ्गावतारः	"
५४	भारतवर्षविभागः ..	६०
५५	कूर्मसंस्थानम्	६१
५६	भद्राश्वादिवर्षवर्णनम् ...	६३
५७	किम्पुरुषादिवर्षवर्णनम्	"
५८	स्वारोचिषमन्वन्तरकथनप्रारम्भः ब्राह्मणवरूथिनी संवादः (२)	६३
५९	कलिवरूथिनीसमागमः	६५
६०	स्वरोचिर्जन्म स्वारोचिषा मनोरमाया विवाहश्च	"
६१	स्वारोचिषा मनोरमासख्योर्विवाहः	६७
६२	चक्रवाकीमृगयोः स्वरोचिराधिक्षेपः	"
६३	स्वारोचिषोत्पत्तिः ...	६८
६४	स्वारोचिषमन्वन्तरकथनम्	"
६५	निधिनिर्णयः	"
६६	औत्तममन्वन्तरकथनप्रारम्भः उत्तमस्य पत्नीपारित्यागः द्विजभार्यान्वेषणञ्च (३) ...	६९
६७	द्विजभार्यानयनम् ...	७१
६८	ऋषिराज्ञोर्वाकोवाक्यम्	"
६९	राजमहिष्यानयनम् औत्तममनूत्पत्तिश्च ...	७२
७०	औत्तममन्वन्तरकथनम्	७३
७१	तामसमन्वन्तरकथनम् (४)	"
७२	रैवतमन्वन्तरकथनम् (५)	७४
७३	चाक्षुषमन्वन्तरकथनम् (६)	७६
७४	वैवस्वतमन्वन्तरकथनप्रारम्भः वैवस्वतमनूत्पत्तिःसूर्यशातनञ्च (७)	७७
७५	देवर्षिकृतं सूर्यस्तोत्रम् अश्विनीकुमारोत्पत्त्यादिश्च	७८
७६	वैवस्वतमन्वन्तरकथनम्	"
७७	सावर्णिकमन्वन्तरकथनारम्भः,तत्रऋष्यादिकथनम् (८)	७९
७८	देवीमाहात्म्यारम्भोमधुकैटभवधः	"
७९	महिषासुरसैन्यवधः ...	९१
८०	महिषासुरवधः	९९
८१	शक्रादिकृतदेवीस्तुतिः	१०३
८२	देवीदूतयोःसंवादः . .	१०८

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीमद्वेङ्कटेशाय नमः ॥ ॥ अथ मार्कण्डेयमहापुराणप्रारंभः ॥ ॥ ॐ नमोभगवतेवासुदेवाय ॥ यद्योगिभिर्भवभयार्तिवि
नाशयोग्यमासाद्यवंदितमतीवविविक्तचित्तैः ॥ तद्वःपुनातुहरिपादसरोजयुग्ममाविर्भवत्क्रमविलंघितभूर्भुवःस्वः ॥ १ ॥ पायात्सवःसकलकल्मषभेद
दक्षःक्षीरोदकुक्षिफणिभोगनिविष्टमूर्तिः ॥ श्वासावधूतसलिलोत्कणिकाकरालः सिन्धुःप्रनृत्यमिवयस्यकरोतिसंगात् ॥ २ ॥ नारायणंनमस्कृत्य
नरंचैवनरोत्तमम् ॥ देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीरयेत् ॥ ३ ॥ ॥ तपःस्वाध्यायनिरतंमार्कण्डेयंमहामुनिम् ॥ व्यासशिष्योमहातेजाजैमिनिःपर्य
पृच्छत ॥ १ ॥ भगवन्भारताख्यानंव्यासेनोक्तंमहात्मना ॥ पूर्णमस्तमलैःशुभ्रैर्नानाशास्त्रसमुच्चयैः ॥ २ ॥ जातिशुद्धिसमायुक्तंसाधुशब्दोपशोभि
तम् ॥ पूर्वपक्षोक्तिसिद्धान्तपरिनिष्ठासमन्वितम् ॥ ३ ॥ त्रिदशानांयथाविष्णुर्द्विपदांब्राह्मणोयथा ॥ भूषणानांचसर्वेषांयथाचूडामणिर्वरः ॥ ४ ॥
यथायुधानांकुलिशमिन्द्रियाणांयथामनः ॥ तथेहसर्वशास्त्राणांमहाभारतमुत्तमम् ॥ ५ ॥ अत्रार्थश्चैवधर्मश्चकामोमोक्षश्चवर्ण्यते ॥ परस्परानुबन्धा
श्चसानुबन्धाश्चतेपृथक् ॥ ६ ॥ धर्मशास्त्रमिदंश्रेष्ठमर्थशास्त्रमिदंपरम् ॥ कामशास्त्रमिदंचाग्र्यंमोक्षशास्त्रंतथोत्तमम् ॥ ७ ॥ चतुराश्रमधर्माणामाचा
रस्थितिसाधनम् ॥ प्रोक्तमेतन्महाभागवेदव्यासेनधीमता ॥ ८ ॥ तथातातकृतंह्येतद्व्यासेनोदारकर्मणा ॥ यथाव्याप्तंमहाशास्त्रंविरोधैर्नाभिभूय
ते ॥ ९ ॥ व्यासवाक्यजलौघेनकुतर्कतरुहारिणा ॥ वेदशैलावतीर्णेननीरजस्कामहीकृता ॥ १० ॥ कलशब्दमहाहंसंमहाख्यानपराम्बुजम् ॥
कथाविस्तीर्णसलिलंकार्ष्णवेदंमहाह्रदम् ॥ ११ ॥ तदिदंभारताख्यानंबह्वर्थंश्रुतिविस्तरम् ॥ तत्त्वतोज्ञातुकामोहंभगवंस्त्वामुपस्थितः ॥ १२ ॥
कस्मान्मानुषतांप्राप्तोनिर्गुणोऽपिजनार्दनः ॥ वासुदेवोजगत्सूतिस्थितिसंयमकारणम् ॥ १३ ॥ कस्माच्चपाण्डुपुत्राणामेकासाद्रुपदात्मजा ॥ पञ्चा
नांमहिषीकृष्णाह्यत्रनःसंशयोमहान् ॥ १४ ॥ भेषजंब्रह्महत्यायाबलदेवोमहाबलः ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनकस्माच्चक्रेहलायुधः ॥ १५ ॥ कथंचद्रौप
देयास्तेऽकृतदारामहारथाः ॥ पाण्डुनाथामहात्मानोवधमापुरनाथवत् ॥ १६ ॥ एतत्सर्वंविस्तरशोममाख्यातुमिहार्हसि ॥ भवन्तोमूढबुद्धीनामव
बोधकराःसदा ॥ १७ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वामार्कण्डेयो महामुनिः ॥ दशाष्टदोषरहितोवक्तुंसमुपचक्रमे ॥ १८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ क्रिया
कालोऽयमस्माकंसंप्राप्तोमुनिसत्तम ॥ विस्तरेचापिवक्तव्येनैषकालःप्रशस्यते ॥ १९ ॥ येतुवक्ष्यन्तिवक्ष्येऽद्यतानहंजैमिनेतव ॥ तथाचनष्टसन्देहंत्वां
करिष्यन्तिपक्षिणः ॥ २० ॥ पिङ्गाक्षश्चविबोधश्चसुपुत्रःसुमुखस्तथा ॥ द्रोणपुत्राःखगश्रेष्ठास्तत्त्वज्ञाःशास्त्रचिन्तकाः ॥ २१ ॥ वेदशास्त्रार्थविज्ञाने
येषामव्याहतामतिः ॥ विंध्यकन्दरमध्यस्थास्तानुपास्यचपृच्छच ॥ २२ ॥ एवमुक्तस्तदातेनमार्कण्डेयेनधीमता ॥ प्रत्युवाचर्षिशार्दूलोविस्मयोत्फुल्ल

लोचनः ॥ २३ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ अत्यद्भुतमिदंब्रह्मन् [illegible] षी ॥ यत्पक्षिणस्तेविज्ञानमापुरत्यन्तदुर्लभम् ॥ २४ ॥ तिर्य्यग्योन्यांयदि भवस्तेषांज्ञानंकुतोऽभवत् ॥ कथंचद्रोणतनयाःप्रोच्यन्तेतेपतत्रिणः ॥ २५ ॥ कश्चद्रोणःप्रविख्यातोयस्यपुत्रचतुष्टयम् ॥ जातंगुणवतांतेषांधर्मज्ञानंमहात्मनाम् ॥ २६ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ शृणुष्वावहितो भूत्वायद्वृत्तंनन्दनेपुरा ॥ शक्रस्याप्सरसांचैवनारदस्यचसंगमे ॥ २७ ॥ नारदोनन्दनेऽपश्यत्पुंश्चलीगणमध्यगम् ॥ शक्रंसुराधिराजानंतन्मुखासक्तलोचनम् ॥ २८ ॥ सतेनर्षिवरिष्ठेनदृष्टमात्रःशचीपतिः ॥ समुत्तस्थौस्वकंचास्मैददावासनमादरात् ॥ २९ ॥ तंदृष्ट्वाबलवृत्रघ्नमुत्थितंत्रिदशाङ्गनाः ॥ प्रणेमुस्ताश्चदेवर्षिंविनयावनताःस्थिताः ॥ ३० ॥ ताभिरभ्यर्चितःसोऽथउपविष्टेशक्रतौ ॥ यथार्हंकृतसंभाषःकथाश्चक्रे मनोरमाः ॥ ततःकथान्तरेशक्रस्तमुवाचमहामुनिम् ॥ ३१ ॥ शक्र उवाच ॥ देह्याज्ञांनृत्यतामासांतवयाभिमतेतिवै ॥ ३२ ॥ रम्भावाकर्कशावाथउर्वश्यथतिलोत्तमा ॥ घृताचीमेनकावापियत्रवाभवतोरुचिः ॥ ३३ ॥ एतच्छ्रुत्वाद्विजश्रेष्ठोवाचंशक्रस्यनारदः ॥ विचिन्त्याप्सरसःप्राहविनयावनताःस्थिताः ॥ ३४ ॥ युष्माकमिहसर्वासां रूपौदार्यगुणाधिकम् ॥ आत्मानंमन्यतेयातुसानृत्यतुममाग्रतः ॥ ३५ ॥ गुणरूपविहीनायाःसिद्धिर्नाट्यस्यनास्तिवै ॥ चार्वधिष्ठानवन्नृत्यंनृत्यमन्यद्विडम्बनम् ॥ ३६ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ तद्वाक्यसमकालंचएकैकास्तानतास्ततः ॥ अहंगुणाधिकानत्वंनत्वंचान्याब्रवीदिदम् ॥ ३७ ॥ तासांसंभ्रममालोक्य भगवान्पाकशासनः ॥ पृच्छ्यतांमुनिरित्याहवक्तायांवोगुणाधिकाम् ॥ ३८ ॥ शक्रच्छन्दानुयाताभिःपृष्टस्ताभिःसनारदः ॥ प्रोवाचयत्तदावाक्यंजैमिनेतन्निबोधमे ॥ ३९ ॥ तपस्यंतंनगेन्द्रस्थंयावःक्षोभयतेबलात् ॥ दुर्वाससंमुनिश्रेष्ठं तांवोमन्येगुणाधिकाम् ॥ ४० ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासर्वावेपितकन्धराः ॥ अशक्यमेतदस्माकमितिताश्चक्रिरेकथाः ॥ ४१ ॥ तत्राप्सरावपुर्नाममुनिक्षोभणगर्विता ॥ प्रत्युवाचानुयास्यामियत्रासौसंस्थितोमुनिः ॥ ॥ ४२ ॥ अद्यतंदेहयन्तारंप्रयुक्तेन्द्रियवाजिनम् ॥ स्मरशस्त्रगलद्रश्मिंकरिष्यामिकुसारथिम् ॥ ४३ ॥ ब्रह्माजनार्दनोवापियदिवानीललोहितः ॥ तमप्यद्यकरिष्यामिकामबाणक्षतान्तरम् ॥ ४४ ॥ इत्युक्त्वाप्रजगामाथप्रालेयाद्रिंवपुस्तदा ॥ मुनेस्तपःप्रभावेणप्रशान्तश्वापदाश्रमम् ॥ ४५ ॥ सापुंस्कोकिलमाधुर्यायत्रास्तेसमहामुनिः ॥ क्रोशमात्रंस्थितातस्मादगायतवराप्सराः ॥ ४६ ॥ तद्गीतध्वनिमाकर्ण्यमुनिर्विस्मितमानसः ॥ जगामतत्रयत्रास्तेसाबालारुचिरानना ॥ ४७ ॥ तांदृष्ट्वाचारुसर्वाङ्गींमुनिःसंस्तभ्यमानसम् ॥ क्षोभणायागतांज्ञात्वाकोपामर्षसमन्वितः ॥ ४८ ॥ उवाचेदंततोवाक्यंमहर्षिस्तांमहातपाः ॥ ४९ ॥ यस्माद्दुःखार्जितस्येहतपसोविघ्नकारणात् ॥ आगतासिमदोन्मत्तेममदुःखायखेचारि ॥ ५० ॥

तस्मात्सुपर्णगोत्रेत्वंमत्क्रोधकलुषीकृता ॥ जन्मप्राप्स्यसिदुष्प्रज्ञेयावद्वर्षाणिषोडश ॥ ५१ ॥ निजरूपंपरित्यज्यपक्षिणीरूपधारिणी ॥ चत्वारस्ते
चतनयाजनिष्यन्तेऽधमाप्सरः ॥ ५२ ॥ अप्राप्यतेषुचप्रीतिंशस्त्रपूतापुनर्दिवि ॥ वासमाप्स्यसिवक्तव्यंनोत्तरंतेकथंचन ॥ ५३ ॥ इतिवचनमस
ह्यंकोपसंरक्तदृष्टिश्चलकलवलयांतांमानिनींश्रावयित्वा ॥ तरलतरतरङ्गांगांपरित्यज्यविप्रःप्रथितगुणगणौघांसंप्रयातःखगङ्गाम् ॥ ५४ ॥ ॥ इति
श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेवपुशापकथनंनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ अरिष्टनेमिपुत्रोऽभूद्गरुडोनामपक्षिराट् ॥ गरुडस्याभवत्पुत्रः
सम्पातिरितिविश्रुतः ॥ १ ॥ तस्याप्यासीत्सुतःशूरःसुपार्श्वोवायुविक्रमः ॥ सुपार्श्वतनयःकुन्तिःकुन्तिपुत्रःप्रलोलुपः ॥ २ ॥ तस्यापितनयावा
स्तांकङ्कःकन्धरएवच ॥ ३ ॥कङ्कःकैलासशिखरेविद्युद्रूपेतिविश्रुतम् ॥ ददर्शाम्बुजपत्राक्षंराक्षसंधनदानुगम् ॥ ४ ॥ आपानासक्तममलस्रग्दामा
म्बरधारिणम् ॥ भार्यासहायमासीनंशिलापट्टेऽमलेशुभे ॥ ५ ॥ तद्दृष्टमात्रे कङ्केनरक्षःक्रोधसमन्वितम ॥ प्रोवाचकस्मादायातस्त्वमितोह्यण्डजा
धम ॥ ६ ॥ स्त्रीसन्निकर्षेतिष्ठन्तंकस्मान्मामुपसर्पसि ॥ नैषधर्मःसुबुद्धीनांमिथोनिष्पाद्यवस्तुषु ॥ ७ ॥ कङ्कउवाच ॥ साधारणोऽयंशैलेन्द्रोयथ
तवतथामम ॥ अन्येषांचैवजन्तूनांममताभवतोऽत्रका ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ८ ॥ ब्रुवाणमित्थंखड्गेनकङ्कंचिच्छेदराक्षसः ॥ क्षरत्क्षतजबीभत्सं
विस्फुरन्तमचेतनम् ॥ ९ ॥ कङ्कंविनिहतंश्रुत्वाकन्धरःक्रोधमूर्छितः ॥ विद्युद्रूपवधायाशुमनश्चक्रेण्डजेश्वरः ॥ १० ॥ सगत्वाशैलशिखरंकङ्को
यत्रहतःस्थितः ॥ तस्यसंकलनंचक्रेभ्रातुर्ज्येष्ठस्यखेचरः ॥ कोपामर्षविवृत्ताक्षोनागेन्द्रइवनिःश्वसन् ॥ ११ ॥ जगामाथसयत्रास्तेभ्रातृहातस्य
राक्षसः ॥ पक्षवातेनमहताचालयन्भूधरान्वरान् ॥ १२ ॥ वेगात्पयोदजालानिविक्षिपन्क्षतजेक्षणः ॥ क्षणात्क्षयितशत्रुःसपक्षाभ्यांक्रान्तभूधरः ॥
॥ १३ ॥ पानासक्तमतिंतत्रतंददर्शनिशाचरम् ॥ आताम्रवक्त्रनयनंहेमपर्यङ्कमाश्रितम ॥ १४ ॥ स्रग्दामापूरितशिखंहरिचन्दनभूषितम् ॥ केतकी
पत्रगर्भाभैर्दन्तैर्घोरतराननम् ॥ १५ ॥ वामोरुमाश्रितांचास्यददर्शायतलोचनाम् ॥ पत्नींमदनिकांनामपुंस्कोकिलकलस्वानाम् ॥ १६ ॥ ततोरोषप
रीतात्माकन्धरःकन्दरस्थितम् ॥ तमुवाचसुदुष्टात्मन्नेहियुध्यस्ववैमया ॥ १७ ॥ यस्माज्ज्येष्ठोममभ्राताविश्रब्धोघातितस्त्वया ॥ तस्मात्त्वांम
दसंसक्तंनयिष्येयमसादनम् ॥ १८ ॥ विश्वस्तघातिनांलोकायेचस्त्रीबालघातिनाम् ॥ यास्यसेनिरयान्सर्वांस्तांस्त्वमद्यमयाहतः ॥ १९ ॥ मार्कण्डे
यउवाच ॥ ॥ इत्येवंपतगेन्द्रेणप्रोक्तंस्त्रीसन्निधौतदा ॥ रक्षःक्रोधसमाविष्टंप्रत्यभाषतपक्षिणम् ॥ २० ॥ यदितेनिहतोभ्रातापौरुषंतद्धिदर्शितम् ॥
त्वामप्यद्यहनिष्येऽहंखड्गेनानेनखेचर ॥ २१ ॥ तिष्ठक्षणंनात्रजीवन्पतगाधमयास्यसि ॥ इत्युक्त्वाञ्जनपुञ्जाभंविमलंखड्गमाददे ॥ २२ ॥ ततःपत

गराजस्ययक्षाधिपभटस्यच ॥ बभूवयुद्धमतुलंयथागरुडशक्रयोः ॥ २३ ॥ ततःसराक्षसःक्रोधात्खड्गमाविध्यवेगवत् ॥ चिक्षेपपतगेन्द्रायनिर्वाणा
ङ्गारवर्चसम् ॥ २४ ॥ पतगेन्द्रश्चतंखड्गंकिञ्चिदुत्प्लुत्यभूतलात् ॥ वक्त्रेणजग्राहतदागरुडःपन्नगंयथा ॥ २५ ॥ वक्त्रपादतलैर्भङ्क्त्वाचक्रेक्षोभमथा
ण्डजः ॥ तस्मिन्भग्नेततःखड्गेबाहुयुद्धमवर्तत ॥ २६ ॥ ततःपतगराजेनवक्षस्याक्रम्यराक्षसः ॥ हस्तपादकरैराशुशिरसाचवियोजितः ॥ २७ ॥
तस्मिन्विनिहतेसास्त्रीखगंशरणमभ्यगात् ॥ किञ्चित्सञ्जातसन्त्रासाप्राहभार्याभवामिते ॥ २८ ॥ तामादायखगश्रेष्ठःस्वकंगृहमगात्पुनः ॥ गत्वा
सनिष्कृतिंभ्रातुर्विद्युद्रूपनिपातनात् ॥ २९ ॥ कन्धरस्यचसावेश्मप्राप्येच्छारूपधारिणी ॥ मेनकातनयासुभ्रूःसौपर्णरूपमाददे ॥ ३० ॥ तस्यांसज
नयामासताक्षींनामसुतांतदा ॥ मुनिशापाग्निविप्लुष्टवपुमप्सरसांवराम् ॥ तस्यानामतदाचक्रेताक्षींमितिविहंगमः ॥ ३१ ॥ मन्दपालसुताश्चासंश्च
त्वारोऽमितबुद्धयः ॥ जरितारिप्रभृतयोद्रोणान्ताद्विजसत्तमाः ॥ ३२ ॥ तेषांजघन्योधर्मात्मावेदवेदांगपारगः ॥ उपयेमेसतांताक्षींकन्धरानुमतेशु
भाम् ॥ ३३ ॥ कस्यचित्त्वथकालस्यताक्षींगर्भमवापह ॥ सप्तपक्षाहितेगर्भेकुरुक्षेत्रंजगामसा ॥ ३४ ॥ कुरुपाण्डवयोर्युद्धेवर्तमानेसुदारुणे ॥
भावित्वाच्चैवकार्यस्यरथमध्येविवेशसा ॥ ३५ ॥ तत्रापश्यतयुद्धंसासर्वेषांपृथिवीक्षिताम् ॥ शरशक्त्यृष्टिभिर्भीमंयथादेवासुरंरणम् ॥ ३६ ॥ तत्रा
पश्यत्तदायुद्धंभगदत्तकिरीटिनोः ॥ निरंतरंशरैरासीदाकाशंशलभैरिव ॥ ३७ ॥ पार्थकोदण्डनिर्मुक्तमासन्नमतिवेगवत् ॥ तस्याभल्लमहिश्यामंत्वचं
चिच्छेदजाठरीम् ॥ ३८ ॥ भिन्नेकोष्ठेशशाङ्काभंभूमावण्डचतुष्टयम् ॥ आयुषःसावशेषत्वात्तूलराशाविवापतत् ॥ ३९ ॥ तत्पातसमकालंचसुप्रती
काद्गजोत्तमात् ॥ पपातमहतीघण्टाबाणसंछिन्नबन्धना ॥ ४० ॥ समंसमन्तात्प्राप्तातुनिर्भिन्नधरणीतला ॥ छादयन्तीस्वमण्डानिस्थितानिपिशि
तोपरि ॥ ४१ ॥ हतेचतस्मिन्नृपतौभगदत्तेनरेश्वरे ॥ बहून्यहान्यभूद्युद्धंकुरुपाण्डवसैन्ययोः ॥ ४२ ॥ वृत्तेयुद्धेधर्मपुत्रेगतेशान्तनवान्तिकम् ॥
भीष्मस्यगदतोऽशेषाञ्श्रोतुंधर्मान्महात्मनः ॥ ४३ ॥ घण्टागतानितिष्ठन्तियत्राण्डानिद्विजोत्तम ॥ आजगामतमुद्देशंशमीकोनामसंयमी ॥ ४४ ॥
सतत्रशब्दमशृणोच्चिचीकुचीतिवाशताम् ॥ बाल्यादस्फुटवाक्यानांविज्ञानेऽपिपरेसति ॥ ४५ ॥ अथर्षिःशिष्यसहितोघण्टामुत्पाट्यविस्मितः ॥
अमातृपितृपक्षाणिशिशुकानिददर्शह ॥ ४६ ॥ तानितत्रतथाभूमौशमीकोभगवान्मुनिः ॥ दृष्ट्वासविस्मयाविष्टःप्रोवाचानुगतान्द्विजान् ॥ ४७ ॥
सम्यगुक्तंद्विजाग्र्येणशुक्रेणोशनसास्वयम् ॥ पलायनपरंदृष्ट्वादैत्यसैन्यंसुरार्दितम् ॥ ४८ ॥ नगन्तव्यंनिवर्तध्वंकस्माद्व्रजतकातराः ॥ उत्सृज्यशौ
र्य्ययशसीक्कगतानमरिष्यथ ॥ ४९ ॥ नश्यतोयुध्यतोवापितावद्भवतिजीवितम् ॥ यावद्धातासृजत्पूर्वंनयावन्मनसेप्सितम् ॥ ५० ॥ एकेम्रियन्ते

स्वगृहंपलायन्तोऽपरेजनाः ॥ भुञ्जन्तोऽन्नंतथैवापःपिबन्तोनिधनंगताः ॥ ५१ ॥ विलासिनस्तथैवान्येकामयानानिरामयाः ॥ अविक्षतांगाःशस्त्रैश्चप्रेतराजवशंगताः ॥ ५२ ॥ अन्येतपस्यभिरतानीताःप्रेतनृपानुगैः ॥ योगाभ्यासेरताश्चान्येनैवप्रापुरमृत्युताम् ॥ ५३ ॥ शम्बरायपुराक्षिप्तंवज्रंकुलिशपाणिना ॥ हृदयेऽभिहतस्तेनतथापिनमृतोसुरः ॥ ५४ ॥ तेनैवखलुवज्रेणतेनैवेन्द्रेणदानवाः ॥ प्राप्तेकालेहतादैत्यास्तत्क्षणान्निधनंगताः ॥ ५५ ॥ विदित्वैवंनसंत्रासःकर्तव्योविनिवर्तत ॥ ततोनिवृत्तास्तेदैत्यास्त्यक्त्वामरणजंभयम् ॥ ५६ ॥ इतिशुक्रवचःसत्यंकृतमेभिःखगोत्तमैः ॥ येयुद्धेऽपिनसंप्राप्ताःपञ्चत्वमतिमानुषे ॥ ५७ ॥ क्काण्डानांपतनंविप्राःक्कघण्टापतनंसमम् ॥ क्कचमांसवसारक्तैर्भूमेरास्तरणक्रिया ॥ ५८ ॥ तेकेयेसर्वथाविप्रनैतेसामान्यपक्षिणः ॥ दैवानुकूलतालोकेमहाभाग्यप्रदर्शिनी ॥ ५९ ॥ एवमुक्त्वासतान्वीक्ष्यपुनर्वचनमब्रवीत् ॥ निवर्ततांश्रमंयातगृहीत्वापक्षिबालकान् ॥ ६० ॥ मार्जाराखुभयंयत्रनैपामंडजजन्मनाम् ॥ श्येनतोनकुलाद्वापिस्थाप्यतांतत्रपक्षिणः ॥ ६१ ॥ द्विजाःकिंवातियत्नेनमार्यन्तेकर्मभिःस्वकैः ॥ रक्ष्यंतेचाखिलाजीवायथैतेपक्षिबालकाः ॥ ६२ ॥ तथापियत्नःकर्तव्योनरैःसर्वेषुकर्मसु ॥ कुर्वन्पुरुषकारंतुवाच्यतांयातिनोसताम् ॥ ६३ ॥ इतिमुनिवरचोदितास्ततस्तेमुनितनयाःपरिगृह्यपक्षिणस्तान् ॥ तरुविटपसमाश्रितालिसंघंययुरथतापसरम्यमाश्रमंस्वम् ॥ ६४ ॥ सचापिवन्यंमनसाभिकामितंप्रगृह्यमूलंकुसुमंफलंकुशान् ॥ चकारचक्रायुधरुद्रवेधसांसुरेंद्रवैवस्वतजातवेदसाम् ॥ ६५ ॥ अपांपतेर्गोष्पतिवित्तरक्षिणोःसमीरणस्यापितथाद्विजोत्तमः ॥ धातुर्विधातुस्त्वथवैश्वदेविकाःश्रुतिप्रयुक्ताविविधास्तुसत्क्रियाः ॥ ६६ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेचटकोत्पत्तिकथनंनामद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ अहन्यहनिविप्रेंद्रसतेषांमुनिसत्तमः ॥ चकाराहारपयसातथागुप्त्याचपोषणम् ॥ १ ॥ मासमात्रेणजग्मुस्तेभानोः स्यंदनवनर्त्मनि ॥ कौतूहलविलोलाक्षैर्दृष्टामुनिकुमारकैः ॥ २ ॥ दृष्ट्वामहींसनगरांसाम्भोनिधिसरिद्वराम् ॥ रथचक्रप्रमाणांतेपुनराश्रममागताः ॥ ३ ॥ श्रमक्कांतांतरात्मानोमहात्मानोवियोनिजाः ॥ ज्ञानंचप्रकटीभूतंतत्रतेषांप्रभावतः ॥ ४ ॥ ऋषेःशिष्यानुकम्पार्थंवदतोधर्मनिश्चयम् ॥ कृत्वाप्रदक्षिणंसर्वेचरणावभ्यवादयन् ॥ ५ ॥ ऊचुश्चमरणाद्घोरान्मोक्षिताःस्मस्त्वयामुने ॥ आवासभक्ष्यपयसांत्वंनोदातापितागुरुः ॥ ६ ॥ गर्भस्थानांमृतामातापित्रानैवापिपालिताः ॥ त्वयानोजीवितंदत्तंशिशवोयेनरक्षिताः ॥७॥ क्षितावक्षततेजास्त्वंकृमीणामिवशुष्यताम् ॥ गजघंटांसमुत्पाट्यकृतवान्दुःखरेचनम् ॥ ८ ॥ कथंवर्द्धेयुरबलाःखस्थान्द्रक्ष्याम्यहंकदा ॥ कदाभूमेर्द्रुमंप्राप्तान्द्रक्ष्येवृक्षांतरंगतान् ॥ ९ ॥ कदामेसहजाकांतिःपांशुनानाशमेष्यति ॥ एषांपक्षानिलोत्थेनमत्समीपविचारिणाम् ॥ १० ॥ इतिचिन्तयता

तातभवताप्रतिपालिताः ॥ तेसांप्रतंप्रवृद्धाःस्मःप्रबुद्धाःकरवामकिम्॥११॥ इत्यृषिर्वचनंतेषांश्रुत्वासंस्कारवत्स्फुटम् ॥ शिष्यैःपरिवृतःसर्वैःसहपुत्रेण शृङ्गिणा ॥ १२ ॥ कौतूहलपरोभूत्वारोमांचपटसंवृतः ॥ उवाचतत्त्वतोब्रूतप्रवृत्तेःकारणंगिरः ॥ १३ ॥ कस्य शापादियंप्राप्ताभवद्भिर्विक्रियापरा ॥ रूपस्यवचसश्चैवतन्मेवक्तुमिहार्हथ ॥ १४ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ विपुलस्वानितिख्यातः प्रागासीन्मुनिसत्तमः ॥ तस्यपुत्रद्वयंजज्ञेसुकृषस्तुंबुरुस्तथा ॥ ॥ १५ ॥ ॥ सुकृषस्यवयंपुत्राश्चत्वारःसंयतात्मनः ॥ तस्यर्षेर्विनयाचारभक्तिनम्राःसदैवहि ॥ १६ ॥ तपश्चरणशक्तस्यशास्यमानेन्द्रियस्यच ॥ यथाभिमतमस्माभिस्तदातस्योपपादितम् ॥ १७ ॥ समित्पुष्पादिकंसर्वंयच्चैवाभ्यवहारिकम् ॥ एवंतत्राथवसतांतस्यास्माकंचकानने ॥ १८ ॥ आजगाममहावर्ष्माभग्नपक्षोजरान्वितः ॥ आताम्रनेत्रःस्रस्तात्मापक्षीभूत्वासुरेश्वरः ॥ १९ ॥ सत्यशौचक्षमाचारमतीवोदारमानसम् ॥ जिज्ञासुस्तमृषिश्रेष्ठमस्मच्छापभवायच ॥ २० ॥ ॥ पक्ष्युवाच ॥ द्विजेंद्रमांक्षुधाविष्टंपरित्रातुमिहार्हसि ॥ भक्षणार्थीमहाभागगतिर्भवममातुला ॥२१॥ विंध्यस्यशिखरेतिष्ठन्पत्रिपत्रेरितेनवै ॥ पतितोऽस्मिमहाभागश्वसनेनातिरंहसा ॥ २२ ॥ सोहंमोहसमाविष्टोभूमौसप्ताहमस्मृतिः ॥ स्थितस्तत्राष्टमेनाह्नाचेतनांप्राप्तवानहम् ॥ २३ ॥ प्राप्तचेताःक्षुधाविष्टोभवंतंशरणंगतः ॥ भक्ष्यार्थीविगतानंदोदूयमानेनचेतसा ॥ २४ ॥ तत्कुरुष्वामलमतेमत्त्राणायाचलांमतिम् ॥ प्रयच्छभक्ष्यंविप्रर्षेप्राणयात्राक्षमंमम ॥ २५ ॥ यएवमुक्तःप्रोवाचतमिंद्रंपक्षिरूपिणम् ॥ प्राणसन्धारणार्थायदास्येभक्ष्यंतवेप्सितम् ॥ २६ ॥ इत्युक्त्वापुनरप्येनमपृच्छत्सद्विजोत्तमः ॥ आहारःकस्तवार्थायउपकल्प्योभवेन्मया ॥ सचाहनरमांसेनतृप्तिर्भवतिमेपरा ॥ २७ ॥ ऋषिरुवाच ॥ कौमारंतेव्यतिक्रांतमतीतंयौवनंचते ॥ वयसःपरिणामस्तेवर्ततेनूनमंडज ॥ २८ ॥ यस्मिन्नराणांसर्वेषामशेषेच्छानिवर्तते ॥ सकस्माद्वृद्धभावेऽपिसुनृशंसात्मकोभवान् ॥ २९ ॥ क्वमानुषस्यपिशितंक्ववयश्चरमंतव॥सर्वथादुष्टभावानांप्रशमोनोपपद्यते ॥ ३० ॥ अथवाकिंमयैतेनप्रोक्तेनास्तिप्रयोजनम् ॥ प्रतिश्रुत्यसदादेयमितिनोभावितंमनः ॥ ३१ ॥ इत्युक्त्वातंसविप्रेंद्रस्तथेतिकृतनिश्चयः ॥ शीघ्रमस्मान्समाहूयगुणतोऽनुप्रशस्यच ॥ ३२ ॥ उवाचक्षुब्धहृदयोमुनिर्वाक्यंसुनिष्ठुरम् ॥ विनयावनतान्सर्वान्भक्तियुक्तान्कृताञ्जलीन् ॥ ३३ ॥ कृतात्मानोद्विजश्रेष्ठऋणैर्युक्तामयासह ॥ जातंश्रेष्ठमपत्यंवोयूयंममयथाद्विजाः ॥ ३४ ॥ गुरुःपूज्योयदिमतोभवतांपरमःपिता ॥ ततःकुरुतमेवाक्यंनिर्व्यलीकेनचेतसा ॥ ३५ ॥ तद्वाक्यसमकालंचप्रोक्तमस्माभिरादृतैः ॥ यद्वक्ष्यतिभवांस्तद्वैकृतमेवावधार्यताम् ॥ ३६ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ मामेषशरणंप्राप्तोविहंगःक्षुत्तृषान्वितः ॥ युष्मन्मांसेनयेनास्यक्षणंतृप्तिर्भवेत्तवै ॥ ३७ ॥ तृष्णाक्षयश्चरक्तेनतथाशीघ्रंविधीयताम् ॥ ततोवयंप्रव्यथिताःप्रकम्पोद्भूत

साध्वसाः ॥ कष्टंकष्टमितिप्रोच्यनैतत्कुर्मेतिचाब्रुवन् ॥ ३८ ॥ कथंपरशरीरस्यहेतोर्देहंस्वकंबुधः ॥ विनाशयेद्धातयेद्वायथाह्यात्मातथासुतः ॥
॥ ३९ ॥ पितृदेवमनुष्याणांयान्युक्तानिऋणानिवै ॥ तान्यपाकुरुतेपुत्रोनशरीरप्रदःसुतः ॥ ४० ॥ तस्मान्नैतत्करिष्यामोनोचीर्णंयत्पुरातनैः ॥ जी
वन्भद्राण्यवाप्नोतिजीवन्पुण्यंकरोतिच ॥४१ ॥ मृतस्यदेहनाशश्चधर्माद्युपरतिस्तथा ॥ आत्मानंसर्वतोरक्ष्यमाहुर्धर्मविदोजनाः ॥ ४२ ॥ इत्थंश्रुत्वा
वचोऽस्माकंमुनिःक्रोधादिवज्वलन् ॥ प्रोवाचपुनरप्यस्मान्निर्दहन्निवलोचनैः ॥ ४३ ॥ प्रतिज्ञातंवचोमह्यंयस्मान्नैतत्करिष्यथ ॥ तस्मान्मच्छापनि
र्दग्धास्तिर्यग्योनौप्रयास्यथ ॥४४॥ एवमुक्त्वातदासोस्मांस्तंविहंगममब्रवीत् ॥ अन्त्येष्टिमात्मनःकृत्वाशास्त्रतश्चौर्ध्वदैहिकम् ॥४५॥ भक्षयस्वसुविश्र
ब्धोमामत्रद्विजसत्तम॥आहारीकृतमेतत्तेमयादेहमिहात्मनः ॥ ४६ ॥ एतावदेवविप्रस्यब्राह्मणत्वंप्रचक्ष्यते ॥ यावत्पतगजात्यग्र्यस्वसत्यपरिपालनम्
॥४७॥ नयज्ञैर्दक्षिणावद्भिस्तत्पुण्यंप्राप्यतेमहत् ॥ कर्मणान्येनवाविप्रैर्यत्सत्यपरिपालनात् ॥ ४८ ॥ इत्यृषेर्वचनंश्रुत्वासोऽन्तर्विस्मयनिर्भरः ॥ प्रत्यु
वाचमुनिंशक्रःपक्षिरूपधरस्तदा ॥ ४९ ॥ योगमास्थायविप्रेंद्रत्यज्येदंस्वंकलेवरम् ॥ जीवजंतुंहिविप्रेन्द्रनभक्षामिकदाचन ॥ ५० ॥ तस्यतद्वचनं
श्रुत्वायोगयुक्तोभवन्मुनिः ॥ तंतस्यनिश्चयंज्ञात्वाशक्रोऽप्याहस्वदेहभृत् ॥ ५१ ॥ भोभोविप्रेंद्रयुध्यस्वबुद्ध्याबोध्यंबुधात्मक ॥ जिज्ञासार्थंमयाऽयंते
अपराधःकृतोनघ ॥ ५२ ॥ तत्क्षमस्वामलमतेकाचेच्छाक्रियतांतव ॥ पालनात्सत्यवाक्यस्यप्रीतिर्मेपरमात्वयि ॥ ५३ ॥ अद्यप्रभृतितेज्ञानमै
न्द्रंप्रादुर्भविष्यति ॥ तपस्यथतथाधर्मेनतेविघ्नोभविष्यति ॥ ५४ ॥ इत्युक्त्वातुगतेशक्रेपिता कोपसमन्वितः ॥ प्रणम्यशिरसास्माभिरिदमुक्तो
महामुनिः ॥ ५५ ॥ बिभ्यतांमरणात्तातत्वमस्माकंमहामते ॥ क्षन्तुमर्हसिदीनानांजीवितप्रियताहिनः ॥ ५६ ॥ त्वगस्थिमांससंघातेपूयशोणित
पूरिते ॥ कर्त्तव्यानरतिर्यत्रतत्रास्माकमियंरतिः ॥५७॥ श्रूयतांचमहाभागयथालोकोविमुह्यति ॥ कामक्रोधादिभिर्दोषैरवशःप्रबलारिभिः ॥ ५८ ॥
प्रज्ञाप्राकारसंयुक्तमस्थिस्थूणंपरंमहत् ॥ चर्मभित्तिमहारोधंमांसशोणितलेपनम् ॥ ५९ ॥ नवद्वारंमहायासंसर्वतःस्नायुवेष्टितम् ॥ नृपश्चपुरुषस्त
त्रचेतनावानवस्थितः ॥ ६० ॥ मंत्रिणौतस्यबुद्धिश्चमनश्चैवविरोधिनौ ॥ यतेतेवैरनाशायताबुभावितरेतरम् ॥ ६१ ॥ नृपस्यतस्यचत्वारोनाश
मिच्छंतिविद्विषः ॥ कामःक्रोधस्तथालोभोमोहश्चान्यस्तथारिपुः ॥ ६२ ॥ यदातुसनृपस्तानिद्वाराण्यावृत्यतिष्ठति ॥ सदासुस्थबलश्चैवनि
रातंकश्चजायते ॥ ६३ ॥ जातानुरागोभवतिशत्रुभिर्नाभिभूयते ॥ ६४ ॥ यदातुसर्वद्वाराणिविवृतानिसमुंचति ॥ रागोनामतदाशत्रुर्नेत्रादिद्वार
मृच्छति ॥ ६५ ॥ सर्वव्यापीमहायामःपञ्चद्वारप्रवेशनः ॥ तस्यानुमार्गंविशतितद्वैघोरंरिपुत्रयम् ॥ ६६ ॥ प्रविश्याथसवैतत्रद्वारैरिन्द्रियसंज्ञकैः ॥

रागःसंश्लेषमायातिमनसाचसहेतरैः ॥ ६७॥ इन्द्रियाणिमनश्चैववशेकृत्वादुरासदः ॥ द्वाराणिचवशेकृत्वाप्राकारंनाशयत्यथ ॥ ६८ ॥ मनस्तस्याश्रितंदृष्ट्वाबुद्धिर्नश्यतितत्क्षणात् ॥ अमात्यरहितस्तत्रपौरवर्गोज्झितस्तथा ॥ ६९ ॥ रिपुभिर्लब्धविवरःसनृपोनाशमृच्छति ॥ एवंरागस्तथामोहोलोभःक्रोधस्तथैवच ॥ ७० ॥ प्रवर्ततेदुरात्मानोमनुष्यस्मृतिनाशकाः ॥ रागात्क्रोधःप्रभवतिक्रोधाल्लोभोऽभिजायते ॥ ७१ ॥ लोभाद्भवतिसम्मोहःसम्मोहात्स्मृतिविभ्रमः ॥ स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशोबुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥ ७२ ॥ एवंप्रनष्टबुद्धीनांरागलोभानुवर्तिनाम् ॥ जीवितेचसलोभानांप्रसादंकुरुसत्तम ॥ ७३ ॥ योऽयंशापोभगवतादत्तःसनभवेत्तथा ॥ नतामसींगतिंकष्टांव्रजेत्ससुनिसत्तम ॥ ७४ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ यन्मयोक्तंनतन्मिथ्याभविष्यतिकदाचन ॥ नमेवागनृतंप्राहयावदद्येतिपुत्रकाः ॥ ७५ ॥ दैवमात्रंपरंमन्येधिक्पौरुषमनर्थकम् ॥ अकार्यंकारितोयेनबलादहमचिन्तितम् ॥ ७६ ॥ यस्माच्चयुष्माभिरहंप्रणिपत्यप्रसादितः ॥ तस्मात्तिर्यक्त्वमापन्नाःपरंज्ञानमवाप्स्यथ ॥ ७७ ॥ ज्ञानदर्शितमार्गाश्चनिर्धूतक्लेशकल्मषाः ॥ मत्प्रसादादसन्दिग्धाः परांसिद्धिमवाप्स्यथ ॥ ७८ ॥ एवंशप्ताःस्मभगवन्पित्रादैववशात्पुरा ॥ ततःकालेनमहतायोन्यन्तरमुपागताः ॥ ७९ ॥ जाताश्चरणमध्येवैभवतापरिपालिताः ॥ वयमित्थंद्विजश्रेष्ठखगत्वंससमुपागताः ॥ ८० ॥ नास्त्यसाविहसंसारेयोनदिष्टेनबाध्यते ॥ सर्व्वेषामेवजन्तूनांदैवाधीनंहिचेष्टितम् ॥ ८१ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाशमीकोभगवान्मुनिः ॥ प्रत्युवाचमहाभागःसमीपस्थायिनोद्विजान् ॥ ८२ ॥ पूर्वमेवमयाप्रोक्तंभवतांसन्निधाविदम् ॥ सामान्यपक्षिणोनैतेकेऽप्येतेद्विजसत्तमाः ॥ येयुद्धेऽपिनसंप्राप्ताःपंचत्वमतिमानुषे ॥ ८३ ॥ ततःप्रीतिमतातेनतेऽनुज्ञातामहात्मना ॥ जग्मुःशिखरिणांश्रेष्ठंविंध्यंद्रुमलतायुतम् ॥ ८४ ॥ यावदद्यस्थितास्तस्मिन्नचलेधर्मपक्षिणः ॥ तपःस्वाध्यायनिरताःसमाधौकृतनिश्चयाः ॥ ८५ ॥ इति मुनिवरलब्धसत्क्रियास्तेमुनितनयाविहगत्वमभ्युपेताः ॥ गिरिवरगहनेऽतिपुण्यतोयेयतमनसोनिवसन्तिविन्ध्यपृष्ठे ॥८६॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेविन्ध्यप्राप्तिकथनंनामतृतीयोऽध्यायः ॥३॥

॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ एवंतेद्रोणतनयाः पक्षिणोज्ञानिनोऽभवन् ॥ वसन्तिह्यचलेविन्ध्येतानुपास्वचपृच्छच ॥ १ ॥ इत्यृषेर्वचनंश्रुत्वामार्कण्डेयस्यजैमिनिः ॥ जगामविन्ध्यशिखरंयत्रतेधर्मपक्षिणः ॥ २ ॥ तन्नगासन्नभूतश्चशुश्रावपठतांध्वनिम् ॥ श्रुत्वाचविस्मयाविष्टश्चिन्तयामासजैमिनिः ॥ ३ ॥ स्थानसौष्ठवसम्पन्नंजितश्वासमविश्रमम् ॥ विस्पष्टमपदोषंचपठ्यतेद्विजसत्तमैः ॥ ४ ॥ वियोनिमपिसंप्राप्तानेतान्मुनिकुमारकान् ॥ चित्रमेतदहंमन्येनजहातिसरस्वती ॥ ५ ॥ बन्धुवर्गस्तथामित्रंयच्चेष्टमपरंगृहे ॥ त्यक्त्वागच्छतितत्सर्वंनजहातिसरस्वती ॥ ६ ॥ इतिसंचिन्त

यन्नेवविवेशगिरिकन्दरम् ॥ प्रविश्यचददर्शासौशिलापट्टगतान्द्विजान् ॥ ७ ॥ पठतस्तान्समालोक्यमुखदोषविवर्जितान् ॥ सोऽथशोकेनहर्षे
णसर्वानेवाभ्यभाषत ॥ ८ ॥ स्वस्त्यस्तुवोद्विजश्रेष्ठाजैमिनिंमांनिबोधत ॥ व्यासशिष्यमनुप्राप्तंभवतांदर्शनोत्सुकम् ॥ ९ ॥ मन्युर्नखलुकर्त
व्योयत्पित्रातीवमन्युना ॥ शप्ताःखगत्वमापन्नाःसर्वथादिष्टमेवतत् ॥ १० ॥ स्फीतद्रव्येकुलेकेचिज्जाताःकिलमनस्विनः ॥ द्रव्यनाशेद्विजेन्द्रा
स्तेशबरेणसुसान्त्विताः ॥ ११ ॥ दत्त्वायाचन्तिपुरुषाहत्वावध्यन्तिचापरे ॥ पातयित्वाचपास्यन्तेतएवतपसःक्षयात् ॥ १२ ॥ एतद्दृष्टंसुबहु
शोविपरीतंतथामया ॥ भावाभावसमुच्छेदैरजस्रंव्याकुलंजगत् ॥ १३ ॥ इतिसंचिन्त्यमनसानशोकं कर्तुमर्हथ ॥ ज्ञानस्यफलमेतावच्छोकहर्षै
रधृष्यता ॥ १४ ॥ ततस्तेजैमिनिंसर्वेपाद्यार्घ्याभ्यामपूजयन् ॥ अनामयंचपप्रच्छुःप्रणिपत्यमहामुनिम् ॥ १५ ॥ अथोचुः खगमाःसर्वे
व्यासशिष्यंतपोनिधिम् ॥ सुखोपविष्टं विश्रांतंपक्षानिलहतक्लमम् ॥ १६ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ अद्यनःसफलंजन्मजीवितंचसुजीवि
तम् ॥ यत्पश्यामःसुरैर्वन्द्यंतवपादाम्बुजद्वयम् ॥ १७ ॥ पितृकोपाग्निरुद्भूतोयोनोदेहेषुवर्त्तते ॥ सोद्यशान्तिंगतोविप्रयुष्मद्दर्शनवारिणा ॥ १८ ॥
कच्चित्तेकुशलंब्रह्मन्नाश्रमेमृगपक्षिषु ॥ वृक्षेष्वथलतागुल्मत्वक्सारतृणजातिषु ॥ १९ ॥ अथवानैतदुक्तंहिसम्यगस्माभिरादृतैः ॥ भवतासंगमोये
षांतेषामकुशलंकुतः ॥ २० ॥ प्रसादंचकुरुष्वात्रब्रह्मागमनकारणम् ॥ देवानामिवसंसर्गोभवतोऽभ्युदयोमहान् ॥ केनास्मद्भाग्यगुरुणाआ
नीतोदृष्टिगोचरम् ॥ २१ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ श्रूयतां द्विजशार्दूलाः कारणंयेनकन्दरम् ॥ विन्ध्यस्येहागतोरम्येरेवावारिकणोक्षितम् ॥
सन्देहान्भारतेशास्त्रेतान्प्रष्टुंगतवानहम् ॥ २२ ॥ मार्कण्डेयंमहात्मानंपूर्वंभृगुकुलोद्वहम् ॥ तमहंपृष्टवान्प्राप्यसन्देहान्भारतंप्रति ॥ २३ ॥
सचपृष्टोमयाप्राहसन्तिविन्ध्येमहाचले ॥ द्रोणपुत्रामहात्मानस्तेवक्ष्यन्त्यर्थविस्तरम् ॥ ॥ २४ ॥ तद्वाक्यचोदितश्चेममागतोऽहंमहागिरिम् ॥
तच्छृणुध्वमशेषेण श्रुत्वाव्याख्यातुमर्हथ ॥ २५ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ विषयेसतिवक्ष्यामोनिर्विशंकःशृणुष्वतत् ॥ कथंतन्नवदिष्यामोयदस्म
द्बुद्धिगोचरम् ॥ २६ ॥ चतुर्ष्वपिहिवेदेषुधर्मशास्त्रेषुचैवहि ॥ समस्तेषुतथाङ्गेषुयच्चान्यद्वेदसंमितम् ॥ २७ ॥ एतेषुगोचरोऽस्माकंबुद्धेर्ब्राह्मणसत्त
म ॥ प्रतिज्ञांतुसमावोढुंतथापिनहिशक्नुमः ॥ २८ ॥ तस्माद्वदस्वविश्रब्धंसन्दिग्धंयद्धिभारते ॥ वक्ष्यामस्तवधर्मज्ञनचेन्मोहोभविष्यति ॥ २९ ॥
जैमिनिरुवाच ॥ ॥ सन्दिग्धानीहवस्तूनिभारतंप्रतियानिमे ॥ शृणुध्वममलास्तानिश्रुत्वाव्याख्यातुमर्हथ ॥ ३० ॥ कस्मान्मानुषतांप्राप्तोनिर्गु

णोऽपिजनार्दनः ॥ वासुदेवोऽखिलाधारःसर्वकारणकारणम् ॥ ३१ ॥ कस्माच्चपांडुपुत्राणामेकासाद्रुपदात्मजा ॥ पञ्चानांमहिषीकृष्णासुमहानत्र
संशयः ॥ ३२ ॥ भेषजंब्रह्महत्यायाबलदेवोमहाबलः ॥ तीर्थयात्राप्रसङ्गेनकस्माच्चक्रेहलायुधः ॥ ३३ ॥ कथंचद्रौपदेयास्तेऽकृतदारामहारथाः ॥
पाण्डुनाथामहात्मानोवधमापुरनाथवत् ॥३४॥ एतत्सर्वंकथ्यतांमेसन्दिग्धंभारतंप्रति ॥ कृतार्थोऽहंसुखंयेनगच्छेयंनिजमाश्रमम् ॥३५॥ पक्षिणऊचुः॥
नमस्कृत्यसुरेशायविष्णवेप्रभविष्णवे ॥ पुरुषायाप्रमेयायशाश्वतायाव्ययायच ॥३६॥ चतुर्व्यूहात्मनेतस्मैत्रिगुणायागुणायच ॥ वरिष्ठायगरिष्ठायवरे
ण्यायामृतायच ॥ ३७ ॥ यस्मादणुतरंनास्तियस्मान्नास्तिबृहत्तरम् ॥ येनविश्वमिदंव्याप्तमजेनजगदादिना ॥ ३८ ॥ आविर्भावतिरोभावदृष्टादृष्ट
विलक्षणम् ॥ वदंतियत्सृष्टमिदंतथैवान्तेचसंहृतम् ॥ ३९ ॥ ब्रह्मणेचादिदेवायनमस्कृत्यसमाधिना ॥ ऋक्सामान्युद्गिरन्वक्त्रैर्यःपुनातिजगत्त्रयम् ॥
॥४०॥ प्रणिपत्यतथैशानमेकबाणविनिर्जितैः ॥ यस्यासुरगणैर्यज्ञाविलुप्यंतेनयज्विनाम् ॥४१॥ प्रवक्ष्यामोमतंकृत्स्नंव्यासस्याद्भुतकर्मणः ॥ येनभागतमु
द्दिश्यधर्माद्याःप्रकटीकृताः ॥४२॥ आपोनाराइतिप्रोक्तामुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ अयनंतस्यताःपूर्वंतेननारायणःस्मृतः ॥४३॥ सदेवोभगवान्सर्वंव्या
प्यनारायणोविभुः ॥ चतुर्द्धासंस्थितोब्रह्मन्सगुणोनिर्गुणस्तथा ॥ ४४ ॥ एकामूर्तिरनिर्देश्याशुक्लांपश्यंतितांबुधाः ॥ ज्वालामालोपरुद्धांङ्गीनिष्ठास
योगिनांपरा ॥४५॥ दूरस्थाचांतिकस्थाचविज्ञेयासागुणातिगा ॥ वासुदेवाभिधानोऽसौनिर्ममत्वेनदृश्यते ॥ ४६ ॥ रूपवर्णादयस्तस्यनभावाःकल्प
नामयाः ॥ अस्त्येवसासदाशुद्धासुप्रतिष्ठैकरूपिणी ॥४७॥ द्वितीयापृथिवीमूर्ध्नाशेषाख्याधारयत्यधः ॥ तामसीसासमाख्यातातिर्यक्त्वंसमुपाश्रिता ॥
४८॥ तृतीयाकर्मकुरुतेप्रजापालनतत्परा ॥ सत्त्वोद्रिक्तातुसाज्ञेयाधर्मसंस्थानकारिणी ॥ ४९ ॥ चतुर्थीजलमध्यस्थाशेतेपन्नगतल्पगा ॥ रजस्तस्या
गुणःसर्गंसाकरोतिसदैवहि ॥ ५० ॥ यातृतीयाहरेर्मूर्तिःप्रजापालनतत्परा ॥ सातुधर्मव्यवस्थानंकरोतिनियतंभुवि ॥ ५१ ॥ प्रोद्धूतानसुरान्हन्ति
धर्मविच्छित्तिकारिणः ॥ पातिदेवान्सतश्चान्यान्धर्मरक्षापरायणान् ॥ ५२ ॥ यदायदाहिधर्मस्यग्लानिर्भवतिजैमिने ॥ अभ्युत्थानमधर्मस्यतदात्मा
नंसृजत्यसौ ॥ ५३ ॥ भूत्वापुरावराहेणतुण्डेनापोनिरस्यच ॥ एकयादंष्ट्रयोत्खातानलिनीववसुंधरा ॥ ५४ ॥ कृत्वानृसिंहरूपंचहिरण्यकशिपुर्हतः ॥
विप्रचित्तिमुखाश्चान्येदानवाविनिपातिताः ॥ ५५ ॥ वामनादींस्तथैवान्यान्नसंख्यातुमिहोत्सहे ॥ अवतारांश्चतस्येहमाथुरःसांप्रतंत्वयम् ॥ ५६ ॥
इतिसासात्त्विकीमूर्तिरवतारान्करोतिवै ॥ प्राद्युम्नेतिचसाख्यातारक्षाकर्मण्यवस्थिता ॥ ५७॥ देवत्वेऽथमनुष्यत्वेतिर्यग्योनौचसंस्थिता ॥ गृह्णातित
त्स्वभावंचवासुदेवेच्छयासदा ॥ ५८ ॥ इत्येतत्तेसमाख्यातंकृतकृत्योऽपियत्प्रभुः ॥ मानुषत्वंगतोविष्णुःशृणुष्वास्योत्तरंपुनः ॥५९॥ इतिश्रीमार्कण्डे

यमहापुराणेचतुर्व्यूहावतारश्चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ त्वष्टृपुत्रेहतेपूर्वंब्रह्मन्निंद्रस्यतेजसः ॥ ब्रह्महत्याभिभूतस्यपराहानिरजायत ॥१॥
तद्धर्मंप्रविवेशाथशाक्रंतेजोऽपचारतः ॥ निस्तेजाश्चाभवच्छक्रोधर्मेतेजसिनिर्गते ॥२॥ ततःपुत्रंहतंश्रुत्वात्वष्टाक्रुद्धः प्रजापतिः ॥ अवलुंच्यजटामेका
मिदंवचनमब्रवीत् ॥ ३ ॥ अद्यपश्यंतुमेवीर्यंत्रयोलोकाः सदेवताः ॥ सचपश्यतुदुर्बुद्धिर्ब्रह्महापाकशासनः ॥ ४ ॥ स्वकर्माभिरतोयेनमत्सुतोविनिपा
तितः ॥ इत्युक्त्वाकोपरक्ताक्षोजटामग्नौजुहावताम् ॥ ५ ॥ ततोवृत्रःसमुत्तस्थौज्वालामालीमहासुरः ॥ महाकायोमहादंष्ट्रोभिन्नाञ्जनचयप्रभः ॥ ६ ॥
इन्द्रशत्रुरमेयात्मात्वष्टृतेजोपबृंहितः ॥ अहन्यहनिसोऽवर्द्धदिषुपातंमहाबलः ॥७॥ वधायचात्मनोदृष्ट्वावृत्रंशक्रोमहासुरम् ॥ प्रेषयामाससप्तर्षीन्सन्धि
मिच्छन्भयातुरः ॥८॥ सख्यंचक्रुस्ततस्तस्यवृत्रेणसमयांस्तथा॥ऋषयःप्रीतमनसःसर्वभूतहितेरताः ॥९॥ समयस्थितिमुल्लंघ्ययदाशक्रेणघातितः॥
वृत्रोहत्याभिभूतस्यतदाबलमशीर्यत ॥१०॥ तच्छक्रदेहविभ्रष्टंबलंमारुतमाविशत् ॥ सर्वव्यापिनमव्यक्तंबलस्यैवाधिदैवतम् ॥ ११ ॥ अहल्यांचयदा
शक्रोगौतमंरूपमास्थितः ॥ धर्षयामासदेवेंद्रस्तदारूपमहीयत ॥ १२ ॥ अङ्गप्रत्यङ्गलावण्ययदतीवमनोरमम् ॥ विहायदुष्टंदेवेंद्रंनासत्यावगमत्ततः
॥ १३ ॥ धर्मेणतेजसात्यक्तंबलहीनमरूपिणम् ॥ ज्ञात्वासुरेशंदैतेयास्तज्जयेचक्रुरुद्यमम् ॥ १४ ॥ राज्ञामुद्रिक्तवीर्याणांदेवेंद्रविजिगीषवः ॥ कुलेष्व
तिबलादैत्याअजायन्तमहामुने ॥ १५ ॥ कस्यचित्त्वथकालस्यधरणीभारपीडिता ॥ जगाममेरुशिखरं सदोयत्रदिवौकसाम् ॥ १६ ॥ तेषांसाक
थयामासभूरिभारावपीडिता ॥ दनुजात्मजदैत्योत्थंखेदकारणमात्मनः ॥ १७ ॥ एतेभवद्भिरसुरानिहताःपृथुलौजसः ॥ तेसर्वेमानुषेलोकेजातागेहेषु
भूभृताम् ॥ १८ ॥ अक्षौहिण्योहिबहुलास्तद्भारात्तांव्रजाम्यधः ॥ तथाकुरुध्वंत्रिदशायथाशांतिर्भवेन्मम ॥ १९ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ तेजोभागैस्त
तोदेवाअवतेरुर्दिवोमहीम् ॥ प्रजानामुपकारार्थंभूभारहरणायच ॥ २० ॥ यदिन्द्रदेहजंतेजस्तन्मुमोचस्वयंवृषः ॥ कुन्त्यांजातोमहातेजास्ततो
राजायुधिष्ठिरः ॥ २१ ॥ बलंमुमोचपवनस्ततोभीमोव्यजायत ॥ शक्रवीर्यार्धतश्चैवजज्ञेपार्थोधनंजयः ॥ २२ ॥ उत्पन्नौयमजौमाद्र्यांशक्ररूपौ
महाद्युती ॥ पञ्चधाभगवानित्थमवतीर्णःशतक्रतुः ॥ २३ ॥ तस्योत्पन्नामहाभागापत्नीकृष्णाहुताशनात् ॥ २४ ॥ शक्रस्यैकस्यसापत्नीकृष्णा
नान्यस्यकस्यचित् ॥ योगीश्वराःशरीराणि कुर्वंति बहुलान्यपि ॥ २५ ॥ पंचानामेकपत्नीत्वमित्येतत्कथितंतव ॥ श्रूयतांबलदेवोऽपियथागतः
सरस्वतीम्॥ २६ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणे इन्द्रविक्रिया नाम पंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ रामःपार्थेपरांप्रीतिंज्ञात्वाकृष्ण
स्यलाङ्गली ॥ चिन्तयामासबहुधाकिंकृतंसुकृतंभवेत् ॥ १ ॥ कृष्णेनहिविनानाहंयास्येदुर्योधनान्तिकम् ॥ पाण्डवान्वासमाश्रित्यकथंदुर्योधनं

नृपम् ॥२॥ जामातरंतथाशिष्यंघातयिष्येनरेश्वरम् ॥ तस्मान्नपार्थयास्यामिनापिदुर्योधनंनृपम् ॥३॥ तीर्थेष्वाप्लावयिष्यामितावदात्मानमात्मना ॥
कुरूणांपाण्डवानांचयावदन्तायकल्पते ॥ ४ ॥ इत्यामंत्र्यहृषीकेशंपार्थंदुर्योधनावपि ॥ जगामद्वारकांशौरिःस्वसैन्यपरिवारितः ॥ ५ ॥ गत्वाद्वारव
तींरामोहृष्टपुष्टजनाकुलाम् ॥ श्वोगन्तव्येषुतीर्थेषुपपौपानंहलायुधः ॥ ६ ॥ पीतपानोजगामाथरेवतोद्यानमृद्धिमत् ॥ हस्तेगृहीत्वासमदांरेवतीमप्स
रोपमाम् ॥ ७ ॥ स्त्रीकदम्बकमध्यस्थोययौमत्तःपदास्खलन् ॥ ददर्शचवनंवीरोरमणीयमनुत्तमम् ॥ ८ ॥ सर्वर्तुफलपुष्पाढ्यंशाखामृगगणाकुलम् ॥
पुण्यंपद्मवनोपेतंसपल्वलमहावनम् ॥ ९ ॥ सशृण्वन्प्रीतिजननान्बहून्मदकलाञ्शुभान् ॥ श्रोत्ररम्यान्सुमधुराञ्शब्दान्खगमुखेरितान् ॥ १० ॥
सर्वर्तुफलभाराढ्यान्सर्वर्तुकुसुमोज्ज्वलान् ॥ अपश्यत्पादपाँस्तत्रविहगैरनुनादितान् ॥ ११ ॥ आम्रानाम्रातकान्भव्यान्नारिकेलान्सतिन्दुकान् ॥
आबिल्वकांस्तथाजीरान्दाडिमान्बीजपूरकान् ॥ १२ ॥ पनसाँल्लकुचान्मोचान्नीपांश्चातिमनोहरान् ॥ पारावतांश्चकङ्कोलान्नलिनानम्लवेतसान् ॥
॥ १३ ॥ भल्लातकानामलकांस्तिन्दुकांश्चमहाफलान् ॥ इंगुदान्करमर्दांश्चहरीतकविभीतकान् ॥१४॥ एतानन्यांश्चसतरून्दर्शयन्यदुनन्दनः ॥ तथैवा
शोकपुन्नागकेतकीबकुलानथ ॥ १५ ॥ चम्पकान्सप्तपर्णांश्चकर्णिकारान्समालतीन् ॥ पारिजातान्कोविदारान्मन्दारान्बदराँस्तथा ॥ १६ ॥ पाटला
न्पुष्पितान्रम्यान्देवदारुद्रुमांस्तथा ॥ सालांस्तालांस्तमालांश्चकिंशुकान्वंजुलान्वरान् ॥ १७ ॥ चकोरैःशातपत्रैश्चभृंगराजैस्तथाशुकैः ॥ कोकिलैःकल
विंकैश्चहारीतैर्जीवजीवकैः ॥ १८ ॥ प्रियपुत्रैश्चातकैश्चतथान्यैर्विविधैःखगैः ॥ श्रोत्ररम्यंसुमधुरंकूजद्भिश्चाप्यधिष्ठितम् ॥ १९ ॥ सरांसिचमनोज्ञानिप्र
सन्नसलिलानिच ॥ कुमुदैःपुण्डरीकैश्चतथानीलोत्पलैःशुभैः ॥२०॥ कह्लारैःकमलैश्चापिआचितानिसमंततः ॥ कादम्बैश्चक्रवाकैश्चतथैवजलकुक्कुटैः ॥
॥ २१ ॥ कारण्डवैःप्लवैर्हंसैःकूर्मैर्मद्गुभिरेवच ॥ एभिश्चान्यैश्चकीर्णानिसमन्ताज्जलचारिभिः ॥२२॥ क्रमेणेत्थंवनंशौरिर्वीक्ष्यमाणोमनोरमम् ॥ जगा
मानुगतःस्त्रीभिर्लतागृहमनुत्तमम् ॥ २३ ॥ सददर्शद्विजांस्तत्रवेदवेदांगपारगान् ॥ कौशिकान्भार्गवांश्चैवभरद्वाजान्सगौतमान् ॥ २४ ॥ विविधेषुचसं
भूतान्वंशेषुद्विजसत्तमान् ॥ कथाश्रवणबद्धोत्कानुपविष्टान्महत्सुच ॥ २५ ॥ कृष्णाजिनोत्तरीयेषुकुशेषुचवृसीषुच ॥ सूतंचतेषांमध्यस्थंकथयानंक
थाःशुभाः ॥ २६ ॥ पौराणिकीःसुरर्षीणामाद्यानांचरिताश्रयाः ॥ दृष्ट्वारामंद्विजाः सर्वेमधुपानारुणेक्षणम् ॥ २७ ॥ मत्तोऽयमितिमन्वानाःसमुत्तस्थु
स्त्वरान्विताः ॥ पूजयन्तोहलधरमृतेतंसूतवंशजम् ॥ २८ ॥ ततःक्रोधसमाविष्टोहलीसूतंमहाबलः ॥ निजघानविवृत्ताक्षःक्षोभिताशेषदानवः ॥ २९ ॥
अध्यास्यतिपदंब्राह्मंतस्मिन्सूतेनिपातिते ॥ निष्क्रान्तास्तेद्विजाःसर्वेवनात्कृष्णाजिनाम्बराः ॥ ३० ॥ अवधूतंतथात्मानंमन्यमानोहलायुधः ॥ चिन्त

यामासमुमहन्मयापापमिदंकृतम् ॥ ३१॥ ब्राह्मंस्थानंगतोह्येषयत्सूतोविनिपातितः॥ तथाहीमेद्विजाःसर्वेमामवेक्ष्यविनिर्गताः ॥ ३२ ॥ शरीरस्यचमेग
न्धोलोहस्येवासुखावहः ॥ आत्मानंचावगच्छामिब्रह्मघ्नमिवकुत्सितम् ॥ ३३ ॥ धिगमर्षंतथामह्यमतिगानमभीरुताम् ॥ यैराविष्टेनसुमहन्मयापाप
मिदंकृतम् ॥ ३४ ॥ तत्क्षयार्थंचरिष्यामिव्रतंद्वादशवार्षिकम् ॥ स्वकर्मख्यापनंकुर्वन्प्रायश्चित्तमनुत्तमम् ॥ ३५ ॥ अथयेयंसमारब्धातीर्थयात्रामया
धुना ॥ एतामेवप्रयास्यामिप्रतिलोमांसरस्वतीम् ॥ ३६ ॥ अतोजगामरामोऽसौप्रतिलोमांसरस्वतीम् ॥ ततःपरंशृणुष्वेमंपाण्डवेयकथाश्रयम् ॥ ३७॥
इति श्रीमार्कण्डेयपुराणेमहाबलदेवब्रह्महत्याकथनंनामषष्ठोऽध्यायः ॥६॥ धर्मपक्षिणऊचुः॥ हरिश्चन्द्रेतिराजर्षिरासीत्त्रेतायुगेपुरा ॥ धर्मात्मापृथिवीपालः
प्रोल्लसत्कीर्तिरुत्तमः ॥ १ ॥ नदुर्भिक्षंनचव्याधिर्नाकालमरणंनृणाम् ॥ नाधर्मरुचयःपौरास्तस्मिञ्शासतिपार्थिवे ॥ २ ॥ बभूवुर्नतथोन्मत्ताधनवी
र्यतपोमदैः ॥ नाजायन्तस्त्रियश्चैवकाश्चिदप्राप्तयौवनाः ॥ ३ ॥ सकदाचिन्महाबाहुररण्येऽनुसरन्मृगम् ॥ शुश्रावशब्दमसकृत्त्रायस्वेतिचयोषि
ताम् ॥ ४ ॥ सविहायमृगंराजामाभैषीरित्यभाषत ॥ मयिशासतिदुर्मेधाःकोऽयमन्यायवृत्तिमान् ॥ ५ ॥ तत्क्रन्दितानुसारीचसर्वारम्भविघातकृत् ॥
एतस्मिन्नन्तरेरौद्रोविघ्नराट्समचिन्तयत ॥ ६ ॥ विश्वामित्रोऽयमतुलंतपआस्थायवीर्यवान् ॥ प्रागसिद्धाभवादीनांविद्याः साधयतिव्रती ॥ ७॥ सा
ध्यमानाःक्षमामौनचित्तसंयमिनाऽमुना ॥ तावैभयार्त्ताःक्रन्दन्तिकथंकार्यमिदंमया ॥ ८ ॥ तेजस्वीकौशिकश्रेष्ठोवयम[illegible]सुदुर्बलाः ॥ क्रोशन्त्येता
स्तथाभीतादुष्पारंप्रतिभातिमे ॥ ९ ॥ अथवायंनृपःप्राप्तोमाभैरितिवदन्मुहुः ॥ इममेवप्रविश्याशुसाधयिष्येयथेप्सितम् ॥ १० ॥ इतिसंचिन्त्यरौद्रेण
विघ्नराजेनवैततः ॥ तेनाविष्टोनृपःकोपादिदंवचनमब्रवीत् ॥११ ॥ कोऽयंबध्नातिवस्त्रान्तेपावकंपापकृन्नरः ॥ बलोष्णतेजसादीप्तेमयिपत्यावुपस्थिते
॥ १२ ॥ सोऽद्यमत्कार्मुकाक्षेपविदीपितदिगन्तरैः॥ शरैर्विभिन्नसर्वाङ्गोदीर्घनिद्रांप्रवेक्ष्यति ॥१३॥ विश्वामित्रस्ततःक्रुद्धःश्रुत्वातन्नृपतेर्वचः ॥ क्रुद्धेचर्षिपुं
गवेतस्मिन्नेशुर्विद्याःक्षणेनताः ॥१४॥ सचापिराजातंदृष्ट्वाविश्वामित्रंतपोनिधिम् ॥ भीतःप्रावेपतात्यर्थंसहसाश्वत्थपर्णवत् ॥ १५ ॥ सदुरात्मन्निरितियदाशु
निस्तिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ततःसराजाविनयात्प्रणिपत्याभ्यभाषत॥१६॥भगवन्नेषधर्मोमेनापराधोममप्रभो ॥ नक्रोद्धुमर्हसिमुनेनिजधर्मरतस्यमे ॥१७॥
दातव्यंरक्षितव्यंचधर्मज्ञेनमहीक्षिता ॥ चापंचोद्यम्ययोद्धव्यंधर्मशास्त्रानुसारतः ॥ १८ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ दातव्यंकस्यकेरक्ष्याःकैर्योद्धव्यंचते
नृप ॥ क्षिप्रमेतत्समाचक्ष्वयद्यधर्मभयंतव ॥ १९ ॥ ॥ हरिश्चन्द्रउवाच ॥ ॥ दातव्यंविप्रमुख्येभ्योयेचान्येकृशवृत्तयः ॥ रक्ष्याभीताःसदायुद्धंकर्त्तव्यंप
रिपन्थिभिः ॥ २० ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ यदिराजाभवान्सम्यग्राजधर्ममवेक्षते ॥ निर्वेष्टुकामोविप्रोहंदीयतामिष्टदक्षिणा ॥ २१ ॥ ॥ पक्षिणऊ

चुः ॥ एतद्राजावचःश्रुत्वाप्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥ पुनर्जातमिवात्मानंमेनेप्राहचकौशिकम् ॥ २२ ॥ उच्यतांभगवन्यत्तेदातव्यमविशङ्कितम् ॥ दत्तमित्येवतद्विद्धियद्यपिस्यात्सुदुर्लभम् ॥ २३ ॥ हिरण्यंवासुवर्णंवापुत्रःपुत्रीकलेवरम् ॥ प्राणाराज्यंपुरंलक्ष्मीर्यदभिप्रेतमात्मनः ॥ २४ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ राजन्प्रतिगृहीतोऽयंयस्तेदत्तःप्रतिग्रहः ॥ प्रयच्छप्रथमंतावद्दक्षिणांराजसूयिकीम् ॥ २५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ ब्रह्मंस्तामपिदास्यामिदक्षिणांभवतोह्यहम् ॥ व्रियतांद्विजशार्दूलयस्तवेष्टःप्रतिग्रहः ॥ २६ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ ससागरांधरामेतांसभूभृद्ग्रामपत्तनाम् ॥ राज्यंचसकलंवीररथाश्वगजसंकुलम् ॥ २७ ॥ कोष्ठागारंचकोशंचयच्चान्यद्विद्यतेतव ॥ विनाभार्यांचपुत्रंचशरीरंचतवानघ ॥ २८ ॥ धर्मंचसर्वधर्मज्ञयोयान्तमनुगच्छति ॥ बहुनावाकिमुक्तेनसर्वमेतत्प्रदीयताम् ॥ २९ ॥ ॥ पक्षिण ऊचुः ॥ ॥ प्रहृष्टेनैवमनसासोऽविकारमुखोनृपः ॥ तस्यर्षेर्वचनंश्रुत्वातथेत्याहकृताञ्जलिः ॥ ३० ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ सर्वस्वंयदिमेदत्तंराज्यमुर्वीबलंधनम् ॥ प्रभुत्वंकस्यराजर्षेराज्यस्थेतापसेमयि ॥ ३१ ॥ ॥ हरिश्चन्द्रउवाच ॥ यस्मिन्नपिमयाकालेब्रह्मन्दत्तावसुन्धरा ॥ तस्मिन्नपिभवान्स्वामीकिमुताद्यमहीपतिः ॥ ३२ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ यदिराजंस्त्वयादत्तामममसर्वावसुन्धरा ॥ यत्रमेविषयेस्वाम्यंतस्मान्निष्क्रान्तुमर्हसि ॥ ३३ ॥ श्रोणीसूत्रादिसकलंमुक्ताभूषणसंग्रहम् ॥ तरुवल्कलमाबध्यसहपत्न्यासुतेनच ॥ ३४ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ तथेतिचोक्त्वाकृत्वाचराजागन्तुंप्रचक्रमे ॥ स्वपत्न्याशैब्ययासार्धंबालकेनात्मजेनच ॥ ३५ ॥ व्रजतःसततोरुद्ध्वापन्थानंप्राहतंनृपम् ॥ क्वयास्यसीत्यदत्त्वामेदक्षिणांराजसूयिकीम् ॥ ३६ ॥ ॥ हरिश्चन्द्रउवाच ॥ ॥ भगवन्राज्यमेतत्तेदत्तंनिहतकण्टकम् ॥ अवशिष्टमिदंब्रह्मन्नद्यदेहत्रयंमम ॥ ३७ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ तथापिखलुदातव्यात्वयामेयज्ञदक्षिणा ॥ विशेषतोब्राह्मणानांहन्त्यदत्तंप्रतिश्रुतम् ॥ ३८ ॥ यावत्तोषोराजसूयेब्राह्मणानांभवेन्नृप ॥ तावदेवतुदातव्यादक्षिणाराजसूयिकी ॥ ३९ ॥ प्रतिश्रुत्यचदातव्यंयोद्धव्यंचाततायिभिः ॥ रक्षितव्यास्तथाचार्तास्त्वयैवप्राक्प्रतिश्रुतम् ॥ ४० ॥ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ ॥ भगवन्साम्प्रतंनास्तिदास्येकालक्रमेणते ॥ प्रसादंकुरुविप्रर्षेसद्भावमनुचिन्त्यच ॥ ४१ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ किंप्रमाणोमयाकालःप्रतीक्ष्यस्तेजनाधिप ॥ शीघ्रमाचक्ष्वशापाग्निरन्यथात्वांप्रधक्ष्यति ॥ ४२ ॥ हरिश्चन्द्रउवाच ॥ ॥ मासेनतवविप्रर्षेप्रदास्येदक्षिणाधनम् ॥ साम्प्रतंनास्तिमेवित्तमनुज्ञांदातुमर्हसि ॥ ४३ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ गच्छगच्छनृपश्रेष्ठस्वधर्ममनुपालय ॥ शिवश्चतेऽध्वाभवतुमासन्तुपरिपन्थिनः ॥ ४४ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ अनुज्ञातःसगच्छेतिजगामवसुधाधिपः ॥ पद्भ्यामनुचितागन्तुमन्वगच्छततंप्रिया ॥ ४५ ॥ तंसभार्यंनृपश्रेष्ठंनिर्यान्तंससुतंपुरात् ॥ दृष्ट्वाप्रचुक्रुशुःपौराराज्ञश्चैवानुया

यिनः ॥ ४६ ॥ हानाथकिंजहास्यस्मान्नित्यार्त्तिपरिपीडितान् ॥ त्वंधर्मतत्परोराजन्पौरानुग्रहकृत्तथा ॥ ४७ ॥ नयास्मानपिराजर्षेयदिधर्ममवेक्षसे ॥
मुहूर्त्तंतिष्ठराजेन्द्रभवतोमुखपङ्कजम् ॥ ४८ ॥ पिबामोनेत्रभ्रमरैःकदाद्रक्ष्यामहेपुनः ॥ यस्यप्रयातस्यपुरोयान्तिपृष्ठेचपार्थिवाः ॥ ४९ ॥ तस्यानुया
तिभार्येयंगृहीत्वाबालकंसुतम् ॥ यस्यभृत्याःप्रयातस्ययान्त्यग्रेकुञ्जरस्थिताः ॥ ५० ॥ सएषपद्भ्यांराजेन्द्रोहारिश्चन्द्रोऽद्यगच्छति ॥ हाराजन्सुकु
मारंतेसुभ्रुसुत्वचमुन्नसम् ॥ ५१ ॥ पथिपांसुपरिक्लिष्टंमुखंकीदृग्भविष्यति ॥ तिष्ठतिष्ठनृपश्रेष्ठस्वधर्ममनुपालय ॥ ५२ ॥ आनृशंस्यंपरोधर्मःक्षत्रिया
णांविशेषतः ॥ किंदारैःकिंसुतैर्नाथधनैर्धान्यैरथापिवा ॥ ५३ ॥ सर्वमेतत्परित्यज्यच्छायाभूतावयंतव ॥ हानाथहामहाराजहास्वामिन्किंजहासिनः ॥ ५४ ॥
यत्रत्वंतत्रहिवयंतत्सुखंयत्रवैभवान् ॥ नगरंतद्भवान्यत्रसस्वर्गोयत्रनोनृपः ॥ ५५ ॥ इतिपौरवचःश्रुत्वाराजाशोकपरिप्लुतः ॥ अतिष्ठत्सतदामार्गेतेषामेवा
नुकम्पया ॥ ५६ ॥ विश्वामित्रोऽपितंदृष्ट्वापौरवाक्याकुलीकृतम् ॥ रोषामर्षविवृत्ताक्षःसमागम्यवचोऽब्रवीत् ॥ ५७ ॥ धिक्त्वांदुष्टसमाचारमनृतंजिह्मभाषि
णम् ॥ ममराज्यंचदत्त्वायःपुनःप्राक्रष्टुमिच्छसि ॥ ५८ ॥ इत्युक्तःपरुषंतेनगच्छामीतिसवेपथुः ॥ ब्रुवन्नेवंययौशीघ्रमाकर्षन्दयितांकरे ॥ ५९ ॥ कर्षतस्तां
ततोभार्यांसुकुमारींश्रमातुराम् ॥ सहसादण्डकाष्ठेनताडयामासकौशिकः ॥ ६० ॥ तांतथाताडितांदृष्ट्वाहरिश्चन्द्रोमहीपतिः ॥ गच्छामीत्याहदुःखार्तोनान्य
त्किञ्चिदुदाहरत् ॥ ६१ ॥ अथविश्वेतदादेवाःपंचप्राहुःकृपालवः ॥ विश्वामित्रःसुपापोऽयंलोकान्कान्समवाप्स्यति ॥ ६२ ॥ येनायंयज्वनांश्रेष्ठःस्वाराज्याद
वरोपितः ॥ कस्यवाश्रद्धयापूतंसुतंसोमंमहाध्वरे ॥ पीत्वावयंप्रयास्यामोमुदंमन्त्रपुरःसरम् ॥ ६३ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाकौशिकोऽ
तिरुषन्वितः ॥ शशापतान्मनुष्यत्वंसर्वेयूयमवाप्स्यथ ॥ ६४ ॥ प्रसादितश्चतैःप्राहपुनरेवमहामुनिः ॥ मानुषत्वेऽपिभवतांभवित्रीनैवसन्ततिः ॥ ६५ ॥
नदारसंग्रहश्चैवभवितानचमत्सरः ॥ कामक्रोधविनिर्मुक्ताभविष्यथसुराःपुनः ॥ ६६ ॥ ततोऽवतेरुरंशैःस्वैर्देवास्तेकुरुवेश्मनि ॥ द्रौपदीगर्भसम्भूताःपंचवै
पाण्डुनन्दनाः ॥ ६७ ॥ एतस्मात्कारणात्पंचपाण्डवेयामहारथाः ॥ नदारसंग्रहंप्राप्ताःशापात्तस्यमहामुनेः ॥ ६८ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंपाण्डवेयकथा
श्रयम् ॥ प्रश्नंचतुष्टयंगीतंकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ६९ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेद्रौपदेयोत्पत्तिकथनंनामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ जैमिनि
रुवाच ॥ ॥ भवद्भिरिदमाख्यातंयथाप्रश्नमनुक्रमात् ॥ महत्कौतूहलंमेऽस्तिहरिश्चंद्रकथांप्रति ॥ १ ॥ अहोमहात्मनातेनप्राप्तंकृच्छ्रमनुत्तमम् ॥ कच्चि
त्सुखमनुप्राप्तंतादृगेवद्विजोत्तमाः ॥ २ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ विश्वामित्रवचःश्रुत्वासराजाप्रययौशनैः ॥ शैब्ययानुगतोदुःखीभार्ययाबालपुत्रया ॥ ३ ॥
सगत्वावसुधापालोदिव्यांवाराणसींपुरीम् ॥ नैषामनुष्यभोग्येतिशूलपाणेः परिग्रहः ॥ ४ ॥ जगामपद्भ्यांदुःखार्त्तःसहपत्न्यानुकूलया ॥ पुरींप्रवि

श्यददर्शविश्वामित्रमुपस्थितम्॥५॥तंदृष्ट्वासमनुप्राप्तंविनयावनतोऽभवत्॥प्राहचैवाञ्जलिंकृत्वाहरिश्चंद्रोमहामुनिम् ॥ ६॥ इमेप्राणाःसुतश्चायमियंपत्नी मुनेमम ॥ येनतेकृत्यमस्त्याशुतद्गृहाणार्घ्यमुत्तमम् ॥७॥यद्वान्यत्कार्यमस्माभिस्तदनुज्ञातुमर्हसि॥८॥विश्वामित्रउवाच ॥पूर्णःसमासोराजर्षेदीयतांम मदक्षिणा॥ राजसूयनिमित्तंहिस्मर्यतेस्ववचोयदि॥ ९॥ ॥हरिश्चंद्रउवाच॥ ॥ब्रह्मन्नद्यैवसंपूर्णोमासोऽम्लानतपोधन ॥ तिष्ठत्यतद्दिनार्धंयत्तत्प्रती क्षस्वमाचिरम् ॥ १० ॥ ॥विश्वामित्रउवाच॥ ॥ एवमस्तुमहाराजआगमिष्याम्यहंपुनः ॥ शापंतवप्रदास्यामिनचेदद्यप्रदास्यसि ॥ ११ ॥ ॥ ॥ पक्षिण ऊचुः ॥ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौविप्रोराजाचाचिंतयत्तदा ॥कथमस्मैप्रदास्यामिदक्षिणायाप्रतिश्रुता ॥ १२ ॥ कुतःपुष्टानिमित्राणिकुतोऽर्थः सांप्रतंमम ॥ प्रतिग्रहः प्रदुष्टोमेनाहंयायामधःकथम् ॥ १३ ॥ किमुप्राणान्विमुञ्चामिकांदिशंयाम्यकिञ्चनः ॥ यदिनाशंगमिष्यामिअप्रदायप्रतिश्रु तम् ॥ १४ ॥ ब्रह्मस्वहृत्कृमिः पापोभविष्याम्यधमाधमः ॥ अथवाप्रेष्यतांयास्येवरमेवात्मविक्रयः ॥ १५ ॥ ॥पक्षिणऊचुः॥ ॥ राजानंव्या कुलंदीनंचिन्तयानमधोमुखम् ॥ प्रत्युवाचतदापत्नी बाष्पगद्गदयागिरा ॥ १६ ॥ त्यजचिन्तांमहाराजस्वसत्यमनुपालय ॥ श्मशानवद्वर्जनीयोनरः सत्यबहिष्कृतः ॥ १७ ॥ नातः परतरंधर्मंवदन्तिपुरुषस्यतु ॥ यादृशं पुरुषव्याघ्रस्वसत्यपरिपालनम्॥ १८॥ अग्निहोत्रमधीतंवादानाद्याश्चाखिलाः क्रियाः ॥ भजन्तेतस्यवैफल्यंयस्यवाक्यमकारणम् ॥ १९ ॥ सत्यमत्यन्तमुदितंधर्मशास्त्रेषुधीमताम् ॥ तारणायानृतंतद्वत्पातनायाकृतात्मनाम् ॥ ॥ २० ॥ सप्ताश्वमेधानाहृत्यराजसूयंचपार्थिवः ॥ कृतिर्नामच्युतःस्वर्गादसत्यवचनात्सकृत् ॥ २१ ॥ राजञ्जातमपत्यंमेइत्युक्त्वाप्ररुरोदह ॥ बाष्पा म्बुप्लुतनेत्रांतामुवाचेदंमहीपतिः ॥ २२ ॥ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ ॥ विमुंचभद्रेसंतापमयंतिष्ठतिबालकः ॥ उच्यतांवक्तुकामासियद्वात्वंगजगामिनि ॥ २३ ॥ ॥ पत्न्युवाच ॥ ॥ राजञ्जातमपत्यंमेसतांपुत्रफलाःस्त्रियः ॥ समांप्रदायवित्तेनदेहिविप्रायदक्षिणाम् ॥ २४ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ एत द्वाक्यमुपश्रुत्यययौमोहंमहीपतिः ॥ प्रतिलभ्यचसंज्ञांसविललापातिदुःखितः ॥ २५ ॥ महद्दुःखमिदंभद्रेयत्त्वमेवंब्रवीषिमाम् ॥ किंतवस्मितसँल्लाः पाममपापस्यविस्मृताः ॥ २६ ॥ हाहाकथंत्वयाशक्यंवक्तमेतच्छुचिस्मिते ॥ दुर्वाच्यमेतद्वचनंकर्तुंशक्नोम्यहंकथम् ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वासनरश्रेष्ठो धिग्धिगित्यसकृद्ब्रुवन् ॥ निपपातमहीपृष्ठेमूर्च्छयाभिपरिप्लुतः ॥ २८ ॥ शयानंभुवितंदृष्ट्वाहरिश्चंद्रंमहीपतिम् ॥ उवाचेदंसकरुणंराजपत्नीसुदुःखिता ॥ २९ ॥ ॥ पत्न्युवाच ॥ ॥ हामहाराजकस्येदमपध्यानमुपस्थितम् ॥ यत्त्वंनिपतितोभूमौराङ्कवास्तरणोचितः ॥ ३० ॥ येनकोट्यग्रशोवित्तंविप्राणा मपवर्जितम्॥सएषपृथिवीनाथोभूमौस्वपितिमेपतिः ॥३१॥ हाकष्टंकिंतवानेनकृतंदेवमहीक्षिता ॥ यदिंद्रोपेंद्रतुल्योऽयंनीतःपापामिमांदशाम् ॥३२॥

इत्युक्त्वासापिसुश्रोणीमूर्च्छितानिपपातह ॥ भर्तृदुःखमहाभारेणासह्येननिपीडिता ॥ ३३ ॥ तौतथापतितौभूमावनाथौपितरौशिशुः ॥ दृष्ट्वात्यंतक्षु
धाविष्टःप्राहवाक्यंसुदुःखितः ॥ ३४ ॥ तातताततदद्स्वान्नमम्बाम्बभोजनंदद ॥ क्षुन्मेबलवतीजाताजिह्वाग्रंशुष्यतेतथा ॥ ३५ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥
एतस्मिन्नन्तरे प्राप्तोविश्वामित्रोमहातपाः ॥ कालकल्पइवक्रुद्धोधनंसंमार्गितुंतदा ॥ दृष्ट्वातुतंहरिश्चंद्रः पतितोभुविमूर्च्छितः ॥ ३६ ॥ सवारिणासमभ्यु
क्ष्यराजानमिदमब्रवीत् ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठराजेंद्रतांददस्वेष्टदक्षिणाम् ॥ ३७ ॥ ऋणंधारयतोदुःखमहन्यहनिवर्द्धते ॥ आप्यायमानःसतदाहिमशीतेन
वारिणा ॥ ३८ ॥ अवाप्यचेतनांराजाविश्वामित्रमवेक्ष्यच ॥ पुनर्मोहंसमापेदेसचक्रोधंययौमुनिः ॥ ३९ ॥ ससमाश्वास्यराजानंवाक्यमाहद्विजो
त्तमः ॥ दीयतांदक्षिणासामेयदिधर्ममवेक्षसे ॥ ४० ॥ सत्येनार्कःप्रतपतिसत्येतिष्ठतिमेदिनी ॥ सत्यंचोक्तंपरोधर्मः स्वर्गःसत्येप्रतिष्ठितः ॥ ४१ ॥
अश्वमेधसहस्रंचसत्यंच तुलयाधृतम् ॥ अश्वमेधसहस्राद्धिसत्यमेवविशिष्यते ॥ ४२ ॥ अथवाकिंममैतेनसाम्नाप्रोक्तेनकारणम् ॥ अनार्येपापसंकल्पे
क्रूरेचानृतवादिनि ॥४३ ॥ त्वयिराज्ञिप्रभवतिसद्भावःश्रूयतामयम् ॥ अद्यमेदक्षिणांराजन्नदास्यतिभवान्यदि ॥४४॥ अस्ताचलंप्रयातेऽर्केशप्स्यामि
त्वांततोध्रुवम् ॥ इत्युक्त्वास ययौविप्रोराजाचासीद्भयातुरः ॥ ४५ ॥ कान्दिग्भूतोऽधनोनिःस्वोनृशंसधनिनार्दितः ॥ भार्यास्यभूयः प्राहेदंक्रियतांव
चनंमम ॥ ४६ ॥ माशापानलनिर्दग्धःपंचत्वमुपयास्यसि ॥ सतयाचोद्यमानस्तुराजापत्न्यापुनःपुनः ॥ ४७ ॥ प्राहभद्रेकरोम्येषविक्रयंतवनि
र्घृणः ॥ नृशंसैरपियत्कर्तुंनशक्यंतत्करोम्यहम् ॥ ४८ ॥ यदिमेशक्यतेवाणीवक्तुमीदृक्सुदुर्वचः ॥ एवमुक्त्वाततोभार्यांगत्वानगरमातुरः ॥ बाष्पापि
हितकण्ठाक्षस्ततोवचनमब्रवीत् ॥ ४९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ भोभो नागरिकाः सर्वेशृणुध्वंवचनंमम ॥ किंमांपृच्छथकस्त्वंभोनृशंसोऽहममानुषः
॥ ५० ॥ राक्षसोवातिकठिनस्ततःपापतरोऽपिवा ॥ विक्रेतुंदयितांप्राप्तोयोनप्राणांस्त्यजाम्यहम् ॥५१ ॥ यदिवःकस्यचित्कार्यंदास्याप्राणेष्टयामम ॥
सब्रवीतुत्वरायुक्तोयावत्सन्धारयाम्यहम् ॥ ५२ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ अथवृद्धोद्विजःकश्चिदागत्याहनराधिपम् ॥ समर्पयस्वमेदासीमहंक्रेताध
नप्रदः ॥ ५३ ॥ अस्तिमेवित्तमस्तोकंसुकुमारीचमेप्रिया ॥ गृहकर्मनशक्नोतिकर्त्तुमस्मात्प्रयच्छमे ॥ ५४॥ कर्मण्यतावयोरूपशीलानांतवयोषितः ॥
अनुरूपमिदंवित्तंगृहाणार्पयमेऽबलाम् ॥ ५५ ॥ एवमुक्तस्यविप्रेणहरिश्चन्द्रस्यभूपतेः ॥ व्यदीर्य्यतमनोदुःखान्नचैनंकिंचिदब्रवीत् ॥ ५६ ॥ ततः सवि
प्रोनृपतेर्वल्कलान्तेदृढंधनम् ॥ बद्ध्वाकेशेष्वथादायनृपपत्नीमकर्षयत् ॥ ५७ ॥ रुरोदरोहितास्योऽपिदृष्ट्वाकृष्टांतुमातरम् ॥ हस्तेनवस्त्रमाकर्षन्का
कपक्षधरःशिशुः ॥ ५८ ॥ मुंचार्यमुंचतावन्मांयावत्पश्याम्यहंशिशुम् ॥ दुर्लभंदर्शनंतातपुनरस्यभविष्यति ॥ ५९ ॥ पश्यैहिवत्समामेवंमातरंदास्य

तांगताम् ॥ मांमास्प्राक्षीराजपुत्रअस्पृश्याहंतवाधुना ॥ ६० ॥ ततःसबालःसहसादृष्ट्वाकृष्टांतुमातरम् ॥ समभ्यधावदम्बेतिरुदन्नस्राविलेक्षणः ॥६१॥ तमागतंद्विजःक्रोधाद्बालमभ्याहनत्पदा ॥ वदंस्तथापिसोऽम्बेतिनैवामुंचतमातरम् ॥ ६२ ॥ ॥ राजपत्न्युवाच ॥ ॥ प्रसादंकुरुमेनाथक्रीणीष्वेमंचबालकम् ॥क्रीतापिनाहंभवतो विनैनंकार्य्यसाधिका ॥ ६३ ॥ इत्थंममाल्पभाग्यायाःप्रसादसुमुखोभव ॥ मांसंयोजयबालेनवत्सेनेवपयस्विनीम् ॥६४ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ गृह्यतांवित्तमेतत्तेदीयतांबालकोमम ॥ स्त्रीपुंसोर्धर्मशास्त्रज्ञैःकृतमेवहिवेतनम् ॥ शतंसहस्रंलक्षंचकोटिमूल्यंतथापरैः ॥६५॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ तथैवतस्यतद्वित्तं बद्ध्वोत्तरपटेततः ॥ प्रगृह्यबालकंमात्रासहैकस्थमबन्धयत् ॥ ६६ ॥ नीयमानौतुतौदृष्ट्वाभार्य्यापुत्रौसपार्थिवः ॥ विललापसुदुःखार्तोनिःश्वस्योष्णंपुनःपुनः ॥ ६७ ॥ यांनवायुर्नचादित्योनेन्दुर्नचपृथग्जनः ॥ दृष्टवंतःपुरापत्नीसेयंदासीत्वमागता ॥ ६८ ॥ सूर्यवंशप्रसूतोऽयंसुकुमारकरांगुलिः ॥ संप्राप्तोविक्रयंबालोधिङ्मामस्तुसुदुर्मतिम् ॥ ६९ ॥ हाप्रियेहाशिशोवत्सममानार्यस्यदुर्नयैः ॥ दैवाधीनांदशांप्राप्तोनमृतोऽस्मितथापिधिक् ॥ ७० ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ एवंविलपतोराज्ञःसविप्रोंतरधीयत ॥ वृक्षगेहादिभिस्तुंगैस्तावादायत्वरान्वितः ॥ ७१ ॥ विश्वामित्रस्ततःप्राप्तोनृपंवित्तमयाचत ॥ तस्मैसमर्पयामासहरिश्चन्द्रोऽपितद्धनम् ॥ ७२ ॥ तद्वित्तंस्तोकमालोक्यदारविक्रयसंभवम् ॥ शोकाभिभूतंराजानंकुपितःकौशिकोब्रवीत् ॥ ७३॥ क्षत्रबंधोममेमांत्वं सदृशींयज्ञदक्षिणाम् ॥ मन्यसेयदितत्क्षिप्रंपश्यत्वंमेबलंपरम् ॥ ७४ ॥ तपसोऽत्रसुतप्तस्यब्राह्मण्यस्यामलस्यच ॥ मत्प्रभावस्यचोग्रस्यशुद्धस्याध्ययनस्यच ॥ ७५॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ अन्यंदास्यामिभगवन्कालःकश्चित्प्रतीक्ष्यताम् ॥ साम्प्रतंनास्तिविक्रीतापत्नीपुत्रश्चबालकः ॥ ७६ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ चतुर्भागःस्थितोयोऽयंदिवसस्यनराधिप ॥ एषएवप्रतीक्ष्योमेवक्तव्यंनोत्तरंत्वया॥ ७७ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ तमेवमुक्त्वाराजेंद्रंनिष्ठुरंनिर्घृणंवचः ॥ तदादायधनंतूर्णंकुपितःकौशिकोययौ ॥ ७८ ॥ विश्वामित्रेगतेराजाभयशोकादिमध्यगः ॥ स्वविक्रयंविनिश्चित्यप्रोवाचोच्चैरधोमुखः ॥ ७९ ॥ वित्तक्रीतेनयोह्यर्थीमयाप्रेष्येणमानवः ॥ सब्रवीतुत्वरायुक्तोयावत्तपतिभास्करः ॥८०॥ अथाजगामत्वरितोधर्मश्चण्डालरूपधृक् ॥ दुर्गंधोविकृतोरूक्षःश्मश्रुलोदंतुरोघृणी ॥८१॥ कृष्णोलम्बोदरःपिङ्गरूक्षाक्षःपरुषाक्षरः ॥ गृहीतपक्षिपुञ्जश्चशवमाल्यैरलंकृतः ॥ ८२ ॥ कपालहस्तोदीर्घास्योभैरवोऽतिवदन्मुहुः ॥ श्वगणाभिवृतोघोरोयष्टिहस्तोनिराकृतिः ॥ ८३ ॥ ॥ चण्डालउवाच ॥ अहमर्थीत्वयाशीघ्रंकथयस्वात्मवेतनम् ॥ स्तोकेनबहुनावापियेनवैलभ्यतेभवान् ॥ ८४ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ तंतादृशमथालक्ष्यक्रूरदृष्टिंसुनिष्ठुरम् ॥ वदन्तमतिदुःशीलंकस्त्वमित्याहपार्थिवः ॥ ८५ ॥ ॥ चण्डालउवाच ॥ ॥ चण्डालोऽहमिहख्यातःप्रवीरेतिपुरोत्तमे ॥ विख्यातोवध्यवधकोमृतकम्बलहारकः ॥ ८६ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ नाहंचण्डालदासत्वमिच्छेयंसुविगर्हितम् ॥ वरंशापाग्निनादग्धोनचण्डाल

वशंगतः ॥ ८७॥ पक्षिणऊचुः ॥ तस्यैवंवदतःप्राप्तोविश्वामित्रस्तपोनिधिः ॥ कोपामर्षविवृत्ताक्षःप्राहचेदंनराधिपम् ॥ ८८ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥
चण्डालोऽयमनल्पंतेदातुंवित्तमुपस्थितः ॥ कस्मान्नदीयतेमह्यमशेषायज्ञदक्षिणा ॥ ८९ ॥ ॥ हरिश्चन्द्रउवाच ॥ भगवन्सूर्यवंशोत्थमात्मानंवे
द्मिकौशिक ॥ कथंचण्डालदासत्वंगमिष्येवित्तकामुकः ॥ ९० ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ यदिचण्डालवित्तंत्वमात्मविक्रयजंमम ॥ नप्रदास्यसिकाले
नशप्स्यामित्वामसंशयम् ॥ ९१ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ हरिश्चन्द्रस्ततोराजाचिन्तावस्थितजीवितः ॥ प्रसीदेतिवदन्पादावृषेर्जग्राहविह्वलः ॥ ९२ ॥
दासोस्म्यार्त्तोऽस्मिभीतोस्मित्वद्भक्तश्चविशेषतः ॥ कुरुप्रसादंविप्रर्षेकष्टश्चण्डालसङ्करः ॥ ९३ ॥ भवेयंवित्तशेषेणसर्वकर्मकरोवशः ॥ तवैवमुनिशार्दूल
प्रेष्यश्चित्तानुवर्त्तकः ॥ ९४ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ यदिप्रेष्योममभवांश्चण्डालायततोमया ॥ दासभावमनुप्राप्तो दत्तोवित्तार्बुदेनवै ॥ ९५ ॥ ॥ हरिश्चन्द्र
उवाच ॥ ॥ यद्यसौशक्यतेविप्रःकौशिकःपरितोषितुम् ॥ ततोगृहाणमामद्यदासत्वंतेकरोम्यहम् ॥ ९६ ॥ चण्डालउवाच ॥ शतयोजनविस्तीर्णांना
नाग्रामैरलंकृताम् ॥ भूमिंरक्षामयींकृत्वादास्येहंकौशिकंप्रति ॥ ९७ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ एवमुक्तेतदातेनश्वपाकोहृष्टमानसः ॥ विश्वामित्रायतद्द्रव्यं
दत्त्वाबद्ध्वानरेश्वरम् ॥ ९८ ॥ दण्डप्रहारसंभ्रान्तमतीवव्याकुलेन्द्रियम् ॥ इष्टबंधुवियोगार्तमनयन्निजपक्कणम् ॥ ९९ ॥ हरिश्चन्द्रस्ततोराजावसंश्च
ण्डालपक्कणे ॥ प्रातर्मध्याह्नसमयेसायंचैतदगायत ॥ १०० ॥ बालांदीनमुखींदृष्ट्वाबालंदीनमुखंपुरः ॥ मांस्मरत्यसुखाविष्टामोचयिष्यतिनौनृ
पः ॥ १ ॥ उपात्तवित्तोविप्रायदत्त्वावित्तमतोधिकम् ॥ नसामांमृगशावाक्षीवेत्तिपापतरंकृतम् ॥ २ ॥ राज्यनाशःसुहृत्त्यागोभार्यातनयवि
क्रयः ॥ प्राप्ताचण्डालताचेयमहोदुःखपरंपरा ॥ ३ ॥ एवंसनिवसन्नित्यंसस्मारदयितंसुतम् ॥ भार्यांचात्मसमाविष्टांहृतसर्वस्वआतुरः ॥ ४ ॥ कस्य
चित्त्वथकालस्यमृतचैलापहारकः ॥ हरिश्चन्द्रोऽभवद्राजाश्मशानेतद्वशानुगः ॥ ५ ॥ चण्डालेनानुशिष्टश्चमृतचैलापहारिणा ॥ शवागमनमन्वि
च्छन्निहतिष्ठन्दिवानिशम् ॥ ६ ॥ इदंराज्ञेपिदेयश्चषड्भागंतुशवंप्रति ॥ त्रयस्तुममभागाःस्युर्द्वौभागौतववेतनम् ॥ ७ ॥ इतिप्रतिसमादिष्टोजगा
मशवमन्दिरम् ॥ दिशंतुदक्षिणांयत्रवाराणस्यांस्थितंतदा ॥ ८ ॥ श्मशानंघोरसंनादंशिवाशतसमाकुलम् ॥ शवमौलिसमाकीर्णंदुर्गंधबहुधूमकम्
॥ ९ ॥ पिशाचभूतवेतालडाकिनीयक्षसंकुलम् ॥ महागणमहाभूतरवकोलाहलायुतम् ॥ गृध्रगोमायुसंकीर्णंश्ववृन्दपरिवारितम् ॥ ११० ॥
अस्थिसंघातसंकीर्णमहादुर्गन्धसंकुलम् ॥ ११ ॥ ॥ नानामृतसुहृन्नादरौद्रकोलाहलायुतम् ॥ हापुत्रमित्रहाबन्धोभ्रातर्वत्सप्रियाद्यमे ॥ १२ ॥ हाप
तेभगिनिमातर्हामातुलपितामह ॥ मातामह पितःपौत्रक्कगतोऽस्येहिबान्धव ॥ ११३ ॥ इत्येवंवदतांयत्रध्वनिःसंश्रूयतेमहान् ॥ यत्रनेत्रैरनिमिषैः

शवाभयमिवाविशन् ॥ ११४ ॥ निमीलितैश्चनयनैर्बंधुचिंतापथेस्थितः॥ ज्वलन्मांसवसामेदश्छमच्छमितसंकुलम् ॥ १५ ॥ अर्द्धदग्धाःशवाःश्या
माविकसद्दन्तपंक्तयः ॥ हसंत्येवाग्निमध्यस्थाःकायस्येयंदशात्विति ॥ १६ ॥ अग्नेश्चटचटाशब्दोवयसामस्थिपंक्तिषु ॥ बान्धवाक्रन्दशब्दश्चपु
ल्कसेषुप्रहर्षजः ॥ ॥ १७ ॥ गायतांभूतवेतालपिशाचगणरक्षसाम् ॥ श्रूयतेसुमहान्घोरःकल्पांतइवनिस्वनः ॥ १८ ॥ महामहिषकारीषगोशकृ
द्राशिसंकुलम् ॥ तदुत्थभस्मकूटैश्चवृतंसास्थिभिरुन्नतैः ॥ १९ ॥ नानोपहारस्रग्दीपकाकविक्षेपसंकुलम् ॥ अनेकशब्दबहुलंश्मशानंनरकायते ॥
॥ १२० ॥ सवह्निगर्भैरशिवैः शिवारुतैर्निनादितंभीषणरावगह्वरम् ॥ भयं भयस्याप्युपसंजनैर्भृशंश्मशानमाक्रन्दविरावदारुणम् ॥ २१ ॥ सरा
जातत्रसंप्राप्तोदुःखितःशोचनोद्यतः ॥ हाभृत्यामंत्रिणोविप्राःक्वतद्राज्यंविधेगतम् ॥ २२ ॥ हाशैब्येपुत्रहाबालमांत्यक्त्वामन्दभाग्यकम् ॥ विश्वामि
त्रस्यदोषेणगताःकुत्रापितेमम ॥ २३ ॥ इत्येवंचिन्तयंस्तत्रचण्डालोक्तंपुनः पुनः ॥ मलिनोरूक्षसर्वांगःकेशवान्गन्धवान्ध्वजी ॥ २४ ॥ लगुडी
कालकल्पश्चधावंश्चापिततस्ततः ॥ अस्मिञ्शवइदंमूल्यंप्राप्तंप्राप्स्यामिचाप्युत ॥ २५ ॥ इदंममइदंराज्ञेमुख्यचंडालकेत्विदम् ॥ इतिधावन्दिशो
राजाजीवन्योन्यन्तरंगतः ॥ २६ ॥ जीर्णकर्पटसुग्रन्थिकृतकन्थापरिग्रहः ॥ चिताभस्मरजोलिप्तमुखबाहूदरांघ्रिकः ॥ २७ ॥ नानामेदोवसामज्जा
लिप्तपाण्यंगुलिःश्वसन् ॥ नानाशवौदनकृताहारतृप्तिपरायणः ॥ २८ ॥ तदीयमाल्यसंश्लेषकृतमस्तकमण्डनः ॥ नरात्रौनदिवाशेतेहाहेतिप्रवद
न्मुहुः ॥ २९ ॥ एवंद्वादशमासास्तुनीताःशतसमोपमाः ॥ सकदाचिन्नृपश्रेष्ठः श्रान्तोबन्धुवियोगवान् ॥ १३० ॥ निद्राभिभूतोरूक्षाङ्गोनिश्चेष्टःसुप्त
एवच ॥ तत्रापिशयनीयेसदृष्टवानद्भुतंमहत् ॥ ३१ ॥ श्मशानाभ्याशयोगेनदैवस्यबलवत्तया ॥ अन्यदेहेनदत्त्वातुगुरवेगुरुदक्षिणाम् ॥ ३२ ॥ तदा
द्वादशवर्षाणिदुःखदानात्तुनिष्कृतिः ॥ आत्मानंसददर्शाथपुल्कसीगर्भसंभवम् ॥ ३३ ॥ तत्रस्थश्चाप्यसौराजासोऽचिन्तयदिदंतदा ॥ इतोनिष्क्रा
न्तमात्रोहिदानधर्मं करोम्यहम ॥ ३४ ॥ अनन्तरंसजातस्तुतदापुल्कसबालकः ॥ श्मशानमृतसंस्कारकरणेषुसदोद्यतः ॥ ३५ ॥ प्राप्तेतुसप्तमेवर्षे
श्मशानेऽथमृतोद्विजः ॥ आनीतो बन्धुभिर्दृष्टस्तेनतत्राधनोगुणी ॥ ३६ ॥ मूल्यार्थिनातुतेनापिपरिभूतास्तुब्राह्मणाः ॥ ऊचुस्तेब्राह्मणास्तत्रविश्वा
मित्रस्यचेष्टितम् ॥ ३७ ॥ पापिष्ठमशुभंकर्मकुरु त्वंपापकारक ॥ हरिश्चन्द्रःपुराराजाविश्वमित्रेणपुल्कसः ॥ ३८ ॥ कृतःपुण्यविनाशेनब्राह्मणस्वा
पनाशनात् ॥ यदानक्षमतेतेषांतैःसशप्तोरुषातदा ॥ ३९ ॥ गच्छत्वंनरकंघोरमधुनैवनराधम ॥ इत्युक्तमात्रेवचनेस्वप्नस्थःसनृपस्तदा ॥ १४० ॥
अपश्यद्यमदूतान्स्वैपाशहस्तान्भयावहान् ॥ तैःसंगृहीतमात्मानंनीयमानंतदाबलात् ॥१४१॥ पश्यतिस्मभृशंखिन्नोहामातःपितरद्यमे ॥ एवंवादीसन

रकेतैलद्रोण्यांनिपातितः ॥१४२॥ क्रकचैः पाट्यमानस्तुक्षुरधाराभिरप्यधः ॥ अन्धेतमसिदुःखार्त्तःपूयशोणितभोजनः ॥ ४३ ॥ सत्तवर्षमृतात्मा
नंपुल्कसत्वेददर्शह ॥ दिनंदिनंतुनरकेदह्यतेपच्यतेऽन्यतः ॥ ४४ ॥ खिद्यतेक्षोभ्यतेऽन्यत्रमार्यतेपाट्यतेऽन्यतः ॥ क्षार्यतेदीप्यतेऽन्यत्रशीतवा
ताहतोऽन्यतः ॥ ४५ ॥ एकदिनंवर्षशतप्रमाणंनरकेऽभवत् ॥ तथावर्षशतंतत्रश्राविर्तनरकेभटैः ॥ ४६ ॥ ततोनिपातितोभूमौविष्ठाशीश्वाव्यजा
यत ॥ वान्ताशीशीतदग्धश्चमासमात्रेमृतोऽपिसः ॥ ४७ ॥ अथापश्यत्स्वरंदेहंहस्तिनंवानरंपशुम् ॥ छागंबिडालंकङ्कंचगामविंपक्षिणंकृमिम् ॥
॥ ४८ ॥ मत्स्यंकूर्मंवराहंचश्वाविधंकुक्कुटंशुकम् ॥ शारिकांस्थावरांश्चैवसर्पमन्यांश्चदेहिनः ॥ ४९ ॥ दिवसेदिवसेजन्मप्राणिनःप्राणिनस्ततः ॥
अपश्यद्दुःखसन्तप्तोदिनंवर्षशतंतथा ॥ १५० ॥ एवंवर्षशतंपूर्णंगतंतत्रकुयोनिषु ॥ अपश्यच्चकदाचित्सराजातत्स्वकुलोद्भवम् ॥ ५१ ॥
तत्रस्थितस्यतस्यापिराज्यंद्यूतेनहारितम् ॥ भार्य्याहृताचपुत्रश्चसचैकाकीवनंगतः ॥ ५२ ॥ तत्रापश्यत्ससिंहंवैव्यादितास्यंभयावहम् ॥ विभ
क्षयिषुमायांतंशरभेणसमन्वितम् ॥ ५३ ॥ पुनश्चभक्षितःसोऽपिभार्याशोचितुमुद्यतः ॥ हाशैब्येक्वगतास्यद्यमामिहापास्यदुःखितम् ॥ ५४ ॥
अपश्यत्पुनरेवापिभार्यांस्वांहतपुत्रकाम् ॥ त्रायस्वत्वंहरिश्चंद्रकिंद्यूतेनतवप्रभो ॥ ५५ ॥ पुत्रस्तेशोच्यतांप्राप्तोभार्य्ययाशैब्ययासह ॥ सनापश्य
त्पुनरपिधावमानःपुनःपुनः ॥ ५६ ॥ अथापश्यत्पुनरपिस्वर्गस्थःसनराधिपः ॥ नीयतेमुक्तकेशीसादीनाविवसनाबलात् ॥ ५७ ॥ हाहावाक्यं
प्रमुंचन्तीत्रायस्वेत्यसकृत्स्वना ॥ अथापश्यत्पुनस्तत्रधर्मराजस्यशासनात् ॥ ५८ ॥ आक्रन्दन्त्यन्तरिक्षस्थाआगच्छेहनराधिप ॥ विश्वामित्रे
णविज्ञेतोयमोराजंस्तवार्थतः ॥ ५९ ॥ इत्युक्त्वासर्पपाशैस्तुनीयतेबलवद्भिमुः ॥ श्राद्धदेवेनकथितंविश्वामित्रस्यचेष्टितम् ॥ १६० ॥ तत्रापितस्य
विकृतिर्नाधर्मोत्थाव्यवर्द्धत ॥ एताः सर्वादशास्तस्ययाःस्वप्नेसम्प्रदर्शिताः ॥ ६१ ॥ सर्वास्तास्तेनसम्भुक्तायावद्वर्षाणिद्वादश ॥ अतीतेद्वादशेवर्षेनी
यमानोभटैर्बलात् ॥ ६२ ॥ यमंसोऽपश्यदाकाराडुवाचचनराधिपम् ॥ विश्वामित्रस्यकोपोऽयंदुर्निवार्योमहात्मनः ॥ ६३ ॥ पुत्रस्यतेमृत्युमपि
प्रदास्यतिसकौशिकः ॥ गच्छत्वंमानुषंलोकंदुःखशेषंचभुंक्ष्ववै ॥ गतस्यबतत्रराजेन्द्रश्रेयस्तवभविष्यति ॥ ६४ ॥ व्यतीतेद्वादशेवर्षेदुःखस्यान्तेन
राधिपः ॥ अन्तरिक्षाच्चपतितोयमदूतैःप्रणोदितः ॥ ६५ ॥ पतितोयमलोकाच्चविबुद्धोभयसंभ्रमात् ॥ अहोकष्टमितिध्यात्वाक्षतेक्षारावसेचनम् ॥
॥ ६६ ॥ स्वप्नेदुःखंमहद्दृष्टंयस्यान्तोनोपलभ्यते ॥ स्वप्नेदृष्टंमयायत्तुकिन्तुमेद्वादशीःसमाः ॥ ६७ ॥ गतेत्यपृच्छत्तत्रस्थान्पुल्कसांस्तुससंभ्रमात् ॥
नेत्यूचुःकेचित्तत्रस्थाएवमेवापरेऽब्रुवन् ॥ ६८ ॥ श्रुत्वादुःखीतदाराजादेवाञ्शरणमीयिवान् ॥ स्वस्तिकुर्वन्तुमेदेवाःशैब्यायाबालकस्यच ॥ १६९ ॥

नमोधर्मायमहतेनमःकृष्णायवेधसे ॥ परावरायशुद्धायपुराणायाव्ययायच ॥ १७० ॥ नमोबृहस्पतेतुभ्यंनमस्तेवासवायच ॥ एवमुक्तासराजा
तुयुक्तःपुल्कसकर्मणि ॥ ७१ ॥ शवानांमूल्यकरणेपुनर्नष्टस्मृतिर्यथा ॥ मलिनोजटिलःकृष्णोलगुडीविह्वलोनृपः ॥ ७२ ॥ नैवपुत्रोनभार्य्यातुत
स्यवैस्मृतिगोचरे ॥ नष्टोत्साहोराज्यनाशाच्छ्मशानेनिवसंस्तदा ॥ ७३ ॥ अथाजगामस्वसुतंमृतमादायलापिनी ॥ भार्यातस्यनरेन्द्रस्यसर्पदष्टंहि
बालकम् ॥ ७४ ॥ हावत्सहापुत्रशिशोइत्यंवैवदतीमुहुः ॥ कृशाविवर्णाविमनाः पांसुध्वस्तशिरोरुहा ॥ ७५ ॥ ॥ राजपत्न्युवाच ॥ ॥ हाग
जन्नद्यबालंत्वंपश्यसीमंमहीतले ॥ रममाणंपुरादृष्टंदष्टंपुष्टाहिनामृतम् ॥ ७६ ॥ तस्याविलापशब्दं तमाकर्ण्यसनराधिपः ॥ जगामत्वरितो
ऽत्रेतिभवितामृतकम्बलः ॥ ७७ ॥ सतांरोरूयतींभार्यांनाभ्यजानात्तुपार्थिवः ॥ चिरप्रवाससन्तप्तांपुनर्जातामिवाबलाम् ॥ ७८ ॥ सापि
तंचारुकेशान्तंपुरादृष्टाजटालकम् ॥ नाभ्यजानान्नृपसुताशुष्कवृक्षोपमंनृपम् ॥ ७९ ॥ सोऽपिकृष्णपटेबालंदृष्ट्वाशीविषपीडितम् ॥ नरेन्द्र
लक्षणोपेतंचिन्तामापनरेश्वरः ॥१८०॥ तस्यास्यंचंद्रबिंबाभंसुभ्रुरम्यंसमुन्नसम् ॥ नीलाःकेशाः कुंचिताश्चसमादीर्घास्तरंगिताः ॥ ८१ ॥ राजीवनेत्र
युगुलोबिंबोष्ठपुटसंवृतः ॥ चतुर्दंष्ट्रश्चतुःकिष्कुर्दीर्घास्योदीर्घबाहुकः ॥ ८२ ॥ चतुर्लेखःकरोमत्स्ययवयुक्चैकपर्वतः ॥ शिरालुपादोगंभीरःसूक्ष्मत्वक्
त्रिवलीधरः ॥ ८३ ॥ अहोकष्टंनरेन्द्रस्यकस्याप्येषकुलेशिशुः ॥ जातोनीतः कृतान्तेनकामप्याशांदुरात्मना ॥ ८४ ॥ एवंदृष्ट्वाहितंबालं मातुरुत्स
ङ्गशायिनम् ॥ स्मृतिमभ्यागतोबालोरोहितास्योब्जलोचनः ॥ ८५ ॥ सोऽप्येतामेवमेवत्सोवयोऽवस्थामुपागतः ॥ नीतोयदिनघोरेणकृतान्तेनात्म
नोवशम् ॥ ८६ ॥ ॥ राजपत्न्युवाच ॥ ॥ हावत्सकस्यपापस्यअपध्यानादिदंमहत् ॥ दुःखमापतितंघोरंयस्यान्तोनोपलभ्यते ॥ ८७ ॥ हाना
थराजन्भवतामामनाश्वास्यदुःखिताम् ॥ क्वापिसन्तिष्ठतास्थानेविश्रब्धंस्थीयतेकथम् ॥ ८८ ॥ राज्यनाशःसुहृत्त्यागोभार्य्यातनयविक्रयः ॥ हरि
श्चन्द्रस्यराजर्षेःकिंविधेनकृतंत्वया ॥ ८९ ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वाराजास्वस्थानतश्च्युतः ॥ प्रत्यभिज्ञायदयितांपुत्रंचनिधनंगतम् ॥ १९० ॥ कैपाना
मगृहेयुक्तामममयोषिद्वराभवत् ॥ बालश्चसमृतः कःस्यादितिराजाविचारयन् ॥ ९१ ॥ कष्टंशैब्येयमेषाहिसबालोऽयमितीरयन् ॥ रुरोददुःखसन्तप्तोमू
र्च्छामभिजगामच ॥ ९२ ॥ साचतंप्रत्यभिज्ञायतामवस्थामुपागतम् ॥ मूर्छितानिपपातार्तानिश्चेष्टाधरणीतले ॥ ९३ ॥ चेतःसंप्राप्यराजेन्द्रोरा
जपत्नीचतौसमम् ॥ विलेपतुःसुसन्तप्तौशोकभारातिपीडितौ ॥ ९४ ॥ राजोवाच ॥ ॥ हावत्ससुकुमारंतेस्वक्षिभ्रूनासिकालकम् ॥ पश्यतोमेसुखं
दीनंहृदयंकिंनदीर्यते ॥ ९५ ॥ तातततेतिमधुरंब्रुवाणंस्वयमागतम् ॥ उपगुह्यवदिष्येकंवत्सवत्सेतिसौहृदात् ॥ १९६ ॥ कस्यजानुप्रणीतेनपिङ्गेन

क्षितिरेणुना ॥ ममोत्तरीयमुत्सङ्गंतथाङ्गंमलमेष्यति ॥ १९७ ॥ अङ्गप्रत्यङ्गसम्भूतोमनोहृदयनन्दनः ॥ मयाकुपित्राहावत्सविक्रीतोयेनवस्तु
वत् ॥ ९८ ॥ हृत्वाराज्यमशेषंमेसबांधवधनंमहत् ॥ दैवाहिनानृशंसेनदष्टोमेतनयस्ततः ॥ ९९ ॥ अहंदैवाहिदष्टस्यपुत्रस्याननपङ्कजम् ॥ निरी
क्षन्नपिघोरेणविषेणान्धीकृतोऽधुना ॥ २०० ॥ एवमुक्त्वातमादायबालकंबाष्पगद्गदः ॥ परिष्वज्यचनिश्चेष्टोमूर्च्छयानिपपातह ॥ १ ॥ ॥ राज
पत्न्युवाच ॥ ॥ अयंसपुरुषव्याघ्रःस्वरेणैवोपलक्ष्यते ॥ विद्वज्जनमनश्चन्द्रोहरिश्चन्द्रोनसंशयः ॥ २ ॥ तथास्यनासिकातुङ्गाअग्रतोऽधोमुखं
गता ॥ दन्ताश्चमुकुलप्रख्याःख्यातकीर्त्तेर्महात्मनः ॥ ३ ॥ श्मशानमागतःकस्मादद्यैषसनरेश्वरः ॥ अपहायपुत्रशोकंसापश्यत्पतितंपतिम् ॥ ४ ॥
प्रहृष्टाविस्मितादीनाभर्तृपुत्राधिपीडिता ॥ वीक्षन्तीसाततोऽपश्यद्भर्तृदण्डंजुगुप्सितम् ॥ ५ ॥ श्वपाकार्हंमनोमोहंजगामायतलोचना ॥ प्राप्यचेत
श्वशनकैःसगद्गदमभाषत ॥ ६ ॥ धिक्त्वांदैवात्यकरुणंनिर्मर्यादंजुगुप्सितम् ॥ येनायममरप्रख्योनीतोराजाश्वपाकताम् ॥ ७ ॥ राज्यनाशंसुहृत्त्यागं
भार्यातनयविक्रयम ॥ प्रापयित्वापिनोमुक्तश्चण्डालोऽयंकृतोनृपः ॥ ८ ॥ हाराजञ्ज्ञातसन्तापामित्थंमांधरणीतलात् ॥ उत्थाप्यनाद्यपर्यङ्कमारोहे
तिकिमुच्यते ॥ ९ ॥ नाद्यपश्यामितेच्छत्रंभृङ्गारमथवा पुनः ॥ चामरंव्यजनंचापिकोऽयंविधिविपर्ययः ॥२१०॥ यस्याग्रेव्रजतःपूर्वंराजानोभृत्यतां
गताः ॥ स्वोत्तरीयैरकुर्वन्तनीरजस्कंमहीतलम् ॥ ११ ॥ सोऽयंकपालसंलग्नघटीघटनिरंतरे ॥ मृतनिर्माल्यसूत्रान्तर्गूढकेशेसुदारुणे ॥ १२ ॥
वसानिष्यन्दसंशुष्कमहीपुटकमण्डिते ॥ भस्माङ्गारार्द्धदग्धास्थिमज्जासंघट्टभीषणे ॥ १३ ॥ गृध्रगोमायुनादार्त्तनष्टक्षुद्रविहंगमे ॥ चिताधूमायतिरु
चानीलीकृतदिगन्तरे ॥ १४ ॥ कुणपास्वादनमुदासंप्रहृष्टनिशाचरे ॥ चरत्यमेध्ये राजेन्द्रःश्मशानेदुःखपीडितः ॥ १५ ॥ एवमुक्त्वासमाश्लिष्य
कण्ठंराज्ञोनृपात्मजा ॥ कष्टशोकशताधाराविललापार्त्तयागिरा ॥ १६ ॥ राजपत्न्युवाच ॥ राजन्स्वप्नोऽथतथ्यंवायदेतन्मन्यतेभवान् ॥ तत्क
थ्यतांमहाभागमनोवैमुह्यतेमम ॥ १७ ॥ यद्येतदेवंधर्मज्ञनास्तिधर्मेसहायता ॥ तथैवविप्रदेवादिपूजनेपालने भुवः ॥ १८ ॥ नास्तिधर्मः कुतः
सत्यमार्जवंचानृशंसता ॥ यत्रत्वंधर्मपरमःस्वराज्यादवरोपितः ॥ १९ ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वानिःश्वस्योष्णंसगद्गदम् ॥ कथयामास तन्वंग्यैयथा
प्राप्ताश्वपाकता ॥ २२० ॥ रुदित्वासापिसुचिरंनिःश्वस्योष्णंचदुःखिता ॥ स्वपुत्रमरणंभीरुर्यथावृत्तंन्यवेदयत् ॥ २१ ॥ श्रुत्वाराजातदावाक्यं
निपपातमहीतले ॥ मृतस्यपुत्रस्यतदाजिह्वयालेलिहन्मुखम् ॥ २२ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यमस्यभिक्षांयाचावःकृपणौपुत्रगर्द्धिनौ ॥ तस्माच्छी
घ्रंव्रजावोद्य पुत्रोयत्रप्रियोगतः ॥ २३ ॥ प्रियेनरोचयेदीर्घकालंक्लेशमुपासितुम् ॥ नात्मायत्तश्चतन्वङ्गिपश्यमेमन्दभाग्यताम् ॥ २२४ ॥ चण्डालेना

ननुज्ञातःप्रवेक्ष्येज्वलनं यदि ॥ चण्डालदासतांयास्येपुनरप्यन्यजन्मनि॥ २२५॥ नरकेचपतिष्यामिकीटकःकृमिभोजनः ॥ वैतरण्यांमहापूयवसासृक्स्नायुपिच्छिले ॥२६ ॥ असिपत्रवनेप्राप्यच्छेदंप्राप्स्यामिदारुणम् ॥ तापंप्राप्स्यामिवाप्राप्यमहारौरवरौरवौ ॥ २७ ॥ मग्नस्यदुःखजलधौ पारःप्राणवियोजनम् ॥ एकोऽपिबालकोयोयमासीद्वंशकरःसुतः ॥ २८ ॥ ममदैवाम्बुवेगेनमग्नःसोऽपिबलीयसा ॥ कथंप्राणान्विमुंचामिपरायत्तोऽस्मि दुर्गगः ॥ २९ ॥ अथवानार्तिनाक्लिष्टोनरः पापमवेक्षते ॥ तिर्यक्त्वेनास्तितद्दुःखंनासिपत्रवनेतथा ॥ २३० ॥ वैतरण्यांकुतस्तादृग्यादृशंपुत्रविप्लवे ॥ सोऽहंसुतशरीरेणदीप्यमानेहुताशने ॥ ३१ ॥ निपातिष्यामितन्वङ्गिक्षन्तव्यंकुकृतंमम ॥ अनुज्ञाताचगच्छत्वंविप्रवेश्मशुचिस्मिते ॥ ३२ ॥ ममवाक्यंचतन्वङ्गिनिबोधाहतमानसा ॥ यदिदत्तंयदिहुतं गुरवोयदितोषिताः ॥ ३३ ॥ परत्रसङ्गमोभूयात्पुत्रेणसहचत्वया ॥ इहलोकेकुतस्त्वेतद्भविष्यतिममेङ्गितम् ॥ ३४ ॥ त्वयासहममश्रेयोगमनंपुत्रमार्गणे ॥ यन्मयाहसताकिंचिद्रहस्येवाशुचिस्मिते ॥ ३५ ॥ अश्लीलमुक्तंतत्सर्वंक्षन्तव्यंममयाचतः ॥ राजपत्नीतिगर्वेणनावज्ञेयःसतेद्विजः ॥ सर्वयत्नेनतेतोष्यःस्वामीदैवतवच्छुभे ॥ ३६॥ राजपत्न्युवाच ॥ अहमप्यत्रराजर्षेदीप्यमानेहुताशने ॥ दुःखभारासहाद्यैवसहयास्यामिवैत्वया ॥ ३७ ॥ सहस्वर्गंचनरकंसहैवावांहिभुंक्ष्वहे ॥ श्रुत्वाराजातदोवाचएवमस्तुपतिव्रते ॥ ३८ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ ततःकृत्वाचितांराजाआरोप्यतनयंस्वकम् ॥ भार्ययासहितश्चासौबद्धांजलिपुटस्तदा ॥ ३९ ॥ चिन्तयन्परमात्मानमीशंनारायणंहरिम् ॥ हृत्कोटरगुहासीनंवासुदेवंसुरेश्वरम् ॥ २४० ॥ अनादिनिधनंब्रह्मकृष्णंपीताम्बरंशुभम् ॥ तस्यचिन्तयमानस्यसर्वे देवाःसवासवाः ॥ ४१ ॥ धर्मंप्रमुखतःकृत्वासमाजग्मुस्त्वरान्विताः ॥ आगत्यसर्वेप्रोचुस्तेभोभोराजञ्शृणुप्रभो ॥ ४२ ॥ अयंपितामहः साक्षाद्धर्मश्चभगवान्स्वयम् ॥ ४३ ॥ साध्याश्चविश्वेमरुतोलोकपालाःसचारणाः ॥ नागाःसिद्धाः सगन्धर्वारुद्राश्चैवतथाश्विनौ ॥ ४४ ॥ एतेचान्येचबहवोविश्वामित्रस्तथैवच ॥ विश्वत्रयेणयोमित्रंकर्तुंवैनाशकत्पुरा ॥ ४५ ॥ विश्वामित्रस्तुतेमैत्रीमिष्टंचाहर्तुमिच्छति ॥ आरुरोहततःप्राप्तोधर्मःशक्रोऽथगाधिजः ॥४६॥ धर्मउवाच ॥ माराजन्साहसंकार्षीर्धर्मोऽहंत्वामुपागतः ॥ तितिक्षादमसत्याद्यैःस्वगुणैःपरितोषितः ॥४७॥ ॥ इन्द्रउवाच ॥ ॥ हरिश्चन्द्रमहाभागप्राप्तः शक्रोस्मितेऽन्तिकम् ॥ त्वयासभार्यापुत्रेणजितालोकाःसनातनाः ॥ ४८ ॥ आरोहत्रिदिवंराजन्भार्यापुत्रसमन्वितः ॥ सुदुष्प्रापंनरैरन्यैर्जितमात्मीयकर्मभिः ॥ ४९ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ ततोऽमृतमयंवर्षमपमृत्युविनाशनम् ॥ इन्द्रःप्रासृजदाकाशाच्चितास्थानगतःप्रभुः ॥२५०॥ पुष्पवर्षंचसुमहद्देवदुन्दुभिनिस्वनम् ॥ ततस्ततोवर्तमानेसमाजेदेवसंकुले ॥ २५१ ॥ समुत्तस्थौततःपुत्रोराज्ञस्तस्यमहात्मनः ॥ सुकुमारतनुःसुस्थःप्रसन्नेन्द्रिय

मानसः ॥२५२॥ ततोराजाहरिश्चंद्रः परिष्वज्यसुतंक्षणात् ॥ सभार्य्यःसुश्रियायुक्तोदिव्यमाल्याम्बरान्वितः॥५३॥ स्वस्थःसम्पूर्णहृदयोमुदापरमया युतः ॥ बभूवतत्क्षणादिन्द्रोभूयश्चैनमभाषत ॥ ५४ ॥ सभार्यस्त्वंसपुत्रश्चप्राप्स्यसेसद्गतिंपराम् ॥ समारोहमहाभागनिजानांकर्मणांफलैः ॥ ५५ ॥ ॥ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ ॥ देवराजाननुज्ञातःस्वामिनाश्वपचेनवै ॥ अगत्वानिष्कृतिंतस्यनारोक्ष्येऽहंसुरालयम् ॥ ५६ ॥ धर्मउवाच ॥ तवैनंभाविनं क्लेशमवगम्यात्ममायया ॥ आत्माश्वपाकतांनीतोदर्शितंतच्चचापलम् ॥ ५७ ॥ इन्द्रउवाच ॥ प्रार्थ्यतेयत्परंस्थानंसमस्तैर्मनुजैर्भुवि ॥ तदारोहहरि श्चन्द्रस्थानंपुण्यकृतांनृणाम् ॥ ५८ ॥ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ ॥ देवराजनमस्तुभ्यंवाक्यंचैतन्निबोधमे ॥ प्रसादसुमुखंयत्त्वांब्रवीमिप्रश्रयान्वितः ॥५९॥ मच्छोकमग्नमनसः कोसलानगरेजनाः ॥ तिष्ठन्तितानपोह्याद्यकथंयास्याम्यहंदिवम् ॥२६०॥ ब्रह्महत्यागुरोर्घातोगोवधःस्त्रीवधस्तथा ॥ तुल्यमेभि र्महापापं भक्तत्यागेऽप्युदाहृतम् ॥ ६१ ॥ भजन्तंभक्तमत्याज्यमदुष्टंत्यजतःसुखम् ॥ नेहनामुत्रपश्यामितस्माच्छक्रदिवंव्रज ॥ ६२ ॥ यदितेसहि ताःस्वर्गंमयायान्तिसुरेश्वर ॥ ततोऽहमपियास्यामिनरकंवापितैःसह ॥ ६३ ॥ ॥ इन्द्रउवाच ॥ ॥ बहूनिपुण्यपापानितेषांभिन्नानिवैपृथक् ॥ कथंसं घातभोग्यंत्वंभूयःस्वर्गमवाप्स्यसि ॥ ६४ ॥ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ ॥ शक्रभुंक्तेनृपोराज्यंप्रभावेणकुटुम्बिनाम् ॥ यजतेचमहायज्ञैःकर्मपौर्तंकरोतिच ॥ ६५ ॥ तच्चतेषांप्रभावेणमयासर्वमनुष्ठितम् ॥ उपकर्तॄन्नसन्त्यक्ष्येतानहंस्वर्गलिप्सया ॥ ६६ ॥ तस्माद्यन्ममदेवेशकिंचिदस्तिसुचेष्टितम् ॥ दत्त मिष्टमथोजप्तंसामान्यंतैस्तदस्तुनः ॥ ६७ ॥ बहुकालोपभोग्यंहिफलंयन्ममकर्मणः ॥ तदस्तुदिनमप्येकंतैःसमंत्वत्प्रसादतः ॥ ६८ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ एवंभविष्यतीत्युक्त्वाशक्रस्त्रिभुवनेश्वरः ॥ प्रसन्नचेताधर्मश्चविश्वामित्रश्चगाधिजः ॥ ६९ ॥ गत्वासुनगरंसर्वेचातुर्वर्ण्यसमायुतम् ॥ हरिश्चन्द्रस्यनिकटे प्रोवाचविबुधाधिपः॥२७०॥आगच्छंतुजनाःशीघ्रंस्वर्गलोकंसुदुर्लभम् ॥ धर्मप्रसादात्संप्राप्तंसर्वैर्युष्माभिरेवतु ॥७१॥ विमानकोटिसम्बद्धंस्वर्गलोकान्म हीतलम् ॥ गत्वायोध्याजनंप्राहदिवमारुह्यतामिति ॥ ७२ ॥ तदिन्द्रस्यवचःश्रुत्वाप्रीत्यातस्यचभूपतेः ॥ आनीयरोहितास्यंचविश्वामित्रोमहा तपाः ॥७३॥ अयोध्याख्येपुरेरम्येसोभ्यषिंचन्नृपात्मजम् ॥ देवैश्चमुनिभिःसिद्धैरभिषिच्यनराधिपः ॥७४॥ राज्ञासहतदासर्वेहृष्टपुष्टसुहृज्जनाः ॥ सपु त्रभृत्यदारास्तेदिवमारुरुहुर्जनाः ॥ ७५ ॥ पदेपदेविमानात्तेविमानमगमन्नराः ॥ तदासंभूतहर्षोसौहरिश्चन्द्रश्चपार्थिवः ॥ ७६ ॥ संप्राप्यभूतिमतुलां विमानैःसमहीपतिः ॥ आसांचक्रेपुराकारेवप्रप्राकारसंवृते ॥ ७७ ॥ ततस्तस्यर्द्धिमालोक्यश्लोकंतत्रोशनाजगौ ॥ दैत्याचार्योमहाभागःसर्वशास्त्रार्थ तत्त्ववित् ॥ ७८ ॥ ॥ शुक्रउवाच ॥ ॥ हरिश्चन्द्रसमोराजानभूतोनभविष्यति ॥ यश्चैतच्छृणुयाद्भक्त्यानैरन्तर्येणमानवः ॥२७९॥ तेनवेदाः

पुराणानिसर्वेमंत्राःसुसंग्रहाः ॥ घुष्टाःस्युःपुष्करेतीर्थेप्रयागेसिंधुसागरे ॥२८०॥ देवागारेकुरुक्षेत्रेवाराणस्यांविशेषतः ॥ विषुवद्ग्रहणेचैवयत्फलंजपतो लभेत् ॥ ८१ ॥ तत्फलंद्विगुणंचैवसंयतात्माशृणोतियः ॥ श्रुत्वातुपूजयेद्भक्त्यापुराणज्ञंद्विजोत्तमम् ॥ ८२ ॥ गोभूहिरण्यवस्त्रैश्चतथैवान्नेनजैमिने ॥ येनैवंयत्कृतंपुण्यंतच्छक्यंनमयोदितुम् ॥ ८३ ॥ अहोतितिक्षामाहात्म्यमहोदानफलंमहत् ॥ यदागतोहरिश्चंद्रःपुरींचेंद्रत्वमाप्तवान् ॥ ८४ ॥ पक्षिण ऊचुः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंहरिश्चंद्रविचेष्टितम् ॥ यःशृणोतिसुदुःखार्तःससुखंमहदाप्नुयात् ॥८५॥ स्वर्गार्थीप्राप्नुयात्स्वर्गं पुत्रार्थीपुत्रमाप्नुयात् ॥ भार्यार्थी प्राप्नुयाद्भार्यांराज्यार्थीराज्यमाप्नुयात् ॥ ८६ ॥ अतःपरंकथाशेषः श्रूयतांमुनिसत्तम ॥ विपाकोराजसूयस्यपृथिवीक्षयकारणम् ॥ तद्विपाकनिमित्तंच युद्धमाडिबकंमहत् ॥२८७॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेहरिश्चन्द्रोपाख्यानंनामाष्टमोऽध्यायः ॥८॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ राज्यच्युतेहरिश्चंद्रेगतेचत्रि दशालयम् ॥ निश्चक्राममहातेजाजलवासात्पुरोहितः ॥ १ ॥ वसिष्ठोद्वादशाब्दान्तेगङ्गापर्युषितोमुनिः ॥ शुश्रावचसमस्तंतुविश्वामित्रविचेष्टि तम् ॥ २ ॥ हरिश्चन्द्रस्यनाशश्चराज्ञश्चोदारकर्मणः ॥ चण्डालसंप्रयोगश्चभार्यातनयविक्रयम् ॥ ३ ॥ सश्रुत्वासुमहाभागःप्रीतिमानवनीपतौ ॥ चकारकोपंतेजस्वीविश्वामित्रमृषिम्प्रति ॥ ४ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ ममपुत्रशतंतेनविश्वामित्रेणघातितम् ॥ तत्रापिनाभवत्क्रोधस्तादृशो यादृशोऽद्यमे ॥ ५ ॥ श्रुत्वानराधिपमिमंस्वराज्यादवरोपितम् ॥ महात्मानंमहाभागंदेवब्राह्मणपूजकम् ॥ ६ ॥ यस्मात्ससत्यवाक्छान्तःश त्रावपि विमत्सरः ॥ अनागाश्चैवधर्मात्माअप्रमत्तोमदाश्रयः ॥ ७ ॥ सपत्नीभृत्यपुत्रस्तुप्रापितोऽन्यांदशांनृपः ॥ सराज्याच्च्यावितोऽनेनबहुशश्च खिलीकृतः ॥ ८ ॥ तस्माद्दुरात्माब्रह्मद्विड्यज्विनामवरोपकः ॥ मच्छापोपहतोमूढःसबकत्वमवाप्स्यति ॥ ९ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ श्रुत्वाशापंमहातेजाविश्वामित्रोऽपिकौशिकः ॥ त्वमप्याडिर्भवस्वेतिप्रतिशापमयच्छत ॥ १० ॥ अन्योन्यशापात्तौप्राप्तौतिर्यक्त्वंपरमद्युती ॥ वसिष्ठःसमहातेजाविश्वामित्रश्चकौशिकः ॥ ११ ॥ अन्यजातिसमायोगंगतावप्यमितौजसौ ॥ युयुधातेऽतिसंरब्धौमहाबलपराक्रमौ ॥ १२ ॥ योजनानांसहस्रेद्वेप्रमाणेनाडिरुच्छ्रितः ॥ षण्णवत्यधिकंब्रह्मसहस्रत्रितयंबकः ॥ १३ ॥ तौतुपक्षप्रहाराभ्यामन्योन्यस्योरुविक्रमौ ॥ प्रहरन्तौभयं तीव्रंप्रजानांचक्रतुस्तदा ॥ १४ ॥ विधूयपक्षाणिबकोरक्तोद्वृत्ताक्षिराहनत् ॥ आडिंसोऽप्युन्नतग्रीवोबकंपद्भ्यामताडयत् ॥१५॥ तयोःपक्षानिलापास्ताः प्रपेतुर्गिरयोभुवि ॥ गिरिप्रपाताभिहताचकम्पेचवसुन्धरा ॥ १६ ॥ क्ष्माकम्पमानाजलधीनुद्वृत्ताम्बूंश्चकारच ॥ ननामचैकपार्श्वेनपातालगमनोन्मुखी ॥ १७ ॥ केचिद्गिरिनिपातेनकेचिदंभोधिवारिणा ॥ केचिन्महीसंचलनात्प्रययुःप्राणिनःक्षयम् ॥ १८ ॥ इतिसर्वंपरित्रस्तंहाहाभूतमचेतनम् ॥ जग

दासीत्सुसंभ्रांतंपर्यस्तक्षितिमण्डलम् ॥ १९ ॥ हावत्सहाकांतशिशोप्रयाह्येषोऽस्मिसंस्थितः ॥ हाप्रियेकांतशैलोऽयंपतत्याशुपलायताम् ॥ २० ॥
इत्याकुलीकृतेलोकेसंत्रासविमुखेतदा ॥ सुरैःपरिवृतःसर्वैराजगामपितामहः ॥ २१ ॥ प्रत्युवाचचविश्वेशस्तावुभावतिकोपितौ ॥ युद्धंवांविरमत्वेतल्लो
काःस्वास्थ्यंव्रजन्तुच ॥ २२ ॥ शृण्वंतावपितौवाक्यं ब्राह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ कोपामर्षसमाविष्टौयुयुधातेनतस्थतुः ॥ २३ ॥ ततःपितामहोदेवस्तं
दृष्ट्वालोकसंक्षयम् ॥ तयोश्चहितमन्विच्छंस्तिर्यग्भावमपानुदत् ॥२४॥ ततस्तौपूर्वदेहस्थौप्राहदेवःप्रजापतिः ॥ व्युदस्तेतामसेभावेवसिष्ठकौसिकर्षभौ
॥ २५ ॥ जहिवत्सवसिष्ठत्वंत्वंचकौशिकसत्तम ॥ तामसंभावमाश्रित्यईदृग्युद्धंचिकीर्षितम् ॥२६॥ राजसूयविपाकोयंहरिश्चन्द्रस्यभूपतेः ॥ युवयोर्वि
ग्रहश्चायंपृथवीक्षयकारकः ॥ २७ ॥ नचापिकौशिकश्रेष्ठस्तस्यराज्ञोपराध्यति ॥ स्वर्गप्राप्तिकरोब्रह्मन्नुपकारपदेस्थितः ॥ २८ ॥ तपोविघ्नस्यक
र्तारौकामक्रोधवशंतौ ॥ परित्यज्यतभद्रंवोब्राह्मंहिप्रचुरंबलम् ॥ २९ ॥ एवमुक्तौततस्तेनलज्जितौतावुभावपि ॥ क्षमयामासतुःप्रीत्यापरिष्वज्यपरस्प
रम् ॥ ३० ॥ ततःसुरैर्वन्द्यमानोब्रह्मालोकंनिजंययौ ॥ वसिष्ठोऽप्यात्मनःस्थानंकौशिकोऽपिस्वमाश्रमम् ॥३१॥ एतदाडिबकंयुद्धंहरिश्चन्द्रकथांतथा ॥
कथयिष्यंतियेमर्त्याःसम्यक्श्रोष्यंतिचैवये ॥ ३२ ॥ तेषांपापापनोदंतुश्रुतंह्येवकरिष्यति ॥ नचैवविघ्नकार्याणिभविष्यंतिकदाचन ॥ ३३ ॥ इति
मार्कण्डेयमहापुराणआडिबकमहायुद्धकथनंनाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ संशयंद्विजशार्दूलाःप्रब्रूतममपृच्छतः ॥ आविर्भावतिरोभा
वौभूतानांयत्रसंस्थितौ ॥ १ ॥ कथंसंजायतेजंतुःकथंवासविवर्धते ॥ कथंवोदरमध्यस्थस्तिष्ठत्यङ्गनिपीडितः ॥ २ ॥ निष्क्रांतिमुदरात्प्राप्यकथं
वावृद्धिमृच्छति ॥ उत्क्रान्तिकालेचकथंचिद्भावेनवियुज्यते ॥ ३ ॥ कृत्स्नोमृतस्तथाश्नातिउभेसुकृतदुष्कृते ॥ कथंतेचतथातस्यफलंसम्पादयन्त्युत ॥
॥४॥ कथंनजीर्यतेतत्रपिण्डीकृतइवाशये ॥ स्त्रीकोष्ठेयत्रजीर्यन्तेभुक्तानिसुगुरूण्यपि ॥५॥ भक्ष्याणितत्रनोजन्तुर्जीर्य्यतेकथमल्पकः ॥ कथंभोक्तास
र्वस्यकर्मणःसुकृतस्यवै ॥ ६ ॥ एतन्मेब्रूतसकलंसंदेहोक्तिविवर्जितम् ॥ तदेतत्परमंगुह्यंयत्रमुह्यन्तिजन्तवः ॥ ७ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ प्रश्नभारोऽ
यमतुलस्त्वयास्मासुनिवेशितः ॥ दुर्भाव्यःसर्वभूतानांभावाभावसमाश्रितः ॥ ८ ॥ तंशृणुष्वमहाभागयथाप्राहपितुःपुरा ॥ पुत्रःपरमधर्मात्मासुमति
र्नामनामतः ॥ ९ ॥ ब्राह्मणोभार्गवः कश्चित्सुतांमाहमहामतिः ॥ कृतोपनयनंशान्तंसुमतिंजडरूपिणम् ॥ १० ॥ वेदानधीत्यसुमतेयथानुक्रममा
दितः ॥ गुरुशुश्रूषणेव्यग्रोभैक्षान्नकृतभोजनः ॥ ११ ॥ ततोगार्हस्थ्यमास्थायचेष्ट्वायज्ञाननुत्तमान् ॥ इष्टमुत्पादयापत्यमाश्रयेथावनंततः ॥ १२ ॥
वनस्थश्चततोवत्सपरिव्राण्निष्परिग्रहः ॥ एवमाप्स्यसितद्ब्रह्मयत्रगत्वानशोचसि ॥ १३ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ इत्येवमुक्तोबहुशोजडत्वान्नाहकि

श्चन ॥ पितापितंसुबहुशःप्राह प्रीत्यापुनःपुनः ॥ १४ ॥ इतिपित्रासुतस्नेहात्प्रलोभिमधुराक्षरम् ॥ सचोद्यमानोबहुशःप्रहस्येदमथाब्रवीत् ॥
॥ १५ ॥ तातैतद्बहुशोभ्यस्तंयत्त्वयाद्योपदिश्यते ॥ तथैवान्यानिशास्त्राणिशिल्पानिविविधानिच ॥ १६ ॥ जन्मनामयुतंसाग्रंममस्मृतिपथंगतम् ॥
उत्पन्नज्ञानबोधस्यवेदैः किंमेप्रयोजनम् ॥ निर्वेदाःपरितोपाश्चक्षयवृद्ध्युदयेरताः ॥ १७ ॥ शत्रुमित्रकलत्राणांवियोगाःसङ्गमास्तथा ॥ मातरोविवि
धादृष्टाःपितरोविविधास्तथा ॥ १८ ॥ अनुभूतानिसौख्यानिदुःखानिचसहस्रशः ॥ बांधवाबहवःप्राप्ताःपितरश्चपृथग्विधाः ॥ १९ ॥ विण्मूत्रपिच्छि
लेस्त्रीणांतथाकोष्ठेमयोषितम् ॥ पीडाश्चसुभृशंप्राप्तारोगाणाञ्चसहस्रशः ॥ २० ॥ गर्भेदुःखान्यनेकानिबालत्वेयौवनेतथा ॥ वृद्धतायांतथाप्तानितानि
सर्वाणिसंस्मरे ॥ २१ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांशूद्राणाञ्चापियोनिषु ॥ पुनश्चपशुकीटानांमृगाणामथपक्षिणाम् ॥ २२ ॥ तथैवराजभृत्यानांराज्ञांचाह
वशालिनाम् ॥ समुत्पन्नोस्मिगेहेषुतथैवतववेश्मनि॥२३॥ भृत्यतांदासतांचैवगतोऽस्मिबहुशोनृणाम् ॥ स्वामित्वमीश्वरत्वंचदरिद्रत्वंतथागतः॥२४॥
हतंमयाहतश्चान्यैर्हतंमेघातितंतथा ॥ दत्तंममान्यैरन्येभ्योमयादत्तमनेकशः॥२५॥पितृमातृसुहृद्भ्रातृकलत्रादिकृतेनच ॥ तुष्टोऽसकृत्तथादैन्यमश्रुधौ
ताननोगतः॥२६॥ एवंसंसारचक्रेस्मिन्भ्रमतातातसङ्कटे ॥ ज्ञानमेतन्मयाप्राप्तंमोक्षसम्प्राप्तिकारकम् ॥२७॥ विज्ञातेयत्रसर्वोऽयमृग्यजुःसामसंहितः॥
क्रियाकलापोविगुणोनसम्यक्प्रतिभातिमे ॥ २८ ॥ तस्मादुत्पन्नबोधस्य वेदैःकिंमेप्रयोजनम् ॥ गुरुविज्ञानतृप्तस्यनिरीहस्यसदात्मनः ॥२९॥ षट्
प्रकारक्रियादुःखसुखहर्षरसैश्चयत् ॥ गुणैश्चवर्जितंब्रह्मतत्प्राप्स्यामिपरंपदम् ॥ ३० ॥ रसहर्षभयोद्वेगक्रोधामर्षजवागुरा ॥ विज्ञातानृमृगग्राहिसंवपा
शशताकुला ॥ ३१ ॥ तस्माद्यास्याम्यहंतातत्यक्त्वेमांदुःखसंततिम् ॥ त्रयीधर्ममधर्माढ्यंकिंपापफलसन्निभम् ॥ ३२ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥
तस्यतद्वचनंश्रुत्वाहर्षविस्मयगद्गदम् ॥ पिताप्राहमहाभागःस्वसुतंहृष्टमानसः ॥ ३३ ॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ किमेतद्वदसेवत्सकुतस्ते
ज्ञानसंभवः ॥ केनतेजडतापूर्वमिदानींचप्रबुद्धता ॥ ३४ ॥ किन्नुशापविकारोऽयंमुनिदेवकृतस्तव ॥ यत्तेज्ञानंतिरोभूतमाविर्भावमुपागतम् ॥
॥ ३५ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ शृणुताततथावृत्तंममेदंसुखदुःखदम् ॥ यश्चाहमासमन्यस्मिञ्जन्मन्यस्मत्परन्तुयत् ॥ ३६ ॥ अहमासंपुराविप्रो
न्यस्तात्मापरमात्मनि ॥ आत्मविद्याविचारेषुपरांनिष्ठामुपागतः ॥ ३७ ॥ सततंयोगयुक्तस्यसतताभ्याससङ्गमात् ॥ सत्संयोगात्स्वस्वभावाद्विचार
विधिशोधनात् ॥ ३८ ॥ तस्मिन्नेवपराप्रीतिर्ममासीद्युंजतःसदा ॥ आचार्यतांचसंप्राप्तःशिष्यसन्देहहृत्तमः ॥ ३९ ॥ ततःकालेनमहताऐका
न्तिकमुपागतः ॥ अज्ञानाकृष्टसद्भावोविपन्नश्चप्रमादतः ॥ ४० ॥ उत्क्रान्तिकालादारभ्यस्मृतिलोपोनमेऽभवत् ॥ यावदब्दंगतंचैवजन्मनांस्मृति

मागतम् ॥ ४१ ॥ पूर्वाभ्यासेनतेनैवसोऽहंताताजितेन्द्रियः ॥ यतिष्यामितथाकर्तुंनभविष्येयथापुनः ॥ ४२ ॥ ज्ञानदानफलंह्येतद्यज्जातिस्म
रणंमम ॥ नह्येतत्प्राप्यतेतातत्रयीधर्माश्रितैर्नरैः ॥ ४३ ॥ सोऽहंपूर्वाश्रमादेवनिष्ठाधर्ममुपाश्रितः ॥ एकान्तित्वमुपागम्ययतिष्याम्यात्ममो
क्षणे ॥ ४४ ॥ तद्ब्रूहित्वंमहाभागयत्तेसांशयिकंहृदि ॥ एतावतापितेप्रीतिमुत्पाद्यानृण्यमाप्नुयाम् ॥ ४५ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ पिताप्राह
ततः पुत्रंश्रद्दधत्तस्य तद्वचः ॥ भवतायद्वयंपृष्टाःसंसारग्रहणाश्रयम् ॥ ४६ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ शृणुतातयथातत्त्वमनुभूतंमयाऽसकृत् ॥ संसा
रचक्रमजरंस्थितिर्यस्यनविद्यते ॥ ४७ ॥ सोऽहंवदामितेसर्वंतवैवानुज्ञयापितः ॥ उत्क्रान्तिकालादारभ्ययथानान्योवदिष्यति ॥ ४८ ॥ ऊष्माप्रकु
पितः कायेतीव्रवायुसमीरितः ॥ भिनत्तिमर्मस्थानानिदीप्यमानोनिरिन्धनः ॥ ४९ ॥ उदानोनामपवनस्ततश्चोर्ध्वंप्रवर्तते ॥ भुक्तानामम्बुभक्ष्याणा
मधोगतिनिरोधकृत् ॥ ५० ॥ ततोयेनाम्बुदानानिकृतान्यन्नरसास्तथा ॥ दत्ताःसतस्यआह्लादमापदिप्रतिपद्यते ॥ ५१ ॥ अन्नानियेनदत्तानिश्रद्धा
पूतेनचेतसा ॥ सोऽपितृप्तिमवाप्नोतिविनाप्यन्नेनवैतदा ॥ ५२ ॥ येनानृतानिनोक्तानिप्रीतिभेदःकृतोनच ॥ आस्तिकःश्रद्दधानश्चससुखंमृत्युमृच्छति
॥ ५३ ॥ देवब्राह्मणपूजायांयेरतानोनसूयवः ॥ शुक्लावदान्याह्रीमन्तस्तेनराःसुखमृत्यवः ॥ ५४ ॥ योनकामान्नसंरम्भान्नद्वेषाद्धर्ममुत्सृजेत् ॥ यथोक्त
कारीसौम्यश्चससुखंमृत्युमृच्छति ॥ ५५ ॥ अवारिदायिनोदाहंक्षुधांचानन्नदायिनः ॥ प्राप्नुवन्तिनराःकालेतस्मिन्मृत्यावुपस्थिते ॥ ५६ ॥ शीतंज
यन्तिधनदाःतापंचन्दनदायिनः ॥ प्राणघ्नीं वेदनाकष्टांयेचानुद्वेगकारिणः ॥ ५७ ॥ मोहाज्ञानप्रदातारःप्राप्नुवन्तिमहद्भयम् ॥ वेदनाभिरुदग्राभिः
प्रपीड्यन्तेऽधमानराः ॥ ५८ ॥ कूटसाक्षीमृषावादीयश्चासदनुशास्तिवै ॥ तेमोहमृत्यवःसर्वेतथान्येवेदनिन्दकाः ॥५९॥ विभीषणाःपूतिगन्धाः कूट
मुद्गरपाणयः ॥ आगच्छन्तिदुरात्मानोयमस्यपुरुषास्तदा ॥६०॥ प्राप्तेषुदृक्पथंतेषुजायतेतस्यवेपथुः ॥क्रन्दन्त्यविरतंसोऽथभ्रातृमातृसुतानथ ॥६१॥
सास्य वागस्फुटातातएकवर्णाविभाव्यते ॥ दृष्टिश्चभ्राम्यतेत्रासाच्छ्वासाच्छुष्यत्यथाननम् ॥६२॥ ऊर्ध्वश्वासान्वितःसोऽथदृष्टिभङ्गसमन्वितः ॥ ततः
सवेदनाविष्टस्तच्छरीरंविमुंचति ॥ ६३ ॥ वाय्वग्रसारीतद्रूपंदेहमन्यत्प्रपद्यते ॥ तत्कर्मजंयातनार्थंनमातृपितृसम्भवम् ॥ तत्प्रमाणवयोवस्थासंस्था
नैःप्राग्भवंयथा ॥ ६४ ॥ ततोदूतोयमस्याशुपाशैर्बध्नातिदारुणैः ॥ दण्डप्रहारसंभ्रान्तंकर्षतेदक्षिणांदिशम् ॥ ६५ ॥ कुशकण्टकवल्मीकशंकुपाषाणक
र्कशे ॥ तथाप्रदीप्तज्वलनेक्कचिच्छ्वभ्रशतोत्कटे ॥ ६६ ॥ प्रदीप्तादित्यतप्तेनदह्यमानेनदंशुभिः ॥ कृष्यतेयमदूतैश्चशिवासन्नादभीषणैः ॥ ६७ ॥ विकृ

१ चोदकदायिनइतिवापाठः । २ येचान्येद्वेषकारिण. इति लि०पुस्तके ।

ष्यमाणस्तैर्घोरैर्भक्ष्यमाणःशिवाशतैः ॥ प्रयातिदारुणेमार्गेपापकर्मायमक्षयम् ॥ ६८ ॥ छत्रोपानत्प्रदातारोयेचवस्त्रप्रदानराः ॥ तेयान्तिमनुजामार्गं
तंसुखेनतथान्नदाः ॥६९॥ विमानैःसोज्वलैर्यांतिभूमिदानप्रदानराः ॥ एवंक्लेशाननुभवन्नवशःपापपीडितः ॥ नीयतेद्वादशाहेनधर्मराजपुरंनरः ॥७०॥
कलेवरेदह्यमानेमहान्तंदाहमृच्छति ॥ ताड्यमानेतथैवार्तिंछिद्यमानेचदारुणाम् ॥ ७१ ॥ क्लिद्यमानेचिरतरंजन्तुर्दुःखमवाप्नुते ॥ स्वेनकर्मविपाकेनदे
हान्तरगतोऽपिसन् ॥ ७२ ॥ तत्रयद्बान्धवास्तोयंप्रयच्छन्तितिलैःसह ॥ यच्चपिण्डंप्रयच्छन्तिनीयमानस्तदश्नुते ॥ ७३ ॥ तैलाभ्यङ्गोबान्धवानाम
ङ्गसंवाहनंचयत् ॥ तेनचाप्यायतेजन्तुर्यच्चाश्नन्तिस्वबान्धवाः ॥ ७४ ॥ भूमौस्वपद्भिर्नात्यन्तंक्लेशमाप्नोतिबान्धवैः ॥ दानंददद्भिश्चतथाजन्तुराप्या
य्यतेमृतः ॥ ७५ ॥ नीयमानःस्वकंगेहंद्वादशाहंसपश्यति ॥ उपभुक्तंतथादत्तंतोयपिण्डादकंभुवि ॥ ७६ ॥ द्वादशाहात्परंघोरमावासंभीषणाकृति
म् ॥ याम्यंपश्यत्यथोजन्तुःकृष्यमाणःपुरंततः ॥७७॥ गतमात्रोऽतिरक्ताक्षंभिन्नाञ्जनचयप्रभम् ॥ मृत्युकालान्तकादीनांमध्येपश्यतिवैयमम् ॥७८॥
दंष्ट्राकरालवदनंभ्रुकुटीदारुणाकृतिम् ॥ विरूपैर्भीषणैर्वक्रैर्वृतंव्याधिशतैःप्रभुम् ॥ ७९ ॥ दण्डासक्तंमहाबाहुंपाशहस्तंसुभैरवम् ॥ तन्निर्दिष्टांततोयाति
गतिंजन्तुःशुभाशुभाम् ॥८०॥ रौरवेकूटसाक्षीतुयातियश्चानृतीनरः ॥ ब्रह्मघ्नोहत्ययादष्टोगोघ्नश्चपितृघातकः ॥८१॥ क्षेत्रदारापहारीचसीमानिक्षेपहा
रकः ॥ गुरुपत्न्यभिगामीचकन्यागामीतथैवच ॥८२॥ तस्यस्वरूपंगदतोरौरवस्यनिशामय ॥ योजनानांसहस्रेद्वेरौरवोहिप्रमाणतः॥ जानुमात्रप्रमा
णश्चततः श्वभ्रःसुदुस्तरः ॥८३॥ तत्राङ्गारचयोपेतंकृतंचधरणीसमम् ॥ जाज्वल्यमानस्तीव्रेणतापिताङ्गारभूमिना ॥८४॥ तन्मध्येपापकर्माणंविमुंच
न्तियमानुगाः ॥ सदह्यमानस्तीव्रेणवह्निनातत्रधावति ॥ ८५ ॥ पदेपदेचपादोऽस्यशीर्यतेजीर्यतेपुनः ॥ अहोरात्रेणोद्धरणंपादन्यासंचगच्छति ॥८६॥
एवंसहस्रमुत्तीर्णोयोजनानांविमुच्यते ॥ ततोऽन्यत्पापशुद्ध्यर्थंतादृङ्निरयमृच्छति ॥ ८७॥ ततःसर्वेषुनिस्तीर्णःपापीतिर्यक्त्वमश्नुते ॥ कृमिकीटपत
ङ्गेषुश्वापदेमशकादिषु ॥ ८८ ॥ गत्वागजद्रुमाद्येषुगोष्वश्वेषुतथैवच ॥ अन्यासुचैवपापासुदुःखदासुचयोनिषु ॥ ८९ ॥ मानुष्यंप्राप्यकुब्जोवाकुत्सि
तोवामनोऽपिवा ॥ चण्डालपुल्कसाद्यासुनरोयोनिषुजायते ॥ ९० ॥ अवशिष्टेनपापेनपुण्येनचसमन्वितः ॥ ततश्चारोहणींजातिंशूद्रवैश्यनृपादि
काम् ॥ ९१ ॥ विप्रदेवेन्द्रताञ्चापिकदाचिदवरोहणीम् ॥ एवन्तुपापकर्म्माणोनरकेषुपतन्त्यधः ॥ ९२ ॥ यथापुण्यकृतोयान्ति तन्मेनिगदतःशृणु ॥
तेयमेनविनिर्दिष्टांयान्तिपुण्यांगतिंनराः ॥ ९३ ॥ प्रगीतगन्धर्वगणैःप्रनृत्ताप्सरसांगणैः ॥ हारनूपुरमाधुर्यशोभितान्युत्तमानिच ॥ ९४ ॥ प्रयान्त्या
शुविमानानिनानादिव्यस्रगुज्ज्वलाः ॥ तस्माच्चप्रच्युताराज्ञामन्येषांचमहात्मनाम् ॥ ९५ ॥ जायन्तेचकुलेतत्रसद्वृत्तपरिपालकाः ॥ भोगान्संप्राप्नुव

न्त्यग्र्यांस्ततोयान्त्यूर्ध्वमन्यथा ॥ ९६ ॥ अवरोहणीश्चसम्प्राप्यपूर्ववद्यान्तिमानवाः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयथाजन्तुर्विपद्यते ॥ अतःशृणुष्वविप्रर्षेय थागर्भंप्रपद्यते ॥ ९७ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेपितापुत्रसंवादे मृत्युदशावर्णनंनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ निषेकंमानवस्त्रीणांबीजंप्रोक्तंरजस्यथ ॥ विमुक्तमात्रोनरकात्स्वर्गाद्वापिप्रपद्यते ॥ १ ॥ तेनाभिभूतंतत्स्थैर्यंयातिबीजद्वयंपितः ॥ कललत्वं बुद्बुदत्वं ततःपेशित्वमेवच ॥ २ ॥ पेश्यास्तथाययथाबीजादंकुरादिसमुद्भवः ॥ अङ्गानांचतथोत्पत्तिःपंचानामनुभागशः ॥ ३ ॥ उपाङ्गान्यंगुलीनेत्रनासास्यश्रवणानिच ॥ प्ररोहंयान्तिचाङ्गेभ्यस्तद्वत्तेभ्योनखादिकम् ॥ ४ ॥ त्वचिरोमाणिजायन्तेकेशाश्चैवततःपरम् ॥ समसमृद्धिमायातितेनैवोद्भवकोशकः ॥ ५ ॥ नारिकेलफलंयद्वत्सकोशंवृद्धिमृच्छति ॥ तद्वत्प्रयात्यसौवृद्धिंसकोशोऽधोमुखःस्थितः ॥ ६ ॥ तलेतुजानुपार्श्वाभ्यांकरौन्यस्यसवर्द्धते ॥ अंगुष्ठौचोपरिन्यस्तौजान्वोरग्रेतथांगुली ॥ ७ ॥ जानुपृष्ठेतथानेत्रेजानुमध्येचनासिका ॥ स्फिचौपार्ष्णिद्वयस्थेच[1] बाहुजंघेबहिः स्थिते ॥ ८ ॥ एवंवृद्धिंक्रमाद्यातिजन्तुःस्त्रीगर्भसंस्थितः ॥ अन्यसत्त्वोदरेजन्तोर्यथारूपंतथास्थितिः ॥ ९ ॥ काठिन्यमग्निनायाति भुक्तपीतेनजीवति ॥ पुण्यापुण्याश्रयमयीस्थितिर्जन्तोस्तथोदरे ॥ १० ॥ नाडीचाप्यायनीनामनाभ्यांतस्यनिबध्यते ॥ स्त्रीणांतथान्त्रसुषिरेसानिबद्धोपजायते ॥ ११ ॥ क्रामन्तिभुक्तपीतानिस्त्रीणांगर्भोदरेयथा ॥ तैराप्यायितदेहोऽसौजन्तुर्वृद्धिमुपैतिवै ॥ १२ ॥ स्मृतिंतत्रप्रयान्त्यस्य बह्व्यःसंसारभूमयः ॥ ततोनिर्वेदमायातिपीड्यमानइतस्ततः ॥ १३ ॥ पुनर्नैवंकरिष्यामिमुक्तमात्रइहोदरात् ॥ तथातथायतिष्यामिगर्भंनाप्स्याम्यहंयथा ॥ १४ ॥ इतिचिंतयतेस्मृत्वाजन्मदुःखशतानिवै ॥ यानिपूर्वानुभूतानिदैवभूतानियानिवै ॥ १५ ॥ ततःकालक्रमाज्जन्तुः परिवर्तत्यधोमुखः ॥ नवमेदशमेवापिमासिसञ्जायतेततः ॥ १६ ॥ निष्क्राम्यमाणोवातेनप्राजापत्येनपीड्यते ॥ निष्क्राम्यतेचविलपन्हृदिदुःखनिपीडितः ॥ १७ ॥ निष्क्रान्तश्चोदरान्मूर्च्छामसह्यांप्रतिपद्यते ॥ प्राप्नोतिचेतनांचासौवायुस्पर्शसमन्वितः ॥ १८ ॥ ततस्तंवैष्णवीमायासमास्कन्दतिमोहिनी ॥ तयाविमोहितात्मासौज्ञानभ्रंशमवाप्नुते ॥ १९ ॥ भ्रष्टज्ञानोबालभावंततोजन्तुःप्रपद्यते ॥ ततःकौमारकावस्थांयौवनं वृद्धतामपि ॥ २० ॥ पुनश्चमरणंतद्वज्जन्मचाप्नोतिमानवः ॥ ततःसंसारचक्रेस्मिन्भ्राम्यतेघटियन्त्रवत् ॥ २१ ॥ कदाचित्स्वर्गमाप्नोतिकदाचिन्निरयंनरः ॥ निरयंचैवस्वर्गंचकदाचिच्चमृतोऽश्नुते ॥ २२ ॥ कदाचिदत्रैवपुनर्जातःस्वंकर्मसोऽश्नुते ॥ कदाचिद्भुक्तकर्माचमृतःस्वल्पेनग

[1] स्फिचौपार्ष्णिद्वयस्थौचबाहुजंघोपारस्थितौ । इत्यपिपाठः ।

च्छति ॥ २३ ॥ कदाचिदल्पैश्चततोजायतेत्रशुभाशुभैः ॥ स्वर्लोके नरकेवापिभुक्तप्रायोद्विजोत्तम ॥ २४ ॥ नरकेषुमहद्दुःखमेतद्यत्स्वर्गवासिनः ॥ दृश्यन्तेतातमोदन्तेपात्यमानाश्चनारकाः ॥ २५ ॥ स्वर्गेपिदुःखमतुलंयदारोहणकालतः ॥ प्रभृत्यहंपतिष्यामीत्येतन्मनसिवर्तते ॥ २६ ॥ नरकांश्चैवसंप्रेक्ष्यमहद्दुःखमवाप्यते ॥ एतांगतिमहंगंतेत्यहर्निशमनिर्वृतः ॥ २७ ॥ गर्भवासेमहद्दुःखंजायमानस्ययोनितः ॥ जातस्यबालभावेचवृद्धत्वेदुःखमेवच ॥२८॥कामेर्ष्याक्रोधसम्बन्धंयौवनंचातिदुःसहम् ॥ दुःखप्रायावृद्धताचमरणेदुःखमुत्तमम् ॥ २९ ॥ कृष्यमाणश्चयाम्यैश्चनरकेषुचपात्यतः ॥ पुनश्चगर्भोजन्माथमरणंनरकस्तथा ॥३०॥ एवंसंसारचक्रेस्मिञ्जन्तवोघटियन्त्रवत् ॥ भ्राम्यन्तेप्राकृतैर्बन्धैर्बद्धावध्यन्तिचासकृत् ॥ ३१ ॥ नास्तितातसुखंकिंचिदत्रदुःखशताकुले ॥ तस्मान्मोक्षाययतताकथंसेव्यामयात्रयी ॥३२॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेपितापुत्रसंवादेगर्भस्थितिवर्णनंनामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ पितोवाच ॥ साधुवत्सत्वयाख्यातंसंसारगहनंपरम् ॥ ज्ञानप्रदानसंभूतंसमाश्रित्यमहाफलम् ॥ १ ॥ तत्रतेनरकाःसर्वेयथावैरौरवस्तथा ॥ वर्णितास्तान्समाचक्ष्वविस्तरेणमहामते ॥ २ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ रौरवस्तेसमाख्यातःप्रथमंनरकोमया ॥ महारौरवसंज्ञंतुशृणुष्वनरकंपितः ॥ ३ ॥ अगम्यागमनेयेचअभक्ष्यभक्षणेरताः ॥ मित्रद्रोहकराश्चैवस्वामिविश्रंभघातकाः ॥ ४ ॥ परदाररताश्चैवस्वदारपरिवर्जिनः ॥ मार्गभंगकरायेचतडागारामभेदकाः ॥ ५ ॥ एतेन्येचदुराचारादह्यन्तेतत्रकिंकरैः ॥ योजनानांसहस्राणिसतपंचसमन्ततः ॥ तत्रताम्रमयीभूमिरधस्तस्याहुताशनः ॥ ६ ॥ तत्तापतप्तासासर्वाप्रोद्यद्विद्युत्समप्रभा ॥ विभात्यतिमहारौद्रादर्शनस्पर्शनादिषु ॥ ७ ॥ तस्यांबद्धःकराभ्यांचपद्भ्यांचैवयमानुगैः ॥ मुच्यतेपापकृन्मध्येलुंठ्यमानःसगच्छति ॥८॥ काकैर्बकैर्वृकोलूकैर्वृश्चिकैर्मशकैस्तथा ॥ भक्ष्यमाणस्तथागृध्रैर्द्रुतंमार्गेविकृष्यते ॥९॥ दह्यमानःपितर्मातर्भ्रातस्ताततेतिचाकुलः ॥ वदत्यसकृदुद्विग्नोनशान्तिमधिगच्छति ॥ १० ॥ एवंतस्मान्नरैर्मोक्षोह्यतिक्रान्तैरवाप्यते ॥ वर्षायुतायुतैः पापंयैःकृतंदुष्टबुद्धिभिः ॥ ११ ॥ तथान्यस्तुतमोनामसोऽतिशीतःस्वभावतः ॥ महारौरववद्दीर्घस्तथातितमसावृतः ॥ १२ ॥ गोवधश्चकृतोयेनभ्रातॄणांघातएवच ॥ अवन्नबालघातीचनीयतेशीतसंकरे ॥ १३ ॥ शीतार्तास्तत्रधावन्तिनरास्तमसि दारुणे ॥ परस्परंसमासाद्यपरिरभ्याश्रयन्तिच ॥ १४ ॥ दन्तास्तेषांचभज्यन्तेशीतार्तिपरिकम्पिताः ॥ क्षुत्तृष्णाप्रबलातत्रतथैवान्येऽप्युपद्रवाः ॥ १५ ॥ हिमखण्डवहोवायुर्भिनत्त्यस्थीनिदारुणः ॥ मज्जासृग्गलितंतस्मादश्नुवन्तिक्षुधान्विताः ॥ १६ ॥ लेलिह्यमानाभ्राम्यन्तेपरस्परसमागमे ॥ एवंतत्रापिसुमहान्क्लेशस्तमसिमानवैः ॥ १७ ॥ प्राप्यतेब्राह्मणश्रेष्ठयावद्दुष्कृतसंक्षयः ॥ निकृन्तन

इतिख्यातस्ततोऽन्योनरकोत्तमः ॥ १८ ॥ तस्मिन्कुलालचक्राणिभ्राम्यन्त्यविरतंपितः ॥ अदृष्टं दृष्टवद्ब्रूयादश्रुतंश्रुतमेवच ॥ १९ ॥ एकाक्षरंगुरुं यस्तुदुराचारोनमन्यते ॥ नशृणोतिगुरोर्वाक्यंशास्त्रवाक्यंतथैवच ॥ २० ॥ एतेपापादुराचारास्तत्रतैर्यमपूरुषैः ॥ तेष्वारोप्यनिकृत्यन्तेकाल सूत्रेणमानवाः ॥ २१ ॥ यमानुगांगुलिस्थेनआपादतलमस्तकम् ॥ नचैषांजीवितभ्रंशोजायतेद्विजसत्तम ॥ २२ ॥ छिन्नानितेषांशतशःखण्डान्यैक्यं व्रजन्तिच ॥ एवंवर्षसहस्राणिछिद्यन्तेपापकर्मिणः ॥२३॥ तावद्यावदशेषंवैतत्पापंहिक्षयंगतम् ॥ अप्रतिष्ठंचनरकंशृणुष्वगदतोमम ॥२४॥ यत्रस्थैर्ना रकैर्दुःखमसह्यमनुभूयते ॥ स्वधर्मरतविप्राणांविघ्नंयस्तुसमाचरेत् ॥२५॥ सबद्धैर्दारुणैःपाशैर्नीयतेचक्रसंकरैः ॥ तान्येवतत्रचक्राणिघटीयंत्राणिचा न्यतः ॥ २६ ॥ दुःखस्यहेतुभूतानिपापकर्मकृतांनृणाम् ॥ चक्रेष्वारोपिताःकेचिद्भ्राम्यन्तेतत्रमानवाः ॥२७॥ यावद्वर्षसहस्राणिनतेषांस्थितिरन्तरा ॥ घटीयन्त्रेषुचैवान्योबद्धस्तोयेयथाघटी ॥ २८ ॥ भ्राम्यन्तेमानवारक्तमुद्गिरन्तःपुनःपुनः ॥ अन्त्रैर्मुखविनिष्क्रान्तैर्नेत्रैरग्रावलम्बिभिः ॥ २९ ॥ दुःखा नितेप्राप्नुवन्तियान्यसह्यानिजन्तुभिः ॥ असिपत्रवनंनामनरकंशृणुचापरम् ॥ ३० ॥ योजनानांसहस्रंयोज्वलदग्न्यास्तृतावनिः ॥ ब्रह्मचारिव्रतानां चतपसांविघ्नमाचरेत् ॥ ३१ ॥ असिपत्रवनंयांतियेसदोद्वेगकारिणः ॥ तप्ताःसूर्यकरैश्चण्डैर्यत्रातीवसुदारुणैः ॥ ३२ ॥ प्रपतन्तिसदातत्रप्रा णिनोनरकौकसः ॥ तन्मध्येचवनंरम्यंस्निग्धपत्रंविभाव्यते ॥ ३३ ॥ पत्राणितत्रखड्गानांफलानिद्विजसत्तम ॥ श्वानश्चतत्रसबलाःस्वनन्त्य युतशोऽभितः ॥ ३४ ॥ महावक्त्रामहादंष्ट्राव्याघ्राइवभयानकाः ॥ ततस्तद्वनमालोक्यशिशिरच्छायमग्रतः ॥ ३५ ॥ प्रयान्तिप्राणिनस्तत्रतृट्ताप परिपीडिताः ॥ हामातर्हातातइतिक्रन्दन्तोऽतीवदुःखिताः ॥ ३६ ॥ दह्यमानाङ्घ्रियुगलाधरणीस्थेनवह्निना ॥ तेषांगतानांतत्रासिपत्रपातीसमी रणः ॥ ३७ ॥ प्रवातितेनपात्यन्तेतेषांखड्गास्तथोपरि ॥ ततःपतन्तितेभूमौज्वलत्पावकसंचये ॥ ३८ ॥ लेलिह्यमानेचातीवव्याप्ताशेषमहीतले ॥ सारमेयास्ततःशीघ्रंशातयन्तिशरीरतः ॥ ३९ ॥ तेषामंगानिरुदतांत्वचश्चातीवभीषणाः ॥ असिपत्रवनंतात मयैतत्कीर्तितंतव ॥ ४० ॥ अतः परंभीमतरंतप्तकुम्भंनिबोधमे ॥ समन्ततस्तप्तकुम्भावह्निज्वालासमावृताः ॥४१॥ ज्वलदग्निचयोत्तप्तास्तैलायश्चूर्णपूरिताः ॥ तेषुदुष्कृतकर्माणोया म्यैःक्षिप्तास्त्वधोमुखाः ॥४२॥ दूषयेद्धर्मशास्त्राणियेचान्येतीर्थदूषकाः ॥ भुक्तभोगांतुयोनारीमिष्यमाणांप्रियांशुभाम् ॥ ४३ ॥ अदृष्टामपिदोषेणत्य जतेमूढचेतनः ॥ तेसमानीयपच्यंतेलोहकुम्भेषुशीघ्रतः ॥ ४४ ॥ क्वाथ्यन्तेविस्फुटद्गात्राज्वलन्मज्जाजलाविलाः ॥ स्फुटत्कपालनेत्रास्थिच्छिद्यमा नाविभीषणैः ॥ ४५ ॥ गृध्रैरुत्पाटचमुच्यन्तेपुनस्तेष्वेववेगितैः ॥ पुनः सिमासिमायन्तेतैलेनैक्यंव्रजन्तिच ॥४६॥ द्रवीभूतैःशिरोगात्रस्नायुमांसत्वग

स्थिभिः ॥ ततोयाम्यैर्भटैराशुदर्वीघट्टनघट्टिताः ॥४७॥ कृतावर्तेमहातैलेमध्यन्तेपापकर्मिणः ॥ एषतेविस्तरेणोक्तस्तप्तकुम्भोमयापितः ॥४८॥ इति मार्कण्डेयमहापुराणेपितापुत्रसंवादेमहारौरवादिनरकाख्यानकथनंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ अहंवैश्यकुलेजातोजन्मन्यस्माच्च सप्तमे ॥ समतीतेगवांरोधंनिपानेकृतवान्पुरा ॥ १ ॥ विपाकात्कर्मणस्तस्यनरकंभृशदारुणम् ॥ संप्राप्तोऽग्निशिखानाथमयोमुखखगाकुलम् ॥ २ ॥ यन्त्रपीडनगात्रासृक्प्रवाहोद्भूतकर्दमम् ॥ विकृष्यमाणदुष्कर्मितन्निपातरवाकुलम् ॥ ३ ॥ पात्यमानस्यमेतत्रसाग्रंवर्षशतंगतम् ॥ महातापार्त्तितप्त स्यतृष्णादाहान्वितस्यच ॥ ४ ॥ तत्राह्लादकरःसद्यःपवनःसुखशीतलः ॥ करम्भवालुकाकुम्भमध्यस्थैवैसमागतः ॥ ५ ॥ अकस्मादेवभोतातनरर त्नंसमागतम् ॥ तत्सम्पर्कादशेषाणांनाभवद्यातनानृणाम् ॥ ममचापियथास्वर्गेस्वर्गिणांनिर्वृतिःपरा ॥ ६ ॥ किमेतदितिचाह्लाद विस्तारस्तिमिते क्षणैः ॥ दृष्टमस्माभिरासन्नंनररत्नमनुत्तमम् ॥ ७ ॥ याम्यश्चपुरुषोघोरोदण्डहस्तोल्लसत्प्रभः ॥ पुरतोदर्शयन्मार्गमितएहीतिचब्रुवन् ॥ ८ ॥ ततस्तेज न्तवःसर्वेमत्वातद्दर्शनात्सुखम् ॥ ऊचुःप्रांजलयोभूपक्षणमात्रंस्थितोभव ॥ ९ ॥ त्वद्गात्रसंगीपवनोह्यस्माकंसुखकारकः ॥ ततोसौनरकाभ्याशेउपविष्टः कृपान्वितः ॥ १० ॥ पुरुषःसतदाहृष्ट्वायातनाशतसंकुलम् ॥ नरकंप्राहतंयाम्यंकिङ्करंकृपयान्वितः ॥ ११ ॥ पुरुषउवाच ॥ भोयाम्यपुरुषाचक्ष्वकिं मयादुष्कृतंकृतम् ॥ येनेदंयातनाभीमंप्राप्तोऽस्मिनरकंपरम् ॥ १२ ॥ विपश्चिदितिविख्यातोजनकानामहंकुले ॥ जातोविदेहविषयेसम्यङ्मनुजपा लकः ॥ १३ ॥ चातुर्वर्ण्यंस्वधर्मस्थंकृत्वासंरक्षितंमया ॥ धर्मतोधर्मकल्पेनमनुनात्रयथापुरा ॥ १४ ॥ यज्ञैर्मयेष्टंबहुभिर्धर्मतः पालितामही ॥ नोत्सृ ष्टश्चैवसंग्रामोनातिथिर्विमुखोगतः ॥ १५ ॥ पितृदेवर्षिभृत्याश्चनचापचरितामया ॥ महातापार्तितप्तस्यतृष्णादाहार्दितस्यच ॥ १६ ॥ सर्वस्यजीवभू तस्यकृतंत्राणंसदामया ॥ कृतास्पृहाचनमयापरस्त्रीविभवादिषु ॥ १७ ॥ पर्वकालेषुपितरस्तिथिकालेषुदेवताः ॥ पुरुषंस्वयमायान्तिनिपानमिवधे नवः ॥ १८ ॥ यतस्तेविमुखायान्तिनिःस्वस्यगृहमेधिनः ॥ तस्मादिष्टश्चपूर्तंश्चधर्मौद्वावपिनश्यतः ॥ १९ ॥ पितृनिश्वासविध्वस्तंसप्तजन्मार्जितंध नम् ॥ त्रिजन्मप्रभवंदैवोनिश्वासोहन्त्यसंशयम् ॥ २० ॥ तस्माद्दैवे चपित्र्येचनित्यमेवहितोऽभवम् ॥ सोऽहंकथमिमंप्राप्तोनरकंभृशदारुणम् ॥२१॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेपितापुत्रसंवादेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ इतिपृष्टस्तदातेनशृण्वतांनोमहात्मना ॥ उवाचपुरुषोया म्योघोरोऽपिप्रश्रितंवचः ॥ १ ॥ यमकिङ्करउवाच ॥ महाराजयथात्थत्वंतथैतन्नात्रसंशयः ॥ किन्तुस्वल्पंकृतंपापंभवतास्मारयामितत् ॥ २ ॥ वैद र्भीतवयापत्नीपीवरीनामनामतः ॥ ऋतुमत्याऋतुर्वन्ध्यस्त्वयातस्याःकृतःपुरा ॥ ३ ॥ सुशोभनायांकैकेय्यामासक्तेनततोभवान् ॥ ऋतुव्यतिक्रमात्प्रा

तोनरकंघोरमीदृशम् ॥ ४ ॥ होमकालेयथावह्निराज्यपातमवेक्षते ॥ ऋतौप्रजापतिस्तद्वद्बीजपातमवेक्षते ॥ ५ ॥ यस्तमुल्लंघ्यधर्मात्माकामेष्वासक्ति
मान्भवेत् ॥ सतुपित्र्याद्दृणात्पापमवाप्यनरकंपतेत् ॥ ६ ॥ एतावदेवतेपापंनान्यत्किञ्चनविद्यते ॥ तदेह्यागच्छ पुण्यानामुपभोगायपार्थिव ॥ एतच्छ्रु
त्वातुराजर्षिःकृपयाजनकोब्रवीत् ॥ ७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यास्यामिदेवानुचरयत्रत्वंमांनयिष्यसि ॥ किंचित्पृच्छामितन्मेत्वंयथावद्वक्तुमर्हसि
॥ ८ ॥ वज्रतुण्डास्त्वमीकाकाःपुंसांनयनहारिणः ॥ पुनःपुनश्चनेत्राणितद्वदेषांभवन्तिहि ॥ ९ ॥ किंकर्मकृतवन्तश्चकथयैतज्जुगुप्सितम् ॥ हरन्त्येषां
तथाजिह्वांजायमानांपुनर्नवाम् ॥ १० ॥ करपत्रेणपाट्यन्तेकस्मादेतेऽतिदुःखिताः ॥ करम्भवालुकास्थाश्चतथैतेक्राथतैलगाः ॥ ११ ॥ अयोमुखैः
खगैश्चैवकृष्यन्तेकिंविधावद ॥ विश्लिष्टदेहबन्धार्तिमहारावविराविणः ॥ १२ ॥ अयश्चंचूनिपातेनसर्वाङ्गक्षतविक्षताः ॥ किमेतेनिःस्वनन्तोपितुद्य
न्तेऽहर्निशंनराः ॥ १३ ॥ एताश्चान्याश्चदृश्यन्तेयातनाःपापकर्मिणाम् ॥ येनकर्मविपाकेनतन्ममोद्देशतोवद ॥ १४ ॥ ॥ यमकिङ्कर उवाच ॥ ॥
यन्मांपृच्छसिभूपालपापकर्मफलोदयम् ॥ तत्तेऽहंसंप्रवक्ष्यामिसंक्षेपेणयथातथम् ॥ १५ ॥ पुण्यापुण्येहिपुरुषःपर्यायेणसमश्नुते ॥ भुञ्जतश्चक्षयंयाति
पापंपुण्यमथापिवा ॥ १६ ॥ नतुभोगादृतेपुण्यंपापंवाकर्ममानवः ॥ परित्यजतिभोगाच्चपुण्यापुण्येनिबोधमे ॥ १७ ॥ दुर्भिक्षादेवदुर्भिक्षंक्लेशात्क्लेशंभ
याद्भयम् ॥ मृतेभ्यःप्रमृतायान्तिदरिद्राःपापकर्मिणः ॥ १८ ॥ गतिंनानाविधांयान्तिजन्तवःकर्मबन्धनात् ॥ उत्सवादुत्सवंयान्तिस्वर्गात्स्वर्गंसुखा
त्सुखम् ॥ १९ ॥ श्रद्दधानाश्चदान्ताश्चधनदाःशुभकारिणः ॥ व्याघ्रकुंजरदुर्गाणिसर्पचौरभयानितु ॥ २० ॥ हताःपापेनगच्छन्तिपापिनःकिमतःपरम् ॥
सुगन्धिमाल्यसद्वस्त्रसाधुयानासनाशनाः ॥ २१ ॥ स्तूयमानाःसदायान्तिपुण्यैःपुण्याटवीष्वपि ॥ अनेकशतसाहस्रजन्मसंचयसंचितम् ॥ २२ ॥
पुण्यापुण्यंनृणांतद्वत्सुखदुःखांकुरोद्भवम् ॥ यथाबीजंहिभूपालपयांसिसमवेक्षते ॥ २३ ॥ पुण्यापुण्येतथाकालदेशान्यकर्मकारकम् ॥ स्वल्पंपापंकृतंपुं
सांदेशकालोपपादितम् ॥ २४ ॥ पादन्यासकृतंदुःखंकण्टकोत्थंप्रयच्छति ॥ तत्प्रभूततरंस्थूलशंकुकीलकसम्भवम् ॥ २५ ॥ दुःखंयच्छतितद्वच्चशिरोरोगा
दिदुःसहम् ॥ अपथ्याशनशीतोष्णश्रमतापादिकारकम् ॥ २६ ॥ तथान्योन्यमपेक्षन्तेपापानिफलसङ्गमे ॥ एवंमहान्तिपापानिदीर्घरोगादिकाःक्रियाः ॥
॥ २७ ॥ तद्वच्छस्त्राग्निकृच्छ्रार्तिबन्धनादिफलायवै ॥ स्वल्पंपुण्यंशुभंगन्धंहेलयासम्प्रयच्छति ॥ २८ ॥ स्पर्शंवाप्यथवाशब्दंरसंरूपमथापिवा ॥ चिरा
द्गुरुतरंतद्वन्महान्तमपिकालजम् ॥ २९ ॥ एवंचसुखदुःखानिपुण्यापुण्योद्भवानिवै ॥ भुञ्जानोऽनेकसंसारसम्भवानीहतिष्ठति ॥ ३० ॥ जातिदेशावरु
द्धानिज्ञानाज्ञानफलानिच ॥ तिष्ठन्तितत्रपृक्तानिलिङ्गमात्रेणचात्मनि ॥ ३१ ॥ कर्मणामनसावाचानकदाचित्कचिन्नरः ॥ अकुर्वन्पापकंकर्मपुण्यंवा

प्यवतिष्ठते ॥ ३२ ॥ यद्यत्प्राप्नोतिपुरुषःसुखंदुःखमथापिवा ॥ प्रभूतमथवास्वल्पंविक्रियाकारिचेतसः ॥ ३३ ॥ तावतातस्यपुण्यंवापापंवाप्यथ चेतरत् ॥ ३४ ॥ उपभोगात्क्षयंयातिभुज्यमानमिवाशनम् ॥ एवमेतेमहापापंयातनाभिरहर्निशम् ॥ ३५ ॥ क्षपयन्तिनराघोरंनरकान्तवि वर्तिनः ॥ तथैवराजन्पुण्यानिस्वर्गलोकेमरैःसह ॥ ३६ ॥ गन्धर्वसिद्धाप्सरसांगीताद्यैरुपभुंजते ॥ देवत्वेमानुषत्वेचतिर्यक्त्वेचशुभाशुभम् ॥ ३७ ॥ पुण्यपापोद्भवंभुंक्तेसुखदुःखोपलक्षणम् ॥ यत्त्वंपृच्छसिमांराजन्यातनाःपापकर्मिणाम् ॥ ३८ ॥ केनकेनेतिपापेनतत्तेवक्ष्याम्यशेषतः ॥ दुष्टेनचक्षु षादृष्टाःपरदारा नराधमैः ॥ ३९ ॥ मानसेनचदुष्टेनपरद्रव्यंचसस्पृहैः ॥ वज्रतुंडाःखगास्तेषांहरंत्येतेविलोचने ॥ ४० ॥ पुनःपुनश्चसंभूतिरक्ष्णो रेषांभवत्यथ ॥ यावतोऽक्षिनिमेषास्तुपापमेभिर्नृभिःकृतम् ॥ ४१ ॥ तावद्वर्षसहस्राणिनेत्रार्तिंप्राप्नुवंत्युत ॥ असच्छास्त्रोपदेशास्तुयैर्दत्तायैश्च मंत्रिताः ॥ ४२ ॥ सम्यग्दृष्टेर्विनाशायरिपूणामपिमानवैः ॥ यैःशास्त्रमन्यथाप्रोक्तंयैरसद्वाग्गुदाहृता ॥ ४३ ॥ वेददेवद्विजातीनांगुरोर्निन्दाच यैःकृता ॥ हरंतितेषांजिह्वाश्चजायमानाःपुनःपुनः ॥ ४४ ॥ तावतोवत्सरानेतेवज्रतुंडाःसुदारुणाः ॥ मित्रभेदंतथापित्रापुत्रस्यस्वजनस्यच ॥ ४५ ॥ यज्वोपाध्याययोर्मात्रासुतस्यसहचारिणः ॥ भार्यापत्योश्चयेकेचिद्भेदंचक्रुर्नराधमाः ॥ ४६ ॥ तइमेपश्यपाट्यंतेकरपत्रेणपार्थिव ॥ परोपता पकायेचयेचाह्लादनिषेधकाः ॥ ४७ ॥ तालवृंतानिलस्थानचंदनोशीरहारिणः ॥ प्राणान्तिकंददुस्तापमदुष्टानांचयेऽधमाः ॥ ४८ ॥ कर म्भवालुकासंस्थास्तइमेपापभागिनः ॥ भुङ्क्तेश्राद्धंतुयोऽन्यस्यनरोन्येननिमंत्रितः ॥ ४९ ॥ दैवेवाप्यथवापैत्र्येसद्विधाकृष्यतेखगैः ॥ मर्माणियस्तु साधूनामसद्वाग्भिर्निकृन्तति ॥ ५० ॥ तमिमेतुदमानास्तुखगास्तिष्ठन्त्यवारिताः ॥ यःकरोतिचपैशुन्यमन्यवागन्यथामतिः ॥ ५१ ॥ पाट्यतेहि द्विधाजिह्वातस्येत्थंनिशितैःक्षुरैः ॥ मातापित्रोर्गुरूणांचयेऽवज्ञांचक्रुरुद्धताः ॥ ५२ ॥ तइमेपूयविण्मूत्रगर्त्तेमज्जन्त्यधोमुखाः ॥ देवतातिथिभूतेषु भृत्येष्वभ्यागतेषुच ॥ ५३ ॥ अभुक्तवत्सुयेऽश्नन्तितद्वत्पित्रग्निपक्षिषु ॥ दुष्टास्तेपूयनिर्यासभुजःसूचीमुखास्तुते ॥ ५४ ॥ जायन्तेगिरिव र्ष्माणःपश्यैतेयादृशानराः ॥ एकपंक्त्यातुयेविप्रमथवेतरवर्णजम् ॥ ५५ ॥ विषमंभोजयन्तीहविड्भुजस्तइमेयथा ॥ एकसार्थप्रयातंयेनिः स्वमर्थार्थिनंनरम् ॥ ५६ ॥ अपास्यस्वान्नमश्नन्तितइमेश्लेष्मभोजिनः ॥ गोब्राह्मणाग्नयःस्पृष्टायैरुच्छिष्टैर्नरेश्वर ॥ ५७ ॥ तेषामेतेऽग्निकुण्डे षुप्रज्वलत्स्वाहिताःकराः ॥ सूर्येन्दुतारकादृष्टायैरुच्छिष्टैस्तुकामतः ॥ ५८ ॥ तेषांयाम्यैर्नरैर्नेत्रेन्यस्तोवह्निःसमिध्यते ॥ गावोऽग्निर्जननीविप्रो ज्येष्ठभ्रातापितास्वसा ॥ ५९ ॥ जामयोगुरवोवृद्धायैःस्पृष्टास्तुपदान्नृभिः ॥ बद्धांघ्रयस्तेनिगडैर्लौहैरग्निप्रतापितैः ॥ ६० ॥ अंगारराशि

मध्यस्थास्तिष्ठन्त्याजानुदाहिनः ॥ पायसंकुसरंछागंदेवान्नानिचयानिवै ॥ ६१ ॥ भुक्तानियैरसंस्कृत्यतेषांनेत्राणिपापिनाम् ॥ निपातितानां भूपृष्ठेउद्धृत्ताक्षिनिरीक्षताम् ॥ ६२ ॥ सन्दंशैःपश्यकृष्यन्तेनरैर्याम्यैर्मुखात्ततः ॥ गुरुदेवद्विजातीनांवेदानांचनराधमैः ॥ ६३ ॥ निन्दानिशामितायैश्चपापानामभिनन्दताम् ॥ तेषामयोमयान्कीलानग्निवर्णान्पुनःपुनः ॥ ६४ ॥ कर्णेषुपूरयन्त्येतेयाम्याविलपतामपि ॥ यैःप्रपादेवविप्रौकोदेवालयसभाःशुभाः ॥ ६५ ॥ भङ्क्त्वाविध्वंसमानीताःक्रोधलोभानुवर्त्तिभिः ॥ तेषामेतैःशितैःशस्त्रैर्मुहुर्विलपतांत्वचः ॥ ६६ ॥ पृथक्कुर्वन्तिवैयाम्याः शरीरादतिदारुणाः ॥ गोब्राह्मणार्कमार्गास्तुयेऽवमेहन्तिमानवाः ॥ ६७ ॥ तेषामेतानिकृष्यन्तेगुदेनांत्राणिवायसैः ॥ दत्त्वाकन्यांयएकस्मैद्वितीयायप्रयच्छति ॥ ६८ ॥ सत्वेवंनैकधाछिन्नःक्षारनद्यांप्रवाह्यते ॥ स्वपोषणपरोयस्तुपरित्यजतिमानवः ॥ ६९ ॥ पुत्रभृत्यकलत्रादिबन्धुवर्गमकिंचनम् ॥ दुर्भिक्षेसंभ्रमेवापिसोऽप्येवंयमकिंकरैः ॥ ७० ॥ उत्कृत्यदत्तानिमुखेस्वमांसान्यश्नुतेक्षुधा ॥ शरणागतान्यस्त्यजतिलोभादुत्कोचजीविकः ॥ ७१ ॥ सोऽप्येवंयंत्रपीडाभिःपीड्यतेयमकिंकरैः ॥ सुकृतंयेप्रयच्छन्तियावज्जन्मकृतंनराः ॥ ७२ ॥ तेपिष्यन्तेशिलापेषैर्यथैतेपापकर्मिणः ॥ न्यासापहारिणोबद्धाःसर्वगात्रेषुबन्धनैः ॥ ७३॥ कृमिवृश्चिककाकोलैर्भुज्यन्तेऽहर्निशंनराः ॥ क्षुत्क्षामास्तृट्पतज्जिह्वातालवोवेदनातुराः ॥७४॥ दिवामैथुनिनःपापाःपरदारभुजश्चये ॥ तथैवकण्टकैस्तीक्ष्णैरायसैःपश्यशाल्मलिम् ॥ ७५ ॥ आरोपिताविभिन्नांगाःप्रभूतासृक्स्रवाविलाः ॥ मूषायामपिपश्यैतान्ध्मायमानान्यमानुगैः ॥ ७६ ॥ पुरुषैःपुरुषव्याघ्रपरदारावमार्शिनः ॥ उपाध्यायमधःकृत्वास्तब्धोयोऽध्ययनंनरः ॥७७॥ गृह्णातिशिल्पमथवासोऽप्येवंशिरसाशिलाम् ॥ बिभ्रत्क्लेशमवाप्नोतिजनमार्गेऽतिपीडितः ॥७८॥ क्षुत्क्षामोऽहर्निशंभारपीडाव्यथितमस्तकः ॥ मूत्रश्लेष्मपुरीषाणियैरुत्सृष्टानिवारिणि ॥ ७९ ॥ तइमेश्लेष्मविण्मूत्रदुर्गन्धंनरकंगताः ॥ परस्परंचमांसानिभक्षयन्तिक्षुधान्विताः ॥ ८० ॥ भुक्तंनातिथ्यविधिनापूर्वमभिःपरस्परम् ॥ अपविद्धास्तुयैर्वेदावह्नयश्चाहिताग्निभिः ॥८१॥ तइमेशैलशृंगाग्रात्पात्यंतेऽधःपुनः पुनः ॥ पुनर्भूपतयोजीर्णायावज्जीवंतियेनराः ॥८२॥ इमेकृमित्वमापन्नाभक्ष्यंतेऽत्रपिपीलिकैः ॥ नीचप्रतिग्रहाद्दानाद्याजनान्नित्यसेवनात् ॥८३॥ पाषाणमध्यकीटत्वंनरःसततमश्नुते ॥ पश्यतोभृत्यवर्गस्यमित्रस्याप्यतिथेस्तथा ॥ ८४ ॥ एकोमिष्टान्नभुग्भुंक्तेज्वलदंगारसंचयम् ॥ वृकैर्भयंकरैःपृष्ठंनित्यमस्योपभुज्यते ॥ ८५ ॥ पृष्ठमांसंनृपतेनयतोलोकस्यभक्षितम् ॥ अंधोऽथ बधिरोमूकोभ्राम्यतेत्रक्षुधातुरः ॥ ८६ ॥ अकृतज्ञोऽधमः पुंसामुपकारिषुवर्त्तते ॥ अयंकृतघ्नोमित्राणामपकारिसुदुर्मतिः ॥८७॥

१ मूल्यं गृहीत्वा स्वकृतानुष्ठानादिफलं विक्रीणन्तीत्यर्थ. ।२ पुनर्भूपनया ये च कामतापवशानुगाः ॥ इत्येकस्मिन्पुस्तके ।

ततकुंभेनिपतितोविलपन्याति शोषणम् ॥ करंभवालुकांतस्मात्ततोयंत्रावपीडनम् ॥ ८८ ॥ असिपत्रवनंतस्मात्करपत्रेणपाटनम् ॥ कालसूत्रेतथा
च्छेदमनेकाश्चैवयातनाः ॥८९॥ प्राप्यनिष्कृतिमेतस्मान्नवेद्मिकथमेष्यति ॥ श्राद्धेसंगतिनोविप्राःसमुपेत्यपरस्परम् ॥९०॥ दुष्टाहिनिःसृतंफेनंसर्वां
गेभ्यःपिबंतिवै ॥ सुवर्णस्तेयीविप्रघ्नःसुरापोगुरुतल्पगः ॥ ९१ ॥ अधश्चोर्ध्वंचदीताग्नौदह्यमानाःसमंततः ॥ ९२ ॥ तिष्ठंत्यब्दसहस्राणिसुबहूनिततः
पुनः ॥ जायन्तेमानवाःकुष्ठक्षयरोगादिचिह्निताः ॥ ९३ ॥ मृताःपुनश्चनरकंपुनर्जाताश्चताहृशम् ॥ व्याधिमृच्छंतिकल्पांतपरिमाणंनराधिप
॥९४॥ गोघ्नोन्यूनतरंयातिनरकेऽथत्रिजन्मनि ॥ तथोपपातकानांससर्वेषामितिनिश्चयः ॥९५॥ नरकप्रच्युतायान्तियैर्यैर्विहितपातकैः ॥ प्रयांति
योनिजातानितन्मेनिगदतःशृणु ॥९६॥ इतिमा०महापु०पितापुत्रसवादेयमार्ककिंकरसंवादेस्वकृतकर्मभुक्तिकथनंनामचतुर्दशोध्यायः ॥१४॥ यमकि
ङ्करउवाच ॥ पतितात्प्रतिगृह्याथखरयोनिंव्रजेद्द्विजः ॥ नरकात्प्रतिमुक्तस्तुकृमिःपतितयाजकः ॥१॥ उपाध्यायव्यलीकंतुकृत्वाश्वाभवतिद्विजः ॥ त
ज्जायांमनसावाचातद्द्रव्यंवापिकामयेत् ॥ २ ॥ गर्दभोजायतेजन्तुःपित्रोश्चाप्यवमानकः ॥ मातापितरावाक्रुश्यसारिकासम्प्रजायते ॥ ३ ॥ भ्रातुः
पत्न्यवमन्ताचकपोतत्वंप्रपद्यते ॥ तावेवपीडयित्वातुकच्छपत्वंप्रपद्यते ॥ ४ ॥ भर्तृपिण्डमुपाश्नन्यस्तदिष्टंननिषेवते ॥ सोऽपिमोहसमापन्नोजायते
वानरोमृतः ॥ ॥ ५ ॥ न्यासापहर्त्तानरकाद्विमुक्तोजायतेकृमिः ॥ असूयकश्चनरकान्मुक्तोभवतिराक्षसः ॥ ६ ॥ विश्वासहन्ताचनरोमीनयोनौप्रजा
यते ॥ धान्यंयवांस्तिलान्माषान्कुलत्थान्सर्षपांश्चणान् ॥ ७ ॥ कलायान्कलमान्मुद्गान्गोधूमानतसीस्तथा ॥ सस्यान्यन्यानिवाहृत्वामोहाज्जन्तु
रचेतनः ॥ ८ ॥ सञ्जायतेमहावक्त्रोमूषिकोबभ्रुसन्निभः ॥ परदाराभिमर्शात्तुवृकोघोरोऽभिजायते ॥ ९ ॥ श्वासृगालोबकोगृध्रोव्यालःकङ्कस्तथाक्र
मात् ॥ भ्रातृभार्य्यांचदुर्बुद्धिर्योधर्षयतिपापकृत् ॥ १० ॥ पुंस्कोकिलत्वमाप्नोतिसचापिनरकाच्युतः ॥ सखिभार्य्यांगुरोर्भार्य्यांराजभार्य्यांचपाप
कृत् ॥ ११ ॥ प्रधर्षयित्वाकामात्मासूकरोजायतेनरः ॥ यज्ञदानविवाहानांविघ्नकर्त्ताभवेत्कृमिः ॥ १२ ॥ पुनर्दातातुकन्यायाःकृमिरेवोप
जायते ॥ देवतापितृविप्राणामदत्त्वायोऽन्नमश्नुते ॥ १३ ॥ प्रमुक्तोनरकात्सोऽपिवायसःसम्प्रजायते ॥ ज्येष्ठंपितृसमंवापिभ्रातरंयोवमन्यते
॥ १४ ॥ नरकात्सोपिविभ्रष्टःक्रौंचयोनौप्रजायते ॥ शूद्रश्चब्राह्मणींगत्वाकृमियोनौप्रजायते ॥ १५ ॥ तस्यामपत्यमुत्पाद्यकाष्ठान्तः
कीटकोभवेत् ॥ सूकरःकृमिकोमद्गुश्चण्डालश्चप्रजायते ॥ १६ ॥ अकृतज्ञोऽधमःपुंसांविमुक्तोनरकान्नरः ॥ कृतघ्नःकृमिकःकीटः
पतङ्गोवृश्चिकस्तथा ॥ १७ ॥ मत्स्यस्तुवायसःकूर्मःपुक्कसोजायतेततः ॥ अशस्त्रंपुरुषंहत्वानरःसंजायतेखरः ॥ कृमिःस्त्रीवधकर्त्ताचबालहंताच

जायते ॥ ॥ १८ ॥ भोजनंचोरयित्वातुमक्षिकाजायतेनरः ॥ तत्राप्यस्तिविशेषोवैभोजनस्यशृणुष्वतम् ॥ १९ ॥ हृत्वादुग्धंतुमार्जारोजाय
तेनरकाच्च्युतः ॥ तिलपिण्याकसंमिश्रमन्नंहृत्वातुमूषकः ॥ २० ॥ घृतंहृत्वातुनकुलःकाकोमद्गुरजामिषम् ॥ मत्स्यमांसापहृत्काकःश्येनोमे
षामिषापहृत् ॥ २१ ॥ चिरीवाकस्त्वपहृतेलवणेदध्नि वाकृमिः ॥ चोरयित्वापयश्चापिबलाकासंप्रजायते ॥ २२ ॥ यस्तुचोरयतेतैलंतैलपायी
सजायते ॥ मधुहृत्वानरोदंशोऽपूपंहृत्वापिपीलिका ॥ २३ ॥ चोरयित्वाहविष्यान्नंजायतेगृहगोधिका ॥ आसवंचोरयित्वातुतित्तिरित्वम
वाप्नुयात् ॥ २४ ॥ अयो हृत्वातुपापात्मावायसःसंप्रजायते ॥ पात्रेकांस्येपिहारीतःकपोतोरौप्यभाजने ॥ २५ ॥ हृत्वातुकांचनंभांडंकृ
मियोनौप्रजायते ॥ कौशेयंचोरयित्वातुचक्रवाकत्वमृच्छति ॥ २६ ॥ कोशकारश्चकौशेयेहृतेवस्त्रेभिजायते ॥ दुकूलेशार्ङ्गकःपापोहृतेचैवांशु
केशुकः ॥ २७ ॥ ऋक्षश्चैवाविकंहृत्वावस्त्रंक्षौमंचजायते ॥ कार्पासिकेहृतेक्रौंचोवह्नौहृतेबकःखरः ॥ २८ ॥ मयूरोवर्णकान्हृत्वापत्रशाकंच
जायते ॥ जीवञ्जीवकतांयातिरक्तवस्त्रापहृन्नरः ॥ २९ ॥ छुच्छुंदरीशुभान्गंधान्वासोहृत्वाशशोभवेत् ॥ खंजःपलालहरणेकाष्ठहृद्घुणकीटकः
॥ ३० ॥ पुष्पापहृद्दरिद्रस्तुपंगुर्यानापहृन्नरः ॥ शाकहर्त्ताचहारीतस्तोयहर्त्ताचचातकः ॥ ३१ ॥ भूमिहृन्नरकान्गत्वारौरवादीन्सुदारु
णान् ॥ तृणगुल्मलतावल्लीत्वक्सारतरुतांक्रमात् ॥ ३२ ॥ प्राप्यक्षीणाल्पपापस्तुनरोभवतिवैततः ॥ वृषस्यवृषणौछित्त्वापंढत्वंप्राप्नुयान्नरः ॥३३॥
परिहृत्यतथाभूयोजन्मनामेकविंशतिः ॥ कृमिःकीटःपतंगो वा पक्षीतोयचरोमृगः ॥ ३४ ॥ गोत्वंचप्राप्यचांडालपुल्कसादिजुगुप्सितम् ॥ पंग्वं
धोबधिरः कुष्ठीयक्ष्मणाचप्रपीडितः ॥ ३५ ॥ मुखरोगाक्षिरोगैश्चगुदरोगैश्चबाध्यते ॥ अपस्मारीचभवतिशूद्रत्वं चसगच्छति॥ ३६ ॥ एषएव
क्रमोहृष्टोगोसुवर्णादिहारिणाम् ॥ विद्यापहारिणांचैवनिष्क्रयभ्रंशिनांगुरोः ॥ ३७ ॥ जायामन्यस्यपारक्यांपुरुषःप्रतिपादयेत् ॥ प्राप्नोतिपंढतांमूढो
यातनाभ्यःपरिच्युतः ॥ ३८ ॥ यःकरोतिनरोहोममसमिद्धेहुताशने ॥ सोजीर्णघनदुःखार्तोमंदाग्निरभिजायते ॥ ३९ ॥ परनिंदाकृतघ्नत्वंपरमर्मो
पघट्टनम् ॥ नैष्ठुर्यनिर्घृणत्वंचपरदारोपसेवनम् ॥ ४० ॥ परस्वहरणाशाचदेवतानांचकुत्सनम् ॥ निकृत्याबंचनानृणांकार्पण्यंचनृणांवधः ॥ ४१ ॥
यानिचप्रतिषिद्धानितद्वृत्तिंचप्रशंसताम् ॥ उपलक्षणानीजानियान्मुक्तानांनरकादनु ॥ ४२ ॥ दयाभूतेषुसद्वादःपरलोकप्रतिक्रिया॥ सत्याभूतहिता
चोक्तिर्वेदप्रामाण्यदर्शनम् ॥ ४३ ॥ गुरुदेवर्षिसिद्धर्षिपूजनंसाधुसंगमः ॥ सत्क्रियाभ्यसनंमैत्रींचतद्बुध्येतपंडितः ॥ ४४ ॥ अन्यानिचैव
सद्धर्मक्रियाभूतानियानिच ॥ स्वर्गच्युतानांलिंगानिपुरुषाणामपापिनाम् ॥ ४५ ॥ एतदुद्देशतोराजन्भवतांकथितंमया ॥ स्वकर्मफलभोक्तृणां

पुण्यानांपापिनांतथा ॥ ४६ ॥ तदेह्यन्यत्रगच्छामोदृष्टंसर्वंत्वयाधुना ॥ त्वयाचदृष्टोनरकस्तदेह्यन्यत्रगम्यताम् ॥ ४७ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ततस्तमग्रतःकृत्वासराजागंतुमुद्यतः ॥ ततश्चसर्वैरुत्क्रुष्टंयातनास्थायिभिर्नृभिः॥४८॥प्रसादंकुरुभूपेतितिष्ठतावन्मुहूर्त्तकम्॥त्वदंगसंगीपवनोमनोह्लादयतेहिनः ॥४९॥ परितापंचगात्रेषुपीडांबाधांचकृत्स्नशः ॥ अपहंतिनरव्याघ्रकृपांकुरुमहीपते ॥५०॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तेषांतंयाम्यंपुरुषंततः ॥ पप्रच्छकथमेतेषामाह्लादोमयितिष्ठति ॥५१॥ किंमयाकर्मतत्पुण्यंमर्त्यलोकेमहत्कृतम् ॥ आह्लाददायिनीव्युष्टिर्यस्येयंतदुदीरय ॥५२॥ याम्यउवाच ॥ पितृदेवातिथिप्रेष्यशिष्टेनान्नेनतेतनुः ॥ पुष्टिमभ्यागतायस्मात्तद्गतंचमनोयतः ॥५३॥ ततस्त्वद्गात्रसंसर्गीपवनोह्लाददायकः ॥ पापकर्मकृतोराजन्यातनानप्रबाधते ॥५४॥ अश्वमेधादयोयज्ञास्त्वयेष्टाविधिवद्यतः ॥ ततस्त्वद्दर्शनाद्याम्यायंत्रशस्त्राग्निवायसाः ॥ ५५॥ पीडनच्छेददाहादिमहादुःखस्यहेतवः॥मृदुत्वमागताराजंस्तेजसोपहतास्तव ॥५६॥ राजोवाच ॥ नस्वर्गेब्रह्मलोकेवातत्सुखंप्राप्यतेनरैः॥यदार्त्तजंतुनिर्वाणदानोत्थमितिमेमतिः॥५७॥यदिमत्सन्निधावेतान्यातनानप्रबाधते ॥ ततोभद्रमुखाऽत्राहंस्थास्येस्थाणुरिवाचलः ॥ ५८ ॥ यमपुरुषउवाच ॥ एहिराजेंद्रगच्छामिनिजपुण्यसमार्जितान्॥ भुंक्ष्वभोगांस्तुभुज्यंतुयातनाःपापकर्मिणः॥५९॥राजोवाच॥तस्मान्नतावद्यास्यामियावदेतेसुदुःखिताः॥मत्सन्निधानात्सुखिनोभवंतिनरकौकसः॥६०॥धिक्तस्यजीवितंपुंसःशरणार्थिनमागतम्॥ योनार्त्तमनुगृह्णातिवैरिपक्षमपिध्रुवम्॥६१॥यज्ञदानतपांसीहपरत्रचनभूतये ॥ भवंतितस्ययस्यार्त्तपरित्राणेनमानसम्॥६२॥नरस्ययस्यकठिनंमनोबालातुरादिषु॥वृद्धेषुचनतंमन्येमानुषंराक्षसोहिसः॥६३॥ एषांमत्सन्निकर्षात्तुयद्यग्निपरितापजम्॥ तथोग्रगंधजंवापिदुःखंनरकसंभवम्॥६४॥क्षुत्पिपासोद्भवंदुःखंयच्चमूर्छाप्रदंमहत् ॥ विनाशमेतितद्भद्रमन्येस्वर्गसुखात्परम् ॥६५॥ प्राप्स्यंतेतेयदिसुखंबहवोदुःखितेमयि ॥ किंवाप्राप्तंमयानस्यात्तस्मात्त्वंव्रदमाचिरम् ॥ ६६ ॥ याम्यउवाच ॥ एषधर्मश्चशक्रश्चत्वांनेतुंसमुपागतौ ॥ अवश्यमस्माद्गन्तव्यंतस्मात्पार्थिवगम्यताम् ॥ ६७ ॥ धर्मउवाच ॥ नयामित्वामहंस्वर्गंत्वयासम्यगुपासितः ॥ विमानमेतदारुह्यमाविलंबस्वगम्यताम् ॥ ६८ ॥ राजोवाच ॥ नरकेमानवाधर्मपीड्यमानाःसहस्रशः ॥ त्राहीत्यमीचक्रंदंतिमामतोनव्रजाम्यहम् ॥ ६९ ॥ इन्द्रउवाच ॥ कर्मणानरकप्राप्तिरेषांपापिष्ठकर्मणाम् ॥ स्वर्गस्त्वयापिगन्तव्योनृपपुण्येनकर्मणा ॥ ७० ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यदिजानासिधर्मत्वंत्वंवादेवशतक्रतो ॥ ममयावत्प्रमाणंतुशुभंतद्वक्तुमर्हथः ॥ ७१ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ अब्बिन्दवोयथांभोधौयथावादिवितारकाः ॥ यथावावर्षतोधारागंगायांसिकतायथा ॥ ७२ ॥ असंख्येयामहाराजन्नानायोनिषुजंतवः॥तथातवापिपुण्यस्यसंख्यानैवोपपद्यते ॥७३॥ अनुकंपामिमामद्यनारकेष्विहकुर्वता॥तदेवशतसाहस्रसंख्यानीतंत्वयानृप ॥७४॥ तद्गच्छत्वंनृपश्रेष्ठतद्भोक्तुमम

रालयम् ॥ एतेतुनरकेपापंक्षपयंतुस्वकर्मजम् ७५॥ राजोवाच ॥ कथंस्पृहांकरिष्यंतिमत्संपर्कायमानवाः॥ यदिमत्संनिधावेषामुत्कर्षोनोपपद्यते॥७६॥
तस्माद्यत्सुकृतंकिंचिन्ममास्तित्रिदशाधिप॥ मुच्यंतांतेननरकात्पापिनोयातनागताः ॥७७॥ इन्द्रउवाच ॥ एवमूर्ध्वतरंस्थानंत्वयाप्राप्तंमहीपते॥ एतां
स्तुनरकात्पश्यविमुक्तान्पापकर्मिणः ॥७८॥ पुत्रउवाच॥ततोपतत्पुष्पवृष्टिस्तस्योपरिमहीपतेः॥विमानंचाधिरोप्यैनंस्वर्लोकमनयद्धरिः॥७९॥अहंचा
न्येचयेतत्रयातनाभ्यःपरिच्युताः ॥ स्वकर्मफलनिर्दिष्टंततोयोन्यंतरंगताः॥८०॥ एवमेतेसमाख्यातानरकाद्विजसत्तम॥ येनयेनचपापेनयांयांयोनिमुपै
तिवै॥८१॥तत्तत्सर्वंसमाख्यातंयथादृष्टंमयापुरा॥ पुरानुभवजंज्ञानमवाप्यकथितंतव ॥ अतःपरंमहाभागकिमन्यत्कथयामिते ॥८२॥इतिश्रीमार्कण्डे
यम० पितापुत्रसंवादेनरकस्थोद्धारवर्णनंनामपंचदशोऽध्यायः॥१५॥पितोवाच॥कथितंमेत्वयावत्ससंसारस्यव्यवस्थितम्॥ स्वरूपमपिदेहस्यघटीयंत्र
वदव्ययम्॥१॥तदेवमेतदखिलंममावगतमीदृशम्॥किंमयावदकर्त्तव्यमेवमस्मिन्व्यवस्थिते॥२॥ ॥पुत्रउवाच॥यदिमद्वचनंतातश्रद्दधास्यविशंकितः॥
तत्परित्यज्यगार्हस्थ्यंवानप्रस्थमनाभव ॥ ३ ॥ तमनुष्ठायविधिवद्विहायाग्निपरिग्रहम् ॥ आत्मन्यात्मानमाधायनिर्द्वंद्वोनिष्परिग्रहः ॥ ४ ॥ एकां
तशीलोवश्यात्माभवभिक्षुरतंद्रितः॥ तत्रयोगपरोभूत्वाबाह्यस्पर्शविवर्जितः॥५॥ततःप्राप्स्यसितंयोगंदुःखसंयोगभेषजम्॥ मुक्तिहेतुमनौपम्यमनाख्ये
यमसंज्ञितम् ॥ तत्संयोगान्नतेयोगोभूयोभूतैर्भविष्यति ॥६॥ ॥ पितोवाच ॥ वत्सयोगंममाचक्ष्वमुक्तिहेतुमतःपरम् ॥७॥ येनभूतैःपुनर्भूतोनेदृग्दुःख
मवाप्नुयाम् ॥ यत्रासक्तिपरस्यात्माममसंसारबंधनैः ॥८॥ नेतियोगमयोगोपितंयोगमद्युनावद ॥ संसारादित्यतापार्तिविप्लुष्यद्देहिमानसम् ॥९॥
ब्रह्मज्ञानांबुशीतेनसिंचमांवाक्यवारिणा ॥ अविद्याकृच्छ्रसर्पेणदष्टंतद्विषपीडितम् ॥ १० ॥ स्ववाक्यामृतदानेनमांजीवयपुनर्मृतम् ॥ पुत्रदारगृहक्षेत्र
ममत्वनिगडार्दितम् ॥ मांमोचयेष्टसद्भावविज्ञानोद्घाटनैश्चिरम् ॥११॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ शृणुतातयथायोगोदत्तात्रेयेणधीमता ॥ अलर्कायपुराप्रो
क्तःसम्यक्पृष्टेनविस्तरात् ॥ १२ ॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ दत्तात्रेयस्सुतःकस्यकथंवायोगमुक्तवान् ॥ कश्चालर्कोमहाभागोयोयोगंपरिपृष्टवान् ॥१३॥
॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ कौशिकोब्राह्मणःकश्चित्प्रतिष्ठानेभवत्पुरे ॥ १४ ॥ सोन्यजन्मकृतैःपापैःकुष्ठरोगातुरोभवत् ॥ तंतथाव्याधितंभार्यापतिंदे
वमिवार्चयत् ॥ १५ ॥ पादाभ्यंगांगसंवाहस्नानाच्छादनभोजनैः ॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषासृक्प्रवाहक्षालनेनच ॥ १६ ॥ रहस्येवोपचारेणप्रियसंभाषणे
नच ॥ सततंपूज्यमानोपितयातीवविनीतया ॥ १७ ॥ अतितीव्रप्रकोपत्वान्निर्भर्त्सयतिदारुणः ॥ तथापिप्रणतासाध्वीतममन्यतदैवतम् ॥ १८ ॥
तंतथाप्यतिबीभत्संसर्वश्रेष्ठममन्यत ॥ अचंक्रमणशीलोपिसकदाचिद्द्विजोत्तमः ॥ १९ ॥ प्राहभार्यांनयस्वेतित्वंमांतस्यानिवेशनम् ॥ यासावेश्या

मयादृष्टाराजमार्गेगृहेसता ॥ २० ॥ तांमेप्रापयधर्मज्ञसैवमेहृदिवर्त्तते ॥ दृष्टासूर्योदयेबालारात्रिश्चैयमुपागता ॥ २१ ॥ दर्शनानंतरंसामेहृदयान्नापसर्पति ॥ यदिसाचारुसर्वांगीपीनश्रोणिपयोधरा ॥२२॥ नोपगूहतितन्वंगीतन्मांद्रक्ष्यसिवैमृतम्॥वामःकामोमनुष्याणांबहुभिःप्राप्यचेतसः ॥ २३॥ ममाऽशक्तिश्चगमनेसंकुलंप्रतिभातिमे ॥ तत्तदावचनंश्रुत्वाभर्त्तुःकामातुरस्यसा॥ २४ ॥ तत्पत्नीव्याकुलाजातामहाभागापतिव्रता ॥ गाढंपरिकरंबद्ध्वाशुल्कमादायचाधिकम् ॥ २५ ॥ स्कंधेभर्त्तारमारोप्यजगाममृदुगामिनी ॥ निशिमेघावृतेव्योम्निचलद्विद्युत्त्वदृश्यते ॥ २६ ॥ राजमार्गेप्रियंभर्तुश्चिकीर्षतीद्विजांगना॥पथिशूलेतदाप्रोतमचोरंचोरशंकया ॥२७॥ माण्डव्यमतिदुःखार्तमंधकारेचसद्विजः ॥ पत्नीस्कंधसमारूढश्चालयामासकौशिकः ॥२८॥वामांगेनाथसंक्रुद्धोमांडव्यस्तमुवाचह ॥ येनाहमेवमत्यर्थंदुःखितश्चालितोवृथा॥२९॥ इत्थंकष्टमनुप्राप्तःसपापात्मानराधमः ॥ सूर्योदयेऽवशःप्राणैर्वियोक्ष्यतिनसंशयः ॥ ३० ॥ भास्करालोकनादेवसविनाशमवाप्स्यति ॥ तस्यभार्याततः श्रुत्वातंशापमतिदारुणम् ॥ ३१ ॥ प्रोवाचव्यथितासूर्योनैवोदयमुपेष्यति ॥ ततःसूर्योदयाभावादभवत्संततानिशा ॥ ३२ ॥ बहून्यहःप्रमाणानिततोदेवाभयंययुः ॥ निःस्वाध्यायवषट्कारंस्वधास्वाहाविवर्जितम् ॥ ३३ ॥ कथंनुखल्विदंसर्वंनगच्छेत्संक्षयंजगत् ॥ अहोरात्रव्यवस्थायाविनामासर्तुसंक्षयः ॥ ३४॥ तत्संक्षयान्नत्वयनेज्ञायेतेदक्षिणोत्तरे ॥ ॥ ३५ ॥ विनाचायनविज्ञानंकालःसंवत्सरःकुतः ॥ पतिव्रतायावचनान्नोद्गच्छतिदिवाकरः ॥ ३६ ॥ सूर्योदयंविनानैवस्नानदानादिकाः क्रियाः ॥ अग्नेर्विहरणंचैवक्रत्वभावश्चलक्ष्यते ॥ ३७ ॥ नकालेनविनाचेष्टिर्नचयज्ञादिकाःक्रियाः ॥ नश्यंतिसर्वभूतानितमोभूतेचराचरे ॥ ३८॥ नैवाप्यायनमस्माकंविनाहोमेनजायते ॥ वयमाप्यायितामर्त्यैर्यज्ञभागैर्यथोचितैः ॥ ३९ ॥ वृष्ट्यादिनानुगृह्णीमोमर्त्यान्सस्याभिवृद्धये ॥ निष्पादितास्वौषधीषुमर्त्यायज्ञैर्यजंतिनः ॥ ४० ॥ एवंवयंप्रयच्छामःकामान्यज्ञादिपूजिताः ॥ अधोहिवर्षामवयंमर्त्याश्चोर्ध्वप्रवर्षिणः ॥ ४१ ॥ तोयवर्षेणहिवयंहविर्वर्षेणमानवाः ॥ येस्माकंनप्रयच्छंतिनित्यनैमित्तिकीःक्रियाः ॥ ४२ ॥ ऋतुभागंदुरात्मानःस्वयंवाश्नंतिलोलुपाः ॥ विनाशायवयंतेषांतोयसूर्याग्निमारुताः ॥ ॥ ४३ ॥ क्षितिंचसंदूषयामःपापानामपकारिणाम् ॥ दुष्टतोयादिदोषेणतेषांदुष्कृतकर्मणाम् ॥ ४४ ॥ उपसर्गाःप्रवर्त्तंतेमरणायसुदारुणाः ॥ येत्वस्मान्प्रीणयित्वातुभुंजतेशेषमात्मना ॥ ४५ ॥ तेषांपुण्यतमाँल्लोकान्वितरामोमहात्मनाम् ॥ तन्नास्तिसर्वमेतद्धिनचोपायव्यवस्थितम् ॥ ४६ ॥ कथंनुदिनसंगःस्यादन्योन्यमवदन्सुराः ॥ तेषामेवसमेतानांयज्ञव्युच्छित्तिशंकिनाम् ॥ ४७॥ देवानांवचनंश्रुत्वाप्राहदेवःप्रजापतिः ॥ तेजःपरंतेजसैवतपसाचतपस्तथा ॥ ४८ ॥ प्रशाम्यत्यमरास्तस्माच्छृणुध्वंवचनंमम ॥ पतिव्रतायामाहात्म्यान्नोद्गच्छतिदिवाकरः ॥ ४९ ॥ तस्यचानुदयाद्धानिर्म

र्त्यानांभवतांयथा ॥ तस्मात्पतिव्रतामत्रेरनसूयांतपस्विनीम् ॥ प्रसादयतवैपत्नींभानोरुदयकाम्यया ॥ ५० ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ तैःसाप्रसा
दितागत्वाप्राहेष्टंव्रियतामिति ॥ अयाचंतदिनंदेवाभवत्वितियथापुरा ॥ ५१ ॥ अनसूयोवाच ॥ पतिव्रतायामाहात्म्यंनहीयेतकथंत्विति ॥ ५२ ॥
संमान्यतांतथासाध्वींतथाप्रेष्याम्यहंसुराः ॥ यथापुनरहोरात्रसंस्थानमुपजायते ॥ ५३ ॥ यथाचतस्याःसपतिर्नशापान्नाशमेष्यति ॥ ॥ पुत्र
उवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वासुरांस्तस्यागत्वासामंदिरंशुभा ॥ ५४ ॥ उवाचकुशलंपृष्ट्वाधर्मंभर्तुस्तथात्मनः ॥ कच्चिन्नंदसिकल्याणिस्वभर्तुःसुखदायिनी
॥ ५५ ॥ कच्चिच्चाखिलदेवेभ्योमन्यसेह्यधिकंपतिम् ॥ भर्तुःशुश्रूषणादेवमयाप्राप्तंमहत्फलम् ॥ ५६ ॥ सर्वकामफलावाप्तिःपत्युःशुश्रूषणात्स्त्रियाः ॥
पंचर्णानिमनुष्येणसाध्विदेयानिसर्वदा ॥ ५७ ॥ तथात्मवर्णधर्मेणकर्तव्योधनसंचयः ॥ प्राप्तश्चार्थस्तथापात्रेविनियोज्योविधानतः ॥ ५८ ॥ सत्या
र्जवतपोदानदयायुक्तोभवेत्सदा ॥ क्रियाचशास्त्रनिर्दिष्टारागद्वेषविवर्जिता ॥ ५९ ॥ कर्तव्याहरहःश्रद्धापुरस्कारेणशक्तितः ॥ स्वजातिविहितानेवंलो
कान्प्राप्नोतिमानवः ॥ ६० ॥ क्लेशेनमहतासाध्विप्राजापत्यादिकान्क्रमात् ॥ स्त्रियश्चैवंसमस्तस्यनरैर्दुःखार्जितस्यवै ॥ ६१ ॥ पुण्यस्यार्द्धापहारि
ण्यःपतिशुश्रूषयैवहि ॥ नास्तिस्त्रीणांपृथग्यज्ञोनश्राद्धंनाप्युपोषितम् ॥ ६२ ॥ भर्तुःशुश्रूषयैवैतालोकानिष्टाञ्जयंतिहि ॥ तस्मात्साध्विमहाभागेपति
शुश्रूषणंप्रति ॥ त्वयामतिःसदाकार्यायतोभर्त्तापरागतिः ॥६३॥ यद्देवेभ्योयच्चपित्रादिकेभ्यःकुर्याद्भर्ताभ्यर्चनंसत्क्रियाश्च ॥ तस्यार्द्धंवैकेवलानन्यचि
त्तानारीभुङ्क्तेभर्तृशुश्रूषयैव ॥ ६४ ॥ ॥ पुत्र उवाच ॥ ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाप्रतिपूज्यतदादरात् ॥ प्रत्युवाचात्रिपत्नीतामनसूयामिदंवचः॥६५॥
धन्यास्म्यनुगृहीतास्मिदैवस्याप्यवलोकतः ॥ यन्मेप्रकृतिकल्याणिश्रद्धांवर्धयसेपुनः ॥६६॥ जानाम्येतन्ननारीणांकच्चित्पतिसमागतिः ॥ तत्प्रीतिश्चो
पकारायइहलोकेपरत्रच ॥ ६७ ॥ पतिप्रसादादिहचप्रेत्यचैवयशस्विनी ॥ नारीसुखमवाप्नोतिनार्याभर्त्ताहिदैवतम् ॥ ६८ ॥ सात्वंब्रूहिमहाभागेप्राप्ता
याममंदिरम् ॥ आर्यायाःकिंनुकर्त्तव्यंमयार्येणापिवाशुभे ॥६९॥ अनसूयोवाच ॥ एतेदेवाःसहेन्द्रेणमामुपागम्यदुःखिताः॥ त्वद्वाक्यापास्तसत्कर्मदि
ननक्तनिरूपणाः ॥ ७० ॥ याचंतेहर्निशासंस्थांयथावदविखंडिताम् ॥ अहंतदर्थमायाताशृणुचतद्वचोमम ॥७१॥ दिनाभावात्समस्तानामभावोया
गकर्मणाम् ॥ तदभावात्सुराःपुष्टिंनोपयांतितपस्विनि॥७२॥अह्नश्चैवसमुच्छेदादुच्छेदःसर्वकर्मणाम् ॥ तदुच्छेदादनावृष्ट्याजगदुच्छेदमेष्यति॥७३॥
तत्त्वमिच्छसिधैर्येणजगदुद्धर्त्तुमापदः॥ प्रसीदसाध्विलोकानांपूर्ववद्वर्त्ततांरविः ॥७४॥ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ ॥ मांडव्येनमहाभागेशप्तोभर्त्ताममेश्वरः॥
सूर्योदयेविनाशंत्वंप्राप्स्यसीत्यतिमन्युना ॥७५॥ ॥ अनसूयोवाच ॥ यदितेरोचतेभद्रेततस्तद्वचनादहम् ॥ करोमिपूर्ववद्देहंभर्त्तारंवचनात्तव ॥७६॥

मयापिसर्वथास्त्रीणांमाहात्म्यंवरवर्णिनि ॥ पतिव्रतानामाराध्यमितिसंमानयामिते ॥ ७७ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ तथेत्युक्तेतथासूर्यमाजुहावतपस्विनी ॥ अनसूयार्घ्यमुद्यम्यसार्धरात्रेतदानिशि ॥७८॥ ततोविवस्वान्भगवान्फुल्लपद्मारुणाकृतिः ॥ शैलाधिराजमुदयमारुरोहोरुमंडलः॥ ७९ ॥ समनंतरमेवास्याभर्त्ताप्राणैर्व्ययुज्यत ॥ पपातचमहीपृष्ठेपतंतंजगृहेचसा ॥ ८० ॥ ॥ अनसूयोवाच ॥ ॥ नविषादस्त्वयाभद्रेकर्तव्यःपश्यमेबलम् ॥ पतिशुश्रूषयावाप्ततपसःकिंचिरेणमे ॥ ८१ ॥ यथाभर्तृसमंनान्यमपश्यंपुरुषंक्वचित् ॥ रूपतःशीलतोबुद्ध्यावाङ्माधुर्यादिभूषणैः॥८२॥ तेनसत्येनविप्रोयंव्याधिमुक्तःपुनर्युवा ॥ प्राप्नोतुजीवितंभार्यासहायःशरदांशतम् ॥८३॥ यथाभर्तृसमंनान्यमहंपश्यामिदैवतम् ॥ तेनसत्येनविप्रोयंपुनर्जीवत्वनामयः ॥ ८४ ॥ कर्मणामनसावाचाभर्तुराराधनंप्रति ॥ यथाममोद्यमोनित्यंतथायंजीवताद्द्विजः ॥ ८५ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ ततोविप्रःसमुत्तस्थौव्याधिमुक्तःपुनर्युवा ॥ स्वभाभिर्भासयन्वेश्मवृंदारकइवाजरः ॥ ८६ ॥ ततोपतत्पुष्पवृष्टिर्देववाद्यानिसस्वनुः ॥ लेभिरेचमुदंदेवाअनसूयामथाब्रुवन् ॥ ८७ ॥ देवाऊचुः ॥ वरंवृणीष्वकल्याणिदेवकार्यंमहत्कृतम् ॥ आदित्योदयसद्भावाद्वरंवरयसुव्रते ॥ त्वयायस्मात्ततोदेवावरदास्तेतपस्विनि ॥ ८८ ॥ ॥ अनसूयोवाच ॥ ॥ यदि देवाःप्रसन्नामेपितामहपुरोगमाः ॥ ८९ ॥ वरदावरयोग्याचयद्यहंभवतांमता ॥ तद्यांतुममपुत्रत्वंब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ योगंचप्राप्नुयां भर्तृसहिताक्लेशमुक्तये ॥ ९० ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ एवमस्त्वितिदेवास्तांब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ ॥ ९१ ॥ उक्त्वाजग्मुर्यथान्यायमनुमान्यतपस्विनीम् ॥ ततः कालेबहुतिथेद्वितीयोब्रह्मणःसुतः ॥ ९२ ॥ स्वभार्यांभगवानत्रिरनसूयामपश्यत ॥ ऋतुस्नातांसुचार्वंगींलोभनीयतमाकृतिम् ॥ ९३ ॥ सकामोमनसाभेजेसमुनिस्तामनिंदिताम् ॥ तस्याभिपश्यतस्तांतुविकारोयोभ्यजायत ॥ ९४ ॥ तमपोवाहपवनस्तिर्यगूर्ध्वंचवेगवान् ॥ ब्रह्मरूपंचशुक्लाभंपतमानंसमंततः ॥ ९५ ॥ सोमरूपंरजोरूपंदिशस्तंजगृहुर्दश ॥ ससोमोमानसोजज्ञेतस्यामत्रेःप्रजापतेः ॥ ९६ ॥ पुत्रःसमस्ततत्त्वानामायुराधारएवच ॥ तुष्टेनविष्णुनाजज्ञेदत्तात्रेयोमहात्मना ॥ ९७ ॥ स्वशरीरात्समुत्पन्नःसत्त्वोद्रिक्तोद्विजोत्तमः ॥ दत्तात्रेयइतिख्यातःसोनसूयास्तनंपपौ ॥ ९८ ॥ विष्णुरेवावतीर्णोसौद्वितीयोत्रेः सुतोभवत् ॥ सप्ताहात्प्रच्युतोमातुरुदरात्कुपितोयतः ॥ ९९ ॥ हैहयेंद्रमुपावृत्तमपराध्यन्तमुद्धतम् ॥ दृष्ट्वात्रौकुपितःसद्यो दग्धुकामःसहैहयम् ॥ १०० ॥ गर्भवासमहायासदुःखामर्षसमन्वितः ॥ दुर्वासास्तमसायुक्तो रुद्रांशःसोभ्यजायत ॥ ॥ १ ॥ इतिपुत्रत्रयंतस्याजज्ञेब्रह्मेशवैष्णवम् ॥ सोमोब्रह्माभवद्विष्णुर्दत्तात्रेयोभ्यजायत ॥ २ ॥ दुर्वासाःशंकरोजज्ञेवरदानाद्दिवौकसाम् ॥ सोमःस्वरश्मिभि

शीतैर्वीरुदौषधिमानवान् ॥ १०३ ॥ आप्याययन्सदारवर्गैवर्त्ततेसप्रजापतिः ॥ दत्तात्रेयःप्रजाःपातिदुष्टदैत्यनिबर्हणात् ॥ ४ ॥ शिष्टानुग्रहकृद्यो
गीज्ञेयश्चांशःसवैष्णवः ॥ निर्दहत्यवमंतारंदुर्वासाभगवानजः ॥ ५ ॥ रौद्रभावंसमाश्रित्यदृङ्मनोवाग्भिरुद्धतः ॥ सोमत्वंभगवानत्रिःपुनश्चक्रे
प्रजापतिः ॥ ६ ॥ दत्तात्रेयोपिविषयान्योगस्थोदद्दशेहरिः ॥ दुर्वासाःपितरंत्यक्त्वामातरंचोत्तमंव्रतम् ॥ ७ ॥ उन्मत्ताख्यंसमाश्रित्यपरिबभ्राम
मेदिनीम् ॥ मुनिपुत्रवृतोयोगीदत्तात्रेयोप्यसंगिताम् ॥ ८ ॥ अभीप्समानःसरसिनिममज्जचिरंविभुः ॥ तथापितंमहात्मानमतीवप्रियदर्शनम् ॥
॥ ९ ॥ तत्यजुर्नकुमारास्तेसरसस्तीरसंश्रयाः ॥ दिव्येवर्षशतेपूर्णेयदातेनत्यजंतितम् ॥ ११० ॥ तत्प्रीत्यासरसस्तीरंसर्वेमुनिकुमारकाः ॥ ततोदिव्यां
वरधरांसुरूपांसुनितंबिनीम् ॥११॥ नारीमादायकल्याणीमुत्ततारजलान्मुनिः ॥ स्त्रीसन्निकर्षिणंह्येतेपरित्यक्ष्यंतिमामिति ॥१२॥ मुनिपुत्रास्ततोयो
गेस्थास्यतीति विचिंतयन् ॥ तथापितेमुनिसुतानत्यजंतियदामुनिम् ॥ १३ ॥ ततःसहतयानार्यामद्यपानमथाकरोत् ॥ सुरापानरतंतेनसभार्यंतत्य
जुस्ततः ॥१४॥ गीतवाद्यादिवनिताभोगसंसर्गदूषितम् ॥ मन्यमानामहात्मानंतयासहबहिष्क्रियम् ॥१५॥ नावापदोषंयोगीशोवारुणींसपिबन्नपि॥
अंतावसायिवेश्मांतर्मातरिश्वास्पृशन्निव ॥ १६ ॥ सुरांपिबन्सपत्नीकस्तपस्तेपेसयोगवित् ॥ योगीश्वरश्चिन्त्यमानोयोगिभिर्मुक्तिकांक्षिभिः ॥
॥ १७ ॥ कस्यचित्त्वथकालस्यकार्त्तवीर्योर्जुनोबली ॥ कृतवीर्ये दिवंयातेमंत्रिभिःसपुरोहितैः ॥ १८ ॥ पौरैश्चात्माभिषेकार्थंसमाहूतोब्रवीदिदम् ॥
नाहंराज्यंकरिष्यामिमंत्रिणोनरकोत्तरम् ॥ १९ ॥ यदर्थंगृह्यतेशुल्कंतदनिष्पादयन्वृथा ॥ पण्यानांद्वादशंभागंभूपालायवणिग्जनाः ॥ १२० ॥
दत्त्वात्मरक्षिभिर्मार्गेरक्षितोयातिदस्युतः ॥ गोपाश्चघृततक्रादेःषड्भागंचकृषीवलाः ॥ २१ ॥ दत्त्वान्यद्भूभुजेदद्युर्यदिभागंततोधिकम् ॥ पण्यादी
नामशेषाणांवणिजोगृह्णतस्ततः ॥ २२ ॥ अग्निहोत्रंतपःसत्यंवेदानांचैवसाधनम् ॥ आतिथ्यंवैश्वदेवं चइष्टमित्यभिधीयते ॥ २३ ॥ वापीकूपतडा
गानिदेवतायतनानिच ॥ अन्नप्रदानमर्थिभ्यःपूर्त्तमित्यभिधीयते ॥ २४ ॥ इष्टापूर्त्तंविनाशायतद्राज्ञश्चौरकर्मिणः ॥ यदन्यैःपाल्यतेलोकस्तद्वृत्त्ये
तरसंश्रितः ॥ २५ ॥ गृह्णतोबलिषड्भागंनृपतेर्नरकोध्रुवम् ॥ निरूपितमिदंराज्ञःपूर्वैरक्षणवेतनम् ॥ २६ ॥ अरक्षंश्चोरतश्चोरस्तद्धनंनृपतेर्भवेत् ॥
तस्माद्यदितपस्तप्त्वाप्राप्तोयोगित्वमीप्सितम् ॥ २७ ॥ भुवःपालनसामर्थ्ययुक्तएकोमहीपतिः ॥ पृथिव्यामस्त्रभृन्नाद्याप्यहमेवर्द्धिसंयुतः ॥ २८ ॥
ततोभविष्येनात्मानंकरिष्येपापभागिनम् ॥ तस्यतंनिश्चयंज्ञात्वामंत्रिमध्यस्थितोब्रवीत् ॥ २९ ॥ गर्गोनाममहाबुद्धिर्मुनिर्भूपवयोतिगः ॥ भक्त्या
तुकृपयाविष्टस्तंतोषयितुमर्हति ॥ १३० ॥ यद्येवकर्तुकामस्त्वंराज्यंसम्यक्प्रशासितुम् ॥ ततःशृणुष्वमेवाक्यंकुरुष्वचनृपात्मज ॥ १३१ ॥

दत्तात्रेयंमहात्मानंसह्यद्रोणीकृताश्रमम् ॥ तमाराधयभूपालपातियोभुवनत्रयम् ॥ १३२ ॥ योगयुक्तंमहात्मानंसर्वत्रसमदर्शिनम् ॥ विष्णोरंशं
जगद्धातुरवतीर्णंधरातले ॥ ३३ ॥ यमाराध्य सहस्राक्षः प्राप्तवान्पदमात्मनः ॥ हृतं दुरात्मभिर्दैत्यैर्जघान चदितेः सुतान् ॥ ३४ ॥
॥ ॥ अर्जुनउवाच ॥ ॥ कथमाराधितोदेवैर्दत्तात्रेयःप्रतापवान् ॥ कथंवापहृतंदैत्यैरिंद्रत्वंप्रापवासवः ॥ ३५ ॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥
दैत्यानांदेवतानांचयुद्धमासीत्सुदारुणम् ॥ दैत्यानामीश्वरेजंभेदेवानांचशचीपतौ ॥ ३६ ॥ तेषांतुयुध्यमानानांदिव्यःसंवत्सरोगतः ॥ ततोदे
वाःपराभूतादैत्याविजयिनोऽभवन् ॥ ३७ ॥ विप्रचित्तिमुखैर्देवादानवैस्तेपराजिताः ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ ३८ ॥ बृह
स्पतिमुपागम्यदैत्यसैन्यवधेप्सवः ॥ अमंत्रयंतसहितावालखिल्यैःसहर्षिभिः ॥ ३९ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥ दत्तात्रेयंमहाभागमत्रेःपुत्रं
तपोधनम् ॥ विकृताचरणंभक्त्यासंतोषयितुमर्हथ ॥ १४० ॥ सवोदैत्यविनाशायवरदोदास्यतेवरम् ॥ ततोहनिष्यथ सुराः सहितान्दैत्यदान
वान् ॥ ४१ ॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥ हंतुंशक्तानसंदेहोदत्तात्रेयप्रसादतः ॥ इत्युक्तास्तेतदाजग्मुर्दत्तात्रेयाश्रमं सुराः ॥ ४२ ॥ ददृशुश्चमहा
त्मानंक्षांतंलक्ष्म्यासमन्विम् ॥ उद्गीयमानंगन्धर्वैःसुरापानरतंमुनिम् ॥ ४३ ॥ तेतस्यगत्वाप्रणतिंचक्रुःसर्वार्थसाधनीम् ॥ भक्त्यातस्योपजह्रुश्चभ
क्ष्यपेयसुरादिकम् ॥ ४४ ॥ तिष्ठंतमनुतिष्ठंतियांतंयांतिदिवौकसः ॥ आराधयामासुरधःस्थितास्तिष्ठंतमासने ॥ ४५ ॥ सप्राहदेवान्प्रणतान्द
त्तात्रेयः किमिष्यते ॥ मत्तोभवद्भिर्येनेयंशुश्रूषाक्रियतेमम ॥ ४६ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ दानवैर्मुनिशार्दूलजंभाद्यैर्भूर्भुवादिकम् ॥ हृतंत्रैलोक्यमाक्रम्यक्रतु
भागाश्चकृत्स्नशः ॥ ४७ ॥ तद्वधेकुरुबुद्धिंत्वंपरित्राणायनोनघ ॥ त्वत्प्रसादादभीप्सामःपुनःप्राप्तंत्रिविष्टपम् ॥ ४८ ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥
मद्यासक्तो हमुच्छिष्टोनचैवाहंजितेंद्रियः ॥ कथमिच्छथमत्तोपिदेवाःशत्रुपराभवम् ॥ ४९ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ अनघस्त्वंजगन्नाथनलेपस्तववि
द्यते ॥ विद्याक्षालनशुद्धांतर्निविष्टज्ञानदीधिते ॥ १५० ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ सत्यमेतत्सुराविद्यामामास्तिसमदर्शिनः ॥ अस्यास्तुयोषितःसंगादह
मुच्छिष्टतांगतः ॥ ५१ ॥ स्त्रीसंभोगोतिदुःखायसातत्येनोपसेवितः ॥ एवमुक्तास्ततोदेवाःपुनर्वचनमब्रुवन् ॥ ५२ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ अन
घेयंमुनिश्रेष्ठजगन्मातानदुष्यति ॥ यासाविधातवविभोसर्वज्ञस्यहृदिस्थिता ॥ ५३ ॥ यथांशुमालासूर्यस्यद्विजचंडालसंगिनी ॥ नदुष्यतिजग
न्नाथतथेयंवरवर्णिनी ॥ ५४ ॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥ एवमुक्तस्ततोदेवैर्दत्तात्रेयोब्रवीदिदम् ॥ प्रहस्यत्रिदशान्सर्वान्यद्येतद्भवतांमतम् ॥ ५५ ॥
तदाहूयसुरान्सर्वान्युद्धायसुरसत्तमाः ॥ इहानयतमद्दृष्टिगोचरंमाविलंबताम् ॥ १५६ ॥ मद्दृष्टिपातहुतभुक्प्रक्षीणज्वलतेजसः ॥ येननाशमशेषास्ते

प्रयांति ममदर्शनात् ॥ १५७ ॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वादेवैर्दैत्यामहाबलाः ॥ आहवायसमाहूताजग्मुर्देवगणाश्रमम् ॥ ५८ ॥ तेहन्य
मानादैतेयैर्देवाःसर्वेभयातुराः ॥ दत्तात्रेयाश्रमंजग्मुःसमस्ताःशरणार्थिनः ॥ ५९ ॥ तमेवविविशुर्दैत्याः कालयंतोदिवौकसः ॥ ददृशुस्तंमहात्मानं
दत्तात्रेयंमदालसम् ॥ १६० ॥ वामपार्श्वस्थितामिष्टामशेषजगतःशुभाम् ॥ भार्यांचास्यसुचार्वंगींलक्ष्मीमिंदुनिभाननाम् ॥ ६१ ॥ नीलोत्पला
भनयनांपीनश्रोणिपयोधराम् ॥ सुदतींमधुराभाषांसर्वयोषिद्गुणैर्युताम् ॥ ६२ ॥ दृष्ट्वाग्रतस्तदादैत्याःसाभिलाषमनोभवाः ॥ नशेकुरुद्धतादैत्यामन
सावोढुमातुराः ॥ ६३ ॥ त्यक्त्वादेवान्स्त्रियंतांतुहर्तुकामाहतौजसः ॥ प्रेरितास्तेनपापेनह्यासक्तास्तेततोब्रुवन् ॥ ६४ ॥ स्त्रीरत्नमेतत्त्रैलोक्यसारंचे
द्दिदितंभवेत् ॥ कृतकृत्यास्ततःसर्वेइतिनोभावितंमनः ॥ ६५ ॥ तस्मात्सर्वेसमुत्क्षिप्यशिबिकायांसुरार्दनाः॥ आरोप्यस्वमधिष्ठानंनयामइतिनि
श्चिताः ॥६६॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥ सानुरागास्ततस्तेतुमुनेरंतिकमागमन् ॥ तस्यतांयोषितंसाध्वींसमुत्क्षिप्यस्मरातुराः ॥६७॥ शिबिकायांसमा
रोप्यसहितादैत्यदानवाः ॥ शिरःसुशिबिकांकृत्वास्वस्थानाभिमुखाययुः ॥ ६८ ॥ दत्तात्रेयस्तथादेवान्विहस्येदमथाब्रवीत् ॥ दिष्ट्याचहंत
दैत्यानामेषालक्ष्मीःशिरोगता ॥ सप्त स्थानान्यतिक्रम्यलयमन्यमुपेष्यति ॥ ६९ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ कथयस्वजगन्नाथकेषुस्थानेष्ववस्थिता ॥
पुरुषस्यफलंकिंवाप्रयच्छत्यथनश्यति ॥ १७० ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ नृणांपादस्थितालक्ष्मीर्निलयंसंप्रयच्छति ॥ सक्थ्नोश्चसंस्थितावस्त्रं
रत्नं नानाविधंवसु ॥ ७१ ॥ कलत्रदागुह्यसंस्थाक्रोडस्थापत्यदायिनी ॥ मनोरथान्पूरयतिपुरुषाणांहृदिस्थिता ॥ ७२ ॥ लक्ष्मीर्लक्ष्मीवतांश्रेष्ठा कं
ठस्थाकंठभूषणम् ॥ अभीष्टबंधुदारैश्चतथाश्लेषंप्रवासिभिः ॥ ७३ ॥ मृष्टान्नंवाक्यलावण्यमाज्ञामवितथांतथा ॥ मुखस्थिताकवित्वंचयच्छत्युदधिसं
भवा ॥ ७४ ॥ शिरोगतासंत्यजतिततोन्यंयातिचाश्रयम् ॥ सेयंशिरोगतादैत्यान्परित्यजतिसांप्रतम् ॥ ७५ ॥ प्रगृह्यास्त्राणिवध्यन्तांत
स्मादेतेसुरारयः ॥ नभेतव्यंभृशं त्वेतेमयानिस्तेजसःकृताः ॥ ७६ ॥ परदारावमर्शाच्चदग्धपुण्याहतौजसः ॥ तस्मादेतेभिहन्यंतांभवद्भिरवि
शंकितैः ॥ ७७ ॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥ ततस्ते विविधैरस्त्रैर्वध्यमानाःसुरारयः ॥ शिरःसुलक्ष्म्यात्याक्रांताविनेशुरितिनःश्रुतम् ॥ ७८ ॥
लक्ष्मीश्चोत्पत्यसंप्रातादत्तात्रेयंमहामुनिम् ॥ स्तूयमानासुरैःसेंद्रैर्दैत्यनाशान्मुदान्वितैः ॥ ७९ ॥ प्रणिपत्यततोदेवादत्तात्रेयंमहामुनिम् ॥ जय
कृष्णजगन्नाथदैत्यांतकहरप्रभो ॥ १८० ॥ नारायणाच्युतानंतवासुदेवाक्षयाजर ॥ त्वत्प्रसादात्सुखं लक्ष्मीराज्यंसंपज्जनार्दन ॥ ८१ ॥
शार्ङ्गधन्वंश्चक्रपाणेभक्तानांनित्यवत्सल ॥ इतिस्तुत्वानाकपृष्ठंयथापूर्वंगताःसुराः ॥ १८२ ॥ तथात्वमपिराजेंद्रयदीच्छसियथेप्सितम् ॥ प्राप्त

मैश्वर्यमतुलंतूर्णमाधरायस्वतम् ॥ १८३ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डयमहापुराणेदत्तात्रेयमाहात्म्यवर्णनंनामषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥
इत्यूपेर्वचनंश्रुत्वाकार्त्तवीर्योनरेश्वरः ॥ दत्तात्रेयाश्रमंगत्वातंभक्त्यासमपूजयत् ॥ १ ॥ पादसंवाहनाद्येनअर्घ्याद्याहरणेनच ॥ स्रक्चंदनादिगंधां
बुफलाद्यानयनेनच ॥ २ ॥ तथान्नसाधनैस्तस्यउच्छिष्टापोहनेनच ॥ परितुष्टोमुनिर्भूपंतमुवाचतथैवसः ॥ ३ ॥ यथैवोक्ताःपुरादेवामद्यभो
ज्यादिकुत्सनम् ॥ स्त्रीचेयंममपार्श्वस्थेत्येतद्भोगानुकुत्सितः ॥ ४ ॥ सदैवाहंनमामेवमुपरोद्धुंत्वमर्हसि ॥ अशक्तमुपकारायशक्तमाराधयस्वभोः ॥ ५ ॥
॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ तेनैवमुक्तोमुनिनास्मृत्वागर्गवचश्चतत् ॥ प्रत्युवाचप्रणम्यैनंकार्त्तवीर्यस्ततोर्जुनः ॥ ६ ॥ ॥ अर्जुनउवाच ॥ देवस्त्वंहिपुरा
णोयःस्वांमायांसमुपाश्रितः ॥ ७ ॥ अनघस्त्वंतथैवेयंदेवीसर्वभवारणिः ॥ इत्युक्तःप्रीतिमान्देवोभूयस्तंप्रत्युवाचह ॥ ८ ॥ कार्त्तवीर्यमहावीर्यवशी
कृतमहीतलम् ॥ वरंवृणीष्वगुह्यंमेत्वयानामयदीरितम् ॥ ९ ॥ तेनतुष्टिःपराजातात्वय्यद्यममपार्थिव ॥ येचमांपूजयिष्यंतिगंधमाल्यादिभि
र्नराः ॥ १० ॥ मांसमद्योपहारैश्चमृष्टान्नैश्चात्मसंमतैः ॥ लक्ष्म्या समेतंगीतैश्चब्राह्मणानांतथार्चनैः ॥ ११ ॥ वाद्यैर्मनोरमैर्वीणावेणुशंखादिभिस्तथा ॥
तेषामहंपरांपुष्टिंपुत्रदारधनादिकीम् ॥ १२ ॥ प्रदास्याम्यवधूतश्चहनिष्याम्यवमन्यताम् ॥ सत्वंवरयभद्रंमेवरंयंमनसेच्छसि ॥ प्रसादसुमुख
स्तेहंगुह्यनामप्रकीर्त्तनात् ॥ १३ ॥ ॥ कार्त्तवीर्यउवाच ॥ ॥ यदिदेवप्रसन्नस्त्वंतत्प्रयच्छर्द्धिमुत्तमाम् ॥ १४ ॥ यथाप्रजांपालयेयंनचाधर्ममवाप्नु
याम् ॥ परानुस्मरणंज्ञानमप्रतिद्वंद्वतांरणे ॥ १५ ॥ सहस्रमाप्तमिच्छामिबाहूनांलघुतागुणम् ॥ असंगागतयःसंतु शैलाकाशांबुभूमिषु ॥ १६ ॥ पाता
लेषुचसर्वेषुवधश्चाप्यधिकान्नरात् ॥ तथामार्गप्रवृत्तस्यसंतुसन्मार्गदेशिकाः ॥ १७ ॥ संतुमेतिथयःश्लाघ्याविंत्तंवान्यत्तथाक्षयम् ॥ अनष्टद्रव्यताराष्ट्रे
ममानुस्मरणेनच ॥ त्वयिभक्तिश्चदेवास्तुनित्यमव्यभिचारिणी ॥ १८ ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ यएतेकीर्तिताःसर्वेतान्वत्ससमवाप्स्यसि ॥ मत्प्रसा
दात्प्रभविताचक्रवर्तित्वमैश्वरम् ॥ १९ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ प्रणिपत्यततस्तस्मैदत्तात्रेयायसोर्जुनः ॥ २० ॥ आनीयप्रकृतीःसम्यगभिषेकमगृह्णत ॥
आगताश्चापिगंधर्वास्तथैवाप्सरसांगणाः ॥ २१ ॥ ऋषयश्चवसिष्ठाद्यामेर्वाद्याःपर्वतास्तथा ॥ गंगाद्याःसरितःसर्वाःसमुद्रारत्नसंभवाः ॥ २२ ॥ प्लक्षाद्याश्चत
थावृक्षादेवावैवासवादयः ॥ वासुकिप्रमुखानागाअभिषेकार्थमागताः ॥ २३ ॥ तार्क्ष्याद्याःपक्षिणश्चैवपौराजानपदास्तथा ॥ संभाराःसंभृताःसर्वेदत्तात्रेय
प्रसादतः ॥ २४ ॥ अथसंज्वाल्यतैर्वह्निंदेवैर्ब्रह्मादिभिःसह ॥ नारायणेनाभिषिक्तोदत्तात्रेयस्वरूपिणा ॥ २५ ॥ समुद्रैश्चनदीभिश्चऋषिभिश्चाभिषेचितः ॥
आघोषयामासतदास्थितोराज्येसहैहयः ॥ २६ ॥ दत्तात्रेयात्परामृद्धिमवाप्यातिबलान्वितः ॥ अद्यप्रभृतियःशस्त्रंमामृतेन्योग्रहीष्यति ॥ २७ ॥ हंतव्यः

समयादस्युःपरहिंसारतोपिवा॥ इत्याज्ञप्तेनतद्राज्येकश्चिदायुधभृन्नरः ॥२८॥तमृतेपुरुषव्याघ्रंबभूवोरुपराक्रमम् ॥ सएवग्रामपालोभूत्पशुपालःसएवच
॥२९॥क्षेत्रपालःसएवासीद्द्वितीयोनचरक्षिता॥तपस्विनांपालयितासार्थपालश्चसोभवत्॥३०॥दस्युव्यालाग्निशस्त्रारिभयेष्वब्धौनिमज्जताम् ॥ अन्या
सुचैवमग्नानामापत्सुपरवीरहा ॥३१॥ सएवसंस्मृतःसद्यःसमुद्धर्ताभवन्नृणाम् ॥ अनष्टद्रव्यताचासीत्तस्मिञ्छासतिपार्थिवे ॥ ३२ ॥ तेनेष्टंबहुभिर्यज्ञैः
समाप्तवरदक्षिणैः ॥ तपश्चतप्तंसुमहत्संग्रामेवातिचेष्टितम् ॥ ३३ ॥ तस्यार्द्धिमहिमानंचदृष्ट्वाप्राहांगिरामुनिः ॥ ननूनंकार्त्तवीर्यस्यगतिंयास्यंतिपार्थि
वाः ॥३४॥ यज्ञैर्दानैस्तपोभिर्वासंग्रामेचातिचेष्टितैः ॥ दत्तात्रेयाद्दिनेयस्मिन्संप्राप्तर्द्धिर्नरेश्वरः ॥३५॥ तस्मिंस्तस्मिन्दिनेयागंदत्तात्रेयस्यसोकरोत् ॥
तथैवचप्रजाःसर्वास्तस्मिन्नहनिभूपते ॥ ३६ ॥ तस्यार्द्धिपरमांदृष्ट्वायागंचक्रुःसमाधिना ॥ इत्येतत्तस्यमाहात्म्यंदत्तात्रेयस्यधीमतः ॥ ३७ ॥ विष्णोश्च
राचरगुरोरनंतस्यमहात्मनः ॥ प्रादुर्भावःपुराणेषुकथ्यतेशार्ङ्गधन्वनः ॥ ३८ ॥ अनंतस्याप्रमेयस्यशंखचक्रगदाभृतः ॥ एतस्यपरमंरूपंयश्चिंतयति
मानवः ॥ ३९ ॥ ससुखीसचसंसारात्समुत्तीर्णोऽचिराद्भवेत् ॥ सदैववैष्णवानांचभक्त्याहंसुलभोस्मिभोः ॥ ४० ॥ पत्रपुष्पफलेनाहंपूजितोमोक्षदो
स्मिवै ॥ इत्येवंयस्यवैवाचस्तंकथंनाश्रयेज्जनः ॥ ४१ ॥ अधर्मस्यविनाशायधर्माधारार्थमेवच ॥ अनादिनिधनोदेवःकरोतिस्थितिपालनम् ॥४२॥
तथैवजन्मचाख्यातमालर्ककथयामिते ॥ यथाचयोगःकथितोदत्तात्रेयेणतस्यवै ॥ पितृभक्तस्यराजर्षेरलर्कस्यमहात्मनः ॥४३॥ ॥ इतिश्रीमार्कंडेय
महापुराणेदत्तात्रेयोपाख्यानंनामसप्तदशोध्यायः ॥१७॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ प्राग्बभूवमहावीर्यःशत्रुजिन्नामपार्थिवः ॥ तुतोषयस्ययज्ञेषुसोमावाप्त्या
पुरंदरः ॥ १ ॥ तस्यात्मजोमहावीर्योबभूवारिविदारणः ॥ नाम्नाऋतध्वजःख्यातःसर्वलक्षणसंयुतः ॥ २ ॥ बुद्धिविक्रमलावण्यैर्गुरुशुक्राश्विनांसमः ॥
ससमानवयोबुद्धिसत्त्वविक्रमचेष्टितैः ॥ ३ ॥ नृपपुत्रोनृपसुतैर्नित्यमास्तेसमावृतः ॥ कदाचिच्छास्त्रसद्भावविवेककृतनिश्चयः ॥ ४ ॥ कदा
चित्काव्यसंलापगीतनाटकसंभवैः ॥ तथैवाक्षविनोदैश्चशस्त्रास्त्रविनयेषुच ॥ ५ ॥ योग्योनियुद्धनागाश्वस्यंदनाभ्यासतत्परः ॥ रेमेनृपेंद्रपुत्रोसौनरें
द्रतनयैर्वृतः ॥ ६ ॥ यथैवहिदिवातद्वद्रात्रावपिमुदायुताः ॥ तेषांतुक्रीडतांतत्रद्विजभूपविशांसुताः ॥ ७ ॥ समानवयसःप्रीत्यारंतुमायांत्यनेकशः ॥
कस्यचित्त्वथकालस्यनागलोकान्महीतलम् ॥ ८ ॥ कुमारावागतौनागौपुत्रावश्वतरस्यतु ॥ ब्रह्मरूपप्रतिच्छन्नौतरुणौप्रियदर्शनौ ॥ ९ ॥
तौतैर्नृपसुतैःसार्द्धंतथैवान्यैर्द्विजात्मजैः ॥ विनोदैर्विविधैस्तत्रतस्थतुःप्रीतिसंयुतौ ॥ १० ॥ सर्वेचतेनृपसुतास्तेचब्रह्मविशांसुताः ॥ नागराजात्म
जौतौचस्नानसंवाहनादिकाम् ॥ ॥ ११ ॥ वस्त्रगंधान्नसंयुक्तांचक्रुर्भोगभुजिक्रियाम् ॥ अहन्यहन्यनुप्राप्तौतौचनागकुमारकौ ॥ १२ ॥ आजग्म

तुर्मुदायुक्तौप्रीत्यासूनोर्महीपतेः ॥ सचताभ्यांनृपसुतःपरंनिर्वाणमाप्तवान् ॥ १३ ॥ विनोदैर्विविधैर्हास्यसंलापादिभिरेवच ॥ विनाताभ्यांनबुभुजे
नसस्नौनपपौमधु ॥ १४ ॥ नरेमेचनजग्राहशास्त्राण्यात्मगुणर्द्धये ॥ रसातलेचतौरात्रिंविनातेनमहात्मना ॥१५॥ निःश्वासपरमौनीत्वाजग्मतुस्तंदि
नेदिने ॥ मर्त्यलोकेपराप्रीतिर्भवतोःकेनपुत्रकौ ॥ १६ ॥ सहेतिचप्रलपितौतावुभौनागदारकौ ॥ दृष्टयोरत्रपातालेबहूनिदिवसानिमे ॥ दिवारज
न्यामेवोभौपश्यामिप्रियदर्शनौ ॥ १७ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥ इतिपित्रास्वयंपृष्टौप्रणिपत्यकृतांजली ॥ प्रत्यूचतुर्महाभागावुरगाधिपतेःसुतौ ॥
॥ १८ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ पुत्रःशत्रुजितस्तातनाम्नाख्यातऋतध्वजः ॥ १९ ॥ रूपवानार्जवोपेतःशूरोमानीप्रियंवदः ॥ अनावृतकथोवाग्मीवि
द्वान्मैत्रोगुणाकरः ॥ २० ॥ मान्यमानयिताधीमान्ह्रीमान्विनयभूषणः ॥ तस्योपचारसंप्रीतिसंभोगापहृतंमनः ॥ २१ ॥ नागलोकेऽन्यलोकेवा
नरतिंविंदतेपितः ॥ तद्वियोगेननौतातनिशापातालशीतला ॥ परितापायतत्संगश्चाह्लादायरविर्दिवा ॥ २२ ॥ पितोवाच ॥ पुत्रःपुण्यवतोधन्यःस
यस्यवंभवद्विधैः ॥ २३ ॥ परोक्षस्यापिगुणिभिःक्रियतेगुणकीर्तनम् ॥ संतिशास्त्रविदोऽशीलाःसंतिमूर्खाःसुशीलिनः ॥ २४ ॥ शास्त्रशीलेसमंम
न्येयस्मिन्धन्यतरंतुतम् ॥ यस्यमित्रगुणान्मित्राण्यमित्राश्चपराक्रमम् ॥ २५ ॥ कथयंतिसदासत्सुपुत्रवांस्तेनवैपिता ॥ तस्योपकारिणःकच्चिद्भव
द्भ्यामभिवांछितम् ॥ २६ ॥ किंचिन्निष्पादितंवत्सौपरितोषायचेतसः ॥ सधन्योजीवितंतस्यतस्यजन्मसुजन्मनः ॥ २७ ॥ यस्यार्थिनोनविमुखा
मित्रार्थेनचदुर्बलः ॥ मद्गृहेयत्सुवर्णादिरत्नवाहनमासनम् ॥ २८ ॥ यद्वान्यत्प्रीतयेतस्यतद्देयमविशंकया ॥ धिक्तस्यजीवितंपुंसोमित्राणामपका
रिणः ॥ २९ ॥ प्रतिरूपमकुर्वन्योजीवामीत्यवगच्छति ॥ उपकारंसुहृद्वर्गेष्वपकारंचशत्रुषु ॥ नृमेघोवर्षतिप्राज्ञास्तस्येच्छंतिसदोन्नतिम् ॥
॥ ३० ॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ किंतस्यकृतकृत्यस्यकर्तुंशक्येतकेनचित् ॥ ३१ ॥ यस्यसर्वार्थिनोगेहेसर्वकामैःसदार्चिताः ॥ यानिरत्नानि
तद्गेहेपातालेतानिनःकुतः ॥ ३२ ॥ वाहनासनयानानिभूषणान्यंबराणिच ॥ विज्ञानंयच्चतत्रास्तितदन्यत्रनविद्यते ॥ ३३ ॥ प्राज्ञानामप्यसौ
तातसर्वसंदेहहृत्तमः ॥ एकंतस्यास्तिकर्तव्यमसाध्यंतच्चनोमतम् ॥ हिरण्यगर्भगोविंदशर्वादीनांवरादृते ॥ ३४ ॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ तथा
पिश्रोतुमिच्छामितस्ययत्कार्यमुत्तमम् ॥ ३५ ॥ असाध्यमथवासाध्यंकिंचासाध्यंविपश्चिताम् ॥ देवत्वममरेशत्वंतत्पूज्यत्वंचमानवाः ॥ ३६ ॥
प्रयांतिवांछितंचान्यद्दृढंयेव्यवसायिनः ॥ नाविज्ञातंनचागम्यंनाप्राप्यंदिविचेहवा ॥ ३७ ॥ उद्यतानांमनुष्याणांयतचित्तेंद्रियात्मनाम् ॥ योज
नानांसहस्राणियातिगच्छन्पिपीलिकः ॥ ३८ ॥ अगच्छन्वैनतेयोपिपदमेकंनगच्छति ॥ क्वभूतलंक्वचध्रौव्यंस्थानंयत्प्राप्तवान्ध्रुवः ॥ ३९ ॥

उत्तानपादनृपतेःपुत्रःसद्भूमिगोचरः ॥ तत्कथ्यतांमहाभागौकार्यंवान्येनपुत्रकौ ॥ सभूपालसुतःसाधुर्येनानृण्यंलभेतवाम् ॥ ४० ॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ तेनाख्यातमिदंतातपूर्ववृत्तंमहात्मना ॥ ४१ ॥ कौमारकेयथातस्यवृत्तंसद्वृत्तशालिनः ॥ तस्यशत्रुजितंतातंपूर्वंकश्चिद्द्विजोत्तमः ॥ ४२ ॥ गालवोभ्यागमद्धीमान्गृहीत्वातुरगोत्तमम् ॥ प्रत्युवाचचराजानंसमुपेत्याश्रमंमम ॥ ४३ ॥ कोपिदैत्याधमोराजन्विध्वंसयतिपापकृत् ॥ तत्तद्रूपंसमास्थायसिंहेभवनचारिणाम् ॥ ४४ ॥ अन्येषांचातिकायानामहर्निशमकारणात् ॥ समाधिध्यानयुक्तस्यमौनव्रतरतस्यच ॥ ४५ ॥ तथाकरोतिविघ्नानियथानेच्छामिपार्थिव ॥ दग्धुंकोपाग्निनासद्यः समर्थास्तंवयंनतु ॥ ४६ ॥ दुःखार्जितस्यतपसोव्ययमिच्छामिपार्थिव ॥ एकदातुमयाराजन्नतिनिर्विण्णचेतसा ॥ ४७ ॥ तत्क्लेशितेननिःश्वासोनिरीक्ष्यांबरमुज्झितः ॥ ततोंबरतलात्सद्यःपतितोयंतुरंगमः ॥ ४८ ॥ वाक्चाशरीरिणीप्राहनरनाथशृणुष्वतत् ॥ अश्रांतःसकलंभूमेर्वलयंतुरगोत्तमः ॥ ४९ ॥ समर्थःक्रांतुमर्केणतवायं प्रतिपादितः ॥ पातालांबरतोयेषुनास्यप्रतिहतागतिः ॥ ५० ॥ समस्तदिक्षुव्रजतोनसंगःपर्वतेषुच ॥ यतोभूवलयंसर्वमश्रांतोयंचरिष्यति ॥ ५१ ॥ ततः कुवलयोनाम्नाख्यातिंलोकेषुयास्यति ॥ क्लिश्नात्यहर्निशंपापोयश्चत्वांदानवाधमः ॥ ५२ ॥ तमप्येनंसमारुह्यद्विजश्रेष्ठहनिष्यति ॥ शत्रुजिन्नामभूपालस्तस्यपुत्रऋतध्वजः ॥ ५३ ॥ प्राप्यैतदश्वरत्नंचख्यातिमेतेनयास्यति ॥ सोहंत्वामनुसंप्राप्तस्तपसोविघ्नकारिणम् ॥ ५४ ॥ तंनिवारयभूपालभागभाङ्नृपतिर्यतः ॥ तदेतदश्वरत्नंतेमयाभूपनिवेदितम् ॥ ५५ ॥ पुत्रमाज्ञापयतथायथाधर्मोनलुप्यते ॥ सतस्यवचनाद्राजातंवैपुत्रमृतध्वजम् ॥५६॥ तदश्वरत्नमारोप्यकृतकौतुकमंगलम् ॥ अप्रैषयतधर्मात्मागालवेनसमंतदा ॥ स्वमाश्रमपदंसोपितमादाययौमुनिः ॥ ५७ ॥ ॥ इति श्रीमार्कंडेयमहापुराणेपितापुत्रसंवादेमदालसोपाख्याने कुवलयाश्वीयेऽष्टादशोध्यायः ॥१८॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ गालवेनसमंगत्वानृपपुत्रेणतेनयत् ॥ कृतंतत्कथ्यतांपुत्रौविचित्रायुधयोधिना ॥ १ ॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ सगालवाश्रमेरम्येतिष्ठन्भूपालनंदनः ॥ सर्वविघ्नोपशमनंचकारब्रह्मवादिनाम् ॥ २ ॥ वीरः कुवलयाश्वंतंवसंतंगालवाश्रमे ॥ मदावलेपोपहतोनाजानाद्दानवाधमः ॥ ३ ॥ ततस्तंगालवंविप्रंसंध्योपासनतत्परम् ॥ सौकरंरूपमास्थायप्रधर्षयितुमागमत ॥ ४ ॥ मुनिशिष्यैरथोत्क्रुष्टेशीघ्रमारुह्यतंहयम् ॥ अन्वधावद्वराहंतंनृपपुत्रःशरासनी ॥ ५ ॥ आजघानचबाणेनचंद्रार्धाकारवर्चसा ॥ आकृष्यबलवच्चापंचारुचित्रोपशोभितम् ॥ ६ ॥ नाराचाभिहतःशीघ्रमात्मत्राणपरोमृगः ॥ गिरिपादपसंबाधांसोत्यक्रामन्महाटवीम् ॥ ७ ॥ तमन्वधावद्वेगेनतुरगोसौमनोजवः ॥ चोदितोराजपुत्रेणपितुरादेशकारिणा ॥८॥ अतिक्रम्याथवेगेनयोजनानि

सहस्रशः ॥ धरण्यांविवृतेगर्तेनिपपातलघुक्रमः ॥ ९ ॥ तस्यानंतरमेवाथसचाश्वीनृपतेःसुतः ॥ निपपातमहागर्तेतिमिरौघसमावृते ॥ १० ॥ ततो
नादृश्यतमृगःसतस्मिन्राजसूनुना ॥ प्रकाशंचसपातालमपश्यत्तत्रचार्चिषा ॥ ११ ॥ ततोपश्यत्ससौवर्णंप्रासादशतसंकुलम् ॥ पुरंदरपुरप्रख्यंपुरंप्रा
कारशोभितम् ॥१२॥ तत्प्रविश्य स नापश्यत्तत्रकंचिन्नरंपुरे ॥ भ्रमताचततोदृष्टातत्रयोषित्त्वरान्विता ॥ १३ ॥ सापृष्टातेनतन्वंगीप्रस्थिताक्वेतिक
स्यवा ॥ नोवाचकिंचित्प्रासादमारुरोहचभामिनी ॥१४॥ सोप्यश्वमेकतोबद्ध्वातामेवानुससारवै ॥ विस्मयोत्फुल्लनयनोनिःशंकोनृपतेःसुतः ॥१५॥
ततोपश्यत्सुविस्तीर्णेपर्यंकेसर्वकांचने ॥ निषण्णांकन्यकामेकांकामयुक्तांरतिंयथा ॥१६॥ विस्पष्टेंदुमुखींसुभ्रूपीनश्रोणिपयोधराम् ॥ बिंबाधरौष्ठीं
तन्वंगींनीलोत्पलविलोचनाम् ॥ १७ ॥ रक्ततुंगनखांश्यामां मृदुताम्रकरांघ्रिकाम् ॥ करभोरुंसुदशनांनीलसूक्ष्मस्थिरालकाम् ॥ १८ ॥ तांदृष्ट्वाचा
रुसर्वांगीमनंगांगलतामिव ॥ सोमन्यत्पार्थिवसुतस्तांरसातलदेवताम् ॥ १९ ॥ साचदृष्ट्वैवतंबालानीलकुंचितमूर्धजम् ॥ पीनोरःस्कंधबाहुंतममंस्त
मदनंशुभा ॥२०॥ उत्तस्थौचशुभाचाराचित्तक्षोभमवापसा ॥ लज्जाविस्मयदैन्यानांसद्यस्तन्वीवशंगता ॥ २१ ॥ कोयंदेवोथयक्षोनुगंधर्वोवोरगो
पिवा ॥ विद्याधरोवासंप्राप्तःकृतपुण्यापतिर्नरः॥२२॥एवंविचिंत्यबहुधानिःश्वस्यचमहीतले ॥ उपविश्यतदाभेजेसामूर्छामिंदिरेक्षणा ॥२३॥ सोपिका
मशराघातमवाप्यनृपतेःसुतः ॥ तांसमाश्वासयामासनभेतव्यमितिब्रुवन् ॥२४॥ साचस्त्रीयातदादृष्टापूर्वंतेनमहात्मना ॥ तालवृंतमुपादायपर्यवीजय
दाकुला ॥२५॥ समाश्वस्तातदापृष्टातेनसामोहकारणम् ॥ किंचिल्लज्जान्विताबालतस्यैसख्यैन्यवेदयत् ॥२६॥ साचास्मैकथयामासनृपपुत्रायविस्त
रात् ॥ मोहस्यकारणंसर्वंतद्दर्शनसमुद्भवम् ॥ यथातयासमाख्यातंतद्वृत्तांतं चभामिनी ॥ २७ ॥ ॥ सख्युवाच ॥ ॥ विश्वावसुरितिख्यातोदिविगंधर्व
राट्प्रभो ॥२८॥तस्येयमात्मजासुभ्रूर्नाम्नाख्यातामदालसा ॥ वज्रकेतोःसुतश्चोग्रोदानवोरिविदारणः ॥२९॥ पातालकेतुर्विख्यातःपातालांतरसंश्रयः॥
तेनेयमुद्यानगताकृत्वामायांतमोमयीम् ॥३०॥ अपहृत्यसमानीताबालेयंदुष्टबुद्धिना ॥ आगामिन्यांत्रयोदश्यामुद्वक्ष्यतिकिलासुरः ॥ ३१ ॥ सतुना
र्हतिचार्वंगींशूद्रोवेदश्रुतिंयथा ॥ अतीतेचदिनेबालांचात्मव्यापादनोद्यताम् ॥ ३२ ॥ सुरभिःप्राहनायं त्वांप्राप्स्यतेदानवाधमः ॥ मर्त्यलोकमनु
प्राप्तंयएनंभेत्स्यतेशरैः ॥ ३३ ॥ सतेभर्तामहाभागेह्यचिरेणभविष्यति ॥ अहंत्वस्याःसखीनाम्नाकुंडलेतिमनस्विनी ॥ ३४ ॥ सुताविंध्यवतःपत्नी
वीरपुष्करमालिनः ॥ हतेभर्त्तरिशुंभेनतीर्थात्तीर्थमनुव्रता ॥ ३५ ॥ चरामिदिव्ययागत्यापरलोकार्थमुद्यता ॥ पातालकेतुर्दुष्टात्मावाराहवपुरास्थि
तः ॥ ३६ ॥ केनापिविद्धोबाणेनमुनीनांत्राणकारणे ॥ तथाहंतत्त्वतोन्विष्यत्वरिताहमिहागता ॥ ३७ ॥ सत्यमेवसकेनापिताडितोदौष्ट्यमाचरन् ॥

इयंचमूर्च्छामगमद्येनतत्कारणंशृणु ॥३८॥ त्वयिप्रीतिमतीबालादर्शनादेवमानद ॥ देवपुत्रोपमेचारुवाक्यरूपादिशालिनि ॥ ३९ ॥ भार्याचान्यस्य विहितायेनविद्धःसदानवः ॥ एतस्मात्कारणान्मोहंमहांतमियमागता ॥ ४० ॥ यावज्जीवंचतन्वंगीदुःखमेवोपभोक्ष्यति ॥ त्वय्यस्याहृदयंरागिभर्त्ताचान्योभविष्यति ॥ ४१ ॥ यावज्जीवमतोदुःखंसुरभ्यानान्यथावचः ॥ अहंत्वस्याःप्रभोप्रीत्यादुःखितात्रसमागता ॥ ४२॥ यतोविशेषोनैवास्ति स्वसखीनिजदेहयोः ॥ यद्येषाभिमतंवीरपतिमाप्नोतिशोभना ॥ ४३ ॥ ततस्त्वहंतपःकुर्यांनिर्व्यलीकेनचेतसा ॥ त्वंतुकोवाकिमर्थंवासंप्राप्तोत्रमहामते ॥ ४४ ॥ देवोदैत्योनुगंधर्वःपन्नगःकिन्नरोपिवा ॥ नह्यत्रमानुषगतिर्नचेदृङ्मानुषीगतिः ॥ तत्त्वमाख्याहिकोसित्वंयथैवावितथंमया ॥ ४५ ॥ ॥ कुवलयाश्वउवाच ॥ ॥ यन्मांपृच्छसिधर्मज्ञेकस्त्वंकिंवासमागतः ॥४६॥ तच्छृणुष्वामलप्रज्ञेकथयाम्यादितस्तव ॥ राज्ञःशत्रुजितःपुत्रःपित्रासंप्रेषितःशुभे ॥ ४७ ॥ मुनिरक्षणमुद्दिश्यगालवाश्रममागतः ॥ कुर्वतोमम रक्षांचमुनीनांधर्मचारिणाम् ॥ ४८ ॥ विघ्नार्थमागतःकोपिशौकरंवपुरास्थितः ॥ मयासविद्धोबाणेनचंद्रार्द्धाकारवर्चसा ॥ ४९ ॥ अपक्रांतोतिवेगेनतमस्म्यनुगतोहयी ॥ पपातसहसागर्त्तेसक्रोधोश्वश्चमामकः ॥ ५० ॥ सोहमश्वंसमारूढस्तमस्येकःपरिभ्रमन् ॥ प्रकाशमासादितवान्दृष्टाचभवतीमया ॥५१॥ पृष्टाचनचमेकिंचिद्भवत्यादत्तमुत्तरम् ॥ त्वांचैवानुप्रविष्टोहमिमंप्रासादमुत्तमम् ॥५२॥ इत्येतत्कथितंसत्यंनदेवोहंनदानवः ॥ नपन्नगोनगंधर्वःकिन्नरोवाशुचिस्मिते ॥ ५३ ॥ समस्ताःपूज्यपक्षावैदेवाद्याममकुंडले ॥ मनुष्योस्मिविशंकातेनकर्त्तव्यात्रकर्हिचित् ॥५४ ॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ ततःप्रहृष्टासाकन्यासखीवदनमुत्तमम् ॥ लज्जाजडंवीक्षमाणाकिंचिन्नोवाच भामिनी ॥५५॥ तत्सखीपुनरप्येनंप्रहृष्टाप्रत्युवाचह ॥ यथावत्कथितंतेनसुरभ्यावचनानुगम् ॥ ५६ ॥ कुंडलोवाच ॥ वीरसत्यमसंदिग्धंभवताभिहितंवचः ॥ नान्यत्रहृदयंह्यस्याहृष्टास्थैर्यंप्रयास्यति ॥ ५७ ॥ चंद्रमेवाधिकाकांतिःसमुपैतिरविंप्रभा ॥ भूतिर्धन्यंधृतिर्धीरंक्षांतिरभ्येतिचोत्तमम् ॥ ॥५८॥ त्वयैवविद्धोसंदिग्धंसपापोदानवाधमः ॥ सुरभिःसागवांमाताकथंमिथ्यावदिष्यति ॥५९॥ तद्धन्येयंसभाग्याचत्वत्संबंधमवेत्यवै ॥ कुरुष्व वीरयत्कार्यंविधिनैवसमाहितम् ॥ ६०॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ परवानहमित्याहराजपुत्रःसदापितुः ॥ साचतांचिंतयामासतुंबुरुंतत्कुलेगुरुम् ॥ ६१ ॥ सचापितत्क्षणात्प्राप्तोनिगृहीतसमित्कुशः ॥ मदालसायाःसंप्रीत्याकुंडलागौरवेणच ॥ ६२ ॥ प्रज्वाल्यपावकंहुत्वामंत्रवित्कृतमंगलाम् ॥ वैवाहिकेविधौकन्यांप्रतिपाद्ययथागतम् ॥ ६३ ॥ जगामतपसेधीमान्स्वमाश्रमपदंततः ॥ साचाहतांसखीबालांकृतार्थास्मिवरानने ॥ ६४ ॥ संयुक्तामसुनादृष्ट्वात्वामहंरूपशालिनीम् ॥ तपस्तप्स्येहमतुलंनिर्व्यलीकेनचेतसा ॥ ६५ ॥ तीर्थांबुधौतपापाचभवित्रीनेदृशीयथा ॥ तंचाहराजपुत्रं

साप्रश्रयोपनतंवचः ॥ गंतुकामानिजसखीस्नेहविक्लवभाषिणी ॥ ६६ ॥ कुण्डलोवाच ॥ पुंभिरप्यमितप्रज्ञेनोपदेशोभवद्विधे ॥ ६७ ॥ दात
व्यःकिमुतस्त्रीभिरतोनोपदिशामिते ॥ किंत्वस्यास्तनुमध्यायाःस्नेहाकृष्टेनचेतसा ॥ ६८ ॥ त्वयाविश्रंभिताचास्मिस्मारयाम्यरिसूदन ॥ भर्त्त
व्यारक्षितव्याचभार्याहिपतिनासदा ॥ ६९ ॥ धर्मार्थकामसंसिद्ध्यैभार्याभर्त्तुःसहायिनी ॥ याचभार्याचभर्त्ताचपरस्परमनुव्रतौ ॥ ७० ॥
तदाधर्मार्थकामानांत्रयाणामपिसंगतम् ॥ कथंभार्यामृतेधर्ममर्थंवापुरुषःप्रभो ॥ ७१ ॥ प्राप्नोतिकाममर्थंवातस्यांत्रितयमाहितम् ॥ तथैवभर्त्ता
रमृतेभार्याधर्मादिसाधने ॥ ७२ ॥ नसमर्थात्रिवर्गोयंदांपत्यंसमुपाश्रितः ॥ देवतापितृभृत्यानामतिथीनांचपूजनम् ॥ ७३ ॥ नपुंभिःशक्य
तेकर्त्तुमृतेभार्यांनृपात्मज ॥ प्राप्तोपिचार्थोमनुजैरानीतोपिनिजंगृहम् ॥ ७४ ॥ क्षयमेतिविनाभार्यांकुभार्यासंश्रयेपिवा ॥ कामस्तुतस्यनैवा
स्तिप्रत्यक्षेणोपलक्ष्यते ॥ ७५ ॥ दंपत्योःसहधर्मेणत्रयीधर्ममवाप्नुयात् ॥ पुत्राणांयोनिरन्यावैनान्यतोभार्ययाविना ॥ पितॄन्पुत्रैस्तथैवान्नसाध
नैरतिथीनपि ॥ ७६ ॥ पूजाभिरमरांस्तद्वत्साध्वींभार्यांनरोऽवति ॥ स्त्रियाश्चापिविनाभर्त्राधर्मकामार्थसंततिः ॥ ७७ ॥ नैवतस्मात्त्रिवर्गोयंदांपत्यम
धिगच्छति ॥ एतन्मयोक्तंयुवयोर्गमिष्यामियथेप्सितम् ॥ वर्धत्वमनयासार्द्धंधनपुत्रसुखायुषा ॥ ७८ ॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ इत्युक्त्वासंपरिष्व
ज्यस्वसखींतंनमस्यच ॥ ७९ ॥ जगामदिव्ययागत्यायथाभिप्रेतमात्मनः ॥ सोपिशत्रुजितःपुत्रस्तामारोप्यतुरंगमम् ॥ ८० ॥ निर्गंतुकामःपातालाद्विज्ञा
तोदनुसंभवैः ॥ ततस्तैःसहसोत्क्रुष्टंह्रियतेह्रियतेत्विति ॥ ८१ ॥ कन्यारत्नंयदानीतंदिवःपातालकेतुना ॥ ततःपरिघनिस्त्रिंशगदाशूलशरायुधम् ॥ ८२ ॥
दानवानांबलंप्राप्तंसहपातालकेतुना ॥ तिष्ठतिष्ठेतिजल्पंतस्तेतदादानवोत्तमाः ॥ ८३ ॥ शरवर्षैस्तथाशूलैर्ववर्षुर्नृपनंदनम् ॥ सतुशत्रुजितःपुत्रस्ततस्तान्प्र
तिवीर्यवान् ॥ ८४ ॥ चिच्छेदशरजालेनप्रहसन्निवलीलया ॥ क्षणेनपातालतलमसिशक्त्यृष्टिसायकैः ॥ ८५ ॥ छिन्नैःसंछन्नमत्यर्थमृतध्वजशरोत्क
रैः ॥ ततोस्त्रंत्वाष्ट्रमादायचिक्षेपप्रतिदानवान् ॥ ८६ ॥ तेनतेदानवाःसर्वेसहपातालकेतुना ॥ ज्वालामालातितीव्रेणस्फुटदस्थिचयास्तदा ॥ ८७ ॥
निर्दग्धाःकापिलंतेजःसमासाद्येवसागराः ॥ ततःसराजपुत्रोश्वीनिहत्यासुरसत्तमान् ॥ ८८ ॥ स्त्रीरत्नेनसमंतेनसमागच्छत्पितुःपुरम् ॥ प्रणिपत्यचत
त्सर्वंसतुपित्रेन्यवेदयत् ॥ ८९ ॥ पातालगमनंचैवकुंडलायाश्चदर्शनम् ॥ तद्वन्मदालसाप्राप्तिंदानवैश्चापिसंगरम् ॥ ९० ॥ वधश्चतेषामस्त्रेणपुनराग
मनंतथा ॥ इतिश्रुत्वापितातस्यचरितंचारुचेतसः ॥ ९१ ॥ प्रीतिमानभवच्चैनंपरिष्वज्याहचात्मजम् ॥ सत्पुत्रेणत्वयापुत्रतारितोहंमहात्मना ॥ ९२ ॥
भयेभ्योमुनयस्त्रातायेनसद्धर्मचारिणा ॥ मत्पूर्वैःख्यातिमानीतंमयाविस्तारितंपुनः ॥ ९३ ॥ पराक्रमवतावीरत्वयातद्बहुलीकृतम् ॥ यदुपा

त्तंयशःपित्राधनंवीर्यमथापिवा ॥ ९४ ॥ तन्नहापयतेयस्तुसनरोमध्यमःस्मृतः ॥ तद्वीर्यादधिकंयस्तुपुनरन्यत्स्वशक्तितः ॥ ९५ ॥ निष्पादयति
तंप्राज्ञावदंतिनरसुत्तमम् ॥ यः पित्रासमुपात्तानिधनवीर्ययशांसिवै ॥ ९६ ॥ न्यूनतांनयतिप्राज्ञास्तमाहुःपुरुषाधमम् ॥ तन्मयाब्राह्मणत्राणंकृतमासी
द्यथात्वया ॥ ९७॥ पातालगमनंयच्चयच्चासुरविनाशनम्॥ एतदभ्यधिकंवत्सतेनत्वंपुरुषोत्तमः ॥ ९८॥ ॥ तद्धन्योस्म्यथवानत्वमहमेवगुणाधिकः ॥
त्वांपुत्रमीदृशंप्राप्यश्लाघ्यंपुण्यवतामपि॥९९॥ नसत्पुत्रकृतांप्रीतिमन्यःप्राप्नोतिमानवः ॥ पुत्रेणनातिशयितोयःप्रज्ञादानविक्रमैः ॥ १०० ॥ धिक्तस्य
जन्मयःपित्रालोकेविज्ञायतेनरः ॥ यत्पुत्रात्ख्यातिमभ्येतितस्यजन्मसुजन्मनः ॥१०१॥ आत्मज्ञानीयतोधन्योमध्यःपितृपितामहैः ॥ मातृपक्षेणमा
त्राचख्यातिंयातिनराधमः ॥ २ ॥ तत्पुत्रधनवीर्यैस्त्वंविवर्धस्वसुखेनच ॥ गंधर्वतनयाचेयंमावियुज्यतुवैत्वया ॥३॥ इतिपित्राबहुविधंप्रियमुक्त्वापुनः
पुनः॥परिष्वज्यस्वमावासंसभार्यःसविसर्जितः ॥ ४ ॥ सतयाभार्ययासार्धंरेमेतत्रपितुःपुरे ॥ अन्येषुचतथोद्यानवनपर्वतसानुषु ॥५॥ श्वश्रुश्वशुरयोः
पादौप्रणिपत्यचसाशुभा॥ प्रातःप्रातस्ततस्तस्यप्रणिपत्यसुमध्यमा॥१०६॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेकुवलयाश्वीयएकोनविंशोऽध्यायः॥१९॥पुत्रा
वूचतुः॥ ततःकालेबहुतिथेगतेराजापुनःसुतम् ॥१॥ प्राहगच्छाशुविप्राणांत्राणायचरमेदिनीम्॥अश्वमेतंसमारुह्यप्रातःप्रातर्दिनेदिने ॥ आबाधाद्द्विजमु
ख्यानामन्वेष्टव्यासदैवहि ॥ २॥ दुर्वृत्ताःसंतिशतशोदानवाःपापबुद्धयः ॥ तेभ्योनस्याद्यथाबाधामुनीनांत्वंतथाकुरु ॥ ३ ॥ सतथोक्तस्तदापित्रातथा
चक्रेनृपात्मजः ॥ परिक्रम्यमहींकृत्स्नांववंदेचरणौपितुः ॥ ४ ॥ अहन्यहनिसंप्राप्तेपूर्वाह्णेनृपनंदनः ॥ ततश्चशेषंदिवसंतयारेमेसुमध्यया ॥५॥ एकदातुचर
न्सोथददर्शयमुनातटे ॥ पातालकेतोरनुजंतालकेतुंकृताश्रमम् ॥६॥ मायावीदानवःसोथमुनिरूपंसमाश्रितः ॥ सप्राहराजपुत्रंतंपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ ७ ॥
राजपुत्रब्रवीमित्वांतत्कुरुष्वयदीच्छसि ॥ नचतेप्रार्थनाभंगःकार्यःसत्यप्रतिश्रव ॥८॥ यक्ष्येयज्ञेनधर्मायकर्त्तव्याश्चमयेष्टयः॥ चिंतयेतत्रकर्त्तव्यानास्ति
मेदक्षिणायतः॥९॥ततःप्रयच्छमेवीरदक्षिणार्थेस्वभूषणम्॥ यदेतत्कंठलग्नंतेरक्षचेमंममाश्रमम् ॥१०॥ यावदंतर्जलेदेववरुणंयादसांपतिम्॥वैदिकैर्वारुणै
र्मंत्रैःप्रजानांपुष्टिहेतुकैः ॥११॥ अभिष्टूयत्वरायुक्तःसमभ्येमीतिवादिनम् ॥ तंप्रणम्यततःप्रादात्सतस्मैकंठभूषणम् ॥१२॥ प्राहचैनंभवान्यातुनिर्व्यली
केनचेतसा ॥ स्थास्यामितावदत्रैवतवाश्रमसमीपतः ॥१३॥ तवादेशान्महाभागयावदागमनंतव ॥ नतेत्रकश्चिदाबाधांकरिष्यतिमयिस्थिते ॥१४॥ वि
श्रब्धस्त्वंमुनिश्रेष्ठकुरुष्वचमनोगतम् ॥ एतदुक्तस्ततस्तेनसममज्जनदीजले ॥१५॥ अरक्षत्सोपितस्यैवमायाविहितमाश्रमम्॥ गत्वाजलाशयात्तस्मात्तपा
लकेतुश्चतत्पुरम् ॥१६॥ मदालसायाःप्रत्यक्षमन्येषांचैतदुक्तवान् ॥ वीरःकुवलयाश्वोसौममाश्रमसमीपतः ॥१७॥ केनापिदुष्टदैत्येनकुर्वन्रक्षांतास्विना

मू ॥ युध्यमानोयथाशक्तिनिघ्नन्ब्रह्मद्विषोयुधि ॥१८॥ मायामाश्रित्यपापेनभिन्नःशूलेनवक्षसि ॥ म्रियमाणेनतेनेदंदत्तंमेकंठभूषणम् ॥१९॥ प्रापितश्चाग्निसंयोगंशोकार्तैःसतुतापसैः ॥ कृतार्तहेषाशब्दोवैत्रस्तःसाश्रुविलोचनः ॥२०॥ नीतःसोश्वश्चतेनैवदानवेनदुरात्मना ॥ एतन्मयानृशंसेनदृष्टंदुष्कृतकारिणा ॥ २१॥ यदत्रानंतरंकृत्यंकुरुष्वोत्तरकालिकम् ॥ हृदयाश्वासनंचैतद्गृह्यतांकण्ठभूषणम् ॥२२॥ नास्माकंहिसुवर्णेनकृत्यमस्तितपस्विनाम् ॥ इत्युक्त्वोत्सृज्यतद्भूमौसजगामयथागतम् ॥ २३ ॥ निपपातजनःसोथशोकार्त्तोमूर्छयातुरः ॥ क्षणेनचेतनांप्राप्यसर्वास्तानृपयोषितः ॥ २४ ॥ राजपत्न्यश्चराजाचविलेपुरतिदुःखिताः ॥ मदालसातुतद्दृष्ट्वातदीयंकंठभूषणम् ॥ २५ ॥ तत्याजसुप्रियान्प्राणाञ्श्रुत्वाविनिहतंप्रियम् ॥ ततःपुरेमहाक्रंदः पौरगणांभवनेष्वभूत् ॥ २६ ॥ यथैवतस्यनृपतेःस्वगृहेसमवर्तत ॥ राजाचतांमृतांदृष्ट्वाविनाभर्त्रामदालसाम् ॥ २७ ॥ प्रत्युवाचजनंसर्वंविमृश्यस्वस्थमानसः ॥ नरोदितव्यंपश्यामिभवतामात्मनस्तथा ॥२८॥ सर्वेषामेवसंचिंत्यसंबंधानामनित्यताम् ॥ किंनुशोचामितनयंकिंनुशोचाम्यहंस्नुषाम् ॥ ॥२९॥विमृश्यकृतकृत्यत्वान्मन्येऽशोच्यावुभावपि ॥ मच्छुश्रूषुर्मद्वचनाद्विजरक्षणतत्परः ॥३०॥ प्राप्तोमेयसुतोमृत्युंकथंशोच्यःसधीमताम् ॥ अवश्यंयातियद्देहंतद्विजानांकृतेयदि ॥ ३१ ॥ ममपुत्रेणसंत्यक्तंनन्वभ्युदयकारितत् ॥ इयंचसत्कुलोत्पन्नाभर्त्तर्येवमनुव्रता ॥ ३२ ॥ कथंतुशोच्यानारीणांभर्तुरन्यन्नदैवतम् ॥ अस्माकंबांधवानांचतथान्येषांदयावताम् ॥ ३३ ॥ शोच्याह्येषाभवेदेवंयदिभर्त्रावियोगिनी ॥ यातुभर्तुर्वधंश्रुत्वातत्क्षणादेवभामिनी ॥ ३४ ॥ भर्तारमनुयातेयंनशोच्यातोविपश्चिताम् ॥ ताःशोच्यायावियोगिन्यःसहभर्त्राकुलांगनाः ॥३५॥ कष्टभ्रांत्यानगच्छन्तिकष्टदाःस्युःकुलात्मनोः ॥ भर्तुर्वियोगस्त्वनयानानुभूतःकृतज्ञया ॥ ३६ ॥ दातारंसर्वसौख्यानामिहचामुत्रचोभयोः ॥ लोकयोःकाहिभर्त्तारंनारीमन्येतमानुषम् ॥ ३७ ॥ नसशोच्योनचैवेहनायंतज्जननीनच ॥ त्यजताब्राह्मणार्थायप्राणान्सर्वेस्मतारिताः ॥ ३८ ॥ विप्राणांममधर्मस्यगतःसतुमहापतिः ॥ आनृण्यमर्द्धभुक्तस्यत्यागाद्देहस्यमेसुतः ॥३९॥ मातुःसतीत्वंमद्वंशवैमल्यंशौर्यमात्मनः ॥ संग्रामेसंत्यजन्प्राणान्सोविंदद्विजरक्षणात् ॥४०॥ ततःकुवलयाश्वस्यमाताभर्तुरनंतरम् ॥ श्रुत्वापुत्रवधंतादृक्प्राहदृष्ट्वातुतंपतिम् ॥४१॥ नमेमात्रानमेस्वस्राप्राप्ताप्रीतिर्नृपेदृशी ॥ श्रुत्वासुनिपरित्राणेहतंपुत्रंयथामया ॥ ४२ ॥ शोचतांब्राह्मणानां येनिस्वनेनातिदुःखिताः ॥ म्रियंतेव्याधिनाक्लिष्टास्तेषांमातावृथाप्रजा ॥ ४३ ॥ संग्रामेयुध्यमाना येभीतागोद्विजरक्षणे ॥ क्षुण्णाःशस्त्रैर्विपद्यंतेतएवभुविमानवाः ॥४४॥ अर्थिनांमित्रवर्गस्यविद्विषांचपराङ्मुखः ॥ योनयातिपितातेनपुत्रीमाताचवीरसूः ॥४५॥ गर्भक्लेशःस्त्रियोमन्येसाफल्यंभजतेतदा ॥ यदारिविजयीवास्यात्संग्रामेवाहतःसुतः ॥ ४६ ॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ ततःसराजासंस्का

रपुत्रपत्नींमलंभयत् ॥ निर्गम्यचबहिःस्नातोददौपुत्रायचोदकम् ॥ ४७ ॥ तालकेतुश्चनिर्गम्यतथैवयमुनाजलात् ॥ राजपुत्रमुवाचेदंप्रणयान्मधुर वचः ॥ ४८ ॥ गच्छभूपालपुत्रत्वंकृतार्थोहंकृतस्त्वया ॥ वांछितंतुकृतंकार्यंत्वय्यत्राविचलेस्थिते ॥ ४९ ॥ वारुणंयज्ञकार्यंचजलेशस्यमहात्मनः ॥ तन्मयासाधितंसर्वंयन्ममासीदभीप्सितम् ॥ ५० ॥ प्रणिपत्यसतंप्रागाद्राजपुत्रःपुरंपितुः ॥ समारुह्यतमेवाश्वंसुपर्णानिलविक्रमम् ॥५१॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेकुवलयाश्वीयेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ पुत्रावूचतुः ॥ सराजपुत्रःसंप्राप्यवेगादात्मपुरंततः ॥ पित्रोर्ववंदिषुःपादौदिदृक्षुश्चमदालसाम् ॥ १ ॥ सददर्शतदुद्विग्नमप्रहृष्टमुखंपुरम् ॥ पुनश्चविस्मिताकारंप्रहृष्टवदनंपुनः ॥ २ ॥ अन्यमुत्फुल्लनयनंदिष्ट्यादिष्ट्येतिवादिनम् ॥ परिष्वजंतमन्योन्यमतिकौतूहलान्वितम् ॥ ३ ॥ सराजपुत्रोमित्रंतुउत्फुल्लनयनंशुभम् ॥ आलिलिंगतदाकालेसौहृदेनपरेणच ॥ ४ ॥ ततःपौरास्तदालोक्यदिष्ट्यादिष्ट्येतिवादिनः ॥ चिरंजीवोरुकल्याणहतास्तेपरिपंथिनः ॥ ५ ॥ पित्रोःप्रह्लादयमनस्तथास्माकमकंटकः ॥ इत्येवंवादिभिःपौरैःपुरःपृष्ठेचसंवृतः ॥ ६ ॥ तत्क्षणप्रभवानंदःप्रविवेशपितुर्गृहम् ॥ पिताचतंपरिष्वज्यमाताचान्येचबांधवाः ॥ ७ ॥ चिरंजीवोरुकल्याणददौचास्मैतदाशिषः ॥ प्रणिपत्यततःसोथकिमेतदितिविस्मितः ॥ ८॥ पप्रच्छपितरंचाथसोस्मैसर्वंतदुक्तवान् ॥ सभार्यांतांमृतांश्रुत्वाहृदयेष्टांमदालसाम् ॥ ९ ॥ पितरौचपुरादृष्ट्वालज्जाशोकविमध्यगः ॥ चिंतयामाससाबालामांश्रुत्वानिधनंगतम् ॥ १० ॥ तत्याजजीवितंसाध्वीधिङ्मांनिष्ठुरमानसम् ॥ नृशंसोहमनार्योहंविनातांमृगलोचनाम् ॥ ११ ॥ मत्कृतेनिधनंप्राप्तांयज्जीवाम्यतिनिर्घृणः ॥ पुनःसचिंतयामासपरिसंस्तभ्यमानसम् ॥ १२ ॥ मोहोद्गममपास्यैवंनिःश्वस्योच्छ्वस्यचातुरः ॥ मृतेतिसामन्निमित्तंत्यजामियदिजीवितम् ॥ १३ ॥ किंमयोपकृतंतस्याःश्लाघ्यमेतत्तुयोषिताम् ॥ यदिरोदिमिवादीनंहाप्रियेतिवदन्मुहुः ॥ १४ ॥ तथाप्यश्लाघ्यमेतन्नोवयंहिपुरुषाःकिल ॥ अथशोकजडोदीनोऽसृजाहीनोबलान्वितः ॥ १५ ॥ विपक्षस्यभविष्यामिततः परिभवास्पदम् ॥ मयारिशातनात्कार्यंराज्ञःशुश्रूषणंपितुः ॥ १६ ॥ जीवितंतस्यचायत्तंसंत्याज्यंतत्कथंमया ॥ किंत्वत्रमेन्यत्कर्त्तव्यंत्यागोभोगस्ययोषितः ॥ १७ ॥ सचापिनोपकारायतन्वंग्याःकिंतुसर्वथा ॥ मयानृशंस्यकर्त्तव्यंनापकार्युपकारिवा ॥ यामदर्थेत्यजत्प्राणांस्तदर्थेल्पमिदंमम ॥ १८ ॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ इतिकृत्वामतिंसोथनिष्पाद्यौदकदानिकम् ॥ १९ ॥ क्रियाश्चानंतरंकृत्वाप्रत्युवाचऋतध्वजः ॥ यदिसाममतन्वंगीनस्याद्भार्यामदालसा ॥ २० ॥ अस्मिञ्जन्मनिनान्यामेभवित्रीसहचारिणी ॥ तामृतेमृगशावाक्षींगंधर्वतनयामहम् ॥ २१ ॥ नभोक्ष्येयोषितंकांचिदितिसत्यंमयोदितम् ॥ सधर्मचारिणींपत्नींतांमुक्त्वागजगामिनीम् ॥ २२ ॥ कांचिन्नान्यांकरि

ष्यामितेनसत्यंमयोदितम् ॥ एवंसर्वान्परित्यज्यस्त्रीभोगांस्तातसर्वदा ॥ २३ ॥ क्रीडन्नास्तेसमंतुल्यैर्वयस्यैःशीलसंपदा ॥ एतत्तस्यपरंकार्यंताततत्के
नसाध्यते ॥ कर्तुमत्यंतदुष्प्राप्यमीश्वरैः किमुतेतरैः ॥ २४ ॥ ॥ जडउवाच ॥ इतिवाक्यंतयोःश्रुत्वाविमर्शमगमत्पिता ॥ २५ ॥ विमृश्य
चाहतौपुत्रौनागराट्प्रहसन्निव ॥ यद्यशक्यमितिश्रुत्वा नकरिष्यंतिमानवाः ॥ २६ ॥ कर्मण्युद्यममुद्योगहान्याहानिस्ततःपरम् ॥ आरभेतनरः
कर्मस्वपौरुषमहापयन् ॥ २७ ॥ निष्पत्तिःकर्मणांदैवेपौरुषेचव्यवस्थिता ॥ तस्मादहंतथायत्नंकरिष्येपुत्रकार्यतः ॥ तपश्चर्यांसमास्थाययथैतत्साध्य
तेऽचिरात् ॥ २८ ॥ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वासनागेंद्रःप्लक्षावतरणंगिरेः ॥ २९ ॥ तीर्थंहिमवतोगत्वातपस्तेपेसुदुश्चरम् ॥ तुष्टावचागिभि
रिष्टाभिस्तत्रदेवींसरस्वतीम् ॥ तन्मनानियताहारोभूत्वात्रिषवणाप्लुतः ॥३०॥ ॥ अश्वतरउवाच ॥ ॥जगद्धात्रीमहंदेवीमारिराधयिषुःशुभाम् ॥३१॥
स्तोष्येप्रणम्यशिरसाब्रह्मयोनिंसरस्वतीम् ॥ सदसद्देवियत्किंचिन्मोक्षबंधार्थवत्पदम् ॥ ३२ ॥ तत्सर्वंत्वय्यसंयोगंयोगवद्देविसंस्थितम् ॥ त्वमक्षरं
परंदेवियत्रसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ ३३ ॥ अक्षरंपरमंब्रह्मजगच्चैतत्क्षरात्मकम् ॥ दारुण्यवस्थितोवह्निर्भौमाश्चपरमाणवः ॥ ३४ ॥ तथात्वयिस्थितंब्रह्मज
गच्चेदमशेषतः ॥ ओंकाराक्षरसंस्थानंयत्तद्देविस्थिरास्थिरम् ॥ ३५ ॥ तत्रमात्रात्रयंसर्वमस्तियद्देविनास्तिच ॥ त्रयोलोकास्त्रयोदेवास्त्रैविद्यंपावकत्र
यम् ॥ ३६ ॥ त्रीणिज्योतींषिवर्गाश्चत्रयोधर्मादयस्तथा ॥ त्रयोगुणास्त्रयःशब्दास्त्रयोदोषास्तथाश्रमाः ॥ ३७ ॥ त्रयःकालास्तथावस्थाः पितरोहर्नि
शादयः ॥ एतन्मात्रात्रयंदेवितवरूपंसरस्वति ॥३८॥ विभिन्नदर्शिनामाद्याब्रह्मणोहिसनातनाः ॥ सोमसंस्थाहविःसंस्थाःपाकसंस्थाश्चसप्तयाः ॥३९॥
तास्त्वदुच्चारणाद्देविक्रियंतेब्रह्मवादिभिः ॥ अनिर्देश्यंतथाचान्यदर्द्धमात्राश्रितंपरम् ॥ ४० ॥ अविकार्यक्षयंदिव्यंपरिणामविवर्जितम् ॥ तवैवचपरं
रूपंयन्नशक्यंमयेरितुम् ॥ ४१ ॥ नचास्येननवाजिह्वाताल्वोष्ठादिभिरुच्यते ॥ इन्द्रोपिवसवोब्रह्माचंद्रार्कौज्योतिरेवच ॥ ४२ ॥ विश्वावासंविश्वरूपं
विश्वेशंपरमेश्वरम् ॥ सांख्यवेदांतवेदोक्तंबहुशाखास्थिरीकृतम् ॥ ४३ ॥ अनादिमध्यनिधनंसदसन्नःसदेवतु ॥ एकंत्वनेकमप्येकंभवभेदसमाश्रितम् ॥
॥ ४४ ॥ अनाख्यंषड्गुणाख्यंचषडाख्यंत्रिगुणाश्रयम् ॥नानाशक्तिमतामेकंशक्तिवैभाविकंपरम् ॥४५॥ सुखासुखमहत्सौख्यरूपंतवविभाव्यते॥एवं
देवित्वयाव्याप्तंसकलंनिष्कलंजगत् ॥ अद्वैतावस्थितं ब्रह्मयच्चद्वैतेव्यवस्थितम् ॥४६॥ येर्थानित्यायेविनश्यंतिचान्येयेवास्थूलायेचसूक्ष्माच्चसूक्ष्माः ॥
येवाभूमौयेंतरिक्षेन्यतोवातेषांसत्यंत्वत्तएवोपलब्धिः ॥ ४७ ॥ यच्चामूर्तंयच्चमूर्तंसमस्तंयद्वाभूतेष्वेकमेकंचकिंचित् ॥ यद्दिव्यंस्तिक्ष्मातलेखेन्यतोवात
त्संबंधंत्वत्स्वरैर्व्यंजनैश्च ॥ ४८ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥ एवंस्तुतातदादेवीविष्णोर्जिह्वासरस्वती ॥ प्रत्युवाचमहात्मानंनागमश्वतरंततः ॥४९॥ सरस्व

त्युवाच ॥ ॥ वरंतेकंबलभ्रातःप्रयच्छाम्युरगाधिप ॥ तदुच्यतांप्रदास्यामियत्तेमनसिवर्त्तते ॥ ५० ॥ ॥ अश्वतरउवाच ॥ ॥ साहाय्यंदेविदेहित्वंपूर्वकं बलमेवच ॥ समस्तस्वरसंबद्धमुभयोःसंप्रयच्छच ॥ ५१ ॥ ॥ सरस्वत्युवाच ॥ ॥ सप्तस्वराग्रामरागाःसप्तपन्नगसत्तम ॥ गीतकानिचसप्तैवतावत्यश्चा पिमूर्छनाः ॥ ५२ ॥ तानाश्चकोनपंचाशत्तथाग्रामत्रयंचयत् ॥ एतत्सर्वंभवान्वेत्ता कंबलश्चैवतेनघ ॥ ५३ ॥ ज्ञास्यतेमत्प्रसादेनभुजंगेंद्रपरंतथा ॥ चतुर्विधंपरंतालंत्रिःप्रकारंलयत्रयम् ॥ ५४ ॥ गतित्रयंतथाकालंमयादत्तंचतुर्विधम् ॥ एतद्भवान्मत्प्रसादात्पन्नगेंद्रापरंचयत् ॥ ५५ ॥ आस्यांतर्गत मायत्तंस्वरव्यंजनयोश्चयत् ॥ तदशेषंमयादत्तंभवतःकंबलस्यच ॥ ५६ ॥ यथानान्यस्यभूलोकेपातालेवापिपन्नग ॥ प्रणेतारौभवंतौचसर्वस्याद्यभवि ष्यतः ॥ पातालेदेवलोकेचभूलोकेचैवपन्नगौ ॥ ५७ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वासातदादेवीसर्वजिह्वासरस्वती ॥ ५८ ॥ जगामादर्शनं सद्योनागस्यकमलेक्षणा ॥ तयोश्चतद्यथावृत्तंभ्रात्रोः सर्वमजायत ॥ ५९ ॥ विज्ञानमुभयोरग्र्यंपदतालस्वरादिकम् ॥ ततःकैलासशैलेंद्रशिख रस्थितमीश्वरम् ॥ ६० ॥ गीतकैःसप्तभिर्नागौतंत्रीलयसमन्वितैः ॥ आरिराधयिषुर्देवमनंगांगहरंहरम् ॥ ६१ ॥ प्रचक्रतुःपरंयत्नमुभौसंहतवाक्क लौ ॥ प्रातर्निशायांमध्याह्नेसंध्ययोश्चापितत्परौ ॥ ६२ ॥ ततःकालेनमहतास्तूयमानोवृषध्वजः ॥ तुतोषगीतकैस्तौचप्राहसंगृह्यतांवरः ॥ ६३ ॥ ततः प्रणम्याश्वतरः कंबलेनसमंतदा ॥ विज्ञापयन्महादेवंशितिकंठमुमापतिम् ॥ ६४ ॥ यदिनौभगवन्प्रीतोदेवदेवत्रिलोचन ॥ ततोयथाभिलषितंवरमेनं प्रयच्छनौ ॥ ६५ ॥ मृताकुवलयाश्वस्यपत्नीदेवमदालसा ॥ तेनैववयसासद्योदुहितृत्वंप्रयातुमे ॥ ६६ ॥ जातिस्मरायथापूर्वंतद्वत्कांतिसमन्विता ॥ योगिनीयोगमाताचजायतांवचनात्तव ॥६७॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ यथोक्तंपन्नगश्रेष्ठसर्वमेतद्भविष्यति ॥ मत्प्रसादादसंदिग्धंशृणुचेदंभुजंगम ॥ ६८ ॥ श्राद्धावसानेप्राश्नीथामध्यमंपिण्डमात्मना ॥ कामंचेमामनुध्यायन्कुरुत्वंपितृपूजनम् ॥ ६९ ॥ तत्क्षणादेवसासुभ्रूर्भवतोमध्यमात्फणात् ॥ समुत्प त्स्यतिकल्याणीतथारूपायथामृता ॥७०॥ स्वयमेवोपभुंजस्वततःसर्वंभविष्यति ॥ उत्पत्स्यतेततःसातुसत्यंवैमध्यमात्फणात् ॥ ७१ ॥ एतच्छ्रुत्वा ततस्तौतुप्रणिपत्यमहेश्वरम् ॥ रसातलमनुप्राप्तौपरितोषसमन्वितौ ॥ ७२ ॥ तथाचकृतवाञ्छ्राद्धंसनागःकंबलानुजः ॥ पिंडंचमध्यमंतद्वद्यथावदुपभु क्तवान् ॥७३॥ उपभुक्तेततःपिंडेतस्यसातनुमध्यमा॥ जज्ञेनिःश्वसतःसद्यस्तद्रूपामध्यमात्फणात्॥७४॥नचापिकथयामासकस्यचित्सभुजंगमः॥ अंत र्गृहेतांसुदतींस्त्रीभिर्गुप्तामधारयत् ॥७५॥ तौचानुदिनमागत्यपुत्रौनागपतेःसुखम् ॥ ऋतुध्वजेनसहितौचिक्रीडातेमराविव ॥७६॥ एकदातुसतौप्राहस नागोश्वतरोमुदा ॥ तन्मयापूर्वमुक्तंतुक्रियतेकिंनुतत्तथा ॥७७॥ सराजपुत्रोयुवयोरुपकारीममांतिकम् ॥ किंनुनानीयतेवत्साबुपकारायमानदः ॥७८॥

एवमुक्तौपुनस्तेनपुत्रौस्नेहवंतातुतौ॥गत्वातस्यपुरंसख्यूरेमातेतेनधीमता॥७९॥ततःकुवलयाश्वंतंकृत्वाकिंचित्कथांतरम्॥ अब्रूतांप्रणिपातेनस्वगृहाग
मनंप्रति ॥८०॥ तावाहन्नृपपुत्रोसौनन्विदंभवतोर्गृहम्॥ धनवाहनवस्त्रादियन्मदीयंतदेववाम्॥८१॥यस्यवांवांछितंदातुंधनंरत्नमथापिवा॥ तद्दीयतां
द्विजसुतौयदिवांप्रणयोमयि॥८२॥ एतावताहंदैवेनवंचितोस्मिदुरात्मना॥ यद्भवद्भ्यांममत्वंनोमदीयेक्रियतांगृहे॥८३॥यदिवामेप्रियंकार्यमनुग्राह्यो
स्मिवांयदि॥तद्धनेममगेहेचममत्वमनुकल्प्यताम्॥८४॥ युवयोर्यन्मदीयंतन्मामकंयुवयोःस्वयम्॥ एतत्सत्यंविजानीयासखाप्राणोबहिश्चरः॥८५॥
पुनर्नैवंविभिन्नार्थंवक्तव्यंद्विजसत्तमौ॥ मत्प्रसादपरौप्रीत्याशापितौहृदयेनमे॥८६॥ ततःस्नेहार्द्रवदनौताबुभौनागनंदनौ॥ ऊचतुर्नृपतेःपुत्रंकिंचि
त्प्रणयकोपितम्॥८७॥ ऋतध्वजनसंदेहोयथैवाहभवानिदम्॥ तथैवचास्मन्मनसिनात्राचिंत्यमतोन्यथा॥८८॥ किंत्वावयोःसमंपित्राप्रोक्तमेतन्महा
त्मना॥ द्रष्टुंकुवलयाश्वंतमिच्छामीतिपुनःपुनः॥८९॥ ततःकुवलयाश्वोथसमुत्थायवरासनात्॥ यथाहताततेतिवदन्प्रणाममकरोद्भुवि॥ ९० ॥
कुवलयाश्वउवाच॥ धन्योहमतिपुण्योहंकोन्योस्तिसदृशोमया॥ यत्तातोमामभिद्रष्टुंकरोतिप्रवणंमनः॥९१॥तदुत्तिष्ठतगच्छामताताज्ञांक्षणमप्यहम्॥
नातिक्रांतुमिहेच्छामिपद्भ्यांतस्यशपाम्यहम्॥९२॥ जडउवाच॥ एवमुक्त्वाययौसोथसहताभ्यांनृपात्मजः॥ प्राप्तश्चगौतमींपुण्यांनिर्गम्यनग
राद्बहिः॥९३॥ तन्मध्येनययुस्तेवैनागेंद्रनृपनन्दनाः॥ मेनेचराजपुत्रोऽसौपारेतस्यास्तयोर्गृहम्॥९४॥ ततश्चाकृष्यपातालंताभ्यांनीतोनृपात्मजः॥
पातालेददृशेचोभौसपन्नगकुमारकौ॥ ९५ ॥ फणामणिकृतोद्योतौव्यक्तौस्वस्तिकलक्षणौ॥ विलोक्यतौसुरूपांगौविस्मयोत्फुल्ललोचनः॥ ९६ ॥
विहस्यचाब्रवीत्प्रेम्णासाधुभोद्विजसत्तमौ॥ कथयामासतुस्तौतुपितरंपन्नगेश्वरम्॥ ९७ ॥ शांतमश्वतरंनागंमाननीयंदिवौकसाम्॥ रमणीयंततो
पश्यत्पातालंसनृपात्मजः॥ ९८॥ कुमारैस्तरुणैर्वृद्धैरुरगैरुपशोभितम्॥ तथैवनागकन्याभिःक्रीडंतीभिरितस्ततः॥ ९९ ॥ चारुकुंडलहाराभि
स्ताराभिर्गगनंयथा॥ गीतशब्दैस्तथान्यत्रवीणावेणुस्वरानुगैः॥ १००॥ मृदंगपणवातोद्यहारिवेश्मशताकुलम्॥ वीक्षमाणःसपातालंययौशत्रुजि
तःसुतः॥ १ ॥ सहताभ्यामभीष्टाभ्यांपन्नगाभ्यामरिंदमः॥ ततःप्रविश्यतेसर्वेनागराजनिवेशनम्॥ २॥ ददृशुस्तंमहात्मानमुरगाधिपतिंस्थितम्॥
दिव्यमाल्यांबरधरंमणिकुंडलभूषणम्॥ ३ ॥ स्वच्छमुक्ताफललताहारिहारोपशोभितम्॥ केयूरिणंमहाभागमासनेसर्वकांचने॥ ४ ॥ मणिविद्रुम
वैडूर्यजालांतरितरूपके॥ सताभ्यांदर्शितस्तस्यतातोस्माकमसाविति॥ ५ ॥ वीरःकुवलयाश्वोयंपित्रेचासौनिवेदितः॥ ततोननामचरणौनागें
द्रस्यऋतुध्वजः॥६॥ समुत्थाप्यबलाद्गाढंसनागःपरिषस्वजे॥ मूर्ध्निचैवमुपाघ्रायचिरंजीवेत्युवाचह॥ ७॥ निहतामित्रवर्गश्चपित्रोःशुश्रूषणंकुरु॥

वत्सधन्यस्यकथ्यंतेपरोक्षस्यापितेगुणाः ॥ १०८ ॥ भवतोममपुत्राभ्यामाभ्यांयेमेनिवेदिताः ॥ तदेतैरेववर्द्धेथामनोवाक्कायचेष्टितैः ॥ ९ ॥ जीवितंगुणिनःश्लाघ्यंजीवन्नपिमृतोऽगुणी ॥ गुणवान्निर्वृतिंपित्रोःशत्रूणांहृदयेज्वरम् ॥ ११० ॥ करोत्यात्महितंकुर्वन्विश्वासंचमहाजने ॥ देवताःपितरोविप्रामित्रार्थिविभवादयः ॥ ११ ॥ बांधवाश्चतथेच्छंतिजीवितंगुणिनश्चिरम् ॥ परवादनिवृत्तानांदुर्गतेषुदयावताम् ॥ गुणिनांसफलंजन्मसंश्रितानांविपद्गतैः ॥ १२ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वासतंवीरंपुत्राविदमथाब्रवीत् ॥ १३ ॥ पूजांकुवलयाश्वस्यकर्तुंकामोभुजंगमः ॥ स्नानादिकक्रमंकृत्वासर्वमेवयथाक्रमम् ॥ १४ ॥ मधुपानादिसंभोगमाहारंचयथेप्सितम् ॥ ततःकुवलयाश्वेनहृदयोत्सवभूतया ॥ १५ ॥ कथयास्वल्पकंकालंस्थास्यामोहृष्टचेतसः ॥ अनुमेनेचतंमौनीवचःशत्रुजितःसुतः ॥ १६ ॥ तथाचकारचपतिःपन्नगानामुदारधीः ॥ १७ ॥ समेत्यतैरात्मजभूपनंदनैर्महोरगाणामधिपःससत्यवाक् ॥ मुदायुतोन्नानिमधूनिचात्मवान्यथोपजोषंबुभुजेसभोगभाक् ॥ ११८ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेकुवलयाश्वीयपातालप्रवेशोनामैकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ कृताहारंमहात्मानमधिपंपवनाशिनाम् ॥ उपासांचक्रिरेपुत्रौभूपालतनयस्तथा ॥ १ ॥ कथाभिरनुरूपाभिःप्रहृष्टात्माभुजंगमः ॥ प्रीतिंसञ्जनयामासपुत्रसख्युरुवाचह ॥ २ ॥ तवभद्रसुखंब्रूहिगेहेमभ्यागतस्ययत् ॥ कर्तव्यमुत्सृजाशंकांपितरीवसुतोमयि ॥ ३ ॥ हिरण्यंवासुवर्णंवावस्त्रंवाहनमासनम् ॥ यद्वाभिमतमत्यर्थंदुर्लभंतद्वृणुष्वमाम् ॥ ४ ॥ कुवलयाश्वउवाच ॥ भवत्प्रसादाद्भगवन्सुवर्णादिगृहेमम ॥ पितुरस्तिममाद्यापिनकिंचित्कार्यमीदृशैः ॥ ५ ॥ तातेवर्षसहस्रायुः शासतीमांवसुंधराम् ॥ तथैवत्वयिपातालंनमेयाच्ञोन्मुखंमनः ॥ ॥ ६ ॥ तेसुभाग्याःसुपुण्याश्चयेषांपितरिजीवति ॥ तृणंकोटिसमंवित्तंतारुण्यंवित्तकोटिषु ॥ ७ ॥ मित्राणितुल्यशिष्टानितद्वद्देहमनामयम् ॥ जनेवाध्रियतेवित्तंयौवनंकिंतुनास्तिमे ॥ ॥ ८ ॥ असत्यर्थेनृणांयाच्ञाप्रवणंजायतेमनः ॥ सत्यशेषेकथंयाच्ञांममजिह्वाकरिष्यति ॥ ९ ॥ यैर्नाचिंत्यंधनंकिंचिन्ममगेहेस्तिनास्तिवा ॥ पितृबाहुतरुच्छायांसंश्रिताःसुखनोहिते ॥ १० ॥ येतुबाल्यात्प्रभृत्येवविनापित्राकुटुंबिनः ॥ तान्सुखस्वादविभ्रंशान्मन्येधात्रैववंचितान् ॥ ११ ॥ तद्वयंतत्प्रसादेनधनरत्नादिसंचयम् ॥ पितृभक्ताःप्रयच्छामःकामतोनित्यमार्थिनाम् ॥ १२ ॥ तत्सर्वमिहसंप्राप्तंयदंघ्रियुगलंतव ॥ मच्चूडामणिनाघृष्टंयच्चांगस्पर्शमाप्तवान् ॥ १३ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ इत्येवंप्रश्रितंवाक्यमुक्तःपन्नगसत्तमः ॥ प्राहराजसुतंप्रीत्यापुत्रयोरुपकारिणम् ॥ १४ ॥ यदिरत्नसुवर्णादिमत्तोवाप्तुंनतेमनः ॥ यदन्यन्मनसःप्रीत्यैब्रूहितत्तेददाम्यहम् ॥ १५ ॥ ॥ कुवलयाश्वउवाच ॥ ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेनप्रार्थितस्यगृहेमम ॥ सर्वमस्तिविशेषेणसंप्राप्तंतवदर्शनात् ॥ १६ ॥ कृतकृत्योस्मिचैतेनसफलंजीवितंमम ॥ यदंगसंश्लेषमितस्तवदे

वस्यमानुषः ॥ १७ ॥ ममोत्तमांगेत्वत्पादरजसायदिहास्पदम् ॥ कृतंतेनैवनप्राप्तंकिंमयापन्नगेश्वर ॥ १८ ॥ यदित्ववश्यंदातव्योवरोमेमनसेप्सितः ॥
तत्पुण्यकर्मसंस्कारोहृदयान्माव्यपैतुमे ॥ १९ ॥ सुवर्णमणिरत्नादिवाहनंगृहमासनम् ॥ स्त्रियोन्नपानपुत्राश्चचारुमाल्यानुलेपनम् ॥ २० ॥
एतेचविविधाभोगागीतवाद्यादिकंचयत् ॥ सर्वमेतन्ममतंफलंपुण्यवनस्पतेः ॥ २१ ॥ तस्मान्नरेणतन्मूलसेकेयत्नःकृतात्मना ॥ कर्तव्यःपुण्यस
क्तानांनकिंचिद्भुविदुर्लभम् ॥ २२ ॥ ॥ अश्वतरउवाच ॥ ॥ एवंभविष्यतिप्राज्ञतवधर्माश्रितामतिः ॥ सत्यंचतत्फलंसर्वंधर्मस्योक्तंयथात्वया
॥ २३ ॥ तथाप्यवश्यंमद्गेहमागतेनत्वयाधुना ॥ ग्राह्यंयन्मानुषेलोकेदुष्प्रापंभवतोमतम् ॥ २४ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासत
दानृपनंदनः ॥ मुखावलोकनंचक्रेपन्नगेश्वरपुत्रयोः ॥ २५ ॥ ततस्तौप्रणिपत्योभौराजपुत्रस्ययन्मतम् ॥ तत्पितुःसकलंवीरौकथयामासतुःस्फुटम्
॥ २६ ॥ तातास्यपत्नीदयिताश्रुत्वेमंविनिपातितम् ॥ अत्यजद्दयिताप्राणान्विप्रलब्धादुरात्मना ॥ २७ ॥ केनापिकृतवैरेणदानवेनकुबुद्धिना ॥
गंधर्वराजस्यसुतानाम्नाख्यातामदालसा ॥ २८ ॥ कृतज्ञोयंततस्तातप्रतिज्ञांकृतवानिमाम् ॥ नान्याभार्याभवित्रीमेवर्जयित्वामदालसाम् ॥ २९ ॥
द्रष्टुंतांचारुसर्वांगीमयंवीरोऋतध्वजः ॥ तातवांछतियद्येतत्क्रियतेतत्कृतंभवेत् ॥ ३० ॥ ॥ अश्वतरउवाच ॥ ॥ भूतैर्वियोगिनोयोगस्तादृशैरेव
तादृशः ॥ कथमेतद्विनास्वप्नंमायांवाशंबरोदिताम् ॥ ३१ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ प्रणिपत्यभुजंगेशंपुत्रःशत्रुजितस्ततः ॥ प्रत्युवाचमहात्मानं
प्रेमलज्जासमन्वितः ॥ ३२ ॥ मायामयीमप्यधुनाममतातोमदालसाम् ॥ यदिदर्शयतेमन्येपरंकृतमनुग्रहम् ॥ ३३ ॥ ॥ अश्वतरउवाच ॥ ॥
तस्मात्पश्येहवत्सत्वंमायांचेद्द्रष्टुमिच्छसि ॥ अनुग्राह्योभवान्गेहेबालोप्यभ्यागतोगुरुः ॥ ३४ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ आनयामासनागेंद्रोगृहेगुप्तां
मदालसाम् ॥ दर्शयामासचतदाराजपुत्रायतांशुभाम् ॥ ३५ ॥ तेषांसंमोहनार्थायजजल्पचततःस्फुटम् ॥ सेयंनवेतितेभार्याराजपुत्रमदालसा ॥
॥ ३६ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥ सदृष्ट्वातांतदातन्वींतत्क्षणाद्विगतत्रपः ॥ प्रियेतितामभिमुखंययौवाचमुदीरयन् ॥ निवारयामासचतंनागःसोश्वतर
स्त्वरन् ॥ ३७ ॥ ॥ अश्वतरउवाच ॥ ॥ मायेयंपुत्रमास्प्राक्षीःप्रागेवकथितंतव ॥ ३८ ॥ अंतर्द्धानमुपैत्याशुमायासंस्पर्शनादिभिः ॥ ततःपपा
तमेदिन्यांसतुमूर्छापरिप्लुतः ॥ ३९ ॥ हाप्रियेतिवदन्सोथचिंतयामासभामिनीम् ॥ मोहोममायंनोवेतिनालंप्रत्ययवानहम् ॥ ४० ॥ अहोममेत्यहंचे
तिबलंप्रत्यययोर्महत् ॥ येनाहंपातनोरीणांविनाशस्त्रंनिपातितः ॥ ४१ ॥ ममेतिदर्शितानेनमिथ्यामायेतिविस्फुटम् ॥ वाय्वंबुतेजसांभूमेराकाश
स्यचचेष्टया ॥ ४२ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ ततःकुवलयाश्वंससमाश्वास्यभुजंगमः ॥ कथयामासतत्सर्वंमृतसंजीवनादिकम् ॥ ४३ ॥ ततःप्रहृष्टः

प्रतिलभ्यकांतांप्रणम्यनागंनिजमाजगाम ॥ संस्तूयमानश्चपुरंतमश्वमारुह्यसंचिंतितमभ्युपेतम् ॥ ४४ ॥ शृणुयाद्भक्तिपूर्वंयोनैरंतर्येणमानवः ॥ वेद
घोषफलंतेनप्राप्तंवैभुविदुर्लभम् ॥ ४५॥ संप्राप्नोतिसुखंनित्यंसर्वकामसमन्वितः ॥ लोकेचदुर्लभंतस्यनास्तिकिंचिन्नविद्यते ॥ ४६ ॥ ॥ इति श्री
मार्कंडेयमहापुराणेमदालसोपाख्यानेपुनर्मदालसांप्राप्यपातालान्निर्गमोनामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ आगम्यस्व
पुरंसोथपित्रोःसर्वमशेषतः ॥ कथयामासतन्वंगीयथाप्राप्तापुनर्मृता ॥ १ ॥ ननामसापिचरणौश्वश्रूश्वशुरयोःशुभा ॥ स्वजनंचयथापूर्वंवंद
नाश्लेषणादिभिः ॥ २ ॥ पूजयामासतन्वंगीयथान्यायंयथावयः ॥ ततोमहोत्सवोजज्ञेपौराणांतत्रवैपुरे ॥३॥ ऋतध्वजश्चसुचिरंतयारेमेसुमध्यया ॥
निर्झरेषुचशैलानांनिम्नगापुलिनेषुच ॥४॥ काननेषुचरम्येषुवनेषूपवनेषुच ॥ पुण्यक्षयंवाञ्छमानासापिकामोपभोगतः ॥ ५ ॥ सहतेनातिकांतासु
रेमेरम्यासुभूमिषु ॥ ततःकालेनमहताशत्रुजित्सनराधिपः ॥ ६ ॥ सम्यक्प्रशास्यवसुधांकालधर्ममुपेयिवान् ॥ ततःपौरामहात्मानंपुत्रंतस्यऋत
ध्वजम् ॥ ७ ॥ अभ्यषिंचंतराजानमुदाराचारचेष्टितम् ॥ सम्यक्पालयतस्तस्यप्रजाःपुत्रानिवौरसान् ॥ ८ ॥ मदालसायाःसंजज्ञेपुत्रःप्रथमजस्त
तः ॥ तस्यचक्रेपितानामविक्रांतइतिधीमतः ॥ ९ ॥ तुतुषुस्तेनवैभृत्याजहासचमदालसा ॥ सावैमदालसापुत्रंबालमुत्तानशायिनम् ॥ उल्लापन
च्छलेनाहरुदमानमविस्वरम् ॥ १० ॥ शुद्धोसिरेताततनतेस्तिनामकृतंचतेकल्पनयाधुनैव ॥ पञ्चात्मकंदेहमिदंनतेस्तिनैवास्यत्वंरोदिषिक
स्यहेतोः ॥ ११ ॥ नवाभवान्रोदितिवैस्वजन्माशुद्धोयमासाद्यमहीसमूहम् ॥ विकल्प्यमानोविविधैर्गुणार्थैर्गुणाश्चभौताःसकलेंद्रियेषु ॥ १२ ॥
भूतानिभूतैःपरिदुर्बलानिवृद्धिंसमायांतियथेहपुंसः ॥ अन्नांबुपानादिभिरेवकस्यनतेस्तिवृद्धिर्नचतेस्तिहानिः ॥ १३ ॥ त्वंकंचुकेशीर्यमाणे
निजेस्मिंस्तस्मिन्स्वदेहेमूढतांमाव्रजेथाः ॥ शुभाशुभैःकर्मभिर्देहमेतन्मदादिमूढैःकंचुकस्तेपिनद्धः ॥ १४ ॥ तातेतिकिंचित्तनयेतिकिंचिदंबेतिकिं
चिद्दयितेतिकिंचित् ॥ ममेतिकिंचिन्नममेतिकिंचिद्भौतंहिसंघंबहुधालपेथाः ॥ १५ ॥ दुःखानिदुःखोपगमायभोगान्सुखायजानातिविमूढचेताः ॥
तान्येवदुःखानिपुनःसुखानिजानातिविद्वानविमूढचेताः ॥ १६ ॥ हासोस्थिसंदर्शनमक्षियुग्ममत्युज्ज्वलंयत्कलुषंवसायाः ॥ कुचादिपीनंपि
शितंघनंतत्स्थानंरतेःकिंनरकोनयोषित् ॥ १७ ॥ यानंक्षितौयानगतश्चदेहोदेहेपिचान्यःपुरुषोनिविष्टः ॥ १८ ॥ ममत्वमुर्व्यांनतथायथास्वेदेहे
तिमात्रंचविमूढतैषा ॥ १९ ॥ त्यजधर्ममधर्मंचउभेसत्यानृतेत्यज ॥ उभेसत्यानृतेत्यक्त्वायेनत्यजसितत्त्यज ॥ २० ॥ वर्धमानंसुतंसातुराजप
त्नीदिनेदिने ॥ तमुल्लापादिनाबोधमनयन्निर्मलात्मकम् ॥ २१ ॥ यथायथाबलंलेभेयथालेभेमतिंपितः ॥ तथातथात्मबोधंचसोवापन्मातृभा

षितैः ॥ २२ ॥ इत्थंतयासतनयोजन्मप्रभृतिबोधितः ॥ चकारनमतिंप्राज्ञोगार्हस्थ्यंप्रतिनिर्ममः ॥ २३ ॥ द्वितीयोस्याःसुतोजज्ञेतस्यनामाकरोत्पिता ॥ सुबाहुरयमित्युक्तेसाजहासमदालसा ॥ २४ ॥ तमप्येवंयथापूर्वंबालमुल्लापवादिनी ॥ प्राहबाल्यात्सचप्रापतथाबोधंमहामतिः ॥ २५ ॥ तृतीयंतनयंजातंतंराजाशत्रुमर्दनम् ॥ यदाहतेनसासुभ्रूर्जहासातिचिरंपुनः ॥ २६ ॥ तथैवसोपितन्वंग्याबालत्वादेवबोधितः ॥ क्रियाश्चकारनिष्कामानकिंचित्फलकारणम् ॥ २७ ॥ चतुर्थस्यसुतस्याथचिकीर्षुर्नामभूपतिः ॥ ददर्शतांशुभाचारामीषद्धासांमदालसाम् ॥ २८ ॥ तामाहराजाहसतींकिंचित्कौतूहलान्वितः ॥ क्रियमाणेऽसकृन्नाम्निकथ्यतांहास्यकारणम् ॥ २९ ॥ विक्रांतश्चसुबाहुश्चयथान्यःशत्रुमर्दनः ॥ शोभनानीतिनामानितानिमन्येकृतानिवै ॥ ३० ॥ योग्यानिक्षत्रबंधूनांशौर्याटोपयुतानिच ॥ असंत्येतानिवैभद्रेयदितेमनसिस्थितम् ॥ तदस्यक्रियतांनामचतुर्थस्यसुतस्यमे ॥ ३१ ॥ ॥ मदालसोवाच ॥ मयाज्ञाभवतःकार्यामहाराजयथात्थमाम् ॥ तथानामकरिष्यामिचतुर्थस्यसुतस्यते ॥ ३२ ॥ अलर्कइतिधर्मज्ञः ख्यातिंलोकेगमिष्यति ॥ कनीयानेषतेपुत्रोमतिमांश्चभविष्यति ॥ ३३ ॥ पुत्रउवाच ॥ तच्छ्रुत्वानामपुत्रस्यकृतंमात्रामहीपतिः ॥ ३४ ॥ अलर्कइत्यसंबद्धंप्रहस्येदमथाब्रवीत् ॥ भवत्यायदिदंनाममत्पुत्रस्यकृतंशुभे ॥ ३५ ॥ किमीदृशमसंबद्धमर्थः कोस्यमदालसे ॥ ॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ कल्पनेयंमहाराजकृतासाव्यावहारिकी ॥ ३६ ॥ त्वत्कृतानांतथानाम्नांशृणुभूपनिरर्थताम् ॥ वदंतिपुरुषाःप्राज्ञाव्यापिनंपुरुषंसतः ॥ ३७ ॥ क्रांतिश्चगतिरुद्दिष्टादेशाद्देशांतरंतुया ॥ सर्वगोनप्रयातीहव्यापीदेहेश्वरोयतः ॥ ३८ ॥ ततोविक्रांतसंज्ञेयंमताममनिरर्थिका ॥ सुबाहुरितियासंज्ञाकृतान्यस्यसुतस्यते ॥ ३९ ॥ निरर्थासाप्यमूर्तस्यपुरुषस्यमहीपते ॥ पुत्रस्ययत्कृतंनामतृतीयस्यारिमर्दनः ॥ ४० ॥ मन्येतच्चाप्यसंबद्धंशृणुवाप्यत्रकारणम् ॥ एकएवशरीरेषुसर्वेषुपुरुषोयदा ॥ ४१ ॥ तदास्यराजन्कःशत्रुःकोवामित्रमिहेष्यते ॥ भूतैर्भूतानिमर्द्यंतेअमूर्तोमर्द्यतेकथम् ॥ ४२ ॥ क्रोधादीनांपृथग्भावात्कल्पनेयंनिरर्थिका ॥ यदिसंव्यवहारार्थमसन्नामप्रकल्प्यते ॥ ४३ ॥ नाम्निकस्मादलर्काख्येनैरर्थ्यंभवतोमतम् ॥ एवमुक्तस्तयासाधुमहिष्यासमहीपतिः ॥ ४४ ॥ तथेत्याहमहाबुद्धिर्दयितांतथ्यवादिनीम् ॥ तंचापिसासुतंसुभ्रूर्यथापूर्वंसुतांस्तथा ॥ ४५ ॥ प्राहावबोधजननंतामुवाचसपार्थिवः ॥ करोषिकिमिदंमूढेममाभावायसंततेः ॥ ४६ ॥ दुष्टावबोधदानेनयथापूर्वंसुतेषुमे ॥ यदितेमत्प्रियंकार्यमनुग्राह्यंवचोमम ॥ ४७ ॥ तदेनंतनयंमार्गेप्रवृत्तेः सन्नियोजय ॥ कर्ममार्गःसमुच्छेदंनैवदेविगमिष्यति ॥ ४८ ॥ पितृपिण्डनिवृत्तिश्चनैवसाध्विभविष्यति ॥ पितरोदेवलोकस्थास्तथातिर्यक्त्वमागताः ॥ ४९ ॥ तद्वन्मनुष्यतांयाताभूतवर्गेषुयेस्थिताः ॥ सपुण्यानसपुण्यांश्चक्षुत्क्षामांस्तृट्परिप्लुतान् ॥ ५० ॥ पिंडो

दकप्रदानेननरःकर्मण्यवस्थितः ॥ सदाप्याययतेसुभ्रूस्तद्वद्देवातिथीनपि ॥५१॥ देवैर्मनुष्यैःपितृभिःप्रेतैर्भूतैःसगुह्यकैः ॥ वयोभिःकृमिभिःकीटैर्नरएवो
पजीव्यते ॥५२॥ तस्मात्तन्वंगिमेपुत्रंयत्कार्यंक्षत्रयोनिभिः ॥ ऐहिकामुष्मिकायालंतत्कर्मप्रतिपादय ॥५३॥ तेनैवमुक्तासासाध्वीवरनारीमदालसा ॥
अलर्कंनामतनयंप्रोवाचोल्लापवादिनी ॥ ५४ ॥ पुत्रवर्द्धस्वमेभर्तुर्मनोनंदयकर्मभिः ॥ ऐहिकामुष्मिकफलंतत्सम्यक्परिपालय ॥ मित्राणामुपकाराय
दुर्हृदांनाशनायच ॥ ५५ ॥ धन्योसिरेयोवसुधामशत्रुरेकश्चिरंपालयितासिपुत्र ॥ तत्पालनादिंद्रसमोपभोग्यंधर्म्मफलंप्राप्स्यसिचामरत्वम् ॥ ५६ ॥
धरामरान्पर्वसुतर्पयेथाःसमीहितंबंधुषुपूरयेथाः ॥ हितंपरस्मैहृदिचिंतयेथामनःपरस्त्रीषुनिवर्तयेथाः ॥ ५७ ॥ सदामुरारिंहृदिचिंतयेथास्तद्ध्यानतो
न्तःषडरीञ्जयेथाः ॥ मायांप्रबोधेननिवारयेथाह्यनित्यतामेवविचिंतयेथाः ॥५८॥ अर्थागमायक्षितिपाञ्जयेथायशोर्जनायार्थमपिव्ययेथाः ॥ परापवा
दश्रवणाद्बिभीथाविपत्समुद्राज्जनमुद्धरेथाः ॥ ५९ ॥ यज्ञैरनेकैर्विबुधानजस्रमन्नैर्द्विजान्प्रीणयसंश्रितांश्च ॥ स्त्रियश्चकामैरतुलैश्चिराय युद्धैश्चारींस्तोष
यितासिवीर ॥ ६० ॥ बालोमनोनंदयबांधवानांगुरोस्तथाज्ञाकरणैःकुमारः ॥ स्त्रीणांयुवासत्कुलभूषणानांवृद्धोवनेवत्सवनेचराणाम् ॥ ६१ ॥
राज्यंकुर्वन्सुहृदोनंदयेथाःसाधून्रक्षंस्तातयज्ञैर्यजेथाः ॥ दुष्टान्निघ्नन्वैरिणश्चाजिमध्येगोविप्रार्थेवत्समृत्युंभजेथाः ॥ ६२ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणे
प्रवृत्तिमार्गानुशासनंनामत्रयोविंशोध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ एवमुल्लाप्यमानस्तुसतुमात्रादिनेदिने ॥ ववृधेवयसाबालोबुद्ध्याचालर्कसं
ज्ञितः ॥ १ ॥ सकौमारकमासाद्यऋतध्वजसुतस्तदा ॥ कृतोपनयनःप्राज्ञःप्रणिपत्याहमातरम् ॥ २ ॥ मयायदंबकर्त्तव्यमैहिकामुष्मि
कायवै ॥ सुखायवदतत्सर्वंप्रश्रयावनतस्यमे ॥ ३ ॥ ममार्थंचैवधर्मार्थंप्रजानांचैवयद्धितम् ॥ श्रेयसेयच्चतत्सर्वंप्रजारंजनमादितः ॥ ४ ॥
॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ वत्सराज्याभिषिक्तेनप्रजारंजनमादितः ॥ कर्त्तव्यमविरोधेनस्वधर्मश्चमहीभृताम् ॥ ५ ॥ व्यसनानिपरित्य
ज्यसत्यमूलहराणिवै ॥ आत्मारिपुभ्यःसंरक्ष्योबहिर्मन्त्रविनिर्गमात् ॥ ६ ॥ दुष्टादुष्टांश्चजानीयादमात्यानारिदोषतः ॥ अष्टधानाशमाप्नोतिस्व
चक्रात्स्यंदनाद्यथा ॥ ७ ॥ तथाराजाप्यसंदिग्धंबहिर्मंत्रविनिर्गमात् ॥ चरैश्चरास्तथाशत्रोरन्वेष्टव्याःप्रयत्नतः ॥ ८ ॥ विश्वासोनतु कर्तव्योराज्ञामि
त्राप्तबंधुषु ॥ कार्ययोगादमित्रेषुविश्वसीतनराधिपः ॥९ ॥ स्थानवृद्धिक्षयज्ञेनषाड्गुण्यविदितात्मना ॥ भवितव्यंनरेन्द्रेणनकामवशवर्तिना ॥ १० ॥
प्रागात्ममंत्रिणश्चैवततोभृत्यामहीभृता ॥ ज्ञेयाश्चानंतरंपौराविरुध्येततततोरिभिः ॥११॥ यस्त्वेतानविजित्यैववैरिणोविजिगीषते ॥ सोजितात्माजिता
मात्यःशत्रुवर्गेणबाध्यते ॥ १२ ॥ तस्मात्कामादयःपूर्वंजेयाःपुत्रमहीभृता ॥ तज्जयेहिजयोराज्ञोराजानश्यतितैर्जितः ॥ १३ ॥ कामःक्रोधश्चलोभश्चमदो

मानस्तथैवच ॥ हर्षश्चशत्रवोह्यतेनाशायकुमहीभृताम्॥१४॥कामप्रसक्तमात्मानंस्मृत्वापांडुंनिपातितम्॥निवर्त्तयेत्तथाक्रोधादनुह्रादंहतात्मजम् १५॥
हतमैलंतथालोभान्मदाद्वेनंद्विजैर्हतम्॥मानादनायुषःपुत्रंहतंहर्षात्पुरंजयम्॥१६॥ एभिर्जितैर्जितंसर्वंमरुत्तेनमहात्मना॥ स्मृत्वाविवर्जयेदेतान्षड्दोषां
श्चमहीपतिः ॥ १७ ॥ काककोकिलभृंगाणांबकव्यालशिखंडिनाम् ॥ हंसकुक्कुटलोहानांशिक्षेतचरितंनृपः ॥१८॥ कौशिकस्यक्रियांकुर्याद्विपक्षेमनुजे
श्वरः ॥ चेष्टांपिपीलिकानांचकालेभूपःप्रदर्शयेत् ॥ १९ ॥ ज्ञेयाग्निविस्फुलिंगानांबीजचेष्टाचशाल्मलेः॥चंद्रसूर्यस्वरूपंचनीत्यर्थेपृथिवीक्षिता ॥२०॥
बंधकीपद्मशरभशूलिकागुर्विणीस्तनात् ॥ एवंसाम्नाचभेदेनप्रदानेनचपार्थिवः ॥ २१ ॥ दंडेनचप्रकुर्वीतनीत्यर्थंपृथिवीक्षिता ॥ प्रज्ञानृपेणवादेयातथा
चंडालयोषितः ॥ २२ ॥ शक्रार्कयमसोमानांतद्वद्वायोर्महीपतिः ॥ रूपाणिपंचकुर्वीतमहीपालनकर्मणि ॥ २३॥ यथेंद्रश्चतुरोमासान्वायोंघेणवभूत
लम् ॥ आप्याययेत्तथालोकान्परिचारैर्महीपतिः ॥२४॥ मासानष्टौयथासूर्यस्तोयंहरतिरश्मिभिः ॥ सूक्ष्मेणैवाभ्युपायेनतथाशुल्कादिनानृपः ॥२५॥
यथायमःप्रियद्वेष्यौप्राप्तेकालेनियच्छति ॥ तथाप्रियाप्रियेराजादुष्टादुष्टेसमोभवेत् ॥ २६ ॥ पूर्णेंदुमालोक्ययथाप्रीतिमाञ्जायतेनरः ॥ एवंयत्रप्रजाः
सर्वानिर्वृतास्तच्छशिव्रतम् ॥ २७ ॥ मारुतःसर्वभूतेषुनिगूढश्चरतेयथा ॥ एवंचरेन्नृपश्चारैःपौरामात्यारिबंधुषु ॥ २८ ॥ नलोभार्थैर्नकामार्थैर्नार्थैर्यै
स्यमानसम् ॥ पदार्थैःकृष्यतेधर्मात्सराजास्वर्गमृच्छति ॥ ॥ २९ ॥ उत्पथग्राहिणोमूढान्स्वधर्माच्चलितान्नरान् ॥ यःकरोतिनिजेधर्मेसराजास्वर्गमृ
च्छति ॥ ३० ॥ वर्णधर्मानसीदंतियस्यराष्ट्रेतथाश्रमाः ॥ राज्ञस्तस्यसुखंतातपरत्रेहचशाश्वतम् ॥ ३१ ॥ एतद्राज्ञःपरंकृत्यंतथतद्वृद्धिकारणम् ॥
स्वधर्मेस्थापनंनृणांचाल्यतेनकुबुद्धिभिः ॥ ३२ ॥ पालनेनैवभूतानांकृतकृत्योमहीपतिः ॥ सम्यक्पालयिताभागंधर्मस्याप्नोतिवैयतः ॥ ३३ ॥
एवमाचरतेराजाचातुर्वर्ण्यस्यरक्षणम् ॥ ससुखीविहरत्येषशक्रस्यैतिसलोकताम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीमार्कं० महा० मदालसो० चतुर्विंशोऽध्यायः ॥
॥२४॥ ॥पुत्रउवाच॥ ॥ तन्मातुर्वचनंश्रुत्वासोलर्कोमातरंपुनः ॥ पप्रच्छवर्णधर्मांश्चधर्मान्येचाश्रमेषुच ॥ १ ॥ ॥ अलर्कउवाच ॥ ॥
कथितोयंमहाभागेराज्यतंत्राश्रितस्त्वया ॥ ममधर्मोहमिच्छामिश्रोतुंवर्णाश्रमात्मकम् ॥ २ ॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ दानमध्ययनंयज्ञोब्राह्मण
स्यत्रिधोदितः ॥ धर्मोनान्यश्चतुर्थोस्तिधर्मस्तस्यापदंविना ॥ ३ ॥ याजनाध्यापनेशुद्धस्तथापुत्रप्रतिग्रहः ॥ एतत्सम्यक्समाख्यातंत्रितयंचास्यजी
विका ॥ ४ ॥ दानमध्ययनंयज्ञाःक्षत्रियस्याप्ययंत्रिधा ॥ धर्मःप्रोक्तः क्षितेरक्षाशस्त्राजीवश्चजीविका ॥ ५ ॥ दानमध्ययनंयज्ञोवैश्यस्यापित्रिधैवसः॥
वाणिज्यंपाशुपाल्यंचकृषिश्चैषास्यजीविका ॥ ६ ॥ दानंयज्ञोथशुश्रूषाद्विजातीनांत्रिधामया ॥ व्याख्यातःशूद्रधर्मोपिजीविकाकारुकर्मजा ॥ ७ ॥

तद्वद्विजातिशुश्रूषापोषणंक्रयविक्रयैः ॥ वर्णधर्मास्त्विमेप्रोक्ताःश्रूयतामाश्रमाश्रयाः ॥ ८ ॥ स्ववर्णधर्मात्संसिद्धिंनरःप्राप्नोतिनच्युतः ॥ प्रयातिन रकंप्रेत्यप्रतिषिद्धनिषेवणात् ॥ ९ ॥ यावत्तुनोपनयनंक्रियतेवैद्विजन्मनः ॥ कामचेष्टोक्तिभक्षस्तुतावद्भवतिपुत्रक ॥ १० ॥ कृतोपनयनःसम्य ग्ब्रह्मचारीगुरोर्गृहे ॥ वसेतत्तत्रधर्मोस्यकथ्यते तन्निबोधमे ॥ ११ ॥ स्वाध्यायोथाग्निशुश्रूषास्नानंभिक्षाटनंतथा ॥ गुरोर्निवेद्यतच्चाद्यमनुज्ञातेनसर्वदा ॥ १२ ॥ गुरोःकर्मणिसोद्योगः सम्यक्प्रीत्युपपादकः ॥ तेनाहूतःपठेच्चैवतत्परोनान्यमानसः ॥ १३ ॥ एकंद्वौसकलान्वापिवेदान्प्राप्यगुरोर्मुखात् ॥ अनुज्ञातोवरान्दत्त्वादक्षिणांगुरवेततः ॥ १४ ॥ गार्हस्थ्याश्रमकामस्तुगृहस्थाश्रममावसेत् ॥ वानप्रस्थाश्रमंवापिचतुर्थंवेच्छयात्मनः ॥ १५ ॥ तत्रै ववागुरोर्गेहेद्विजोनिष्ठामवाप्नुयात् ॥ गुरोरभावेतत्पुत्रेतच्छिष्येतत्सुतंविना॥१६॥ शुश्रूषुर्निरभीमानोब्रह्मचर्याश्रमंवसेत्॥ उपावृत्तस्ततस्तस्माद्गृहस्था श्रमकाम्यया ॥१७॥ ततोऽसमानर्षिकुलांतुल्यांभार्यामरोगिणीम् ॥ उद्वहेन्न्यायतोऽव्यंगांगृहस्थाश्रमकारणात् ॥ १८ ॥ स्वकर्मणाधनंलब्ध्वापितृदे वातिथींस्तथा ॥ सम्यक्संप्रीणयेद्भर्त्त्यापोषयेच्चाश्रितांस्तथा ॥१९॥ भृत्यात्मजाञ्जामयोथदीनार्थिपतितानपि ॥ यथाशक्त्यान्नदानेनवयांसिपशवस्त था ॥ २० ॥ एषधर्मोगृहस्थस्यऋतावभिगमस्तथा ॥ पंचयज्ञविधानंतुयथाशक्तिनहापयेत् ॥२१॥ पितृदेवातिथिज्ञातिभुक्तशेषंस्वयं नरः ॥ भुंजी तचसमंभृत्यैर्यथाविभवमात्मनः ॥ २२॥ एषतूद्देशतःप्रोक्तोगृहस्थस्याश्रमोमया ॥ वानप्रस्थस्यधर्मंतेकथयाम्यवधार्यताम् ॥ २३ ॥ अपत्यसंततिं दृष्ट्वाप्राज्ञोदेहस्यचानतिम् ॥ वानप्रस्थाश्रमंगच्छेदात्मनःशुद्धिकारणात् ॥ २४ ॥ तत्रारण्योपभोगश्चतपोभिश्चात्मकर्षणम् ॥ भूमौशय्याब्रह्मचर्यं पितृदेवातिथिक्रियाः ॥ २५ ॥ होमस्त्रिषवणंस्नानंजटावल्कलधारणम् ॥ मौनादिकरणंचैववन्यस्नेहनिषेवणम् ॥ २६ ॥ इत्येषपापशुद्ध्यर्थमात्मन श्चोपकारकः ॥ वानप्रस्थाश्रमस्तस्माद्भिक्षोस्तुचरमोपरः ॥२७॥ चतुर्थस्यस्वरूपंतुश्रूयतामाश्रमस्ययत् ॥ यश्चधर्मोस्यधर्मज्ञैः प्रोक्तस्तातमहात्म भिः ॥ २८ ॥ सर्वसंगपरित्यागोब्रह्मचर्यमकोपता ॥ जितेंद्रियत्वमावासेनैकस्मिन्वसतिश्चिरम् ॥ २९ ॥ अनारंभस्तथाहारेभिक्षान्नंचैककालि कम् ॥ आत्मज्ञानावबोधश्चतथाचात्मावलोकनम् ॥३०॥ चतुर्थेत्वाश्रमेधर्मोमयायंतेनिवेदितः ॥ सामान्यमन्यवर्णानामाश्रमाणांचमेशृणु ॥३१ ॥ सत्यंशौचमहिंसाचअनसूयातथाक्षमा ॥ अनृशंस्यमकार्पण्यंसंतोषश्चाष्टमोगुणः ॥ ३२ ॥ एतेसंक्षेपतःप्रोक्ताधर्मावर्णाश्रमेषुच ॥ एतेषुनित्यधर्मेषु नित्यंतिष्ठेत्समंततः ॥३३॥ सयातिब्रह्मलोकंहियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ यश्चोल्लंघ्यस्वकंधर्मंस्ववर्णाश्रमसंज्ञितम् ॥३४ ॥ नरोन्यथाप्रवर्त्तेतसदंड्योभूभृतो भवेत् ॥ येचस्वधर्मसंत्यागात्पापंकुर्वंतिमानवाः ॥ ३५ ॥ उपेक्षतस्तान्नृपतेरिष्टापूर्तंप्रयात्यधः ॥ तस्माद्राज्ञाप्रयत्नेनसर्वेवर्णाःस्वधर्मतः ॥३६॥

प्रवर्त्ततेऽन्यथादंडयाःस्थाप्याश्चैवस्वकर्मसु ॥ ३७ ॥ इति श्रीमार्कंडेयमहापुराणेमदालसानुशासनंनामपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥
॥ ॥ अलर्क उवाच ॥ ॥ यत्कार्यंपुरुषेणेहगार्हस्थ्यमनुवर्त्तता ॥ बन्धश्चस्यादकरणेक्रियायांयस्यचोच्छ्रितिः ॥ १ ॥ उपकाराययन्नृणां
यच्चवर्ज्यंगृहेसताम् ॥ यथाचक्रियतेतन्मेयथावत्पृच्छतेवद ॥ २ ॥ मदालसोवाच ॥ वत्सगार्हस्थ्यमास्थायनरःसर्वमिदंजगत् ॥ पुष्णा
तितेनलोकांश्चसजयत्यभिवांछितान् ॥ ३ ॥ पितरोमुनयोदेवाभूतानिमनुजास्तथा ॥ कृमिकीटपतंगाश्चवयांसिपशवोऽसुराः ॥ ४ ॥ गृह
स्थमुपजीवंतिततस्तृप्तिंप्रयांतिच ॥ मुखंचास्यनिरीक्षंतेअपिनोदास्यतीतिवै ॥ ५ ॥ सर्वस्याधारभूतेयंवत्सधेनुस्त्रयीमयी ॥ यस्यांप्रतिष्ठितंविश्वंविश्व
हेतुश्चयामता ॥ ६ ॥ ऋक्पृष्ठासौयजुर्मध्यासामवक्त्रशिरोधरा ॥ ॥ इष्टापूर्तविषाणाचसाधुसूक्ततनूरुहा ॥ ७ ॥ शांतिपुष्टिशकृन्मूत्रावर्णपादप्रति
ष्ठिता ॥ आजीव्यमानाजगतांसाऽक्षयानापचीयते ॥ ८ ॥ स्वाहाकारःस्वधाकारोवषट्कारश्चपुत्रक ॥ हंतकारस्तथैवान्यस्तस्याःस्तनचतुष्टयम् ॥ ९ ॥
स्वाहाकारंस्तनंदेवाःपितरश्चस्वधामयम् ॥ मुनयश्चवषट्कारंदेवभूतसुरेतराः ॥ १० ॥ हंतकारंमनुष्याश्चपिबंतिसततं स्तनम् ॥ एवमाप्याययत्येषादेवा
दीनखिलांस्त्रयी ॥ ११ ॥ एतद्रसचतुष्कंतुनरस्तनचतुष्टये ॥ ननियुज्याद्यथाकालंतेनस्युस्तेविमानिताः ॥ १२ ॥ देवादीनखिलान्येषुसंतर्पयतिमा
नवः ॥ तेषामुच्छेदकर्त्तायः पुरुषोत्यंतपापकृत् ॥ १३ ॥ सतमस्यंधतामिस्रेतामिस्रेचनिमज्जति ॥ यस्त्वेतांमानवोधेनुंस्वैर्वत्सैरमरादिभिः ॥ १४ ॥
प्रापयत्युचितेकालेसस्वर्गायोपपद्यते ॥ तस्मात्पुत्रमनुष्येणदेवर्षिपितृमानवाः ॥ १५ ॥ भूतानिचानुदिवसंपोष्याणिस्वतनुर्यथा ॥ तस्मात्स्नातःशु
चिर्भूत्वादेवर्षिपितृतर्पणम् ॥ १६ ॥ प्रजापतेस्तथैवाद्भिःकालेकुर्यात्समाहितः ॥ सुमनोगंधधूपैश्चदेवानभ्यर्च्यमानवः ॥ १७ ॥ ततोग्नेस्तर्पणंकु
र्याद्दद्याच्चबलिमित्यथ ॥ ब्रह्मणेगृहमध्येतुविश्वेदेवेभ्यएवच ॥ १८ ॥ धन्वंतरिंसमुद्दिश्यप्रागुदीच्यांबलिंक्षिपेत् ॥ प्राच्यांशक्रायवाम्यायांयमायबलि
माहरेत् ॥ १९ ॥ प्रतीच्यांवरुणायाथसोमायोत्तरतोबलिम् ॥ दद्याद्धात्रेविधात्रेचबलिंद्वारेगृहस्यच ॥ २० ॥ अर्यम्णेथबहिर्दद्याद्गृहेभ्यश्चसमंततः ॥
नक्तंचरेभ्योभूतेभ्योबलिमाकाशतोहरेत् ॥ २१ ॥ पितॄणांनिर्वपेच्चैवदक्षिणाभिमुखःस्थितः ॥ गृहस्थस्तत्परोभूत्वासुसमाहितमानसः ॥ २२ ॥
ततस्तोयमुपादायतेषामाचमनायवै ॥ स्थानेषुनिक्षिपेत्प्राज्ञस्तास्ताउद्दिश्यदेवताः ॥ २३ ॥ एवंगृहबलिंकृत्वागृहेगृहमतिःशुचिः ॥ आप्याय
नायभूतानांकुर्यादुत्सर्गमादरात् ॥ २४ ॥ श्वभ्यश्चश्वपचेभ्यश्चवयोभ्यश्चावपेद्भुवि ॥ वैश्वदेवंहिनामैतत्सायंप्रातरुदाहृतम् ॥ २५ ॥ आचम्यच
ततःकुर्यात्प्राज्ञोद्वारावलोकनम् ॥ मुहूर्तस्याष्टमंभागमुदीक्ष्योह्यतिथिर्भवेत् ॥ २६ ॥ अतिथिंतत्रसंप्राप्तमन्नाद्येनोदकेनच ॥ संपूजयेद्यथाश

क्तिगंधपुष्पादिभिस्तथा ॥ २७ ॥ नमित्रमतिथिंकुर्यान्नैकग्रामनिवासिनम् ॥ अज्ञातकुलनामानंतत्कालसमुपस्थितम् ॥ २८ ॥ बुभुक्षुमागतंश्रां
तंयाचमानमकिंचनम् ॥ ब्राह्मणंप्राहुरतिथिंसंपूज्यःशक्तितोबुधैः ॥ २९ ॥ नपृच्छेद्गोत्रचरणंस्वाध्यायंचापिपंडितः ॥ शोभनाशोभनाकारंतंमन्येतप्र
जापतिम् ॥ ३० ॥ अनित्यंहिस्थितोयस्मात्तस्मादतिथिरुच्यते ॥ तस्मिंस्तुष्टेनृयज्ञोत्थादृणान्मुच्येद्गृहाश्रमी ॥ ३१ ॥ तस्यादत्त्वातुयोभुंक्ते
स्वयंकिल्बिषभुङ्नरः ॥ सपापंकेवलंभुंक्तेपुरीषंचान्यजन्मनि ॥ ३२ ॥ अतिथिर्यस्यभग्नाशोगृहात्प्रतिनिवर्तते ॥ सदत्त्वादुष्कृतंतस्मैपुण्यमादा
यगच्छति ॥ ३३ ॥ अप्यंबुशाकदानेनयच्चाप्यश्नातिसस्वयम् ॥ पूजयेतनरःशक्त्यातेनैवातिथिमादरात् ॥ ३४ ॥ कुर्याच्चाहरहःश्राद्धमन्नाद्येनोद
केनच ॥ पितॄनुद्दिश्यविप्रांश्चभोजयेद्विप्रमेववा ॥ ३५ ॥ अन्नस्याग्रंतदुद्धृत्यब्राह्मणायोपपादयेत् ॥ भिक्षांचयाचितांदद्यात्परिव्राड्ब्रह्मचारिणाम् ॥
॥ ३६ ॥ ग्रासप्रमाणाभिक्षास्यादग्रंग्रासचतुष्टयम् ॥ अग्रंचतुर्गुणंप्राहुर्हंतकारंद्विजोत्तमाः ॥ ३७ ॥ भोजनंहंतकारंवाअग्रंभिक्षामथापिवा ॥ अद
त्त्वातुनभोक्तव्यंयथाविभवमात्मनः ॥ ३८ ॥ पूजयित्वातिथीनिष्टान्ज्ञातीन्बंधूंस्तथार्थिनः ॥ विकलान्बालवृद्धांश्चभोजयेच्चातुरांस्तथा ॥ ३९ ॥
वांछतेक्षुत्परीतात्मायच्चान्योन्नमकिंचनः ॥ कुटुंबिनाभोजनीयःस्वसमंविभवेसति ॥ ४० ॥ श्रीमंतंज्ञातिमासाद्ययोज्ञातिरवसीदति ॥ सीदताय
त्कृतंतेनतत्पापंससमश्नुते ॥ ४१ ॥ सायंचैषविधिःकार्यःपूर्वोक्तंतत्रचातिथिम् ॥ पूजयेच्चयथाशक्तिशयनासनभोजनैः ॥ ४२ ॥ एवमुद्वहत
स्तातगार्हस्थ्यंभारमास्थितम् ॥ स्कंधेविधातादेवाश्चपितरश्चमहर्षयः ॥ ४३ ॥ श्रेयोभिवर्षिणःसर्वेभवंत्यतिथिबांधवाः ॥ पशुपक्षिमृगास्तृप्तायेचा
न्येसूक्ष्मकीटकाः ॥ ४४ ॥ गाथाश्चात्रमहाभागस्वयमत्रिरगायत ॥ ताःशृणुष्वमहाभागगृहस्थाश्रमसंस्थिताः ॥ ४५ ॥ देवान्पितॄंश्चातिथींश्चतद्वत्सं
पूज्यबांधवान् ॥ जामयश्चगुरूंश्चैवगृहस्थोविभवेसति ॥ ४६ ॥ श्वभ्यश्चश्वपचेभ्यश्चवयोभ्यश्चावपेद्भुवि ॥ ॥ वैश्वदेवंहिनामैतत्कुर्यात्सायंतथादिने ॥ ४७ ॥
मांसमन्नंतथाशाकंगृहेयच्चोपसाधितम् ॥ नचतत्स्वयमश्नीयाद्विधिवद्यन्ननिर्वपेत् ॥ ४८ ॥ इति श्रीमार्कंडेयमहापुराणेमदालसोपाख्यानेषड्विंशतितमो
ऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ नित्यंनैमित्तिकंचैवनित्यनैमित्तिकंतथा ॥ गृहस्थस्यत्रिधाकर्मतन्निशामयपुत्रक ॥ १ ॥ पञ्चयज्ञाश्रितंनित्यंयदेत
त्कथितंतव ॥ नैमित्तिकंतथाचान्यत्पुत्रजन्मक्रियादिकम् ॥ २ ॥ नित्यनैमित्तिकंज्ञेयंपर्वश्राद्धादिपंडितैः ॥ तत्रनैमित्तिकंवक्ष्येश्राद्धमाभ्युदयं
तव ॥ ३ ॥ पुत्रजन्मनियत्कार्यंजातकर्मसमंनरैः ॥ विवाहादौचकर्तव्यंसर्वंसम्यक्क्रमोदितम् ॥ ४ ॥ पितरश्चात्रसंपूज्याःख्यातानांदीमुखास्तुये ॥
पिंडांश्चदधिसंमिश्रान्दद्याद्यवसमन्वितान् ॥ ५ ॥ उदङ्मुखःप्राङ्मुखोवायजमानःसमाहितः ॥ वैश्वदेवविहीनंतत्केचिदिच्छंतिमानवाः ॥ ६ ॥ युग्मा

श्वात्रद्विजाःकार्यास्तेपूज्याश्चप्रदक्षिणम् ॥ एतंनैमित्तिकंवृद्धौतथान्यच्चौर्ध्वदैहिकम् ॥ ७ ॥ मृताहनितुकर्तव्यमेकोद्दिष्टंशृणुष्वतत् ॥ दैवहीनंतथैका
र्घ्यंतथैवैकपवित्रकम् ॥ ८ ॥ आवाहनंनकर्त्तव्यमग्नौकरणवर्जितम् ॥ प्रेतस्यपिंडमेकंचदद्यादुच्छिष्टसन्निधौ ॥ ९ ॥ तिलोदकंचापसव्यंतन्नामस्म
रणान्वितम् ॥ अक्षय्यममुकस्येतिस्थानेविप्रविसर्जने ॥ १० ॥ अभिरम्यतामितिब्रूयाद्ब्रूयुस्तेभिरताःस्मह ॥ प्रतिमासंभवेदेतत्कार्यमावत्स
रान्नरैः ॥ ११ ॥ अथसंवत्सरेपूर्णेयदाक्रियतेनरैः ॥ सपिंडीकरणंकार्यंतस्यापिविधिरुच्यते ॥ १२ ॥ तच्चापिदैवरहितमेकार्घ्यैकपवित्रकम् ॥
नैवाग्नौकरणंतत्रतच्चावाहनवर्जितम् ॥ १३ ॥ अपसव्यंचतत्रापिभोजयेदयुजोद्विजान् ॥ विशेषस्तत्रचान्योस्तिप्रतिमासंक्रियाधिकः ॥ १४ ॥
तंकथ्यमानमेकाग्रोवदंत्यामेनिशामय ॥ तिलगंधोदकैर्युक्तंकुर्यात्पात्रचतुष्टयम ॥ १५ ॥ कुर्यात्पितृणांत्रितयमेकंप्रेतस्यपुत्रक ॥ पात्रत्रयेप्रेतपा
त्रमर्घ्यंचैवप्रसेचयेत ॥ १६ ॥ येसमानाइतिजपन्पूर्ववच्छेषमाचरेत् ॥ स्त्रीणामप्येवमेवैतदेकोद्दिष्टमुदाहृतम् ॥ १७ ॥ सपिंडीकरणंतासांपुत्राभा
वेनविद्यते ॥ प्रतिसंवत्सरंकार्यमेकोद्दिष्टंनरैःस्त्रियाः ॥ १८ ॥ मृताहनियथान्यायंनृणांयद्वदिहोदितम् ॥ पुत्राभावेसपिंडास्तुतदभावेसहोदकाः ॥
॥ १९ ॥ मातुःसपिंडायेचस्युर्येन्येमातुःसहोदकाः ॥ कुर्युरेवंविधिंसम्यगपुत्रस्यसुतासुतः ॥ २० ॥ कुर्युर्मातामहायैवंपुत्रिकातनयास्तथा ॥ द्व्या
मुष्यायणसंज्ञास्तुमातामहपितामहान् ॥ २१ ॥पूजयेयुर्यथान्यायंश्राद्धैर्नैमित्तिकैरपि ॥ सर्वाभावेस्त्रियःकुर्युःस्वभर्तॄणाममंत्रकम् ॥ २२ ॥ तदभावे
चनृपतिःकारयेत्स्वकुटुंबिना ॥ तज्जातीयैर्नरैःसम्यग्दाहाद्याःसकलाःक्रियाः ॥ २३ ॥ सर्वेषामेववर्णानांबांधवोनृपतिर्यतः ॥ एतास्तेकथितावत्स
नित्यानैमित्तिकाःक्रियाः ॥ २४ ॥ क्रियांश्राद्धाश्रयामन्यांनित्यनैमित्तिकींशृणु ॥ दर्शस्तत्रनिमित्तंवैकालश्चंद्रक्षयात्मकः ॥ नित्यतांनियतःकाल
स्तस्यसंसूचयत्यथ ॥ २५ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणेमदालसोपाख्यानेऽलर्कानुशासनेगार्हस्थ्यकथनेनैमित्तिकादिश्राद्धकल्पोनामसप्तविंशो
ध्यायः ॥ २७ ॥ मदालसोवाच ॥ सपिंडीकरणादूर्ध्वंपितुर्यःप्रपितामहः ॥ सुतलेपभुजोयातिप्रलुप्त पितृपिंडकः ॥ १ ॥ तेषामन्यश्चतुर्थोयःपुत्रलेप
भुजान्नभुक् ॥ सोपिसंबंधतोहीनमुपभोगंप्रपद्यते ॥ २ ॥ पितापितामहश्चैवतथैवप्रपितामहः ॥ पिंडसंबंधिनोह्येतेविज्ञेयाः पुरुषास्त्रयः ॥ ३ ॥ लेप
संबंधिनश्चान्येपितामहपितामहात् ॥प्रभृत्युक्तास्त्रयस्तेषांयजमानश्चसप्तमः ॥४॥ इत्येषमुनिभिःप्रोक्तःसंबंधःसाप्तपौरुषः ॥ यजमानात्प्रभृत्यूर्ध्वमनु
लेपभुजस्तथा ॥५ ॥ ततोन्येपूर्वजाः स्वर्गेयेचान्येनरकौकसः ॥ येचतिर्यक्त्वमापन्नायेचभूतादिसंस्थिताः ॥६॥ तान्सर्वान्यजमानोवैश्राद्धंकुर्वन्यथा
विधि ॥समाप्याययतेवत्सयेनयेनशृणुष्वतत् ॥ ७ ॥ अन्नप्रकिरणंयत्तुमनुष्यैःक्रियतेभुवि ॥ तेनतृप्तिमुपायांतियेपिशाचत्वमागताः ॥ ८ ॥ यदंबु

स्नानवस्त्रोत्थंभूमौपततिपुत्रक ॥ तेनयेतरुतांप्राप्तास्तेषांतृप्तिःप्रजायते ॥ ९ ॥ यास्तुगात्रांबुकणिकाःपतंतिधरणीतले ॥ ताभिराप्यायनंतेषांयेदेवत्वं कुलेगताः ॥ १० ॥ उद्धृतेष्वथपिंडेषुयाश्चान्नकणिकाभुवि ॥ ताभिराप्यायनंतेषांयेतिर्यक्त्वंकुलेगताः ॥११॥ येवादग्धाःकुलेबालाःक्रियायोग्याह्यसं स्कृताः ॥ विपन्नास्तेऽन्नविकिरसंमार्जनजलाशिनः ॥ १२ ॥ भुक्त्वाचाचामतांयच्चजलंयच्चांघ्रिशोधने ॥ ब्राह्मणानांतथैवान्येतेनतृप्तिंप्रयांतिवै ॥१३॥ पिशाचत्वमनुप्राप्ताःक्रिमिकीटत्वमेवये ॥ एवंयोयजमानस्ययश्चतेषांद्विजन्मनाम् ॥ १४ ॥ कश्चिज्जलान्नविक्षेपःशुचिरुच्छिष्टएववा ॥ तेनतेनकुले तत्रतत्तद्योन्यंतरंगताः ॥१५ ॥ प्रयांत्याप्यायनंवत्ससम्यक्छ्राद्धक्रियावताम् ॥ अन्यायोपार्जितैरर्थैर्यच्छ्राद्धंक्रियतेनरैः ॥१६॥ तृप्यंतेतेनचांडालपु ल्कसाद्यासुयोनिषु ॥ एवमाप्यायनंवत्सबहूनामपिबांधवैः ॥ १७ ॥ श्राद्धंकुर्वद्भिरन्नांबुशाकैरपिहिजायते ॥ तस्माच्छ्राद्धंनरोभक्त्याशाकैरपियथावि धि॥ १८॥कुर्वीतकुर्वतःश्राद्धंकुलेकश्चिन्नसीदति ॥ तस्यकालानहंवक्ष्येनित्यनैमित्तिकात्मकान् ॥१९॥ विधिनायेनचनरैःक्रियतेतन्निबोधमे॥कार्यंश्रा द्धममावास्यांमासिमास्युडुपक्षये ॥ २० ॥ तथाष्टकास्वप्यवश्यमिष्टकालान्निबोधमे ॥ विशिष्टब्राह्मणप्राप्तौसूर्येंदुग्रहणेऽयने ॥ २१ ॥ विषुवद्रवि संक्रांतिव्यतीपातेषुपुत्रक ॥ श्राद्धार्हद्रव्यसंपत्तौतथादुःस्वप्नदर्शने ॥ २२ ॥ जन्मर्क्षग्रहपीडासुश्राद्धंकुर्वीतचेच्छया [1]॥ विशिष्टःश्रोत्रियोयोगीवेद विज्ज्येष्ठसामगः ॥ २३ ॥ त्रिणाचिकेतःश्रुतवान्विहितव्रतकारकः ॥ त्रिणाचिकेतस्त्रिमधुस्त्रिसुपर्णःषडंगवित् ॥ २४ ॥ दौहित्रऋत्विग्जामातास्व स्रीयःश्वशुरस्तथा ॥ पंचाग्निकर्मनिष्ठश्चतपोनिष्ठोथमातुलः ॥ २५ ॥ मातापितृपराश्चैवशिष्यसंबंधिबांधवाः ॥ एतेद्विजोत्तमाःश्राद्धेसमस्ताःकेत नक्षमाः ॥ २६ ॥ अवकीर्णीतथारोगीन्यूनांगस्त्वधिकांगकः ॥ पौनर्भवस्तथाकाणःकुंडोगोलोथपुत्रक ॥ २७ ॥ मित्रध्रुक्कुनखीकुष्ठीश्यावदंतोनि राकृतिः ॥ अभिशस्तस्तथास्तेयःपिशुनःसोमविक्रयी ॥२८॥ कन्यादूषयितावैद्योगुरुपित्रोस्तथोज्झकः ॥ भृतकाध्यापकोमित्रंपरदुष्टापतिस्तथा ॥ २९ ॥ वेदोज्झश्चाग्निसंत्यागीवृषलापत्यदूषितः ॥ तथान्येचविकर्मस्थावर्ज्याःपैत्र्येषुवैद्विजाः ॥ ३० ॥ निमंत्रयेतपूर्वेद्युःपूर्वोक्तान्द्विजसत्तमान् ॥ दैवेनियोगेपित्र्येचतांस्तथैवोपकल्पयेत् ॥ ३१ ॥ तैश्चसंयमिभिर्भाव्यंयश्चश्राद्धंकरिष्यति ॥ श्राद्धंदत्त्वाचभुक्त्वाचमैथुनंयोनुगच्छति ॥ ३२ ॥ पितरस्तुतयोर्मासंतस्मिन्रेतसिशेरते ॥ गत्वाचयोषितंश्राद्धेयोभुंक्तेयस्तुगच्छति ॥३३॥ रेतोमूत्रकृताहारास्तंमासंपितरस्तयोः ॥ तस्मात्तुप्रथमंका र्यंप्राज्ञेनोपनिमंत्रणम् ॥३४॥ अप्राप्तौतद्दिनेचापिवर्ज्यायोषित्प्रसंगिनः ॥ भिक्षार्थमागतान्वापिकालेसंयमिनोयतीन् ॥३५॥ भोजयेत्प्रणिपाताद्यैः

1 इदमर्धमन्यस्मिन्नेवलिखितपुस्तकेऽधिकमस्ति ।

प्रसाद्ययतमानसः ॥ यथैवशुक्लपक्षाद्वैपितॄणामसितःप्रियः ॥ ३६ ॥ तथापराह्णःपूर्वाह्णात्पितॄणामतिरिच्यते ॥ संपूज्यस्वागतेनैतानभ्युपेतान्गृहेद्विजान् ॥ ३७ ॥ पवित्रपाणिराचांतानासनेषूपवेशयेत् ॥ पितॄणामयुजःकामंयुग्मान्दैवेद्विजोत्तमान् ॥ ३८ ॥ एकैकंवापितॄणांचदेवानांचस्वशक्तितः ॥ तथामातामहानांचतुल्यंवावैश्वदैविकम् ॥ ३९ ॥ पृथक्तयोस्तथाचान्येकेचिदिच्छंतिमानवाः ॥ प्राङ्मुखान्दैवसंकल्पान्पित्र्यान्कुर्यादुदङ्मुखान् ॥ ४० ॥ तथामातामहानांचविधिरुक्तोमनीषिभिः ॥ विष्टरार्थेकुशान्दत्त्वासंपूज्यार्घ्यादिनाततः ॥ ४१ ॥ पवित्रकाणिदत्त्वावैतेभ्योनुज्ञामवाप्यच ॥ कुर्यादावाहनंप्राज्ञोदेवानांमंत्रतोद्विजः ॥ ४२ ॥ यवांभोभिस्ततश्चार्घ्यंदत्त्वावैवैश्वदैविकम् ॥ गंधमाल्यादिधूपंचदत्त्वासम्यक्सदीपकम् ॥ ४३ ॥ अपसव्यंपितॄणांचसर्वमेवोपकल्पयेत् ॥ दर्भांश्चद्विगुणान्दत्त्वातेभ्योनुज्ञामवाप्यच ॥ ४४ ॥ मत्रपूर्वंपितॄणांचकुर्यादावाहनंबुधः ॥ अपसव्यंतथैवार्घ्यंयवार्थेचतथातिलैः ॥ ४५ ॥ निष्पादयेन्महाभागपितॄणांप्रीणनेरतः ॥ अग्नौकार्यमनुज्ञातःकुरुष्वेतिततोद्विजैः ॥ ४६ ॥ जुहुयाद्व्यंजनक्षारवर्जमन्नंयथाविधि ॥ अग्नयेकव्यवाहनायस्वाहेतिप्रथमाहुतिः ॥ ४७ ॥ सोमायवैपितृमतेस्वाहेत्यन्यातथाभवेत् ॥ यमायप्रेतपतयेस्वाहेतितृतीयाहुतिः ॥ ४८ ॥ हुतावशिष्टंदद्याच्चभाजनेषुद्विजन्मनाम् ॥ भाजनालंभनंकृत्वादत्त्वाचान्नंयथाविधि ॥ ४९ ॥ यथासुखंजुषध्वंभोरितिवाच्यमनिष्ठुरम् ॥ भुंजीरंश्चततस्तेपितच्चित्तामौनिनःसुखम् ॥ ५० ॥ यद्यदिष्टतमंतेषांतत्तदन्नमसत्वरम् ॥ अक्रुध्यंश्चनरोदद्यात्संस्तवेनप्रलोभयेत् ॥ ५१ ॥ रक्षोघ्नांश्चजपेन्मंत्रांस्तिलैश्चविकिरेन्महीम् ॥ सिद्धार्थकैश्चरक्षार्थंश्राद्धंहिप्रचुरच्छलम् ॥ ५२ ॥ पृष्टैस्तृप्तैश्चतृप्ताःस्थतृप्ताःस्मइतिवादिभिः ॥ अनुज्ञातोनरस्त्वन्नंविकिरेद्भुविसर्वतः ॥ ५३ ॥ तद्वदाचमनार्थायदद्याद्दंभःसकृत्सकृत् ॥ अनुज्ञांचततःप्राप्ययतवाक्कायमानसः ॥ ५४ ॥ सतिलेनततोन्नेनपिंडान्सर्वेणपुत्रक ॥ पितॄनुद्दिश्यदर्भेषुदद्यादुच्छिष्टसंनिधौ ॥ ५५ ॥ पितृतीर्थेनतोयंचदद्यात्तेभ्यःसमाहितः ॥ पितॄन्संचिंत्यतद्भक्त्यायजमानोनृपात्मज ॥ ५६ ॥ तद्वन्मातामहानांचदद्यात्पिडान्यथाविधि ॥ गंधमाल्यादिसंयुक्तान्दद्यादाचमनंततः ॥ ५७ ॥ दत्त्वाचदक्षिणांशक्त्यासुस्वधास्त्वितितान्वदेत् ॥ तैश्चतुष्टैस्तथेत्युक्तावाचयेद्वैश्वदैविकान् ॥ ५८ ॥ प्रीयंतामितिभद्रंवोविश्वेदेवाइतीरयेत् ॥ तथेतिचोक्तेतैर्विप्रैःप्रार्थनीयास्तदाशिषः ॥ ५९ ॥ विसर्जयेत्प्रियाण्युक्त्वाप्रणिपत्यचभक्तितः ॥ आद्वारमनुगच्छेच्चआगच्छेच्चानुमोदितः ॥ ६० ॥ ततोनित्याक्रियांकुर्याद्भोजयेच्चतथातिथीन् ॥ नित्याक्रियांपितॄणांचकेचिदिच्छंतिसत्तमाः ॥ ६१ ॥ नपितॄणांतथैवान्येशेषंपूर्ववदाचरेत् ॥ पृथक्पाकेनचेत्यन्येकेचित्पूर्वंचपूर्ववत् ॥ ६२ ॥ ततस्तदन्नंभुंजीतसहभृत्यादिभिर्नरः ॥ एवंकुर्वीतधर्मज्ञःश्राद्धंपित्र्यंसमाहितः ॥ ६३ ॥ यथावाद्विजमु

स्यानांपरितोषोभिजायते ॥ त्रीणिश्राद्धेपवित्राणिदौहित्रंकुतुपस्तिलाः ॥ ६४ ॥ वर्ज्यानिचाहुर्विप्रेंद्रश्चकोपोध्वगमनंत्वरा ॥ राजतंचतथापात्रंशस्तं श्राद्धेषुपुत्रक ॥६५ ॥ रजतस्यतथाकार्यंदर्शनंदानमेववा ॥ राजतेहिस्वधादुग्धापितृभिःश्रूयतेमही ॥ ६६ ॥ तस्मात्पितॄणांरजतमभीष्टंप्रीतिवर्धनम् ॥ ॥६७॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽलर्कानुशासनेश्राद्धकल्पोनामाष्टाविंशोऽध्यायः॥२८॥मदालसोवाच ॥ अतःपरंशृणुष्वेमंपुत्रभक्त्यायदाहृतम् ॥ पितॄणांप्रीतयेयद्वद्वर्ज्यंवाप्रीतिकारकम् ॥१॥ मासंतृप्तिःपितॄणांचहविष्यान्नेनजायते ॥ मासद्वयंमत्स्यमांसैस्तृप्तिंयांतिपितामहाः ॥२॥ त्रीन्मासान्हारिणंमांसंविज्ञेयंपितृतृप्तये ॥ पुष्णातिचतुरोमासाञ्छशस्यपिशितंपितॄन् ॥ ३ ॥ शाकुनंपंचवैमासान्षण्मासान्सूकरामिषम् ॥ छागलंसप्तवैमासानैणेयंचाष्टमासिकीम् ॥४ ॥ करोतितृप्तिंनववैरुरोर्मांसंनसंशयः ॥ गवयस्यामिषंतृप्तिंकरोतिदशमासिकीम् ॥ ५ ॥ तथैकादशमासांस्तुऔरभ्रंपितृतृप्तिदम् ॥संवत्सरंतथागव्यंपयःपायसमेववा ॥६॥ वार्ध्रीणसामिषंलोहंकालशाकंतथामधु ॥ दौहित्रामिषमन्यच्चदत्तमात्मकुलोद्भवैः ॥ ७ ॥ अनंतांवैप्रयच्छंतितृप्तिंगौरीसुतस्तथा ॥ पितॄणांनात्रसंदेहोगयाश्राद्धंचपुत्रक॥८॥राजश्यामाकश्यामाकौतद्वच्चैवप्रशातिका ॥ नीवाराःपौष्कराश्चैववन्यानिपितृतृप्तये ॥९॥ यवव्रीहिसगोधूमतिलमुद्गाःससर्षपाः ॥ प्रियंगवःकोद्रवाश्चनिष्पावाश्चातिशोभनाः ॥१०॥ वर्ज्यामर्कटकाःश्राद्धेराजमाषास्तथाणवः ॥ विप्रूषिकामसूराश्चश्राद्धकर्मणिगर्हिताः ॥ ११ ॥ लशुनंगृंजनंचैवपलांडुःपिंडमूलकम् ॥ करंभंयानिचान्यानिहीनानिरसवर्णतः ॥ १२ ॥ गांधारिकमलांबूनिलवणान्यूषराणिच ॥ आरक्तायेचनिर्यासाःप्रत्यक्षलवणानिच ॥ १३ ॥ वर्जयेत्तानिवैश्राद्धेयच्चवाचानशस्यते ॥ यच्चाप्युत्कोचतःप्राप्तंपतिताद्यदुपार्जितम् ॥ १४ ॥ अन्यायकन्याशुल्कोत्थंद्रव्यंचात्रविगर्हितम् ॥ दुर्गंधिफेनिलंचांबुतथैवाल्पतरोदकम् ॥ १५ ॥ नलभेद्यत्रगौस्तृप्तिंनक्तंयच्चाप्युपाहृतम् ॥ यन्नसर्वापचोत्सृष्टंयच्चाभोज्यनिपानजम् ॥ १६ ॥ तद्वर्ज्यंसलिलंतातसदैवपितृकर्मणि ॥ मार्गमाविकमौष्ट्रंचसर्वमेकशफंचयत् ॥ १७ ॥ माहिषंचामरंचैवधेन्वागोश्चाप्यनिर्दशम् ॥ पित्रर्थंमेप्रयच्छस्वेत्युक्त्वायच्चाप्युपाहृतम् ॥ १८ ॥ वर्जनीयंसदासद्भिस्तत्पयःश्राद्धकर्मणि ॥ वर्ज्याजंतुमतीरूक्षाक्षितिःप्लुष्टातथाग्निना ॥ १९ ॥ अनिष्टादुष्टशब्दोग्रादुर्गंधाश्राद्धकर्मणि ॥ कुलापमानकाःश्राद्धेव्यायुज्यकलहिंसकाः ॥ २० ॥ कुलाधमोब्रह्महाचतथावैरोगिणोंत्यजाः ॥ नग्नाःपातकिनश्चैवघ्नंतिदृष्ट्यापितृक्रियाम् ॥ २१ ॥ अपुमानपविद्धश्चकुक्कुटोग्रामसूकरः ॥ श्वाचैवहंतिश्राद्धानियातुधानाश्चदर्शनात् ॥२२॥ तस्मात्सुसंवृतोदद्यात्तिलैश्चविकिरेन्महीम् ॥ एवंरक्षाभवेच्छ्राद्धेकृतातातोभयोरपि ॥ २३ ॥ शावसू

१ उरभ्रोमेषकोवृष्णिरेडकोरोमशोहुडुः । २ त्रि.पिबतिवनिन्द्रियक्षणिश्वेतवृद्धमजापतिम् । वार्ध्रीणसतुतप्राहुर्याज्ञिकाःश्राद्धकर्मणीति ।

तकिसंस्पृष्टंदीर्घरोगिभिरेवच ॥ पतितैर्मलिनैश्चैवपुष्णातिन पितामहान् ॥ २४ ॥ वर्जनीयंतथाश्राद्धेसदोदक्यादिदर्शनम् ॥ चंडशौंडसमाभापायजमा
नेनचादरात् ॥ २५ ॥ केशकीटावपन्नंचतथाश्वभिरवेक्षितम् ॥ पूतिपर्युषितंचैववार्ताक्यभिषवांस्तथा ॥ २६ ॥ वर्जनीयाहिवैश्राद्धेतथावस्त्रानलाह
तम् ॥ श्रद्धयापरयादत्तंपितॄणांनामगोत्रतः ॥ २७ ॥ यदाहाराश्चतेजातास्तदाहारत्वमेतितत् ॥ तस्माच्छ्रद्धायुतंपात्रेयच्छत्वंपितृकर्मणि ॥ २८ ॥
तथातत्रैवदातव्यंपितॄणांतृप्तिमिच्छता ॥ योगिनश्चसदाश्राद्धेभोजनीयाविपश्चिता ॥ २९ ॥ योगाधाराहिपितरस्तस्मात्तान्भोजयेत्सदा ॥ ब्राह्मणानां
सहस्रस्ययोगीत्वग्रासनीयदि ॥ ३० ॥ यजमानंचभोक्तॄंश्चनौरिवांभसितारयेत् ॥ पितृगाथास्तथैवात्रश्रूयंतेब्रह्मवादिभिः ॥ ३१ ॥ यागीताःपितृ
भिःपूर्वमैलस्यासन्महीपतेः ॥ कदानःसंततावस्यःकस्यचिद्भवितासुतः ॥ ३२ ॥ योयोगिभुक्तशेषान्नैर्भुविपिंडंप्रदास्यति ॥ गयायामथवापिंडं
खड्गमांसंमहाहविः ॥ ३३ ॥ कालशाकंतिलाढ्यंवाकृसरंमासतृप्तये ॥ वैश्वदेव्यंचसौम्यंचखड्गमांसंपरंहविः ॥ ३४ ॥ विषाणवर्ज्यंखड्गास्यामास्
र्यान्नाशयामहे ॥ तथावर्षत्रयोदश्यांमघासुचयथाविधि ॥ ३५ ॥ मधुसर्पिःसमायुक्तंपायसंदक्षिणायने ॥ तस्मात्संपूजयेद्भक्त्यास्वपितॄन्यतमा
नसः ॥ कामानभीप्सन्सकलान्पापाच्चात्मविमोचनम ॥ ३६ ॥ वसून्रुद्रांस्तथादित्यान्नक्षत्रग्रहतारकाः ॥ प्रीणयंतिमनुष्याणांपितरःश्राद्धत
र्पिताः ॥ ३७ ॥ आयुःप्रजांधनंविद्यांस्वर्गंमोक्षंसुखानिच ॥ प्रयच्छंतितथाराज्यंपितरःश्राद्धतर्पिताः ॥ ३८ ॥ एतत्तेकथितंपुत्रश्राद्धकर्मयथोदि
तम् ॥ काम्यानांश्रूयतांवत्सश्राद्धानांतिथिकीर्त्तनम् ॥ ३९ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणेऽलर्कानुशासनेश्राद्धकल्पोनामैकोनत्रिंशोध्यायः ॥ २९ ॥
॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ प्रतिपद्धनलाभायद्वितीयाद्विपदप्रदा ॥ वरार्थिनीतृतीयातुचतुर्थीशत्रुनाशिनी ॥ १ ॥ श्रियंप्राप्नोतिपंचम्यांषष्ठ्यांपूज्यो
भवेन्नरः ॥ राजाधिपत्यंसप्तम्यामष्टम्यांवृद्धिमुत्तमाम् ॥ २ ॥ स्त्रियोनवम्यांप्राप्नोतिदशम्यांपूर्णकामताम् ॥ वेदांस्तथाप्नुयात्सर्वानेकादश्यांक्रिया
परः ॥ ३ ॥ द्वादश्यांजयलाभंचप्राप्नोतिपितृपूजकः ॥ प्रजांबुद्धिंपशून्वृद्धिंस्वातंत्र्यंपुष्टिमुत्तमाम् ॥ ४ ॥ दीर्घमायुस्तथैश्वर्यंकुर्वाणस्तुत्रयोदशीम् ॥
अवाप्नोतिनसंदेहोश्राद्धंश्रद्धापरोनरः ॥ ५ ॥ यथासंभावितान्नेनश्रद्धासंपत्समन्वितः ॥ विकृत्यापितरोयस्यमृताःशस्त्रेणवाहताः ॥ ६ ॥ तेनकार्यं
चतुर्दश्यांतेषांतृप्तिमभीप्सता ॥ श्राद्धंकुर्वन्नमावास्यांयत्नेनपुरुषःशुचिः ॥ ७ ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिस्वर्गंचानंत्यमश्नुते ॥ कृत्तिकासुपितॄनर्चन्स्व
र्गंप्राप्नोतिमानवः ॥ ८ ॥ अपत्यकामोरोहिण्यांसौम्येतेजस्वितांलभेत् ॥ शौर्यमार्द्रासुचाप्नोतिक्षेत्रादिचपुनर्वसौ ॥ ९ ॥ पुष्टिंपुष्येसदाभ्यर्च्यआ
श्लेषासुवरान्सुतान् ॥ मघासुस्वजनश्रैष्ठ्यं सौभाग्यंफाल्गुनीषुच ॥ १० ॥ प्रदानशीलोभवतिसापत्यश्चोत्तरासुवै ॥ प्रयातिश्रेष्ठतांसत्सुहस्तेश्राद्धप्रदो

नरः ॥ ११ ॥ रूपयुक्तस्तुचित्रासुतथापत्यान्यवाप्नुयात् ॥ वाणिज्यलाभदास्वातिर्विशाखापुत्रकामदा ॥ १२ ॥ कुर्वंतश्चानुराधासुलभंतेचक्रवर्तिताम् ॥ आधिपत्यंचज्येष्ठासुमूलेचारोग्यमुत्तमम् ॥१३॥ आषाढासुयशःप्राप्तिरुत्तरासुविशोकताम् ॥ श्रवणेनशुभाँल्लोकान्धनिष्ठासुधनंमहत्॥१४॥ वेदविद्याचाभिजितिभिषक्सिद्धिंचवारुणे ॥ अजाविकंप्रोष्ठपदेविद्यागावस्तथोत्तरे ॥ १५ ॥ रेवतीषुतथाकुप्यमाश्विनीषुतुरंगमान् ॥ श्राद्धंकुर्वंस्तथाप्नोतिभरणीष्वायुरुत्तमम् ॥ १६ ॥ तस्मात्काम्यानिकुर्वीतऋक्षेष्वेतेषुतत्त्ववित् ॥ १७ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमदालसोपाख्यानेऽलर्कानुशासनेश्राद्धकल्पोनामत्रिंशोध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ एवंपुत्रगृहस्थेनदेवताःपितरस्तथा ॥ संपूज्यहव्यकव्याभ्यामन्नेनातिथिबांधवाः ॥१॥ भूतानिभृत्याविकलाःपशुपक्षिपिपीलिकाः ॥ भिक्षवोयाचमानास्तुयेचान्येवसतागृहे ॥ २ ॥ सदाचारवतातातसाधुनागृहमेधिना ॥ पापंभुंक्तेसमुल्लंघ्यनित्यनैमित्तिकीःक्रियाः ॥३॥ ॥ अलर्कउवाच ॥ ॥ कथितंमेत्वयामातर्नित्यनैमित्तिकंचयत् ॥ नित्यनैमित्तिकंचैवत्रिविधंकर्मपौरुषम् ॥ ४ ॥ सदाचारमहंश्रोतुमिच्छामिकुलनंदिनि ॥ यंकुर्वन्सुखमाप्नोतिपरत्रेहचमानवः ॥ ५ ॥ मदालसोवाच ॥ गृहस्थेनसदाकार्यमाचारपरिपालनम् ॥ नह्याचारविहीनस्यसुखमत्रपरत्रवा ॥६॥ यज्ञदानतपांसीहपुरुषस्यनभूतये ॥ भवंतियःसदाचारंसमुल्लंघ्यप्रवर्त्तते ॥ ७ ॥ दुराचारोहिपुरुषोनेहायुर्विंदतेमहत् ॥ कार्योयत्नःसदाचारेआचारोहंत्यलक्षणम् ॥ ८ ॥ तस्यस्वरूपंवक्ष्यामिसदाचारस्यपुत्रक ॥ समाहितमनाःश्रुत्वातथैवपरिपालय ॥ ९ ॥ त्रिवर्गसाधनेयत्नःकर्त्तव्योगृहमेधिना ॥ तत्संसिद्धौगृहस्थस्यसिद्धिरत्रपरत्रच ॥ १० ॥ पादेनार्थस्यपारत्र्यंकुर्यात्संचयमात्मवान् ॥ अर्धेनचात्मभरणंनित्यनैमित्तिकान्वितम् ॥ ११ ॥ पादंचात्मार्थमायस्यमूलभूतंविवर्द्धयेत् ॥ एवमाचारतःपुत्रअर्थःसाफल्यमृच्छति ॥ १२ ॥ तद्वत्पापनिषेधार्थंधर्मःकार्योविपश्चिता ॥ परत्रार्थंतथाचान्यःकाम्योत्रैवफलप्रदः ॥१३ ॥ प्रत्यवायभयात्कामस्तथान्यश्चाविरोधवान् ॥ द्विधाकामोनिगदितस्त्रिवर्गस्याविरोधतः ॥१४॥ परस्परानुबंधांश्चसर्वानेतान्विचिंतयेत् ॥ विपरीतानुबंधांश्चधर्मादींस्ताञ्छृणुष्वमे ॥ १५ ॥ धर्मोधर्मानुबंधार्थोधर्मोनात्मार्थबाधकः ॥ उभाभ्यांचद्विधाकामस्तेनतौचद्विधापुनः ॥ १६ ॥ ब्राह्मेमुहूर्त्तेबुध्येतधर्मार्थौचानुचिंतयेत् ॥ कायक्लेशांश्चतन्मूलान्वेदतत्त्वार्थमेवच ॥१७॥ उत्थायावश्यकंकृत्वाकृतशौचःसमाहितः ॥ समुत्थायतथाचम्यप्राङ्मुखोनियतःशुचिः ॥ १८ ॥ पूर्वांसंध्यांसनक्षत्रांपश्चिमांसदिवाकराम् ॥ उपासीतयथान्यायंनैनांजह्यादनापदि ॥ १९ ॥ असत्प्रलापमनृतंवाक्पारुष्यंचवर्जयेत् ॥ असच्छास्त्रमसद्वादमसत्सेवांचपुत्रक ॥ २० ॥ सायंप्रातस्तथाहोमंकुर्वीतनियतात्मवान् ॥ नोदयास्तमयेबिंबमुदीक्षेतविवस्वतः ॥ २१ ॥ केशप्रसाधनादर्शदर्शनंदंतधावनम् ॥ पूर्वाह्णएवकुर्वीतदेवतानांचतर्प

णम् ॥ २२ ॥ ग्रामावसथतीर्थानांक्षेत्राणांचैववर्त्मनि ॥ नमूत्रमनुतिष्ठेतनकृष्टेनचगोव्रजे ॥२३॥ नग्नांपरस्त्रियंनेक्षेन्नपश्येदात्मनःशकृत् ॥ उदक्या
दर्शनंस्पर्शोवर्ज्यसंभाषणंतथा ॥ २४ ॥ नाप्सुमूत्रंपुरीषंवानिष्ठीवंनसमाचारेत् ॥ नाधितिष्ठेच्छकृन्मूत्रंकेशभस्मकपालिकाः ॥ २५ ॥ तुषांगारा
स्थिचूर्णानिरजोवस्त्राणिकानिचित् ॥ नाधितिष्ठेत्तथाप्राज्ञःपथिपत्राणिवाभुवि ॥ २६ ॥ पितृदेवमनुष्याणांभूतानांचतथार्चनम् ॥ कृत्वाविभवतःप
श्चाद्गृहस्थोभोक्तुमर्हति ॥ २७ ॥ उदङ्मुखःप्राङ्मुखोवास्वाचांतोवाग्यतःशुचिः ॥ भुंजीतान्नंचतच्चित्तोह्यंतर्जानुःसदानरः ॥ २८ ॥ उपघातमृते
दोषंनान्नस्योदीरयेद्बुधः ॥ प्रत्यक्षंलवणंवर्ज्यमन्नमत्युष्णमेवच ॥ २९ ॥ नगच्छन्नैवतिष्ठन्वैविण्मूत्रोत्सर्गमाचरन् ॥ कुर्वीतनैवचाचामेन्नाकिंचिदपिभ
क्षयेत् ॥ ३० ॥ उच्छिष्टोनालपेत्किंचित्स्वाध्यायंचविवर्जयेत् ॥ गांब्राह्मणंतथाचाग्निंस्वमूर्धानंचनस्पृशेत् ॥ ३१ ॥ नचपश्येद्रविंनेन्दुंननक्षत्राणिका
मतः ॥ भिन्नासनंतथाशय्यांभाजनंचविवर्जयेत् ॥ ३२ ॥ गुरूणामासनंदेयमभ्युत्थानादिसत्कृतम् ॥ अनुकूलंतथालापमभिवादनपूर्वकम् ॥३३॥
तथानुगमनंकुर्यात्प्रतिकूलंनसंलपेत् ॥ नैकवस्त्रश्चभुञ्जीतनकुर्याद्देवतार्चनम् ॥ ३४ ॥ नगर्हयेद्द्विजान्नाग्नौमेहंकुर्वीतबुद्धिमान् ॥ नस्नायीतनरोनग्नोन
शयीतकदाचन ॥ ३५ ॥ नपाणिभ्यामुभाभ्यांचकण्डूयेतशिरस्तथा ॥ नचाभीक्ष्णंशिरःस्नानंकार्यनिष्कारणंनरैः ॥ ३६ ॥ शिरःस्नातश्चतैलेननाङ्गं
किंचिदपिस्पृशेत् ॥ अनध्यायेषुसर्वेषुस्वाध्यायंचविवर्जयेत् ॥३७॥ ब्राह्मणानलगोसूर्यान्नमेहेतकदाचन ॥ उदङ्मुखोदिवारात्रावुत्सर्गंदक्षिणामुखः
॥ ३८ ॥ आबाधासुयथाकामंकुर्यान्मूत्रपुरीषयोः ॥ दुष्कृतंनगुरोर्ब्रूयात्क्रुद्धंचैनंप्रसादयेत् ॥ ३९ ॥ परीवादंनशृणुयादन्येषामपिकुर्वताम् ॥ पन्थादे
योब्राह्मणानांराज्ञोदुःखातुरस्यच ॥४०॥ विद्याधिकस्यगुर्विण्याभारार्त्तस्ययवीयसः ॥ मूकान्धबधिराणांचमत्तस्योन्मत्तकस्यच ॥ ४१ ॥ पुंश्चल्या
कृतवैरस्यबालस्यपतितस्यच ॥ देवालयंचैत्यतरुंतथैवचचतुष्पथम् ॥ ४२ ॥ विद्याधिकंगुरुंचैवबुधःकुर्यात्प्रदक्षिणम् ॥ उपानद्वस्त्रमाल्यादिधृतमन्यै
र्नधारयेत् ॥ ४३ ॥ उपवीतमलंकारंकरकंचैववर्जयेत् ॥ प्रशस्तानिचकर्माणिकुर्वाणादीर्घजीविनः ॥४४॥ चतुर्दश्यांतथाष्टम्यांपञ्चदश्यांचपर्वसु ॥
तैलाभ्यङ्गंतथाभोगंयोषितश्चविवर्जयेत् ॥४५॥ नक्षिप्तपादजङ्घश्चप्राज्ञस्तिष्ठेत्कदाचन ॥ नचापिविक्षिपेत्पादौपादंपादेननाक्रमेत् ॥४६॥ मर्माभिघातमा
क्रोशंपैशुन्यंचविवर्जयेत् ॥ दम्भाभिमानतैक्ष्ण्यानिनकुर्वीतविचक्षणः ॥४७॥ मूर्खोन्मत्तव्यसनिनोविरूपान्मायिनस्तथा ॥ न्यूनाङ्गांश्चाधिकाङ्गां
श्चनोपहासेनदूषयेत् ॥ परस्यदण्डंनोद्यच्छेच्छिक्षार्थंपुत्रशिष्ययोः ॥४८॥ तद्वन्नोपविशेत्प्राज्ञःपादेनाक्रम्यचासनम् ॥ संयावंकृसरंमांसंनात्मार्थमुपसा
धयेत् ॥ ४९ ॥ सायंप्रातश्चभोक्तव्यंकृत्वाचातिथिपूजनम् ॥ उदङ्मुखःप्राङ्मुखोवावाग्यतोदन्तधावनम् ॥५०॥ कुर्वीतसततंवत्सवर्जयेद्वर्ज्यवीरुधः॥

नोदक्छिराःस्वपेज्ञातुनचप्रत्यक्छिरानरः ॥ ५१ ॥ शिरस्यगस्त्यमास्थायशयीताथपुरन्दरम् ॥ नतुगन्धवतीष्वप्सुस्नायीतनतथानिशि ॥ ५२ ॥
उपरागेपरंस्नानमृतेदिनमुदाहृतम् ॥ अपमृज्यान्नचास्नातोगात्राण्यम्बरपाणिभिः ॥ ५३ ॥ नचापिधूनयेत्केशान्वाससीनचधूनयेत ॥ नानुलेपनमा
दद्यादस्नातःकर्हिचिद्बुधः ॥ ५४ ॥ नचापिरक्तवासाःस्याच्चित्रासितधरोऽपिवा ॥ नचकुर्याद्विपर्यासंवाससोर्नापिभूषणे ॥ ५५ ॥ वर्ज्यंचविदशं
वस्त्रमत्यन्तोपहतंचयत् ॥ केशकीटावपन्नंचक्षुण्णंश्वभिरवेक्षितम् ॥ ५६ ॥ अवलीढावपन्नंचसारोद्धरणदूषितम् ॥ पृष्ठमांसंवृथामांसंवर्ज्यमांसंचपु
त्रक ॥५७ ॥ नभक्षयीतसततंप्रत्यक्षलवणानिच ॥ वर्ज्यंचिरोषितंपुत्रभक्तंपर्युषितंचयत् ॥ ५८ ॥ पिष्टशाकेक्षुपयसांविकारानृपनन्दन ॥ तथामांस
विकाराश्चतेचवर्ज्याश्चिरोषिताः ॥ ५९ ॥ उदयास्तमनेभानोःशयनंचविवर्जयेत् ॥ नास्नातोनैवसंविष्टोनचैवान्यमनानरः ॥ ६० ॥ नचैवशयने
नोर्व्यामुपविष्टोनशब्दवत् ॥ नचैकवस्त्रोनवदन्प्रेक्षतामप्रदायच ॥ ६१ ॥ भुंजीतपुरुषःस्नातःसायंप्रातर्यथाविधि ॥ परदारानगन्तव्याःपुरुषेणवि
पश्चिता ॥ ६२ ॥ इष्टापूर्तायुषांहन्त्रीपरदारगतिर्नृणाम् ॥ नहीदृशमनायुष्यंलोकेकिंचनविद्यते ॥ ६३ ॥ यादृशंपुरुषस्येहपरदाराभिमर्शनम् ॥
देवार्चनाग्निकार्याणितथागुर्वभिवादनम् ॥ ६४ ॥ कुर्वीतसम्यगाचम्यतद्वदन्नभुजिक्रियाम् ॥ अफेनाभिरगन्धाभिरद्भिरच्छाभिरादरात ॥ ६५ ॥
आचामेत्पुत्रपुण्याभिःप्राङ्मुखोवाप्युदङ्मुखः ॥ अन्तर्जलादावसथाद्वल्मीकान्मूषिकस्थलात् ॥ ६६ ॥ कृतशौचावशिष्टाश्चवर्जयेत्पंचवैमृदः ॥
प्रक्षाल्यहस्तौपादौचसमभ्युक्ष्यसमाहितः ॥ ६७ ॥ अन्तर्जानुस्तथाचामेत्रिश्चतुर्वापिबेदपः ॥ परिमृज्यद्विरास्यान्तंखानिमूर्धानमेवच ॥ ६८ ॥
सम्यगाचम्यतोयेनक्रियांकुर्वीतवैशुचिः ॥ देवतानामृषीणांचपितॄणांचैवयत्नतः ॥ ६९ ॥ समाहितमनाभूत्वाकुर्वीतसततंनरः ॥ क्षुत्वानिष्ठीव्यवा
सश्चपरिधायाचमेद्बुधः ॥७०॥ क्षुतेऽवलीढेवान्तेचतथानिष्ठीवनादिषु ॥ कुर्यादाचमनंस्पर्शंगोपृष्ठस्यार्कदर्शनम् ॥ ७१ ॥ कुर्वीतालम्बनंचापिदक्षि
णश्रवणस्यवै ॥ यथाविभवतोह्येतत्पूर्वाभावेततःपरम् ॥७२॥ अविद्यमानेपूर्वोक्तेउत्तरप्राप्तिरिष्यते ॥ नकुर्याद्दन्तसंघर्षनात्मनोदेहताडनम् ॥७३ ॥
स्वप्नाध्यापनभोज्यानिस्वाध्यायंचविवर्जयेत ॥ सन्ध्यायांमैथुनंचापितथाप्रस्थानमेवच ॥ ७४ ॥ पूर्वाह्णेतातदेवानांमनुष्याणांचमध्यमे ॥ भक्त्या
तथापराह्णेचकुर्वीतपितृपूजनम् ॥ ७५ ॥ शिरःस्नातश्चकुर्वीतदैवंपैत्र्यमथापिवा ॥ प्राङ्मुखोदङ्मुखोवापिश्मश्रुकर्मचकारयेत् ॥ ७६ ॥ व्यङ्गांवि
वर्जयेत्कन्यामकुलांचापिरोगिणीम् ॥ विकृतांपिंगलांचैववाचालांसर्वदूषिताम् ॥ ७७ ॥ अव्यंगांगींसौम्यनाम्नींसर्वलक्षणलक्षिताम् ॥ तादृशीमुद्वहे
त्कन्यांश्रेयःकामोनरःसदा ॥ ७८ ॥ उद्वहेत्पितृमात्रोश्चसप्तमींपंचमींतथा ॥ रक्षेद्दारांस्त्यजेदीर्षांदिवाचस्वप्नमैथुने ॥ ७९ ॥ परोपतापकंकर्मजन्तु

पीडांचवर्जयेत् ॥ उदक्याःसर्ववर्णानांवर्ज्यारात्रिचतुष्टयम् ॥ ८० ॥ स्त्रीजन्मपरिहारार्थंपंचमीमपिवर्जयेत् ॥ ततःषष्ठ्यांव्रजेद्रात्र्यांश्रेष्ठायुग्माः सुपुत्रक ॥ ८१॥ पर्वाणिवर्जयेन्नित्यमृतुकालेपियोषितः ॥ तस्मान्नित्यंनरोगच्छेच्छेषयुग्मासुपुत्रक ॥ ८२ ॥ युग्मासुपुत्राजायन्तेस्त्रियोऽयुग्मासुरात्रिषु ॥ तस्माद्युग्मासुपुत्रार्थीसंविशेतसदानरः ॥८३॥ विधर्मिणोऽह्निपूर्वाख्येसंध्याकालेचषण्ढकाः ॥ क्षुरकर्मणिवान्तेचस्त्रीसंभोगेचपुत्रक ॥८४॥ स्नायीतचैलवान्प्राज्ञःकटभूमिमुपेत्यच ॥ देववेदद्विजातीनांसाधुसभ्यमहात्मनाम् ॥ ८५ ॥ गुरोःपतिव्रतानांचतथायज्वितपस्विनाम् ॥ परीवादंनकुर्वीतपरिहासंचपुत्रक ॥ ८६ ॥ कुर्वतामविनीतानांनश्रोतव्यंकथंचन ॥ देवपित्र्यातिथेयाश्चक्रियाःकुर्वीतवैबुधः ॥ ८७ ॥ स्वाध्यायंचापिकुर्वीतयथाशक्त्याह्यतंद्रितः ॥ नोत्कृष्टशय्यासनयोर्नापकृष्टस्यचारुहेत् ॥ ८८ ॥ नचामङ्गल्यवेषःस्यान्नचामङ्गल्यवाग्भवेत् ॥ धवलाम्बरसंवीतः सितपुष्पविभूषितः ॥ ८९ ॥ नोद्धतोन्मत्तमूढैश्चनाविनीतैश्चपण्डितः ॥ गच्छेन्मैत्रींनचाशीलैर्नचचौर्यादिदूषितैः ॥ ९० ॥ नचातिव्ययशीलैश्चनलुब्धैर्नापिवैरिभिः ॥ नानृतकैस्तथाक्रूरैःसहासीतकदाचन ॥ नबन्धकीभिर्नन्यूनैर्बन्धकीपतिभिस्तथा ॥ ९१ ॥ सार्द्धंनबलिभिःकुर्यान्नचन्यूनैर्नेनिन्दितैः ॥ नसर्वशङ्किभिर्नित्यंनचदैवपरैर्नरैः ॥ ९२ ॥ कुर्वीतसाधुभिर्मैत्रींसदाचारावलम्बिभिः ॥ प्राज्ञैरपिशुनैःशक्तैःकर्मण्युद्योगभागिभिः ॥ ॥ ९३ ॥ वेदैर्विद्याव्रतस्नातैःसहासीतसदाबुधः ॥ सुहृद्दीक्षितभूपालस्नातकश्वशुरैःसह ॥ ऋत्विगादीन्षडर्घार्हानर्चयेच्चगृहागतान् ॥ ९४ ॥ यथाविभवतःपुत्रद्विजान्संवत्सरोषितान् ॥ अर्चयेन्मधुपर्केणयथाकालमतन्द्रितः ॥ ९५ ॥ तिष्ठेच्चशासनेतेषांश्रेयस्कामोद्विजोत्तमः ॥ नचतान्विवदेद्धीमानाक्रुष्टश्चापितैःसदा ॥ ९६ ॥ सम्यग्गृहार्चनंकृत्वायथास्थानमनुक्रमात् ॥ संपूजयेत्ततोवह्निंदद्याच्चैवाहुतीःक्रमात् ॥ ९७ ॥ प्रथमांब्रह्मणेदद्यात्प्रजानांपतयेततः ॥ तृतीयांचैवगुह्येभ्यःकश्यपायतथापराम् ॥ ९८ ॥ ततोऽनुमतयेदत्त्वादद्याद्गृहबलिंततः ॥ पूर्वंख्यातोमयायस्तेनित्यकर्मक्रियाविधिः ॥ ९९ ॥ वैश्वदेवंततःकुर्याद्बलयस्तत्रमेशृणु ॥ यथास्थानविभागंतुदेवानुद्दिश्यवैपृथक् ॥ १०० ॥ पर्जन्याद्भ्योधरित्र्यैचदद्याच्चमणिकेत्रयम् ॥ ततोधातुर्विधातुश्चदद्याद्द्वारेगृहस्यतु ॥ वायवेचप्रतिदिशंदिग्भ्यःप्राच्यादितःक्रमात् ॥ १०१ ॥ ब्रह्मणेचान्तरिक्षायसूर्यायचयथाक्रमम् ॥ विश्वेभ्यश्चैवदेवेभ्योविश्वभूतेभ्यएवच ॥ १०२ ॥ उषसेभूतपतयेदद्याच्चोत्तरतस्ततः ॥ स्वधानमइतीत्युक्त्वापितृभ्यश्चापिदक्षिणे ॥ १०३ ॥ कृत्वापसव्यंवायव्यांयक्ष्मैतत्तेतिभाजनात् ॥ अन्नावशेषमिच्छन्वैतोयंदद्याद्यथाविधि ॥ १०४ ॥ ततोन्नाग्रंसमुद्धृत्यहन्तकारोपकल्पनम् ॥ यथाविधियथान्यायंब्राह्मणायोपपादयेत् ॥ १०५ ॥ कुर्यात्कर्माणितीर्थेनस्वेनस्वेनयथाविधि ॥ देवादीनांतथाकुर्याद्ब्राह्मेणाचमनक्रियाम् ॥ १०६ ॥

अंगुष्ठोत्तरतोरेखापाणेर्यादक्षिणस्यतु ॥ एतद्ब्राह्ममितिख्यातंतीर्थमाचमनायवै ॥ १०७ ॥ तर्जन्यंगुष्ठयोरन्तःपैत्रंतीर्थमुदाहृतम् ॥ पितॄणां
तेनतोयादिदद्यान्नान्दीमुखादृते ॥ १०८ ॥ अंगुल्यग्रेतथादैवंतेनदिव्यक्रियाविधिः ॥ तीर्थंकनिष्ठिकामूलेकायंतेनप्रजापतेः ॥ १०९ ॥ एव
मेभिःसदातीर्थैर्देवानांपितृभिःसह ॥ सदाकार्याणिकुर्वीतनान्यत्तीर्थेनकर्हिचित ॥ ११० ॥ ब्राह्मेणाचमनंशस्तंपित्र्यंपैत्रेणसर्वदा ॥ देवतीर्थेनदे
वानांप्राजापत्यंनिजेनच ॥ १११ ॥ नान्दीमुखानांकुर्वीतप्राज्ञःपिण्डोदकक्रियाम् ॥ प्राजापत्येनतीर्थेनयच्चकिंचित्प्रजापतेः ॥ ११२ ॥ युगपज्ज
लमग्निंचबिभृयान्नविचक्षणः ॥ गुरुदेवान्प्रतितथानचपादौप्रसारयेत् ॥ ११३ ॥ नाचक्षीतधयन्तींगांजलंनाञ्जलिनापिबेत् ॥ शौचकालेषुसर्वेषुगु
रुष्वल्पेषुवापुनः ॥ ११४ ॥ नविलम्बेतशौचार्थंनमुखेनानलंधमेत् ॥ तत्रपुत्रनवस्तव्यंयत्रनास्तिचतुष्टयम् ॥ ११५ ॥ ऋणप्रदातावैद्यश्चश्रोत्रि
यःसजलानदी ॥ जितामित्रोनृपोयत्रबलवान्धर्मतत्परः ॥ ११६ ॥ तत्रनित्यंवसेत्प्राज्ञःकुतःकुनृपतःसुखम् ॥ यत्राप्रधृष्योनृपतिर्यत्रसस्यवतीमही ॥
॥ ११७ ॥ पौरासुसंयतायत्रसततंन्यायवर्त्तिनः ॥ यत्रामत्सरिणोलोकास्तत्रवासःसुखोदयः ॥ ११८॥ यस्मिन्कृषीवलाराष्ट्रेप्रायशोनातिभोगिनः ॥
यत्रौषधान्यशेषाणिवसेत्तत्रविचक्षणः ॥ ११९ ॥ तत्रपुत्रनवस्तव्यंयत्रैतत्त्रितयंसदा ॥ जिगीषुःपूर्ववैरश्चजनश्चसततोत्सवः ॥ १२० ॥ वसेन्नित्यंसु
शीलेषुसहवासिषुपण्डितः ॥ इत्येतत्कथितंपुत्रमयातेहितकाम्यया ॥ १२१ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽलर्कानुशासनेसदाचारवर्णनंनाम
एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ अतःपरंशृणुष्वत्वंवर्ज्यावर्ज्यप्रतिक्रियाम् ॥ भोज्यमन्नंपर्युषितंस्नेहाक्तंचिरसंभृतम् ॥ १ ॥
अस्नेहाश्चापिगोधूमयवगोरसविक्रियाः ॥ शशकःकच्छपोगोधाश्वावित्खड्गोऽथपुत्रक ॥ २ ॥ भक्ष्याह्येतेतथावर्ज्यौग्रामशूकरकुक्कुटौ ॥ पितृदेवादिशे
षश्चश्राद्धेब्राह्मणकाम्यया ॥ ३ ॥ प्रोक्षितंचौषधार्थंचखादन्मांसंनदुष्यति ॥ शङ्खाश्मस्वर्णरूप्याणांरज्जूनामथवाससाम् ॥ ४ ॥ शाकमूलफलानां
चतथाविदलचर्मणाम् ॥ मणिवज्रप्रवालानांतथामुक्ताफलस्यच ॥ ५ ॥ गात्राणांचमनुष्याणामम्बुनाशौचमिष्यते ॥ पात्राणांचमसानांचवारि
णाशुद्धिरिष्यते ॥ ६ ॥ ताम्रायःकांस्यरैत्यानांत्रपुषःसीसकस्यच ॥ शौचंयथार्थंकर्तव्यंक्षाराम्लोदकवारिणा ॥ ७ ॥ तथायसानांतोयेनग्राव्णःसंघ
र्षणेनच ॥ सस्नेहानांचभाण्डानांशुद्धिरुष्णेनवारिणा ॥ ८ ॥ शूर्पधान्याजिनानांचमुशलोलूखलस्यच ॥ संहतानांचवस्त्राणांप्रोक्षणात्संचयस्यच ॥
॥ ९ ॥ वल्कलानामशेषाणामम्बुमृच्छौचमिष्यते ॥ तृणकाष्ठौषधीनांचप्रोक्षणाच्छुद्धिरिष्यते ॥ १० ॥ आविकानांसमस्तानांकेशानांचापिमेध्य
ता ॥ सिद्धार्थकानांकल्केनतिलकल्केनवापुनः ॥ ११ ॥ साम्बुनातातभवतिउपघातवतांसदा ॥ तथाकार्पासिकानांचविशुद्धिर्जलभस्मना ॥१२॥

नागदन्तास्थिशृङ्गाणांतक्षणाच्छुद्धिरिष्यते ॥ पुनःपाकेनभाण्डानांपार्थिवानांचमेध्यता ॥ १३॥ शुचिर्भैक्षंकारुहस्तैःपण्यंयच्चप्रसारितम् ॥ योषि न्मुखंबालमुखमात्मवृद्धमुखंतथा ॥ १४ ॥ रथ्यागतमविज्ञातंदासवर्गादिनाहृतम्॥ वाक्प्रशस्तंचिरातीतमनेकान्तरितंलघु॥ १५ ॥ अतिप्रभूतंबालं चवृद्धातुरविचेष्टितम् ॥ कर्मान्ताङ्गारशालाश्चस्तनन्धयसुताःस्त्रियः ॥ १६ ॥ अभ्यस्यचतथावाचःस्रवन्त्योऽनन्धबुद्बुदाः ॥ भूमिर्विशुध्यतेकाला दाहमार्जनगोक्रमैः ॥ १७ ॥ लेपादुल्लेखनात्सेकाद्वेश्मसंमार्जनार्चनात् ॥ केशकीटावपन्नेघ्रेगोघ्रातेमक्षिकान्विते॥ १८ ॥ मृदंबुभस्मनातातप्रोक्षित व्यंविशुद्धये ॥ औदुम्बराणामम्लेनक्षारेणत्रपुसीसयोः ॥ १९ ॥ भस्माम्बुभिश्चकांस्यानांशुद्धिःप्लावोद्रवस्यच ॥ अमेध्याक्तस्यमृत्तोयैर्गन्धापहरणे नच ॥ २० ॥ अन्येषांचैवतद्द्रव्यैर्वर्णगन्धापहारतः ॥ चांडालैरंत्यजैश्चैवम्लेच्छैरस्पृश्यजातिभिः ॥ २१ ॥ स्पृष्टमक्षालितंधान्यमनर्हंसर्वकर्मणि ॥ द्रोणादधस्तुयद्धान्यंतस्यायंविधिरुच्यते॥ २२॥ द्रोणादूर्ध्वंतुयद्धान्यंप्रोक्षणादेवशुध्यति ॥ रथ्यासुपतितंधान्यंदग्ध्वायत्नेनवंदयेत् ॥ २३ ॥ उद्धृत्य मूर्ध्नाञादद्याल्लक्ष्मीर्नश्यतिचान्यथा ॥ शुचिगोतृप्तिकृत्तोयंप्रकृतिस्थंमहीगतम् ॥ २४ ॥ तथामांसंचचंडालक्रव्यादादिनिपातितम् ॥ रथ्यागतंचचे लादितातवाताच्छुचिस्मृतम् ॥ २५ ॥ गजोऽग्निरश्वोगाश्छायारश्मयःपवनोमही ॥ विप्रुषोमक्षिकाद्याश्चदुष्टसङ्गाददोषिणः ॥ २६ ॥ अजाश्वौमुख तोमेध्यौनगोर्वत्सस्यचाननम् ॥ मातुःप्रस्रवणंमेध्यंशकुनिःफलपातने ॥ २७ ॥ आसनंशयनंयानंनावःपथितृणानिच ॥ सोमसूर्यांशुपवनैःशुध्यन्ते तानिपण्यवत् ॥२८॥ रथ्याप्रसर्पणेस्नानेक्षुतपानान्नकर्मसु ॥ आचामेतयथान्यायंवासोविपरिधायच ॥ २९॥ स्पृष्टानामप्यसंस्पृश्यैर्विरथ्याकर्दमांभ साम् ॥ पक्वेष्टरचितानांचमेध्यतावायुसंगमात्॥ ३० ॥प्रभूतोपहतादन्नादग्रमुद्धृत्यसंत्यजेत् ॥ शेषस्यप्रोक्षणंकुर्यादाचम्याद्भिस्तथामृदा ॥ ३१ ॥ उप वासस्त्रिरात्रंतुदुष्टभक्ष्याशिनोभवेत् ॥ अज्ञातेज्ञानपूर्वंतुतद्दोषोपशमेनतु॥ ३२॥ उदक्याश्वशृगालादीन्सूतिकान्त्यावसायिनः ॥ स्पृष्ट्वास्नायीतशौचार्थं तथैवमृतहारिणः॥ ३३ ॥ नारंस्पृष्ट्वास्थिसस्नेहंस्नातःशुध्यतिमानवः ॥ आचम्यैवतुनिःस्नेहंगामालभ्यार्कमीक्ष्यवा ॥ ३४ ॥ नलंवयेत्तथैवासृक्ष्ठीवनोद्व र्तनानिच ॥ नोद्यानादौविकालेषुप्राज्ञस्तिष्ठेत्कदाचन॥ ३५ ॥ नचालपेज्जनद्विष्टांवीरहीनांतथास्त्रियम् ॥ गृहादुच्छिष्टविण्मूत्रपादाम्भांसिक्षिपेद्बहिः ॥ ॥ ३६ ॥ पंचपिण्डाननुद्धृत्यनस्नायात्परवारिणा ॥ स्नायीतदेवखातेषुगंगाह्रदसरित्सुच ॥ ३७॥ देवतापितृसच्छास्त्रयज्ञमन्त्रादिनिन्दकैः ॥ कृत्वातु स्पर्शनालापंशुध्येतार्कावलोकनात् ॥ ३८ ॥ अवलोक्यतथोदक्यामन्त्यजंपतितंशवम् ॥ विधर्मिसूतिकाषण्ढविवस्त्रान्त्यावसायिनः॥ ३९॥मृतनिर्या तकांश्चैवपरदाररताश्चये॥ एतदेवहिकर्तव्यंप्राज्ञैःशोधनमात्मनः॥ ४० ॥ अभोज्यसूतिकाषण्ढमार्जाराखुश्वकुक्कुटान् ॥ पतिताविद्धचण्डालमृतहारांश्च

धर्मवित् ॥४१॥ संस्पृश्यशुध्यतेस्नानादुदक्याग्रामसूकरौ ॥ तद्वच्चसूतिकाशौचदूषितौपुरुषावपि ॥ ४२ ॥ (अंतःपरंशृणुष्वत्वंस्त्रीधर्मान्ननुविस्तरात् ॥
उदुंबरेवसेन्नित्यंभवानीसर्वदेवता ॥ ४३ ॥ ततःसाप्रत्यहंपूज्यागन्धपुष्पाक्षतादिभिः॥ अशून्यादेहलीकार्याप्रातःकालेविशेषतः ॥ ४४ ॥ यस्यशून्याभ
वेत्सातुशून्यंतस्यकुलंभवेत् ॥ पादस्यस्पर्शनंतत्रअसंपूज्यचलंघनम्॥ कुर्वन्नरकमाप्नोतितस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥ ४५ ॥ प्रातःकालेस्त्रियाकार्यंगोमयेना
नुलेपनम्॥ प्रत्यहंसदनेतस्मान्नैवदुःखानिपश्यति ॥ ४६ ॥ स्पृशंतिरश्मयोयस्यगृहंसंमार्जनादृते ॥ भवन्तिविमुखास्तस्यपितरोदेवमातरः ॥ ४७ ॥
निशायाःपश्चिमेयामेधान्यसंस्करणादिकम् ॥कुरुतेयातुमोहेनवंध्याजन्मनिजन्मनि ॥ ४८ ॥ सन्ध्याकालेतुसम्प्राप्तेमार्जनंनकरोतिया ॥ भर्तृही
नाभवेत्सातुनिःस्वाजन्मनिजन्मनि ॥ ४९ ॥ अकृतस्वस्तिकांयातुकामलितांचमेदिनीम् ॥ तस्याःस्त्रियाविनश्यन्तिवित्तमायुर्यशस्तथा ॥ ५० ॥
मार्जनीचुल्लिकाष्ठीवदृषदश्चोपलंतथा ॥ नाक्रमेदंघ्रिणाजातुपुत्रदारधनक्षयात् ॥ ५१ ॥ उलूखलंचमुसलंतथाचैवतुवर्षणम्॥ पदाक्रमणात्पापीयान्नाप्नो
त्येवोत्तमांगतिम् ॥ ५२ ॥ भिन्नासनंयोगपट्टंतथैवमृगचर्मच ॥ कृष्णाविकंतथातातवर्जयेत्पुत्रवान्गृही ॥ ५३ ॥ दक्षिणाभिमुखोयस्तुविदिक्संमुख
एवच ॥ केशान्संस्कुरुतेमर्त्योधननाशंचविन्दति ॥५४॥ अनूढस्तुनकुर्वीतभुक्त्वादन्तविशोधनम् ॥ पादुकारोहणंचैवतिलैश्चापिसतर्पणम् ॥ ५५ ॥
नजीवत्पितृकःकुर्यादर्धकक्षोत्तरीयकम् ॥ दर्शश्राद्धंनकुर्वीतदर्शस्नानंकथंचन ॥५६॥ पादुकारोहणंचैवयोगपट्टकमेवच ॥ नजीवत्पितृकःकुर्याद्द्वया
श्राद्धंतथैवच ॥५७॥ दीपभांडमयीच्छायाबिभीतककुरंटजा॥ वर्जनीयासदापुत्रयदिजीवितुमिच्छसि ॥५८॥ अधोवस्त्रेणयोवायुंकुरुतेशिरसिद्विज॥
स्थालेनचर्मशूर्पाभ्यांसकृतंतस्यनश्यति ॥५९॥) ॥ अलर्कउवाच ॥ ॥ भवत्याकीर्तिताभोज्यायएतेसूतिकादयः ॥ अमीषांश्रोतुमिच्छामितत्त्वतो
लक्षणानिह ॥ ६० ॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ ब्राह्मणीब्राह्मणस्येहयावरोधत्वमागता ॥ तावुभौसूतिकेत्युक्तौतयोरन्नंविगर्हितम् ॥ ६१ ॥ नजुहो
त्युचितेकालेनाश्नातिनददातिच ॥ पितृदेवार्चनाद्धीनःषंढःसपरिगीयते ॥ ६२ ॥ दंभार्थेयजतेयश्चतप्यतेचतपस्तथा ॥ नपरार्थमिहेत्युक्तःसमार्जा
रःस्मृतोबुधैः ॥ ६३ ॥ विभवेसतिनैवात्तिनददातिजुहोतिच ॥ तमाहुराखुतस्यान्नमुक्त्वाकृच्छ्रेणशुद्ध्यति ॥ ६४ ॥ सभागतानांमर्त्यानांपक्षपातंसमा
श्रयेत् ॥ तमाहुःकुक्कुटंदेवास्तस्याप्यन्नंविगर्हितम् ॥६५॥ स्वधर्मंयःसमुच्छिद्यपरधर्मंसमाश्रयेत् ॥ अनापदिसविद्वद्भिःपतितःपरिकीर्तितः ॥ ६६ ॥
देवत्यागीगुरुत्यागीगुरुपत्न्युज्झकस्तथा ॥ गोब्राह्मणस्त्रीवधकृदपविद्धःप्रचक्षते॥ येषांकुलेनवेदोस्तिनशास्त्रंनैवचव्रतम् ॥६७॥ तेनग्नाःकीर्तिताःसद्भि

१ इतो 'ऽलर्कउवाच' इत्यतः प्राक् एकस्मिन्नेव जीर्णपुस्तके पद्यान्युपलभ्यन्ते ।

स्तेषामन्नंविगर्हितम् ॥६८॥ आशाकर्त्तुस्त्वदाताचदातुश्चप्रतिषेधकः ॥ शरणागतंयस्त्यजतिसचांडालोनराधमः ॥६९॥ योबांधवैःपरित्यक्तःसाधुभि
र्ब्राह्मणैरपि ॥ कुंडाशीयश्चतस्यान्नंभुक्त्वाचांद्रायणंचरेत् ॥ ७० ॥ योनित्यकर्मणोहानिंकुर्यान्नैमित्तिकस्यच ॥ भुक्त्वान्नंतस्यशुद्ध्यर्थंचत्रिरात्रोपोषि
तोनरः ॥ ७१ ॥ यस्यचातुर्दिनंहानिर्गृहेनित्यस्यकर्मणः ॥ यश्चब्राह्मणसन्त्यक्तःकिल्बिषीसनराधमः ॥ ७२ ॥ नित्यस्यकर्मणोहानिंनकुर्वीतक
दाचन ॥ तस्यत्वकरणेबन्धःकेवलंमृतजन्मसु ॥ ७३ ॥ दशाहंब्राह्मणस्तिष्ठेद्दानहोमादिवर्जितः ॥ क्षत्रियोद्वादशाहंचवैश्योमासार्द्धमेवच ॥ ७४ ॥
शूद्रस्तुमासमासीतनित्यकर्मविवर्जितः ॥ रोगगृहादिविधिनानित्यकर्मविधिच्युतः ॥ ७५ ॥ पादकृच्छ्रंततःकृत्वागांदत्त्वाशुद्धिमाप्नुयात् ॥ ततःपरं
निजंकर्मकुर्युःसर्वेयथोदितम् ॥ ७६ ॥ प्रेतायसलिलंदेयंबहिर्गेहाच्चगोत्रिकैः ॥ प्रथमेऽह्नितृतीयेवासप्तमेनवमेतथा ॥ ७७ ॥ भस्मास्थिचयनंकार्यंच
तुर्थेगोत्रिकैर्दिने ॥ ऊर्ध्वंसंचयनात्तेषामङ्गस्पर्शोविधीयते॥७८॥ सोदकैस्तुक्रियाःसर्वाःकार्याःसंचयनात्परम् ॥ स्पर्शएवसपिण्डानांमृताहनितथोभ
योः ॥७९ ॥ वृक्षाहिगोदंष्ट्रिशस्त्रतोयोद्बंधनवह्निषु ॥विषप्रपातादिमृतेप्रायोनाशकयोरपि॥८०॥बालेदेशान्तरस्थेचतथाप्रव्रजितेमृते ॥ सद्यःशौचमथा
न्यैश्चत्र्यहमुक्तमशौचकम् ॥८१॥ नैवोर्ध्वंदैहिकंकार्यंनचकार्योदकक्रिया॥गर्भस्रावेतदेवोक्तंपूर्णकालेनशुध्यति ॥८२॥ ब्राह्मणानामहोरात्रंक्षत्रियाणां
दिनत्रयम् ॥ षड्रात्रमपिवैश्यानांशूद्राणांद्वादशाह्निकम् ॥८३॥ सपिण्डानांसपिण्डस्तुमृतेऽन्यस्मिन्मृतोयदि ॥ पूर्वाशौचसमाख्यातैःकार्यातस्यदि
नैःक्रिया ॥८४॥ एषएवविधिर्दृष्टोजन्मन्यपिहिसूतके॥ सपिण्डानांसपिण्डेषुयथावत्सोदकेषुच ॥८५॥ जातेपुत्रेपितुःस्नानंसचैलंतुविधीयते॥मृतेहि
सर्वबन्धूनामित्याहभगवान्भृगुः॥८६॥तत्रापियदिचान्यस्मिञ्जातेजायेतचापरः ॥ तत्रापिशुद्धिरुद्दिष्टापूर्वजन्मवतोदिनैः ॥८७॥ दशद्वादशमासार्द्धमा
ससंख्यैर्दिनैर्गतैः ॥ स्वाःस्वाःकर्मक्रियाःकुर्युःसर्ववर्णायथाविधि ॥ ८८ ॥ प्रेतमुद्दिश्यकर्त्तव्यमेकोद्दिष्टंततःपरम् ॥ सपिंडीकरणंचैवकार्यमावत्सरान्नरैः
॥८९॥ ततःपितृत्वमापन्नेदर्शपूर्णादिभिस्त्रिभिः॥प्रीणयंस्तस्यकर्तव्यंयथाश्रुतिनिदर्शनम् ॥९०॥ दानानिचैवदेयानिब्राह्मणेभ्योमनीषिभिः ॥यद्यदिष्ट
तमंलोकेयच्चास्यदयितंगृहे ॥ तत्तद्गुणवतेदेयंतदेवाक्षयमिच्छता ॥९१॥ प्रेतंप्रेतंसमुद्दिश्यभूमिधेन्वादिकंस्वकम् ॥ दद्याद्येनास्यसंप्रीताःपितरःसंतिपु
त्रक ॥९२॥ पूर्णैस्तुदिवसैःस्पृष्ट्वासलिलंवाहनायुधम् ॥ प्रतोददण्डौचतथासम्यग्वर्णाःकृतक्रियाः ॥ ९३ ॥ स्ववर्णधर्मनिर्दिष्टमुपादानंतथाक्रियाः ॥
कुर्युःसमस्ताःशुचयःपरत्रेहचभूतिदाः ॥ ९४ ॥ अध्येतव्यात्रयीनित्यंभवितव्यंविपश्चिता ॥ धर्मतोधनमाहार्यंयष्टव्यंचापियत्नतः ॥ ९५ ॥ यच्चा
पिकुर्वतोनात्माजुगुप्सामेतिपुत्रक ॥ तत्कर्त्तव्यमशंकेनयन्नगोप्यंमहाजने ॥ एवमाचरतोवत्सपुरुषस्यगृहेसतः ॥ ९६ ॥ धर्मार्थकामसंप्राप्त्यापरत्रेहच

शोभनम् ॥ १७ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽलर्कानुशासनेधर्माधर्मनिरूपणंनामद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥३२ ॥ ॥ जडउवाच ॥ सएवमनुशिष्टःस न्मात्रासंप्राप्ययौवनम् ॥ ऋतध्वजसुतश्चक्रेसम्यग्दारपरिग्रहम् ॥ १ ॥ पुत्रांश्चोत्पादयामासयज्ञैश्चाप्ययजद्विभुः ॥ पितुश्चसर्वकालेषुचकाराज्ञानु पालनम् ॥ २ ॥ ततःकालेनमहतासंप्राप्यचरमंवयः ॥ चक्रेभिषेकंपुत्रस्यतस्यराज्येऋतध्वजः ॥ ३ ॥ भार्ययासहधर्मात्मायियासुस्तपसेवनम् ॥ अवतीर्णोमहीरक्षोमहाभागोमहीपतिः ॥४॥ मदालसाचतनयंप्राहेदंपश्चिमंवचः ॥ कामोपभोगसंसर्गप्रहाणायसुतस्यवै ॥५॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ यदादुःखमसह्यंतेप्रियबन्धुवियोगजम् ॥ शत्रुबाधोद्भवंवापिवित्तनाशात्मसंभवम् ॥ ६ ॥ भवेत्तत्कुर्वतोराज्यंगृहधर्मावलम्बिनः ॥ दुःखायतनभूतो हिममत्वालम्बनोगृही ॥ ७॥ तदास्मात्पुत्रनिष्कृश्यमद्दत्तादंगुलीयकात् ॥ वाच्यंतेशासनंपट्टेसूक्ष्माक्षरनिवेशितम् ॥ ८ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥ इत्युक्काप्रददौतस्मैसौवर्णंसांगुलीयकम् ॥ आशिषश्चापियायोग्याःपुरुषस्यगृहेसतः ॥ ९ ॥ ततः कुवलयाश्वोऽसौसाचदेवीमदालसा ॥ पुत्राय दत्त्वातद्राज्यंतपसेकाननंगतौ ॥ १० ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमदालसोपाख्यानंनामत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ जडउवाच ॥ सोऽप्यलर्कोयथान्यायंपुत्रवन्मुदिताःप्रजाः ॥ पालयामासधर्मात्मास्वेस्वेकर्मण्यवस्थिताः ॥ १ ॥ दुष्टेषुदंडंशिष्टेषुसम्यक्चपरिपालनम् ॥ कुर्वन्परां मुदंलेभेइयाजचमहामखैः ॥ २ ॥ अजायंतसुताश्चास्यमहाबलपराक्रमाः ॥ धर्मात्मानोमहात्मानोविमार्गपरिपन्थिनः ॥ ३ ॥ चकारसोऽर्थंधर्मेणध र्ममर्थेनवापुनः ॥ तयोश्चैवाविरोधेनबुभुजेविषयानपि ॥ ४ ॥ एवंबहूनिवर्षाणितस्यपालयतोमहीम् ॥ धर्मार्थकामसक्तस्यजग्मुरेकमहर्यथा ॥ ५ ॥ वैराग्यंनास्यसंजज्ञेभुंजतोविषयान्प्रियान् ॥ नचाप्यलमभूत्तस्य धर्मार्थोपार्जनंप्रति ॥ ६ ॥ तंतथाभोगसंसर्गप्रमत्तमजितेन्द्रियम् ॥ सुबाहुर्नामशु श्रावभ्राताातस्यवनेचरः ॥ ७ ॥ तंबुबोधयिषुःसोऽथचिरंध्यात्वामहामतिः ॥ तद्वैरिसंश्रयंतस्यश्रेयोऽमन्यतभूपतेः ॥ ८ ॥ ततःसकाशिभूपालमुदीर्ण बलवाहनम् ॥ स्वराज्यमाप्तुमागच्छद्बहुशःशरणंकृती ॥ ९ ॥ सोऽपिचक्रेबलोद्योगमलर्कंप्रतिपार्थिवः ॥ दूतंचप्रेषयामासराज्यमस्मैप्रदीयताम् ॥ ॥ १० ॥ सोऽपिनैच्छत्तदादातुमाज्ञापूर्वंस्वधर्मवित् ॥ प्रत्युवाचचतंदूतमलर्कःकाशिभूभृतः ॥ ११ ॥ मामेवाभ्येत्यहार्देनयाचतांराज्यमग्रजः ॥ नाक्रांत्यासंप्रदास्यामिभयेनाल्पामपिक्षितिम् ॥१२॥ सुबाहुरपिनोयाच्ञांचकारमतिमांस्तदा ॥ नधर्मःक्षत्रियस्येतियाच्ञावीर्यधनोहिसः ॥ १३ ॥ ततःसमस्तसैन्येनकाशीशःपरिवारितः ॥ आक्रान्तुमभ्यगाद्राष्ट्रमलर्कस्यमहीपतेः ॥ १४ ॥ अनन्तरैश्चसंश्लेषमभ्येत्यतदनन्तरम् ॥ तेषामन्यतमै र्भृत्यैःसमाक्रम्यानयद्वशम् ॥ १५ ॥ अपीडयंश्चसामंतांस्तस्यराष्ट्रोपरोधनैः ॥ तथादुर्गांतपालांश्चचक्रेचाटविकान्वशे ॥ १६ ॥ कांश्चिच्चोपप्रदाने

नकांश्चिद्देदेनपार्थिवान् ॥ सान्नैवान्यान्वशंनिन्येनिभृतास्तस्ययेऽभवन् ॥ १७ ॥ ततःसोऽल्पबलोराजापरचक्रावपीडितः ॥ कोशक्षयमवापोच्चैः
पुरंचारुध्यतारिणा ॥ १८ ॥ इत्थंसंपीडयमानस्तुक्षीणकोशोदिनेदिने ॥ विषादमागात्परमंव्याकुलत्वंचचेतसः ॥ १९ ॥ आर्तिंसपरमांप्राप्यतत्स
स्मारांगुलीयकम् ॥ यदुद्दिश्यपुराप्राहमातातस्यमदालसा ॥ २० ॥ ततःस्नातःशुचिर्भूत्वावाचयित्वाद्विजोत्तमान् ॥ निष्कृष्यशासनंतस्माद्ददृशे
प्रस्फुटाक्षरम् ॥ २१ ॥ तत्रैवलिखितंमात्रावाचयामासपार्थिवः ॥ प्रकाशपुलकांगोऽसौप्रहर्षोत्फुल्ललोचनः ॥ २२ ॥ संगःसर्वात्मनात्याज्यःसचे
त्त्यक्तुंनशक्यते ॥ ससद्भिःसहकर्त्तव्यःसतांसंगोहिभेषजम् ॥ २३ ॥ कामःसर्वात्मनाहेयोहातुंचेच्छक्यतेनसः ॥ मुमुक्षांप्रतितत्कार्यंसैवतस्यापिभेष
जम् ॥ २४ ॥ वाचयित्वातुबहुशोनृणांश्रेयःकथंत्विति ॥ मुमुक्षयेतिनिश्चित्यसाचतत्सङ्गतोयतः ॥ २५ ॥ ततःससाधुसम्पर्कंचिन्तयन्पृथिवीप
तिः ॥ दत्तात्रेयंमहाभागमगच्छत्परमार्तिमान् ॥ २६ ॥ तंसमेत्यमहात्मानमकल्मषमसङ्गिनम् ॥ प्रणिपत्याभिसम्पूज्ययथान्यायमभाषत ॥ २७ ॥
ब्रह्मन्कुरुप्रसादंमेशरण्यःशरणार्थिनाम् ॥ दुःखापहारंकुरुमेदुःखार्त्तस्यातिकामिनः ॥ २८ ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ दुःखापहारमद्यैवकरोमि
तवपार्थिव ॥ सत्यंब्रूहिकिमर्थंतेदुःखंतत्पृथिवीपते ॥ २९ ॥ कस्यत्वंकस्यवादुःखंतत्त्वमेवंविचार्यताम् ॥ अंगान्यंगिनिरंगंचसर्वांगानिविचिंतय ॥
॥ ३० ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥ इत्युक्तश्चिन्तयामाससराजातेनधीमता ॥ त्रिविधस्यापिदुःखस्यस्थानमात्मानमेवच ॥ ३१ ॥ सविमृश्यचिरंराजापु
नःपुनरुदारधीः ॥ आत्मानमात्मनाधीरःप्रहस्येदमथाब्रवीत् ॥ ३२ ॥ नाहमुर्वीनसलिलंनज्योतिरनिलोनच ॥ नाकाशंकिंतुशारीरंसमेत्यसुख
मिष्यते ॥ ३३ ॥ न्यूनातिरिक्ततांयातिपञ्चकेऽस्मिन्सुखासुखम् ॥ यदिस्यान्ममकिंनस्यादन्यस्थेऽपिहितंमयि ॥ ३४ ॥ नित्यप्रभूतसद्भावेन्यूना
धिक्यात्रतोन्नते ॥ तथाचममतात्यक्तोविशेषेणोपलभ्यते ॥ ३५ ॥ तन्मात्रावस्थितेसूक्ष्मेतृतीयांशेचपश्यतः ॥ तथैवभूतसद्भावंशारीरंकिंसुखासु
खम् ॥ ३६ ॥ मनस्यवस्थितंदुःखंसुखंवामानसंचयत् ॥ यतस्ततोनमेदुःखंसुखंवानह्यहंमनः ॥ ३७ ॥ नाहङ्कारोनचमनोबुद्धिर्नाहंयतस्ततः ॥
अन्तःकरणजंदुःखंपारक्यंममतत्कथम् ॥ ३८ ॥ नाहंशरीरंनमनोयतोऽहंपृथक्छरीरान्मनसस्तथाहम् ॥ तत्सन्तुचेतस्यथवापिदेहेसुखानिदुःखानि
चकिंममात्र ॥ ३९ ॥ राज्यस्यवांछांकुरुतेऽग्रजोऽस्यदेहस्यचेत्पंचमयःसराशिः ॥ गुणप्रवृत्त्याममकिंनुतत्रतत्स्थःसचाहंचशरीरतोऽन्यः ॥ ४० ॥
नयस्यहस्तादिकमप्यशेषंमांसंनचास्थीनिशिराविभागः ॥ कस्तस्यनागाश्वरथादिकोशैःस्वल्पोपि सम्बन्धइहास्तिपुंसः ॥ ४१ ॥ तस्मान्नमेऽरि
र्नचमेऽस्तिदुःखंनमेसुखंनापिपुरंनकोशम् ॥ नचाश्वनागादिबलंनतस्यनान्यस्यवाकस्यचिद्वाममास्ति ॥ ४२ ॥ यथाघटीकुम्भकमण्डलुस्थमा

काशमेकंबहुधाहिदृष्टम् ॥ तथासुबाहुःसचकाशिपोऽहंमन्येचदेहेषुशरीरभेदैः ॥ ४३ ॥ इतिश्रीमा० पितापुत्रसंवादआत्मविवेकोनामचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥ दत्तात्रेयंततोविप्रंप्रणिपत्यसपार्थिवः ॥ प्रत्युवाचमहात्मानंप्रश्रयावनतोवचः ॥ १ ॥ सम्यक्प्रपश्यतोब्रह्मन्ममदुःखंनकिंचन ॥ असम्यग्दर्शिनोमग्नाःसर्वेदैवासुखार्णवे ॥ २ ॥ यस्मिन्यस्मिन्ममत्वेनबुद्धिःपुंसःप्रजायते ॥ ततस्ततःसमादायदुःखान्येवप्रयच्छति ॥ ३ ॥ मार्जारभक्षितेदुःखंयादृशंगृहकुक्कुटे ॥ नतादृङ्ममताशून्येकलविङ्केऽथमूषिके ॥ ४ ॥ सोऽहंनदुःखीनसुखीयतोऽहंप्रकृतेःपरः ॥ योभूताभिभवोभूतैःसुखदुःखात्मकोहिसः ॥ ५ ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ एवमेतन्नरव्याघ्रयथैतद्व्याहृतंत्वया ॥ ममेतिमूलंदुःखस्यनममेतिचनिर्वृतिः ॥ ६ ॥ मत्प्रश्नादेवतेज्ञानमुत्पन्नमिदमुत्तमम् ॥ ममेतिप्रत्ययोयेनक्षिप्तःशाल्मलितूलवत् ॥ ७ ॥ अहमित्यंकुरोत्पन्नोममेतिस्कन्धवान्महान् ॥ गृहक्षेत्रोच्चशाखश्चपुत्रदारादिपल्लवः ॥ ८ ॥ धनधान्यमहापत्रोनैककालप्रवर्धितः ॥ पुण्यापुण्याग्रपुष्पश्चसुखदुःखमहाफलः ॥ ९ ॥ अपवर्गपथव्यापीमूढसम्पर्कसेचनः ॥ विधित्साभृङ्गमालाढ्योऽकृत्यज्ञानमहातरुः ॥ १० ॥ संसाराध्वपरिश्रान्तायेतच्छायांसमाश्रिताः ॥ भ्रान्तिज्ञानसुखाधीनास्तेषामात्यन्तिकंकुतः ॥ ११ ॥ यैस्तुसत्सङ्गपाषाणशितेनममतातरुः ॥ छिन्नोविद्याकुठारेणतेगतास्तेनवर्त्मना ॥ १२ ॥ प्राप्यब्रह्मवनंशीतंनीरजस्कमकण्टकम् ॥ प्राप्नुवन्तिपरांप्राज्ञानिर्वृतिंवृत्तिवर्जिताः ॥ १३ ॥ भूतेन्द्रियमयंस्थूलंनत्वंराजन्नचाप्यहम् ॥ नतन्मात्रंमयावाच्यंनैवान्तःकरणात्मकौ ॥ १४ ॥ कंवापश्यामिराजेंद्रप्रधानमिदमावयोः ॥ यतःपरोहिक्षेत्रज्ञसंघातोहिगुणात्मकः ॥ १५ ॥ मशकोदुम्बरेषीकामुञ्जमत्स्याम्भसांयथा ॥ एकत्वेऽपिपृथग्भावस्तथाक्षेत्रात्मनोर्नृप ॥ १६ ॥ ॥ अलर्कउवाच ॥ ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेनममाविर्भूतमुत्तमम् ॥ ज्ञानंप्रधानचिच्छक्तिविवेककरमीदृशम् ॥ १७ ॥ किन्त्वत्रविषयाक्रान्तेस्थैर्यंवत्त्वंनचेतसि ॥ नचापिवेद्मिमुच्येयंकथंप्रकृतिबन्धनात् ॥ १८ ॥ कथंनभूयांभूयश्चकथंनिर्गुणतामियाम् ॥ कथंचब्रह्मणैकत्वंव्रजेयंशाश्वतेनवै ॥ १९ ॥ तन्मेयोगंतथाब्रह्मन्प्रणतायाभियाचते ॥ सम्यग्ब्रूहिमहाप्राज्ञसत्सङ्गोह्युपकृन्नृणाम् ॥ २० ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदत्तात्रेयालर्कसंवादेपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ ज्ञानपूर्वोवियोगोयोऽज्ञानेनसहयोगिनः ॥ सामुक्तिर्ब्रह्मणाचैक्यमनैक्यंप्राकृतैर्गुणैः ॥ १ ॥ योगेचशक्तिर्विदुषांयेनश्रेयःपरंभवेत् ॥ मुक्तिर्योगात्तथायोगःसम्यग्ज्ञानान्महीपते ॥ संगदोषोद्भवंदुःखंममत्वासक्तचेतसाम् ॥ २ ॥ तस्मात्सङ्गंप्रयत्नेनमुमुक्षुःसंत्यजेन्नरः ॥ सङ्गाभावेममेत्यस्याःख्यातेर्हानिःप्रजायते ॥ ३ ॥ निर्ममत्वंसुखायैववैराग्याद्दोषदर्शनम् ॥ ज्ञानादेवचवैराग्यंज्ञानंवैराग्यपूर्वकम् ॥ ४ ॥ तद्गृहं

यत्रवसतिस्तद्रोज्यंयेनजीवति ॥ यन्मुक्तयेतदेवोक्तंज्ञानमज्ञानमन्यथा ॥ ५ ॥ उपभोगेनपुण्यानामपुण्यानांचपार्थिव ॥ कर्त्तव्यमितिनित्यानाम
कामकरणात्तथा ॥ ६ ॥ असंचयादपूर्वस्यक्षयात्पूर्वार्जितस्यच ॥ कर्मणोबन्धमाप्नोतिशरीरंचपुनःपुनः ॥ ७ ॥ कर्मणामोक्षमाप्नोतिवैपरीत्येन
तस्यतु ॥ एतत्तेकथितंज्ञानंयोगंचेमंनिबोधमे ॥ यंप्राप्यब्रह्मणोयोगीशाश्वतान्नान्यतांव्रजेत् ॥ ८ ॥ प्रागेवात्मात्मनाजेयोयोगिनांसहिदुर्जयः ॥
कुर्वीततज्जयेयत्नंतस्योपायंशृणुष्वमे ॥ ९ ॥ प्राणायामैर्दहेद्दोषान्धारणाभिश्चकिल्बिषम् ॥ प्रत्याहारेणविषयान्ध्यानेनानीश्वरान्गुणान् ॥ १० ॥
यथापर्वतधातूनांध्मातानांदह्यतेमलम् ॥ तथेन्द्रियकृतादोषादह्यन्तेप्राणनिग्रहात् ॥ ११ ॥ प्रथमंसाधनंकुर्यात्प्राणायामस्ययोगवित् ॥ प्राणापा
ननिरोधस्तुप्राणायामउदाहृतः ॥ १२ ॥ लघुमध्योत्तरीयाख्यःप्राणायामस्त्रिधोदितः ॥ तस्यप्रमाणंवक्ष्यामितदलर्कंशृणुष्वमे ॥ १३ ॥ लघुर्द्वाद
शमात्रस्तुद्विगुणःसतुमध्यमः ॥ त्रिगुणाभिस्तुमात्राभिरुत्तमःपरिकीर्त्तितः ॥ १४ ॥ निमेषोन्मेषणेमात्राकालोलघ्वक्षरस्तथा ॥ प्राणायामस्यसं
ख्यार्थंस्मृतोद्वादशमात्रिकः ॥ १५ ॥ प्रथमेनजयेत्स्वेदंमध्यमेनचवेपथुम् ॥ विषादंहितृतीयेनजयेद्दोषाननुक्रमात् ॥ १६ ॥ मृदुत्वंसेव्यमाना
स्तुसिंहशार्दूलकुञ्जराः ॥ यथायान्तितथाप्राणोवश्योभवतियोगिनः ॥ १७ ॥ वश्यंमत्तंयथेच्छातोनागंनयतिहस्तिपः ॥ तथैवयोगीछन्देनप्राणं
नयतिसाधितम् ॥ १८ ॥ यथाहिसाधितःसिंहोमृगान्हंतिनमानवान् ॥ तद्वन्निषिद्धपवनःकिल्बिषंननृणांतनुम् ॥ १९ ॥ तस्माद्युक्तःसदायोगी
प्राणायामपरोभवेत् ॥ श्रूयतांमुक्तिफलदंतस्यावस्थाचतुष्टयम् ॥ २० ॥ ध्वस्तिःप्राप्तिस्तथासंवित्प्रसादश्चमहीपते ॥ स्वरूपंशृणुचैतेषांकथ्यमान
मनुक्रमात् ॥ २१ ॥ कर्म्मणामिष्टदुष्टानांजायतेफलसंक्षयः ॥ चेतसोऽपकषायत्वंयत्रसाध्वस्तिरुच्यते ॥ २२ ॥ ऐहिकामुष्मिकान्कामाँल्लोभमो
हात्मकान्स्वयम् ॥ निरुध्यास्तेसदायोगीप्राप्तिःसासार्वकालिकी ॥ २३ ॥ अतीतानागतानर्थान्विप्रकृष्टतिरोहितान् ॥ विजानातीन्दुसूर्य्यर्क्षग्र
हाणांज्ञानसम्पदा ॥ २४ ॥ तुल्यप्रभावस्तुयदायोगीप्राप्नोतिसंविदम् ॥ तदासंविदितिख्याताप्राणायामस्यसास्थितिः ॥२५॥ यान्तिप्रसादंयेनास्य
मनःपंचचवायवः ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियार्थाश्चसप्रसादइतिस्मृतः ॥ २६ ॥ शृणुष्वचमहीपालप्राणायामस्यलक्षणम् ॥ युञ्जतश्चसदायोगंयादृग्वि
हितमासनम् ॥ २७ ॥ पद्ममर्द्धासनंचापितथास्वस्तिकमासनम् ॥ आस्थाययोगंयुंजीतकृत्वाचप्रणवंहृदि ॥ २८ ॥ समःसमासनोभूत्वासंहृत्य
चरणावुभौ ॥ संवृतास्यस्तथैवोरूसम्यग्विष्टभ्यचाग्रतः ॥ २९ ॥ पार्ष्णिभ्यांलिङ्गवृषणावस्पृशन्प्रयतःस्थितः ॥ किंचिदुन्नामितशिरादन्तैर्दन्ता
न्नसंस्पृशेत् ॥ ३० ॥ सपश्यन्नासिकाग्रंस्वंदिशश्चानवलोकयन् ॥ रजसातमसोवृत्तिंसत्त्वेनरजसस्तथा ॥ ३१ ॥ संछाद्यनिर्म्मलेसत्त्वेस्थितोयु

ञीतयोगवित् ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यःप्राणादीन्मनएवच ॥ ३२ ॥ निगृह्यसमवायेनप्रत्याहारमुपक्रमेत् ॥ यस्तुप्रत्याहरेत्कामान्सर्वाङ्गानीवक
च्छपः ॥ ३३ ॥ सदात्मरतिरेकस्थःपश्यत्यात्मानमात्मनि ॥ सबाह्याभ्यन्तरंशौचंनिष्पाद्याकंठनाभितः ॥ ३४ ॥ पूरयित्वाबुधोदेहंप्रात्याहारमु
पक्रमेत् ॥ प्राणायामादशद्वौचधारणासाभिधीयते ॥ ३५ ॥ द्वेधारणेस्मृतेयोगेयोगिभिस्तत्त्वदृष्टिभिः ॥ तथावैयोगयुक्तस्ययोगिनोनियता
त्मनः ॥ ३६ ॥ सर्वेदोषाःप्रणश्यन्तिस्वस्थश्चैवोपजायते ॥ वीक्षतेचपरंब्रह्मप्राकृतांश्चगुणान्पृथक् ॥ ३७ ॥ व्योमादिपरमाणूंश्चतथात्मानमकल्मषम् ॥
इत्थंयोगीयताहारःप्राणायामपरायणः ॥ ३८ ॥ जितांजितांशनैर्भूमिमारोहेतयथागृहम् ॥ दोषान्व्याधींस्तथामोहमाक्रान्ताभूरनिर्जिता ॥ ३९ ॥
विवर्धयतिनारोहेत्तस्माद्भूमिमनिर्जिताम् ॥ प्राणानामुपसंरोधात्प्राणायामइतिस्मृतः ॥ ४० ॥ धारणेत्युच्यतेचेयंधार्य्यतेयन्मनोयया ॥ शब्दा
दिभ्यःप्रवृत्तानियदक्षाणियतात्मभिः ॥ ४१ ॥ प्रत्याह्रियन्तेयोगेनप्रत्याहारस्ततःस्मृतः ॥ उपायश्चात्रकथितोयोगिभिःपरमर्षिभिः ॥ ४२ ॥
येनव्याध्यादयोदोषानजायन्तेहियोगिनः ॥ यथातोयार्थिनस्तोयंयन्त्रनालादिभिःशनैः ॥ ४३ ॥ आपिबेयुस्तथावायुंपिबेद्योगीजितश्रमः ॥
प्राङ्नाभ्यांहृदयेचाथतृतीयेचतथोरसि ॥ ४४ ॥ कंठेमुखेनासिकाग्रेनेत्रभ्रूमध्यमूर्द्धसु ॥ किञ्चतस्मात्परस्मिंश्चधारणापरमास्मृता ॥ ४५ ॥ दशै
ताधारणाःप्राप्यप्राप्नोत्यक्षरसाम्यताम् ॥ नाध्मातःक्षुधितःश्रान्तोनचव्याकुलचेतनः ॥ ४६ ॥ युञ्जीतयोगंराजेन्द्रयोगीसिद्ध्यर्थमादृतः ॥ नाति
शीतेनचोष्णेवैनद्वन्द्वेनानिलात्मके ॥ ४७ ॥ कालेष्वेतेषुयुञ्जीतनयोगंध्यानतत्परः ॥ सशब्दाग्निजलाभ्याशेजीर्णगोष्ठेचतुष्पथे ॥ ४८ ॥ शुष्क
पर्णचयेनद्यांश्मशानेससरीसृपे ॥ सभयेकूपतीरेवाचैत्यवल्मीकसंचये ॥ ४९ ॥ देशेष्वेतेषुतत्त्वज्ञोयोगाभ्यासंविवर्जयेत् ॥ सत्त्वस्यानुपपत्तौचदेशकालंवि
वर्जयेत् ॥ ५० ॥ नासतोदर्शनंयोगेतस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥ दोषानेताननादृत्यमूढत्वाद्योयुनक्तिवै ॥ ५१ ॥ विघ्नायतस्यवैदोषाजायन्तेतन्निबोधमे ॥ बाधि
र्य्यंजडतालोपःस्मृतेर्मूकत्वमन्धता ॥ ५२ ॥ ज्वरश्चजायतेसद्यस्तत्तदज्ञानयोगिनः ॥ प्रमादाद्योगिनोदोषायद्येतेस्युश्चिकित्सितम् ॥ ५३ ॥
तेषांनाशायकर्त्तव्यंयोगिनांतन्निबोधमे ॥ स्निग्धांयवागूमत्युष्णांभुक्त्वातत्रैवधारयेत् ॥ ५४ ॥ वातगुल्मप्रशान्त्यर्थमुदावर्त्तेतथोदरे ॥ यवागूंवा
पिपवनंवायुग्रन्थिंप्रतिक्षिपेत् ॥ ५५ ॥ तद्वत्कंपेमहाशैलंस्थिरंमनसिधारयेत् ॥ विघातेवचसोवाचंबाधिर्य्येश्रवणेन्द्रियम् ॥ ५६ ॥ यथैवाम्रफलं
ध्यायेत्तृष्णार्त्तोरसनेन्द्रियम् ॥ यस्मिन्यस्मिन्रुजादेहेतस्मिंस्तदुपकारिणीम् ॥ ५७ ॥ धारयेद्धारणामुष्णेशीतांशीतेचदाहिनीम् ॥ कीलंशिरसिसं
स्थाप्यकाष्ठंकाष्ठेनताडयेत् ॥ ५८ ॥ लुप्तस्मृतेःस्मृतिःसद्योयोगिनस्तेनजायते ॥ द्यावापृथिव्यौवाय्वग्नीव्यापिनावपिधारयेत् ॥ ५९ ॥ अमानु

षात्सत्त्वजाद्वाबाधास्त्विवतिचिकित्सितम् ॥ अमानुषंसत्त्वमन्तर्योगिनंप्रविशेद्यदि ॥ ६० ॥ वाय्वग्निधारणेनैनंदेहसंस्थंविनिर्दहेत् ॥ एवंसर्वात्मनारक्षाकार्य्यायोगविदानृप ॥ ६१ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांशरीरंसाधनंयेतः ॥ प्रवृत्तिलक्षणाख्यानाद्योगिनोविस्मयात्तथा ॥ विज्ञानंविलयंयातितस्माद्गोप्याःप्रवृत्तयः ॥ ६२ ॥ अलौल्यमारोग्यमनिष्ठुरत्वंगन्धःशुभोमूत्रपुरीषमल्पम् ॥ कान्तिःप्रसादःस्वरसौम्यताचयोगप्रवृत्तेःप्रथमंहिचिह्नम् ॥ ॥ ६३ ॥ अनुरागंजनोयातिपरोक्षेगुणकीर्त्तनम् ॥ नबिभ्यतिचसत्त्वानिसिद्धेर्लक्षणमुत्तमम् ॥ ६४ ॥ शीतोष्णादिभिरत्युग्रैर्यस्यबाधानविद्यते ॥ नभीतिमेतिचान्येभ्यस्तस्यसिद्धिरुपस्थिता ॥ ६५ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेजडोपाख्यानेयोगनिरूपणंनामषट्त्रिंशोध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥

॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ उपसर्गाःप्रवर्तन्तेदृष्टेह्यात्मनियोगिनः ॥ येतांस्तेसंप्रवक्ष्यामिसमासेननिबोधमे ॥ १ ॥ काम्याःक्रियास्तथाकामान्मानुषानभिवाञ्छति॥स्त्रियोदानफलंविद्यांमायांकुप्यंधनंदिवम् ॥२॥ देवत्वममरेशत्वंरसायनवयःक्रियाम् ॥ मरुत्प्रपतनंयज्ञंजलाग्न्यावेशनंतथा ॥ ३ ॥ श्राद्धानांसर्वदानानांफलानिनियमांस्तथा ॥ तथोपवासात्पूर्त्ताच्चदेवताभ्यर्चनादपि ॥ ४ ॥ तेभ्यस्तेभ्यश्चकर्मभ्यउपसृष्टोऽभिवाञ्छति ॥ चित्तमित्थंवर्तमानंयत्नाद्योगीनिवर्तयेत् ॥ ५ ॥ ब्रह्मसङ्गिमनःकुर्वन्नुपसर्गात्प्रमुच्यते ॥ उपसर्गैर्जितैरेभिरुपसर्गास्ततःपुनः ॥ ६ ॥ योगिनःसंप्रवर्तन्ते सात्त्वराजसतामसाः ॥ प्रातिभःश्रावणोदैवोभ्रमावर्त्तौतथापरौ ॥ ७ ॥ पंचैतेयोगिनांयोगविघ्नायकटुकोदयाः ॥ वेदार्थाःकाव्यशास्त्रार्थाविद्याशिल्पान्यशेषतः ॥ ८ ॥ प्रतिभान्तियदस्येतिप्रातिभःसतुयोगिनः ॥ शब्दार्थानखिलान्वेत्तिशब्दंगृह्णातिचैवयत् ॥ ९ ॥ योजनानांसहस्रेभ्यःश्रावणःसोऽभिधीयते ॥ समन्ताद्वीक्षतेचाष्टौसयदादेवयोनयः ॥१०॥ उपसर्गंतमप्याहुर्दैवमुन्मत्तवद्बुधाः ॥ भ्राम्यतेयन्निरालम्बंमनोदोषेणयोगिनः ॥११॥ समस्ताचारविभ्रंशाद्भ्रमःसपरिकीर्तितः ॥ आवर्तइवतोयस्यज्ञानावर्त्तोयदाकुलः ॥ १२ ॥ नाशयेच्चित्तमावर्तउपसर्गःसउच्यते ॥ एतैर्नाशितयोगास्तुसकलादेवयोनयः ॥ १३ ॥ उपसर्गैर्महाघोरैरावर्तन्तेपुनःपुनः ॥ प्रावृत्यकम्बलंशुक्लंयोगीतस्मान्मनोमयम् ॥ १४ ॥ (शरीरमंडलेदृष्ट्वागुरुज्ञानंततोहियत् ॥ ज्ञानपूर्वोपियोयोगोज्ञातव्योवैविपश्चिता ॥ १५ ॥) चिन्तयेत्परमंब्रह्मकृत्वातत्प्रवणंमनः ॥ योगयुक्तःसदायोगीलघ्वाहारोजितेन्द्रियः ॥ १६ ॥ सूक्ष्मास्तुधारणाःसप्तभूराद्यामूर्ध्निधारयेत् ॥ धरित्रींधारयेद्योगीतत्सौक्ष्म्यंप्रतिपद्यते ॥ १७ ॥ आत्मानंमन्यतेचोर्वीतद्गंधंचजहातिसः ॥ तथैवाप्सुरसंसूक्ष्मंतद्वद्रूपंचतेजसि॥१८॥स्पर्शंवायौतथातद्वद्बिभ्रतस्तस्यधारणाम् ॥ व्योम्नःसूक्ष्मांप्रवृत्तिंचशब्दंतद्वज्जहातिसः ॥१९॥ मनसासर्वभूतानांमनस्याविशतेयदा ॥ मानसींधारणांबिभ्रन्मनःसूक्ष्मंचजायते ॥ २० ॥ तद्वद्बुद्धिमशेषाणांसत्त्वानामेत्ययोगवित् ॥ परित्यजति

सम्प्राप्यबुद्धिसौक्ष्म्यमनुत्तमम् ॥ २१ ॥ परित्यजतिसूक्ष्माणिसप्तत्वेतानियोगवित् ॥ सम्यग्विज्ञाययोऽलर्कतस्यावृत्तिर्नविद्यते ॥२२॥ एतासांधार
णानांतुसप्तानांसौक्ष्म्यमात्मवान् ॥ दृष्ट्वादृष्ट्वाततःसिद्धिंत्यक्त्वात्यक्त्वापरांव्रजेत् ॥ २३ ॥ यस्मिन्यस्मिंश्चकुरुतेभूतेरागंमहीपते ॥ तस्मिंस्तस्मिन्स
मासक्तिंसंप्राप्यसविनश्यति ॥ २४ ॥ तस्माद्विदित्वासूक्ष्माणिसंसक्तानिपरस्परम् ॥ परित्यजतियोदेहीसपरं प्राप्नुयात्पदम् ॥ २५ ॥ एतान्ये
वतुसंधायसप्तसूक्ष्माणिपार्थिव ॥ भूतादीनांविनाशोऽत्रसद्भावज्ञस्यमुक्तये ॥ २६ ॥ गन्धादिषुसमासक्तिंसम्प्राप्यसविनश्यति ॥ पुनरावर्त्ततेभूप
सब्रह्मापरमानुषम् ॥ २७ ॥ सप्तैताधारणायोगीसमतीत्ययदिच्छति ॥ तस्मिंस्तस्मिँल्लयंसूक्ष्मेभूतेयातिनरेश्वर ॥ २८ ॥ देवानामसुराणांवागन्ध
र्वोरगरक्षसाम् ॥ देहेषुलयमायातिसंगंनाप्नोतिचक्वचित् ॥ २९ ॥ अणिमालघिमाचैवमहिमाप्राप्तिरेवच ॥ प्राकाम्यंचतथेशित्वं वशित्वंचतथाप
रम् ॥ ३० ॥ यत्रकामावशायित्वंगुणानेतांस्तथैश्वरान् ॥ प्राप्नोत्यष्टौनरव्याघ्रपरंनिर्वाणसूचकान् ॥३१॥ सूक्ष्मात्सूक्ष्मतमोऽणीयाञ्छीघ्रत्वंलघिमा
गुणः ॥ महिमाशेषपूज्यत्वात्प्राप्तिर्नाप्राप्यमस्ययत् ॥ ३२ ॥ प्राकाम्यमस्यव्यापित्वादीशित्वंचेश्वरोयतः ॥ वशित्वाद्वशिमानामयोगिनःसप्त
मोगुणः ॥ ३३॥ यत्रेच्छास्थानमप्युक्तंयत्रकामावशायिता ॥ ऐश्वर्यंकारणैरेभिर्योगिनःप्रोक्तमष्टधा ॥३४॥ मुक्तिसंसूचकंभूपपरंनिर्वाणमात्मनः ॥
ततोनजायतेनैववर्द्धतेनविनश्यति ॥ ३५ ॥ नापिक्षयमवाप्नोतिपरिणामंनगच्छति ॥ छेदंक्लेदंतथादाहंशोषंभूरादितोनच ॥ ३६ ॥ भूतवर्गादवा
प्नोतिशब्दाद्यैर्ह्रियतेनच ॥ नचास्यसन्तिशब्दाद्यास्तद्भोक्तातैर्नयुज्यते ॥ ३७ ॥ यथाहिकानकंखण्डमपद्रव्यवदग्निना ॥ दग्धदोषंद्वितीयेनखण्डे
नैक्यंव्रजेन्नृप ॥ ३८ ॥ नविशेषमवाप्नोतितद्वद्योगाग्निनायतिः ॥ निर्दग्धदोषस्तेनैक्यंप्रयातिब्रह्मणासह ॥ ३९ ॥ यथाग्निरग्नौसंक्षिप्तःसमानत्व
मनुव्रजेत् ॥ तदाख्यस्तन्मयोभूतोनगृह्येतविशेषतः ॥ ४० ॥ परेणब्रह्मणातद्वत्प्राप्यैक्यंदग्धकिल्बिषः ॥ योगीयातिपृथग्भावंनकदाचिन्महीपते
॥ ४१ ॥ यथाजलंजलेनैक्यंनिक्षिप्तमुपगच्छति ॥ तथात्मासाम्यमभ्येतियोगिनःपरमात्मनि ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेयोगसिद्धिर्ना
मसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ अलर्कउवाच ॥ ॥ भगवन्योगिनश्चर्य्यांश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ब्रह्मवर्त्मन्यनुसरन्यथायोगीनसीदति ॥ १ ॥
॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ मानापमानौयावेतौप्रत्युद्वेगकरौनृणाम् ॥ तावेवविपरीतार्थौयोगिनःसिद्धिकारकौ ॥ २ ॥ मानापमानौयावेतौतावे
वाहुर्विषामृते ॥ अपमानोऽमृतंतत्रमानस्तुविषमंविषम् ॥ ३ ॥ चक्षुःपूतंन्यसेत्पादंवस्त्रपूतंजलंपिबेत् ॥ सत्यपूतांवदेद्वाणींबुद्धिपूतंचचिन्तयेत् ॥ ४ ॥
आतिथ्यश्राद्धयज्ञेषुदेवयात्रोत्सवेषुच ॥ महाजनेषुसिद्ध्यर्थंनगच्छेद्योगवित्क्वचित् ॥ ५ ॥ व्यस्तेविधूमेव्यङ्गारेसर्वस्मिन्भुक्तवज्जने ॥ अटेतयोग

विद्वेक्ष्यंनतुतेष्वेवनित्यशः ॥ ६ ॥ यथैवमवमन्यंतेजनाःपरिभवन्तिच ॥ तथायुक्तश्चरेद्योगीसतांवर्त्मनदूषयन् ॥ ७ ॥ भैक्ष्यंचरेद्गृहस्थेषुयायावरगृहेषुच ॥ श्रेष्ठातुप्रथमाचेतिवृत्तिरस्योपदिश्यते ॥ ८ ॥ अथनित्यंगृहस्थेषुशालीनेषुचरेद्यतिः ॥ श्रद्दधानेषुदान्तेषुश्रोत्रियेषुमहात्मसु ॥ ९ ॥ अतऊर्ध्वंपुनश्चापिअदुष्टापतितेषुच ॥ भैक्ष्यचर्य्याविवर्णेषुजघन्यावृत्तिरिष्यते ॥ १० ॥ भैक्ष्यंयवागूंतक्रंवापयोयावकमेववा ॥ फलंमूलंप्रियंगुंवाकणपिण्याकसक्तवः ॥ ११ ॥ इत्येतेचशुभाहारायोगिनांसिद्धिकारकाः ॥ तत्प्रयुंज्यान्मुनिर्भक्त्यापरमेणसमाधिना ॥ १२ ॥ अपःपूर्वंसकृत्प्राश्यतूष्णींभूत्वासमाहितः ॥ प्राणायेतिततस्तस्यप्रथमाह्याहुतिःस्मृता ॥ १३ ॥ अपानायद्वितीयातुसमानायेतिचापरा ॥ उदानायचतुर्थीस्याद्व्यानायेतिचपंचमी ॥ १४ ॥ प्राणायामैःपृथक्कृत्वाशेषंभुञ्जीतकामतः ॥ अपःपुनःसकृत्प्राश्यआचम्यहृदयंस्पृशेत् ॥ १५ ॥ अस्तेयंब्रह्मचर्यंचत्यागोऽलोभस्तथैवच ॥ व्रतानिपंचभिक्षूणामहिंसापरमाणिवै ॥ १६ ॥ अक्रोधोगुरुशुश्रूषाशौचमाहारलाघवम् ॥ नित्यस्वाध्यायइत्येतेनियमाःपरिकीर्तिताः ॥ ॥ १७ ॥ सारभूतमुपासीतज्ञानंयत्कार्यसाधकम् ॥ ज्ञानानांबहुतायेयंयोगविघ्नकरीहिसा ॥ १८ ॥ इदंज्ञेयमिदंज्ञेयमितियस्तृषितश्चरेत् ॥ अपिकल्पसहस्रेषुनैवज्ञेयमवाप्नुयात् ॥ १९ ॥ त्यक्तसङ्गोजितक्रोधोलघ्वाहारीजितेन्द्रियः ॥ विधायबुद्ध्याद्वाराणिमनोध्यानेनिवेशयेत् ॥ २० ॥ शून्येष्वेवावकाशेषुगुहासुचवनेषुच ॥ नित्ययुक्तःसदायोगीध्यानंसम्यगुपक्रमेत् ॥ २१ ॥ वाग्दण्डःकर्मदण्डश्चमनोदण्डश्चतेत्रयः ॥ यस्यैतेनियतादण्डाःसत्रिदण्डीमहायतिः ॥ २२ ॥ सर्वमात्ममयंयस्यसदसज्जगदीदृशम् ॥ गुणागुणमयंतस्यकःप्रियःकोनृपाप्रियः ॥ २३ ॥ विशुद्धबुद्धिःसमलोष्ठकाञ्चनःसमस्तभूतेषुसमांसमाहितः ॥ स्थानंपरंशाश्वतमव्ययंचयतिर्हिगत्वानपुनःप्रजायते ॥ २४ ॥ वेदाच्छ्रेष्ठाःसर्वयज्ञक्रियाश्चयज्ञाज्जाप्यंज्ञानमार्गश्चजप्यात् ॥ ज्ञानाद्ध्यानंसंगरागव्यपेतंतस्मिन्प्राप्तेशाश्वतस्योपलब्धिः ॥ २५ ॥ समाहितोब्रह्मपरोऽप्रमादीशुचिस्तथैकान्तरतिर्यतेन्द्रियः ॥ समाप्नुयाद्योगमिमंमहात्माविमुक्तिमाप्नोतिततःस्वयोगतः ॥ २६ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेयोगिचर्याकथनंनामाष्टत्रिंशोध्यायः ॥ ३८ ॥

॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ एवंयोवर्त्ततेयोगीसम्यग्योगव्यवस्थितः ॥ नसव्यावर्तितुंशक्योजन्मान्तरशतैरपि ॥ १ ॥ दृष्ट्वाचपरमात्मानंप्रत्यक्षंविश्वरूपिणम् ॥ विश्वपादशिरोग्रीवंविश्वेशंविश्वभावनम् ॥ २ ॥ तत्प्राप्तयेमहत्पुण्यमोमित्येकाक्षरंजपेत् ॥ तदेवाध्ययनंतस्यस्वरूपंशृण्वतःपरम् ॥ ३ ॥ अकारश्चतथोकारोमकारश्चाक्षरत्रयम् ॥ एतास्तिस्रःस्मृतामात्राःसात्त्वराजसतामसाः ॥ ४ ॥ निर्गुणायोगिगम्यान्याचार्धमात्रोर्ध्वसंस्थिता ॥ गान्धारीतिचविज्ञेयागान्धारस्वरसंश्रया ॥५॥ पिपीलिकागतिस्पर्शाप्रयुक्तामूर्ध्निलक्ष्यते ॥ यथाप्रयुक्तओङ्कारःप्रतिनिर्यातिमूर्धनि ॥६॥

तथोङ्कारमयोयोगीत्वक्षरेत्वक्षरोभवेत् ॥ प्राणोधनुःशरोह्यात्माब्रह्मवेध्यमनुत्तमम् ॥ ७ ॥ अप्रमत्तेनवेद्धव्यंशरवत्तन्मयोभवेत् ॥ ओमित्येतत्त्र
योवेदास्त्रयोलोकास्त्रयोऽग्नयः ॥ ८ ॥ विष्णुर्ब्रह्माहरश्चैवऋक्सामानियजूंषिच ॥ मात्राः सार्द्धाश्चतिस्रश्चविज्ञेयाःपरमार्थतः ॥ ९ ॥ तत्रयुक्त
स्तुयोयोगीसतल्लयमवाप्नुयात् ॥ अकारस्त्वथभूर्लोकउकारश्चोच्यतेभुवः ॥ १० ॥ सव्यञ्जनोमकारश्चस्वर्लोकःपरिकल्प्यते ॥ व्यक्तातुप्रथमामात्रा
द्वितीयाव्यक्तसंज्ञिता ॥ ११ ॥ मात्रातृतीयाचिच्छक्तिरर्धमात्रापरंपदम् ॥ अनेनैवक्रमेणैताविज्ञेयायोगभूमयः ॥ १२ ॥ ओमित्युच्चारणात्सर्वंगृहीतंसदसद्भवेत् ॥ ह्रस्वातुप्रथमामात्राद्वितीयादैर्घ्यसंयुता ॥१३॥ तृतीयाचप्लुतार्धाख्यावचसःसानगोचरा ॥ इत्येतदक्षरंब्रह्मपरमोंकारसंज्ञितम् ॥१४॥
यस्तुवेदनरःसम्यक्तथाध्यायतिवापुनः ॥ संसारचक्रमुत्सृज्यत्यक्तत्रिविधबन्धनः ॥ १५ ॥ प्राप्नोतिब्रह्मणिलयंपरमेपरमात्मनि ॥ आक्षीणकर्मबन्ध
श्चज्ञात्वामृत्युमरिष्टतः ॥ १६ ॥ उत्क्रान्तिकालेसंस्मृत्यपुनर्योगित्वमृच्छति ॥ तस्मादसिद्धयोगेनसिद्धयोगेनवापुनः ॥ ज्ञेयान्यरिष्टानिसदायेनो
त्क्रान्तौनसीदति ॥ १७ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेयोगधर्मेओंकारवर्णनंनामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥
अरिष्टानिमहाराजशृणुवक्ष्यामितानिते ॥ येषामालोकनान्मृत्युंनिजंजानातियोगवित् ॥ १ ॥ देवमार्गंध्रुवंशुक्रंसोमच्छायामरुन्धतीम् ॥ योनपश्ये
न्नजीवेत्सनरःसंवत्सरात्परम् ॥ २ ॥ अरश्मिबिम्बंसूर्य्यस्यवह्निंचैवांशुमालिनम् ॥ दृष्ट्वैकादशमासेभ्योनरोनोर्ध्वंतुजीवति ॥३॥ वान्तेमूत्रपुरीषेचयः
स्वर्णरजतंतथा ॥ प्रत्यक्षंकुरुतेस्वप्नेजीवेत्सदशमासिकम् ॥ ४ ॥ दृष्ट्वाप्रेतपिशाचादीन्गन्धर्वनगराणिच ॥ सुवर्णवर्णान्वृक्षांश्चनवमासान्सजीवति ॥
॥५॥ स्थूलःकृशःकृशःस्थूलोयोऽकस्मादेवजायते ॥ प्रकृतेश्चनिवर्तेततस्यायुश्चाष्टमासिकम् ॥६॥ खण्डंयस्यपदंपार्ष्ण्यंपादस्याग्रेचवाभवेत् ॥पांशु
कर्दमयोर्मध्येसप्तमासान्सजीवति ॥ ७ ॥ गृध्रःकपोतःकाकोलोवायसोवापिमूर्द्धनि ॥ क्रव्यादोवाखगोनीलःषण्मासायुःप्रदर्शकः ॥८॥ हन्यतेकाक
पंक्तीभिःपांशुवर्षेणवानरः ॥ स्वांछायामन्यथादृष्ट्वाचतुःपंचसजीवति ॥ ९ ॥ अनभ्रेविद्युतंदृष्ट्वादक्षिणांदिशमाश्रिताम् ॥ रात्राविन्द्रधनुश्चापिजीवि
तंहित्रिमासिकम् ॥ १० ॥ घृतेतैलेतथादर्शेतोयेवानात्मनस्तनुम् ॥ यःपश्येदशिरस्कांवामासादूर्ध्वंनजीवति ॥ ११ ॥ यस्यबस्तसमोगन्धोगात्रे
शवसमोऽपिवा ॥ तस्यार्द्धमासकंज्ञेयंयोगिनोनृपजीवितम् ॥ १२ ॥ यस्यवैस्नातमात्रस्यहृत्पादमवशुष्यते ॥ पिबतश्चजलंशोषोदशाहंसोऽपिजीव
ति ॥१३॥ संभिन्नोमारुतोयस्यमर्मस्थानानिकृन्तति ॥ हृष्यतेनाम्बुसंस्पर्शात्तस्यमृत्युरुपस्थितः ॥ १४ ॥ ऋक्षवानरयानस्थोगायन्योदक्षिणांदि
शम् ॥ स्वप्नेप्रयातितस्यापिनमृत्युःकालमिच्छति ॥१५॥ रक्तकृष्णाम्बरधरागायन्तीहसतीचयम्॥ दक्षिणाशांनयेन्नारीस्वप्नेसोपिनजीवति ॥१६॥

नग्नंक्षपणकंस्वप्नेहसमानंमहाबलम् ॥ एवंसंवीक्ष्यवल्गन्तंविद्यान्मृत्युमुपस्थितम् ॥ १७ ॥ आमस्तकतलाद्यस्तुनिमग्नंपङ्कसागरे ॥ स्वप्नेपश्यत्य
थात्मानंससद्योम्रियतेनरः ॥ १८ ॥ केशाङ्गारांस्तथाभस्मभुजङ्गान्निर्जलांनदीम् ॥ दृष्ट्वास्वप्नेदशाहात्तुमृत्युरेकादशेदिने ॥ १९ ॥ कराले
र्विकटैःकृष्णैःपुरुषैरुद्यतायुधैः ॥ पाषाणैस्ताडितःस्वप्नेसद्योमृत्युंलभेन्नरः ॥ २० ॥ सूर्योदयेयस्यशिवाक्रोशन्तीयातिसंमुखम् ॥ विपरीतंपरीतंवा
ससद्योमृत्युमृच्छति ॥२१॥ यस्यवैभुक्तमात्रस्यहृदयंबाध्यतेक्षुधा ॥ जायतेदन्तघर्षश्चसगतायुर्नसंशयः ॥२२॥ दीपगन्धंनयोवेत्तित्रस्यत्यह्नितथा
निशि ॥ नात्मानंपरनेत्रस्थंवीक्षतेनसजीवति ॥ २३ ॥ शक्रायुधंचार्द्धरात्रेदिवाग्रहगणांस्तथा ॥ दृष्ट्वामन्येतसंक्षीणमात्मजीवितमात्मवित् ॥ २४ ॥
नासिकावक्रतामेतिकर्णयोर्नमनोन्नती ॥ नेत्रंचवामंस्रवतियस्यतस्यायुरुद्गतम् ॥ २५ ॥ आरक्ततामेतिमुखंजिह्वावाश्यामतांयदा ॥ तदाप्राज्ञोविजा
नीयान्मृत्युमासन्नमात्मनः ॥ २६ ॥ उष्ट्ररासभयानेनयःस्वप्नेदक्षिणांदिशम् ॥ प्रयातितंचजानीयात्सद्योमृत्युंनरेश्वर ॥ २७ ॥ पिधायकर्णौनिर्घो
षंनशृणोत्यात्मसम्भवम् ॥ नश्यतेचक्षुषोर्ज्योतिर्यस्यसोऽपिनजीवति ॥ २८ ॥ पततोयस्यवैगर्तेस्वप्नेद्वारंपिधीयते ॥ नचोत्तिष्ठतियःश्वभ्रात्तदन्तं
तस्यजीवितम् ॥ २९ ॥ ऊर्ध्वाचदृष्टिर्नचसंप्रतिष्ठारक्तापुनःसंपरिवर्तमाना ॥ मुखस्यचोष्माशिशिराचनाभिःशंसंतिपुंसामपरंशरीरम् ॥ ३० ॥
स्वप्नेऽग्निंप्रविशेद्यस्तुनचनिष्क्रमतेपुनः ॥ जलप्रवेशादपिवातदन्तंतस्यजीवितम् ॥ ३१ ॥ यश्चाभिहन्यतेदुष्टैर्भूतैरात्रावथोदिवा ॥ समृत्युंसप्तरात्रा
न्तेनरःप्राप्नोत्यसंशयम् ॥ ३२ ॥ स्ववस्त्रममलंशुक्लंरक्तंपश्यत्यथोसितम् ॥ यःपुमान्मृत्युमासन्नंतस्यापिहिविनिर्दिशेत् ॥ ३३ ॥ स्वभाववैपरीत्यंतु
प्रकृतेश्चविपर्ययः ॥ कथयन्तिमनुष्याणांसमासन्नौयमान्तकौ ॥ ३४ ॥ येषांविनीतःसततंयेऽस्यपूज्यतमामताः ॥ तानेवचावजानातितानेवचविनि
न्दति ॥ ३५ ॥ देवान्नार्चयतेवृद्धान्गुरून्विप्रांश्चनिन्दति ॥ मातापित्रोर्नसत्कारंजामातॄणांकरोतिच ॥ ३६ ॥ योगिनांज्ञानविदुषामन्येषांचमहा
त्मनाम् ॥ प्राप्तेतुकालेपुरुषस्तद्विज्ञेयंविचक्षणैः ॥ ३७ ॥ योगिनांसततंयत्नादरिष्टान्यवनीपते ॥ संवत्सरान्तेतज्ज्ञेयंफलदानिदिवानिशम् ॥ ३८ ॥
विलोक्याविशदाचैषांफलपंक्तिःसुभीषणा ॥ विज्ञायकार्योमनसिसचकालोनरेश्वर ॥ ३९ ॥ ज्ञात्वाकालंचतंसम्यगभयस्थानमाश्रितः ॥ युञ्जीत
योगीकालोऽसौयथानास्याफलोभवेत् ॥ ४० ॥ दृष्ट्वारिष्टंतथायोगीत्यक्त्वामरणजंभयम् ॥ तत्स्वभावंतदालोक्यकालोयावद्विपाकदः ॥ ४१ ॥
तस्यभागेतथैवाह्नोयोगंयुञ्जीतयोगवित् ॥ पूर्वाह्णेचापराह्णेचमध्याह्नेचापितद्दिने ॥ ४२ ॥ यत्रवारजनीभागेतदरिष्टंनिरीक्षितम् ॥ तत्रैवतावद्युञ्जी
तयावत्प्राप्तंहितद्दिनम् ॥ ४३ ॥ ततस्त्यक्त्वाभयंसर्वंजित्वातंकालमात्मवान् ॥ तत्रैवावसथेस्थित्वायत्रवास्थैर्यमात्मनः ॥ ४४ ॥ युञ्जीतयोगंनिर्जि

त्यत्रीन्गुणान्परमात्मनि ॥ तन्मयश्चात्मनाभूत्वाचिद्वृत्तिमपिसंत्यजेत् ॥ ४५ ॥ ततःपरमनिर्वाणमतीन्द्रियमगोचरम् ॥ यद्बुद्धेर्यन्नचाख्यातुंशक्य
तेतत्समश्नुते ॥ ४६ ॥ एतत्सर्वंसमाख्यातंतवालर्कयथार्थवत् ॥ प्राप्स्यसेयेनतद्ब्रह्मसंक्षेपात्तन्निबोधमे ॥ ४७ ॥ शशांकरश्मिसंयोगाच्चन्द्रकान्तम
णिःपयः ॥ समुत्सृजतिनायुक्तःसोपमायोगिनःस्मृता ॥ ४८ ॥ यथार्करश्मिसंयोगादर्ककान्तोहुताशनम् ॥ आविष्करोतिनैकःसन्नुपमासापियो
गिनः ॥ ४९ ॥ पिपीलिकाखुनकुलगृहगोधाकपिंजलाः ॥ वसन्तिस्वामिवद्गेहेध्वस्तेयान्तिततोऽन्यतः ॥ ५० ॥ दुःखंतुस्वामिनोध्वंसेतस्यतेषांन
किंचन ॥ वेश्मनोयत्रराजेन्द्रसोपमायोगसिद्धये ॥ ५१ ॥ मृद्देहिकाल्पदेहापिमुखाग्रेणाप्यणीयसा ॥ करोतिमृद्धारचयमुपदेशःसयोगिनः ॥ ५२ ॥
पशुपक्षिमनुष्याद्यैःपत्रपुष्पफलान्वितम् ॥ वृक्षंविलुप्यमानंतुदृष्ट्वासिध्यन्तियोगिनः ॥ ५३ ॥ रुरुशावविषाणाग्रमालक्ष्यतिलकाकृतिम् ॥ सहते
नविवर्द्धन्तंयोगीसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ ५४ ॥ द्रवपूर्णमुपादायपात्रमारोहतोभुवः ॥ तुङ्गमङ्गंविलोक्योच्चैर्विज्ञातंकिंनयोगिना ॥ ५५ ॥ सर्वस्वंजीव
नायालंनिखातेपुरुषस्ययया ॥ चेष्टांतांतत्त्वतोज्ञात्वायोगिनःकृतकृत्यता ॥ ५६ ॥ तद्गृहंयत्रवसतितद्भोज्यंयेनजीवति ॥ येनसम्पद्यतेचार्थस्तत्सुखं
ममतात्रका ॥ ५७ ॥ अभ्यर्थितोऽपितैःकार्यंकरोतिकरणैर्यथा ॥ तथाबुद्ध्यादिभिर्योगीपारक्यैः साधयेत्परम् ॥ ५८ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ततः
प्रणम्यात्रिपुत्रमलर्कःसमहीपतिः ॥ प्रश्रयावनतोवाक्यमुवाचातिमुदान्वितः ॥ ५९ ॥ दिष्ट्यादेवैरिदंब्रह्मन्पराभिभवसम्भवम् ॥ उपपादितमत्युग्रं
प्राणसंदेहदंभयम् ॥ ६० ॥ दिष्ट्याकाशिपतेर्भूरिबलसम्पत्पराक्रमः ॥ यदुच्छेदादिहायातःसयुष्मत्सङ्गदोमम ॥ ६१ ॥ दिष्ट्यामंदबलश्चाहंदि
ष्ट्याभृत्याश्चमेहताः ॥ दिष्ट्याकोषःक्षयंयातोदिष्ट्याहंभीतिमागतः ॥ ६२ ॥ दिष्ट्यात्वत्पादयुगुलंममस्मृतिपथंगतम् ॥ दिष्ट्यात्वदुक्तयःसर्वाःमम
चेतसिसंस्थिताः ॥ ६३ ॥ दिष्ट्याज्ञानंममोत्पन्नंभवतश्चसमागमात् ॥ भवताचैवकारुण्यंदिष्ट्याब्रह्मन्कृतंमयि ॥ ६४ ॥ अनर्थोऽप्यर्थतांयातिपुरु
षस्यशुभोदये ॥ तथेदमुपकारायव्यसनंसंगमात्तव ॥ ६५ ॥ सुबाहुरुपकारीमेसचकाशिपतिःप्रभो ॥ तयोःकृतेऽहंसंप्राप्तोयोगीशभवतोऽन्ति
कम् ॥ ६६ ॥ सोऽहंतवप्रसादाग्निनिर्दग्धाज्ञानकिल्बिषः ॥ तथायतिष्येयेनेदृङ्नभूयांदुःखभाजनम् ॥ ६७ ॥ परित्यजिष्येगार्हस्थ्यमार्तिपाद
पकाननम् ॥ त्वत्तोऽनुज्ञांसमासाद्यज्ञानदातुर्महात्मनः ॥ ६८ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ गच्छराजेन्द्रभद्रंतेयथातेकथितंमया ॥ निर्ममोनिरहङ्कार
स्तथाचरविमुक्तये ॥ ६९ ॥ जडउवाच ॥ एवमुक्तःप्रणम्यैनमाजगामत्वरान्वितः ॥ यत्रकाशिपतिर्भ्रातासुबाहुश्चास्यसोऽग्रजः ॥ ७० ॥
समुत्पत्यमहाबाहुंसोलर्कःकाशिभूपतिम् ॥ सुबाहोरग्रतोवीरमुवाचप्रहसन्निव ॥ ७१ ॥ राज्यकामुककाशीशभुज्यतांराज्यमूर्जितम् ॥ यथाचरो

चतेतद्दत्सुबाहोःसंप्रयच्छवा ॥७२॥ काशिराजउवाच ॥ किमलर्कपरित्यक्तंराज्यंतेसंयुगंविना ॥ क्षत्रियस्यनधर्मोऽयंभवांश्चक्षत्रधर्मवित् ॥ ७३ ॥
निर्जितामात्यवर्गस्तुत्यक्तामरणजंभयम् ॥ संदधीतशरंराजालक्ष्यमुद्दिश्यवैरिणम् ॥ ७४ ॥ तंजित्वानृपतिर्भोगान्यथाभिलषितान्वरान् ॥ भुञ्जीत
परमंसिद्ध्यैयजेतचमहामखः ॥ ७५ ॥ अलर्कउवाच ॥ एवमीदृशकंवीरममाप्यासीन्मनःपुरा ॥ साम्प्रतंविपरीतार्थंशृणुचाप्यत्रकारणम् ॥ ७६ ॥
यथायंभौतिकःसंघस्तथान्तःकरणंनृणाम् ॥ गुणास्तुसकलास्तद्वदशेषेष्वेवजन्तुषु ॥७७॥ चिच्छक्तिरेकएवायंयदानान्योऽस्तिकश्चन ॥ तदाकानृपते
ज्ञानान्मित्रारिप्रभुभृत्यता॥७८॥ तन्मयादुःखमासाद्यत्वद्भयोद्भवमुत्तमम् ॥ दत्तात्रेयप्रसादेनज्ञानंप्राप्तंनरेश्वर ॥ ७९ ॥ निर्जितेंद्रियवर्गस्तुत्यक्तासंग
मशेषतः ॥ मनोब्रह्मणिसंधास्येतज्जयेपरमोजयः ॥ ८० ॥ संसाध्यमन्यत्तत्सिद्ध्यैयतःकिंचिन्नविद्यते ॥ इन्द्रियाणिचसंयम्यततःसिद्धिंनियच्छति
॥ ८१ ॥ सोहंनतेऽरिर्नममासिशत्रुःसुबाहुरेषोनममापकारी ॥ दृष्टंमयासर्वमिदंयथात्माअन्विष्यतांभूपरिपुस्त्वयान्यः ॥ ८२ ॥ इत्थंसतेनाभिहि
तोनरेन्द्रोहृष्टःसमुत्थायततःसुबाहुः ॥ दिष्ट्येतितंभ्रातरमाभिनन्द्यकाशीश्वरंवाक्यमिदंबभाषे ॥ ८३ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेअलर्कनिर्वेदो
नामचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥सुबाहुरुवाच ॥ ॥ यदर्थंनृपशार्दूलत्वामहंशरणंगतः ॥ तन्मयासकलंप्राप्तंयास्यामित्वंसुखीभव ॥ १ ॥ काशि
राजउवाच ॥ किंनिमित्तंभवान्प्राप्तोनिष्पन्नोऽर्थश्चकस्तव ॥ सुबाहोतन्ममाचक्ष्वपरंकौतूहलंहिमे ॥ २ ॥ समाक्रान्तमलर्केणपितृपैतामहंमहत् ॥ रा
ज्यंदेहीतिनिर्जित्यत्वयाहमभिचोदितः॥३॥ ततोमयासमाक्रम्यराज्यमस्यानुजस्यते ॥ एतत्तेबलमानीतंतद्भुङ्क्ष्वस्वकुलोचितम् ॥४॥ सुबाहुरुवा
च ॥ काशिराजनिबोधत्वंयदर्थमयमुद्यमः॥ कृतोमयाभवांश्चैवकारितोऽत्यन्तमुद्यमम् ॥५॥ भ्रातामममायंग्रामेषुसक्तोभोगेषुतत्त्ववित् ॥ विमूढौबोधव
न्तौचभ्रातरावग्रजौमम ॥ ६ ॥ तयोर्ममचयन्मात्राबाल्येस्तन्यंयथामुखे ॥ तथावबोधोविन्यस्तः कर्णयोरवनीपते ॥ ७ ॥ तयोर्ममचविज्ञेयाःप
दार्थायेमतानृभिः॥प्रकाश्यंमनसोनीतास्तेमात्रानास्य पार्थिव ॥८॥ यथैकमर्थेयातानामेकस्मिन्नवसीदति ॥ दुःखंभवतिसाधूनांतथास्माकंमहीपते
॥ ९ ॥ गार्हस्थ्यमोहमापन्नेसीदत्यस्मिन्नरेश्वर ॥ सम्बन्धिन्यस्यदेहस्यबिभ्रतिभ्रातृकल्पनाम् ॥ १० ॥ ततोमयाविनिश्चित्यदुःखाद्वैराग्यभावना ॥
भविष्यतीत्यस्यभवानित्युद्योगायसंश्रितः ॥ ११ ॥ तदस्यदुःखाद्वैराग्यंसंबोधादवनीपते ॥ समुद्भूतंकृतंकार्यंभद्रंतेस्तुव्रजाम्यहम् ॥ १२ ॥ उष्वा
मदालसागर्भेपीत्वातस्यास्तथास्तनम् ॥ नान्यनारीसुतैर्यातंवर्त्मयात्वितिपार्थिव ॥ १३ ॥ विचार्य्यतन्मयासर्वंयुष्मत्संश्रयपूर्वकम् ॥ कृतंतच्चापि
निष्पन्नंप्रयास्येसिद्ध्येपुनः ॥ १४ ॥ उपेक्ष्यतेसीदमानःस्वजनोबान्धवःसुहृत् ॥ यैर्नरेन्द्रनतान्मन्येसेन्द्रियाविकलाहिते ॥ १५ ॥ सुहृदि

स्वजनेबन्धौसमर्थेयोऽवसीदति ॥ धर्मार्थकाममोक्षेभ्योवाच्यास्तेतत्रनत्वसौ ॥ १६ ॥ एतत्त्वत्सङ्गमाद्भूपमयाकार्यंमहत्कृतम् ॥ स्वस्तितेऽस्तुग
मिष्याभिज्ञानभाग्भवसत्तम ॥ १७ ॥ काशिराजउवाच ॥ उपकारस्त्वयासाधोरलर्कस्यकृतोमहान् ॥ ममोपकारायकथंनकरोषिस्वमानसम् ॥
॥ १८ ॥ फलदायीसतांसद्भिःसंगमोनाफलोयतः ॥ तस्मात्त्वत्संश्रयाद्युक्तामयाप्राप्तासमुन्नतिः ॥ १९ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ धर्मार्थकाममोक्षाख्यंपु
रुषार्थचतुष्टयम् ॥ तत्रधर्मार्थकामास्तेसकलोहीयतेऽपरः ॥ २० ॥ तत्तेसंक्षेपतोवक्ष्येतदिहैकमनाः शृणु ॥ श्रुत्वाचसम्यगालोच्ययतेथाःश्रे
यसेनृप ॥ २१ ॥ ममेतिप्रत्ययोभूपनकार्य्योऽहमितित्वया ॥ सम्यगालोच्यधर्मोहिधर्माभावेनिराश्रयः ॥ २२ ॥ कोवाहमितिसंज्ञेयमित्यालोच्य
त्वयात्मना ॥ बाह्यान्तर्गतमालोच्यमालोच्यापररात्रिषु ॥ २३ ॥ अव्यक्तादिविशेषान्तमविकारमचेतनम् ॥ व्यक्ताव्यक्तंत्वयाज्ञेयंज्ञाताकश्चा
हमित्युत ॥ २४ ॥ एतस्मिन्नेवविज्ञातविज्ञातेमखिलंत्वया ॥ अनात्मन्यात्मविज्ञानमस्वेस्वमितिमूढता ॥ २५ ॥ सोऽहंसर्वगतोभूपलोकसंव्यवहा
रतः ॥ मयेदमुच्यतेसर्वंत्वयापृष्टोव्रजाम्यहम् ॥ २६ ॥ एवमुक्त्वाययौधीमान्सुबाहुःकाशिभूमिपम् ॥ काशिराजोऽपिसंपूज्यसोऽलर्कंस्वपुरंययौ ॥
॥ २७ ॥ अलर्कोऽपिसुतंज्येष्ठमभिषिच्यनराधिपम् ॥ वनंजगामसन्त्यक्तसर्वसङ्गःस्वसिद्धये ॥ २८ ॥ ततःकालेनमहतानिर्द्वन्द्वोनिष्परिग्रहः ॥
प्राप्ययोगर्द्धिमतुलांपरंनिर्वाणमाप्तवान् ॥ २९ ॥ पश्यञ्जगदिदंसर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ पाशैर्गुणमयैर्बद्धंवध्यमानंचनित्यशः ॥ ३० ॥ पुत्रा
दिभ्रातृपुत्रादिस्वपारक्यादिभावितैः ॥ आकृष्यमाणंकरणैर्दुःखार्त्तंभिन्नदर्शनम् ॥ ३१ ॥ अज्ञानपङ्कगर्भस्थमनुद्धारंमहामतिः ॥ आत्मानंचसमुत्ती
र्णंगाथामेतामगायत ॥ ३२ ॥ अहोकष्टंयदस्माभिःपूर्वंराज्यमनुष्ठितम् ॥ इतिपश्चान्मयाज्ञातंयोगान्नास्तिपरंसुखम् ॥ ३३ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥
तातैनंत्वंसमातिष्ठमुक्तयेयोगमुत्तमम् ॥ प्राप्स्यसेयेनतद्ब्रह्मयत्रगत्वानशोचसि ॥ ३४ ॥ ततोऽहमपियास्यामिकिंयज्ञैःकिंजपेनमे ॥ कृतकृ
त्यस्यकरणंब्रह्मभावायकल्पते ॥ ३५ ॥ ततोऽनुज्ञामवाप्याहंनिर्द्वन्द्वोनिष्परिग्रहः ॥ प्रयतिष्येतथामुक्तौयथायास्यामिनिर्वृतिम् ॥ ३६ ॥
॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ एवमुक्त्वासपितरंप्राप्यानुज्ञांततश्वसः ॥ ब्रह्मञ्जगाममेधावीपरित्यक्तपरिग्रहः ॥ ३७ ॥ सोऽपितस्यपितातद्वत्क्रमेणसुमहामतिः ॥
वानप्रस्थंसमास्थायचतुर्थाश्रममभ्यगात् ॥ ३८ ॥ तत्रात्मजंसमासाद्यहित्वाबन्धंगुणादिकम् ॥ प्रापसिद्धिंपरांप्राज्ञस्तत्कालोपात्तसन्मतिः ॥ ३९ ॥
एतत्तेकथितंब्रह्मन्यत्पृष्टाभवतावयम् ॥ सुविस्तरंयथावच्चकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ४० ॥ यश्चैतच्छृणुयाद्विप्रपठेद्वासुसमाहितः ॥ ४१ ॥ यद
श्वमेधावभृथस्नातःप्राप्नोतिवैफलम् ॥ सकलंतदवाप्नोतिश्रुत्वैतन्मुनिसत्तम ॥ ४२ ॥ एतत्संसारभ्रमणपरित्राणमनुत्तमम् ॥ अलर्कात्रयसंवादमशु

भान्मुच्यतेनरः ॥ ४३ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेपितापुत्रसंवादेजडोपाख्यानेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ सम्यगेतन्ममाख्यातंभवद्भिर्द्विजसत्तमाः॥ प्रवृत्तंचनिवृत्तंचद्विविधंकर्मवैदिकम् ॥ १ ॥ अहोपितृप्रसादेनभवतांज्ञानमीदृशम् ॥ येनतिर्यक्त्वमप्येतत्प्राप्यमोहस्तिरस्कृतः ॥ २ ॥ धन्याभवन्तःसंसिद्धयैप्रागवस्थास्थितंयतः ॥ भवतांविषयोद्भूतैर्नमोहैश्चाल्यतेमनः ॥ ३ ॥ दिष्ट्याभगवतातेनमार्कण्डेयेनधीमता ॥ भवन्तोवैसमाख्याताःसर्वसंदेहहृत्तमाः ॥ ४ ॥ संसारेऽस्मिन्मनुष्याणांभ्रमतामतिसङ्कटे ॥ भवद्विधैःसमंसङ्गोजायतेनातपस्विनाम् ॥ ५ ॥ यद्यहंसङ्गमासाद्यभवद्भिर्ज्ञानदृष्टिभिः॥ नस्यांकृतार्थस्तन्नूनंनमेऽन्यत्रकृतार्थता ॥ ६ ॥ प्रवृत्तेचनिवृत्तेचभवतांज्ञानकर्मणि ॥ मतिमस्तमलांमन्येयथानान्यस्यकस्यचित् ॥ ७ ॥ यदित्वनुग्रहवतीमयिबुद्धिर्द्विजोत्तमाः ॥ भवतांतत्समाख्यातुमर्हतेदमशेषतः ॥ ८ ॥ कथमेतत्समुद्भूतंजगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ कथंचप्रलयंकालेपुनर्यास्यतिसत्तमाः ॥ ९ ॥ कथंचवंशादेवर्षिपितृभूतादिसम्भवाः ॥ मन्वन्तराणिचकथंवंशानुचरितंचयत् ॥ १० ॥ यावत्यःसृष्टयश्चैवयावन्तःप्रलयास्तथा ॥ कथाकल्पविभागश्चयाचमन्वन्तरस्थितिः ॥ ११ ॥ यथाचक्षितिसंस्थानंयत्प्रमाणंचवैभुवः ॥ यथास्थितिसमुद्राद्रिनिम्नगाःकाननानिच ॥ १२ ॥ भूर्लोकादिश्चलोकानांगणःपातालसंश्रयः ॥ गतिस्तथार्कसोमादिग्रहर्क्षज्योतिषामपि ॥ १३ ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहंसर्वमेतदाभूतसंप्लवम् ॥ उपसंहृतेचयच्छेषंजगत्यस्मिन्भविष्यति ॥ १४ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ प्रश्नभारोऽयमतुलोयस्त्वयामुनिसत्तम ॥ पृष्टस्तंतेप्रवक्ष्यामस्तच्छृणुष्वेहजैमिने ॥ १५ ॥ मार्कण्डेयेनकथितंपुराक्रौष्टुकयेयथा ॥ द्विजपुत्रायशान्तायव्रतस्नातायधीमते ॥ १६ ॥ मार्कण्डेयंमहात्मानमुपासीनंद्विजोत्तमैः ॥ क्रौष्टुकिःपरिपप्रच्छयदेतत्पृष्टवान्प्रभो ॥ १७ ॥ तस्यचाकथयत्प्रीत्यायन्मुनिर्भृगुनन्दनः ॥ तत्तेप्रकथयिष्यामःशृणुत्वंद्विजसत्तम ॥१८॥ प्रणिपत्यजगन्नाथंपद्मयोनिंपितामहम् ॥ जगद्योनिंस्थितंसृष्टौस्थितौविष्णुस्वरूपिणम् ॥ प्रलयेचान्तकर्त्तारंरौद्रंरुद्रस्वरूपिणम् ॥१९॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ उत्पन्नमात्रस्यपुराब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ पुराणमेतद्वेदाश्चमुखेभ्योऽनुविनिःसृताः ॥ २० ॥ पुराणसंहिताश्चक्रुर्बहुलाःपरमर्षयः ॥ वेदानांप्रविभागश्चकृतस्तैस्तुसहस्रशः ॥२१॥ धर्मज्ञानंचवैराग्यमैश्वर्य्यंचमहात्मनः ॥ तस्योपदेशेनविनानहिसिद्धंचतुष्टयम् ॥२२॥ वेदान्सप्तर्षयस्तस्माज्जगृहुस्तस्यमानसाः ॥ पुराणंजगृहुश्चाद्यामुनयस्तस्यमानसाः ॥ २३ ॥ भृगोःसकाशाच्च्यवनस्तेनोक्तंचद्विजन्मनाम् ॥ ऋषिभिश्चापिदक्षायप्रोक्तमेतन्महात्मभिः ॥२४॥ दक्षेणचापिकथितमिदमासीत्तदाममं ॥ तत्तुभ्यंकथयाम्यद्यकलिकल्मषनाशनम् ॥ २५ ॥ सर्वमेतन्महाभागश्रूयतांमेसमाधिना ॥ यथाश्रुतंमयापूर्वंदक्षस्यगदतोमुने ॥२६॥ प्रणिपत्यजगद्योनिमजमव्ययमाश्र

यम् ॥ चराचरस्यजगतोधातारंपरमंपदम् ॥ २७ ॥ ब्रह्माणमादिपुरुषमुत्पत्तिस्थितिसंयमे ॥ यत्कारणमनौपम्यंयत्रसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ २८ ॥ तस्मै हिरण्यगर्भायलोकतन्त्रायधीमते ॥ प्रणम्यसम्यग्वक्ष्यामिभूतवर्गमनुत्तमम् ॥ २९॥ महदाद्यंविशेषान्तंसवैरूप्यंसलक्षणम् ॥ प्रमाणैःपंचभिर्गम्यं स्रोतोभिःषड्भिरन्वितम् ॥ ३० ॥ पुरुषाधिष्ठितंनित्यमनित्यमिवचस्थितम् ॥ तच्छ्रूयतांमहाभागपरमेणसमाधिना ॥ ३१ ॥ प्रधानंकारणंयत्तद व्यक्ताख्यंमहर्षयः ॥ यदाहुःप्रकृतिंसूक्ष्मांनित्यांसदसदात्मिकाम् ॥ ३२॥ ध्रुवमक्षय्यमजरममेयंनान्यसंश्रयम् ॥ गन्धरूपरसैर्हीनंशब्दस्पर्शविवर्जि तम् ॥ ३३ ॥ अनाद्यंतंजगद्योनिंत्रिगुणप्रभावाप्ययम् ॥ असाम्प्रतमविज्ञेयंब्रह्माग्रेसमवर्त्तत ॥ ३४ ॥ प्रलयस्यानुतेनेदंव्याप्तमासीदशेषतः ॥ गुण साम्यात्ततस्तस्मात्क्षेत्रज्ञाधिष्ठितान्मुने ॥ ३५॥ गुणभावात्सृज्यमानात्सर्गकालेततःपुनः ॥ प्रधानंतत्त्वमुद्भूतंमहान्तंतत्समावृणोत् ॥ ३६ ॥ यथा बीजंत्वचातद्वदव्यक्तेनावृतोमहान् ॥ सात्त्विकोराजसश्चैवतामसश्चत्रिधोदितः ॥ ३७॥ ततस्तस्मादहङ्कारस्त्रिविधोवैव्यजायत ॥ वैकारिकस्तैजस श्चभूतादिश्चसतामसः ॥ ३८ ॥ महताचावृतःसोऽपियथाव्यक्तेनवैमहान् ॥ भूतादिस्तुविकुर्वाणःशब्दतन्मात्रकंततः ॥ ३९ ॥ ससर्जशब्दतन्मात्रा दाकाशंशब्दलक्षणम् ॥ आकाशंशब्दमात्रन्तुभूतादिश्चावृणोत्ततः ॥ ४० ॥ स्पर्शतन्मात्रमेवेहजायतेनात्रसंशयः ॥ बलवाञ्जायतेवायुस्तस्यस्पर्शगु णोमतः ॥ ४१ ॥ वायुश्चापिविकुर्वाणोरूपमात्रंससर्जह ॥ ज्योतिरुत्पद्यतेवायोस्तद्रूपगुणमुच्यते ॥ ४२ ॥ स्पर्शमात्रस्तुवैवायूरूपमात्रंसमावृणो त् ॥ ज्योतिश्चापिविकुर्वाणंरसमात्रंससर्जह ॥४३॥ सम्भवन्तिततोह्यापश्चासन्वैतारसात्मिकाः ॥ रसमात्रन्तुताह्यापोरूपमात्रंसमावृणोत् ॥ ४४ ॥ आपश्चापिविकुर्वत्योगन्धमात्रंससर्जिरे ॥ संघातोजायतेतस्मात्तस्यगन्धोगुणोमतः ॥ ४५ ॥ तस्मिंस्तस्मिंस्तुतन्मात्रंतेनतन्मात्रतास्मृता ॥ अवि शेषवाचकत्वादविशेषास्ततश्चते ॥ ४६॥ नशान्तानापिघोरास्तेनमूढाश्चाविशेषतः ॥ भूततन्मात्रसर्गोऽयमहङ्कारात्तुतामसात् ॥ ४७ ॥ वैकारिका दहंकारात्सत्त्वोद्रिक्तात्तुसात्त्विकात् ॥ वैकारिकःससर्गस्तुयुगपत्संप्रवर्त्तते ॥ ४८ ॥ बुद्धीन्द्रियाणिपञ्चैवपंचकर्मेन्द्रियाणिच ॥ तैजसानीन्द्रिया ण्याहुर्देवावैकारिकादश ॥ ४९ ॥ एकादशंमनस्तत्रदेवावैकारिकाःस्मृताः ॥ श्रोत्रंत्वक्चक्षुषीजिह्वानासिकाचैवपंचमी ॥ ५० ॥ शब्दादीनामवाप्त्यर्थं बुद्धियुक्तानिवक्ष्यते ॥ पादौपायुरुपस्थश्चहस्तौवाक्पञ्चमीभवेत् ॥ ५१ ॥ गतिर्विसर्गोह्यानन्दःशिल्पंवाक्यंचकर्मतत् ॥ आकाशंशब्दमात्रंतुस्पर्श मात्रंसमाविशत् ॥ ५२ ॥ द्विगुणोजायतेवायुस्तस्यस्पर्शोगुणोमतः ॥ रूपंतथैवाविशतःशब्दस्पर्शगुणावुभौ ॥ ५३ ॥ त्रिगुणस्तुततश्चाग्निःसशब्द स्पर्शरूपवान् ॥ शब्दःस्पर्शश्चरूपंचरसमात्रंसमाविशत् ॥ ५४॥ तस्माच्चतुर्गुणाह्यापोविज्ञेयास्तारसात्मिकाः ॥ शब्दःस्पर्शश्चरूपंचरसोगन्धंसमा

विशत् ॥ ५५ ॥ संहतामन्धमात्रेणआवृण्वंस्तेमहीमिमाम् ॥ तस्मात्पंचगुणाभूमिःस्थूलाभूतेषुदृश्यते ॥ ५६ ॥ शान्ताघोराश्चमूढाश्चविशेषास्तेनते
स्मृताः ॥ परस्परानुप्रवेशाद्धारयन्तिपरस्परम् ॥ ५७ ॥ भूमेरन्तस्त्विमंसर्वंलोकालोकंघनावृतम् ॥ विशेषाश्चेन्द्रियग्राह्यानियतत्वाच्चतेस्मृताः ॥ ५८ ॥
गुणंपूर्वस्यपूर्वस्यप्राप्नुवन्त्युत्तरोत्तरम् ॥ नानावीर्य्याःपृथग्भूताःसतेतेसंहतिंविना ॥ ५९ ॥ नाशक्नुवन्प्रजाःस्रष्टुमसमागम्यकृत्स्नशः ॥ समेत्यान्योन्यसंयो
गमन्योन्याश्रयिणश्चते ॥ ६० ॥ एकसंघातचिह्नाश्चसंप्राप्यैक्यमशेषतः ॥ पुरुषाधिष्ठितत्वाच्चअव्यक्तानुग्रहेणच ॥ ६१ ॥ महदाद्याविशेषान्ताह्यण्डमु
त्पादयन्तिते ॥ जलबुद्बुदवत्तत्रक्रमाद्वैवृद्धिमागतम् ॥ ६२ ॥ भूतेभ्योऽण्डंमहाबुद्धेबृहत्तदुदकेशयम् ॥ प्राकृतेऽण्डेविवृद्धःसन्क्षेत्रज्ञोब्रह्मसंज्ञितः ॥ ६३ ॥
सवैशरीरीप्रथमःसवैपुरुषउच्यते ॥ आदिकर्ताचभूतानांब्रह्माग्रेसमवर्तत ॥ ६४ ॥ तेनसर्वमिदंव्याप्तंत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ मेरुस्तस्यानुसंभूतोजरायु
श्चापिपर्वताः ॥ ६५ ॥ समुद्रागर्भसलिलंतस्याण्डस्यमहात्मनः ॥ तस्मिन्नण्डेजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ ६६ ॥ द्वीपाद्यद्रिसमुद्राश्चसज्यो
तिर्लोकसंग्रहः ॥ जलानिलानलाकाशैस्ततोभूतादिनाबहिः ॥ ६७ ॥ वृतमण्डंदशगुणैरेकैकत्वेनतैःपुनः ॥ महतातत्प्रमाणेनसहैवानेनवेष्टितः ॥ ६८ ॥
महांस्तैःसहितःसर्वैरव्यक्तेनसमावृतः ॥ एभिरावरणैरण्डंसप्तभिःप्राकृतैर्वृतम् ॥ ६९ ॥ अन्योन्यमावृत्यचताअष्टौप्रकृतयःस्थिताः ॥ एषासाप्र
कृतिर्नित्यातदन्तःपुरुषश्चसः ॥ ७० ॥ ब्रह्माख्यःकथितोयस्तेसमासाच्छ्रूयतांपुनः ॥ यथामग्नोजलेकश्चिदुन्मज्जञ्जलसम्भवम् ॥ ७१ ॥ वलयंक्षिपति
ब्रह्मासतथाप्रकृतीर्विभुः ॥ अव्यक्तंक्षेत्रमुद्दिष्टंब्रह्माक्षेत्रज्ञउच्यते ॥ ७२ ॥ एतत्समस्तंजानीयात्क्षेत्रक्षेत्रज्ञलक्षणम् ॥ इत्येषप्राकृतःसर्गःक्षेत्रज्ञाधिष्ठितस्तु
सः ॥ अबुद्धिपूर्वःप्रथमःप्रादुर्भूतस्तडिद्यथा ॥ ७३ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेब्रह्मोत्पत्तिर्नामद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥
भगवंस्त्वण्डसंभूतिर्यथावत्कथितामम ॥ ब्रह्माण्डेब्रह्मणोजन्मतथाचोक्तंमहात्मनः ॥ १ ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंत्वत्तोभृगुकुलोद्भव ॥ यदानसृष्टिर्भूता
नामस्तिकिंनुनचास्तिवा ॥ कालेवैप्रलयस्यान्तेसर्वस्मिन्नुपसंहृते ॥ २ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ यदातुप्रकृतौयातिलयंविश्वमिदंजगत् ॥ तदो
च्यतेप्राकृतोऽयंविद्वद्भिःप्रतिसंचरः ॥ ३ ॥ स्वात्मन्यवस्थितेऽव्यक्तेविकारेप्रतिसंहृते ॥ प्रकृतिः पुरुषश्चैवसाधर्म्येणावतिष्ठतः ॥ ४ ॥ तदातमश्चस
त्त्वंचसमत्वेन गुणौस्थितौ ॥ अनुद्रिक्तावनूनौचओतप्रोतौपरस्परम् ॥ ५ ॥ तिलेषुवायथातैलंघृतंपयसिवास्थितम् ॥ तथातमसिसत्त्वेचरजोऽप्य
नुसृतंस्थितम् ॥ ६ ॥ उत्पत्तिर्ब्रह्मणोयावदायुर्वैद्विपरार्द्धिकम् ॥ तावद्दिनंपरेशस्यतत्समासंयमेनिशा ॥ ७ ॥ (अष्टौयुगसहस्राणिअहोरात्रं
प्रजापतेः ॥ अनेनैवतुमानेनशतंब्रह्मासजीवति ॥ पितामहशतेनैवविष्णोर्मानंविधीयते ॥ निमेषार्धेनशंभोस्तुसहस्राणिचतुर्दश ॥ विनश्यंतितथावि

ष्णोरसंख्याताःपितामहाः ॥)अहमुखेप्रबुद्धस्तुजगदादिरनादिमान् ॥ सर्वहेतुरचिन्त्यात्मापरःकोऽप्यपरक्रियः ॥ ८ ॥ प्रकृतिंपुरुषंचैवप्रविश्याशुज
गत्पतिः ॥ क्षोभयामासयोगेनपरेणपरमेश्वरः ॥ ९ ॥ यथामदोनवस्त्रीणां यथावामाधवानिलः ॥ अनुप्रविष्टःक्षोभायतथासौयोगमूर्त्तिमान् ॥ १० ॥
प्रधानेक्षोभ्यमाणेतुसदेवोब्रह्मसंज्ञितः ॥ समुत्पन्नोऽण्डकोषस्थोयथातेकथितंमया ॥ ११ ॥ सएवक्षोभकःपूर्वंसक्षोभ्यःप्रकृतेःपतिः ॥ ससंकोचवि
काशाभ्यांप्रधानत्वेऽपिसंस्थितः ॥ १२ ॥ उत्पन्नःसजगद्योनिरगुणोऽपिरजोगुणम् ॥ भुञ्जन्प्रवर्ततेसर्गेब्रह्मत्वंसमुपाश्रितः ॥ १३ ॥ ब्रह्मत्वेसप्र
जाःसृष्ट्वाततःसत्त्वातिरेकवान् ॥ विष्णुत्वमेत्यधर्मेणकुरुतेपरिपालनम् ॥ १४ ॥ ततस्तमोगुणोद्रिक्तोरुद्रत्वेचाखिलंजगत् ॥ उपसंहृत्यवैशेतेत्रैलोक्यं
त्रिगुणोऽगुणः ॥ १५ ॥ यथाप्राग्व्यापकःक्षेत्रीपालकोलावकस्तथा ॥ तथाससंज्ञामायातिब्रह्मविष्णुहरात्मिकाम् ॥ १६ ॥ ब्रह्मत्वेसृजतेलोकान्रु
द्रत्वेसंहरत्यपि ॥ विष्णुत्वेचाप्युदासीनस्तिस्रोऽवस्थाःस्वयम्भुवः ॥ १७ ॥ रजोब्रह्मातमोरुद्रोविष्णुःसत्त्वंजगत्पतिः ॥ एतएवत्रयोदेवाएतएवत्रयो
गुणाः ॥ १८ ॥ अन्योन्यमिथुनाह्येतेह्यन्योन्याश्रयिणस्तथा ॥ क्षणंवियोगोनह्येषांनत्यजन्तिपरस्परम् ॥१९॥ एवंब्रह्माजगत्पूर्वोदेवदेवश्चतुर्मुखः ॥
रजोगुणंसमाश्रित्यस्रष्टृत्वेसव्यवस्थितः ॥ २० ॥ हिरण्यगर्भोदेवादिरनादिरुपचारतः ॥ भूपद्मकर्णिकासंस्थोब्रह्माग्रेसमजायत ॥ २१ ॥ तस्यवर्ष
शतंत्वेकंपरमायुर्महात्मनः ॥ ब्राह्मेणैवहिमानेनतस्यसंख्यांनिबोधमे ॥ २२ ॥ निमेषैर्दशभिःकाष्ठातथापञ्चभिरुच्यते ॥ कलास्त्रिंशच्चवैकाष्ठामु
हूर्त्तांस्त्रिंशदेवताः ॥ २३ ॥ अहोरात्रंमुहूर्त्तानांनृणांत्रिंशत्तुवैस्मृतम् ॥ अहोरात्रैश्चत्रिंशद्भिःपक्षौद्वौमासउच्यते ॥ २४ ॥ तैःषड्भिरयनंवर्षंद्वेऽयने
दक्षिणोत्तरे ॥ तद्देवानामहोरात्रंदिनंतत्रोत्तरायणम् ॥ २५ ॥ दिव्यैर्वर्षसहस्रैस्तुकृतत्रेतादिसंज्ञितम् ॥ चतुर्युगंद्वादशभिस्तद्विभागंशृणुष्वमे ॥ २६ ॥
चत्वारितुसहस्राणिवर्षाणांकृतमुच्यते ॥ शतानिसन्ध्याचत्वारिसन्ध्यांशश्चतथाविधः ॥ २७ ॥ त्रेतात्रीणिसहस्राणिदिव्याब्दानांशतत्रयम् ॥
तस्यसन्ध्यासमाख्यातामध्यांशश्चतथाविधः ॥ २८ ॥ द्वापरंद्वेसहस्रेतुवर्षाणांद्वेशतेतथा ॥ तस्यसन्ध्यासमाख्याताद्वेशताब्देतदंशकः ॥ २९ ॥
कलिःसहस्रंदिव्यानामब्दानांद्विजसत्तम ॥ सन्ध्यासन्ध्यांशकश्चैवशककौसमुदाहृतौ ॥ ३० ॥ एषाद्वादसाहस्रीयुगाख्याकविभिःकृता ॥ एतत्स
हस्रगुणितमहोब्राह्ममुदाहृतम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्मणोदिवसेब्रह्मन्मनवःस्युश्चतुर्दश ॥ भवन्तिभागशस्तेषांसहस्रंतद्विभज्यते ॥ ३२ ॥ देवाःसप्तर्षयः
सेन्द्रामनुस्तत्सूनवोनृपाः ॥ मनुनासहसृज्यन्तेसंह्रियन्तेचपूर्ववत् ॥ ३३ ॥ चतुर्युगानांसंख्यातासाधिकाह्येकसप्ततिः ॥ मन्वन्तरंतस्यसंख्यां
मानुषाब्दैर्निबोधमे ॥ ३४ ॥ त्रिंशत्कोट्यस्तुसंपूर्णाःसंख्याताःसंख्ययाद्विज ॥ सप्तषष्टिस्तथान्यानिनियुतानिचसंख्यया ॥ ३५ ॥ विंशतिश्चसहस्रा

णिकालोऽयंसाधिकंविना ॥ एतन्मन्वन्तरंप्रोक्तंदिव्यैर्वर्षैर्निबोधमे ॥ ३६ ॥ अष्टौवर्षसहस्राणिदिव्ययासंख्ययायुतम् ॥ द्विपञ्चाशत्तथान्यानि
सहस्राण्यधिकानितु ॥ ३७ ॥ चतुर्दशगुणोह्येषकालोब्राह्ममहःस्मृतम् ॥ तस्यान्तेप्रलयःप्रोक्तोब्राह्मोनैमित्तिकोबुधैः ॥ ३८ ॥ भूर्लोको
ऽथभुवर्लोकःस्वर्लोकस्तन्निवासिनः ॥ तदाविनाशमायांतिमहर्लोकश्चतिष्ठति ॥ ३९ ॥ तद्वासिनोऽपितापेनजनलोकंप्रयान्तिवै ॥ एकार्णवे
चत्रैलोक्येब्रह्मास्वपितिवैनिशि ॥ ४० ॥ तत्प्रमाणैवसारात्रिस्तदन्तेसृज्यतेपुनः ॥ एवंतुब्रह्मणोवर्षमेकंवर्षशतंतुतत् ॥ ४१ ॥ शतंहितस्यवर्षाणां
परमित्यभिधीयते ॥ पंचाशद्भिस्तथावर्षैःपरार्द्धमितिकीर्त्यते ॥ ४२ ॥ एकमस्यपरार्द्धंतुव्यतीतंद्विजसत्तम ॥ यस्यान्तेऽभून्महाकल्पःपाद्मइ
त्यभिविश्रुतः ॥ ४३ ॥ द्वितीयस्यपरार्द्धस्यवर्त्तमानस्यवैद्विज ॥ वाराहइतिकल्पोऽयंप्रथमःपरिकल्पितः ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुरा
णेब्रह्मायुःप्रमाणकथनंनामत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४३॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥ यथाससर्जवैब्रह्माभगवानादिकृत्प्रजाः ॥ प्रजापतिःपतिर्देवस्तन्मेवि
स्तरतोवद ॥ १ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ कथयाम्येषतेब्रह्मन्ससर्जभगवान्यथा ॥ लोककृच्छाश्वतःकृत्स्नंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ २॥ पाद्मावसा
नसमयेनिशासुप्तोत्थितःप्रभुः ॥ सत्त्वोद्रिक्तस्तदाब्रह्माशून्यंलोकमवैक्षत ॥३॥ इमंचोदाहरन्त्यत्रश्लोकंनारायणंप्रति ॥ ब्रह्मस्वरूपिणंदेवंजगतःप्रभ
वाप्ययम् ॥ ४ ॥ आपोनाराइतिप्रोक्ताआपोवैनरसूनवः ॥ तासुशेतेसयस्माच्चतेननारायणःस्मृतः ॥ ५ ॥ विबुद्धःसलिलेतस्मिन्विधायान्तर्ग
तांमहीम् ॥ अनुमानात्समुद्धारंकर्तुकामस्तदाक्षितेः ॥ ६ ॥ अकरोत्सतनूरन्याःकल्पादिषुयथापुरा ॥ मत्स्यकूर्मादिकास्तद्वद्वाराहंवपुरास्थि
तः ॥ ७ ॥ वेदयज्ञमयंदिव्यंवेदयज्ञमयोविभुः ॥ रूपंकृत्वाविवेशाप्सुसर्वगःसर्वसम्भवः ॥ ८॥ समुद्धृत्यचपातालान्मुमोचसलिलेभुवम् ॥ जनलोक
स्थितैःसिद्धैश्चिन्त्यमानोजगत्पतिः ॥ ९ ॥ तस्योपरिजलौघस्यमहतीनौरिवस्थिता ॥ विस्तृतत्वात्तुदेहस्यनमहीयातिसंप्लवम् ॥ १० ॥
ततःक्षितिंसमीकृत्यपृथिव्यांसोऽसृजद्गिरीन् ॥ प्राक्सर्गेदह्यमानेतुतदासंवर्तकाग्निना ॥ ११ ॥ तेनाग्निनाविशीर्णास्तेपर्वताभुविसर्वशः ॥
शैलाएकार्णवेमग्नावायुनापस्तुसंहताः ॥ १२ ॥ निषक्तायत्रयत्रासंस्तत्रतत्राचलाभवन् ॥ भूविभागंततःकृत्वासप्तद्वीपोपशोभितम् ॥ १३ ॥ भूरा
द्यांश्चतुरोलोकान्पूर्ववत्समकल्पयत् ॥ सृष्टिंचिन्तयतस्तस्यकल्पादिषुयथापुरा ॥ १४ ॥ अबुद्धिपूर्वकस्तस्मात्प्रादुर्भूतस्तमोमयः ॥ तमोमोहोमहा
मोहस्तामिस्रोह्यन्धसंज्ञितः ॥ १५ ॥ अविद्यापंचपर्वैषाप्रादुर्भूतामहात्मनः ॥ पंचधावस्थितःसर्गोध्यायतोऽप्रतिबोधवान् ॥१६॥ बहिरन्तश्चाप्रका
शःसंवृतात्मानगात्मकः ॥ मुख्यानगायतश्चोक्तामुख्यसर्गस्ततस्त्वयम् ॥ १७ ॥ तंदृष्ट्वासाधकंसर्गममन्यदपरंपुनः ॥ तस्याभिध्यायतःसर्गंतिर्य

क्स्रोतोह्यवर्तत ॥ १८ ॥ यस्मात्तिर्यक्प्रवृत्तिःसतिर्यक्स्रोतस्ततःस्मृतः ॥ पश्वादयस्तेविख्यातास्तमःप्रायाह्यवेदिनः ॥ १९ ॥ उत्पथग्राहिणश्चैव
तेऽज्ञानेज्ञानमानिनः ॥ अहंकृताअहंमानाअष्टाविंशद्विधात्मकाः ॥ २० ॥ अन्तःप्रकाशास्तेसर्वेआवृतास्तुपरस्परम् ॥ तमप्यसाधकंमत्वाध्याय
तोऽन्यस्ततोऽभवत् ॥ २१ ॥ ऊर्द्धस्रोतस्तृतीयस्तुसात्त्विकोर्द्धमवर्तत ॥ तेसुखप्रीतिबहुलाबहिरन्तस्त्वनावृताः ॥ २२ ॥ प्रकाशाबहिरन्तश्चऊर्ध्व
स्रोतःसमुद्भवाः ॥ तुष्टात्मनस्तृतीयस्तुदेवसर्गोहिसस्मृतः ॥ २३ ॥ तस्मिन्सर्गेऽभवत्प्रीतिर्निष्पन्नेब्रह्मणस्तदा ॥ ततोऽन्यंसतदादध्यौसाधकंसर्गमुत्त
मम् ॥ २४ ॥ तथाभिध्यायतस्तस्यसत्याभिध्यायिनस्ततः ॥ प्रादुर्बभौतदाव्यक्तादर्वाक्स्रोतस्तुसाधकः ॥ २५ ॥ यस्मादर्वाग्व्यवर्तन्ततततोऽर्वा
क्स्रोतसस्तुते ॥ तेचप्रकाशबहुलास्तमोद्रिक्तारजोऽधिकाः ॥ २६ ॥ तस्मात्तेदुःखबहुलाभूयोभूयश्चकारिणः ॥ प्रकाशाबहिरन्तश्चमनुष्याःसाधका
श्चते ॥ २७ ॥ पंचमोऽनुग्रहःसर्गःसचतुर्द्धाव्यवस्थितः ॥ ॥ विपर्ययेणसिद्ध्याचशान्त्यातुष्ट्यातथैवच ॥ २८ ॥ निवृत्तंवर्तमानंचतेऽर्थंजानन्तिवै
पुनः ॥ भूतादिकानांभूतानांषष्ठःसर्गःसउच्यते ॥ २९ ॥ तेपरिग्राहिणःसर्वेसंविभागरतास्तथा ॥ चोदनाश्चाप्यशीलाश्चज्ञेयाभूतादिकाश्चते ॥ ३० ॥
प्रथमोमहतःसर्गोविज्ञेयोब्रह्मणस्तुसः ॥ तन्मात्राणांद्वितीयस्तुभूतसर्गःसउच्यते ॥ ३१ ॥ वैकारिकस्तृतीयस्तुसर्गश्चैन्द्रियकःस्मृतः ॥ इत्येषप्राकृ
तःसर्गःसंभूतोबुद्धिपूर्वकः ॥३२॥ मुख्यःसर्गश्चतुर्थस्तुमुख्यावैस्थावराःस्मृताः ॥ तिर्यक्स्रोतास्तुयःप्रोक्तस्तिर्यग्योन्यःसपंचमः ॥ ३३ ॥ तथोर्द्धस्रो
तसांषष्ठोदेवसर्गस्तुसस्मृतः ॥ ततोर्वाक्स्रोतसांसर्गःसप्तमःसतुमानुषः ॥ ३४ ॥ अष्टमोऽनुग्रहःसर्गःसात्त्विकस्तामसश्चसः ॥ पंचैतेवैकृताःसर्गाःप्रा
कृतास्तुत्रयःस्मृताः ॥३५ ॥ प्राकृतोवैकृतश्चैवकौमारोनवमःस्मृतः ॥ इत्येतेवैसमाख्यातानवसर्गाःप्रजापतेः ॥ ३६ ॥ प्राकृतावैकृताश्चैवजगतोमूल
हेतवः ॥ सृजतोजगदीशस्यकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेप्राकृतवैकृतसर्गवर्णनंनामचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥
॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ समासात्कथितासृष्टिःसम्यग्भगवताम ॥ देवादीनांभवंब्रह्मन्विस्तरात्तुब्रवीहिमे ॥ १ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ कुशलाकुश
लैर्ब्रह्मन्भावितापूर्वकर्मभिः ॥ ख्यात्यातयाह्यनिर्मुक्ताःप्रलयेह्युपसंहृताः ॥ २ ॥ देवाद्याःस्थावरान्ताश्चप्रजाब्रह्मंश्चतुर्विधाः ॥ ब्रह्मणःकुर्वतःसृष्टिंज
ज्ञिरेमानसास्तदा ॥ ३ ॥ ततोदेवासुरपितॄन्मानुषांश्चचतुष्टयम् ॥ सिसृक्षुरम्भस्येतानिस्वमात्मानमयूयुजत् ॥ ४ ॥ युक्तात्मनस्तमोमात्राउद्रिक्ता
भूत्प्रजापतेः ॥ सिसृक्षोर्जघनात्पूर्वमसुराजज्ञिरेततः ॥ ५ ॥ उत्ससर्जततस्तांतुतमोमात्रात्मिकांतनुम् ॥ सापिविद्धातनुस्तेनसद्योरात्रिरजायत ॥६॥
अन्यांतनुमुपादायसिसृक्षुःप्रीतिमापसः ॥ सत्त्वोद्रेकास्ततोदेवामुखतस्तस्यजज्ञिरे ॥ ७ ॥ उत्ससर्जचभूतेशस्तनुंतामप्यसौविभुः ॥ साचापविद्धा

दिवसंसत्त्वप्रायमजायत ॥ ८ ॥ सत्त्वमात्रात्मिकामेवततोऽन्यांजगृहेतनुम् ॥ पितृवन्मन्यमानस्यपितरस्तस्यजज्ञिरे ॥९॥ सृष्ट्वापितॄनुत्ससर्जतनुंता मपिसप्रभुः ॥ साचोत्सृष्टाभवत्सन्ध्यादिननक्तान्तरस्थिता ॥ १० ॥ रजोमात्रात्मिकामन्यांतनुंभेजेऽथसप्रभुः ॥ ततोमनुष्याःसम्भूतारजोमात्रस मुद्भवाः ॥११॥ सृष्ट्वामनुष्यान्सविभुरुत्ससर्जतनुंततः ॥ ज्योत्स्नासमभवत्साचनक्तान्तेऽहर्मुखेचया ॥१२॥ इत्येतास्तनवस्तस्यदेवदेवस्यधीमतः ॥ ख्याताराज्यहनीचैवसन्ध्याज्योत्स्नाचवैद्विज ॥ १३ ॥ ज्योत्स्नासन्ध्यातथैवाहःसत्त्वमात्रात्मकंत्रयम् ॥ तमोमात्रात्मिकारात्रिःसावैतस्मात्तमोधिका ॥१४॥ तस्माद्देवादिवारात्रावसुरास्तुबलान्विताः ॥ ज्योत्स्नागमेचमनुजास्सन्ध्यायांपितरस्तथा ॥१५॥ भवन्तिबलिनोऽधृष्याविपक्षाणांनसंशयः ॥ तद्विपर्ययमासाद्यप्रयान्तिचविपर्ययम् ॥१६॥ ज्योत्स्नारात्र्यहनीसन्ध्याचत्वार्येतानिवैप्रभोः ॥ ब्रह्मणस्तुशरीराणित्रिगुणोपसृतानितु ॥१७॥ चत्वा र्येतान्यथोत्पाद्यतनुमन्यांप्रजापतिः ॥ रजस्तमोमयींरात्रौजगृहेक्षुत्तृडन्वितः ॥ १८ ॥ तदन्धकारेक्षुत्क्षामानसृजद्भगवानजः ॥ विरूपाञ्छ्मश्रुलान नुमारब्धास्तेचतांतनुम् ॥ १९ ॥ रक्षामइतितेभ्योऽन्येयऊचुस्तेतुराक्षसाः ॥ खादामइतियेचोचुस्तेयक्षायक्षणाद्द्विज ॥ २० ॥ तान्दृष्ट्वाह्यप्रियेणास्य केशाःशीर्यन्तवेधसः ॥ समारोहणहीनाश्चशिरसोब्रह्मणस्तुते ॥ २१ ॥ सर्पणात्तेऽभवन्सर्पाहीनत्वादहयःस्मृताः ॥ सर्पान्दृष्ट्वाततःक्रोधात्क्रोधात्मा नोविनिर्ममे ॥ २२ ॥ वर्णेनकपिलेनोग्रास्तेभूताःपिशिताशनाः ॥ ध्यायतोगांततस्तस्यगन्धर्वाजज्ञिरेसता ॥ २३ ॥ जज्ञिरेपिबतोवाचंगन्धर्वा स्तेनतेस्मृताः ॥ अष्टास्वेतासुसृष्टासुदेवयोनिषुसप्रभुः ॥ २४ ॥ ततःस्वदेहतोऽन्यानिवयांसिपशवोऽसृजत् ॥ मुखतोऽजाःससर्जाथवक्षसश्चाव योऽसृजत् ॥ २५ ॥ गाश्चैवोदरतोब्रह्मापार्श्वाभ्यांचविनिर्ममे ॥ पद्भ्यांचाश्वान्समातङ्गान्रासभाञ्छशकान्मृगान् ॥ २६ ॥ उष्ट्रानश्वतरांश्चैवनाना रूपाश्चजातयः ॥ ओषध्यःफलमूलिन्योरोमभ्यस्तस्यजज्ञिरे ॥ २७ ॥ एवंपश्वोषधीःसृष्ट्वाह्ययजच्चाध्वरेविभुः ॥ तस्मादादौतुकल्पस्यत्रेता युगमुखेतदा ॥ २८ ॥ गौरजःपुरुषोमेषोह्यश्वाश्वतरगर्दभाः ॥ एतान्ग्राम्यान्पशूनाहुरारण्यांश्चनिबोधमे ॥ २९ ॥ श्वापदंद्विखुरंहस्तीवानराः पक्षिपंचमाः ॥ औदकाःपशवःषष्ठाःसप्तमास्तुसरीसृपाः ॥ ३० ॥ गायत्रींश्चऋचंचैवत्रिवृत्सामरथन्तरम् ॥ अग्निष्टोमंचयज्ञानांनिर्ममेप्रथमा न्मुखात् ॥३१॥ यजूंषित्रैष्टुभंछन्दःस्तोमंपचदशंतथा ॥ बृहत्सामतथोक्थंचदक्षिणादसृजन्मुखात् ॥३२॥ सामानिजगतीच्छन्दःस्तोमंपंचदशंतथा ॥ वैरूपमतिरात्रंचनिर्ममेपश्चिमान्मुखात् ॥३३॥ एकविंशमथर्वाणमाप्तोर्यामाणमेवच ॥ अनुष्टुभंसवैराजमुत्तरादसृजन्मुखात् ॥३४॥ विद्युतोऽशनिमेघां श्चरोहितेन्द्रधनूंषिच ॥ वयांसिचससर्जादौकल्पस्यभगवान्विभुः ॥ ३५ ॥ उच्चावचानिभूतानिगात्रेभ्यस्तस्यजज्ञिरे ॥ सृष्ट्वाचतुष्टयंपूर्वंदेवासुरपितॄन्प्र

जाः ॥ ३६ ॥ ततोऽसृजत्सभूतानिस्थावराणिचराणिच ॥ यक्षान्पिशाचान्गन्धर्वांस्तथैवाप्सरसांगणान् ॥३७॥ नरकिन्नररक्षांसिवयःपशुमृगोरगान् ॥
अव्ययंचव्ययंचैवयदिदंस्थाणुजङ्गमम् ॥ ३८ ॥ तेषांयेयानिकर्माणिप्राक्सृष्टेःप्रतिपेदिरे ॥ तान्येवप्रतिपद्यन्तेसृज्यमानाःपुनःपुनः ॥ ३९ ॥ हिंस्राहिं
स्रेमृदुक्रूरेधर्माधर्मावृतानृते ॥ तद्भाविताःप्रपद्यन्तेतस्मात्तत्तस्यरोचते ॥ ४० ॥ इन्द्रियार्थेषुभूतेषुशरीरेषुचसप्रभुः ॥ नानात्वंविनियोगंचधातैवव्यद
धात्स्वयम् ॥ ४१ ॥ नामरूपंचभूतानांकृत्यानांचप्रपञ्चनम् ॥ वेदशब्देभ्यएवादौदेवादीनांचकारसः ॥ ४२ ॥ ऋषीणांनामधेयानियाश्चदेवेषुसृष्ट
यः ॥ शर्वर्यन्तेप्रसूतानामन्येषांचददातिसः ॥ ४३ ॥ यथर्त्तावृतुलिङ्गानिनानारूपाणिपर्यये ॥ दृश्यन्तेतानितान्येवतथाभावायुगादिषु ॥ ४४ ॥ एवं
विधाःसृष्टयस्तुब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ शर्वर्यन्तेप्रबुद्धस्यकल्पेकल्पेभवन्तिवै ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसृष्टिप्रकरणेपञ्चचत्वारिंशोऽध्या
यः ॥ ४५ ॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥ अर्वाक्स्रोतस्तुकथितोभवतायस्तुमानुषः ॥ ब्रह्मन्विस्तरतोब्रूहिब्रह्मासममृजद्यथा ॥ १ ॥ यथाचवर्णानसृज
द्यद्गुणांश्चमहामते ॥ यच्चयेषांस्मृतंकर्मविप्रादीनांवदस्वतत् ॥ २ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ब्रह्मणःसृजतः पूर्वंसत्याभिध्यायिनस्तथा ॥ मिथुनानां
सहस्रंतुमुखात्सोऽथासृजन्मुने ॥ ३ ॥ जातास्तेह्युपपद्यन्तेसत्त्वोद्रिक्ताःस्वतेजसः ॥ सहस्रमन्यद्वक्षस्तोमिथुनानांससर्जह ॥ ४ ॥ तेसर्वेरजसो
द्रिक्ताःशुष्मिणश्चाप्यमर्षिणः ॥ ससर्जान्यत्सहस्रंतुद्वंद्वानामूरुतःपुनः ॥ ५ ॥ रजस्तमोभ्यामुद्रिक्ताईहाशीलास्तुतेस्मृताः ॥ पद्भ्यांसहस्रमन्यच्चमि
थुनानांससर्जह ॥६॥ उद्रिक्तास्तमसासर्वेनिःश्रीकाह्यल्पचेतसः ॥ ततःसंहर्षमाणास्तेद्वन्द्वोत्पन्नास्तुप्राणिनः ॥७॥ अन्योन्यंहृच्छयाविष्टामैथुनायो
पचक्रमुः ॥ ततःप्रभृतिकल्पेऽस्मिन्मिथुनानांहिसम्भवः ॥८॥ मासिमास्यार्तवंयत्तुनतदासीत्तुयोषिताम् ॥ तस्मात्तदानसुषुवुःसेवितैरपिमैथुनैः ॥९॥
आयुषोन्तेप्रसूयन्तेमिथुनान्येवताःसकृत् ॥ (कुलिकंकुलिकाचैवउत्पद्यंतेमुमूर्षताम्)॥ ततःप्रभृतिकल्पेऽस्मिन्मिथुनानांहिसम्भवः ॥१०॥ ध्यानेन
मनसातासांप्रजानांजायतेसकृत् ॥ शब्दादिर्विषयःशुद्धःप्रत्येकंपंचलक्षणः ॥ ११ ॥ इत्येषामानुषीसृष्टिर्यापूर्वंवैप्रजापतेः ॥ तस्यान्ववायसम्भूता
यैरिदंपूरितंजगत् ॥ १२ ॥ सरित्सरःसमुद्रांश्चसेवन्तेपर्वतानपि ॥ तास्तदाह्यल्पशीतोष्णायुगेतस्मिंश्चरन्तिवै ॥ १३ ॥ तृप्तिंस्वाभाविकींप्राप्ताविषये
षुमहामते ॥ नतासां प्रतिघातोऽस्तिनद्वेषोनापिमत्सरः ॥ १४ ॥पर्वतोदधिसेविन्योह्यनिकेतास्तुसर्वशः ॥ तावैनिष्कामचारिण्योनित्यंमुदितमा
नसाः ॥ १५ ॥ पिशाचोरगरक्षांसितथामत्सारिणोजनाः ॥ पशवः पक्षिणश्चैवनक्रामत्स्याःसरीसृपाः ॥ १६ ॥ अवारकाह्यण्डजावातेह्यधर्मप्रसूत
यः ॥ नमूलफलपुष्पाणिनार्तवावत्सराणि च ॥ १७ ॥ सर्वकालसुखःकालोनात्यर्थंघर्मशीतता ॥ कालेनगच्छतातेषांपित्रासिद्धिरजायत ॥ १८ ॥

ततश्चैतेषांपूर्वाह्णेमध्याह्नेचवितृप्तता ॥ पुनस्तथेच्छतांतृप्तिरनायासेनसाभवत् ॥ १९ ॥ इच्छतांचतथायासांमनसःसमजायत ॥ अपांसौक्ष्म्यंततस्तासांसिद्धिर्नाम्नारसोल्लसा ॥२० ॥ समजायतचैवान्यासर्वकामप्रदायिनी ॥ असंस्कार्यैःशरीरैश्चप्रजास्ताःस्थिरयौवनाः ॥२१ ॥ तासांविनातुसंकल्पंजायन्तेमिथुनाःप्रजाः ॥ समंजन्मचरूपंचम्रियन्तेचैवताःसमम् ॥ २२ ॥ अनिच्छाद्वेषसंयुक्तावर्तन्तेतुपरस्परम् ॥ तुल्यरूपायुषःसर्वाअधमोत्तमतांविना ॥ २३ ॥ चत्वारितुसहस्राणिवर्षाणांमानुषाणितु ॥ आयुःप्रमाणंजीवन्तिनचक्लेशाद्विपत्तयः ॥२४॥ क्वचित्क्वचित्पुनःसाभूत्क्षितिर्भाग्येनसर्वशः ॥ कालेनगच्छतानाशमुपयान्तियथाप्रजाः ॥ २५ ॥ तथाताः क्रमशोनाशंजग्मुःसर्वत्रसिद्धयः ॥ तासुसर्वासुनष्टासुनभसःप्रच्युतारसाः ॥ २६ ॥ पयसःकल्पवृक्षास्तेसंभूतागृहसंस्थिताः ॥ सर्वेप्रत्युपभोगाश्चतासांतेभ्यःप्रजायत ॥ २७ ॥ वर्तयन्तिस्मतेभ्यस्तास्त्रेतायुगमुखेतदा ॥ ततःकालेनवैरागस्तासामाकस्मिकोऽभवत् ॥ २८ ॥ मासिमास्यार्तवोत्पत्त्यागर्भोत्पत्तिःपुनःपुनः ॥ रागोत्पत्त्याततस्तासांवृक्षास्तेगृहसंस्थिताः ॥ २९ ॥ प्रणेशुरपरेचासंश्चतुःशाखामहीरुहाः ॥ वस्त्राणिचप्रसूयन्तेफलेष्वाभरणानिच ॥ ३० ॥ तेष्वेवजायतेतेषांगन्धवर्णरसान्वितम् ॥ अमाक्षिकंमहावीर्यंपुटकेपुटकेमधु ॥ ३१ ॥ तेनतावर्तयन्तिस्ममुखेत्रेतायुगस्यवै ॥ ततःकालान्तरेणैवपुनर्लोभान्वितास्तुताः ॥ ३२ ॥ वृक्षास्ताःपर्यगृह्णन्तममत्वाविष्टचेतसः ॥ नेशुस्तेनापचारेणतेहितासांमहीरुहाः ॥ ३३ ॥ (मूलेषुचापरंवासंचक्रुःशालामहीरुहाम् ॥) ततोद्वन्द्वान्यजायन्तशीतोष्णक्षुन्मुखानिवै ॥ तास्तद्वन्द्वोपघातार्थंचक्रुःपूर्वंपुराणितु ॥ ३४ ॥ मरुधन्वसुदुर्गेषुपर्वतेषुदरीषुच ॥ संश्रयन्तिचदुर्गाणिवार्क्षंपार्वतमौदकम् ॥ ३५ ॥ कृत्रिमंचतथादुर्गमित्वामित्वात्मनोंगुलैः ॥ मानार्थानिप्रमाणानितास्तुपूर्वंप्रचक्रिरे ॥ ३६ ॥ परमाणुःपरंसूक्ष्मंत्रसरेणुर्महीरजः ॥ वालाग्रंचैवलिक्षांचयूकांचाथयवोदरम् ॥ ३७ ॥ क्रमादष्टगुणान्याहुर्यवानष्टौतथांगुलम् ॥ षडंगुलंपदंतच्चवितस्तिर्द्विगुणंस्मृतम् ॥ ३८ ॥ द्वेवितस्तीतथाहस्तोब्राह्म्यतीर्थादिवेष्टितः ॥ चतुर्हस्तंधनुर्दण्डोनाडिकायुगमेवच ॥ ३९ ॥ क्रोशोधनुःसहस्रेद्वेगव्यूतिस्तच्चतुर्गुणम् ॥ प्रोक्तंचयोजनंप्राज्ञैःसंख्यानार्थमिदंपरम् ॥ ४० ॥ चतुर्णामथदुर्गाणांस्वसमुत्थानित्रीणितु ॥ चतुर्थंकृत्रिमंदुर्गंतच्चक्रुर्यत्नतस्तुवै ॥ ४१ ॥ पुरंचखेटकंचैवतद्वद्द्रोणीमुखंद्विज ॥ शाखानगरकंचापितथाखर्वटकंद्रमी ॥ ४२ ॥ ग्रामसंघोषविन्यासंतेषुचावसथान्पृथक् ॥ सोत्सेधवप्रकारंचसर्वतःपरिखावृतम् ॥ ४३ ॥ योजनार्द्धार्द्धविष्कम्भमष्टभागायतंपुरम् ॥ प्रागुदक्प्रवणंशस्तंशुद्धवंशबहिर्गमम् ॥ ४४ ॥ तदर्द्धेनतथाखेटंतत्पादेनचखर्वटम् ॥ न्यूनंद्रोणीमुखंतस्मादष्टभागेनचोच्यते ॥ ४५ ॥ प्राकारपरिखाहीनंपुरंखर्वटमुच्यते ॥ शाखानगरकंचान्यन्मन्त्रिसामन्तभुक्तिमत् ॥ ४६ ॥ तथाशूद्रजन

प्रायाःस्वसमृद्धकृषीवलाः ॥ क्षेत्रोपभोग्यभूमध्येवसतिर्ग्रामसंज्ञिता ॥ ४७ ॥ अन्यस्मान्नगरादेर्याकार्यमुद्दिश्यमानवैः ॥ क्रियतेवसतिःसावैविज्ञेया वसतिर्नरैः ॥ ४८ ॥ दुष्टप्रायोविनाक्षैत्रैःपरभूमिचरोबली ॥ ग्रामएवद्रमीसंज्ञोराजवल्लभसंश्रयः ॥ ४९ ॥ शकटारूढभाण्डैश्चगोपालैर्विपणंविना ॥ गोसमूहैस्तथाघोषोयत्रेच्छाभूमिकेतनः ॥ ५० ॥ तएवंनगरादींस्तुकृत्वावासार्थमात्मनः ॥ निकेतनानिद्वंद्वानांचक्रुश्चोपशमायवै ॥ ५१ ॥ गृहाकारायथापूर्वंतेषामासन्महीरुहाः ॥ तथासंस्मृत्यतत्सर्वंचक्रुर्वेश्मानिताःप्रजाः ॥ ५२ ॥ वृक्षस्यैवङ्गताःशाखास्तथैवंचापरागताः ॥ नताश्चै वोन्नताश्चैवतद्वच्छाखाःप्रचक्रिरे ॥५३॥ याःशाखाःकल्पवृक्षाणांपूर्वमासन्द्विजोत्तम ॥ ताएवशाखागेहानांशालात्वंतेनतासुतत् ॥ ५४ ॥ कृत्वाद्वंद्वो पघातंतेवार्तोपायमचिंतयन् ॥ नष्टेषुमधुनासार्द्धंकल्पवृक्षेष्वशेषतः ॥ ५५ ॥ विषादव्याकुलास्तावैप्रजास्तृष्णाक्षुधार्दिताः ॥ ततःप्रादुर्बभौतासांसि द्धिस्त्रेतामुखेतदा ॥ ५६ ॥ वार्त्तास्वसाधिताह्यन्यावृष्टिस्तासांनिकामतः ॥ तासांवृष्ट्युदकानीहयानिनिम्नगतानिवै ॥ ५७ ॥ वृष्ट्यावरुद्धैरभवन्स्रो तःखातानिनिम्नगाः ॥ येपुरस्तादपांस्तोकाआपन्नाःपृथिवीतले ॥५८॥ ततोभूमेश्चसंयोगादोषध्यस्तास्तदाभवन् ॥ अफालकृष्टाश्चानुप्ताग्राम्यारण्या श्चतुर्दश ॥५९॥ ऋतुपुष्पफलाश्चैववृक्षागुल्माश्चजज्ञिरे ॥ प्रादुर्भावस्तुत्रेतायामाद्योऽयमौषधस्यतु ॥६०॥ तेनौषधेनवर्तन्तेप्रजास्त्रेतायुगेमुने ॥ राग लोभौसमासाद्यप्रजाश्चाकस्मिकौतदा ॥ ६१ ॥ ततस्ताःपर्यगृह्णन्तनदीक्षेत्राणिपर्वतान् ॥ वृक्षगुल्मौषधीश्चैवमात्सर्याच्चयथाबलम् ॥ ६२ ॥ तेनदो षेणतानेशुरोषध्योमिषतांद्विज ॥ अग्रसद्भूर्युगपत्तास्तदोषध्योमहामते ॥६३॥ पुनस्तासुप्रनष्टासुविभ्रान्तास्ताःपुनःप्रजाः ॥ ब्रह्माणंशरणंजग्मुःक्षुधा र्त्ताःपरमेष्ठिनम् ॥६४॥ सचापितत्त्वतोज्ञात्वातदाग्रस्तांवसुन्धराम् ॥ वत्संकृत्वासुमेरुंतुदुदोहभगवान्विभुः ॥ ६५ ॥ दुग्धेयंगौस्तदातेनसस्यानि पृथिवीतले ॥ जज्ञिरेतानिबीजानिग्राम्यारण्यास्तुताःपुनः ॥ ६६ ॥ ओषध्यःफलपाकान्तागणाःसप्तदशस्मृताः ॥ व्रीहयश्चयवाश्चैवगोधूमाअणव स्तिलाः ॥६७॥ प्रियङ्गवःकोविदाराःकोरदूषाःसतीनकाः ॥ माषामुद्गामसूराश्चनिष्पावाःसकुलत्थकाः ॥ ६८ ॥ आढक्यश्चणकाश्चैवशणाःसप्तदश स्मृताः ॥ इत्येताओषधीनांतुग्राम्याणांजातयःपुरा ॥ ६९ ॥ ओषध्योयज्ञियाश्चैवग्राम्यारण्याश्चतुर्दश ॥ व्रीहयश्चयवाश्चैवगोधूमाअणवस्तिलाः ॥ ७० ॥ प्रियंगुषष्ठावैह्येतेसप्तमास्तुकुलत्थकाः ॥ श्यामाकास्त्वथनीवारायत्तिलाःसगवेधुकाः ॥७१॥ कुरुविन्दामर्कटकास्तथावेणुयवाश्चये ॥ ग्रा म्यारण्याःस्मृताह्येताओषध्यश्चचतुर्दश ॥७२ ॥ यदाप्रसृष्टाओषध्योनप्ररोहन्तिताःपुनः ॥ ततःसतासांवृद्ध्यर्थंवार्त्तोपायंचकारह ॥७३॥ ब्रह्मास्वय म्भूर्भगवान्हस्तसिद्धिंचकर्मजाम् ॥ ततःप्रभृत्यथौषध्यःकृष्टपच्यास्तुजज्ञिरे ॥७४॥ संसिद्धायांतुवार्तायांततस्तासांस्वयंप्रभुः ॥ मर्यादांस्थापयामासय

थान्यायंयथागुणम् ॥७५॥ वर्णानामाश्रमाणांचधर्मान्धर्मभृतांवर ॥ लोकानांसर्ववर्णानांसम्यग्धर्मार्थपालिनाम् ॥७६॥ प्राजापत्यंब्राह्मणानांस्मृतं स्थानंक्रियावताम् ॥ स्थानमैन्द्रंक्षत्रियाणांसंग्रामेष्वपलायिनाम् ॥७७॥ वैश्यानांमारुतंस्थानंस्वधर्ममनुवर्तताम् ॥ गांधर्वंशूद्रजातीनांपरिचर्यानुव र्तिनाम् ॥७८॥ अष्टाशीतिसहस्राणामृषीणामूर्ध्वरेतसाम्॥स्मृतंतेषान्तुयत्स्थानंतदेवगुरुवासिनाम्॥७९॥सप्तर्षीणांतुयत्स्थानंस्मृतंतद्वैवनौकसाम् ॥ प्राजापत्यंगृहस्थानांन्यासिनांब्रह्मणःक्षयम् ॥ ८० ॥ योगिनाममृतंस्थानमितिवैस्थानकल्पना ॥ ८१ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसृष्टिप्रकरणेष ट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४६॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततोऽभिध्यायतस्तस्यजज्ञिरेमानसीःप्रजाः ॥ तच्छरीरसमुत्पन्नैःकार्यैस्तैःकारणैः सह॥१॥ क्षेत्रज्ञाःसमवर्तन्तगात्रेभ्यस्तस्यधीमतः ॥ तेसर्वेसमवर्त्तन्तयेमयाप्रागुदाहृताः ॥ २ ॥ देवाद्याःस्थावरांताश्चत्रैगुण्यविषयाःस्मृताः ॥ एवंभूतानिसृष्टा निस्थावराणिचराणिच ॥ ३ ॥ यदास्यताःप्रजाःसर्वानव्यवर्द्धंतधीमतः ॥ अथान्यान्मानसान्पुत्रान्सदृशानात्मनोऽसृजत् ॥ ४ ॥ भृगुंपुलस्त्यंपु लहंक्रतुमङ्गिरसंतथा ॥ मरीचिंदक्षमत्रिंचवसिष्ठंचैवमानसम् ॥ ५ ॥ नवब्रह्मणइत्येतेपुराणेनिश्चयङ्गताः ॥ ततोऽसृजत्पुनर्ब्रह्मारुद्रंक्रोधात्मसम्भवम्॥ ॥ ६ ॥ सङ्कल्पंचैवधर्मंचपूर्वेषामपिपूर्वजम् ॥ सनन्दनादयोयेचपूर्वंसृष्टाःस्वयंभुवा ॥ ७॥ नतेलोकेषुसज्जन्तोनिरपेक्षाःसमाहिताः ॥ सर्वेतेऽनागतज्ञा नावीतरागाविमत्सराः ॥ ८ ॥ तेष्वेवंनिरपेक्षेषुलोकसृष्टौमहात्मनः ॥ ब्रह्मणोऽभून्महाक्रोधस्तत्रोत्पन्नोऽर्कसन्निभः ॥ ९ ॥ अर्द्धनारीनरवपुःपुरुषोऽ तिशरीरवान् ॥ विभजात्मानमित्युक्त्वासतदान्तर्दधेततः ॥१०॥ सचोक्तोवैपृथक्स्त्रीत्वंपुरुषत्वंतथाकरोत् ॥बिभेदपुरुषत्वंचदशधाचैकधातुसः ॥११॥ सौम्यासौम्यैस्तथाशान्तैःपुंस्त्वंस्त्रीत्वंचसप्रभुः ॥ बिभेदबहुधादेवःपुरुषैरमितैःशितैः ॥१२॥ ततोब्रह्मात्मसम्भूतंपूर्वंस्वायम्भुवंप्रभुः ॥ आत्मनःसदृशं कृत्वाप्राजापाल्येमनुंद्विज ॥ १३ ॥ शतरूपांचतांनारींतपोनिर्धूतकल्मषाम् ॥ स्वायम्भुवोमनुर्देवःपत्नीत्वेजगृहेविभुः ॥ १४ ॥ तस्माच्चपुरुषात्पु त्रौशतरूपाव्यजायत ॥ प्रियव्रतोत्तानपादौप्रख्यातावात्मकर्मभिः ॥ १५ ॥ कन्येद्वेचतथाकूतिंप्रसूतिंचततःपिता ॥ ददौप्रसूतिंदक्षायतथाकूतिंरुचेः पुरा ॥ १६ ॥ प्रजापतिःसजग्राहतयोर्यज्ञःसदक्षिणः ॥ पुत्रोजज्ञेमहाभागदम्पतीमिथुनंततः ॥ १७ ॥ यज्ञस्यदक्षिणायान्तुपुत्राद्वादशजज्ञिरे ॥ यामाइतिसमाख्यातादेवाःस्वायंभुवेऽन्तरे ॥ १८ ॥ तस्यपुत्रास्तुयज्ञस्यदक्षिणायां सुभास्वराः ॥ प्रसूत्यांचतथादक्षश्चतस्रोविंशतिस्तथा ॥ १९ ॥ ससर्ज्जकन्यास्तासांचसम्यङ्नामानिमेशृणु ॥ श्रद्धालक्ष्मीर्धृतिस्तुष्टिःपुष्टिर्मेधाक्रियातथा ॥ २०॥ बुद्धिर्लज्जावपुःशान्तिःसिद्धिःकीर्तिस्त्रयोदशी ॥ पत्न्यर्थेप्रतिजग्राहधर्मोदाक्षायणीःप्रभुः ॥२१॥ ताभ्यःशिष्टायवीयस्यएकादशसुलोचनाः ॥ ख्यातिःसत्यथसम्भूतिःस्मृतिःप्रीतिस्तथाक्षमा ॥ २२ ॥

सन्ततिश्चानसूयाचऊर्जास्वाहास्वधातथा ॥ भृगुर्भवोमरीचिश्चतथाचैवाङ्गिरामुनिः ॥ २३ ॥ पुलस्त्यःपुलहश्चैवक्रतुश्चऋषयस्तथा ॥ वसिष्ठोऽत्रि
स्तथावह्निःपितरश्चयथाक्रमम् ॥२४॥ ख्यात्याद्याजगृहुःकन्यामुनयोमुनिसत्तमाः ॥ श्रद्धाकामंश्रीश्चदर्पंनियमंधृतिरात्मजम् ॥२५॥ सन्तोषंचतथा
तुष्टिर्लोभंपुष्टिरजायत ॥ मेधाश्रुतंक्रियादण्डंनयंविनयमेवच ॥२६॥ बोधंबुद्धिस्तथालज्जाविनयंवपुरात्मजम् ॥ व्यवसायंप्रजज्ञेवैक्षेमंशान्तिरसूयत
॥२७॥ सुखंसिद्धिर्यशःकीर्तिरित्येतेधर्मयोनयः ॥ कामादतिमुदंहर्षंधर्मपौत्रमसूयत ॥२८॥ हिंसाभार्यात्वधर्मस्यतस्यांजज्ञेतथानृतम् ॥ कन्याचनि
र्ऋतिस्तस्यांसुतौद्वौनरकंभयम् २९॥ मायाचवेदनाचैवमिथुनंद्वयमेतयोः ॥ तयोर्जज्ञेऽथवैमायामृत्युंभूतापहारिणम् ॥३०॥ वेदनात्मसुतंचापिदुःखंज
ज्ञेऽथरौरवात् ॥मृत्योर्व्याधिजराशोकतृष्णाक्रोधाश्चजज्ञिरे ॥ ३१ ॥ दुःखोद्भवाःस्मृताह्येतेसर्वेवाधर्मलक्षणाः ॥ नैषांभार्यास्तिपुत्रोवासर्वेतेह्यूर्द्ध्वरेतसः
॥३२॥ निर्ऋतिश्चतथाचान्यामृत्योर्भार्याभवन्मुने ॥ अलक्ष्मीर्नामतस्यांचमृत्योःपुत्राश्चतुर्दश ॥३३॥ अलक्ष्मीपुत्रकाह्येतेमृत्योरादेशकारिणः॥विना
शकालेषुनरान्भजन्त्येतेशृणुष्वतान् ॥ ३४ ॥ इन्द्रियेषुदशस्वेतेतथामनसिचस्थिताः ॥ स्वेस्वेनरंस्त्रियंवापिविषयेयोजयन्तिहि ॥ ३५ ॥ अथेन्द्रि
याणिचाक्रम्यरागक्रोधादिभिर्नरान् ॥ योजयन्तियथाहानिंयान्त्यधर्मादिभिर्द्विज ॥ ३६ ॥ अहङ्कारगताश्चान्येतथान्येबुद्धिसंस्थिताः ॥ विनाशा
यनरस्त्रीणांयतन्तेमोहसंश्रिताः ॥ ३७ ॥ तथैवान्योगृहेपुंसांदुःसहोनामविश्रुतः ॥ क्षुत्क्षामोऽधोमुखोनग्नश्चीरीकाकसमस्वनः ॥ ३८ ॥ ससर्वान्खा
दितुंसृष्टोब्रह्मणातमसोनिधिः ॥ दंष्ट्राकरालमत्यर्थंविवृतास्यंसुभैरवम् ॥ ३९॥ तमत्तुकाममाहेदंब्रह्मालोकपितामहः ॥ सर्वब्रह्ममयःशुद्धःकारणंजगतोऽ
व्ययः ॥४०॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ नात्तव्यंतेजगदिदंजहिकोपंशमंव्रज ॥ त्यजैनांतामसींवृत्तिमपास्यरजसःकलाम् ॥ ४१ ॥ ॥ दुःसहउवाच ॥ ॥
क्षुत्क्षामोऽस्मिजगन्नाथपिपासुश्चापिदुर्बलः ॥ कथंतृप्तिमियांनाथभवेयंबलवान्कथम् ॥ कश्चाश्रयोममाख्याहिवर्तेयंयत्रनिर्वृतः ॥ ४२ ॥ ॥ ब्रह्मो
वाच ॥ ॥ तवाश्रयोगृहंपुंसांजनश्चाधार्मिकोबलम् ॥ पुष्टिर्नित्यक्रियाहान्याभवान्वत्सगमिष्यति ॥ ४३ ॥ लूताःस्फोटाश्चतेवस्त्रमाहारंचददामि
ते ॥ क्षुतंकीटावपन्नंचतथाश्वभिरवेक्षितम् ॥ ४४॥ भग्नभाण्डगतंतद्वन्मुखवातोपशामितम् ॥ उच्छिष्टापक्वमस्विन्नमवलीढमसंस्कृतम् ॥ ४५ ॥ भग्ना
सनस्थितैर्भुक्तमासन्नागतमेवच ॥ विदिङ्मुखंसन्ध्ययोश्चनृत्यवाद्यस्वनाकुलम् ॥ ४६ ॥ उदक्ययोपहतंभुक्तमुदक्याद्दृष्टमेवच ॥ यच्चोपघातवत्किंचि
द्भक्ष्यंपेयमथापिवा ॥ ४७ ॥ एतानितवपुष्ट्यर्थमन्यच्चापिददामिते ॥ अश्रद्धयाहुतंदत्तमस्नातैर्यदवज्ञया ॥ ४८ ॥ यन्नाम्बुपूर्वकंक्षितमनात्मीकृतमे
वच ॥ त्यक्तुमाविष्कृतंयत्तुदत्तंचैवातिविस्मयात् ॥ ४९ ॥ दुष्टंक्रुद्धार्तदत्तंचयक्ष्मन्प्राप्स्यसितत्फलम् ॥ यच्चपौनर्भवःकिंचित्करोत्यामुष्मिकंक्रि

मम् ॥ ५० ॥ यच्चपौनर्भवायोषित्तद्यक्ष्मंस्तवतृप्तये ॥ कन्याशुल्कोपधानायसमुपास्तेधनक्रिया: ॥ ५१ ॥ तथैवयक्ष्मन्पुष्ट्यर्थमसच्छास्त्रक्रियाश्रयाः ॥
यच्चार्थनिर्वृतौकिंचिदधीतंयन्नसत्यतः ॥ ५२ ॥ तत्सर्वंतवकामांश्चददामितवसिद्धये ॥ गुर्विण्यभिगमेसन्ध्यानित्यकार्यव्यतिक्रमे ॥ ५३ ॥ अस
च्छास्त्रक्रियालापदूषितेषुचदुःसह ॥ तवाभिभवसामर्थ्यंभविष्यतिसदानृषु ॥ ५४ ॥ पङ्क्तिभेदेवृथापाकेपाकभेदेतथाकृते ॥ नित्यंचगेहकलहेभवि
तावसतिस्तव ॥ ५५ ॥ अपोष्यमाणेचतथाभृत्यगोवाहनादिके ॥ असन्ध्याभ्युक्षितागारेकालेत्वत्तोभयंनृणाम् ॥ ५६ ॥ नक्षत्रग्रहपीडासुत्रिवि
धोत्पातदर्शने ॥ अशान्तिकपरान्यक्ष्मन्नरानभिभविष्यसि ॥ ५७ ॥ वृथोपवासिनोमर्त्याद्यूतस्त्रीषुसदारताः ॥ त्वद्भाषणोपकर्त्तारोबैडालव्रति
काश्चये ॥ ५८ ॥ अब्रह्मचारिणाधीतमिज्याचाविदुषाकृता ॥ तपोवनेग्राम्यभुजांतथैवानिर्जितात्मनाम् ॥ ५९ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांशूद्राणांच
स्वकर्मतः ॥ परिच्युतानांयाचेष्टापरलोकार्थमीप्सताम् ॥ ६० ॥ तस्याश्चयत्फलंसर्वंतत्तेयक्ष्मन्भविष्यति ॥ अन्यच्चतेप्रयच्छामिपुष्ट्यर्थंसंनिबो
धतत् ॥ ६१ ॥ भवतोवैश्वदेवान्तेनामोच्चारणपूर्वकम् ॥ एतत्तवेतिदास्यन्तिभवतोबलिमूर्ज्जितम् ॥ ६२ ॥ यः संस्कृताशीविधिवच्छुचिरन्तस्त
थाबहिः ॥ अलोलुपोजितस्त्रीकस्तद्गेहमपवर्जय ॥ ६३ ॥ पूज्यन्तेहव्यकव्याभ्यांदेवताःपितरस्तथा ॥ जामयोऽतिथयश्चापितद्गेहंयक्ष्मवर्जय ॥
॥ ६४ ॥ यत्रमैत्रीगृहेबालवृद्धयोषिन्नरेषुच ॥ तथास्वजनवर्गेषु गृहंतच्चापिवर्जय ॥ ६५ ॥ योषितोऽभिरतायत्रनबहिर्गमनोत्सुकाः ॥ लज्जान्विताः
सदागेहेयक्ष्मंस्तत्परिवर्जय ॥ ६६ ॥ वयःसम्बंधयोग्यानिशयनान्यशनानिच ॥ यत्रगेहेत्वयायक्ष्मंस्तद्वर्ज्यंवचनान्मम ॥ ६७ ॥ यत्रकारुणिकानित्यंसा
धुकर्मण्यवस्थिताः ॥ सामान्योपस्करैर्युक्तास्त्यजेथायक्ष्मतद्गृहम् ॥ ६८ ॥ यत्रासनस्थास्तिष्ठत्सुगुरुवृद्धद्विजातिषु ॥ नतिष्ठन्तिगृहंतच्चवर्ज्यंयक्ष्मं
स्त्वयासदा ॥ ६९ ॥ तरुगुल्मादिभिर्द्वारंनविद्धंयस्यवेश्मनः ॥ मर्मभेदोनवापुंसस्तच्छ्रेयोभवनंनते ॥ ७० ॥ देवतापितृभृत्यानामतिथीनांचवर्त
नम् ॥ यस्यावशिष्टेनान्नेनपुंसस्तस्यगृहंत्यज ॥ ७१ ॥ सत्यवाक्यान्क्षमाशीलानहिंस्रान्नानुतापिनः ॥ पुरुषानीदृशान्यक्ष्मंस्त्यजेथाश्चानसूय
कान् ॥ ७२ ॥ भर्तृशुश्रूषणेयुक्तामसत्स्त्रीसङ्गवर्जिताम् ॥ कुटुम्बभर्तृशेषान्नपुष्टांचत्यजयोषितम् ॥ ७३ ॥ यजनाध्ययनाभ्यासदानासक्तमतिंसदा ॥
याजनाध्यापनादानकृतवृत्तिंद्विजंत्यज ॥ ७४ ॥ दानाध्ययनयज्ञेषुसदोद्युक्तंचदुःसह ॥ क्षत्रियंत्यजसच्छुल्कशस्त्राजीवात्तवेतनम् ॥ ७५ ॥ त्रिभिः
पूर्वगुणैर्युक्तंपाशुपाल्यवणिज्ययोः ॥ कृषेश्चावाप्तवृत्तिंचत्यजवैश्यमकल्मषम् ॥ ७६ ॥ दानेज्याद्विजशुश्रूषातत्परंयक्ष्मसंत्यज ॥ शूद्रंचब्राह्मणादीनां
शुश्रूषावृत्तिपोषकम् ॥ ७७ ॥ श्रुतिस्मृत्यविरोधेनकृतवृत्तिर्गृहेगृही ॥ यत्रतत्रचतत्पत्नीतस्यैवानुगतात्मिका ॥ ७८ ॥ यत्रपुत्रोगुरोःपूजांदेवानांच

तथापितुः ॥ पत्नीचभर्तुःकुरुतेतत्रालक्ष्मीभयंकुतः ॥ ७९ ॥ सदानुलिप्तंसन्ध्यासुगृहमम्बुसमुक्षितम् ॥ कृतपुष्पबलिंयक्ष्मनत्वंशक्नोषिवीक्षितुम् ॥
॥ ८० ॥ भास्कराद्दृष्टशय्यानिनित्याग्निसलिलानिच ॥ सूर्यावलोकदीपानिलक्ष्म्यागेहानिभाजनम् ॥ ८१ ॥ यत्रोक्षाचन्दनंवीणाआदर्शोमधुस
र्पिषी ॥ विषाज्यताम्रपात्राणितद्गृहंनतवाश्रयः ॥ ८२ ॥ यत्रकण्टकिनोवृक्षायत्रनिष्पाववल्लरी ॥ भार्यापुनर्भूर्वल्मीकस्तद्यक्ष्मतवमन्दिरम् ॥८३॥
यस्मिन्गृहेनराःपंचस्त्रीत्रयंतावतीश्चगाः ॥ अन्धकारेन्धनाग्निश्चतद्गृहंवसतिस्तव ॥ ८४ ॥ एकच्छागंद्विबालेयंत्रिगवंपञ्चमाहिषम् ॥ षडश्वंसप्तमात
ङ्गंगृहंयक्ष्माशुशोषय ॥८५॥ कुद्दालदात्रपिटकंतद्वत्स्थाल्यादिभाजनम् ॥ यत्रतत्रैवक्षिप्तानितवदद्युःप्रतिश्रयम् ॥८६॥ मुशलोलूखलेस्त्रीणामास्यात
द्वदुदुम्बरे ॥ अवस्करेमन्त्रणंचयक्ष्मतदुपकृत्तव ॥८७॥ लंघ्यन्तेयत्रधान्यानिपक्वापक्वानिवेश्मनि ॥ तद्वच्छास्त्राणितत्रत्वंयथेष्टंचरदुःसह ॥ ८८ ॥
स्थालीपिधानेयत्राग्निर्दत्तोदर्व्वीफलेनवा॥गृहेतत्रहिरिष्टानामशेषाणांसमाश्रयः ॥८९॥ मानुषास्थिगृहेयत्रदिवारात्रंमृतस्थितिः॥ तत्रयक्ष्मतवावासस्त
थान्येषांचरक्षसाम्॥९०॥अदत्त्वाभुञ्जतेयेवैबन्धोःपिण्डंतथोदकम् ॥सपिण्डान्सोदकांश्चैवतत्कालेतान्नरान्भज ॥९१॥ यत्रपद्ममहापद्मौसुरभिर्मोदका
शिनी॥वृषभैरावतौयत्रकल्प्यंतेतद्गृहंत्यज ॥९२॥अशस्त्रादेवतायत्रसशस्त्राश्चाहवंविना ॥ कल्प्यन्तेमनुजैरर्च्यास्तत्परित्यजमन्दिरम् ॥९३॥ पौरजान
पदैर्यत्रप्राक्प्रसिद्धमहोत्सवाः ॥ क्रियंते पूर्ववद्गेहेनत्वंतत्रगृहेचर ॥ ९४ ॥ शूर्पवातघटाम्भोभिःस्नानंवस्त्राम्बुविप्रुषैः ॥ नखाग्रसलिलैश्चैवतान्याहिहत
लक्षणान् ॥ ९५ ॥ देशाचारान्समयाञ्ज्ञातिधर्मंजपंहोमंमङ्गलंदेवतेष्टिम् ॥ सम्यक्छौचंविधिवल्लोकवादान्पुंसस्त्वयाकुर्वतोमाऽस्तुसङ्गः ॥ ९६ ॥
मार्कण्डेयउवाच ॥ इत्युक्त्वादुःसहंब्रह्मातत्रैवान्तरधीयत ॥ चकारशासनंसोऽपितथापंकजजन्मनः ॥ ९७ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेयक्ष्मानुशा
सनंनामसप्त चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ दुःसहस्याभवद्भार्यानिर्माष्टिर्नामनामतः ॥ जाताकलेस्तुभार्यायामृतौचाण्डाल
दर्शनात् ॥ १ ॥ तयोरपत्यान्यभवञ्जगद्व्यापीनिषोडश ॥ अष्टौकुमाराःकन्याश्चतथाष्टावतिभीषणाः ॥२॥ दन्ताकृष्टिस्तथोक्तिश्चपरिवर्तस्तथापरः॥
अङ्गध्रुक्छकुनिश्चैवगण्डप्रान्तरतिस्तथा ॥ ३ ॥ गर्भहासस्यहाचान्यः कुमारास्तनयास्तयोः ॥ कन्याश्चान्यास्तथैवाष्टौतासांनामानिमेशृणु ॥ ४ ॥
नियोजिकावैप्रथमातथैवान्याविरोधिनी॥ स्वयंहारकरीचैवभ्रामणीऋतुहारिका ॥ ५ ॥ स्मृतिबीजहरीचान्येतयोःकन्येसुदारुणे ॥ विद्वेषण्यष्टमीना
मकन्यालोकभयावहा॥६॥एतासांकर्मवक्ष्यामिरोषप्रशमनंचयत्॥अष्टम्यांचकुमाराणांश्रूयतांद्विजसत्तम ॥ ७॥ दन्ताकृष्टिःप्रसूतानांबालानांदशन
स्थितः ॥ करोतिदंतसंघर्षंचिकीर्षुर्दुःसहागमम् ॥८॥ तस्योपशमनंकार्य्यंसुप्तस्यसितसर्षपैः ॥ शयनस्योपरिक्षिप्तैर्मानुषैर्दशनोपरि ॥ ९ ॥ सौवर्च

लौषधीस्नानात्तथासच्छास्त्रकीर्त्तनात् ॥ उष्ट्रकण्टकगङ्गास्थिक्षौमवस्त्रविधारणात्॥१०॥तिष्ठत्यन्यकुमारस्तुतथास्त्वित्यसकृद्ब्रुवन् ॥ शुभाशुभेनृणां युङ्क्तेतथोक्तिस्तच्चनान्यथा ॥ ११ ॥ तस्माददुष्टमङ्गल्यंवक्तव्यंपण्डितैः सदा ॥ दुष्टेश्रुतेतथैवोक्तेकीर्त्तनीयोजनार्दनः ॥ १२ ॥ चराचरगुरुर्ब्रह्मा यायस्यकुलदेवता ॥ अन्यगर्भेपरान्गच्छन्सदैवपरिवर्तयन् ॥ १३ ॥ रतिमाप्नोतिवाक्यंचविवक्षोरन्यदेवयत् ॥ परिवर्त्तकसंज्ञोऽयंतस्यापिसितसर्षपैः ॥ १४ ॥ रक्षोघ्नमन्त्रजप्यैश्चरक्षांकुर्वीततत्त्ववित ॥ अन्यश्चानिलवन्नृणामङ्गेषुस्फुरणोदितम् ॥ १५ ॥ शुभाशुभंसमाचष्टेकुशैस्तस्याङ्गताडनम् ॥ काकादिपक्षिसंस्थोऽन्यःश्वादेरंगगतोऽपिवा ॥ १६ ॥ शुभाशुभंचशकुनिःकुमारोऽन्योब्रवीतिवै ॥ तत्रापिदुष्टेव्याक्षेपःप्रारम्भत्यागएवच ॥१७॥ शुभेद्रुततरंकार्यमितिप्राहप्रजापतिः ॥ गण्डान्तेषुस्थितश्चान्योमुहूर्तार्द्धंद्विजोत्तम ॥ १८ ॥ सर्वारंभान्कुमारोऽत्तिशमंतस्यनिशामय ॥ विप्रोक्त्यादेवतास्तुत्यामूलोत्खातेनचद्विज ॥ १९ ॥ गोमूत्रसर्षपस्नानैस्तद्दक्षग्रहपूजनैः ॥ पुनश्चधर्मोपनिषत्करणैःशास्त्रदर्शनैः ॥२०॥ अवज्ञयाजन्मनक्षप्रशमंयातिगण्डवान् ॥ गर्भेस्त्रीणांतथाऽन्यस्तुकललाशीसुदारुणः ॥२१॥ तस्यरक्षासदाकार्यानित्यंशौचनिषेवणात् ॥ प्रसिद्धमन्त्रलिखनाच्छस्तमाल्यादिधारणात्॥२२॥विशुद्धगेहावसनादनायासाच्चवैद्विज ॥ तथैवसस्यहाचान्यःसस्यर्द्धिमुपहन्तियः॥२३॥तस्यापिरक्षांकुर्वीतजीर्णोपानद्विधारणात् ॥ तथापसव्यगमनाच्चण्डालस्यप्रवेशनात् ॥२४॥ बहिर्बलिप्रदानाच्चसोमाम्बुपरिकीर्तनात् ॥ परदारपरद्रव्यहरणादिषुमानवान् ॥ २५ ॥ नियोजयतिचैवान्याकन्यासाचनियोजिका॥ तस्याःपवित्रपठनात्क्रोधलोभादिवर्जनात् ॥ २६ ॥ नियोजयतिमामेषविरोधाच्चवित्रर्जनात् ॥ आक्रुष्टोऽन्येनमन्येतताडितोवानियोजिका ॥ २७ ॥ नियोजयत्येनमितिनगच्छेत्तद्वशंबुधः ॥ परदारादिसंसर्गेचित्तमात्मानमेवच ॥ २८ ॥ नियोजयत्यत्रसामामितिप्राज्ञोविचिन्तयेत् ॥ विरोधंकुरुतेचान्यादम्पत्योःप्रीयमाणयोः ॥ २९ ॥ बन्धूनांसुहृदांपित्रोःपुत्रैःसावर्णिकैश्चया ॥ विरोधिनी सातद्रक्षांकुर्वीतबलिकर्मणा ॥ ३० ॥ तथातिवादसहनाच्छास्त्राचारनिषेवणात् ॥ धान्यंखलाद्गृहाद्गोष्ठात्पयःसर्पिस्तथापरा ॥ ३१ ॥ समृद्धिमृद्धिमद्द्रव्यादपहन्तिचकन्यका ॥ सास्वयंहारिकेत्युक्तासदान्तर्धानतत्परा ॥ ३२ ॥ महानसादर्द्धसिद्धमन्नागारस्थितंतथा ॥ परिविष्यमाणंचमनसार्द्धंभुङ्क्तेचभुञ्जता ॥ ३३ ॥ उच्छेषणंमनुष्याणांहरत्यन्नंचदुर्हरा ॥ कर्मान्तागारशालाभ्यः सिद्धर्द्धिंहरतिद्विज ॥ ३४ ॥ गोस्त्रीस्तनेभ्यश्चपयःक्षीरहारी सदैवसा ॥ दध्नोघृतंतिलात्तैलंसुरागारात्तथासुराम् ॥ ३५ ॥ रागंकुसुम्भकादीनांकार्पासात्सूत्रमेवच ॥ सास्वयंहारिकानामहरत्यविरतंद्विज ॥ ३६ ॥ कुर्याच्छिखण्डिनोर्द्वंद्वंरक्षार्थंकृत्रिमांस्त्रियम् ॥ रक्षाश्चैवगृहेलेख्यावर्ज्याचोच्छिष्टतातथा ॥ ३७ ॥ होमाग्निदेवताधूपभस्मनाचपरिष्क्रिया ॥ कार्या

क्षीरादिभाण्डानामेवंतद्रक्षणंस्मृतम् ॥ ३८ ॥ उद्वेगंजनयत्यन्याएकस्थाननिवासिनः ॥ पुरुषस्यतुयाप्रोक्ताभ्रामणीसातुकन्यका ॥ ३९ ॥ तस्याथर
क्षांकुर्वीतविक्षिप्तैःसितसर्षपैः ॥ आसनेशयनेचोर्व्यांयत्रास्तेसतुमानवः ॥ ४० ॥ चिन्तयेच्चनरःपापामामेषादुष्टचेतना ॥ भ्रामयत्यसकृज्जप्यं
भुवःसूक्तंसमाधिना ॥ ४१ ॥ स्त्रीणांपुष्पंहरत्यन्याप्रवृत्तंसातुकन्यका ॥ तथाप्रवृत्तंसाज्ञेयादुःसहाऋतुहारिका ॥ ४२ ॥ कुर्वीततीर्थदेवौकश्चैत्य
पर्वतसानुषु ॥ नदीसङ्गमखातेषुस्नपनंतत्प्रशान्तये ॥ ४३ ॥ मन्त्रविद्भततत्त्वज्ञःपर्वसूषसिचद्विज ॥ (तेषांतुपूजनंकार्यंधूपवर्त्युपहारकैः) ॥ चिकि
त्साज्ञश्चवैद्यः संप्रयुक्तैर्वरौषधैः ॥ ४४ ॥ स्मृतिंचापहरत्यन्या (प्रवृत्तांसातुकन्यका ॥ अथाप्रवृत्तासाज्ञेया) नृणांसास्मृतिहारिका ॥ ४५ ॥
विविक्तदेशसेवित्वात्तस्याश्चोपशमोभवेत् ॥ बीजापहारिणीचान्यास्त्रीपुंसोरतिभीषणा ॥ मेध्यान्नभोजनैः स्नानैस्तस्याश्चोपशमोभवेत् ॥ ४६ ॥
दारुणासादुराचारादारुणंकुरुतेभयम् ॥ तत्प्रशांत्यैप्रकुर्वीतद्विजानामर्चनंशुभम् ॥ ४७ ॥ अष्टमीद्वेषणीनामकन्यालोकभयावहा ॥ याकरो
तिजनद्विष्टंनरंनारीमथापिवा ॥ ४८ ॥ मधुक्षीरघृताक्तांस्तुशान्त्यर्थंहोमयेत्तिलान् ॥ कुर्वीतमित्रविन्दांचतथेष्टिंतत्प्रशान्तये ॥ ४९ ॥ एतेषांतुकुमा
राणांकन्यानांद्विजसत्तम ॥ अष्टत्रिंशदपत्यानितेषांनमानिमेशृणु ॥५०॥ दन्ताकृष्टेरभूत्कन्याविजल्पाकलहातथा ॥ अवज्ञानृतदुष्टोक्तिर्विजल्पातत्प्र
शान्तये ॥ ५१ ॥ तामेवचिन्तयेत्प्राज्ञःप्रयतश्चगृहीभवेत् ॥ कलहाकलहंगेहेकरोत्यविरतंनृणाम् ॥ ५२ ॥ कुटुम्बनाशहेतुःसातत्प्रशान्तिंनिशामय ॥
दूर्वांकुरान्मधुघृतक्षीराक्तान्बलिकर्मणि ॥५३॥ विक्षिपेज्जुहुयाच्चैवानलंमित्रंचकीर्तयेत् ॥ भूतानांमातृभिःसार्द्धंबालकानांतुशान्तये ॥ ५४ ॥ विद्यानां
तपसांचैवसंयमस्ययमस्यच ॥ कृष्यांवाणिज्यलाभेचशान्तिंकुर्वन्तुमेसदा ॥५५॥ पूजिताश्चयथान्यायंतुष्टिंगच्छन्तुसर्वशः॥ कूष्माण्डायातुधानाश्च
येचान्येगणसंज्ञिताः ॥ ५६ ॥ महादेवप्रसादेनमहेश्वरमतेनच ॥ सर्वएतेनृणांनित्यंतुष्टिमाशुव्रजन्तुते ॥ ५७ ॥ तुष्टाःसर्वंनिरस्यन्तुदुष्कृतंदुरनुष्ठि
तम् ॥ महापातकजंसर्वंयच्चान्यद्विघ्नकारणम् ॥ ५८ ॥ तेषामेवप्रसादेनविघ्नानश्यन्तुसर्वशः ॥ उद्वाहेषुचसर्वेषुवृद्धिकर्मसुचैवहि ॥ ५९ ॥ पुण्यानुष्ठा
नयोगेषुगुरुदेवार्चनेषुच॥जपयज्ञविधानेषुयात्रासुचचतुर्दश॥६०॥शरीरारोग्यभोग्येषुसुखदानधनेषुच॥वृद्धबालातुरेष्वेवशान्तिंकुर्वंतुमेसदा ॥ ६१ ॥
सोमाम्बुपौतथाम्भोभिः सविताचानिलानलौ ॥ तथोक्तेःकलिजिह्वोऽभूत्पुत्रस्तालनिकेतनः ॥ ६२ ॥ सयेषांरसनासंस्थस्तानसाधून्विवाद
येत् ॥ परिवर्तसुतौद्वौतुविरूपविकृतौद्विज ॥ ६३ ॥ तौतुवृक्षाद्रिपरिखाप्राकाराम्भोधिसंश्रयौ ॥ गुर्विण्याः परिवर्तंतौकुरुतः पादपादिषु ॥ ६४ ॥
कौष्टुकेपरिवर्तःस्याद्गर्भस्यान्योदरात्ततः ॥ नवृक्षंचैवनैवाद्रिंनप्राकारंमहोदधिम् ॥ ६५ ॥ परिखांवासमाक्रामेदबलागर्भधारिणी ॥ अङ्गध्रुक्त

नयंलेभेपिशुनंनामनामतः ॥ ६६ ॥ सोऽस्थिमज्जागतःपुंसांबलमत्त्यजितात्मनाम् ॥ श्येनकाककपोतांश्चगृध्रोलूकौचवैसुतान् ॥ ६७ ॥ अवापश
कुनिःपंचजगृहुस्तान्सुरासुराः ॥ श्येनंजग्राहमृत्युश्चकाकंकालोगृहीतवान् ॥ ६८ ॥ उलूकंनिर्ऋतिश्चैवजग्राहातिभयावहम् ॥ गृध्रंव्याधिस्तदीशोऽथ
कपोतंचस्वयंयमः ॥ ६९ ॥ ॥ एतेषामेवचैवोक्ताभूताःपापोपपादने ॥ तस्माच्छ्येनादयोयस्यनिलीयेयुःशिरस्यथ ॥ ७० ॥ तेनात्मरक्षणायालं
शान्तिकुर्य्याद्द्विजोत्तम ॥ गेहेप्रसूतिरेतेषांतद्वन्नीडनिवेशनम् ॥ ७१ ॥ नरस्तंवर्जयेद्गेहंकपोताक्रान्तमस्तकम् ॥ श्येनःकपोतोगृध्रश्चकाकोलूकौगृहेद्वि
ज ॥ ७२ ॥ प्रविष्टःकथयेदन्तंवसतांतत्रवेश्मनि ॥ ईदृक्परित्यजेद्गेहंशान्तिंकुर्याच्चपण्डितः ॥ ७३ ॥ स्वप्नेऽपिहिकपोतस्यदर्शनंनप्रशस्यते ॥ षडप
त्यानिकथ्यन्तेगण्डप्रान्तरतेस्तथा॥७४॥ स्त्रीणांरजस्यवस्थानंतेषांकालाश्चमेशृणु ॥ चत्वार्य्यहानिपूर्वाणितथैवान्यत्रयोदशम् ॥ ७५ ॥ एकादशंत
थैवान्यदपत्यंतस्यवैदिने ॥ अन्यहिनाभिगमनेश्राद्धदानेतथापरे ॥ ७६ ॥ पर्व्वस्वथान्यत्तस्मात्तुवर्ज्यान्येतानिपण्डितैः ॥ गर्भहन्तुःसुतोनिघ्नो
मोहनीचापिकन्यका ॥ ७७ ॥ प्रविश्यगर्भमत्त्येकोभुक्त्वामोहयतेऽपरा ॥ जायन्तेमोहनात्तस्याःसर्पमण्डूककच्छपाः ॥ ७८ ॥ सरीसृपाणिचा
न्यानिपुरीषमथवापुनः ॥ षण्मासाद्गर्विणीमांसमश्नुवानामसंयताम् ॥ ७९ ॥ वृक्षच्छायाश्रयांरात्रावथवात्रिचतुष्पथे ॥ श्मशानकटभूमिष्ठामुत्त
रीयविवर्जिताम् ॥ ८० ॥ रुद्यमानांनिशीथेऽथआविशेत्तामिमौस्त्रियम् ॥ सस्यहन्तुस्तथैवैकःक्षुद्रकोनामनामतः ॥ ८१ ॥ ॥ सस्यर्द्धिं
ससदाहन्तिलब्ध्वारन्ध्रंशृणुष्वतत् ॥ अमङ्गल्यदिनारम्भेसुतृप्तोवपतेचयः ॥८२॥ क्षेत्रेष्वनुप्रवेशंवेकरोत्यन्तोपसंगिषु ॥ ८३ ॥ ॥ अमङ्गल्यादि
नारंभंमङ्गलानांचवर्जयेत् ॥ (महद्भयंप्रयच्छंतियत्रैतत्प्रसंगिषु ॥) तस्मात्कल्पःसुप्रशस्तेदिनेऽभ्यर्च्यनिशाकरम् ॥ ८४॥ कुर्यादारम्भमुत्तिंचहृष्ट
स्तुष्टः सहायवान् ॥ नियोजिकेतियाकन्यादुःसहस्यमयोदिता ॥ ८५ ॥ जातंप्रचोदिकासंज्ञंतस्याःकन्याचतुष्टयम् ॥ मत्तोन्मत्तप्रमत्तांस्तुनरान्ना
रीस्तुताः सदा ॥ ८६ ॥ समाविशन्तिनाशायचोदयन्तीहदारुणम् ॥ अधर्मंधर्मरूपेणकामंचाकामरूपिणम् ॥ ८७ ॥ अनर्थंचार्थरूपेणमोक्षंचामो
क्षरूपिणम् ॥ दुर्विनीतान्विनाशौचंदर्शयन्तिपृथङ्नरान् ॥ ८८ ॥ भ्रंशंत्याभिःप्रविष्टाभिः पुरुषार्थात्पृथङ्नराः ॥ तासांप्रवेशश्चगृहेसन्ध्यूक्षेषुद्यु
दुम्बरे ॥ ८९ ॥ धात्रेविधात्रेचबलिर्यत्रकालेनदीयते ॥ भुञ्जतांपिबतांवापिसंगिभिर्जलविप्रुषैः ॥ ९० ॥ नरनारीषुसंक्रान्तिस्तासामाश्वभिजायते ॥
विरोधिन्यास्त्रयःपुत्राश्चोदकोग्राहकस्तथा ॥९१॥ तमःप्रच्छादकश्चान्यस्तत्स्वरूपंशृणुष्वमे ॥ प्रदीपतैलसंसर्गदूषितेलंघितेखले ॥ ९२ ॥ मुसलोलू
खलेयत्रपादुकेवासनेस्त्रियः ॥ शूर्पदात्रादिकंयत्रपदाकृष्टंतथासनम् ॥ ९३ ॥ यत्रोपलिप्तेनाभ्यर्च्यविहारःक्रियतेगृहे ॥ दर्वीमुखेनयत्राग्निराहृतोऽन्य

त्रनीयते ॥ ९४ ॥ विगेधिनीसुतास्तत्रविजृम्भन्तेप्रचोदिताः ॥ एकोजिह्वागतःपुंसांस्त्रीणांचालीकसत्यवान् ॥ ९५ ॥ चोदकोनामसप्रोक्तःपैशुन्यं कुरुतेगृहे ॥ अवधानगतश्चान्यःश्रवणस्थोऽतिदुर्मतिः ॥ ९६ ॥ करोतिग्रहणंतेषांवचसांग्राहकस्तुसः ॥ आक्रम्यान्योमनोनॄणांतमसाच्छाद्यदुर्मतिः ॥ ९७ ॥ क्रोधंजनयतेयस्तुतमःप्रच्छादकस्तुसः ॥ स्वयंहार्यास्तुचौर्येणजनितंतनयत्रयम् ॥ ९८ ॥ सर्वहार्यर्द्धहारीचवीर्यहारीतथैवच ॥ अनाचान्तगृहेष्वेतेमन्दाचारगृहेषुच ॥ ९९ ॥ अप्रक्षालितपादेषुप्रविशत्सुमहानसम् ॥ खलेषुगोष्ठेषुचवैदोहोयेषुगृहेषुवै ॥१००॥ तेषुसर्वेयथान्यायंविहरन्तिरमन्तिच ॥ भ्रमण्यास्तनयस्त्वेकःकाकजंघइतिस्मृतः ॥ १०१ ॥ तेनाविष्टोरतिंसर्वोनैवप्राप्नोतिवैमुने ॥ भुञ्जन्योगायतेमैत्रेगायतेहसतेचयः ॥१०२॥ सन्ध्यामैथुनिनंचैवनरमाविशतिद्विज ॥ कन्यात्रयंप्रसूतासायाकन्याऋतुहारिणी ॥ १०३ ॥ एकाकुचहराकन्याअन्याव्यञ्जनहारिका ॥ तृतीयातुसमाख्याताकन्यकाजातहारिणी ॥१०४॥ यस्यानक्रियतेसर्वःसम्यग्वैवाहिकोविधिः ॥ कालातीतोऽथवातस्याहरत्येकाकुचद्वयम् ॥१०५॥ सम्यक्श्राद्धमदत्त्वाचतथानभ्यर्च्यमातृकाः ॥ विवाहितायाःकन्यायाहरतिव्यञ्जनंतथा ॥ १०६ ॥ अग्न्यम्बुशून्येचतथाविधूपेसूतिकागृहे ॥ अदीपशस्त्रमुसलेभूतिसर्षपवर्जिते ॥ १०७ ॥ अनुप्रविश्यसाजातमपहृत्यात्मसम्भवम् ॥ क्षणप्रसविनीबालंतत्रैवोत्सृजतेद्विज ॥ १०८ ॥ साजातहारिणीनामसुघोरापिशिताशना ॥ तस्मात्संरक्षणंकार्यंयत्नतःसूतिकागृहे ॥ १०९ ॥ स्मृतिंचाप्रयतानांचशून्यागारनिषेवणात् ॥ अपहन्तिसुतस्तस्याःप्रचण्डोनामनामतः ॥ ११० ॥ पौत्रेभ्यस्तस्यसंभूतालीकाशतसहस्रशः ॥ चण्डालयोनयश्चाष्टौदण्डपाशातिभीषणाः ॥ १११ ॥ क्षुधाविष्टास्ततोलीकास्ताश्चचण्डालयोनयः ॥ अभ्यधावन्तचान्योन्यमत्तुकामाःपरस्परम् ॥११२ ॥ प्रचण्डोवारयित्वातुयास्ताश्चण्डालयोनयः ॥ समयेस्थापयामासयादृशेतादृशंशृणु ॥११३॥ अद्यप्रभृतिलोकानामावासंयोहिदास्यति ॥ दण्डंतस्याहमतुलंपातयिष्येनसंशयः ॥ ११४ ॥ चण्डालयोन्यावसथेलीकायाप्रसविष्यति ॥ तस्याश्चसन्ततिःपूर्वासाचसद्योनशिष्यति ॥ ११५ ॥ प्रसूतेकन्यकेद्वेतुत्रिपुंसोर्बीजहारिणी ॥ वातरूपामरूपांचतस्याःप्रहरणं तुते ॥ ॥ ११६ ॥वातरूपानिषेकान्तेसायस्मैक्षिपतेसुतम् ॥ सपुमान्वातशुक्रत्वंप्रयातिवनितापिवा ॥ ११७ ॥ तथैवगच्छतःसद्योनिर्बीजत्वमरूपया ॥ अस्नाताशीनरोयोऽसौतथाचापिवियोगिनः ॥ ११८ ॥ विद्वेषिणीतुयाकन्याभ्रुकुटीकुटिलानना ॥ तस्याद्वौतनयौपुंसामपकारप्रकाशकौ ॥ ११९ ॥ निर्बीजत्वं नरोयातिनारीवाशौचवर्जिता ॥ पैशुन्याभिरतंलोलमसज्जलनिषेवणम् ॥ १२० ॥ पुरुषद्वेषिणंचैतौनरमाक्रम्यतिष्ठतः॥ मात्राभ्रात्रातथामित्रैरभीष्टैःस्वजनैःपरैः ॥१२१ ॥ विद्विष्टोनाशमायातिपुरुषोधर्मतोऽर्थतः ॥ एकस्तुस्वगुणाँल्लोकेप्रकाशयतिपापकृत्॥१२२॥

द्वितीयस्तुगुणान्मैत्रींलोकस्थामपकर्षति ॥ इत्येतेदौःसहाः सर्वेयक्ष्मणःसन्ततावथ ॥ पापाचाराःसमाख्यातायैर्व्याप्तमखिलंजगत् ॥ १२३ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदौःसहोत्पत्तिसमापनंनामाष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्येषतामसःसर्गोब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ रुद्रसर्गंप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ १ ॥ तनवश्च तथैवाष्टौपत्न्यःपुत्राश्चतेतथा ॥ कल्पादावात्मनस्तुल्यं सुतंप्रध्यायतःप्रभोः ॥ २ ॥ प्रादुरासीदथाङ्केऽस्यकुमारोनीललोहितः ॥ रुरोदसुस्वरंसोऽथद्रवंश्चद्विजसत्तम ॥ ३ ॥ किंरोदिषीतितंब्रह्मारुदन्तंप्रत्युवाचह ॥ नामदेहीतितंसोथप्रत्युवाचजगत्पतिम् ॥ ४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ रुद्रस्त्वंदेवनाम्नासिमारोदीर्धैर्य्यमावह ॥ एवमुक्तस्ततःसोऽथसप्तकृत्वोरुरोदह ॥ ५ ॥ ततोऽन्यानिददौतस्मैसप्तनामानिवैप्रभुः ॥ स्थानानिचैषामष्टानांपत्नीःपुत्रांश्चवैद्विज ॥ ६ ॥ भवंशर्वंतथेशानंतथा पशुपतिंप्रभुः ॥ भीममुग्रंमहादेवमुवाचसपितामहः ॥ ७ ॥ चक्रेनामान्यथैतानिस्थानान्येषांचकारह ॥ सूर्य्योजलंमहीवह्निर्वायुराकाशमेवच ॥ ८ ॥ दीक्षितोब्राह्मणःसोमइत्येतास्तनवःक्रमात् ॥ सुवर्चलातथैवोमाविकेशीचापरास्वधा ॥ ९ ॥ स्वाहादिशस्तथादीक्षारोहिणीचयथाक्रमम् ॥ सूर्य्यादीनांद्विजश्रेष्ठरुद्राद्यैर्नामभिःसह ॥ १० ॥ शनैश्चरस्तथाशुक्रोलोहिताङ्गोमनोजवः ॥ स्कन्दःसर्गोऽथसन्तानोबुधश्चानुक्रमात्सुताः ॥ ११ ॥ एवम्प्रकारोरुद्रोऽसौसतींभार्य्यामविन्दत ॥ दक्षकोपाच्चतत्याजसासतीस्वंकलेवरम् ॥ १२ ॥ शंभोरवज्ञायत्रास्तेस्थातव्यंनैवसूरिभिः ॥ एतेचब्राह्मणाःसर्वेयेद्विषंतोमहेश्वरम् ॥ १३ ॥ भवंतुतेवेदबाह्याः पापोपहतचेतसः ॥ पाखंडाचारनिरताःसर्वेनिरयगामिनः ॥ १४ ॥ कलौयुगेतुसंप्राप्तेदरिद्राःशूद्रजापकाः ॥ हिमवद्दुहितासाभून्मेनायांद्विजसत्तम ॥ तस्याभ्रातातुमैनाकः सखाम्भोधेरनुत्तमः ॥ १५ ॥ उपयेमेपुनश्चैनामनन्यांभगवान्भवः ॥ देवौधाताविधातारौभृगोःख्यातिरसूयत ॥ १६ ॥ श्रियंचदेवदेवस्यपत्नीनारायणस्यया ॥ आयतिर्नियतिश्चैवमेरोःकन्येमहात्मनः ॥ १७ ॥ भार्येधाताविधात्रोस्तेतयोर्जातौसुतावुभौ ॥ प्राणश्चैवमृकण्डुश्चपितामममहायशाः ॥ १८ ॥ मनस्विन्यामहंतस्मात्पुत्रोवेदशिरामम ॥ धूम्रवत्यांसमभवत्प्राणस्यापिनिबोधमे ॥ १९ ॥ प्राणस्यद्युतिमान्पुत्रउत्पन्नस्तस्यचात्मजः ॥ अजराश्चतयोःपुत्राःपौत्राश्चबहवोऽभवन् ॥ २० ॥ पुत्रीमरीचेः संभूतिःपौर्णमासमसूयत ॥ विरजाःपर्वतश्चैवतस्यपुत्रौमहात्मनः ॥ २१ ॥ तयोः पुत्रांस्तुवक्ष्येहंवंशसंकीर्तनेद्विज ॥ स्मृतिश्चाङ्गिरसः पत्नीप्रसूताःकन्यकास्तया ॥ २२ ॥ सिनीवालीकुहूश्चैवराकाचानुमतिस्तथा ॥ अनसूयातथैवात्रेर्जज्ञेपुत्रानकल्मषान् ॥ २३ ॥ सोमंदुर्वाससंचवदत्तात्रेयंचयोगिनम् ॥ प्रीत्यांपुलस्त्यभार्यायांदत्तोन्यस्तत्सुतोऽभवत् ॥ २४ ॥ पूर्वजन्मनिसोऽगस्त्यःस्मृतःस्वायम्भुवेऽन्तरे ॥ कर्दमश्चार्ववीरश्चसहिष्णुश्चसुतत्रयम् ॥ २५ ॥ क्षमातुसुषुवेभार्यापुलहस्यप्रजापतेः ॥

क्रतोस्तुसन्नतिर्भार्यावालखिल्यानसूयत ॥ २६ ॥ षष्टिर्यानिसहस्राणिऋषीणामूर्द्ध्वरेतसाम् ॥ ऊर्जायान्तुवसिष्ठस्यसप्ताजायन्तवैसुताः ॥ २७ ॥ रजोगात्रोर्ध्वबाहुश्चसबलश्चानघस्तथा ॥ सुतपाः शुक्रइत्येतेसर्वेसप्तर्षयःस्मृताः ॥ २८ ॥ योसावग्निरभीमानीब्रह्मणस्तनयोऽग्रजः ॥ तस्मात्स्वाहासुताँल्लेभेत्रीनुदारौजसोद्विज ॥ २९ ॥ पावकंपवनंचैवशुचिंचापिजलाशिनम् ॥ तेषांतुसन्ततावन्येचत्वारिंशच्चपञ्चच ॥ ३० ॥ कथ्यन्तेबहुशश्चैतेपितापुत्रत्रयंचयत् ॥ एवमेकोनपञ्चाशद्वह्नयः परिकीर्तिताः ॥ ३१ ॥ पितरोब्रह्मणासृष्टायेव्याख्यातामयातव ॥ अग्निष्वात्ताबर्हिषदोऽनग्नयःसाग्नयश्चये ॥ ३२ ॥ तेभ्यःस्वधासुतेजज्ञेमेनां वैधारिणींतथा ॥ तेउभेब्रह्मवादिन्यौयोगिन्यौचाप्युभेद्विज ॥ ३३ ॥ इति श्रीमा० रुद्रसर्गाभिधानोनामैकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥ स्वायम्भुवंत्वयाख्यातमेतन्मन्वतरंचयत् ॥ तदहंभगवन्सम्यक्श्रोतुमिच्छामिकथ्यताम् ॥ १ ॥ मन्वन्तरप्रमाणंचदेवादेवर्षयस्तथा ॥ येचक्षितीशाभगवन्देवेन्द्रश्चैवयस्तथा ॥२॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ मन्वन्तराणांसंख्यातासाधिकाह्येकसप्ततिः ॥ मानुषेणप्रमाणेनशृणुमन्वन्तरंचमे ॥ ३ ॥ त्रिंशत्कोटचस्तुसंख्याताः सहस्राणिचविंशतिः ॥ सप्तषष्टिस्तथान्यानिनियुतानिचसंख्यया ॥ ४ ॥ मन्वन्तरप्रमाणंचइत्येतत्साधिकंविना ॥ अष्टौशतसहस्राणिदिव्ययासंख्ययास्मृतम् ॥ ५ ॥ द्विपंचाशत्तथान्यानिसहस्राण्यधिकानिच ॥ स्वायम्भुवोमनुः पूर्वं मनुः स्वारोचिषस्तथा ॥ ६ ॥ औत्तमस्तामसश्चैवरैवतश्चाक्षुषस्तथा ॥ षडेतेमनवोऽतीतास्तथावैवस्वतेऽधुना ॥ ७ ॥ सावर्णाःपंचरौच्याश्चभौत्याश्चागामिनस्त्वमी ॥ एतेषांविस्तरंभूयोमन्वंतरपरिग्रहे ॥ ८ ॥ वक्ष्येदेवानृषींश्चैवदेवेन्द्राःपितरश्चये ॥ उत्पत्तिसंग्रहंब्रह्मञ्छ्रूयतामस्यसंततिः ॥ ९ ॥ यच्चतेषामभूत्क्षेत्रंतत्पुत्राणांमहात्मनाम् ॥ मनोःस्वायम्भुवस्यासन्दशपुत्रास्तुतत्समाः ॥१०॥ यैरियंपृथिवीसर्वासप्तद्वीपासपर्वता ॥ ससमुद्राऽऽकरवतीप्रतिवर्षंनिवेशिता ॥११॥ स्वायम्भुवेऽन्तरेपूर्वमाद्येत्रेतायुगेतथा ॥ प्रियव्रतस्यपुत्रैस्तैःपौत्रैःस्वायम्भुवस्यच ॥ १२ ॥ प्रियव्रतात्प्रजावत्यांवीरात्कन्याव्यजायत ॥ कन्यासातुमहाभागाकर्दमस्यप्रजापतेः ॥ १३ ॥ कन्येद्वेदशपुत्रांश्चसम्राट्कुक्षीचतेउभे ॥ तयोर्वैभ्रातरःशूराःप्रजापतिसमादश ॥१४॥ आग्नीध्रोमेधातिथिश्चवपुष्मांश्चतथापरः ॥ ज्योतिष्मान्द्युतिमान्भव्यःसवनःसप्तएवते ॥१५॥ मेधाग्निबाहुमित्रास्तुत्रयोयोगपरायणाः ॥ जातिस्मरामहाभागानराज्यायमनोदधुः ॥१६॥ प्रियव्रतोऽभ्यषिंचत्तान्ससप्तसुपार्थिवान् ॥ द्वीपेषुतेनधर्मेणद्वीपांश्चैवनिबोधमे ॥ १७ ॥ जम्बुद्वीपेतथाग्नीध्रंराजानंकृतवान्पिता ॥ प्लक्षद्वीपेश्वरश्चापितेनमेधातिथिःकृतः ॥ ॥ १८ ॥ शाल्मलेस्तुवपुष्मन्तंज्योतिष्मन्तंकुशाह्वये ॥ क्रौंचद्वीपेद्युतिमन्तंभव्यंशाकाह्वयेश्वरम् ॥ १९ ॥ पुष्कराधिपतिंचापिसवनंकृतवान्सुतम्॥

महावीतोधातकिश्चपुष्कराधिपतेःसुतौ ॥ २० ॥ द्विधाकृत्वातयोर्वर्षंपुष्करेसन्यवेशयत् ॥ भव्यस्यपुत्राःसप्तासन्नामतस्तान्निबोधमे ॥ २१ ॥ जलदश्चकुमारश्चसुकुमारोमणीवकः ॥ कुशोत्तरोऽथमेधावीसप्तमस्तुमहाद्रुमः ॥ २२ ॥ तन्नामकानिवर्षाणिशाकद्वीपेचकारसः ॥ तथाद्युतिमतःसप्तपुत्रास्तांस्तुनिबोधमे ॥ २३ ॥ कुशलोमनुगश्चोष्णःप्राकारश्चार्थकारकः ॥ मुनिश्चदुन्दुभिश्चैवसप्तमःपरिकीर्तितः ॥ २४ ॥ तेषांस्वनामधेयानिक्रौंचद्वीपेतथाभवन् ॥ ज्योतिष्मतःकुशद्वीपेपुत्रनामाङ्कितानिवै ॥ २५ ॥ (तत्रापिसप्तवर्षाणितेषांनामानिमेशृणु) ॥ तस्यापिसप्तपुत्रास्तुज्ञेयास्तेपिमहौजसः ॥ उद्भिदंवैणवंचैवसुरथंलम्बनंतथा ॥ २६ ॥ धृतिमत्प्राकरंचैवकापिलंचापिसप्तमम् ॥ वपुष्मतःसुताःसप्तशाल्मलेशस्यचाभवन् ॥ २७ ॥ श्वेतश्चहरितश्चैवजीमूतोरोहितस्तथा ॥ वैद्युतोमानसश्चैवकेतुमान्सप्तमस्तथा ॥ २८ ॥ तथैवशाल्मलेतेषांसमनामानिसप्तवै ॥ सप्तमेधातिथेःपुत्राःप्लक्षद्वीपेश्वरस्यवै ॥ २९ ॥ येषांनामाङ्कितैर्वर्षैःप्लक्षद्वीपस्तुसप्तधा ॥ पूर्वंशाकभवंवर्षंशिशिरंतुसुखोदयम् ॥ ३० ॥ आनन्दंचशिवंचैवक्षेमकंचध्रुवंतथा ॥ प्लक्षद्वीपादिभूतेषुशाकद्वीपान्तिमेषुवै ॥ ३१ ॥ ज्ञेयःपंचसुधर्मश्चवर्णाश्रमविभागजः ॥ नित्यः स्वाभाविकश्चैवअहिंसाविधिवर्जितः ॥ ३२ ॥ (यानिकिंपुरुषाद्यानिवर्जयित्वाहिमाह्वयम्॥सुखमायुश्चरूपंचबलंधर्मश्चनित्यशः ॥) पंचस्वेतेषुवर्षेषुसर्वसाधारणःस्मृतः ॥ अग्नीध्रायपितापूर्वंजम्बूद्वीपंददौद्विज ॥ ३३ ॥ तस्यपुत्राबभूवुर्हिप्रजापतिसमानव ॥ ज्येष्ठोनाभिरितिख्यातस्तस्यकिंपुरुषोऽनुजः ॥ ३४ ॥ हरिवर्षस्तृतीयस्तुचतुर्थोऽभूदिलावृतः ॥ वश्यश्चपंचमःपुत्रोहिरण्यःषष्ठउच्यते ॥ ३५ ॥ कुरुस्तुसप्तमस्तेषांभद्राश्वश्चाष्टमःस्मृतः ॥ नवमःकेतुमालश्चतन्नाम्नावर्षसंस्थितिः ॥ ३६ ॥ यानिकिंपुरुषाद्यानिवर्जयित्वाहिमाह्वयम् ॥ तेषांस्वभावतः सिद्धिःसुखप्रायाह्ययत्नतः ॥ ३७ ॥ विपर्ययोनतेष्वस्तिजरामृत्युभयंनच ॥ धर्माधर्मौनतेष्वास्तांनोत्तमाधममध्यमाः ॥ ३८ ॥ नवैचतुर्युगावस्थानाश्रमाऋतवोनच ॥ आग्नीध्रसूनोर्नाभेस्तुऋषभोऽभूत्सुतोद्विज ॥ ३९ ॥ ऋषभाद्भरतोजज्ञेवीरः पुत्रशताद्वरः ॥ सोऽभिषिच्यर्षभः पुत्रंमहाप्राव्राज्यमास्थितः ॥ ४० ॥ तपस्तेपेमहाभागःपुलहाश्रमसंश्रयः ॥ हिमाह्वंदक्षिणंवर्षंभरतायपितादद‍ौ ॥ ४१ ॥ तस्मात्तुभारतंवर्षंतस्यनाम्नामहात्मनः॥भरतस्यान्वभूत्पुत्रःसुमतिर्नामधार्मिकः ॥ ४२ ॥ तस्मिन्राज्यंसमावेश्यभरतोऽपिवनंययौ ॥ एतेषांपुत्रपौत्रैस्तुसप्तद्वीपावसुन्धरा ॥ ४३ ॥ प्रियव्रतस्यपुत्रैस्तुभुक्तास्वायम्भुवेऽन्तरे ॥ एषस्वायम्भुवःसर्गःकथितस्तेद्विजोत्तम ॥ ४४ ॥ पूर्वमन्वन्तरेसम्यक्किमन्यत्कथयामिते ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभुवनकोशेस्वायंभुवमन्वन्तरकथनंनामपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ कतिद्वीपाःसमुद्रावापर्वतावाकतिद्विज ॥ कियन्तिचैववर्षाणितेषांनद्यश्चकामुने ॥ १ ॥ महाभूतप्रमाणंचलोकालोकंतथैवच ॥ पर्य्यासंपरिमाणंच

गतिंचन्द्रार्कयोरपि ॥२॥ एतत्प्रब्रूहिमेसर्वंविस्तरेणमहामुने ॥३॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ शतार्द्धकोटिविस्तारापृथिवीकृत्स्नशोद्विज ॥ तस्याःसं
स्थानमखिलंकथयामिशृणुष्वतत् ॥ ४ ॥ येतेद्वीपामयाप्रोक्ताजम्बुद्वीपादयोद्विज ॥ पुष्करान्तामहाभागशृण्वेषांविस्तरंपुनः ॥ ५ ॥ द्वीपात्तुद्वि
गुणोद्वीपोजम्बुःप्लक्षोऽथशाल्मलिः ॥ कुशःक्रौंचस्तथाशाकःपुष्करद्वीपएवच ॥ ६ ॥ लवणेक्षुसुरासर्पिर्दधिक्षीरजलाब्धिभिः ॥ द्विगुणैर्द्विगुणैर्वृद्ध्या
सर्वतःपरिवेष्टिताः ॥ ७ ॥ जम्बुद्वीपस्यसंस्थानंप्रवक्ष्येऽहंनिबोधमे ॥ लक्षमेकंयोजनानांवृत्तोविस्तारदैर्घ्यतः ॥ ८ ॥ हिमवान्हेमकूटश्चनिषधोमेरु
रेवच ॥ नीलःश्वेतस्तथाशृङ्गीसप्ततद्वर्षपर्वताः ॥ ९ ॥ द्विलक्षयोजनायामौमध्येतत्रमहाचलौ ॥ तयोर्दक्षिणतोयौतुयौतथोत्तरतोगिरी ॥ १० ॥ दश
भिर्दशभिर्न्यूनैःसहस्रैस्तेपरस्परम् ॥ द्विसाहस्रोच्छ्रयाःसर्वेतावद्विस्तारिणश्चते ॥ ११ ॥ समुद्रान्तःप्रविष्टाश्चषडस्मिन्वर्षपर्वताः ॥ दक्षिणोत्तरतोनि
म्नामध्येतुङ्गायथाक्षितिः ॥ १२ ॥ वेद्यर्द्धेदक्षिणेत्रीणित्रीणिवर्षाणिचोत्तरे ॥ इलावृतंतयोर्मध्येचन्द्रार्द्धाकारवत्स्थितम् ॥ १३ ॥ ततःपूर्वेणभद्राश्वंके
तुमालंचपश्चिमे ॥ इलावृतस्यमध्येतुमेरुःकनकपर्वतः ॥ १४ ॥ चतुराशीतिसाहस्रस्तस्योच्छ्रायोमहागिरेः ॥ प्रविष्टःषोडशाधस्ताद्विस्तारःषोडशै
वतु ॥ १५ ॥ शरावसंस्थितत्वाच्चद्वात्रिंशन्मूर्ध्निविस्तृतः ॥ शुक्लपीतोऽसितोरक्तःप्राच्यादिषुयथाक्रमम् ॥ १६ ॥ विप्रोवैश्यस्तथाशूद्रःक्षत्रियश्चस्व
वर्णतः॥ तस्योपरितथैवाष्टौपुर्योदिक्षुयथाक्रमम् ॥१७॥ तस्योपरिसभादिव्याःपूर्वादिषुक्रमेणतु ॥ इन्द्रादिलोकपालानांतन्मध्येब्रह्मणःसभा॥योजना
नांसहस्राणिचतुर्दशसमुच्छ्रिता॥१८॥अयुतोच्छ्रायास्तस्याधस्तथाविष्कम्भपर्वतः ॥ प्राच्यादिषुक्रमेणैवमन्दरोगन्धमादनः ॥१९ ॥ विपुलश्चसुपार्श्व
श्चकेतुपादपशोभिताः ॥ कदम्बोमन्दरेकेतुर्जम्बुर्वैगन्धमादने ॥२० ॥ विपुलेचतथाश्वत्थःसुपार्श्वेचवटोमहान् ॥ एकादशशतायामायोजनानामिमेन
गाः॥२१ ॥ जठरोदेवकूटश्चपूर्वस्यांदिशिपर्वतौ ॥ आनीलनिषधायातौपरस्परनिरन्तरौ ॥२२॥ निषधःपारियात्रश्चमेरोःपार्श्वेतुपश्चिमे ॥ यथापूर्वौ
तथाचैतावानीलनिषधायतौ ॥२३॥ कैलासोहिमवांश्चैवदक्षिणेनमहाचलौ ॥ पूर्वतश्चायतावेतावर्णवान्तर्व्यवस्थितौ ॥२४॥ शृङ्गवाञ्जारुधिश्चैवतथै
वोत्तरपर्वतौ ॥ यथैवदक्षिणेतद्वदर्णवान्तर्व्यवस्थितौ ॥ २५ ॥ मर्यादापर्वताह्येतेकथ्यन्तेऽष्टौद्विजोत्तम ॥ हिमवद्धेमकूटादिपर्व्वतानांपरस्परम् ॥
॥ २६ ॥ नवयोजनसाहस्रंप्रागुदग्दक्षिणोत्तरम् ॥ मेरोरिलावृतेतद्वदन्तरंवैचतुर्दिशम् ॥ २७ ॥ फलानियानिवैजम्ब्वागन्धमादनपर्वते ॥ गजदेहप्र
माणानिपतन्तिगिरिमूर्धनि ॥ २८ ॥ तेषांस्रावात्प्रभवतिख्याताजम्बूनदीतिवै ॥ यत्रजाम्बूनदंनामकनकंसम्प्रजायते ॥ २९ ॥ सापरिक्रम्यवैमेरुं
जम्बूमूलंपुनर्नदी ॥ विशतिद्विजशार्दूलपीयमानाजनैश्चतैः ॥ ३० ॥ भद्राश्वेऽश्वशिराविष्णुर्भारतेकूर्मसंस्थितिः ॥ वराहःकेतुमालेचमत्स्यरूपस्त

थोत्तरे ॥ ३१ ॥ तेषुनक्षत्रविन्यासाद्दषयःसमवस्थिताः ॥ चतुर्ष्वपिद्विजश्रेष्ठग्रहाभिभवपाठकाः ॥ ३२ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभुवनकोशेजम्बूद्वीपवर्णनंनामैकपंचाशत्तमोध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ शैलेषुमन्दराद्येषुचतुर्ष्वपिद्विजोत्तम ॥ वनानियानिचत्वारिसरांसिचनिबोधमे ॥ १ ॥ पूर्वेचैत्ररथंनामदक्षिणेनन्दनंवनम् ॥ वैभ्राजंपश्चिमेशैलेसावित्रंचोत्तराचले ॥ २ ॥ अरुणोदंसरःपूर्वेमानसंदक्षिणेतथा ॥ शीतोदंपश्चिमेमेरोर्महाभद्रंतथोत्तरे ॥ ३ ॥ शीतार्तश्चक्रमुंजश्चकुलीनोऽश्वश्चकङ्कवान् ॥ मणिशैलोऽथवृषवान्महानीलीभवाचलः ॥ ४ ॥ सुबिन्दुर्मन्दरोवेणुस्तामसोनिषधस्तथा ॥ देवशैलश्चपूर्वेणमन्दरस्यमहाचलः ॥ ५ ॥ त्रिकूटःशिखराद्रिश्चकलिङ्गोऽथपतङ्गकः ॥ रुचकःसानुमांश्चाद्रिस्ताम्रकोऽथविशाखवान् ॥ ६ ॥ श्वेतोदरःसमूलश्चवसुधारश्चरत्नवान् ॥ एकशृङ्गोमहाशैलोराजशैलःपिपाठकः ॥ ७ ॥ पंचशैलोऽथकैलासोहिमवांश्चाचलोत्तमः ॥ इत्येतेदक्षिणेपार्श्वेमेरोःप्रोक्तामहाचलाः ॥ ८ ॥ सुरक्षःशिशिराक्षश्चवैदूर्यःपिङ्गलस्तथा ॥ पिंजरोऽथमहाभद्रःसुरसःकपिलोमधुः ॥ ९ ॥ अञ्जनः कुक्कुटःकृष्णः पाण्डुरश्चाचलोत्तमः ॥ सहस्रशिखरश्चाद्रिःपारियात्रःसशृङ्गवान् ॥ १० ॥ पश्चिमेनतथामेरोर्विष्कम्भात्पश्चिमाद्बहिः ॥ एतेऽचलाःसमाख्याताःशृणुष्वान्यांस्तथोत्तरान् ॥ ११ ॥ शङ्खकूटोऽथवृषभोहंसनाभस्तथाचलः ॥ कपिलेन्द्रस्तथाशैलःसानुमान्नीलएवच ॥ १२ ॥ स्वर्णशृङ्गःशातशृङ्गःपुष्पकोमेघपर्वतः ॥ विरजाक्षोवराहाद्रिर्मयूरोजारुधिस्तथा ॥ १३ ॥ इत्येतेकथिताब्रह्मन्मेरोरुत्तरतोनगाः ॥ एतेषांपर्वतानांतुद्रोण्योतीवमनोहराः ॥ १४॥ वनैरमलपानीयैःसरोभिरुपशोभिताः ॥ तासुपुण्यकृतांजन्ममनुष्याणांद्विजोत्तम ॥ १५ ॥ एतेभौमाद्विजश्रेष्ठस्वर्गाःस्वर्गगुणाधिकाः ॥ नतासुपुण्यपापानामपूर्वाणामुपार्जनम् ॥ १६ ॥ पुण्योपभोगएवोक्तोदेवानामपितास्वपि ॥ शीतान्ताद्येषुचैतेषुशैलेषुद्विजसत्तम ॥ १७ ॥ विद्याधराणांयक्षाणांकिन्नरोरगरक्षसाम् ॥ देवानांचमहावासागन्धर्वाणांचशोभनाः ॥ १८ ॥ सभाःपुर्योमनोज्ञाश्चसदैवोपवनैर्युताः ॥ सरांसिचमनोज्ञानिसर्वर्तुसुखदोनिलः ॥ १९ ॥ नचैतेषुक्कमोबाधावैमनस्यंचकुत्रचित् ॥ तदेतत्पार्थिवंपद्मंचतुष्पत्रंमयोदितम् ॥ २० ॥ भद्राश्वभारताद्यानिपत्राण्यस्यचतुर्दिशम् ॥ भारतंनामयद्वर्षंदक्षिणेनमयोदितम् ॥ २१ ॥ तत्कर्मभूमिर्नान्यत्रसंप्राप्तिःपुण्यपापयोः ॥ एतत्प्रधानंविज्ञेयंयत्रसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥२२॥ अस्मात्स्वर्गापवर्गौचमानुष्यनारकावपि ॥ तिर्यक्त्वमथवाप्यन्यन्नरःप्राप्नोतिवैद्विज ॥२३॥ इति श्रीमा० भुवनकोशेजम्बूद्वीपांतर्गतखण्डवर्णनंनामद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ धराधारंजगद्योनेः पदंनारायणस्यच ॥ ततःप्रवृत्तायादेवीगङ्गात्रिपथगामिनी ॥१॥ साप्रविश्यसुधायोनिंसोममाधारमम्भसाम् ॥ ततःसंवर्धमानार्करश्मिसङ्गतिपावनी ॥२॥ पपातमेरुपृष्ठेचसाचतुर्द्धाततोययौ ॥ मेरु

कूटतटान्तेभ्योनिपतन्तीविवर्तिता ॥ ३ ॥ विकीर्यमाणसलिलानिरालम्बापपातसा ॥ मन्दराद्येषुपादेषुप्रविभक्तोदकासमम् ॥ ४ ॥ चतुर्ष्वपिपपा
ताम्बुविभिन्नाङ्घ्रिशिलोच्चया ॥ पूर्वाशीतेतिविख्यातायथौचैत्ररथंवनम् ॥५॥ तत्प्लावयित्वाचययौवरुणोदंसरोवरम् ॥ शीतान्तंचगिरिंतस्मात्ततश्चा
न्यान्गिरीन्क्रमात् ॥ ६ ॥ गत्वाभुवंसमासाद्यभद्राश्वेजलधिंगता ॥ तथैवालकनन्दाख्यादक्षिणेगन्धमादने ॥ ७ ॥ मेरुपादेवनंगत्वानन्दनंदेवनन्द
नम् ॥ मानसंचमहावेगात्प्लावयित्वासरोवरम् ॥ ८ ॥ आसाद्यशैलराजानंरम्यंत्रिशिखरंगता ॥ तस्माच्चपर्वतान्सर्वान्दक्षिणेयेक्रमोदिताः ॥ ९ ॥ ता
न्प्लावयित्वा संप्राप्ताहिमवन्तंमहागिरिम् ॥ दधारतत्रतांशम्भुर्नमुमोचवृषध्वजः ॥ १० ॥ भगीरथेनोपवासैःस्तुत्याचाराधितोविभुः ॥ तत्रमुक्ताच
शर्वेणसप्तधादक्षिणोदधिम् ॥ ११ ॥ प्रविवेशत्रिधाप्राच्यांप्लावयन्तीमहानदी ॥ भगीरथरथस्यानुस्रोतसैकेनदक्षिणाम् ॥ १२ ॥ तथैवपश्चिमेपादे
विपुलेसामहानदी ॥ सुचक्षुरितिविख्यातावैभ्राजंसावनंययौ ॥ १३ ॥ शीतोदंचसरस्तस्मात्प्लावयन्तीमहानदी ॥ तस्मात्क्रमेणचाद्रीणांशिखरेषुनिप
त्यसासुचक्षुःपर्वतंप्राप्ताततश्चत्रिशिखंगता ॥ १४ ॥ केतुमालंसमासाद्यप्रविष्टादक्षिणोदधिम् ॥ १५ ॥ (गत्वोत्तरांदिशंगङ्गादिव्यासाचमहानदी ॥
तस्माच्चऋषभादींश्चक्रमादुत्तरजान्नगान् ॥) शुपार्श्वंतुतथैवाद्रिंमेरुपादंहिसागता ॥ भद्रसोमेतिविख्यातासाययौसवितुर्वनम् ॥ १६ ॥ तत्पावय
न्तीसंप्राप्तामहाभद्रंसरोवरम् ॥ ततश्चशङ्खकूटंसाप्रयातावैमहानदी ॥ १७ ॥ तस्माच्चवृषभादीन्साक्रमात्प्राप्यशिलोच्चयान् ॥ महार्णवमनुप्राप्ताप्लाव
यित्वोत्तरान्कुरून् ॥ १८ ॥ एवमेषामयागङ्गाकथितातेद्विजर्षभ ॥ जम्बूद्वीपनिवेशश्चवर्षाणिचयथातथम् ॥ १९ ॥ वसन्तितेषुसर्वेषुप्रजाःकिंपु
रुषादिषु ॥ सुखप्रायानिरातङ्कन्यूनतोत्कर्षवर्जिताः ॥ २० ॥ नवस्वपिचवर्षेषुसप्तसप्तकुलाचलाः ॥ एकैकस्मिंस्तथादेशेनद्यश्चाद्रिविनिःसृताः
॥२१॥ यानिकिंपुरुषाद्यानिवर्षाण्यष्टौद्विजोत्तम ॥ तेषूद्भिज्जानितोयानिनैवंवार्यत्रभारते ॥२२॥ वार्क्षीस्वाभाविकीदेश्यातोयोत्थामानसीतथा ॥ क
र्मजाचनृणांसिद्धिर्वर्षेष्वेतेषुचाष्टसु ॥ २३ ॥ कामप्रदेभ्योवृक्षेभ्योवार्क्षीसिद्धिःस्वभावजा ॥ स्वाभाविकीसमाख्यातातृप्तिर्देश्याचदैशिकी ॥ २४ ॥
अपांसौक्ष्म्याच्चतोयोत्थाद्ध्यानोपेताच्चमानसी ॥ उपासनादिकार्यात्तुकर्मजासाप्युदाहृता ॥ २५ ॥ नचैतेषुयुगावस्थानाधयोव्याधयोनच ॥ पुण्या
पुण्यसमारम्भानैवतेषुद्विजोत्तम ॥२६॥ इतिश्रीमा०गङ्गावतरणवर्णनंनामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ भगवन्कथितंत्वे
तज्जम्बूद्वीपंसमासतः ॥ यदेतद्भवताप्रोक्तंकर्मनन्यत्रपुण्यदम् ॥ १ ॥ पापायवामहाभागवर्जयित्वातुभारतम् ॥ इतःस्वर्गश्चमोक्षश्चमध्यश्चान्तश्चग
म्यते ॥ २ ॥ नखल्वन्यत्रमर्त्यानांभूमौकर्मविधीयते ॥ तस्माद्विस्तरशोब्रह्मन्ममैतद्भारतंवद ॥ ३ ॥ येचास्यभेदायावन्तोयथावत्स्थितिरेवच ॥ वर्षोऽ

यंद्विजशार्दूलयेचास्मिन्देशपर्वताः ॥ ४ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ भारतस्यास्यवर्षस्यनवभेदान्निबोधमे ॥ समुद्रान्तरिताज्ञेयास्तेत्वगम्यापरस्परम् ॥
॥५॥ इन्द्रद्वीपःकशेरूमांस्ताम्रवर्णोगभस्तिमान् ॥ नागद्वीपस्तथासौम्योगान्धर्वोवारुणस्तथा ॥ ६ ॥ अयंतुनवमस्तेषांद्वीपःसागरसंवृतः ॥ योजना
नांसहस्रंवैद्वीपोऽयंदक्षिणोत्तरम् ॥७॥ पूर्वेकिरातायस्यान्तेपश्चिमेयवनास्तथा ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चान्तःस्थिताद्विज ॥८॥ इज्याध्यायवणि
ज्याद्यैःकर्मभिःकृतपावनाः ॥ तेषांसंव्यवहारश्चएभिःकर्मभिरिष्यते ॥९॥ स्वर्गापवर्गप्राप्तिश्चपुण्यंपापंचवैतदा ॥ महेन्द्रोमलयःसह्यःशुक्तिमानृक्षप
र्वतः ॥१०॥ विन्ध्यश्चपारियात्रश्चसप्तैवात्रकुलाचलाः ॥ तेषांसहस्रशश्चान्येभूधरायेसमीपगाः ॥ ११ ॥ विस्तारोच्छ्रयिणोरम्याविपुलाश्चित्रसानवः ॥
कोलाहलः सवैभ्राजोमन्दरोदर्दुराचलः ॥ १२ ॥ वातस्वनोवैद्युतश्चमैनाकः स्वसरस्तथा ॥ तुंगप्रस्थोनागगिरीरोचनःपाण्डुराचलाः ॥ १३ ॥ पुष्पो
गिरिर्दुर्जयन्तोरैवतोऽर्बुदएवच ॥ ऋष्यमूकःसगोमन्तःकूटशैलःकृतस्मरः ॥ १४ ॥ श्रीपर्वतश्चकोरश्चशतशोऽन्येचपर्वताः ॥ तैर्विमिश्राजनपदाम्ले
च्छाश्चार्याश्चभागशः ॥१५॥ तैः पीयन्तेसरिच्छ्रेष्ठायास्ताःसम्यङ्निबोधमे ॥ गङ्गासरस्वतीसिन्धुश्चन्द्रभागातथापरा ॥ १६ ॥ यमुनाचशतद्रुश्चवि
तस्तैरावतीकुहूः ॥ गोमतीधूतपापाचबाहुदाचदृषद्वती ॥१७॥ विपाशादेविकारंक्षुर्निश्चीरागण्डकीतथा ॥ कौशिकीचापगाविप्रहिमवत्पादनिःसृताः
॥१८॥ वेदस्मृतिर्वेदवतीवृत्रघ्नीसिन्धुरेवच ॥ वेणासानन्दनाचैवसदानीरामहीतथा ॥१९॥ पाराचर्मण्वतीनूपीविदिशावेत्रवत्यपि ॥ क्षिप्राह्यवन्तीचत
थापारियात्राश्रयाःस्मृताः ॥२०॥ शोणोमहानदश्चैवनर्मदासुरथाऽद्रिजा ॥ मन्दाकिनीदशार्णाचचित्रकूटातथापरा ॥ २१ ॥ चित्रोत्पलासतमसाकर
मोदापिशाचिका ॥ तथान्यापिप्पलश्रोणिर्विपाशावञ्जुलानदी ॥ २२ ॥ सुमेरुजाशुक्तिमतीसकुलीत्रिदिवाक्रमुः ॥ ऋक्षपादप्रसूतावैतथान्यावेग
वाहिनी ॥ २३ ॥ क्षिप्रापयोष्णीनिर्विन्ध्यातापीचनिषधावती ॥ वेण्यावैतरणीचैवसिनीवालीकुमुद्वती ॥ २४ ॥ करतोयामहागौरीदुर्गाचान्तः
शिवातथा ॥ विन्ध्यपादप्रसूतास्तानद्यःपुण्यजलाःशुभाः ॥ २५ ॥ गोदावरीभीमरथीकृष्णावेण्यातथापरा ॥ तुङ्गभद्रासुप्रयोगावाह्याकावेर्यथा
पगा ॥ २६ ॥ सह्यपादविनिष्कान्ताइत्येताःसरिदुत्तमाः ॥ कृतमालाताम्रपर्णीपुष्पजासूत्पलावती ॥ २७ ॥ मलयाद्रिसमुद्भूतानद्यःशीतज
लास्त्विमाः ॥ पितृसोमर्षिकुल्याचइक्षुकात्रिदिवाचया ॥ २८ ॥ लांगूलिनीवंशकरामहेन्द्रप्रभवाःस्मृताः ॥ ऋषिकुल्याकुमारीचमंदगामन्द
वाहिनी ॥ २९ ॥ कुशापलाशिनीचैवशुचिमत्प्रभवाःस्मृताः ॥ सर्वाःपुण्याःसरस्वत्यःसर्वागङ्गाःसमुद्रगाः ॥ ३० ॥ विश्वस्यमातरः सर्वाःसर्व
पापहराः स्मृताः ॥ अन्याः सहस्रशश्चोक्ताःक्षुद्रनद्योद्विजोत्तम ॥ ३१ ॥ प्रावृट्कालवहाः काश्चित्सर्वकालवहाश्चयाः ॥ मत्स्याश्वकूटाः

कुल्याश्चकुन्तलाः काशिकोशलाः ॥ ३२ ॥ अर्बुदाश्चार्कलिंगाश्चमलकाश्चवृकैःसह ॥ मध्यदेश्याजनपदाःप्रायशोमीप्रकीर्त्तिताः ॥ ३३ ॥ सह्यस्य चोत्तरेयास्तुयत्रगोदावरीनदी ॥ पृथिव्यामपिकृत्स्नायांसप्रदेशोमनोरमः ॥ ३४ ॥ गोवर्द्धनपुरंरम्यंभार्गवस्यमहात्मनः ॥ बाह्लीकावाटधानाश्चआभीराः कालतोयकाः ॥ ३५ ॥ अपरान्ताश्चशूद्राश्चपह्लवाश्चर्मखण्डिकाः ॥ गान्धारायवनाश्चैवसिन्धुसौवीरमद्रकाः ॥ ३६ ॥ शतद्रुजाःकलिङ्गाश्चपारदाहारभूषिकाः ॥ माठराबहुभद्राश्चकैकेयादशमालिकाः ॥ ३७ ॥ क्षत्रियोपनिवेशाश्चवैश्यशूद्रकुलानिच ॥ काम्बोजादरदाश्चैवबर्बराअंगलौकिकाः ॥ ३८ ॥ चीनाश्चैवतुषाराश्चपह्लवाबाह्यतोदराः ॥ आत्रेयाश्चभरद्वाजाःपुष्कलाश्चकशेरुकाः ॥ ३९ ॥ लम्पाकाःशूलकाराश्चचुलिकाजागुडैःसह ॥ औपधाश्चानिमद्राश्चकिरातानांचजातयः ॥ ४० ॥ तामसाहंसमार्गाश्चकाश्मीरास्तुमणास्तथा ॥ शूलिकाःकुहकाश्चैवऊर्णादार्वास्तथैवच ॥ ४१ ॥ एतेदेशह्युदीच्यास्तुप्राच्यान्देशान्निबोधमे ॥ अन्धारकासुद्गरकाअन्तर्गिरिबहिर्गिराः ॥ ४२ ॥ तथाप्लवङ्गारङ्गेयामालदामलवर्त्तिकाः ॥ ब्राह्मोत्तराःप्रविजयाभार्गवागेयमल्लकाः ॥४३॥ प्राग्ज्योतिषाश्चमद्राश्चविदेहास्ताम्रलिप्तकाः ॥ मल्लामगधगोमेदाःप्राच्याजनपदाःस्मृताः ॥ ४४ ॥ अथापरेजनपदादक्षिणापथवासिनः ॥ पांड्याश्चकेरलाश्चैवचोलाःकुंत्यास्तथैवच ॥ ४५ ॥ शैलूषामूषिकाश्चैवकुमारावनावासकाः ॥ महाराष्ट्रामाहिषिकाः कलिङ्गाश्चैवसर्वशः ॥ ४६ ॥ आभीराः सहवैशिक्याआटव्याःशबराश्चये ॥ पुलिन्दाविन्ध्यमालेयावैदर्भादण्डकैःसह ॥ ४७ ॥ पौरिकामौलिकाश्चैवअश्मकाभोगवर्द्धनाः ॥ नैषिकाःकुन्तलाआन्ध्राउद्भिदावनदारकाः ॥ ४८ ॥ दाक्षिणात्यास्त्वमीदेशाअपरांस्तान्निबोधमे ॥ सूर्यारकाःकालिबलादुर्गाश्चामीकटैःसह ॥ ४९ ॥ पुलिन्दाश्चसुमीनाश्चरूपपाःस्वापदैःसह ॥ तथाकुरुमिनश्चैवसर्वेचैवकठाक्षराः ॥ ५० ॥ (कारस्करालोहजंघावाजेयाराजभद्रकाः) ॥ तोसलाःकोसलाश्चैवत्रैपुराविदिशस्तथा ॥ (तुषारास्तुंबुराश्चैवसर्वे चैवकरस्कराः ॥) नासिक्यावाश्चयेचान्येयेचैवोत्तरनर्म्मदाः ॥ ५१ ॥ भीरुकच्छाःसमाहेयाः सह सारस्वतैरपि ॥ काश्मीराश्चसुराष्ट्राश्चआवन्त्याश्चार्बुदैःसह ॥ ५२ ॥ इत्येतेह्यपरान्ताश्चशृणुविन्ध्यनिवासिनः ॥ सरजाश्चकरूषाश्चकेरलाश्चोत्कलैः सह ॥५३॥ उत्तमर्णादशार्णाश्चभोज्याःकिष्किन्धकैःसह ॥ तुम्बरास्तुम्बुलाश्चैवपटवीनैषधैःसह ॥ ॥ ५४ ॥ अन्नजास्तुष्टिकाराश्चवीरहोत्राह्यवन्तयः ॥ एतेजनपदाःसर्वेविन्ध्यपृष्ठनिवासिनः ॥ ५५ ॥ अतोदेशान्प्रवक्ष्यामिपर्वताश्रयिणश्चये ॥ नीहाराहंसमार्गाश्चकुरवोगुर्गणाःखसाः ॥ ५६ ॥ कुन्तप्रावरणाश्चैवऊर्णादार्वाःसकृत्रकाः ॥ त्रिगर्त्तागालवाश्चैवकिरातास्तामसैःसह ॥ ५७ ॥ कृतत्रेतादिकश्चात्रचतुर्युगकृतोविधिः ॥ एतत्तुभारतंवर्षंचतुःसंस्थानसंस्थितम् ॥ ५८ ॥ दक्षिणापरतोह्यस्यपूर्वेणचमहोदधिः ॥ हिमवानुत्तरेणास्यकार्मु

११

कस्ययथागुणः ॥ ५९ ॥ तदेतद्भारतंवर्षंसर्वबीजंद्विजोत्तम ॥ ब्रह्मत्वममरेशत्वंदेवत्वंमर्त्यतांतथा ॥ ६० ॥ मृगपश्वप्सरोयोनिस्तद्वत्सर्वेसरीसृपाः ॥ स्थावराणांचसर्वेषामितोब्रह्मन्शुभाशुभैः ॥ ६१ ॥ प्रयांतिकर्मभूर्ब्रह्मन्नान्यलोकेषुविद्यते ॥ देवानामपिविप्रर्षेसदाएषमनोरथः ॥ ६२ ॥ अपिमानुष्यमाप्स्यामोदेवत्वात्प्रच्युताःक्षितौ ॥ मनुष्यःकुरुतेतत्तुयन्नशक्यंसुरासुरैः ॥ ६३ ॥ तत्कर्मनिगडग्रस्तैःस्वकर्मख्यापनोत्सुकैः ॥ नकिंचित्क्रियतेकर्मसुखलेशोपबृंहितैः ॥ ६४ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेनद्यादिवर्णनोनामचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ भगवन्कथितंसम्यग्भवताभारतंमम ॥ सरितःपर्वतादेशायेचतत्रवसन्तिवै ॥ १ ॥ किन्तुकूर्मस्त्वयापूर्वंभारतेभगवान्हरिः ॥ कथितस्तस्य संस्थानंश्रोतुमिच्छाम्यशेषतः ॥ २ ॥ कथंससंस्थितोदेवःकूर्मरूपीजनार्दनः ॥ शुभाशुभंमनुष्याणांव्यज्यतेचततःकथम् ॥ यथामुखंयथापादास्तस्यतद्ब्रूह्यशेषतः ॥ ३ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ प्राङ्मुखोभगवान्देवःकूर्मरूपीव्यवस्थितः ॥ आक्रम्यभारतंवर्षंनवभेदमिदंद्विज ॥ ४ ॥ नवधासंस्थितेन्यस्यनक्षत्राणिसमन्ततः ॥ विषयाश्चद्विजश्रेष्ठयेसम्यक्तान्निबोधमे ॥ ५ ॥ वेदिमद्रारिमाण्डव्याःशाल्वानीपास्तथाशकाः ॥ उज्जिहानास्तथावत्सघोषसंख्यास्तथाखशाः ॥ ६ ॥ मध्येसारस्वतामत्स्याःशूरसेनाःसमाथुराः ॥ धर्मारण्याज्योतिषिकागौरग्रीवागुडाश्मकाः ॥ ७ ॥ वैदेहकाःसपांचालाःसंकेताःकङ्कमारुताः ॥ कालकोटिसपाषण्डाःपारियात्रनिवासिनः ॥ ८ ॥ कापिंजलाःकुरोर्बाह्यास्तथैवोदुम्बराजनाः ॥ गजाह्वयाश्चकूर्मस्यजनामध्यनिवासिनः ॥ ९ ॥ कृत्तिकारोहिणीसौम्याएतेषांमध्यवासिनाम् ॥ नक्षत्रत्रितयंविप्रशुभाशुभविपाकदम् ॥ १० ॥ वृषध्वजोऽञ्जनश्चैवजम्ब्वाख्योमानवाचलः ॥ शूर्पकर्णोव्याघ्रमुखोमुर्वरःकर्वटाशनः ॥ ११ ॥ तथाचन्द्रेश्वराश्चैवखशाश्चमगधास्तथा ॥ शिबयोमैथिलाःशुभ्रास्तथावदनदन्तुराः ॥ १२ ॥ प्राग्ज्योतिषाःसलौहित्याः सामुद्राः पुरुषादकाः ॥ पूर्णोत्कटोभद्रगौरस्तथोदयगिरिर्द्विज ॥ १३ ॥ काशयोमेखलामुष्टस्ताम्रलिप्तैकपादपाः ॥ वर्द्धमानाःकोसलाश्चमुखेकूर्मस्यसंस्थिताः ॥ १४ ॥ रौद्रंपुनर्वसुःपुष्योनक्षत्रत्रितयंमुखे ॥ पादेतद्दक्षिणेदेशाःक्रौष्टुकेवदतःशृणु ॥ १५ ॥ कलिङ्गवङ्गजठराःकोशलामूषिकास्तथा ॥ चेदयश्चोर्द्ध्वकर्णाश्चमत्स्यांध्राविन्ध्यवासिनः ॥ १६ ॥ विदर्भानारिकेलाश्चधर्मद्वीपास्तथैलिकाः ॥ व्याघ्रग्रीवामहाग्रीवास्त्रैपुराःश्मश्रुधारिणः ॥१७॥ कैष्किन्ध्याहैमकूटाश्चनिषधाःकटकस्थलाः ॥ दशार्णाहारिकानग्नानिषधाःकाकुलालकाः ॥ १८ ॥ तथैवपर्णशबराःपादेवैपूर्वदक्षिणे ॥ आश्लेषर्क्षंतथापैत्र्यंफाल्गुन्यःप्रथमास्तथा ॥ १९ ॥ नक्षत्रत्रितयंपादमाश्रितंपूर्वदक्षिणम् ॥ लंकाकालाजिनाश्चैवशैलिकानिकटास्तथा ॥ २० ॥ महेन्द्रमलयाद्रौचदर्दुरेचवसन्तिये ॥ कर्कोटकवनेयेचभृगुकच्छाःसकोङ्कणाः ॥ २१ ॥ सर्वाश्चैवतथा

भीरावेण्यास्तीरनिवासिनः ॥ अवन्तयोदासपुरास्तथैवाकारिणोजनाः ॥ २२ ॥ महाराष्ट्राः सकर्णाटागोनर्दाश्चित्रकूटकाः ॥ चोलाःकौलगिराश्चैव
क्रौंचद्वीपजटाधराः ॥२३॥ कावेरीऋष्यमूकस्थानासिक्याश्चैवयेजनाः ॥ शंखशुक्त्यादिवैदूर्य्यशैलप्रान्तचराश्चये॥२४॥ तथावारिचराःकोलाश्चर्मपट्ट
निवासिनः ॥ गणबाह्याःपुराःकृष्णाद्वीपवासनिवासिनः ॥ २५ ॥ सूर्याद्रौकुमुदाद्रौचतेवसन्तितथाजनाः ॥ रौद्रस्वनाःसपिशिकास्तथायेकर्मनाय
काः ॥ २६ ॥ दक्षिणाः कौरुषायेचऋषिकास्तापसाश्रमाः ॥ ऋषभाःसिंहलाश्चैवतथाकांचीनिवासिनः ॥ २७ ॥ त्रिलङ्गाःकुञ्जरदरीकच्छवासा
श्चयेजनाः ॥ ताम्रपर्णीतथाकुक्षिरितिकूर्मस्यदक्षिणः ॥२८॥ फाल्गुन्यश्चोत्तराहस्तश्चित्राचर्क्षत्रयंद्विज ॥ कूर्मस्यदक्षिणेकुक्षौबाह्यपादस्तथापरम् ॥
॥ २९ ॥ काम्बोजाः पह्लवाश्चैवतथैववडवामुखाः ॥ तथाचसिन्धुसौवीराः सानर्त्तावनितामुखाः ॥३०॥ द्रावणाः सार्गिगाः शूद्राःकर्णप्राधेयबर्बराः॥
किराताः पारदाःपाण्ड्यास्तथापारशवाःकलाः ॥ ३१ ॥ धूर्त्तकाहैमगिरिकाःसिन्धुकालकवैरताः ॥ सौराष्ट्रादरदाश्चैवद्राविडाश्चमहार्णवाः ॥ ३२ ॥
एतेजनपदाःपादेस्थितावैदक्षिणेऽपरे ॥ स्वात्योविशाखामैत्रंचनक्षत्रत्रयमेवच ॥ ३३ ॥ मणिमेघक्षुराद्रिश्चखंजयोऽस्तगिरिस्तथा ॥ अपरान्तिकानोह
याश्चशान्तिकाविप्रशस्तकाः॥ ३४ ॥ कौंकणाःपंचनदकावमनाह्यवरास्तथा ॥ तारक्षुराह्यङ्गतकाःशर्कराःशालमवेश्मकाः ॥३५॥ गुरुस्वराःफाल्गुण
कावेणुमत्यांचयेजनाः ॥ तथाफल्गुलुकाघोरागुरुहाश्चकलास्तथा ॥ ३६ ॥ एकेक्षणावाजिकेशादीर्घग्रीवाःसचूलिकाः ॥ अश्वकेशास्तथापुच्छेजनाः
कूर्मस्यसंस्थिताः ॥ ३७ ॥ ऐन्द्रंमूलंतथाषाढानक्षत्रत्रयमेवच ॥ माण्डव्याश्चंडखाराश्चअश्वकालनदास्तथा॥३८॥ कुन्यतालडहाश्चैवस्त्रीबाह्याबालि
कास्तथा ॥ नृसिंहावेणुमत्यांचबलावस्थास्तथापरे ॥ ३९ ॥ धर्मबद्धास्तथोलूकाउरुकर्मस्थिताजनाः ॥ (तथापल्गुलकाघोराघुरलाहेमतारकाः ॥
एकेक्षणावाजिकोशादीर्घपादास्तथैवच) बामेपरेजनाःपादेस्थिताःकूर्मस्यभागुरे ॥४०॥ अषाढाश्रवणेचैवधनिष्ठायत्रसंस्थिता ॥ कैलासोहिमवांश्चैव
धनुष्मान्वसुमांस्तथा ॥ ४१ ॥ क्रौंचाःकुरुबकाश्चैवक्षुद्रवीणाश्चयेजनाः ॥ रसालयाःसकैकेयाभोगप्रस्थाःसयामुनाः ॥ ४२ ॥ अन्तर्द्वीपास्त्रि
गर्त्ताश्चअग्नीज्याःसार्दनाजनाः ॥ तथैवाश्वमुखाःप्राताश्चिबिडाःकेशधारिणः ॥ ४३ ॥ दासेरकावाटधानाःशवधानास्तथैवच ॥ पुष्पलाधमकैराता
स्तथातक्षशिलाश्रयाः ॥ ४४ ॥ अम्बष्ठामालवामद्रावेणुकाःसवदन्तिकाः ॥ पिङ्गलागानकलहाहूणाःकोहलकास्तथा ॥ ४५ ॥ माण्डव्याभूति
युवकाःशातकाहेमतारकाः ॥ यशोमत्याःसगान्धाराःखरसागरराशयः ॥ ४६ ॥ यौधेयादासमेयाश्चराजन्याःस्यामकास्तथा ॥ क्षेमधूर्त्ताश्चकूर्म
स्यवामकुक्षिसुपाश्रिताः ॥ ४७ ॥ वारुणंचात्रनक्षत्रंतद्वत्प्रोष्ठपदाद्वयम् ॥ येनकिन्नरराज्यंचपशुपालंसकीचकम् ॥ ४८ ॥ काश्मीरकंतथाराष्ट्रमभिसा

रजनस्तथा ॥ दरदास्त्वंगणाश्चैवकुलटावनराष्ट्रकाः ॥ ४९ ॥ सैरिष्ठाब्रह्मपुरकास्तथैवतनबाह्यकाः ॥ किरातकौशिकानन्दाजनाःपह्लवलोलनाः॥
॥ ५० ॥ दार्वादामरकाश्चैवकुरटाश्चान्नदारकाः ॥ एकपादाःखशाघोषाःस्वर्गभौमानवद्यकाः ॥ ५१ ॥ तथासयवनाहिंगाश्चीरप्रावरणाश्चये ॥ त्रिने
त्राःपौरवाश्चैवगन्धर्वाश्चद्विजोत्तम ॥ ५२ ॥ पूर्वोत्तरंतुकूर्मस्यपादमेतेसमाश्रिताः ॥ रेवत्यश्चाश्विदैवत्यंयाम्यंचर्क्षमितित्रयम् ॥ ५३ ॥ तत्रपादेसमा
ख्यातंपाकायमुनिसत्तम ॥ देशेष्वेतेषुचैतानिनक्षत्राण्यपिवैद्विज ॥ ५४ ॥ एतत्पीडाअमीदेशाःपीड्यन्तेयेक्रमोदिताः ॥ यान्तिचाभ्युदयंविप्रग्रहैः
सम्यगवस्थितैः ॥ ५५ ॥ यस्यर्क्षस्यपतिर्यो वैग्रहस्तद्भाविततोभयम् ॥ तद्देशस्यमुनिश्रेष्ठतदुत्कर्षेशुभागमः ॥ ५६ ॥ प्रत्येकंदेशसामान्यंनक्षत्रग्रह
सम्भवम् ॥ भयंलोकस्यभवतिशोभनंवाद्विजोत्तम ॥ ५७ ॥ स्वर्क्षैरशोभनैर्जन्तोःसामान्यमितिभीतिदम् ॥ ग्रहैर्भवतिपीडोत्थमल्पायासमशोभ
नम् ॥ ५८ ॥ तथैवशोभनःपाकोदुःस्थितैश्चतथाग्रहैः ॥ अल्पोपकारायनृणांदेशर्क्षेश्चात्थनोबुधैः ॥ ५९ ॥ द्रव्येगोष्ठेऽथभृत्येषुसुहृत्सुतनयेषुवा ॥
भार्यायांचग्रहेदुःस्थेभयंपुण्यवतांनृणाम् ॥ ६० ॥ आत्मन्यथाल्पपुण्यानांसर्वत्रैवातिपापिनाम् ॥ नैकत्रापिह्यपापानांभयमस्तिकदाचन॥६१॥दिग्देश
जनसामान्यंनृपसामान्यमात्मजम् ॥ नक्षत्रग्रहसामान्यंनरोभुङ्क्तेशुभाशुभम्॥६२॥परस्पराभिरक्षाचग्रहदौस्थ्येनजायते ॥ एतेभ्यएवविप्रेन्द्रशुभहा
निस्तथाशुभैः ॥ ६३ ॥ यदेतत्कूर्मसंस्थानंनक्षत्रेषुमयोदितम् ॥ एतत्तुदेशसामान्यमशुभंशुभमेवच ॥ ६४ ॥ तस्माद्विज्ञायदेशर्क्षंग्रहपीडांतथात्मनः ॥
कुर्वीतशान्तिंमेधावीलोकवादांश्चसत्तम ॥ ६५ ॥ आकाशाद्देवतानांचदैत्यादीनांचदौर्हृदाः ॥ पृथ्व्यांपतन्तितेलोकेलोकवादाइतिश्रुताः ॥ ६६ ॥
तांतथैवबुधःकुर्याल्लोकवादान्नहापयेत् ॥ तेषांतत्करणान्नृणांयुक्तोदुष्टागमक्षयः ॥ ६७ ॥ शुभोदयंप्रहानिंचपापानांद्विजसत्तम ॥ प्रज्ञाहानिंप्रकुर्य्युस्ते
द्रव्यादीनांचकुर्वते ॥ ६८ ॥ तस्माच्छान्तिपरः प्राज्ञोलोकवादरतस्तथा ॥ लोकवादांश्चशान्तींश्चग्रहपीडासुकारयेत् ॥ ६९ ॥ अद्रोहानुपवासांश्चश
स्तंदेवादिवन्दनम् ॥ जपोहोमस्तथादानंस्नानंक्रोधादिवर्जनम् ॥ ७० ॥ अद्रोहंसर्वभूतेषुमैत्रींकुर्याच्चपण्डितः ॥ वर्जयेदसतींवाचमतिवादांस्तथैवच
॥ ७१ ॥ ग्रहपूजांचकुर्वीतसर्वपीडासुमानवः ॥ एवंशाम्यन्त्यशेषाणिघोराणिद्विजसत्तम ॥ ७२ ॥ प्रयतानांमनुष्याणांग्रहर्क्षोत्थान्यशेषतः ॥ एषकू
र्मोमयाख्यातोभारतेभगवान्विभुः ॥७३॥ नारायणोह्यचिन्त्यात्मायत्रसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ अत्रदेवाःस्थिताःसर्वेप्रतिनक्षत्रसंश्रयाः ॥ ७४ ॥ तथामध्ये
हुतवहःपृथ्वीसोमश्चवैद्विज ॥ मेषादयस्त्रयोमध्ये मुखेद्वौमिथुनादिकौ ॥७५॥ प्राग्दक्षिणेतथापादेकर्किसिंहौव्यवस्थितौ ॥ सिंहकन्यातुलाश्चैवकुक्षौ
राशित्रयंस्थितम् ॥ ७६ ॥ तुलाथवृश्चिकश्चोभौपादेदक्षिणपश्चिमे ॥ पृष्ठेचवृश्चिकेनैवसहधन्वीव्यवस्थितः ॥७७॥ वायव्येचास्यवैपादेधनुर्ग्राहादिकं

त्रयम् ॥ कुम्भमीनौतथैवास्यउत्तरांकुक्षिमाश्रितौ ॥ ७८ ॥ मीनमेषौद्विजश्रेष्ठपादेपूर्वोत्तरेस्थितौ ॥ कूर्मेदेशास्तथर्क्षाणिदेशेष्वेतेषुवैद्विज ॥ ७९ ॥
राशयश्चतथर्क्षेषुग्रहराशिष्ववस्थिताः ॥ तस्माद्ग्रहर्क्षपीडासुदेशपीडांविनिर्दिशेत् ॥ ८० ॥ तत्रस्नात्वाप्रकुर्वीतदानहोमादिकंविधिम् ॥ सएषवैष्णवः
पादोब्रह्मन्मध्येग्रहस्ययः ॥ ८१ ॥ (नारायणाख्योचिन्त्यात्माकारणंजगतः प्रभुः ॥) ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभारतीयकूर्मनिर्देशोनामपंचपं
चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एवंतुभारतंवर्षंयथावत्कथितंमुने ॥ कृतंत्रेताद्वापरंचतथातिष्यंचतुष्टयम् ॥ १ ॥ अत्रैवैतद्यु
गानान्तुचातुर्वर्ण्यंचवैद्विज ॥ चत्वारित्रीणिद्वेचैवतथैकंचशरच्छतम् ॥२॥ जीवन्त्यत्रनराब्रह्मन्कृतत्रेतादिषुक्रमात् ॥ देवकूटस्यपूर्वस्यशैलेन्द्रस्यमहा
त्मनः ॥३॥ पूर्वेणयत्स्थितंवर्षंभद्राश्वंतन्निबोधमे ॥ श्वेतपर्णश्चनीलश्च शैवालश्चाचलोत्तमः ॥४॥ कौरञ्जःपर्णशालाग्रः पंचैतेतुकुलाचलाः ॥ तेषांप्र
सूतिरन्येयेबहवःक्षुद्रपर्वताः॥५॥ तैर्विशिष्टाजनपदानानारूपाःसहस्रशः ॥ ततःकुमुदसंकाशाःशुद्धसानुसुमङ्गलाः॥६॥इत्येवमाद्योऽन्येऽपिशतशोऽ
थसहस्रशः ॥ सीताशङ्खावतीभद्राचक्रावर्त्तादिकास्तथा ॥७॥ नद्योऽथबह्वयोविस्तीर्णाःशीततोयौघवाहिकाः ॥ अत्रवर्षेनराःशङ्खशुद्धहेमसमप्रभाः
॥८॥ दिव्यसंगमिनःपुण्यादशवर्षशतायुषः ॥ अधमोत्तमंनतेष्वस्तिसर्वेतेसमदर्शनाः ॥९॥ तितिक्षादिभिरष्टाभिःप्रकृत्यात्मगुणैर्युताः ॥ तत्राप्यश्व
शिरादेवश्चतुर्बाहुर्जनार्दनः ॥ १० ॥ शिरोहृदयमेढ्राङ्घ्रिहस्तैश्चाक्षित्रयान्वितः ॥ तस्याप्यथैवंविषयाविज्ञेयाजगतःप्रभोः ॥११॥ केतुमालमतोवर्षंनि
बोधममपश्चिमम् ॥ विशालःकम्बलःकृष्णोजयन्तोहरिपर्वतः ॥ १२ ॥ विशोकोवर्द्धमानश्चसप्तैतेकुलपर्वताः ॥ अन्येसहस्रशःशैलायेषुलोकगणाःस्थि
तः ॥१३॥ मौलयस्तेमहाकायाःशाकपोतकरम्भकाः॥अञ्चलप्रमुखाश्चापिवसन्तिशतशोजनाः॥१४॥ येपिबन्तिमहानद्योवंक्षुश्यामांस्वकम्बलाम् ॥
अमोघांकामिनींश्यामांतथैवान्याःसहस्रशः॥१५॥अत्राप्यायुःसमंपूर्वैरत्रापिभगवान्हरिः॥ वराहरूपीपादास्यहृत्पृष्ठेपार्श्वतस्तथा ॥१६॥ (मुखेनासाद
तश्चैवकण्ठतःपुच्छतस्तथा)॥ त्रिनक्षत्रयुतेदेशेनक्षत्राणियुतानिच॥इत्येतत्केतुमालंतेकथितंमुनिसत्तम॥१७॥अतःपरंकुरून्वक्ष्येनिबोधेहममोत्तरान्॥
तत्रवृक्षामधुफलानित्यपुष्पफलोपगाः ॥ १८ ॥ वस्त्राणिचप्रसूयन्तेफलेष्वाभरणानिच ॥ सर्वकामप्रदास्तेहिसर्वकालफलप्रदाः॥१९॥ भूमिर्मणिमयी
वायुःसुगन्धःसर्वदासुखः ॥ जायन्तेमानवास्तत्रदेवलोकपरिच्युताः ॥ २० ॥ मिथुनानिप्रसूयन्तेसमकालस्थितानिवै ॥ अन्योन्यमनुरक्तानिचक्र
वाकोपमानिच ॥२१॥ चतुर्दशसहस्राणितेषांसार्द्धानिवैस्थितिः ॥ चन्द्रकान्तश्चशैलेन्द्रःसूर्य्यकान्तस्तथापरः ॥२२॥ तस्मिन्कुलाचलेवर्षेतन्मध्ये
चमहानदी ॥ भद्रसोमाप्रयात्युर्व्यांपुण्यामलजलौघिनी ॥ २३ ॥ सहस्रशस्तथैवान्यानद्योवर्षेऽपिचोत्तरे ॥ तथान्याःक्षीरवाहिन्योघृतवाहिन्यएव

चा॥२४॥ दश्चोह्लदास्तथातत्रतथान्येचानुपर्व्वताः ॥ अमृतास्वादकल्पानिफलानिविविधानिच ॥२५॥ वनेषुतेषुरम्याणिशतशोऽथसहस्रशः ॥ तत्रा
पिभगवान्विष्णुःप्राक्छिरामत्स्यरूपवान् ॥२६॥ विभक्तोनवधाविप्रनक्षत्राणांत्रयंत्रयम् ॥ देशास्तत्रापिनवधाविभक्तामुनिसत्तम ॥२७॥ चन्द्रद्वीपः
समुद्रेचभद्रद्वीपस्तथापरः ॥ तत्रापिपुण्योविख्यातःसमुद्रान्तर्महामुने ॥ २८ ॥ इत्येतत्कथितंब्रह्मन्कुरुवर्षमयोत्तरम् ॥ शृणुकिंपुरुषादीनिवर्षा
णिगदतोमम ॥ २९ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणेउत्तरकुरुकथनंनामषट्पञ्चाशोध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ यत्तुकिं
पुरुषंवर्षंतत्प्रवक्ष्याम्यहंद्विज ॥ तत्रायुर्दशसाहस्रंपुरुषाणांवपुष्मताम् ॥ १ ॥ अनामयाह्यशोकाश्चनरायत्रतथास्त्रियः ॥ प्लक्षःखण्डश्चयत्रोक्तःसुमहान्नं
दनोपमः ॥ २ ॥ तस्यतेवैफलरसंपिबन्तःपुरुषाःसदा ॥ स्थिरयौवननिष्पन्नाःस्त्रियश्चोत्पलगन्धिकाः ॥ ३ ॥ अतः परंकिंपुरुषाद्धरिवर्षं
प्रचक्षते॥ महारजतसंकाशाजायंतेतत्रमानवाः ॥ ४ ॥ देवलोकच्युताःसर्वेदेवरूपाश्चसर्वशः ॥ हरिवर्षेनराःसर्वेपिबन्तीक्षुरसंशुभम् ॥ ५ ॥
नजराबाधतेतत्रनजीर्यन्तेचकर्हिचित् ॥ तावन्तमवतेकालेजीवन्त्यथनिरामयाः ॥ ६ ॥ मेरुवर्षंमयाप्रोक्तंमध्यमंयदिलावृतम् ॥ नतत्रसूर्यस्तप
तिनतेजीर्यन्तिमानवाः ॥ ७ ॥ लभन्तेनात्मलाभंचरश्मयश्चन्द्रसूर्ययोः ॥ नक्षत्राणांग्रहाणांचमेरोस्तत्रपराद्युतिः ॥ ८ ॥ पद्मप्रभापद्मगन्धा
जम्बूफलरसाशिनः ॥ पद्मपत्रायताक्षास्तुजायन्तेतत्रमानवाः ॥ ९ ॥ वर्षाणान्तुसहस्राणितत्राप्यायुस्त्रयोदश ॥ शरावाकारसंस्तारोमेरुमध्येइला
वृते ॥ १० ॥ मेरुस्तत्रमहाशैलस्तदाख्यातमिलावृतम् ॥ रम्यकंवर्षमस्माच्चकथयिष्येनिबोधतम् ॥ ११ ॥ वृक्षस्तत्रापिचोत्तुङ्गोन्यग्रोधोहरित
च्छदः ॥ तस्यापितेफलरसंपिबन्तोवर्तयन्तिवै ॥ १२ ॥ वर्षायुतायुषस्तत्रनरास्तत्फलभोगिनः ॥ रतिप्रधानविमलाजरादौर्गन्ध्यवर्जिताः ॥
॥ १३ ॥ तस्मादथोत्तरंवर्षंनाम्नाख्यातंहिरण्मयम् ॥ हिरण्वतीनदीयत्रप्रभूतकमलोज्ज्वला ॥ १४ ॥ महाबलाःसतेजस्काजायन्तेतत्रमानवाः ॥
महाकायामहासत्त्वाधनिनःप्रियदर्शनाः ॥ १५ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभुवनकोशवर्णनंनामसप्तपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५७॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥
कथितंभवतासम्यग्यत्पृष्टोऽसिमहामुने ॥ भूसमुद्रादिसंस्थानंप्रमाणानितथाग्रहाः ॥ १ ॥ तेषांचैवप्रमाणंयन्नक्षत्राणांचसंस्थितिः ॥ भूरादयस्तथा
लोकाः पातालान्यखिलान्यपि ॥ २ ॥ स्वायम्भुवंतथाख्यातंमुनेमन्वन्तरंमम ॥ तदन्तराण्यहंश्रोतुमिच्छेमन्वन्तराणिवै ॥ मन्वन्तराधिपान्देवानृ
षींस्तत्तनयान्नृपान् ॥ ३ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ मन्वन्तरंमयाख्यातंतवस्वायम्भुवंचयत् ॥ स्वारोचिषाख्यमन्यत्तुशृणुतस्मादनन्तरम् ॥ ४ ॥
कश्चिद्द्विजातिप्रवरःपुरेऽभूदरुणास्पदे ॥ वरुणायास्तटेविप्रोरूपेणात्यश्विनावपि ॥ ५ ॥ मृदुस्वभावःसद्वृत्तोवेदवेदाङ्गपारगः ॥ सदातिथिप्रि
योरात्रावागतानांसमाश्रयः ॥ ६ ॥ तस्यबुद्धिरियंत्वासीद्दहंपश्येवसुन्धराम् ॥ अतिरम्यवनोद्यानांनानानगरशोभिताम् ॥ ७ ॥ अथागतोऽतिथिः

कश्चित्कदाचित्तस्यवेश्मनि ॥ नानौषधिप्रभावज्ञोमन्त्रविद्याविशारदः ॥ ८ ॥ अभ्यर्थितस्तुतेनासौश्रद्धापूतेनचेतसा ॥ तस्याचख्यौसदेशांश्चर
म्याणिनगराणिच ॥ ९ ॥ नदीवनानिशैलांश्चपुण्यान्यायतनानिच ॥ सततोविस्मयाविष्टःप्राहतंद्विजसत्तमम् ॥ १० ॥ अनेकदेशदर्शित्वेनाति
श्रमसमन्वितः ॥ त्वंनातिवृद्धोवयसानातिवृत्तश्चयौवनात् ॥ कथमल्पेनकालेनपृथिवीमटसिद्विज ॥ ११ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ मन्त्रौषधिप्रभा
वेणविप्राप्रतिहतागतिः ॥ योजनानांसहस्रंहिदिनार्द्धेनव्रजाम्यहम् ॥ १२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःसविप्रस्तंभूयः प्रत्युवाचेदमादरात् ॥
श्रद्दधानोवचस्तस्यब्राह्मणस्यविपश्चितः ॥ १३ ॥ ममप्रसादंभगवन्कुरुमन्त्रप्रभावजम् ॥ द्रष्टुमेतांममहीमतीवेच्छाप्रवर्तते ॥ १४ ॥ प्रादात्सब्राह्मण
श्चास्मैपादलेपमुदारधीः ॥ अभिमन्त्रयामासदिशंतेनाख्यातांचयत्नतः ॥ १५ ॥ तेनानुलिप्तपादोऽथसद्विजोद्विजसत्तम ॥ हिमवन्तमगाद्द्रष्टुंनाना
प्रस्रवणान्वितम् ॥ १६ ॥ सहस्रंयोजनानांहिदिनार्धेनव्रजामियत् ॥ आयास्यामीतिसंचिन्त्यतदर्द्धेनापरेणहि ॥ १७ ॥ संप्राप्तोहिमवत्पृष्ठंनातिश्रा
न्ततनुर्द्विज ॥ विचचारततस्तत्रतुहिनाचलभूतले ॥ १८ ॥ पादाक्रान्तेनतस्याथतुहिनेनविलीयता ॥ प्रक्षालितःपादलेपःपरमौषधिसंभवः ॥ १९ ॥
ततोजडगतिःसोऽथइतश्चेतश्चपर्यटन् ॥ ददर्शातिमनोज्ञानिसानूनिहिमभूभृतः ॥ २० ॥ सिद्धगन्धर्वजुष्टानिकिन्नराभिरतानिच ॥ क्रीडाविहाररम्या
णिदेवादीनामितस्ततः ॥ २१ ॥ दिव्याप्सरोगणशतैराकीर्णान्यवलोकयन् ॥ नातृप्यतद्विजश्रेष्ठःप्रोद्भूतपुलकोमुने ॥ २२ ॥ क्वचित्प्रस्रवणाद्भ्रष्टज
लपातमनोरमम् ॥ प्रनृत्यच्छिखिकेकाभिरन्यतश्चनिनादितम् ॥ २३ ॥ दात्यूहकोयष्टिकाद्यैःक्वचिच्चातिमनोहरैः ॥ पुंस्कोकिलकलालापैःश्रुति
हारिभिरन्वितम् ॥ २४ ॥ प्रफुल्लतरुगन्धेनवासितानिलवीजितम् ॥ मुदायुक्तःसदहशेहिमवन्तंमहागिरिम् ॥ २५ ॥ दृष्ट्वाचैतंद्विजसुतोहिमवन्तंम
हाचलम् ॥ श्वोद्रक्ष्यामीतिसंचिन्त्यमतिंचक्रेगृहंप्रति ॥ २६ ॥ विभ्रष्टपादलेपोऽथचिरेणजडितक्रमः ॥ चिन्तयामासकिमिदंमयाऽज्ञानादनुष्ठि
तम् ॥ २७ ॥ यदिप्रलेपोनष्टोमेविलीनोहिमवारिणा ॥ शैलोऽतिदुर्गमश्चायंदूरंचाहमिहागतः ॥ २८ ॥ प्रयास्यामिक्रियाहानिमग्निशुश्रूषणादिकम् ॥
कथमत्रकरिष्यामिसंकटंमहदागतम् ॥ २९ ॥ इदम्परमिदंरम्यमित्यस्मिन्वरपर्वते ॥ सक्तदृष्टिरहंतृप्तिंनयास्येऽब्दशतैरपि ॥ ३० ॥ किन्नराणांकला
लापः समन्ताच्छ्रोत्रहारिणः ॥ प्रफुल्लतरुगन्धांश्चघ्राणमत्यन्तमृच्छति ॥ ३१ ॥ सुखस्पर्शस्तथावायुःफलानिरसवन्तिच ॥ हरन्तिप्रसभंचेतोमनो
ज्ञानसरांसिच ॥ ३२ ॥ एवंगतेतुपश्येयंयदिकंचित्तपोनिधिम् ॥ सममोपदिशेन्मार्गंगमनायगृहंप्रति ॥ ३३ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ सएवं
चिन्तयन्विप्रोबभ्रामचहिमाचले ॥ भ्रष्टपादौषधिबलोवैक्लव्यंपरमंगतः ॥ ३४ ॥ तंददर्शभ्रमन्तंचमुनिश्रेष्ठंवरूथिनी ॥ वराप्सरामहाभागामौलेया

रूपशालिनी ॥ ३५ ॥ तस्मिन्दृष्टेततःसाभूद्द्विजवर्येवरूथिनी ॥ मदनाकृष्टहृदयासानुरागाहितत्क्षणात् ॥ ३६ ॥ चिन्तयामासकोन्वेषरमणीयतमाकृतिः ॥ सफलंमेभवेज्जन्मयदिमांनावमन्यते ॥ ३७ ॥ अहोऽस्यरूपमाधुर्यमहोऽस्यललितागतिः ॥ अहोगम्भीरतादृष्टेःकुतोऽस्यसदृशोभुवि ॥ ३८ ॥ दृष्टादेवास्तथादैत्याःसिद्धगन्धर्वपन्नगाः ॥ कथमेकोऽपिनास्त्यस्यतुल्यरूपोमहात्मनः ॥ ३९ ॥ यथाहमस्मिन्मय्येषसानुरागस्तथायदि ॥ भवेदत्रमयाकार्यस्तत्कृतः पुण्यसंचयः ॥ ४० ॥ यद्येषमयिसुस्निग्धांदृष्टिमद्यनिपातयेत् ॥ कृतपुण्यानमत्तोऽन्यात्रैलोक्येवनितातत: ॥ ४१ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एवंसंचिन्तयन्तीसादिव्ययोषित्स्मरातुरा ॥ आत्मानंदर्शयामासकमनीयतराकृतिम् ॥४२॥ तांतुदृष्ट्वाद्विजसुतश्चारुरूपांवरूथिनीम् ॥ सोपचारंसमागम्यवाक्यमेतदुवाचह ॥ ४३ ॥ कात्वंकमलगर्भाभेकस्यकिंवानुतिष्ठसि ॥ ब्राह्मणोऽहमिहायातोनगरादरुणास्पदात् ॥ ४४ ॥ पादलेपोऽत्रमेध्वस्तोविलीनोहिमवारिणा ॥ यस्यानुभावादत्राहमागतोमदिरेक्षणे ॥ ४५ ॥ ॥ वरूथिन्युवाच ॥ ॥ मौलेयाहंमहाभागानाम्नाख्यातावरूथिनी ॥ विचरामिसदैवात्ररमणीयेमहाचले ॥ ४६ ॥ साहंत्वद्दर्शनाद्विप्रकामवैक्लव्यतांगता ॥ प्रशाधियन्मयाकार्यंत्वदधीनास्मिसांप्रतम् ॥ ४७ ॥ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ येनोपायेनगच्छेयंनिजगेहंशुचिस्मिते ॥ तन्ममाचक्ष्वकल्याणिहानिर्नोऽखिलकर्मणाम् ॥ ४८ ॥ नित्यनैमित्तिकानांतुमहाहानिर्द्विजन्मनः ॥ भवत्यतस्त्वंहेभद्रेमामुद्धरहिमालयात् ॥ ४९ ॥ प्रशस्यतेनप्रवासोब्राह्मणानांकदाचन ॥ अपराध्यतिमेभीरुर्देशदर्शनकौतुकम् ॥ ५० ॥ सतोगृहेद्विजाग्र्यस्यनिष्पत्तिःसर्वकर्मणाम् ॥ नित्यनैमित्तिकानांचहानिरेवंप्रवासिनः ॥ ५१ ॥ सात्वंकिंबहुनोक्तेनतथाकुरुयशस्विनि ॥ यथानास्तंगतेसूर्येपश्यामिनिजमालयम् ॥ ५२ ॥ ॥ वरूथिन्युवाच ॥ ॥ मैवंब्रूहिमहाभागमाभूत्सदिवसोमम॥मांपरित्यज्ययत्रत्वंनिजगेहमुपैष्यसि॥५३॥अहोरम्यतरः स्वर्गोनयतोद्विजनन्दन॥अतोवयंपरित्यज्यतिष्ठामोऽत्रसुरालयम् ॥५४॥ सत्वंसहमयाकान्तकान्तेऽत्रतुहिनाचले ॥ रममाणोनमर्त्यानांबान्धवानांस्मरिष्यसि ॥ ५५ ॥ स्रजोवस्त्राण्यलङ्कारान्भक्ष्यभोज्यानुलेपनम् ॥ दास्याम्यत्रतथाहन्तेस्मरेणवशगाहृता ॥ ५६ ॥ वीणावेणुस्वनंगीतंकिन्नराणांमनोरमम् ॥ अङ्गाह्लादकरोवायुरुष्णान्नमुदकंशुचि ॥ ५७ ॥ मनोभिलषिताशय्यासुगन्धमनुलेपनम् ॥ इहासतोमहाभागगृहेकिंतेनिजेऽधिकम् ॥ ५८ ॥ इहासतोनैवजराकदाचित्तेभविष्यति ॥ त्रिदशानामियंभूमिर्यौवनोपचयप्रदा ॥ ५९ ॥ इत्युक्त्वासानुरागासासहसाकमलेक्षणा ॥ आलिलिङ्गप्रसीदेतिवदन्तीकलमुन्मनाः ॥ ६० ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ मामांस्प्राक्षीर्व्रजान्यत्रदुष्टेयःसदृशस्तव ॥ मयान्यथायाचितात्वमन्यथैवाभ्युपैषिमाम् ॥ ६१ ॥ सायंप्रातर्हुतंहव्यंलोकान्यच्छतिशाश्वतान् ॥ त्रैलो

क्यमेतदखिलंमूढेहव्येप्रतिष्ठितम् ॥ तमुपायंसमाचक्ष्वयेनयामिस्वमालयम् ॥ ६२ ॥ ॥ वरूथिन्युवाच ॥ ॥ किंतेनाहंप्रियाविप्ररमणीयोनकिं
गिरिः ॥ गन्धर्वान्किन्नरादींश्चत्यक्त्वाभीष्टोहिकस्तव ॥ ६३ ॥ निजमालयमप्यस्माद्भवान्यास्यत्यसंशयम् ॥ स्वल्पकालंमयासार्द्धंभुङ्क्ष्वभोगान्सु
दुर्लभान् ॥ ६४ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ अभीष्टागार्हपत्याद्याःसततंमेत्रयोऽग्नयः ॥ रम्यंममाग्निशरणंवेदीविष्टरिणीप्रिया ॥ ६५ ॥
॥ ॥ वरूथिन्युवाच ॥ ॥ अष्टावात्मगुणायेहितेषामादौदयाद्विज ॥ तांकरोषिकथंनत्वंमयिसद्धर्मपालक ॥ ६६ ॥ त्वद्विमुक्तानजीवामितथाप्रीति
मतीत्वयि ॥ नैतद्वदाम्यहंमिथ्याप्रसीदकुलनन्दन ॥ ६७ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ यदिप्रीतिमतीसत्यंनोपचाराद्ब्रवीषिमाम् ॥ तदुपायंसमाच
क्ष्वयेनयामिस्वमालयम् ॥ ६८ ॥ ॥ वरूथिन्युवाच ॥ ॥ निजमालयमप्यस्माद्भवान्यास्यत्यसंशयम् ॥ स्वल्पकालंमयासार्द्धंभुङ्क्ष्वभोगान्सुदुर्ल
भान् ॥ ६९ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ नभोगार्थायविप्राणांशस्यतेहिवरूथिनि ॥ इहक्लेशायविप्राणांचेष्टाप्रेत्यफलप्रदा ॥ ७० ॥ वरूथिन्युवाच ॥
सन्त्राणंम्रियमाणायाममकृत्वापरत्रते ॥ पुण्यस्यैवफलंभाविभोगाश्चान्यत्रजन्मनि ॥ ७१ ॥ एवंचद्वयमप्यत्रतवोपचयकारणम् ॥ प्रत्याख्यानादहं
मृत्युत्वंचपापमवाप्स्यसि ॥ ७२ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ परस्त्रियंनाभिलषेदित्यूचुर्गुरवोमम ॥ तेनत्वांनाभिवाञ्छामिकामंविलपशुष्यवा ॥ ७३ ॥
॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वासमहाभागःस्पृष्ट्वापःप्रयतःशुचिः ॥ प्राहेदंप्रणिपत्याग्निंगार्हपत्यमुपांशुना ॥ ७४ ॥ भगवन्गार्हपत्याग्नेयोनिस्त्वं
सर्वकर्मणाम् ॥ त्वत्तआहवनीयोऽग्निर्दक्षिणाग्निश्चनान्यतः ॥ ७५ ॥ युष्मदाप्यायनाद्देवावृष्टिसस्यादिहेतवः ॥ भवन्तिसस्यादखिलंजगद्भवतिना
न्यतः ॥ ७६ ॥ एवंत्वत्तोभवत्येतद्येनसत्येनवैजगत् ॥ तथाहमद्यस्वंगेहंपश्येयंसतिभास्करे ॥ ७७ ॥ यथावैवैदिकंकर्मस्वकालेनोज्झितंमया ॥
तेनसत्येनपश्येयंगृहस्थोऽद्यदिवाकरम् ॥ ७८ ॥ यथाचनपरद्रव्येपरदारेचमेमतिः ॥ कदाचित्साभिलाषाभूत्तथैतत्सिद्धिमेतुमे ॥ ७९ ॥ इतिश्रीमा
र्कण्डेमहापुराणेस्वारोचिषेमन्वन्तरेब्राह्मणवाक्यंनामाष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवंतुवदतस्तस्यद्विजपुत्रस्यपाव
कः ॥ गार्हपत्यःशरीरेतुसन्निधानमथाकरोत् ॥ १ ॥ तेनचाधिष्ठितःसोऽथप्रभामण्डलमध्यगः ॥ व्यदीपयततंदेशंमूर्तिमानिवहव्यवाट् ॥ २ ॥ तस्या
स्तुसुतरांतत्रतादृग्रूपेद्विजन्मनि ॥ अनुरागोऽभवद्विप्रंपश्यन्त्यादेवयोषितः ॥ ३ ॥ ततःसोऽधिष्ठितस्तेनहव्यवाहेनतत्क्षणात् ॥ यथापूर्वंतथागन्तुंप्रवृ
त्तोद्विजनन्दनः ॥ ४ ॥ जगामचत्वरायुक्तस्तयासास्रंनिरीक्षितः ॥ आदृष्टिपातात्तन्वङ्ग्यानिश्वासोत्कम्पिकन्धरम् ॥ ५ ॥ ततःक्षणेनैवतदानिज
गेहमवाप्यसः ॥ यथाप्रोक्तंद्विजश्रेष्ठश्चकारसकलाःक्रियाः ॥ ६ ॥ अथसाचारुसर्वाङ्गीतत्रासक्तात्ममानसा ॥ निश्वासपरमानिन्येदिनशेषंतथानि

शाम् ॥ ७ ॥ निश्वसन्त्यनवद्याङ्गीहाहेतिरुदतीमुहुः ॥ मन्दभाग्येतिचात्मानंनिनिन्दमदिरेक्षणा ॥ ८ ॥ नविहारेनचाहारेरमणीयेनवावने ॥ नक
न्दरेषुरम्येषुसाबबन्धतदारतिम् ॥ ९ ॥ चकाररममाणेचचक्रवाकयुगेस्पृहाम् ॥ मुक्तातेनवरारोहानिनिन्दनिजयौवनम् ॥ १० ॥ क्कागताहमिमंशैलं
दुष्टदैवबलात्कृता ॥ क्कचप्राप्तःसमेदृष्टेगोचरंतादृशोनरः ॥ ११ ॥ यद्यसमहाभागोनमेसंगमुपैष्यति ॥ तत्कामाग्निरवश्यंमांक्षपयिष्यतिदुःसहः ॥ १२ ॥
रमणीयमभूद्यत्तत्पुंस्कोकिलनिनादितम् ॥ तेनहीनंतदेवैतद्दहतीवाद्यमामलम् ॥ १३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्थंसामदनाविष्टाजगाम
मुनिसत्तमम् ॥ ववृधेचतदारागस्तस्यास्तस्मिन्प्रतिक्षणम् ॥ १४ ॥ कलिर्नाम्नातुगन्धर्वःसानुरागोनिराकृतः ॥ तयापूर्वमभूत्सोऽथतदवस्थांददर्श
ताम् ॥ १५ ॥ सचिन्तयामासतदाकिंन्वेषागजगामिनी ॥ विश्वासपवनम्लानागिरावत्रवरूथिनी ॥ १६ ॥ मुनिशापक्षताकिंनुकेनचित्किंविमानि
ता॥ बाष्पवारिपरिक्लिन्नमियंधत्तेयतोमुखम् ॥ १७ ॥ ततःसदध्यौसुचिरंतमर्थंकौतुकात्कलिः॥ ज्ञातवांश्चप्रभावेणसमाधेःसयथातथम् ॥ १८ ॥ पुनःसचि
न्तयामासतद्विज्ञायमुनेःकलिः ॥ ममोपपादितंसाधुभाग्यैरेतत्पुराकृतैः ॥ १९ ॥ मयैषासानुरागेणबहुशःप्रार्थितासती ॥ निराकृतवतीसेयमद्यप्राप्या
भविष्यति ॥ २० ॥ मानुषेसानुरागेयंतत्रतद्रूपधारिणि ॥ रंस्यतेमय्यसन्दिग्धंकिंकालेनकरोमितत् ॥ २१ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ आत्मप्रभावे
णततस्तस्यरूपंद्विजन्मनः ॥ कृत्वाचचारयत्रास्तेनिषण्णासावरूथिनी ॥ २२ ॥ सातंदृष्ट्वावरारोहाकिंचिदुत्फुल्ललोचना ॥ समेत्यप्राहतन्वंगीप्रसी
देतिपुनःपुनः ॥ २३ ॥ त्वयात्यक्तानसन्देहः परित्यक्ष्यामिजीवितम् ॥ तत्राधर्मःकष्टतरःक्रियालोपोभविष्यति ॥ २४ ॥ मयासमेत्यरम्येऽस्मिन्म
हात्मन्वनकन्दरे ॥ मत्परित्राणजंधर्ममवश्यंप्रतिपत्स्यसे ॥ २५ ॥ आयुषःसावशेषंमेनूनमस्तिमहामते ॥ निवृत्तस्तेननूनंत्वंहृदयाह्लादका
रकः ॥ २६ ॥ ॥ कलिरुवाच ॥ ॥ किंकरोमिक्रियाहानिर्भवत्यत्रसतोमम ॥ त्वमप्येवंविधंवाक्यंब्रवीषितनुमध्यमे ॥ २७ ॥ तदहंसङ्कटंप्राप्तोय
द्ब्रवीमिकरोषितत् ॥ यदिस्यात्संगमोमेद्यभवत्यासहनान्यथा ॥ २८ ॥ ॥ वरूथिन्युवाच ॥ ॥ प्रसीदयद्ब्रवीषित्वंतत्करोमिनतेमृषा ॥ ब्रवीम्ये
तदनाशङ्क्यंयत्तत्कार्यंमयाधुना ॥ २९ ॥ कलिरुवाच ॥ ॥ नाद्यसंभोगसमयेद्रष्टव्योहंत्वयावने ॥ निमीलिताक्ष्याःसंसर्गस्तवसुभ्रुमया
सह ॥ ३० ॥ ॥ वरूथिन्युवाच ॥ ॥ एवंभवतुभद्रंतेयथेच्छसितथास्तुतत् ॥ मयासर्वप्रकारंहिवशेस्थेयंतवाधुना ॥ ३१ ॥ ॥ इति
श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेस्वारोचिषेमन्वन्तरएकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःसहतयासोथररा
मगिरिसानुषु ॥ फुल्लकाननहृद्येषुमनोज्ञेषुसरःसुच ॥ १ ॥ कन्दरेषुचरम्येषुनिम्नगापुलिनेषुच ॥ मनोज्ञेषुतथान्येषुदेशेषुमुदितोद्विज ॥ २ ॥ वह्नि

नाधिष्ठितस्यासीद्यद्रूपंतस्यतेजसा ॥ अचिन्तयद्भोगकालेनिमीलितविलोचना ॥ ३ ॥ ततःकालेनसागर्भमवापमुनिसत्तम ॥ गन्धर्ववीर्य्यतोरूपं
चिन्तनाच्चद्विजन्मनः ॥ ४ ॥ तांगर्भधारिणींसोऽथसान्त्वयित्वावरूथिनीम् ॥ विप्ररूपधरोयातस्तयाप्रीत्याविसर्जितः ॥ ५ ॥ जज्ञेसबालोद्युति
माञ्ज्वलन्निवविभावसुः ॥ स्वरोचिभिर्यथासूर्य्योभासयन्सकलादिशः ॥ ६ ॥ स्वरोचिभिर्यतोभातिभास्वानिवसबालकः ॥ ततःस्वरोचिरित्येवं
नाम्नाख्यातोबभूवसः ॥ ७ ॥ ववृधेचमहाभागोवयसानुदिनंतथा ॥ गुणौघैश्चयथाबालःकलाभिःशशलाञ्छनः ॥ ८ ॥ सजग्राहधनुर्वेदंवेदांश्चैवयथा
क्रमम् ॥ विद्याश्चैवमहाभागस्तदायौवनगोचरः ॥ ९ ॥ मन्दराद्रौकदाचित्सविचरंश्चारुचेष्टितः ॥ ददर्शैकांतदाकन्यांगिरिप्रस्थेभयातुराम् ॥ १० ॥
त्रायस्वेतिनिरीक्ष्यैनंसातदावाक्यमब्रवीत् ॥ माभैषीरितिसप्राहभयविप्लुतलोचनाम् ॥ ११ ॥ किमेतदितितेनोक्तेवीरवाक्येमहात्मना ॥ ततःसा
कथयामासश्वासाक्षेपप्लुताक्षरम् ॥ १२ ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ अहमिन्दीवराख्यस्यसुताविद्याधरस्यवै ॥ नाम्नामनोरमाजातासुतायांमरुध
न्वनः ॥ १३ ॥ मन्दारविद्याधरजासखीममविभावरी ॥ कलावतीचाप्यपरासुतापारस्यवैमुनेः ॥ १४ ॥ ताभ्यांसहमयायातंकैलासतटमुत्तमम् ॥
तत्रदृष्टोमुनिःकश्चित्तपसातिकृशाकृतिः ॥ १५ ॥ क्षुत्क्षामकण्ठोनिस्तेजादूरपाताक्षितारकः ॥ मयावहसितःक्रुद्धःसतदामांशशापह ॥ १६ ॥
क्षामक्षामस्वरःकिंचित्कंपिताधरपल्लवः ॥ त्वयावहसितोयस्मादनार्य्येदुष्टतापसि ॥ १७ ॥ तस्मात्त्वामचिरेणैवराक्षसोभिभविष्यति ॥ दत्तेशापेम
त्सखीभ्यांसतुनिर्भर्त्सितोमुनिः ॥ १८ ॥ धिक्तेब्राह्मण्यमक्षान्त्याहतंतेनिखिलंतपः ॥ अमर्षेणैर्धर्षितोऽसितपसानातिकर्शितः ॥ १९ ॥ क्षान्त्या
स्पदंवैब्राह्मण्यंक्रोधसंयमनंतपः ॥ एतच्छ्रुत्वाददौशापंतयोरप्यमितद्युतिः ॥ २० ॥ एकस्याःकुष्ठमङ्गेषुभाव्यन्यस्यास्तथाक्षयः ॥ तयोस्तथैवतज्जा
तंयथोक्तंतेनतत्क्षणात् ॥ २१ ॥ ममाप्येवंमहद्रक्षःसमुपैतिपदानुगम् ॥ नशृणोषिमहानादंतस्यादूरेऽपिगर्जतः ॥ २२ ॥ तृतीयमद्यदिवसंयन्मेपृष्ठंन
मुंचति ॥ अस्त्रग्रामस्यसर्वस्यहृदयज्ञाहमव्रते ॥ २३ ॥ तंप्रयच्छामिमांरक्षरक्षसोऽस्मान्महामते ॥ प्रादात्स्वायम्भुवस्यादौस्वयंरुद्रःपिनाक
धृक् ॥ २४ ॥ स्वायम्भुवोवसिष्ठायसिद्धवर्यायदत्तवान् ॥ तेनापिदत्तंमन्मातुःपित्रेचित्रायुधायवै ॥ २५ ॥ प्रादादौद्वाहिकंसोऽपिमत्पित्रेश्वशुरः
स्वयम् ॥ मयापिशिक्षितंवीरसकाशाद्बालयापितुः ॥ २६ ॥ हृदयंसकलास्त्राणामशेषारिपुनाशनम् ॥ तदिदंगृह्यतांशीघ्रमशेषास्त्रपरायणम् ॥ २७ ॥
ततोजहिदुरात्मानमेनंराक्षसमागतम् ॥ २८ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ तथेत्युक्तेततस्तेनवार्य्युपस्पृश्यतस्यतत् ॥ अस्त्राणांहृदयंप्रादात्सरहस्यनि
वर्तनम् ॥ २९ ॥ एतस्मिन्नन्तरेरक्षस्तत्तदाभीषणाकृति ॥ नर्दमानंमहानादमाजगामत्वरान्वितम् ॥ ३० ॥ मयाभिभूताकिंत्राणमुपैतिद्रुतमेहिमे ॥

भक्षायकिंचिरेणेतिब्रुवाणंतददर्शसः ॥ ३१ ॥ स्वरोचिश्चिन्तयामासदृष्ट्वातंसमुपागतम् ॥ गृह्णात्येषवचःसत्यंतस्यास्त्वितिमहामुनेः ॥ ३२ ॥ जग्राह समुपेत्यैनांत्वरयासोऽपिराक्षसः ॥ त्राहित्राहीतिकरुणंविलपन्तींसुमध्यमाम् ॥ ३३ ॥ ततःस्वरोचिःसंक्रुद्धश्चण्डास्त्रमतिभैरवम् ॥ दृष्ट्वानिवेश्यतद्र क्षोददर्शानिमिषेक्षणः ॥ ३४ ॥ तदाभिभूतःसतदातामुत्सृज्यनिशाचरः ॥ प्रसीदशाम्यतामस्त्रंश्रूयतांचेत्यभाषत ॥ ३५ ॥ मोक्षितोऽहंत्वयाशापा दतिघोरान्महाद्युते ॥ प्रदत्तादतितीव्रेणब्रह्ममित्रेणधीमता ॥ ३६ ॥ उपकारोनमेत्वत्तोमहाभागाधिकोऽपरः ॥ येनाहंसुमहाकष्टान्महाशापाद्विमो क्षितः ॥ ३७ ॥ स्वरोचिरुवाच ॥ ॥ ब्रह्ममित्रेणमुनिनाकिन्निमित्तंमहात्मना ॥ शप्तस्त्वंकीदृशश्चैवशापोदत्तोऽभवत्पुरा ॥ ३८ ॥ राक्षसउवाच ॥ ब्रह्ममित्रोऽष्टधाभिन्नमायुर्वेदमधीतवान् ॥ त्रयोदशाधिकारंचप्रगृह्याथर्वणोद्विजः ॥ ३९ ॥ अहंचेन्दीवराक्षेतिख्यातोऽस्याजनकोऽभवम् ॥ विद्याधर पतेःपुत्रोनलनाभस्यखड्गिनः ॥ ४० ॥ मयाचयाचितःपूर्वंब्रह्ममित्रोऽभवन्मुनिः ॥ आयुर्वेदमशेषंमेभगवन्दातुमर्हसि ॥ ४१ ॥ यदातुबहुशोवीर प्रश्रयावनतस्यमे ॥ नप्रादाद्याचितोविद्यामायुर्वेदात्मिकांमम ॥ ४२ ॥ शिष्येभ्योददतस्तस्यमयान्तर्धानगेनहि ॥ आयुर्वेदात्मिकाविद्यागृहीताभूत्त दानघ ॥ ४३ ॥ गृहीतायांतुविद्यायांमासैरष्टाभिरन्तरात् ॥ ममातिहर्षादभवद्धासोऽतीवपुनःपुनः ॥ ४४ ॥ प्रत्यभिज्ञायमांहासान्मुनिःकोपसम न्वितः ॥ विकम्पिकन्धरःप्राहमामिदंपरुषाक्षरम् ॥ ४५ ॥ राक्षसेनेवयस्मान्मेत्वयाऽदृश्येनदुर्मते ॥ हृताविद्यावहासश्चमामवज्ञायवैकृतः ॥ ४६ ॥ तस्मात्त्वंराक्षसः पापमच्छापेननिराकृतः ॥ भविष्यसिनसन्देहःसप्तरात्रेणदारुणः ॥ ४७ ॥ इत्युक्तेप्रणिपाताद्यैरुपचारैःप्रसादितः ॥ समामाहपुन र्विप्रस्तत्क्षणान्मृदुमानसः ॥ ४८ ॥ यन्मयोक्तमवश्यंतद्भाविगन्धर्वनान्यथा ॥ किन्तुत्वंराक्षसीभूत्वापुनःस्वंप्राप्स्यसेवपुः ॥ ४९ ॥ नष्टस्मृतिर्य दाक्रुद्धःस्वमपत्यंचिखादिषुः ॥ निशाचरत्वेगन्तासितदस्त्रानलतापितः ॥ ५० ॥ पुनःसंज्ञामवाप्यस्वामवाप्स्यसिनिजंवपुः ॥ तथैवस्वमधि ष्ठानंलोकेगन्धर्वसंज्ञिते ॥ ५१ ॥ सोऽहंत्वयामहाभागमोक्षितोऽस्मान्महाभयात् ॥ निशाचरत्वाद्वद्वीरतेनमेप्रार्थनांकुरु ॥ ५२ ॥ इमांतेतनयां भार्यांप्रयच्छामिप्रतीच्छताम् ॥ आयुर्वेदश्चसकलस्त्वष्टाङ्गोयोमयाततः ॥ मुनेःसकाशात्संप्राप्तस्तंगृह्णीष्वमहामते ॥ ५३ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ इत्युक्त्वाप्रददौविद्यांसचदिव्याम्बरोज्ज्वलः ॥ स्रग्भूषणधरोदिव्यंपौराणंवपुरास्थितः ॥ ५४ ॥ दत्त्वाविद्यांततःकन्यांसदातुमुपचक्रमे ॥ तमाहसातदाकन्याजनितारंस्वरूपिणम् ॥ ५५ ॥ अनुरागोममाऽप्यत्रतातातीवमहात्मनि ॥ दर्शनादेवसंजातोविशेषेणोपकारिणि ॥ ५६ ॥ किन्त्वेषामेसखीसाचमत्कृतेदुःखपीडिते ॥ अतोनाभिलषेभोगान्भोक्तुमेतेनवैसमम् ॥ ५७ ॥ पुरुषैरपिनोशक्याकर्तुमित्थंनृशंसता ॥

स्वभावरुचिरैर्मांद्दक्कथंयोषित्करिष्यति ॥ ५८ ॥ साहंयथातेदुःखार्त्तेमत्कृतेकन्यकेपितः ॥ तथास्थास्यामिदुःखार्तातच्छोकानलतापिता ॥ ५९ ॥
॥ ॥ स्वरोचिरुवाच ॥ ॥ आयुर्वेदप्रसादेनतेकरिष्येपुनर्नवे ॥ सख्यौतवमहाशोकंसमुत्सृज्यसुमध्यमे ॥ ६० ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःपि
त्रास्वयंदत्तांतांकन्यांसविधानतः ॥ उपयेमेगिरौतस्मिन्स्वरोचिश्चारुलोचनाम् ॥ ६१ ॥ दत्तांतुतांतदाकन्यामभिसान्त्व्यचभाविनीम् ॥ जगामदि
व्ययागत्यागन्धर्वःस्वपुरंततः ॥ ६२ ॥ सचापिसहितस्तन्व्यातदुद्यानंतदाययौ ॥ कन्यकायुगलंयत्रतच्छापोत्थगदातुरम् ॥ ६३ ॥ ततस्तयोःसत
त्त्वज्ञोरोगघ्नैरौषधैरसैः ॥ चकारनीरुजेदेहेस्वरोचिरपराजितः ॥ ६४ ॥ ततोऽतिशोभनेकन्येविमुक्तेव्याधितःशुभे ॥ स्वकान्त्योज्ज्योतिदिग्भा
चक्रातेतन्महीधरम् ॥ ६५ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेस्वारोचिषेमन्वन्तरेषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवंविमुक्तरोगा
तुकन्यकातंमुदान्विता ॥ स्वरोचिषमुवाचेदंशृणुष्ववचनंप्रभो ॥ १ ॥ मन्दारविद्याधरजानाम्नाख्याताविभावरी ॥ उपकारिन्स्वमात्मानंप्रयच्छामि
प्रतीच्छमाम् ॥ २ ॥ विद्यांचतुभ्यंदास्यामिसर्वभूतरुतानिते ॥ ययाभिव्यक्तिमेष्यन्तिप्रसादप्रवणोभव ॥३॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवमस्त्विति
तेनोक्तेधर्मज्ञेनस्वरोचिषा ॥ द्वितीयातुतदाकन्याइदंवचनमब्रवीत् ॥ ४ ॥ कुमारब्रह्मचार्यासीत्पारोनामपितामम ॥ ब्रह्मर्षिःसुमहाभागोवेदवेदाङ्गपा
रगः ॥ ५ ॥ तस्यपुंस्कोकिलालापरमणीयेमधौपुरा ॥ आजगामाप्सरोभ्याशंप्रख्यातापुञ्जिकस्थला ॥६॥ कामवैक्लव्यतांनीतःसतदामुनिपुङ्गवः ॥
तत्संयोगेऽहमुत्पन्नातस्यामत्रमहाचले ॥ ७ ॥ विहायमांगतासाचमातास्मिन्निर्जनेवने ॥ बालामेकांमहीपृष्ठेव्यालश्वापदसंकुले ॥ ८ ॥ ततःकलाभिः
सोमस्यवर्द्धन्तीभिरहःक्षये ॥ आप्यायमानाहरहोवृद्धिंयातास्मिसत्तम ॥ ९ ॥ ततःकलावतीत्येतन्ममनाममहात्मना ॥ गृहीतायाःकृतंपित्रागन्धर्वे
णशुभात्मना ॥ १० ॥ नदत्ताहंतदातेनयाचितेनमहात्मना ॥ देवारिणानिशासुतस्ततोमेघातितःपिता ॥ ११ ॥ ततोऽहमतिनिर्वेदादात्मव्यापाद
नोद्यता ॥ निवारिताशम्भुपत्न्यासत्यासत्यप्रतिश्रवा ॥ १२ ॥ माशुचःसुभ्रुभर्त्तातेमहाभागोभविष्यति ॥ स्वरोचिर्नामपुत्रश्चमनुस्तस्यभविष्यति
॥ १३ ॥ आज्ञांचनिधयःसर्वेकरिष्यंतितवाहताः ॥ यथाभिलषितंवित्तंप्रदास्यन्तिचतेशुभे ॥ १४ ॥ यस्यावत्सेप्रभावेणविद्यायास्तांगृहाणमे ॥
पद्मिनीनामविद्येयंमहापद्माभिपूजिता ॥ १५ ॥ इत्याहमांदक्षसुतासतीसत्यपरायणा ॥ स्वरोचिस्त्वंध्रुवंदेवीनान्यथासावदिष्यति ॥ १६ ॥ साहंप्रा
णप्रदायाद्यतांविद्यांस्वंतथावपुः ॥ प्रयच्छामिप्रतीच्छत्वंप्रसादसुमुखोभव ॥ १७ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवमस्त्वितितामाहसतुकन्यांकलाव

तीम् ॥ विभावर्याःकलावत्याःस्निग्धदृष्ट्यानुमोदितः ॥ १८ ॥ जग्राहचततःपाणीसतयोरमरद्युतिः ॥ नदत्सुदेवतूर्येषुनृत्यन्तीस्वप्सरःसुच ॥ १९ ॥
इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेस्वारोचिषेमन्वन्तरएकषष्टितमोध्यायः ॥ ६१ ॥ ७ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःसताभिःसहितःपत्नीभिरमरद्यु
तिः॥ ररामतस्मिञ्छैलेन्द्रेरम्यकाननिर्झरे ॥ १ ॥ सर्वोपभोगरत्नानिमधूनिमधुराणिच ॥ निधयःसमुपाजग्मुःपद्मिन्यावशवर्तिनः ॥ २ ॥ स्रजोव
स्त्राण्यलङ्कारान्गन्धाढ्यमनुलेपनम् ॥ आसनान्यतिशुभ्राणिकांचनानियथेच्छया ॥ ३ ॥ सौवर्णानिमहाभागकरकान्भाजनानिच ॥ तथाशय्या
श्चविविधादिव्यैरास्तरणैर्युताः ॥४॥ एवंसताभिःसहितोदिव्यगन्धाधिवासिते ॥ ररामस्वरुचिर्भाभिर्भासितेवरपर्वते ॥ ५ ॥ ताश्चापिसहतेनेतिलेभि
रेमुदमुत्तमाम् ॥ रममाणायथास्वर्गेतथातत्रशिलोच्चये॥६॥ कलहंसीजगादैकांचक्रवाकींजलेसतीम् ॥ तस्यतासांचललितेसम्बन्धेचस्पृहावती ॥७ ॥
धन्योऽयमतिपुण्योऽयंयोऽयंयौवनगोचरः ॥ दयिताभिःसहैताभिर्भुङ्क्तेभोगानभीप्सितान् ॥८॥ सन्तियौवनिनःश्लाघ्यास्तत्पत्न्योनातिशोभनाः॥ ज
गत्यामल्पकाःपत्न्यःपतयश्चातिशोभनाः ॥९॥ अभीष्टाकस्यचित्कान्ताकान्तःकस्याश्चिदीप्सितः ॥परस्परानुरागाढ्यंदाम्पत्यमतिदुर्लभम् ॥१० ॥
धन्योऽयंदयिताभीष्टोह्येताश्चास्यातिवल्लभाः ॥ परस्परानुरागोहिधन्यानामेवजायते ॥११॥ एतन्निशम्यवचनंकलहंसीसमीरितम् ॥ उवाचचक्रवाकी
तांनातिविस्मितमानसा ॥ १२ ॥ नायंधन्योयतोलज्जानान्यस्त्रीसन्निकर्षतः ॥ अन्यांस्त्रियमयंभुङ्क्तेनसर्वास्वस्यमानसम् ॥ १३ ॥ चित्तानुरागए
कस्मिन्नधिष्ठानेयतःसखि ॥ ततोतिप्रीतिमानेषभार्यासुभविताकथम् ॥ १४ ॥ एतानदयिताःपत्युर्नैतासांदयितःपतिः ॥ विनोदमात्रमेवैतायथापरि
जनोपरः ॥ १५ ॥ एतासांचयदीष्टोऽयंतत्किंप्राणान्नमुञ्चति ॥ आलिङ्गत्यपरांकान्तांध्यातोवैकन्तयान्यया ॥ १६ ॥ विद्याप्रदानमूल्येनक्रीतोह्ये
षसुभृत्यवत् ॥ प्रवर्त्ततेनहिप्रेमसमंबह्वीषुतिष्ठति ॥ १७॥ कलहंसिपतिर्धन्योममधन्याहमेवच ॥ यस्यैकस्यांचिरंचित्तंयस्याश्चैकत्रसंस्थितम् ॥
॥१८॥ बहुपत्नीपतिर्लोकःशरणंपुण्यपापयोः ॥ गृहाशनासनाद्यैश्चभूषणैश्चसहागमैः ॥ १९ ॥ विषमैःक्रियमाणोहियुज्यतेमहदेनसा ॥ ज्येष्ठांकनी
यभावेनकनिष्ठांज्येष्ठतांनयेत् ॥ २० ॥ गुरवेतुवरंदत्त्वाहुत्वान्यांसमिधंयथा ॥ ऊढयासहकर्त्तव्यानित्यनैमित्तिकीःक्रियाः ॥ जगादाथान्यभावेनपा
पीयाञ्जायतेनरः ॥ २१ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ सर्वसत्त्वरुतज्ञोऽसौस्वरोचिरपराजितः ॥ २२ ॥ निशम्यलज्जितोदध्यौसत्यमेवहिनानृतम् ॥
ततोवर्षशतेयातेरममाणोमहागिरौ ॥ रममाणःसमन्ताभिर्ददर्शपुरतोमृगम् ॥ २३ ॥ सुस्निग्धपीनावयवंमृगीयूथविहारिणम् ॥ वासिताभिःस्व
रूपाभिर्मृगीभिः परिवारितम् ॥ २४ ॥ आकृष्टघ्राणपुटकाजिघ्रन्तीस्तास्ततोमृगीः ॥ उवाचसमृगोऽलंवोलज्जात्यागेनगम्यताम् ॥ २५ ॥ नाहंस्व
रोचिस्तच्छीलोनचैवाहंसुलोचनाः ॥ निर्लज्जाबहवः सन्तिताद्दशास्तत्रगच्छत ॥२६॥ एकात्वनेकानुगतायथाहासास्पदंजने ॥ अनेकाभिस्तथैवैको

भोगदृष्ट्यानिरीक्षितः ॥ २७ ॥ तस्यधर्मक्रियाहानिरहन्यहनिजायते ॥ सक्तोऽन्यभार्ययाचान्यकामासक्तःसदैवसः ॥ २८ ॥ यस्तादृशोऽन्यस्त
च्छीलःपरलोकपराङ्मुखः ॥ तंकामयतभद्रंवोनाहंतुल्यःस्वरोचिषा ॥ २९ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेस्वारोचिषेमन्वन्तरेद्विषष्टितमोध्या
यः ॥ ६२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवंनिरस्यमानास्ताहरिणेनमृगाङ्गनाः ॥ श्रुत्वास्वरोचिरात्मानंमेनेसपतितंयथा ॥ १ ॥ त्यागेच
कारचमनःसतासांमुनिसत्तम ॥ चक्रवाकीमृगप्रोक्तोमृगचर्याजुगुप्सितः ॥ २ ॥ समेत्यताभिर्भूयश्चवर्द्धमानमनोभवः ॥ आक्षिप्तनिर्वेदकथोरेमेवर्षश
तानिषट् ॥ ३ ॥ किन्तुधर्माविरोधेनकुर्वन्धर्माश्रिताः क्रियाः ॥ भुङ्क्तेस्वरोचिर्विषयान्सहताभिरुदारधीः ॥ ४ ॥ ततश्चजज्ञिरेतस्यत्रयःपुत्राःस्व
रोचिषः ॥ विजयोमेरुनन्दश्चप्रभावश्चमहाबलः ॥ ५ ॥ मनोरमाचविजयंप्रासूतेन्दीवरात्मजा ॥ विभावरीमेरुनन्दंप्रभावंचकलावती ॥ ६ ॥ पद्मि
नीनामयाविद्यासर्वभोगोपपादिका ॥ सतेषांतत्प्रभावेणपिताचक्रेपुरत्रयम् ॥७॥ प्राच्यांतुविजयंनामकामरूपेनगोत्तमे ॥ विजयायसुतायादौसददौ
पुरमुत्तमम् ॥ ८ ॥ उदीच्यांमेरुनंदस्यपुरींनन्दवतीमिति ॥ ख्यातांचकारप्रोत्तुङ्गवप्रप्राकारमालिनीम् ॥ ९ ॥ कलावतीसुतस्यापिप्रभावस्यनिवे
शितम् ॥ पुरंतालमितिख्यातंदक्षिणापथमाश्रितम् ॥ १० ॥ एवंनिवेश्यपुत्रान्सपुरेषुपुरुषर्षभः ॥ रेमेताभिःसमंविप्रमनोज्ञास्त्वद्रिभूमिषु ॥ ११ ॥
एकदातुगतोऽरण्येविहरन्सधनुर्द्धरः ॥ चकर्षधनुरालोक्यवराहमतिदूरगम् ॥ १२ ॥ अथाहकाचिदभ्येत्यतंतदाहरिणाङ्गना ॥ मय्येवपात्यतांबाणःप्र
सीदेतिपुनःपुनः ॥ १३ ॥ किमनेनहतेनाद्यमामाशुविनिपातय ॥ त्वयानिपातितोबाणोदुःखान्मांमोक्षयिष्यति ॥ १४ ॥ स्वरोचिरुवाच ॥ नतेश
रीरंसरुजमस्माभिरुपलक्ष्यते ॥ किन्नुतत्कारणं येनत्वंप्राणान्हातुमिच्छसि ॥ १५ ॥ मृग्युवाच ॥ अन्यास्वासक्तहृदयेयस्मिंश्चेतःकृतास्पदम् ॥ मम
तेनविनामृत्युरौषधंकिमिहापरम् ॥१६॥ स्वरोचिरुवाच ॥ कस्त्वांनाभिलषेद्भीरुसानुरागासिकुत्रवा ॥ यदप्राप्तौनिजान्प्राणान्परित्यक्तुंव्यवस्यसि॥
॥ १७ ॥ मृग्युवाच ॥ त्वामेवेच्छामिभद्रंतेत्वयामेऽपहृतंमनः ॥ वृणोम्यहमतोमृत्युंमयिबाणोनिपात्यताम् ॥१८॥ स्वरोचिरुवाच ॥ ॥ त्वंमृगीचंच
लापाङ्गीनररूपधरावयम् ॥ कथंत्वयासमंयोगोमद्विधस्यभविष्यति ॥१९॥ मृग्युवाच ॥ यदिसापेक्षितंचित्तंमयितेमांपरिष्वज ॥ यदिवासाधुचित्तं
तेकरिष्यामियथेप्सितम् ॥ एतावताहंभवताभविष्याम्यतिमानिता ॥२०॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ आलिलिङ्गततस्तांसस्वरोचिर्हरिणाङ्गनाम् ॥२१॥
तेनचालिङ्गितासद्यःसाभूद्दिव्यवपुर्धरा ॥ ततःसविस्मयाविष्टः कात्वमित्यभ्यभाषत ॥ २२ ॥ साचास्मैकथयामासप्रेमलज्जाजडाक्षरम् ॥ अहमभ्य
र्थितादेवैः काननस्यास्यदेवता ॥ २३ ॥ उत्पादनीयोहिमनुस्त्वयामयिमहामते ॥ प्रीतिमत्यांमयिसुतंभूलोकपरिपालकम् ॥ तमुत्पादयदेवा

नांत्वामहंवचनाद्वदे ॥२४॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततःसतस्यांतनयंसर्वलक्षणलक्षितम् ॥ तेजस्विनमिवात्मानंजनयामासतत्क्षणात् ॥ २५ ॥जातमात्रस्यतस्याथदेववाद्यानिसस्वनुः ॥ जगुर्गन्धर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥२६॥ सिषिचुःशीकरैर्मेघाऋषयश्चतपोधनाः ॥२७॥ देवाश्चपुष्पवर्षंचमुमुचुश्चसमन्ततः ॥ तस्यतेजःसमालोक्यनामचक्रेपितास्वयम् ॥ २८॥ द्युतिमानितियेनास्यतेजसाभासितादिशः ॥ सबालोद्युतिमान्नाममहाबलपराक्रमः ॥ २९ ॥ स्वरोचिषःसुतोयस्मात्तस्मात्स्वारोचिषोऽभवत् ॥ सचापिविचरन्रम्येकदाचिद्गिरिनिर्झरे ॥ ३० ॥ स्वरोचिर्ददृशेहंसंनिजपत्नीसमन्वितम् ॥ उवाचसतदाहंसींसाभिलाषांपुनःपुनः ॥ ३१॥ उपसंह्रियतामात्माचिरंतेक्रीडितंमया ॥ किंसर्वकालंभोगैस्तेआसन्नंचरमंवयः ॥ परित्यागस्यकालोमेतवचापिजलेचरि ॥ ३२ ॥ हंस्युवाच ॥ ॥ अकालःकोहिभोगानांसर्वभोगात्मकंजगत् ॥ ३३ ॥ यज्ञाःक्रियन्तेभोगार्थंब्राह्मणैःसंयतात्मभिः ॥ दृष्टादृष्टांस्तथाभोगान्वाञ्छमानाविवेकिनः ॥ ३४ ॥ दानानिचप्रयच्छन्तिपूतान्धर्मांश्चकुर्वते ॥ सत्वनेच्छसिकिंभोगान्भोगश्रेष्टफलंनृणाम् ॥ विवेकिनांतिरश्चांचकिंपुनःसंयतात्मनाम् ॥३५॥ ॥ हंसउवाच ॥ ॥ भोगेष्वासक्तचित्तानांपरमार्थान्वितामतिः ॥ भविष्यतिकदासङ्गमुपेतानांचबन्धुषु ॥ ३६ ॥ पुत्रमित्रकलत्रेषुसक्ताःसीदन्तिजन्तवः ॥ सरःपङ्कार्णवेमग्नाजीर्णावनगजाइव ॥ ३७॥ किंनपश्यसिवाभद्रेजातसङ्गंस्वरोचिषम् ॥ आबाल्यात्कामसंसक्तंमग्नंस्नेहाम्बुकर्दमे ॥ ३८॥ यौवनेऽतीवभार्यासुसाम्प्रतंपुत्रनप्तृषु ॥ स्वरोचिषोमनोमग्नमुद्धारंप्राप्स्यतेकुतः ॥ ॥ ३९ ॥ नाहंस्वरोचिषस्तुल्यःस्त्रीवश्योवाजलेचरि ॥ विवेकवांश्चभोगानांनिवृत्तोऽस्मिचसाम्प्रतम् ॥ ४० ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ स्वरोचिरेतदाकर्ण्यजातोद्वेगःखगेरितम् ॥ आदायभार्यास्तपसेययावन्यत्तपोवनम् ॥ ४१ ॥ तत्रतप्त्वातपोघोरंसहताभिरुदारधीः ॥ जगामलोकानमलान्निवृत्ताखिलकल्मषः ॥४२॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेस्वारोचिषेमन्वन्तरेत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥६३॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःस्वारोचिषंनाम्नाद्युतिमन्तंप्रजापतिम् ॥ मनुंचकारभगवांस्तस्यमन्वन्तरंशृणु ॥ १ ॥ तत्रान्तरेतुयेदेवामुनयस्तत्सुताश्चये ॥ भूपालाःक्रोष्टुकेयेतान्गदतस्त्वंनिशामय ॥ २ ॥ देवाःपारावतास्तत्रतथैवतुषिताद्विज ॥ स्वारोचिषेऽन्तरेचेन्द्रोविपश्चिदितिविश्रुतः ॥ ३ ॥ ऊर्जस्तम्बस्तथाप्राणोदत्तोलिर्ऋषभस्तथा ॥ निश्चरश्चार्वीराश्चतत्रसप्तर्षयोऽभवन् ॥ ४ ॥ चैत्रकिंपुरुषाद्याश्चसुतास्तस्यमहात्मनः ॥ सप्तासन्सुमहावीर्याःपृथिवीपरिपालकाः ॥५॥ तस्यमन्वन्तरंयावत्तावत्तद्वंशविस्तरे ॥ भुक्तेयमवनिःसर्वाद्वितीयंवैतदन्तरम् ॥६॥ स्वरोचिषस्तुचरितंजन्मस्वारोचिषस्यच ॥ निशम्यमुच्यतेपापैःश्रद्दधानोहिमानवः ॥ ॥ ७ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे स्वरोचिषसमाप्तिर्नामचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥ भगवन्कथितंसर्वंविस्तरेणत्वयामम ॥

स्वरोचिषस्तुचरितंजन्मस्वारोचिषस्यतु ॥ १ ॥ यातुसापद्मिनीनामविद्याभोगोपपादिका ॥ तत्संश्रयायेनिधयस्तान्मेविस्तरतोवद ॥ २ ॥ अष्टौ
येनिधयस्तेषांस्वरूपंद्रव्यसंस्थितिः ॥ भवताभिहितंसम्यक्छ्रोतुमिच्छाम्यहंगुरो ॥ ३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ पद्मिनीनामयाविद्यालक्ष्मीस्तस्या
श्चदेवता ॥ तदाधाराश्चनिधयस्तन्मेनिगदतःशृणु ॥ ४ ॥ यत्रपद्ममहापद्मौतथामकरकच्छपौ ॥ मुकुन्दोनंदकश्चैवनीलःशङ्खोऽष्टमोनिधिः ॥ ५ ॥
सत्यामृद्धौभवन्त्येतेसिद्धिस्तेषांहिजायते ॥ एतेह्यष्टौसमाख्यातानिधयस्तवक्रौष्टुके ॥ ६ ॥ देवतानांप्रसादेनसाधुसंसेवनेनच ॥ एभिरालोकितंवित्तं
मानुषस्यसदासुने ॥ ७ ॥ यादृक्स्वरूपंभवतितन्मेनिगदतःशृणु ॥ पद्मोनामनिधिःपूर्वसयस्यभवतिद्विज ॥ ८ ॥ सतस्यतत्सुतानांचतत्पौत्राणांच
नित्यशः ॥ दाक्षिण्यसारःपुरुषस्तेनचाधिष्ठिताभवेत् ॥ ९ ॥ सत्त्वाधारोमहाभागोयतोऽसौसात्त्विकोनिधिः ॥ ॥ सुवर्णरूप्यताम्रादिधातूनांचपरि
ग्रहम् ॥ १० ॥ करोत्यतितरांसोऽथतेषांचक्रयविक्रयम् ॥ करोतिचतथायज्ञान्दक्षिणांचप्रयच्छति ॥ ११ ॥ (संपादयतिकामांश्चसर्वा
नेवयथाक्रमम् ॥) सभांदेवनिकेतांश्चसकारयतितन्मनाः ॥ सत्त्वाधारोनिधिश्चान्योमहापद्मइतिश्रुतः ॥ १२ ॥ सत्त्वप्रधानोभवतितेनचाधिष्ठि
तोनरः ॥ करोतिपद्मरागादिरत्नानांचपरिग्रहम् ॥ १३ ॥ मौक्तिकानांप्रवालानांतेषांचक्रयविक्रयान् ॥ ददातियोगशीलेभ्यस्तेषामावसथांस्तथा
॥ १४ ॥ सकारयतितच्छीलः स्वयमेवचजायते ॥ तत्प्रसूतास्तथाशीलःपुत्रपौत्रक्रमेण च ॥ १५ ॥ पूर्वार्द्धमात्रःसप्तासौपुरुषांश्चनमुंचति ॥ तामसो
मकरोनामनिधिस्तेनावलोकितः ॥ १६ ॥ पुरुषोऽथतमःप्रायःसुशीलोऽपिहिजायते ॥ बाणखड्गर्ष्टिधनुषांचर्मणांचपरिग्रहम् ॥ १७ ॥ दंशनानांच
कुरुतेयातिमैत्रींचराजभिः ॥ ददातिशौर्यवृत्तीनांभूभुजांयेचतत्प्रियाः ॥ १८ ॥ क्रयविक्रयेचशस्त्राणांनान्यत्रप्रीतिमेतिच ॥ एकस्यैवभवत्येषनरस्यन
सुतानुगः ॥ १९ ॥ द्रव्यार्थंदस्युतोनाशं संग्रामेवापिसव्रजेत ॥ कच्छपश्चनिधिर्योऽसौनरस्तेनाभिवीक्षितः ॥ २० ॥ तमःप्रधानोभवतियतोऽसौ
तामसोनिधिः ॥ व्यवहारानशेषांस्तुपुण्यजातैःकरोतिच ॥ २१ ॥ कर्मस्थानखिलांश्चैवनविश्वसितिकस्यचित् ॥ समस्तानियथाङ्गानिसंहरत्येव
कच्छपः ॥ २२ ॥ तथाविष्टभ्यरत्नानितिष्ठत्याकुलमानसः ॥ नददाति नवाभुङ्क्तेतद्विनाशभयाकुलः ॥ २३ ॥ निधानमुर्व्यांकुरुतेनिधिःसोप्येक
पूरुषः ॥ रजोगुणमयश्चान्योमुकुंदोनामयोनिधिः ॥ २४ ॥ नरोऽवलोकितस्तेनतद्गुणोभवतिद्विज ॥ वीणावेणुमृदङ्गानामातोद्यस्यपरिग्र
हम् ॥ २५ ॥ करोतिगायतांवित्तंनृत्यतांचप्रयच्छति ॥ बन्दिमागधसूतानांविटानांलास्यपाठिनाम् ॥ २६ ॥ ददात्यहर्निशंभोगान्भुङ्क्तेतैश्चसमंद्वि
ज ॥ कुलटासुरतिश्चास्यभवत्यन्यैश्चतद्विधैः ॥ २७ ॥ प्रयातिसङ्गमेकंचयंनिधिर्भजतेनरम् ॥ रजस्तमोमयश्चान्योनन्दोनाममहानिधिः ॥ २८ ॥

उपैतिस्तम्भमधिकंनरस्तेनावलोकितः ॥ समस्तधातुरत्नानांपुण्यधान्यादिकस्यच ॥ २९ ॥ परिग्रहंकरोत्येषतथैवक्रयविक्रयम् ॥ आधारःस्वजना
नांचआगताभ्यागतस्यच ॥ ३० ॥ सहतेनापमानोक्तिंस्वल्पामपिमहामुने ॥ स्तूयमानश्चमहतींप्रीतिंबध्नातियच्छति ॥३१॥ यंयमिच्छतिवैकामंमृ
दुत्वमुपयातिच ॥ बह्व्योभार्य्याभवन्त्यस्यसूतिमत्योऽतिशोभनाः ॥ ३२ ॥ भजतेसप्तचनरान्निधिर्नन्दोऽनुवर्तते ॥ प्रवर्द्धमानोऽथनरमष्टभागेनस
त्तम ॥ ३३ ॥ दीर्घायुष्ट्वंचसर्वेषांपुरुषाणांप्रयच्छति ॥ बन्धूनामेवभरणंयेचदूरादुपागताः ॥ ३४ ॥ तेषांकरोतिवैनन्दःपरलोकेनचादृतः ॥ भवत्यस्य
नचस्नेहःसहवासिषुजायते ॥ ३५ ॥ पूर्वमित्रेषुशैथिल्यंप्रीतिमन्यैःकरोतिच ॥ तथैवसत्त्वरजसीयोबिभर्तिमहानिधिः ॥ ३६ ॥ सनीलसंज्ञस्तत्सङ्गी
नरस्तच्छीलवान्भवेत् ॥ वस्त्रकार्पासधान्यादिफलपुष्पपरिग्रहम् ॥३७॥ मुक्ताविद्रुमशङ्खानांशुक्त्यादीनांतथामुने ॥ काष्ठादीनांकरोत्येषयच्चान्यज्जल
सम्भवम् ॥ ३८ ॥ क्रयविक्रयमन्येषांनान्यत्ररमतेमनः ॥ तडागान्पुष्करिण्योऽथतथारामान्करोतिच ॥३९॥ बन्धंचसरितांवृक्षांस्तथारोपयतेनरः ॥
अनुलेपनपुष्पादिभोगभुग्वाभिजायते ॥ ४० ॥ त्रिपौरुषश्चापिनिधिर्नीलोनामैषजायते ॥ रजस्तमोमयश्चान्यःशङ्खसंज्ञोहियोनिधिः ॥ ४१ ॥
तेनापिनीयतेविप्रतद्गुणित्वंनिधीश्वरः ॥ एकस्यैवभवत्येषनरंनान्यमुपैतिच ॥ ४२ ॥ यस्यशङ्खोनिधिस्तस्यस्वरूपंक्रौष्टुकेशृणु ॥ एकएवात्मनामृ
ष्टमन्नंभुङ्क्तेतथाम्बरम् ॥ ४३ ॥ कदन्नभुक्परिजनोनचशोभनवस्त्रधृक् ॥ नददातिसुहृद्भार्य्याभ्रातृपुत्रस्नुषादिषु ॥ ४४ ॥ स्वपोषणपरःशङ्खीनरोभ
वतिसर्वदा ॥ इत्येतेनिधयः ख्यातानराणामर्थदेवताः ॥ ४५ ॥ मिश्रावलोकनान्मिश्राःस्वभावफलदायिनः ॥ यथाख्यातस्वभावस्तुभवत्येवविलोक
नात्॥सर्वेषामाधिपत्येचश्रीरेषांद्विजपद्मिनी ॥४६॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेनिधिवर्णनंनामपंचषष्टितमोध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥
विस्तरात्कथितंब्रह्मन्ममस्वारोचिषंत्वया ॥ मन्वन्तरंतथैवाष्टौयेपृष्टानिधयोमया ॥ १ ॥ स्वायम्भुवंपूर्वमेवमन्वन्तरमुदाहृतम् ॥ मन्वन्तरंतृतीयं
मेकथयौत्तमसंज्ञितम् ॥२॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ उत्तानपादपुत्रोऽभूदुत्तमोनामनामतः ॥ सुरुच्यास्तनयःख्यातोमहाबलपराक्रमः ॥३॥ धर्मा
त्माचमहात्माचपराक्रमधनोनृपः ॥ अतीत्यसर्वभूतानिबभौभानुपराक्रमः ॥ ४ ॥ समःशत्रौचमित्रेचपरेपुत्रेचधर्मवित् ॥ दुष्टेचयमवत्साधौसोमवच्च
महामुने ॥५॥ बाभ्रव्यांबहुलांनामउपयेमेसधर्मवित् ॥ उत्तानपादतनयःशचीमिन्द्रइवोत्तमः ॥ ६ ॥ तस्यामतीवतस्यासीद्द्विजवर्यमनःसदा ॥ स्नेहव
च्छशिनोयद्वद्रोहिण्यांनिहितास्पदम् ॥ ७ ॥ अन्यप्रयोजनासक्तिमुपैतिनहितन्मनः ॥ स्वप्नेचैवतदालम्बिमनोऽभूत्तस्यभूभृतः ॥ ८ ॥ सचतस्याःसु
चार्वङ्ग्यादर्शनादेवपार्थिवः ॥ ददाहलोचनैर्गात्रेगात्रस्पर्शश्चतन्मयः ॥ ९ ॥ श्रोत्रोद्वेगकरंवाक्यंप्रियमप्यवनीपतेः ॥ तस्यापिभूरिसन्मानंमेनेपारि

भवंततः ॥ १० ॥ अवमेनेस्त्रजंदत्तांशुभान्याभरणानिच ॥ उत्तस्थावर्धपीतेवपिबतोऽस्यवरासवम् ॥ ११ ॥ भुञ्जताचनरेन्द्रेणक्षणमात्रंकरेधृता ॥
बुभुजेस्वल्पकंभक्ष्यंद्विजनातिमुदावती ॥ १२ ॥ एवंतस्यानुकूलस्यनानुकूलामहात्मनः ॥ प्रभूततरमत्यर्थंचक्रेरागंमहीपतिः ॥ १३ ॥ अथपानगतो
भूपःकदाचित्तांमनस्विनीम् ॥ सुराभृतंपानपात्रंग्राहयामाससादरः ॥ १४ ॥ पश्यतांभूमिपालानांवारमुख्यासमन्वितः ॥ प्रगीयमानोमधुरैर्गेयगा
यनतत्परैः ॥ १५ ॥ सातुनेच्छतितत्पात्रमादातुंतत्पराङ्मुखी ॥ समक्षमवनीशानांततः क्रुद्धःसपार्थिवः ॥ १६ ॥ उवाचद्वाःस्थमाहूयनिश्वसन्नु
रगोयथा ॥ निराकृतस्तयादेव्याप्रियथापतिरप्रियः ॥ १७ ॥ द्वाःस्थैनांदुष्टहृदयामादायविजनेवने ॥ परित्यज्याशुनैतत्तेविचार्यंवचनंमम ॥ १८ ॥
॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततोनृपस्यवचनमविचार्यमवेक्ष्यसः ॥ द्वास्थस्तत्याजतांसुभ्रूमारोप्यस्यन्दनेवने ॥ १९ ॥ साचतंविपिनेत्यागंनीता
तेनमहीभृता ॥ अपश्यमानातंमेनेपरंकृतमनुग्रहम् ॥ २० ॥ सोऽपितत्रानुरागार्तिदह्यमानात्ममानसः ॥ औत्तानपादिर्भूपालोनान्यांभार्याम
विन्दत ॥ २१ ॥ सस्मारतांसुचार्वंगीमहर्निशमनिर्वृतः ॥ चकारचनिजंराज्यंप्रजाधर्मेणपालयन् ॥ २२ ॥ प्रजाःपालयतस्तस्यपितुःपुत्रानिवौ
रसान् ॥ आगत्यब्राह्मणःकश्चिदिदमाहार्त्तमानसः ॥ २३ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ महाराजभृशार्त्तोऽस्मिश्रूयतांगदतोमम ॥ नृणामार्ति
परित्राणमन्यतोननराधिपात् ॥ २४ ॥ ममभार्याप्रसुप्तस्यकेनाप्यपहृतानिशि ॥ गृहद्वारमनुद्घाट्यतांसमानेतुमर्हसि ॥ २५ ॥ ॥ राजोवाच ॥
नवेत्सिकेनापहृताक्कवानीतातुसाद्विज ॥ यतामिविग्रहेकस्यकुतोवाप्यानयामिताम् ॥ २६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ तथैवस्थगितेद्वारिप्रसुप्तस्य
गृहेमम ॥ हृताहिभार्याकिंकेनेत्येतद्विज्ञायतेभवान् ॥ २७ ॥ त्वंरक्षितानोनृपतेषड्भागादानवेतनः ॥ धर्मस्यतेऽतोनिश्चिन्ताःस्वपन्तिमनुजानिशि
॥२८॥ राजोवाच ॥ नतेदृष्टामयाभार्यायादृग्रूपाचदेहतः ॥ वयश्चैवसमाख्याहिकिंशीलाब्राह्मणीचते ॥२९॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कठोरनेत्रासा
त्युच्चाह्रस्वबाहुःकृशानना ॥ (लम्बोदरीह्रस्वस्फिचंतथाह्रस्वस्तनींनृप) ॥ विरूपरूपाभूपालनन्निन्दामितथैवताम् ॥३०॥ वाचिभूपातिपरुषानसौ
म्यासाचशीलतः ॥ इत्याख्यातामयाभार्यासाकरालनिरीक्षणा ॥ ३१ ॥ मनागतीतंभूपालतस्याश्चप्रथमंवयः ॥ तादृग्रूपाहिमेभार्यासत्यमेतन्मयो
दितम् ॥ ३२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ अलंतेब्राह्मणतयाभार्यामन्यांददामिते ॥ सुखायभार्याकल्याणीदुःखहेतुर्हितादृशी ॥ ३३ ॥ अल्पाकुरूपता
विप्रकारणंशीलमुत्तमम् ॥ रूपशीलविहीनायात्याज्यातेन्येनसाहृता ॥ ३४ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ रक्ष्याभार्यामहीपालइतिचश्रुतिरुत्तमा ॥
भार्यायांरक्ष्यमाणायांप्रजाभवतिरक्षिता ॥ ३५ ॥ आत्माहिजायतेतस्यांसारक्ष्यातोनरेश्वर ॥ प्रजायांरक्ष्यमाणायामात्माभवतिरक्षितः ॥ ३६ ॥

तस्यामरक्ष्यमाणायांभवितावर्णसङ्करः ॥ सपातयेन्महीपालपूर्वान्स्वर्गादधःपितॄन् ॥ ३७ ॥ (अनुज्ञायगुरुंराजन्दत्त्वान्यांजातवेदसे ॥ ३८॥ समि
धंतुमयाभार्यावृतेयंकर्कशायतः ॥ कथमेतांविहायान्यभार्ययासहसंचरे ॥ ३९ ॥ गृह्यधर्मोयतोब्रह्मप्राप्यतेशाश्वतंनरैः ॥ पूर्वोढयातुधर्मेणगृहीकुर्व
न्नसीदति ॥ ४० ॥ त्यक्त्वातांचक्रियांकुर्वन्नैवकर्मफलंलभेत् ॥ अग्निनासहयानूनंसाजगामगृहंशुभा ॥ ४१ ॥ धर्मस्यग्रहणेसातुपूर्वोढैवप्रशस्यते ॥
शठायाचारणात्तस्याजायतेवर्णसंकरः ॥ ४२ ॥) धर्महानिश्चानुदिनमभार्यस्यभवेन्मम ॥ नित्यक्रियाणांविभ्रंशात्सचापिपतनायमे ॥ ४३ ॥
तस्यांचपृथिवीपालभवित्रीममसन्ततिः ॥ तवषड्भागदात्रीसाभवित्रीधर्महेतुकी ॥ ४४ ॥ तदेतत्तेमयाख्यातापत्नीयामेहृताप्रभो ॥ तांसमानयरक्षा
यांभवानधिकृतोयतः ॥ ४५ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ सतस्यैवंवचः श्रुत्वाविमृश्यचनरेश्वरः ॥ सर्वोपकरणैर्युक्तमारुरोहमहारथम् ॥ ४६ ॥ इतश्चेत
श्चतेनासौपरिबभ्राममेदिनीम् ॥ ददर्शचमहारण्येतापसाश्रममुत्तमम् ॥ ४७ ॥ अवतीर्यचतत्रासौप्रविश्यददृशेमुनिम् ॥ कौश्यांवृष्यांसमासीनंज्वल
न्तमिवतेजसा ॥ ४८ ॥ सदृष्ट्वानृपतिंप्राप्तंसमुत्थायत्वरान्वितः ॥ संमान्यस्वागतेनैवशिष्यमाहार्घ्यमानय ॥ ४९ ॥ तमाहशिष्यःशनकैर्देतव्योऽ
र्घ्योऽस्यकिंमुने ॥ तदाज्ञापयसंचिन्त्यतवाज्ञांहिकरोम्यहम् ॥५०॥ ततोऽवगतवृत्तान्तोभूपतेस्तस्यसद्द्विजः ॥ सम्भाषासनदानेनचक्रेसम्मानमात्म
वान् ॥ ५१ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ किंनिमित्तमिहायातोभवान्किंतेचिकीर्षितम् ॥ उत्तानपादतनयंवेद्मित्वासुत्तमंनृप ॥ ५२ ॥ राजोवाच ॥ ब्राह्मण
स्यगृहाद्भार्याकेनाप्यपहृतामुने ॥ अविज्ञातस्वरूपेणतामन्वेष्टुमिहागतः ॥५३॥ पृच्छामियत्तेतन्मेत्वंप्रणतस्यानुकम्पया ॥ अभ्यागतस्याथगृहंभग
वन्वक्तुमर्हसि ॥ ५४ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ पृच्छमामवनीपालयत्प्रष्टव्यमशङ्कितः ॥ वक्तव्यंचेत्तवमयाकथयिष्यामितत्त्वतः ॥ ५५ ॥ राजोवाच ॥
गृहागताययोमह्यंप्रथमेदर्शनेमुने ॥ त्वयासमुद्यतोदातुंकथंसोऽर्घ्योनिवर्तितः ॥ ५६ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ त्वद्दर्शनेनरभसादाज्ञप्तोऽयंमयानृप ॥
यदातदाहमेतेनशिष्येणप्रतिबोधितः ॥ ५७ ॥ एषवेत्तिजगत्यत्रमत्प्रसादादनागतम् ॥ यथाहंसमतीतंचवर्त्तमानंचसर्वतः ॥ ५८ ॥ आलोच्याज्ञाप
येत्युक्तेततोज्ञातंमयापितत् ॥ ततोनदत्तवानर्घ्यमहंतुभ्यंविधानतः ॥ ५९ ॥ सत्यंराजंस्त्वमर्घ्यार्हःकुलेस्वायम्भुवस्यच ॥ तथापिनार्घ्ययोग्यंत्वां
मन्यामोवयमुत्तमम् ॥ ६० ॥ राजोवाच ॥ ॥ किंकृतंहिमयाब्रह्मञ्ज्ञानादज्ञानतोऽपिवा ॥ येनत्वत्तोऽर्घ्यमर्हामिनाहमभ्यागतश्चिरात् ॥ ६१ ॥
॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ किंविस्मृतंतेयत्पत्नीत्वयात्यक्ताचकानने ॥ परित्यक्तस्तयासार्द्धंत्वयाधर्मोनृपाखिलः ॥६२॥ पक्षेणकर्मणोहान्याप्रयात्यस्पृ
शतांनरः ॥ किमत्रवार्षिकीयस्यहानिस्तेनित्यकर्मणः ॥ ६३ ॥ पत्न्यानुकूलयाभाव्यंयथाशीलेऽपिभर्त्तरि ॥ दुःशीलापितथाभार्य्यापोषणीया

नरेश्वर ॥६४॥ प्रतिकूलाहिसापत्नीतस्यविप्रस्ययाहृता ॥ तथापिधर्मकामोऽसौत्वामुद्द्योतितवान्नृप ॥ ६५ ॥ चलतःस्थापयस्यन्यान्स्वधर्मेषुमहीपते ॥ त्वांस्वधर्माद्विचलितंकोऽपरःस्थापयिष्यति ॥६६॥ (द्विपेकडंगरीयेवाराज्ञिचान्यायवर्तिनि ॥ पापकृत्सुचविद्वत्सुनियंताजंतुरत्रकः॥) मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ विलक्ष्यःसमहीपालइत्युक्तस्तेनधीमता ॥ तथेत्युक्त्वाचपप्रच्छहृतांपत्नींद्विजन्मनः ॥ ६७ ॥ भगवन्केननीतासापत्नीविप्रस्यकुत्रवा ॥ अतीतानागतंवेत्तिजगत्यवितथंभवान् ॥ ६८ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ तांजहाराद्रितनयोबलाकोनामराक्षसः ॥ द्रक्ष्यतेचाद्यतांभूपउत्पलावतकेवने ॥ ६९ ॥ गच्छसंयोजयाशुत्वंभार्ययाहिद्विजोत्तमम् ॥ मापापास्पदतांयातुत्वमिवासौदिनेदिने ॥ ७० ॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणऔत्तमेमन्वन्तरेऋषिदर्शनंनामषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ अथारुरोहस्वरथंप्रणिपत्यमहामुनिम् ॥ तेनाख्यातंवनंतच्चप्रययावुत्पलावतम्॥१॥ यथाख्यातस्वरूपांचभार्यांभर्त्राद्विजस्यताम् ॥ भक्षयन्तींददर्शाथश्रीफलानिनरेश्वरः ॥२॥ पप्रच्छचकथंभद्रेत्वमेतद्वनमागता ॥ स्फुटंब्रवीहिवैशालेरपिभार्यासुशर्मणः ॥३॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ सुताहमतिरात्रस्यद्विजस्यवनवासिनः ॥ पत्नीविशालपुत्रस्ययस्यनामत्वयोदितम् ॥ ४॥ साहंहृताबलाकेनराक्षसेनदुरात्मना ॥ प्रसुप्ताभवनस्यान्तर्भ्रातृमातृवियोजिता ॥ ५ ॥ भस्मीभवतुतद्रक्षोयेनास्म्येवंवियोजिता ॥ मात्राभ्रातृभिरन्यैश्चतिष्ठाम्यत्रसुदुःखिता ॥६॥ अस्मिन्वनेऽतिगहनेयेनानीयाहमुज्झिता ॥ नवेद्मिकारणंकिंतन्नोपभुङ्क्तेनखादति ॥ ७ ॥ राजोवाच ॥ अपितज्ज्ञायतेरक्षस्त्वामुत्सृज्यक्ववैगतम् ॥ अहंभर्त्रातवैवात्रप्रेषितोद्विजनन्दिनि ॥ ८॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ अस्यैवकाननस्यान्तःसतिष्ठतिनिशाचरः॥ प्रविश्यपश्यतुभवान्नबिभेतिततोयदि ॥ ९ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ प्रविवेशततःसोथतयावर्त्मनिदर्शिते ॥ ददृशेपरिवारेणसमवेतंचराक्षसम् ॥ १० ॥ दृष्टमात्रेततस्तस्मिंस्त्वरमाणःसराक्षसः ॥ दूरादेवमहींमूर्ध्नास्पृशन्पादान्तिकंययौ ॥ ११ ॥ राक्षसउवाच ॥ ममात्रागच्छतागेहंप्रसादस्तेमहान्कृतः ॥ प्रशाधिकिंकरोम्येषवसामिविषयेतव ॥ १२ ॥ अर्घ्यंचेमंप्रतीच्छत्वंस्थीयतांचेदमासनम् ॥ वयंभृत्याभवान्स्वामीदृढमाज्ञापयस्वमाम् ॥ १३ ॥ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ कृतमेवत्वयासर्वंसर्वामेपचितिःकृता ॥ किमर्थंब्राह्मणवधूस्त्वयानीतानिशाचर ॥ १४ ॥ नेयंसुरूपासन्त्यन्याभार्यार्थंचेद्धृतात्वया ॥ भक्ष्यार्थंचेत्कथंनात्तात्वयैतत्कथ्यतांमम ॥ १५ ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ नवयंमानुषाहाराअन्येतेनृपराक्षसाः ॥ सुकृतस्यफलंयत्तुतदश्नीमोवयंनृप ॥ १६ ॥ (सुकृतस्यफलंयत्तुतत्तेवक्ष्याम्यहंनृप ॥ राक्षसींयोनिमापन्नःक्रूरांलोकभयंकरीम् ॥) स्वभावंचमनुष्याणांयोषितांचविमानिताः ॥ नामिषंचसमश्नीमोनवयंजन्तुखादकाः ॥ १७ ॥ यदस्माभिर्नृणांक्षान्तिर्भुक्ताक्रुध्यन्तितेतदा ॥ भुक्तेदुष्टेस्वभावेचगुणवन्तोभवन्तिच ॥ १८ ॥

सन्तिनःप्रमदाभूपरूपेणाप्सरसांसमाः ॥ राक्षस्यस्तासुतिष्ठत्सुमानुषीषुरतिःकथम् ॥ १९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यद्येषानोपभोगायनाहारायनिशाचर ॥ गृहंप्रविश्यविप्रस्यतत्किमेषाहृतात्वया ॥ २० ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ मन्त्रवित्सद्विजश्रेष्ठोयज्ञेयज्ञेगतस्यमे ॥ रक्षोघ्नमन्त्रपठनात्करोत्युच्चाटनंनृप ॥ २१ ॥ वयंबुभुक्षितास्तस्यमन्त्रोच्चाटनकर्मणा ॥ क्वयामःसर्वयज्ञेषुसऋत्विग्भवतिद्विजः ॥ २२ ॥ ततोऽस्माभिरिदंतस्यवैकल्यमुपपादितम् ॥ पत्न्याविनापुमानिज्याकर्मयोग्योनजायते ॥ २३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ वैकल्योच्चारणात्तस्यब्राह्मणस्यमहामतेः ॥ ततःसराजातिभृशंविषण्णःसमजायत ॥ २४ ॥ वैकल्यमेषविप्रस्यवदन्मामेवनिन्दति ॥ अनर्हमर्घस्यचगांसोऽप्याहमुनिसत्तमः ॥ २५ ॥ वैकल्यंतस्यविप्रस्यराक्षसोऽप्याहमेयथा ॥ अपत्नीकतयासोऽहंसङ्कटंमहदास्थितः ॥ २६ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवंचिन्तयतस्तस्यपुनरप्याहराक्षसः ॥ प्रणामनम्रोराजानंबद्धांजलिपुटोमुने ॥ २७ ॥ नरेन्द्राज्ञाप्रदानेनप्रसादःक्रियतांमम ॥ भृत्यस्यप्रणतस्येत्थंयुष्मद्विषयवासिनः ॥ २८ ॥ राजोवाच ॥ स्वभावंवयमश्रीमस्त्वयोक्तंयन्निशाचर ॥ तदर्थिनोवयंयेनकार्येणशृणुतन्मम ॥ २९ ॥ अस्यास्त्वयाद्यब्राह्मण्यादौःशील्यमुपभुज्यताम् ॥ येनत्वयात्तदौःशील्यातद्विनीताभवेदियम् ॥ ३० ॥ नीयतांयस्यभार्य्येयंतस्यवेश्मनिशाचर ॥ अस्मिन्कृतेकृतंसर्वंगृहमभ्यागतस्यमे ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःसराक्षसस्तस्याःप्रविश्यान्तःस्वमायया ॥ भक्षयामासदौःशील्यंनिजशक्त्यानृपाज्ञया ॥ ३२ ॥ दौःशील्येनातिरौद्रेणपत्नीतस्यद्विजन्मनः ॥ तेनसासम्परित्यक्तातमाहजगतीपतिम् ॥ ३३ ॥ स्वकर्मफलपाकेनभर्तुस्तस्यमहात्मनः ॥ वियोजिताहंतद्धेतुरयमासीन्निशाचरः ॥ ३४ ॥ नास्यदोषोनवातस्यममभर्तुर्महात्मनः ॥ ममैवदोषोनान्यस्यस्वकृतंह्युपभुज्यते ॥ ३५ ॥ अन्यजन्मनिकस्यापिविप्रयोगःकृतोमया ॥ सोऽयंमयाप्युपगतःकोदोषोऽस्यमहात्मनः ॥ ३६ ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ प्रापयामितवादेशादिमांभर्तृगृहंप्रभो ॥ यदन्यत्करणीयंतेतदाज्ञापयपार्थिव ॥ ३७ ॥ राजोवाच ॥ अस्मिन्कृतेकृतंसर्वंत्वयामेरजनीचर ॥ आगन्तव्यंचतेवीरकार्य्येकालेस्मृतेनमे ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ तथेत्युक्त्वातुतद्रक्षस्तामादायद्विजाङ्गनाम् ॥ निन्येभर्तृगृहंशुद्धांदौःशील्यापगमात्तदा ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणऔत्तममन्वन्तरे ब्राह्मणभार्यानयनंनामसप्तषष्टितमोध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ तांप्रेषयित्वाराजापिस्वभर्तृगृहमंगनाम् ॥ चिन्तयामासनिःश्वस्यकिमत्रसुकृतंभवेत् ॥ १ ॥ अनर्घयोग्यताकष्टंसयामाहमहामनाः ॥ वैकल्यंविप्रमुद्दिश्यतथाहायंनिशाचरः ॥ २ ॥ सोऽहंकथंकरिष्यामित्यक्तापत्नीमयाहिसा ॥ अथवाज्ञानदृष्टिंतंपृच्छामिमुनिसत्तमम् ॥ ३ ॥ संचिन्त्येत्थंसभूपालःसमा

रुह्यचतंरथम् ॥ ययौयत्रसधर्मात्मात्रिकालज्ञोमहामुनिः ॥ ४ ॥ अवरुह्यरथात्सोऽथतंसमेत्यप्रणम्यच ॥ यथावृत्तंसमाचख्यौराक्षसेनसमागमम् ॥ ५ ॥ ब्राह्मण्यादर्शनंचैवदौःशील्यापगमंतथा ॥ प्रेषणंभर्तृगेहेचकार्यमागमनेचयत् ॥ ६ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ ज्ञातमेतन्मयापूर्वंयत्कृतंतेनराधिप ॥ कार्यमागमनेचैवमत्समीपेतवाखिलम् ॥ ७ ॥ प्रष्टुमामिहकिंकार्यंमयेत्युद्विग्नमानसः ॥ त्वमागतोमहीपालशृणुकार्यंचयत्त्वया ॥ ८ ॥ पत्नीधर्मार्थकामानांकारणंप्रबलंनृणाम् ॥ विशेषतश्चधर्मस्यसत्यक्तस्त्यजताहिताम् ॥ ९ ॥ अपत्नीकोनरोभूपनयोग्योनिजकर्मणाम् ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवापिवैश्यःशूद्रोऽपिवानृप ॥ १० ॥ त्यजताभवतापत्नींनशोभनमनुष्ठितम् ॥ अत्याज्योहियथाभर्तास्त्रीणांभार्यातथानृणाम् ॥ ११ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ भगवन्किंकरोम्येषविपाकोममकर्मणाम् ॥ नानुकूलानुकूलस्ययस्मात्त्यक्तातातोमया ॥ १२ ॥ यद्यत्करोतितत्क्षान्तंदह्यमानेनचेतसा ॥ भगवंस्तद्वियोगातिविभीतेनान्तरात्मना ॥ १३ ॥ साम्प्रतंतुवनेत्यक्तानवेद्मिक्वनुसागता ॥ भक्षितावापिविपिनेसिंहव्याघ्रनिशाचरैः ॥ १४ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ नभक्षितासाभूपालसिंहव्याघ्रनिशाचरैः ॥ सात्वविप्लुतचारित्रासाम्प्रतंतुरसातले ॥ १५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ सानीताकेनपातालमास्तेसाऽदूषिताकथम ॥ अत्यद्भुतमिदंब्रह्मन्यथावद्वक्तुमर्हसि ॥ १६ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ पातालेनागराजोऽस्तिप्रख्यातश्चकपोतकः ॥ तेनदृष्टात्वयात्यक्ताभ्रममाणामहावने ॥ १७ ॥ सारूपशालिनीतेनसानुरागेणपार्थिव ॥ वेदितार्थेनपातालंनीतासायुवतीतदा ॥ १८ ॥ ततस्तस्यसुतासुभ्रूर्नन्दानाममहीपते ॥ भार्यामनोरमाचास्यनागराजस्यधीमतः ॥ १९ ॥ तयामातुःसपत्नीयंसाभवित्रीतिशोभना ॥ दृष्टास्वगेहेसानीतागुप्ताचान्तःपुरेशुभा ॥ २० ॥ यदातुयाचितानन्दानददातिनृपोत्तरम् ॥ मूकाभविष्यसीत्याहतदातांतनयांपिता ॥ २१ ॥ एवंशप्तासुतातेनसाचास्तेतत्रभूपते ॥ नीतातेनोरगेन्द्रेणधृतातत्सुतयासती ॥ २२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततोराजापरंहर्षमवाप्यतमपृच्छत ॥ द्विजवर्यंस्वदौर्भाग्यकारणेदयितांप्रति ॥ २३ ॥ राजोवाच ॥ भगवन्सर्वलोकस्यमयिप्रीतिरनुत्तमा ॥ किन्नुतत्कारणंयेनस्वपत्नीनातिवत्सला ॥ २४ ॥ ममचासावतीवेष्टाप्राणेभ्योऽपिमहामुने ॥ साचमांप्रतिदुःशीलाब्रूहितत्कारणंद्विज ॥ २५ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ पाणिग्रहणकालेत्वंसूर्यभौमशनैश्चरैः ॥ शुक्रवाचस्पतिभ्यांचतवभार्यावलोकिता ॥ २६ ॥ तन्मुहूर्तेऽभवच्चन्द्रस्तस्याःसोमसुतस्तथा ॥ परस्परविपक्षौतौततःपार्थिवतेभृशम् ॥ २७ ॥ तद्गच्छत्वंस्वधर्मेणपारिपालयमेदिनीम् ॥ पत्नीसहायःसर्वाश्चकुरुधर्मवतीःक्रियाः ॥ २८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्तेप्रणिपत्यैनमारुह्यस्यन्दनंततः ॥ उत्तमःपृथिवीपालआजगामनिजंपुरम् ॥ २९ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयपुराणऔत्तममन्वन्तरेऽष्टषष्टि

तमोऽध्यायः ६८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःस्वनगरंप्राप्यतंददर्शद्विजंनृपः ॥ समेतंभार्ययाचैवशीलवत्यासुदान्वितम् ॥१॥ ब्राह्मणउवाच ॥ राजवर्यकृतार्थोऽस्मियतोधर्म्मोहिरक्षितः ॥ धर्मज्ञेनेहभवताभार्यामानयतामम ॥२॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ कृतार्थस्त्वंद्विजश्रेष्ठनिजधर्मानुपालनात् ॥ वयंसङ्कटिनोविप्रयेषांपत्नीनवेश्मनि ॥ ३ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ नरेन्द्रसाहिविपिनेभक्षिताश्वापदैर्यदि ॥ क्रोधस्यवशमागम्यधर्मोनावेक्षितस्त्वया ॥ ४ ॥ अलंतयाकिमन्यस्यानपाणिर्गृह्यते त्वया ॥ संतिराज्ञांगृहेकन्याःशोभनानृपनंदन ॥ ५॥ ॥राजोवाच ॥ नभक्षितामेदयिताश्वापदैःसाहिजीवति ॥ अविदूषितचारित्राकथमेतत्करोम्यहम् ॥ ६॥ ब्राह्मणउवाच ॥ यदिजीवतितेभार्यानचैवव्यभिचारिणी ॥ अपत्नीकत्वतोजन्मकिंपापंक्रियते त्वया ॥७॥ राजोवाच ॥ ॥ आनीतापिहिसाविप्रप्रतिकूलासदैवमे ॥ दुःखायन सुखायालंतस्यामैत्रीनवैमयि ॥८॥ यथातेब्राह्मणीविप्रवशगातवसुंदरी ॥ तथात्वंकुरुयत्नंमेयथासावशगामिनी ॥ ९ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ त्वयिसंप्रीतयेतस्यावरेष्टिरपकारिणी ॥ क्रियतेमित्रकामैर्यामित्रविन्दांकरोमिताम् ॥ १० ॥ अप्रीतयोः प्रीतिकरीसाहिसंजननीपरम् ॥ भार्यापत्योर्मनुष्येन्द्रतांतवेष्टिंकरोम्यहम् ॥ ११॥ यत्रतिष्ठतिसासुभ्रूस्तवभार्यामहीपते ॥ तस्मादानीयतांसातेपरांप्रीतिमुपैष्यति ॥ १२ ॥ (तस्यास्तवहितार्थायधर्मोयत्रनसीदति ॥) ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्तःसतुसम्भारानशेषानवनीपतिः ॥ आनिनायचकारेष्टिंसचतांद्विजसत्तमः ॥ १३ ॥ सप्तकृत्वःसतुतदाचकारेष्टिंपुनःपुनः ॥ तस्यराज्ञोद्विजश्रेष्ठोभार्यासम्पादनायवै ॥ १४॥ यदारोपितमैत्रांताममन्यतमहामुनिः ॥ स्वभर्त्तरितदाविप्रस्तमुवाचनराधिपम् ॥ १५ ॥ आनीयतांनरश्रेष्ठयातवेष्टात्मनोऽन्तिकम् ॥ भुंक्ष्वभोगांस्तयासार्द्धंयजयज्ञांस्तथादृतः ॥ १६ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्तस्तेनविप्रेणभूपालोविस्मितस्तदा ॥ सस्मारतंमहावीर्यंसत्यसन्धंनिशाचरम् ॥ ॥ १७ ॥ स्मृतस्तेनतदासद्यः समुपेत्यनराधिपम् ॥ किंकरोमीतिसोऽप्याहप्रणिपत्यमहामुने ॥ १८ ॥ ततस्तेननरेन्द्रेण विस्तरेणनिवेदिते ॥ गत्वापातालमादायराजपत्नीमुपाययौ ॥ १९ ॥ आनीताचातिहार्देनसाददर्शतदापतिम् ॥ उवाचचप्रसीदेतिभूयोभूयोमुदान्विता ॥ २०॥ ततःसराजारभसात्परिष्वज्याहमानिनीम् ॥ प्रियेप्रसन्नएवाहंभूयोऽप्येवंब्रवीषिकिम् ॥ २१ ॥ ॥ पत्न्युवाच ॥ ॥ यदिप्रसादप्रवणंनरेन्द्रमयितेमनः ॥ तदेतदभियाचेत्वांतत्कुरुष्वममार्हणम् ॥ २२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ निःशंकंब्रूहिमत्तोयद्भवत्याकिंचिदीप्सितम् ॥ तदलभ्यंनतेभीरुत्वायत्तोऽस्मिनान्यथा ॥ २३ ॥ ॥ पत्न्युवाच ॥ मदर्थंतेननागेनसुताशप्तासखीमम ॥ मूकाभविष्यसीत्याहसाचमूक

त्वमागता ॥ २४ ॥ तस्याःप्रतिक्रियांप्रीत्याममशक्नोतिचेद्भवान् ॥ वाग्विघातप्रशान्त्यर्थंततःकिंनकृतंमम ॥ २५ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥
ततःसराजातंविप्रमाहास्मिन्कीदृशीक्रिया ॥ तन्मूकतापनोदायसचतंप्राहपार्थिवम् ॥ २६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ भूपसारस्वतीमि
ष्टिंकरोमिवचनात्तव ॥ पत्नीतवेयमानृण्यंयातुतद्वाक्प्रवर्तनात् ॥ २७ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ · ॥ इष्टिंसारस्वतींचक्रेतदर्थंसद्विजोत्तमः ॥
सारस्वतानिसूक्तानिजजापचसमाहितः ॥ २८ ॥ ततः प्रवृत्तवाक्यांतांगर्गःप्राहरसातले ॥ उपकारःसखीभर्त्राकृतोऽयमतिदुष्करः ॥ २९ ॥
इत्थंज्ञानंसमासाद्यनन्दाशीघ्रगतिः पुरम् ॥ ततोराज्ञींपरिष्वज्यस्वसखीमुरगात्मजा ॥ ३० ॥ तंचसंस्तूयभूपालंकल्याणोक्त्यापुनःपुनः ॥
उवाचमधुरंनागीकृतासनपरिग्रहा ॥ ३१ ॥ उपकारःकृतोवीरभवतायोममाधुना ॥ तेनास्म्याकृष्टहृदयायद्ब्रवीमिशृणुष्वतत् ॥ ३२ ॥ तवपुत्रोम
हावीर्य्योभविष्यतिनराधिप ॥ तस्याप्रतिहतंचक्रमस्यांभुविभविष्यति ॥ ३३ ॥ सर्व्वार्थशास्त्रतत्त्वज्ञोधर्मानुष्ठानतत्परः ॥ मन्वन्तरेश्वरोधीमान्भ
विष्यतिसवैमनुः ॥ ३४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतिदत्त्वावरंतस्मैनागराजसुताततः ॥ सखींतांसंपरिष्वज्यपातालमगमन्मुने ॥
॥ ३५ ॥ तत्रतस्यतयासार्द्धंरमतःपृथिवीपतेः ॥ जगामकालःसुमहान्प्रजाःपालयतस्तथा ॥ ३६ ॥ ततःसतस्यांतनयोजज्ञेराज्ञोमहात्मनः ॥
पौर्णमास्यांयथाकान्तश्चन्द्रःसंपूर्णमण्डलः ॥ ३७ ॥ तस्मिञ्जातेमुदंप्रापुःप्रजाःसर्वाःसहामराः ॥ देवदुन्दुभयोनेदुःपुष्पवृष्टिःपपातच ॥ ३८ ॥
तस्यदृष्ट्वावपुःकान्तंभविष्यंशीलमेवच ॥ औत्तमश्चेतिमुनयोनामचक्रुःसमागताः ॥ ३९ ॥ जातोऽयमुत्तमेवंशेबालःकालेतथोत्तमे ॥ उत्तमावयव
स्तेनऔत्तमोऽयंभविष्यति ॥४० ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ उत्तमस्यसुतःसोऽथनाम्नाख्यातस्तथौत्तमः ॥ मनुरासीत्तत्प्रभावोभागुरेश्रूयतांमम ॥४१॥
उत्तमाख्यानमखिलंजन्मचैवौत्तमस्ययः ॥ नित्यंशृणोतिविद्वेषंसकदाचिन्नगच्छति ॥ ४२ ॥ इष्टैर्दारैस्तथापुत्रैर्बन्धुभिर्वाकदाचन ॥ वियोगोना
स्यभविताशृण्वतःपठतोऽपिवा ॥ ४३ ॥ तस्यमन्वन्तरंब्रह्मन्वदतोममविस्तरात् ॥ श्रूयतांतत्रयश्चेन्द्रोयेचदेवास्तथर्षयः ॥ ४४ ॥ इति श्रीमार्कण्डे
यमहापुराण औत्तममन्वन्तरएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ मन्वन्तरेतृतीयेऽस्मिन्नौत्तमस्यप्रजापतेः ॥ देवानिन्द्र
मृषीन्भूपान्निबोधगदतोमम ॥१॥ स्वधामानस्तथादेवायथानामानुकारिणः ॥ सत्याख्यश्चद्वितीयोऽन्यस्त्रिदशानांतथागणः ॥ २ ॥ तृतीयेतुगणेदेवाः
शिवाख्यामुनिसत्तम ॥ शिवाःस्वरूपतस्तेतुश्रुताःपापप्रणाशनाः ॥ ३ ॥ प्रतर्दनाख्यश्चगणोदेवानांमुनिसत्तम ॥ चतुर्थस्तत्रकथितऔत्तमस्यान्तरे
मनोः ॥४॥ वशवर्तिनःपंचमेऽपिदेवास्तत्रगणेद्विज॥यथाख्यातस्वरूपास्तुसर्वेएवमहामुने॥५॥एतेदेवगणाःपंचस्मृतायज्ञभुजस्तथा ॥ मन्वन्तरेमनुश्रे

ष्टेसर्वेद्वादशकागणाः॥६॥तेषामिन्द्रोमहाभागस्त्रैलोक्यस्येश्वरोऽभवत्॥शतंक्रतूनामाहृत्यसुशान्तिर्नामनामतः॥७॥ यस्योपसर्गनाशायनामाक्षरविभूषिता॥अद्यापिमानवैर्गाथागीयतेतुमहीतले॥८॥सुशान्तिर्देवराट्कान्तःसुशान्तिंसंप्रयच्छति॥सहितःशिवसत्याद्यैस्तथैववशवर्तिभिः ॥९॥ अजःपरशुचिर्दिव्योमहाबलपराक्रमः ॥ पुत्रास्तस्यमनोरासन्विख्यातास्त्रिदशोपमाः ॥ १० ॥ तत्सूतिसम्भवैर्भूमिःपालिताभून्नरेश्वरैः ॥ यावन्मन्वन्तरंतस्यमनोरुत्तमतेजसः ॥ ११ ॥ चतुर्युगानांसंख्यातासाधिकाह्येकसप्ततिः ॥ कृतत्रेतादिसंज्ञानियान्युक्तानिपुरामया ॥ १२ ॥ स्वतेजसाहितपसोवशिष्ठस्यमहात्मनः ॥ तनयाश्चान्तरेतस्मिन्सप्तसप्तर्षयोऽभवन् ॥१३॥ तृतीयमेतत्कथितंतवमन्वन्तरंमया ॥ तामसस्यचतुर्थंतुमनोरन्तरमुच्यते ॥१४॥ वियोनिजन्मनोयस्ययशसाद्योतितंजगत् ॥ जन्मतस्यमनोर्ब्रह्मञ्छ्रूयतांगदतोमम ॥ १५ ॥ अतीन्द्रियमशेषाणांमनूनांचरितंतथा ॥ तथाजन्मापिविज्ञेयंप्रभावश्चमहात्मनाम् ॥ १६ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणऔत्तममन्वन्तरंनामसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ राजाभूद्भुविविख्यातःस्वराष्ट्रोनामवीर्यवान् ॥ अनेकयज्ञकृत्प्राज्ञःसंग्रामेष्वपराजितः ॥ १ ॥ तस्यायुःसुमहद्दत्तंसूर्येणसुमहाद्युतेः ॥ (पुराभगवताविप्रमंत्रिणाराधितेनवै ॥) पत्नीनांचशतंतस्यधन्यानामभवद्द्विज ॥ २ ॥ तस्यदीर्घायुषःपत्न्योनातिदीर्घायुषोमुने ॥ कालेनजग्मुर्निधनंभृत्यमन्त्रिजनास्तथा ॥ ३ ॥ सभार्याभिस्तथामुक्तोभृत्यैश्चसहजन्मभिः ॥ उद्विग्नचेताःसंप्रापवीर्यहानिमहर्निशम् ॥ ४ ॥ तंवीर्यहीनंनिभृतैर्भृत्यैस्त्यक्तंसुदुःखितम् ॥ अनन्तरोविमर्दाख्योराज्याच्च्यावितवांस्तदा ॥ ५ ॥ राज्याच्च्युतःसोऽपिवनंगत्वानिर्विण्णमानसः ॥ तपस्तेपेमहाभागोवितस्तापुलिनेस्थितः ॥ ६ ॥ ग्रीष्मेपंचतपाभूत्वावर्षास्वभ्रावकाशकः ॥ जलशायीचशिशिरेनिराहारोयतव्रतः ॥ ७ ॥ ततस्तपस्यतस्तस्यप्रावृट्कालेमहाप्लवः ॥ बभूवानुदिनंमेघैर्वर्षद्भिरनुसन्ततम् ॥ ८ ॥ नदिग्विज्ञायतेपूर्वादक्षिणावानपश्चिमा ॥ नोत्तरातमसासर्वमनुलिप्तमिवाभवत् ॥ ९ ॥ ततोऽतिपूरेणनृपःसनद्याप्रेरितस्तटम् ॥ प्रार्थयन्नपिनावापह्रियमाणोऽतिवेगिना ॥ १० ॥ अथदूरंजलौघेनह्रियमाणोमहीपतिः ॥ आससादजलेरौहींसपुच्छेजगृहेचताम् ॥११॥ तेनप्लवेनसययावूह्यमानोमहीतले ॥ इतश्चेतश्चान्धकारेआससादतटंततः ॥ १२॥ विस्तारिपङ्कमत्यर्थंदुस्तरंसनृपस्तरन् ॥ तथैवकृष्यमाणोन्यद्रम्यंवनमवापसः ॥ १३ ॥ तत्रान्धकारेसारौहीचकर्षवसुधाधिपम् ॥ पुच्छेलग्नंमहाभागंकृशंधमनिसन्ततम् ॥ १४ ॥ तस्याश्चस्पर्शसंभूतामवापमुदमुत्तमाम् ॥ सोऽन्धकारेभ्रमन्भूपोमदनाकृष्टमानसः ॥ १५ ॥ विज्ञायसानुरागंतंपृष्ठस्पर्शनतत्परम् ॥ नरेन्द्रंतंवृषस्यंतंसामृगीतमुवाचह ॥ १६ ॥ किंपृष्ठंवेपथुमताकरेणस्पृशसेमम ॥ अन्यथैवास्यकार्यस्यसञ्जातानृपतेगतिः ॥ १७ ॥ नास्थानेवामनोयातंनागम्याहंतवेश्वर ॥ किंतुत्व

त्सङ्गमेविघ्नमेषलोलःकरोतिमे ॥ १८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यामृग्याश्चजगतीपतिः ॥ जातकौतूहलोरौहीमिदंवचन
मब्रवीत् ॥ १९ ॥ कात्वंब्रूहिमृगीवाक्यंकथंमानुषवद्वदेत् ॥ कश्चैवलोलोयोविघ्नंत्वत्सङ्गेकुरुतेमम ॥ २० ॥ ॥ मृग्युवाच ॥ ॥ अहन्तेदयिता
भूपप्रागासमुत्पलावती ॥ भार्य्यांशताग्रमहिषीदुहितादृढधन्वनः ॥ २१ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ किन्तुयावत्कृतंकर्मयेनेमांयोनिमागता ॥ पतिव्र
ताधर्मपरासाचेत्थंकथमीदृशी ॥ २२ ॥ ॥ मृग्युवाच ॥ ॥ अहंपितृगृहेबालासखीभिःसहितावनम् ॥ रन्तुंगतादद्दर्शैकंमृगंमृग्यासमागतम् ॥ २३॥
ततःसमीपवर्तिन्यामयासाताडितामृगी ॥ मयात्रस्तागतान्यत्रक्रुद्धःप्राहततोमृगः ॥ २४ ॥ मूढेकिमेवंमत्तासिधिक्तेदौःशील्यमीदृशम् ॥ आधानका
लोयेनायंत्वयामेविफलीकृतः ॥ २५ ॥ वाचंश्रुत्वाततस्तस्यमानुषस्येवभाषतः ॥ भीतातमब्रुवंकोसीत्येतांयोनिमुपागतः ॥ २६ ॥ ततःसप्राहपुत्रो
ऽहमृषेर्निर्वृतिचक्षुषः ॥ सुतपानाममृग्यान्तुसाभिलाषोमृगोऽभवम् ॥ २७ ॥ इमांचानुगतःप्रेम्णावाञ्छितश्चानयावने ॥ त्वयावियोजितादुष्टेतस्मा
च्छापंददामिते ॥२८॥ मयाचोक्तंतवाज्ञानादपराधःकृतोमुने ॥ प्रसादंकुरुशापंमेनभवान्दातुमर्हति ॥२९॥ इत्युक्तःप्राहमांसोऽपिमुनिरित्थंमहीपते॥
नप्रयच्छामिशापंतेयद्यात्मानंददासिमे ॥ ३०॥ मयाचोक्तंमृगीनाहंमृगरूपधरावने ॥ लप्स्यसेऽन्यांमृगींतावन्मयिभावोनिवर्त्यताम् ॥३१॥ इत्युक्तः
कोपरक्ताक्षःसप्राहस्फुरिताधरः ॥ नाहंमृगीत्वयेत्युक्तंमृगीमूढेभविष्यसि ॥ ३२ ॥ ततोभृशंप्रव्यथिताप्रणम्यमुनिमब्रुवम् ॥ स्वरूपस्थमतिक्रुद्धंप्रसीदे
तिपुनःपुनः॥३३॥बालानभिज्ञावाक्यानांततःप्रोक्तमिदंमया॥ पितर्यसतिनारीभिर्व्रियतेहिपतिःस्वयम्॥३४॥सतितातेकथंचाहंवृणोमिमुनिसत्तम ॥
सापराधाथवापादौप्रसीदेशानमाम्यहम् ॥ ३५ ॥ प्रसीदेतिप्रसीदेतिप्रणतायांमहामते ॥ इत्थंलालप्यमानायाःसप्राहमुनिपुङ्गवः ॥ ३६ ॥ नभवत्य
न्यथाप्रोक्तंममवाक्यंकदाचन ॥ मृगीभविष्यसिमृतावनेऽस्मिन्नेवजन्मनि ॥ ३७ ॥ मृगत्वेचमहाबाहुस्तवगर्भमुपैष्यति ॥ लोलोनाममुनेःपुत्रः
सिद्धवीर्यस्यभाविनि ॥ ३८ ॥ जातिस्मराभवित्रीत्वंतस्मिन्गर्भमुपागते ॥ स्मृतिंप्राप्यतथावाचंमानुषीमीरयिष्यसि ॥ ३९ ॥ तस्मिञ्जातेमृग
त्वात्त्वंविमुक्तापतिनार्चिता ॥ लोकानवाप्स्यसिप्राप्यायेनदुष्कृतकर्मभिः ॥ ४० ॥ सोऽपिलोलोमहावीर्यःपितृशत्रून्निपात्यवै ॥ जित्वावसुन्ध
रांकृत्स्नांभविष्यतिततोमनुः ॥ ४१ ॥ एवंशापमहंलब्ध्वामृतातिर्य्यक्त्वमागता ॥ त्वत्संस्पर्शाच्चगर्भोऽसौसंभूतोजठरेमम ॥ ४२ ॥ अतोब्रवी
मिनास्थानेतवयातंमनोमयि ॥ नचाप्यगम्यागर्भस्थोलोलोविघ्नंकरोत्यसौ ॥ ४३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवमुक्तस्ततःसोऽपिराजाप्राप्यपरां
मुदम् ॥ पुत्रोममारीञ्जित्वेतिपृथिव्यांभवितामनुः ॥४४॥ ततस्तंसुषुवेपुत्रंसामृगीलक्षणान्वितम् ॥ तस्मिञ्जातेचभूतानिसर्व्वाणिप्रययुर्मुदम् ॥ ४५ ॥

विशेषतश्चराजासौपुत्रेजातेमहावने ॥ साविमुक्तामृगीशापात्प्रापलोकाननुत्तमान् ॥ ४६ ॥ ततस्तस्यर्षयःसर्वेसमेत्यमुनिसत्तम ॥ अवेक्ष्यभाविनीमृद्धिंनामचक्रुर्महात्मनः ॥ ४७ ॥ तामसींभजमानायांयोनिंमातर्यजायत ॥ तमसाचावृतेलोकेतामसोऽयंभविष्यति ॥ ४८ ॥ ततःसतामसस्तेनपित्रासंवर्द्धितोवने ॥ जातबुद्धिरुवाचेदंपितरंमुनिसत्तम ॥ ४९ ॥ कस्त्वंतातकथंवाहंपुत्रोमाताचकामम ॥ किमर्थमागतश्चत्वमेतत्सत्यंब्रवीहिमे ॥ ५० ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःपितायथावृत्तंस्वराज्यच्यावनादिकम् ॥ तस्याचष्टेमहाबाहुःपुत्रस्यजगतीपतिः ॥ ५१ ॥ श्रुत्वातत्सकलंसोऽपिसमाराध्यचभास्करम् ॥ अवापदिव्यान्यस्त्राणिससंहाराण्यशेषतः ॥ ५२ ॥ कृतास्त्रस्तानरीञ्जित्वापितुरानीयचान्तिकम् ॥ अनुज्ञातान्मुमोचाथसचस्वंधर्ममास्थितः ॥ ५३ ॥ पितापितस्यस्वाँल्लोकांस्तपोयज्ञसमार्जितान् ॥ विसृष्टदेहःसंप्राप्तोदृष्ट्वापुत्रमुखंसुखम् ॥ ५४ ॥ जित्वासमस्तांपृथिवींतामसाख्यःसपार्थिवः ॥ तामसाख्योमनुरभूत्तस्यमन्वन्तरंशृणु ॥ ५५ ॥ येदेवास्तत्पतिर्यश्चदेवेन्द्रोयेतथर्षयः ॥ येपुत्राश्चमनोस्तस्यपृथिवीपरिपालकाः ॥ ५६ ॥ सत्यास्तथान्येसुधियःसुरूपाहरयस्तथा ॥ एतेदेवगणास्तत्रसप्तविंशतिकामुने ॥ ५७ ॥ महाबलोमहावीर्य्यःशतयज्ञोपलक्षितः ॥ शिखिरिन्द्रस्तथातेषांदेवानामभवद्विभुः ॥ ५८ ॥ ज्योतिर्धर्मापृथुःकाव्यश्चैत्रोऽग्निर्वलकस्तथा ॥ पीवरश्चतथाब्रह्मन्सप्तसप्तर्षयोऽभवन् ॥ ५९ ॥ नरःक्षान्तिःशान्तदान्तजानुजङ्घादयस्तथा ॥ पुत्रास्तुतामसस्यासन्राजानःसुमहाबलाः ॥ ६० ॥ इत्येतत्तामसंविप्रमन्वन्तरमुदाहृतम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापितमसासनबाध्यते ॥ ६१ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेतामसमन्वन्तरएकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥

॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ पंचमोपिमनुर्ब्रह्मन्रैवतोनामविश्रुतः ॥ तस्योत्पत्तिंविस्तरशःशृणुष्वकथयामिते ॥ १ ॥ ऋषिरासीन्महाभागऋतवागितिविश्रुतः ॥ तस्यापुत्रस्यपुत्रोऽभूद्रेवत्यन्तेमहात्मनः ॥ २ ॥ सतस्यविधिवच्चक्रेजातकर्मादिकाःक्रियाः ॥ तथोपनयनादींश्चसचाशीलोऽभवन्मुने ॥ ३ ॥ यतःप्रभृतिजातोऽसौततःप्रभृतिसोप्यृषिः ॥ दीर्घरोगपरामर्शमवापमुनिपुङ्गवः ॥ ४ ॥ मातातस्यपरामार्तिंकुष्ठरोगादिपीडिता ॥ जगामसपिताचास्यचिन्तयामासदुःखितः ॥ ५ ॥ किमेतदितिसोऽप्यस्यपुत्रोऽप्यत्यन्तदुर्मतिः ॥ जग्राहभार्यामन्यस्यमुनिपुत्रस्यसंमुखीम् ॥ ६ ॥ ततोविषण्णमनसाऋतवागिदमुक्तवान् ॥ अपुत्रतामनुष्याणांश्रेयसेनकुपुत्रता ॥ ७ ॥ कुपुत्रोहृदयायासंसर्वदाकुरुतेपितुः ॥ मातुश्चस्वर्गसंस्थांश्चस्वपितॄन्पातयत्यधः ॥ ८ ॥ सुहृदांनोपकारायपितॄणांचनतृप्तये ॥ पित्रोर्दुःखायधिग्जन्मतस्यदुष्कृतकर्मणः ॥ ९ ॥ धन्यास्तेतनयायेषांसर्वलोकाभिसंमताः ॥ परोपकारिणःशान्ताःसाधुकर्मण्यनुव्रताः ॥ १० ॥ अनिर्वृतंतथामन्दंपरलोकपराङ्मुखम् ॥ नरकायनसद्गत्यैकुपुत्रालम्बिजन्मनः ॥ ११ ॥ करोति

सुहृदांदैन्यमहितानांतथासुदम् ॥ अकालेचजरांपित्रोः कुसुतः कुरुतेध्रुवम् ॥१२॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवंसोत्यन्तदुष्टस्यपुत्रस्यचरितैर्मुनिः ॥
दह्यमानमनोवृत्तिर्वृत्तंगर्गमपृच्छत ॥ १३ ॥ ॥ ऋतवागुवाच ॥ ॥ सुव्रतेनपुरावेदागृहीताविधिवन्मया ॥ समाप्यवेदान्विधिवत्कृतोदारपरिग्रहः
॥१४॥ सदारेणक्रियाःकार्याःश्रौताःस्मार्त्तावषट्क्रियाः ॥ नमेन्यूनाःकृताःकाश्चिद्यावदद्यमहामुने ॥१५॥ गर्भाधानविधानेननकाममनुरुध्यता ॥
पुत्रार्थंजनितश्चायंपुन्नाम्नोबिभ्यतामुने ॥ १६ ॥ सोयंकिमात्मदोषेणममदोषेणवामुने ॥ अस्मद्दुःखावहोजातोदौःशील्याद्बन्धुशोकदः ॥ १७ ॥
॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥ रेवत्यन्तेमुनिश्रेष्ठजातोऽयंतनयस्तव ॥ तेनदुःखायतेदुष्टेकालेयस्मादजायत ॥१८॥ नतेऽपचारोनैवास्यमातुर्नायंकुलस्यते ॥
तस्यदौःशील्यहेतुत्वंरेवत्यन्तमुपागतम् ॥१९॥ ॥ ऋतवागुवाच ॥ ॥ यस्मान्ममैकपुत्रस्यरेवत्यन्तसमुद्भवम् ॥ दौःशील्यमेतत्सातस्मात्पततामा
शुरेवती ॥ २० ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ तेनैवंव्याहृतेशापेरेवत्यृक्षंपपातह ॥ पश्यतःसर्वलोकस्यविस्मयाविष्टचेतसः ॥२१॥ रेवत्यृक्षंचपतितंकुमु
दाद्रौसमन्ततः ॥ भासयामाससहसावनकन्दरनिर्झरान् ॥ २२ ॥ कुमुदाद्रिश्चतत्पातात्ख्यातोरैवतकोऽभवत् ॥ अतीवरम्यःसर्वस्यांपृथिव्यांपृथि
वीधरः ॥ २३ ॥ तस्यर्क्षस्यतुयाकान्तिर्जातापङ्कजिनीसरः ॥ ततोजज्ञेतदाकन्यारूपेणातीवशोभना ॥ २४ ॥ रेवतीकान्तिसम्भूतांतांदृष्ट्वाप्रमुचोमु
निः ॥ तस्यानामचकारेत्थंरेवतीनामभामुरे ॥ २५ पोषयामासचैवैतांस्वाश्रमाभ्याशसम्भवाम् ॥ प्रमुचःसमहाभागस्तस्मिन्नेवमहाचले ॥२६॥
तांतुयौवनिनींदृष्ट्वाकन्यकांरूपशालिनीम् ॥ समुनिश्चिन्तयामासकोऽस्याभर्ताभवेदिति ॥ २७ ॥ एवंचिन्तयतस्तस्ययुयौकालोमहान्मुने ॥ नचा
ससादसदृशंवरंतस्यामहामुनिः ॥२८॥ ततस्तस्यावरंप्रष्टुमग्निंसप्रमुचोमुनिः ॥ विवेशवह्निशालांवैपृष्टस्तंप्राहहव्यभुक् ॥ २९ ॥ महाबलोमहावीर्यः
प्रियवाग्धर्मवत्सलः ॥ दुर्गमोनामभविताभर्त्ताह्यस्यामहीपतिः ॥३०॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ अनन्तरश्चमृगयाप्रसङ्गेनागतोमुने ॥ तस्याश्रमप
दंधीमान्दुर्गमःसनराधिपः ॥ ३१ ॥ प्रियव्रतान्वयभवोमहाबलपराक्रमः ॥ पुत्रोविक्रमशीलस्यकालिन्दीजठरोद्भवः ॥३२॥ सप्रविश्याश्रमपदंतांत
न्वींजगतीपतिः ॥ अपश्यमानस्तमृषिंप्रियेत्यामन्त्र्यपृष्टवान् ॥ ३३ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ क्वगतोभगवानस्मादाश्रमान्मुनिपुङ्गवः ॥ तंप्रणंतुमिहे
च्छामितत्त्वंप्रब्रूहिशोभने ॥ ३४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ अग्निशालांगतोविप्रस्तच्छ्रुत्वातस्यभाषितम् ॥ प्रियेत्यामन्त्रणंचैवनिश्चक्रामत्वरा
न्वितः ॥ ३५ ॥ सददर्शमहात्मानंराजानंदुर्गमंमुनिः ॥ नरेन्द्रचिह्नसहितंप्रश्रयावनतंपुरः ॥ ३६ ॥ तस्मिन्दृष्टेततःशिष्यमुवाचसतुगौतमम् ॥
गौतमानीयतांशीघ्रमर्घोऽस्यजगतीपतेः ॥ ३७ ॥ एकस्तावदयंभूपश्चिरकालादुपागतः ॥ जामाताचविशेषेणयोग्योऽर्घस्यमतोमम ॥ ३८ ॥

॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःसचिन्तयामासराजाजामातृकारणम् ॥ विवेदचनतन्मौनीजगृहेऽर्घंचतन्नृपः ॥ ३९ ॥ तमासनगतंविप्रोगृहीतार्घंमहामुनिः ॥ स्वागतंप्राहराजेन्द्रमपितेकुशलंगृहे ॥ ४० ॥ कोशेबलेऽथमित्रेषुभृत्यामात्येनरेश्वर ॥ तथात्मनिमहाबाहोयत्तत्सर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ ॥ ४१ ॥ पत्नीचतेकुशलिनीयतएवानुतिष्ठति ॥ पृच्छाम्यस्यास्ततोनाहंकुशलिन्योऽपरास्तव ॥ ४२ ॥ राजोवाच ॥ ॥ त्वत्प्रसादादकुशलंनकचिन्ममसुव्रत ॥ जातकौतूहलश्चास्मिममभार्य्यात्रकामुने ॥ ४३ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ रेवतीसुमहाभागात्रैलोक्यस्यापिसुन्दरी ॥ तवभार्य्यावरारोहातांत्वंराजन्नवेत्सिकिम् ॥ ४४ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ सुभद्रांशान्ततनयांकावेरीतनयांविभाम् ॥ सुराष्ट्रजांसुजातांचकदम्बांचवरूथजाम् ॥ ४५ ॥ विपाठांनन्दिनींचैववेद्मिभार्यागृहेद्विज ॥ तिष्ठन्तिमेनभगवन्नेवतींवेद्मिकान्वियम् ॥ ४६ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ प्रियेतिसाम्प्रतंयेयंत्वयोक्तावरवर्णिनी ॥ किंविस्मृतंतेभूपालश्लाघ्येयंगृहिणीतव ॥ ४७ ॥ राजोवाच ॥ ॥ सत्यमुक्तंमयाकिन्तुभावोदुष्टोनमेमुने ॥ नात्रकोपंभवान्कर्तुमर्हत्यस्मासुयाचितः ॥ ४८ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ यत्त्वंब्रवीषिभूपालनभावस्तवदूषितः ॥ व्याजहारभवानेतद्वह्निनानृपचोदितः ॥ ४९ ॥ मयापृष्टोहुतवहःकोऽस्याभर्त्तेतिपार्थिव ॥ भवितातेनचाप्युक्तोभवानेवाद्यवैवरः ॥ ५० ॥ तद्गृह्यतांमयादत्तातुभ्यंकन्यानराधिप ॥ प्रियेत्यामन्त्रिताचेयंविचारंकुरुषेकथम् ॥ ५१ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततोऽसावभवन्मौनीतेनोक्तःपृथिवीपतिः ॥ ऋषिस्तथोद्यतःकर्तुंतस्यावैवाहिकंविधिम् ॥ ५२ ॥ तमुद्यतंसापितरंविवाहायमहामुने ॥ उवाचकन्यायत्किंचित्प्रश्रयावनतानना ॥ ५३ ॥ यदिमेप्रीतिमांस्तातप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ रेवत्यृक्षेविवाहंमेतत्करोतुप्रसादितः ॥ ५४ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ रेवत्यृक्षंनवैभद्रेचन्द्रयोगिव्यवस्थितम् ॥ अन्यानिसन्तिऋक्षाणिसुभ्रुवैवाहिकानिते ॥ ५५ ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ ताततेनविनाकालोविफलःप्रतिभातिमे ॥ विवाहोविफलेकालेमद्विधायाः कथंभवेत् ॥ ५६ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ ऋतवागितिविख्यातस्तपस्वीरेवतींप्रति ॥ चकारकोपंक्रुद्धेनतेनर्क्षंविनिपातितम् ॥ ॥ ५७ ॥ मयाचास्मैप्रतिज्ञाताभार्येतिमदिरेक्षणा ॥ नचेच्छसिविवाहंत्वंसंकटंनःसमागतम् ॥ ५८ ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ ऋतवाक्समुनिस्तातकिमेवंतप्तवांस्तपः ॥ नत्वयाममतातेनब्रह्मबन्धोःसुतास्मिकिम् ॥ ५९ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ ब्रह्मबन्धोःसुतानत्वंबालेनैवतपस्विनः ॥ सुतात्वंममयोदेवान्कर्त्तुमन्यान्समुत्सहे ॥ ६० ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ तपस्वीयदिमेतातस्तत्किमृक्षमिदंदिवि ॥ समारोप्यविवाहोमेतदृक्षेक्रियतेनतु ॥ ६१ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ एवंभवतुभद्रन्तेभद्रेप्रीतिमतीभव ॥ आरोपयामीन्दुमार्गे रेवत्यृक्षकृतेतव ॥ ६२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥

ततस्तपःप्रभावेणरेवत्यृक्षंमहामुनिः ॥ यथापूर्वन्तथाचक्रेसोमयोगिद्विजोत्तम ॥ ६३ ॥ विवाहंचैवदुहितुर्विधिवन्मन्त्रयोगिनम् ॥ निष्पाद्यप्रीतिमा
न्भूयोजामातरमथाब्रवीत् ॥ ६४ ॥ ऋषिरुवाच ॥ औद्वाहिकंतेभूपालकथ्यतांकिंददाम्यहम् ॥ दुर्लभ्यमपिदास्यामिममाप्रतिहतंतपः ॥ ६५ ॥
॥ राजोवाच ॥ ॥ मनोःस्वायम्भुवस्याहमुत्पन्नःसन्ततौमुने ॥ मन्वन्तराधिपंपुत्रंत्वत्प्रसादाद्वृणोम्यहम् ॥ ६६ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥
भविष्यत्येषतेकामोमनुस्त्वत्तनयोमहीम् ॥ सकलांभोक्ष्यतेभूपधर्मविच्चभविष्यति ॥ ६७ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ तामादायततोभूपः स्वमेवनगरं
ययौ ॥ तस्मादजायतसुतोरेवत्यांरैवतोमनुः ॥ ६८ ॥ समेतःसकलैर्धर्मैर्मानवैरपराजितः ॥ विज्ञाताखिलशास्त्रार्थोवेदविद्यार्थशास्त्रवित् ॥ ६९ ॥
तस्यमन्वन्तरेदेवान्मुनिदेवेन्द्रपार्थिवान् ॥ कथ्यमानान्मयाब्रह्मन्निबोधसुसमाहितः ॥ ७० ॥ सुमेधसस्तत्रदेवास्तथाभूतनयाद्विज ॥ वैकुण्ठश्चामि
ताभाश्चचतुर्दशचतुर्दश ॥ ७१ ॥ तेषांदेवगणानांतुचतुर्णामपिचेश्वरः ॥ नाम्नाविभुरभूदिन्द्रःशतयज्ञोपलक्षकः ॥ ७२ ॥ हिरण्यलोमावेदश्रीरूर्ध्व
बाहुस्तथापरः ॥ वेदबाहुःसुधामाचपर्जन्यश्चमहामुनिः ॥ ७३ ॥ वसिष्ठश्चमहाभागोवेदवेदांगपारगः ॥ एतेसप्तर्षयश्चासन्रैवतस्यान्तरेमनोः ॥ ७४ ॥
बलबन्धुर्महावीर्यःसुयष्टव्यस्तथापरः ॥ सत्यकाद्यास्तथैवासन्रैवतस्यमनोःसुताः ॥ ७५ ॥ रैवतान्तास्तुमनवः कथितायेमयातव ॥ स्वायम्भुवाश्र
याह्येतेस्वारोचिषमृतेमनुम् ॥ ७६ ॥ (यएषांशृणुयान्नित्यंपठेदाख्यानमुत्तमम् ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योलोकंप्राप्नोत्यभीप्सितम्)॥ ७७ ॥ इति श्रीमा
र्कण्डेयमहापुराणेरैवतमन्वन्तरेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इत्येतत्कथितंतुभ्यंपंचमंमन्वन्तरंमया ॥ चाक्षुषस्यमनोः
षष्ठंश्रूयतामिदमन्तरम् ॥ १ ॥ अन्यजन्मनिजातोऽसौचक्षुषःपरमेष्ठिनः ॥ चाक्षुषत्वमतस्तस्यजन्मन्यस्मिन्नपिद्विज ॥ २ ॥ (अनमित्रस्यराज
र्षेर्भद्राभार्यामहात्मनः ॥ जज्ञेसुतंसुविद्वांसंशुचिंजातिस्मरंविभुम् ॥ ३ ॥ जातंमातानिजोत्सङ्गेस्थितमुल्लाप्यतंपुनः ॥ परिष्वजतिहार्देनपुनरुल्ला
पयत्यथ ॥ ४ ॥ जातिस्मरःसजातोवैमातुरुत्सङ्गमास्थितः ॥ जहासतंतदामातासंक्रुद्धावाक्यमब्रवीत् ॥ ५ ॥ भीतास्मिकिमिदंवत्सहासोयद्वदने
तव ॥ अकालबोधःसञ्जातःकच्चित्पश्यसिशोभनम् ॥ ६ ॥ (तन्मातुर्वचनंश्रुत्वाप्रहस्येदमथाब्रवीत्) ॥ पुत्रउवाच ॥ मामत्तुमिच्छतिपुरोमार्जा
रीकिंनपश्यसि ॥ अन्तर्द्धानगताचेयंद्वितीयाजातहारिणी ॥ ७ ॥ पुत्रप्रीत्याचभवतीसहार्दामामवेक्षती ॥ उल्लाप्योल्लाप्यबहुशः परिष्वजतिमां
यतः ॥ ८ ॥ उद्भूतपुलकास्नेहसम्भवास्राविलेक्षणा ॥ ततोममागतोहासःशृणुचाप्यत्रकारणम् ॥ ९ ॥ स्वार्थेप्रसक्तामार्जारीप्रसक्तंमामवेक्षते ॥ तथा
न्तर्द्धानगाचैवद्वितीयाजातहारिणी ॥ १० ॥ स्वार्थायस्निग्धहृदयेयथैवैतेममोपरि ॥ प्रवृत्तेस्वार्थमास्थायतथैवप्रतिभासिमे ॥ ११ ॥ किन्तुमदुपभो

गायमार्ज्जारीजातहारिणी ॥ त्वन्तुक्रमेणोपभोग्यंमत्तःफलमभीप्ससि ॥ १२ ॥ नमांजानासिकोप्ययंनचैवोपकृतंमया ॥ सङ्गतंनातिकालीनंपंच
सप्तदिनात्मकम् ॥ १३ ॥ तथापिस्निह्यसेसास्रापरिष्वजसिचाप्यति ॥ तातेतिवत्सभद्रेतिनिर्व्यलीकंब्रवीषिमाम् ॥ १४ ॥ मातोवाच ॥ नत्वाहमुप
कारार्थंवत्सप्रीत्यापरिष्वजे ॥ नचेदेतद्भवत्प्रीत्यैपरित्यक्तास्म्यहंत्वया ॥ १५ ॥ स्वार्थोमयापरित्यक्तोयस्त्वत्तोमेभविष्यति ॥ इत्युक्त्वासातमुत्सृ
ज्यनिष्क्रान्तासूतिकागृहात् ॥ १६ ॥ जडाङ्गबाह्यकरणंशुद्धान्तःकरणात्मकम् ॥ जहारतंपरित्यक्तंसातदाजातहारिणी ॥ १७ ॥ साहित्वातंतदा
बालंविक्रान्तस्यमहीभृतः ॥ प्रसूतपत्नीशयनेन्यस्यतस्याददेसुतम् ॥ १८ ॥ तमप्यन्यगृहेनीत्वागृहीत्वातस्यचात्मजम् ॥ तृतीयंभक्षयामाससाक्र
माज्जातहारिणी ॥ १९ ॥ हृत्वाहृत्वातृतीयंतुभक्षयत्यतिनिर्घृणा ॥ करोत्यनुदिनंसातुपरिवर्तंतथान्ययोः ॥ २० ॥ विक्रान्तोऽपिततस्तस्य
सुतस्यैवमहीपतिः ॥ कारयामाससंस्कारान्राजन्यस्यभवन्तिये ॥ २१ ॥ आनन्देतिचनामास्यपिताचक्रेविधानतः ॥ मुदापरमयायुक्तोविक्रान्तःसन
राधिपः ॥ २२ ॥ कृतोपनयनंतंतुगुरुराहकुमारकम् ॥ जनन्याःप्रागुपस्थानंक्रियतांचाभिवादनम् ॥ २३ ॥ सगुरोस्तद्वचःश्रुत्वाविहस्यैवमथा
ब्रवीत् ॥ आनंदउवाच ॥ ॥ वंद्यामेकतमामाताजननीपालनीतुकिम् ॥ २४ ॥ गुरुरुवाच ॥ ॥ नन्वियंतेमहाभागजनित्रीजारुजात्म
जा ॥ विक्रान्तस्याग्रमहिषीहैमिनीनामनामतः ॥ २५ ॥ आनन्दउवाच ॥ ॥ इयंजनित्रीचैत्रंस्यविशालग्रामवासिनः ॥ विप्राग्र्यबोधपुत्रस्य
योस्यांजातोन्यतोगतः ॥ २६ ॥ ॥ गुरुरुवाच ॥ ॥ कुतस्त्वंकथयानन्दचैत्रःकोवात्वयोच्यते ॥ संकटंमहदाभातिक्जातोऽत्रब्रवीषिकिम् ॥
॥ २७ ॥ ॥ आनन्दउवाच ॥ ॥ जातोऽहमनमित्रस्यक्षत्रियस्यगृहेद्विज ॥ तत्पत्न्यांगिरिभद्रायामाददेजातहारिणी ॥ २८ ॥ तयात्रमुक्तोहै
मिन्यागृहीत्वाचसुतंचसा ॥ बोधस्यद्विजमुख्यस्यगृहेनीतवतीपुनः ॥ २९ ॥ भक्षयामासचसुतंतस्यबोधद्विजन्मनः ॥ सतत्रद्विजसंस्कारैः
संस्कृतोहैमिनीसुतः ॥ ३० ॥ वयमत्रमहाभागसंस्कृतागुरुणात्वया ॥ मयातववचःकार्य्यमुपैमिकतमांगुरो ॥ ३१ ॥ ॥ गुरुरुवाच ॥ ॥
अतीवगहनंवत्ससंकटंमहदागतम् ॥ नवेद्मिकिंचिन्मोहेनभ्रमन्तीवहिबुद्धयः ॥ ३२ ॥ ॥ आनन्दउवाच ॥ ॥ मोहस्यावसरःकोऽत्रज
गत्येवंव्यवस्थिते ॥ कःकस्यपुत्रोविप्रर्षेकोवाकस्यनबान्धवः ॥ ३३ ॥ आरभ्यजन्मनोनृणांसम्बन्धित्वमुपैतियः ॥ अन्यसंबंधिनोविप्रमृ
त्युनासन्निवर्तिताः ॥ ३४ ॥ अत्रापिजातस्यसतःसम्बन्धोयोऽस्यबान्धवैः ॥ सोप्यस्तमन्तेदेहस्यप्रयात्येषोऽखिलक्रमः ॥ ३५ ॥ अतोब्रवीमि
संसारेवसतःकोनबान्धवः ॥ कोवापिसततंबन्धुःकिंवोविभ्राम्यतेमतिः ॥ ३६ ॥ पितृद्वयंमयाप्राप्तमस्मिन्नेवहिजन्मनि ॥ मातृद्वयंचाकिंचि

त्रंयदन्यदेहसम्भवे ॥ ३७ ॥ सोऽहंतपःकरिष्यामित्वयायोह्यस्यभूपतेः ॥ विशालग्रामतःपुत्रश्चैत्रआनीयतामिह ॥ ३८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥
ततःसविस्मितोराजासभार्य्यःसहबन्धुभिः ॥ तस्मान्निवर्त्यममतामनुमेनेवनायतम् ॥ ३९ ॥ चैत्रमानीयतनयंराज्ययोग्यंचकारसः ॥ संमान्यब्राह्म
णंयेनपुत्रबुद्ध्यासपालितः ॥ ४० ॥ सोऽप्यानन्दस्तपस्तेपेबालएवमहावने ॥ कर्मणांक्षपणार्थायविमुक्तेःपरिपन्थिनाम् ॥ ४१ ॥ तपस्यन्तंततस्तंच
प्राहदेवःप्रजापतिः ॥ किमर्थंतप्यसेवत्सतपस्तीव्रंवदस्वतत् ॥ ४२ ॥ ॥ आनन्दउवाच ॥ आत्मनःशुद्धिकामोऽहंकरोमिभगवंस्तपः ॥ बन्धायमम
कर्माणियानितत्क्षपणोन्मुखः ॥ ४३ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ क्षीणाधिकारोभवतिमुक्तियोग्योनकर्मवान् ॥ सत्त्वाधिकारवान्मुक्तिमवाप्स्यतिततो
भवान् ॥ ४४ ॥ भवतामनुनाभाव्यंषष्ठेनव्रजतत्कुरु ॥ अलंतेतपसातस्मिन्कृतेमुक्तिमवाप्स्यसि ॥ ४५ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोब्र
ह्मणासोऽपितथेत्युक्त्वामहामतिः ॥ तत्कर्माभिमुखोयस्तुतपसोविरराम्ह ॥ ४६ ॥ चाक्षुषेत्याहतंब्रह्मातपसोविनिवर्तयन् ॥ पूर्वनाम्नाबभूवाथप्रख्या
तश्चाक्षुषोमनुः ॥ ४७ ॥ उपयेमेविदर्भांससुतामुग्रस्यभूभृतः ॥ तस्यांचोत्पादयामासपुत्रान्प्रख्यातविक्रमान् ॥ ४८ ॥ तस्यमन्वन्तरेशस्ययेऽन्तरे
त्रिदशाद्विज ॥ येचर्षयस्तथैवेन्द्रोयेसुताश्चास्यताञ्छृणु ॥ ४९ ॥ आप्यानामसुरास्तत्रतेषामेकोऽष्टकोगणः ॥ प्रख्यातकर्मणांविप्रयज्ञेहव्यभुजामय
म् ॥ ५० ॥ प्रख्यातबलवीर्य्याणांप्रभामण्डलदुर्द्दृशाम् ॥ द्वितीयश्चप्रसूताख्योदेवानामष्टकोगणः ॥ ५१ ॥ तथैवाष्टकएवान्योभव्याख्योदेवतागणः ॥
चतुर्थश्चगणस्तत्रयूथगाख्यस्तथाष्टकः ॥ ५२ ॥ लेखसंज्ञास्तथैवान्येतत्रमन्वन्तरेद्विज ॥ पंचमेचगणेदेवास्तत्संज्ञाह्यमृताशिनः ॥ ५३ ॥ शतंक्रतू
नामाहृत्ययस्तेषामधिपोभवत् ॥ मनोजवस्तथैवेन्द्रःसंख्यातोयज्ञभागभुक् ॥ ५४ ॥ सुमेधाविरजाश्चैवहविष्मानुन्नतोमधुः ॥ अतिनामासहिष्णुश्च
सप्तासन्निितिचर्षयः ॥ ५५ ॥ उरूपुरुशतद्युम्नप्रमुखाः सुमहाबलाः ॥ चाक्षुषस्यमनोःपुत्राःपृथिवीपतयोभवन् ॥ ५६ ॥ एतत्तेकथितंषष्ठंमयामन्वन्त
रंद्विज ॥ चाक्षुषस्यतथाजन्मचरितंचमहात्मनः ॥ ५७ ॥ साम्प्रतंवर्त्ततेयोऽयंनाम्नावैवस्वतोमनुः॥ सप्तमोयेन्तरेतस्यदेवाद्यास्ताञ्छृणष्वमे ॥ ५८ ॥
(यइदंकीर्तयेद्धीमांश्चाक्षुषस्यांतरंभुवि ॥ शृणुतेचलभेत्पुत्रानारोग्यमुखसंपदम्) ॥ ५९ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेषष्ठमन्वन्तरंनामत्रिस
प्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ मार्त्तण्डस्यरवेर्भार्यातनयाविश्वकर्मणः ॥ संज्ञानाममहाभागतस्यांभानुरजीजनत् ॥ १ ॥
मनुंप्रख्यातयशसमनेकज्ञानपारगम् ॥ विवस्वतःसुतोयस्मात्तस्माद्वैवस्वतस्तुसः ॥ २ ॥ संज्ञाचरविणादृष्टानिमीलयतिलोचने ॥ यतस्ततःसरो
षोऽर्कःसंज्ञांनिष्ठुरमब्रवीत् ॥ ३ ॥ मयिदृष्टेसदायस्मात्कुरुषेनेत्रसंयमम् ॥ तस्माज्जनिष्यसेमूढेप्रजासंयमनंयमम् ॥ ४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥

ततः साचपलांदृष्टिंदेवीचक्रेभयाकुला ॥ विलोलितदृशंदृष्ट्वापुनराहचतांरविः ॥ ५ ॥ यस्माद्विलोलितादृष्टिर्मयिदृष्टेत्वयाधुना ॥ तस्माद्विलोलांतन यांनदींत्वंप्रसविष्यसि॥ ६ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततस्तस्यांतुसंजज्ञेभर्तृशापेनतेनवै ॥ यमश्चयमुनाचेयंप्रख्यातासुमहानदी ॥ ७ ॥ सापि संज्ञारवेस्तेजःसेहेदुःखेनभामिनी ॥ असहन्तीचसातेजश्चिन्तयामासवैतदा ॥ ८ ॥ किंकरोमिक्कगच्छामिक्कगतायाश्चनिर्वृतिः ॥ भवेन्ममकथंभ र्ताकोपमर्कश्चनैष्यति ॥ ९ ॥ इतिसंचिन्त्यबहुधाप्रजापतिसुतातदा ॥ बहुमेनेमहाभागापितृसंश्रयमेवसा ॥ १० ॥ ततःपितृगृहेगंतुंकृतबुद्धिर्यशस्वि नी॥छायामयीमात्मतनुंनिर्ममेदयितांरवेः ॥११ ॥ तांचोवाचत्वयावेश्मन्यत्रभानोर्यथामया ॥ तथासम्यगपत्येषुवर्तितव्यंयथारवौ ॥ १२ ॥ पृष्ट यापिनवाच्यंतेतथैतद्गमनंमम ॥ सैवास्मिन्नामसंज्ञेतिवाच्यमेतत्सदावचः ॥ १३ ॥ ॥ छायासंज्ञोवाच ॥ ॥ आकेशग्रहणाद्देविआशापाच्चवचस्तव ॥ करिष्येकथयिष्यामिवृत्तंतुशापकर्षणात् ॥१४॥इत्युक्तासातदादेवीजगामभवनंपितुः ॥ ददर्शतत्रत्वष्टारंतपसाधूतकल्मषम् ॥ १५ ॥ बहुमानाच्चतेना पिपूजिताविश्वकर्मणा ॥ तस्यौपितृगृहेसातुकंचित्कालमनिन्दिता ॥ १६ ॥ ततस्तांप्राहचार्वङ्गींपितानातिचिरोषिताम् ॥ स्तुत्वाचतनयांप्रेमबहु मानपुरःसरम् ॥ १७ ॥ त्वांतुमेपश्यतोवत्सेदिनानिसुबहून्यपि ॥ मुहूर्तार्द्धसमानिस्युःकिन्तुधर्मोविलुप्यते ॥ १८ ॥ बान्धवेषुचिरंवासोनारीणांन यशस्करः ॥ मनोरथोबान्धवानांनार्य्याभर्तृगृहेस्थितिः ॥ १९ ॥ सात्वंत्रैलोक्यनाथेनभर्त्रासूर्य्येणसङ्गता ॥ पितृगेहेचिरंकालंवस्तुंनार्हसिपुत्रिके ॥ २० ॥ सात्वंभर्तृगृहंगच्छतुष्टोऽहंपूजितासिमे ॥ पुनरागमनंकार्यंदर्शनायशुभेमम ॥२१॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्तासातदापित्रातथेत्युक्त्वा चसामुने ॥ संपूजयित्वापितरंजगामाथोत्तरान्कुरून् ॥२२॥ सूर्यतापमनिच्छन्तीतेजसस्तस्यबिभ्यती॥ तपश्चचारतत्रापिवडवारूपधारिणी ॥२३॥ संज्ञेयमितिमन्वानोद्वितीयायामहस्पतिः ॥ जनयामासतनयौकन्यांचैकांमनोरमाम् ॥ २४ ॥ छायासंज्ञात्वपत्येषुयथास्वेष्वतिवत्सला ॥ तथानसं ज्ञाकन्यायांपुत्रयोश्चान्ववर्त्तत ॥ २५ ॥ लालनाद्युपभोगेषुविशेषमनुवासरम् ॥ मनुस्तत्क्षान्तवानस्यायमस्तस्यानचक्षमे ॥२६॥ ताडनायचवैकोपा त्पादस्तेनसमुद्यतः ॥ तस्याःपुनःक्षांतिमतानतुदेहेनिपातितः ॥२७॥ ततःशशापतंकोपाच्छायासंज्ञायमंद्विज ॥ किंचित्प्रस्फुरमाणोष्ठीविचलत्पाणि पल्लवा ॥२८॥ पितुःपत्नीममर्य्यादंयन्मांतर्जयसेपदा ॥ भुवितस्मादयंपादस्तवाद्यैवपतिष्यति ॥ २९ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यंयमः शापंमात्रादत्तंभयातुरः ॥ अभ्येत्यपितरंप्राहप्रणिपातपुरःसरम् ॥ ३० ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ तातैतन्महदाश्चर्य्यंनदृष्टमितिकेनचित् ॥ माताव

त्सल्यमुत्सृज्यशापंपुत्रेप्रयच्छति ॥ ३१ ॥ यथामनुर्ममाचष्टेनेयंमातातथामम ॥ विगुणेष्वपिपुत्रेषुनमाताविगुणाभवेत् ॥ ३२ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥
यमस्यैतद्वचःश्रुत्वाभगवांस्तिमिरापहः ॥ छायासंज्ञांसमाहूयपप्रच्छक्वगतेतिसा ॥ ३३ ॥ साचाहतनयात्वष्टुरहंसंज्ञाविभावसो ॥ पत्नीतवत्वया
पत्यान्येतानिजनितानिमे ॥ ३४ ॥ इत्थंविवस्वतःसातुबहुशःपृच्छतोयदा ॥ नाचचक्षेततःक्रुद्धोभास्वांस्तांशप्तुमुद्यतः ॥ ३५ ॥ ततःसाकथया
मासयथावृत्तंविवस्वतः ॥ विदितार्थश्चभगवाञ्जगामत्वष्टुरालयम् ॥ ३६ ॥ ततःसपूजयामासतदात्रैलोक्यपूजितम् ॥ भास्वन्तंपरयाभक्त्यानिजगे
हमुपागतम् ॥ ३७ ॥ संज्ञांपृष्टस्तदातस्मैकथयामासविश्वकृत् ॥ आगतैवेहमेवेश्मभवतःप्रेषितेतिवै ॥ ३८ ॥ दिवाकरःसमाधिस्थोवडवारूपधारि
णीम् ॥ तपश्चरन्तींदहशेउत्तरेषुकुरुष्वथ ॥ ३९ ॥ सौम्यमूर्तिःशुभाकारोममभर्त्ताभवेदिति ॥ अभिसन्धिश्चतपसोबुबुधेऽस्यादिवाकरः ॥ ४० ॥
शातनंतेजसोमेऽद्यक्रियतामितिभास्करः ॥ तंचाहविश्वकर्माणंसंज्ञायाःपितरंद्विज ॥ ४१ ॥ संवत्सरभ्रमेस्तस्यविश्वकर्मारवेस्ततः ॥ तेजसःशात
नंचक्रेस्तूयमानश्चदैवतैः ॥ ४२ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेवैवस्वतमन्वन्तरेचतुःसप्ततितमोध्यायः ॥७४॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततस्तंतु
ष्टुवुर्देवास्तथादेवर्षयोरविम् ॥ वाग्भिरीड्यमशेषस्यत्रैलोक्यस्यसमागताः ॥ १ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ नमस्तेऋक्स्वरूपायसामरूपायतेनमः ॥ यजुः
स्वरूपरूपायसाम्नांधामवतेनमः॥२॥ ज्ञानैकधामभूतायनिर्धूततमसेनमः ॥ शुद्धज्योतिःस्वरूपायविशुद्धायामलात्मने ॥ ३ ॥ (चक्रिणेशंखिनेधाम्ने
शार्ङ्गिणेपद्मिनेनमः ॥) वरिष्ठायवरेण्यायपरस्मैपरमात्मने ॥ नमोऽखिलजगद्व्यापिस्वरूपायात्ममूर्त्तये ॥ ४ ॥ सर्वकारणभूतायनिष्ठायैज्ञानचेत
साम् ॥ ५ ॥ नमःसूर्य्यस्वरूपायप्रकाशात्मस्वरूपिणे ॥ भास्करायनमस्तुभ्यंतथादिनकृतेनमः ॥ ६ ॥ शर्वरीहेतवेचैवसन्ध्याज्योत्स्नाकृतेनमः ॥
त्वंसर्वमेतद्भगवञ्जगदुद्भ्रमतात्वया ॥ ७ ॥ भ्रमत्याविद्धमखिलंब्रह्माण्डंसचराचरम् ॥ त्वदंशुभिरिदंस्पृष्टंसर्वंसंजायतेशुचि ॥ ८ ॥ क्रियतेत्वत्करैः
स्पर्शाज्जलादीनांपवित्रता ॥ होमदानादिकोधर्मोनोपकारायजायते ॥ ९ ॥ तावद्यावन्नसंयोगिजगदेतत्त्वदंशुभि ॥ ऋचस्तेसकलाह्येतायजूंष्येता
निचान्यतः ॥ १० ॥ सकलानिचसामानिनिपतन्तित्वदङ्गतः ॥ ऋङ्मयस्त्वंजगन्नाथत्वमेवचयजुर्मयः ॥ ११ ॥ यतःसाममयश्चैवततोनाथत्रयी
मयः ॥ त्वमेवब्रह्मणोरूपंपरंचापरमेवच ॥ १२ ॥ मूर्त्तामूर्त्तस्तथासूक्ष्मःस्थूलरूपस्तथास्थितः ॥ निमेषकाष्ठादिमयःकालरूपःक्षयात्मकः ॥ प्रसीद
स्वेच्छयारूपंस्वतेजःशमनंकुरु ॥ १३ ॥ (इदंस्तोत्रवरंरम्यंश्रोतव्यंश्रद्धयानरैः ॥ शिष्योभूत्वासमाधिस्थोदत्त्वादेयंगुरोरपि ॥ १४ ॥) मार्कण्डेय

उवाच ॥ ॥ एवंसंस्तूयमानस्तुदेवैर्देवर्षिभिस्तथा ॥ मुमोचस्वंतदातेजस्तेजसांराशिरव्ययः ॥ १५ ॥ यत्तस्यऋङ्मयंतेजोभवितातेनमेदिनी ॥ यजुर्मयेनापिदिवंस्वर्गः साममयंरवेः ॥ १६ ॥ शातितास्तेजसोभागायेत्वष्ट्राद्दशपंचच ॥ त्वष्ट्रैवतेनशर्वस्यकृतंशूलंमहात्मना ॥ १७ ॥ चक्रंविष्णोर्वसूनांचशंकवोथसुदारुणाः ॥ पावकस्यतथाशक्तिःशिबिकाधनदस्यच ॥१८॥ अन्येषामसुरारीणामस्त्राण्युग्राणियानिवै ॥ यक्षविद्याधराणाञ्च तानिचक्रेसविश्वकृत् ॥ १९ ॥ ततश्चषोडशंभागंबिभर्तिभगवान्विभुः ॥ तत्तेजःपंचदशधाशातितंविश्वकर्मणा ॥ २० ॥ ततोऽश्वरूपधृग्भानुरुत्तरानगमत्कुरून् ॥ ददृशेतत्रसंज्ञांचवडवारूपधारिणीम् ॥ २१ ॥ साचदृष्ट्वातमायान्तंपरपुंसोविशङ्कया ॥ जगामसंमुखंतस्यपृष्ठरक्षणतत्परा ॥ २२ ॥ ततश्चनासिकायोगंतयोस्तत्रसमेतयोः ॥ नासत्यदस्रौतनयावश्वीवक्त्रविनिर्गतौ ॥ २३ ॥ रेतसोऽन्तेचरेवन्तःखड्गीचर्म्मीततुत्रधृक् ॥ अश्वारूढः समुद्भूतोबाणतूणसमन्वितः ॥ २४ ॥ ततःस्वरूपमतुलंदर्शयामासभानुमान् ॥ तस्यैषाचसमालोक्यस्वरूपंमुदमाददे ॥ २५ ॥ स्वरूपधारिणींचेमामानिनायनिजाश्रमम् ॥ संज्ञांभार्य्यांप्रीतिमतींभास्करोवारितस्करः ॥ २६ ॥ ततःपूर्वसुतोयोऽस्याःसोऽभूद्वैवस्वतोमनुः ॥ द्वितीयश्चयमःशापाद्धर्मदृष्टिरभूत्सुतः ॥ २७ ॥ कृमयोमांसमादायपादतोऽस्यमहीतले ॥ पतिष्यन्तीतिशापान्तंतस्यचक्रेपितास्वयम् ॥ २८ ॥ धर्मदृष्टिर्यतश्चासौसमोमित्रेतथाऽहिते ॥ ततोनियोगंतंयाम्येचकारतिमिरापहः ॥ २९ ॥ यमुनाचनदीजज्ञेकलिन्दान्तरवाहिनी ॥ अश्विनौदेवभिषजौकृतौपित्रामहात्मना ॥ ३० ॥ गुह्यकाधिपतित्वेचरेवन्तोऽपिनियोजितः ॥ छायासंज्ञासुतानांचनियोगःश्रूयतांमम ॥ ३१ ॥ पूर्वजस्यमनोस्तुल्यश्छायासंज्ञासुतोऽग्रजः ॥ ततःसावर्णिकींसंज्ञामवापतनयोरवेः ॥ ३२ ॥ भविष्यतिमनुःसोऽपिबलिरिन्द्रोयदातदा ॥ शनैश्चरोग्रहाणांचमध्येपित्रानियोजितः ॥ ३३ ॥ तयोस्तृतीयाकन्यातुतपतीनामसाकुरुम् ॥ नृपात्संवरणात्पुत्रमवापमनुजेश्वरम् ॥ ३४ ॥ तस्यवैवस्वतस्याहंमनोःसप्तममन्तरम् ॥ कथयामिसुतान्भूपानृषीन्देवान्सुराधिपम् ॥३५ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेवैवस्वतमन्वन्तरेवैवस्वतोत्पत्तिर्नामपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥

॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ आदित्यावसवोरुद्राःसाध्याविश्वेमरुद्गणाः ॥ भृगवोऽङ्गिरसश्चाष्टौयत्रदेवगणाःस्मृताः ॥ १ ॥ आदित्यावसवोरुद्राविज्ञेयाःकश्यपात्मजाः ॥ साध्याश्चवसवोविश्वेधर्मपुत्रगणास्त्रयः ॥ २ ॥ भृगोस्तुभृगवोदेवाःपुत्राह्यङ्गिरसःसुताः ॥ एषसर्गश्चमारीचोविज्ञेयःसाम्प्रताधिपः ॥ ३ ॥ ऊर्ज्जस्वीनामचैवेन्द्रोमहात्मायज्ञभागभुक् ॥ अतीतानागतायेचवर्तन्तेसाम्प्रतंचये ॥ ४ ॥ सर्वेतेत्रिदशेन्द्रास्तुविज्ञे

यास्तुल्यलक्षणाः ॥ सहस्राक्षाःकुलिशिनःसर्वएवपुरन्दराः ॥ ५ ॥ मघवन्तोवृषाःसर्वेशृङ्गिणोगजगामिनः ॥ तेशतक्रतवस्सर्वेभूताभिभवते
जसः ॥ ६ ॥ धर्माद्यैःकारणैःशुद्धैराधिपत्यगुणान्विताः ॥ भूतभव्यभवन्नाथाःशृणुचैतत्त्रयंद्विज ॥ ७ ॥ भूर्लोकोऽयंस्मृताभूमिरन्तरिक्षंदिवःस्मृ
तम् ॥ दिव्याख्यश्चतथास्वर्गस्त्रैलोक्यमितिगद्यते ॥ ८ ॥ अत्रिश्चैववसिष्ठश्चकश्यपश्चमहानृषिः ॥ गौतमश्चभरद्वाजोविश्वामित्रोऽथकौ
शिकः ॥ ९ ॥ तथैवपुत्रोभगवानृचीकस्यमहात्मनः ॥ जमदग्निस्तुसप्तैतेमुनयोऽत्रतथान्तरे ॥ १० ॥ इक्ष्वाकुर्नाभगश्चैवधृष्टःशर्यातिरेवच ॥
नरिष्यन्तश्चविख्यातोनाभागोदिष्टएवच ॥ ११ ॥ करूषश्चपृषध्रश्चवसुमाँल्लोकविश्रुतः ॥ मनोर्वैवस्वतस्यैतेनवपुत्राःप्रकीर्तिताः ॥ १२ ॥ वैव
स्वतमिदंब्रह्मन्कथितंतेमयान्तरम् ॥ अस्मिञ्छ्रुतेनरःसद्यःपठितेचैवसत्तम ॥ मुच्यतेपातकैःसर्वैःपुण्यंचमहदश्नुते ॥ १३ ॥ इति श्रीमार्कण्डे
यपुराणेवैवस्वतमन्वन्तरे षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥ स्वायम्भुवाद्याःकथिताःसप्तैतेमनवोमम ॥ तदन्तरेषुयेदे
वाराजानोमुनयस्तथा ॥ १ ॥ अस्मिन्कल्पेसप्तयेऽन्येभविष्यन्तिमहामुने ॥ मनवस्तान्समाचक्ष्वतथादेवादयश्चये ॥ २ ॥ ॥ मार्कण्डेयउ
वाच ॥ ॥ कथितस्तवसावर्णिश्छायासंज्ञासुतश्चयः ॥ पूर्वजस्यमनोस्तुल्यःसमनुर्भविताष्टमः ॥ ३ ॥ रामोव्यासोगालवश्चदीप्तिमान्कृपएव
च ॥ ऋष्यशृङ्गस्तथाद्रोणस्तत्रसप्तर्षयोऽभवन् ॥ ४ ॥ सुतपाश्चामिताभाश्चमुख्याश्चैवत्रिधासुराः ॥ विंशकःकथिताश्चेषांत्रयाणांत्रिगुणोगणः
॥ ५ ॥ तपस्तपश्चशक्रश्चद्युतिर्ज्योतिःप्रभाकरः ॥ प्रभासोदयितोधर्मस्तेजोरश्मिश्चवक्रतुः ॥ ६ ॥ इत्यादिकस्तुसुतपादेवानांविंशकोगणः ॥
प्रभुर्विभुर्विभासाद्यस्तथान्योविंशकोगणः ॥ ७ ॥ सुराणाममितानांतुतृतीयमपिमेशृणु ॥ दमोदान्तऋतःसोमोवित्ताद्याश्चैवविंशतिः ॥८॥ मुख्या
ह्येतेसमाख्यातादेवामन्वन्तराधिपाः ॥ मारीचस्यैवतेपुत्राःकाश्यपस्यप्रजापतेः ॥ ९ ॥ भविष्याश्चभविष्यन्तिसावर्णस्यान्तरेमनोः ॥ तेषामिन्द्रो
भविष्यस्तुबलिर्वैरोचनिर्मुने ॥ १० ॥ पातालआस्तेयोऽद्यापिदैत्यःसमयबन्धनः ॥ विरजाश्चार्ववीरश्चनिर्मोहःसत्यवाक्कृतिः ॥ विष्णवाद्याश्चै
वतनयाःसावर्णस्यमनोर्नृपाः ॥ ११ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसावर्णिकेमन्वन्तरेसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ ॐनमश्चंडिकायै ॥ ॥ ब्रह्म यस्यैहरिर्यस्यैरुद्रोयस्यैव्यधान्नमः ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः ॥ १ ॥ अभ्युत्पन्नमुखांधकूपपतितागावो मुनेः खिंदते ताः श्रोद्धर्तुं महोयतध्वमभितः स्वस्वार्थवत्सोत्सुकाः ॥ सूत्रैः पाणिनिसंभृतैरतितरामाकृष्यमाणाः पुनस्ता वः कामदुघाभवंत्यपितमस्तोमद्विषः सत्विषः ॥ २ ॥ ऐंश्रींह्रींपदभावितंजगददः स्रष्टुंस्वयंरक्षितुंसंहर्तुंसमयेक्षमाभयमयींब्राह्मींश्रियंचंडिकाम् ॥ आराध्यादिमशक्तिमार्तिदमनींश्रीतोमरः शंतनुर्मार्कंडेयपुराणसिद्धमहिमाव्याख्यां विचिख्यासते ॥ ३ ॥ मार्कंडेयपुराणोक्तंदेवीमाहात्म्यमद्भुतम् ॥ अल्पाक्षरमनल्पार्थमपपाठपराङ्मुखम् ॥ ४ ॥ शुभंयुः शंतनुःशंयुः सत्कीर्तिस्तोमरान्वयः ॥ व्याकरोतिपराकृत्यकुव्याख्यान परंपराम् ॥ ५ ॥ ॐनमश्चंडिकायै ॥ अवतीत्युपासकमूअवतिब्रह्मवेतिविगृह्य । अवरक्षणादौ । अवतेष्टिलोपश्चेतिमन्प्रत्ययः । तस्यप्रत्ययस्यैवटिलोपः नप्रकृतेः । अन्यथाहिमडित्येवविदध्यात् ॥ ज्वरत्वरेत्यादिनावकारस्योपधायाश्चऊठौक्योरूठोः सवर्णदीर्घत्वेसार्वधातुकार्धधातुकयोरितिगुणः ॥ कृन्मेजंतइत्यव्ययत्वमोम् । ओमित्यनुमतौप्रोक्तंप्रथमेवाप्युपक्रमे ।ओमित्येकाक्षरंब्रह्मसर्वमंत्राधिदैवतम् । गुर्वादिभजनेदानेनमःस्यात्काप्यनादरे॥ चतुर्थीस्यान्नमोयोगान्नमःस्वस्त्यादिसूत्रतः॥ चंडिकायै चंडतेकुप्यतेचं डाचंडीच ॥ चंडैवचंडिकाकोपना।बह्वादिभ्यश्चेतिवाङीष्।केणइतिह्रस्वः।कुत्सिताशत्रुभिर्नैष्ठेतितिसंज्ञायांकन्॥अथवाह्रस्वादीर्घविलक्षणाकारासूक्ष्म

ॐ नमश्चंडिकायै ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ सावर्णिःसूर्यतनयोयोमनुःकथ्यतेऽष्टमः ॥ निशामयतदुत्पत्तिंविस्तराद्गदतोमम ॥ १ ॥

रूपतयादुरधिगमत्वात्संज्ञायांकन् ॥ अथवाचंडउग्रःतस्यस्त्रीचंडीपूर्ववत्संज्ञायांकन् ॥ अथवा चंडतेचंडिका।ण्वुल्।युवोरनाकौ।प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यातइदाप्यसुपइतिइत्वम्॥ मार्कंडेयउवाच॥कडिमदे॥मृगवत्कंडतेयोगान्मायतिमृकंडुः।मृकंड्वादयश्चेत्युः॥ मृगानूकंडयतिमदयतिवामृकंडुःमृगस्येवास्यकंडुरितिवा।पृषोदरादित्वात्साधुः।वर्णागमोवर्णविपर्ययश्चद्वौचापरौवर्णविकारनाशौ।धातोस्तदर्थातिशयेनयोगस्तदुच्यतेपंचविधंनिरुक्तम् ॥मृकंडोरपत्यंपुमान्मार्कंडेयः । शुभ्रादिभ्यश्चेत्यपत्येढक्प्रत्ययः।कितिचेत्यादिवृद्धिः । ढेलोपोऽकद्र्वाःइत्युकारलोपः।ढस्यएयादेशः ॥ उवाचऊचिवान्स्वशिष्यायाष्टममनूत्पत्तिहेतुमुक्तवानितियावत्॥इहखलुब्रह्मकल्पेचतुर्दशमनवःक्रमशःक्रमते।तद्यथा।स्वायंभुवोमनुःपूर्वंततःस्वारोचिषोमनुः।औत्तमस्तामसश्चैवरैवतश्चाक्षुषस्तथा।षडेतेमनवोतीताअथवैवस्वतोमनुः।सावर्णाःपंचरौच्यश्चभौत्यश्चागामिनस्त्वमी ॥ तत्रसवर्णायाःसंबंधिनः सुताःपंचापिसावर्णाःसावर्णयोमनवःकथ्यंते ॥ ततश्चस्वायंभुवायाःषट्सप्तमोवैवस्वतःअष्टमःसावर्णिः नवमोदशमएकादशोद्वादशश्चसावर्णयएव । त्रयोदशोमनुःरौच्यःचतुर्दशस्तुमनुर्भौत्यः॥इतिचतुर्दशमनवः॥ तत्रअष्टमस्यमनोःसावर्णेरुत्पत्तिंस्वशिष्यायवेदयितुंप्रस्तौतिमार्कंडेयोभगवान्॥वृणोतिव्रियतेवर्ण्यतेचवर्णनंवर्णः।वर्णोद्विजादौशुक्लादौस्तुतौवर्णंतुचाक्षरे ॥ वर्णेनस्तुत्यासहवर्तमानासवर्णा।अथवा आत्मभर्त्रासवित्रा समानोवर्णोयस्याःसासवर्णा।सवर्णायाःअपत्यंपुमान्सावर्णिः । स्त्रीभ्योढक्बाधित्वाबाह्वादिभ्यश्चेति

इञ्प्रत्ययः ॥ सावर्णाः पंचेतितुप्रयोगःसंबधविवक्षया दाशरथोरामइतिवददंतोज्ञेयः ॥ सूर्यस्यतनयः ॥ सकतमोमनुरित्यपेक्षायामाह। योमनुःकथ्यतेष्टमइति ॥ यच्छब्दे नोच्यतेयोर्थस्तच्छब्दस्तस्यवाचकः।यःपुराणज्ञैर्वैवस्वतमनोःसप्तमादनन्तरं सूर्यतनयःसावर्णिर्नाममनुःकथ्यतेसोष्टमोमनुर्भविष्यतीत्यर्थः ।अष्टमत्वंविधेयम्॥सावर्णिरष्टमोमनु रित्येवोक्तेसवर्णायाः प्रागुक्तसामान्यव्युत्पत्त्यातादृश्याः अन्यजोपिकश्चिन्मनुःस्यात्।अतउक्तंसूर्यतनय इति । सूर्यतनयोष्टमोमनुरित्येवोक्तेछायासुतोपिसूर्यतनयःशनैश्चरोमनुः स्यात्॥अतउभयमुक्तंसावर्णिः सूर्यतनयइति॥तस्यसावर्णेरष्टममनोरुत्पत्तिंविस्तराच्छब्दप्रपंचनात्गदतोममसुखंवासंमुखंनिशामयहेशिष्यदत्तावधानःसन्पश्येत्यर्थः॥निशामय शृणिवतितुकुव्याख्यानम् । तथाहि । शमउपशमे दिवादिः। शमलक्षआलोचनेचुरादिः । आभ्यांयथायोगंणिचिअतउपधायावृद्धौ । शमोऽदर्शने । शमोणौदर्शनादन्यत्रार्थेमि त्संज्ञोभवति । अमंतत्वादेवमित्त्वसिद्धौनियमार्थोयंयोगः । मितांह्रस्वः। शमयतिव्याधिंनिवर्त्तयति । निशामयेतिश्लोकाञ्छृणोति ॥ दर्शनेतुमित्त्वाभावाद्ध्रस्वत्वाभावादत उपधायावृद्धिरेव ॥ निशामयतिरूपंचक्षुषारूपंपश्यतीत्यर्थः ॥ निःशर्करमिदंतीर्थंभारद्वाजंनिशामय । चक्षुषापश्येत्यर्थः ॥ तथाचदुर्घटः । निशामयतदुत्पत्तिमित्यत्रनिश मनंचक्षुःसाधनंज्ञानमितियावत् ॥१॥ सप्रसिद्धःसावर्णिःरवेस्तनयः महाभागः महामायानुभावेनयथामन्वंतराधिपोबभूवतथाविस्तरतोवक्ष्यामीत्यन्वयः ॥ मात्यस्यांविश्वं

महामायानुभावेनयथामन्वन्तराधिपः ॥ सबभूवमहाभागःसावर्णिस्तनयोरवेः ॥ २ ॥

माया । माकाभ्यामयच् । अथवा मानपूजायांचुरादिः । मानायितुमर्हामाया । पृषोदरादित्वान्नलोपः । अथवा।मालक्ष्मीःमाइतिअयः शुभावहोविधिर्यस्याःसामाया महती चासौमायाचमहामाया तस्याः परमशक्तेःअनुभावःप्रभावःसामर्थ्यंमहामायानुभावः तेन । अथवामहतीचासामायायस्याः सामहामायातस्यामनुभावः मतिनिश्चयः आबा ध्याध्यवसायःमहामायानुभावःतेन ॥ अथवाअःविष्णुःतस्यमायामहतीचासौअमायाचमहामायातस्याःअनुभावः तेन ॥ अनुभावः प्रभावेचसतांचमतिनिश्चये ॥ अथवा अयगतौअययतिअर्पयतीतिणिजंतात्पचाद्यच्स्त्रियांटापिआया । आसमंतादभिव्याप्तांमांलक्ष्मीमुपासकायअययति अर्पयतिशक्तिर्भवतिसामहामायातस्याः अनुपश्चादाबा ध्याध्यवसायादनंतरंभावः । परमतयाअनुसादनम्अनुभावः तंभावंभावयेद्योगीतिस्मरणात् । भावः सत्तास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मसु । तेन । पश्चात्सादृश्ययोरनुमन्वन्तरा धिपःइहप्रकरणतः सप्तममनुजीवितकालात्परभूतोनवममनूदयात्पूर्वोयः कालः समन्वंतरशब्देनविवक्षितः ततश्चांतरशब्दोमध्येवर्त्तते ॥ मन्वोः सप्तमनवमयोरंतरेमध्यकाले ब्रह्म णाअधिकृतःरक्षकः प्रजानांपतिरधिपो मन्वन्तराधिपः ॥ अंतरमवकाशावधिपरिधानांतर्द्धिभेदतादर्थ्ये । छिद्रात्मीयविनाबहिरवसरमध्येन्तरात्मनिच ॥ महाभागः । भजसेवायाम् ॥ भावेघञ् । चजोः कुघिण्यतोः ॥ महान्भागोभक्तिर्यस्यसः । अथवाभासृदीप्तौकर्तरिक्विप् भासतेभाः भासंधर्मंवागच्छतिप्राप्नोतिभागः ॥ गमेर्डोन्यत्रापि

दृश्यतइतिकर्तरिडः । महांश्चासौभागश्चेतिमहाभागः । अथवाभासंपरदेवतांगायतिइतिभागो मंत्रः । आतोनुपसर्गेकः । महान्भागोमंत्रोयस्यसमहाभागः अथवाभगस्यै श्वर्यादेरिदंभागं भवितव्यतालक्षणं हेतुवस्तु महद्भाग्यंयस्यसमहाभागः ॥ ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशसःश्रियः । वैराग्यस्याथमोक्षस्यषण्णांभगइतिस्मृतिः ॥ भगःश्रीकाम माहात्म्यवीर्ययत्नार्ककीर्त्तिषु ॥ तनोतिकुलंतनयः ॥ सूयतेस्तूयतेरविःतस्य ॥ २ ॥ अष्टमोमनुः कथ्यतइतिप्राग्यः प्रस्तुतस्तस्य सावर्णेःप्राग्जनननिदानतामहिम चारित्राणिवर्णयतिमार्कण्डेयोऽनेनश्लोकेन ॥ पूर्वप्रथमस्वायंभुवमन्वंतरकालमपेक्ष्यद्वितीयमन्वन्तरलक्षणेस्वारोचिषेऽन्तरेस्वारोचिषमन्वन्तरकालेपुराकल्पे चैत्रवंशसमुद्भवः सुरथोनामप्रसिद्धः समस्तेक्षितिमंडले राजाऽभूत् अजनिष्ट (अवर्तत) अवृतेत्यन्वयः ॥ स्वस्येवआत्मनइवब्रह्मणइवरोचिःप्रभायस्यसःस्वरोचिः मनुः । अथवा । अःविष्णुः सुष्ठुअस्येवविष्णोरिवरोचिर्यस्यसःस्वरोचिःमनुः ॥ स्वरोचिषइदंस्वारोचिषंतस्मिन्स्वारोचिषे । आगमशासनाऽनित्यत्वादैजभावः ॥ रोचिःशोचिरुभे क्लीबेप्र काशोद्द्योतआतपः ॥ अंतमवसानं रातिगृह्णात्यंतरम् । तस्मिन्कालविशेषेपूर्वकाले अपेक्षणक्रियापेक्षाद्वितीया ॥ चितीसंज्ञाने । सर्वधातुभ्यष्ट्रन् । चेततिजानातिधर्माधर्मप्र वृत्त्यप्रवृत्तीः कर्तुमितिचित्रः कश्चिद्राजा तस्यापत्यंपुमान्चैत्रः । शिवादिभ्योण् । तस्यवंशः संतानः । तस्मात्सम्यगुद्भवतिइतिचैत्रवंशसमुद्भवः ॥ अथवाचिञ्चयने । अमि

स्वारोचिषेंतरेपूर्वंचैत्रवंशसमुद्भवः ॥ सुरथोनामराजाभूत्समस्तेक्षितिमंडले ॥ ३ ॥
तस्यपालयतःसम्यक्प्रजाःपुत्रानिवौरसान् ॥ बभूवुःशत्रवोभूपाःकोलाविध्वंसिनस्तदा ॥ ४ ॥

चिमिदिशसिभ्यः क्त्रः ॥ चीयतेचित्रमद्भुतंकर्मतस्यायंचैत्रः तस्यराज्ञोवंशःतस्मात्समुद्भवः ॥ विद्ययाजन्मनावाप्राणिनामेकलक्षणः संतानोवंशइत्युच्यते ॥ रमंतेयस्मि न्रथः । शोभनोरथोयस्यसुरथः ॥ नामप्राकाश्यसंभाव्यक्रोधोपगमकुत्सने ॥ राजतेइतिराजा ॥ अभूत्भूसत्तायांलुङ् ॥ क्षितेर्भूमेर्मंडलंचक्रवालंतस्मिन् ॥ ३ ॥ तदातस्मि न्स्वारोचिषमन्वंतरेकाले । औरसान् उरसोत्पादितान् । उरसानिर्मितान् । उरसोयच्च । पुत्रानिवसम्यक्अनवद्यंयथास्यात्तथा ॥ प्रजाःलोकान्पालयतःदुःखेभ्योरक्षतस्तस्यरा ज्ञःकोलाविध्वंसिनोभूपाःशत्रवःशातयितारः बभूवुरित्यन्वयः ॥ कोब्रह्मा अःविष्णुः उःमहेश्वरः तान्ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान्काःलांतिअर्चयितुंगृह्णंतीतिकोलाब्राह्मणादयः तानास मंताद्विध्वंसयंतीतिकोलाविध्वंसिनःरक्षोयोनयः । अथवाकोलाःशूकराःतान्विध्वंसयन्तीतिकोलाविध्वंसिनोयवनाः । अथवा । कोलान्शूकरान् विध्यंतिताडयंतिकोला विधः ॥ नहिवृतिवृषिव्यधिइतिदीर्घः । कोलाविधः क्षत्रियादयःतान्ध्वंसयन्तीतिकोलाविद्धंसिनोयवनाः ॥ ननुचकोलान्शूकरान्अवंतिरक्षंतीतिकोलाविनोयवनाःतान्ध्वं सयतीतिकोलाविध्वंसी तस्यकोलाविध्वंसिनः । इतिसुरथस्यापिविशेषणमेतत्स्यात् ॥ अस्तु यदीत्थंव्युत्पाद्येत उत्तरश्लोकेतुकोलाविध्वंसिभिरित्येतद्यवनविशेषणतयाव्यु

त्पादयिष्यामः ॥उरसानिर्मितः ॥ उरसोयत्न ॥औरसोधर्मपत्नीजः इतिस्मृतिः ॥ पुतअव्ययंनरकवाचिपितरंपुत्नरकात्त्रायतेपुत्रः ॥ अथवा ॥ पूञ्पवने॥पुनातीतिपुत्रः। पुवोह्रस्वश्चेतिक्त्रः । पुत्रःस्यादात्मसंभवः ॥ पुन्नाम्नोनरकाद्यस्मात्पितरंत्रायतेसुतः । ततःपुत्रइतिप्रोक्तःस्वयमेवस्वयंभुवेतिस्मृतिः ॥ ४ ॥ तस्यअतितरांप्रकृष्टंबलंहस्त्यश्वरथपादातसमृद्धंबलंसैन्यंयेषांशत्रूणांतेअतिप्रबलाः तान्दंडयतीत्यतिप्रबलदंडी तस्यसुरथस्य तैःकोलाविध्वंसिभिर्यवनैर्भूपैःसहयुद्धमभवत् । तस्मिन्युद्धेसुरथोराजान्यूनैरल्पबलैरपितैः कोलाविध्वंसिभिर्यवनभूपैर्जितःआभिभूतइत्यन्वयः ॥ इह्जितइतिनायंजिजयेइत्यस्यप्रयोगः । कस्यतर्हिजिअभिभवेइत्यस्य । तदुक्तम् । जयिर्जयाभिभवयोराद्यर्थेसावकर्मकः । उत्कर्षप्राप्तिराद्योर्थोद्वितीयेर्थेसकर्मकइति । कोलानामनगरीतांराजधानींविध्वंसयंतीतिकोलाविध्वंसिनः । सुरथोनामराजाभूत्समस्तेक्षितिमंडले । इतिसुरथस्ययत्सार्वभौमत्वमुक्तंप्राक्तदिनानीन ॥ दैवघटनाच्छत्रुभिरल्पैरथाक्रांतःसागरांताखिलावनिवलयत्वात्तस्येतिभावः ॥ ५ ॥ ततएवाह स्वकीयपुरजनपदमात्राधिपएवआसीन्नतुसार्वभौमइत्यन्वयः ॥ सयद्यपिशत्रुभिराक्रांतस्तथापितदाक्रांतिजनितोद्वेगोपगतवनवासिमुनिवरोपदिष्टमहामायैकसमाराधनलब्धवरावाप्तव्यसाम्राज्य

तस्यतैरभवद्युद्धमतिप्रबलदंडिनः ॥ न्यूनैरपिसतैर्युद्धेकोलाविध्वंसिभिर्जितः ॥५॥ततःस्वपुरमायातोनिजदेशाधिपोभवत् ॥ आक्रांतःसमहाभागस्तैस्तदाप्रबलारिभिः ॥ ६ ॥ अमात्यैर्बलिभिर्दुष्टैर्दुर्बलस्यदुरात्मभिः ॥ कोशोबलंचापहृतंतत्रापिस्वपुरेततः ॥ ७ ॥ ततोमृगयाव्याजेनहृतस्वाम्यः सभूपतिः ॥ एकाकीहयमारुह्यजगामगहनंवनम् ॥ ८ ॥

संप्राप्तव्याष्टममनुत्वपदलक्षणभवितव्यतावाप्तिपात्रत्वयामहाभागइतिविशेषणमर्थवदेव । तदुक्तं । संभवेव्यभिचारेचस्याद्विशेषणमर्थवदिति ॥ दिश्यतेदेशःस्थानमात्रम् ॥ननुचनीवृज्जनपदःदेशस्तुविषयःस्थानमात्रंतत्कथंदेशग्रहणेनेहजनपदोलभ्यते । तदभ्यधादमरः ॥ नीवृज्जनपदोदेशविषयौतूपवर्त्तनम् इति।त्वंताथादिनपूर्वभागितिचयत्पर्यभाषिष्ट । नैषदोषः ॥ नीवृदादीन्पंचैकार्थानाहुरपरेत्वित्याश्रयणात् ॥ आत्मात्मीयज्ञातिधनवाचीस्वशब्दः ॥६॥ तत्रापितन्मात्रेसपत्नापहृतभूचक्रेगर्हितेस्वपुरेसतोनिवसतोदुर्बलस्यशत्रुभिर्गृहीतभूचकस्यप्रभुमंत्रोत्साहशक्तिशून्यस्यसुरथस्यकोशोबलंचबलिभिर्बलवद्भिर्दुष्टैरुल्लंघितमर्यादैर्दुरात्मभिर्दुष्टाशयैः राज्यंग्रहीतुंकृतनिश्चयैरमात्यैर्मंत्रिभिरपहृतम्आत्मसात्कृतमित्यन्वयः ॥ अमासहसमीपेभवाअमात्याः ॥ स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः । कोशःस्वर्णादिलोहाष्टकसंग्रहः । सुवर्णरजतंताम्ररीतिःकांस्यंततथात्रपु । सीसंकालायसंचैवह्यष्टलोहानिचक्षते ॥ अपहृतःकोशःअपहृतंचबलमितिविगृह्यनपुंसकमनपुंसकेनैकवच्चास्यान्यतरस्यामितिनपुंसकशेषः एकवद्भावश्च । अपिशब्दोगर्हायाम् । दुरीषदर्थकुत्सनवैवर्ण्यासंभवलाभेषु ॥ दुष्टैरिति । दुषवैकृत्ये । क्तःकर्त्तरि ॥ वैकृत्यंरूपभंगः ॥ ७ ॥ ततःअमात्यैरपहृतकोशबलत्वाद्धृतस्वाम्यःअपहृतस्वामित्वःससुरथो

भूपतिः ॥ एकाकीअसहायः ॥ केवलःमृगयाव्याजेनहयमारुह्यगहनंनिरंतरव्याप्तलतादिपिहितोदरंवनंकाननंजगामगतवानित्यन्वयः । मृग्यंतेन्वेष्यंतेप्राणिनोमृगादयोऽस्यांमृगयापापर्द्धिःतस्याःव्याजेनाखेटकवृत्तिमिषेणमुनिवनोपगमनमेवात्रमुख्यंकार्यंनतुमृगयाचरणम्॥मुख्यकार्यस्वरूपाच्छादनंव्याजः ॥ स्वामिनईश्वरस्यभावः हृतंस्वाम्यंयस्यसहृतस्वाम्यः । एकएवएकाकी ॥ एकादाकिनिच्चासहाये ॥ एकत्वेतुएककः । कलिलंगहनंसमे ॥ ८ ॥ द्विजेतिसंबुद्ध्यंतंवर्यइतितुराजविशेषणम् ॥ मार्कंडेयःस्वशिष्यंसंबोधयति ॥ हेद्विजइतःसुरथचारित्रकथायाःश्रवणप्रवणोभवेति ॥ सवर्यःवरार्हःसुरथस्तत्रतस्मिन्वने ॥ सुमेधसोनाममुनेःशिष्योपशोभितंप्रशांतश्वापदाकीर्णमाश्रममद्राक्षीतददर्शेत्यन्वयः ॥ मुनेरितिसुमेधसोविशेषणम् ॥ विधेयत्वेनआश्रम्यंतितपस्यंतिअत्रेत्याश्रमः ॥ द्वाभ्यांमातृमौंजीभ्यांजायतेद्विजः ॥ हेद्विजसुष्ठुशोभनामेधायस्यससुमेधाः । नित्यमसिच्प्रजामेधयोरितिअसिच्समासांतः ॥ . तस्यमुनेःपरमसामर्थ्यात्प्रशांताःसंत्यक्तहिंस्रताःयेश्वापदाःव्याघ्रादयःतैराकीर्णंव्याप्तम् ॥ शुनइवपदानियेषांतेश्वापदाः । शुनोदंतदंष्ट्राकर्णककुदवराहपदपुच्छेष्वितिदीर्घत्वम् ॥ वरंपुनाराज्यावाप्त्यष्टमनत्वात्तिलक्षणमर्हतीतिवर्यःसुरथः । दंडादिभ्योयः ॥ अथवाछंदसिचेतियत् ॥

सतत्राश्रममद्राक्षीद्द्विजवर्यःसुमेधसः॥ प्रशांतश्वापदाकीर्णंमुनिशिष्योपशोभितम् ॥ ९ ॥ तस्थौकंचित्सकालंचमुनिनातेनसत्कृतः॥ इतश्चेतश्चविचरंस्तस्मिन्मुनिवराश्रमे॥ १० ॥सोचिंतयत्तदातत्रममत्वाकृष्टमानसः॥ मत्पूर्वैःपालितंपूर्वमयाहीनंपुरंहितत्॥मद्भृत्यैस्तैरसद्वृत्तैर्धर्मतःपाल्यतेनवा ११

छंदोवत्पुराणानिभवंति ॥ तपोभिरिष्यतेयस्तुदेवेभ्यःसवरोत्तमः ॥ देवाद्वतेवरःश्रेष्ठेत्रिषुक्लीबेमनाक्प्रिये ॥ शिष्यैर्वेदानधीयद्भिरुपशोभितंशोभान्वितंसंजातशोभम् ॥ ९ ॥ तेनसुमेधसामुनिनासत्कृतः आदृतःपूजितःससुरथःतस्मिन्मुनिवराश्रमेइतश्चेतश्चइतस्ततश्चविचरन्परिभ्रमन्कंचित्कालंतस्थौस्थितश्चेत्यन्वयः ॥ कालमितिकालाध्वनोरत्यंतसंयोगेद्वितीया ॥ मुनिषुवरःश्रेष्ठःसुमेधाःमुनिस्तस्याश्रमे ॥ अथवा ॥ ससुरथस्त्वस्मिन्मुनिवराश्रमेतेनमुनिनाइतःप्राप्तःअभ्यागतःसत्कृतश्चसन्कंचित्कालंचेतश्चस्वांतंचविचरन् तपःक्षमंस्यान्नवेतिचिंतयंस्तस्थावित्यपरोन्वयः ॥ १० ॥ तदामुनिसंदर्शनकालेतत्राश्रमेममत्वाकृष्टमानसःससुरथःस्वचेतसाचिंतयत्कुटुंबंसंस्मृतवानित्यन्वयः ॥ ममेतिविभक्तिप्रतिरूपकमव्ययम् ॥ ममेतिभावोममत्वंममताममत्वमितिमदीयताबुद्धिःतयाआकृष्टंवशीकृतंमानसंस्वांतंचेतोयस्यसतथोक्तः ॥ किमाचिंतयदित्यपेक्षायामाह ॥ पूर्वमत्पूर्वैर्मत्पित्रादिभिःधर्मतःपालितंमत्कुलागतंपुरंप्रतिविधिवशेनमयाहीनंत्यक्तंतत्हिनिश्चयेनअसद्वृत्तैरसच्चरितैस्तैर्मद्भृत्यैर्मदमात्यप्रभृतिभिःपुंभिर्धर्मतःधर्ममाश्रित्यदुःखेभ्यःपाल्यतेकिंनवेतिसोचिंतयत्सुरथइत्यन्वयः ॥ स्वान्ववायागतंवस्तुधर्मार्थयोपसाधनम् । स्वान्ववायोद्भवैःसम्यक्पालनीयंहिधर्मतइतियमगीतातोयुक्तैषाराज्ञःस्वपुर

नुस्मृतिः ॥ मत्पूर्वैःमम मे वा पूर्वा मत्पूर्वाःतैः ॥ पूर्वकालम् ॥ भरणीयाभृत्याः ॥ भृञोसंज्ञायांक्यप् ॥ हिहेंतावधारणे ॥ वृत्तंपद्येचारित्रेत्रिष्वतीतेदृढनिस्तले ॥ धर्माः पुण्ययमन्यायस्वभावाचारसोमपाः ॥ उपमायांविकल्पेवा ॥ ११ ॥ किंनुभविष्यतीति तन्नजानेइतिसोचिंतयदित्यन्वयः ॥ सुखेनअकृच्छ्रेणप्रकर्षेणधीयतेधार्यतेपोष्यते चप्रधानः ॥ आतोयुगितिईषद्दुःसुषुकृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषुउपपदेषुदधातेर्युक् ॥ युवोरनाकौ ॥ सप्रधानइत्यपपाठः ॥ सइतिच्छेदेपिप्रधानइतिनस्यात् ॥ प्रदधातिप्रधानमितिन नपुंसकत्वात् ॥ यदप्यधुःपरमात्मधीप्रकृतिमहामात्रमुख्येषुप्रधानमजहल्लिंगमद्वयोरितिप्रधानेनामात्येनसहवर्त्ततेसप्रधानमितिचेन्न, ममवैरिवशंयातइत्यनेनपौनरुक्त्यप्रसंगात् ॥ प्रसह्याक्रांतराज्यत्वादमात्याएवहिवैरिणइत्यलंविस्तरेण ॥ सदासर्वदामदोयस्येति सदामदः । यद्वा । सइतिपदात्सप्रसिद्धोमेहस्तीतिसंबंधनीयम् ॥ दामानिद्यतिखंडयतिदामदः ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ नपुंसिदामसंदानम् ॥ भुज्यतेभोगः ॥ पालनेभ्यवहारेचनिर्वेशेचपणेस्त्रियाम् ॥ भोगःसुखेभुजंगानांशरीरफणयोरपि ॥ जानेइति ॥ ज्ञाजनोर्जाशिति अनुपसर्गाज्ज्ञाइत्यात्मनेपदम् ॥ १२ ॥ येनित्यंसंततमनवरतंशश्वत्प्रसादधनभोजनैः प्रसादैरुचितदानैर्वेतनरूपैर्भोजनैः ममअनुगता अनुजीविनः तेअद्यइदानींमद्वि

नजानेसुप्रधानोमेशूरोहस्तीसदामदः ॥ ममवैरिवशंयातःकान्भोगानुपलप्स्यते ॥ १२ ॥ येममानुगतानित्यंप्रसादधनभोजनैः ॥ अनुवृत्तिंध्रुवंतेद्यकुर्वंत्यन्यमहीभृताम् ॥१३॥ असम्यग्व्ययशीलैस्तैःकुर्वद्भिःसततंव्ययम् ॥ संचितःसोतिदुःखेनक्षयंकोशोगमिष्यति ॥१४॥ एतच्चान्यच्च सततं चिंतयामासपार्थिवः ॥ तत्रविप्राश्रमाभ्याशेवैश्यमेकंददर्शसः ॥ १५ ॥

हीनाअनाथाः संतःअन्यमहीभृतांमदितरमहीभृतांराज्ञाम्अनुवृत्तिंसेवांध्रुवंनिश्चितंकुर्वन्तिनाश्चितामनुवृत्तिंविदधातिसोचिंतयदित्यन्वयः ॥ ध्रुवोभभेदेक्लीबंतुनिश्चितेशाश्वतेत्रिषु ॥ ॥ १३ ॥ अतिदुःखेनमत्पूर्वैर्मयात्रसंचितः उपार्जितःससुवर्णादिद्रव्याणांकोशःराशिः असम्यग्व्ययशीलैरसम्यक्विफलः व्ययः द्रव्योत्सर्गःशीलंस्वभावोयेषांतेतथोक्ताःतैः सततंव्ययंवित्तोत्सर्गं कुर्वद्भिः तैरमात्यप्रभृतिभिःकरणैःक्षयंनाशंगमिष्यतिप्राप्स्यतीतिसोचिंतयदित्यन्वयः ॥ आहुश्च ॥ आगमेचव्ययाभावेव्ययेचानागमेक्रमात् ॥ कोशस्यवृद्धिनाशौस्तस्तत्साम्येपूर्वरूपतेति ॥ सततमंततम् ॥ लुंपेदवश्यमः कृत्ये तुंकाममनसोरपि ॥ समोवाहिततयोर्मांसस्यपचियुड्वञोः ॥ अत्यर्थं दुःखंयस्मिंस्तत्अतिदुःखं तेनकर्मणा ॥ शीलंस्वभावेसद्वृत्ते ॥ व्ययवित्तसमुत्सर्गेचुरादावदन्तः । व्ययनंव्ययः ॥ यदप्यधुः ॥ वित्तत्यागेव्ययतिर्व्ययनेगतौइति ॥ १४ ॥ सपार्थिवः सुरथःएतच्चपूर्वोक्तम्अतोन्यच्चसततविस्तारितम्अंतःपुरगतपुरांतरगतं देशांतरगतंचस्वकीयंवस्तुसर्वंचिंतयामासेत्यन्वयः ॥ सततमित्यत्रसइतिच्छेदः ततंविस्तारितमित्यर्थः ॥ एकपदत्वेतुसततंसंततमितिहिव्याख्यानंस्यात् ॥ ततश्चसुरथश्चिंतासंततिकाक्रांतस्वांततयावक्ष्यमाणप्राप्तव्याष्टममनुत्वपदावाप्त्यैचिंतानुकूलतयासमाधानविधानविधुरःप्रसज्येत ॥

ननुचसोचिंतयदितिक्रियापदेकृतेपुनश्चिंतयामासेतिवाचोयुक्तिर्नयुक्तिमतीतिचेत् । तन्न । उक्तं चानुक्तंचममत्वाकृष्टमानसतयापुनःपुनश्चिंतितमेवाचिंतितामिव आचिं तयद्राजेतियुक्तिमत्येवतद्वाचोयुक्तिरिति ॥ पृथिव्याःईश्वरःपृथिव्यांविदितः ज्ञातश्चपार्थिवः ॥ तस्येश्वरस्तत्रविदितइतिचेत्यञ् ॥ ससुरथःतत्रतपोवनेतथातथातत्तन्वकीयंवस्तुविचिंतयन्सन्विप्राश्रमाभ्याशेविप्रस्यसुमेधसोमुनेःआश्रमस्याभ्याशेनिकटेदेशेएकं कंचिद्वैश्यंतृतीयंद्वितीयंददर्शदृष्टवानित्यन्वयः । तृतीयम्आत्ममन्यपेक्षयाद्वितीयमात्मापेक्षयेत्यर्थः ॥ विशोपत्यंजातिर्वैश्यः । गर्गादित्वाद्यञ् ॥ ददर्शहेतिक्वचित्पाठः । सइतितुप्रकरणतोलभ्यते ॥ तुहिचस्मह्वैपादपूरणे ॥ अभ्याशः ॥ तालव्यांतः कर्मणिघञ् अभ्यश्यतेव्याप्यतेअभ्याशः ॥ एकं केवलमेकाकिनम् ॥ १५ ॥ तेनसुरथेनसवैश्यःपृष्टः किंपृष्टइत्याह ॥ भोअहोत्वंकःकोसिजातितः किंच अत्रमन्याश्रमे तवागमनेचकोहेतुःकिंकारणमित्यन्वयः ॥ अव्ययम्एषभोशब्दइतिभाष्यम् ॥ अथेचैतद्भवच्छब्दस्यसंबुद्धौरूप रुत्वोत्वयत्वलोपेषु । सामान्यात्स्वशतोज्ञातमपिवस्तुविशेषतः जिज्ञासमानोजिज्ञास्यंपृच्छन्नेवान्यदीप्सितम्॥राजावैश्यंपुनःपृच्छति ॥ भोअहोत्वंकस्माद्धेतोःसशोकइवलक्ष्यसे सखेदइवप्रतीयसेकस्माच्चहेतोःत्वंदुर्मनाइवलक्ष्यसेविमनस्कइ

सपृष्टस्तेनकस्त्वंभोहेतुश्चागमनेत्रकः ॥ सशोकइवकस्मात्त्वंदुर्मनाइवलक्ष्यसे ॥ १६ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यभूपतेःप्रणयोदितम् ॥ प्रत्युवाचसतं वैश्यः प्रश्रयावनतोनृपम् ॥१७॥ ॥ वैश्यउवाच ॥ ॥ समाधिर्नामवैश्योहमुत्पन्नोधनिनांकुले ॥ पुत्रदारैर्निरस्तश्चधनलोभादसाधुभिः ॥१८॥ विहीनःस्वजनैर्दारैःपुत्रैरादायिमेधनम् ॥ वनमभ्यागतोदुःखीनिरस्तश्चाप्तबंधुभिः ॥ १९ ॥

वलक्ष्यसेइत्यन्वयः ॥ मन्युशोकौतुशुक् स्त्रियाम् ॥ मन्युर्दैन्येक्रतौक्रुधि ॥ शोकेनसहितःसशोकः ॥ दुर्मनाविमनाः स्यात् ॥ दुःस्थंमनो यस्यसदुर्मनाइवसाम्येशारदाभ्रमिवपेलवमायुरितिवत् ॥१६॥ इतीत्थं प्रणयोदितंप्रणयेनप्रेम्णाउदितंकथितम् ॥ तस्यभूपतेः सुरथस्यवचःआकर्ण्यश्रुत्वासवैश्यस्तंनृपंसुरथमुद्दिश्यप्रश्रयावनतः प्रश्रयेणविनयेनावनतोनम्रःसन्प्रत्युवाचेत्यन्वयः ॥ सुरथकृतप्रश्नानांप्रत्युत्तरंवक्तुंवाक्यमग्रहीदितिभावः॥विश्रंभयाच्ञाप्रेमाणःप्रणयेनसमार्थकाः ॥१७॥ धनिनांकुलेउत्पन्नोहंसमाधिर्नामविख्यातजात्यावैश्योस्मीत्यन्वयः ॥ अनेनकस्त्वंभोइतिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम् ॥ इभ्यआढ्योधनी ॥ कुलंगृहेपिवंशेपि ॥ धनेषुलोभात्गार्ध्यात्असाधुभिरसज्जनैःपुत्रैश्च दारैश्च पुत्राणांच दारैःनिरस्तश्चनिराकृतोस्मीत्यन्वयः ॥ एतेनसशोकइवकस्मात्त्वम्॥इतिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम्॥१८॥विहीनःस्वजनैःबांधवैश्चरहितोस्मि॥इतोपिसशोकोस्मीत्यन्वयः॥ दारैःपुत्रैरादायिमेधनंमदीयैर्दारैःपुत्रैश्च मेधनमादायिगृहीतमित्यन्वयः ॥ अनेन दुर्मनाइवलक्ष्यसेकस्मादितिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम् ॥ मदीयैराप्तैर्बंधुभिः पुत्रमित्रकलत्रादिभि

हृतधनोनिरस्तश्चाहंदुःखीउद्विग्नमनाःसन्वनमभ्यागतोस्मीत्यन्वयः ॥ अनेनहेतुश्चागमनेत्रकइतिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम् ॥ १९ ॥ तथाविधःसोहमत्रवनेसंस्थितःसन्पुत्राणांच स्वजनानांचकुशलाकुशलात्मिकांकुशलस्वरूपामकुशलस्वरूपांचद्विविधरूपांप्रवृत्तिंवार्तांनवेद्मिनजानामीत्यन्वयः ॥ संगतोत्रत्यैःस्थितःसंस्थितः ॥ संस्थाधारेस्थितौमृतौ इतिवा ॥ दारशब्दःपुंस्येवभूम्न्येवकलत्रवाची ॥ कुशलंचाकुशलंचात्मास्वभावोयस्याःसातथोक्ता ॥ शेषाद्विभाषेतिकप्समासांतःइत्वंच ॥ २० ॥ किन्नुइतिच्छेदःकि म्पृच्छायांजुगुप्सने नुपृच्छायांविकल्पेच ॥ तत्रकिमित्यनव्ययंच ॥ संप्रत्येवसांप्रतंप्रज्ञादिभ्यश्चेत्यण् इहक्षेमत्वाश्रयोविकल्पःतुशब्देनसमुच्यते ॥ सांप्रतमिदानीं तेषांपुत्रादी नांगृहेकिमपिक्षेमंनुवर्तते ॥ अथवासांप्रतमिदानींतेषांपुत्रादीनां गृहेकिमपिअक्षेमंतुवर्ततेइतितदुभयंनवेद्मीत्यन्वयः ॥ क्षेमंवाक्षेमंवानवेद्मीत्यर्थः ॥ कुशलंक्षेममस्त्रियाम ॥ क्षिणोतिहिनस्तिक्लेशान्क्षेमम् ॥ तेसुताःसांप्रतंकिंसद्वृत्तानुअथवातेसुताःसांप्रतंकिंदुर्वृत्तानुइतितदुभयंकथं मेज्ञेयंस्यादित्यन्वयः ॥ तेसुताःसांप्रतंसद्वृत्तावाकथंमयाज्ञेयाइति भावः ॥ सत्साधुवृत्तंचारित्रं येषां तेसद्वृत्ताः ॥ अथवासतामिववृत्तंचारित्रंयेषां तेसद्वृत्ताः ॥ दुष्टमसाधुवृत्तंचारित्रं येषां तेदुर्वृत्ताः ॥ अथवादुष्टानाममज्जनाना

सोहंनवेद्मिपुत्राणांकुशलाकुशलात्मिकाम् ॥ प्रवृत्तिंस्वजनानांचदाराणांचात्रसंस्थितः ॥ २० ॥ किंनुतेषांगृहेक्षेममक्षेमंकिंनुसांप्रतम् ॥ कथंते किंनुसद्वृत्ता दुर्वृत्ताःकिंनुमेसुताः ॥ २१ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यैर्निरस्तोभवाँल्लुब्धैःपुत्रदारादिभिर्धनैः ॥ तेषुकिंभवतःस्नेहमनुबध्नातिमानसम् ॥२२॥ ॥ वैश्यउवाच ॥ ॥ एवमेतद्यथाप्राहभवानस्मद्गतंवचः ॥ किंकरोमिनबध्नातिममनिष्ठुरतांमनः ॥ २३ ॥

मिववृत्तंचारित्रं येषां तेदुर्वृत्ताः ॥ २१ ॥ इतिदुर्दैवतोवैश्याद्धुत्यपुत्रादिबंधुतः ॥ दुःखितःकथितंवाक्यमाकर्ण्योचेपुनर्नृपः ॥ हेसमाधेहेवैश्यभवान्धनैःकारणैः लुब्धैःगृध्नुभिर्यैःपुत्रदारादिभिर्दुर्वृत्तैर्बंधुभिःनिरस्तोभूत् तेषुभवतःमानसंकर्तृस्नेहंकिमनुबध्नातिकिमर्थंकरोतीत्यन्वयः ॥ तादृशेषुस्नेहनिबंधनंजुगुप्सितंगर्हितंत्यजनीयं भवतइतिभावः ॥ यदाहुः ॥ सततंस्निह्यतिस्निग्धेह्युद्धेचद्रुह्यतेपुनः ॥ सौजन्यंसुजनेकुर्याद्दौर्जन्यमपिदुर्जनइति ॥ भवाँल्लुब्धैरित्यत्रतोर्लिइतिनकारस्यपरसवर्णो नुनासिकोलकारः ॥ २२ ॥ यन्मद्गतमित्यपिक्वचित्पाठः सभ्यः ॥ ममेत्येकवचनपाठौचित्यादस्मद्गतमितिपाठेराजाग्रेवैश्यस्यप्रश्रयावनतस्यसतः प्रागल्भ्यानौ चित्यप्रसंगाच्च ॥ हेनृपभवान्यन्मद्गतंवचः यथाप्राहब्रवीतिएतद्वचःएवमिदमित्थमेव अथाप्यहंकिंकरोमिमेमनःकर्तृनिष्ठुरतांपरुषतांनबध्नातिनाचरतिनाश्रयतिइत्यन्वयः ॥ इवेत्थमर्थयोरेवम्अस्मद्गतम्अस्मद्गतम् । अस्मत्पृथक् ॥ मद्गतंमद्गतं मत्पृथक् ॥ अथवाअस्माभिर्गतंज्ञातम्अस्मद्गतम् ॥ मयागतंज्ञातंमद्गतम् ॥ गत्यर्था धातवो

ज्ञानार्थाअपिभवंति ॥ २३ ॥ हे राजन् पितृस्नेहंसंत्यज्यधनलुब्धैःयैर्मेत्पुत्रैर्निराकृतोस्मितेष्वेवपुनर्मेमनःहार्दिंवर्त्तते ॥ किंच पतिस्वजनहार्द्दंभर्तृलक्षणबंधुस्नेहंसंत्यज्य धनलुब्धैर्यैर्मद्दारैर्निराकृतोस्मितेष्वेवपुनर्मेमनःहार्दिवर्त्ततेकरोमिकिमित्यन्वयः ॥ हृदयस्यस्वातस्य कर्महार्द्देमस्नेहइतियावत् युवादित्वादण् ॥ हृदयस्यहल्लेखयदण्लासेष्वि तिहृद्भावः ॥ हार्दमस्त्यस्यततहार्दिमेमनःहृदयनिविष्टस्नेहोपेतंस्नेहनिबद्धमितियावत् ॥ पतिरेवस्वभर्त्तैवस्वजनोबंधुस्तस्मिन्हार्दस्नेहःपतिस्वजनहार्दंतत् ॥ लुब्धोभिलाषुक स्तृष्णक् ॥ २४ ॥ हेमहामतेराजन्विगुणेष्वपिबंधुषुप्रेमप्रवणंमेचित्तमितिजानन्नपिनाभिजानामिकिमेतदित्यन्वयः ॥ अथवाहेमहामतेराजन्यस्मात्कारणात्बंधुषुअसत्स्व प्यस्तिमेचित्तंप्रेमप्रवणमितिजानन्नप्येतद्वारयितुंनाभिजानामिकरोमिकिमित्यन्वयः ॥ अथवाहेराजन्बंधुषुविगुणेषुसत्स्वपियच्चित्तंप्रेमप्रवणंस्यात् ॥ तत्किंनामकुत्सितंगर्हित मितिजानन्नपिनाभिजानामीत्यन्वयः ॥ महतीमतिर्यस्यसःमहामतिः ॥ हेमहामतेप्रवणंप्रह्वंनम्रमनुकूलम् । प्रवणंक्रमनिम्नोर्व्यांप्रह्वेनातुचतुष्पथे ॥ अगुणेषुअस्नेहेषु विगुणे षुविस्नेहेषु ॥ २५ ॥ कारणंकृतिःकृत नपुंसकेभावेक्तः ॥ अथवा करणंकृतिःकृत्तस्यै संपदादित्वाद्भावेस्त्रियांक्विप् ॥ निर्गलतिश्वासोयस्मात्सनिःश्वासःशोकः ॥ दुःस्थंमनो

यैःसंत्यज्यपितृस्नेहंधनलुब्धैर्निराकृतः ॥ पतिस्वजनहार्दंचहार्दितेष्वेवमेमनः ॥ २४ ॥ किमेतन्नाभिजानामिजानन्नपिमहामते ॥ यत्प्रेमप्रवणं चित्तंविगुणेष्वपिबंधुषु ॥२५॥ तेषांकृतेमेनिःश्वासोदौर्मनस्यंचजायते ॥ करोमिकिंयन्नमनस्तेष्वप्रीतिषुनिष्ठुरम् ॥ २६ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततस्तौसहितौविप्रंतंमुनिंसमुपस्थितौ ॥ समाधिर्नामवैश्योसौसचपार्थिवसत्तमः ॥ २७ ॥ कृत्वातुतौयथान्यायंयथार्हंतेनसंविदम् ॥ उपवि ष्टौकथाःकाश्चिच्चक्रतुर्वैश्यपार्थिवौ ॥ २८ ॥

यस्यदुर्मनास्तद्भावोदौर्मनस्यं प्रतिपक्षिणिनास्तिप्रीतिर्येषांतेअप्रीतयः निष्ठुरंकठोरं तेषांपुत्रादीनांकृतेमेलाभायासंसिद्धविषयेसांसोद्वेप्रयुक्तस्यैवमेनिःश्वासःशोकाद्दैन्यंदौर्मनस्यं दुःस्थितमनस्कत्वंजायते ॥ यद्यस्मात्कारणात्मयिअप्रीतिष्वपितेषुपुत्रादिषुमेमनःनिष्ठुरंनजायतेअतःकरोमिकिमित्यन्वयः । तदित्थंसंप्रतिसांसारिकाचिंतातःकांदिशीकोस्मी तिभावः ॥ कांदिशीकोभयद्रुतः कांदिशंव्रजमीतिव्याकुलोस्मीतिभावः ॥ २६ ॥ हेविप्रहेशिष्यसमाधिर्नामअसौवैश्यश्चपार्थिवसत्तमःससुरथश्चतौद्वौसहितौमिलितौहित संयुक्तौवासंतौतंप्रसिद्धसुमेधसंनाममुनिंसमुपस्थितौसम्यग्जग्मतुः इत्यन्वयः ॥ तिष्ठतिरुपपूर्वोगत्यर्थोपि ॥ पार्थिवेषुसन्अतिशयेनपार्थिवसत्तमः ॥ २७ ॥ अल्पाच्त रत्वाद्वैश्यस्य पूर्वनिपातः ॥ अभ्यर्हितस्तुपार्थिवःक्षत्रियत्वात् ॥ यथान्यायंतुशश्वत्वर्णोक्तविधिमनतिक्रम्यैवयथार्हम्अर्हंपूज्यंवृद्धमनतिक्रम्यैवयथाश्रमंतस्मैसुमेधसे मुनयेसंविदंसंभाषणाद्याचारंकृत्वातेनापिपूजितौ तदनुमत्याउपविष्टौसंतौवैश्यपार्थिवौ काश्चित्स्वार्थपराःउचिताःकथाःउक्तीः चक्रतुःविदधतुरित्यर्थः ॥ तुः स्याद्भे

देवधारणे ॥ स्त्रीसंविज्ञानसंभाषाक्रियाक्रूराजिनामसु ॥ प्रतिज्ञातोषणाचारेष्वपिसंवित्प्रयुज्यते ॥ २८ ॥ हेभगवन्हेसर्वैश्वर्यसंपन्नहेमुनेत्वामहमेकंरहस्यंप्रष्टुमिच्छामितद्वदस्व रहस्युपदिश ॥ भासनोपसंभाषासूत्रेणरहस्युपच्छंदनेपआत्मनेदम् ॥ यद्यस्मात्कारणात्स्वचित्तायत्ततांविनाऽवस्थानंमेमनसःदुःखायभवतीत्यन्वयः ॥ यदहमेकंरहस्यंत्वांप्रष्टुमिच्छामितत्ममावश्यमाकर्णनीयम् ॥ अन्यथातदाकर्णनाभावेस्वचित्तायत्तत्वंनस्यात् ॥ तद्भावस्तुमेमनसःदुःखायस्यात्संशयापन्नत्वात्तस्मात्तद्रहस्यंमयाश्रोतव्यमेवेतिभावः ॥ ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशसःश्रियः ॥ वैराग्यस्याथमोक्षस्यषण्णांभगइतिस्मृतिः ॥ २९ ॥ मुनिष्वतिशयेनसन्विपश्चिन्मुनिसत्तमः हेमुनिसत्तम ॥ जानतोपिउत्पन्नज्ञानस्यापिगतराज्यस्यशत्रुहस्तंगतसाम्राज्यस्यमेअखिलेष्वपिराज्यांगेषुयथाअज्ञस्येवममत्वंममतावर्ततेकिमेतदित्यन्वयः ॥ विनष्टराज्यस्यपुंसःराज्यांगेषुकिंममत्वेनकृतंस्यादितिभावः ॥ स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलानिचेतिसप्तराज्यांगानि ॥ ववायथातथैवैवम् ॥ ३० ॥ अयंवैश्यश्चयद्यपिपुत्रैर्निकृतः

॥ राजोवाच ॥ ॥ भगवंस्त्वामहंप्रष्टुमिच्छाम्येकंवदस्वतत् ॥ दुःखाययन्मेमनसः स्वचित्तायत्ततांविना ॥ २९ ॥ ममत्वंगतराज्यस्यराज्यांगेष्वखिलेष्वपि ॥ जानतोपियथाज्ञस्यकिमेतन्मुनिसत्तम ॥ ३० ॥ अयंचानिकृतःपुत्रैर्दारैर्भृत्यैस्तथोज्झितः ॥ स्वजनेनचसंत्यक्तस्तेषुहार्दीतथाप्यति ॥ ३१ ॥ एवमेषतथाहंचद्वावप्यत्यंतदुःखितौ ॥ दृष्टदोषेपिविषयेममत्वाकृष्टमानसौ ॥ ३२ ॥ तत्किमेतन्महाभागयन्मोहोज्ञानिनोरपि ॥ ममास्यचभवत्येषाविवेकांधस्यमूढता ॥ ३३ ॥

विप्रकृतःखिलीकृतःतथादारैः कलत्रैर्भृत्यैश्चउज्झितःउत्सृष्टः ॥ स्वजनैर्भ्रात्रादिबंधुभिरपिसंत्यक्तस्तथापितेषुपुत्रादिषुममत्वेनअतिस्नेहवानितिभावः ॥ निकृतःस्याद्विप्रकृतःनिक्रियतेखिलीक्रियतेस्मनिकृतः ॥ अथवा ॥ निकृतस्त्वनृजुःशठःनिकृणोतिहिनस्तिनिकृतःहिंसकोयमनृजुःशठइत्युज्झितइत्यर्थः । कुसृतिर्निकृतिःशाठ्यम् ॥ निष्कृतइत्यप्रस्तुतत्वादपपाठः ॥ तथाहिनिष्कृतिःप्रायश्चित्तिः यदाहुः कामतोब्राह्मणवधेजीवतोनास्तिनिष्कृतिरितिप्रायश्चित्तिर्नास्तीत्यर्थःप्रायश्चित्तिस्तुनिष्कृतिः ॥ अथवानिरर्थकःकृतोनिःकृतःअथवानिःक्रांतःकृतात्कारणात् ॥ राज्याद्वानिःकृतः ॥ ३१ ॥ द्वावपिअत्यंतदुःखितौवर्त्तावहेइत्यन्वयः ॥ इवेत्थमर्थयोरेवम् ॥ षिञ्बंधने ॥ विषिनोतिबध्नातिविषयःशब्दस्पर्शरूपरसगंधलक्षणःग्रामसमूहादिलक्षणश्च विषयश्चदृष्टदोषत्वमध्रुवत्वम् अंततोदुःखहेतुत्वंच ॥ ममेतिभावोममत्वंतेनआकृष्टमानसंययोस्तौतथोक्तौ ॥ ३२ ॥ हेमहाभागहेसुमेधोमुने ॥ ज्ञानिनोरपिआवयोर्नृपवैश्ययोर्मोहोभवतीतियत्तदेतत्किमित्यन्वयः ॥ भगस्यैश्वर्यादेरिदंभागंमहद्भागंयस्यसमहाभागः ॥

तयोर्ज्ञानिनोः कोनुमोहइत्यतआह ॥ हेब्रह्मन्नूढस्यविवेकांधस्यइदंसुखायइदंदुःखायेतिहिताहितपार्थक्येविषयेअंधस्यममचसुरथसमाधिसंज्ञयोर्नृपवैश्ययोरेषामूढताविदंकविहीनतामोहापन्नताभवतीतिकिमेतदित्यन्वयः ॥ अचक्षुषितमस्यंधंजलेतिमिरकृत्यपि ॥ ३३ ॥ हेराजन्समस्तस्यसर्वस्यजंतोश्चेतनस्यप्राणिनः विषयगोचरेज्ञानंबुद्धिमात्रमस्तीत्यन्वयः । नहिमोक्षेधीर्ज्ञानंविवक्षितम् । किंतु । विषयगोचरे ॥ इंद्रियार्थस्यतत्तदिंद्रियजंज्ञानंविद्यतएवतावन्मात्रमितिभावः ॥ विसिनोतिबध्नातीतिविषयःशब्दादिः॥गावःइंद्रियाणिचरंत्यस्मिन्गोचरः ॥ गोचरसंचरेतिसाधुत्वम् ॥ यद्यपि रूपंशब्दोगंधरसस्पर्शाश्चविषयाअमी । गोचराइंद्रियार्थाश्चेत्यभिधानात् यएवविषयःसएवगोचरइतिपौनरुक्त्यंप्रतीयते ॥ तथापीहदुःखितंसुरथंप्रतिविसिनोतिबध्नातिविषयोदुःखहेतुरिंद्रियंवशीकरोतिगोचरइतिप्रदर्शनादपौनरुक्त्यंद्रष्टव्यम् ॥ भगस्यैश्वर्यादेरिदंभागंमहद्भागंयस्यासौमहाभागः ॥ हेमहाभागराजन्एवंवक्ष्यमाणप्रकारेणविषयाश्चविषयवृत्तयश्चपृथक्विभिन्नायांति ॥ पार्थक्येनेंद्रियगोचरतांव्रजंति ॥ अथवाप्रसरंतिसंचरंतिइत्यन्वयः ॥ विषयाश्चमहाभागजातिश्चैवंपृथक्पृथगितिपाठेजातिः सामान्यंरूपत्वगंधत्वाद्यमप्यनेकविधम् ॥ ३४ ॥ सत्यपिचक्षुर्गोलकेकेचिच्चेतनाःप्राणिनः

॥ ऋषिरुवाच ॥ ज्ञानमस्तिसमस्तस्यजंतोर्विषयगोचरे ॥ विषयाश्चमहाभागयांतिचैवंपृथक्पृथक् ॥ ३४ ॥ दिवांधाःप्राणिनःकेचिद्रात्रावंधास्तथापरे ॥ केचिद्दिवातथारात्रौप्राणिनस्तुल्यदृष्टयः ॥ ३५ ॥ ज्ञानिनोमनुजाःसत्यंकिंतुतेनहिकेवलम् ॥ यतोहिज्ञानिनःसर्वेपशुपक्षिमृगादयः ॥ ३६ ॥ ज्ञानंनतन्मनुष्याणांयत्तेषांमृगपक्षिणाम् ॥ मनुष्याणांचयत्तेषांतुल्यमन्यत्तथोभयोः ॥ ३७ ॥

दिवांधाःउलूकादयःतथाअपरेकेचित्प्राणिनःकाकादयोरात्रावंधाः ॥ दृष्टिहीनाइत्यन्वयः ॥ केचिद्गवाश्वप्रभृतयःप्राणिनःयथादिवातथारात्रौचतुल्याहष्टिर्येषांतेतुल्यदृष्टयोभवंतीत्यन्वयः ॥ पूर्वराज्ञासुरथेनपृष्टंयन्मोहोज्ञानिनोरपितत्किमेतदितितत्रोत्तरमर्थांगीकारेण ॥ ३५ ॥ मनुजाःज्ञानिनःसत्यंकिंतुतेएवकेवलंज्ञानिनोनहि ॥ यतोमनुजेभ्योऽन्येपिसर्वेपशुपक्षिमृगादयःज्ञानिनःसंत्येवहीत्यन्वयः ॥ सर्वेऽपिमनुजादयोयथाविषयंयथोचितज्ञानाएवेतिभावः ॥ मनुजामानवाः संतिसाधुसत्यम् ॥ तुस्याद्भेदेवधारणे ॥ हिहेतावववधारणे ॥ अतोह्यनेनापिकेवलंनियतमपरंक्रियाविशेषणमूइदानींज्ञानित्वाविशेषात्प्राणिनांप्रतिनियतज्ञाननिबंधनव्यवहारसिद्धिः कथंस्यादित्याशंक्यतामुपपादयितुमाह ॥ ३६ ॥ तेषांमृगपक्षिणांयज्ज्ञानंस्वभावजम् ॥ शास्त्रजमव्याहतज्ञानजंचतन्नमृगपक्षिणाम् ॥ तुल्यमन्यत्तथोभयोःतथातेनप्रकारेणप्रतिनियतंतत्तत्स्वजातिप्रयुक्तोपयुक्तंविषयज्ञानादन्यद्यज्ज्ञानंशरीरमात्रोपयोगितदुभयोर्मृगादिमनुष्ययोः॥आहारनिद्रादिविषयज्ञाननिबंधनव्यवहारपार्थक्यसंसिद्धेरसांकर्यमितिभावः ॥३७॥

प्रागुक्तंराज्ञायन्मोहोज्ञानिनोरपितत्किमेतदितितत्रकिमाश्चर्यमित्याहसदृष्टांतम् ॥ हेराजन्ज्ञानेसत्यपिमोहात्ममत्वात्शावचंचुषुशिशुत्रोटिषुकणमोक्षादृतान्आदृतकण
मोक्षान्क्षुधाबुभुक्षयापीड्यमानानपिएतान्पतंगान्पश्येत्यन्वयः ॥ ज्ञानेसत्यपीति ॥ येशावचंचुषुनिक्षेप्तव्यकणास्तेयद्यस्माभिरेवभक्ष्येरन्तर्हिनूनंवयंक्षुधानपीड्यामहेइतिस्वार्थं
जानंतोपिस्वयंक्षुधापीड्यमानाअपिमोहान्ममत्वाद्वाशावचंचुष्वेवकणान्निक्षिपंतिपक्षिणइतिभावः ॥ पतेरंगचूपक्षिणि॥ चंचुस्त्रोटिरुभेस्त्रियौ ॥ आदृताःकणमोक्षायैस्तेकणमो
क्षादृताः । वाहिताग्न्यादिषुपरनिपातः॥कणमोक्षाहितानित्यपिक्वचित्पाठः ॥३८॥ हे मनुजव्याघ्रराजन्मानुषालोभात्प्रत्युपकारायप्रत्युपकृतिलोभात्हेतोः सुतान्सुतेषुविषये
षुकालांतरेप्रत्युपकारमेतेऽस्मदर्थंकरिष्यंतीतिसाभिलाषाःसकामाःभवंतिइतिपादत्रयान्वयः ॥तत्रनिदर्शनमाह॥ननुभोराजन्त्वमेतान्लोकेप्रसिद्धान्पक्षिमृगादीन्ममत्वात्सुता
न्प्रतिसाभिलाषान्सादृतान्किंनपश्यसि ॥ इतिचतुर्थपादान्वयः ॥ अहोराजन्नेतेयदिपशुपक्षिमृगादयोपिकिलप्रत्युपकारनिरपेक्षाअपिकेवलंममत्वादेवसुतान्प्रतिसाभिलाषाः
सादराःदृश्यंतेकिमुतमानुषाममत्वाकृष्टमानसाःप्रत्युपकारगृध्नवःसुतान्प्रतिसाभिलाषाःस्युःअतितरामेवेतिभावः ॥ मनुजोयंव्याघ्रइवशूरःश्रेष्ठःमनुजव्याघ्रः ॥ उपमितंव्याघ्रा

ज्ञानेपिसतिपश्यैतान्पतंगाञ्छावचंचुषु ॥ कणमोक्षादृतान्मोहात्पीड्यमानानपिक्षुधा ॥ ३८ ॥ मानुषामनुजव्याघ्रसाभिलाषाःसुतान्प्रति ॥
लोभात्प्रत्युपकारायनन्वेतान्किंनपश्यसि ॥ ३९ ॥ तथापिममतावर्त्तेमोहगर्त्तेनिपातिताः ॥ महामायाप्रभावेणसंसारस्थितिकारिणा ॥ ४० ॥
तन्नात्रविस्मयःकार्योयोगनिद्राजगत्पतेः ॥ महामायाहरेश्चैषातयासंमोह्यतेजगत् ॥ ४१ ॥

दिभिःसामान्याप्रयोगइतिसमासः । स्युरुत्तरपदेव्याघ्रपुंगवर्षभकुंजराः । सिंहशार्दूलनागाद्याःपुंसिश्रेष्ठार्थगोचराः॥प्रश्नावधारणानुज्ञानुनयामंत्रणेननु । सुतान्प्रतिइतिप्रतियोगे
द्वितीयासप्तम्यर्थेअत्रापिउपकृतपुत्रकर्तव्यप्रत्युपकारलोभात्पितरोमनुष्याःपुत्रवात्सल्यंकुर्युर्ममत्वाच्चविशेषतइत्यलंविस्तरेण ॥ ३९ ॥ यद्यप्यमीमनुष्यायथाप्रत्युपकारार्थंपु
त्रान्पालयंतितद्वन्मोक्षार्थमपियतंतएव ॥ तथापिसंसारस्थितिकारिणामहामायाप्रभावेणममतावर्त्तेमोहगर्त्तेनिपातिताःइत्यन्वयः ॥ ममताआवर्त्तइवममतावर्त्तः ॥ तत्रतत्रचम
हत्यामायायाःप्रभावःसामर्थ्यंसर्वाकलनशक्तिर्विजृंभःतेन । अथवामहामायांप्रतिपूरयतिमहामायाप्रः सचासौभावश्चेतितेन ॥ भावःसत्तास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मसु ॥
संसारस्यस्थितिःप्रवाहनित्यतयावस्थानंनकदाचिदनीदृशंजगदितिभावाभावावपिजगद्रूपौसंसाररूपावेवसंसारस्थितिंकरोतीतितच्छीलःसंसारस्थितिकारीतेन ॥ ४० ॥
चशब्दोहेतौ यतोमहामायेतियाऽनादिःप्रसिद्धास्तिभवतीएषाजगत्पतेःहरेर्विष्णोःयोगनिद्रेतिकथ्यते ॥ तयाजगत्संमोह्यतेमुह्यत्संप्रयुज्यतेमोहपरायणंक्रियते ॥ तत्तस्मात्ज्ञाने
सत्यपिपुत्रादिषुममत्वंकथंजायतेइतिअत्रविस्मयोनकार्यइत्यन्वयः ॥ विस्मयोद्भुतम् ॥ योगोनिद्रेवयोगनिद्राप्रपंचात्मावगमोयोगोत्रध्यानलक्षणोविषयेभ्यश्चित्तवृत्तिनिरोधोवि

वक्षितः ॥ नतुसाक्षान्निद्राअस्वमत्वाद्देवानाम् । योगःसन्नहनोपायध्यानसंगतियुक्तिषु ॥ अपूर्ववस्तुलाभेपिभेषजेपिचरोपिच । ममनायादुरत्ययेतिभगवद्वचनान्महामायायाः प्राधान्यमाह ॥ ४१ ॥ हियस्मादनादिःप्रसिद्धावैष्णवीमायाभगवतीऐश्वर्यादियुता ॥ अतःसादेवीस्वेच्छयादीव्यंतीसतीज्ञानिनामपिउपनिषत्स्थज्ञानानामपिपुंसांचेतांसिबला त्सामर्थ्यादाकृष्यमोहायसांसारिकत्वायममत्वायप्रयच्छतिददातिचित्तानिममत्वाधीनानिकरोतीत्यन्वयः ॥ स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः ॥ दाणोग्रच्छःशिति ॥ ४२ ॥ तयादेव्याचराचरंविश्वंविसृज्यतेविशेषेणसृज्यतेउत्पाद्यते ॥अथचसैषादेवीप्रसन्नासतीनृणांपुंसांवरदाभवति ॥ अप्रसन्नाऽवरदाभवति ॥ अथचसैषादेवीनृणांभक्ता नांप्रसन्नासतीमुक्तयेचभवतीत्यन्वयः॥तयाविसृज्यतेतयाअविसृज्यतइत्यकारप्रश्लेषोविवक्षातोज्ञेयः । अइत्येतत्पृथगव्ययम्॥ अमानोनाःप्रतिषेधवचनाइतिस्मरणात्॥अभ्य धुश्च॥अभावेनह्यनोनापीति॥ चरतीतिचराचरंजंगमरूपंविश्वमित्यर्थः॥चारिष्णुजंगमचरंत्रसमिंगंचराचरम् । चारिचलिपतिवदीनांद्वित्वमच्याक्चाभ्यासस्यवा चरादीनांपचाद्य चिद्विर्भावोभ्यासस्यागागमश्च आग्विधानसामर्थ्याद्धलादिःशेषोन अन्यथाऽकारादेशएववक्तव्यःस्यात्॥नचेहचरंचाचरंचेतिविगृह्यैकवद्भावेनविश्वविशेषणंचराचरमित्येतदिति

ज्ञानिनामपिचेतांसिदेवीभगवतीहिसा ॥ बलादाकृष्यमोहायमहामायाप्रयच्छति ॥ ४२ ॥ तयाविसृज्यतेविश्वंजगदेतच्चराचरम् ॥ सैषाप्रसन्ना वरदानृणांभवतिमुक्तये ॥ ४३ ॥ साविद्यापरमामुक्तेर्हेतुभूतासनातनी ॥ संसारबंधहेतुश्चसैवसर्वेश्वरेश्वरी ॥ ४४ ॥

शंकनीयम् ॥ विश्वग्रहणादेवजगद्ग्रहणादेववातस्यपौनरुक्त्यप्रसंगात् ॥ नहिस्थावरजंगमात्मकादन्यद्विश्वस्यशब्दवाच्यंवास्ति ॥ तस्माच्चराचरमिहजंगममेवविवक्षितम्॥विश्व जगच्छब्दयोरिहभिन्नवाक्यस्थतयाविवाक्षितत्वादपौनरुक्त्यम् ॥ समंसर्वविश्वमशेषंकृत्स्नंसमस्तनिखिलाखिलनिनिःशेषम् ॥ विष्टपंभुवनंजगत् ॥ जगतिजगद्विश्वम् ॥ जगत्स्याद्विष्टपेक्लीबेयौवनेजंगमेत्रिषुइतिरुद्रकोशः ॥ ४३ ॥ इहमहामायाअविद्यारूपाबंधहेतुःविद्यारूपातुमुक्तिहेतुरितिप्रतिपाद्यते ॥ तत्रअविद्यापक्षस्तावत्साप्रसि द्धादेवीअविद्याविद्येतरा ॥ यद्वावेत्तिवित्ब्रह्मज्ञानसंपन्नःततोन्यःअवित्सांसारिकःतंयातिअविद्या ॥ कीदृशीअविद्याअपरमापराउत्कृष्टामामोक्षलक्ष्मीःततोन्याऽपरमा ॥ अथवानविद्यतेपराउत्कृष्टामामोक्षलक्ष्मीर्यस्याःसाअपरमा ॥ अथवा ॥ अःविष्णुःपरमःपरोन्योधिकरणभूतोयस्याःसाअपरमा ॥ पुनःकीदृशीअविद्याअमुक्तेर्हेतुभूतान विद्यतेमुक्तिर्यस्मात्त्रिवर्गात्सोमुक्तिस्त्रिवर्गःधर्मकामार्थलक्षणः क्षयस्थानवृद्धिलक्षणोवात्रिवर्गः तस्यहेतुभूता ॥ पुनःकीदृशीअविद्याअसनातनीनसनासदाभवाअसनातनी ॥ अनादिरपिह्यविद्याविद्याविनिवर्तनीयत्वादनित्याअध्रुवा ॥ पुनःकीदृशीअविद्यासर्वेश्वरीसर्वेईश्वराःईशनशीलाःस्वामिनःस्वस्वामिभावसंबंधिनोभवंति ॥ यतःसासर्वे

श्वरीअखिलप्रपंचरूपासैवेश्वरीऐश्वर्यसंपन्ना ॥ अतएवसंसारबंधहेतुःसंसारइतिबंधस्तस्यहेतुःकारणमथवासर्वेषांलोकानामीश्वराःब्रह्मविष्णुमहेश्वराःतेषांब्रह्मादीनामीश्वरीब्राह्मी वैष्णवी माहेश्वरीतिव्यपदेशतस्तत्रतद्वशीकृत्यौचित्यात्स्वामिनीतियावत् ॥ पुनःकीदृशीअविद्या सांअःविष्णुस्तेनसहवर्तमाना विष्णुमायेत्यर्थः ॥ चकारेणविद्यारूपाहिमहा मायेतिपक्षःसमुच्चीयते ॥ तथाहि ॥ सावैष्णवीमायासैव विद्याअतीतप्रपंचब्रह्मगोचरा ॥ पुनःकीदृशीविद्यापरमापरात्मात्मतत्त्वगोचरत्वाद्दुस्तरा ॥ पुनःकीदृशीविद्या॥सनातनी सत्यंज्ञानमनंतंब्रह्मेतिश्रुतेः ॥ ब्रह्मरूपत्वान्नित्या ॥ ब्रह्मतत्त्वगोचरत्वोपचारौचित्यापिशाश्वती ॥ शाश्वतस्तुध्रुवोनित्यःसदातनसनातनाः ॥ सायंचिरमित्यादिनाट्युःतुट्टित्वा तङीप् ॥ पुनःकीदृशीविद्यासर्वासंपूर्णाविश्वरूपा ॥ पुनःकीदृशीविद्याईश्वरस्यईश्वरी ईश्वरेश्वरीईश्वरस्यापिहिस्वरूपदिदृक्षुत्वौचित्यावाप्तव्यत्वात् अवश्याश्रयणीयत्वा त्तस्याः ॥ स्थेशभासपिसकसोवरच्ईिष्टइतिईश्वरः ॥ ईश्वरइतिरूपम् अश्नुतेअशूव्याप्तौव्याप्नोतिइतिविगृह्यईश्वरीतिभवति ॥ अश्नोतेराशुकर्मणिवरट् चेच्चोपधायाइत्यौणा दिकोवरट् ॥ पुनःकीदृशीविद्या ॥ संसारबंधहेतुःपुंसःमुक्तेर्हेतुभूताकारणभूतेत्यर्थः ॥ संसाररूपबंधस्यहेतागंतासंसारबंधहेता तस्यसंसारबंधहेतुःपुंसः मुक्तेर्मोक्षस्यहेतुभूता ॥

राजोवाच ॥ भगवन्काहिसादेवीमहामायेतियांभवान् ॥ ब्रवीतिकथमुत्पन्नाकर्मचास्याश्चकिंद्विज ॥४५॥ यत्प्रभावाचसादेवीयत्स्वरूपायदुद्भवा॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोब्रह्मविदांवर॥४६॥ऋषिरुवाच॥नित्यैवसाजगन्मूर्तिस्तयासर्वमिदंततम्॥तथापितत्समुत्पत्तिर्बहुधाश्रूयतांमम ॥ ४७॥

ज्ञानादेवतुकैवल्यमितिसिद्धांतश्चविद्ययैवमुक्तिःनिदानमितितात्पर्यम्॥हेतुरिति हिगतौ तृचिषष्ठ्येकवचनांतमेतत् ॥षष्ठीसमासः ॥ कर्तरिचेतितु षष्ठीसमासप्रतिषेधःप्रायिकोजनि कर्तुः प्रकृतिरितिपाणिनिप्रयोगाल्लिंगादवसीयते ॥ हेतुशब्दस्तुउकारांतःकारणवाची ॥ अविद्याअहंमतिः विद्यातुमोक्षफलंज्ञानम् ॥ ४४ ॥ सुरथःसुमेधसंमुनिंमहामायाम हिमानंप्रष्टुंवाक्यमूचे ॥ हेभगवन्द्विजसुमेधः मुनेभवान्यांमहामायेतिब्रवीतिआहकाहिसादेवीसाचकथं केनप्रकारेण उत्पन्नाउद्भूत्अस्याःदेव्याःकर्मचकिंपराक्रमश्चकइत्युवाच राजेत्यन्वयः ॥ इतिहेतुप्रकरणप्रकर्षादिसमाप्तिषु ॥ ४५ ॥ पुनःपृच्छतिराजा ॥ हेब्रह्मविदांवरश्रेष्ठ त्वत्तः सकाशात्तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामितदितिकिंसादेवी यत्प्रभावायत्सा मर्थ्यायत्स्वरूपायदाकृतिःयदुद्भवाचयदुत्पत्तिकाच ॥ तस्याःदेव्याःसामर्थ्यंकीदृशंकिंस्वरूपंकीदृशंच प्रादुर्भवनमितिप्रश्नतात्पर्यम् ॥ त्वत्तःत्वात् आख्यातोपयोगइत्य पादानता यःभावोयस्याःसा यत्स्वरूपंयस्याःसायथोक्ता॥ ब्रह्मविदंतिब्रह्मविदःतेषांमध्येवर ॥ वेदस्तत्त्वंतपोब्रह्मब्रह्माविप्रःप्रजापतिः ॥ब्रह्मवेदोब्रह्मतपोब्रह्मज्ञानंचशाश्वतम् ॥ ब्रह्मचित्तिसंबुद्धवंतः पाठःक्वचित् ॥ ४६ ॥ अथसुमेधाऋषिरुवाच ॥ हेराजन्जगन्मूर्तिःसादेवीनित्यैवतयादेव्याइदंलोकमयंसर्वंततंकृतम् ॥ सातुकेनापिनततानकृता ॥

तथापिलोकोपकारार्थातत्समुत्पत्तिस्तत्प्रादुर्भावः॥बहुधाअनेकधाममवाचोयुक्तितःत्वयाश्रूयतामित्यन्वयः ॥ जगत्जगतीमूर्तिः कायोयस्याःसातथोक्ता ॥ तस्याःसमीचीना उत्पत्तिस्तत्समुत्पत्तिः ॥ मूर्तिःकाठिन्यकाययोः ॥ ४७ ॥ सादेवीदेवानांकार्यसिद्ध्यर्थंयदाविर्भवतिप्रकाशतेतदासादेवीनित्यापिसतीलोकेउत्पन्नालब्धजन्मेति अभिधीयतेकथ्यतेजनतयेत्यन्वयः ॥ आत्मवचनादात्मरूपत्वादकृतकत्वाच्चनित्यंतस्याइतिभावः ॥ प्रकाशेप्रादुराविःस्यात् ॥ आविर्भवतिप्रकाशतेइत्यर्थः ॥ नियतंभवानित्यानेर्ध्रुवेत्यप् ॥ गतानुगतिकांलोकोनलोकः पारमार्थिकः ॥ सतीमप्यसतीमाहसीतांरक्षःक्षयाश्रयात् ॥ सहजोयःसमुल्लासःक्षीराब्धेःसोपिमंस्यते । चंद्रइत्य त्रकिंकुर्मोगतानुगतिकंजगत् ॥ ४८ ॥ कल्पांतेप्रलयेब्रह्मादीनांनिशावसानेजगतिभुवनेएकार्णवीकृतेएकार्णवत्वेनकृतेसतिएकोदकपूरत्वावस्थापितेसतिभगवानैश्वर्यादिसंगतः प्रभुःस्वामीविष्णुर्व्यापकोनारायणःशेषमनंतफणीश्वरम्आस्तीर्यआप्रसार्यतल्पकीकृत्ययदायोगनिद्रामभजयोगनिद्रामिवासेवत । तदास्मिन्कालेयोगनिद्रोपलक्षितेकालेवि ष्णुकर्णमलोद्भूतौमधुकैटभाविितिविख्यातौनाम्नाकथितौद्वावसुरौसुरविद्विषौब्रह्माणंविष्णोर्नाभिकमलस्थंवेधसंहिंसितुमुद्यतौ उद्युक्तावुन्मुखावभूतामिति श्लोकयुग्मान्वयः ॥

देवानांकार्यसिद्ध्यर्थमाविर्भवतिसायदा ॥ उत्पन्नेतितदालोकेसानित्याप्यभिधीयते ॥ ४८ ॥ योगनिद्रांयदाविष्णुर्जगत्येकार्णवीकृते ॥ आस्तीर्यशेषमभजत्कल्पांतेभगवान्प्रभुः ॥ ४९ ॥ तदाद्वावसुरौघोरौविख्यातौमधुकैटभौ ॥ विष्णुकर्णमलोद्भूतौहंतुंब्रह्माणमुद्यतौ ॥ ५० ॥ सनाभिकमलेविष्णोःस्थितोब्रह्माप्रजापतिः ॥ दृष्ट्वातावसुरौचोग्रौप्रसुप्तंचजनार्दनम् ॥ ५१ ॥

योगोनिद्रेवध्यानांगनिद्रातां वेवेष्टिव्याप्नोतिविश्वंविष्णुःजंगम्यतेजगत्तस्मिन्यस्मिन्नर्णंतयंभांसिसंतिबहूनिसोर्णवः ॥ अर्णसोलोपश्चेतिवः ॥ एकःकेवलोर्णवःसमुद्रःपूर्णोयस्मि स्तत् एकार्णवंजगत् प्रलयतःप्राक्सप्तार्णवत्वेनजगद्व्यवस्थापितंप्रलयेतु एकार्णवस्यजगतोभावःऐकार्ण्यम् ब्राह्मणादित्वात्ष्यञ् वृद्धिः स्त्रियामैकार्ण्यमेवऐकार्णवी षिद्गौरादिभ्यश्चेतिङीष् ॥ तयाऐकार्ण्व्या एकार्णवत्वेनकृतव्यवस्थापितंजगत्तस्मिन् ॥ अथवा ॥ नियत्याभगवत्या जगत्येकार्णवेकृतेतिमुक्तसंशयः पाठः ॥ संवर्त्तःप्रलयःकल्पःक्षयःकल्पांतइत्यपि ॥ कल्पःशास्त्रेविधौन्यायेसंवर्त्तेब्रह्मणोदिने ॥ कल्पस्यांतोवधिःकल्पान्तस्तस्मिन् ॥ मन्यतेऽहमेवशूरइतिमधुः ॥ मधुःपुंस्यसुरेचैत्रेमधुकेसुरभावपि ॥ क्लीबंतुमधुमद्येस्यात्क्षौद्रेपुष्परसेपिच ॥ कीटस्येवभाःप्रभायस्यतत्कीटभंकर्णजंमलंतत्रभवःकैटभः ॥ बृंहतिवर्धतेब्रह्मातम् । विष्णोःकर्णातयोर्मलंतदुद्भूतौ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ विष्णोर्नाभिकमलेस्थितःसप्रजापतिर्ब्रह्मातावसुरौचउग्रौदृष्ट्वाजनार्दनंचप्रसुप्तंयोगनिद्रापन्नंदृष्ट्वाएकाग्रहृदयस्थितःसन्हरेः विष्णोःप्रबोधनार्थाय हरिनेत्रकृतालयांतांयोगनिद्रांमहामायांतुष्टावस्तुतवान् ॥ इति श्लोकयुग्मान्वयः ॥ नाभिरेवकमलंतत्रस्थितउपविष्टः ॥ ब्रह्माविप्रोपिकश्चित्स्या

त् ॥ अतउक्तंप्रजापतिरिति । प्रजापतिर्मनुरपिस्यादतउक्तंब्रह्माइति ॥ अर्दहिंसायांचुरादिः जनानर्दयतिहिनस्तिजनार्दनः ॥ अर्दगतौयाचनेच भ्वादिःजनान्अर्दतिग
च्छति ॥ ष्टुञ्स्तुतौस्तवनक्रियाफलंस्वरक्षालक्षणंब्रह्मणएवेत्यात्मनेपदेसतितुष्टुवेइतिपाठः ॥ अथवास्तवनक्रियाफलपारंपर्यात्तदेवरक्षणेलक्षणमेवेतियुक्तं परस्मैपदंतुष्टावेति ॥
यदुक्तम् इतिहरेःप्रबोधनार्थायेतितुयद्यप्यव्यवहितंस्तवनक्रियाफलंसाक्षात्प्रयोजनम् ॥ तथापिप्रयोजनंदैत्यवधविधिद्वारकंपारंपर्यावधृतंदेवसंरक्षणमेवस्तवनक्रियाफलम् ॥
एकमद्वितीयम्अग्रंप्रमुखंहृदयंस्वांतंयस्यसएकाग्रहृदयः ॥ अनन्यमनस्कःस्थितःनिष्कंपः ॥ अथवा ॥ एकमद्वितीयमग्रंप्रधानंहृच्चित्तंयस्यसःएकाग्रहृत् अयेशुभावहेविधौ
दैत्यवधलक्षणेविषयेस्थितःदत्तावधानःअयस्थितः ॥ हरेर्नेत्रेएवकृतआलयोययासातथोक्ता ॥ अथवाहरिणानेत्राभ्यांकृतआलयोगृहंयस्याःसातथोक्ता ॥ अथवा ॥ हरेर्नेत्रे
णचक्षुषाप्रमाणेनकृतःआलयःअसंश्लेषःअनाशःअमोक्षोवायस्याःसातथोक्ता ॥ अथवा ॥ हरेःपरमात्मनोनेताप्रापयितावेदांतःहरिनेतातेनअकृतःआलयःगृहंप्रतिनियतं
स्थानंयस्याःसातथोक्ताताम् ॥ प्रबोधनमेवार्थःप्रयोजनंतस्मैप्रबोधनार्थाय ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ब्रह्मातावत्स्तोतुंस्वयमेवप्रतिजानीतेप्रतिज्ञांकरोति ॥ अतुलमसदृशंतेजोय

तुष्टावयोगनिद्रांतामेकाग्रहृदयस्थितः॥प्रबोधनार्थायहरेर्हरिनेत्रकृतालयाम्॥५२॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ विश्वेश्वरींजगद्धात्रींस्थितिसंहारकारिणीम्॥
स्तौमिनिद्रांभगवतींविष्णोरतुलतेजसः॥५३॥ त्वंस्वाहात्वंस्वधात्वंहिवषट्कारःस्वरात्मिका ॥ सुधात्वमक्षरेनित्येत्रिधामात्रात्मिकास्थिता ॥५४॥

स्यसःअतुलतेजाःतस्यविष्णोर्ध्यानरूपांनिद्रांस्तौमि । तेजःप्रभावेदीप्तौचबलेशुक्रेपिकीर्त्तितम् । तेजःअसहनत्वेपि । यदाहुः । अधिक्षेपावमानादेःप्रयुक्तस्यपरेणयत् ॥ प्राणा
त्ययेप्यसहनंतत्तेजःसमुदाहृतम् ॥ कीदृशींनिद्रां विश्वेश्वरींविश्वस्यईश्वरींव्यापिकांजनयित्रीम् ॥ अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेच्चोपधायाः॥पुनश्छेदेतु ॥ कीदृशीं जगद्धात्रींजगतो
धारयित्रींपोषयित्रींच ॥ पुनःकीदृशींस्थितिंसर्गसंहारमध्यमावस्थांकुर्वाणाम् ॥ संहारंचसर्गस्थित्युत्तरावस्थांकुर्वाणाम् ॥ सुप्यजातौणिनिस्ताच्छील्ये ॥ पुनःकीदृशींभगव
तीम् ॥षडैश्वर्यसंगताम् ॥ जगदिति ॥ धात्रीमितिताच्छील्येतृन्योगे नलोकाव्ययसूत्रेणषष्ठीनिषेधात्कर्मणिद्वितीयांतंजगदिति ॥ एतेनविष्णुयोगनिद्रैवजगत्सर्ग
स्थितिसंहारकारिणीब्राह्मीवैष्णवीमाहेश्वरीमयीशक्तिरितिस्तुतितात्पर्यंसूचितम् ॥ ५३ ॥ अशेःसरत् वत्वकत्वषत्वानि ॥ अक्षरंवर्णनिर्माणंवर्णमप्यक्ष
रंविदुः । अक्षरंनक्षरंविंद्यादक्षरंश्रुतितोययोः ॥ अश्नातित्रींल्लोकान्भुंक्तेभूतात्मकत्वादक्षरा ॥ अश्नुतेव्याप्नोतिविश्वात्मकत्वाच्चअक्षरा ॥ यद्वा क्षरतिसंच
लतिक्षरंनक्षरमक्षरंध्रुवम् अक्षराध्रुवा ॥ अतएव हेअक्षरेध्रुवेहेनित्येहेशाश्वतिहेदेवित्वंस्वाहादेवतोद्देशेनद्रव्यत्यागजनितदेवतापितृरूपत्वेनआस्थिताअंगीकृता ॥

प्रज्ञासिशास्त्रेण । अव्ययंस्वाहेति ॥ यदव्ययधुः । स्वाहादेवहविर्दानेश्रौषड्वौषड्वषट्स्वधेतिच ॥ यद्वा ॥ त्वंस्वाहेति देवहविर्दानमंत्ररूपासि ॥ यद्वा ॥ त्वं स्वाहेत्येवमसिस्वाहात्वंदेवस्वरूपेत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ त्वंस्वाहासिहुतभुक्प्रियासि ॥ सुष्ठुआहूयतेस्वाहासास्त्यस्याःइतिवास्वाहा ॥ स्वाहाग्न्यनलप्रिया ॥ यद्वा ॥ आकारःस्यात्पितामहः । त्वंसुष्ठुआंपितामहंब्रह्माणंजिहीषेगच्छसिस्वाहासि त्र्यसिब्राह्मयसि ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ हेदेवित्वंस्वधापितृुद्देशेनदीयमानद्रव्यजनिततृप्तिरसि ॥ यद्वा ॥ त्वंस्वधेत्येवमसिस्वधात् ॥ स्वधेतिमंत्रतोभुंजानापितृरूपासीत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ अकारोवासुदेवःस्यात् ॥ सुष्ठुअंवासुदेवंदधासिपोषयसिस्वधासिलक्ष्मीरसि ॥ हेदेविहि यतःत्वंवषट्कारोसि ॥ अतःवषडिंद्रायेतिवषट्कारभागिंद्रइतित्वमिंद्राण्यसीत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ हेदेवित्वंहित्वमेववषट्कारोसि वषट्कारोयजमानः ऋत्विक्चासि॥ हिहेतावव धारणे ॥ हेदेवित्वंस्वरात्मिका ॥ स्वःस्वर्गःआत्मायस्याःसास्वर्गरूपासि ॥ यद्वा ॥ त्वंपरलोकात्मासि ॥ स्वर्गेपरेचलोकेस्वः ॥ यद्वा ॥ त्वंस्वरात्वंस्वरात्मिकाऽनुदात्तादि स्वरूपरूपासि अथचनिषादऋषभादिस्वरात्मिकाप्यसि ॥ अथवा ॥ वषट्कारस्वरात्मिकाइत्येकंपदम् ॥ वषट्कारयतिवषट्कारंस्वःफलंतपःप्रयोजनमात्मायस्याः सा॥वषट्कारप्रवर्तकस्वर्गरूपफलात्मासि॥ हेदेवित्वंसुधामसिसुधात्असि ॥ हेदेवित्वंत्रीछोकांस्त्रीन्वेदांस्त्रीन्ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान्वादधासिइतित्रिधासि ॥यद्वा॥ त्रिधामासि॥

अर्धमात्रास्थितानित्यायानुच्चार्याविशेषतः ॥ त्वमेवसंध्यासावित्रीत्वंदेविजननीपरा ॥ ५५ ॥

त्रीणिधामानिगृहाणिभुवनलक्षणानिदेहानिब्रह्मादिरूपाणितेजांसिचंद्रार्काग्निरूपाणिप्रभावरूपाणिचत्रिशक्तिलक्षणानियस्याः सात्रिधामा ॥ हेदेवित्वं त्र्यात्मिका ॥ त्रैङ्पालने ॥ त्रायतेत्राः विष्णुःक्विप्त्रा आत्मास्वभावोयस्याःसाविष्णुरूपासि ॥ यद्वा संपदादित्वाद्भावेक्विप् ॥ त्राणंत्राः पालनमात्मास्वरूपंयस्याःसा पालनस्वरूपासि ॥ यद्वा हेदेवित्वंत्रिधात्रिभिःप्रकारैःएकमात्रद्विमात्रत्रिमात्ररूपस्वरा ॥ परंपरयावर्णात्मकह्रस्वदीर्घप्लुतभेदभिन्नमात्राआत्मायस्याः सात्रिधामात्रात्मिका स्वरवर्णरूपासिस्थिता सिअस्थितासिच ॥ यद्वा ॥ त्रिधात्रिभिःप्रकारैःब्राह्मीवैष्णवीमाहेश्वरीरूपाःमातरः आत्मास्वरूपंयस्याःसात्रिशक्त्याकृतिस्त्रिमात्रात्मिकेयंविष्णुयोगनिद्रास्थितेति ॥ त्रिधा मात्रात्मिका ॐकाररूपेतिचमात्राअकारःउकारःमकारश्चेतितदात्मिकातत्स्वरूपेतिकश्चिदोम्पदगतवर्णानभांक्षीत् ॥ तच्चपापात्पापीयः ॥ ईदृशीमोम्पदव्युत्पत्तिमत्सूत्राम् अंधस्यचांधलग्नस्यविनिपातःपदेपदेइत्यंधपरंपरापारंपर्यपर्यागतामंधकुक्कुटीगतिमिवपदेपदेस्खलंतींप्रतिकियदवतुष्याम:किं ॥ यद्वा तुष्यामः॥ कियद्वातुष्यामः॥ तथाहि ॥ वर्णेषुयेवर्णैकदेशावर्णांतरसमानाकृतयस्तेषु तत्कार्यंनभवति ॥ तच्छायानुकारिणोहितेनपुनस्तएवेतिपृथक्प्रयत्ननिवर्त्यंहिवर्णमिच्छंत्याचार्याः ॥ दर्शिताचास्माभिरोंपदव्यु त्पत्तिरोंनमश्चंडिकायाइत्यत्रावतेष्टिलोपश्चेतिसूत्रतइत्यलंविस्तरेण ॥ ५४ ॥ पूर्वत्रत्रिधामात्रात्मिकाइतिविशेषणेनअकारादिस्वररूपमात्रकात्मतोक्ता ॥ अर्द्धमात्रात्वमित्यने

नतुककारादिव्यंजनरूपमात्रकात्मतोच्यते ॥ हेदेवित्वमर्धमात्राअर्धमात्राअर्धमात्रासाव्यंजनवर्णस्वरूपमात्रकात्वमेव ॥ अर्धनपुंसकमितिसमासः॥तदुक्तम्॥ एकमात्रोभवेद्ध्र स्वोद्विमात्रोदीर्घउच्यते ॥ त्रिमात्रस्तुप्लुतोज्ञेयोव्यंजनंचार्धमात्रकमिति ॥१॥ अथवापूर्वत्रत्रिधामात्रात्मिकेत्यनेनओमात्मकत्वंविवक्षितम् ॥ तत्रओंइतिद्विमात्रेदीर्घत्वात् ॥ मकारस्त्वर्धमात्रःव्यंजनत्वात् ॥ एवंत्रिधामात्रात्मकता ॥ अथवा ॥ ओमभ्यादानइतिसूत्रतोवेदादिप्रारंभेओँअग्निमीळेपुरोहितमित्यादौओशब्दओंइतिप्लुतः ॥ एवंत्रिधा मात्रात्मकता ॥ अथवा ॥ प्रणवष्टेरितिसूत्रेणयज्ञकर्मणिअपांरेतांसिजिन्वतो३मित्येवंपादस्यवाअर्द्धस्यवाअंत्यस्याक्षरस्यो ३म् शब्दस्त्रिमात्रआदिश्यतेएवंत्रिधामात्रात्मक ता ॥ तत्रो ३म् शब्देमकाररूपायाअर्द्धमात्रास्थितानित्याध्रुवामोक्षंसूचयंतीविशेषतः ॥ अनुच्चार्या ॥ परमात्मरूपत्वात् ॥ यतोवाचोनिवर्त्तंते अप्राप्यमनसासहेतिश्रुति विशेषतः ॥ लक्षणीयासाअर्धमात्रात्वमेव ॥ अर्धमात्रासूचितायामुक्तिःसात्वमेवेतिभावः ॥ अर्धमात्रायामर्धरूपतयास्थितेत्यपिव्याख्यातम् ॥ अथच॥ अंविष्णुंयातिअयार मासात्वमेव ॥ अथचवदेःक्विप् ॥ वदतीतिउत्वाचकःशब्दः॥नविद्यतेउत्वाचकःशब्दोयस्याःसानुत्यतोवाचोनिवर्त्ततेअप्राप्यमनसासहेतिश्रुतेः॥चारितुंगंतुंप्राप्तुमर्हाचार्या॥ अनुच्चसाचार्याचअनुच्चार्यापरब्रह्मतासात्वमेव ॥ हेदेवित्वमेवसंध्यासि ॥ संध्यायंत्यस्यांसंधीयतेअहोरात्रौवास्यांसंध्यापितृप्रसूः ॥ पितॄणांमातासीतियावत् ॥ अथवा ॥

त्वयैतद्धार्यतेविश्वंत्वयैतत्सृज्यतेजगत् ॥ त्वयैतत्पाल्यतेदेवित्वमत्स्यंतेचसर्वदा ॥ ५६ ॥

हेदेवित्वमेवसावित्री ॥ सवितुरयंसावित्रीऋगसि ॥ यद्वा ॥ साप्रसिद्धासावित्रीवैष्णवीशक्तिरसीतियावत् ॥ यद्वा ॥ सवितादेवतायस्याःसातदादिव्याहृतिगर्हिताऋक् ॥ सैवव्याहृतिसहितागायत्रीत्युच्यते ॥ हेदेवि त्वं वेदजननीगायत्र्यसिइतियावत् । नित्यस्यापिसतोवेदस्यगायत्र्युपदेशानुदयाद्वेदाध्ययनानुदयइतिगायत्र्युपरिष्ठैवमतीवेदा ध्ययनजननीत्यध्येयाध्ययनैक्योपचारौचित्यतोवेदंजनयतिवेदजननी ॥ वेदस्यत्राजननीवेदमातागायत्रीत्युक्तम् ॥ हेदेवित्वंपरासिश्रेष्ठासि ॥ यद्वा ॥ पॄपालनपूरणयोः पिपर्ति इतिपरा ॥ वेदांश्चजनांश्चवेदजनान्नयंतिसौख्यंप्रापयंतीतिवेदजनन्योत्राह्रयायास्तासांपरापालयित्रीचत्वमेवासि ॥ देवजननीतितुपाठे देवानाजननी अदितिस्त्वमेवपराउत्तमा ॥ यद्वा वेदजननींगायत्रींपांतिवेदजननीपाःऋषयःतानूरक्षितुंरासिगृह्णासिवेदजननीपरात्वमेवासि ॥ ५५ ॥ इहहिपाठक्रमा दर्थक्रमोबलीयानितिसृष्ट्याद्युपक्रम्योच्यते ॥ हेदेवित्वयाब्राह्म्याशक्त्याएतज्जगत्सृज्यतेउत्पाद्यतेहेदेवित्वयावैष्णव्याशक्त्याएतज्जगत्पाल्यतेदुःखाद्रक्ष्यते ॥ हेदेवित्वं रौद्रीशाक्तिः सतीएतज्जगदंतेऽवसानेअत्सिखादसि ॥ तदित्थंसर्वदापुनःपुनःक्रमशःसर्गस्थितिसंहारलक्षणत्रिविधावस्थापन्नमेतद्विश्वंवस्तुतस्त्वयैकयापिब्राह्मीवैष्णवीरौद्री

व्यपदेशभेदमिन्नयाशक्त्याधार्यंतेआत्मशक्त्यामधिकरणरूपायांविश्वमाधेयीक्रियतेत्वयेतितात्पर्यंसर्वंददासीत्यन्वयः॥ ५६ ॥ इहजगन्मयेइतिपाठः ॥ मयगतौ ॥ मयतेजा
नातिइतिमया ॥ पचाद्यचिस्त्रियांटाप् ॥ जगतोमयाजगन्मया ॥ हेसर्वज्ञेसंबुद्धौहेजगन्मयेहेभुवनज्ञे ॥ सर्वेगत्यर्थाधातवःप्रयोगात्ज्ञानार्थाः ॥ जगन्मयिइतिपाठेपिसंबुद्ध्यन्त
मेव॥ देव्यानयास्रष्टव्यत्वेनपालनीयत्वेनसंहर्तव्यत्वेनच देवीकर्तृकजगत्कर्मकतत्तत्सर्गादिक्रियाविषयभूताज्जगतोहेतोरागताजगत्सर्गादिव्यापारमुद्दिश्यागताप्रादुर्भूता देवीजग
न्मयीत्युच्यते ॥ ततआगतइत्यधिकृत्यमयडितिसूत्रेणहेतुभ्योमनुष्येभ्यश्चमयट्प्रत्ययः ॥ ततआगतइत्यर्थेजगतोहेतोरागतादेवीजगन्मयी ॥ टित्वात्ङीप् ॥ ह्रस्वः ॥ अथवा
तत्प्रकृतवचनेमयट् ॥ प्रकृतंप्रस्तुतमुच्यतेस्मिन्निति प्रकृतवचनंतदितिप्रथमासमर्थात्प्रकृतवचनाभिधेयेमयट् ॥ जगत् प्रकृतंप्रस्तुतंकर्त्तव्यत्वेनोच्यतेऽस्यांजगन्मयीसंबुद्धौ
ह्रस्वः ॥ हेदेविहेजगन्मयिभुवनज्ञे ॥ अथवा ॥ हेजगन्मयिजगन्निर्मातुमागतेजगन्निर्माणकारणादागतेत्वमस्यजगतःविसृष्टौविशेषतःसृष्टौउत्पादनेविषयेसृष्टिरूपासि ॥ तथां
तेवसानेसंहारेविषयेसंहृतिरूपा चासीत्यन्वयः ॥ सृष्टिस्रष्ट्रोःपालनपालयित्र्योःसंहृतिसंहर्त्र्योश्चाभेदेनातिशयोक्तिः॥देव्याःसर्वात्मकत्वेनवास्वरूपकथनम् ॥ हेदेविजगन्मयि
ब्रह्मणिवर्त्ततइतिव्यपदेशमात्रंसृष्ट्यादिकंतुत्वमेवचकरोषिनाहमितिनभ्रोक्तिरप्यवसेया ॥ ५७ ॥ हेदेवित्वंमहतीविद्यापरब्रह्मगोचरज्ञानरूपासि ॥ हेदेवित्वंमहतीअविद्याअ

विसृष्टौसृष्टिरूपात्वंस्थितिरूपाचपालने ॥ तथासंहृतिरूपांतेजगतोस्यजगन्मये ॥ ५७ ॥ महाविद्यामहामायामहामेधामहास्मृतिः ॥
महामोहाभगवतीमहादेवीमहेश्वरी ॥५८॥ प्रकृतिस्त्वंचसर्वस्यगुणत्रयविभाविनी ॥ कालरात्रिर्महारात्रिर्मोहरात्रिश्चदारुणा ॥ ५९ ॥

निर्वचनीयाविद्याप्रपंचपरिविज्ञानरूपासि ॥ हेदेवित्वंमहतीमाया ॥ अनात्मन्यात्मेतिबुद्धिरात्मन्यप्यनात्मेतिबुद्धिर्माया ॥ हेदेवित्वंमहामेधामहतीधारणावतीबुद्धिःमहती
अमेधाअधारणावतीधीः॥हेदेवित्वंमहास्मृतिर्महतीस्मृतिर्ध्यानरूपामहतीअस्मृतिः अध्यानरूपा ॥ हेदेवित्वंमहामोहामहाममतामहाअममताच ॥ हेदेवित्वंभगवतीऐश्वर्ययुक्ता
च अभगवतीअनैश्वर्यासि ॥ हेदेवित्वंमहादेवीमहादेवस्यस्त्री ॥ हेदेवित्वंमहेश्वरी ॥ महतीईश्वरीव्यापकस्वभावा ॥ अश्नोतेराशुकर्मणिवरचेत्योपधायाः ॥ अथच ॥
महतीविद्यास्यांसामुक्तिःमहतीमायाअविद्यायस्यांसाअमुक्तिः इत्थंमहामेधास्मृतिः महास्मृतिरितिइष्टदेवतोपासना महामोहा तृष्णा अस्मृतिः मूर्छानिद्राच ॥ ५८ ॥
हेदेवित्वंचत्वमेवसर्वस्यप्रकृतिरिति ॥ प्रक्रियतेसर्वमनयाप्रकृतिः सत्त्वरजस्तमःसाम्यावस्थाअव्यक्ताख्याप्रधानम् ॥ अथचत्वमेवगुणान्सत्त्वरजस्तमांसिविभावयसि ॥ पृथक्कृ
त्यजगद्रूपेणावस्थापयसि ॥ गुणत्रयविभाविनी ॥ सत्त्वंज्ञानसुखहेतुःरजोरागात्मदुःखहेतुःतमआवरकंमोहहेतुःगुणाःप्रकृतिधर्माः ॥ हेदेवित्वमेवकालरात्रिः ॥ जगत्संहारका
रिणीयामभंगिनीयत्रप्रलीयतेजगत् ॥ हेदेवित्वमेवमहारात्रिःयत्रचतुर्मुखोमुक्तिमगात् ॥ हेदेवित्वमेवदारुणा मोहरात्रिश्चासि ॥ममतागर्भपातिनीमहामायाख्यासंसृतिःदंष्ट्राक

रालाग्निरुद्रपत्न्यः अतिदारुणाः ॥ मोहरात्रिर्मोहतनुर्जगत्सूत्रेजगत्करी ॥ ५९ ॥ हेदेवित्वंश्रीःसंपत्तिरसिहरिप्रियाप्यसि ॥ हेदेवित्वमीश्वरीईश्वरस्यपत्न्यसि अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेच्चोपधायाइति ॥ जगद्व्यापिनीचासि ॥ हेदेवित्वंह्रीःअसि ॥ ह्रींकारोवैप्राणइतिश्रुतेः ॥ प्राणभूतासि ह्रीमितिमकारांतमव्ययं प्राणवाचि ॥ ह्रीमनुनासिकस्वरांतपाठेतुदेवीप्रणवासीतिरहस्यम् ॥ ह्रीस्त्वमितिचपाठेलज्जाशब्देनपौनरुक्त्यंस्यात् ॥ हेदेवित्वंबुद्धिरसिचिन्मात्रब्रह्मरूपासि त्वंबोधलक्षणासि ॥ बोधयितृव्यापारदर्शनासि अथवा बोधरूपाविविधागमरूपासि ॥ हेदेवित्वंलज्जासिव्रीडासि ॥ हेदेवित्वंपुष्टिरसि अवयवोपचितिरसि ॥ हेदेवि त्वंतथातेनतुष्टिरसि ॥ प्रीतिरसि ॥ हेदेवित्वंशांतिरूपारतिविषयव्यावृत्तिरसि ॥ हेदेवित्वमेवक्षांतिस्तितिक्षाचासि ॥ ६० ॥ हेदेविहेचंडिकेत्वंतथाउक्तलक्षणप्रकारेण खड्गिनी शूलिनीगदिनीचक्रिणीशंखिनीचापिनीबाणाबाणवतीपरिघायुधाचसतीअतएवघोराअत्युग्रदर्शनाभुशुंडीतिभाष्यसेइत्यन्वयः॥अतइनिठनौ गदिनीत्यत्रतुव्रीह्यादिभ्यश्चेतिइनिःसर्वत्र ॥ ऋन्नेभ्योङीप्॥बाणाबाणवतीअर्शआदिभ्योऽच्मत्वर्थीयः॥परिघःपरिघातनः लोहबद्धोलगुडआयुधंयस्याः सातथोक्ता ॥ खड्गशूलगदाचक्रशंखचापबाणपरिघै

त्वंश्रीस्त्वमीश्वरीत्वंह्रीस्त्वंबुद्धिर्बोधलक्षणा ॥ लज्जापुष्टिस्तथातुष्टिस्त्वंशान्तिःक्षांतिरेवच ॥ ६० ॥ खड्गिनीशूलिनीघोरागदिनीचक्रिणीतथा ॥
शंखिनीचापिनीबाणाभुशुंडीपरिघायुधा ॥ ६१ ॥ सौम्यासौम्यतराशेषसौम्येभ्यस्त्वतिसुंदरी ॥ परापराणांपरमात्वमेवपरमेश्वरी॥ ६२ ॥

रष्टाभिरायुधैरष्टभुजाघोरात्युग्राकृतिश्चंडिकादेवी॥ भुशुंडीतिवक्ष्यमाणलक्षणासतीप्रसीदत्विर्तिभावः॥मुडिखंडने॥शत्रून्मुंडतिखंडयतिइतिकर्मण्यणिस्त्रियांङीप्शत्रुमुंडी॥भुजैःशत्रुमुडीभुजशत्रुमुंडीचंडिका ॥ अत्रहिभुजशत्रुमुंडीशब्दैःपृषोदरादीनियथोपदिष्टमितिशिष्टोपदिष्टत्वातजइत्यस्यअत्रुमइत्यस्यचलोपेकृतेभुशुंडीतिव्युत्पाद्यते॥भुजाभिरष्टभिःशत्रूनष्टावष्टाभिरायुधैः ॥ मुंडत्यत्युग्रचंडोक्तिर्भुशुंडीचंडिकास्मृता॥यच्चाहुःउड्डीयोड्डीयचप्राप्यनदंतीदशकर्तिका ॥ क्रमतेचानतांगीयासाभुशुंडीनिगद्यते॥ एतेन बाणभुशुण्डीपरिघायुधेत्येकंपदमितिव्याख्यावगंतव्या । बाणइत्यनाकारःपाठःइत्युक्तिरपिव्युदस्ता ॥ भुशुंडीगोफणिकेत्युक्तिरप्ययुक्तिमूलोपेक्षणीयाप्रेक्षावद्भिः ॥ परिघोलोहार्गलमितितुशब्दतोर्थतश्चभ्रष्टंव्याख्यातम् ॥यदाहक्षीरस्वामी॥ परितोहंतिपरिघः परौघइतिहेर्घत्वम् ॥ लोहबद्धोलगुडइति॥६१॥ हेदेवित्वमेवजगतीसौम्यासिअक्रूराप्रशांतासि सोमदैवतिकाप्यसि । अथवा । शोभनामालक्ष्मीःयस्यासौसुमहःविष्णुः सुमस्यभावःसौम्यंशोभनलक्ष्मीकत्वं तत्यस्याअस्त्यसौसौम्या । अर्शआद्यच् । शोभनलक्ष्मीकत्वयुतासि ॥ अथवा । उमासहितःसोमः उमापतिस्तस्यभावःसौम्यंतद्यस्याःसासौम्याउमापतित्वयुतासि ॥ हेदेवित्वमेवसौम्यतरासि ॥ सूयतेसुधांसोमश्चन्द्रःसोमस्येयं

सुधासौमी ॥ सौमींसुधामर्हतिसौम्यादेवावालिस्त्वंच । दंडादित्वाद्यः । तयोस्त्वमतिशयेनसौम्यासौम्यतरा ॥ द्विवचनविभज्योपपदेतरबीयसुनाविति द्विवचनेउपपदेतरप् ॥ तसिलादिष्वाकृत्वसुचःइतिपुंवद्भावः ॥ हेदेवित्वमशेषसौम्येभ्यःअखिलसुंदरेभ्यःपदार्थेभ्यस्तुपार्थक्येनअतिसुंदरीअसि ॥ सुष्ठुनंदयतिसुंदरी मनोज्ञा मनोरमा सोमदैवतके सौम्यः सौम्यःस्यात्सुंदरेपिच॥ सौम्योऽक्रूरेबुधेसौम्यःमौम्यःशांतेप्रयोगतः ॥ हेदेवित्वमेवपराश्रेष्ठा । हेदेवित्वमेवपराणांश्रेष्ठातः परमा॥अत्युत्कृष्टापरमोत्तमा ॥ व्यवस्थात्र तुश्रेष्ठत्वस्यविवक्षितत्वात् । अन्यथापरेषामितिस्यात् । अथवा । परंब्रह्मअणंतिकथयंतिपराणःक्विप् ॥ तेषांमध्येत्वंपरमासि ॥ यद्वापरेचापरेचपरापराः ॥ द्वंद्वेचेतिसर्व नामत्वाभावात्सुडागमाभावः ॥ तेषांत्वंपरमा । अथच । हेदेवित्वमेवपरमा । उत्कृष्टालक्ष्मीः । अथवा । परमःईश्वरःतस्यस्त्रीत्वमेवपरमेश्वरी । ईश्वरीस्वामिनीदुर्गालोका नांव्यापिकाचसा ॥ ६२ ॥ हेआखिलात्मिकेदेविक्वचित् जगतिसत्असद्वायच्चकिंचिद्वस्तुपदार्थरूपंप्रतीयतेतस्यसर्वस्यसदसदात्मकस्ययाशक्तिःसामर्थ्यंसात्वमेवासि ॥ अतःपरंमयाकिंस्तूयसेइत्यन्वयः ॥ पदंचपदार्थश्चताभ्यांक्रियमाणास्तुतिश्चस्तोताचस्तुत्यंचतत्तदुचितशक्तिश्चत्वमेवेतित्वत्तोन्यत्वाभावाद्भेदनिबंधनास्तुतिःकथंप्रवर्तनीयेति

यच्चकिंचित्क्वचिद्वस्तुसदसद्वाऽखिलात्मके ॥ तस्यसर्वस्ययाशक्तिःसात्वंकिंस्तूयसेमया ॥ ६३ ॥ ययात्वयाजगत्स्रष्टाजगत्पात्यत्तियोजगत् ॥ सोपिनिद्रावशंनीतःकस्त्वांस्तोतुमिहेश्वरः ॥६४॥ विष्णुःशरीरग्रहणमहमीशानएवच ॥ कारितास्तेयतोऽतस्त्वांकःस्तोतुंशक्तिमान्भवेत् ॥६५॥ सात्वमित्थंप्रभावैःस्वैरुदारैर्देविसंस्तुता ॥ मोहयैतौदुराधर्षावसुरौमधुकैटभौ ॥ ६६ ॥

भावः॥इयमेवचपरमावधिस्तुतिरतोऽपिकानामस्तुतिरित्यपरोभावः ॥ अग्न्यादितत्तदौचित्यतत्तदर्थक्रियाकरीशक्तिरप्रतिबद्धात्मधर्मः सामर्थ्यशब्दिता ॥ ६३ ॥ हेदेवित्वां स्तोतुमिहकईश्वरःकःसमर्थोस्तिनकोपि ॥ तथाहिययाजगत्स्रष्टाउत्पादयिता । तृन्नंतोयम् । यद्वा । भविष्यदनद्यतनेलुडन्तोयम् ॥ यःजगत्पातिरक्षतिभविष्यत्सामीप्येलट् ॥ यद्वाजगत्पाताइतिपाठः ॥ भविष्यदनद्यतनेलुडंतोयम् ॥ योवसानेजगत् अत्तिसंहरति ॥ सोपिविष्णुरपिययायोगनिद्रयात्वयादेव्यानिद्राधीनतांगमितः ॥ वशीवंध्यग वीवश्यासुताद्गीकारिणीवशा । इच्छायंत्रणयोःपुंसिप्रभुत्वेचवशंगतः ॥ ६४ ॥ हेदेवियतःत्वयामहामाययाअहंब्रह्माविष्णुश्चईशानश्चतेत्रयोपिशरीरग्रहणंकारिताःशरीरंगृह्ण न्तःकारिताःममतावृताःकृताः ॥ अतस्त्वांकःपुमान्स्तोतुंशक्तिमान्भवेत् ॥ नकोपि ॥ यःकोपिशरीरधारीसत्वांस्तोतुमसमर्थएवतदन्यस्तुमुक्तस्त्वद्रूपएवसन्कथंत्वामे वस्तोष्यतित्वंचाशरीरिणीस्तुतिश्चस्तुत्यस्तोतृभेदनिबंधना ॥ अतस्त्वद्विषयास्तुतिःकथंघटेतसाकल्येनेतिस्तुत्युपसंहारएववरमितिभावः ॥६५॥ हेदेविइत्थंवर्णितैरुदारैर्दक्षि णैःसरलैर्वरैःस्वैरात्मीयैःप्रभावैःसामर्थ्यविशेषैःसंस्तुताजगन्मोहयंतीत्वम्एतौइमौ । यद्वा । आइतौएतौआगतौदुर्धर्षौदुःखेनाभिभवनीयौमधुकैटभौनामअसुरौसुरद्विषौमोहय

अविवेकंप्रापयेत्यन्वयः ॥ दक्षिणेसरलोदारौ ॥६६॥ हेदेवित्वयाजगत्स्वाम्यच्युतःदैत्यारिर्विष्णुर्लघुशीघ्रंप्रबोधंचउन्निद्रभावंनीयतांत्वयासमुच्यताम् ॥ किंचएतौमहासुरौ हंतुमस्यअच्युतस्यविष्णोर्बोधश्चक्रियताम् उत्साहानुकूल्यंबुद्ध्युन्मेषश्चक्रियतांरच्यतामित्यन्वयः ॥ प्रबोधमितिप्रधानेकर्मणिद्वितीया ॥ अप्रधानेकर्मणितुनीयतामितितिङा भिहितत्वात्प्रथमा ॥ ६७ ॥ तदातस्मिन्प्रलयेकालेतत्रविष्णुनाभिकमलेवेधसाब्रह्मणाएवंस्तुतातामसीतमोगुणसंमतानिद्रात्मिकादेवीमधुकैटभौनिहंतुंविष्णोःप्रबोधनार्थायत स्यैवनेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्यस्तथोरसःवक्षसश्चनिर्गम्यव्यक्तजन्मनःप्रकटजननस्यब्रह्मणः अव्यक्तजन्मनश्चब्रह्मणः दर्शनविषयेतस्थौप्रकटीबभूवेतिश्लोकद्वयान्वयः ॥ अव्यक्तात्प्रधानाज्जन्मयस्यसःअव्यक्तादात्मनःजन्मयस्यवा । यतोसावात्मनाभूत् । नेत्रेचआस्यंचनासिकाचबाहवश्चहृदयंचेतिद्वंद्वः ॥ प्राण्यंगत्वात्प्राप्तस्यैकवद्भावस्यनद धिपयआदीनीतिनिषेधाद्बहुवचनम् । यद्वा । अयंतेअयाः प्राणाः नेत्रास्यनासिकाबाहुहृत्तेनसहिताअयाःप्राणाःउच्छ्वासनिश्वासलक्षणाःतेभ्यःसकाशाभ्यःउरसश्चनिर्गत्यनिद्रा ब्रह्मदर्शनपथमगमदितिभावः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ तयानिद्रयादेव्यामुक्तःपरित्यक्तोजगन्नाथोजनार्दनःविष्णुश्चएकार्णवेजगत्येकजलपूरेअहिशयनात्शेषनागशयनात्सकाशादु

प्रबोधंचजगत्स्वामीनीयतामच्युतोलघु ॥ बोधश्चक्रियतामस्यहंतुमेतौमहासुरौ ॥ ६७ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ एवंस्तुतातदादेवीतामसीतत्रवेधसा ॥ विष्णोः प्रबोधनार्थायनिहंतुंमधुकैटभौ ॥ ६८ ॥ नेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्यस्तथोरसः ॥ निर्गम्यदर्शनेतस्थौब्रह्मणोव्यक्तजन्मनः ॥ ६९ ॥ उत्तस्थौचजगन्नाथस्तयामुक्तोजनार्दनः ॥ एकार्णवेहिशयनात्ततःसददृशेचतौ ॥ ७० ॥ मधुकैटभौदुरात्मानावतिवीर्यपराक्रमौ ॥ क्रोधरक्तेक्ष णाहंतुंब्रह्माणंजनितोद्यमौ ॥ ७१ ॥

त्तस्थौउत्तस्थिवान्ततःशयनादुत्थायउत्थानादनंतरंवासजनार्दनःतौमधुकैटभौददृशे ॥ तावपितंददृशातेपरस्मैपदंबाधित्वाकर्तरिकर्मव्यतिहारेआत्मनेपदम् ॥ विष्णुकर्तृकंदै त्यकर्मकंतावद्दर्शनंव्यतिबभूवे । अथचतावत् ॥ दैत्यकर्तृकविष्णुकर्मकदर्शनंव्यतिबभूवे अन्यथाददर्शइतिस्यात् ॥ ७० ॥ कीदृशौददृशेजनार्दनः ॥ मधुश्चकैटभश्चतौ मन्यवे[illegible]पववीरइतिमधुः । कीटस्येवभायस्यततकीटभंकर्णमलंतत्रभवःकैटभः । इहहिपृषोदरादित्वाद्धइत्युत्तरपदलोपोद्रष्टव्योभीमसेनोभीमइतिवत्॥क्वचित्वृत्तभंगमनुसृत्यत तश्चमधुकैटभ[illegible]रात्मानाविविपाठः । युजोर्जेनसरिद्भर्तुःपथ्यावक्त्रंप्रकीर्तितमितिद्वितीयेचरणेअतिवीर्यपराक्रमावित्यत्रचतुरक्षरादूर्ध्वंजगणस्यसत्त्वान्नवृत्तभंगः॥तेनमधुकैटभा वित्यत्रभौइतिनपठनीयमित्यर्थः ॥ पथ्यावक्त्रतयानभौ ॥अन्यथामधुकैटभौदुरात्मानाविविनवाक्षरपादत्वेनअपिमाषंमषंकुर्याच्छंदोभंगंनचाचरेदितिछंदःशास्त्रप्रसक्तभंगप्रसं गःस्यात् ॥ अथवाहुः ॥ छंदोवत्पुराणानिभवंतिअन्यदेवेदंछांदसंछंदः ॥ यदाभ्यधुस्तद्विदःन्यूनाधिकाक्षरत्वेनयत्रपादःक्वचिद्भवेत्॥तद्वैदिकंनिचृच्छंदोभूरिग्जं तुर्यथा ॥ इति ॥ दुरात्मानौदुष्टबुद्धी ॥ अतिवीर्यपराक्रमौ अत्युत्कृष्टबलौअत्युत्कृष्टप्रभावौअत्युत्कृष्टशक्तीअत्युत्कृष्टोयोगौच ॥ वीर्यंबलंप्रभावश्चशक्त्युद्योगौपराक्रमौ ॥ क्रोधरक्ते

क्षणौ क्रोधेनरक्तेईक्षणेययोस्तौप्रत्येकंतथोक्तौ ब्रह्माणंहंतुंजनितोद्यमौ ॥ दुर्विविनाजनितउत्पादितउद्यमउत्थितः यम :कालोययोस्तौ । यद्वा । जननंजनिःसंजाताजनिर्यस्या सौ जनितः ॥ तारकादित्वादितच् ॥ जनितोद्यमावासन्नकालाविंतियावत् ॥ ७१ ॥ ततःशयनात्समुत्थायभगवान्ऐश्वर्यादिमान्विभुःव्यापकःहरिःविष्णुस्ताभ्यामसुराभ्यां सहयुगपत्बाहुप्रहरणःसन्पंचवर्षसहस्राणियुयुधे ॥ युधसंप्रहारेआत्मनेपदीदिवादिः ॥ बाहवएवप्रहरणानिआयुधानियस्यासौबाहुयुद्धंचकारेत्यर्थः ॥ वर्षाणांसहस्राणिपंचे तिसंख्यायाःशब्देप्राधान्येप्यन्वयार्थंवर्षाणामेवप्राधान्यमितिकालस्यात्यंतसंयोगेद्वितीया ॥ पंचसहस्राणिवर्षाण्यभिव्याप्ययुद्धंव्यधादितिभावः ॥७२॥ अतिबलोन्मत्तौमहा मायाविमोहितौसंतौतावप्यसुरौअस्मत्तोवरोवांछितोर्थस्त्वयाव्रियतामितिकेशवमुक्तवंतौऊचतुः ॥ अत्यधिकबलेनसामर्थ्येनउन्मत्तावधिकमदौमहामाययाविमोहितौप्रयुक्तौ प्रापिताविवेकौअस्मत्तआवाभ्याम् ॥ प्रशस्तकेशःकेशवःविष्णुः ॥ ७३ ॥ असुरौप्रतिविष्णुरवोचत ॥ अथेदानींचेद्भवंतौमेतुष्टौस्तस्तर्हिउभावपिअसुरौममव ध्यौमयाहंतुमर्हौ ॥ इहहनोवावधचेतियत्तथेतितुघात्यौभवेतांस्याताम् ॥ अत्रचप्रतिपक्षेविषयेकिमन्येनवधादपरेणकृतंस्यात् ॥ वधादितरवरेप्रार्थितेशत्रुशेषप्रसंगः

समुत्थायततस्ताभ्यांयुयुधेभगवान्हरिः ॥ पंचवर्षसहस्राणिबाहुप्रहरणोविभुः ॥ ७२ ॥ तावप्यतिबलोन्मत्तौमहामायाविमोहितौ ॥ उक्तवंतौव रोस्मत्तोव्रियतामितिकेशवम् ॥ ७३ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ भवेतामद्यमेतुष्टौममवध्यावुभावपि ॥ किमन्येनवरेणात्रएतावद्धिवृतंमया ॥७४॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ वंचिताभ्यामितितदासर्वमापोमयञ्जगत ॥ विलोक्यताभ्यांगदितोभगवान्कमलेक्षणः ॥ ७५ ॥

स्यात् ॥ तदन्यत्तुवस्तुभगवतोममप्रार्थ्यंसिद्धमेवेत्याशयादाह ॥ भवन्तौमयाएतावद्धिएतावदेवभवत्कर्मकमत्कर्तृकवधलक्षणंवृतंप्रार्थितंनान्यत् ॥ वाक्येसंधिकार्यमतंत्रम् ॥ एकाएकशिरोरुहात्रिचरणाएकेक्षणाद्विस्तनीतिवत् ॥ अथवावरेणातएतावद्धीतिपाठः ॥ अतएवाभ्यांभवद्भ्यामेतावदेववधरूपंवस्तुमयावृतंनान्यदिति॥ ७४ ॥तदाअसुरवधवर प्रार्थनाकालेविष्णुनामहामायानुकूलेनवंचिताभ्यांविप्रलब्धाभ्यांमधुकैटभाभ्यांसर्वंजगदापोमयंविलोक्यभगवान्कमलेक्षणः पुंडरीकाक्षोविष्णुःइतिगदितःइतिवक्ष्यमाणप्रकारे णउक्तः । विप्रलब्धस्तुवंचितः । आप्लृव्याप्तौ । आपःकर्माख्यायामितिआपस्शब्दःसांतोप्यस्ति ॥ आपोभिर्मार्जनंकुर्वीतवत ॥ अपांसिकर्मसाधनानि ॥ प्रकृतानिउच्यं तेअस्मिन्जगतितत्आपोमयंतत् ॥ प्रकृतवचनेमयट् ॥ अथवा ॥ आपःस्त्रीभूम्नि मयगतौ । अनुदात्तेत्त्वलक्षणमात्मनेपदंचाक्षिङ्ङोङित्त्वात्कचिदनित्यमिति लङिप रस्मैपदम् । आपःकर्म्यः ॥ जगत्कर्म ॥ आपोमयञ्जगदित्यत्रनकारस्यचुत्वेनञकारः ॥ सर्वमापोमयञ्जगत्सर्वंजगत्कर्म आपःकर्म्यःअमयन् अगच्छन्व्याप्तवत्यइतिविलो

क्यताभ्यांहारिरुक्तइतियोजना ॥ ७५ ॥ किंगदितःकमलेक्षणोभगवानूताभ्यां । हेविष्णोतवयुद्धेनआवामसुरौप्रीतौस्वःभवावः ॥ हेविष्णोत्वमावयोर्मधुकैटभयोःश्लाघ्यः स्तुत्यःमृत्युःअंतकालोसि ।। ॥किंतुयत्रोर्वीभूमिःसलिलेनपरिप्लुतानाभूत् तत्रआवांमधुकैटभौजहिहिन्याः इतिताभ्यांविष्णुरुक्तः॥आवयोर्वधरूपंवरंवाञ्छतामायिनातेनविष्णुनाआवामसुरौवंचितावभूताम् । ततोयेननौवधोनस्यात्सकोन्यस्त्वद्वधोपायः। अयमास्तिसंप्रतिसर्वंजगदापोमयंजलमयमेववर्त्तते ॥ ततश्चयत्रोर्वीजलमयीनदृश्येतत्रावयोरसुरयोस्त्वत्कर्तृकोवधोस्त्विति ॥ एवंचोक्तोहिसर्वापिपृथ्वीजलमध्येचेतिकनौहनिष्यत्यसावित्यावाभ्यामसुराभ्यांमायाविभ्यांभगवानपिवंचितोभविष्यत्यशुभस्यकालायपनास्त्वितिभावः ॥ आपोमयमित्यत्रआपसइतिसांतम्आपोभिर्मार्जनंकुर्यादितिप्रयोगश्च ॥ भुजिमृङ्भ्यांयुकूत्युकौ ॥ मृत्युःस्त्रीपुंसयोरंते ॥ जहीतिहिंहंतेर्विध्यादौलोटि सेर्ह्यपिचहंतेर्जःआभीयतयाजस्यासिद्धत्वाद्धेर्लुगभावः ॥ वधिःप्रकृत्यंतरमस्तीतिकेवलोप्यस्तिवधशब्दःशिष्टप्रयोगतः ॥ ७६ ॥ सुमेधाऋषिःसुरथंप्रतिवाक्यमूचिवान् ॥ हेमधुकैटभौयथायुवाभ्यामगादितत्तथानततोन्यथाइत्युक्त्वाशंखचक्रगदाभृताभगवताविष्णुनास्वकीयेजघनेउपस्थादूर्ध्वप्रदेशंतयोरसुरयोःशिरसिकृत्वानिधाया

प्रीतौस्वस्तवयुद्धेनश्लाघ्यस्त्वंमृत्युरावयोः ॥ आवांजहिनयत्रोर्वीसलिलेनपरिप्लुता ॥७६॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ तथेत्युक्त्वाभगवताशंखचक्रगदाभृता ॥ कृत्वाचक्रेणवैच्छिन्नेजघनेशिरसीतयोः ॥ ७७ ॥ एवमेषासमुत्पन्नाब्रह्मणासंस्तुतास्वयम् ॥ प्रभावमस्यादेव्यास्तुभूयःशृणुवदामिते ॥ ॥ ७८ ॥ इति श्रीमा०सावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येमधुकैटभवधोनामाष्टसप्ततितमोध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ देवासुरमभूद्युद्धंपूर्णमब्दशतंपुरा ॥ महिषेऽसुराणामधिपेदेवानांचपुरंदरे ॥ १ ॥

वस्थाप्यवैप्रसिद्धेनचक्रेणछिन्नेकृतेअच्छेदिषातामित्यन्वयः ॥ प्रलयकालजलपूरोभगवतोजघनादधोनाभूदितिभगवतोजघनंजलप्लुतंचन ॥उर्वीचभवतिपृथिव्यारब्धत्वात् ॥ इत्थंविष्णुचक्रोच्छिन्नशिरस्कत्वात्तयोरसुरयोःश्लाघ्यमृत्युताच ॥ शंखश्चचक्रंचशंखचक्रंतेनसहितागदाशंखचक्रगदातांबिभर्तिइतिशंखचक्रगदाभृत् तेन । यद्वा । स्त्रीकट्याःपुरोभागोहन्यतेजघनमित्युपलक्षणम् ॥ ७७ ॥ एवंप्रकारेणब्रह्मणाआत्मभुवास्वयमात्मनासंस्तुताएषादेवीसमुत्पन्नादेवकार्यार्थंप्रादुरभूत् ॥ हेराजन्सुरथत्वंभूयःपुनःभूयिष्ठंयथाभवतितथाचअस्याःदेव्याःप्रभावंप्रादुर्भावंसामर्थ्यंचशृणुआकर्णय । भूयस्तेवदाम्यहम् ॥ सुमेधानामर्षिः ॥ ७८ ॥ इतिश्रीमद्राजाधिराजश्रीमत्तोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजश्रीशंतनुचक्रवर्तिविरचितायांशांतनव्यांमार्कण्डेयेचंडिकामाहात्म्यटीकायांमधुकैटभवधविध्युपलक्षितोष्टसप्ततितमोध्यायः ॥ ७८ ॥ ७ ॥ सावर्णिमनुंकायतिसावर्णिकंसावर्णिःप्रयोजनमस्येतिसावर्णिकम् ॥ ॥ पुराकल्पेमहिषासुरेअसुराणामधिपेसति देवानांचपुरंदरेइन्द्रेअधिपेसतिदेवासुरंयुद्धंपूर्णमन्यूनमब्दशतंवर्षशतमभूदित्य

न्वयः ॥ असुराणांविजिगीषूणामिदमासुरंदेवानामासुरंदेवासुरम् ॥ अथवा ॥ देवैःसहआसुरंदेवासुरंयुद्धं ॥यद्वा ॥ देवाश्चासुराश्चदेवासुरंयेषांचविरोधःशाश्वतिकइतिएकव द्भावः ॥ तदस्मिन्नस्तितद्देवासुरंयुद्धम् ॥ अर्शआदित्वादच् ॥ यद्वा ॥ देवासुरस्येदंदेवासुरंयुद्धंसंज्ञापूर्वकोविधिरनित्यइतिह्यादिवृद्ध्यभावः ॥ अन्यथादैवासुरमेवस्यात् ॥ पुराण्यरीणांदारयतिपुरंदरः । वाचंयमपुरंदरौचेतिखश् ॥ महिषेसुराणामधिपेइतिनिचृच्छंदोमधुकैटभौदुरात्मानावितिवत् ॥ १ ॥ तत्रयुद्धेमहावीर्यैरसुरैर्देवसै न्यंपराजितमभिभूतमभ्यभावि ॥ ततश्चमहिषासुरःसकलान्देवान्जित्वाअभिभूयइंद्रोभूदित्यन्वयः ॥ वीर्यंबलंप्रभावश्चवीरकर्मचकीर्तितम् ॥ सिनोति बध्नाति सहइनेनस्वामिनावर्ततेवासेनासेनैवसैन्यंचातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थेष्यञ् ॥ २ ॥ ततोमहिषासुरात्पराजिताःप्राप्तपराभवाःदेवाःपद्मयोनिंपद्मजंप्रजापतिंब्रह्माणं पुरस्कृत्यपुरोधायतत्रगताः । क । यत्रेशःशर्वःयत्रचगरुडध्वजोविष्णुरास्तेइत्यन्वयः ॥ योनिःस्यात्कारणेभगे ॥ पुरोव्ययंगत्याख्यं ॥ पराजेरसोढइत्यपादानाख्या ॥ ॥ ३ ॥ त्रिदशादेवाःतयोरीशकेशवयोःअग्रेयथायेनप्रकारेणवृत्तंनिष्पन्नंमहिषासुरचेष्टितमौद्धत्यंतद्वत्तथैवप्रकारेणवृत्तं देवाभिभवविस्तरंशब्दप्रपंचनंकथयामासुः ॥

तत्रासुरैर्महावीर्यैर्देवसैन्यंपराजितम् ॥ जित्वाचसकलान्देवानिंद्रोभून्महिषासुरः ॥ २ ॥ ततःपराजितादेवाःपद्मयोनिंप्रजापतिम् ॥ पुरस्कृत्यग तास्तत्रयत्रेशगरुडध्वजौ ॥ ३ ॥ यथावृत्तंतयोस्तद्वन्महिषासुरचेष्टितम् ॥ त्रिदशाःकथयामासुर्देवाभिभवविस्तरम् ॥ ४ ॥ सूर्येंद्राग्न्यनिलेंदूनां यमस्यवरुणस्यच ॥ अन्येषांचाधिकारान्सस्वयमेवाधितिष्ठति ॥ ५ ॥ स्वर्गान्निराकृताःसर्वेतेनदेवगणाभुवि ॥ विचरंतियथामर्त्यामहिषेण दुरात्मना ॥ ६ ॥ एतद्वःकथितंसर्वममरारिविचेष्टितम् ॥ शरणंवःप्रपन्नाःस्मोवधस्तस्यविचिंत्यताम् ॥ ७ ॥

अथवात्रिदशाःतयोरीशकेशवयोरग्रेयथावृत्तंवृत्तंचरित्रमनतिक्रम्यमहिषासुरचेष्टितंकथयामासुः ॥ तद्वन्महिषासुरचेष्टितवत् ॥ यथावृत्तंवृत्तमनतिक्रम्यदेवाभिभवविस्तरं देवानामभिभवोयस्मिन्सःविस्तरोयस्मिन्कर्मणितद्यथाभवतितथाकथयामासुःमहिषासुरचेष्टितं देवाभिभवंचविस्तरसहितंकथयामासुरितिभावः ॥ ४ ॥ चकारेणानुक्त दिक्पत्यनुक्तग्रहाःगृह्यंते ॥ ततोन्येषांब्रह्मर्षीणांचअमीषांसूर्यादीनामधिकारान्समहिषासुरःस्वयमेवाधितिष्ठति सूर्यस्येंद्राग्न्योरनिलस्येंदोर्यमस्यवरुणस्यततोन्येषांचदे वानामृषीणांचअधिकारेषुस्वयमेवमहिषासुरस्तिष्ठति ॥ अधिशीङ्स्थासांकर्मेतिअधिकरणंकर्माख्यम्उपपदविभक्तेःकारकविभक्तिर्बलीयसीअन्यथाभिधाने ॥ ॥ ५ ॥ दुरात्मनातेनमहिषेणासुरेण सर्वेदेवगणाः स्वर्गान्निराकृताःसंतःभुविविचरंतिमर्त्याःयथामरणधर्माणोमनुष्याइवप्रत्याख्याताःनिरस्ताःनिराकृताः ॥ ६ ॥ अत्रवइ तिब्रह्मविष्णुमहेश्वरापेक्षंबहुवचनम् ॥ अस्माभिर्देवैरिंद्रादिभिःएतदमरारिविचेष्टितं देवारिपोर्महिषासुरस्यचेष्टितमौद्धत्यं देवाभिभवंचसर्वंनिरवशेषंचयुष्माकमग्रेकथितं

वयमिंद्रादयःसर्वेवोयुष्मान्शरणंरक्षितॄन्दुःखेभ्यःपालयितॄन्प्रपन्नाःप्राप्ताःस्मः ॥ तस्यमहिषासुरस्यवधोहननंविचिंत्यतां येनसहन्येतसउपायोयुष्माभिश्चिंतनीयः ॥ शृहिंसायांशृणातिशत्रून् शरणंगृहरक्षित्रोः ॥ वेदाःप्रमाणमितिवच्छरणमिहैकवचनांतंविवक्षितम् अस्तेर्लङुत्तमपुरुषबहुवचनांतंस्मइति ॥ वधहिंसायांवधनंवधः ॥ भावेघञ् जनिवध्योश्चेति वृद्ध्यभावः ॥ अतएवचवधितुमर्हौ वध्यौऋहलोर्ण्यत् इतिवृद्ध्यभावः ॥ तथाचममवध्यावुभावपिइतिशाकुनेप्रयोगेइदंचसाधनमवगंतव्यम् ॥ इनोवावधचेतितुअदंतत्वंतत्रदर्शितं ॥ ममेतितत्रकृत्यानांकर्त्तरिचेतिषष्ठी ॥ यद्वा ॥ तत्रवधमर्हतौवध्यौ ॥ दंडादिभ्योयदितियत् ॥ ७ ॥ इत्थं देवानांवचांसिनि शम्यआकर्ण्यमधुसूदनः कैटभजित्विष्णुश्चशंभुश्चमृत्युंजयःकोपंचकार ॥ तौकीदृशावृती ॥ भ्रुकुटीकुटिलाननौभृकुटीकुटिलाननौभ्रकुटीकुटिलाननौइतिपाठत्रयम् ॥ भ्रुकुटीभृकुटी भ्रकुटीस्त्रियः ॥ कुटकौटिल्ये ॥ इकृट्यादिभ्यः ॥ यद्वा ॥ सर्वधातुभ्यइन् ॥ कुटादित्वात्ङित्त्वाद्गुणाभावः॥ कृदिकारादक्तिनोवाङीप् ॥ इकोह्रस्वोङ्यो गालवस्यौत्तरपदिकंह्रस्वत्वम् ॥ अकारोवाभ्रुकुंसादीनामितिपक्षेअत्वमौत्तरपदिकम् ॥ ततश्चभ्रुवौक्रोधात्भुग्नेकुटीइवभ्रुकुट्यौताभ्यांभ्रुकुटीभ्यांकुटिलेभुग्नेआननेययोःतौ

॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ इत्थंनिशम्यदेवानांवचांसिमधुसूदनः ॥ चकारकोपंशंभुश्चभ्रुकुटीकुटिलाननौ ॥ ८ ॥ ततोतिकोपपूर्णस्यचक्रिणोवदना त्ततः ॥ निश्चक्राममहत्तेजोब्रह्मणःशंकरस्यच ॥ ९ ॥ अन्येषांचैवदेवानांशक्रादीनांशरीरतः ॥ निर्गतंसुमहत्तेजस्तच्चैक्यंसमगच्छत ॥ १० ॥ अतीवतेजसःकूटंज्वलंतमिवपर्वतम् ॥ ददृशुस्तेसुरास्तत्रज्वालाव्याप्तदिगंतरम् ॥ ११ ॥

भृकुटीकुटिलाननौहारिहरौनिशम्येतिशमेर्णौअतउपधायाइतिवृद्धौशमोदर्शनगतिसूत्रेणचक्षुःसाधनज्ञानादन्यत्रश्रवणेमित्त्वान्मितांह्रस्वः चक्षुःसाधनज्ञानेतु निशामय पश्यत्यर्थे ह्रस्वाभावः ॥ चकारात्बलाच्चभ्रुकुटीकुटिलाननःकोपंचकारेत्यनुसंधेयम् ॥ ८ ॥ ततोनंतरमतिकोपपूर्णस्यचक्रिणोविष्णोर्ब्रह्मणःशंकरस्यततोविस्तृताच्चस्मा च्चवदनात्सकाशान्महत्तेजोनिश्चक्रामनिरगात् ॥ तेजःप्रभावेदीप्तौचबलेशुक्रेपिकीर्त्तितम् ॥ ९ ॥ तेभ्यस्त्रिभ्योऽन्येषांशक्रादीनांचदेवानांसुमहत्तेजःकर्तृशरीरतएवनि र्गतंनिरगमत् ॥ तत्तेजःकर्तृ ऐक्यम् एकमपृथक्समगच्छतसमपद्यतएकमभवत् ॥ ऐक्यमितिचातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थेष्यञ् ॥ अकर्मकाच्चेत्यनुवृत्तौसमोगम्यृच्छीत्या दिसूत्रेणगमेरात्मनेपदंतङ् ॥ तच्चैक्यंसमपद्यतेत्यपिक्वचित्पाठः ॥ सकर्मत्वेपरस्मैपदम् ॥ तच्चैकतांसमगच्छत् ॥ १० ॥ तेइंद्रादयःसुराःतत्रदेवसदसि ॥ यद्वा ॥ तत्रदैवेतेजसिदेदीप्यमानेजृंभमाणेजयति ॥ अतीवअत्यर्थंसुतरांसुष्ठुज्वालाव्याप्तदिगंतरं ॥ ज्वालाभिरर्चिभिर्व्याप्तंविद्योतितंदिशांदशानामंतरंमध्यमंतरालंयेनतथोक्तंज्वलं

तंदीप्यमानंपर्वतमिवहेमाद्रिमिवतेजसः कूटंपुंजंददृशुर्दृष्टवंतः ॥ मायानिश्चलयंत्रेषुकैतवानृतराशिषु ॥ अयोघनेशैलशृंगेसीरांगेकूटमस्त्रियाम् ॥ बलवत्सुष्ठुकिमुतस्वत्यतीवचनिर्भरे ॥ ११ ॥ तत्रदेवसदसितत्प्रागुत्पन्नंब्रह्मविष्णुरुद्रमुखजं तेजस्तत्पश्चात् उत्पन्नमिंद्रादिसर्वदेवशरीरजं च तेजःउभयत्विषाअतुलमनुपमंत्विषादीप्त्याव्याप्तलोकत्रयम्एकस्थमेकस्मिन्नेवसमवायिनितिष्ठत् एकत्वेनापृथग्भावेनतिष्ठत्वर्त्तमानंसन्नारीअभूत् ॥ तत्तेजःस्त्रीरूपमभूदितिभावः नृनरयोर्वृद्धिश्चेतिशाङ्गरवादिपाठात् नृत्वजतिविवक्षायांङीषिवृद्धिः ॥ १२ ॥ यच्छंभोरिदंशांभवं तेजःतेनास्याःमुखमजायतसमजनिष्ट ॥ याम्येनयमदेवताकेनतेजसातस्याः नार्याःकेशाअभवन् विष्णुतेजसातस्यानार्याः बाहवश्चाभवन् ॥ दित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्ण्यइत्यत्रयमाच्चेतिवक्तव्यमित्याहुः ॥ १३ ॥ सौम्येनसोमदेवताकेनतेजसातस्याःनार्याःस्तनयोर्युग्ममभवत् ऐंद्रेणतेजसामध्यमभवत् ॥ वरुणसंबंधिनावारुणेनतेजसाजंघोरूजंघाभ्यांसहितौऊरूजंघोरूअभवताम् ॥ जंघेचऊरूचवारुणेनतेजसाप्रत्येकमभूतामित्यर्थः॥ अन्यथाजानुबाहुवत्प्राण्यंगत्वादेकवद्भावान्नपुंसकत्वात्तह्रस्वत्वंस्यात॥

अतुलंतत्रतत्तेजःसर्वदेवशरीरजम् ॥ एकस्थंतदभून्नारीव्याप्तलोकत्रयंत्विषा ॥१२॥ यदभूच्छांभवंतेजस्तेनाजायततन्मुखम् ॥ याम्येनचाभवन्केशाबाहवोविष्णुतेजसा ॥१३॥ सौम्येनस्तनयोर्युग्मंमध्यमैंद्रेणचाभवत् ॥ वारुणेनचजंघोरूनितंबस्तेजसाभुवः ॥ १४ ॥ ब्रह्मणस्तेजसापादौतदंगुल्योर्कतेजसा ॥ वसूनांचकरांगुल्यःकौबेरेणचनासिका ॥ १५ ॥ तस्यास्तुदंताःसंभूताःप्राजापत्येनतेजसा ॥ नयनत्रितयंजज्ञेतथापावकतेजसा ॥ १६ ॥ भ्रुवौचसंध्ययोस्तेजःश्रवणावनिलस्यच ॥ अन्येषांचैवदेवानांसंभवस्तेजसांशिवा ॥ १७ ॥

जंघोरूइतिनदाधिपयआदित्वान्नैकवत्त्वमितिपक्षेजंघाचऊरुश्चेतिजात्येकवचनंविग्रहे ॥ भुवःतेजसानितंबःकटिदेशःअभवत् ॥ ॥१४॥ ब्रह्मणस्तेजसातस्याःनार्याःपादावभवतां तदंगुल्यःपादयोरंगुल्यःअर्कतेजसाअभवन् अष्टानांवसूनांचतेजसाकरांगुल्योऽभवन् ॥१५॥ कौबेरेणकुबेरसंबंधिनातेजसानासिकाअभवत् ॥ १५ ॥ तस्याःनार्याःदंतास्तुप्राजापत्येनप्रजापतिसंबंधिनातेजसासंभूताः समभवन् ॥ प्राग्दीव्यतीयेष्वर्थेषुदित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्ण्यः ॥ तथानयनत्रितयंनेत्रत्रयंपावकतेजसावह्नितेजसाजज्ञेअजनिष्ट॥जनेः कर्त्तरिपरोक्षेलिट्यात्मनेपदम् ॥ १६ ॥ तस्याःनार्याःयेभ्रुवौतत्संध्ययोस्तेजःयद्वायत्संध्ययोस्तेजःतत्तस्याःनार्याःभ्रुवावितिद्विभयथायोज्यम्॥तथाअनिलस्यवायोर्यत्तेजःतौतस्यानार्याःश्रवणौशब्दग्रहणौ ॥ यद्वा ॥ यौतस्याःनार्याःश्रवणौशब्दग्रहणौतदनिलस्यवायोस्तेजःइत्युभयथापियोज्यम् ॥ तदित्थम्उक्तानांचततोन्येषांचदेवानांसंबंधिनांतेजसांसंभवःसाशिवासासर्वमंगलादेवी॥यद्वा॥याशिवासदेवानांतेजसांसंभवःइत्युभयथापियोज्यम् ॥ निर्दिश्यमान

प्रतिनिर्दिश्यमानयोरेकत्वमापादयंति सर्वनामानिपर्यायेणतल्लिंगसंख्याभांजिभवंति ॥ श्रूयतेशब्दआभ्यामितिकरणेल्युटि श्रवणौशब्दग्रहौइतिपुंल्लिंगता ॥ कर्णशब्दग्रहौ श्रोत्रंश्रुतिःस्त्रीश्रवणंश्रवःइत्यभिधानतस्तुनपुंसकत्वे श्रवणेअनिलस्ययेतिपाठोपिसभ्यः ॥१७॥ ततःशिवायाःदेव्याआविर्भावानंतरंसमस्तदेवानांतेजोराशिसमुद्भवांतेजःपुंजात्समुद्भवंतींतांसर्वमंगलांदेवींविलोक्यअमराःप्राक्महिषार्दिताअपिमहिषासुरेणाहिंसिताअपिप्रीतिंप्रापुःप्राप्तवंतः ॥ अर्दहिंसायांचुरादिःक्तःकर्मणि ॥ १८ ॥ ततोदेवीदर्शनतःप्रमोदावाप्त्यनंतरंतेदेवाःजयैषिणःसंतस्तांदेवींजयंतींजयजयेत्युच्चैरूचुः॥अथतेदेवाः सर्वेपितस्यैदेव्यैस्वानिस्वान्यायुधानिचददुः॥१९॥ देवायुधानिमंत्रध्यानवशंवददेवताकृतीन्यत्यद्भुतशक्तीनिइतिशूलाधिदैवताद्विनिकृष्यपिनाकभृत्पिनाकीशिवःतस्यैदेव्यैशूलमायुधंस्वसदृशमायुधंददौदत्तवान् ॥ आयुधादिदेवतासामर्थ्यादायुधंस्वसदृशमायुधंसूतेयत्ततस्यैदत्तवानितिभावः॥अस्त्रीशूलंरुगायुधं॥कृष्णश्चविष्णुश्चस्वचक्रतःसुदर्शनाचक्रतःसमुत्पाट्यआकृष्यतस्यैदेव्यैदत्तवान् ॥ यथादेवतेजोमयीदेवीसमभवत्तथातदायुधान्य

ततःसमस्तदेवानांतेजोराशिसमुद्भवाम् ॥ तांविलोक्यमुदंप्रापुरमरामहिषार्दिताः ॥ १८ ॥ ततोदेवाददुस्तस्यैस्वानिस्वान्यायुधानिच ॥ ऊचुर्जयजयेत्युच्चैर्जयंतींतेजयैषिणः॥ १९॥ शूलंशूलाद्विनिष्कृष्यददौतस्यैपिनाकभृत्॥ चक्रंचदत्तवान्कृष्णःसमुत्पाद्यस्वचक्रतः ॥ २० ॥ शंखंचवरुणःशक्तिंददौतस्यैहुताशनः॥ मारुतोदत्तवांश्चापंबाणपूर्णेतथेषुधी॥ २१ ॥ वज्रमिन्द्रःसमुत्पाद्यकुलिशादमराधिपः॥ ददौतस्यैसहस्राक्षोघंटामैरावताद्गजात् ॥ २२ ॥

पिदेवायुधसमुद्भवान्येवदैवतेच्छयेतिनात्राश्चर्यमितिभावः॥२०॥ वरुणश्चशंखंतस्यैदेव्यैददौ॥ हुताशनश्चाग्निस्तस्यैदेव्यैददौशक्तिमायुधविशेषम् ॥ अत्रापिशंखतःशक्तितश्चशंखंशक्तिंचाकृष्यदत्तवंतौताविति भावः॥ मरुदेवमारुतःवायुःतस्यैदेव्यैचापंदत्तवान्॥तथामारुतएवबाणपूर्णेशरसंभृतेइषुधीदत्तवान्तस्यैदेव्यै ॥ अक्षयबाणपूर्णतूण्यौदत्तवान् ॥ तूणोपासंगतूणीरनिषंगाइषुधिर्द्वयोः।इषवोधीयंतेऽत्रइषुधिःइषुधीइतिद्विवचनंसव्यापसव्याभ्यांचापाकर्षणसूचनार्थम् ॥ २१॥ अमराधिपःसहस्राक्षःइंद्रःशचीपतिःकुलिशाद्वज्रात्सकाशाद्वज्रंपविंसमुत्पाट्याकृष्यतस्यैददौ॥ किंचसएवेंद्रःशचीपतिःऐरावतात्स्वगजात्सकाशात्घंटांचमहतीमाकृष्यतस्यैदेव्यैददौ॥ वज्रोस्त्रीहीरकेपवौ ॥संभवेव्यभिचारेचस्याद्विशेषणमर्थवत् इदिपरमैश्वर्ये इंदतिइन्द्रः सोन्योपिस्यात्अतःउक्तममराधिपइतिसोन्योपिदेवःस्यात् अतउक्तंसहस्राक्षइति ॥सहस्रमक्षीणियस्यसःसहस्राक्षःसोऽहिःशेषोपिसहस्राननत्वात् सहस्रमेवअक्षीणियस्येत्येवंधृतविग्रहत्वस्यविविक्षितत्वादशे (दो) षः । सुरूढियोगमपहरतीतितुन्यायोत्रनाश्रितः ॥ तत्रत्याश्रितेऽयंव्या

वृत्त्याकीर्त्तनेनश्ले (शे) षोनास्तीति ॥ यद्यपिस्यात्तथापितदा (दना) श्रयणजनितःपौनरुक्त्यदोषःप्रसज्येतेत्यलंविस्तरेण ॥ बहुव्रीहौसक्थ्यक्ष्णोःस्वांगात्षच्समासांतः ॥ २२ ॥ यमोअंतकःकालदंडादाकृष्यदंडंकालदंडमायुधंतस्यैदेव्यैददौ ॥ अंबुपतिश्चवरुणःपाशादाकृष्यपाशंददौ ॥ तस्यैदेव्यैपाशाख्यमस्त्रंददौ । आश्वाख्याशालिशीघ्रार्थौपाशोबंधनशस्त्रयोः ॥ प्रजापतिर्ब्रह्मातस्यैदेव्यैअक्षमालांजपमालांकमंडलुंचददौ ॥ अस्त्रीकमंडलुःकुंडी ॥ ब्रह्माविप्रोपिकाश्चित्स्यात् ॥ अतउक्तंप्रजापतिरिति ॥ समनुरपिस्यात् ॥ अतउक्तंब्रह्मेत्यपि ॥ वेदस्तत्त्वंतपोब्रह्मब्रह्माविप्रःप्रजापतिः ॥ २३ ॥ रविःनिजानात्मीयान्रश्मीन्किरणांस्तस्यादेव्याःसमस्तेषुरोम्णांकूपेषुददौनिक्षिप्तवान् ॥ किरणप्रग्रहौरश्मी ॥ स्वकेनित्येनिजंत्रिषु ॥ कालोयमःतस्यैदेव्यैनिर्मलंखड्गंनिर्मलंस्वच्छंचर्मदत्तवान् ॥ अंगत्राणसाधनंफलकंचर्मदत्तवान् ॥ फलकोस्त्रीफलंचर्म ॥ कालोमृत्यौमहाकालेयमेऽनेहसिचस्मृतः ॥ २४ ॥ क्षीराण्युदकानियस्ययस्मिन्वासक्षीरोदश्च ॥ उदकस्योदःसंज्ञायां ॥ क्षीराब्ध्यधिदैवतःअमलंहारंमुक्ताफलहारंददौदत्तवान् ॥ तथांसएवक्षीरोदःतस्यैदेव्यैअजरेचनूतनेजरारहितेअंबरेवाससीदत्तवान् ॥ अंबरंव्योम्निवाससि ॥ २५ ॥ चूडामणिमित्यारभ्यश्लोकत्रयमेककर्तृकैकक्रिय

कालदंडाद्यमोदंडंपाशंचांबुपतिर्ददौ ॥ प्रजापतिश्चाक्षमालांददौब्रह्माकमंडलुम् ॥ २३ ॥ समस्तरोमकूपेषुनिजरश्मीन्दिवाकरः ॥ कालश्चदत्तवान्खड्गंतस्यैचर्मचनिर्मलम् ॥ २४ ॥ क्षीरोदश्चामलंहारमजरेचतथांबरे ॥ चूडामणिंतथादिव्यंकुंडलेकटकानिच ॥ २५ ॥ अर्द्धचंद्रंतथाशुभ्रंकेयूरान्सर्वबाहुषु ॥ नूपुरौविमलौतद्वद्ग्रैवेयकमनुत्तमम् ॥ अंगुलीयकरत्नानिसमस्तास्वंगुलीषुच ॥ २६ ॥

कंद्रष्टव्यम् ॥ तथाहिविश्वकर्मादेवशिल्पी सूर्योपि ॥ यदभ्यधुः ॥विश्वकर्मार्कसुरशिल्पिनोरिति ॥ विश्वस्यकर्मास्मादकार्षीत् ॥ विश्वंकर्मास्यसुरशिल्पिनइतिविश्वकर्मा ॥ सदेवशिल्पीतस्यैदेव्यैयथाचातुर्येणरचितंदिव्यंदिविभवं द्युप्रागपागुदक्प्रतीचोयत् ॥ चूडामणिंशिरोरत्नंददौ ॥ तथाकुंडलेकर्णवेष्टनेसुवर्तुलेतस्यैसएवविश्वकर्माददौ ॥ कटकोर्द्धर्चादित्वादस्त्रियाम् ॥ तथासएवतस्यैदेव्यैशुभ्रमर्द्धचंद्रस्यसमप्रविभागःअर्द्धचंद्रःतंददौ ॥ अर्द्धंनपुंसकमितिसमासः ॥ परवल्लिंगंद्वंद्वतत्पुरुषयोः ॥ तथासएवविश्वकर्मातस्यैदेव्यैसर्वबाहुषुकेयूरान्केयूराणिअंगदानिददौ ॥ केयूरोर्द्धर्चादित्वादस्त्रियां ॥ तद्वत्पूर्ववत्सएवविश्वकर्मातस्यैदेव्यैतस्याःदेव्याःपादयोर्नूपुरौमंजीरौविमलौनिर्मलौमंजीरौददौ ॥पादांगुलंतुलाकोटिर्मंजीरोनूपुरोस्त्रियाम्॥हंसकःपादकटकंतद्वत्पूर्ववच्चातुर्येणरचितम्॥ अनुत्तमंनास्त्यतोन्यदुत्तमंयस्मात्तदनुत्तमंवरेण्यं ग्रैवेयकंग्रीवालंकारंकंठभूषणंतस्यैदेव्यैददौविश्वकर्मा कुलकुक्षिग्रीवाभ्यःश्वास्यलंकारेष्वितिढकञ्॥नास्त्रसत्कारिणांग्रैवमित्यत्रत्वनलंकारत्वादणेव॥तथासएवविश्वकर्मादेवशिल्पीतस्याःदेव्याःसमस्ता

सुसकलासु अंगुलीषु योग्यानि अंगुलीयकरत्नानि तस्यै देव्यै ददौ ॥ जिह्वामूलांगुलेश्छः ॥ स्वार्थेकन् ॥ अंगुलीषु भवानि अंगुलीयकानां रत्नानि अंगुलीयकान्येव वा रत्नानि ॥ रत्नं स्वजातिश्रेष्ठेपीत्यभिधानतः गुणतः श्रेष्ठानि मनोज्ञानि अंगुलीयकरत्नानि रमंते स्मिन्रत्नं ॥ जातौ जातौ यदुत्कृष्टं तद्रत्नमभिधीयते ॥ अंगुलीयकानि रत्नानि चेति द्वन्द्वः ॥ तथा सएव विश्वकर्मा अभेद्यं दंशनं च दिव्यं कवचं तस्यै देव्यै ददौ ॥ दश्यंते बध्यंते दंशनं ॥ तनुत्रं वर्म दंशनम् उरच्छदः कंकटको जगरः कवचोस्त्रियाम् ॥ २६ ॥ २७ ॥ जलधिः समुद्रः तस्यै देव्यै शिरसि उरसि च अपराम् अम्लानपंकजां मालां स्रजम् अददात् ॥ डुदाञ् दाने ॥ भूतानद्यतने लङ् परस्मैपदम् ॥ अददिति पाठे तु ददाने च क्षिङ्ङोङित्करणलिंगादनुदात्तेत्त्वनिबंधनमात्मनेपदमनित्यमित्यात्मनेपदाभावः ॥ किंच स एव जलधिः तस्यै देव्यै अतिशोभनम् अत्यर्थं मनोहरं पंकजं लीलारविंदम् अददात् अददद्वा पाठः ॥ अम्लानानि अशुष्काणि सदैवार्द्रीभूतानि यस्यां सा तथोक्ताताम् ॥ यद्वा ॥ नास्ति म्लानं म्लानिः सर्वदैव येषां तानि अम्लानानि पंकजानि यस्याः सा तां माल्यते धार्यते माला स्रक् ताम् ॥ आसमंतादाप्ता आस्यपेक्षया आशब्दस्योपसर्गत्वं आपो भांसि यैः यानि वा तानि आपानि पंकजानि तानि राति गृह्णातीति आपराताम् ॥ ऋक्पूरब्धूः पथामानक्षे इति अः समासांतः द्व्यंतरुपसर्गेभ्योपईत्तुनईत्वमनवर्णादिति वक्तव्य

विश्वकर्मा ददौ तस्यै परशुं चातिनिर्मलम् ॥ अस्त्राण्यनेकरूपाणि तथाभेद्यं च दंशनम् ॥ २७ ॥ अम्लानपंकजां मालां शिरस्युरसि चापराम् ॥ अददा ज्जलधिस्तस्यै पंकजं चातिशोभनम् ॥ २८ ॥ हिमवान्वाहनं सिंहं रत्नानि विविधानि च ॥ ददावशून्यं सुरया पानपात्रं धनाधिपः ॥ २९ ॥ शेषश्च सर्वनागेशो महामणिविभूषितम् ॥ नागहारं ददौ तस्यै धत्ते यः पृथिवीमिमाम् ॥ ३० ॥

मिति स्मरणादित्थं च आपरां इति च्छेदः ॥ यद्वा ॥ नास्ति परं श्रेष्ठं यतः सा अपरा अनुत्तमा ताम् ॥ यद्वा ॥ न विद्यंते पराः शत्रवो यत्र धार्यमाणायां सा ताम् ॥ यद्वा ॥ ततो देवीतः अपरा न परा अपरा अभिन्ना अपृथग्भूता सदैव संलग्ना ताम् ॥ यद्वा ॥ शिरसि उरसि च अपरां पृथग्भूताम् ॥ शिरसि मालां माल्यरूपां स्रजं माल्यं मालास्रजौ मूर्ध्नि इत्यभिधानात् ॥ उरसि तु कंठात् आलंबरूपां मालां प्रालंबमृजुलंबि स्यात्कंठादित्यभिधानात् ॥ कंठाद्वक्षस्यवलंबमानं माल्यं मालारूपं प्रालंबमुच्यत इति अपरत्वं पृथक्त्वं मालायाः ॥ २८ ॥ हिमवान् अद्रिराजः तस्यै देव्यै सिंहं नाम वाहनं ददौ ॥ वाहयति प्रापयति वाहनम् ॥ यद्वा ॥ वहति वाहनम् ॥ वाहनमाहितादिति प्रयोगादन्येषामपि दृश्यते इति दीर्घः ॥ यद्वा ॥ उह्यते प्राप्यते नेनेति वाहनम् ॥ वाहनमाहितादिति निपातनादुपधादीर्घत्वम् ॥ हिनस्ति सिंहः पंचास्यः कंठीरवः ॥ किंच स एव हिमवान् तस्यै देव्यै विविधानि नानाप्रकाराणि रत्नानि अददात् ॥ धनाधिपो धनदः सुरया अशून्यं सर्वदा परिपूर्णं पानपात्रं ददौ ॥ सूयते परिवास्यते सुरा गंधोत्तमा ॥ २९ ॥ य इमां पृथिवीं धत्ते धारयति स सर्वनागेशः सर्वनागाधिपः शेषः

अनंतश्चमहामणिविभूषितंनागहारंनागरूपंहारंतस्यैदेव्यैददौ ॥ नागाःसर्पेभ्योन्येदेवयोनयःइत्याहुः ॥ अनंतोनागराजःस्यात्सर्पराजस्तुवासुकिः ॥ नागाःकाद्रवेयाः ॥ काद्रवेयेगजेसीसेनागःस्यान्नागकेसरे ॥ ३० ॥ यैरायुधालंकारादिकंदेव्यैसमर्पितंदेवैस्ततोऽन्यैरपिसुरैःसर्वैर्भूषणैस्तथाआयुधैश्चसंमानितापूजितासतीदेवीसाट्टहासमत्यधिकहासगर्भंयथास्यात्तथाउच्चैःउदग्रंयथास्यादुदात्तंवायथास्यात्तथामुहुर्मुहुःवारंवारंननाद ॥ णदअव्यक्तेशब्दे ॥ मुखतोनादमानंदतः सिंहनादंचकार ॥ एतेनसंग्रामतःशत्रून्संहरिष्यामीतिवीररसाविर्भावःसूचितः सिंहनादेन ॥ क्ष्वेडा तु सिंहनादःस्यात् ॥ सिंहस्येवनादोनदनंवीराणांयोद्धकामानांखलुभवति ॥ अट्टअतिक्रमहिंसनयोः भावेघञ् ॥ अट्टनमट्टःअट्टेनजातोहासोऽट्टहासः अट्टहासेनसहितंसाट्टहासं क्रियाविशेषणमेतत् ॥ ३१ ॥ तस्यादेव्याःघोरेणभयंकरेणनादेनसिंहनादेनकृत्स्नंनभःअंतरिक्षमापूरितमभिव्याप्तंकवलितम् ॥ अथचअमायता अमासमीपेआयताआगच्छताअतिमहताऽदीर्घेणवर्धमानेनतेनासिंहनादेनघोरेणजनितःप्रतिशब्दःप्रतिध्वनिः महानभूत् ॥ इण्गतौ ॥ अङ्पूर्वः यद्वा अनुपसर्गः ॥ शतरिइणोयणादेशः । तृतीयांतं नादेनेत्यस्य विशेषणममायतेत्यदः ॥ समीपार्थेसहार्थेचस्यादमेत्येतदव्ययम् ॥ कश्चिन्मा

अन्यैरपिसुरैर्देवीभूषणैरायुधैस्तथा ॥ संमानिताननादोच्चैःसाट्टहासंमुहुर्मुहुः ॥३१॥ तस्यानादेनघोरेणकृत्स्नमापूरितंनभः ॥ अमायतातिमहता प्रतिशब्दोमहानभूत् ॥ ३२ ॥ चुक्षुभुःसकलालोकाःसमुद्राश्चचकंपिरे ॥ चचालवसुधाचेलुः सकलाश्चमहीधराः ॥ ३३ ॥ जयेतिदेवाश्चमुदाता मूचुःसिंहवाहिनीम् ॥ तुष्टुवुर्मुनयश्चैनांभक्तिनम्रात्ममूर्त्तयः ॥ ३४ ॥

ङ्मानेदैवादिकःआत्मनेपदानित्यत्वेनशत्रंतमायतेत्येतादित्याख्यत । तन्न ङित्वनिमित्तात्मनेपदस्यनित्यत्वाभ्युपगमात् ॥ यद्वा ॥ माङ्मानेदिवादिः । भूतानद्यतने लङ् । तेननादेनकृत्स्नंनभः आपूरितंसत्अमायतपरिमितमजायत । अहोविभुनभःअनंतंमहत्परिमाणमपितेनासिंहनादेनआपूरितत्वादमायतपरिमितमजायतेत्याश्चर्योक्तिः । अन्यथाविभुस्तावन्नपरिमीयते ॥ परिमीयतेचेद्विभुत्वव्याहतिरिति ॥ ३२ ॥ तेनप्रतिशब्देननिमित्तेनसकलालोकाःचुक्षुभुःक्षोभमापुः ॥ क्षुभसंचलने ॥ लोकस्तुभुवनेजने ॥ तेनशब्देनसमुद्राश्चचकंपिरे सरित्पतयश्चकंपमापुः ॥ कपिचलने ॥ चचालवसुधा भूश्चलनमाप ॥ चलकंपने ॥ चेलुः सकलाश्चमहीधराः पर्वताःचेलुःचकंपिरेकंपमापुः ॥ चलकंपने ॥ सर्वत्रकर्तरिलिट् ॥ ३३ ॥ जयेतिचमुदादेवास्तामूचुःसिंहवाहनां सिंहोवाहनंयस्याःसासिंहवाहनातां सिंहवाहनां देवींजयलोकोत्कर्षेणवर्त्तस्व ॥ यद्वा ॥ जयशत्रूनभिभवेतिदेवाःमुदाहर्षेणऊचुःउक्तवन्तः ॥ सिंहवाहिनीमितिपाठे सिंहेन वाहयत्यात्मानंसिंहवाहिनी ॥ यद्वा ॥ सिंहंवाहयतियुद्धौचितींप्रापयतिसिंहवाहिनीतां

अथोएनां देवींभक्तिनम्रात्ममूर्तयोमुनयस्तुष्टुवुः चकारादानर्चुश्चभक्त्यानम्राआत्ममूर्त्तयोयेषां तेतथोक्ताः ॥ आत्ममूर्त्तयःस्वकायाः ॥ ३४ ॥ तदित्थं देव्याःसाट्टहासंसिंहनादे नसमस्तं त्रैलोक्यंत्रिभुवनंसंक्षुब्धंदृष्ट्वाप्राप्तक्षोभंवीक्ष्यतेसर्वेअमरारयःमहिषासुरादयःदैत्याःसन्नद्धाखिलसैन्याःउदायुधाःसंतःसमुत्तस्थुःयोद्धुमुत्थिताअभूवन्इत्यन्वयः । सम्यक् क्षुब्धं यदाहुः—क्षुब्धस्वांतेतिनिपातनान्मन्थातिरिक्तविषयेक्षुभितमितिप्राप्नोति । तत्रपरिहारः ॥ क्षुब्धागिरिनदीत्याद्यमिति ॥ क्षुब्धागिरिनदीत्याद्यमुपमानाद्भविष्यतीति त्रयोलोकाःत्रैलोक्यं चातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थेष्यञ् ॥ अमराणामरयः अमरावाअरयोयेषांतेअमरारयः ॥ महिषासुरादयोदैत्याःसन्नद्धाःव्यूढकंकटाःअखिलाः सैन्याः सैनिकाःयेषां सेनाधीश्वराणां ते तथोक्ताः ॥ सन्नद्धोवर्मितःसज्जोदंशितोव्यूढकंकटः ॥ सेनायांसमवेतायेसैन्यास्तेसैन्यकाश्चते ॥ योद्धुमूर्द्ध्वंनिकृतानिआयुधानियैस्तेउदा युधाःसमुत्तस्थुः ॥ अनोरूर्ध्वकर्मणिइत्युक्तेर्नात्रात्मनेपदम् ॥ ३५ ॥ आस्तुस्यात्कोपपीडयोः महिषासुरःआः एतत्किमितिक्रोधात् आभाष्यउक्त्वाअशेषैरसुरैर्वृतःपरि वेष्टितःसन्तंदेव्याःसिंहनादलक्षणंशब्दमभ्यधावतअभिययौ।धावुगतिशुद्ध्योः।स्वरितेत्त्वादात्मनेपदम् ॥ ३६ ॥श्लोकद्वयमेकान्वयेद्रष्टव्यम्।ततःअभिधावनानंतरंसमहिषासुरः

दृष्ट्वासमस्तंसंक्षुब्धंत्रैलोक्यममरारयः ॥ सन्नद्धाखिलसैन्यास्तेसमुत्तस्थुरुदायुधाः ॥३५॥ आःकिमेतदितिक्रोधादाभाष्यमहिषासुरः ॥ अभ्यधा वततंशब्दमशेषैरसुरैर्वृतः ॥ ३६ ॥ सददर्शततोदेवींव्याप्तलोकत्रयांत्विषा ॥ पादाक्रांत्यानतभुवंकिरीटोल्लिखितांबराम् ॥ ३७ ॥ क्षोभिताशेष पातालांधनुर्ज्यानिःस्वेनताम् ॥ दिशोभुजसहस्रेणसमंताद्व्याप्यसंस्थिताम् ॥ ३८ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतयादेव्यासुरद्विषाम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तै रादीपितदिगंतरम् ॥ ३९ ॥

तांदेवींददर्श । कीदृशीम् । त्विषादीप्त्यातेजसाव्याप्तलोकत्रयाम् ॥ पादाक्रांत्यानतभुवंनम्रवसुधांकिरीटेनउल्लिखितांबरांस्पृष्टगगनाम् ॥ धनुर्ज्यानिःस्वनेन क्षोभिताशेषपाताल कंपितसकलरसातलाम् ॥ भुजसहस्रेणसमंतात्समंततःदिशःदशव्याप्यसंस्थितांसम्यगवस्थिताम् ॥ किरीटंपुंनपुंसकम् ॥ धनुर्ज्याधनुषिआरोपितामौर्वीसमंतात्समंततइत्यर्थेऽ व्ययम् ॥ संस्थाधारेस्थितौमृतौ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ततोदेवीदर्शनादनंतरंतयादेव्यासहसुरद्विषांमहिषासुरादीनांयुद्धंप्रववृते प्रकर्षेणअवर्तिष्ट ॥ कीदृग्युद्धम् ॥ बहुधामुक्तैरुज्झितैः प्रयुक्तैःप्रेरितैःशस्त्रास्त्रैःखङ्गबाणादिभिःआदीपितदिगंतरमासमंतात्दीपितमुद्द्योतितंदिशामंतरंमध्यमंतरालंयस्ययत्रवाततत्तथोक्तम् ॥ क्रियाविशेषणंचैतत्स्यात् ॥ यद्यप्यायु धंतुप्रहरणंशस्त्रमस्त्रमित्यभिन्नार्थतयाभ्यधुस्तथापिशस्त्राणिखङ्गादीनिकरस्थानि अस्त्राणितुबाणादीनि मोक्तव्यानि इत्यस्यावांतरभेदः ॥ अथवा शस्त्रमायुधलोहयोरित्य भिधानात् शस्त्रेणलोहेनकालायसेननिर्मितान्यस्त्राणितैः ॥ अतश्चसेनांगत्वनिबंधनैकवद्भावशंकाप्यपास्ता ॥ शास्त्रैरितिपाठे शास्त्रैःआयुधशास्त्रेकथितान्यस्त्राणितैः ॥ शास्त्रै

स्तत्तद्देवताकैर्मंत्रैःशिक्षितान्यस्त्राणिवाशास्त्राणि ॥ यद्वा ॥ शस्त्रस्यलोहस्येमानीत्यणिशास्त्राणिलोहमयानितैः ॥ ३९ ॥ सेनांनयमानःसेनानीर्महिषासुरस्यसेनानीःसेनाधिपः चिक्षुराख्यःचिक्षुरसंज्ञःसमहासुरःयुयुधे । युधसंप्रहारे ॥ आत्मनेपदी ॥ संप्रहारोहननम् ॥ अथच ॥ अतोन्यःचामरःचामराख्यः महासुरश्चचतुरंगबलान्वितःसन्युयुधे संप्रजहार ॥ हस्त्यश्वरथपादातंसेनांगंस्याच्चतुष्टयम् ॥ चत्वारिअंगानियत्रबलेतेनअन्वितः ॥ ४० ॥ रथानांषड्भिरयुतैः अन्वितःरथानांषष्ट्यासहस्रैर्युक्तः उदग्राख्योमहासुरःयुयुधे ॥ एकाद्याःसंख्याअष्टादशपर्यंताः संख्येयेषुवर्त्तमानास्त्रिलिंगाःविशेष्यलिंगाःभवंति ॥ इहषड्भिरित्येतदयुतैरित्यस्यविशेषणंद्रष्टव्यम् ॥ किंच विंशत्याद्यास्तुसर्वाःसंख्यायां— संख्येयेचवर्त्तमानाःसत्यएकवचनांताएवभवंति ॥ किंच—संख्यामात्रार्थेवर्तमानायाःविंशत्यादेःसंख्यायाःद्विवचनबहुवचनेअपिभवतः । सरूपाणामेकशेषारंभात् द्वेविंशतीतिस्रो विंशतयः । गवांविंशती गवांविंशतयः ॥ इहच षट्अयुतानिषड्भिरयुतैरित्ययुतशब्दस्यएकशेषः । ततोबहुवचनम् । एवमुत्तरत्रापियथासंख्यंव्युत्पत्तिरनुसंधेया ॥ दशसहस्राणिअयुतम् ॥ महाहनुर्नाममहासुरःरथानाम्अयुतानियानितेषांमयुतानांसहस्रेणरथायुतसहस्रेणयुद्धसाधनेनदेव्यासहअयुध्यत ॥ रथानांकोट्यासाधनभूतयायुद्धमकरोदित्यर्थः

महिषासुरसेनानीश्चिक्षुराख्योमहासुरः ॥ युयुधेचामरश्चान्यश्चतुरंगबलान्वितः ॥ ४० ॥ रथानामयुतैःषड्भिरुदग्राख्योमहासुरः ॥ अयुध्यतायुतानांचसहस्रेणमहाहनुः ॥ ४१ ॥ पंचाशद्भिश्चनियुतैरसिलोमामहासुरः ॥ अयुतानांसतैःषड्भिर्बाष्कलोयुयुधेरणे ॥ ४२ ॥ गजवाजिसहस्रौघैरनेकैरुग्रदर्शनः ॥ वृतोरथानांकोटचाचयुद्धेतस्मिन्नयुध्यत ॥ ४३ ॥

॥ ४१ ॥ असयःखड्गाइवलोमान्यस्यअसय एववालोमानियस्यसः असिलोमानाममहासुरश्चरथानांपंचाशद्भिर्नियुतैःयुद्धसाधनैःदेव्यासहअयुध्यतयुद्धमकरोत् ॥ दशलक्षाणिनियुतम् । पंचाशन्नियुतानिपंचकोट्यः ॥ रथानांपंचभिः कोटिभिरयुध्यतेत्यर्थः ॥ द्वौपंचतौपंक्तिर्दशपंक्तयःशतंदशशतानिसहस्रंदशसहस्राण्ययुतंदशायुतानिप्रयुतंतुलक्षमेव । दशलक्षाणिनियुतमेव लक्षादुपरिगणितस्थानंनियुतमुक्तंगणितागमेलक्षमयंनियुतमिति । एतेनतन्निरस्तं यत्अयुतंदशसाहस्रंनियुतंस्याद्दशायुतैरिति ॥ नियुतंदशायुतैरित्येतदमूलप्रमाणमुपेक्ष्यंप्रेक्षावद्भिः । विंशत्याद्याः सदैकत्वेयद्यपिस्युस्तथापिसंख्यामात्रेर्थेवर्त्तमानानांविंशत्यादीनांसंख्यानांद्विवचनबहुवचनेअपिभवतःएकशेषात् ॥ ततश्चपंचाशद्भिरिति अत्रबहुवचनंयुक्तंनियुतैरित्यस्यबहुत्वात् ॥ रणेयुद्धेबाष्कलोनाममहासुरःअयुतानांषड्भिःशतैर्युयुधे ॥ रथानांयानिषड्भिःशतैर्गुणितानिषष्टिलक्षाणितैःसाधनैःदेव्यासमंबाष्कलोयुद्धंचकार ॥ ४२ ॥ तस्मिन्युद्धेउग्रदर्शनोनाममहासुरःअनेकैर्गजवाजिसहस्रौघैश्चरथानांकोट्याचवृतःपरिवेष्टितःसन्देव्यासममयुध्यत ॥ गजाश्ववाजिनश्चभूयांसःगजवाजि

सेनांगत्वात्द्वंद्वैकवद्भावः ॥ गजवाजिनोभूयांसःसहस्राणिअपारिमितानितेषांसमूहाःअनेकेऽपरिमिताःतैःपरिवारितःपारिवेष्टितः॥ अथचरथानांकोट्यावृतःपारिवेष्टितः ॥ को
टिःसंख्याविशेषःकोटिरर्बुदसंज्ञासंख्याप्रयुतसंज्ञंलक्षमूअर्बुदसंज्ञाकोटिरितिह्याहुः॥४३॥ अथतत्रसंयुगेसंग्रामेबिडालाख्यः बिडालोनाममहादैत्यः रथानांपंचाशद्भिरयुतैःपंच
भिर्लक्षैःपरिवारितःपरिवेष्टितःसन्देव्यासमंयुयुधेयुद्धंचकार ॥४४॥ कालोनाममहादैत्यःरणेरथानांपंचाशतायुतैःपंचाशत्संख्यागुणैस्तैरयुतैःपंचभिर्लक्षैर्वृतःवेष्टितःयुयुधे॥अ
पिचसएवतत्रसंयुगेयुद्धेतावद्भिरेवहस्तिभिर्वाजिभिःपदातिभिश्चसेनांगैःप्रत्येकंपंचभिःपंचभिर्लक्षैःपरिवारितःसन्देव्यासमंयुयुधे ॥४५॥ तत्रसंयुगेयुद्धेअन्येचचिक्षुरादिभ्योऽपरे
येऽसुरास्तत्रतेषुमहासुराअयुतशःअयुतैरयुतैःदशसाहस्रीभीरथनागहयैःकरणैर्वृताःपरिवेष्टिताःसंतः देव्यासहयुयुधुः ॥ चक्षिङोङित्करणतोनुदात्तेत्त्वनिमित्तात्मनेपदस्यानित्य
त्वात्परस्मैपदम् ॥ अन्यथात्रयुयुधिरेइत्येवन्याय्यम् ॥ युध्यतेरनुदात्तेत्त्वात् ॥ इहअन्येचतत्रेतिनिर्द्धारणेसप्तमी ॥ येचिक्षुरादिभ्योऽन्येअसुराःसन्तितत्रतेषुमहासुराइतियच्छदो
रर्थतोनित्यसंबंधः ॥ परतोयस्तत्रशब्दःससंयुगेइत्येतदपेक्षयाधिकरणसप्तम्यंतः॥अयुतशइति॥संख्यैकवचनाच्चवीप्सायामितिकारकवाचिनःसंख्याशब्दाद्वीप्सायांशस्प्रत्ययः॥

बिडालाख्योमहादैत्यःपंचाशद्भिरथायुतैः ॥ युयुधेसंयुगेतत्ररथानांपरिवारितः ॥ ४४ ॥ वृतःकालोरथानांचरणेपंचाशतायुतैः ॥ युयुधेसंयुगेतत्रता
वद्भिःपरिवारितः ॥ ४५ ॥ अन्येचतत्रायुतशोरथनागहयैर्वृताः ॥ युयुधुःसंयुगेदेव्यासहतत्रमहासुराः ॥ ४६ ॥ कोटिकोटिसहस्रैस्तुरथानांदंतिनां
तथा ॥ हयानांचवृतोयुद्धेतत्राभून्महिषासुरः ॥ ४७ ॥ तोमरैर्भिंदिपालैश्चशक्तिभिर्मुसलैस्तथा ॥ युयुधुःसंयुगेदेव्याखड्गैःपरशुपट्टिशैः ॥ ४८ ॥

रथैःसहिताःनागाःगजाःरथनागाःरथनागैःसहिताहयाःरथनागहयास्तैःसमानाधिकरणाधिकारेशाकपार्थिवादीनामुपसंख्यानमुत्तरपदलोपश्चेतिसमासः ॥ अन्यथारथाश्च
नागाश्चहयाश्चेतिद्वंद्वेरथनागहयमितिसेनांगत्वादेकवद्भावःस्यात् ॥४६॥ महिषासुरःतत्रयुद्धेरथानांदंतिनांहयानांचप्रत्येकंकोटिकोटिसहस्रैर्वृतःपारिवेष्टितःसन्तयादेव्यासहयो
द्धुमवहितोभूत् ॥ कोट्यागुणिताकोटिःकोटिकोटिःकोटिकोट्यागुणितानिसहस्राणिकोटिकोटिसहस्राणितैःचकारात्पदातीनामपितावद्भिरेवकोटिकोटिसहस्रैर्वृतइत्यवगंतव्यम्
॥४७॥संयुगेयुद्धेचिक्षुराद्याःसर्वेपिमहासुराःतोमराद्यैरायुधैःसाधनैःदेव्यासमंयुयुधुः॥चक्षिङोङित्करणादत्रआत्मनेपदानित्यत्वात्परस्मैपदम् ॥ अन्यथायुयुधिरेइत्येवस्यात्
युधेरनुदात्तेत्त्वात् ॥ सर्वलातोमरोस्त्रियाम् ॥ स्तोम्यंतेश्लाघ्यंतेतोमराः ॥ स्तोमश्लाघायाम् ॥ भिंदिपालःसृगस्तुल्यौ ॥ भिंदतःशत्रोःप्रयोक्तारंयापालयतिभिंदिपालःहस्तक्षे
प्योलगुडःकामूसामर्थ्ययोःशक्तिः ॥कामूर्नामायुधविशेषः ॥अयोग्रंमुसलोस्त्रीस्यात् ॥ मुस्यतेखंड्यतेनेनमुसलं खंडयतिभिनत्तिखड्गःद्विधारःकरवालोसिरित्यर्थः॥ परान्श्यं

ताइतिपुथहिंसायांदिवादिः ॥ यदाहुः ॥ पुथ्यतेपुंथतिहिंसार्थेभाषार्थेपंथयेदिति ॥ विविधंपोथनं विहननं विपोथः संजातएषांविपोथिता संजातविघाताइत्यर्थः ॥ यद्वाविविधः पोथः विघातोयेषांतेविपोथाः विपोथाःकृताःविपोथिताः तत्करोतीतिणिचि कर्मणिक्तः ॥ ननुचपुथ्यतेर्णिचिकर्मणिक्तः ननुचपुथ्यतेरुदुपधत्वान्नपुंसकेभावेक्तेकृतेकित्त्वनिषेधप क्षेपोथितमितिस्यात् ॥ ततश्चविविधंपोथितंपोथनं विहननंयेषांतेइतिबहुव्रीहौवाहिताग्न्यादित्वान्निष्ठांतस्यपरनिपातेविपोथिताःस्युः नस्युः यतउदुपधाद्भावादिकर्मणोरन्यतर स्यामितिशब्विकरणानामेवोदुपधानांतत्रसूत्रेग्रहणंनान्येषामित्यभ्युपजग्मुः ॥ यद्वा ॥ विपुंथिताइतिपाठेपुथिहिंसासंक्लेशनयोः भ्वादिः कर्मणिक्तः विपुंथिताविहिंसिताःसंक्लेशि तावधिताइतियावत् ॥ ५८ ॥ केचिन्महासुराःदेव्यामुसलेनभृशमत्यर्थंहताःताडितारुधिरंरक्तंवेमुःउज्जगरुः ॥ केचिच्चमहासुराःदेव्याशूलेनवक्षसिभिन्नाविदारि ताःसंतःभूमौनिपातिताःन्यपतन् ॥ वेमुरितिअतएकहल्मध्येनादेशादेर्लिटिइति टुवमुउद्गिरणइत्यस्यनशसददवादिगुणानामितिनिषेधादेत्वाभ्यासलोपौनस्तइत्याहुः ॥ ततश्चववमुरित्येवंभवितव्यमिति ॥ अत्रसमादधुः अतएकहल्मध्येनादेशादेर्नशसददवादिगुणानांलिटीत्येकयोगेकर्तव्येयोगविभागादस्यानित्यत्वमितिततःवेमुरित्यपिक्

वेमुश्चकेचिद्रुधिरंमुसलेनभृशंहताः ॥ केचिन्निपतिताभूमौभिन्नाःशूलेनवक्षसि ॥ ५९ ॥ निरंतरशरौघेणकृत्ताः केचिद्रणाजिरे ॥ शैलानुकारिणः प्राणान्मुमुचुस्त्रिदशार्दनाः ॥ ६० ॥ केषांचिद्बाहवश्छिन्नाश्छिन्नग्रीवास्तथापरे ॥ शिरांसिपेतुरन्येषामन्येमध्येविदारिताः ॥ ६१ ॥

चित्साधुःस्यादिति ॥ ५९ ॥ केचिच्छैलानुकारिणः शैलान्स्वगात्रपरिमाणतःअनुकुर्वाणाःपर्वतायमानाः त्रिदशानामर्दनाःअर्दयितारःहिंसकाः असुराःरणा जिरेरणस्याग्रेदेव्याप्रयुक्तेननिरंतरशरौघेणअविच्छिन्नबाणव्यूहेनकृत्ताः छिन्नाःविद्धाःप्राणानसून्मुमुचुःव्यमुंचन् ॥ शराणामोघःतेनशरौघेण ॥ कुमतिचेतिणत्वम् ॥ निरंतरः शराःनिरंतरशराः तेषामोघःसमूहः तेन ॥ सेनानुकारिणइतिक्वचित्पाठः ॥ सेनासैन्यम्अनुपश्चात्कर्तुंशीलंयेषांतेअग्रेसराःशूराःत्रिदशार्दिनःदेवहिंसिनःकेचिदसुराःरणाजिरेप्राणा न्मुमुचुःअत्याक्षुः ॥ सेनानुकारिणइतिपाठे सिध्यंतिसेधाः ॥ शल्यानुकारिणइतितुसभ्यःपाठः ॥ श्वावितुशल्यइत्यभिधानात् ॥ शल्यःशल्यकोभक्ष्यःपंचनखः ॥ निरंत राइतिपाठे शरौघेणनिरंतराः प्रतिलोमकपव्याप्ताः कृताः सिद्धाः ॥ अवएवशल्यकाइवशललीकण्टकशतावृताः ॥ शल्यकाइवदृश्यमानारणाग्रेप्राणान्मुमुचुः ॥ निरंतराः शरौघेणकृताइतितुपाठेकृताराचिताइत्यर्थः ॥ ६० ॥ तयादेव्याकेषांचिदसुराणांबाहवोभुजाःछिन्नाःखण्डिताः भुविपेतुः तयादेव्याऽपरेसुराःछिन्नाग्रीवाःशिरोधरायेषां तेछिन्नग्रीवाः संतः पेतुः ॥ तथादेव्याऽन्येषामसुराणांछिन्नानिशिरांसिपेतुःतथादेव्याऽन्येसुराःवपुषोमध्येदेशेविदारिताःखण्डिताःसंतः पेतुः भूमौबभ्रंशुः ॥ असाकल्येतुचि

चन॥छिन्नंछातंलूनंकृत्तंदातंदितंछितंवृक्णं दारितौभिन्नभेदितौ॥६१॥ अपरेतुमहासुरायुद्धतःदेव्याविच्छिन्नजंघाःखण्डितजंघाकाःसंतःउर्व्यांभुविपेतुःप्रबभ्रंशुः ॥ केचित्तुयुध्यंतःएकबाह्वक्षिचरणाःएकबाहुकाएकाक्षाःएकचरण काश्चसंतोदेव्याद्विधाकृताः खण्डिताउर्व्यांपेतुःन्यपतन्॥ बाहुश्चअक्षिचचरणंबाह्वक्षिचरणंचयुद्धतःप्रतिमहासुरंसंपन्नमेकबाह्वक्षिचरणंयेषांते ॥ द्वंद्वांतेश्रूयमाणंपदंव्यावर्त्तकंप्रत्येकमभिसम्बध्यते ॥ तथासम्पन्नव्रीहियवोग्रामःतथाचव्रीहियवधान्याःप्रजाः ॥ ६२ ॥ अन्येमहासुराःशिरसिछिन्नेपिसतिभूमौपतिताःपुनस्तदनुउत्थिताःकंशिरोबध्नंतिकबंधाःसंतःपुनःशिरोधारिणःसंतःगृहीतपरमायुधाःआत्तोत्तमशस्त्राः पुनर्देव्यासमंयुयुधुः ॥ गृहीतपरमायुधेतिद्वाविसर्गपाठेतुगृहीतापरमाआसमंतात्युत्युद्धंययासादेवीगृहीतपरमायुत्गृहीतपरमायुधेतितृतीयांतमेतत् ॥ कबंधोऽस्त्रीक्रियायुक्तमपमूर्द्धकलेवरम् ॥ कस्यशिरसोबन्धोत्रकबन्धः ॥ कंबध्नातिवाकबन्धः ॥ कबंधंसलिलेतुण्डे ॥युद्धेषुयोद्धृवीरेषुसहस्रेकन्तमूर्द्धसु ॥तदावेशात्कबन्धःस्यादेकोऽमूर्द्धाक्रियान्वितइतिकबंधलक्षणम्॥देवीदानवयुद्धेतुकबन्धार्बुदकोटयः॥क्षणेक्षणेसमुत्पन्नादेव्यायुयुधिरेपुनः॥ देवीदानवयुद्धोत्थकबन्धार्बुदकोटयः ॥ देवीरोषोत्थहुंकारज्वलज्ज्वनभस्मिताः ॥६३॥ तत्रयुद्धेअपरेमहासुराःतूर्याणांवाद्यादी

विच्छिन्नजंघास्त्वपरेपेतुरुर्व्यांमहासुराः ॥ एकबाह्वक्षिचरणाःकेचिद्देव्याद्विधाकृताः ॥ ६२ ॥ छिन्नेपिचान्येशिरसिपतिताः पुनरुत्थिताः ॥ कबंधायुयुधुर्देव्यागृहीतपरमायुधाः ॥ ६३ ॥ ननृतुश्चापरेतत्रयुद्धेतूर्यलयाश्रिताः ॥ कबंधाश्छिन्नशिरसःखड्गशक्त्यृष्टिपाणयः ॥ ६४ ॥ तिष्ठतिष्ठेति भाषंतोदेवीमन्येमहासुराः ॥ रुधिरौघविलुप्तांगाःसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ ६५ ॥

नांततानद्धघनशुषिराणांचतुर्णांलयःसाम्यंवाद्यादीनामन्योन्यसमत्वमाश्रिताःवीररसावेशवशाःखड्गशक्त्यृष्टिपाणयःयुध्यमानाः पूर्वंदेव्याछिन्नशिरसोपिवीररसाविष्कारात्संग्रामादिदेवतावेशाच्चाविःकृतचेतनाःसंतःपश्चात्कंशिरोबध्नंतिस्वंस्वंयथास्थानंसंनिवेशयंतीतिकबन्धाःसंतःपुनःशिरोधारिणःसंतःननृतुर्नृत्यंचक्रुः॥चकारात्केचिद्देव्यासमंयुयुधिरेच॥ तूर्यलयाश्रिताहिनृत्यंतिखड्गशक्त्यृष्टिपाणयोहियुध्यंते॥ ततंवीणादिकंवाद्यमानद्धंमुरजादिकम् । वंशादिकंतुशुषिरंकांस्यतालादिकंघनम्॥तथाचभरतः॥ततंचैवावनद्धंचघनंशुषिरमेवच ॥ चतुर्विधंतुविज्ञेयमातोद्यंलक्षणान्वितम् ॥ एतएवाभ्यधुः ॥ चतुर्विधमिदंवाद्यंवादित्रातोद्यनामकमिति ॥ यद्यपिखड्गेतुनिस्त्रिंशचंद्रहासासिऋष्टयइतिऋष्टिःखड्गपर्यायस्तथाप्याकृतिसंनिवेशविशेषभेदभिन्नतयापृथक्प्रयुक्तः ॥ खड्गशक्त्यष्टिपाणयइतिपाठेतुखड्गैःशक्तिभिश्चअष्टाव्याप्ताःपाणयोयेषांते ॥ यद्वा ॥ दैत्याःकेचिदष्टभुजाश्चसंतीतिखड्गश्चशक्तयश्चअष्टस्वष्टसुपाणिषुयेषांते ॥ ६४ ॥ अन्येमहासुराः संग्रामशूराःयुद्धेतिष्ठतिष्ठेतिदेवींभाषंतःकथयंतःस्वकीयामहमहमिकांप्रकटयंतोदेव्यास

मंयोद्धुमाजग्मुरितिशेषः ॥ तिष्ठतिष्ठेत्यत्रनित्यवीप्सयोर्नित्येआभीक्ष्ण्येचतिङन्तस्यद्विर्वचनम् ॥ भाषंतइतिभाषव्यक्तायांवाचि ॥ अनुदात्तेत्त्वात्प्राप्तस्यात्मनेपदस्यचाक्षिङोङि
त्त्वादनित्यत्वात्परस्मैपदं शतृप्रत्ययः ॥ तिष्ठतिष्ठेत्यभाषंतेतिपाठेतुअन्येमहासुरादेवींतिष्ठतिष्ठअद्यास्मदग्रेक्कयास्यसिक्कचनिलीयसेइतिसभर्त्सनंनामग्राहमालपन्नित्यर्थः ॥ तिष्ठ
तिष्ठेतिचैवोक्तादेव्याऽन्येयुयुधुर्मृधे अन्येचमहासुरामृधेयुद्धेदेवितिष्ठतिष्ठेतिसभर्त्सनमुक्तादेव्याचसमंयुयुधुः ॥ लोमानिरोमाणिहृष्यंत्युद्धवंत्यनेनेतिलोमहर्षणंतस्मिन्नोमाञ्चोद्ग
मकारिणिसंग्रामेरुधिराणामोघाःस्तोमाःतैः विलुप्तांगाअपरेमहासुरास्तैः ॥ रोमांचोरोमपुलकोरोमहर्षणमित्यपि ॥ ओघोवृंदेंभसांरये ॥ ६५ ॥ देव्यापातितैःभ्रंशितैःरथैर्नागै
र्गजैरश्वैरसुरैश्चकीर्णासावसुंधराअगम्याऽनधिगम्यागंतुमशक्यातत्राभवत् ॥ कयत्रसमहान्रणःसंग्रामःदेव्यासमंमहिषासुरसैन्यानामभूत् ॥ पातितैरथेत्यत्ररोरीतिरेफलोपः ॥
रथसहिताःनागाःरथनागाःतत्सहिताअश्वाःतैः । द्वंद्वेतुसेनांगत्वादेकवद्भावःस्यात् ॥ वसूनिधारयतिसावसुंधरा नगम्याअगम्याअसेव्या ॥ गमेःपोरदुपधात् ॥ ६६ ॥ किंच
तत्रयुद्धेअसुरसैन्यस्यमध्येसद्यः सपदितत्क्षणेदेव्यासहसंग्रामारंभक्षणेएववारणानांगजानामसुराणांदैत्यानांवाजिनांघोटकानांशोणितौघारक्तसमूहाएवमहानद्यःसमुद्रगाः सद्यः

पातितैरथनागाश्वैरसुरैश्चवसुंधरा ॥ अगम्यासाऽभवत्तत्रयत्राभूत्समहारणः ॥ ६६ ॥ शोणितौघामहानद्यःसद्यस्तत्रविसुस्रुवुः ॥ मध्येचासुरसै
न्यस्यवारणासुरवाजिनाम् ॥ ६७ ॥ क्षणेनतन्महासैन्यमसुराणांतथांबिका ॥ निन्येक्षयंयथावह्निस्तृणदारुमहाचयम् ॥ ६८ ॥ सचासिंहोमहाना
दमुत्सृजन्धुतकेसरः ॥ शरीरेभ्योमरारीणामसूनिवविचिन्वति ॥ ६९ ॥

विसुस्रुवुःप्रसुस्रुवुरित्यर्थः ॥ रक्तप्रवाहमय्योमहानद्योबभूवुरित्यर्थः ॥ विसुस्रुवुः ॥ स्रुगतौ लिट् उस्युवङ् ॥ ६७ ॥ तथातद्वत्अंबिकादेवीअसुराणांतत्प्रसिद्धंमहासैन्यंक्ष
णेनतत्क्षणमात्रेणक्षयंविनाशंनिन्येप्रापयामास ॥ नयतिर्द्विकर्मकः ॥ तृणानिचदारूणिचतृणदारूणितेषांमहान्चयःगणःसमूहःतंयथावह्निस्तद्वत् ॥ यद्वा ॥ यथातथैवसाम्ये
॥ ६८ ॥ नकेवलमंबिकैवअपितुससिंहश्च ॥ सप्रसिद्धोदेव्यावाहनीभूतोधुतकेसरःकंपितस्कंधकेसरःसिंहश्चमहानादंमहांतंनादंकंठीरवत्वात् । कंठगर्जनमुत्सृजन् कुर्वन्तथो
चितमसुरसैन्यंक्षयंनाशंनिन्ये॥ यच्चाख्यात्अथवासचासिंहःकर्त्ता विचिन्वतीतिविचयनाक्रियासंबंधनीयः सासिंहःमहानादमुत्सृजन्धुतकेसरःसन्नमरारीणांसुरद्विषांशरीरेभ्यः
सकाशतः असून्प्राणान् विचिन्वतिप्राणान्गृह्णीयादिवसंहरेदिव॥विचिन्वतीतिचिञ्चयने ॥ विध्यादौलिङर्थेलेट्कर्त्तरिस्वादिभ्यः श्नुः लेटस्तिप् लेटोडाटावितिअडागमः॥
छांदसोगुणाभावः इकोयणचि न किंतुहुश्नुवोःसार्वधातुकेयण् ॥ इतश्चलोपःपरस्मैपदेष्वितितुवा तेनात्रनाश्रीयते ॥ अथवाविचिन्वतीतिसप्तमीयम् ॥ सासिंहश्चधुतकेसरः

महानादमुत्सृजन्असुरान्व्यापाद्यतच्छरीरेभ्यः प्राणान्विचिन्वतीवेत्युत्प्रेक्षते॥ ततश्चतस्मिन्सिंहेऽमरारीणांशरीरेभ्यः प्राणान्विचिन्वतीवइतस्ततः संहर्तुंगवेषयतीवसतिदेव्याग
णैश्चतैरसुरैः सहयुद्धंकृतंव्यधायीत्यर्थः॥६९। तत्रसंग्रामभूमौदेव्यारोषनिश्वाससंभूतैर्गणैश्चतैरसुरैः सहयुद्धंतथाकृतंयथादिविस्वर्गेदेवाः पुष्पवृष्टिमुचः संतः एनांदेवींतुष्टुवुःस्तुतवंतः॥
पुष्पाणांवृष्टीर्मुंचंतिपुष्पवृष्टिमुचः ॥ अथैनांतुष्टुवुरितिपाठेतुदेव्यागणैश्चतत्रभूमौमहासुरैः समंयुद्धंकृतमथानंतरंपुष्पवृष्टिमुचोदेवाः दिविषदः एनांयुध्यमानांससिंहांसगणामंबिकांतु
ष्टुवुः ॥ अहोइदंनामाश्चर्यंयोद्धारोमायाविनोममासुराः तैः सममेकाकिन्यबलायुध्यतेमहासुरसैन्यान्यप्यनेकानि दशशः शतशः सहस्रशः अयुतशः लक्षशः नियुतशः कोटिशः कोटि
कोटिश्चक्षयंतयैकयैवनीतानि तद्रणेकबंधाअपितयाऽबलयायुध्यंतेतेचतदबलारोषहुंकारज्वलज्ज्वलनज्वालावलीढाः क्षणेक्षणेभस्मीभवंति अथ च रणमंडलेतदबलाविखंडित
प्रचंडविक्रमोल्लासिमहायोद्धृमहासुरवपुर्विलसद्रुधिरौघामहानद्यः प्रवहंतीतिताामित्थमद्भुताद्भुतचारितांलोकाभ्युदयैकफलोदयामंबिकांदिविषदः स्तुवंतीत्यर्थः ॥७०॥इति श्रीमार्क
ंडेयेमहाराजाधिराजश्रीमत्तोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजश्रीशंतनुचक्रवर्तिविरचितायांशांतनव्यांचंडिकामाहात्म्यटीकायामेकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥७९॥ ऋषिरुवाच ॥ अ

देव्यागणैश्चतैस्तत्रकृतंयुद्धंमहासुरैः ॥ यथैनांतुष्टुवुर्देवाः पुष्पवृष्टिमुचोदिवि ॥ ७० ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसावर्णिकेमन्वन्तरेदेवीमाहा
त्म्यएकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ निहन्यमानंतत्सैन्यमवलोक्यमहासुरः ॥ सेनानीश्चिक्षुरः कोपाद्ययौयोद्धुमथांबि
काम् ॥ १ ॥ सदेवींशरवर्षेणववर्षसमरेऽसुरः ॥ यथामेरुगिरेः शृंगंतोयवर्षेणतोयदः ॥ २ ॥ तस्यच्छित्त्वाततोदेवीलीलयैवशरोत्करान् ॥ जघान
तुरगान्बाणैर्यंतारंचैववाजिनाम् ॥ ३ ॥ चिच्छेदचधनुः सद्योध्वजंचातिसमुच्छ्रितम् ॥ विव्याधचैनंगात्रेषुच्छिन्नधन्वानमाशुगैः ॥ ४ ॥

थमहिषासुरसेनानीः चिक्षुरसंज्ञः महासुरः तत्सैन्यंतस्यमहिषासुरस्यसैन्यंदेव्यानिहन्यमानंनिरंतरंहन्यमानमवलोक्यवीक्ष्यकोपाद्योद्धुमंबिकांदेवींययौजगाम॥ निहन्यमानमिति
वर्तमानसामीप्येवर्तमानवद्वेतिभूतेलट्निहतमित्यर्थः॥१॥ सचिक्षुरनामाऽसुरः समरेसंग्रामेशरवर्षेणनिरंतरप्रयुक्तबाणपातनेनदेवींववर्षछादयामास॥कः केनकिमिवतोयदोमेघः
तोयवर्षेणसंततप्रवृद्धपाथः प्रथितपातनेनमेरुगिरेः शृंगमिव॥ नभिन्नेवचनेलिंगेनहीनाधिकतापिवा ॥ उपमादूषणायालंयत्रोद्वेगोनधीमताम् ॥ क्रियावाचित्वमाख्यातुमेकोत्रार्थः
प्रदर्शितः ॥ प्रयोगतोनुवर्तव्याअनेकार्थाहिधातवः ॥ यद्वा यथातथैवेदंसाम्यम् ॥ २ ॥ ततोनंतरंदेवीसंग्रामेलीलयैवक्रीडयैवअनायासेनैवबाणैस्तस्यचिक्षुरसंज्ञस्यशरोत्करान्
बाणगणान्छित्त्वाखंडयित्वातुरगान्घोटकान्बाणैर्जघान ॥ अथचबाणैरेववाजिनांघोटकानांयंतारंसारथिंजघान ॥ क्रीडालीलाचनर्मच ॥ स्त्रीणांविलासविब्बोकविभ्रमाललितं
तथा ॥ हेलालीलेत्यमीहावाः क्रियाः शृंगारभावजाः॥ नियंताप्राजितायंतासूतः क्षत्ताचसारथिः॥३॥सादेवीसद्यः सपदितत्क्षणएवाशुगैर्बाणैः धनुः कोदंडंचचिच्छेदअच्छिनत् ॥

अतिसमुच्छ्रितमत्युच्चतरंध्वजंचकेतुंबाणैश्चिच्छेद ॥ छिन्नंधन्वधनुर्यस्यसतथोक्तःतंछिन्नधन्वानंचिक्षुरंमहासुरंगात्रेषुसर्वावयवेषुआशुगैर्विव्याधताडयामास ॥ व्यधताडनेलि
ट्यभ्यासस्योभयेषामितिसंप्रसारणम् ॥ आशुगौवायुविशिखौ ॥ धनुरर्धर्चादित्वान्नपुंसकेपि ॥ अन्यथाधनुश्चापौधन्वशरासनकोदण्डकार्मुकमित्यभिधानात् ॥ ४ ॥ सचि
क्षुराख्योसुरःदेव्याछिन्नंधन्वधनुर्यस्य विच्छिन्नोरथोयस्यविरथः ॥ हताअश्वायस्यसः हतःसारथिर्यस्यसः ईदृगवस्थःखड्गचर्मधरःसंस्तांदेवींहंतुमभ्यधावतउपाद्रवत् ॥
सृगतौ सर्तेःवेगितायांगतौधावादेशोवक्तव्यः ॥ यद्येवंसर्त्तेःपरस्मैपदित्वादात्मनेपदंनस्यात ॥ स्यात्कर्तरिकर्मव्यतिहारइति । नस्यात् । नगतिहिंसार्थेभ्यइतिनिषेधात्॥अतश्चा
भ्यधावत्ततोदेवीमित्यपाठिषुः ॥ यद्वा ॥ धावुगतिशुद्ध्योरित्येतस्यस्वरितेत्त्वात्पाक्षिकस्यात्मनेपदमिति अस्त्वभ्यधावततांदेवीमित्यपिपाठपाटवंपठितॄणां फलकोस्त्रीफलं
चर्म ॥ गात्रत्राणंचर्ममयत्वाच्चर्म॥ धृञ्धारणे धरतेधरः ॥ खड्गश्चचर्मच सेनांगत्वादेकवद्भावः ॥ खड्गचर्मणोधरःखड्गचर्मधरः ॥ अन्यथाकर्मण्यण्स्यात् ॥ ५ ॥
अतितरांवेगवान्सचिक्षुरःसेनानीरसुरः तीक्ष्णातिग्माधारायस्यतेनखड्गेनमण्डलाग्रेणसिंहमूर्धनिआहत्यप्रहृत्यदेवीमपिसव्येवामेभुजेआजघानप्रजहार ॥ अकर्मकत्वात्परांग

सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ अभ्यधावततांदेवींखड्गचर्मधरोसुरः ॥ ५ ॥ सिंहमाहत्यखड्गेनतीक्ष्णधारेणमूर्धनि ॥ आजघानभुजे
सव्येदेवीमप्यतिवेगवान् ॥ ६ ॥ तस्याःखड्गोभुजंप्राप्यपफालनृपनंदन ॥ ततोजग्राहशूलंसकोपादरुणलोचनः ॥ ७ ॥ चिक्षेपचततस्तत्तुभद्र
काल्यांमहासुरः ॥ जाज्वल्यमानतेजोभीरविबिंबमिवांबरात् ॥ ८ ॥ दृष्ट्वातदापतच्छूलंदेवीशूलममुंचत ॥ तेनतच्छतधानीतंशूलंसचमहासुरः॥९॥

कर्मकत्वाच्चाङोयमहनइत्यात्मनेपदाप्राप्तिः॥वामंशरीरेसव्यंस्यादपसव्यंतुदक्षिणे॥६॥हेनृपनंदनसुरथनिशामय॥तस्यादेव्यावामंभुजंप्राप्यचिक्षुराख्यमहासुरप्रयुक्तःखड्गःमण्ड
लाग्रःपफाल ॥ त्रिफलाविशरणेविशशार चूर्णीबभूव॥ततःखड्गभंगानंतरंकोपादरुणलोचनःरक्तलोचनःचिक्षुरःशूलंत्रिशूलमायुधंजग्राहअग्रहीत्॥अस्त्रीशूलंरुगायुधम् ॥ ७॥
ततस्तुत्रिशूलग्रहानंतरंचिक्षुरोमहासुरःतत्प्राग्गृहीतंत्रिशूलंतमायुधंभद्रकाल्यांदेव्यांविषयेचिक्षेपअक्षैप्सीत् कीदृशंशूलम् अम्बरादाकाशात् अम्बरमाक्रम्यतेजोभी रविबिंबमिव
जाज्वल्यमानंदेदीप्यमानमित्यर्थः ॥ अम्बरादितिकर्मणिल्यब्लोपेपंचमी । तेजोभीरविबिंबमित्यत्ररोरीतिरेफलोपेढ्रलोपेपूर्वस्यदीर्घोणः तेजोभिरविबिंबमित्यदीर्घपाठेअवेः
सूर्यस्यबिंबमिवेत्यर्थः॥अवयःशैलमेषार्काइत्यभिधानात्॥अम्बरमततिअम्बरात् इतिप्रथमांतत्वेतुरविबिंबविशेषणंद्रष्टव्यम् ॥ भद्राचसाकालस्यकालाग्निरुद्रस्यस्त्रीकाली ॥
यद्वाकालीचण्डिका॥८॥तांचिक्षुरप्रयुक्तमापतत्तदागच्छत्शूलंकर्मदृष्ट्वादेवीस्वकीयं शूलममुंचतप्रयुक्तवती तेनदेवीप्रयुक्तेनशूलेनतच्चिक्षुरप्रयुक्तशूलंशतधा शतप्रकारैःचूर्णतांनी

तंप्रापितम् ॥ नकेवलंत्रिशूलमेवअपितुचिक्षुरमहासुरश्चचूर्णतांनीतइत्यर्थः ॥ अमुंचतमुच्लृमोक्षणेस्वारितेत् ॥ ९ ॥ महिषासुरस्यचमूपतौसेनापतौतस्मिन्चिक्षुराख्येमहावीर्ये देव्या हतेसतिचामरोनामत्रिदशार्दनःअमरहिंसकःमहासुरःगजारूढःसन्देव्यासहसंग्रामयितुमाजगामागतवान् ॥ वीर्यंबलंप्रभावश्चमहद्यस्य। अर्द्दयतिहिनस्तिअर्द्दनःत्रिदशानामर्द्दनः ॥ १० ॥ अथसचामरनामापिमहादैत्यःदेव्याःप्रतिघातनायशक्तिमायुधविशेषंमुमोच। अथांबिकादेवीद्रुतंशीघ्रंसत्वरंहुंकाराभिहतामतएवनिःष्प्रभांतांचामरमहादैत्यप्रयुक्तांशक्तिं भूमौपातयामास ॥ ११ ॥ चामराख्योमहासुरःआत्मीयांशक्तिमायुधंदेव्याभूमौनिपतितांप्रभ्रष्टांचदृष्ट्वाक्रोधसमन्वितः अप्रतिहतशक्तिः अद्यमदीयाहताईदृगवस्थामास्तादिति क्रोधोर्मिमूर्छितःसन्देवींप्रतित्रिशूलंचिक्षेपमुमोच ॥ तदपिशूलंसादेवीअच्छिनतबाणैःकृत्वा ॥ छिदिर्द्वैधीकरणे। भूतानद्यतनेलङ्लिड्विषयेपिक्काचिदस्ति ॥ पुराकल्प एतदासीदितिभाष्यकारप्रयोगादित्याहुः ॥ १२ ॥ ततोदेव्याचामरीयेशूलाग्रेचूर्णितेसत्यनंतरम् ॥ सिंहःउच्चैःसमुत्पत्यगजस्यकुंभयोरंतरेमध्येविषयेस्थितःसन्तेनत्रिदशारि

हतेतस्मिन्महावीर्येमहिषस्यचमूपतौ ॥ आजगामगजारूढश्चामरस्त्रिदशार्दनः ॥ १० ॥ सोपिशक्तिंमुमोचाथदेव्यास्तामम्बिकाद्रुतम् ॥ हुंकाराभिहतांभूमौपातयामासनिष्प्रभाम् ॥ ११ ॥ भग्नांशक्तिंनिपतितांदृष्ट्वाक्रोधसमन्वितः ॥ चिक्षेपचामरःशूलंबाणैस्तदपिसाच्छिनत् ॥ १२ ॥ ततः सिंहःसमुत्पत्यगजकुंभांतरेस्थितः ॥ बाहुयुद्धेनयुयुधेतेनोच्चैस्त्रिदशारिणा ॥ १३ ॥ युध्यमानौततस्तौतुतस्मान्नागान्महींगतौ ॥ युयुधातेतिसंरब्धौप्रहारैरतिदारुणैः ॥ १४ ॥ ततोवेगात्खमुत्पत्यनिपत्यचमृगारिणा ॥ करप्रहारेणशिरश्चामरस्यपृथक्कृतम् ॥ १५ ॥ उदग्रश्चरणेदेव्याशिलावृक्षादिभिर्हतः ॥ दंतमुष्टितलैश्चैवकरालश्चनिपातितः ॥ १६ ॥

णासुरद्विषाचामरेणदैत्येनसममुच्चैरतितरांबाहुभ्यांप्रवर्तितेनयुद्धेनबाहुयुद्धेनयुयुधेसंप्रजह्रे ॥ युध्यतेरनुदात्तेत्त्वादात्मनेपदम् ॥ कुंभौतुपिंडौशिरसःतयोर्मध्येविदुःपुमान् ॥ १३ ॥ ततोबाहुयुद्धवृत्तितस्तुपुनर्युध्यमानौतौसिंहचामरौतस्मान्नागाद्गजात्सकाशात्महींभूमिंगतौसंतावतिदारुणैर्भयंकरैःप्रहारैरतिसंरब्धौअतितरांक्रोधाविष्टौयुयुधाते ॥ संपूर्वरभिः क्रोधार्थः युयुधातेअतिसंरब्धौइतिच्छेदः मणीवादित्वात्प्रगृह्यत्वाभावात्प्रकृतिभावाभावादेङःपदांतादितिपूर्वरूपत्वमेव ॥ अथवाशिष्टप्रयोगतःसंज्ञापूर्वकोविधिरनित्यःओर्गुणादित्यतःस्वायंभुवप्रयोगवत् ॥ १४ ॥ ततोयुद्धरसावेशतोवेगाज्जगज्जयरयात्खमंतरिक्षमुत्पत्यउत्प्लुत्यचपुनर्वेगान्निपत्यचमृगारिणासिंहेनचामरनाम्नोमहासुरस्यशिरोमस्तकं करप्रहारेण करकृतःप्रहारःताडनंतेनपृथक्कृतंदूरीकृतंछिन्नम् । प्रहारजवयोर्वेगोविण्मूत्रातिप्रवर्त्तने ॥ १५ ॥ रणेदेव्याशिलादिभिःपाषाणैर्वृक्षैस्तरुभिः आदि

शब्दाद्धनुराद्यायुधैश्चउदग्राख्यमहासुरःहतः॥ करालोनाममहासुरःचशब्दात्ससैन्यःदंतमुष्टितलैःदंतमुष्टिभिःतलैःप्रतलैः चशब्दात् खड्गाद्यैरायुधैः सिंहेनगणैःदेव्याचनिपातितः न्यघातित्यसूकतः॥ पाणौचपेटप्रतलप्रहस्ताविस्तृतांगुलौ।दंतैःसहितामुष्टयःदंतमुष्टिभिःसहिताःतलाःतैःद्वंद्वेतुप्राण्यंगत्वादेकवद्भावः स्यात्॥ दंतोगजदंतःतेनानिर्मितोमुष्टिःदन्तमुष्टिःतस्यतलैर्भागदेशैःछुरिकाधाराविशेषैश्चनिपातितइत्यपिव्याख्यानम्॥केचिद्दत्तमुष्टितलैरितिक्रांतंपठंति॥दत्तमुष्टितलैर्गुणैःतेदत्तमुष्टितलाःतैर्निपातितइत्यपिव्याख्येयम् ॥ १६ ॥ रणेक्रुद्धादेवीउद्धतंनाममहासुरंचशब्दात् सैन्यंगदापातैश्चूर्णयामाससंपिपेष॥परासुमकार्षीत्॥ त्रिनेत्रापरमेश्वरीचण्डिकादेवीरणेक्रुद्धासतीभिंदिपालेनहस्तक्षेप्येणलगुडेनबाष्कलंनाममहासुरंजघान॥ भिंदिपालःसृगस्तुल्यौ॥ तथापरमेश्वरीबाणैःताम्रन्नाममहासुरंजघान ॥ तथापरमेश्वरीबाणैरेवअंधकंनाममहासुरंजघान ॥ तथा परमेश्वरी बाणैरेवउग्रमास्यंयस्यतमुग्रास्यंनाममहासुरंजघान ॥ तथापरमेश्वरीबाणैरेवउग्रंवीर्यंयस्यतमुग्रवीर्यनाममहासुरंचजघान॥ तथैवपरमेश्वरीबाणैरेवमहांतौहनूक

देवीक्रुद्धागदापातैश्चूर्णयामासचोद्धतम् ॥ बाष्कलंभिन्दिपालेनबाणैस्ताम्रंतथांधकम्॥ १७॥ उग्रास्यमुग्रवीर्यंचतथैवचमहाहनुम्॥ त्रिनेत्राचत्रिशूलेनजघानपरमेश्वरी ॥ १८॥ बिडालस्यासिनाकायात्पातयामासवैशिरः॥ दुर्धरंदुर्मुखंचोभौशरैर्निन्येयमक्षयम्॥ कालंचकालदंडेनकालरात्रिरपातयत्॥ ॥ १९॥ "उग्रदर्शनमत्युग्रैःखड्गपातैरताडयत्॥ असिनैवासिलोमानमच्छिदत्सारणोत्सवे ॥ गणैःसिंहेनदेव्याचजयक्ष्वेडाकृतोत्सवैः"॥ २०॥ एवंसंक्षीयमाणेतुस्वसैन्येमहिषासुरः॥ माहिषेणस्वरूपेणत्रासयामासतान्गणान्॥ २१॥

पोलाधोभागौयस्यतंमहाहनुंनाममहासुरंजघान ॥ त्रिनेत्रंचेतितुपाठेत्रीणिनेत्राणियस्यतंत्रिनेत्रंमहासुरंत्रिशूलेन चशब्दात्ससैन्यम् ॥ परमाईश्वरीअश्नोतेराशुकर्मणि वरट्चेच्चोपधायाः । यद्वापरमेश्वरस्यस्त्रीपरमेश्वरी ॥ १७ ॥ एकार्थवाचकौ ॥ १८ ॥ रणेदेवीअसिनाखड्गेनबिडालस्यमहासुरस्यशिरोमूर्द्धानंकायाच्छरीरात् वैप्रख्यातितः पातयामास॥ रणेदेवीशरैःदुर्धरंनामदुर्मुखंचोभौनाममहासुरौ कर्म यमक्षयंयमगृहंद्वितीयंकर्म निन्येप्रापयामास॥ नयतिर्द्विकर्मकः ॥ क्षयोयक्ष्मणिकल्पांतेनिलयेपचयेपिच॥ कालंचकालदंडेनकालरात्रिरपातयत्॥ कालंनाममहासुरंकालरात्रिरंबिकाकालदण्डेनापातयत् प्राभ्रंशयत् ॥ १९ ॥ उग्रदर्शनंनाममहासुरमत्युग्रैःखड्गपातैः अताडयत्॥ तडआघातेचुरादिः ॥ असिनैवअसिलोमानंमहासुरमच्छिदत् अच्छैत्सीत्॥ गणैः सिंहेनदेव्याचजयक्ष्वेडाकृतोत्सवैः ॥ गणादिभिःउत्सवैरणोत्सवैःजयसंबंधिनिक्ष्वेडाकृताजयासिंहनादःकृतइत्यर्थः॥ क्ष्वेडातुसिंहनादःस्यात्॥ कालंचेत्यादिश्लोकद्वयं केचित्पठंतिकेचित्तुन॥ २० ॥ एवंप्रागुक्तभंग्यास्वसैन्ये

स्वयंसंक्षीयमाणेसतिमहिषासुरस्तुतदसहमानःसन्माहिषेणमहिषसंबंधिनामहिषाकारेणस्वरूपेणतान्देवीगणान्त्रासयामासउद्वेजयामास ॥संक्षीयमाणइतिक्षिक्षयेभ्वादिरकर्मकः परस्मैपदीइतितुप्रयोगतोंतर्भावितण्यर्थविवक्षायांन्तभुक्कंक्षीयतेकर्मक्षीयंतेचास्यकर्माणीतिवत्सकर्मकत्वेसतिकर्मकर्त्तरिलटः शानचिकर्मवत्कर्मणातुल्यक्रियइतियक्यात्मनेपदेऽकृत्सार्वधातुकयोर्दीर्घेरूपम् ॥ २१ ॥ महिषासुरःतुंडप्रहारेणतुंडेनवक्रेणजनिताघातेनकांश्चिद्गणान्देवीरोषज्ञनितान्पुरुषान्रणशूरान्भूतलेपातयामास ॥ तथाखुरक्षेपैरपरान्भूमौपातयामास॥शफंक्लीबेखुरःपुमान्॥सतथान्यॉल्लांगूलताडितान्गणान्भूमौपातयामास॥पुच्छोस्त्रीलूमलांगूले॥सतथान्यांश्चशृंगाभ्यांविदारितान्गणान्भूमौपातयामास दारितेभिन्नभेदितौ ॥ सतथावेगेनजवेनकांश्चिदपरान्भूमौपातयामास ॥ सतथामहिषः नादेनध्वनिनाकंठगर्जितेमापरान्व्याकुलचित्तान्भूमौपातयामास ॥ अपरान्भ्रमणेनपरितोग्रतःपार्श्वतश्चभूतलेपातयामास ॥ महिषः अन्यान्निश्वासपवनेननिश्वासएवपवनोवायुःतेनभूतलेपातयामास ॥ २२ ॥ २३ ॥ इत्थंसमहिषासुरोमहादेव्याःअंबिका

कांश्चित्तुंडप्रहारेणखुरक्षेपैस्तथापरान्॥ लांगूलताडितांश्चान्याञ्छृंगाभ्यांचविदारितान्॥२२॥ वेगेनकांश्चिदपरान्नादेनभ्रमणेनच॥ निश्वासपवनेनान्यान्पातयामासभूतले॥२३॥ निपात्यप्रमथानीकमभ्यधावतसोसुरः॥सिंहंहंतुंमहादेव्याः कोपंचक्रेततोंबिका॥२४॥ सोपिकोपान्महावीर्यःखुरक्षुण्णमहीतलः॥शृंगाभ्यांपर्वतानुच्चैश्चिक्षेपचननादच॥२५॥वेगभ्रमणविक्षुण्णामहीतस्यव्यशीर्यत॥ लांगूलेनाहतश्चाब्धिःप्लावयामाससर्वतः॥२६

याः प्रमथानांपार्षदानामनीकानिसैन्यानिप्रमथगणान्निपात्यभूमौनितरांपातयित्वातस्याःसिंहंहंतुमभ्यधावतआभिमुख्येनाधावत आद्रवत । धावुगतिशुद्ध्योःस्वरितेत्वादात्मनेपदम् ॥ वरूथिनीबलंसैन्यंचक्रंचानीकमस्त्रियाम् ॥ ततःप्रमथगणमथनतःसिंहंहंतुमागमनंतस्यततश्चमहिषेमहासुरेविषयेंबिकाचंडिकाकोपंचक्रे ॥ २४॥ महावीर्यःसमहिषासुरःखुरक्षुण्णमहीतलःसन्योद्धुंक्रोधादग्रैकपादशफनिष्पिष्टकृताग्रक्षोणिभागःसन्नुच्चैरभ्रंलिहाभ्यांशृंगाभ्यामुच्चैरभ्रंलिहान्पर्वतानुच्चैरभ्रंलिहमुकुटमूर्द्धनिदेव्याउच्चैश्चिक्षेप उच्चैरक्षैप्सीत् ॥ अथचोच्चैर्ननाद॥णदअव्यक्तेशब्दे॥गलगर्जनंचोच्चैश्चकार॥महावीर्यःवीर्यसंपन्नःसत्ववान्महिषोतितरामितियावत् ॥ २५ ॥ तस्यमहिषासुरस्यवेगेनजवेनयुक्तंभ्रमणंतेनविक्षुण्णाविशेषेणसंपिष्टामहीव्यशीर्यतस्वयमेवविशीर्णाभवत् ॥ शॄहिंसायांक्र्यादिःपरस्मैपदीविपूर्वोकर्मकः ॥ इहतुअंतर्भावितण्यर्थविवक्षायाम् ॥ विशीर्यतेभेधःस्वयमेवविशीर्यतेहेतुःस्वयमेवेतिवत्कर्मकर्त्तरिलङिरूपम् ॥ किंचतस्यमहिषस्यलांगूलेनपुच्छेनआहतःताडितोब्धिःअर्णवःसर्वतःसर्वत्रपृथिव्यांसकलजनान्प्लावयामास ॥ वारि

पूरमशंविश्वंचकार ॥ तसिप्रकरणेआद्यादिभ्यउपसंख्यानमित्यधिकरणेतसिः ॥ यद्वा ॥ कर्मणिल्यब्लोपेपंचमी ॥ सर्वतःसर्वांपृथ्वींप्लावयामास । २६ ॥ घनाश्चमहां तोमेघाःतेनमहिषासुरेणधुताभ्यांशृंगाभ्यांविभिन्नाःविदारिताःसंतःखंडंखंडंशकलंशकलंययुः ॥ महिषेणधुतशृंगविदारिताःमहांतोमेघाःखंडप्रकाराःखंडसदृशाःसंतःययुरि त्यर्थः ॥ प्रकारेगुणवचनस्येत्यधिकस्याल्पसादृश्येगुणवचनस्यद्विर्भावः ॥खंडंखंडंययुरितितुपाठेकर्मधारयवदुत्तरेष्वितिविकल्पेनकर्मधारयत्वातिदेशाद्विरुक्तयोर्भागयोर्मध्येपूर्व भागसंबंधिन्याविभक्तेर्लुक् ॥ श्वासानिलास्ताविशीर्णाःश्वासानिलास्ताःशतशःश्वासानिलाहताःशीर्णानिपेतुर्नभसोचलाः ॥ अत्रपाठत्रयेतस्यमहिषस्यरोषजाःश्वासाएव अनिलाःवायवः तैरस्ताःक्षिप्ताः अतएवविशीर्णाः चूर्णीभूताःअचलाःपर्वताःनभसःसकाशान्निपेतुःनिपतिताः ॥ यद्वा ॥ श्वासानिलास्ताःशतशःशतंशतंशतशः ॥ संख्यैकव चनाच्चवीप्सायांशस्प्रत्ययः ॥ यद्वा ॥ श्वासानिलैराहताःताडिताइत्यनुसंधेयम् ॥ शीर्णाःचूर्णीभूताः ॥ २७ ॥ इतिप्रागुक्तरीत्याक्रोधसमाध्मातक्रोधाग्निसंयुक्तंक्रोधेनस मंतादाविष्टंविजृंभितंतमभ्यापतंतंमहिषंमहासुरंदृष्ट्वावीक्ष्यतदातद्वधायतंमहिषंहंतुंचंडिकादेवीकोपमकरोत् ॥ वधार्हिंसार्थःइतिवधिःप्रकृत्यंतरंजनिवध्योश्चेतिवधिग्रहणादवसी

धुतशृंगविभिन्नाश्चखंडंखंडंययुर्घनाः ॥ श्वासानिलास्ताःशतशोनिपेतुर्नभसोऽचलाः ॥२७॥ इतिक्रोधसमाध्मातमापतंतंमहासुरम् ॥दृष्ट्वासाचंडि काकोपंतद्वधायतदाकरोत् ॥२८॥ साक्षिप्त्वातस्यवैपाशंतंबबंधमहासुरम् ॥तत्याजमाहिषंरूपंसोपिबद्धोमहामृधे॥२९॥ततःसिंहोभवत्सद्यो यावत्त स्यांबिकाशिरः ॥ छिनत्तितावत्पुरुषःखड्गपाणिरदृश्यत॥३०॥ ततएवाशुपुरुषंदेवीचिच्छेदसायकैः॥तंखड्गचर्मणासार्धंततःसोभून्महागजः॥३१॥

यते तद्वधायेतितस्यवधनंवधःतद्वधःभावेघञ् ॥ जनिवध्योश्चेत्यतउपधायावृद्ध्यभावः॥ क्रियार्थोपपदस्यचकर्मणिस्थानिनइतिचतुर्थी तद्वधंविधातुंकोपंक्रोधमकरोत् ॥ २८ ॥ म्रियंतेस्मिन्वीराःमृधंयुद्धंतत्रमहतिमृधेसादेवीतावत्तस्यमहिषासुरस्यवधायवैप्रसिद्धंवरुणादवाप्तंपाशमायुधंक्षिप्त्वाप्रवर्त्यतंमहासुरंबबंध ॥ अथसपाशबंधमसहिष्णुः माहिषंरूपंतत्याजअत्याक्षीत् ततोनुसंत्यक्तमहिषाकारोमायावित्वादन्यएवपशुःशार्दूलःखड्गःपोत्रीवाप्रशस्तंप्रमथनेक्षमगात्रोभूत् ॥ अथदेव्यापाशेनसोपिवाबद्धएवाभूत् ॥२९॥ततोमहिषादिरूपपरित्यागादनंतरंसमहासुरोमायावित्वात्सद्यःसपदिदेव्यासमंयोद्धुंसिंहोऽभवत्॥ततोंबिकादेवीतस्यमायामयसिंहस्यशिरःमूर्धानंयावद्यावताकालेनच्छि नत्तिछेत्स्यतितावत्तावत्येवकालेसमायावीमहासुरःखड्गपाणिःपुरुषःप्रादुर्भवन्नदृश्यतऐक्ष्यतदेव्येतिशेषः॥ यावत्तावच्चसाकल्येवधौमानेवधारणे॥ खड्गःपाणौयस्यसतथोक्तःप्रहर णार्थेभ्यःपरेनिष्ठासप्तम्यौभवतइतिवक्तव्यम्॥ ३०॥ततःखड्गपाणेःपुरुषस्यदर्शनानंतरमेवदेवीआशुसत्वरंसायकैःआशुगैःखड्गचर्मणासार्द्धंतंखड्गपाणिंपुरुषंकंठेचिच्छेद॥ खड्ग

चचर्मचपुरुषंचसायकैश्चिच्छेदेतिसूचयितुंसार्द्धमित्युक्तम् ।।खङ्गश्चचर्मचखङ्गचर्मसेनांगत्वादेकवद्भावः ॥ तेनसार्द्धम्॥ फलकोस्त्रीफलंचर्म॥ चर्ममयंचर्मगात्त्राणंहस्तग्राह्यंफलकम् ।। करेणचमहासिंहंतंचकर्षजगर्जच ॥ ततःपुरुषरूपतःसकाशात्समहासुरःमहागजोभूत् ॥३१॥ सचमहागजः करेणशुंडादंडेनतंप्रसिद्धंदेवीवाहनंसिंहंचकर्षआकृष्टवान् जगर्जचबृंहितंचचकार ॥ गर्जशब्दे भ्वादिःपरस्मैपदी ॥गजःसिंहंचकर्षेतिहिअसुरविनाशसूचकउत्पातोयंप्रसिद्धवैपरीत्यात् ॥ ३२॥ ततोदेवीतुपुनःसिंहंकर्षतःआक्षिपतःआहरतःतस्यमहागजस्यकरंशुंडादंडंखङ्गेनचंद्रहासेननिरकृंततनिकृष्याच्छैत्सीत्॥कृतीछेदनेपरस्मैपदी॥ यदश्यधुः ॥ कृणत्तिकृंततीत्येतेवेष्टनेछेदनेक्रमादिति ॥ इहतुछांदसमात्मनेपदम्॥ऋषयश्छांदसंपदमनुकुर्वंति ॥अन्यथानिरकृंतदित्येवस्यात् ॥ कर्षतस्तत्करंदेवीतिपाठेकर्षतोगजस्यकरःप्रसिद्धः तत्करइतिव्याख्या ॥ इहसमहासुरः प्राङ्महाहवक्षमःमहिषोभूत्ततोव्याघ्रःखङ्गः पोत्रीहारिः पुमान् गजोथमहिषोभूयोमायावीसमहामृधे इत्येतदावेदयितुमाह ॥ ततोगजवपुस्त्यागानन्तरं भूयः पुनरपि समहासुरः माहिषंवपुराश्रितःप्राप्तवान्सन् तथैवपूर्ववदेवप्राग्वत्महिषःसन्तथैवत्रैलोक्यंक्षोभयामासक्षोभंप्रापयामास ॥ तथैवसचराचरंत्रैलोक्यंलोकत्रयंक्षोभयामास ॥ आश्रितइतिश्रिञ्सेवायाम् ॥

करेणचमहासिंहंतंचकर्षजगर्जच ॥ कर्षतस्तुकरंदेवीखङ्गेननिरकृंतत ॥ ३२ ॥ ततोमहासुरोभूयोमाहिषंवपुराश्रितः ॥ तथैवक्षोभयामासत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ ३३ ॥ ततः क्रुद्धाजगन्मातांचंडिकापानमुत्तमम् ॥ पपौपुनःपुनश्चैवजहासारुणलोचना ॥ ३४॥

प्रतिष्ठितप्रतिज्ञानार्थःसकर्मकः ॥ गत्यर्थाकर्मकश्लिषशीङ्स्थासेत्यादिनाकर्त्तरिक्तः ॥ वपुराश्रितःअंगीकृतवान्सन्त्रैलोक्यंक्षोभयामासेत्यर्थः ॥ आस्थितेत्यविसर्गपाठेतु आङःस्थःप्रतिज्ञानेइत्यात्मनेपदंकर्तरिलुङ्स्थाघ्वोरिच्चेत्यकारस्यइत्वंसिचःकित्त्वंच तेनगुणाभावः ॥ ह्रस्वादंगादितिसिचोलोपः ॥ सइतिच्छेदेतुमहासुरइत्यर्थः । चराश्चदेवाःअचराश्चपर्वतादयः चराचरं सर्वोद्वंद्वोविभाषैकवद्भवति ॥ चराचरात्मकंत्रैलोक्यंसमहासुरःक्षोभयामासेत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ चराश्चाचराश्चचराचराःतैःसहितंत्रैलोक्यंसचराचरं संभवात्स्वरूपाख्यानतोविशेषणविशेष्यभावः॥ चारिर्गत्यर्थः ॥ चरिचलिपतिवदीनांवाद्वित्वमच्याक्चाभ्यासस्येतिपचाद्यचिद्विर्भावेभ्यासस्यचआगागमः ॥ आग्विधिसामर्थ्याद्धलादिशेषाभावः ॥ अन्यथाह्यागमादेशयोर्विशेषाभावादागमलिंगमपार्थकंस्यात् ॥ चारिष्णुजंगमचरंत्रसमिंगंचराचरम् ॥३३॥ ततस्त्रैलोक्यक्षोभणाज्जगन्माताजगतां जननीजगद्धिताचण्डिकादेवीक्रुद्धासतीअतएवारुणलोचना अरुणेरक्तेलोचनेयस्याःसा उत्तमममृतंपानंमधुपुनःपुनःपपौ ॥ पापानेकर्मणिल्युट् ॥ लीलयामध्वेवपपौ पुनःपुनश्चजहासैवयुद्धंतुनगणयामास ॥ हसेहसनेलिटस्तिपोणल् ॥ पपावित्यातऔणलः ॥ वीरपानंचकारेत्यर्थः ॥ वीरपानंतुयत्पानंवृत्तेभाविनिवारणे ॥ वीरत्रणांकर्त

व्यंमद्यपानंवीरपानम् ॥ मुहुःपुनःपुनःशश्वदभीक्ष्णमसकृत्समाः ॥ घटायुतायुतोन्मानंमधुमांसोपदंशकम् ॥ एकैकवारतश्चण्डीपपावत्ररणोत्सवे ॥ ३४ ॥ बलेनसामर्थ्येनवीर्ये
णप्रभावेणतेजसामदेनहर्षेणगर्वेणचोद्धतःअविनीतोनिर्मर्यादउत्कटःसमहिषासुरोपिननर्दचकण्ठगर्जनंचकार ॥ नर्दगर्दशब्दे ॥ चण्डिकांप्रतिभूधरान् गिरीन्विषाणाभ्यांशृं
गाभ्यांचिक्षेपप्रक्षिप्तवान् । अविनीतःसमुद्धतः ॥ स्थैर्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः वीर्यंबलंप्रभावश्च ॥३५॥ साचण्डिकातेनमहिषासुरेणप्रहितान्प्रक्षिप्तान्तान्भूधरा
न्गिरीन्शरोत्करैःशराणामुत्करैःउत्क्षेपैःचूर्णयंतीनिःशेषयंतीसतीतंमहिषासुरंमदोद्धूतमुखरागाकुलाक्षरंयथास्यात्उवाच ॥ मदान्मधुपानजादुद्धूतोमुखेरागःतेनाकुलान्यक्षरा
णिवर्णायस्मिन्कर्मणिवचनेतन्मदोद्धूतमुखरागाकुलाक्षरंक्रियाविशेषणानांकर्मत्वंनपुंसकैकत्वंचवाच्यम् ॥ यद्वा ॥ मदोद्धूतमुखरागादेवीमदेनमधुपानजेनउद्धूतोजातोमुखेरागः
कषायभावोयस्याःसा आकुलाक्षरामितिक्रियाविशेषणम् ॥ आकुलानिव्यामिश्रितान्यस्पष्टाक्षराणियस्मिंन्कर्मणितत् ॥ ३६ ॥ अत्रत्वाकुलाक्षरमित्युक्त्वाद्गर्जगर्जइत्येवंप्र

ननर्दचासुरःसोपिबलवीर्यमदोद्धतः ॥ विषाणाभ्यांचचिक्षेपचंडिकांप्रतिभूधरान् ॥३५॥ साचतान्प्रहितांस्तेनचूर्णयंतीशरोत्करैः ॥ उवाचतंमदो
द्धूतमुखरागाकुलाक्षरम् ॥ ३६ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ गर्जगर्जक्षणंमूढमधुयावत्पिबाम्यहम् ॥ मयात्वयिहतेत्रैवगर्जिष्यंत्याशुदेवताः ॥ ३७ ॥
ऋषिरुवाच ॥ एवमुक्त्वासमुत्पत्यसारूढातंमहासुरम् ॥ पादेनाक्रम्यकंठेचशूलेनैनमताडयत् ॥३८॥ ततःसोपिपदाक्रांतस्तयानिजमुखात्ततः ॥
अर्द्धनिष्क्रांतएवासीद्देव्यावीर्येणसंवृतः ॥ ३९ ॥

तिपदंव्यत्यस्ताक्षरंदेव्योक्तम् ॥ ऋषिणातुतत्सत्कृत्यार्थसंगत्याप्रणीतम् हेमूढहेअज्ञत्वंक्षणंतावद्गर्जगर्जयावदहंमधुपिबामि ॥ यावताक्षणेनमधुपास्यामितावंतंक्षणंत्वमपिकण्ठग
र्जनंकुरुकुरु ॥ तावदेवतवायुःततःक्षणांतरेमयात्वयिहतेव्यसूकृतेसतिअत्रैवसंग्राममभूमावेवअत्रैवअस्मिन्नेवक्षणेवाआशुअविलंवितंदेवताइन्द्रादयोदेवागर्जिष्यंत्यानन्दतो
गास्यंति ॥ गृजिशब्देलट् पिबामीतिपानाग्रेभविष्यतिकालेयावत्पुरानिपातयोर्लडितिलट् ॥ अज्ञेमूढयथाजातमूर्खवैधेयबालिशाः ॥ ३७ ॥ सदेवीएवमुक्त्वासमुत्पत्य
सम्यक्उत्पत्यतंमहिषासुरमारूढाआरूढवती एनंमहिषासुरंकण्ठेचकण्ठप्रदेशएवएकेनपादेनउचितेनाक्रम्यशूलेनाताडयत् ॥ तडआघातेचुरादिःआरूढा इहतुगत्यर्थाकर्म
केत्यादिनाकर्त्तरिक्तः ॥ एनमित्यन्वादेशेरूपमिदमेतदोन्यतरस्याम् ॥ ३८ ॥ ततोनंतरंसमहिषासुरःतयादेव्यापदापादेनआक्रांतःसशूलेनताडितोपितस्मान्निजमुखादा
त्मीयमुखात्सकाशादर्द्धनिष्क्रांतएवअर्द्धेनशरीरेणनिर्गतःदेव्यावीर्येणबलेनसामर्थ्येनसंवृतः संछादितःस्तंभितःआसीत्तथैवास ॥ नसंपूर्णोनिष्क्रांतःअर्धनिष्क्रान्तःअर्धेनवा

निष्कांतः अर्धनिष्क्रांतः॥ ३९॥ असौमहासुरोमहिषवक्रादर्द्धनिष्क्रांतःशरीरार्द्धेननिर्गतःयुध्यमानःयुद्धंकुर्वाणएवतयादेव्याभगवत्यामहासिनामण्डलाग्रेणशिरःतस्यासुरस्य उत्तमांगंछित्त्वाभूमौनिपातितः ॥ शरीरस्यार्द्धःनिष्क्रांतःविशेषणसमासः ॥ अर्द्धेनवानिष्क्रांतःकर्तृकरणेकृताबहुलमितिसमासः ॥ नबहुव्रीहिः ॥ अर्द्धोनिष्क्रांतोदेहभागोयस्येतिविग्रहप्रसंगात् ॥ ४० ॥ एवमुक्तरीत्यामहिषोनामप्रसिद्धःसमहासुरःसैन्यसहितः सुहृद्गणसहितः त्रैलोक्यंत्रीँल्लोकान्मोहयित्वामोहंदुःखंप्रापय्यततोयुद्धंकुर्वाणः तयादेव्यानाशंप्रापितः ॥ महाकाल्यानिपातितइतिपाठेमहान्कालःउग्रःतत्पत्नीमहतीकालीदुर्गातयावा ॥ ४१ ॥ तदातस्मिन्समयेदेव्यामहिषेमहासुरेविनिपातितेसतित्रैलोक्यस्थैःसर्वैःपुरुषैःदेवींप्रतिजयलोकोत्कर्षेणवर्तस्वेत्युक्तम् ॥ कीदृशैःदेवाःस्वर्लोकसद्मानःइन्द्रादयःअसुराःपातालवासिनोबलिप्रभृतयःमानवाभूलोकसद्मानोब्राह्मणादयः तैःसहितैः ॥ पुनःकीदृशैःतदाभूतैःतस्मान्महिषासुरादाभूताःपीडांप्राप्तवंतःतैः ॥ आभूःस्यात्कोपपीडयोः ॥ भूप्राप्तावात्मनेपदीचुरादिः ॥ आधृषाद्वेतिणिजभावपक्षेकर्त्तरि

अर्द्धनिष्क्रांतएवासौयुध्यमानोमहासुरः॥ तयामहासिनादेव्याशिरश्छित्त्वानिपातितः ॥ ४० ॥ एवंसमहिषोनामससैन्यःससुहृद्गणः ॥ त्रैलोक्यंमोहयित्वातुतयादेव्याविनाशितः॥ ४१॥त्रैलोक्यस्थैस्तदाभूतैर्महिषेविनिपातिते ॥ जयेत्युक्तं ततः सर्वैः सदेवासुरमानवैः ॥ ४२ ॥ ततोहाहाकृतंसर्वंदैत्यसैन्यंननाशयत् ॥ प्रहर्षंचपरंजग्मुः सकलादेवतागणाः ॥ ४३ ॥ तुष्टुवुस्तांसुरादेवींसहदिव्यैर्महर्षिभिः ॥ जगुर्गंधर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ४४ ॥ इति श्रीमार्कं०दे० महिषासुरवधोनामाशीतितमोऽध्यायः ॥८०॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ ततःसुरगणाःसर्वे देव्याइंद्रपुरोगमाः ॥ स्तुतिमारेभिरेकर्त्तुंनिहतेमहिषासुरे ॥ १ ॥

क्तेरूपम् ॥ योगविभागात्समासः ॥ इत्थंभूतेतिनिर्देशाद्वा ॥ ४२ ॥ ततोमहिषमर्द्दनादनंतरंयत्किंचिद्दैत्यसैन्यमवशिष्टंस्वल्पंतदपिहाहाकृतंहाहाइतिससंभ्रमंदीनभावेनकृतमाहितंसत्ननाश ॥ णशअदर्शने ॥ अदर्शनमभावः ॥ अदृष्टमभूत् ॥ किंचदेवतानांगणास्तुसकलाःसर्वेपिपरमुत्कृष्टंप्रहर्षंसंतोषंजग्मुश्चप्राप्तवन्तः ॥ हा विषादशुगार्तिषु ॥ चापलेद्वेभवतइतिवक्तव्यम् ॥ संभ्रमेणप्रवृत्तिश्चापलम् ॥ हाहाइतिसंभ्रमप्रवृत्त्यादीनत्वेनकृतमनाथंननाश दैत्यसैन्यामित्यर्थः॥ ४३॥ अथ तांदेवींसुराःइन्द्रादयःदिविभवैर्दिव्यमहर्षिभिःसहसहितास्तुष्टुवुस्तुतवन्तः ॥ सुराश्चदिव्यामहर्षयश्चदेवींस्तुतवन्तइत्यर्थः ॥ अथगन्धर्वपतयश्चजगुःहाहाहूहूप्रभृतयोगन्धर्वाःगायमानाःतेषांपतयोगानविचक्षणाःतुम्बुरुप्रभृतयःगीतवंतः ॥ गैशब्देलिट् ॥ अथअप्सरोगणाश्चननृतुःउर्वशीप्रभृतयःस्वर्गवारांगनाःतासांगणाःनर्तितवंतोदेवीविजयेमहोत्सवे ॥ नृतीगात्रविक्षेपेनाट्येलिट् उस् ॥ ४४ ॥ इतिम० श्रीतो० श्रीमदुद्ध० श्रीशंतनुचक्रवर्तिविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांमहिषासुरवधोनामाशीतितमोऽध्यायः ॥८०॥ ॥ महिषासुरेनिहतेसतितत

नन्तरमिन्द्रपुरोगमाःशक्रप्रमुखाःसर्वेपिसुरगणाःस्तुतिंकर्तुमारेभिरेउपक्रांतवंतः ॥ रभराभस्ये ॥ आत्मनेपदेलिट् ॥ पुरोगच्छतीति पुरोगमः इन्द्रःपुरोगमःअग्रेसरो येषां ते ॥ १ ॥ रणे देव्याचंडिकया तस्मिन्नतिवीर्येसुरारिबलेमहिषासुरसैन्येचअतिवीर्यदुरात्मनिमहिषासुरेचहतेसति प्रणतिनम्रशिरोधरांसाः प्रहर्ष पुलकोद्गमचारुदेहाःशक्रादयःसुरगणाः तांदेवींवाग्भिःतुष्टुवुःस्तुतवंतः ॥ वीर्यंबलंप्रभावश्च ॥ प्रणतिभिर्नम्राःशिरोधराः कंधराग्रीवाअंसाःस्कंधाभुजशिरांसिच येषांते धरंतीतिधराः शिरसांधराःशिरोधराः प्रहर्षेप्रमोदे पुलकाःरोमांचाःतेषामुद्गमःप्रादुर्भावःतेनचारवोमनोहरादेहायेषांते ॥ वाग्भिरितिचतुर्विधाभिर्वाणीभिः ॥ यद्भाष्यं—चतुष्टयी शब्दानां प्रवृत्तिः—जातिशब्दाः गुणशब्दाः क्रियाशब्दा यदृच्छाशब्दाश्चतुर्थाइति ॥ अन्ये त्वाहुः ॥ द्रव्यंगुणांक्रियांजातिमाहुः शब्दाश्चतुर्विधाः । यदृच्छयाप्रयुक्ताःस्युः संज्ञाशब्दाश्चपंचमाः इति ॥ अपरे त्वाहुः ॥ वैखरी शब्दनिष्पत्तिर्मध्यमा श्रुतिगोचरा ॥ द्योतितार्थाचपश्यंती सूक्ष्माचा

शक्रादयःसुरगणानिहतेतिवीर्येतस्मिन्दुरात्मनिसुरारिबलेचदेव्या ॥ तांतुष्टुवुःप्रणतिनम्रशिरोधरांसावाग्भिःप्रहर्षपुलकोद्गमचारुदेहाः ॥ २ ॥ ॥देवाऊचुः॥ देव्याययाततमिदंजगदात्मशक्त्यानिःशेषदेवगणशक्तिसमूहमूर्त्या॥ तामंबिकामखिलदेवमहर्षिपूज्यांभक्त्यानताःस्मविदधातुशुभानिसानः॥ ३॥ यस्याःप्रभावमतुलंभगवाननंतोब्रह्माहरश्चनहिवक्तमलंबलंच ॥ साचंडिकाखिलजगत्परिपालनायनाशायचाशुभभयस्यमतिंकरोतु॥ ४॥ या श्रीःस्वयंसुकृतिनांभवनेष्वलक्ष्मीःपापात्मनांकृतधियांहृदयेषुबुद्धिः ॥ श्रद्धासतांकुलजनप्रभवस्यलज्जातांत्वानताःस्मपरिपालयदेविविश्वम्॥ ५॥

प्यनपायिनीचेतिचतुर्विधावागुच्यते ॥ शब्दानांनिष्पत्तिर्यस्याःसा घटाद्यर्थरूपावाक्वैखरीत्युच्यते ॥ श्रुतिगोचराश्रोत्रग्राह्यावाक्मध्यमेत्युच्यते ॥ द्योतितोर्थोयया साद्योतितार्थाज्ञानरूपावाक्पश्यंतीत्युच्यते ॥ अनपायिनीब्रह्मरूपावाक्सूक्ष्मेत्युच्यते ॥ २ ॥ ययादेव्याआत्मशक्त्यास्वशक्त्याइदंजगत् प्रपंचिततामखिलदेवमहर्षिपूज्यामम्बिकांदेवींभक्त्याआनताःस्मः॥सानोस्माकंशुभानिविदधातुकरोतु ॥ तुहिचस्मह्वैपादपूरणे ॥ निःशेषाःसर्वेदेवाःतेषांगणाःतेषांशक्तयःतासांसमूहाःतएवमूर्त्तयोयस्याःसा ॥ अखिलाःसर्वेदेवाःमहर्षयश्चतैस्तैःपूज्यांपूजनीयामानतावयंभक्तिप्रह्वाः ॥ ३ ॥ यस्याःदेव्याअतुलमनुपमंप्रभावबलवक्तंसाकल्येनवर्णयितुंब्रह्माचतुर्मुखः भगवानैश्वर्यसम्पन्नःअनंतोविष्णुः हरश्चनालंनहिसमर्थः हिप्रसिद्धमेवतत् ॥ साचण्डिकादेवीअखिलजगत्परिपालनायअशुभभयस्यनाशायमतिंकरोतु ॥ अखिलंजगत्परिपालयितुमशुभेभ्योभयंनाशयितुंचस्वयंस्वांतंसदाऽवधानंकरोतु॥ प्रभावःप्रभुत्वम् ॥ स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलम् ॥ अशुभभवस्येतिपाठेभवउदयः॥ ४ ॥ हेदेविसुकृतिनांपुण्यवतांभवनेषुगेहे

षुयाश्रीःसंपत्तिरभूदस्तिभविष्यतिस्वयंतांत्वानताःप्रणतावयंस्म ॥ अतःत्वंसुकृत्यात्मकंविश्वंश्रीःसतीपरिपालय ॥ हेदेविपापात्मनांभवनेषुयाऽलक्ष्मीःअभूदस्तिभविष्यति स्वयंतांत्वानताःप्रणताःवयम् ॥ अतस्त्वंपापात्मकंविश्वमलक्ष्मीःसतीपरिपालय ॥ हेदेविकृतधियांज्ञानिनांहृदयेषुयाबुद्धिःअभूदस्तिभविष्यतिस्वयंतांत्वांनताःप्रणतावयमतस्त्वं कृतध्यात्मकंविश्वंबुद्धिःसतीपरिपालय ॥ हेदेविसतांसज्जनानांहृदयेषुयाश्रद्धासत्कर्मनिष्ठाऽभूदस्तिभविष्यतिस्वयंतांत्वांनतावयम्।अतःत्वंसदात्मकंविश्वंश्रद्धासतीपरिपालयहेदे वित्वंकुलजनप्रभवस्यहृदयेयालज्जाभूदस्तिभविष्यतितांत्वांनतावयम् ॥ अतःत्वंसत्कुलाचारसंरक्षणंलज्जालज्जासतीसत्कुलजनप्रभवात्मकंविश्वंपरिपालय ॥ स्मशब्दःपाद पूरणेस्वयमव्ययम्।सुष्ठुअयःशुभावहोविधिर्यस्मिन्कर्मणिनमनेपरिपालनेवातत ॥ ५ ॥ असुराश्चदेवाश्चअसुरदेवाःशाश्वतिकविरोधविविक्षायांत्वसुरदेवंतेषांगणाआदयोये षांतेमनुष्यादीनांतेतथोक्ताः । तेषुअजाद्यदंतमित्यसुरशब्दस्यपूर्वप्रयोगः ॥ अजाद्यदंतत्वादभ्यर्हितत्वाच्च।अमरदैत्यगणादिकेष्वितितुपाठः सभ्यः । हेदेवि सर्वेष्वसुरादिगणेषु तवाद्भुतंरूपमचिंत्यंमनसापिचिंतयितुंस्मर्तुमप्यशक्यंतत्तवमनोहरंरूपंवाचाकिंवर्णयाम ॥ वर्णवर्णक्रियायांचुरादिलोडंतम् ॥ यन्मनसापिस्मर्तुमशक्यंतद्वाचाकिंवर्णयितुंशक्यं

किंवर्णयामतवरूपमचिंत्यमेतत्किंचातिवीर्यमसुरक्षयकारिभूरि ॥ किंचाहवेषुचरितानितवाद्भुतानिसर्वेषुदेव्यसुरदेवगणादिकेषु ॥ ६ ॥ हेतुःसमस्त जगतांत्रिगुणापिदेवैर्नज्ञायसेहरिहरादिभिरप्यपारा ॥ सर्वाश्रयाखिलमिदंजगदंशभूतमव्याकृताहिपरमाप्रकृतिस्त्वमाद्या ॥ ७ ॥

स्यादितिभावः ॥हेदेवितवभूयंधिकमसुरक्षयकारिअतिवीर्यंचाकिंवाचावर्णयामयन्मनसाप्यचिंत्यंस्यात् ॥ हेदेविसर्वेष्वसुरदेवगणादिकेष्वाहवेषुसंग्रामेषुतवाद्भुतानिचारितानिवी र्याणिकिंवर्णयामवाचा । यानिमनसापिस्मर्तुमशक्यानि ॥६॥ हेदेवित्वंत्रिगुणापित्रयोगुणायस्यांसासत्त्वंरजस्तमइतित्रयोगुणाः ॥ सत्त्वगुणात्वंवैष्णवीशक्तिःसतीजगंतिरक्ष सि । रजोगुणात्वंब्राह्मीशक्तिःसतीसृजसि । तमोगुणारौद्रीशक्तिःसतीसंहरसि । अतःसर्जनीयसंरक्षणीयसंहरणीयात्रिजगंतिस्वर्गभूपातालाख्यानितेषांत्वंहेतुरसि॥हेदेवित्वंहरि हरादिभिरपिदेवैःतत्त्वतोनज्ञायसेमायारूपत्वात् ॥ हेदेवित्वम्अपाराअनवधिरनंता ॥ त्वंसर्वाश्रयासर्वआश्रयोयस्याःसा ॥ आश्रीयतेइत्याश्रयासर्वस्याश्रयासर्वाश्रया ॥ हेदेविइदमखिलंजगत्तवैवांशभूतंमायामयत्वात् ॥ जगतःअंशरूपेणनिष्पन्नमंशत्वंभूतप्रापदितिवांशभूतम् ॥ त्वमव्याकृता केनापिनव्याकृतासिपदेनवाक्येनवा ॥ यतोवाचोनिवर्तंतेअप्राप्यमनसासहेति श्रुतेः ॥ त्वंच विद्यात्वेनपरब्रह्मत्वमेव ॥ यद्वा ॥ हेदेवित्वमव्याकृतासिनकेनापिप्रकाशितासि ॥ परप्रकाश्यत्वानभ्युप गमाद्ब्रह्मस्वरूपस्यस्वयंप्रकाशत्वाभ्युपगमाच्च ॥ त्वंचपरब्रह्मतत्त्वमेवस्वयंप्रकाशमनतिशयानंदाचिद्रूपमसीत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ अव्याकृताऽव्याहताकेनापिनाहिंसिता

कञ्हिंसायांस्वादिः ॥ त्वमेवतुयुद्धेअहितान्व्याकृणोषिव्याहंसि ॥ यदाहुः ॥ हिंसाकरणयोःस्वादौकृणोतिकृणुतेकञः ॥ करोतिकुरुतेद्वेद्वेसंपद्येतेक्रमादिति ॥ अव्याकृताहिपरमेतिपाठेतुहियस्मात् ॥ हेदेवित्वंपरमापराउत्कृष्टामालक्ष्मीःततःअःविष्णुःतेनव्याकृताउरसिस्थापितालोकेषुवा ॥ यद्वा ॥ हेदेविहियस्मात्तवरोमकूपेषुनिजरश्मीन्दिवाकरः ददौ ॥ अतःत्वमव्याकृतासिअविनासूर्येणआसमंतात्कृतातेजोभिर्निर्मितासि ॥ अतएवत्वंपरमापराश्रेष्ठामातेजोलक्ष्मीः ॥ अवयःशैलमेषार्काः ॥ यद्वा ॥ हियतः त्वंजगतामाद्यामूलभूता ॥ अतःसृष्टेःप्राक्केवलैवेत्यव्याकृतासत्त्वरजस्तमोगुणानुदयाद्भेदप्रत्ययानुदयात्सत्त्वादिनाअपृथक्कृतासांख्यदर्शनप्रसिद्धापरमाप्रकृतिः प्रधानाख्यासि ॥ इयं देवीसांख्यमतेप्रकृतिराख्याता । वेदांतिनस्तुतामनिर्वचनीयामात्ममायामनादिमविद्यामाहुः ॥ शाब्दिकास्तांवस्तुतत्त्वावसितिसिद्धिभेदामाहुः ॥ शैवास्तांशिवशक्तिसंसक्तिमाहुः ॥ वैष्णवाःविष्णुमायांतामाहुः ॥ शाक्तास्तुतांमहामायामनादिमाहुः ॥ पौराणिकाःतांदेवीमाहुः ॥ ७ ॥ षुरऐश्वर्ये ॥ सुरंतीतिसुराःसुराणांभावःसुरतासास्तियेषांतेसुरताःइंद्रादयः ॥ मत्वर्थेऽर्शआदित्वादच् समस्ताश्चतेसुरताश्च समस्तविबुधाइतियावत् ॥ हेदेविसावैप्रसिद्धा स्वाहात्वमेवासियस्याः

यस्याःसमस्तसुरताःसमुदीरणेनतृप्तिंप्रयांतिसकलेषुमखेषुदेवी ॥ स्वाहासिवैपितृगणस्यचतृप्तिहेतुरुच्चार्यसेत्वमतएवजनैःस्वधाच ॥ ८ ॥ यामुक्तिहेतुरविचिंत्यमहाव्रतात्वमभ्यस्यसेसुनियतेंद्रियतत्त्वसारैः ॥ मोक्षार्थिभिर्मुनिभिरस्तसमस्तदोषैर्विद्यासिसाभगवतीपरमाहिदेवि ॥ ९ ॥

समुदीरणेनसकलेषुमखेषुयज्ञेषुसमस्तसुरताःयज्ञभुजःतृप्तिंप्रयांति ॥ किंचवैप्रसिद्धास्वाहाचत्वमेवासि । अतएवखलुपितृयज्ञेषुजनैः श्राद्धकृद्भिःपुरुषैःपितृगणस्यतृप्तिहेतुः ॥ स्वधेत्येवंरूपंमन्त्रात्मासतीत्वमेवोच्चार्यसे कथ्यसे दैवेश्राद्धेभवेत्स्वाहापित्र्येश्राद्धेस्वधोच्यते ॥ स्वाहादेवहविर्दानेश्रौषड्वौषड्वषट्स्वधेत्यभिधानेतुविभागेनाश्रितः ॥ ८ ॥ हेदेविहिनिश्चयेनयामुक्तिहेतुः अचिंत्यमहाव्रतापरमावेदांतोद्भवब्रह्मतत्त्वागवतिरूपसाक्षात्कारलक्षणाविद्यासिभवगतीसुनियतेंद्रियतत्त्वसारैर्मोक्षार्थिभिर्मुनिभिरस्तसमस्तदोषैरभ्यस्यसेपुनःपुनरावर्त्यसेशिक्ष्यसेइत्यन्वयः ॥ मुक्तिरमृतं कैवल्यंज्ञानादेवतुकैवल्यमित्यभ्युपगमात् ॥ मुक्तिहेतुर्विद्याअविचिंत्याचिंतयितुमशक्या ॥ दुस्तराणिमहांतिव्रतानिउपवासादीनियस्यांसाचिंत्यमहाव्रताअभ्यस्यसे । असुक्षेपणेअभिपूर्वःकर्मणिलटःथासःसे । सुष्ठुनियतानिविषयेभ्योव्यावर्तितानींद्रियाणियैःतेचतेतत्त्वसाराश्चतत्त्वंतत्त्वज्ञानंसारंनान्यंयेषांतेतत्त्वसाराः ॥ मन्यंतेमुनयःतैःमोक्षमर्थयंतेमोक्षार्थिनःअस्तःनष्टःसमस्तदोषःकामादिरूपोयेषांतेऽस्तसमस्तदोषाःतैःविद्यतेज्ञायतेनयाविद्याभगवतीसवैश्वर्यसंपन्नापरमाउत्कृष्टा ॥ ९ ॥

हेदेविभगवतीऐश्वर्यादिसंपन्नाशब्दात्मिकावर्णपदवाक्यरूपवाणीस्वरूपा ॥ सुविमलर्ग्यजुषामुद्गीथरम्यपदपाठवतांसाम्नांचनिधानंसर्वजगतामार्तिहंत्रीपरमाउत्तमाचतुर्वर्गदर्शिनीवार्त्तावृत्तांतरूपात्रय्यसि वेदानांत्रयीभवसीत्यन्वयः॥अथवाभगवतीत्वंसर्वजगतांभवभावनायसंसृत्युत्पादनायपरंनिधानमाश्रयः स्थानमसि ॥ त्वमार्तिहंत्र्यसि॥त्वंवार्तासिकृषिगोरक्षादिवृत्तिरसि॥त्वंशब्दात्मिकानादरूपासि॥ यद्वा ॥वर्णपदवाक्यरूपासिगद्यपद्यात्मिकासि॥हेदेवित्वं सुविमलानिऋग्भिःसहितानियजूंषितेषाम् ऋचःऋग्वेदाःयजूंषियजुर्वेदाः तेषांसाम्नांसामवेदानांचत्रय्यसीत्यन्वयः ॥ वेदशाखानांबाहुल्याद्बहुवचनम्।उद्गीथउद्गीतम्।अतएवरम्यपदपाठवतामुद्गीथरम्याणिपदानितैःकृत्वापाठवताम् अन्यथापदानांपाठःपदपाठःउद्गीथेनरम्यःपदपाठोयेषांतानिउद्गीथरम्यपदपाठानिसामानीतिस्यात् ॥ उद्गीथःप्रणवइतिक्षीरतरंगिणीकारोव्याख्यत्॥उद्गीथःसामवेदइत्यौणादिकवृत्तिकारः॥प्रणवपक्षेउद्गीथरम्यताऋग्यजुषाणामप्यस्ति॥ यद्वा॥उद्गीथउद्गीतंसाम्निप्रसिद्धम्।वार्त्तावृत्तौजनश्रुते॥वृत्तिःकुसीदपाशुपाल्यवाणिज्याख्या॥जनश्रुतिर्वृत्तांतः।स्त्रियामृक्सामयजुषीइतिवेदास्त्रयस्त्रयी॥ऋचःयजूंषिचऋग्यजुषाणि अचतुरादिनासमासांतः॥इहतुसमासांतविध्यनित्यत्वमाश्रितम्॥सुविमलानिऋग्यजूंषियेषाम् ॥ यद्वा ॥ समासांतरमुक्तमेव ॥ भवभावनाय भवःशिवःपरमात्मायस्यभावनंध्यानंतस्मैप्रवृत्तात्रयीत्वमेवासीत्यर्थः ॥ उग्रेजन्मनिकल्याणेप्राप्तौसंसृतिसत्तयोःभवः ॥ आर्तिहंत्रीति जनिकर्तुःप्रकृतिरितिनिर्देशात्समाससिद्धिः ॥ आर्तिःपीडाधनुःकोट्योः ॥ आङ्पूर्वताक्वचित् ॥ १० ॥ हेदेवि त्वं मेधासि अतएवत्वंविदिताखिलशास्त्रासि ॥ यद्वा ॥ हेदेवित्वंविदिताखिलशास्त्रसारामेधासि ॥ धीर्धारणावतीमेधा ॥ विदितान्यखिलानिशास्त्राणिसाराणिचतुर्वर्गतत्त्वपराणिन्याय्यानियययामेधयासात्वमेवासिप्रवृत्तिर्वानिवृत्तिर्वानित्येन कृतकेन वा ॥ पुंसांयेनोपदिश्येत तच्छास्त्रमभिधीयते ॥ हेदेवित्वमसंगासंत्यक्ताखिलबंधहेतुःअप्रतिबंधाऽनिवारितगतिः ॥ दुर्गादुष्प्रापादुःखेनगम्यमानादुर्गा॥दुर्गभवसागरनौरसि दुर्गोदुस्तरोभवः संसारःसागरइवतत्रनौःतरणिरसि॥ यद्वा ॥दुर्गंदुस्तरंभवंस्यतिखण्डयतिदुर्गभवसा नविद्यतेगरोविषंदुःखंयत्रसाअगरा अगराचासौनौश्चेतिअगरनौःदुर्गभवसाचासौअगरनौश्च ॥ यद्वा ॥ त्वंदुर्गेदुर्गमेदुष्प्रापेभवेशंभौपरब्रह्मभूतेसागरेसामृतेविषयेअसंगारागादिरहितादुर्गादुष्प्रापानौरसि ॥ नौरिवनौर्देवीब्रह्मप्राप्तिसाधनविद्यारूपेत्यर्थः ॥ हेदेवित्वंकटभारिहृदयैककृताधिवासाश्रीरसि विष्णुवक्षःस्थलनिवासिनीलक्ष्मीःत्वमेवासि ॥ हेदेवित्वमेवशशिमौलिकृतप्रतिष्ठागौरीउमा

> शब्दात्मिकासुविमलर्ग्यजुषांनिधानमुद्गीथरम्यपदपाठवतांचसाम्नाम् ॥ देवित्रयीभगवतीभवभावनायवार्त्तासिसर्वजगतांपरमार्त्तिहंत्री ॥ १० ॥
> मेधासिदेविविदिताखिलशास्त्रसारादुर्गासिदुर्गभवसागरनौरसंगा ॥ श्रीःकैटभारिहृदयैककृताधिवासागौरीत्वमेवशशिमौलिकृतप्रतिष्ठा ॥ ११ ॥

सि॥शशीचंद्रःमौलौकिरीटेयस्यसशंभुःतेनकृताप्रतिष्ठाऽवस्थितिरर्द्धशरीरभाक्त्वेनयस्याःसा ॥ चूडाकिरीटंकेशाश्चसंयतामौलयस्त्रयः ॥ ११ ॥ ईषत्सहासंमंदास्मतापेतंरुचिरंपारिपूर्णंचंद्रबिंबानुकारिपूर्णेंदुबिंबोपमंकनकेषुउत्तमंयत्कनकंतस्येवकांतिःशोभायस्यतत् । अतएवकांतंमनोहरम् । एवंभूतंतववक्त्रकमलंजगन्मोहनंजयति । तथापितद्विलोक्यसहसाऽतर्कितम्आत्तरुषाप्राप्तकोपेनमहिषासुरेणप्रहृतमत्यद्भुतमेतत् ॥ अहोईदृशंजगन्मोहनंजगत्संजीवनंवक्त्रंविलोक्यपुमानानंदमाप्नुयात्तत्कथंमहासुरःसंजातकोपःप्राहार्षीदितिभावः ॥ अतर्किंतेतुसहसाऽव्ययम् ॥ सहसाबलेनवा ॥ सहोबलंसहामागः सहतेसहः ॥ अनव्ययत्वेसहसाकृतमित्योजःसहोंभस्तमसस्तृतीयायाइत्यौपपदिकमलुग्विधानंचात्रगमकम्॥ अत्यद्भुतम् अदिभुवोड्डुतच् ॥अदित्याश्चर्येव्ययम्॥ आत्तारुट्क्रुधेनसतेन॥ १२ ॥हेदेविकुपितंक्रोधाविष्टंभ्रुकुटीकरालं भ्रुकुट्याकरालंविषमंभयंकरमतएवक्रोधताम्रमुद्यच्छशांकसदृशच्छवि उद्यन्उदयंकुर्वन् शशांकश्चंद्रःआरक्तः पूर्णश्चतेनसदृशीछविःप्रभायस्यतत् ॥ तदीयसंग्रामोन्मुखंदृष्ट्वातुदृष्ट्वैवमहिषासुरःसद्यःसपदिदर्शनक्षणएवप्राणान्नमुमोचनतत्याजेतियत्तदतीवचित्रम् ॥ युक्तोयमर्थः ॥ हिनिश्चयेन कुपितांतकदर्शनेन कुपितकृतांतदर्शनेनकैःजंतुभिःजीव्यतेनकैश्चिदपि॥जीवप्राणधारणे । अकर्म

ईषत्सहासममलंपरिपूर्णचंद्रबिंबानुकारिकनकोत्तमकांतिकांतम् ॥ अत्यद्भुतंप्रहृतमात्तरुषातथापिवक्त्रंविलोक्यसहसामहिषासुरेण ॥ १२ ॥ दृष्ट्वातुदेविकुपितंभ्रुकुटीकरालमुद्यच्छशांकसदृशच्छवियन्नसद्यः ॥ प्राणान्मुमोचमहिषस्तदतीवचित्रंजीव्यतेहिकुपितांतकदर्शनेन ॥ १३ ॥ देविप्रसीदपरमाभवतीभवायसद्योविनाशयसिकोपवतीकुलानि ॥ विज्ञातमेतदधुनैवयदस्तमेतन्नीतंबलंसुविपुलंमहिषासुरस्य ॥ १४ ॥

कत्वाद्भावेलटियगात्मनेपदप्रथमपुरुषैकवचनमेव।भावस्यैकत्वात । प्राणधारणंप्रकृतावंतर्भूतमितिजीवतेदेवदत्तइतिप्रयोगेपृथक्नप्राणपदंकर्मवाचिप्रयुज्यतेअनुच्यमानेपितास्मिन्प्राणान्धारयतीतिगम्यमानत्वादतश्चजीवतिरकर्मकः ॥ भ्रुवौकुटीवभ्रुकुटी ॥ इकोहस्वोङ्यागालवस्योत्तरपदिकंहस्वत्वमत्वंचवा ॥ तेनभ्रुकुटीकरालंकुटिलम् ॥ बलवत्सुष्ठुकिमुतस्वत्यतीवचनिर्भरे ॥ करालोदंतुरेतुंगे ॥ कृणोतिहिनस्तिकरालम् ॥ १३ ॥ हेदेवित्वंप्रसीदप्रसन्नाभव ॥ परमापराउत्कृष्टामालक्ष्मीरसि ॥ हेदेविभवतीजगतांभवायसम्पदुद्भवायसद्यःसपदिभवति ॥ भवतीत्वंकोपवती अप्रसन्नास्तितर्हिसद्यःजगतांकुलानिवंशान्समूहान्वाविनाशयति ॥ इहभगवतीतिभवच्छब्दप्रयोगे युष्मदस्मच्छब्दान्यत्वेनशेषेप्रथमःपुरुषःविनाशयतीत्ययम्॥वंशेवृन्देगृहेकुलम्॥उक्तमर्थंप्रकृतेनदेवीचरितेनयोजयतिविज्ञातमित्यर्द्धेन । अधुनैवविज्ञातंविदितमस्माभिः। एतत्कियत्त्वाम्आहतमेतंयोद्धुमागतम् सुविपुलंसुष्ठुबहुलंमहिषासुरस्यबलंसैन्यमस्तंविनाशंनीतंप्रापितमित्येतत् ॥ प्रसादपरमेतिपाठेप्रसादेनप्रसन्नत्वेनपरमाउत्कृष्टाचेत्तर्हिलोकानांभवायभूतयेसंपदुद

यायभवति ॥ अस्तमदर्शने । अस्तमितिमकारांतमव्ययमनुपलब्धेर्थेवर्त्तते ॥ असुक्षेपणइत्यतोनपुंसकेभावेक्तेतुअस्तंप्रेरणंदूरीकरणमन्यत्र क्षेपं नीतमित्यर्थः ॥
विनाशंनीतमित्यर्थस्तुनस्यात् ॥ अस्तमित्यव्ययत्वेत्विष्टसिद्धिः ॥ १४ ॥ हेदेविभवतीसदाऽभ्युदयदासतीयेषांप्रसन्नास्तितेएवलोकाजनपदेषुजीवत्सुदेशेषुमताःलब्धप्रतिष्ठाःस्युः
तेषामेवधनानिस्युःतेषामेवयशांसिसत्कीर्त्तयःस्युः॥तेषांबंधुवर्गश्चनसीदति॥चकाराच्चतुष्पात्प्रभृतिश्चनसीदति॥तएवधन्याःधनेषुसाधवः॥यद्वा॥धनानिलब्धारःप्राप्तारःधन्याः
धनगणंलब्धेतिसूत्रेणयत्प्रत्ययः॥सुकृतीपुण्यवान्धन्यः॥ हेदेवियेषांभवतीप्रसन्नास्तितएवनिभृताःविनीताःशिक्षितकुलाचाराःअचपलाःआत्मजाःसुताःभृत्याःअनुचराःदाराः
कुलस्त्रियश्चयेषांते॥निभृतविनीतप्रश्रिताःसमाः॥ १५ ॥ हेदेविभवतीप्रसादाद्भवत्याप्रसादात्संभावितःसुकृतीपुण्यवान्जनःप्रतिदिनंसदैवअत्यादृतःअतितरामादृतःसन्सकलानि
समस्तानिस्वशाखोक्तान्यतएवधर्म्याणिधर्मेणप्राप्याणिधर्मादनपेतानियथायथंश्रौतानिस्मार्त्तानिचकरोति ॥ ज्योतिष्टोमादीनिहिस्वर्गकामःकरोतिततश्चस्वर्गंप्रयातितेनहेतुनाहे
देविलोकद्वयेपिभुविदिव्यपित्वमेवफलदासि॥ननुइदमित्थमेव॥प्रश्नावधारणानुज्ञानुनयामंत्रणेननु॥नौवयोधर्मेतिधर्मेणप्राप्याणीत्यर्थेयत्प्रत्ययः॥ यद्वा॥धर्मपत्यर्थन्यायादनपेतेय

तेसंमताजनपदेषुधनानितेषांतेषांयशांसिनचसीदतिबंधुवर्गः ॥ धन्यास्तएवनिभृतात्मजभृत्यदारा येषांसदाभ्युदयदाभवतीप्रसन्ना ॥ १५ ॥
धर्म्याणिदेविसकलानिसदैवकर्माण्यत्यादृतःप्रतिदिनंसुकृतीकरोति ॥ स्वर्गंप्रयातिचततोभवतीप्रसादाल्लोकत्रयेपिफलदाननुदेवितेन ॥ १६ ॥
दुर्गेस्मृताहरसिभीतिमशेषजतोःस्वस्थैःस्मृतामतिमतीवशुभांददासि ॥ दारिद्र्यदुःखभयहारिणिकात्वदन्यासर्वोपकारकरणायसदार्द्रचित्ता ॥ १७ ॥

त्त।अत्यादृतौसादरार्चितौ ॥ ननुचभवतीप्रसादादित्यत्रसर्वनाम्नोवृत्तिमात्रेपूर्वपदस्यपुंवद्भावोभवतीतिभवत्प्रसादादितिस्यात्तत्राह ॥ पुंवदितियोगविभागसाध्यमिदंपुंवत्त्वंक्वचिदेव
योगविभागादिष्टसिद्धिः ॥ ततश्चैकोहंभवतीसुतक्षयकरोमातःकियंतोरयइवितत्पुंवद्भावाभावःक्वचिदस्त्येव ॥ भवतीतिछित्त्वाप्रसादात्प्रसन्नत्वाद्भवतीलोकद्वयेपिफलदास्तिइति
पुंवत्त्वशंकानिरासपरव्याख्यानेभवतीसुतक्षयकरइतिप्रयोगःकदर्थितःस्यात् ॥ १६ ॥ हेदुर्गेभीतस्याशेषजंतोःसर्वस्यापिप्राणिनःस्वांतेनस्मृतासतीत्वंभीतिंहरसिहेदुर्गेत्वंस्वस्थैरभी
तैस्तुजंतुभिःस्मृतासतीअतीवशुभांमतिंचतुर्वर्गफलसाधनभूतांबुद्धिंददासि ॥ त्वन्मंत्रत्वद्ध्यानत्वद्भजनपरांमतिंवाददासि ॥ तदित्थं हेदारिद्र्यदुःखभयहारिणिसर्वोपकारकर
णायसर्वोपकारान्कर्तुंसदाआर्द्रचित्ताकृपार्द्रहृदयापरादेवतात्वदन्याकास्तुनकापि ॥ अभ्यादिवोभयंहर्तुंमतिंदातुमनुत्तमाम् ॥ हेदेवित्वदपराकास्तुसर्वोपकृतिकारिणी ॥ दुःखे
नगंतुशक्यतेस्यांदुर्गा।सुदुरोरधिकरणेचेतिडः ॥ बलवत्सुष्ठुकिमुतस्वत्यतीवचनिर्भरे॥स्वस्थैःस्वर्गस्थैर्देवैःस्मृतेतिवा । दारिद्र्याद्दुर्गतौ॥दारिद्रातिदुर्गतिंगच्छतिनिर्द्धनीभवतीतिद

रिद्रः ॥ दरिद्रस्यकर्मदारिद्र्यंतस्यदुःखंदारिद्र्यदुःखंतस्माद्भयंहरतीतितच्छीलातस्याःसंबुद्धिःहेदारिद्र्यदुःखभयहारिणिसर्वेषुभक्तेषुअभक्तेषुउदासीनेषुचउपकाराणांकरणं वि धानंतस्मै ॥ १७॥ यद्येषादेवीसर्वोपकारकरणायदयार्द्रचित्तास्यात्किमितिहिदैत्यान्निहंति । तत्रोत्तरमाह उपैतु लोडंतःपाठः ॥ नांबइतिपाठे नअंबइतिछेदः हेअंब हेसर्वज नति त्वंसर्वोपकारायसदाकृपार्द्रचित्तासीतियत्तत्तथैवनान्यथा ॥ तथाहि॥एभिरहितैर्महिषासुरादिभिर्हतैरणेत्वद्धतैःजगत्लोकःसुखमुपैतु पीडकाभावात्सुखंप्राप्नोतु ॥ तथाएते अहितालोकत्रयद्रुह्रोमहिषासुरादयःचिरायनरकायनरकंगंतुंपापंनकुर्वंतु किंतुसंग्राममृत्युंमरणमधिगम्यप्राप्यदिवंस्वर्गंप्रयांतुइतिमत्वाविचिंत्यानुग्रहबुद्ध्याएतान्दैत्यान् विनिहंसि न्यवधीः । यानपिदैत्यान्विनिहनिष्यसि । सिप्वर्त्तमानसामीप्येवर्त्तमानवद्वेतिलट् ॥ नूनमवश्यम् ॥ नूनमवश्यंनिश्चयेद्वयम् ॥ चिरायचिररात्रायचिरस्याद्याश्चिरार्थकाः अव्ययाख्याः ॥ अंबेतिअंबार्थनद्योर्ह्रस्वः ॥ नामेत्यत्रपाठे न आमनरकायकुष्ठादिमहाव्याधिप्रधाननरकायपापंनकुर्वंत्वित्यर्थः ॥ अथवानामप्राकाश्यसंभाव्यक्रोधोपगमकु त्सने।।एभिरसुरैर्हतैर्जगत्सुखमुपैतुतथैतेऽसुराःयद्यपिपापंकृतवंतःकुर्वंतुनामचिरायचिरकालंतथावधेनोद्धरणीयाइत्यर्थः॥१८॥ हेदेविभवतीसर्वासुरान्सर्वेषामपिअसून्प्राणान्हरां

एभिर्हतैर्जगदुपैतिसुखंतथैतेकुर्वंतुनामनरकायचिरायपापम् ॥ संग्राममृत्युमधिगम्यदिवंप्रयांतुमत्वेतिनूनमहितान्विनिहंसिदेवि ॥ १८ ॥ दृष्ट्वैव किंनभवतीप्रकरोतिभस्मसर्वासुरानरिषुयत्प्रहिणोषिशस्त्रम् ॥ लोकान्प्रयांतुरिपवोपिहिशस्त्रपूताइत्थंमतिर्भवतितेष्वहितेषुसाध्वी ॥ १९ ॥ खड्ग प्रभानिकरविस्फुरणैस्तथोग्रैःशूलाग्रकांतिनिवहेनदृशोसुराणाम् ॥ यन्नागताविलयमंशुमदिंदुखंडयोग्याननंतवविलोकयतांतदेतत् ॥ २० ॥

तिगृह्णंतितान् असुरान्दृष्ट्वैवक्रूरदृष्ट्यैवभस्मभस्मीभूतान्किंनप्रकरोति किंतुसामर्थ्यतःकरोत्येव ॥ अथापिहिहेदेवित्वमरिषुशत्रुषुशस्त्रमायुधंप्रहिणोषिप्रयुंक्षेइतियत्तत्रतवा भिप्रायोन्यएवहिनिश्चयेनारिपवोपिशत्रवोपिशस्त्रपूताःशस्त्रहताःकृतप्रायश्चित्ताइवपूमितपापफलाःसंतोशलोकान्स्वर्गादीन्प्रयांत्विति तदित्थं हेदेवि तवतेष्वहितेष्वपिसाध्वी मतिरनुग्रहबुद्धिर्भवतिकिंपुनःसाधुषुस्वधर्मनिरतेषुसाध्वीतवमतिर्भवतीतिकिंब्रूम इतिभावः ॥ भवतीशब्दप्रयोगेप्रकरोतीतिप्रथमपुरुषःभस्मत्वस्यविधेयत्वादेकत्वेपिनाविरो धोवेदाःप्रमाणमितिवत् ॥ प्रहिणोतीति हिगतौ ॥ स्वादिभ्य श्नुः । हिनुमीनाइतिणत्वम् ॥ लोकस्तुभुवनेजने ॥ साध्वीवोतोगुणवचनान्ङीष् ॥ १९ ॥ हेदेविरणे तवउग्रैःखड्गप्रभानिकरैर्विस्फुरणैःतथाउग्रेणशूलाग्रकांतिनिवहेनिवा असुराणांदृष्टयःविलयंविनाशंनागताःनअगमन्इतियत्तदेतदन्यदेवास्तिकारणम् । किम् ॥ अंशुमदिंदुखंड योगिआननंसुधांशुखंडयुक्तंतववक्त्रंविलोकयतामितिहेतुगर्भविशेषणमसुराणाम् ॥ यद्यमीअसुरारणेदेव्याअमृतांशुखंडयुक्तमाननंनविलोकयेयुःतर्हिउग्रैःखड्गप्रभानिकरविस्फु

रणैःशूलाग्रकांतिनिवहेनचविलयंगतदृशःसंपद्येरन्निति भावः ॥ अत्रक्रियातिपत्तिर्वर्त्तते ॥ यथा ॥ हेदेवियद्यसुराः तवामृतांशुखंडयुक्तंमुखंव्यलोकयिष्यन्तर्हिउग्रैः खड्ग प्रभानिकरविस्फुरणैःशूलाग्रकांतिनिवहेनचविलीनदृशःसमपत्स्यंत ॥ नच तदेतत्समपत्स्यंत ॥ यद्यस्मान्मुखंव्यलोकयिष्यन्तस्मादसुराविलीन दृशोनसमपत्स्यंतेति ॥ खड्गस्य प्रभाः तासां निकरः स्तोमः तस्य विस्फुरणानि संवलयनानि तैः शूलस्याग्राणित्रीणियेषांतेषांकांतयःतासांनिवहःसमूहः तेन ॥ अंशवःकिरणाः इंदुरमृतमयूखःतस्यखंडःशकलःतेनयोगःसंबंधःतद्वत् ॥ अंशुमदिंदुखंडेनयोक्तुमर्हंयोग्यमाननमित्यपिशब्दः । सवर्णदीर्घः ॥ २० ॥ हेदेवितवशीलंसद्वृत्तंकर्तृदुर्वृत्तवृत्तशमनंदुष्टंवृत्तंयेषांतेदुर्वृत्ताः तेषांशमनंशमयितृनिवारकंवर्त्ततेयद्वादुष्टेनवृत्तेनवृत्तंनिष्पन्नंफलंदुर्वृत्तवृत्तंदुष्टफलंनरकलक्षणंतस्यशमनंतवशीलम् ॥ तथाहेदेवितवैतत्सर्वसौभाग्यसौंदर्यभाजनंरूपमचिंत्यंमनसापिविचारयितुमशक्यमविचार्यंसत्अन्यैर्मनोहरैरतुल्यमसदृशमसाधारणमसमानंवर्त्तते ॥ च तथाहेदेवितववीर्यंचहृतदे पराक्रमाणांदैत्यानांहंतृघातकंवर्त्तते ॥ तथाहेदेवित्थंप्रागुक्तभणित्यात्वयास्वकीयादयावैरिष्वपिप्रकटितैवप्रकाशितैव ॥ वृत्तंपद्येचारित्रेत्रिष्वतीतेदृढनिस्तले ॥ शीलंस्वभावे

दुर्वृत्तवृत्तशमनंतवदेविशीलंरूपंतथैतदविचिंत्यमतुल्यमन्यैः॥ वीर्यंचहंतृहृतदेवपराक्रमाणांवैरिष्वपिप्रकटितैवदयात्वयेत्थम् ॥२१॥ केनोपमाभव तुतेस्यपराक्रमस्यरूपंचशत्रुभयकार्यतिहारिकुत्र ॥ चित्तेकृपासमरनिष्ठुरताचदृष्टात्वय्येवदेविवरदेभुवनत्रयेपि ॥२२॥ त्रैलोक्यमेतदखिलंरिपुना शनेनत्रातंत्वयासमरमूर्द्धनितेपिहत्वा ॥ नीतादिवंरिपुगणाभयमप्यपास्तमस्माकमुन्मदसुरारिभवंनमस्ते ॥ २३ ॥

सद्वृत्ते॥रूपंगुणेस्वभावेच ॥२१॥ हेदेविवरदेभुवनत्रयेपितेतवास्यपराक्रमस्यकेनसहउपमाभवतुनकेनापि ॥ निरुपमत्वात्तेपराक्रमस्य ॥ नन्वतुलोपमाभ्यामितिनिषेधात्तृतीया नस्यात् ॥ सहविवक्षायांतृतीयास्त्येव ॥ सूत्रंतुषष्ठ्यर्थंसहभावाविवक्षार्थंच ॥ हेदेविरूपंचशत्रुभयकारिशत्रूणांभयोत्पादनशीलंततोन्येषांतुअतिहारिअतिमनोहारितवैवा स्तिनत्वन्यस्य ॥ त्वदीयचित्तेकृपाचसमरनिष्ठुरताचत्वय्येवदृष्टा नान्यत्रदृष्टेत्यर्थः ॥ भवत्वितिलोट् । दृष्टेतिनिष्ठा ॥ दृष्टाइतिक्तांतोपपाठः ॥ कृपासमरनिष्ठुरताइतिचप्रथ मानतुद्वितीया ॥ समरे निष्ठुराया भावः ॥ त्वतलोर्गुणवचनस्यपुंवद्भावः ॥ २२॥ हेदेवित्वयाएतत्त्रैलोक्यंरिपुनाशनेनातुलंयथाभवतितथात्रातंरक्षितम् ॥ त्रैङ्पालने नुद विदोन्दत्राघ्राह्रीभ्योन्यतरस्यामितिवानिष्ठानत्वम्। त्वयासमरमूर्द्धनिरिपुगणान्हत्वातेरिपुगणाःदिवंस्वर्गंनीताः। हेदेवित्वयाऽस्माकंदेवानामुन्मदसुरारिभवंभयमप्यपास्तमपाक्षि प्तंदूरीकृतम् ॥ हेसर्वजननि नमस्ते ॥ लोकेखलुहिताःनतिमर्हंति ॥ त्रयोलोकाःत्रैलोक्यंचातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थेष्यञ्॥अखिलंत्रैलोक्यमितिपाठेपौनरुक्त्यभियानवियतेस्वि

लंयत्रोतीक्रियाविशेषणम् ॥ संभवेव्यभिचारेचस्याद्विशेषणमर्थवत् ॥ रिपूणांनाशनेनसमरस्यमूर्द्धेवमूर्द्धायुद्धाग्रभूमिःतथाचोच्छ्रितमदेभ्यःसुराणामरिभ्योदैत्येभ्यःभवंसंभवम् ॥ नमःस्वस्तीतिचतुर्थी ॥२३॥ हेदेविअंबिकेत्वंशूलेनायुधेनशत्रुभ्योनोस्मान्पाहिरक्ष ॥ पारक्षणे ॥ सेर्ष्यपिच ॥ अस्त्रीशूलंरुगायुधम् ॥ त्वंघंटायाःस्वनेननःशत्रुतःपापतश्चपाहि ॥ हेदेवित्वंचापज्यानिःस्वनेनचापारोपिताकृष्टमोर्वीजनितनिःस्वनेननोस्मान्पाहिपापतःशत्रुभ्यश्चेतिशेषः ॥२४॥ हेदेविईश्वरिईश्वरस्यपत्नि ॥ यद्वा ॥हेईश्वरिजगद्व्यापिनि ॥ अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेच्चोपधायाः ॥ हेचंडिकेत्वमात्मनःशूलस्यायुधस्यभ्रामणेनपरितोभितश्चक्राकारेणपरिवर्त्तनेननोस्मान्प्राच्यांदिशिरक्षशत्रुतः ॥ त्वंप्रतीच्यांपश्चिमायांदिशिआत्मशूलस्यभ्रामणेनरक्ष ॥ त्वमात्मशूलस्यभ्रामणेनदक्षिणेदिग्विभागे तथाउत्तरस्यांदिशिरक्ष ॥ भ्रमणस्येदंभ्रामणंप्रदक्षिणीकरणपरितोमंडलीकरणम् ॥ अन्यथाचलनमात्रंशूलसमेताक्रियास्यात् ॥ अतश्चप्रदक्षिणाकृतिपरिभ्रमणंविवक्षितमितिसूचयितुंप्राच्यांप्रतीच्यांदक्षिणेउत्तरस्यामित्युक्तम् ॥ चकाराद्विदिग्ग्रहणम् ॥ २५ ॥

शूलेनपाहिनोदेविपाहिखड्गेनचांबिके ॥ घंटास्वनेननःपाहिचापज्यानिःस्वनेनच ॥ २४ ॥ प्राच्यांरक्षप्रतीच्यांचचंडिकेरक्षदक्षिणे ॥ भ्रामणेनात्मशूलस्यउत्तरस्यांतथेश्वरि ॥ २५ ॥ सौम्यानियानिरूपाणित्रैलोक्येविचरंतिते ॥ यानिचात्यंतघोराणितैरक्षास्मांस्तथाभुवम् ॥ २६ ॥ खड्गशूलगदादीनियानिचास्त्राणितेंबिके ॥ करपल्लवसंगीनितैरस्मान्रक्षसर्वतः ॥ २७ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ एवंस्तुतासुरैर्दिव्यैःकुसुमैर्नंदनोद्भवैः ॥ अर्चिताजगतांधात्रीतथागंधानुलेपनैः ॥ २८ ॥

हेदेवित्रैलोक्येत्रिषुलोकेषुतेतवयानिसौम्यानिसुंदराणिप्रसन्नानिरूपाणिभयंकराणिविचरंतिविहरंति ॥ यानिचात्यंतघोराणिभयंकराणिरूपाणिविचरंति ॥ तैस्तैश्चरूपैरुपलक्षितात्वंतैस्तैःकरणैर्वाऽस्मान्रक्ष ॥ तथातैरेवद्विविधैरूपैर्भुवंरक्ष ॥ चकारात्पाताललोकंरक्ष ॥ सौम्यंतुसुन्दरेसोमदैवते ॥ सोमाट्ट्यणि सौम्यंसुन्दरेतूपचारतः ॥ अनुगृह्णातियान्देवीतेषांसौमीजगन्मयी ॥ नानुगृह्णातियान्देवीतेषांघोराजगन्मयी ॥ २६ ॥ हेदेविखड्गशूलगदादीनियान्यायुधानितैः यानिचास्त्राणिधनुरादीनितैश्चत्वंसर्वतःसमंततःअस्मान्त्वदेकशरणान्रक्ष दुःखतःशत्रुतश्चपालय ॥ हस्तिशुंडांशुवाहाग्रबलिषूक्तःकरःपुमान् ॥ करोहस्तः अंगुल्यःकरशाखाःकरपल्लवाःतैःसंगःतद्वंतिकरपल्लवसङ्गीनि ॥ करपल्लवइवकरपल्लवःतेनसंगःतद्वंतिवाहस्तस्थितानीत्यर्थः ॥ समंततस्तुपरितःसर्वतोविष्वगित्यपि ॥ खड्गश्चशूलंचगदाचखड्गशूलगदंसेनांगत्वादेकवत्त्वंतदादिर्येषांतानिधनुरादीनि ॥ २७ ॥ एवमुक्तभणित्याजगतांधात्रीपोषयित्रीदेवासुरैस्स्तुताततोदिव्यैर्दिविभवैः नंदनोद्भवैःनंदनंस्वस्तनवनंततउद्भवैःकुसुमैः तथादिव्यैः

गंधानुलेपनैश्चार्चितापूजिता ॥ गंधैरनुलेपनानि गंधाः कुंकुमादयः ॥ कुंकुमागरुकस्तूरीकर्पूरंचंदनंतथा ॥ महासुगंधमित्युक्तंनाम्नास्यायक्षकर्दमः ॥ अनुलेपनमंगरागः ॥ ॥ २८ ॥ समस्तैरखिलैःत्रिदशैर्देवैःभक्त्यादिविभवैर्धूपराजैःसुधूपितासुपूजिता ॥ देवीप्रसादसुमुखीसतीतान्प्रणतान्समस्तान्सुरानिंद्रादीन्वाक्यंप्राहउवाच ॥ उपसर्गप्रतिरूपकःप्रशब्दोऽव्ययाख्यः ॥ अहेतिनिपातस्तिङंतप्रतिरूपःकालसामान्यवचनः ॥ शोभनंमुखमस्त्यस्याःसुमुखी ॥ स्वांगाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधादितिचात्ङीष्च् टाप्च ॥ नखमुखात्संज्ञायामितिङीषोनिषेधस्तुसंज्ञायामेव ॥ २९ ॥ हेत्रिदशाःयुष्मत्कृतैरेभिःस्तवैःप्रपूजिताअहंअतिप्रीतास्मि ॥ युष्माभिरस्मत्तःसकाशाद्यदभिवांछितमभिलषितंवर्त्ततेतद्वस्तुव्रियतांप्रार्थ्यतामहंददामिदास्यामि॥इहप्रीताप्रीत्येतिपाठद्वयम् ।यत्तन्मत्तोभिवांछितमितिपाठःसभ्यः ॥ यदस्मत्तोभिवांछितमितिपाठेअस्मद्देवीभ्यःप्रीयतामहंदास्यामीतिवचनचातुर्यम्॥कीदृक्स्याद्बहुत्वेनोपक्रम्यैकत्वेनोपसंहाराद्वाचोयुक्तिरियंयुक्तिमतामुद्वेगंजनयतीत्यर्थः॥ ३० ॥ हेदेविअपरंयुष्माभिःकर्तव्यंसत्

भक्त्यासमस्तैस्त्रिदशैर्दिव्यधूपैःसुधूपिता ॥ प्राहप्रसादसुमुखीसमस्तान्प्रणतान्सुरान् ॥२९॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ व्रियतांत्रिदशाःसर्वेयदस्मत्तोभिवांछितम् ॥ ददाम्यहमतिप्रीत्यास्तवैरेभिःसुपूजिता ॥ ३० ॥ कर्त्तव्यमपरंयच्चदुष्करंतन्नविद्महे ॥ इत्याकर्ण्यवचोदेव्याःप्रत्यूचुस्तेदिवौकसः ॥३१॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ भगवत्याकृतंसर्वंनकिंचिदवशिष्यते ॥ यदयंनिहतःशत्रुरस्माकंमहिषासुरः ॥३२॥ यदिचापिवरोदेयस्त्वयास्माकंमहेश्वरि ॥ संस्मृतासंस्मृतात्वंनोहिंसीथाःपरमापदः ॥३३॥ यश्चमर्त्यःस्तवैरेभिस्त्वांस्तोष्यत्यमलानने ॥तस्यवित्तर्द्धिविभवैर्धनदारादिसंपदाम्॥ वृद्धयेस्मत्प्रसन्नात्वंभवेथाःसर्वदांबिके ॥ ३४ ॥

दुःसाध्यंयत्तच्चमदग्रेमह्यंनिवेद्यतांज्ञाप्यतांतदप्यपरंमहिषासुरवधापेक्षयाद्वितीयंकार्यंसाधयामि इतिभावः ॥ इतिइत्थंदेव्यावचःआकर्ण्यश्रुत्वातेसर्वेदिवौकसःइंद्रादयःप्रत्यूचुःप्रतिवाक्यमुक्तवंतः दिविओकोनिवासोयेषां तेदिवौकसः॥पृषोदरादित्वात्साधुः ॥ ३१ ॥ हेदेवियद्यस्मात्त्वयास्माकंशत्रुरयंमहिषासुरोनामनिहतः अतःत्वयासर्वमस्माकंप्रयोजनंकृतमेव ॥ नकिंचिदवशिष्यते ॥ नकश्चिदपिशत्रुरवशिष्टः ॥ ३२ ॥ हेमहेश्वरिदेवियदिपक्षांतरेत्वयाऽस्माकंत्वदनुग्रहजीविनांवरः देयोनुमतःस्यात्तर्हिवरःप्रार्थ्यतेऽस्माभिःकोसौ हेदेवित्वंपरमापत्सुअस्माभिःत्वदेकशरणैः संस्मृतासंस्मृतासतीवारंवारंध्यातानोस्माकंपरमापदः ॥यद्वा॥परमाअत्यर्थाआपदः येभ्यस्तेपरमापदः शत्रवः तन्महासुरान्हिंसीथाःहिंस्याः । हिसिहिंसायांरुधादेःप्रार्थनेलिङ्चपरस्मैपदस्थानेव्यत्ययोबहुलमित्यात्मनेपदस्यथासःसीयुट् ॥अस्माकमितिदानप्रतिग्रहभावात्संबंधेषष्ठ्येव ॥रजकस्यांशुकंदत्तेस्वामीभृत्यस्यवेतनमितिवत् ॥ पक्षांतरेचेयदिच ॥३३॥ देवाःद्वितीयंवरंप्रार्थयंते ॥ हेदेविहेअंबिकेअमलाननेप्रसन्नवदनेत्वमस्माभिः प्रसन्नाप्रणतासेवितासती

वरंददासिअतोयश्चमर्त्यःएभिस्त्वद्विषयैरस्माभिर्देवैःकृतैस्तवैःत्वांदेवींस्तोष्यतिभक्तितःस्तविष्यतितस्यमर्त्यस्यमनुष्यस्यवित्तर्द्धिविभवैः सहधनदारादिसम्पदांसदावृद्धयेभवेथाः सर्वदावित्तस्यर्द्धेःसमृद्धेःविभवैरुद्धवैःसहधनस्यगोमहिषस्याश्वादेर्दाराणांपत्नीनाम्।आदिशब्दात्सेवकानांसम्पदांक्षेत्रारामधान्यपुत्रमित्रादिसम्पत्तीनांचवृद्धयेभवेथाः।।प्रार्थने लिङ्व्यत्ययोबहुलमित्यात्मनेपदम् ।।यद्यपिवित्तंधनमितिपर्यायस्तथाप्युपचाराद्गवाश्वादिकंधनशब्देनविवक्षितंवित्तर्द्धयश्चविभवाश्चऐश्वर्याणितैःसहितंधनंगवादिदारादिपत्न्यादियेषांसम्पदः तासाम् ।।३४।। हेनृपसुरथइतिप्रागुक्तरीत्यादेवैर्जगतोर्थे त्रैलोक्यसंरक्षणप्रयोजनायतथात्मनोर्थेस्वार्थेदेवकार्यार्थे चविषयेप्रसादिताप्रसादसुमुखीकृताभद्रकाली भद्रासर्वमंगलाकाली रुद्रपत्नी। कर्मधारयः ।। हेदेवाः तथास्तुयुष्मद्वांछितंवस्तुसिध्यत्वित्युक्त्वांतर्हिताऽभवत् अदृश्याबभूव ।। ३५ ।। हेभूपजगत्त्रयहिताषणीसादेवीदेवशरीरेभ्योयथापुरापूर्वं तेजोरूपासंभूतामहिषासुरवधायप्रादुरभूदित्येतत्सर्वंतेतुभ्यंमयाकथितम् ।। श्लोकद्वयमेकान्वयम् ।।३६ ।।३७।। शृणुष्वेतिपदद्वयम् ।। हेस्वआत्मी

ऋषिरुवाच ।। इतिप्रसादितादेवैर्जगतोर्थेतथात्मनः ।। तथेत्युक्त्वाभद्रकालीबभूवांतर्हितानृप ।। ३५ ।। इत्येतत्कथितंभूपसंभूतासायथापुरा ।। देवीदेवशरीरेभ्योजगत्त्रयहितैषिणी ।। ३६ ।। पुनश्चगौरीदेहात्सासमुद्भूतायथाभवत ।। वधायदुष्टदैत्यानांतथाशुंभनिशुंभयोः ।। ३७ ।। रक्षणाय चलोकानांदेवानामुपकारिणी ।। तच्छृणुष्वमयाख्यातंयथावत्कथयामिते ।।३८।। इति श्रीमार्कंडेयमहापुराणेदेवीमाहात्म्यएकाशीतितमोऽध्यायः ।। ८१ ।। छ ।। ।। ऋषिरुवाच ।। पुराशुंभनिशुंभाभ्यामसुराभ्यांशचीपतेः ।। त्रैलोक्यंयज्ञभागाश्चहृतामदबलाश्रयात् ।। १ ।। तावेवमूर्यतांतद्वदधिकारंतथैंदवम् ।। कौबेरमथयाम्यंचचक्रातेवरुणस्यच ।। २ ।।

यसुरथसाप्रसिद्धादेवानामुपकारिणीदेवीपुनश्चदुष्टदैत्यानांधूम्रलोचनचण्डमुण्डादीनांवधायच तथाशुंभनिशुंभयोर्वधायलोकानांरक्षणायचगौर्या देहात्समुद्भूताऽभवदासीत् तत्सर्वं यथावद्यथार्थंयावत्तेतुभ्यंकथयाम्यहंयथावद्यावत्प्रकारेणाख्यातंमयाकथितंशृणु ।। शृणुष्वेतिपाठेव्यत्ययोबहुलमित्यात्मनेपदम् ।। शुंभभाषणेहिंसायांचाभ्वादिः ।। शुंभति भाषतेहिनस्तिवाशुंभः दंत्यादिरयम् (?) ।।तालव्यादिपाठेतुशुभशुंभशोभार्थेतुदादिः ।। शुंभतिशोभतेरणेष्वितिशुंभःयथाप्रकारवद्यथावत्क्रियाविशेषणम् ।।३८।। इतिश्री मह्राजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनुविरचितायांशांतनव्यांदेवीमाहात्म्यटीकायांशक्रादिस्तुतिर्नामैकाशीतितमोऽध्यायः ।। ८१ ।। ।। हेराजन्पुरापूर्वस्मिन् कल्पेशुंभनिशुंभाभ्यामसुराभ्यांद्वाभ्यांकर्मभ्यांमदबलाश्रयात्मदेनगर्वेणसहितंबलंसामर्थ्यंयस्याश्रयणंतस्माद्धेतोः।।शचीपतेरिंद्रस्यइन्द्राद्वासकाशात्त्रैलोक्यंहृतंगृहीतं यज्ञभागाश्चहृताःयज्ञविधिविहितद्वारा ।। हर्षेगर्वेमदेक्षब्येगजदानेचकीर्त्तितः ।। स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः ।। १ ।। तौशुंभनिशुंभावेवकामरूपत्वात्सूर्यरूपतांचक्राते

सूर्याधिकारहरणात्सूर्यभावमिवऐंद्रवमिन्दुसंबंधिनमधिकारमाधिपत्यंतावेवचक्राते ॥ तथातावेवकौबेरसंबंधिनमधिकारंचक्राते ॥ तावेवयाम्यंयमाधिकारं तथातावेववरुण स्याधिकारंचक्राते ॥ याम्यमितिदित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्ण्यइत्यत्रप्राग्दीव्यतीयेष्वर्थेषुयमाच्चेतिवक्तव्यमितिण्यः॥ सूर्याद्यधिकारानूतावेवाग्रहीष्टामित्यर्थः ॥ २ ॥ तावेवासुरौपवनस्यवायोर्ऋद्धिमस्खलितगतिमैश्वर्यचक्रतुः ॥ तथातावेववह्नेः कर्मव्यापारंचक्रतुः ॥ तावेवान्येषांदिवौकसांदेवानामधिकारानग्रहीष्टाम् ॥ इदमर्थकाण्येवदश्य ते ॥ ततःताभ्यामसुराभ्यांसकाशतःपराजिताः प्राप्तपराभवाः अतएवभ्रष्टराज्याःभ्रष्टाधिकारादेवाविनिर्धूताःस्वर्गाद्दूरीकृताआसन् ॥ ताभ्यामसुराभ्यांविनिर्धूताः त्यक्ताइ तिभावः ॥ ३ ॥ ताभ्यांशुंभनिशुंभाभ्यांहृताधिकाराअथहृतराज्यानिराकृताःनिरस्ताःसर्वेत्रिदशाःदेवाःतांप्रसिद्धामपराजितांकैरप्यपराभूतांदेवींस्मरंतिस्मस्मृतवंतः ॥ स्मेत्य ध्याहृत्य लट्स्मेइतिलट् । प्रत्यादिष्टोनिरस्तःस्यात्प्रत्याख्यातोनिराकृतः ॥ ४ ॥ अपराजितांनामदेशंगताइत्याह ॥ यथाप्रागुक्तप्रकारेणापत्सुस्मृतासतीतत्क्षणा देव भवतामखिलाः परमापदः नाशयिष्यामीति तयादेव्याऽस्माकंदेवानांवरोदत्तोस्तीतिमतिंकृत्वा चेतसिनिधाय देवाः हिमवंतंनगेश्वरं जग्मुः ययुः ॥ ततः तत्रवि

तावेवपवनर्द्धिंचचक्रतुर्वह्निकर्मच ॥ अन्येषांचाधिकारान्सस्वयमेवाधितिष्ठति ॥ ततोदेवाविनिर्धूताभ्रष्टराज्याःपराजिताः ॥ ३ ॥ हृताधिकारा स्त्रिदशास्ताभ्यांसर्वेनिराकृताः ॥ महासुराभ्यांतांदेवींसंस्मरंत्यपराजिताम् ॥४॥तयास्माकंवरोदत्तोयथापत्सुस्मृताखिलाः॥ भवतांनाशयिष्यामि तत्क्षणात्परमापदः ॥५॥ इतिकृत्वामतिंदेवाहिमवंतंनगेश्वरम् ॥ जग्मुस्तत्रततोदेवींविष्णुमायांप्रतुष्टुवुः ॥६॥ ॥देवाऊचुः ॥ ॥ नमोदेव्यैमहादेव्यैशि वायैसततंनमः॥नमःप्रकृत्यैभद्रायैनियताःप्रणताःस्मताम्॥७॥रौद्रायैनमोनित्यायैगौर्यैधात्र्यैनमोनमः॥नमोजगत्प्रतिष्ठायैदेव्यैकृत्यैनमोनमः॥८

ष्णुमायांदेवींप्रतुष्टुवुः प्रकर्षेणभक्तिपूर्वंस्तुतवंतः ॥ विष्णुमायामहामायेतिपर्यायौ ॥ अथवा ॥ वेवेष्टिविष्णुःमानंमायः विष्णुर्मायोमानंपरिमाणंयस्याः सासर्वव्यापिकेत्यर्थः। ॥५॥६॥ शिवायैमंगलहेतवेभवान्यैनमः ॥ पुंयोगेतुशिवस्यस्त्रीशिवा ॥ प्रकृतिःजगत्कारणंसत्त्वरजस्तमसांसाम्यावस्था ॥ यद्वा ॥ अंगमंत्रापेक्षयामूलमंत्रमात्रात्मिकादेव ताप्रकृतिः ॥ यद्वा ॥ प्रत्ययात्पूर्वा प्रकृतिः॥ यदाहुः ॥प्रकृतिःपार्वतीसाक्षात्प्रत्ययस्तुमहेश्वरः॥अर्द्धनारीश्वरःशब्दःकामधुग्वःप्रसीदत्वितितस्यैनमः ॥ भद्रायैनमः ॥ भद्रा सर्वमंगलाभद्ररूपेत्यर्थः ॥ तांप्रसिद्धामस्मद्वरदामंबांनियताजितेंद्रियाःप्रणतानम्रीभवामः ॥ स्मशब्दःपूरणेऽव्ययम् ॥ नियत्यैप्रणतात्मनामितिपाठेभक्तिप्रह्वस्वभावानांपुंसांनि यत्यैदिष्ट्यैनमःभाग्यरूपायैइत्यर्थः ॥ दैवंदिष्टंभागधेयंभाग्यंस्त्रीनियतिर्विधिः ॥ ७ ॥ रुद्रस्येवरौद्रमुग्ररूपमस्त्यस्यारौद्रातस्यैनमः ॥ रौद्रशब्दादर्शआदित्वादच् ॥ नेर्धुवे त्यप् ॥ नित्यायैकालावस्थितायै ॥ गुरीउद्यमेतुदादिरनुदात्तेत्।गुरतेगुरइगुपधत्वात्कः ॥ गुरएवगौरःस्वार्थेण् ॥ स्त्रियांङीप्॥यद्वावर्णवाचित्वेनरूढत्वात् षिद्गौरादिभ्यश्चेतिनि

पातनात्साधुत्वेङीष् ॥ गौर्य्यैंपार्वत्यैनमः॥गौरीगौरवर्णयोगात् ॥ यद्वा ॥ गुङ्अव्यक्तेशब्देअतःउणादौऋज्रेन्द्राग्रेत्यादिमूत्रेणरनिवृद्धौनिपातितायांगवतेगौरः॥गौरोरुणेसिते पीते ॥ धात्र्यैधरण्यैनमः ॥ उपमात्र्यैवा ॥ धात्रीस्यादुपमातापिक्षितिरप्यामलक्यपि ॥ ८ ॥ ज्योतिःशास्त्रविशेषेस्यात् ज्योतिरक्षरतेजसोः ॥ ज्योतिर्निर्भास्करेक्लीबमग्नि खद्योतदृष्टिषु ॥ ज्योतिरस्त्यस्यांतस्यैज्योत्स्नायैनमः ॥ चदिआह्लादने ॥ चन्दतिचन्द्रः॥रूपरूपक्रियायाम् । रूपरूपदर्शनेच । चुरादिः॥ चंद्ररूपयतितच्छीलाचंद्ररूपिणी तस्यैनमः ॥ चंद्रस्यरूपंकरोतिचंद्ररूपिणीतिचव्युत्पत्तिः। सुखदुःखतत्क्रियायांचुरादिः ॥ सुखयतिसुखा पचादित्वादच्तस्यै । कलासुसाधुः कल्या शुभात्मिकावाणी ॥ कल्यामणतिकल्यंनिरुक्तंवाअणतिकथयतिकल्याणीतस्यैनमः ॥ अणधातोःकर्मण्यण् ॥ किंचजगद्भिःऋद्ध्यैसिद्ध्यैचप्रणतांवंदितांजगज्जननींदेवींप्रतिनमःनर्तिकुर्मः कुर्म इतिपाठे प्रणमंतीतिप्रणंतःतेषांप्रणतामितिषष्ठीबहुवचनांतंबोध्यम् ॥ तथाचप्रणतांप्रणमतामृद्ध्यैसिद्ध्यैचनमइत्यलवेश्वरभट्टाः ॥ कूर्म्यैइतिपाठेकूर्मसंबंधिन्यैशक्त्यैनमः ॥ ९ ॥ निष्कांताकृतेःसन्मार्गान्निर्ऋतिःअलक्ष्मीःअन्यायोपार्जितालक्ष्मीः ॥ स्यादलक्ष्मीस्तुनिर्ऋतिः ॥ निर्ऋतेःउपमाकृतिर्नैर्ऋतीतस्यैअलक्ष्मीरूपायैशर्वाण्यैशंभुपत्न्यैनमो

ज्योत्स्नायैचंद्ररूपिण्यैसुखायैसततंनमः॥ कल्याण्यैप्रणतामृद्ध्यै।सिद्ध्यैकूर्म्यैनमोनमः ॥९॥नैर्ऋत्यैभूभृतांलक्ष्म्यैशर्वाण्यैतेनमोनमः॥ दुर्गायैदुर्गपारायैसारायैसर्वकारिणि ॥ ख्यात्यैतथैवकृष्णायैधूम्रायैसततंनमः॥१०॥ अतिसौम्यातिरौद्रायैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ नमोजगत्प्रतिष्ठायैदेव्यैकृत्यै नमोनमः ॥ ११ ॥

नमः ॥ यद्वा ॥ निश्चिताकृतिःसत्यतायेनसनिर्ऋतिः ॥ निर्ऋतोर्दिक्पालस्येयंनैर्ऋतीतस्यैनिर्ऋत्युपार्जितलक्ष्मीरूपायैनमः ॥ अथचभुवंबिभ्रतीतिभूभृतआदिमंडूकादिनागादि कुलपर्वतादिमनुप्रभृतिराजानःतेषांलक्ष्मीरूपायैनमः ॥ शर्वस्यस्त्रीशर्वाणी ॥ इंद्रवरुणेत्यादिनापुंयोगेङीषानुकौ ॥ हेसर्वकारिणिदेवितुभ्यंदुर्गायैसततंनमः ॥ दुःखेनगम्यते दुर्गा ॥ यद्वा ॥ दुःखेनगच्छत्यस्यांदुर्गा ॥ सुदुरोरधिकरणेइतिवक्तव्यंगमेर्डः ॥ तथाहेदेवितुभ्यंदुर्गपारायै दुर्गपारंयस्याःमहामायाख्यासिंधोःसादुर्गपारा ॥ यद्वा पिपर्त्तिपारा ॥ पॄपालनपूरणयोः ॥ यद्वा ॥ दुर्गाःपाराःपारयंतोगणायस्याःतस्यै ॥ हेदेवितुभ्यंसारायै संसारसागरेवरायैश्रेष्ठायैसततंनमः ॥ तुभ्यंख्यात्यैविख्यातिरूपायैसततंनमः ॥ तुभ्यंकृष्णायैकृष्णवर्णायैकालरात्र्यैनमः ॥ हेदेवितुभ्यंधूम्रायैधूम्रवर्णायैनमः॥सर्वंकरोतिसर्वकारिणिसंबुद्धिः ॥ १० ॥सोमाट्ट्यण् ॥ सौम्यंसोमदेवताकंसुंदरंचरूप मत्यर्थंसौम्यंयस्याःसाऽतिसौम्या॥रौद्रदेवताकंरुद्रसंबंधिवारूपंरौद्रमत्यर्थंरौद्रंयस्याःसाऽतिरौद्रा ॥ततश्चभजतामभजतांचयथाक्रममतिसौम्याचासावतिरौद्राचेतिकर्मधारयः ॥ तस्यैवाङ्मोमारूपायैत्रिशक्त्यात्मिकायैनमोनमःइतिशाक्तित्रयापेक्षंनमस्त्रयम्॥सोमस्यभावःसौम्यं भावेष्यञ् ॥ रुद्रस्यभावःरौद्रंयुवादित्वाद्भावेअण्॥अतिक्रांतंसौम्यंययासाऽ

तिसौम्या ॥ अतिक्रांतंरौद्रंययासाऽतिरौद्रा ॥ ततःकर्मधारयेसतितस्यैनमइत्यप्यनुसंधेयम् ॥ जगतांप्राणभृतांप्रतिष्ठाआस्पदमाधारशक्तिःस्थानंतस्यैजगत्प्रतिष्ठारूपायैनमः॥ प्राणिनांप्राणधारणार्थं यत्स्थानंमूलाधारसंज्ञंतत्प्रतिष्ठेत्युच्यते ॥ आस्पदंप्रतिष्ठायामित्यास्पदशब्दपर्यायःप्रतिष्ठाशब्दः॥ दिवुक्रीडादौ ॥ दीव्यतीतिदेवीतस्यैक्रीडाविजिगीषा यर्थक्रियाकारिण्यैनमः ॥ करणंकृतिःप्रयत्नःसर्गस्थितिप्रत्यवहारविषयःप्रयत्नोत्रविवक्षितः॥तस्यैप्रयत्नरूपायैनमः॥नमस्यानांत्रित्वादित्वादिहनमस्त्रित्वम् । कर्त्र्यैइतिपाठेतृ न्नंतत्वाज्जगदितिकर्मविवक्षितम् ॥ जगत्करणशीलायैनमइत्यर्थः ॥ ११ ॥ यादेवीवाङ्मोमात्मिकासर्वकालेषुकालत्रयात्मिकासर्वभूतेषुभूतात्मिका ॥ अनात्मन्यात्मबुद्धिं जनयंत्यात्मनिवाऽनात्मबुद्धिंजनयंतीममतावशंवदाँल्लोकान्प्रसूयमानासर्वजननीमहामायाभगवतीविष्णुमायेतिशब्दिताकथितातस्यैत्रिगुणरूपायैप्रत्येकंकायवाङ्मनोभिः एकस्यै चैववादेव्यै भाक्तिश्रद्धातिशयद्योतनायनमःशब्दोनमस्येनचसहाम्रेडितः ॥ आम्रेडितंद्विस्त्रिरुक्तम्॥चापलेद्विर्वचनम् । संभ्रमेणवृत्तिश्चापलम् । इत्थंहिनपौनरुक्त्यंदोषावहम् ॥ यदुक्तम्॥ प्रहर्षेहर्षशोकेषुस्त्वमदैन्यभयेषुच ॥ स्तुत्यभ्यासानुवादेषुपौनरुक्त्यंनदुष्यति॥ सर्वाणिपृथिव्यादीनिभूतानिदेहानि॥इतिप्रथमादेवीविष्णुमाया ॥१२॥ आभिधीय

यादेवीसर्वभूतेषुविष्णुमायेतिशब्दिता॥नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः॥१२॥यादेवीसर्वभूतेषुचेतनेत्यभिधीयते॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैन मस्तस्यैनमोनमः॥ १३ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुबुद्धिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१४॥ यादेवीसर्वभूतेषुनिद्रारूपेणसं स्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः १५ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुक्षुधारूपेणसंस्थिता॥नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१६॥

तेकथ्यते ॥ चुरादावात्मनेपदंचितसंचेतनेसंवेदनेवा ॥ चेतनंचेतनाबुद्धिरेवेतिकथनंपौनरुक्त्यंयद्यपिवैशेषिकादौदर्शनेतथापिसांख्येबुद्धिधर्मश्चित्तवृत्तिविशेषविजृंभितशक्तिश्चे तनाइत्याश्रयणादपौनरुक्त्यम् ॥ अन्येतुचेतनाचित्तवृत्तिविशेषशक्तिःसंज्ञानंवाबुद्धिस्तुस्वप्रकाशज्ञानस्वभावेत्याहुः ॥ अन्येतुनिर्विकल्पज्ञानंचेतनाबुद्धिस्तद्विशेषावगतिःसवि कल्पकज्ञानमित्यस्तितयोर्भेदइत्याहुः॥इतिद्वितीयादेवीचेतना ॥१३॥ बुद्धिरित्येवंरूपेणसम्यक्स्थिता॥यदभ्यधुःसंधारणेस्थितौभूत्यौबुद्धिः॥इतितृतीयादेवीबुद्धिः ॥१४॥ निद्रेतिरूपंतस्यैनमः ॥ द्राकुत्सायांनियतंद्रांत्यस्यांनिद्रा संवेशः ॥ भुक्तान्नादिपरिपाकादिहेतुर्निरिंद्रियप्रदेशमलकोशेमनसोवस्थानंनिद्रा ॥ सर्वेंद्रियव्यापारविरतप्राणनंसुखनं निद्रेत्यन्ये ॥ इतिचतुर्थीदेवीनिद्रा ॥१५॥ क्षुधबुभुक्षायाम् ॥ संपदादित्वाद्भावेस्त्रियांक्विप् ॥ क्षुध्प्रातिपदिकम् ॥ भोक्तुमिच्छाक्षुत् ॥ अशनायाबुभुक्षाक्षुत्तयाक्षुधा ॥ रूपेणेतिपृथक्पदम् ॥ यद्वा ॥ वष्टिभागुरिरल्लोपमवाप्योरुपसर्गयोः ॥ हलंतादपिटापंचयथावाचानिशादिशा॥ ततश्चक्षुधेतिरूपंतेनक्षुधारूपेण क्षुधांविनाप्राणिनांसुखंनास्ति

इतिपंचमीदेवीक्षुधा ॥ १६ ॥ छायाप्रतिबिंबरूपासर्वभूतेषुतिष्ठति ॥ नष्टच्छायोमध्याह्नइत्यत्रतुत्वातपाभावाभावोविवक्षितः ॥ छायासूर्यप्रियाकांतिःप्रतिबिंबमनातपः॥ प्रतिबिंबेयथासंक्रांतच्छायआदर्शः ॥ छ्यतिछिनत्तिसंतापंछाया ॥ इतिषष्ठीदेवीच्छाया ॥१७॥शक्लृशक्तौ शकनंशक्तिःसामार्थ्यं वस्तुगतःस्वभावसिद्धोधर्मःशक्तिरितिरूपं तेन ॥ शक्तिः प्रतिवस्तुप्रतिनियतार्थक्रियाकारित्वम् । वस्तुधर्मइत्येके।वस्तुरूपमेवशक्तिर्नतुवस्तुनोन्योधर्मःशक्तिरित्यन्येभ्युपजग्मुः ॥ इहतुसर्वभूतेष्वित्याधाराधेयभावानुवा दाच्छक्तिर्वस्तुधर्मइत्येषपक्षोभ्युपगतः ॥ इतिसप्तमीदेवीशक्तिः ॥ १८ ॥ सर्वाणिभूतानिपृथिव्यादीनियेषांदेहानामारंभकत्वेनसंतितानिसर्वभूतानिदेहाःतेषु ॥ ञितृषापिपा सायाम् तृषिशुषिरसिभ्यःकित्इतिनः ॥ तृष्णाउपभोगनिमित्तकोभिलाषः ॥ तृष्णाभिलषणंभोगेतृष्णावनपिशाचिका ॥ तृष्णास्पृहापिपासेद्वेतद्रूपेहांविकास्मृता॥तर्षणं तृष्णास्पृहानिरूढलक्षणत्वात् ॥ इत्यष्टमीदेवीतृष्णा ॥ १९ ॥ क्षमूषसहने षित्वात्स्त्रियांक्षमा ॥ बाहुलकात्तुक्तिनिक्षांतिः ॥ अनुनासिकस्यक्किझलोःक्ङितीतिदीर्घः ॥

यादेवीसर्वभूतेषुच्छायारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१७॥ यादेवीसर्वभूतेषुशक्तिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनम स्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १८ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुतृष्णारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १९ ॥ यादेवीसर्व भूतेषुक्षांतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २० ॥ यादेवीसर्वभूतेषुजातिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैन मस्तस्यैनमोनमः ॥२१॥ यादेवीसर्वभूतेषुलज्जारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २२ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुशांतिरूपे णसंस्थिता॥नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः॥२३॥यादेवीसर्वभूतेषुश्रद्धारूपेणसंस्थिता॥नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः॥२४॥

क्षांतिःक्षमातितिक्षामर्षाःसहार्थकाः ॥ शांतिस्तृष्णाविरोधनीपरप्रयुक्तापकारंप्रत्युपेक्षाप्रतिकूलवेदनांप्रत्युपेक्षा ॥ इतिनवमीदेवीक्षांतिः॥२०॥नित्यैकानुगतप्रत्ययहेतुरनेक समवायिनीजातिः ॥ इतिदशमी ॥ २१ ॥ ओलस्जीव्रीडायाम् । स्त्रियां गुरोश्चहलइत्यप्रत्ययः ॥ झलांजशूझशीतिजश्दःश्चुत्वं स्त्रियामजाद्यतष्टाप् ॥ कर्तव्याकरणनि मित्तमकारणनिमित्तमन्यतःस्वतोवाजनितंलज्जनसंकोचनंलज्जा ॥ इत्येकादशी लज्जा ॥ २२ ॥ शमउपशमे ॥ स्त्रियांक्तिन् ॥ क्षांतिवद्दीर्घः ॥ शमथुस्तुशमःशांतिः ॥ कामक्रोधाद्यभावः ॥ विकृतेंद्रियनिवृत्तिःशांतिरित्यन्ये ॥ विषयव्यावृत्तात्मतेत्यपरे ॥ इतिद्वादशीशांतिः ॥ २३ ॥ डुधाञ्धारणपोषणयोः ॥ श्रच्छब्दस्यो पसंख्यानमित्युपसर्गसंज्ञा ॥ आतश्चोपसर्गेइतिकः स्त्रियांटाप् ॥ श्रद्धनम् श्रद्धा । सम्प्रत्ययःस्पृहा । संप्रत्ययोभक्त्यतिशयःश्रद्धयापरयोपेतइतिवत् ॥ शास्त्रोक्तार्थाविपरीत

बुद्धिःश्रद्धेत्यन्ये ॥ आदरेणानुसरणंभक्तिःश्रद्धात्वास्तिक्यबुद्धिरित्यपरे ॥ इतित्रयोदशीश्रद्धा ॥ २४ ॥ कमुकांतौ ॥ कमेर्णिङ्॥आयादयआर्धधातुकेवा॥ स्त्रियांक्तिन् ॥ अनुनासिकस्यक्विझलोःक्ङितीतिदीर्घः॥शोभाकांतिः ज्योतिःस्वरूपोज्ज्वलतेत्याहुः॥इतिचतुर्दशीकान्तिः॥२५॥लक्षदर्शनांकनयोःचुरादिः॥लक्षेर्मुट्चेतिईमुडागमश्च ॥नेड्वशिकृति॥णेरनिटीतिणिलोपः॥लक्ष्मीःसाविभूतिश्चकायशोभाच॥इतिपंचदशीलक्ष्मीः॥२६॥धृञ्धारणेभ्वादिःस्त्रियांक्तिन्॥धृतिःस्याद्धारणेधैर्येसौख्यसंतोषयोरपिइतिषोडशीधृतिः॥२७॥वृतुवर्त्तनेस्त्रियांक्तिन्॥वर्त्तनंवृत्तिःवर्त्ततेऽनयावृत्तिः॥आजीवोजीविकावार्त्तावृत्तिर्वर्तनजीवने॥वृत्तिर्जीवनोपायः॥युक्तेक्ष्मादावृतेभूतंप्राण्यतीतसमेत्रिषु ॥ भूतंक्लीबेग्रहेयुक्तेपृथिव्यादावृतेपिच॥इतिसप्तदशीवृत्तिः॥२८॥स्याच्चिंतास्मृतिराध्यानम्॥अनुभूतस्यभावनाख्यसंस्कारहेतुकोज्ञानविशेषःस्मृतिः ॥ इत्यष्टादशीस्मृतिः ॥२९॥

यादेवीसर्वभूतेषुकांतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २५ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुलक्ष्मीरूपेणसंस्थिता॥नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२६॥ यादेवीसर्वभूतेषुधृतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २७ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुवृत्तिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २८ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुस्मृतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२९॥ यादेवीसर्वभूतेषुदयारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३० ॥ यादेवीसर्वभूतेषुनीतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३१ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुतुष्टिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३२ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुपुष्टिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥३३॥ यादेवीसर्वभूतेषुमातृरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३४ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुभ्रांतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३५ ॥ इन्द्रियाणामधिष्ठात्रीभूतानामखिलेषुया ॥ भूतेषुसततंव्याप्त्यैतस्यैदेव्यैनमोनमः ॥ ३६ ॥

दयरक्षणे ॥ षिद्भिदादिभ्योङ् ॥ दय्यतेऽनयादया ॥ परदुःखप्रहाणेच्छापरदुःखसमभागकत्वंवादया ॥ इत्येकोनविंशीदया॥३०॥नीतिर्नयःइतिविंशीदेवीनीतिः ॥३१॥ तुषप्रीतौ ॥ तुष्टिःप्रीतिरानन्दः ॥ विषयभोगमवाप्यतदभिलाषोपरमःतुष्टिरित्यपरे ॥ अन्येतुविषयोपभोगंप्राप्यतदभिलाषतस्तदवाप्यप्राप्तंपरमंसुखमित्याहुः ॥ इत्येकविंशीतुष्टिः ॥ ३२ ॥ पुषपुष्टौ ॥ पुष्टिरवयवोपचयः॥ इतिद्वाविंशीपुष्टिः ॥३३॥ मात्यस्यांगर्भइतिमाता॥ जनयित्रीप्रसूर्माता॥यद्वा ॥मानपूजायाम्॥मान्यतेपूज्यतेमाता ॥ उणादौ नप्तृनेष्टृत्वष्टृ इत्यादिसूत्रेणनिपात्यते ॥ यद्वा ॥ अष्टौमातृनाम्न्यआद्याःशक्तयःयाःविनाभूतसृष्टिरेवनघटते ॥ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैन्द्रीवाराहीवैष्णवीतथा ॥ कौमारीचैवचामुण्डाचकालीसंकर्षणीतिच ॥ इतित्रयोविंशीमाता ॥ ३४ ॥ भ्रांतिर्मिथ्यामतिर्भ्रमः ॥ अतस्मिंस्तदितिज्ञानंभ्रांतिः॥ इतिचतुर्विंशीदेवीभ्रांतिः ॥३५॥ इत्थंविष्णुमाया

दिमूर्त्तयोदेव्याः सर्वभूतेषुवर्त्तमानाभ्रांत्यंताःचतुर्विंशतिःप्रदर्शिताः॥ यादेवीभूतानांपृथिव्यादीनांपंचानामधिष्ठात्रीआधारशक्तिःस्वामिनीईश्वरीव्यापिनीयाचदेवीअपरेष्वखिलेषुभूतेषुविशिष्टेषुप्राणिषुवर्त्तमानानांभूतानांप्राणिनामिन्द्रियाणांमनोनेत्ररसनघ्राणश्रोत्रत्वक्कर्मणांवाधिष्ठात्रीतस्यैव्याप्तिरूपायैसततंनमोनमः ॥ एतेनसर्वगतत्वमुक्तंदेव्याः ॥ ॥ ३६ ॥ चिञ्चयने ॥ चयनंचितिरविकारताकूटरूपतातद्रूपेण ॥ यद्वा ॥ चितीसंज्ञाने॥स्त्रियामिक्कृष्यादिभ्यइतिक्तिक्प्रत्ययः ॥ चेतनंचितिःसंज्ञानरूपेण यादेवीएतत् कृत्स्नमखिलंजगद्व्याप्यस्थिता तस्यैनमोनमः॥ पुनःपुनर्नंतेरनेककर्तृकत्वादनेकस्तोतृकत्वाच्चनपौनरुक्त्यमार्थशाब्दंवाशंकनीयम् ॥ ३७ ॥ पूर्वंपुराकल्पेसुरैःस्तुतातथाभीष्टसंश्रयादभीष्टस्यवस्तुनः संश्रयात्कारणात् सुरेंद्रःशक्रःईशःशंकरःदिनेशःसूर्यःतैःसेविता ॥ अतएवभद्रमणतिभद्राणीअस्तुभद्रमितिकथयती ॥ अतएवशुभहेतुः साईश्वरीनोस्माकंदेवानांशुभानिमंगलानिकरोतु ॥ किंच नःअस्माकमापदश्चविरोधिजनितदुःखानिचाभिहंतु ॥ सुरेंद्रेणदिनेषुसेवितेतिपाठेसुरेंद्रेणशक्रेणादिनेषुप्रत्यहंसेविता ॥

चितिरूपेणयाकृत्स्नमेतद्व्याप्यस्थिताजगत् ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३७ ॥ स्तुतासुरैःपूर्वमभीष्टसंश्रयात्तथासुरेन्द्रेणदिनेशसेविता ॥ करोतुसानःशुभहेतुरीश्वरीशुभानिभद्राण्यभिहंतुचापदः ॥ ३८ ॥ यासांप्रतंचोद्धतदैत्यतापितैरस्माभिरीशाचसुरैर्नमस्यते ॥ याचस्मृतातत्क्षणमेवहंतिनःसर्वापदोभक्तिविनम्रमूर्तिभिः ॥३९॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ एवंस्तवाभियुक्तानांदेवानांतत्रपार्वती॥स्नातुमभ्याययौतोयेजाह्नव्यानृपनंदन॥ ४० ॥ साऽब्रवीत्तान्सुरान्सुभ्रूर्भवद्भिःस्तूयतेत्रका ॥ शरीरकोशतश्चास्याःसमुद्भूताब्रवीच्छिवा ॥ ४१॥

शुभानिभद्राणीतिच्छेदे यानिनःशुभानिजगद्धितानिकर्माणिप्रार्थनीयानितानिभद्राण्यनुकूलानिअबाधानिअविघ्नानिकरोत्वित्यर्थः ॥ अभीष्टसंश्रयेतिपाठे ॥ अभीष्टःवांछितंसंश्रियमाणःसंश्रयइत्यर्थोयस्याःसकाशाद्भवतिसा ॥ ३८ ॥ सादेवीनःशुभहेतुरित्युक्तंसाकेत्याह ॥ यादेवीसांप्रतमिदानीमुद्धतदैत्यतापितैः निर्मर्यादैर्बलोल्वणैःदैत्यैःशुंभादिभिःतापितैःसंतापितैरस्माभिःसुरैरीशास्वामिनीनमस्यतेसेव्यते॥यादेवीभक्तिनम्रमूर्तिभिःसुरैःस्मृताचस्मृतैवसतीतत्क्षणएवनोस्माकंसर्वाआपदःहंति॥ सर्वापदोयतःस्युःतान्सर्वापदःशत्रून्वा॥ईशापचायचइगुपधज्ञाप्रीकिरःकोवा॥ सांप्रतमव्ययम्॥भक्त्याविनम्राःमूर्त्तयःकायायेषांतैः॥नमस्यतइतिनमोवरिवश्चित्रङःक्यच्॥ नमसःपूजायांभावकर्मणोःसार्वधातुकेयक् यस्यहलःक्यस्यविभाषेतियलोपः ॥३९॥हेनृपनन्दनहेसुरथएवमित्थंस्तवाभियुक्तानांस्तुतिपराणांदेवानामग्रतः तत्रहिमाद्रौपार्वतीदेवीजाह्नव्यागंगायाःतोयेस्नातुंजलक्रीडांकर्त्तुमभ्याययौ ॥ ४० ॥ सादेवानामग्रतःकिंकृतवतीत्याह ॥ सासुभ्रूःपार्वतीतान्देवान्पृष्टवती। किं हेसुराःअत्रहिमवतिपर्वतेभवद्भिःकास्तूयतेइति॥शोभनेभ्रु

वौयस्याःसा ततःतांपार्वतींप्रतितावद्देवैरेवोत्तरदानमुचितम्।किंतुततःप्रागेवतस्याःशरीराद्विनिर्गत्यशिवामायादेवींपार्वतींप्रत्याह ॥ इयंब्रह्मादिसर्वदेवमयीशिवानामायाशक्तिरव सेया ॥ तथाहि ॥ अस्याःपार्वत्याःशरीरंकोशःइवशरीरकोशःततउद्भूताशिवादेवीपार्वतींप्रत्यब्रवीत् ॥ कोशोस्त्रीकुड्मलेखड्गपिधानेर्थौघदिव्ययोः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ किम ब्रवीत्तदाह ॥ शुंभेनप्रत्यादिष्टैःसमस्तैर्देवैःममएतत्स्तोत्रंक्रियतेइत्यब्रवीत् ॥ यद्यस्मात्तस्याःपार्वत्याःशरीरकोशादंबिकानिःसृतानिर्गता ततःकारणात्समस्तलोकेषुकौशि कीतिगीयतेकथ्यते ॥ कोशेनव्यतिनिर्गमनात्कौशिकी ॥ तेनदीव्यतीतिठक् ॥ यद्वा ॥ कोशाद्यानिर्गतासाकोशेनिर्वृत्तैवेति निर्वृत्तेक्षद्यूतादिभ्यइतिठक् ॥ ४३ ॥ साभगव तीपार्वत्यपिस्वशरीरकोशात्तस्यांसर्वदेवतेजोमय्यांकौशिक्यांविनिर्गतायांसत्यांकृष्णाभूत्कृष्णवर्णासमजनिष्ट । ततश्चसापार्वतीकालिकेतिसमाख्यातासतीहिमाचलेकृताश्रयाकृ तनिलयाभूत् ॥ कृष्णवर्णार्थात्कालशब्दात्तद्धितवर्त्तमानात्संज्ञायांजानपदसूत्रेणङीष् ॥ संज्ञायांकन् ॥ केणइतिह्रस्वः ॥ कालीहैमवतीश्वरी॥ इहमहामायादेवकार्यार्थं

स्तोत्रंममैतत्क्रियतेशुंभदैत्यनिराकृतैः॥देवैःसमस्तैःसमरेनिशुंभेनपराजितैः ॥४२॥ शरीरकोशाद्यत्तस्याःपार्वत्यानिःसृतांबिका॥कौशिकीतिसम स्तेषुततोलोकेषुगीयते॥४३॥तस्यांविनिर्गतायांतुकृष्णाभूत्सापिपार्वती॥कालिकेतिसमाख्याताहिमाचलकृताश्रया॥४४॥ततोंबिकांपरंरूपंबि भ्राणांसुमनोहरम्॥ददर्शचंडोमुंडश्चभृत्यौशुंभनिशुंभयोः ॥ ४५ ॥ताभ्यांशुंभायचाख्याताअतीवसुमनोहरा ॥ काप्यास्तेस्त्रीमहाराजभासयंती हिमाचलम् ॥ ४६ ॥

विष्णुयोगनिद्राभूत् । ततःपार्वत्यभूत्ततःकौशिक्यभूत्तत्सादेवकृतस्तुतिमंगीकर्तुंततःकालिकाभूत्सैवांबिकानामेत्याह ॥ ४४ ॥ ततोनंतरम् ॥यद्वा ॥ ततःतत्रहिमाचले आद्या दित्वात्तसिः ॥ शुंभनिशुंभयोःभृत्यौसेवकौचंडोमुंडश्चतौपरमतितरांसुमनोहरंरूपंबिभ्राणामंबिकांकालिकाख्यांपार्वतींददर्श ॥ सुमनोहरामितिपाठेदेवीविशेषणम् ॥ चडिकोपे चंडतेचंडः ॥ मुडिखंडने मुंडतेमुंडयतिमुंडः ॥ ४५ ॥ सारूपवतीकालिकादेवीताभ्यांचंडमुंडाभ्यांशुंभायआख्याताचशुंभसमक्षमुक्ता ॥ किं हेमहाराज शुंभदैत्येश्वरसमधि गतसर्वैश्वर्यं सावधानोभव ॥ अतीवसुमनोहराकापिस्त्रीआस्ते किंकुर्वती हिमाचलंभासयंती स्वयंश्यामाश्यामाभिःशोभाभिरदभ्रशुभ्रशोभाढ्यंहिमाद्रिंपार्वतीआस्ते ॥ आख्या ताअतीवेत्यत्रवैवक्षिकंसंधिकार्यम् ॥शुंभायेतिक्रियाग्रहणंकर्त्तव्यमितिसंप्रदानत्वंपत्येशेतेइतिवत्॥सुष्ठुमनोहरतिसुमनोहरा॥हरतेरनुद्यमनेच्॥यद्वा॥इःकामःवसुनिधनेयेषांतेइव सवः कामधनाःतेषांमनःहरतिइतिइवसुमनोहरा अत्यर्थमृइवसुमनोहराइत्यंबिकांप्रत्यनिष्टोर्थःतस्याःपातिव्रत्यभंगप्रसंगात्॥ इष्टोर्थस्त्वेषःशोभनंमनोयस्यसुमनाःशंभुस्तंहरति

अर्धांगहरत्वात्सुमनोहरा ॥ अतितरांसुमनोहरा ॥ यद्वा ॥ पैओवै शोषणे । इंकामं वायतिशोषयतिइव:शिवः ॥ यद्वा ॥ इंकामंवातिगच्छतिइव:शिवः ॥ आतोनुपपसर्गेकः ॥ इवस्यसुमनोहरा अत्यधिकंसुमनोहराअतीवसुमनोहरा ॥ यद्वा ॥ इश्वकामःईचलक्ष्मीःवसवश्चाष्टौईवसवः अतिक्रांतईवसून्अतीवसुःशंभुःतस्यमनोहरा ॥ ध्रुवोधरश्चसोमश्चह्यापश्चैवानिलोनलः ॥ प्रत्यूषश्चप्रभासश्चवसवोष्टौध्रुवादयः ॥ ४६ ॥ हेअसुरेश्वरशुंभकचिदपिभुवनेकेनाचिदपिपुंसाताहक्ताहशमुत्तममतिसुंदररूपमाकरःनैवालोकि ॥ असौकापिदेवस्त्री ॥ यद्वा ॥ कापिकृताभिषेकाराज्ञीइति त्वयाज्ञायताम् ॥ अथत्वयासौ गृह्यतामुपादीयतांचेतिअंबिकांप्रतिअनिष्टोन्वयः ॥ इष्टस्त्वेषः—ताद्दगुत्तमंकचिद्रूपंज्ञानरूपंकापि केनचिद्दृष्टं न तस्मादसौदेवीकापिपरदेवताइतित्वया ज्ञायताम् ॥ असौकापिस्त्रीअबलास्तीतिनैवज्ञा यताम् ॥ अपित्वसौदेवीगृह्यतांचात्मसंरक्षणार्थम् आश्रीयतामिति हितोपदेशः शुंभंप्रतिताटस्थ्येन ॥ ४७ ॥ हंदैत्येंद्र त्विषादीप्त्यादिशःदशापिककुभःद्योतयंतीअंगकांत्या भासयंती ॥ अतिचार्वंगी अत्यंतंचारुमनोहरमंगं यस्याः सा ॥ स्त्रीरत्नं रत्नंहि मनोहरत्वेनोत्कृष्टंसापुनरुत्कृष्टातिष्ठतितांभवान्द्रष्टुमर्हतीत्ययमंबिकांप्रत्यनिष्टोन्वयः ॥ इष्टस्त्वेषः—हेदैत्येंद्रसानूनंस्त्री

नैवताहक्क्वचिद्रूपंदृष्टंकेनचिदुत्तमम् ॥ ज्ञायतांकाप्यसौदेवीगृह्यतांचासुरेश्वर ॥ ४७ ॥ स्त्रीरत्नमतिचार्वंगीद्योतयंतीदिशस्त्विषा ॥ सातुतिष्ठतिदैत्येंद्रतांभवान्द्रष्टुमर्हति ॥ ४८ ॥ यानिरत्नानिमणयोगजाश्वादीनिवैप्रभो ॥ त्रैलोक्येतुसमस्तानिसांप्रतंतानितेगृहे ॥ ४९ ॥ ऐरावतःसमानीतोगजरत्नंपुरंदरात् ॥ पारिजाततरुश्चायंतथैवोच्चैःश्रवाहयः ॥ ५० ॥

रत्नंसानूनमतिचार्वंगीकिंतया तेकृतंस्यात् तांभवान् द्रष्टुमर्हति ॥ यः तांदोषबुद्ध्यापश्येन्नश्येत्सतदैवतस्माचांद्रष्टुंभवान्मायततामितिशुंभंप्रतिताटस्थ्येनाहितोपदेशः ॥ रमंतेस्मिन्नरारत्नंरत्नमितिप्रख्यातमणावेवनकेवलम् ॥ जातौजातौयदुत्कृष्टंतद्रत्नमभिधीयते ॥ ४८ ॥ हेप्रभोशुंभयानित्रैलोक्येगजाश्वादीनितत्तज्जातिप्रधानान्युत्कृष्टानिरत्नानितथापद्मरागादयोमणयः रत्नानितानिसमस्तानिसांप्रतमधुनातेतवगृहेवर्त्तंतेवैप्रसिद्धमेवैतत् ॥ ताटस्थ्यपिप्रायेणैषोन्वयः ॥ हेप्रभोत्वंदूतवचनात्तामानयितुंयतथाश्चेत्तर्हियानित्रैलोक्येगजाश्वादीनिवैप्रसिद्धानिमणयश्चरत्नानिसंप्रतितेगृहेसंतितद्दर्शनोत्तरकालंतु न स्युः किंतु त्रैलोक्ये एव तानि यथास्थानंस्युरितिहितोपदेशः ॥ गजाश्वादिशब्दविवक्षितरत्नजातानिनामतोनिर्दिशति ॥ ४९ ॥ गजोरत्नमितिपाठःउत्तरत्ररत्नप्राधान्यसूचनार्थः ॥ गजरत्नमित्यपिपाठे रत्नानीतिवक्ष्यमाणरत्नोपसंहारवशात्सर्वत्ररत्नोपक्रमोप्यवगंतव्यः ॥ यःपुरंदरादैरावतोगजःसमानीतःतद्गजरत्नं तेगृहेवर्ततेनिर्दिश्यामानप्रतिनिर्दिश्यमानयोरेकत्वमापादयंतिसर्वनामानिपर्यायेण तल्लिंगभांजिभ

वंतिएतिभ्राम्यत्यनयेतीरातद्वान्इरावान्सुरासमुद्रःतत्रजातऐरावतः॥पुराण्यरीणांदारयतिपुरंदरः॥गजइतिरत्नंगजरत्नम् ॥ अयंचयःपुरंदरात्पारिजाततरुःसमानीतःतत्तरुरत्नं तेगृहेवर्त्तते ॥ पारिणःपारवतोअब्धेर्जातः पारिजाताख्यस्तरुः ॥ तथापुरंदरादेवयःउच्चैःश्रवाहयःसमानीतःतद्धयरत्नंतेगृहे ॥ उच्चैःश्रवसीयस्यसउच्चैश्रवाः ॥ ५० ॥ हेप्रभो यत्वेधसः ब्रह्मणःअद्भुतमाश्चर्यकारिविमानमासीत् हंसयुक्तंरत्नभूतंरत्नत्वंप्राप्तंविमानमिहानीतंतत्तेगृहेतेंगणेतिष्ठति ॥ विविक्तंमांतिव्रत्तंतेयत्रदेवाःविमानम् ॥ व्योमयानंविमानोस्त्री ॥ ५१ ॥ धनेश्वरात्कुबेराद्यएषमहापद्मोनामनिधिःसमानीतः तदेतन्निधिरत्नं तेगृहेवर्त्तते ॥ हेप्रभोतुभ्यमब्धिःसमुद्रःकिंजल्किनीमविशीर्णकेसराम् अवयवगतधर्मः केसरवत्त्वंमालयाअपिपंकजारब्धत्वादवयवावयव्यभेदोपचारात्प्राप्नुवंतीकर्णस्थकुंडलेनकुंडलीतिवत्किंजल्किनीत्युक्तम् सर्वदाऽम्लानपंकजामशुष्ककमलां मालां ददौ ॥ उपचारतःकिंचिज्जलतिजडीभवतिकिंजल्कः ॥ ५२ ॥ हे प्रभो यद्वारुणंवरुणसंबंधिकांचनस्राविछत्रंछत्ररत्नंतवगेहेतिष्ठतिनान्यत्र ॥ कांचनंसुवर्णंस्रवतिकांचनस्रावीतिव्याख्यानमुत्कर्षाभावादुपेक्षणीयम् ॥ यस्यगेहेनिधयःसंतितस्यस्वर्णस्राविणाछत्रेणाकिंस्यात् ॥ कस्तर्हिविग्रहः ॥ कांत्याकांचनंस्वर्णंस्रवतीववर्षतीव ॥ यद्वा ॥

विमानंहंससंयुक्तमेतत्तिष्ठतितेंगणे ॥ रत्नभूतमिहानीतंयदासीद्वेधसोद्भुतम् ॥ ५१ ॥ निधिरेषमहापद्मःसमानीतोधनेश्वरात् ॥ किंजल्किनींददौ चाब्धिर्मालामम्लानपंकजाम् ॥ ५२ ॥ छत्रंतेवारुणंगेहेकांचनस्रावितिष्ठति ॥ तथायंस्यंदनवरोयःपुरासीत्प्रजापतेः ॥ ५३ ॥

कांत्याकांचनवर्षीकल्पवृक्षः ॥ यद्वा ॥ कांचनकांतिमिवकांतिंस्रवति ॥ यद्वा ॥ कांचनस्येवकांतिंस्रवतिकांचनस्रावि ॥ पृषोदरादित्वादीप्सितासिद्ध्याकांतिशब्दलोपः ॥ यद्वा ॥ कचिदीप्तिबंधनयोः कंचनंदीप्तिः प्रभा ॥ कंचनमेवकांचनम् कांचनंदीप्तिःप्रभा ॥ अन्येषामपिदृश्यतइतिदीर्घःपूरुषवत् कांचनंदीप्तिंस्रवतितच्छीलम् ॥ लावण्यस्राविमुखमितिवदुत्प्रेक्षितमेतत् ॥ कांचनंनामवैदिकनिघंटुतःस्वार्णिकमंभःस्रवतीतितुव्याख्यानंकुशकाशावलंबनम् ॥ अथद्वितीयोन्वयः ॥ हेप्रभो यद्वारुणंछत्ररत्नंकांचनस्रावितेगृहेस्ति ॥ कांचनस्रावीति सप्तम्येकवचनं गृहेइत्यस्यविशेषणम् ॥ स्रुगतौहेतुमतिचेतिणिच्ण्यंतात्क्विप्ण्यल्लोपावियङ्यण्गुणवृद्धिदीर्घेभ्यःपूर्वविप्रतिषेधेनेतिअकृत्वावृद्ध्यावादेशौणिलोपः ॥ ततःप्रत्ययलोपेप्रत्ययलक्षणमितिवृद्धिः । आवादेशस्तुवर्णाश्रयविधौप्रत्ययलक्षणान्नेष्यते ॥ पुंसि कांचनानौस्रौःकांचनानांप्रापयिता नपुंसकेतु ह्रस्वोनपुंसकेप्रातिपदिकस्य एचइग्घ्रस्वादेशेकांचनस्रुत्रपुशब्दवद्रूपं तृतीयादिषुभाषितपुंस्कंपुंवद्गालवस्येतिङौह्रस्वश्चनुमनभवति ॥ आवादेशः ॥ कांचनस्रावि ॥ पक्षेकांचनस्रुणिगृहे ॥ हेप्रभोस्यंदनवरः अयमितिकोनु यः पुराकल्पेप्रजापतेर्ब्रह्मणःआसीत्तदिदंनामरथरत्नंत्वयासमानीतंस्यं

दनेषुवरःश्रेष्ठः ॥ यानेचक्रिणियुद्धार्थेशतांगःस्यंदनोरथः ॥ ५३ ॥ हेईशस्वामिन्मृत्योरंतकस्ययाशक्तिरुत्क्रांतिदानामत्वयाहृता ॥ भुजिमृञ्भ्यांयुक्तुकौ ॥ मृत्युःस्त्रीपुंसयोरंते ॥ म्रियंतेस्मिन्नुपस्थितेतेप्राणिनइतिमृत्युः ॥ प्राणिनामायुषांतेयाप्राणाकर्षिणीशक्तिःसाउत्क्रांतिदोत्क्रांतिर्लिंगकायविनिर्गतिः ॥ उत्क्रमणमुत्क्रांतिः तांददाति उत्क्रांतिदा ॥ कासूसामर्थ्ययोःशक्तिर्देवतायामृषावपि ॥ हेशुंभतवभ्रातुः निशुंभस्यापिपरिग्रहेपरिजनेविषयेसलिलराजस्यवरुणस्यपाशःआयुधंवर्वते ॥ पत्नीपरिजनादानमूलशापाःपरिग्रहाः ॥ पाशोबंधनशस्त्रयोः ॥ ५४ ॥ किंचतेतवभ्रातुर्निशुंभस्यगृहेऽब्धिजातारत्नाकरसमुद्भूताः समस्तारत्नजातयश्चउत्तमरत्नीप्रकराःतिष्ठंति ॥ जातिःसामान्यजन्मनोः ॥ मुक्ताफलविद्रुमहारिन्मणिवज्रपद्मरागाद्यारत्नजातयः ॥ हेशुंभतुभ्यंवह्निश्चापिदेवः अग्निशौचेनामवाससीवसनेददौ ॥ अग्नौनिःक्षेपतःशौचंनिर्मलीकरणंययोस्ते ॥ कल्पवृक्षोपकल्पितं स्वर्णमयमग्निदेवताकमग्निनिक्षेपेणविमलात्मकंवासोयुग्ममग्निशौचंवासः ॥ ५५ ॥

मृत्योरुत्क्रांतिदानामशक्तिरीशत्वयाहृता ॥ पाशःसलिलराजस्यभ्रातुस्तवपरिग्रहे ॥ ५४ ॥ निशुंभस्याब्धिजाताश्चसमस्तारत्नजातयः ॥ वह्निश्चापिददौतुभ्यमग्निशौचेचवाससी ॥ ५५ ॥ एवंदैत्येंद्ररत्नानिसमस्तान्याहृतानिते ॥ स्त्रीरत्नमेषाकल्याणीत्वयाकस्मान्नगृह्यते ॥ ५६ ॥ ऋषिरुवाच ॥ निशम्येतिवचःशुंभःसतदाचण्डमुण्डयोः ॥ प्रेषयामाससुग्रीवंदूतंदेव्यामहासुरः ॥ ५७॥ शुंभउवाच ॥ इतिचेतिचवक्तव्यासागत्वावचनान्मम ॥ यथाचाभ्येतिसंप्रीत्यातथाकार्यंत्वयालघु ॥ ५८ ॥

एवमुक्तरीत्याऐरावतःसमानीत इत्याद्यया हेदैत्येंद्रयद्वा हेदैत्य इंद्ररत्नानिइंद्रादिदेवानामैरावतादीनिरत्नानितुभ्यमाहृतानिउपढौकितानिउपहारीकृतानि ॥एषाचकल्याण्यंबिकास्त्रीरत्नंवर्ततेतत्कस्मात्कारणान्नगृह्यते॥ अयंत्वम्बिकांप्रत्यनिष्टोर्थः॥अयंत्विष्टोर्थस्तटस्थोक्तिसमाधिना॥हेदैत्येंद्रयद्यप्येवमैरावतादीनिरत्नानितुभ्यमाहृतानिदेवैःतथाप्येषांबिकातवकल्याणीशुभकारिणी न ॥ कुतःयतएषाभगवती ॥ त्वम् अन्यंयातीतित्वया ॥ आतोनुपसर्गेकः॥अन्यगामिनीतिगृह्यतेज्ञायते॥त्वशब्दोन्यवाचीसर्वादिषुपठ्यते॥त्वम्अन्यंमहेश्वरंयातित्वयाऽन्ययाऽन्यपत्नीमहेशपत्नीदैत्यसंहारिणी अतःशुम्भस्यशुभकारिणी न तस्मात्त्वर्चिवांत्यजेतितिहितोपदेशः ॥ ५६ ॥ महासुरःशुंभःतदाचण्डमुण्डयोरीतिप्रागुपन्यस्तंवचःनिशम्यश्रुत्वासुग्रीवंनामदूतंसंदेशहरंदेव्याःदेवीमुद्दिश्यप्रेषयामास ॥ शाम्यतिर्निपूर्वःश्रवणार्थः ॥ इषगतौ प्रपूर्वःआद्गुणः ॥ देव्याइतिकर्मणिल्यब्लोपेपञ्चमी ॥ दूयतेऽनेनयथोक्तवादित्वात्परितांप्यनेपरइतिदूतः॥५७॥ हेसुग्रीवहेदूतत्वयातत्रगत्वासास्त्रीममवचनादितिचेतिचइत्थंचेत्थंचसाम्नाभेदेनचोपायेनवक्तव्या ॥

तथैवसासंप्रीत्याहर्षेणलघुक्षिप्रमविलंबमभ्येतिआभिमुख्येनागच्छति तथाकार्यंत्वयाविधेयम् ॥ अयंत्वंबिकायामनिष्टोर्थः ॥ इष्टस्त्वयम्—अत्रापरेणमंत्रभेदबुद्धिसमाधिना
ख्यायतेर्थः ॥ हेदूतत्वयालघुक्षिप्रंतथाकार्यं मदभिप्रायादन्यत्वेनकर्त्तव्यम्॥तत्कथं यथामयिविषयेऽभिधमानंवचनं निंदायेषांतेअवचनाअसुराःतानात्तिउपसंहरत्यवचनात
असुरसंहारिणीत्यर्थः।पुनःकिंभूतांबिका एतिगच्छतिविनश्यतिइततस्मिन्निति शुम्भेनिशुम्भेचविषये ॥ वक्तव्यासावक्तव्यप्रतिक्षेपा।।असुक्षेपणे असनमासः ॥ वक्तव्योवच
नीयःआसःप्रतिक्षेपोन्यक्कारोययासावक्तव्यासा।।पुनःकिंभूता।।मम—ममेत्यव्ययम्।ममशब्दोत्रमायावचनःनिर्ममोयोगीसममःसंसारीतिवत् । मायारूपेत्यर्थः॥पुनःकिंभूता ॥
संप्रीत्याप्रीङ्प्रीतौदिवादिःप्रीतिःप्रीःस्त्रियांसम्पदादित्वाद्भावेक्विप्॥समीचीनाप्रीःप्रीतिर्येषांतेसं।प्रियोनुग्राः॥ईयतेव श्यंप्राप्यतेतयोरूपासकैरित्यासंप्राप्या॥ आदंतरूपम् ॥५८॥
ससुग्रीवोनामदूतः यत्रयस्मिन्नतिशोभनेशैलोद्देशेपर्वतप्रदेशेअसौदेव्यास्तेतिष्ठतितत्रगत्वाततःतदनंतरंतांदेवीं श्लक्ष्णंसमुचितंसंगतंसुकुमारंयथास्यात्तथामधुरयाश्राव्याक्षरपदया
गिरावाचाप्राहच शुम्भोदितसंदेशाभिप्रायगर्भसंदर्भमकथयत ॥ प्राहेतिप्रशब्दउपसर्गप्रतिरूपकोनिपातः॥ आहेतितिङन्तप्रतिरूपकमव्ययम् ॥ सामावृत्ति॥श्लक्ष्णमिति।श्लि

सतत्रगत्वायत्रास्तेशैलोद्देशेतिशोभने ॥ तांचदेवींततःप्राहश्लक्ष्णंमधुरयगिरा ॥५९॥ ॥ दूतउवाच ॥ ॥ देविदैत्येश्वरःशुंभस्त्रैलोक्येपरमेश्वरः ॥
दूतोहंप्रेषितस्तेनत्वत्सकाशमिहागतः ॥ ६० ॥ अव्याहताज्ञःसर्वासुयःसदादेवयोनिषु ॥ निर्जिताखिलदैत्यारिःसयदाहशृणुष्वतत् ॥ ६१ ॥
ममत्रैलोक्यमखिलंममदेवावशानुगाः ॥ यज्ञभागानहंसर्वानुपाश्नामिपृथक्पृथक् ॥ ६२ ॥

षआलिंगने ॥ श्लिषेरच्चोपधायाइतिक्सः ॥ क्त्वषत्वे ॥ ५९ ॥ हेदेविसावधानाभव ॥ अस्तिखलुदैत्येश्वरःलोकत्रयेपरमउत्कृष्टईश्वरःस्वामीतेनशुम्भेनत्वत्सकाशंप्रतिप्रे
षितःदूतःसंदेशहरोऽहमिहागतोस्मि ॥ दैत्यग्रहणंजातिख्यापनाय ॥ त्रैलोक्यग्रहणं देव्याःप्ररोचनार्थम् ॥ दूतग्रहणंतन्निग्रहपरीहाराय ॥ दूतोक्तंसदसद्वापिश्रुत्वाकार्यं
हिवाहितम्॥दूतोननिग्रहीतव्यइतिनीतिविदोविदुः॥आदौदेवीत्युक्त्वादेव्याएवजयःसूच्यते॥यतःदीव्यतिविजिगीषतेदेवी ॥ हेदेवि तेनशुम्भेनदूतःप्रेषितस्त्वत्तदेवीतःसशुम्भः
काशंतृणंगतःस्यान्नतुजयमित्यपिदेवीपारिषदोक्तिलेशोनुसंधेयः ॥६०॥ हेदेवियःसदासर्वदासर्वासुदेवयोनिषुविषयेषुअव्याहताज्ञःअप्रतिहतशासनःनिर्जिताखिलदैत्यारिःनि
र्जिताअभिभूताअखिलाःदैत्यारयःदेवायेनशुंभोयदाहतद्वचनंशृणुष्वाकर्णय॥व्यत्ययोबहुलमित्यात्मनेपदम्॥व्येञ्संवरणे॥संवरणमाच्छादनंक्विप्॥ अंविष्णुंव्ययतिसंवृणोति
आच्छादयतिव्यामोत्यविघातत्वेनेतिअवीर्विष्णुमायातयाअव्ययादेव्यआहताआज्ञास्यशुम्भस्यस अव्याहताज्ञोभविष्यति ॥ निर्निश्चयनिषेधयोः ॥ निर्जिताअजिताअखिला
देवायेनसतथोक्तोभविष्यतीत्यपिदेवीपार्षदोक्तिलेशोप्यनुसंधेयः ॥ ६१ ॥ शुंभआहेदम् ॥ पटैकदेशेदग्धेपटोदग्धइत्यवयवेएकदेशेप्यवयवीसमुदायोवर्ततेकचिदवयवावय

विनांरभेदोपचारात्प्रयोगेषु तद्वत्त्रैलोक्यंममस्वंवर्ततेइत्युक्तेकिंत्रैलोक्यमेकदेशवृत्त्याविवक्षितमिहेतिकस्यचिच्छंकास्यादतस्तामपनेतुमखिलमिति । अखिलमित्येवोक्तेएकैको पिलोकोखिलोभवत्यखण्डवृत्तित्वाद्भुवनस्येत्यतस्त्रैलोक्यमित्युक्तम् ॥ इहममेतिविभक्तिप्रतिरूपकमव्ययं मायावाचि निर्ममोयोगीतिवत् ॥ ममममायादेव्याःत्रैलोक्यमित्यु क्तम् ॥ मायायाअखिलंस्वंवर्ततेतत्कुतःशुंभस्येत्यपिदेवीपार्षदोक्तिलेशोप्यनुसंधेयः देवाःममशुंभस्यवशानुगाः ॥ वशःकांतिरिच्छा॥ मदिच्छामनुवर्ततेनतुशुंभस्येत्यपि देवीपार्षदोक्तिलेशोनुसंधेयः॥ तत्तद्देवतोद्देशेनपृथक्पृथग्विहितांस्तान्सर्वान्यज्ञभागानाहुतिरूपान्यज्ञांशानहमेवशुंभःपृथक्पृथगिंद्रियादितत्तद्देवताकायव्यूहमुपाश्रित्यउपाश्ना म्युपभुंजे ॥ अशभोजनेव्यादिः ॥ अहमितिविभक्तिप्रतिरूपकमव्ययमविद्यावाचिअविद्याचात्वास्मिंस्तद्बुद्धिःसाचदेव्येवयज्ञभागानुपाश्नातीतिकुतःशुम्भस्ययज्ञभागोपभोग इत्यपिदेवीपार्षदोक्तिलेशोनुसंधेयः ॥ ६२ ॥ त्रिष्वपिलोकेषुवराणिश्रेष्ठानिरत्नानिस्त्रीरत्नानिममवश्यानिविधेयानि ॥ वशंकांतिमिच्छांगतानीत्यर्थः ॥ वशंगतइतियत्प्र त्ययः ॥ तथैवतद्वद्देवबलवत्त्वएव ॥ गजरत्नं देवेंद्रवाहनम् ॥ वाहनमाहितादितिणत्वंनात्रभवति ॥ आहितत्वस्याविवक्षितत्वात् ॥ अत्रहिदेवेंद्रस्यवाहनमित्येतस्यस्वस्वामि

त्रैलोक्येवररत्नानिममवश्यान्यशेषतः ॥ तथैवगजरत्नंचहृतंदेवेंद्रवाहनम् ॥ ६३ ॥ क्षीरोदमथनोद्भूतमश्वरत्नंममामरैः॥उच्चैःश्रवससंज्ञंतुप्रणिप त्यसमर्पितम् ॥ ६४ ॥ यानिचान्यानिदेवेषुगन्धर्वेषूरगेषुच ॥ रत्नभूतानिभूतानितानिमय्येवशोभने ॥ ६५ ॥

भावसम्बंधमात्रंविवक्षितम् ॥ यद्वाहनेआरोपितंयतोखिलंतदाहितमुच्यते ॥ इक्षुवाहणमित्यत्रइक्षवोवाहनेआरोपिताइतिकृत्वाणत्वंभवति ॥ ६३ ॥क्षीराण्युदकानियस्यसक्षी रोदःक्षीराब्धिः उत्तरपदेउदकस्योदःसंज्ञायामित्यत्रसंज्ञायामुत्तरपदस्योदकशब्दस्योदादेशोवक्तव्यः॥क्षीरोदस्यमथनंततउद्भूतमुच्चैःश्रवससंज्ञम्॥श्रुगतौश्रुश्रवणे ॥ उच्चैःशृणोति गच्छतिउच्चैःश्रवःपचाद्यच् ॥ सहसंज्ञयाचेतनयानाम्नाचवर्ततेसंज्ञः ॥ सहस्यसःसंज्ञायांवोपसर्जनस्येति । ततःकर्मधारयः ॥ उच्चैःश्रवश्चासौससंज्ञश्चउच्चैःश्रवससंज्ञः ॥ अश्वविशेषणत्वेपुँल्लिंगः ॥ अश्वरत्नविशेषणत्वेतुनपुंसकलिंगमुच्चैःश्रवससंज्ञम् ॥ अथवाप्रशस्तेश्रवसीयस्यसः श्रवसःमत्वर्थेअर्शआदित्वादच् ॥ जवेनमानेनचउत्कृष्टत्वादु चैरित्युच्यते ॥ उच्चैश्चासौश्रवसउच्चैःश्रवसइतिसंज्ञायस्यसः ॥ अश्वरत्नविशेषणत्वेउच्चैःश्रवससंज्ञंतुमद्भीतैरमरैःप्रणिपत्यमत्पादपद्मेअर्पितमुपायनीकृतम् ॥ उपायनमु पग्राहउपहारस्तथोपदा ॥ अत्रापिमायावाचिममेत्यव्ययम् ॥ मायादेव्यैअमरैर्भाक्तिनम्रैरश्वरत्नंप्रणिपत्यसमर्पितंतत्त्रैलोक्येगृहेयस्यायत्रकाप्यस्तुअयतुशुंभोन्यदीयंममेद मितिमुधाभिमन्यते इतिदेवीपार्षदोक्तिः ॥ ६४ ॥ हेशोभनेदेविदेवेषुवागंधर्वेषुदेवगायनेषुवाउरगेषुनागेषुवायानिचान्यानिरत्नत्वमुत्कृष्टत्वंप्राप्तानिभूतानिशरीरभांजिमनो

ह्राणिस्त्रीरूपाणिसंति तानि सर्वाणिमय्येवविषयेवर्तंते ॥ आ:सखिशोभनेगर्वस्थोसावित्थमभूत्ववादीशुंभ:शांभवीयंदेव्येवभूतमयीभूतमित्थमाचष्टयानिदेवेषुगंधर्वेषूरगेषुवारत्न
भूतानिरत्नतांप्राप्तानिभूतानिकृतानिसत्यानितत्स्थानिसन्तितानिमय्येवदेव्यामेववर्तमानानिनान्यत्र ॥ अथवाइतोऽन्यानिचयानिचरत्नभूतानिपृथिव्यादीनिसंतितानिसर्वाणि
विश्वरूपत्वेनविश्वमातृत्वेनमय्येवदेव्यांवर्त्ततेनशुंभइतिदेवीसखीजनोक्तिलेशोप्यनुसंधेय:॥ ६५ ॥ हेदेविलोकेस्मिन्रत्नभूतांभूलोकेऽहिमालयनिवासनींमानिनींत्वांस्त्रीरत्नभूतां
स्त्रीरत्नजातांस्त्रीजात्युत्कृष्टांतांप्रातवर्तींवयंशुंभनामानोमन्यामहे ॥ साएवंविधात्वमस्मानुपागच्छप्राप्नुहि ॥ कुतइत्यतआह ॥ यतोवयंरत्नभुजोराजान: ॥ यदुक्तं—स्वराष्ट्रम
न्यतोरक्षत्यन्यदीयंक्षिणोतिच ॥ वर्द्धेतोपायवान्नित्यंरत्नहारीसपार्थिव: ॥ देवीष्टार्थस्त्वेष:—उपागच्छेत्यत्र उ पा गच्छेतिच्छेद: ॥ तत्र—उसंबुद्धौरुषोक्तेचशिववाचित्व
नव्ययम् ॥ पानेपिबतिरक्षायांपाति: पायतिशोषणे।क्विप् ॥ पायतिशत्रूनूशोषयतिपा:।उरिवरुद्रइवपाउपा:॥हेदेविकालाग्निरुद्रइवपायंतीशत्रूनूशोषयन्तीसतीअस्मानितिशु
म्भादीन्त्वामाकारयमाणानूशत्रूनूशोषयितुंगच्छयाहीतिदेवीपार्षदोक्तिलेशोप्यनुसंधेय: ॥ यद्वा ॥ असुक्षेपणेदिवादि:क्विप् ॥ अस्यत्यरीनूक्षिपत्यधिक्षिपतिन्यक्करोतिअ:

स्त्रीरत्नभूतांत्वांदेविलोकेमन्यामहेवयम् ॥ सात्वमस्मानुपागच्छयतोरत्नभुजोवयम् ॥ ६६ ॥
मांवाममानुजंवापिनिशुंभमुरुविक्रमम् ॥ भजत्वंचंचलापांगिरत्नभूताऽसिवैयत: ॥ ६७ ॥

अत्वसंतस्यचेतिउपधादीर्घ: अधावोरितिप्रतिषेधान्नभवति। पैओवैशोषणे पायंतिशोषयंतिलोकानितिपा:तेषांपाशुंभादीनां दैत्यानाम: आसिकाक्षेपिकाअधिक्षेपिकान्य
क्कारिकेतिपा: ॥ पा: । उ इतिसंबुद्धावव्ययम् ॥ उ हेदेवित्वमस्मानुपागच्छेतिशुंभादिभि:रत्नमुक्ति:दैत्यैराकारितासि ॥ सात्वंपा:सतीगच्छ । पायतोजगंतीशोषयत:
शुंभादीनस्यंती अधिक्षिपंतीगच्छयाहि ॥ कुत इत्यतआह ॥ यतस्तेरत्नभुज: ॥ भुजोकौटिल्ये तुदादि: क्विप् ॥ भुजंति कौटिल्येनवर्त्ततेभुज:रत्नेषूत्कृष्टेषु
विषयेषुभुज: कौटिल्येनान्यायेनवर्त्तमाना:रत्नभुज: । अत:तेषांशुंभादीनांकुटिलानांन्यक्करणायगमनंयुक्तमल्पश्यामइतीतिदेवीपार्षदोक्ति: ॥ ६६ ॥ चलाचल:स्याच्चर
लश्चंचलश्चपलश्चल: ॥ चंचलौनेत्रांतनिरीक्षणेनतरलौअपांगौनेत्रांतौयस्या:साचंचलापांगी ॥ हेचंचलापांगिहेवरारोहेत्वंयतोरत्नभूतासिसौंदर्येणउत्कृष्टतांप्राप्तासिततोवैअनु
नीयसे नरत्नमन्विष्यतिमृग्यतेहितदितिन्यायत:प्रार्थ्यसे। ततश्चमांनिशुंभंवाभजआश्रय ॥उरुर्विक्रम:शौर्यलक्षणोयस्य तंममअनुजंकनिष्ठंभ्रातरंनिशुंभंवापिभजसंश्रय॥ त्वंहि
रत्नम् । रत्नभाजश्चराजानएववयंचराजान: । तस्मात्त्वमस्मानेवभजनान्यानितिशुंभानुकूलोभिप्रायोयम् ॥ वैस्यात्संबोधनेपादपूरणेऽनुनयेपिच ॥ देव्यनुकूलार्थस्त्वेष:—

सप्तम्यांजनेडेअन्येष्वपिदृश्यतेइत्यत्रसूत्रेअपिशब्दःसर्वोपाधिव्यभिचारार्थः॥ तेनधात्वंतरादपिडोभवतिकारकांतरेषूपपदेचेतिवचनात्पिष्लृसंचूर्णनेइत्यस्मादाङ्पूर्वाच्चंचलोपपदा
त्डः टिलोपः साचंचलान्न्यायादपभ्रष्टान्दैत्यानासमंतादभिव्याप्यपिनष्टिसंचूर्णयतिइतिचंचलापमंगंगात्रंयस्याः साचंचलापांगी ॥ अंगगात्रकंठेभ्यश्चोपसंख्यानाद्वाङीष्॥ हेचंच
लापांगि हेदुष्टदैत्योपसंचूर्णनसन्नद्धगात्रेएवंविधात्वंशुंभेनआकारितासिकिमितिमांवाअनुजंनिशुंभंवाभजेत्याहूतासि यतश्चत्वंरत्नभूतासिवैअनुनीयसेप्रार्थ्यसेच। ततःत्वं मांवेतिशुं
भमूअमगच्छयाहि। अनुजंवापीति। निशुंभमूअमगच्छयाहिअमइत्येतदमगतावित्यतोऽच्वादेलोंटिरूपमू। तच्चमांवा ॥ अम अमा अनुजंइतिपदच्छेदात्क्रियतेकिंविशिष्टात्वंमा-मः
शिवोवारमायांचमानिषेधेव्ययंमतम्॥ मंशिवंशंभुंयसतिगच्छतिशंभुनासहदीव्यतिचेतिविगृह्यअसगतिदीप्त्यादानेष्वित्यसतेः पूर्ववदपिशब्दविहितोडः डितिटेरसशब्दस्यलोपः स्त्रि
यांमाइतिरूपमू॥ ततश्चतादृशीशांभवीचंचलापांगीदुष्टदैत्यसंहारसज्जांगी॥ सतीत्वमुरुविपुलंयथास्यात्तथाशुंभादिषुविषयेषुविक्रमंभजशौर्यंसमाश्रयेतिदेवीपार्षदोक्तिलेशोप्यनुसं
धेयः ॥ यद्वा ॥ चंचलापांगि रत्नभूतासि वा ऐ यतः इतिच्छेदः ॥ एकारउच्यतेविष्णुरैकारःस्यान्महेश्वरः॥ममेतिमायावाच्यव्ययम् ॥ यतीप्रयत्नेयतनंयतत्स्त्रियांभावेसंप
दादित्वाद्वाक्विप् ॥ ऐमहेश्वरस्येवकालाग्निरुद्रस्येवयतंयत्नंप्राप्यहेममहेमायेदेविमांहंतुंनिशुंभंचहंतुमहांतंविक्रमंपादविक्षेपंपराक्रमंवाभजेतिदेवीपार्षदोक्तिः ॥ चंचलानन्यायाद

परमैश्वर्यमतुलंप्राप्स्यसेमत्परिग्रहात् ॥ एतद्बुद्ध्यासमालोच्यमत्परिग्रहतांव्रज ॥ ६८ ॥

पभ्रष्टानपकर्तुंहिंसितुङ्गंगतिंप्राप्नोतितच्छीलाचंचलापांगी । अगिर्गत्यर्थः ॥ रत्नभूतश्चासावसिश्चेतिरत्नभूतासिः ॥ चंचलापांगि रत्नभूतासि वा । बागतिगंधनयोःआवोनुपस
र्गेकः ॥६७॥ हेदेवित्वंममशुंभस्यपरिग्रहात्पत्नीत्वेनस्वीकारादतुलमनुपमंपरंश्रेष्ठमैश्वर्यपरमेषुश्रेष्ठेषुस्वामितांचप्राप्स्यसि ॥ व्यत्ययेनात्मनेपदम् ॥ यद्वा ॥ नयाशुंभेनत्वंपर
मैश्वर्यंप्राप्स्यसेप्रापयतेः कर्मणिलुटिथासःसेरूपम् ॥ हेदेविएतत्सर्वंप्रागुक्तंशुंभाभिप्रायगर्भंबुद्ध्यासमालोच्यविचार्यमत्परिग्रहतांव्रजप्राप्नुहि ॥ परिग्रहः परिजनेपत्न्यांस्वीकार
मूलयोः ॥ यदाहुः ॥ पत्नीपरिजनादानमूलशापाःपरिग्रहाः ॥ इतिशुंभानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलोर्थस्त्वेषः ॥ हेदेवित्वंपरमासर्वोत्कृष्टा ॥ यद्वा ॥ पराउत्कृष्टामालक्ष्मीः
त्वमेवेतिअतुलमैश्वर्यंप्राप्स्यसीतियत्सत्यमेवैतत् ॥ किंचित्रम् ॥ किंचमत्परिग्रहात् ॥ मदीहर्षे माद्यतिक्विप् ॥ यःमद्माद्यन्परिग्रहःमातृमुख्यःपरिवारःतंप्राप्यपरमैश्वर्यं
प्राप्स्यसेइत्येतदपिसिद्धमेवैतत् ॥ मत्परिग्रहादितिकर्मणिल्यब्लोपेपंचमी ॥ हेदेवित्वम्एतद्बुद्ध्यासमालोच्यमाद्यत्परिग्रहोमातृमुख्यःपरिजनोयस्याःसामत्परिग्रहातस्याःभाव
मत्परिग्रहतातांव्रजप्राप्नुहि ॥ यःखल्विमाश्चित्रागावोमेसंतीत्यादौबुद्ध्यासमालोचतेसएवचित्रगुतांप्राप्नोतितद्वदियमपिदेवीप्रेमतःआत्मनोमन्माद्यन्परिग्रहोस्तीतिबुद्ध्यासमालो

च्यपध्वान्माघत्परिग्रहतांव्रजतीतिदेवीपार्षदोक्तिः ॥ त्वतलोर्गुणवचनस्यपुंवद्भावोवक्तव्यः ॥ ६८ ॥ ततःसंदेशश्रवणसमयइत्येवंशुंभेनदूतद्वाराउक्ताकथिता ॥ देवीगंभीरा
अगाधाभिप्रायादैत्यान्हंतुकामाअतएवांतःस्मिता ॥ शुंभोदुरात्मामांप्रतिदेवतामित्थमाहेतिसोत्प्रासमंतःस्तंभितहासातंहंतुमनाः सतीजगौ ॥ दूतंवाचमुचितामूचेऽकथयत् ॥
दुर्गादुरवगाह्या ॥ भगवतीसमग्रैश्वर्यरूपा ॥ भद्राक्षेमरूपा ययाइदंजगद्धार्यते गैशब्दे आत औणलः ॥ अयंभावःइतिदूतेनव्यभिचारिभावेनउक्तापिदेवीनसाअसातादृशी
नाभूत् अतिपतिव्रताशुंभादिभिःसहरंतुकामानाभूत् ॥ किंतुअतदाकालांतरेहंतुकामैवाभूत् ॥ ६९ ॥ अत्रशुंभेपिविषयेसत्यमुक्तंहेदूतअत्रत्वयामिथ्यापदंकिंचिन्नउदितंन
उक्तम् ॥ तथाहि ॥ शुंभस्त्रैलोक्याधिपतिर्भवतिनिशुंभोपिचतादृशःशुंभसदृशएव ॥ मिथ्येत्यव्ययम् ॥ इदंहिसोल्लुंठनंवचः ॥ अनितिजीवतिअनःपचाद्यच् ॥ अयेनशुभावहविधि
नाअनःअयानःहेअयान दूत त्वयात्रास्यांपतिव्रतायांदेव्यांविषयेयदसंभावितंकिंचिन्मिथ्योदितमुक्तंशुंभंनिशुंभंवाभजेतितत्तुसत्यमुक्तंहीनम् ॥ त्रैलोक्याधिपतिःशुंभइतियत्
एतत्सत्यंयतःशुंभः त्रैलोक्यस्याधेर्मानसपीडायाःपतिःउत्पादकत्वेनस्वामीयतश्चसतादृशएवनिशुंभोपि ॥ पुंस्याधिर्मानसीव्यथा ॥ त्रैलोक्यस्यत्वधिपतिरियंदेव्येवेतिदेवीपार्ष

ऋषिरुवाच॥इत्युक्तासातदादेवीगंभीरांतःस्मिताजगौ॥ दुर्गाभगवतीभद्राययेदंधार्यतेजगत् ॥६९॥ सत्यमुक्तंत्वयानात्रमिथ्याकिंचित्त्वयोदितम् ॥
त्रैलोक्याधिपतिःशुंभोनिशुंभश्चापितादृशः॥७०॥किंत्वत्रयत्प्रतिज्ञातंमिथ्यातत्क्रियतेकथम् ॥ श्रूयतामल्पबुद्धित्वात्प्रतिज्ञायाकृतापुरा ॥ ७१ ॥
योमांजयतिसंग्रामेयोमेदर्पंव्यपोहति ॥ योमेप्रतिबलोलोकेसमेभर्ताभविष्यति ॥ ७२ ॥

दाभिप्रायतः सोत्प्रासतावसेया ॥ ७० ॥ किंवितर्केपरिप्रश्नक्षेपेनिंदाप्रकारयोः ॥ किमव्ययंवितर्केतुतुस्याद्भेदेवधारणे ॥ शुम्भःत्रैलोक्याधिपतिःसत्यंकिंत्वत्रास्मिन्शुंभेप
त्यावाश्रयितव्येविषयेममविचारोस्तिपृथक्प्रतिनियतः ॥ मयायत्प्राक्प्रतिज्ञातंतत्किंमिथ्याक्रियते ॥ मयादेव्याऽल्पबुद्धित्वादनालोच्यपुराबाल्यकालेयाप्रतिज्ञाकृतासात्वया
दूतेनश्रूयताम् ॥ कृतामयेतिवापाठः ॥ अतसातत्यगमने ॥ अल्पबुद्धित्वमततिसततंगच्छतिसदाप्नोतीति अल्पबुद्धित्वात् क्विपिरूपम् ॥ संबुद्धौ हेअल्पबुद्धित्वातहेस्वल्पाधि
षणहेदूतत्वयोक्तंशुम्भंनिशुंभंवाभजेति तत्रयाप्रतिज्ञाभर्त्तारिविषयेकृतासाश्रूयतां साचेत्घटेतेमेभर्त्ता ॥ अन्यथायन्मयाप्रतिज्ञातंतन्नस्यात् ॥ मानिनोनिरयंयांतियावदाभूतसं
प्लवम् ॥ ७१ ॥ कासौप्रतिज्ञा ॥ जिअभिभवे जिजयेइत्ययंत्वकर्मकः ॥ योमेदर्पंगर्वंव्यपोहतिद्रावयतिदूरीकरोति ॥ दृपहर्षमोहनयोः ॥ गर्वोभिमानोहंकारोदर्पोहंकार
सूर्ययोः ॥ ऊहवितर्केआत्मनेपदीउपसर्गादस्यत्यूह्योर्वावचनमितिपरस्मैपदम् ॥ योमेदेव्याःप्रतिबलोलोकेअधिबलःसबलःस्यात्प्रतिबलःविपक्षःप्रतियोगीवास्यात्समेभर्त्ता

भविष्यतीतिप्रतिज्ञास्वरूपम् ॥ लोकेजयंतीअभिभवित्रीशक्तिरियमेवनैतांकोपिनेतुंशक्नोति ॥ लोकेदर्पात्माऽहंकाररूपाशक्तिरियमेवनैतांकोपिप्रच्यावयितुंशक्नोति॥ लोकेबल रूपाशक्तिरियमेवनैतांकोपिप्रच्यावयितुंशक्नोति इत्यभिप्रायेणप्रतिज्ञातमित्थंदेव्या ॥ यःसंग्रामेतुल्येसंसारग्रामेमांलक्ष्मींसंपदंजयतिपरमवैराग्ययोगादभिभवति ॥ योऽमेऽ लक्ष्मीकेदैत्यवर्गेदर्पहर्षणंगर्वंचव्यपोहति ॥ योलोकेमेदेव्याअप्रतिबलःअप्रतिपक्षःअनुकूलःसमहेश्वरोमेभर्त्ताधारकः पोषकश्चनान्यइतिदेव्याःपरमोभिप्रायोयंदेवीपार्षदैःसहृद येरूहितः॥ ७२॥ पाणिग्रहणंकरोतु ॥ तयोरन्यतरः ॥ अत्रमत्प्रतिज्ञापरिपालनेचिरेणकालेनकिंसाध्यंकिंविलंबेनकृतंस्यात्॥आदानस्यप्रदानस्यकर्त्तव्यस्यचकर्मणः॥क्षिप्र मक्रियमाणस्यकालःपिबतितत्फलम् ॥ मत्पाणौप्रभुशत्रुः तत्फलंद्रक्ष्यतिसइतिदेव्याशयः ॥ तत्तस्मात्प्रतिज्ञातकारणाच्छुंभोनिशुंभोवाआगच्छतु ॥ तेनकिंस्यात्तदनाह त्यजित्वाजेतात्रैलोक्यविजयीमहान्सुरःमहासुरःमहादेवःमांगृह्णातुअत्रमद्ग्रहणेकिंचिरेणेतिदेव्याःपरमाभिप्रायंदेवीसख्यःस्वस्वचेतःसु ऊहंते ॥ जिअभिभवे अन्येभ्योपिदृश्य तइतिकिपिहृस्वस्यपितिकृतितुगागमः ॥ नातः ॥ चिरेणातिकालेन अव्ययंचानव्ययंचेदम् ॥ ७३ ॥ लिपउपदेहे उपदेहउपचयः ॥ अवपूर्वस्तुलिपिर्गर्वेवर्तते ॥ यदभ्यधुः

तदागच्छतुशुंभोत्रनिशुंभोवामहासुरः ॥ मांजित्वाकिंचिरेणात्रपाणिंगृह्णातुमेलघु ॥७३॥ दूतउवाच ॥ ॥ अवलिप्तासिमैवंत्वंदेविब्रूहिममाग्रतः ॥
त्रैलोक्येकःपुमांस्तिष्ठेदग्रेशुंभनिशुंभयोः ॥ ७४ ॥ अन्येषामपिदैत्यानांसर्वेदेवानवैयुधि ॥ तिष्ठन्तिसंमुखादेविकिंपुनःस्त्रीत्वमेकिका ॥ ७५ ॥

गर्वोभिमानोहंकारोमानश्चित्तसमुन्नतिः ॥ दर्पोवलेपोऽहंताच॥हेदेवित्वमवलिप्तासिमैवंभूः ॥ एवंगर्वितामाभूः ॥ त्वंममाग्रेएवंयदवोचः योमांजयतिसंग्रामेइत्यादि तदागच्छतु शुंभोत्रेत्यादिचेतिप्रतिज्ञाव्याजेनखलुत्वंकेवलमहमहमिकामवोचोमैवंब्रूहि॥कुतइत्याह ॥ त्रैलोक्येशुंभनिशुंभयोरग्रेयोद्धुकामःकःपुमांस्तिष्ठतनकोपि ॥ अबलात्वंयोत्स्यसेइति काकथा ॥ इतिशुंभानुकूलोभिप्रायः॥ अवलिप्तान्सगर्वान्दैत्यानस्यतिअधिक्षिपतिअवलिप्तासी॥असुक्षेपे॥कर्मण्यणिटिड्ढाणञ्सूत्रेणङीपिरूपम्॥तत्संबुद्धौहेअवलिप्तासिहेमदो द्धतमर्दनि यतः त्वंमालक्ष्मीः अतोममाऽग्रतःसखीजनस्यपुरतःएवंब्रूहियोमांजयतिसंग्रामेइत्यादित्रैलोक्येअग्रेपुरोभाविसंग्रामेशुंभनिशुंभयोर्मध्येकःपुमान्त्वयासमंयोद्धुंतिष्ठे दपितुनकोपि ॥ यदातदग्रेशुंभनिशुंभयोःसंबंधी कःपुमान्योद्धुकामःतिष्ठेन्नकोपिइतिदेव्याःसखीजनाशयोनुसंधेयः ॥ ७४ ॥ हेदेविहेभव्येअन्येषामपिशुंभव्यतिरिक्तानांदै त्यानांधूम्रलोचनप्रभृतीनांयुधिसर्वे देवायोद्धुकामाः संमुखानतिष्ठंति ॥ किंपुनःत्वमेकिकाअबलादैत्यानांपुरतःयोद्धुमक्षमेतिकिंपुनर्वक्तव्यमितिशुंभानुकूलोर्थः ॥ हेदेविअन्ये षामपिदैत्यानांसंमुखायुधिसर्वे देवानतिष्ठंतिचेन्मातिष्ठंतु ॥ त्वंतुपुनःत्वंस्त्रीसत्यपिसमस्तशक्त्यधिदेवतारूपाएकाकिन्येवअसहायशूरायोद्धुमन्येषां दैत्यानांसंमुखीकिंनतिष्ठसि॥

अपितुयोद्धुंसंमुखीतिष्ठस्येवेतिदेवीसखीजनाभिप्रायोनुसंधेयः ॥ वैस्यात्संबोधनेपादपूरणेनुनयेपिच ॥ एकाकीत्वेकएकलः ॥ प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यातइदाप्यसुपः ॥ ७५ ॥
हेदेवियेषांसंयुगेइंद्राद्याःसर्वेदेवाःसंमुखाःनतस्थुःनतास्थिवांसः तेषांशुंभादीनांदैत्यानांसंमुखंत्वंस्त्रीअबलायोद्धुंकथंप्रयास्यसिअभिगमिष्यसि ॥ विवाहनिमित्तप्रतिज्ञापालनाय
शुंभादिभिः सहस्त्रियास्तवयुद्धंनघटते ॥ अपितुतद्युद्धंविनैवशुंभेनाहूतात्वंतंभजव्रजेतिशुंभानुकूलोर्थः ॥ देवीसखीजनाभिप्रायोन्यएव ॥ यथा-हे देवित्वमिंद्राद्याः आसउप
वेशनेकर्त्तरिक्विप्-आस्तेआः सांतःइंद्रादिषुआः आसीनाःइंद्राद्याःइंद्रादिभिर्देवैर्ध्यातासतीतेष्वासीनासि ॥ त्वंसकलाकलाभिः सहवर्त्तमाना ॥ हेदेवित्वं देवाःसांतम् ॥ दिवु
क्रीडाविजिगीषादौ सर्वधातुभ्योऽसुन् ॥ दीव्यतीतिदेवाः अत्वसंतस्येत्युपधादीर्घः देवाःविजिगीषमाणासि ॥ पुनःकथंभूतात्वं येषांशुम्भादीनांसंयुगे इन्द्राद्याःनतस्थुःतेषांस्त्री
प्रयासीअसिस्त्रीःप्रयासंतीभर्तृविनाशाजनितदुःखाःकुर्वती ॥ यसुप्रयत्नेणिच् ॥ कर्मण्यण्ङीप् ॥ एवंविधासि ॥ तेषांसंयुगेसंमुखंकथंनस्थास्यसिअपितुयोद्धुंप्रयास्यसिइति ।
सम्भवत्येकवाक्यत्वेवाक्यभेदस्तुनेष्यते ॥ अर्थांतरविवक्षायांवाक्यभेदोनदुष्यति ॥ यद्वा ॥ हेदेवि इन्द्राद्याःसकलादेवाः येषांशुम्भादीनांसंयुगेसंमुखंनतस्थुःस्थातुंनशेकुःएता

इंद्राद्याःसकलादेवास्तस्थुर्येषांनसंयुगे ॥ शुंभादीनांकथंतेषांस्त्रीप्रयास्यसिसंमुखम् ॥ ७६ ॥ सात्वंगच्छमयैवोक्तापार्श्वंशुंभनिशुंभयोः ॥ केशाकर्षणनिर्द्धूतगौरवामागमिष्यसि ॥ ७७ ॥

वतातेषांशुम्भादीनांसंमुखेयोद्धुंविजेतुंत्वंकथंनप्रयास्यसि ॥ इतिदेवीसखीजनाभिप्रायः-यद्वा॥तस्थुः या ईषामितिच्छेदः ईषामितिर्हिंसादर्शनेषुभ्वादिरात्मनेपदीकर्त्तरिक्विप् ॥
ईषंतेहिंसंतिईषःहिंसकास्तेषांहिंसकानांशुम्भादीनांसंयुगेइन्द्राद्याःनतस्थुःतेखलुभीरवः ॥ हेदेवियात्वंत्वयपिसर्वशक्तिरूपावतीर्णासि ॥ साभगवतीत्वंतेषांसंमुखंकथं नप्रया
स्यसियोद्धुम् । अपितुप्रयास्यस्येवेति ॥ ७६ ॥ हेदेविसात्वंप्रागुक्तप्रतिज्ञापालनपटीयसीविवोढुमनाः मयादूतेनोक्ताकथितैवसती ॥ यद्वा ॥ त्वद्गौरवाभिवांछिनामयादूतेनोपा
दिष्टासतीप्रतिज्ञाभंगभयंपरित्यज्यानपत्रपासतीशुंभनिशुम्भयोः पार्श्वंगच्छ॥ यतःत्वमित्थंसदुपदेशमाश्रयंतीकेशाकर्षणनिर्द्धूतगौरवासतीमागमिष्यसि ॥ माइत्यङ्व्ययंनिषे
धार्थकमन्यथामाङिलुङ् स्यात् ॥ केशानांशिरोरुहाणामाकर्षणेननिर्द्धूतंकम्पितमपास्तमपनीयंगौरवंगुरुत्वंबहुमान्यत्वंयस्याःसाइत्थंभूतासतीनागमिष्यसि ॥ अन्यथात्वंमदु
पदेशपराङ्मुखीसतीप्रतिज्ञांपालयितुंसंग्रामंकर्तुंकामापितमलभमानात्रैवासीनाकेशपाशाकर्षणापाकृतबहुमान्यतासतीबलादाकृष्यमाणाशुम्भनिशुम्भयोः पार्श्वंगमिष्यसि इति

शुम्भानुकूलोर्थः॥ देवीसखीविवक्षितस्त्वन्यएव॥ यथा-हेदेवि सात्वंदुरात्मनादूतेनेत्थमुक्ताऽतएवसंजातक्रोधासतीययासख्यासहशुम्भनिशुम्भयोःपार्श्वंगच्छ ॥ ततःतयोःकेशाकर्षणनिर्धूतगौरवाशुम्भनिशुम्भयोःकेशानामाकर्षणेननिर्धूतंनिरस्तंगौरवं दैत्येश्वरत्वंययासा ॥ तृतीयार्थेबहुव्रीहिः॥एवंविधात्वंपुनरप्यमासखीजनस्यसमीपमागमिष्यसीति । अमासहसमीपे च ॥ त्यक्तंहीनंविधुतंसमुज्झितंधूतमुत्सृष्टे ॥ गौरवान्नागमिष्यसीतिपाठेतुहेदेविमयात्वद्गौरववांछिनादूतेनोपदिष्टासतीमत्पार्श्वेइतिपाठेद्वितीयाद्विवचनांतम् ॥ मद्वचनाच्चेन्नगच्छेस्तर्हिंगौरवाद्बहुमानान्नागमिष्यसिकिंतुकेशाकर्षणनिर्धूताआगमिष्यसि॥निर्निश्चयनिषेधयोः ॥ निर्धूताअत्यक्ताकेशाकर्षणेननिर्धूताबध्वागृहीताबन्दीकृतासत्यपमानादागमिष्यसि ॥ गौरवात्तुनागमिष्यसि इतिशुम्भानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलस्त्वेषः-हेदेविकृतप्रतिज्ञा त्वं तेन दुरात्मनाशुम्भेनमांभजेत्युक्तासतीअतःसक्रोधामयासख्यामहशुम्भनिशुम्भयोः पार्श्वेहननायगच्छ ॥ ततश्चतयोःनिर्धूतमत्यक्तंनिगृहीतं केशाकर्षणंययासा॥ आहिताग्न्यादिःवादग्न्याहितइतिवान्निष्ठांतस्यपरनिपातः। निर्धूतशत्रुकेशाकर्षणासतीअत्यक्तकेशाकर्षणासत्यगौरवान्नागमिष्यसि ॥ गौरवान्नागमिष्यसि ॥ गौरवादेवसन्मानादेवनिजस्थानंपुनःआगमिष्यसिइतिदेवीसखीजनाभिप्रायः ॥

॥ श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ एवमेतद्बलीशुंभोनिशुंभश्चातिवीर्यवान् ॥ किंकरोमिप्रतिज्ञामेयदनालोचितापुरा ॥ ७८ ॥

गौरवादागमिष्यसीतिवापाठः ॥ यद्वा ॥ कःब्रह्माअश्चविष्णुःईशश्चमहेशःकेशाःतेषामाकर्षणंध्यानेनवशीकरणंहृद्यवस्थापनंतवधूतंत्यक्तंनिर्निषेधेनिर्धूतमत्यक्तं केशाकर्षणंयैः ऋषिभिस्तेषांकेशाकर्षणनिर्धूतानांऋषीणामासमंतादभिव्याप्यवर्तमानानांगौरवंमान्यत्वंतदर्दतिनाशयंतियेदैत्याःतेकेशाकर्षणगौरवादः॥पैओवैशोषणेतान्केशाकर्षणनिर्धूतगौरवादोदैत्यान्वायतिशोषयति केशाकर्षणनिर्धूतगौरवादा ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ एवंविधासतीआगमिष्यसि अनुस्यूतब्रह्मविष्णुमहेशानांगौरवादोदैत्याः ॥ अदभक्षणेक्विप् तान्वायंतीशोषयंतीसत्यपास्यसिस्वस्थानमितिसखीजनाभीष्टाभिप्रायः ॥ ७७ ॥ हेदूतत्वयायदुक्तंशुंभोबलीवीर्यवान् निशुंभश्चवीर्यवानिति । एतदेवंनान्यथा ॥ अहंतुकिंकरोमियस्मान्मेममप्रतिज्ञाइयमस्तिपुराप्रागेवमयानालोचिताविचारितानाभूत् ॥ संभावितंप्रतिज्ञाय निर्वोढव्यंमनीषिभिः ॥ प्रतिज्ञायाप्यसंभाव्यंनिर्वोढव्यंकथंनतैः ॥ निर्वोढव्यंप्रतिज्ञातंतर्किंतवाप्यतर्कितम् ॥ प्रतिज्ञातपरित्यक्तेःप्राणत्यक्तिर्वरंनृणाम् ॥ वीरकर्मतदेतच्चवीर्यमित्यभिधीयते ॥ इवेत्थमर्थयोरेवम् ॥ यत्तद्यतस्ततो हेतौ ॥ मयापुरानालोचिताप्यविचारितापिमे प्रतिज्ञाइदृश्येवाभूत् ॥ अतश्चाहंकिंकरोमियुद्धादन्यात्किं तु युद्धमेवकरोमि ॥ किंच बलीशुंभोनिशुंभश्चातिवीर्यवानिति दूतेनयोगर्व उक्तः तमनर्वमपिगर्वमर्वंकरोमि ॥ एवमेतत्इदमित्थमेवेतिदेव्याःपरमोभिप्रायः ॥ ७८ ॥

हेदूतसत्वंगच्छनिजस्थानंयाहि ॥ मयादेव्यायदेतदुक्तंप्रतिज्ञाप्रमुखंवचनंतदेवसर्वमादृतः आकलितवान्सन्नसुरेंद्रायाचक्ष्वआख्याहि ॥ सच एवशुम्भःयद्युक्तमुचितंयच्चा
नुचितंतत्करोतु ॥ यदेतत्सर्वमादितःइतिपाठे आदितआरभ्यअसुरेंद्रायाचक्ष्व ॥ चक्षिङ्व्यक्तायांवाचिरूपम् ॥ सचयद्युक्तमुचितंतत्करोतु ॥७९॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयेश्रीमद्रा०
जतोमरान्वयश्रीमदु० शंतनुचक्रवर्तिविरचितायांशांतनव्यांदेवीमाहात्म्यटीकायांदेवीदूतसंवादोनामद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ हेसुरथइतिप्रागुक्तंदेव्यावचःआकर्ण्यश्रु
त्वाअमर्षेणक्रोधेनपूरितःपूर्णःसदूतःसमागम्यदेवीशैलात्सकाशादागत्यदैत्यराजायशुम्भायविस्ताराच्छब्दप्रपंचनात्समाचष्टअकथयत् ॥ चक्षिङ्लङिरूपम् ॥ १ ॥
असुराणांराट्दैत्यराजः शुम्भःतस्यदूतस्यमुखाद्यद्वाक्यम् यद्वा तस्यादेव्यावाक्यंप्रतिकूलमाकर्ण्यश्रुत्वाततोसौसक्रोधःसन्दैत्यानामधिपंधूम्रलोचनंनाममहासुरंप्राह
प्रेत्युपसर्गप्रतिरूपकमाहेतितिङंतप्रतिरूपकमव्ययम् ॥ हेशुम्भत्वत्पार्श्वंदेवीनायातित्वयासहयोद्धुमिच्छतितांजेतुमुद्युंक्ष्व—इतिदूतवचःश्रुत्वादेव्यानयनायशुंभोधूम्रलोचनंप्रस्था

सत्वंगच्छमयोक्तंतेयदेतत्सर्वमादृतः॥तदाचक्ष्वासुरेन्द्रायसचयुक्तंकरोतुतत्॥७९॥ ॥इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदेवीमाहात्म्येद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥८२॥ ॥ छ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचोदेव्याःसदूतोमर्षपूरितः ॥ समाचष्टसमागम्यदैत्यराजायविस्तरात् ॥ १ ॥ तस्यदूतस्य तद्वाक्यमाकर्ण्यासुरराट्ततः ॥ सक्रोधःप्राहदैत्यानामधिपंधूम्रलोचनम् ॥ २ ॥ हेधूम्रलोचनाशुत्वंस्वसैन्यपरिवारितः ॥ तामानयबलाद्दुष्टां केशाकर्षणविह्वलाम् ॥ ३ ॥

पयामास ॥ २ ॥ हेधूम्रलोचनत्वंस्वसैन्यपरिवारितःसन्दुष्टांकेशानामाकर्षणेनविह्वलांविवशांतांनितंबिनीमाशुक्षिप्रंबलादानयप्रापयमामितिशेषः ॥ नीञ्प्रापणेद्विकर्मकः ॥
इत्थंशुंभस्याचरणंसन्मंत्रशक्तिरहितश्वतामिदमनीतिकमालोच्यहितकारीनीतिविशारदोमात्यः कश्चिद्धूम्रलोचनंप्रस्थातुमुद्युक्तमुद्दिश्योपदिशति ॥ कथम् ॥ तामानयबलाद्दुष्टा
मित्यत्रतन्त्रेणश्वेतोधावतीतिवदर्थांतरसृष्टौपदांतरसृष्टिरिष्टैवेतितामअआनयइतिच्छेदःक्रियते ॥ तथाहि ॥ अनेकार्थंसकृदुच्चरणंतन्त्रमाहुः ॥ तत्रअइतिनिषेधेव्ययम् ॥
अमानोनाःप्रतिषेधेव्यययाख्याइतिवचनात् ॥ अतश्चधूम्रलोचनत्वंस्वसैन्यपरिवारितः सन्तांदेवीमाशुक्षिप्रंबलाद्बलमाश्रित्यअआनयनय ॥ कीदृशींतांपूर्ववत्तंत्रेणआन
यबलाद्दुष्टामित्येकपदम् ॥ अविद्यमानःनयोनीतिर्येषांतेअनयःशुंभादयःतेषामिमानिबलानिआनयानि तानि चतानिबलानिचआनयबलानि तानि अंततिसततंगच्छंतिभजं
तिआनयबलातः ॥ अतसातत्यगमनेक्विप् ॥ तेषुआनयबलात्सुआनयसंबंधिबलभाक्षुपुरुषेषुदुष्टाविरुद्धाक्रूरा । तामानयबलाद्दुष्टामित्येकंपदम् ॥ यद्वा॥ केशानांब्रह्मादीना

भात्मशक्तेरात्ममहामायाकेशात्सकाशाज्जगदुत्पत्तिस्थितिलयकारिणी ॥ तत्तदवसरेषूचितेष्वाकेशाकर्षणंस्वमायानिलीनब्रह्मादिप्रकटीकरणमाह्वानंताद्विषयेविशेषेणह्वलतिच
लतिविजृंभतेकेशाकर्षणविह्वलाताम्॥ह्वलचलनेपचाद्यच् ॥ इतिदेवीष्टार्थप्रतिपत्तिव्याख्यानतोदैत्यनिध्वंसोनभवतीतिनीतिविदमात्याभिप्रायः॥ ३॥ हेधूम्रलोचनतस्यादेव्याः
परित्राणंरक्षणंददातीतितत्परित्राणदः॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ यःकश्चिन्मरोमर्त्योवाऽमरो देवोवायक्षोवापिगंधर्वोवापिपरःशत्रुःपरःतांजिघृक्षुरन्यः ॥ चकारान्नागादिर्वाविपक्ष
त्वेनउत्तिष्ठतेउद्युंक्तेयदिसहंतव्यएवनस्थापनीयः ॥ उदोनूर्ध्वकर्मणिइत्यात्मनेपदम् ॥ यक्षःकुबेरादिः॥गंधर्वस्तुंबुरादिप्रभृतिः॥पक्षांतरेयद्ययंशुंभोनीतिराहितोयदाइत्थमादिक्षत
परास्त्रियमानयेतितत्रनीतिपरोमात्यःप्राह ॥ हेधूम्रलोचनतस्याःदेव्याःसकाशात्परित्राणंयेषांतेतदेकशरणादेवादयः ॥ दोअवखंडने ॥ तान्द्यतिखंडयतिइतितत्परित्राणदः ॥
तद्भक्तहिंसापरःशत्रुर्यःकश्चिन्मरोमर्त्योवाअमरोदेवोवायक्षःकुबेरादिःगंधर्वस्तुंबुरुप्रभृतिर्वा चकाराद्दैत्योवान्यस्तद्द्वेषीवाराक्षसोवालंकानिवासीनागोवासद्योहन्तव्यएवेतितस्मात
तांनानय ॥ आनयासिचेत्तामापदमेवानयसिदैत्यकुलविध्वंसिनीसेतिनीतिविदमात्योक्त्यादेवीष्टार्थसिद्धिः॥ ४ ॥ततस्तेनशुंभेनशीघ्रंगच्छतामानयेत्याज्ञप्तआदिष्टःसधूम्रलोचनःदै

तत्परित्राणदःकश्चिद्यदिवोत्तिष्ठतेपरः ॥ सहंतव्योमरोवापियक्षोगंधर्वएववा ॥ ४ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ तेनाज्ञप्तस्ततःशीघ्रंसदैत्योधूम्रलोचनः ॥
वृतःषष्ट्यासहस्राणामसुराणांद्रुतंययौ ॥ ५ ॥ सदृष्ट्वातांततोदेवींतुहिनाचलसंस्थिताम् ॥ जगादोच्चैःप्रयाहीतिमूलंशुंभनिशुंभयोः ॥ ६ ॥

त्यःषष्ट्यागुणितानांसहस्राणांसंख्येयानामसुराणांसंघट्टेनवृतःद्रुतंक्षिप्रंययौ॥ सहस्राणांषष्ट्यावृतःअसुराणांसबंधीनिसहस्राणितेषांसम्बन्धिनीयाषष्टिःतयावृतोद्रुतंययौ॥ आज्ञ
प्तइतिमारणतोषणनिशामनेषुज्ञा।ज्ञपमिच्चेतिचुरादिः ॥ कर्मणिक्तः ॥ वादांतसूत्रेज्ञप्तइतिनिपातनात्वाइट्प्रतिषेधोणिलोपउपधायाह्रस्वताच ॥ ज्ञानियोजनेचुरादिरेव॥अतो
निष्ठायामाज्ञप्तइत्येव ॥ ५ ॥ ततःशुम्भनिदेशतःसधूम्रलोचनः तुहिनाचलसंस्थितांहिमाचलस्थांतांदेवींदृष्ट्वाउच्चैर्जगादअत्युच्चैरुवाच ॥ हेदेवित्वंशुम्भनिशुम्भयोर्मूलं
समीपंप्रयाहिगच्छेति ॥ मूलमाद्येशिफायांस्याद्भेनिकुंजेंतिकेपिच ॥ इतिशुम्भानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलस्त्वेषः—हेदेवित्वम्।मूलप्रतिष्ठायांभ्वादिः ॥मूलनंमूलः॥भावेघञ्॥ तं
मूलंप्रभुतांयाहिप्राप्नुहीतिसदेवीसखीजनःतुहिनाचलसंस्थितांतांदृष्ट्वोच्चैर्जगाद॥ कीदृशीदेवीशुंभनिशुम्भयोः॥शुम्भभासनाहिंसनयोः भ्वादिःपरस्मैपदीशुम्भतिरणेभासते हिन
स्ति चेतिशुम्भोदैत्यः ॥ पचाद्यच् ॥ नितरांशुम्भनंहिंसनंनिशुम्भः॥भावेघञ् ॥शुम्भस्यदैत्यस्यनिशुम्भःहिंसनंतस्मिन् विषयेयतमाना॥सप्तम्यांजनेर्डः अन्येष्वपिदृश्यतेइत्य
त्रापिशब्दात्सर्वोपाधिव्यभिचारः इतिवचनाद्धात्वंतरेपिकारकांतरेपिचडोभवतिडित्यभस्यापिटिलोपः स्त्रियांटाप् ॥ अवतिरक्षतिपापेभ्यः ऊःउवौउवः॥शुम्भनिशुंभयाचासौ

ऊश्चेतिविगृह्यकर्मधारयेआद्गुणेचशुम्भनिशुम्भयोः॥यद्वा॥शुम्भनिशुम्भयादेवी।कीदृशी॥ऊः इतिपदच्छेदः॥अवरक्षणेक्विप् ॥ ज्वरत्वरश्रिव्यविमवामुपधायाश्चेतिवकारस्यअ कारस्यचऊठादेशद्वयेसवर्णदीर्घत्वेऊः रक्षिकेति॥संस्थितांसम्यगवस्थिताम्।संस्थाधारेस्थितौमृतौ ॥६॥ हेदेविअद्यास्मिन्नहनिभवतीप्रीत्यास्वरुच्यामद्भर्त्तारंस्वामिनंशुम्भंनोपै ष्यसिचेद्यदिनागमिष्यसिततःतर्हिएषोहंधूम्रलोचनः अधुनैवबलात्कारेणकेशानामाकर्षणादाश्रथनाद्विह्वलांविवशांभवतींममभर्तारंस्वामिनंशुम्भंनयामिप्रापयामि॥ वर्त्तमानसामी प्येभविष्यतिलट्॥उपैष्यतीतिभवच्छब्दप्रयोगेप्रथमपुरुषएव॥एत्येधत्यूठ्सुवृद्धिः॥इतिशुम्भानुकूलोर्थः॥देव्यास्त्वनुकूलस्त्वेषः-अद्यभवतीमन्मांसखीजनमाप्तवर्गंप्राप्य ॥ कर्म णिल्यब्लोपेपंचमी ॥ अबलादबलात्कारेणततएवप्रीत्याहर्षेणभर्त्तारंशिवंननउपैष्यतिचेत्उपगमिष्यतिचेत ॥ द्वौप्रतिषेधौप्रकृतमर्थंगमयतः ॥ ततएषोहंसखीजनः तांकेशाक र्षणविह्वलांयामिप्रामोमिजानामि॥ कःब्रह्माअःविष्णुः तौकौब्रह्मविष्णूतयोरीशःस्वामीशिवः केशःतस्याकर्षणमाह्वानंतस्मिन्विषयेविह्वलांलज्जितत्वात ॥ यद्वा ॥ उपाए ष्यतीतिच्छेदः ॥ नचेत्प्रीत्येत्येकंपदम् ॥ उःसंबुद्धौरुषोक्तौचशिववाचित्वनव्ययम् ॥ धूम्रलोचनआह ॥ उहेदेविअद्यभवतीमद्भर्त्तारंशुम्भमेष्यतिप्राप्स्यति। किंभूतासती॥ पारक्षणे ॥ पांतिरक्षंतिनिवारयंतिपाः ॥ कर्त्तरिक्विप्जासिरूपम् ॥ अजगतिक्षेपणयोः ॥ पःरक्षकान्शुम्भपरिवारानजतिक्षिपतिदूरीकरोतिपादेवी॥सतम्यांजनेर्डः ॥ अन्येष्व

नचेत्प्रीत्याद्यभवतीमद्भर्त्तारमुपैष्यति ॥ ततोबलान्नयाम्येषकेशाकर्षणविह्वलाम् ॥ ७ ॥

पिदृश्यतेइत्यत्रापिशब्दः सर्वोपाधिव्यभिचारार्थइतिवचनाद्धात्वंतरादपिकारकांतरेपिचडोभवति ॥ डित्यभस्यापीत्यजशब्दस्यटेर्लोपः ॥ स्त्रियामजाद्यतष्टाप् ॥ हल्ङ्या दिलोपेसतिपाइतिरूपम्पाशुम्भरक्षकक्षेपिका ॥ देवीशुंभंहंतुमेष्यतीत्यर्थः॥पुनःकिंभूता नचेत्प्रीत्याआकारांतमेतत॥ चितीसंज्ञाने चेततिकेचन।तानन्येप्रयुंजतेइतिहेतुमतिचे तिणिच्ततःक्विप्॥णेरनिटि॥वेरपृक्तस्यलोपः प्रत्ययलक्षणेनगुणः ॥ चेतोदेवर्ष्यादयः तेषु चेत्सु बोधयितृषु प्रीतिःस्नेहश्चेत्प्रीतिः॥ नइतिनञोन्यएवनिषेधार्थोनिपातः ॥ नाविद्यमानाचेत्प्रीतिर्येषांदैत्यानांतेनचेत्प्रीतयः ॥ नलोपोनञइतिचास्ति नतुनशब्दस्याप्यननुबंधकस्य ॥ उज्झउत्सर्गे ॥ नचेत्प्रीतीनविद्यमानविबुधप्रीतीन्दैत्यानुज्झति उत्सृजतिहिनस्तीतिपूर्ववद्डप्रत्ययेडित्यभस्यापिटेर्लोपः सचोज्झेरेवस्त्रियांडांताट्टाप् ॥ इकोयणचि ॥ हल्ङ्यादिलोपः ॥ नचेत्प्रीत्यादेवीदैत्यानुपैष्यतिततोद्याहंधूम्रलोचनः योद्धुमनाःसन्भवतीबलाद्बलंसैन्यंप्राप्यकर्मणि। ल्यब्लोपेपंचमी ॥ न यामि नगच्छामि मद्भर्त्तारंचनगच्छामीत्यर्थः ॥ किंभूतांभवतीमेषकेशाकर्षणविह्वलामित्येकंपदम् ॥ इषगतिहिंसादर्शनेषुःवादिरात्मनेपदीआङ्पूर्व आसमंतादीषंतिहिंसंत्येषः पचाद्यच् ॥ एषाणांहिंसकानांदैत्यानांकेशाः मूर्द्धजाःतेषामाकर्षणंतस्मिन्विषयेविशेषेणह्वला ॥

ह्वलचलनेपचाद्यच् ॥ एषकेशाकर्षणविह्वलांदैत्यकेशग्रहणसज्जामित्ययंदेवीशब्दार्थः॥ ७ ॥हेधूम्रलोचनत्वंबलवान्सामर्थ्ययुक्तः बलेनसैन्येनसंवृतःवेष्टितः॥ अथचदैत्येश्वरःशु
म्भेनप्रहितः प्रस्थापितःबलात्केशाकर्षणादेः मामबलांनयसिततोहंतेतवकिंकरोमिस्त्रीत्वाद्युद्धादिंकर्त्तुमक्षमास्मीतिशुम्भानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुमतस्त्वेषः-हेधूम्रलोचनत्वं शु
म्भेनप्रस्थापितोसिएवंचसतित्वामहंपृच्छामिबलमत्तीतिबलात्अहंमांदेवींतेधूम्रलोचनस्यसंबंधिवस्तुकिंनयसिकिंप्रापयसि॥ नयेर्द्विकर्मकत्वादजांग्रामंनयतीतिवत्प्रधानमप्रधानं
चेतिकर्मद्वयंवक्तव्यंतत्रबलादंमांदेवींप्रधानंकर्म। द्वितीयांकिं स्यात्तद्वद॥अथेहप्रकृतित्वाद्बलादंमांदेवींशुम्भंचेन्नयसितर्हिबलादमितिकृत्वातस्यबलंसामर्थ्यमत्स्यामि ॥अथबला
दंमांशुम्भसैन्यंप्रतिनयसिबलादहंतदेवात्स्यामिसंहारिष्यामि ॥ ततस्तेकिंकरोमिकिमस्तितेयत्करोम्यहंयत्किंचिदस्तितदपिविनष्टंकरोमीतिक्रोधावेशोत्थोदेव्यभिप्रायः ॥ ८॥
इत्येवंदेव्योक्तःसधूम्रलोचनअसुरःतांदेवीमभ्यधावत्वेगेनाभ्यद्रवत्॥सृगतौसर्त्तेर्वेगितायांगतौधावादेशोवक्तव्यः॥यद्वा॥धावुगतिशुद्ध्योःउभयपदी ॥ ततोनंतरंसांबिकादेवीतंधू
म्रलोचनंक्रोधानलज्वालागर्भेणहुंकारेणैवभस्मचकारभस्मीचकार ॥ हुंवितर्केपरिप्रश्नेऽभित्सायांभर्त्सनेभये॥भस्मसाच्चकारेतिवापाठः ॥ विभाषासातिकार्त्स्न्येइत्यभूततद्भावेकृ

श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ दैत्येश्वरेणप्रहितोबलवान्बलसंवृतः ॥ बलान्नयसिमामेवंततः किंतेकरोम्यहम् ॥८॥ ऋषिरुवाच ॥ इत्युक्तःसोभ्यधावत्तामसुरो
धूम्रलोचनः ॥ हुंकारेणैवतंभस्मसाच्चकारांबिकाततः ॥९॥ अथक्रुद्धंमहासैन्यमसुराणांतथांबिका॥ववर्षसायकैस्तीक्ष्णैस्तथाशक्तिपरश्वधैः॥१०॥

भ्वस्तियोगेसंपद्यकर्त्तरिच्विरित्यस्मिन्विषयेकृत्स्नतायांगम्यमानायांसातिप्रत्ययः ॥ अभस्मभस्मचकारकार्त्स्न्येनभस्मसाच्चकारधूम्रलोचनशरीरंकृत्स्नमपि भस्म चकारे
त्यर्थः॥अंतर्वर्तिविभक्त्याश्रितेनपदत्वेननलोपेनपादांतयतिश्छांदसत्वेन ॥९॥ अथधूम्रलोचनेभस्मीकृतेतथाक्रुद्धमसुराणांमहासैन्यंकर्त्तृतीक्ष्णैःसायकैःशरैस्तथाशक्तिसहितैः
परश्वधैःपरशुभिश्चायुधैःकुठारैरंबिकांववर्षशरसंपातेनशक्तिपरशुपातेनचदेवींसंछादयामास॥शक्तिपरश्वधैरितिमध्यमपदलोपीसमासः॥द्वंद्वेतुसेनांगत्वादेकवद्भावःस्यात् ॥इहा
सुरमहासैन्यंकर्तृअंबिकामायुधैर्ववर्षतदासिंहएवयुयुधेनैवांबिकेतिकस्याचिदाकांक्षास्यात्किमंबिकासुरसंपाततःनजीवातियद्यप्युत्तरत्रसासमानीयतांलघ्वितितदमृतवोपपत्स्यतेत
थापिसामहासुरशरसंपाततःमूर्छितासतीपुनरुत्थाययोद्धुमक्षमाभूत् ॥ अन्यथायुध्यतैवाकिंनेतिवीरकर्मण्यपकर्षःस्यात् ॥ अतःसोपियुयुधेतद्यथातत्रैवश्लोकेअंबिका आम् भव
तिपदच्छेदः ॥ अंबिकाकर्त्रीमहासैन्यंकर्म ॥ उ प्रश्नेंगीकृतौरोषआंस्मृतौचावधारणे ॥ अथधूम्रलोचनःसंग्रामेदेव्याभस्मीकृतइत्यामितिमनसास्मृत्वाक्रुद्धमसुराणांम
हासैन्यंकर्मअंबिकापितथातद्वदेवक्रुद्धासतीसायकादिभिर्ववर्षअसुरसेनांछादयामास ॥ यद्वा ॥ आमित्यवधारणे ॥ अथतथाक्रुद्धमसुराणांमहासैन्यंकर्मअंबिकाआमंबि

कैवववर्षनत्वसुरसैन्यमम्बिकाइत्यंबिकायाएववीरकर्मण्युत्कर्षः ॥ १० ॥ ततःकोपाद्धुतसटःकंपितस्कंधकेसरःससिंहोदेव्यावाहनंवाहनीभूतोदेव्याःसिंहःसुभैरवमतिभयं करंनादंगर्जनंकृत्वाऽसुरसेनायांहंतुंपपातउत्प्लुत्यनिपपात ॥ स्ववाहनमितिपाठेऽनन्यसाधारणंवाहनंदेव्याएवसिंहोवाहनंनान्यस्येति॥सइतिपाठेसप्रसिद्धः सिंहः॥ भीरोरयंत्रा सकारीभैरवःत्रिलिंगः ॥ वाहनमाहितादितिनिर्देशाद्वाहनशब्दोनपुंसकलिंगः ॥ असुरसेनायांनिपत्यासिंहःकिमकार्षीदितितत्राह ॥ ११ ॥ सासिंहःपंचास्यःकरप्रहारेणकां श्चिद्दैत्यान्जघान ॥ आस्येनअपरांश्चदैत्यान्मुखेनजघान ॥ चरणेनाक्रम्यअन्यान्जघानजिहिंस ॥ सासिंहःखलुपंचास्यः एकमास्यंवक्रमास्यवद्घातकत्वात्करद्वयंचरण द्वयंचास्यचतुष्टयंपंचास्यानियुद्धसाधनानियस्यसपंचास्यः॥आक्रम्यचाधरेणान्यानित्यपिपाठेअधरेणचरणभागेनाक्रम्यान्यान्महासुरान्जघानेत्येवार्थः ॥ अन्यथाऽधरेणोष्ठे नमहासुराणामाक्रमणंनसंभवति॥अथदेवीप्रभावात्सम्भवेत् । तस्याप्यास्येनचापरान्जघानेत्यास्यग्रहणेनैवाधरस्यापियुद्धसाधनत्वेनग्रहणस्यसिद्धत्वात्पुनरधरेणेतिकेयंवाचो

ततोधुतसटःकोपात्कृत्वानादंसुभैरवम् ॥ पपातासुरसेनायांसिंहोदेव्यास्तुवाहनः ॥ ११ ॥ कांश्चित्करप्रहारेणदैत्यानास्येनचापरान् ॥ आक्रम्यच रणेनान्यान्निजघानमहासुरान् ॥ १२ ॥ केषांचित्पाटयामासनखैःकोष्ठानिकेसरी ॥ तथातलप्रहारेणशिरांसिकृतवान्पृथक् ॥ १३ ॥

युक्तिरुक्तिमताम् ॥ यद्वा ॥ अधरेणोष्ठेनस्फुरितेनप्रकटितःकोपोधरइत्युपचर्यते ॥ अधरेणकोपेनाक्रम्य[1] ॥ यद्वा ॥ अविद्यमानाधराभूर्यत्रसोधरः आकाशदेशः ॥ अंतरिक्षे णाक्रम्यनिरुध्य ॥ १२ ॥ सकेसरीसिंहःकेषांचिद्दैत्यानांकोष्ठान्जठराभ्यंतरान्देशान्नखैर्नखरैरुत्पाटयामासविदारयामास॥पटभाषार्थश्चुरादिः ॥ धातूनामनेकार्थत्वेनप्रयोग तोविदारणार्थः ॥ असाकल्येतुचिच्चन ॥ पुंसिकोष्ठोंतर्जठरंकुसूलोंतर्गृहंतथा ॥ कोष्ठानिकेसरीतिपाठेतुव्यत्ययेनच्छांदसंनपुंसकत्वम् ॥ यद्वा ॥ कोष्ठान् इकेसरीतिच्छेदः ॥ इःकामःइनाकामेनचरतिइचारीअनिवारितप्रसरःकेसरीत्यर्थः ॥ मध्यमपदलोपिसमासः ॥ तथातलप्रहारेणहस्ततलाघातेनचपेटेनचपेट्याचपेटघातेनकेषांचिद्दैत्यानांशरी रेभ्यः शिरांसिपृथग्भूतानिचकार ॥ करनखपंजरेणशिरांसिच्छित्वाभुविपातयामासेत्यर्थः ॥ पाणौचपेटप्रतलप्रहस्ताविस्तृतांगुलौ ॥ केचिदाहुः तलाभ्यांप्रतलाभ्यांप्रवर्तितत्वे नप्रहारेणशिरांसिपृथक्कृतवानितियुक्तमेतत ॥ यदाऽयधुः ॥ द्वौसंहतौसिंहतलौप्रतलौवामदक्षिणौ ॥ द्वौप्रतलौप्रसृततलौसंहतौवामदक्षिणौमिलितौसिंहतलाख्यौकथ्येते॥ सिंहोपि

[1] यद्वा अधस्तादपचारतः शरीरस्याधस्तादधोभागेन उरोदेशेनाक्रम्य इति पाठान्तरम् ।

मिलिताभ्यांचपेटाभ्यांहंति ॥ १३ ॥ तथाशौर्यभाजातेनसिंहेनापरेशत्रवः विच्छिन्नबाहुशिरसः कृताः ॥ बाहवश्चशिरांसिचबाहुशिरः प्राण्यंगत्वादेकवद्भावः विछिन्नंबाहुशिरोयेषां तेतथाधुतकेसरः सः केसरीअन्येषांमहासुराणांकोष्ठादन्तजंठराज्जठरांतर्देशात्कोष्ठंविदार्यकर्मणिल्यब्लोपेपञ्चमी ॥ रुधिरंपपौ ॥ पापाने ॥ एतेनासिंहस्यापिवीरपानौचितीकथिता ॥ वीरपानंतुयत्पानंवृत्तेभाविनिवारणे ॥ १४ ॥ तेनकेसरिणादेव्यावाहनेनातिकोपिनाअतएवक्षणेनैवेतत्प्रसिद्धंबलंसैन्यम् ॥ यद्वा ॥ तस्यधूम्रलोचनस्यबलंसैन्यंक्षयंनाशंनीतं प्रापितम् ॥ निर्व्यापारस्थितौकालविशेषोत्सवयोःक्षणः ॥ निलयापचयौक्षयौ ॥ आत्मायत्नोधृतिर्बुद्धिःस्वभावोब्रह्मवर्ष्मच ॥ १५ ॥ इहश्रवणाकोपनाज्ञापनाक्रियात्रयापेक्षैककर्तृकत्वेनश्लोकयुग्मस्यैकोन्वयः ॥ देव्यातत्प्रसिद्धंधूम्रलोचनमसुरंनिहतंभस्मितंश्रुत्वाततःदेवीकेसरिणादेव्याःसिंहेनतस्यधूम्रलोचनस्यकृत्स्नंबलंसैन्यंक्षपितंनाशितंच ॥ श्रुत्वादैत्याधिपतिःशुम्भः कोपतः प्रस्फुरिताधरः संरंभकंपितोष्ठःसन्चुकोपचुक्रोध ॥ अथतौप्रसिद्धौप्रागुक्तदेवीकौचण्डमुंडौमहासुरौकर्मभूतौवाज्ञापयामासनिजभृत्यौनियुयुजे

विच्छिन्नबाहुशिरसःकृतास्तेनतथापरे ॥ पपौचरुधिरंकोष्ठादन्येषांधुतकेसरः ॥ १४ ॥ क्षणेनतद्बलंसर्वंक्षयंनीतंमहात्मना ॥ तेनकेसरिणा देव्यावाहनेनातिकोपिना ॥ १५ ॥ श्रुत्वातमसुरंदेव्यानिहतंधूम्रलोचनम् ॥ बलंचक्षयितंकृत्स्नंदेवीकेसरिणाततः ॥ १६ ॥ चुकोपदैत्याधिपतिःशुंभः प्रस्फुरिताधरः ॥ आज्ञापयामासचतौचण्डमुण्डौमहासुरौ ॥ १७ ॥ हेचण्डहेमुण्डबलैर्बहुभिःपरिवारितौ ॥ गच्छतंतत्रगत्वाचसासमानीयतांलघु ॥ १८ ॥ केशेष्वाकृष्यबद्ध्वावायदिवःसंशयोयुधि ॥ तदाशेषायुधैःसर्वैरसुरैर्विनिहन्यताम् ॥ १९ ॥

क्षपितामिति । क्षपप्रेरणे चुरादिः ॥ अदन्तः क्षयितमितिपाठे क्षयःसंजातोस्येतितारकादित्वादितच् ॥ आज्ञापयामास ॥ ज्ञानियोजनेचुरादिः ॥ १६ ॥ १७ ॥ हेचण्डहेमुण्डयुवांबहुभिःबलैःपरिवारितौगच्छतं कुत्र यत्रसादेवीपर्वतेगत्वाचगत्वैवक्षिप्रंलघुसादेवीसमानीयतांयुवाभ्यामितिशेषः ॥ गच्छतमितिगमेर्लोणमध्यमपुरुषस्यद्विवचनस्यथसस्तमूलोटोलङ्वदतिदेशात् ॥ सेत्यभिहितंकर्म ॥ मामितिद्वितीयंकर्म ज्ञेयमजाग्रामंनीयतामितिवत् ॥ प्रधानंकर्माभिहितंनाप्रधानम् ॥ इतिशुम्भानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलस्त्वेषः ॥ तथाहि ॥ गच्छतं तत्र गत्वा तु साआसमानीयतां लघु इतिपदच्छेदः ॥ असुक्षेपणेभावेघञ् ॥ असनमासः क्षेपोधःकारोन्यक्कारः ॥ आस्तुस्यात्कोपपीडयोः ॥ ततश्चचण्डमुण्डयोरगमनंदृष्ट्वासखीवर्गो देवीमाचष्ट ॥ हेदेवित्वंआःकोपेनतत्रगच्छकुत्रयत्रचण्डमुण्डौस्तः ॥ गत्वातुपुनःतंचण्डंमुण्डंचआह्वयस्व ॥ हेचण्डहेमुण्डयोद्धुमाच्छेति ॥ किंच ॥ तुपुनःतयादेव्यालघुशीघ्रंसाचण्डमुण्डसम्बंधिनीसेनाआसंक्षेपंविनाशंचनीयतांयोध्यतामिति ॥ १८ ॥ हेचण्डहेमुण्डसैन्यानियुष्माभिः सादेवी

केशेष्वाकृष्य बद्ध्वावारज्जुभिःसासमानीयताम् ॥ केशाकर्षणेबन्धनेचवोयुष्माकंयदिपक्षांतरेसंशयःस्यात्तदायुधिसंग्रामेऽशेषायुधैःसाधनैःतद्युक्तैर्वासवैरसुरैर्युष्माभिःसादेवीनिहन्यतांनिहतानिजाधीनाकर्त्तव्या॥यद्वा॥विशेषेणनिहंतव्या॥निग्रावश्याकर्त्तव्येतिशुम्भानुकूलोर्थः॥देव्यनुकूलस्त्वेषः--देवीस्ववर्गानादिशत्॥हेमदीयागणा युष्माभिःचण्डोमुण्डश्चकेशेष्वाकृष्यबद्ध्वाविनिहन्यतांयदिवोयुष्माकंकेशाकर्षणेबन्धनेचवासंशयःस्यात् तदायुधिसंयुगेऽशेषायुधैःसर्वैर्युष्माभिःतैर्दैत्यगणापहारिभिः इतिदेव्यभीष्टार्थः ॥ अन्यथादेव्याःपराभिभववचःश्रवणादपकर्षःशक्यते ॥ अथवाकेशेष्वाकृष्य अवा अयदिवःसंशय इतिपदच्छेदः ॥ कःब्रह्माअःविष्णुःईशोरुद्रःतेषामिवइषवोबाणाःयस्याःसाकेशेषुः तयादेव्याकेशेष्वा ॥ आकृष्यबद्ध्वादैत्यानव रक्ष । कान् । अयदिवः अयेनलब्धायायैस्तेअयदिवो देवाःतानयदिवःसंभृताःआभरणीकृताःशयवःचक्रमण्डल्याख्याःसर्पायियासासंशयुः कालिकादेवीतत्संबुद्धौहेसंशयो । तस्यायुधोयुद्धस्यसंबंधिभ्यआशाःतासुप्रयुक्तानीषालांगलदंडाएवायुधानियैःतैस्तदाशेषायुधाःदैत्याःतैरस्यविग्रहांतरंत्वग्रेवक्ष्ये इति कृत्पदविवक्षितविग्रहा ॥ अत्रान्वयः ॥ सखीभिर्देवीप्रार्थ्यतेहेसंशयोसंभृतशयोहेसंभृतचक्रमंडल्याख्यसर्प्पाभरणेकालिकेदेवित्वमयदिवः अयेन

तस्यांहतायांदुष्टायांसिंहेचविनिपातिते ॥शीघ्रमागम्यतांबद्ध्वागृहीत्वातामथांबिकाम्॥२०॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदेवीमाहात्म्येधूम्रलोचनवधोनामत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ ॥ ७ ॥

लब्धस्वर्गान्देवानव रक्ष । अवरक्षणे ॥ हेदेविकेशेष्वा तृतीयांतमेतत् ॥ ब्रह्मविष्णुरुद्रसदृशबाणयात्वयापाशेनदैत्यानाकृष्याच्छियालभ्यवातदाशेषायुधैर्युद्धदिक्प्रयुक्तैरायुधैःसर्वैरसुरैःसहसचण्डःमुण्डश्चदैत्योविनिहन्यतांहिंस्यताम् ॥ १९ ॥ हेचण्डहेमुण्डयुष्माभिःदुष्टाभिःदैत्यद्वेषिण्यांतस्यांदेव्यांहतायांताडितायांपरासूकृत।यांवातदीयेसिंहेभुविनिपातितेव्यसूकृतेवाशीघ्रमागम्यतांनिजस्थानंप्राप्यताम् ॥ अथसाजीवंतीआनेतुंशक्याचेत्तर्हितामंबिकांगृहीत्वाबद्ध्वाशीघ्रमागम्यतांतद्दर्शनेममाभिलाषोस्तीतिभावः ॥ तस्यांहतायामिति ॥ अकोपप्रज्वलितात्मनापुंसाप्रबलशत्रौमृधेमत्तोपद्रष्टुमिष्यते ॥ अथवाकोधव्याकुलचेतसातस्यांहतायांसमागम्यतामितिवदुक्तम् ॥ ततः पुनरपिउक्तम्॥बद्ध्वातुपटुतां जीवंतीमेवशीघ्रंगृहीत्वायुष्माभिरागम्यतामित्युक्तम्॥नन्वंबिकाशब्दोमातृवाचीतिशुम्भःकथंब्रूयात्तामेवाभिगंतुकामः॥उच्यते ॥ शुंभादन्येषांसाम्बिकैवेतितस्यांचण्डमुण्डादीनांरमणाभिलाषोनकर्त्तव्यइयंहियुष्माकमंबैवेतिसूचयितुमंबिकामित्युक्तम् ॥ मातृगमनंहिपशुपक्षीतरेषुस्वतएवगर्हितमितिशुम्भानुकूलोर्थः ॥देव्यनुकूलस्त्वेषः ॥ तस्यां हतायां दुष्टायां सिंहेच विनिपातिते॥ शीघ्रमागम्यतां बद्ध्वा गृहीत्वातामथांबिकामितिपदच्छेदः ॥हतायामितिहन्तेर्गत्यर्थेकर्मणिक्तः॥ विनिपाइ

तिपैशोषणेकर्त्तरिक्विप्॥विशेषेणनितरांपायतिशत्रून्शोषयतिविनिपा तयाविनिपादेव्या आतितेइति॥अतसातत्यगमने॥ अतनमातःभावेघञ्॥ आतःसंजातोस्याआतिताहे आतितेदेवि॥अम्बिकाशब्देनदेवीहननंविवक्षितम्॥तर्हि॥अविरविलबिअवस्रंसनेइत्यतःकर्तरिण्वुलिवोरकादेशेइत्वेचअम्बतेशत्रूणांगलेष्वितिअम्बिकायारज्जुःविवाहकृता॥ इतिविवक्षितविग्रहाः॥अत्रायंदेव्यनुकूलोऽन्वयउच्यते॥हेसिंहेच॥अन्यत्रचहे आतिते जगद्रक्षणायसंजातसततगतेहेदेवि तस्यांदुष्टायांदेवविद्वेषिण्यांदैत्यसेनायांहतायांगतायां मुपस्थितायांसत्यामथानन्तरंविनिपाविशेषेणनितरांपायंत्याशत्रून्शोषयंत्यात्वयादेव्याम्बिकांशत्रुगृहेषुलंबिकांपाशरज्जुंगृहीत्वातांसेनांबद्ध्वाशीघ्रमागम्यतामितिसखीभिःदेवी निगदितेतिदेवीष्टार्थसिद्धिः ॥२०॥ इतिश्रीमद्राजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजश्रीशंतनुचक्रवर्तिविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांधूम्रलोचनवधो नाम त्र्यशीतितमो ध्यायः ॥ ८३ ॥ छ ॥ ततोधूम्रलोचनवधानंतरंशुम्भेनाज्ञप्ताआदिष्टाश्चंडमुंडपुरोगमाःदैत्याःचतुरंगबलोपेताःहस्त्यश्वरथपादातसमेता अभ्युद्यतायुधाःसंनद्धबद्धोन्मुखायुधाः संतःययुःजग्मुः॥आज्ञप्ताइतिवादांतसूत्रेणनिपातितः॥पुरोगमःपुरोगामी॥पुरःगच्छतःपुरोगमौचण्डमुण्डौपुरोगमौयेषांते॥हस्त्यश्वरथपादातसेनांगस्याच्चतुष्टयम्॥चत्वार्यंगानिय

ऋषिरुवाच ॥ आज्ञप्तास्तेततोदैत्याश्चंडमुंडपुरोगमाः ॥ चतुरंगबलोपेताययुरभ्युद्यतायुधाः ॥ १ ॥ ददृशुस्तेततोदेवीमीषद्धासांव्यवस्थिताम् ॥ सिंहस्योपरिशैलेंद्रशृंगेमहतिकांचने॥२॥तेदृष्ट्वातांसमादातुमुद्यमंचक्रुरुद्यताः॥आकृष्टचापासिधरास्तथान्येतत्समीपगाः॥३॥ततःकोपंचकारोच्चैरं बिकातानरीन्प्रति॥कोपेनचास्यावदनंमषीवर्णमभूत्तदा॥४॥भ्रुकुटीकुटिलात्तस्याललाटफलकाद्द्रुतम्॥कालीकरालवदनाविनिष्क्रांतासिपाशिनी५

त्र ततबलंसैन्यंतेनउपेताःययुरेवनपुनरायाताइतिभावः॥१॥ततःआगताःतेचंडादयोदैत्यामहत्युच्चेकांचनमयेशैलेशृंगेहिमाद्रिशिखरेस्थितस्यासिंहस्यउपरिव्यवस्थितांविशेषेणाव स्थितामीषदल्पोहासोयस्याःसातांदेवींददृशुः॥कचिदीप्तिबंधनयोःभावेल्युट्॥कंचनस्यपीतदीधितिरूपस्येदमधिकरणत्वेनकांचनंशृंगतस्मिन्नितिव्युत्पाद्यतेरूपम् ॥विविधवर्ण सान्निध्याद्वर्णोत्कर्षोदेव्यावर्णितः॥शत्रूणांतुविरुद्धवर्णदर्शनात्विवर्णमुखतासूच्यते॥ देवीमीषद्धासामितियथाप्राग्धूम्रलोचनःससैन्यःफलंप्रापत्चंडादिरपिप्राप्स्यतिइतिदेव्याः सोत्प्रासोवर्णितः॥२॥ततउद्यताउद्युक्ताःतेचण्डादयःतांदेवींदृष्ट्वासमादातुमुद्यमंचक्रुः॥हंतुंवातत्समीपआसन् ॥आकृष्टाःआच्छिताःचापायैःतेचअसीनांखड्गानांधराःधारकाः असिधराश्चेतिद्वंद्वः ॥ आच्छिआयामेआच्छिताः॥३ ॥ ततोदैत्यानुपसंहर्त्तुमंबिकादेवीतानागतानरीन्दैत्यान्प्रतिउच्चैरतितरांकोपंचकारतदाकोपेनचास्यावदनंमुखंमष्याइव कृष्णोवर्णोयस्यतन्मषीवर्णमभूत् ॥ ४ ॥ यदंबिकामुखंकोपात्कृष्णवर्णमभूल्ललाटात्कालीनामदेवीदैत्यान्विनाशयितुंजातेत्याह ॥ शत्रुषुकुप्यंत्याःतस्यादेव्याभ्रुकुटीकुटिला

त् । भ्रुवौकुटीइवभ्रुकुटी ॥ इकोह्रस्वोऽङ्योगालवस्येतिवाऔत्तरपदिकंह्रस्वत्वंवाअत्वंचभ्रूकुट्यादीनाम्।तेनउभयविकल्पेत्रैरूप्यम् ॥ भ्रूकुटीभ्रुकुटीभ्रृकुटीवेति । भ्रूकुट्याःभ्रूभंगात्कुटिलंभ्रुभंगंतस्माल्ललाटफलकात् ललाटंफलकमिवविशालत्वेनतस्मात्तत्सकाशात्द्रुतंशीघ्रं करालवदनाकरालंभयंकरंदंतुरंवदनंयस्याःसा दंष्ट्राकरालवक्त्रा ॥असिःखड्गः पाशश्चायुधमाकर्षणसाधनंतद्वतीअसिपाशिनीखड्ग पाशपाणिःसतीकालीनामशक्तिः कापिअपरादेवीविनिष्क्रांता ॥ ५॥ कीदृशीकालीधरतिबिभर्तिधराविविधानिचित्राणि यस्यतत्विचित्रंखट्वायाअंगंतस्यधराविचित्रखट्वांगधरा ॥ यद्वा–विचित्रंखट्वासुरस्यांगंशरीरमंबकोस्थिपंजरःकंकालाख्योत्रगृह्यतेतस्यधरा॥प्रेतनरस्यखट्वांगधरेतिचाहुः॥ नराणांप्रेतानांशिरसांमालानरमालास्रक्विभूषणंयस्याः सा ॥ नरमुण्डमालाविभूषणा ॥ मध्यमपदलोपीसमासः । द्विधागता आपो यत्रतद्द्वीपंतदस्त्यस्यविवासत्वेन द्वीपी व्याघ्रः तस्यचर्म परीधानंवासो यस्याःसा ॥ अन्येषामपिदृश्यतइतिदीर्घः ॥ शुष्कं मांसं यस्याःसानिर्मांसाअस्थिचर्ममात्रशरीरा ॥ अतएवातितरांभैरवाति भयंकरा ॥ अतिक्रांताभैरवान्भयंकरानतिभैरवावा ॥ ६ ॥ पुनःकीदृशी अतिक्रांतंविस्तारमाधिकोविस्तारोयस्यवातद्वदनंयस्याःसा अतिविस्तारवदना ॥

विचित्रखट्वांगधरानरमालाविभूषणा॥ द्वीपिचर्मपरीधानाशुष्कमांसातिभैरवा ॥ ६ ॥ अतिविस्तारवदनाजिह्वाललनभीषणा ॥ निमग्नारक्तनयनानादापूरितदिङ्मुखा ॥ ७ ॥ सावेगेनाभिपतिताघातयंतीमहासुरान् ॥ सैन्येतत्रसुरारीणामभक्षयतत्द्बलम् ॥ ८ ॥ पार्ष्णिग्राहांकुशग्राहयोधघंटासमन्वितान् ॥ समादायैकहस्तेनमुखेचिक्षेपवारणान् ॥ ९ ॥

ललईप्सायांचुरादिराकुस्मीयआत्मनेपदी । णिचिभावेल्युटिलालनम् । ललनंत्वनित्यण्यन्तत्वपक्षेज्ञेयम् ॥ जिह्वायाललनमवलेढुमिच्छातेनभीषणाभयंकरा ॥ निमग्नेनितरामन्तर्लीनेअन्तर्गतेआरक्तेनयनेयस्याः सा निमग्नारक्तनयना ॥ नादेनसिंहनादेनआसमन्तात्पूरितानिदिशामाशानामपिमुखानिद्वाराण्यन्तरालानियस्याः सा । स्वांगच्चोपसर्जनादसंयोगोपधाद्वाङीष् ॥ दिक्पूर्वपदातङीब्वा ॥ वाटाप् ॥ तेनङीषोपवादेनङीपामुक्तेटाबेव ॥ यद्वेहप्रागादिदिकुशब्दपूर्वकत्वाभावात्ङीपामुक्तेटाबेव ॥ ७॥ साकालीदेवीवेगेनाभिपपात ॥ महासुरान्घातयन्तीघातंकुर्वतीताडयंतीसतीतत्रसैन्येसुरारीणां देवद्विषांबलं सैन्यंकर्मअभक्षयत् ॥ घातयन्तीतिघातशब्दात्तत्करोतीति णिच् ॥ अन्यथाघ्नन्तः प्रयुंक्तेघातयन्तीत्युक्ते घ्नंतुमामसुराइतिप्रत्युक्तवतीत्यर्थःस्यात् ॥ यद्वाहंन्तिर्गत्यर्थःघ्नतः गच्छतःपलायमानान्पलायध्वमितिप्रयुंजानाघातयंतीत्युच्यते ॥ यद्वागच्छतःपुरुषान्गच्छतेतिप्रयुंजानागमयन्तीत्युच्यते ॥ यद्वामहासुरान्घातयन्तीत्यर्थः ॥ स्वार्थशिष्टप्रयोगतोणिच् ॥ निवृत्तप्रेषणाद्धातोःप्रकृतेर्थेणिजिष्यते।धात्वर्थानुप्रवेशोपिबुद्ध्यारोपाण्णिचंविनेतिवचनात्॥वेगःप्रवाहजवयोः ॥ ८ ॥ पुमान्पार्ष्णिस्तयोरधः ॥ तयोःगुल्फयोरधःपश्चाद्भागःपार्ष्णिः । इहोपमानात

पार्ष्णिमिवपार्ष्णिंगृह्णंतिअवष्टभ्नंतितेपार्ष्णिग्राहाः ॥ पार्ष्णिग्राहास्तुपृष्ठतः॥गजानांतुपार्ष्णिग्राहाःशिक्षकाःपृष्ठगाः।अंकुशोस्त्रीसृणिःस्त्रियाम्॥ अंकुशान्गृह्णंतीत्यंकुशग्राहाः॥ कर्मण्यण्॥युध्यन्तेप्रहरंतियोधाःपचाद्यच्॥घंटाः । गजानांपार्श्वर्वर्तिन्यःनिद्रालस्यहारिण्योलकारार्थाश्चतत्समान्वितान्वारयंतिअरीनितिवारणाःगजाः॥नंद्यादित्वाल्ल्युः ॥ एकेनहस्तेनसमादायसंक्षिप्यगृहीत्वामुखेचिक्षेपकालीदेवीतिसंबंधः॥पार्ष्णिग्राहादिभिर्वंटांतैःसहितान्गजान् ॥ चखादेत्यर्थः ॥ ९ ॥ किंकुर्वंतीसाकालीतथैवगजानिवयोधं योद्धारमश्वारोहंजात्येकवचनम् ॥ तुरगैरश्वैःसमंवक्त्रेनिःक्षिप्यदशनैः दंतैःसाधनैरतिभैरवमतिभयंकरंमृत्युंचर्वयन्तीत्युच्यते ॥ गतिबुद्धिप्रत्यवसानार्थेतिसूत्रेण अण्यंताव स्थायांयःकर्त्तासण्यंतेकर्मभवति । रथंसारथिनेत्यत्रजात्येकवचनम् ॥ रथान्सारथिभिः सहवक्त्रेनिःक्षिप्यदशनैःसाधनैःअतिभैरवंमृत्युम् चर्वयन्तीचर्वंतंचर्वेतिप्रयुंजाना भुंक्ष्वेतिप्रेरयंतीत्युच्यते ॥ अत्रयोधाःतुरगाःरथाः सारथयश्चर्व्याःचर्वकोमृत्युः पात्रंवक्त्रंपरिवेषिकाकालीसैवचर्वयन्तीमातापुत्रमिवेतिसमाधिः ॥ अत्र चर्वयन्तीतिशप्श्यनोर्नित्यंनुम् ॥ चर्वयतीतिपाठेपिलिङ्विषयेकालेप्यत्ययोबहुलमितिलट् ॥ १० ॥ हस्त्यश्वरथविध्वंसनानंतरंपदातिरूपसैन्यंविध्वंसयितुमाह

तथैवयोधंतुरगैरथंसारथिनासह ॥ निःक्षिप्यवक्त्रेदशनैश्चर्वयंत्यतिभैरवम् ॥ १० ॥ एकंजग्राहकेशेषुग्रीवायामथचापरम् ॥ पादेनाक्रम्यचैवान्य मुरसान्यमपोथयत् ॥ ११ ॥ तैर्मुक्तानिचशस्त्राणिमहास्त्राणितथासुरैः ॥ मुखेनजग्राहरुषादशनैर्मथितान्यपि ॥ १२ ॥ बलिनांतद्बलंसर्वमसुरा णांदुरात्मनाम् ॥ ममर्दाभक्षयच्चान्यानन्यांश्चाताडयत्तथा ॥ १३ ॥

साकालीएकमसुरंताडयितुंकेशेजग्राह ॥ अथ अपरंचदानवंग्रीवायांशिरोधौजग्राह ॥ साकालीअन्यंदानवंपादेनवाक्रम्यअपोथयत्हिंसितवती ॥ यद्यपियुध्यत्यूधतिर्हिंसार्थे भासार्थेपोथयेदित्यभिधानात्चुरादौपृथभासार्थइतिदृश्यते तथापिधात्वनेकार्थत्वेनपुथहिंसार्थइत्यपिज्ञेयः ॥ अथवाअपोत्यदितिपाठःपुटसंचूर्णनेचुरादिः ॥ असूदय दितिपाठेसूदहिंसायांचुरादिः ॥ अन्यंदानवमुरसाक्रम्यापोथयत् ॥ ११ ॥ साकालीदेवीतैःचण्डमुण्डादिभिरसुरैर्मुक्तानिप्रयुक्तानिशस्त्राणिखड्गादीनिहस्तस्थानि तथामहांत्यस्त्राणिआग्नेयवायव्यादीनिक्षेप्यणिमुखेनजग्राह ॥ अपिचतानिशस्त्राणिमहास्त्राणिचमुखेनगृहीत्वादशनैःसाधनैःतयाकाल्यादेव्यामथितान्यपि॥मथविलोडने विलोडितानिचूर्णानिशस्त्रमस्त्रमायुधंतिआयुधत्वेनएकत्वेपितत्तज्जात्याकारप्रयोगभेदेनभेदोस्त्येवतयोरित्याहुः ॥ देवीशक्तिर्विचित्रातेनवदतएवायमर्थः ॥ १२ ॥ साकाली देवीदुरात्मनांदुष्टाशयानांबलिनांचण्डादीनांतत्प्रसिद्धंबलंसैन्यंममर्द ॥ मृदक्षोदेक्र्यादिः लिट् चुक्षोदचूर्णीचकार ॥ अन्यान्दैत्यानभक्षयच्च ॥ तथाअन्यान्दै

त्यानताडयत् ॥ तडआघातेचुरादिः ॥ १३ ॥ तयाकाल्यादेव्याकेचिदसुराः असिनामण्डलाग्रेणनिहताःताडिताःसंतःविनाशंजग्मुः ॥ तथाकेचिदसुराःदंताग्राभिहताः विनाशंजग्मुः ॥ खट्वायाअंगमंघ्रिःतेनताडिताः खट्वेहपितृभूमिष्ठाश्मशानसिद्धिलब्धिदा देवता तद्दत्तमंगमायुधमप्रतिहतशक्तिकम् ॥ अन्येत्वाहुःखट्वासुरशरीरपंजरःखट्वाख्यमंगमिति ॥ अन्येतुप्रेतनरशरीरकीकसपंजरःकंकालःखट्वांगमित्याहुः ॥ दंतानामग्राःभागाःतेषुवाभागास्तैरभिहताः ॥ १४ ॥ काल्यादेव्याक्षणमात्रेणयद्वाक्षणेनरणोत्सवेन ॥ तत्प्रसिद्धंमहद्बहुलंचंडादीनांसैन्यंनिपातितंदृष्ट्वाप्रचंडविक्रमःचंडोदैत्यः तामतिभीषणामतिभयंकररूपविक्रमांकालींदेवीमभिदुद्राव ॥ आभिमुख्येनोपद्रोतुमाडुढौके ॥ क्षणेनतद्बलंसर्वमसुराणामितिपाठेपिसएवार्थः अतिभीषणमितिपाठेतुक्रियाविशेषणमेतत् ॥ द्रुगतौलिटि ॥ अतिभीषयतेऽतिभीषणानंद्यादित्वाल्ल्युः ॥ १५ ॥ चंडस्तामभिद्रुत्यकिमकार्षीदित्यतआह ॥ शराणांवर्षाणिसंपाताःतैःमहांतिबहुलानिभीमानिघोराणितैःभीमेभयंकरेऽक्षिणीयस्याःसाताम् ॥ बहुव्रीहौसक्थ्यक्ष्णोःस्वांगात्षच्समासांतः ॥ महानसुरःमुंडानिमस्तकानिक्षिप्तान्यपनीतानियैः तानिमुंडक्षिप्तानिक्षिप्तमुंडानि॥ वाहिताग्न्यादिष्वितिपरनिपातः ॥सहस्रेणसहस्रशःसंख्यैकवचना

असिनानिहताःकेचित्केचित्खट्वांगताडिताः ॥ जग्मुर्विनाशमसुरादंताग्राभिहतारणे ॥१४॥ क्षणेनतन्महासैन्यमसुराणांनिपातितम् ॥ दृष्ट्वाचंडोभिदुद्रावतां कालीमतिभीषणाम् ॥ १५ ॥ शरवर्षैर्महाभीमैर्भीमाक्षींतांमहासुरः ॥ छादयामासचक्रैश्चमुंडक्षिप्तैःसहस्रशः ॥ १६ ॥ तानिचक्राण्यनेकानिविशमानानितन्मुखम् ॥ बभुर्यथार्कबिंबानिसुबहूनिघनोदरम् ॥ १७ ॥

च्वीप्सायांशस् ॥ कुर्वंत्यनेनेतिचक्रम् ॥ घञर्थेकविधानम् ॥ कृञादीनांचकेद्वेभवतइतिवक्तव्यम् ॥ अथान्वयः—महासुरःचंडः महाभीमैरतिभयंकरैःशरवर्षैःभीमाक्षींभयंकरदृष्टिंकालींदेवींछादयामास ॥ छदसंवरणेचुरादिः ॥ किंच अन्येत्वाहुः—चण्डःशरवर्षैश्छादयामास मुण्डस्तुक्षिप्तैरस्तैः चक्रैरायुधैःछादयामासेति ॥ तन्नूत्तरे-अथमुण्डोऽभ्यधावत्तामितिप्राधान्येनपृथङ्मुण्डस्ययुद्धारम्भेणविरोत्स्यते ॥ तस्माच्चण्डएवशरवर्षैःचक्रैःछादयामासेतियुक्तंवक्तुम् । ततश्चात्रसविसर्गोमुण्डशब्दःपाठ्यताम् ॥ किंतुनिर्विसर्गःकृतसमासश्च ॥ १६ ॥ तानिचण्डेनदैत्येनप्रयुक्तान्यनेकानिचक्राणिकर्तॄणितन्मुखंतस्याःकाल्याःमुखंकर्मविशमानानिप्रवेशनशीलानि बभुः । भादीप्तौशुशुभिरे।कानीवार्कबिंबानीव ॥ यथासुबहून्यर्कस्यबिंबानिमण्डलानिघनस्यमेघस्यउदरमभ्यन्तरंप्रविशमानानिभांतितथाचक्राणीति॥नेर्विशइत्यात्मनेपदविधौनेरुपसर्गस्याश्रयणादिहशानच् ॥कस्तर्हि।ताच्छील्यवयोवचनशक्तिषुचानशप्रत्ययोनादेशोलटः नलोकाव्ययेत्यादौषष्ठीप्रतिषेधविधौतृन्निति लटःशतृचइतितृशब्दमारभ्यतृनोनकारेणप्र

त्याहत्याश्रयणाच्चानशायोगेषष्ठींबाधित्वाद्वितीया । व्यत्ययोबहुलमित्यात्मनेपदेतुलटःशानचिलादेशयोगेषष्ठीप्रतिषेधाद्वितीया॥विशप्रवेशनेसकर्मकः ॥ उपदाविविशुस्तस्यनो
त्सेकः कोसलेश्वरमितिवत् ॥ उत्पातादौबहून्यर्कबिंबानिसम्भवेयुः ॥ अभूतंचौपम्यंद्रष्टव्यम् ॥ अर्कःस्फटिकसूर्ययोः॥चक्रंराष्ट्रेरथांगेचसैन्येशस्त्रेचकीर्तितम् ॥ घनोमेघेमू
र्तिगुणेत्रिषुमूर्त्तिनिरंतरे ॥ १७ ॥ ततोरणोत्सवोल्लासतःकालीदेवीअतिरुषाक्रुधाभीमंभयंकरंयथास्यात्तथाजहासहसितवती ॥ कीदृशीभैरवंभयंकरंनदतीभैरवनादिनी ॥ यद्वा
भैरवः कालाग्निरुद्रस्तद्वन्नदतिगर्जतिइतिभैरवनादिनी॥भैरवंनादयतिनादोपेतंकरोतिदानवपशुबलिभोगोत्सवतःकृतशृंगनादंकृतवतीवा ॥ पुनःकीदृशीकरालवक्त्रंतस्यांतःमध्ये
दुर्दर्शाःदुःखेनदृश्यमानायेदशनाःदंताःदंष्ट्राःतैरुज्ज्वला ॥ हासःशुभ्रःतेनकालीकृष्णापिसतीउज्ज्वलेतिवर्णोत्कर्षोक्तिः ॥ १८ ॥ साकालीविजिगीषुःसतीमहासिंमहाखड्गमु
त्थायउत्थाप्यसज्जीकृत्यांतर्भावितण्यर्थस्तिष्ठतिः ॥ यद्वा ॥ उत्थायउद्यम्यऊर्ध्वीकृत्यउत्पूर्वस्तिष्ठतिः क्वचित्प्रयोगवशातोगतिवचनःसकर्मकः ॥ यद्वा ॥ उत्ताप्येतिपाठः ॥
तयगतौणिच् ॥ महासिमुत्तयमानंप्रयुज्यचण्डमधावत ॥ ततःकिंगृहीत्वेत्यादिः ॥ अस्यचण्डस्यकेशेषुगृहीत्वाआकृष्यतेनप्रसिद्धेनासिनाशिरोमस्तकमच्छिनत ॥ उत्थाय
चमहासिंहमितिपाठे ॥ महांतंसिंहमुत्थायारुह्यदेवीचण्डमधावतेतिसंबंधः॥ अथवामहासिंहंदेवीतिच्छेदः॥रुषोक्तौतुहमव्ययम्॥देवीमहासिंहमुत्थायउत्तोल्यहमितिरुषाचण्ड

**ततोजहासातिरुषाभीमंभैरवनादिनी ॥ कालीकरालवक्त्रांतर्दुर्दर्शदशनोज्ज्वला ॥१८॥ उत्थायचमहासिंहंदेवीचंडमधावत॥गृहीत्वाचास्यकेशे
षुशिरस्तेनासिनाच्छिनत्॥१९॥ छिन्नेशिरसिदैत्येंद्रश्चक्रेनादंसुभैरवम्॥तेननादेनमहतात्रासितंभुवनत्रयम् ॥२०॥ अथमुण्डोभ्यधावत्तांदृष्ट्वाचंडं
निपातितम् ॥ तमप्यपातयद्भूमौखट्वांगाभिहतंरुषा ॥२१॥ हतशेषंततःसैन्यंदृष्ट्वाचंडंनिपातितम्॥मुंडंचसुमहावीर्यंदिशोभेजेभयातुरम् ॥ २२ ॥**

मधावत।अतएवतेनासिनाअच्छिनदित्यन्वयः ॥ उत्थायचमहासिंहादित्येवोचुः॥उत्थायअवरुह्य।उत्थाप्यचमहासिंहमितिपाठे॥सुपिस्थःकः॥उच्चैस्तिष्ठतिउत्था॥अयगतौ॥
आङ्पूर्वःक्त्वोल्यप् ॥ आसमंतादयित्वाआय्य ॥ देवीउत्थाउत्थितासतीमहासिंहंचआय्यआगत्यप्राप्येत्यन्वयः ॥ अत्रैवपाठेऽर्थांतरम् ॥ महासिंहंचआय्यप्राप्येति ॥
उत्तरार्धान्वयः-पूर्ववत् ॥ १९ ॥ दैत्येंद्रःचण्डस्तदेवाशिरसिदेव्याछिन्नेसतिशिरच्छेदसमयएवपशुवत्सुभैरवंसुष्ठुभयंकरंनादंमुखेनध्वनिंचक्रे ॥तेनमहतानादेनशब्देनभुवनत्रयंत्रा
सितम् ॥ त्रसीउद्वेगेणिचिकर्मणिक्तउद्वेगंप्रापितम् ॥ यद्वात्रासःसंजातोऽस्यतारकादिभ्यइतच् ॥ किमसौचंडःछिन्नशिराअपिमायावित्वात्पुनरुत्थितोयोद्धुम् । कथ
मन्यथायंनादोस्येतिसंजातत्रासमभूद्भुवनत्रयम् ॥ २० ॥ अथचण्डःमहासुरःकाल्यादेव्यानिपातितंभ्रंशितंचण्डंदृष्ट्वातांकालीमभ्यधावत् ॥ अथकालीदेवीरुषा
तंमुण्डमपिखट्वांगेनाभिहतंताडितंपरासुंभूमावपातयत् ॥ मुण्डकेत्रिषुमंडिते ॥ दानवेपुंसिमुंडःस्यान्मस्तकेतुद्वयोरदः ॥ मुण्डितंत्रिषुलिंगेषु मुण्डोमुण्डत्वयो
गिनि ॥ २१ ॥ देव्याहतेभ्यः शेषमवशिष्टंसैन्यंकर्तृसुमहावीर्यंसुमहद्वीर्यंप्रभावोयस्यसःतंचण्डंमुण्डंचदेव्यानिपातितंदृष्ट्वाभयातुरंसत्ततःयुद्धभूमितःसकाशादपगत्यदिशोभेजे

पलायत।भयेनातुरंविह्वलम् ॥ २२ ॥ साकालीदेवीचण्डस्यासुरस्यशिरःतथामुण्डस्यासुरस्येदंमौंडंशिरश्चेतिमस्तकद्वयंगृहीत्वा ॥ प्रचण्डःप्रगल्भःअट्टःअत्यधिकः हासस्तेनामिश्रंमिलितंप्रचण्डाट्टहासगर्भंयथास्यात्तथा अभ्येत्यैव अंतिकमागत्यैवचंडिकामम्बिकामासाद्यशक्तिःप्राह ॥ प्राहेत्यव्ययंकालसामान्यद्योति ॥ यथास्त्रियः किमप्यद्भुतंकार्यंविधायस्वनायिकायैसहसमाभाषंतेखलुलोकेतथेयमवोचत ॥ यद्वायौत्वांपरदेवतांभुवनेश्वरींप्रागालोक्यगत्वाशुम्भायगृहाणेत्यकथयतांताविमौचण्डमुण्डौपुन र्दृष्टुमागतौतावलोकयलोकमातरीतिसोत्प्रासोहासोयुक्तएवेत्यलंविस्तरेण॥२३॥कालीकिमब्रवीच्चंडिकामित्याह॥काल्युवाच॥हेदेवितवमहापशूद्वौचण्डमुण्डौअत्रयुद्धयज्ञइ वतस्मिन्विषयेमयाकाल्योपहृतौसमर्पितावुपहारीकृतौस्तः। अतश्चयुद्धंयज्ञोयस्याःसाहेयुद्धयज्ञेदेवकार्यंकारिणित्वंस्वयमेवशुम्भंनिशुम्भंचद्वौमहापशूदेवगणप्रीत्यैहनिष्यसि ॥ यद्वा ॥ युद्धयज्ञेविषयेतथादेवगणप्रीत्यैयज्ञेमहापशुर्नरः ॥ तथामयाऋत्विजेवचण्डमुण्डौनाममहापशूद्वौहतौ ॥ अतःपरंशुंभं निशुम्भं च महापशू त्वमेवहंतुमर्हसीतिभावः ॥ २४ ॥ततोनंतरंकल्याणीकल्यांवाचंशुभामणंतीकथयंतीचंडिकाभगवतीतौमहासुरौचण्डमुण्डौकाल्याआनीतौदृष्ट्वाकालींदेवीललितमीप्सितंमनोहरंवचउवाचोचितमुक्तवती

शिरश्चंडस्यकालीसागृहीत्वामौंडमेवच॥प्राहप्रचंडाट्टहासमिश्रमभ्येत्यचंडिकाम्॥२३॥मयातवात्रोपहृतौचंडमुंडौमहापशू॥युद्धयज्ञेस्वयंशुंभंनि शुंभंचहनिष्यसि॥२४॥ऋषिरुवाच॥तावानीतौततोदृष्ट्वाचंडमुंडौमहासुरौ॥उवाचकालींकल्याणीललितंचंडिकावचः॥२५॥श्रीदेव्युवाच॥यस्मा च्चंडंचमुंडंचगृहीत्वात्वमुपागता॥चामुंडेतिततोलोकेख्यातादेवीभविष्यसि॥२६॥इतिश्रीमा०पु०चंडमुंडवधोनामचतुरशीतितमोऽध्यायः॥८४॥

॥ २५ ॥ हेकालि त्वंयस्मात्कारणाच्चण्डंमुण्डंचगृहीत्वामामुपागतासिततोलोकेभुवनेचामुंडेतिख्यातादेवीभविष्यसि ॥ हस्ताभ्यांचण्डमुण्डौ तु किलागृह्णादसौयतः ॥ मत्वर्थकेऽन्यतश्चण्डामुण्डादेर्येवकथ्यते ॥ ततःपृषोदरादित्वाच्छिष्टशब्दप्रयोगतः॥चंडशब्दस्यचात्वेनचामुण्डेतिप्रसिद्ध्यति ॥ अतश्चाहुः॥ पृषोदरादित्वाच्चण्डमुण्डस्थाने चामुण्डासाध्येति ॥ यद्यस्यकरेस्तितत्तस्यास्तीतितद्वान्सभवतिदंडीतिवत् ॥ यं करेणयागृह्णात्साचंडमुंडवतीकालीतिमत्वर्थेऽर्शआदित्वादचित्रियांटापिचंडशब्दस्यपृषोदरा दित्वाच्चेत्यादेशेचण्डमुंडैवचामुंडेतिचंडिकाभिप्रायः ॥ यद्यपिशिरसीएवकाल्यागृहीत्वा आनीतेनतुचण्डमुण्डौ तथापिकापिग्रामैकदेशेदग्धेग्रामोदग्धइतिवच्चंडमुंडैकदे शयोः शिरसोश्चण्डमुंडौसमुदायौतयोःप्रयुक्तौशिष्टप्रयोगतः ॥ कश्चित्त्वाख्यत् ॥ चस्तस्करः समाख्यातोमाश्चंद्रश्चसमीरितः ॥ इत्यभिधानतः चान्तस्करान्मुण्ड यतिखंडयति चमुंडा ॥ चमुंडैवचामुण्डेत्यन्येषामपिदृश्यतइतिपूरुषवद्दीर्घत्वमिति ॥ तन्न ॥ यस्माच्चंडंचमुंडंचेतिचंडिकाभिप्रायतश्चामुंडेतिप्रकृतार्थंहानादप्रकृ

तार्थाभ्यनुज्ञानात्परमर्षिप्रणीतरूढशब्दार्थविग्रहव्याकोपप्रसंगाच्च ॥ २६ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणे श्रीराजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनुचक्रवर्ति विरचितायां देवीमाहात्म्यटीकायांचंडमुंडवधोनाम चतुरशीत्यध्यायः ॥ ८४ ॥ अस्यश्लोकयुग्मस्यैकक्रियात्वादेककर्तृकत्वादेकान्वयताच ॥ तयाकाल्यादेव्याचंडे निहतेसतितथामुंडेचविनिपातितेसतितथैवचसैन्येषुबहुष्वसंख्यातेषुक्षयितेषुसत्सुततोनंतरंकोपपराधीनचेताः क्रोधपरवशचित्तःप्रतापवान्व्यग्रोग्रतेजस्कश्चभूत्वाऽसुरेश्वरःशुम्भःदैत्यानांसर्वसैन्यानामुद्योगंदेवींचंडिकांप्रतिप्रयाणोत्सुकतामादिदेश ॥ देवींप्रतिसेनाभिरभियातयूयमभिषेण्यतेत्यादिक्षत् ॥ देवींप्रत्यभिषेणयितुमुद्योगंकुरुतेत्याज्ञापयामासदैत्यसैन्यानीतिभावः ॥ उद्योगंसर्वसैन्यानामित्येवसिद्धेदैत्यानामितिप्राधान्यख्यापनार्थम् ॥ यद्वा ॥ सर्वाणिसैन्यानियेषांते सर्वसैन्याःरक्तबीजप्रभृतयःतेषामुद्योगमादिदेश ॥ क्षयोनाशःसंजातोयेषांतानिक्षयितानि ॥ यद्वाक्षपितेषु ॥ क्षपप्रेरणेचुरादिः ॥ प्रेरितेषुद्रावितेषुप्राणेभ्योदूरीकृतेषुनाशितेष्वितियावत् ॥ कोपस्यपराधीनमधीनंचेतोयस्यसः॥ यद्वाकोपेपरमतिशयितमधीनंचेतोयस्यसः ॥ असुराणामीश्वरः।यद्वा ॥ असून्प्राणान्रातिगृह्णात्यसुरःमृत्युरीश्वरोयस्यसआसन्नमृत्युरित्यर्थः॥ १ ॥ २ ॥शुम्भआदि

ऋषिरुवाच ॥ चंडेचनिहतेदैत्येमुंडेचविनिपातिते ॥ बहुलेषुचसैन्येषुक्षयितेष्वसुरेश्वरः ॥ १ ॥ ततःकोपपराधीनचेताः शुंभःप्रतापवान् ॥ उद्योगंसर्वसैन्यानांदैत्यानामादिदेशह ॥ २ ॥ अद्यसर्वबलैर्दैत्याःषडशीतिरुदायुधाः ॥ कंबूनांचतुराशीतिर्निर्यांतुस्वबलैर्वृताः ॥ ३ ॥ कोटिवीर्याणिपंचाशदसुराणां कुलानिवै ॥ शतंकुलानिधूम्राणांनिर्गच्छंतुममाज्ञया ॥ ४ ॥

शति॥अद्यास्मिन्नहनीदानींवाममाज्ञयाषडशीतिर्दैत्याःप्रधानभूता उदायुधा उद्यतशस्त्राःसंतःसर्वैःबलैःसैन्यैश्चतुरङ्गैर्वृतावेष्टिता संतोनिर्यांतुदेव्यासमयोद्धुम् ॥ षड्भिरधिकाशीतिःषडशीतिःशाकपार्थिवादित्वात्समासः ॥ विंशत्याद्याःसदैकस्मिन्संख्याःसंख्येयसंख्ययोः ॥ कंबूनांकंबुनाम्नांदैत्यानांचतुराशीतिर्वृंदभेदाःस्वबलैर्वृताः निर्यांतु ॥ चतुर्भिरधिकाशीतिश्चतुरशीतिःपूर्ववदेकवचनम् ॥ यदिचतुराशीतीतिनिर्विसर्गःपाठः तदाचतस्रआशीतयःकंबूनांवक्तव्याःसमाहृताइतिविगृह्यसमाहारद्वंद्वः ॥ कंबूनांचतुराशीतिकर्तृस्वबलैर्वृतंसत् निर्यांत्वित्येकवचनांतत्वेनयोज्यम् ॥ एकत्वोक्तितोयथावृक्षःफलतिलताचफलतीत्येकवचनसंगतिः ॥ चतुराशीतिपाठे ॥ आन्महतइति सूत्रेआदितियोगविभागः शिष्टप्रयोगतः ॥ प्रागेकादशभ्योछंदसीतिसूत्रकारव्यवहाराल्लिंगाद्योगविभागादिष्टसिद्धिरित्यात्वंतच्चरेफात्परतएव ॥ पृषोदरादित्वाद्वा । अन्येषामपिदृश्यतइतिच अशीतिशब्दादिकारस्यदीर्घत्वंद्रष्टव्यम् ॥ नैतत्सर्वत्रकर्तव्यमिति ॥ चतस्र अशीतय इत्यत्र दशांतैकादिकासंख्यासंख्येयेष्वेवचत्रिषु ॥ कंबुःशंखः। चतुरशीतिशंखपरिमिताःसेनास्ताभिःसहितादैत्याः ॥ ३ ॥ वैप्रसिद्धानिकोटिवीर्यनामधेयानिकोटिगुणितवीर्याण्यसुराणांपंचाशत्कुलानिवृंदानिनिर्गच्छंतु ॥

ममाज्ञयादेव्यासमंयोद्धुम् ॥ कोटिसंख्यानिपंचाशदितितुपाठे ॥ असुराणांकुलानिनिर्गच्छंतु ॥ कति।पंचाशत्॥ पुनश्चकतितानि कोटिरितिसंख्यायेषांपंचाशतःकुलानांतानि कोटिसंख्यानि॥ एवंचैकत्रपंचाशत्कोटिसंख्यान्यसुराणांकुलानि॥धूम्राणांधूम्रनाम्नामसुराणांशतंकुलानि ॥ धौम्राणामितिपाठे धूम्रस्यापत्यानिपुमांसःधौम्राःशिवादित्वादण्॥ अतइञोपवादः ॥ ४ ॥ कालकाःकालकनामानोऽसुराःकालंयमरूपमात्मानंशत्रुभ्यःकायतिकथयतिकालकः ॥कालकस्यापत्यानिकालकाःशिवादित्वादण्॥ यद्वा॥कलमंद्रं कायति कलकःतस्येमेकालकाःकलककुलोत्पन्नादैत्या अद्यममाज्ञयात्वरिताः । ञित्वरासंभ्रमे । संभ्रमसहिताःसत्वराःसंतोदेव्यासमंयुद्धाययोद्धुंसज्जाःसायुधाःसंतोनिर्यांतु ॥ तथातद्वद्दौर्हृदाअसुराः दुष्टंहृदयंयस्यसदुर्हृद्दैत्यः॥ सुहृद्दुर्हृदौमित्रामित्रयोरितिनिपातः ॥ तस्यापत्यानिदौर्हृदाख्यादैत्याः ॥ तथामौर्याख्याः ॥ मुरस्यापत्यानिगोत्राणिगर्गादित्वाद्यञ् ॥ यञञोश्चेतिलुक्कुतोत्र न ॥ छांदसत्वाच्छंदोवत्पुराणानिभवंति ॥ यद्वा ॥ मुरस्यभावःमौर्यंतद्वंतोमौर्याःअर्शआदित्वादच् ॥ यद्वा ॥ मुरस्यभावःमौरी ॥ ष्यञ् षित्वात्ङीष् ॥ मौरीमर्हंतिमौर्याः । दंडादिभ्योयः।तेपिनिर्यांतु॥तथाकालकायाअपत्यानिकालकेयनामानोसुराः॥स्त्रीभ्योढक्॥कालकवंशजाताः॥

कालकादौर्हृदामौर्याःकालकेयास्तथासुराः ॥ युद्धायसज्जानिर्यांतुआज्ञयात्वरिताुमम ॥ ५ ॥ इत्याज्ञाप्यासुरपतिःशुंभोभैरवशासनः ॥ निर्जगाममहासैन्यसहस्रैर्बहुभिर्वृतः ॥ ६ ॥ आयांतंचंडिकादृष्ट्वातत्सैन्यमतिभीषणम् ॥ ज्यास्वनैःपूरयामासधरणीगगनांतरम् ॥ ७ ॥

शुभ्रादिभ्यश्चेतिढक् ॥ ५ ॥ इत्येवमसुरानाज्ञाप्यादिश्यभैरवशासनःभैरवंभयंकरंशासनंयस्यसः ॥ यद्वा ॥ भैरवान्मृत्योः शासनं यस्यस आसन्नमरणत्वात् ॥असुरपतिः शुम्भःबहुभिर्दानवैर्वृतःसन्निर्जगामदेव्यासमंयोद्धुम् ॥ किंभूतैर्बहुभिर्महासैन्यसहस्रैर्महांतिसैन्यसहस्राणियेषुतैः ॥ ६ ॥ आयांतंशुम्भम् ॥ यद्वा॥ सेनायांसमवेतायेसैन्यास्तेसैनिकाश्चते ॥ सैन्यःपुंसिसेनायांसमवेतः सेनायावेतिण्यः॥यद्वा॥आयांतंशुम्भंप्रतिस्थाने अपिशब्दश्चार्थे॥तथाचायमन्वयः–अतिभीषणमतिभयंकरंतत्सैन्यंयस्यशुंभस्यसतत्सैन्यः ॥यद्वा॥ तेसैन्याःसेनायांसमवेताः संमिलिताहस्त्यश्वरथपादातादिसमूहायस्यसतत्सैन्यस्तमायांतंशुम्भंदृष्ट्वाचंडिकादेवीज्यास्वनैर्धनुष्याकृष्टमौर्वीज्यातद्टंकारध्वनिभिर्धरणीगगनान्तरंद्यावापृथिव्यंतरालंपूरयामास ॥ अथद्वितीयोन्वयः–अतितरांभीषणोभयंकरःतत्सैन्यः तस्यशुंभस्यसैन्यःसेनायांसमवेतोहस्त्यश्वरथपादातसमूहः ॥ तमायांतं दृष्ट्वा ॥ अथतृतीयोन्वयः–अतिभीषणंशुंभमायांतंदृष्ट्वाऽतिभीषणंतत्सैन्यंतस्यशुम्भस्यसैन्यमपिसेनामायात् आगच्छद्दृष्ट्वा आयांतंशुम्भम् आयादागच्छत्तत्सैन्यंनपुंसकलिंगं

पूरीआप्यायने। व्यापयामास ॥ आयांतमितिशत्रंतम्। आयातमितिपाठेकर्तरिक्तः ॥ तंशुम्भंतत्सैन्यंच ॥ ७ ॥ सुमेधाऋषिःसुरथंराजानंसंबोधयति ॥ हेनृपदत्ताव धानोभव ॥ ततः धनुर्ज्यास्वनानंतरंससिंहश्चातीवसुतरांमहांतंनादंकृतवान् ॥ अंबिकापिघंटायाः स्वनेननादेनतन्नादंसिंहनादमबृंहयत् अवर्द्धयत् ॥ बृहिवृद्धौ। हेतौणिचूलट् ॥अडागमः॥अंबिकाचोपबृंहयदितिपाठे आगमशासनानित्यत्वादडागमाभावः॥ ततःसिंहइतिवापाठः॥ ८ ॥ धनुर्ज्यानादेनसिंहनादेनघंटानादेनचआसमंतात्पू रितानिदिशांमुखानियया सा॥एवंविधाकालीतैस्त्रिविधैर्भीषणैःनिनादैःविस्तारितानना विवृतास्यास्फारितमुखासतीजिग्ये॥ जिजये जि अभिभवे॥व्यत्ययोबहुलमितिकर्तर्यात्मने पदम्॥लोकोत्कर्षेणववृते॥यद्वा॥शत्रूनभिबभूव ॥ यद्वाजिग्येइतिकर्मणिप्रयोगः ॥ तथाहि॥एवंभूतायाकालीदेवीतयाभीषणैर्नादैः शत्रुवर्गोजिग्येअभिबभूवे॥ जज्ञेइतिपाठेजनी प्रादुर्भावेआत्मनेपदी।कालीभीषणैर्निनादैर्विस्तारितानना जज्ञे॥दैत्यानत्स्यामीतिविवृतीकृतकरालवदनाजाता॥अथवाजज्ञेइति॥ज्ञाअवबोधनेकर्मणिलिडात्मनेपदम्।भीषणैर्नि नादैर्याविस्तारितानना दैत्यसैन्यानिसर्वाणिअमूनिप्रत्यवस्यतीतिविकृतीकृतकरालवक्त्रादृश्यतेसाकालीतिदैत्यैःजज्ञेऽज्ञायि ॥ सासखीसमूहेवर्त्तमानाकावाकालीसखीनितत्सा

सचसिंहोमहानादमतीवकृतवान्नृप ॥ घंटास्वनेनतन्नादमंबिकाचाप्यबृंहयत्॥८॥धनुर्ज्यासिंहघंटानांनादापूरितदिङ्मुखा॥निनादैर्भीषणैःकाली जिग्येविस्तारितानना ॥ ९ ॥ तन्निनादमुपश्रुत्यदैत्यसैन्यैश्चतुर्दिशम् ॥ देवीसिंहस्तथाकालीशरौघैःपरिवारिताः ॥ १० ॥ एतस्मिन्नंतरेभूपवि नाशायसुरद्विषाम् ॥ भवायामरसिंहानामतिवीर्यबलान्विताः ॥ ११ ॥

दृश्यतःसंशयानैरथतैर्भीषणैर्निनादैर्विशेषचिह्नैर्विस्तारितानना सर्वसैन्यग्रासायविवृतास्याकालीतिदैत्यैरज्ञायीतिभावः॥९ ॥ चतुर्दिशमित्येतत्पदंशकारांतंनिनादविशेषणंचैतत् अथचेत्परिवारणक्रियाविशेषणंस्यात्तदादिशाशब्देनटाबंतेनसाधनीयम् ॥ चतस्रःदिशोऽधिकरणभूतायस्यतन्निनादस्यसचतुर्दिशंचतुर्दिक्षुव्याप्तम् ॥ तासांधनुर्ज्यासिंहघंटानां निनादमुपश्रुत्याकर्ण्यकुपितैःदैत्यसैन्यैःदेवीआद्याशक्तिर्भगवती सिंहश्चवाहनीभूतः ॥ कालीचदेवीललाटोद्भवा ॥ तथाचएताःतिस्रोपिशरौघैःशरव्रातैश्चतुर्दिशंयथास्यात्तथाप रिवारिताःपरिवेष्टिताःक्वारिताःविद्धाइतियावत्॥हलंतादपिटापंचयथावाचानिशादिशेतिदिशाशब्दष्टाबंतोप्यस्ति। चतस्रोदिशाअधिकरणभूतायस्मिन्शरौघपरिवारणेकर्मणि तच्चतुर्दिशंक्रियाविशेषणानांकर्मत्वंनपुंसकैकत्वंचवक्तव्यम् ॥ १० ॥ युग्मम् ॥ हेभूपदत्तावधानोदेवीमहिमानमाकर्णय ॥ एतस्मिन्देवीदानवसंग्रामेप्रस्तुतेसत्यन्तरेअवकाशे समयेमध्येवा सुरद्विषांविनाशाय अमरसैन्यानाममरसिंहानांदेवश्रेष्ठानांवाभवायभूत्यैअभिवृद्ध्यैस्थितयेचातिवीर्यबलान्विताःशक्तयः सामर्थ्यलक्षणाः देवताश्चब्रह्मेशगुहवि

ष्णूनांतथेंद्रस्यचापिपंचानांतेषांशरीरेभ्योविनिष्क्रम्यनिर्गत्यतद्रूपैःब्रह्मादिरूपैः तदाकारैःतादृशरूपैःचंडिकांययुःप्रविष्टवत्यः ॥ ब्रह्माचईशश्चरुद्रःगुहश्चकुमारःविष्णुश्चनारायणः ॥ ब्रह्मणःशरीराद्ब्रह्माणीनिर्गता ॥ रुद्रस्यशरीरान्माहेश्वरी ॥ कुमारशरीरात्कौमारी ॥ विष्णशरीराद्वैष्णवी॥ इंद्रशरीरादैंद्री ॥ एताःदेवींप्रापुरित्यर्थः॥ भवःकल्याणसंसारसत्तावागीशजन्मसु ॥ अमरसिंहानामितिपाठे अमराःसिंहाइवश्रेष्ठाः तेषाम् ॥ उपमितंव्याघ्रादिभिःसामान्याप्रयोगेसमस्यते ॥ अभ्यधुश्च ॥ स्युरुत्तरपदेव्याघ्रपुंगवर्षभकुंजराः ॥ सिंहशार्दूलनागाद्याःपुंसिश्रेष्ठार्थगोचराः ॥ बृंहतिवर्द्धतेब्रह्मा ॥ ईष्टेईशः ॥ गूहतेसेनांसंवृणोतिगुहः॥वेवेष्टिव्याप्नोतिविशतिवाविश्वंविष्णुः ॥ इंदतिपरमैश्वर्येणराजतेइंद्रः ॥ शक्नोतिशाक्तिः क्तिच् ॥ शक्यतेकर्तुमनयावाशक्तिः क्तिन् ॥ ११ ॥ १२ ॥ तद्रूपैरितियदुक्तंतदेवव्यक्तीकरोति ॥ देवीदानवयुद्धंद्रष्टुमागतानांतेषांब्रह्मादीनांशरीरेभ्योविनिष्क्रम्यानुभावान्प्रकाश्यकायव्यूहेनप्रव्यक्ताकृतयोब्रह्माण्यादयःशक्तयः चंडिकांशभूताःचंडिकांयुद्धायउत्साहयितुंययुरितिप्रागुक्तंतदनेनस्पष्टयति ॥ यस्यदेवस्यब्रह्मादेः यद्रूपंयआकारःयथाभूषणवाहनंभूषणवाहनान्यनतिक्रम्ययस्यदेवस्ययद्भूषणंयद्वाहनंतद्वदेवतादृशमेववाहनमारूढवतीतच्छक्तिः तस्यदेवस्यसाशक्तिर्ब्रह्माण्यादि

ब्रह्मेशगुहविष्णूनांतथेंद्रस्यचशक्तयः ॥ शरीरेभ्योविनिष्क्रम्यतद्रूपैश्चंडिकांययुः॥१२॥यस्यदेवस्ययद्रूपंयथाभूषणवाहनम् ॥ तद्वदेवहितच्छक्तिरसुरान्योद्धुमाययौ ॥ १३ ॥ हंसयुक्तविमानस्थासाक्षसूत्रकमंडलुः ॥ आयाताब्रह्मणःशक्तिर्ब्रह्माणीसाभिधीयते ॥ १४ ॥ माहेश्वरीवृषारूढात्रिशूलवरधारिणी ॥ महाहिवलयाप्राप्ताचन्द्रलेखाविभूषणा ॥ १५ ॥

देवतातद्वदेवायुधानिबिभ्रतीसती । हिनिश्चये ॥ असुरान्योद्धुमाययौ ॥ देवीसान्निध्यंसंग्रामरंगस्थलींचाजगाम ॥ १३॥ हंसैःयुक्तोयोजितोविमानः तस्मिन् तिष्ठतिहंसयुक्तविमानस्थः ॥ अक्षाणांस्फटिकमणीनांसूत्रंजपमालाअक्षसूत्रंकमंडलुश्चताभ्यांसहवर्त्तमाना ॥ एवंविशेषणब्रह्मणः शक्तिरसुरैःसहयोद्धुमायातासाखलुब्रह्माणीत्याभिधीयते ब्रह्मणःस्त्रीब्रह्माणी । अत्रानुगागमाभावाच्छैवागमप्रसिद्धंनामेदंकथ्यते ॥ अतएवनिरूढतामपेक्षितनियमासिद्धतामितिनारदर्षिः ॥ यद्वा ॥ वेदस्तत्त्वंतपोब्रह्मब्रह्माविप्रःप्रजापतिः ॥ अणशब्दे ॥ ब्रह्मअणतिकथयतिब्रह्माणी ॥ कर्मण्यणिस्त्रियांङीप् ॥ यद्वा॥ब्रह्माणमणतिमदीयोयमितिब्रह्माणी ॥ हंसोयतिविशेषेचप्राणश्वेतच्छदेषुना ॥ अतएवहंसैर्यतिविशेषैर्युक्तंविमानंविगतमानंपरंब्रह्मतत्रतिष्ठत्युपनिषद्रूपत्वादितिहंसयुक्तविमानस्था॥ब्राह्मीवाणीब्रह्माणीइत्यप्यर्थलेशः ॥१४॥ वृषंवृषभंधर्मंवारूढा ॥ त्रीणिशूलानिशृंगाणिव्यग्राणियस्यतत्श्रेष्ठंत्रिशूलंत्रिशूलवरंधरतितित्रिशूलवरधारिणी ॥महांतःअहयःनागाःवलयायस्याःसाएवंलक्षणाशक्तिः॥महेश्वरस्येयंमाहेश्वरीप्राप्ताअसुरैः समंयोद्धु

मागता॥शुक्लेमूषिकेश्रेष्ठेसुकृतेवृषभेवृषः॥अश्वीशूलंरुगायुधम्॥देवाद्दतेवरःश्रेष्ठेत्रिषुक्लीबंमनाक्प्रिये ॥ आवापकःपारिहार्यःकटकोवलयोस्त्रियाम्॥लेखाकला।प्रकृतौचेत्यात अन्यथालेखाराजिः॥१५॥शक्तिरायुधंहस्तेयस्याःसाअजाद्यतष्टाप्॥प्रहरणार्थेभ्यःपरेनिष्ठासप्तम्यौभवतइतिवक्तव्यम्॥मयूरवरःश्रेष्ठमयूरःवाहनंयस्याःसा॥वाहनमाहितादिति णत्वंनाशंकनीयम्॥आहितत्वाभावात्॥नहिमयूरवरःवाहनमारोपितोस्तिवाहनेयदारोपितमुद्यतेतदाऐपितमाहितमुच्यते॥रूपरूपाक्रियायांचुरादिः॥गुहं कुमारमाकारेणरूपयति दर्शयतिगुहरूपिणी ॥ यद्वा ॥ गुहस्यरूपमस्यामस्तीतिगुहरूपिणी ॥ अतइनिः ॥ ऋन्नेभ्योङीप् ॥ यद्वा गुहरूपंकरोत्यात्मनितदाचष्टेवातच्छीला ॥ गुहरूपयतेर्णिनिः॥ अंबिकामाता ॥ कुमारस्येयंकुमारी॥१६॥ गरुडस्योपरि पूरणगुणेत्यादिनाषष्ठीसमासप्रतिषेधः॥कृदंताव्ययस्यतेनतदुपरिमदुपरीतिवत्षष्ठीतिसमासः ॥ संस्थितासम्यक्स्थि ता ॥ शंखःपांचजन्यःचक्रंसुदर्शनंगदाकौमोदकीशार्ङ्गंधनुः ॥ हस्तिदंतःशृंगंतस्येदंशार्ङ्गंवैष्णवंधनुः ॥ अन्यदीयंतुचापोयंशङ्गमाहिषमुच्यते ॥ गवयंमाहिषंशृंगंशार्ङ्गंचा पादियन्मयम् ॥ खड्गश्चनंदकस्तेषांसेनाङ्गत्वादेकवद्भावेननपुंसकत्वम्॥तच्छंखाद्यंहस्तेयस्याःसा॥विष्णोरियंवैष्णवीशक्तिर्देवतानारायणी॥तथैवतद्वदेवब्रह्माण्यादिवदेवयोद्धुम

कौमारीशक्तिहस्ताचमयूरवरवाहना ॥ योद्धुमभ्याययौदैत्यानंबिकागुहरूपिणी॥१६॥ तथैववैष्णवीशक्तिर्गरुडोपरिसंस्थिता ॥ शंखचक्रगदाशा र्ङ्गखड्गहस्ताभ्युपाययौ ॥ १७ ॥ जज्ञेवाराहमतुलंरूपंयाबिभ्रतीहरेः ॥ शक्तिःसाप्याययौतत्रवाराहींबिभ्रतीतनुम् ॥ १८ ॥ नारसिंहीनृ सिंहस्यबिभ्रतीसदृशंवपुः ॥ प्राप्तातत्रसटाक्षेपक्षिप्तनक्षत्रसंहतिः ॥ १९ ॥

भ्युपाययौ ॥ यद्वा ॥ तथैवविष्णुवदेववैष्णवीशक्तिरपिदैत्यान्ग्रहर्तुंक्षमेतिभावः ॥ वैष्णव्याःशक्तेरायुधानिपंच ॥ बाहवस्तुचत्वारइतिवैषम्यम् आहुरत्र ॥ शङ्खशार्ङ्ग एकस्मिन्बाहौ ॥ अंगुलिसक्तसूत्रलग्नःशंखोवादनार्थः ॥ शार्ङ्गंतुमुष्टौनिविष्टमित्यवैषम्यम् ॥ यद्वा ॥ युद्धेवादनार्थंशंखोवादनौचित्याद्बाहुमूलावलम्बीइतिअवैषम्यम् ॥ शंखोनायुधंतस्यवादनार्थत्वादितिकश्चिदाह ॥ तन्न शंखपाणिरित्यत्रपाणेःसप्तम्यंतस्यपरनिपातत्वाभावप्रसंगात् ॥ अस्तिचशंखस्यसंग्रामेस्वनिस्वनत्रासाकुलशत्रुत्वा दायुधत्वौचित्यमित्यलं विस्तरेण ॥ १७ ॥ पुनर्वैष्णवशक्त्यंतरमाविर्बभूवेत्याह ॥ हरेर्भगवतोविष्णोरतुलबलपराक्रमाभ्यामनुपमं चवराहस्येदंवाराहंरूपंयाबिभ्रतीसती भगवतीजज्ञे॥जनीप्रादुर्भावेअनुदात्तेत्कर्त्तरिलिट्॥यद्वा॥ज्ञाअवबोधनेकर्मणिलिट्॥ऋषिभिः शास्त्रेणजज्ञेअज्ञायि॥सापिहरेःशक्तिःनारायणीदेवता॥वराहस्येयंवाराही ॥तां तनुंशरीरव्यक्तिंबिभ्रतीआययौ ॥ १८ ॥ पुनर्वैष्णवशक्त्यंतरंप्रापदित्याह ॥ सटानांस्कन्धकेसराणामाक्षेपेणकम्पनेनेतस्ततस्ताडनेनक्षिप्ताःप्रेरितादूरीकृतानक्षत्राणांसंहतयः

समूहाययासा ॥ अतएवनृसिंहस्यभगवतःसदृशंवपुःबिभ्रती॥ अतएवनृसिंहस्येयंनारासिंहीवैष्णवीशक्तिः योद्धुंतत्रप्राप्ता॥नाचासौसिंहश्चनृसिंहः॥यद्वा ॥ग्रामैकदेशेदग्धेग्रामो दग्धइतिवन्नुरेकदेशेनृशब्दः सिंहैकदेशेसिंहशब्दश्चवर्त्तते ॥ ततश्चनाचासिंहश्चनृसिंहौतौयस्मिन्भगवतोविष्णोरवतारेनृसिंहः॥मत्वर्थेऽर्शआदित्वादच् ॥ १९॥ वज्रमायुधंहस्ते यस्याः सा ॥ गजराजोपरिस्थिताऐरावताधिरूढा ॥ सहस्रंनयनानियस्याःसा ॥ अतएवयथाशक्रइंद्रःसमवस्थितोभूदाकारादिनातथैवसाप्यैंद्रीशक्तिः ॥ इंद्रस्येयमैंद्री ॥ योद्धुंप्राप्ता ॥ यथासादृश्यइतिप्रतिषेधादव्ययीभावाभावेयथेतिपृथक्पदम् ॥ ॥ वज्रालंकृतहस्तावा॥वज्रोस्त्रीहीरकेपवौ॥इंद्रस्यस्त्रीइंद्राणी।शक्तिस्त्वैंद्री॥ तदित्थंब्रह्माण्याद्या देवशक्तयः समेहकथिताः ॥ २० ॥ ततोनंतरंताभिर्ब्रह्माण्यादिभिर्देवशक्तिभिःपरिवृतईशानोमहेशः ॥ चंडिकामाह ॥ किमिति ॥ ममशंभोःप्रीत्यास्नेहेनकारणेनासुरा हन्यंतांशीघ्रमिति ॥ केचित्तुचंडिकेतिपठंतितदापरिवृताईशानेतिचस्त्रीलिंगत्वेनचंडिकाविशेषणेद्वे ॥ ततश्चायमन्वयः॥ततोदेवशक्त्यागमानंतरंताभिर्देवशक्तिभिःपरिवृताईशा नाईशानशक्तिसंपन्नाचंडिकाभगवतीदेवशक्तीःप्रत्याह॥हेदेवेशशक्तयःभवतीभिःममचंडिकायाःप्रीत्यास्नेहेनकारणेनशीघ्रमसुराःसर्वेहन्यंतामिति॥ २१ ॥ततोनंतरंदेवीशरीरात्तु

वज्रहस्तातथैवैंद्रीगजराजोपरिस्थिता ॥ सहस्रनयनाप्राप्तायथाशक्रस्तथैवसा ॥ २० ॥ ततःपरिवृतस्ताभिरीशानोदेवशक्तिभिः ॥ हन्यंतामसु राःशीघ्रंममप्रीत्याहचंडिकाम् ॥ २१ ॥ ततोदेवीशरीरात्तुविनिष्क्रांतातिभीषणा ॥ चंडिकाशक्तिरत्युग्राशिवाशतनिनादिनी ॥ २२ ॥ साचा हधूम्रजटिलमीशानमपराजिता ॥ दूतत्वंगच्छभगवन्पार्श्वंशुंभनिशुंभयोः ॥ २३ ॥

चंडिकाशरीरादपिपुनःचंडिकाशक्तिःविनिष्क्रांताप्रादुरभूत्॥ चंडिकायाःदेव्याःशक्तिःकीदृशी॥अतिभीषणात्यर्थभयकारिणी॥अतिपाशिनीतिपाठेप्रशस्तःपाशोस्त्यस्याःपाशि नीअतिक्रूरापाशिन्यतिपाशिनी ॥ पुनःकीदृशीअत्युग्राअतिरौद्रा ॥ पुनःकीदृशी ॥ शिवानांसृगालानांशतेनकृतोनिनादःसोस्त्यस्याःशिवाशतनिनादिनी ॥ यद्वा शिवेत्यने नपरमैश्वर्यंकथ्यते ॥ शक्तिशक्तिमतोरभेदोपचारात् ॥ तस्याविशेषणम् ॥ शतत्वसंख्ययानिनदतितच्छीलाशिवाशतनिनादिनी ॥शतमित्युपलक्षणम् ॥ सर्वतःशब्दायमाने त्यर्थः ॥ एतदुक्तंभवति ॥ यस्यदेवस्ययद्रूपमितिवचनाच्चंडिकाशक्तिर्विनिर्गता॥चंडिकाकृतिरेवशिवेतिनाम्नाप्रादुरभूदिति ॥ यद्वाशिवाशतेनसहनिनदतीति॥ अन्यथाउत्तरत्र तदागच्छततृप्यंतुमच्छिवाःपिशितेनवइतिशिवागतत्वंकथंस्यात् ॥ २२ ॥ अपराजितापरैःशत्रुभिरजितायद्वाअविद्यमानःपरउत्कृष्टःशत्रुर्वायस्याःसाअपराजयतिस्म जिताप्रा प्तलोकोत्कर्षा ॥ यद्वा अजःसंजातोयस्याःसाअजिता ॥ पितामहमाताविष्णुमायेतियावत् ॥ साचंडिकायाःशक्तिर्देवताधूम्रजटिलमीशानंरुद्रमाह ॥ किम् । हेभगवन्

॥ चःसमुच्चयार्थोभिन्नक्रमश्च ॥ दूतत्वंगच्छपार्श्वंचेति ॥ योजनांतरेतु धूम्रजटिलमितिच्छेदः ॥ दूतत्वमिति दूतत्वंगच्छदूतभावंभज ॥ शुंभनिशुंभयोःपार्श्वंगच्छयाहि ॥ चःसमुच्चयार्थोभिन्नक्रमश्च ॥ दूतत्वंगच्छपार्श्वंचेति ॥ योजनांतरेतु धूम्रजटिलमितिच्छेदः ॥ आह किमिति॥ असुरेषुक्रोधाग्निपूर्णत्वात्धूम्रःकृष्ण च्छेदः ॥ साचंडिकायाः शक्तिरपराजितानामजटिलमीशानम् ॥ जटाःसंतियस्यसजटिलःतम् ॥ तुन्दादिभ्यइलच ॥ आह किमिति॥ असुरेषुक्रोधाग्निपूर्णत्वात्धूम्रःकृष्ण लोहितः ॥ हेधूम्रहेभगवन्त्वंदूत ॥ लोण्मध्यमपुरुषैकवचनांतमेतत् ॥ दूतइवाचरतिदूतति ॥ लोटस्तु-सेर्ह्यपिच्च ॥ अतोहेर्लुक् ॥ दूत दूतइवाचर ॥ सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विब्वाचारेवक्तव्यः॥यद्दिदूतवदाचरदूतइतिउपमानादाचारेक्विबंततामनाश्रित्यमुख्यार्थेदूतशब्दात्त्वप्रत्ययःक्रियतेयैः येषाम् । हेभगवन्नितिसर्वैश्वर्याद्युपेतपूजितसंबोधनंदूतत्वे तिनीचत्वेप्रयुक्तमितिकेयंवाचोयुक्तिपटुत्वौचितीस्यात् ॥ धूम्रश्चासौजटिलश्चेत्येकपदत्वंवा ॥ ततोविशेषणसमासः ॥ धूम्राःजटाःयस्येतितुविगृह्यनकर्मधारयात्मत्वर्थीयप्र तिषेधादिलजभावाद्बहुव्रीहौधूम्रजटइत्येवस्यात् ॥ २३ ॥ तत्रगत्वाकिंब्रवाणीत्यतआह ॥ हेभगवन्हेरुद्रत्रिभुवनंविजित्यैवातिगर्वितावस्मत्समःकोपिनास्तीतिसंजाताहंकारौ

ब्रूहिशुम्भंनिशुम्भंच दानवावतिगर्वितौ ॥ येचान्येदानवास्तत्रयुद्धायसमुपस्थिताः ॥ २४ ॥ त्रैलोक्यमिंद्रोलभतांदेवाःसंतुहविर्भुजः ॥ यूयंप्रया तपातालंयदिजीवितुमिच्छथ ॥ २५ ॥ बलावलेपादथचेद्भवंतोयुद्धकांक्षिणः ॥ तदागच्छततृप्यंतुमच्छिवाः पिशितेनवः ॥ २६॥ यतोनियुक्तोदू त्येनतयादेव्याशिवःस्वयम् ॥ शिवदूतीतिलोकेस्मिंस्ततः साख्यातिमागता ॥ २७ ॥

शुंभंनिशुंभंचदानवौहितंवक्ष्यमाणंब्रूह्युपदिश ॥ अथयेचान्येदानवाःतयोःपक्षेसंग्रामशूरंमन्यतयागर्विताः युद्धाययुद्धंकर्तुंसमुपस्थिताःसंगताःस्युःतानपिहितंवक्ष्यमाणंब्रूहि ॥ ब्रुविर्द्विकर्मकः ॥ अकथितंचेत्यत्रब्रुशास्वितिद्विकर्मकेषुपरिगणितत्वादस्य ॥ २४ ॥ अनेनहितमाहचंडिकायाःशक्तिः ॥ हेशुम्भादयोदैत्याःयूयंसर्वेपियदिजीवितुमिच्छ थतर्हिपातालंप्रयात ॥ ततश्चइंद्रःत्रैलोक्यंलभतांप्राप्नोतु ॥ इंद्रादयोदेवाःहविर्भुजःयज्ञेषुहवींषियथाभागंभुंजानाःसंतुः हवींषिभुंजताम् ॥ अग्निमुखेदेवतोद्देशेनहूयमानंहोतव्य द्रव्यंघृतादिकंहविराहुः ॥ अन्येतुहूयतेहविःसान्नाय्यमित्याहुः ॥ घृतमाज्यंहविःसार्पिर्हविष्यंचतदुच्यते ॥ इच्छथ लटोमध्यमस्थः ॥ इषुगमियमांछःशिति ॥२५॥ अथ चेद्भवंतोदानवाःबलावलेपाद्बलगर्वात्कारणाद्युद्धकांक्षिणःस्युःतदातर्हिमयासमंयोद्धुमागच्छत ॥ यूयंतत्फलंचावाप्स्यथ ॥ मच्छिवाश्चवःपिशितेनतृप्यंतु ॥ ममशक्तिपरिवाराः सृगालाश्चवःयुष्माकंयुधिखंडितानांपिशितेनमांसेनतृप्तिमाप्नुवंति॥कुक्कुराश्चसृगालाश्चमेषाद्याश्वतथावयः॥प्रियाभवंतिशक्तीनांभैरवाणांचवैतथा॥गर्वोभिमानोहंकारोमानश्चि त्तसमुन्नतिः । दर्पोवलेपोहंतापिस्यादहंयुत्वमेवच ॥ कांक्षिइच्छायांयुद्धंकांक्षंतियुद्धकांक्षिणः ॥ तृपतृप्तौदिवादिःतृप्यंतु॥पिशितंतरसंमांसम्॥२६॥यतःकारणात्तयाशक्त्या स्वयंदेव्याशिवःशंभुःदूत्येनदूतभावेनदूतकर्मणावानियुक्तःप्रेरितोभूत् ॥ ततःकारणात्साचण्डिकायाःशक्तिःअस्मिन्मर्त्यानांलोकेशिवदूतीतिख्यातिंकीर्तिंप्रसिद्धिंचागताप्राप्ता॥

सख्युर्यः दूतवणिग्भ्यांचेतिवक्तव्यम् ॥ दूतस्यभावःकर्मवेतियः ॥ दूतशब्दात्ष्यञ्तुनचात्समुच्चायितोयतः ॥ वणिज्यावाणिज्यमित्युक्तम् ॥ अयंतुब्राह्मणादिषुवणिक्शब्द स्यपाठात्सेत्स्यति ॥ दूतशब्दस्तुनदृढादौनापिब्राह्मणादौपठितः ॥ यदभ्यधुः—दूत्यंतद्भावकर्मणीति ॥ कश्चिदाह—दूत्यंदौत्यमुभयमपिभवति॥वणिज्यावाणिज्यमितिवत् ॥ दूतवणिग्भ्यांचेतिचकारात्ष्यञपिभवतीति ॥ तन्न ॥ सख्युर्यःदूतवणिग्भ्यांच ॥ नकेवलंसख्युरेवयःअपितुदूतवणिग्भ्यांचयोभवतीतिचकारेणयएवसमुच्चीयतेनतुष्यञपि यदिष्यञपि चेत्समुच्चीयतेतदाब्राह्मणादौवणिक्शब्दपाठोनिरर्थकःस्यात् ॥ चकारेणैवष्यञःसिद्धत्वात् ॥ दौत्येमेतिपाठेदूत्यमेवदौत्यम् प्रज्ञादित्वादण् ॥ शिवदूतीति ॥ दुदुउपतापे दुतनिभ्यांदीर्घश्चेत्यौणादिकःक्तः ॥ शिवेनदूतयतीतिशिवदूती ॥ यद्वा शिवंदूतंप्रेर्यंकरोतिशिवदूती ॥ कर्मण्यणिस्त्रियांङीप् ॥ शिवेकर्मणिदूतयतेण्यंतादणि रूपंशिवंदूतयतिदूतंकरोतितदाचष्टइतिणिजंतात्कर्मण्यण् ॥ शिवदूतेत्यपिसभ्यःपाठः ॥२७॥ तेशुंभादयःमहासुराःशर्वाख्यातंशृणोतिहिनस्तिशर्वःतेनकथितंदेव्याःशिवदूत्याः वचः संदेशंश्रुत्वाअमर्षेणक्रोधेनापूरिताःजग्मुः । क । यत्रकात्यायनीस्थिता ॥ शर्वोक्तदेवीसंदिष्टसामवादोद्दीपितामर्षापूरिताःक्रियाकेवलमुत्तरमितिमन्वानाःसन्तस्तत्रययुः

तेपि श्रुत्वावचोदेव्याः शर्वाख्यातं महासुराः ॥ अमर्षापूरिताजग्मुर्यत्रकात्यायनीस्थिता ॥२८॥ ततःप्रथममेवाग्रेशरशक्त्यृष्टिवृष्टिभिः ॥ ववर्षुरुद्ध तामर्षास्तांदेवीममरारयः ॥२९॥ साचतत्प्रहितान्बाणाञ्छूलशक्तिपरश्वधान् ॥ चिच्छेदलीलयाध्मातधनुर्मुक्तैर्महेषुभिः ॥३०॥ तस्याग्रतस्तथा कालीशूलपातविदारितान् ॥ खट्वांगपोथितांश्चारीन्कुर्वतीव्यचरत्तदा ॥ ३१ ॥

यत्रकतोनामर्षिःतस्यगोत्रस्त्रीकात्यायनी कात्यशब्दाद्गर्गादियञंतात्सर्वत्रलोहितादिकतंतेभ्यइतिस्त्रियांष्फः फस्यायनादेशःषित्वात्ङीष् ॥ उमाकात्यायनीगौरी ॥ यतःकात्या यनीस्थितेतिपाठेआद्यादित्वात्सप्तम्यर्थेतसिःयत्रेत्येवार्थः ॥२८॥ततोनंतरममरारयःशुंभादयःउद्धतामर्षाःप्रवृद्धरोषाःसंतःप्रथममेव॥कालाध्वनोरितिद्वितीया ॥ अस्यादेव्या अग्रभागेउरसिशिरशक्त्यृष्टिवृष्टिभिःशरसंपातैःशक्तिसंपातैःऋष्टिपातैः खड्गाघातैश्चसाधनैः तांदेवींववर्षुः छादयामासुः ॥ वृषुसेचने ॥ असंयोगाल्लिडपित्कित् ॥ छंदो वत्पुराणानि ॥ अन्यथाववृषुरित्येवस्यात् ॥ कासूसामर्थ्ययोःशक्तिः ॥ कासूस्तोमराख्यमायुधम् । ऋष्टिःखड्गः ॥ २९ ॥ साचंडिकाचतत्प्रहितान्तैरसुरैःप्रयुक्तान्शरान् शूलान्शक्तीःपरश्वधान्परशून्कुठारान्अन्यान्यप्यायुधानिलीलयाऽनायासेनध्मातंमौर्वीटंकारेणशब्दितंधनुःततोमुक्तैःप्रेरितैःमहेषुभिः महद्भिः प्रशस्तैःइषुभिः शरैःचिच्छेद खंडयामास ॥ शूलचक्रपरश्वधामितिवापाठः ॥ ३० ॥ तदासंग्रामकालेतस्यादेव्याःचंडिकायाःअग्रतःपुरस्ताद्दृष्टिपथेकालीचण्डमुण्डमर्दनीतद्वत्तथाचंडिकेवयुध्यमाना

नरीन्शूलेनकृताःपाताःप्रहाराःतैर्विदारितान्खट्वांगपोथितांश्चकुर्वती असुरशरीरकंकालपंजरमयान् युद्धेनपोथितान्प्रहतान्कुर्वंतीसतीव्यचरत् ॥ ३१ ॥ ब्रह्माणी शक्तिःब्राह्मीयेनयेनपथाधावतिस्मयोद्धुंगच्छतिस्मतत्रतत्रपथिशत्रून् कमंडलौजलं तस्याक्षेपादाकर्षणात् ॥ यद्वाकमण्डलोःसकाशादुद्धृतस्यजलस्याक्षेपात्प्रोक्षणाद्धेतोः हतवीर्यान्हतौजसश्चहतदीप्तिबलानकरोत् ॥ ओजोदीप्तिर्बलेपिस्यात् ॥ कमंडलुजलाक्षेपादितिवापाठः ॥ अथवा धावतीत्यत्रव्यत्ययेनबहुवचनम् ॥ येनयेनअन्या येनधावंतिस्मलोकानुपद्रवंतिस्मतान्दैत्यान् ॥ ३२ ॥ देव्याअग्रेमहेश्वरस्येयंशक्तिर्माहेश्वरीत्रिशूलेनदैत्याञ्जघान ॥ अतिकोपनेतिप्रत्येकंविशेषणम् । विष्णोरियंवैष्णवी चक्रेणदैत्यान्जघान ॥ तथाकुमारस्येयंकौमारीगुहशक्तिःशक्त्याआयुधेनेतिमाहेश्वर्यादिशक्तित्रयपराक्रमोवर्णितः ॥ अतिकोपना ॥ कुपक्रोधे क्रुधमंडार्थेभ्यश्चेतियक् ॥ ॥ ३३ ॥ इंद्रस्येयमैंद्रीशक्तिःतस्याःकुलिशंवज्रंतस्यपातेन॥ शतंशतं शतशः ॥ संख्यैकवचनाच्चवीप्सायांशस् ॥ दैत्यादानवाश्चविदारिताः । अतएवरुधिरौघप्रवर्षिणःसंतः पृथ्व्यांपेतुः पतिताः॥ विदारिताइति।दृविदारणे क्र्यादिः हेतुमतिकर्मणिक्तः ॥ अन्यथाविदीर्णाःस्युः।चुरादौचापि॥दारितेभिन्नभेदितौ॥यद्वाविदारणंविदारःससंजातएषांवि

कमंडलुजलाक्षेपहतवीर्यान्हतौजसः ॥ ब्रह्माणीचाकरोच्छत्रून्येनयेनस्मधावति ॥ ३२ ॥ माहेश्वरीत्रिशूलेनतथाचक्रेणवैष्णवी ॥ दैत्याञ्जघानकौमारीतथाशक्त्यातिकोपना ॥ ३३ ॥ ऐंद्रीकुलिशपातेनशतशोदैत्यदानवाः ॥ पेतुर्विदारिताः पृथ्व्यांरुधिरौघप्रवर्षिणः ॥ ३४ ॥ तुंडप्रहारविध्वस्तादंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः ॥ वाराहमूर्त्यान्यपतंश्चक्रेणचविदारिताः ॥ ३५ ॥ नखैर्विदारितांश्चान्यान्भक्षयंतीमहासुरान् ॥ नारसिंहीचचाराजौनादापूर्णदिगंतरा ॥ ३६ ॥

दारिताः ॥ रुधिराणामोघाःतेषांप्रवर्षाणितद्वंतः ॥ ओघोवृंदेम्भसांरये ॥ यद्यप्यसुरादैत्यदैतेयदनुजेंद्रारिदानवाइतिभेदेनाभिदधुः।तथापिमातृभेदतोभेदोनास्ति ॥ अतएवसमानार्थत्वविवक्षणामपिसमानार्थानामेकशेषोनकृतः ॥ ३४ ॥ वराहस्यभगवतोविष्णोरियंवाराही मूर्तिःकायोयस्याःसातस्याः ॥ यद्वा वराहस्यायंवाराहोविष्णोरवतारः तस्येवमूर्त्तिःयस्याः सातस्याःवराहमूर्त्याःतुंडंमुखम् ॥ तुडितोडने ॥ तुण्डत्यनेनखंडयतीतितुण्डंतेनकृतःप्रहारःतेनविध्वस्ताःव्यसूकृताः असुराःतस्याःसंबाधिन्यौयेद्वेदंष्ट्रेतयोरग्रभागौताभ्यांक्षतानिवक्षांसियेषांतेदंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः ॥ तस्याएवचक्रेणवैष्णवायुधेनाविदारिताःसंतोन्यपतन्रणभुविपातिताः ॥ ३५ ॥ नादेनासिंहनादेनासमंतादभिव्याप्यपूर्णानिपूरितानिदिशामंतराण्यंतरालानिययासा॥नादापूरितदिङ्मुखेतिवापाठः॥ वादांतशांतपूर्ण० इतिपूरितेतिनिपात्यते॥नरसिंहस्यभगवतोविष्णोरवतारस्येयंशक्तिर्नारसिंही आजौयुद्धेचचारविजहार ॥ किंकुर्वंती । नखैरायुधैर्विदारितान्स्फुटितगात्रानन्यान्महासुरान्भक्षयंती ॥ अथवा च अ आन्यानितिच्छेदः॥अ इतिप्रतिषेधार्थकमव्ययम् ।

आन्यानिति ॥ अनप्राणनेणिच्यचोयत्आननीयाःआन्याःजीवयितुमर्हाः ॥ अआन्याःदुष्टत्वान्मारणीयाः ॥ तान्महतोऽसुरान्भक्षयंतीनारसिंहीखलुमारयतिखादतिच ॥ समित्याजिसमिद्युधः ॥ समेक्ष्मांशेरणेप्याजिः ॥युद्धभागक्षणेष्वाजिः ॥ अनेननारसिंहीपराक्रमःकथितः ॥ ३६ ॥ शिवदूत्याचंडिकोत्पन्नशक्त्या चण्डाट्टहासैःभयंकरैः अभिदूषिताः प्रापितवैकृत्याःप्रापितमूर्छाः असुराःपृथिव्यांपेतुः ॥ अथ तदापतितान्नसुरान्सैवशिवदूती चखादभक्षयामास ॥ चंडिकाशरीराद्विनिर्गतायाशिवंदूतमकरोत्साशिवदूती तत्पराक्रमउक्तः ॥ ३७ ॥ इत्युक्तरीत्या मातॄणांब्रह्माण्यादीनांगणंसमूहंक्रुद्धंक्रोधाविष्टमतएवविविधैरभ्युपायैःसंग्रामसाधनैरमोघैः महासुरान्मर्दयंतंदृष्ट्वादेवानामरयोदैत्याःतेषांसैनिकाःसेनासमवेताःनेशुः । णशअदर्शने ॥ अदर्शनमगुः ॥ पलाय्ययुरितियावत् ॥ ब्रह्माणीवैष्णवीरौद्रीकौमारीशिवदूतिका ॥ ऐंद्रीचनारसिंहीचवाराहीचाष्टमातरः ॥ अणिमेत्यन्यामातरोष्टौ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैंद्रीवाराहीवैष्णवीतथा ॥ कौमारीचर्ममुंडाचकालीसंकर्षणीतथेति ॥ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्णवीतथा ॥ वाराहीचतथैंद्राणीचामुण्डाःसप्तमातरइत्यनेन ॥ अन्येत्वाहुः ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्णवीतथा ॥ वाराहीचैवमाहेंद्रीचामुंडा सप्तमातरः ॥ ३८ ॥

चंडाट्टहासैरसुराः शिवदूत्यभिदूषिताः ॥ पेतुःपृथिव्यांपतितांस्तांश्चखादाथसातदा ॥ ३७ ॥ इतिमातृगणंक्रुद्धंमर्दयंतंमहासुरान् ॥ दृष्ट्वाभ्युपायैर्विविधैर्नेशुर्देवारिसैनिकाः ॥ ३८ ॥ पलायनपरान्दृष्ट्वादैत्यान्मातृगणार्दितान् ॥ योद्धुमभ्याययौक्रुद्धोरक्तबीजोमहासुरः ॥ ३९ ॥ रक्तबिंदुर्यदाभूमौपतत्यस्यशरीरतः ॥ समुत्पततिमेदिन्यास्तत्प्रमाणोमहासुरः ॥ ४० ॥ युयुधेसगदापाणिरिंद्रशक्त्यामहासुरः ॥ ततश्चैंद्रीस्ववज्रेणरक्तबीजमताडयत् ॥ ४१ ॥ कुलिशेनाहतस्याशुबहुसुस्राव शोणितम् ॥ समुत्तस्थुस्ततोयोधास्तद्रूपास्तत्पराक्रमाः ॥ ४२ ॥

रक्तंबीजंयस्यसरक्तबीजोमहासुरः ॥ दैत्यान्मातृगणेनब्रह्माण्यादिमातृसमूहेनार्दितानतएवपलायनपरान्दृष्ट्वाक्रुद्धःसन्कर्त्तरिक्तः ॥ देव्यासहयोद्धुमाययौ ॥ रक्तंबीजयति बीजंकरोतिरक्तबीजः । कर्मण्यण् ॥ अर्द्दहिंसायाम् ॥ ३९ ॥ अस्यरक्तबीजासुरस्यशरीरात्रक्तबिंदुःरक्तपृषतःयदाभूमौपततितदातत्प्रमाणःरक्तबीजासुरशरीरपरिमाणःमहासुरःमेदिन्याःसकाशात्समुत्पततिसमुत्पद्यते ॥ अतश्च रक्तबीजोरक्तबिंदुबीजोरक्तबिंदुश्चेतिख्यातोभूत् ॥ रक्तबिंदुरित्येकवचनमुपलक्षणम् ॥ तेनयावंतःतद्रक्तबिंदवःपतंतितावंतएवतादृशाएवरक्तबीजासुरसमाएवमहासुराभूमितःसमुत्पद्यंते ॥ मेदिन्यामितिपाठेअधिकरणंविवक्षितम् ॥ ४० ॥ समहासुरोरक्तबीजोगदापाणिःसन्इन्द्रशक्त्याऐंद्र्यासहयुयुधे ॥ ततःऐंद्रीस्ववज्रेणनिजायुधेनकुलिशेनरक्तबीजमताडयत् ॥ बंधुजीवप्रसूनेनसदृशारक्तबिंदवः ॥ रक्तबिंदुःक्षितिस्पृक्सन्जायतेतत्समोऽसुरः ॥ ४१ ॥ ऐंद्र्याकुलिशेनवज्रेणाहतस्यरक्तबीजशरीरतःबहुलंशोणितम्आशुसुस्रावभूमौपपात ॥ ततःशोणितात्तस्यैवरक्तबीजस्यैवरूपमाकृतिर्येषांतेतद्रूपाःतस्यरक्तबीजस्यैवपराक्रमोये

षांतेत त्पराक्रमाश्च योधायोद्धारः रक्तबीजरक्तजासुररक्तात्तुनोत्पद्यंतइत्यतउक्तंतद्रूपाइति ॥ छ्गतौदंत्यादिः ॥ कुलिशेनाहतइतिप्रथमांतपाठे घटःस्रवतीतिवदकर्मकत्वेन शोणितंसुस्राव। जगामग्रामवानित्यर्थविवक्षायांसकर्मकतास्त्येव ॥ अहतस्यरक्तबिंदोःशरीरतःशोणितंकर्तृसुस्रावेत्यत्राकर्मकत्वंतुघटात्पयःस्रवतीतिवत्कर्मनिरपेक्षत्वादवसेयम् ॥ ४२ ॥ तस्यरक्तबीजस्यशरीरात्यावंतःयत्परिमाणाःयावत्संख्याकाःरक्तबिंदवःपृथिव्यांपतिताःतावंतएवतत्परिमाणाएवतत्संख्याकाएवपुरुषाःदैत्याःतस्यरक्तबीजस्यतुल्यबलाश्चतुल्यविक्रमाश्चजाताःसमजनिषतेत्यर्थः ॥ वीर्यंवीरस्यकर्मचबलंप्राणसामर्थ्यम् ॥ विक्रमस्तुपदाक्रांतौशौर्येचापिप्रकीर्तितः ॥ विक्रमस्त्वतिशक्तिता ॥ ४३ ॥ तत्रसंग्रामेतेरक्तबीजासुररक्तसम्भवाःपुरुषाःदैत्याः मातृभिःब्रह्माण्यादिभिःसमंसार्द्धमत्युग्रमतिदारुणंयथास्यात्तथाशस्त्राणांपातैरतिभीषणमतिभयंकरंचयथास्यात्तथायुयुधुः॥ व्यत्ययोबहुलमिति परस्मैपदम् ॥ ४४ ॥ पुनश्चपुनरपिऐंद्र्याशक्त्याकृतेनवज्रपातेनास्यरक्तबीजस्यशिरोमस्तकंयदाक्षतंदलितंभग्नमभूत्तदाततःवज्रताडिताच्छिरसःसकाशान्निर्गलितंरक्तंकर्तृउवाहप्रवहतिस्मप्रवाहीबभूवेतियावत ॥ ततःतस्माद्रक्तप्रवाहात्सहस्रंसहस्रंसहस्रशःपुरुषाःदैत्याःजाताः ॥ ववाहेति ॥ वहप्रापणेलिट्यभ्यासस्योभये

यावंतःपतितास्तस्यशरीराद्रक्तबिंदवः ॥ तावंतःपुरुषाजातास्तद्वीर्यबलविक्रमाः ॥ ४३ ॥ तेचापियुयुधुस्तत्रपुरुषारक्तसम्भवाः ॥ समंमातृभिरत्युग्रंशस्त्रपातातिभीषणम् ॥ ४४ ॥ पुनश्चवज्रपातेनक्षतमस्यशिरोयदा ॥ ववाहरक्तंपुरुषास्ततोजाताःसहस्रशः ॥ ४५ ॥ वैष्णवीसमरेचैनंचक्रेणाभिजघानह ॥ गदयाताडयामासऐंद्रीतमसुरेश्वरम् ॥ ४६ ॥

षामितिसंप्रसारणंतुसंज्ञापूर्वकोविधिरनित्यइतितेनेत्याहुः ॥ वहिरसंप्रसारणप्रकृत्यंतरतयाऽदन्त्योष्ठ्यादिरस्तीत्यपरे ॥ वाहप्रयत्नेइत्यस्यात्मनेपदानित्यत्वाद्ववाहेत्यपरे ॥ चाक्षिङोङित्करणमनुदात्तेत्त्वलक्षणात्मनेपदानित्यत्वेज्ञापकमाहुः ॥ ववेत्यव्ययम् वव इतिप्रथमरक्तनिःसरणजनितध्वनिमाहेत्यन्ये ॥ ववइत्येवशब्दमाह रक्तंकर्तृ प्रथमतइत्यर्थः उवाहेत्यर्थेववइतिशब्दानुकरणम् ॥ तेनअनुकार्यानुकरणयोर्भेदस्याविवक्षितत्वादसत्यर्थवत्त्वेववित्ययमाहेतिवद्विभक्त्युत्पत्त्यभावः । अन्यथाववमाहेतिस्यात् ॥ केचित्तुकृतसंप्रसारणमुवाहेत्येवपेठुः ॥ वयंतुब्रूमः—संप्रसारणमत्रकर्त्तव्यंकृतेतस्मिन्संप्रसारणाच्चेत्यत्रपूर्वरूपत्वेनित्येप्राप्तेवाछंदसीत्यनुवृत्तौपूर्वरूपत्वाभावपक्षेमित्रावरुणौयज्यमानाविितिवत्पुनःप्रसंगविज्ञानादिकोयणचीतियणादेशएवश्रूयते ॥ छंदोवत्पुराणानिचभवंतीति ॥ तदित्थं पाठव्याख्याश्चधातूनांहस्यंतेस्वैरिणः कचित् ॥ प्रयोगएवभगवांस्तानवस्थापयत्यपि ॥ ४५ ॥ समरेसंग्रामेविष्णोरियंवैष्णवीशक्तिरेनंरक्तबीजंचक्रेणअभिजघान अथचसाऐंद्रीएनंरक्तबीजमसुरेश्वरंगदयाताडयामास ॥ यद्वाऐंद्रीतमित्येकंपदम् ॥ प्राकऐंद्र्याशक्त्याइतःयोद्धुंप्राप्तःतंरक्तबीजं सावैष्णवीशक्तिः चक्रेणउरसिजघान ॥ नकेवलंचक्रेण गदयाताडयामास ॥ ४६ ॥

वैष्णव्याःचक्रेणभिन्नस्यविदारितस्यरक्तबीजस्यरुधिरस्रावसम्भवैःरक्तप्रवाहसमुद्भवैःतत्प्रमाणैःरक्तबीजशरीरपरिमितैःसहस्रंसहस्रंतेनसहस्रशः ॥ यद्वासहस्रेणसहस्रशः ॥ संख्यैकवचनाच्च वीप्सायांशस् ॥ महासुरैः जगद्भुवनंव्याप्तंव्याकीर्णम् ॥ अवर्णनीयैरसंख्याकैस्त्रैलोक्यंव्याप्तमितिभावः ॥ ४७ ॥ कुमारस्येयंकौमारीशक्तिः देवताशक्त्याआयुधेनरक्तबीजंमहासुरंजघान ॥ तथावाराहीअसिनाखड्गेनतंरक्तबीजंजघान ॥ तथामाहेश्वरीत्रिशूलेनतंजघान ॥ क्वचित्तुपाठः ॥ माहेश्वरीत्रिशूलेनरक्तबीजंमहासुरम् ॥ ताडयामासहृदयेनचचालतथापिस इतिदृश्यते ॥ यद्यपिहृदयेसाताडयामासतम् । तथापिसःरक्तबीजः संग्रामान्नचचाल ॥ नापजगामेत्यर्थः ॥ ४८ ॥ सचापि रक्तबीजोमहासुरःकोपसमाविष्टःकोपानलज्वालाकुलःसन्गदयासर्वाएवमातृःब्रह्माण्यादीःशक्तीःपृथक्प्रत्येकमहनत्अताडयत् ॥ दैत्यःमहासुरइत्युक्तेकुतोनपौनरुक्त्यंस्यात् ॥ ॥ सामान्यतो दैत्योसावित्युक्तासामर्थ्यंतोमहांश्चासावसुरश्चेत्यतिशयप्रदर्शनादपौनरुक्त्यम् ॥ यद्वा दितेरपत्यंदैत्यःअसून्रातिगृह्णातिअसुरः ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ महांश्चासावसुरश्चेति ॥ यद्वा महांतःअसुराःयस्य सः ॥ यद्वा मंमहादेवंजहातिमहः महश्चासावसुरश्च ॥ मःशिवश्चन्द्रमाश्चस्यात् ॥ ओहाक्त्यागे ॥

वैष्णवीचक्रभिन्नस्यरुधिरस्रावसम्भवैः ॥ सहस्रशोजगद्व्याप्तंतत्प्रमाणैर्महासुरैः ॥ ४७ ॥ शक्त्याजघानकौमारीवाराहीचतथासिना ॥ माहेश्वरी त्रिशूलेनरक्तबीजंमहासुरम् ॥ ४८ ॥ सचापिगदयादैत्यःसर्वाएवाहनत्पृथक् ॥ मातृःकोपसमाविष्टोरक्तबीजोमहासुरः ॥ ४९ ॥ तस्याहतस्यबहुधाशक्तिशूलादिभिर्भुवि ॥ पपातयोवैरक्तौघस्तेनासञ्छतशोसुराः ॥ ५० ॥ तैश्चासुरासृक्संभूतैरसुरैःसकलंजगत् ॥ व्याप्तमासीत्ततोदेवाभयमाजग्मुरुत्तमम् ॥ ५१ ॥

आतोनुपसर्गेकः ॥ अहनदितिहनहिंसागत्योःलङ्स्तिप् ॥ अदिप्रभृतिभ्यःशपोलुक्संज्ञापूर्वकोविधिरनित्यइतिनेत्याहुः ॥ यद्वा ॥ हंतीतिहनःपचाद्यच् ॥ हनइवाचरत् ॥ सर्वप्रातिपदिकेभ्यःक्विब्वाचारेवक्तव्यः ॥ सनाद्यंतत्वाद्धातुत्वात्हनशब्दाल्लङ्स्तिप् ॥ अडागमः ॥ ४९ ॥ शक्तिशूलादिभिरायुधैर्बहुभिःप्रकारैराहतस्यरक्तबीजस्य । वैश्रसिद्धोयोरक्तौघःवेगवद्रुधिरप्रवाहःपपातबभ्रंश ॥ तेनरक्तौघेनशतशःशतंशतमसुराआसन् ॥ शतंशतमित्युपलक्षणम् ॥ सहस्रशःलक्षशःकोटिशःबहुशःअसुराःरक्तबीजसमानाआसन् ॥ शक्तीनांदेवीनांशूलादीन्यायुधानीत्यपियथायोग्यंव्याख्या ॥ ब्रह्माण्याआयुधंशत्रुघ्नोमंत्रः ॥ वैष्णव्याश्चक्रंमाहेश्वर्याःशूलंपिनाकाख्यंधनुश्च ॥ काल्याःशूलंचक्रंच ॥ ५० ॥ असुरस्य रक्तबीजस्ययदसृक्रक्तंतस्माद्भूमिष्ठात्सकाशात्संभूतैरपिउद्दिष्टनामधेयैरसुरैःरक्तबीजसदृशैर्घातुकैःसकलंजगत्त्रैलोक्यंव्याप्तमासीत् ॥ ततोदेवाउत्तमम्अत्यधिकंभयमाजग्मुः ॥ अहोकिमेतदासीदहोखल्वसौशांतिकर्मणिवेतालोदयः ॥ यज्जगद्रक्षणार्थो दैत्यक्षयार्थःसंग्रामःप्रारब्धोभगवत्यासतावन्नाभूत्प्रत्युतरक्तबीजरक्तजैरसंख्यातैर्घातुकैर्दैत्यै

जगदापूर्णंपीडयते॥ हंतैतदितिदेवाःसाध्वसमापुरतितमामितिभावः ॥ पटैकदेशेदग्धेपटोदग्धइतिवज्जगदेकदेशोपिजगदेवेतिसाकल्येनजगद्व्याप्तमित्युक्तम्॥ सकलमित्येवोक्तेकिंत दितिसाकांक्षस्यात्ततउभयमप्युक्तम् ॥५१॥ चंडिकादेवीसुरान्देवान्विषण्णान्विषादसहितान्दृष्ट्वासत्वरासंभ्रमोपेतासतीतान्प्राह ॥ मायूयंविषीदतसुस्थाभवतेत्यब्रवीत् ॥ अधुनैववःशत्रून्छिनद्मीत्याश्वासयंतीदेवानुक्तवतीत्यर्थः ॥ अथदेवानित्थमाश्वास्यचंडिकादेवीकालीमुवाच ॥ हेचामुंडेत्वदीयंवदनंविस्तीर्णंविशालंकुरुरचयेतिकालीमादि क्षत् ॥ इत्थंभिन्नकर्मत्वात्प्राहोवाचेत्यपौनरुक्त्यंद्रष्टव्यम् ॥ यद्वा अप्रा अहसत् त्वरेतिच्छेदः प्रापूरणे अदादिः ॥ अंविष्णुंप्रातैश्वर्येणपूरयत्यसौ ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ विष्णुमायेत्यर्थः ॥ त्वरा ॥ ञित्वरासंभ्रमे । त्वरतेत्वरा पचाद्यच् त्वरमाणासती अहसत् ॥ एतावतैवरक्तबीजरक्तजंतुदर्शनेनैवैतेभीताइतिदेवानहसत हसेहसनेलङिरूपम् ॥ प्राहसतत्वरेत्यपिच्छेदेसएवार्थः ॥ त्वरतेइतित्वरा ॥ अतएवप्राहसत्तदेत्यपिपाठे तदादेवानांभयोदयकालेइतिसएवार्थोऽविशिष्टः ॥ यद्वा प्राहसत्वरेत्येकंपदम् ॥ प्राहस्तुरणमूर्द्धनि । प्राहेयुद्धमूर्धनिसत्वरा ॥ यल्लक्ष्यंदेवीपुराणे—प्रययौप्राकाम्ययेति ॥ ५२ ॥ देवीपुनःप्राह हेचामुंडेअनेनविस्तीर्णीकृतेनवेगिनावेगयुक्तेनत्वदीयेनवक्त्रेणमहासुरान्

तान्विषण्णान्सुरान्दृष्ट्वाचंडिकाप्राहसत्त्वरा ॥ उवाचकालींचामुंडेविस्तीर्णंवदनंकुरु ॥ ५२ ॥ मच्छस्त्रपातसम्भूतान्रक्तबिंदून्महासुरान् ॥ रक्तबीजात्प्रतीच्छत्वंवक्त्रेणानेनवेगिना ॥ ५३ ॥ भक्षयंतीचररणेतदुत्पन्नान्महासुरान् ॥ एवमेषक्षयंदैत्यःक्षीणरक्तोगमिष्यति ॥ भक्ष्यमाणास्त्वया चोग्रानैवोत्पत्स्यंतिचापरे ॥ ५४ ॥ ऋषिरुवाच ॥ इत्युक्त्वातांततोदेवीशूलेनाभिजघानतम् ॥ मुखेनकालीजगृहेरक्तबीजस्यशोणितम् ॥ ५५ ॥

रक्तबीजात्सकान्ममशस्त्रपातेभ्यः संभूतान्समुत्पन्नान्रक्तानांरुधिराणांबिंदून्प्रतीच्छगृहाणपिबेत्यर्थः ॥ इषुइच्छायांप्रतिपूर्वोग्रहणार्थः ॥ रक्तबीजादित्यपादानंयावत्तद्रक्तबिंदवःक्षितिंनस्पृशंतितावदेवांतरिक्षेतान्मुखेनगृहाणेतिसूचनार्थम् ॥ अन्यथारक्तबिंदवः क्षितिंस्पृशंतस्तत्समानान्महासुरानुपजनयेयुरितिभावः ॥ ५३ ॥ हेचामुंडेत्वं तस्माद्रक्तबीजरक्तादुत्पन्नान्महासुरान्भक्षयंतीरणेसंग्रामेचरविहर ॥ ततःकिंफलिष्यतीत्याह ॥ एवमनेनप्रकारेणएषरक्तबीजः क्षीणरक्तः सन्क्षयंनाशंपरासुतांगमिष्यति प्राप्स्यति ॥ रक्तबीजरक्तजाःदैत्याःकिंकरिष्यंतीत्यतआह ॥ हे चामुंडेअपरेचयेरक्तबीजरक्तजामहासुरा उग्रा अतिरौद्राःसंतितेपिचत्वयाभक्ष्यमाणाःसंतःपुनर्नैवोत्पत्स्यंति ॥ पदगतौअनुदात्तेत्त्वादात्मनेपदी ॥ चक्षिङोङित्करणादनुदात्तेत्त्वनिमित्तात्मनेपदस्यानित्यत्वमवसीयतइतिपरस्मैपदंभवति ॥ अन्यथोत्पत्स्यंतेइत्येवस्यात् ॥ ५४ ॥ इत्युक्तप्रकारेणचंडिकादेवीविजिगीषुःसतीतांकालीमित्थंकुर्वित्युक्त्वातंरक्तबीजंशूलेनैकाग्रलोहदंडेनत्रिशूलेनवाभिमुख्येनोरसिजघान ॥ कालीचमुखेनरक्तबीजस्यशोणितंजगृहे

अभूमिष्ठमंतरिक्षेजग्राहअपिबत् ॥ ५५ ॥ तत्ररणेदेव्याशूलेप्रयुक्तेसतिततोनंतरमसौरक्तबीजः गदयाचंडिकादेवीमाजघान ॥ अथगदापातानंतरमसौगदापातःअस्याःदेव्याः अल्पिकामपिस्वल्पामपिवेदनांनचक्रेनैवचकार ॥ देव्याःपरमानंदब्रह्मत्वाद्दुःखलेशोपिकुतइतिभावः॥आङ्पूर्वोहनइत्यात्मनेपदमकर्मकादेवभवति॥ अन्यथाआजघ्नइतिस्यात् ॥ वेदनापीडनंबाधाव्यथनंदुःखनंव्यथा ॥ ५६ ॥ चंडिकादेव्याशस्त्रैराहतस्यतस्यरक्तबीजस्यदेहात्यतोयतः यच्चयच्चबहुशोणितंसुस्रावततः तच्चतच्चशोणितंकर्म चामुंडाकालीविस्तीर्णीकृतेननवदनेनसंप्रतीच्छतिजगृहे॥ पपावितिभावः ॥यतस्ततइत्याद्यादित्वात्तसिर्यथायोगम्॥ यद्वा तस्यदेहात्सकाशाद्यतोयतोद्वारतोद्वारात्सुस्रावततस्ततोद्वारात्सकाशात्स्ववक्त्रेणप्रतीच्छतिस्मचामुंडेत्यर्थः ॥ तद्वक्त्रेणेतिपाठे तेनविस्तारितेनवक्त्रेणेत्यर्थः ॥ यतस्ततइत्यर्थंप्रतिकेचिद्व्याचख्युः ॥ इतस्ततइतिकाचित्पाठः ॥

॥ ५७ ॥ अस्याः काल्यामुखेरक्तपाताद्रक्तबीजरुधिरपतनात्समुद्गताः समुत्पन्नायेमहासुराः तान्चामुंडाकालीचखाद ॥ अथतस्यरक्तबीजस्यशोणितंचपपौ ॥

॥ ५८ ॥ देवीचंडिकाशूलेनचक्रेण क्वचिद्वज्रेणेतिपाठः ॥ बाणैःअसिभिःखड्गैःऋष्टिभिःखड्गप्रभेदैःतंरक्तबीजंजघान ॥ कीदृशम् । चामुंडयापीतंशोणितंयस्यतम् ॥ ननु

ततोसावाजघानाथगदयातत्रचंडिकाम् ॥ नचास्यावेदनांचक्रेगदापातोल्पिकामपि॥५६॥ तस्याहतस्यदेहात्तुबहुसुस्रावशोणितम् ॥ यतस्ततःस्ववक्त्रेणचामुंडासंप्रतीच्छति॥५७॥मुखेसमुद्गतायेस्यारक्तपातान्महासुराः॥ तांश्चखादाथचामुण्डापपौतस्यचशोणितम्॥५८॥ देवीशूलेनचक्रेणबाणैरसिभिरृष्टिभिः॥जघानरक्तबीजंतंचामुण्डापीतशोणितम्॥५९॥सपपातमहीपृष्ठेशस्त्रसंहतितोहतः ॥ नीरक्तश्चमहीपालरक्तबीजोमहासुरः ॥६०॥

बाणबाहुल्यंयुक्तमेव ॥ असिबाहुल्यंकिमर्थम्—उच्यते ॥ असिकृतप्रहाराअसयइत्युच्यंते ॥ एवंऋष्टयोपि ॥ असिभिरृष्टिभिरित्यत्रसलोपेछान्दसत्वम् ॥ यद्वा रोरीतिरेफलोपे ढ्रलोपेपूर्वस्यदीर्घोणइतिदीर्घाभावश्छांदसः ॥ ऋष्टिभिरितितिपाठेपिसलोपसमाधानंछांदसंज्ञेयम् ॥ यद्वा यष्टिभिरितिविवक्षायांसंप्रसारणपूर्वरूपत्वे इष्टिभिर्यष्टिभिरित्यर्थः ॥ तथाचसंधिर्युक्तएव ॥ ५९ ॥ हे महीपालसुरथ देव्याशस्त्रसंहतितःशस्त्रसमूहाद्धेतोःहतःताडितः ॥ यद्वा आद्यादित्वात्तसिः ॥ शस्त्रसंहत्याहतः ॥ यद्वा शस्त्रसंहतिमेत्यहतः ॥ कर्मणिल्यब्लोपेपंचमी ॥ चामुण्डया निःशेषपीतत्वात्नीरक्तश्चसन्रक्तबीजः मर्त्तुंमहीपृष्ठेभूमेरुपरिपपात ॥ शस्त्रसंघसमाहतइतिपाठे सप्तम्यांजनेर्डअन्येष्वपिदृश्यतइत्यपिशब्दःसर्वोपाधिव्यभिचारार्थः ॥ तेनधात्वंतरादपिडोभवतिकारकांतरेपिचेतिवचनात् । शस्त्राणिसंहंतिसमाहरतिराशीकरोतिशस्त्रसंहतिःयुद्धंतेनसमाहतः ॥ शस्त्रसंघसमाहतइत्यन्वयपाठः ॥ संघसार्थौतुजंतुभिरित्यभिधानात् प्राण्यारब्धःसमूहःसंघः ॥ यद्वा मेघसंघवदुपचारात्संघइवसंघःशस्त्राणांसंघःसमूहः ॥ शस्त्राणिजंतु

वचेष्टंते ॥ ६० ॥ हेनृप सुरथदत्तावधानःशृणु ॥ ततोरक्तबीजवधानंतरंतेप्राग्विषण्णाः त्रिदशाःदेवाःसंप्रतिअतुलमसदृशमपरिमितंहर्षमवापुः ॥ अथचतेषांरक्तबीजादि
दैत्यानामसृङ्मदोद्धतः रुधिरपानमदोत्कटः ॥ अतएवमत्तःमदघूर्णितःमातृणांब्रह्माण्यादीनांगणःसमूहः आनंदतः ननर्त्तनृत्यतिस्म ॥ एतेनयुद्धावसानेवीरपाणंसूचितम् ॥
वीरपाणंतुयत्पानंवृत्तेभाविनिवारणे ॥ रुधिरासृग्लोहितास्रंरक्तक्षतजशोणितम् ॥ ६१ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेश्रीराजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशं
तनुचक्रवर्तिविरचितायां देवीमाहात्म्यटीकायांरक्तबीजवधोनामपञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ ॥ हेभगवन्हेसुमेधोमहर्षे हेअमम ममतारहितभवतात्वयामम
सुरथस्यशृण्वतः रक्तबीजवधाश्रितंतद्वधविषयंविचित्रमद्भुतमिदंदेव्याश्चरितस्यमाहात्म्यंमहात्मताआख्यातंकथितम् ॥ रक्तबीजवधस्तेनवाश्रितम् ॥ यद्वा रक्तबीजवधे
नयेनविष्णुनाश्रितमाश्रितंरक्तबीजवधेनदुष्करेणसंतुष्टेनविष्णुनाअहोइदमद्भुतमितिश्लाघितमित्यर्थः ॥ यद्वा आकारस्तुपितामहः ॥ आब्रह्मणाश्रितम् आदंतस्तुतमित्य

ततस्तेहर्षमतुलमवापुस्त्रिदशानृप ॥ तेषांमातृगणोमत्तोननर्त्तासृङ्मदोद्धतः ॥ ६१ ॥ इति श्रीमा०पु०देवीमाहात्म्येरक्तबीजवधोनामपञ्चाशीति
तमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ राजोवाच ॥ विचित्रमिदमाख्यातंभगवन्भवताम ॥ देव्याश्चरितमाहात्म्यंरक्तबीवधाश्रितम् ॥ १ ॥ भूयश्चेच्छाम्यहंश्रोतुंर
क्तबीजेनिपातिते ॥ चकारशुम्भोयत्कर्मनिशुम्भश्चातिकोपनः ॥ २ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ चकारकोपमतुलंरक्तबीजेनिपातिते ॥ शुम्भासुरो
निशुम्भश्चहतेष्वन्येषुचाहवे ॥ ३ ॥ हन्यमानंमहासैन्यंविलोक्यामर्षमुद्वहन् ॥ अभ्यधावन्निशुम्भोथमुख्ययासुरसेनया ॥ ४ ॥

र्थः ॥ रक्तबीजवधाश्रितमितिपाठे आब्रह्मा अःविष्णुःउकारस्तुमहेश्वरःतेषांसमाहारद्वंद्वैकवद्भावौ ॥ द्वयोराद्ययोः संधौसवर्णदीर्घः ॥ ततउनासहाऽऽद्गुणः ओइतिप्रा
तिपदिकम् ॥ ह्रस्वोनपुंसकेप्रातिपदिकस्य ॥ उनाश्रितमुश्रितम् ॥ रक्तबीजवधेनातिदुःसाध्येनलीलयादेव्याकृतेनसंतुष्यताउनाब्रह्मविष्णुरुद्रेणाश्रितमादृतम् ॥ १ ॥ हेसु
मेधः ऋषेदेव्यारक्तबीजेनिपातितेसत्यतिकोपनःशुम्भोनिशुम्भश्चभूयःअत्यधिकंच॥भूयःपुनःयत्कर्मसंग्रामलक्षणंकार्यंचकार ॥ तदहंसुरथोभूयोधिकंयथास्यात्तथाश्रोतुमिच्छा
मि ॥ पुरुभूःपुरुभूयिष्ठंस्फिरंभूयश्चभूरिच ॥ २ ॥ हेराजन्देव्यारक्तबीजेनिपातितेसतिततोन्येषुचदानवेषुदेव्याहतेषुसत्सुशुंभासुरोनिशुम्भश्चासुरःअतुलमनुपममर्यादंकोपंक्रोधं
चकार ॥ अभ्यामर्दसमाघातसंग्रामाभ्यागमाहवाः ॥ आह्वयंतेत्रस्पर्द्धयेत्याहवः ॥ ३ ॥ देव्याहन्यमानंहतंमहासैन्यंविलोक्याथअमर्षंक्रोधमुद्वहन्उद्धिरन्क्रोधाविष्टः सन्॥
उद्वहन्नितिपाठेधारयन्सनिशुम्भःमुख्ययानिजयाअसुरसेनयाआसुरीयासेनातयासहाभ्यधावत् ॥ हन्यमानं वर्त्तमानसामीप्येवर्त्तमानवद्वेतिलटःकर्मणिशानच् ॥ यद्यप्युद्वहनं

पाणिपीडनम्॥ तथापिधात्वनेकार्थतयाधारणमर्थः॥ अन्यथासदृशीमुद्वहेत्कन्यामितिवदुद्वहनंपाणिपीडनंस्यात्॥४॥ तस्यानिशुम्भस्याग्रतःपुरस्तात्तथापृष्ठेपश्चाद्भागेतथापार्श्वयोर्वामदक्षिणभागयोःवर्त्तमानाःमहासुराःसंदष्टौष्ठपुटाःरोषदष्टाधरौष्ठाःसंतःदेवींहंतुमुपाययुःउपसमीपमाजग्मुः ॥ उत्तरौष्ठापेक्षयात्ररोषप्रकरणादोष्ठोऽधरोविवक्षितः ॥अन्यथाऽभिधानेओष्ठशब्दोऽधरपर्यायएव ॥अधरशब्दोप्योष्ठपर्यायएव ॥ यदाहुः ॥ ओष्ठाधरौतुरदनच्छदौदशनवाससीइति॥ ओष्ठमात्रेऽधरःस्मृतइतिच॥ ओष्ठशब्देनपरस्यसंसक्तपिधानंवस्तूच्यते ॥ ओष्ठःपुटइवओष्ठपुटःसंदष्टओष्ठपुटोयैस्ते ॥ पुटसंश्लेषणे ॥ पुट्यतेसंश्लेष्यतेपुटः ॥ ५ ॥ स्वबलैर्वृतःस्वैरात्मीयैःसैन्यैर्वेष्टितःमहावीर्यःमहाप्रभावःशूरःशुम्भोपिप्रथमंमातृभिर्ब्रह्माण्यादिभिःसमंयुद्धंकृत्वाअथकोपात्क्रोधावेशाच्चंडिकांदेवींनिहंतुमाजगाम ॥ शुम्भोनजानातिचंडिकाभगवतीहंतुंनशक्येतिभावमावेदयितुंकोपादित्युक्तम् ॥ ६ ॥ ततोनंतरंतयोःअतीवात्यर्थमुग्रंरौद्रंशराणांवर्षवृष्टिंवर्षतोःशुम्भनिशुम्भयोः देव्यासहयुद्धमासीत् ॥ कयोरिववर्षतोःमेघयोरिव ॥ यथामेघौपृथग्भूतौवर्षतः

तस्याग्रतस्तथापृष्ठेपार्श्वयोश्चमहासुराः ॥ संदष्टौष्ठपुटाःक्रुद्धाहंतुंदेवीमुपाययुः ॥ ५ ॥ आजगाममहावीर्यःशुंभोपिस्वबलैर्वृतः ॥ निहंतुंचंडिकांकोपात्कृत्वायुद्धंतुमातृभिः ॥ ६ ॥ ततोयुद्धमतीवासीद्देव्याःशुंभनिशुंभयोः ॥ शरवर्षमतीवोग्रंमेघयोरिववर्षतोः ॥७॥ चिच्छेदास्ताञ्छरांस्ताभ्यांचंडिकास्वशरोत्करैः ॥ ताडयामासचांगेषुशस्त्रौघैरसुरेश्वरौ ॥८॥ निशुंभोनिशितंखड्गंचर्मचादायसुप्रभम् ॥ अताडयन्मूर्ध्निसिंहंदेव्यावाहनमुत्तमम् ॥ ९ ॥ ताडितेवाहनेदेवीक्षुरप्रेणासिमुत्तमम् ॥ निशुंभस्याशुचिच्छेदचर्मचाप्यष्टचंद्रकम् ॥ १० ॥

वृष्टिधाराः तथा ॥ ७ ॥ ताभ्यांशुम्भनिशुम्भाभ्यामस्तान्क्षिप्तान्प्रेरितान्शरान्बाणान्चण्डिकादेवीस्वैःशराणामुत्करैःपुंजैः ॥ यद्वा स्वेषामात्मीयानांशराणामुत्करैःस्वस्याः आत्मनःशराणामुत्करैर्वा ॥ सर्वनाम्नोवृत्तिमात्रेपुंवद्भावः ॥ स्यान्निकायःपुंजराशीतूत्करःकूटमस्त्रियाम् ॥ कृविक्षेपेउत्कीर्यतेउत्कराः ॥ कर्मणि ऋदोरप् ॥ स्तोमैः चिच्छेदखंडयामास ॥ अथचसातावसुरौशुम्भनिशुंभावपिकर्मभूतौअंगेषुतदीयेषुप्रत्यंगंप्रतिरोमकूपम् शस्त्रौघैर्बाणाद्यायुधव्यूहैस्ताडयामास ॥ ८ ॥ निशुंभः निशितंतीक्ष्णंखड्गंमंडलाग्रंसुप्रभं प्रभामंडलभास्वरंचर्मचफलकमादायगृहीत्वादेव्याःउत्तमंश्रेष्ठंवाहनंसिंहंमूर्ध्निमस्तकेअताडयत् ॥ तडआघातेचुरादिः ॥ निशितंक्ष्णुतंतेजितमितियावत् ॥ सुप्रभमितिखड्गस्यविशेषणंचर्मणश्च ॥ संभवेव्यभिचारेचस्याद्विशेषणमर्थवत् ॥ ९ ॥ निशुम्भेनवाहनेसिंहेताडितेसतिदेवीचंडिकाक्षुरप्रेणक्षुरप्रत्याकारेणपूरयतिमुखेनानुकरोतिक्षुरप्रोबाणविशेषः ॥ तेननिशुंभस्यउत्तमंश्रेष्ठमसिंखड्गंचिच्छेद ॥ आशुअविलंबेनाष्टचंद्रकंचतेनैवक्षुरप्रेणचिच्छेदैकप्रयत्नेनअसिंचर्मचविदारयामासेत्यर्थः ॥

अष्टौचंद्रायस्मिंस्तदष्टचंद्रकंलिखिताष्टचंद्रकमित्यर्थः ॥ यद्वा अष्टः व्याप्तः चंद्रः कर्पूरोयस्मिन्विलिप्तोस्तितदष्टचंद्रकम् ॥ अशून्याष्टौकर्चारिक्तः ॥ यद्वा अष्टौचंद्रांश्चित्रितान्कायतिअष्टचंद्रकम् ॥ अष्टानांचंद्राणांसमाहारोष्टचंद्रंतत्कायत्यात्मलक्ष्यत्वेनलिखितंकथयत्यष्टचंद्रकम् ॥ कर्पूरश्चंद्रसंज्ञकः ॥ १० ॥ देव्याचर्मणि द्विधाकृतेखड्गेचच्छिन्नेद्विधाकृतेसतिनिशुंभोसुरोदेवींप्रतिशक्तिमायुधविशेषंचिक्षेपयुयुजे । देवीअभिमुखागतांतामप्यस्यनिशुंभस्यशक्तिंचक्रेणद्विधाचक्रेचिच्छेद ॥ नकेवलंतद्द्वयमेवापितुतदीयांशक्तिमपिचिच्छेद ॥ ११ ॥ अथानंतरंकोपेनाध्मातः कोपाविष्टः कोपाध्मातः कोपाग्नियुक्तः निशुंभः दानवःदेवीमुद्दिश्यशूलंजग्राहप्रयुयुजेइत्यर्थः ॥ अथदेवीमुखमायांतंतंचापिशूलंमुष्टिपातेनमुष्टेः प्रहारेणाचूर्णयत् ॥ सत्यापपाशसूत्रेणावध्वंसनेचूर्णप्रातिपदिकाण्णिच् ॥ अवध्वंसितवतीत्यर्थः ॥ अथवाचूर्णप्रेरणसंप्रेरणयोः चुरादिः ॥ शूलंपुंस्यपि ॥ ध्माशब्दाग्निसंयोगयोः । कोपेनाध्मातः अग्निदीपितः ॥ कर्मणिक्तः ॥ स्त्रीपुंसयोः स्मृतोमुष्टिः ॥ १२ ॥ अथसोपिनिशुंभोपिगदामादायगृहीत्वाचंडिकांप्रतिचिक्षेप ॥ सापिनिशुंभप्रेरितागदादेव्याकर्तृभूतयात्रिशूलेनाग्निबीजगर्भेणकरणेनभिन्नाविदारितासतीभस्मत्वमागताभस्मीबभूवेत्यर्थः ॥ आ

छिन्नेचर्मणिखड्गेचशक्तिंचिक्षेपसोसुरः ॥ तामप्यस्यद्विधाचक्रेचक्रेणाभिमुखागताम् ॥ ११ ॥ कोपाध्मातोनिशुम्भोथशूलंजग्राहदानवः ॥ आयांतंमुष्टिपातेनदेवीतच्चाप्यचूर्णयत् ॥ १२ ॥ अथादायगदांसोपिचिक्षेपचण्डिकांप्रति ॥ सापिदेव्यात्रिशूलेनभिन्नाभस्मत्वमागता ॥ १३ ॥ ततःपरशुहस्तंतमायांतंदैत्यपुंगवम् ॥ आहत्यदेवीबाणौघैरपातयतभूतले ॥ १४ ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौनिशुम्भेभीमविक्रमे ॥ भ्रातर्यतीवसंक्रुद्धः प्रययौहंतुमंबिकाम् ॥ १५ ॥

विव्याधमदांसोपीतिपाठेसोपिनिशुंभोपिचंडिकांप्रतिगदांचिक्षेपआविव्याध ॥ ततश्चयदिगदयादेवींविव्याधनिशुम्भस्तर्हिदेवीप्रयुक्तत्रिशूलेनभस्मीकरणवर्णनंनिशुंभप्रयुक्तगदायाविफलंस्यात् ॥ देव्याउत्कर्षाभावात् ॥ देवीविषयंव्यधनंगदायामेवेति ॥ त्रिशूलेनयागदाभस्मत्वमागतास्तुमावाभूत्किंतयाकृतंस्यात् ॥ पाटच्चरलुंठितवेश्मनियामिकजागरणसंतत्यापिवाकिंकृतंस्यादिति ॥ क्वचिदाविध्याथगदांसोपीतिपाठः ॥ आविध्यभ्रामयित्वेत्यर्थः ॥ अत्रापिपाठेगदांभ्रामयामासेत्यर्थाश्रयेणकिंचिद्दुष्यतिवैदुष्यमिष्यमाणार्थसिद्धेरितिचेन्मतमायुष्मतः ॥ मैवंमंस्थाः ॥ शब्दशक्तिस्वाभाव्यादाविद्धोमणिरित्यादौविध्यतिराङ्पूर्वोपिताडनार्थएवप्रसिद्धोनतुजातुपरिभ्रमणवृत्तिरित्यलंविस्तरेण । प्रकृतमनुसरामः ॥ ॥ १३ ॥ ततःगदायांभस्मीकृतायांतदनंतरंपरशुहस्तंपरश्वधपाणिमभिमुखमायांतंतंनिशुंभंदेवीचंडिकाबाणौघैःशरव्यूहैः आहत्यताडयित्वाभूतलेऽवनितलेऽपातयत प्रभ्रंशयामास ॥ निशुम्भोमूर्च्छांप्रापितोनतावन्मारितोस्तिइदानीमग्रेततोनिशुम्भःसंप्राप्यचेतनामात्तकार्मुकइतिश्रवणात् ॥ १४ ॥ तस्मिन्भीमविक्रमेघोरपराक्रमेनिशुंभेभ्रातरिभूमौ

निपतितेमूर्च्छितेसतिभ्राताशुंभः अतीवसंक्रुद्धः अतितरांक्रोधाविष्टःसन्नंबिकांदेवींहंतुंप्रययौ॥ १५॥ तथातेनप्रकारेणतदातस्मिन्कालेत्युच्चैरथस्थोरथारूढःसःशुंभोत्युच्चैर्गृहीतपरमायुधैरतुलैरनुपमैरष्टभिर्भुजैर्बाहुभिरशेषंकृत्स्नंनभःआकाशमंडलंव्याप्याक्रम्यबभौशुशुभे ॥ १६॥ देवीचण्डिकातंशुम्भंसंमुखमायांतमागच्छंतंविलोक्यशंखमवादयत्पूरयामास किंच अतीवातितरांदुःसहंसोढुमशक्यंधनुषः ज्यायाधनुरारोपमौर्व्याःशब्दंटंकारस्वनंचकार ॥ शंखस्वनश्चापस्वनोयुद्धोत्साहंजनयति ॥ मौर्वीज्याशिंजिनीगुणः ॥ आरोपितज्यास्वनार्थंधनुर्ग्रहणम् ॥ धनुःशब्दोर्द्धर्चादित्वात्पुंनपुंसकलिंगः ॥ धनुर्वंशविशुद्धोपिनिर्गुणः किंकरिष्यति ॥ दुःखेनसह्योदुःसहस्तम् ॥ स्त्रत्यतीवचनिर्भरे ॥ १७॥ समस्तदैत्यसैन्यानांसकलासुरसेनानांतेजसांवधंविनाशंविदधातिकरोतितितेन ॥ यद्वा तेजसांवधस्यविधायः भावेवञ्सोस्त्यस्यसतथोक्तः ॥ तेननिजघंटास्वनेनचककुभोदशापिदिशःपूरयामाससंवर्द्धयामास ॥ पूरीआप्यायनेदिवादिः।आप्यायनंवृद्धिःहेतुमतिचेतिणिच् ॥ कास्प्रत्ययादाममन्त्रेलिटि ॥ स्वनेनचेतिचकारेणशंखज्यानिजघंटास्वनैःदिशःपूरयामासेत्येतदुक्तंस्वनत्रयंसमुच्चीयते ॥ तेजःप्रभावेदीप्तौचबलेशुक्रेपिसंस्मृतौ ॥ अधिक्षेपावमानादेः प्रयुक्तस्यपरेणयत् ॥ प्राणात्ययेप्यसहनंतत्तेजः समुदाहृतम् ॥ १८ ॥

सरथस्थस्तदात्युच्चैर्गृहीतपरमायुधैः ॥ भुजैरष्टाभिरतुलैर्व्याप्याशेषंबभौनभः ॥१६॥ समायांतंतमालोक्यदेवीशंखमवादयत् ॥ ज्याशब्दंचापिधनुषश्चकारातीवदुःसहम् ॥ १७ ॥ पूरयामासककुभोनिजघंटास्वनेनच ॥ समस्तदैत्यसैन्यानांतेजोवधविधायिना ॥ १८ ॥ ततःसिंहोमहानादैस्त्याजितेभमहामदैः ॥ पूरयामासगगनंगांतथैवदिशोदश ॥ १९ ॥ ततःकालीसमुत्पत्यगगनंक्ष्मामताडयत् ॥ कराभ्यांतन्निनादेनप्राक्स्वनास्तेतिरोहिताः ॥ २० ॥ अट्टाट्टहासमशिवंशिवदूतीचकारह ॥ तैःशब्दैरसुरास्त्रेसुःशुम्भःकोपंपरंययौ ॥ २१ ॥

ततःशंखादिस्वनानंतरंसिंहः केसरीत्याजिताः वर्जिताः इभानांगजानांमहांतोमदायैः तैस्तैःदूरीकृतमत्तेभमदप्रवाहैः । सिंहगर्जनश्रवणाद्गजाः खलुनिर्मदाः स्युः । महानादैःमहद्भिःकंठीरवस्यनादैःकंठगर्जनैर्गगनमाकाशंपूरयामास ॥ तथैवतैर्महानादैः पृथ्वींपूरयामास ॥ तथैवदशदिशःपूरयामास ॥ क्वचित्तुगांतथोपदिशोदशेतिपाठः उपशब्दाधिक्ये पूरितशंखज्याघंटानांनादापेक्षयासिंहनादोधिकः ॥ यतोसौगगनादिकंसर्वंपूरयामास ॥ १९ ॥ ततःसिंहनादानंतरंकालीचामुण्डागगनमाकाशंसमुत्पत्यगगनंक्ष्मामताडयत् ॥ कराभ्यांपाणिभ्यामाहतवती ॥ यद्वा समुत्पत्योड्डीयगगनंक्ष्मांचद्यावापृथिव्योर्द्वेअपिकराभ्यामताडयत् । ततः तन्निनादेनद्यावापृथिव्याघातजनितध्वनिनातेप्रागुक्ताः शंखज्याघंटासिंहस्वनाः तिरोहिताः आच्छादिताआसन् ॥ अल्पोध्वनिरधिकध्वनिनाहितिरोधीयते ॥ २० ॥ चंडिकाशरीरोत्पन्नाशिवदूतीदैत्यानामशिवंकर्णकटुस्यात्तथाऽट्टाट्टहासमत्युच्चहासंचकार ॥ हप्रसिद्धम् ॥ तैरट्टाट्टहासजनितैःशब्दैर्ध्वनिभिः सुरास्त्रेसुः ॥ त्रसउद्वेगे ॥ उद्वे

गमापुः ॥ एत्वाभ्यासलोपौ ॥ शुम्भस्तुपरमाधिकंकोपंपर्यपीप ॥ अट्टअतिक्रमहिंसनयोः ॥ अट्टनमट्टः अतिक्रमउल्लंघनम् ॥ शत्रूनुल्लंघ्योल्लंघ्यहसनमट्टाट्टहासः ॥ यद्वा ॥ अट्टेननादेनातिक्रमेणहासः अट्टाट्टहासः ॥ नित्यवीप्सयोरितिवीप्सायांद्विर्वचनम् ॥ कर्मधारयवदुत्तरेष्वितिसुपोलोपः ॥ अट्टट्टहासमितिपाठे अट्टट्टहासः महाहासः शकंध्वादित्वात्पररूपत्वम् तम् ॥ यद्वा अट्टेष्वट्टेषुहिंसकेषुहासः ॥ यद्वा अट्टेष्वट्टेषुअतिक्रामत्स्वतिक्रामत्सुहासः । इहकश्चित्वाह–अट्टःशकटध्वनिरिति ॥ तन्न ॥ प्रमाणाभावात् ॥ सएवाह अट्टोतिशयइति ॥ तच्चन ॥ वीप्सातोन्यत्राट्टशब्दस्यकेवलस्यातिशयार्थतायांप्रयोगाभावात् ॥ यच्चोक्तंतेनैवअट्टःशकटातिशयार्थेष्विति ॥ तच्चपापात्पापीयः ॥ प्रमाणानुपन्यासात् ॥ २१ ॥ हेशुम्भदुरात्मंस्त्वंस्वदूतंप्रत्याक्षिपः तिष्ठतिष्ठमावयासीः ॥ तत्फलमद्यपश्य ॥ किमतोनिष्ठुरालापेनप्रयत्नोदिता क्रियाकेवलमुत्तरमत्रेति यदांबिकादेवीव्याजहारतदातस्मिन्कालेआकाशसंस्थितैर्देवैराकाशस्थैः जयेत्यभिहितंजयशत्रूनभिभवेत्युक्तम् ॥ अथवा आजिंयुद्धंकुरुआजयेत्यर्थलेशोज्ञेयः ॥ तिष्ठतिष्ठेतिकोपेसंभ्रमेवाद्विरुक्तिः ॥ २२ ॥ शुम्भेनागत्यढौकित्वाज्वालयातेजसातिभीषणायाशक्तिः मुक्ताप्रेरिता ॥ साआयांतीसतीचंडिकयाकर्तृभूतयामहोल्कयासाधनीभूतयाशक्त्यानिरस्ता

दुरात्मंस्तिष्ठतिष्ठेतिव्याजहारांबिकायदा ॥ तदाजयेत्यभिहितंदेवैराकाशसंस्थितैः ॥ २२ ॥ शुम्भेनागत्ययाशक्तिर्मुक्ताज्वालातिभीषणा ॥ आयांतीवह्निकूटाभासानिरस्तामहोल्कया ॥ २३ ॥ सिंहनादेनशुम्भस्यव्याप्तंलोकत्रयांतरम् ॥ निर्घातनिःस्वनोघोरोजितवानवनीपते ॥ २४ ॥

निवारिताऽभूत् ॥ वह्निकूटाभाअग्निपुंजकांतिः ॥ महोल्कयाबृहदंगारकाष्ठज्वालयेत्यपिकश्चिद्व्याख्यत् ॥ ज्वलदीप्तौ ॥ ज्वलितिकसंतेभ्योणः कर्तरि ॥ ज्वलतिज्वालेज्वालाच ॥ वह्नेर्द्वयोर्ज्वालकीलावर्चिर्हेतिःशिखास्त्रियाम् ॥ मायानिश्चलयंत्रेषुकैतवानृतराशिषु ॥ आयोघनेशैलशृंगेसीराङ्गेकूटमस्त्रियाम् ॥ महत्युल्काज्वालायस्याःसामहोल्कानामशक्तिःचंडिकायाआयुधम् ॥ निरस्तःप्रहितोयुक्तःप्रेरितःक्षिप्तउज्झितः ॥ विसृष्टोदवितोदूरीकृतोबाणादिमोक्षणे ॥ २३ ॥ हेअवनीपतेसुरथ ॥ यद्यपिशुंभस्यसिंहनादेनकंठगर्जनेनलोकत्रयांतरंव्याप्तमजनिष्ट ॥ तथापिसजितवान्शुम्भकृतसिंहनादमतिमहत्तरमपितत्सैनिकनिर्घातनिःस्वनएवततोप्यधिकतमत्वात्तमभिभूतवानितिभावः ॥ निर्हणनंनिश्चितोघातःमारणंनिर्घातःतस्यनिःस्वनःशब्दःयःखलुदेवींप्रतिशुम्भसैनिकैःसमरेरसावेशतःकंठतःकथितः–तांनिर्जहिनिर्जहिमारयमारयेतिशब्दः समभूत्सनिर्घातनिःस्वनोत्रविवक्षितः ॥ अथवानिश्चयेनघ्नंतिशत्रूनेभिरितिनिर्घाताः खड्गाद्यायुधसमूहाःतेषांनिःस्वनः परस्पराहतिजनितोध्वनिः ॥ अथवा आकस्मिकएवगगनादत्यायतःज्योतिःपातोयः सनिर्घातः सनिर्घोषः तस्य यः स्यान्निःस्वनोघोरः भयंकरः निर्घातनिःस्वनइवशुम्भस्यपातइवोत्पातः ॥ अतएवमसुरंजितवानुजिगाय ॥

शुंभोनजितवान् प्रकाशप्रकर्षमप्राप्यननाशेत्यर्थः ॥ महाध्वनिर्निर्घातापृथिवीव्यापीनिर्घनगगनतः पततियउत्पातोनर्थकरः सनिर्घातः ॥ पृषोदरादित्वात्साधुः ॥ अथवायस्यप्रथमतः सिंहनादेनलोकत्रयंव्याप्तंसशुम्भः पश्चान्निर्घातस्यदानवनाशकारिणउत्पातरूपस्येवनिर्गतोस्वनोयस्यसनिर्घातनिःस्वनः ॥ अघेनपापेनव्याप्तमुरः प्रधानमंगंतेनोपलक्षितः सन् अजितवान्नाभिभूतवान्देवीमितिशेषः ॥ यद्वा ॥ येनासिंहस्यदेवीवाहनस्यनादेनकंठगर्जनेनलोकत्रयंव्याप्तम् ॥ सएवजितवान्सन्लोकेषूत्कृष्टः सन् शुम्भस्यघोरःनिर्घातनिःस्वनः बभूव ॥ महोत्पातः पापात्मनामनभ्युदयकारीत्याहुः ॥२४॥ अथदेवीउग्रैःस्वशरैःआत्मबाणैःशतशःशतंशतंसहस्रशःसहस्रंसहस्रंशुम्भमुक्तान्शरांश्चिच्छेद ॥ शरान्स्वशरैरितिचोभयविशेषणंयथायोगंद्रष्टव्यम् ॥ अथशुम्भश्चउग्रैःस्वशरैःतत्प्रहितांस्तयादेव्याप्रहितान्प्रेरितानुग्रान्शतशःशतंशतंशरान्चिच्छेदचिच्छिदेचेतिसमत्वमनयोस्तावदित्यर्थः ॥ २५ ॥साचंडिकादेवीततःशुम्भेनसमरसाम्यतस्तदसहमानाअतएवक्रुद्धासतीतंशुम्भंदैत्यंशूलेनायुधेनाभिजघान॥शुम्भः तदातस्मिन्कालेनिहतः ॥ यद्वा तदानिहतः तयादेव्याआनिहतआसमंतान्नितरांहतःअतएवमूर्छितःसन्भूमौनिपपात ॥ मूर्च्छासंजातास्यमूर्छितः॥सतदाअनिहत इतितुच्छे

शुम्भमुक्तान्छरान्देवीशुम्भस्तत्प्रहिताञ्छरान् ॥ चिच्छेदस्वशरैरुग्रैः शतशोथसहस्रशः ॥ २५ ॥ ततःसाचंडिकाक्रुद्धाशूलेनाभिजघानतम् ॥ स तदाभिहतोभूमौमूर्छितोनिपपातह ॥ २६ ॥ ततोनिशुंभः संप्राप्यचेतनामात्तकार्मुकः ॥ आजघानशरैर्देवींकालींकेसरिणंतथा ॥ २७ ॥ पुनश्चकृत्वाबाहूनामयुतंदनुजेश्वरः ॥ चक्रायुतेनदितिजश्छादयामासचंडिकाम् ॥ २८॥ ततोभगवतीक्रुद्धादुर्गादुर्गार्तिनाशिनी ॥ चिच्छेदतानिचक्राणिस्वशरैः सायकांश्चतान् ॥ २९ ॥

दे देव्याशूलेननिहतःसशुम्भःआनिहतःननिहतःनमारितः नपरासूकृतः॥ किंतर्हि॥मूर्छितःसन्भूमौनिपपातेत्यर्थः ॥२६॥ततःपरशुहस्तमित्यत्रप्राक्निशुम्भंदेवीभूतलेऽपातयदित्युक्तम्॥ततः तस्यपुनरुज्जीवनपूर्वकंसंग्रामंप्रस्तोतुमाहर्षिः ततः भूतलेपतनादनंतरम् ॥ यद्वा ततःशुम्भेमूर्छितेसतिनिशुम्भः प्राङ्मूर्छितः पश्चाचेतनां संज्ञांप्राप्यआत्तकार्मुकोगृहीतशरासनः सन्शरैर्देवींचण्डिकां तथाकालींचामुण्डां तथाकेसारिणंसिंहंचआजघान ॥ आङ्येयमहनइत्यात्मनेपदविधावकर्मकाधिकारात्सकर्मकत्वेतुनात्मनेपदम् ॥ आजघ्नेविषमविलोचनस्यवक्षइत्यत्रतुस्वांगकर्मकाचेतिवक्तव्यादात्मनेपदंवक्षसेत्यध्याहृत्यविषमविलोचनस्यवक्षसासहसंगत्यार्जुनः स्ववक्षःजघ्नइत्यर्थः ॥ यद्वा विषमविलोचनस्यसमीपोभूत्वार्जुनः स्ववक्ष आजघ्नेआस्फोटितवानित्यर्थः ॥२७॥ दितेर्जातोदितिजः असुरः दनोर्जातादनुजाः तेषामीईश्वरः स निशुम्भोमायावीपुनश्चबाहूनामयुतंदशसहस्रीकृत्वाअयुतबाहुर्भूत्वाचक्राणामायुधानामयुतेनदशसहस्र्याचण्डिकांछादयामास । छदसंवरणे । ताडयामासेत्यर्थः ॥ रथांगायुधसैन्येषुचक्रंराष्ट्रसमूहयोः ॥ २८ ॥ ततोनंतरंदुर्गार्तिनाशिनीदुरुत्तरदुःखनाशिनी ॥ भगवतीदुर्गाचण्डिकादेवीक्रुद्धामतीस्वबाणैः तानिशुम्भेनप्रेरितानिचक्राणिचिच्छेद ॥ किंच निशुम्भप्रहि

तान्सायकानाशुगांश्चचिच्छेद ॥ दुर्गांगहनाक्तिरार्तिःपीडातांनाशयंती सुदुरोरधिकरणेचेतिगमेडः ॥ आर्तिः॰डाधनुष्कोट्योः ॥ शरेखड्गेचसायकः ॥ षोंतकर्मणि । स्यतिअंतंकरोतिसायकः ॥ २९ ॥ ततःचक्राशुगभंजनतः निशुम्भः वेगेनगदामादायगृहीत्वादैत्यानांसैन्यैःसमावृतः परिवृतःसंश्चण्डिकांहंतुंताडयितुमभ्यधावत् ॥ धावुगतिशुद्ध्योःस्वरितेत्त्वाल्लङ्आत्मनेपदम् ॥ जवाहवयोर्वेगः ॥ ३० ॥ आपततआद्रवतएवआगच्छतएवआपतनसमसमयएवतस्यनिशुम्भस्यगदां चण्डिकादेवीशितधारे णतीक्ष्णधारेण खड्गेनमण्डलाग्रेणआशुशीघ्रंचिच्छेद ॥ ततश्चसशुम्भःभग्नगदायुधः शूलमायुधंसमाददेजग्राह ॥ शूलंगृहीत्वाचंडिकांहंतुमाढुढौकेइतिभावः ॥ शिते निशितेद्वेधारेयस्यसशितधारःसमाददे ॥ आङोदोनास्यविहरणेआत्मनेपदम् ॥ यद्वा ञित्वादात्मनेपदम् ॥ ३१ ॥ चंडिकादेवीअमरार्दनम् ॥ अर्द हिंसा यांचुरादिः ॥ अर्दयतेहिनस्तिअर्दनः नंद्यादित्वाल्ल्युः ॥ योरनोणिलोपश्च ॥ अमराणामर्दनःतंशूलहस्तंनिशुम्भम्आयांतमागच्छंतंवीक्ष्यवेगेनसंभ्रमेणस्त्रेनयथास्यात्तथा

ततोनिशुंभोवेगेनगदामादायचंडिकाम्॥अभ्यधावतवैहंतुंदैत्यसेनासमावृतः॥३०॥तस्यापततएवाशुगदांचिच्छेदचंडिका॥खड्गेनशितधारेणसच शूलंसमाददे॥३१॥शूलहस्तंतमायांतंनिशुंभममरार्दनम्॥हृदिविव्याधशूलेनवेगाविद्धेनचंडिका॥३२॥ भिन्नस्यतस्यशूलेनहृदयान्निःसृतोपरः॥ महाबलोमहावीर्यस्तिष्ठेतिपुरुषोवदन्॥ ३३ ॥ तस्यनिष्क्रामतोदेवीप्रहस्यस्वनवत्ततः ॥ शिरश्चिच्छेदखड्गेनततोसावपतद्भुवि ॥ ३४ ॥

आविद्धेनउत्क्षिप्तेनागृहीतेनवाशूलेनायुधेनहृदिवक्षसिविव्याधताडयामास ॥ व्यधताडने ॥ लिट्यभ्यासस्योभयेषांसम्प्रसारणम् ॥ आविध्येत्युक्ते ग्रहिज्यादिनासंप्रसारणम्॥ हृदीतिप्रकरणान्निशुम्भस्येतिगम्यते ॥ क्रियावाचित्वमाख्यातुमेकोत्रार्थः प्रदर्शितः ॥ प्रयोगतोनुसर्तव्याअनेकार्थाहिधातवः ॥ तेनाविध्येतिविवक्षितार्थसिद्धिः ॥ ३२ ॥ देव्याशूलेनभिन्नस्यविद्धस्यतस्यनिशुम्भस्यहृदयाद्वक्षसः सकाशान्महाबलः महाप्राणसमर्थः महावीर्यः महत्तरवीरकर्मादेवींप्रतितिष्ठेतिवदन् अतः क्वयास्यसिमदग्रतोयेतिभा षमाण अपरः शूलिनो निशुम्भादन्यः पुरुषः पुमान्निःसृतः निरगात ॥ अपरइतिदेहभेदनंतुनिशुम्भरूपक्षेत्रज्ञत्वेन ॥ अतएवनपरः अपरइत्यर्थोनुसंधेयः ॥ क्षेत्रज्ञआ त्मापुरुषः ॥ पुरुषावात्ममानवौ ॥ ३३ ॥ ततइतिच्छेदःखड्गेनततः असौआपतदितिच्छेदः ॥ ततोनंतरंदेवीस्वनवदुच्चैस्तरांसशब्दंयथास्यात्तथाप्रहस्यरेरेतिष्ठतिष्ठमाया शर्वाणीमन्मयीमायामुपेत्यमामेवहंतुंपुनरुदेष्यसिउदेहिपुनस्तर्हिप्रहरिष्यामीतिहसित्वातस्यनिष्क्रामतः पुरुषस्यप्राक्तननिशुम्भशरीरान्निर्गच्छतः निशुम्भदैत्यावतारस्य

शिरः मस्तकंखड्गेनचिच्छेद ॥ ततोसौतुनिशुम्भोभुविरणक्षितावपतत् ॥ ३४ ॥ निशुम्भेमृतेतदन्यांस्तदीयानसुरान्किंचकारदेव्यतःपरमित्यतआहर्षिः ॥ ततोनिशुम्भ
पतनादनंतरम् ॥ यद्वा ततःनिशुम्भादपरान्कानप्यसुरान् सिंहःदेवीवाहनंपंचास्यःचखादभक्षयामास ॥ कथम्भूतान्उग्रान्रौद्रान् ॥ यद्वा उग्रदंष्ट्राभिःक्षुण्णाःसंपिष्टाः
शिरोधराग्रीवायेषांतेतान् शिरोधरःशिरोधिः ॥ धरतीतिधरःपचाद्यच्शिरसोधरः ॥ शिरोधरतीतिविग्रहेकर्मण्यण् ॥ ततः सिंहभक्षितेभ्योपरांस्तानसुरान्कालीचामुण्डाच
खाद॥तथापिसिंहकालीखादितशेषाःयेपरेऽसुराःदैत्याःतान्शिवदूतीचखाद ॥ चंडिकाशरीरतोनिष्क्रांताशक्तिःशिवदूतीत्युच्यते ॥ उग्रमितिपाठे ॥ रौद्रंभयंकरंयथास्यात्तथा
दंष्ट्राक्षुण्णशिरोधरानसुरान्सिंहःकालीशिवदूतीचखादेत्यर्थः ॥ ३५ ॥ केचिन्महासुराःकौमार्याःशक्त्याआयुधेननिर्भिन्नाःताडिताःसंतःनेशुः॥ णशअदर्शने॥अत्यंतादर्श
नमत्रादर्शनंनपश्यंति स्मप्राणानित्याहुः ॥ अन्येमहासुराःब्रह्माण्याःशक्तेःमंत्रःगुप्तभाषणीयोवर्णोद्भवोनिगमागमाद्युपदेशगम्यःप्रणवादिः तेनपवित्रीकृतेनतोयेनवारिणानिरा

ततःसिंहश्चखादोग्रदंष्ट्राक्षुण्णशिरोधरान् ॥ असुरांस्तांस्तथाकालीशिवदूतीतथापरान् ॥३५॥ कौमारीशक्तिनिर्भिन्नाःकेचिन्नेशुर्महासुराः ॥ ब्रह्माणी मंत्रपूतेनतोयेनान्येनिराकृताः ॥ ३६ ॥ माहेश्वरीत्रिशूलेनभिन्नाः पेतुस्तथापरे ॥ वाराहीतुंडघातेनकेचिच्चूर्णीकृताभुवि ॥ ३७ ॥ खंडंखंडंचचक्रे णवैष्णव्यादानवाः कृताः ॥ वज्रेणचैंद्रीहस्ताग्रविमुक्तेनतथापरे ॥ ३८ ॥

कृताःअन्येप्रमथादयोनिरस्ताः ॥२६॥ महेश्वरस्येयंमाहेश्वरीतस्याःशूलेनभिन्नाविदारिताःसंतःअपरेदैत्याःरणभूमौपेतुःपतंतिस्मवराहस्यभगवतोविष्णोःशक्तिर्वाराहीतस्याः
तुंडवक्त्रंतेनकृतोघातःताडनंप्रहारः ॥ तेनकेचिदसुराःचूर्णिताःभुविपेतुः॥३७॥ विष्णोरियंवैष्णवीशक्तिर्देवतातयाचक्रेणवैष्णवायुधेनकेचिद्दानवाःखंडंखंडंकृताःखंडत्वप्रकारं
प्रापिताःखंडीकृताः।शकलीकृताइतियावत्॥ प्रकारेगुणवचनस्येतिद्विर्वचनम् ॥ खंडखंडमितिपाठेकर्मधारयवदुत्तरेष्वितिकर्मधारयत्वातिदेशात्सुपोलुक् ॥ खंडसदृशाःकृताइ
त्यर्थः॥ प्रकारोभेदःसादृश्यंच ॥ तदिहसादृश्यंगृह्यते ॥ नन्वत्रदानवइत्येकवचनेनभवितव्यं कर्मधारयवदित्यतिदेशेपिखंडाःकृताइतिभवितव्यंपुंलिंगेनच॥अत्राहुः॥खंडशब्द
स्यगुणवचनत्वाद्गुणमुक्त्वागुणिनियोवर्ततेसगुणवचनइतिगुणवचनस्यलक्षणम् ॥ तस्माद्गुणवचनः विशेषणंचभवतिइतिक्रियाविशेषणानांकर्मत्वंनपुंसकैकत्वंभवतीतिवक्तव्यमि
तिनबहुवचनंनापिपुंल्लिंगमिति॥अन्येत्वाहुः-खंडंखंडमितिचयोगोयंचतुरक्षरइति॥इंद्रस्यइयंशक्तिरैंद्रीतस्याहस्ताग्रंतेनविमुक्तंप्रेरितंवज्रंतेनअपरेदानवाःविनेशुःविनष्टाः॥ ३८॥

केचिदसुराःमहाहवंयुद्धंप्राप्यकर्मणिल्यब्लोपेपंचमी ॥ केचित्त्वसुराःमहतःआहवात्सकाशान्नष्टाःपलाय्यगताः ॥ अपरेनिशुम्भसैन्येऽवशिष्टाअसुरासर्वेपिकाल्याचामुण्ड
याचण्डिकादेहनिष्क्रांताशिवदूतीतया मृगाधिपःदेवीवाहनंसिंहःतेनच भक्षिताःखादिताःकर्मणिक्तः ॥ कालीचशिवदूतीमृगाधिपश्च चार्थेद्वंद्वःपरवल्लिंगंद्वंद्वतत्पुरुषयोः॥एवं
निशुम्भोनिशुम्भसैन्यंचदेव्यासंग्रामेन्यपाति॥३९॥इति श्रीमार्कंडेयमहापुराण०राजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनुचक्रवर्त्तिविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांनि
शुम्भवधोनामषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ अथशुम्भोदैत्येश्वरःप्राणसंमितंप्राणतुल्यंभ्रातरंनिशुम्भंदृष्ट्वादेव्यानिहतंबलंचसैन्यंहन्यमानम् ॥ वर्त्तमानसामीप्येवर्त्तमानव
द्वेतिकर्मणिलटःशानच् ॥ हतंदृष्ट्वाक्रुद्धःसन्देवींवचनमब्रवीत्॥ब्रुविर्द्विकर्मकः ॥ देव्यानिशुम्भोनिपातितइतिव्यपदेशमात्रमेतत् । सखलुमेप्राणभूतःसचनिहतोहंतमेप्राणाएव
हताःकिमतःपरमवशिष्टमिष्टमितिसूचयितुंप्राणसंमितमित्युक्तम् ॥ १ ॥ शुम्भोदेवीमाह॥हेदुर्गेदुष्टेसर्वदानवनाशिनि ॥ सात्वंगर्वमहंकारंमावहमाआश्रय ॥ कस्माद्गर्वंमा
आवह ॥ बलावलेपात् ॥ अवलेपोत्रलेपनंलेपःसम्बंधःअवकृष्टआश्रितःसम्बंधःअवलेपःबलस्यसामर्थ्यस्यावलेपात्॥ अवलेपस्तुगर्वेस्याल्लेपनेभूषणेपिच॥अत्रसम्बंधार्थः ॥

केचिद्विनेशुरसुराःकेचिन्नष्टामहाहवात् ॥ भक्षिताश्चापरेकालीशिवदूतीमृगाधिपैः ॥ ३९ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणे देवीमाहात्म्येनिशुंभव
धोनामषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ निशुम्भंनिहतंदृष्ट्वाभ्रातरंप्राणसंमितम् ॥ हन्यमानंबलंचैवशुम्भःक्रुद्धोब्रवी
द्वचः ॥ १ ॥ बलावलेपाद्दुष्टेत्वंमादुर्गेगर्वमावह ॥ अन्यासांबलमाश्रित्ययुध्यसेयातिमानिनी ॥ २ ॥

गर्वार्थेगृह्यमाणेबलावलेपाद्बलगर्वाद्गर्वंमाआवहेत्यनेनान्वयेनविधागर्वाद्गर्वंकरोतीतिवेदाधिक्यंदोषःस्यात् ॥ बलाद्गर्वंमावहेत्येतावतैवनिराकांक्षत्वस्यसिद्धत्वादवलेपादित्यस्या
धिकत्वेनवैय्यर्थ्यंस्यात् ॥ सात्वमित्युक्तंसाकेत्याह ॥ यात्वमन्यासांब्रह्माण्यादीनांबलमाश्रित्यातिमानिनीसतीनितरामहंकारवतीसतीयुध्यसे ॥ तदित्थंकथमसित्वमतिमानि
नीयदन्यबलेनयुध्यसेनतुस्वबलेनेतिशुम्भाभिप्रायः ॥ युध्यसेचेतिपाठेचशब्दः स्वव्याघातकतांसमुच्चिनोतिदेव्याः ॥तथाहि॥त्वंबलस्यदर्पादौद्धत्याद्गर्वंमाआवह ॥ अथचते
बलमेवनास्ति ॥ कुतस्तेबलावलेपःसंगतः।बलंतुतदन्यदीयंसैषातेव्याहतिःअन्यासांबलमाश्रित्ययुध्यसेचअतिमानिनीचेति॥यद्यन्यबलेनयुध्यसेकुतस्तेतर्ह्यतिमानिनीत्वम्।।यद्य
पिमानिनीत्वंकुतस्तेतर्हियोद्धुमन्यबलाश्रयणंयुज्यतेकर्तुम्॥ तस्मादस्माद्व्याघाताच्चतत्समुच्चयप्रसङ्गोमाभूदितिशुंभाभिप्रायांतरम् । अतिमानिनिइतिसंबुद्ध्यंतत्वपाठेतुसोल्लुंठनमे
तत्॥त्वंखल्वखिलैरपिशूरमानिभिर्मुख्याक्रियसे ॥ अथतर्हिकथंत्वमन्यासांबलमाश्रित्ययुध्यसे॥अतस्तेकुतोमानः॥कुतस्तरांत्वंमानिनीकुतस्तमांचत्वमतिमानिनीत्याहूयसे॥
ततस्तरांततस्तमांचमागर्वंमावहेतिशुम्भाभिप्रायांतरमेतत ॥ अथवात्वमसत्यसंधाप्यासियतस्ततोदुष्टासि ॥ हेदुष्टेयदुक्तंत्वयायोमांजयतिसंग्रामेयोमेइतित्वयासंग्रामेकिंकृतं

किंचत्वमन्यासांबलमासाद्ययुध्यसे ॥ काल्याचण्डमुण्डौनिहतौ । तद्बलंत्वर्त्सिंहेनसंहतम् । रक्तबीजरक्तपानंकालीकिलकलयामास॥निशुंभोपिब्रह्माण्यादीनांबलमाश्रित्य निपातितः ॥ अस्मद्बलान्यपिताभिरेवनिहतानीतितस्मात्संग्रामप्रतिज्ञापिकदर्थितात्वयेतिसाधूक्तम् ॥ हेदुष्टेइतिशुम्भाभिप्रायांतरम् ॥ देवीपार्षदाभिप्रायस्त्वन्यः—बलाव लेपाद्दुष्टेइत्येकंपदंसंबुद्धयंतंचैतत् ॥ हेबलावलेपाद्दुष्टेहेदुर्गे सात्वंगर्वदर्पमावहआश्रय ॥ अवलेपोहंकारः ॥ अतसातत्यगमने ॥ आङ्पूर्वःक्विप् ॥ आसमंतादततिआ त ॥ बलेसैन्येसामर्थ्येचविषयेअवलेपोगर्वःतेनआत्सततमुपद्रोतुमागतामुपद्रोतायःसबलावलेपःदैत्यः उपद्रवकारीतस्मिन्विषयेदुष्टाहिंस्रा ॥ तस्याः संबोधनम् ॥ किंभूता त्वंमालक्ष्मीर्लोकमाता ॥ किंविशिष्टंगर्वम् । अन्यासांद्वितीयांतमेतदाकारांतम् ॥ प्राणिहितमुत्पाद्यहिंसकम् । श्वसप्राणने अनचेत्यनइत्ययंधातुः ॥ अनिति अनःपचाद्यच् अनायप्राणिनेहितः अन्यः ॥ षोअंतकर्मणि ॥ आदंतत्वाच्छांदसोविच्प्रयोगतोभाषायांचस्यात् ॥ तमन्यंप्राणिहितंमुन्यादिनस्यतिनअंतंनयतिअसाः अन्यस्य असाः अन्यासाः तमन्यासाम् ॥ आकारांतपुँल्लिंगद्वितीयैकवचनांतंपदं सोमपामितिवत् ॥ प्राणिहितंमुनिजनरक्षणमित्यर्थः ॥ येनगर्वेणसात्विकरक्षणंभवनितं गर्वंकुर्वित्यर्थः ॥ यात्वंबलमाश्रित्ययुध्यसे ॥ किंविशिष्टात्वमतिमानिनी ॥ मानपूजायांमाननंमानः भावेघञ् ॥ सोस्त्यस्या मानिनी ॥ अतितरांमानिनीअतिमानिनी ॥

श्रीदेव्युवाच ॥ एकैवाहंजगत्यत्रद्वितीयाकाममापरा ॥ पश्यैतादुष्टमय्येवविशंत्योमद्विभूतयः ॥ ३ ॥

अत्यर्थपूजायुक्तेत्यर्थः ॥ इत्थमयंदेवीष्टाभिप्रायोदेवीपार्षदैरूहितोवधारणीयः ॥ बलावलेपाद्दुष्टेत्वमितिपाठे बलेविषयेअवलेपेनगर्वेणआसमंतात्दुष्टाविकृताविरुद्धा इतिशुंभानुकूलोप्यर्थः ॥ देव्यनुकूलोर्थस्त्वेषः—बलावलेपेनअदुष्टाअकृतेत्युभयत्राप्यर्थभेदोऽवगंतव्यः ॥ २ ॥ हेदुष्टहेअसूयकहेशुम्भ ॥ अत्रास्मिञ्जग तिभुवनत्रयेपिअहमेकैव ॥ एकमेवाद्वितीयमितिश्रुतेः ॥ परमात्मरूपाहमेकैवास्मि ॥ यद्वा अहमहंकाररूपामायाकृतिःचण्डिकाख्ययाएकाहमस्मि ॥ ममदेव्याःद्वि तीयापरानास्ति ॥ अस्तिचेत्कथंचनसामदन्यानैव ॥ हेशुम्भ इतःपश्य ॥ एताःब्रह्माण्याद्याः मद्विभूतयः मय्येवदेव्यामेवविशंत्यः संति ॥ ममदेव्याः विभूतयःकायव्यूहसृ ष्टिसम्पदःपश्य ॥ मृगोधावतीतिवद्वाक्यार्थरूपंकर्मेहद्रष्टव्यम् ॥ एताः शक्तयः मत्कामव्यूहसिद्धिसंसिद्धसृष्टिसम्पदः मद्विभूतयः मदवताराः मय्येवविशंत्यः इतियत्तत्प श्येत्यर्थः ॥ यद्वा जगदेवजगतीएकैवाहंजगती एकैवजगतीअहम् ॥ अत्रऐक्येसतिअत्रत्यायामेकस्यांमयिजगत्याऐक्येनस्थितायांसत्यांमत्तोजगतीतः सकाशाज्जगतीतोम त्तःसकाशाच्चापराद्वितीयाव्यक्तिःका मम स्यात् ॥ नकापि॥ तस्मान्मज्जगत्योरैक्यात् हेदुष्टहेअसूयकइतःपश्यजगतोनाहमन्यास्यांस्यान्मदन्यज्जगच्चन॥जगतोममचाप्यै

क्याद्वयक्तिरन्यातातोस्तुका ॥ अहंचजगतीचैकाजगतीमन्मयीयतः ॥ दुग्धवद्दधिचाप्येकंदधिदुग्धमयंयतः ॥दुष्टेति॥ परस्त्रीलोलुपत्वेनस्वस्त्रीत्यक्ताधवैर्यतः ॥ हंतिवैवस्वतोरा जानृणामायुःशतंचतत् ॥ मद्वाक्यंहिशिवेनोक्तंत्वयात्यक्तंदुरात्मना॥अतस्त्वांशुम्भहन्म्याजौहतदैवंहतप्रभम् ॥ इत्यभिप्रायतोदेव्याहेदुष्टेत्यभ्यभाषितः ॥ अथवैतन्नबोध्यं चेत्फलव्यक्तिर्भविष्यति ॥ ३ ॥ हेसुरथततःमय्येवविशंत्यःसंतिशक्तयःइत्युक्तेरनंतरंताःसमस्ताःअष्टौब्रह्माणीप्रमुखाःशक्तयःदेव्यःदेवताःतस्याआधायाःदेव्याःचण्डिकाया एवतनौशरीरेलयमैक्यंजग्मुः तदाअम्बिकादेवीएकैवासीत्अद्वितीयांबिकैवातिष्ठत् ॥ एकैवजाता ॥ ४ ॥ हेशुम्भइहरणक्षितौअहंचण्डिकादेवीबहुभिरनेकैः यैः कृत्वाविभूत्याविभवेनविभुत्वेनव्यापकत्वेनैश्वर्येणवायद्बहुत्वमास्थिताअंगीकृतवत्यस्मितद्बहुत्वं मया संहृतम् ॥ तस्मादहमेकैवतिष्ठामि त्वमाजौ युद्धे स्थिरोभव यत्तदितिबहुत्वमामान्यमपेक्ष्यैकवचनम् ॥ आस्थितेतिगत्यर्थाकर्मकसूत्रेण तिष्ठतेःकर्त्तरि क्तः ॥ आजाविविपदं काकाक्षिगोलकन्यायेनोभयत्रापिसम्बध्यते ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥ ततः समस्तास्तादेव्योब्रह्माणीप्रमुखालयम् ॥ तस्यादेव्यास्तनौजग्मुरेकैवासीत्तदांबिका ॥ ४ ॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ अहंवि भूत्याबहुभिरिहरूपैर्यदास्थिता ॥ तत्संहृतंमयैकैवतिष्ठाम्याजौस्थिरोभव ॥ ५ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंदेव्याः शुम्भस्यचोभयोः ॥ पश्यतांसर्वदेवानामसुराणांचदारुणम् ॥६॥ शरवर्षैःशितैःशस्त्रैस्तथाचास्त्रैःसुदारुणैः ॥ तयोर्युद्धमभूद्भूयःसर्वलोकभयंकरम् ॥ ७ ॥ दिव्यान्यस्त्रा णिशतशोमुमुचेयान्यथांबिका ॥ बभंजतानिदैत्येंद्रस्तत्प्रतीघातकर्तृभिः ॥ ८ ॥

अहमेकैवतिष्ठाम्याजौआजौत्वंस्थिरोभवेति ॥ ५ ॥ ततोनंतरंदेव्याशुम्भस्यचउभयोः युद्धंप्रववृतेप्रावर्तिष्ट ॥ कीदृशम् । सर्वेषांदेवानामसुराणांचपश्यतामालो कयतामुभयेषांदारुणंभयंकरम् ॥ यदिशुम्भोजेष्यतितदादेवानांशुम्भतोभयंस्यात् ॥ यदिच देवीजेष्यतितदासुराणांदेवीतो भयंस्यात् ॥ तस्मादुभयेषांदारुणम् ॥ यद्वा पश्यतामित्युक्तत्वाद्द्रष्टॄणांभयहेतुस्तद्युद्धमित्यर्थः ॥ उभयशब्दःसंख्यावाचित्वात्सर्वतोमत्वावाच्यलिंगतावगंतव्या ॥ ६ ॥ भूयःबहुतरमित्यर्थः ॥ भूपेतिपाठे सुरथस्यसम्बोधनम् ॥ हेभूपसुदारुणैःबाणवृष्टिभिःतयोर्देव्याःशुम्भस्यचयुद्धमभूत्॥ततश्चउभयोःदेव्याःशुम्भस्यचयल्लिंगंतदिहस्यादितीहोभशब्दस्यस्त्रीपुँल्लिंगत्वम्॥तथात द्वत्शितैःतेजितैःतीक्ष्णैःशस्त्रैःसुदारुणैःसुष्ठुभयंकरैःखड्गादिभिःहस्ताग्रग्राह्यैरायुधैःसर्वलोकभयंकरंयुद्धमभूत् ॥ तथाशितैःसुदारुणैःघोरतरैःअस्त्रैश्चमंत्रवद्भिःसायकैःक्षेप्तव्यैः ॥ आयुधभेदादेर्युद्धभेदः ॥ आयुधसाम्याद्युद्धसाम्यम् ॥ तथास्त्रैश्चैवेतिपाठेसएवार्थः ॥ तुल्यजातीयैरायुधैःतौयुयुधातेइत्यर्थः॥७॥अथअंबिकादेवीदैत्येंद्रविषयेयानिशतंशतंश

तशःदिव्यानिदिविभवानिदिव्यानिसमंत्राणिसदैवतानिअस्त्राणि मुमुचे प्रयुक्तवती तानिदैत्येंद्रः शुम्भःतत्प्रतीघातकर्तृभिः तत्तदस्त्रविध्वंसिभिरस्त्रैःबभंज ॥ भंजोआमर्दने ॥ योगेनखंडयामास।आग्नेयास्त्राणिवारुणास्त्रैर्विघ्नितानिवारुणास्त्राणिवायव्यास्त्रैर्विघ्नितानिवायव्यास्त्राणिपवनाशनपन्नगास्त्रैर्विघ्नितानिपन्नगास्त्राणिगारुडास्त्रैः।इत्थमन्यान्यपिप्रत्यस्त्राण्यस्त्रशास्त्रसिद्धान्यवगंतव्यानि ॥ द्युप्रागपागुदक्प्रतीचोयत् शैषिकः ॥ मुमुचे मुच्लृमोक्षणे ॥ तेषामंबिकाप्रयुक्तानांप्रतीघातःविघातः ॥ उपसर्गस्यघञ्यमनुष्ये बहुलंदीर्घः ॥ तस्यकर्तॄणिप्रत्यस्त्राणि तैः॥जनिकर्तुःप्रकृतिरितिलिंगात्समासः॥८॥ परमेश्वरीचण्डिकातेनमुक्तानिप्रेरितानिदिव्यानिदिविभवानिउग्रहुंकारोच्चारणादिभिर्लीलयैवाप्रयत्नेनैवबभंजभनक्तिस्म ॥ आदिशब्दादस्त्रैश्च ॥ उग्रःरौद्रः सएवहुमितिरोषेणोच्चारणंशब्दः तदादिभिरस्त्रैः परमाईश्वरीपरमेश्वरी ॥ ९ ॥ ततःदिव्यास्त्रभंजनानंतरंसःअसुरःशुम्भःदेवींचण्डिकांशराणांशतैरसंख्यातैःशरसहस्रैश्चाच्छादयत ॥ छदसंवरणेचुरादिःआङ्पूर्वः लङ् । णिचश्चेत्यात्मनेपदम् ॥ साचदेव्यपितत्कुपितातदितिहेतौपृथक्पदम् ॥ तस्माच्छरशतैराच्छादनाद्धेतोःकुपितासती इषुभिर्बाणैःधनुश्चापंशुम्भस्यशरासनंचिच्छेद ॥ इषुभिरितिबहुवचनं पुनःपुनर्धनुच्छेदंपुनःपुनर्धनुर्ग्रहणं

मुक्तानितेनचास्त्राणिदिव्यानिपरमेश्वरी ॥ बभंजलीलयैवोग्रहुंकारोच्चारणादिभिः ॥ ९ ॥ ततःशरशतैर्देवीमाच्छादयतसोसुरः ॥ साचतत्कुपिता देवीधनुश्चिच्छेदचेषुभिः ॥ १० ॥ छिन्नेधनुषिदैत्येंद्रस्तथाशक्तिमथाददे ॥ चिच्छेददेवीचक्रेणतामप्यस्यकरेस्थिताम् ॥ ११ ॥ ततःखड्गमुपादाय शतचन्द्रंचभानुमत् ॥ अभ्यधावततांहंतुंदैत्यानामधिपेश्वरः ॥ १२ ॥ तस्यापततएवाशुखड्गंचिच्छेदचंडिका ॥ धनुर्मुक्तैःशितैर्बाणैश्चर्मचार्ककरामलम् ॥ १३ ॥

चसूचयितुमाश्रितम् । अन्यथैकस्यधनुषश्छेदेकर्त्तव्येधनुश्छेदंचेषुणेत्येवब्रूयादनंतामोघशक्तित्वाद्देवीषोः ॥ १० ॥ अथदैत्येंद्रःशुम्भःधनुषिशरासनेदेव्याछिन्नेसतितथातेनप्रकारेण शक्तिमायुधमाददेजग्राह ॥ अथदेवीअस्यशुम्भस्यकरेस्थितांप्रेषयितुंगृहीतांतांशक्तिमपिचक्रेणायुधेनचिच्छेद ॥ करोत्थितामितिपाठे करादुत्थितामुउदयंतीम् ॥ अपिशब्दउक्तसमुच्चये ॥ प्राक्धनुः चिच्छेदतदनुशक्तिमपि । समाददेइत्यपिपाठेसएवार्थः ॥ ११ ॥ ततःशक्तिच्छेदनानंतरंदैत्यानामधिपाःधूम्रलोचनादयःतेषामीश्वरःशुम्भःखड्गं चंद्रहासमुपादायभानुमत्किरणयुक्तंशतचंद्रंशतंलिखिताःचंद्राःयस्मिन्फलकेतत्फलकंचगृहीत्वा तांदेवींहंतुमभ्यधावत् ॥ १२ ॥ चंडिकादेवीतस्यआपततएष्यत एवशुम्भस्यआशुतत्क्षणएवधनुर्मुक्तैःचापात्सकाशान्निर्गमितैःशितैःतीक्ष्णैःबाणैःअर्ककरामलमर्ककरैः संगतैरालिप्तत्वात्प्रतिफलितार्ककिरणत्वादमलंखड्गंचिच्छेद ॥ अथचबाणैरर्ककरामलंप्रतिफलितैरर्कस्यकरैःसहसंपर्कलाभादमलंफलकंचचिच्छेद ॥ बाणैरितिबहुवचनात् खड्गंचूर्णयांचकारेतिसूच्यते ॥ १३ ॥

नकेवलंखड्गंचर्मंचचिच्छेद॥अपितुअश्वांश्चच्छित्त्वाशरैःपातयामास॥सारथिनासहरथंचपातयामासव्यत्यस्तावयवंचकार॥ तदासदैत्यःघोरंभयङ्करंमुद्गरंघनंजग्राह॥कीदृशः।
हताश्वःनिहतरथवाहनःछिन्नधन्वा छिन्नंधनुर्यस्य बहुव्रीहौ धनुषश्चेत्यनङ्समासांतः ॥ विसारथिःसारथिरहितः ॥ अंबिकायानिधनेउद्यतःकृतोद्यमः ॥ १४ ॥ सादेवी
निशितैःतीक्ष्णैःशरैःआपततःप्रहर्तुमिच्छतःशुम्भस्यमुद्गरमायुधविशेषंचिच्छेद॥तथापिछिन्नमुद्गरोपिवेगवान्वेगधारीमुष्टिमुद्यम्यऊर्ध्वीकृत्यतांदेवीमभ्यधावत्। सर्त्तेस्त्वरितायां
गतौधावादेशः ॥१५॥ सदैत्यपुंगवःशुम्भःदेव्यावक्षसिमुष्टिंरत्निबद्धांगुलिसन्निवेशंपातयामास प्रयुक्तवान् ॥ अक्लीबेमुष्टिरत्नीद्वौ ॥ पुमान्गौःपुंगवः। गोरतद्धितलुकीतिटच्
समासांतः। दैत्यःपुंगवइवबलवान्॥ स्युरुत्तरपदेव्याघ्रपुंगवर्षभकुंजराः ॥ सिंहशार्दूलनागाद्याःपुंसिश्रेष्ठार्थगोचराः ॥ उपमितंव्याघ्रादिभिःसामान्याप्रयोगेसमस्यते ॥ सातदा
देवीतलेनकरतलेनतंशुम्भमपिउरसिवक्षस्यताडयत्॥ अस्त्रीतलमधोदेशेस्वरूपेपृष्ठतस्तलम्॥ वितस्तौचचपेटेचततोज्यारक्षणेतलम् ॥ १६ ॥ सदैत्यानांराजाशुम्भः।राजाहः

अश्वांश्चपातयामासरथंसारथिनासह ॥ हताश्वः सतदादैत्यश्छिन्नधन्वाविसारथिः ॥ जग्राहमुद्गरंघोरमंबिकानिधनोद्यतः ॥ १४ ॥ चिच्छेदा
पततस्तस्यमुद्गरंनिशितैः शरैः ॥ तथापिसोभ्यधावत्तांमुष्टिमुद्यम्यवेगवान् ॥ १५ ॥ समुष्टिंपातयामासहृदयेदैत्यपुंगवः ॥ देव्यास्तंचापिसा
देवीतलेनोरस्यताडयत् ॥ १६ ॥ तलप्रहाराभिहतोनिपपातमहीतले ॥ सदैत्यराजः सहसापुनरेवतथोत्थितः ॥ १७ ॥ उत्पत्यचप्रगृह्योच्चैर्देवींगग
नमास्थितः॥तत्रापिसानिराधारायुयुधेतेनचंडिका ॥१८॥ नियुद्धंखेतदादैत्यश्चण्डिकाचपरस्परम्॥चक्रतुःप्रथमंसिद्धमुनिविस्मयकारकम् ॥१९॥

सखिभ्यष्टच् ॥ देवीकृततलप्रहारेणचपेटघातेनअभिहतःवक्षसिताडितःमहीतलेनिपपात ॥ अथसदैत्यराजः सहसावेगेनअतर्क्येणबलेनचपुनःतथैवनिपतनात्प्रागिवउत्थितः
उदस्थादुच्चैःस्थितिमाप ॥ १७ ॥ महीतलादुत्पत्यउड्डीयदेवींप्रगृह्यगृहीत्वाउच्चैर्गगनमाकाशमास्थितःआरूढः ॥ आङ्पूर्वात्तिष्ठतेःसकर्मकादित्यर्थाकर्मकसूत्रेणकर्त्तरिक्तः ॥
आस्थितवान्। आङःस्थःप्रतिज्ञानमर्थः।गगनंस्थानत्वेनप्रतिज्ञातवान् ॥ तत्रापिगगनेपिसाचंडिकानिराधारानिरधिकरणासत्येवतेनसहयुयुधे ॥ यद्वा निर्निश्चयनिषेधयोः ॥
निश्चयश्चाबाध्याध्यवसायः। निराधाराअहमेवसर्वशक्तिसमन्विताशत्रुमुपसंहरिष्यामीतिनिश्चयज्ञानाधारा॥यद्वा चंडिकाशब्दब्रह्मरूपतयाआकाशस्थितयासाधारत्वादनिरा
धारा ॥१८॥तदागगनारोहणकालेप्रथमंखेआकाशेदैत्यःशुम्भःचंडिकाचदुर्गापरस्परंनियुद्धंबाहुयुद्धंनामप्रधनंचक्रतुःचक्राते॥कीदृशंनियुद्धम्।सिद्धाश्चमुनयश्चसिद्धमुनयः ॥
ननुचद्वंद्वेघिपूर्वंस्यात् ॥ नैतत्॥प्राप्तस्यचबाधास्थेयेति॥यद्वा ॥ सिद्धैःसहितामुनयःतेषांविश्वावसुप्रभृतीनांमुनीनांनारदादीनांपश्यतांविस्मयस्याश्चर्यस्यकारकंजनकम्॥ इहके

चित्सिद्धमपनीययुद्धंपेठुः ॥ नियुद्धंनामयुद्धं प्रथमंचक्रतुरित्यर्थः ॥ केचित्तुप्रथममपनीयप्रधनंपेठुः ॥ कर्मव्यतिहारेसर्वनाम्नोद्वेभवतः समासवच्चबहुलमितिसुडमौ ॥ परस्य क्रियायांपरःकरोतिपरस्यापिपरःपरस्परम् ॥ १९ ॥ अंबिकादेवीतेनशुम्भेनसहसुचिरंचिरतकालंनियुद्धंकृत्वाततोनंतरंतंशुम्भमुत्पाट्यउत्क्षिप्यचरणमुद्धृत्यभ्रामयामास । ततोभ्रामयित्वातंशुम्भंवलयाकारेणोर्ध्वंतःभ्रामयित्वाधरणीतलेचिक्षेपपातयामास ॥ इहभ्रमेर्णावमंतत्वान्मित्वान्मितांह्रस्वइतिह्रस्वत्वम् ॥ भ्रमयामासेतिसभ्यःपाठः ॥ यद्वा वेत्यनुवर्त्यमितांह्रस्वः । साचव्यवस्थितविभाषा ॥ तेनक्वचित्प्रयोगेपुराणादौसंक्रामयतीतिवद्भ्रामयामासेत्यपिसभ्यएव॥ इहउत्पाद्यउत्पात्यउत्क्षिप्येतिपाठत्रयम् ॥ भ्रमुअनव स्थानेणेरयादेशः ॥ क्षिपप्रेरणेलिट् ॥ २० ॥ देव्याक्षितःसदुरात्माशुम्भःधरणींप्राप्यवेगितःसंजातवेगःसन् ॥ वेगतइतिपाठे वेगात् ॥ वेगवानितिवापाठः॥चण्डिकानि धनेच्छयामुष्टिमुद्यम्यउत्क्षिप्यउद्यतंकृत्वाभ्यधावत देवीमित्यर्थउच्यते ॥ चण्डिकायाःसकाशात्प्राप्तव्यंयत्निधनंमरणंतत्रेच्छयायतःअभ्यागच्छत् ॥ अथात्ययेपलाय्यचेद्ब च्छेदसौनम्रियेतैवेति ॥ दुष्टआत्मास्वभावो यस्यसः। आत्मायत्नोधृतिर्बुद्धिःस्वभावोब्रह्मवर्ष्मंच ॥ २१ ॥ सर्वेषांदैत्यानांजनेश्वरंराजानंशुम्भंततोदेवीवक्षसिउरसिशूलेनभित्त्वा

ततोनियुद्धंसुचिरंकृत्वातेनांबिकासह ॥ उत्पात्यभ्रामयामासचिक्षेपधरणीतले ॥ २० ॥ सक्षिप्तोधरणींप्राप्यमुष्टिमुद्यम्यवेगितः ॥ अभ्य धावतदुष्टात्माचण्डिकानिधनेच्छया ॥ २१ ॥ तमायांततत्तोदेवीसर्वदैत्यजनेश्वरम् ॥ जगत्यांपातयामासभित्त्वाशूलेनवक्षसि ॥ २२ ॥ सगता सुःपपातोर्व्यांदेवीशूलाग्रविक्षतः ॥ चालयन्सकलांपृथ्वींसाब्धिद्वीपांसपर्वताम् ॥ २३ ॥

विदार्यजगत्यांभूमौपातयामास । जगतीजगतीच्छन्दोविशेषेपिक्षितावपि ॥ २२ ॥ देव्याःशूलमायुधंतस्याग्रंतेनविक्षतःहतः ॥ क्षिणुक्षणुहिंसायांद्वावपिणांतौतनादी ॥ तेनक्षितःक्षतइतिपाठद्वयम् ॥ कर्मणिक्तः ॥ अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिकलोपोझलिक्ङिति ॥ सशुम्भो गतासुः निर्गतप्राणः सन् उर्व्यांभूमौप पात ॥ किंकुर्वन् ॥ सकलांपृथ्वींचालयन् ॥ कथंभूतांपृथ्वीम् । अब्धयश्चद्वीपाश्चतैः सहवर्त्तमानाम् ॥ पुनः कीदृशीम् । सपर्वतांपर्वतैः सहवर्त्तमानाम् ॥ चालय त्विति-चलकम्पनेणिचिकम्पनेचलिर्मित् ॥ वायुश्चलयतिवल्लीमीषत्कम्पयति ॥ अन्यत्रनमित्वायुश्चालयतिघनश्रेणींदेशांतरंप्रापयतीत्यर्थः ॥ अत्रतुस्थानांतरप्रा पणंधात्वर्थः॥ तेनात्रमित्त्वाभावात्ह्रस्वत्वाभावः ॥ कश्चिदाह-चलनंचालःतंकरोतिणिच्लटःशतृप्रत्ययः।प्रयोजकव्यापाराभावाण्णिचोत्रासंभवादिति॥तन्न ॥मृतस्यापिउप चारात्स्वाभाव्याद्वाप्रयोजकव्यापारसंभवात् ॥ मृतःपुत्रोमातरंरोदयतिधनमानंदयतीतिवन्मृताचेतनयोरप्यस्त्येवप्रयोजकव्यापारइतिप्रागुक्तएवमित्त्वभावाभावोपायआश्रयि

तव्यः॥२३॥देव्यातस्मिन्दुरात्मनिशुम्भेहतेसतिततोहेतुतःअखिलंविश्वंप्रसन्नमभवत् ॥तथाहि॥ जगल्लोकःस्वास्थ्यमनाकुलत्वमतीवअतितरामाप॥ नभःआकाशंचनिर्मलंनिष्पांसुअभवत्॥विश्वमशेषंकृत्स्नंसमस्तनिखिलाखिलानिनिःशेषम्॥विष्टपंभुवनंजगत् ॥२४॥ प्राक्शुंभमरणात्पूर्वंसोल्काःउल्कासहिताःयेउत्पातमेघाःदेवलोकशुभायचागताःशांतिमगमन्नितिभावः ॥ उल्काज्वाला ॥ यदाहुः-लंकाशेफालिकाटीकाधातकीपचकाढकी ॥ सिध्रकासारिकाहिक्काप्राचिकोल्कापिपीलिका ॥ देव्याशुंभेनिपातितेसतितथाअनाकुलाः सरितः नद्यः मार्गवाहिन्यःमार्गादद्दूरगाआसन् ॥ पूर्वमाकुलत्वादुत्पथगामिन्यःअधुनातुतद्वैपरीत्यमितास्ताइतिभावः ॥ २५ ॥ देव्यातस्मिन्शुम्भेनिहतेसतिततोहेतुतः सर्वदेवगणाः इंद्रादयःहर्षनिर्भरमानसाःनिःशेषेणभरःपोषःपूर्णतायत्रतानिनिर्भराणिहर्षेणनिर्भराणिमानसानियेषांते बभूवुः ॥ अथचगंधर्वाःहाहाहूहूप्रभृतयःललितंमनोहरंयथास्यात्तथादेव्याः पराक्रमंजगुः गायंतिस्म ॥ २६ ॥ गीतप्रक्कावाद्यंनृत्यंचाह ॥ देवगणविशेषाः अवादयन्तथान्यएवाप्सरोगणाः ननृतुःनृत्यंतिस्म ॥

ततःप्रसन्नमखिलंहतेतस्मिन्दुरात्मनि ॥ जगत्स्वास्थ्यमतीवापनिर्मलंचाभवन्नभः ॥ २४ ॥ उत्पातमेघाः सोल्कायेप्रागासंस्तेशमंययुः ॥ सरितो मार्गवाहिन्यस्तथाशुंभेनिपातिते ॥ २५ ॥ ततोदेवगणाः सर्वेहर्षनिर्भरमानसाः ॥ बभूवुर्निहतेतस्मिन्गंधर्वाललितंजगुः ॥ २६ ॥ अवादयंस्तथैवान्येननृतुश्चाप्सरोगणाः॥ववुःपुण्यास्तथावाताःसुप्रभोभूद्दिवाकरः ॥२७॥ जज्वलुश्चाग्नयः शांताः शांतदिग्जनितस्वनाः ॥२८॥ इति श्रीमा०देवी माहात्म्येशुम्भवधोनाम सप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ऋषिरुवाच ॥ देव्याहतेतत्रमहासुरेंद्रेसेंद्राःसुरावह्निपुरोगमास्ताम् ॥ कात्यायनीं तुष्टुवुरिष्टलाभाद्विकाशिवक्त्राब्जविकाशिताशाः ॥ १ ॥

वाताः पुण्याःशैत्यमांद्यसौरभ्ययुक्ताःववुःवांतिस्मपुण्याः रजःशून्याश्च ॥ तथादिवाकरः सूर्यः सुप्रभःसुतेजस्कः अभूत् ॥ २७ ॥ अग्नयःआहवनीयादयःशांताःनिर्मलाःसंतःजज्वलुःज्वलंतिस्म॥ ज्वलदीप्तौ ॥ लिट्उस्॥ शुंभेनिहतेयज्ञाः प्रवृत्ताइत्यर्थः॥दिग्जनितस्वनाउत्पातशब्दाः शांताःउपशांतिमगुः ॥ यद्वा दैत्यार्दितदेवादिहाहाकारस्वनाःशांताइत्यर्थः ॥ २८ ॥ इति श्रीमार्कंडेयमहापुरा०राजाधिराजवोमरान्वयश्रीशंतनुविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांशुम्भवधोनामसप्ताशीतितमोध्यायः ॥ ८७ ॥ देव्याचण्डिकयातत्रसंग्रामेमहासुरेंद्रेशुम्भेहतेसतिसेंद्राइन्द्रसहिताःवह्निपुरोगमाःअग्न्यादयःसुरादेवाइष्टलाभात्शुम्भनिहतलक्षणात्संतुष्टाःअतएवविकाशिवक्त्राः दीप्तवदनाःप्रसन्नमुखाःसुष्ठुविकाशिताआशादिशोयेषांतेतांशुम्भमर्दिनींकात्यायनींचंडिकांतुष्टुवुः ॥ ष्टुञ्स्तुतौ ॥ विकाशिवक्त्राब्जविकाशिताशाइतिपाठे-काशृदीप्तौ तालव्यांतः ॥

कशनंकाशःकाशोयेषांतानिकाशीनिविकाशीनिवक्राण्येवअब्जानिकमलानियासांताःविकाशिवक्राब्जाः काशःसंजातोयासांताः काशिताःविशेषेणकाशिताश्चताआशाश्चवि
काशिताशाः ॥ काशितांसाइतिपाठेसुराइष्टलाभाद्विकाशिवक्राब्जाः विकाशितांसाश्चभवंति॥अंसोभुजशिरः॥ततःकर्मधारयःमहांतोऽसुराःतेषामिंद्रेश्रेष्ठे ॥ कवोमहर्षिःतस्या
पत्यंस्त्री गर्गादिपाठात्कात्यशब्दाद्गर्गादियञंतात्सर्वत्रलोहितादिकतंतेभ्यइतिष्फः षित्वात्ङीष् ॥ फस्यायनादेशःकात्यायनी ॥ १ ॥ देवाऊचुःदेवींस्तोतुंस्तवोपयोगीनिवा
क्यानिउक्तवंतः ॥ प्रपन्नाअनन्यशरणाः शरणार्थिनः भक्तिनम्राःतेषाम्आर्तिपीडांहरतीतिप्रपन्नार्तिहरा ॥ हरतेरनुद्यमनेच्त्रियांटाप् ॥ हेप्रपन्नार्तिहरेदेवित्वंप्रसीदप्रसन्नाभव
॥ पाघ्रादिनासदेः सीदभावः ॥ हे अखिलस्यजगतः मातः जननि त्वंप्रसीद॥हेविश्वस्यईश्वरिव्यापिकेत्वंप्रसीद॥हेदेवित्वंविश्वंपाहिलक्ष्मीरूपेणसर्वजगद्रक्ष ॥हेदेवित्वंचरा
चरस्यजगतः ईश्वरीविष्णुमायात्मतयाव्यापिकासि ॥ चराश्चाचराश्चचराचरम् ॥ सर्वोद्वंद्वोविभाषयैकवद्भवति ॥ अन्यथाचरगतौपचाद्यच् ॥ चारिचलिपतिवदीनांवाद्वित्व
मच्याक्चाभ्यासस्येत्यनेनचराचरंजंगमात्मकमेवस्यान्नाजंगममपि ॥ यदाहुः-चरिष्णुजंगमचरंत्रसमिंगंचराचरम् ॥ २ ॥ हेदेवित्वंयतः हेतोः पृथिवीस्वरूपेणस्थिता

॥देवाऊचुः ॥ ॥ देविप्रपन्नार्तिहरेप्रसीदप्रसीदमातर्जगतोखिलस्य॥ प्रसीदविश्वेश्वरिपाहिविश्वंत्वमीश्वरीदेविचराचरस्य ॥२ ॥ आधारभूताजगत
स्त्वमेकामहीस्वरूपेणयतः स्थितासि ॥ अपांस्वरूपस्थितयात्वयैतदाप्याय्यतेकृत्स्नमलंघ्यवीर्ये ॥ ३ ॥ त्वंवैष्णवीशक्तिरनंतवीर्याविश्वस्यबीजं
परमासिमाया ॥ संमोहितंदेविसमस्तमेतत्त्वंवैप्रसन्नाभुविमुक्तिहेतुः ॥ ४ ॥

सि ॥ अतः जगतः विश्वस्याधारभूतात्वम् एकैवनान्या ॥ हेअलंघ्यवीर्येलंघितुमशक्यबले ॥ अपांस्वरूपस्थितयात्वयैवैकयाएतत्कृत्स्नंजगदाप्याय्यतेसर्वमाप्याय्यते ॥
प्यायीवृद्धौणिच्कर्मणिलट् ॥ अपांजलानांस्वरूपेणस्थितयात्वया ॥ ३ ॥ हेदेवित्वम्अनंतवीर्याअक्षयबला ॥ वैष्णवीविष्णुसंबंधिनीशक्तिरसिययाशक्त्याविष्णुर्भगवा
नशेषलोकान्पालयतिसाविष्णुसामर्थ्यलक्षणात्वमेवेतिभावः ॥ विश्वस्यबीजंकारणंयल्लोकवेदप्रसिद्धंसापरमाव्यापिनीमहामायात्वमेवासि ॥ परमाउत्कृष्टादुस्तराशक्तिर्नत्वद
न्यासेतिभावः ॥ हेदेवित्वयामाययैतत्समस्तंविश्वंसंजातमोहंकृतंमोहितंममतायत्तंकृतम् ॥ देवित्वंवैप्रसिद्धाज्ञानवैराग्यरूपाउपनिषत्परमात्मतत्त्वावगमस्वभावाप्रसन्नासती
भवनंभूःपुनःपुनरुद्भवः।भुविरुत्पत्तिर्भूतप्रादुर्भावइतियावत्॥भूसत्तायांस्त्रियामिक्कृष्यादिभ्यइतिइक्प्रत्ययः॥उवङादेशः॥भुवेरुत्पत्तितोमोचनंमुक्तिःमुक्तेःहेतुःकारणमसीत्यर्थः।
भुविभूमौइत्युक्तेर्थपुष्टयभावस्तिष्ठतु।ब्रह्मलोकादौमुक्तिहेतुतानस्यादित्यव्याप्तिपरिजिहीर्षार्थोपलक्षणताश्रयेणजनितप्रतिपत्तिगौरवदौर्गुण्यात्भुविमुक्तिहेतुरित्येकंपदम् ॥ ४ ॥

हेदेविसमस्ताः श्रुत्यादयोविद्याः तथैवभेदास्त्वत्प्रकाराएवत्वदंशाएव ॥ तस्मात्तवविद्यानांपरस्परंपार्थक्याभावात्केकास्तुतिः प्रवर्ततां नकापि ॥ कीदृशीस्तुतिः ॥ स्तवमर्हतिस्तव्यम् ॥ दंडादिभ्योयः ॥ अन्यथाअचोयतंबाधित्वाण्यतिस्त्वितिमूत्रेणक्यपिसतिस्तुत्यमित्येवस्यात् ॥ स्तव्येस्तोत्रार्हेवस्तुनिविषयेपराचापराचेतिपृथग्भूतोक्तिर्यस्यांसास्तव्यपरापरोक्तिः ॥ स्तुतिस्तुत्ययोः पृथक्त्वेखलुस्तुतिः प्रवर्तते एकत्वेकातेस्तुतिरस्त्वितिभावः ॥ त हिंत्वंब्राह्मीत्वंलक्ष्मीरित्याद्यास्तुतिरपिदेव्याएकत्वेननघटतइत्याह ॥ समस्ताःसकलाःकलासहिताःचतुष्षष्टिकलोपेताःपातिव्रत्यादिधर्मोपेताःसृष्ट्यादिप्रतिनियतनैपुण्योपेताश्चब्रह्माण्याद्याःस्त्रियश्चतवैवांशाइतिकातेस्तुतिरेकस्वरूपत्वात् ॥ हेदेवित्वयाएकयैवांबयामात्राएतज्जगत्पूरितंपूर्णंमआप्यायितम् ॥ त्वमेवजगत्जगदेवत्वमितिकातेस्तुतिर्नकापि ॥ अन्यदीयगुणानामन्यत्रारोपणवर्णनंस्तुतिः॥अत्रतुसैवविद्येतिसैवब्राह्म्यादिस्त्रीतिभेदाभावात्स्तव्यपरापरोक्तिःपरमोक्तिरित्यर्थः ॥ देवीन्यूनानभवतीतिस्वभावतःश्रेष्ठोक्तिरित्येवतस्यामितिकातेस्तुतिरित्युक्तम् ॥ न्यूनमाधिकीकृत्योक्तिःस्तुतिरित्यपिलक्षणम् ॥ न्यूनाभवतियतस्तवोधिका नैवेत्युक्तंकातेस्तुतिरिति ॥५॥पुनरपिदेव्याःस्तुतिर्नघटतइत्याह ॥ परमोक्तिःस्तुतिरितिस्तुतिलक्षणम् ॥ तत्रदेवीसर्वभू

विद्याःसमस्तास्तवदेविभेदाःस्त्रियः समस्ताः सकलं जगच्च ॥ त्वयैकयापूरितमंबयैतत्कातेस्तुतिःस्तव्यपरापरोक्तिः॥५॥सर्वभूतायदादेवीभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ त्वंस्तुतास्तुतयेकावाभवंतिपरमोक्तयः ॥ ६॥ सर्वस्यबुद्धिरूपेणजनस्यहृदिसंस्थिते॥स्वर्गापवर्गदेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥७॥

ताइतीदंस्तुतिपदम् ॥ एवंचसतिब्रूमः हेदेविभुक्तिमुक्तिप्रदायिनीत्वंयदासर्वभूतासिसर्वात्मासिविश्वरूपासीतिस्तुताभूः तदास्तुतयेस्तुत्यै स्तुत्यर्थाः कावानामपरमाः श्रेष्ठा उक्तयःवर्णनास्तुतयोभवंतिनकाप्रि।परमाश्रेष्ठाउक्तिःवर्णनंस्तुतिरितिलक्षणम्। ततश्चयत्किंचित्पदार्थरूपंभावाभावात्मकंसंभवेत्तन्नामसर्वमित्युच्यते ॥ सर्वभूतादेवीतियदास्तुता तदासर्वस्यचदेव्याश्चैक्यात्किंस्तुत्यंकावास्तुतिःस्यादितिभवत्यर्थादाह ॥ कावाभवंतिपरमोक्तयइति ॥ काः परमोक्तयःयाभिस्तूयतेदेवी नकापि ॥ युक्तेस्यादावृतेभूतंप्राण्यतीतेसमेत्रिषु ॥ सर्वभूतासर्वेणविश्वेनसमेत्यर्थः ॥ कीदृशीदेवी ॥ अयदाशुभावहविधिदा ॥ भुज्यतेभोगःस्वर्गादिःमुक्तिर्मोक्षःतौप्रददातिभुक्तिमुक्तिप्रदा ॥ यद्वा भुक्तेर्मुक्तिर्वैराग्यंतांप्रददाति । प्रेदाज्ञःकः । अयतेगच्छतिव्याप्नोतीत्ययनी ॥ कृत्यल्युटोबहुलमितिकर्त्तरिल्युट् ॥ यद्वा दयदानेभुक्तिमुक्तीप्रदयतेभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी॥णिनिः ॥ यद्वा प्रापूरणेभुक्तिमुक्तीप्रातिपूरयतिभुक्तिमुक्तिप्राः ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ दायिष्यतेरक्षिष्यतिदायिनी । भविष्यदाधमर्ण्ययोर्णिनिः ॥ भुक्तिमुक्तिप्राचासौदायिनीरक्षित्रीचेतिकर्मधारयःपुंवद्भावः ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ ६ ॥ हेदेविसर्वस्यजनस्यजंतोःहृदिचेतसि बुद्धिरूपेणसंस्थिते हेस्वर्गापवर्गदेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥ हेदेविसं

स्थितेसम्यगवस्थिते ॥ संस्थाधारेस्थितौमृतौ ॥ स्वर्गंचापवर्गंचददातिस्वर्गापवर्गदा ॥आतोनुपसर्गेकः॥नरःकश्चिदृषिःनरस्यापत्यंनारायणः॥ नडादिभ्यःफक्फस्यायनः ॥ नारायणस्यस्त्रीमायोपचारात् ॥ नारायणीविष्णुमायेत्यर्थः ॥ यद्वा आपोनाराइतिप्रोक्ताः ॥ नारमम्मयमयनमस्यनारायणः ॥ संज्ञायांणत्वम् ॥ यद्वा नराणांस मूहोनारमयनमस्यनारायणःतस्यस्त्रीनारायणीलक्ष्मीः ॥ हेनारायणि कात्यायनींतुष्टुवुरितिकात्यायनीस्तुतौप्रकृतायांनारायणीनमस्कृतिःस्त्रियःसमस्तास्तदंशाएवेतिप्रागुक्तेः कार्यभेदमात्रत्वेपिवस्तुतस्तयोरैक्यादविरुद्धा॥ ७ ॥ अष्टादशनिमेषास्तुकाष्ठात्रिंशत्तुताःकलाइत्यभिधानात् काष्ठाकलातोन्यूनेतिकाष्ठाकलादिरूपेणेतिपाठःसभ्यः॥विश्वस्य खलुकाष्ठाकलान्यूनेतिकाष्ठाकला॥क्षणमुहूर्त्ताहोरात्रपक्षमासर्त्वयनसंवत्सरादिकालरूपेणपरिणामप्रदायिनी॥ बाल्यादिदिवसोवस्थाविशेषेणवातथाविश्वस्योपरतावसानेविषये याशक्तिःतत्संबुद्धौहेशक्तेरुद्ररूपत्वात्हेसमर्थे॥नारायणीति-अयगतौ-इणगतौ-इगतौ-अध्यतेइयतेवाअयनःपरमात्माकर्मणिल्युट्पुंलिंगतानुप्रयोगतः। लिंगमशिष्यंलोकाश्रयत्वा ल्लिंगस्येतिवचनात्॥नाराणामयनःनारायणः॥पूर्वपदात्संज्ञायामगःइतिणत्वम्॥नारायणस्यपरमात्मनइयंमायानारायणी॥ अन्यथानारायणस्येयंनारायणीयेतिवृद्धाच्छःस्यात्

कलाकाष्ठादिरूपेणपरिणामप्रदायिनि ॥ विश्वस्योपरतौशक्तेनारायणिनमोस्तुते ॥ ८ ॥ सर्वमंगलमंगल्येशिवेसर्वार्थसाधिके ॥ शरण्येत्र्यंबके गौरिनारायणिनमोस्तुते ॥ ९ ॥

तस्मात्संबंधेऽणेव॥परिणामःप्राणिकायावयवोपचयलक्षणावृद्धिः तांप्रददातिपरिणामप्रदायिनि ॥ सुप्यजातौणिनिः॥आतोयुक्चिण्कृतोः। ज्ञापकसिद्धमनित्यमितिक्वचित्सो पसर्गादपिणिनिः॥दुग्धंदधिरूपेणपरिणमतइत्यादौतुपरिणामोरूपांतरावाप्तिर्दुग्धादिस्वरूपाद्विवर्त्तः। परिमाणप्रदायिनीतिपाठे—परितोमानमियत्तापरिच्छेदः॥प्राणिकायादेःका लकृताशरीरावस्थायौवनादिवयःतस्यपरिच्छेदःपरिमाणम्एतावत्कालपरिमितमिदंबाल्यमिदंयौवनमित्यादितत्प्रददातिहेपरिमाणप्रदायिनि॥८॥ सर्वाणिमंगलानियतःस्युःस सर्वमंगलामंगलेभ्योहितामंगल्या॥उगवादिभ्योयत्॥सर्वमंगलाचासौमंगल्याच॥सर्वमंगलमंगल्येति ॥वृद्धिपाठपक्षेतु-मगिगतौ।मंग्यंतेमंगलानि । मंगलेभ्योहितामंगल्यामंगल्यै वमांगल्या ॥ अन्येषामपिदृश्यतइतिदीर्घःपूरुषवत् ॥ कश्चित्त्वाह—गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणिचेतिकर्मणिष्यञिति ॥ तत्र तस्यार्थसंगत्यभावस्तावदास्ताम् । स्त्रियांटापंबाधित्वाषित्वात्ङीषिमांगलीत्येवस्यात्तुमांगल्येतिरूपासिद्धिरितितदुपेक्षणीयंप्रेक्षावद्भिः ॥ शिवाभवानीरुद्राणी ॥ हेशिवे ॥ यद्वा शिवामंगलोपेतेतिरमापि शिवाभवति ॥ हेशिवेहेरमेसर्वेषामर्थानांसाधयित्रीउमारमाच ॥ हेसर्वार्थसाधिके ॥ अर्थोभिधेयरैवस्तुप्रयोजननिवृत्तिषु ॥ शरणंगृहरक्षित्रोः ॥ शरणेषुसाधुः शरण्या

तत्रसाधुरीतियत् ॥ हेशरण्ये ॥ सोमसूर्याग्निरूपाणि त्रीण्यंबकानिनेत्राण्यस्याः त्र्यंबका ॥ यद्वा त्र्योंबकाः उमारमाच ॥ हेत्र्यंबके ॥ त्रयाणांलोकानामंबकः पितेत्या गमः ॥ गौरीउमा॥यद्वा—गुङ्अव्यक्तेशब्दे॥गूयतेअव्यक्तंगुंतंशब्दायतेमनसागृह्यतेधार्यतेगौरीउमारमाच॥ऋज्रेंद्राग्रवज्रादिसूत्रेण (उ—२—३०) रनिप्रत्ययेगुङ्गोवृद्धिर्निपा त्यते ॥ गौरोरुणेसितेपीते ॥ गौरादित्वान्ङीष् ॥ अयःशुभावहोविधिर्यत्रपरमात्मनिसःअयनः । पामादित्वान्मत्वर्थीयोनः॥ नृनये नयोनीतिः ॥ भावेऋदोरप्॥नरणंनरः नरेणनयेनअयनः नारायणः परमात्मा तस्येयंमायानारायणी ॥ हेनारायणिनमस्तेस्तु । नमःस्वस्तीतिचतुर्थी ॥ ९ ॥ जगतांसृष्टेःसर्गस्यस्थितेर्वर्त्तनस्यनाशनस्यप्रल यस्य । हेशक्तिभूते शक्तिरित्येवंभूताजाता ॥ हेशक्तिरूपे ॥ यद्वा ब्राह्मीशक्तिः सृष्टौ ॥ वैष्णवीशक्तिः स्थितौ ॥ रौद्रीशक्तिर्विनाशे ॥ तद्भूतात्रिशक्तिभूतायाशक्तिः तत्सामान्येनशक्तिभूता हेशक्तिभूते ॥ यद्वा शक्तीनांभुवापरमात्मनाउतासंगता ॥ वेञ्तंतुसंताने ॥ यद्वा शक्तीनांभूतिःअवताररूपा शक्तिभूतिः हेशक्तिभूते ॥ ॥ यद्वा शक्तीनांभुवः भूमयः ब्रह्मादयःतेषाभूतिःसंघटना ॥ तंतुनेवगुंफनंसंतननंशक्तिभूतिः ॥ वेञः स्त्रियांक्तिन् ॥ हेसनातनि ॥ सायंचिरमित्यादिसूत्रेणल्युस्तुट्च

सृष्टिस्थितिविनाशानांशक्तिभूतेसनातनि ॥ गुणाश्रयेगुणमयेनारायणिनमोस्तुते ॥ १० ॥ शरणागतदीनार्त्तपरित्राणपरायणे ॥ सर्वस्यार्तिह रेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥ ११ ॥

स्त्रियांटित्वान्ङीप् ॥ हेशाश्वति ॥ हेगुणाश्रये ॥ गुणाःसत्त्वादयःआश्रयोयस्याः सा ॥ यद्वा गुणानामाश्रयोयत्रसागुणाश्रया ॥ यद्वा सत्त्वादिगुणयुक्तागुणाः यथायोगंब्रह्मादयः तेआश्रयायस्याः सा ॥ हेगुणमये ॥मयगतौ॥मयतेगच्छतिलोकान्मया ॥ पचाद्यच्स्त्रियांटाप् ॥ गुणैर्मयागुणमया ॥ गुणैर्गतिमतीत्यर्थः ॥ यद्वा हेऽगुणमये ॥ अगुणंब्रह्ममयते ॥अगुणेनब्रह्मणामयागमनपराअगुणमया ॥ ब्रह्मतत्त्वेनमयमानेत्यर्थः ॥ गुणमयीतिपाठे—गुणानांविकारःगुणमयी ॥ यद्वाऽगुणमयी ॥ मयड्वैतयोर्भाषायामित्यादिनामयट् ॥ ङीप् ॥ यद्वा ॥ गुणेभ्योहेतुभ्यआगतागुणमयी ॥ हेतुमनुष्येभ्यइत्यधिकृत्यमयड्वेति ॥ यद्वा गुणाःप्राकृताउच्यंतेस्यांगुणमयी ॥ तत्प्रकृतवचनेमयट् ॥ अय्यतेईयतेगम्यतेअयनामुक्तिः ॥ऋशब्दःअदितिवाची ॥ उरपत्यानिआराः देवाः ॥ नशब्दोनञ्समानार्थोननुबंधकः॥ नसंत्यवाप्यारादेवाःसा धकत्वेनयत्रसानारा नाराचासौअयनीचेतिनारायणीमुक्तिर्देवैरप्यपिदुष्प्राप्येत्यर्थः ॥ तत्संबुद्धौ हेनारायणि ॥ १० ॥ शरणंरक्षितारम्॥आगताःरक्षरक्षेतिप्रपन्नाःशरणाग ताःतएवदीनाआर्त्ताश्चदुःखितालोकास्तेषामापद्भ्योदुःखेभ्यःपरित्राणंतदेवपरंमुख्यमुद्देश्यमयनंवर्त्मयस्याःसातत्संबुद्धिः ॥ सर्वलोकस्यार्त्तिहरे ॥ हरतेरनुद्यमनेच्॥हेदुःखना

शनि ॥ हेदेविभगवति न आरायणिनमः अः स्तुतेइतिच्छेदः ॥ पूर्वमग्रेअः ॥ एङःपदांतादतीत्यकारलोपः ॥ प्रथमैकवचनस्यरोःरेफस्यश्रवणमेवतथाचसतिमोः इतिभवति ॥ अग्रेचस्तुते ॥ ऋइतिदेवमाता ॥ मःशिवः । अःविष्णुः । द्वौप्रतिषेधौप्रकृतमप्रतिषिद्धमर्थंगमयतः ॥ उर्देवमातुरपत्यानिआराःऋभवःदेवाः ॥ अय्यतेईयतेवा अयनी आराणांअयनीआरायणी ध्यातव्यादेवता आरायणी ॥ पूर्वपदात्संज्ञायामगइतिणत्वं हेआरायणि त्वां मःशिवः अश्चविष्णुःननस्तुतेअपितुस्तुतेनौत्येव ॥ ष्टुञ्स्तुतौलडात्मनेपदम् ॥ ११ ॥ हंसैर्युक्तंविमानंतत्रतिष्ठतिहेहंसयुक्तविमानस्थे ॥ यद्वा हंसैः यतिविशेषैः सूर्यैःरूपैश्चयुक्तमाश्रितंविमानंविगताहंकारंपरब्रह्मतत्रतिष्ठति ॥ हंसःश्वेतगरुत्सूर्ययतिप्राणात्मसुस्मृतः ॥ हेब्रह्माणीरूपधारिणि । कुशोदभंस्तस्येदंकौशं कौशंचतदम्भश्चकौशांभः ॥ क्षरसंचलने ॥ क्षरणंक्षरः ॥ घत्रिसंज्ञापूर्वको विधिरनित्यइत्यतउपधावृद्ध्यभावः घञर्थेकविधानंवा ॥ कौशांभसःक्षरःसेचनंतंकरोतीति णिचिण्वुल् ॥ वोरकः । स्त्रियांटाप् । प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यातइदाप्यसुपइतीत्त्वम् ॥ हेकौशांभःक्षरिके ॥ शत्रुषु कुशोदकक्षेपणं कुर्वित्यर्थः यदुक्तं कमंडलुजलाक्षेपेइत्यादि ॥ यद्वा क्षरंकरोतिक्षरयतिक्षारिका आसेक्त्री कौशांभसःक्षारिका ॥ अजंतस्येति भावः ॥ क्षरतेस्तु ण्वुलि क्षारिका ॥ यद्वा कौशांभःक्षरी ॥ कर्मण्यण् ॥ ङीप् ॥ स्वार्थे कः ॥ केण इति ह्रस्वः ॥ यद्वा कुशसंबं

हंसयुक्तविमानस्थेब्रह्माणीरूपधारिणि ॥ कौशांभःक्षरिकेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥ १२ ॥ त्रिशूलचन्द्राहिधरेमहावृषभवाहिनि ॥ माहेश्वरीस्वरूपेणनारायणिनमोस्तुते ॥ १३ ॥

ध्यंभसःक्षरःआयुधत्वेनयस्याःसाकौशांभःक्षरका ॥ शेषाद्विभाषाकप् अत्रपक्षेआप्सुपःपरइत्वंनभवति ॥ न अ आ ऋआ अयनि न मा उः स्तुत इतिच्छेदः ॥ नापुरुषः ॥ अकारोवासुदेवः स्यादाकारस्तुपितामहः ॥ ऋइतिदेवमाता ॥ ऋभुशब्दप्रयोगदर्शनात् ॥ आइतिआङुपसर्गः ॥ आयनीतिसंबुद्ध्यंतम् ॥ न मा इतिद्वौ प्रतिषेधौ ॥ उकारस्तुमहेश्वरः ॥ स्तुतेइतिष्टुञ्स्तुतावात्मनेपदम् ॥ अयगतौ ॥ कृत्यल्युटोबहुलमितिकर्मणिल्युट् ॥ आसमंतादय्यतेईयतेवाआयनीउपासनी इष्टदेवता ॥ उःदेवमातुः आयनी ॥ इकोयणचि ॥ रायनी ॥ पूर्वपदात्संज्ञायामगइतिणत्वं हेरायणि ॥ हेदेवमातुरदितेरभीष्टदेवते त्वम् ॥ आश्चब्रह्माअःविष्णुःउःरुद्रःइतित्रिमूर्तिलक्षणः नापुरुषः ॥ मा ना स्तुते न स्तुते इति मा अपितुस्तौत्येव ॥ १२ ॥ धृञ्धारणेभ्वादिः ॥ धरतीतिधरापचाद्यच् ॥ त्रिशूलचंद्राहीनांधरा ॥ अन्यथाकर्मण्यण्यात्स्यात् ॥ त्रिशूलादिधरतीतिविग्रहश्रवणात् ॥ त्रिशूलमायुधं चंद्रोत्रैककलात्मकः । किरीटभूषणौचित्यात् ॥ अहयःफणिनः ॥ द्वंद्वेपि ॥ बहुष्वनियमः ॥ हेत्रिशूलचंद्राहिधरे ॥ महान्वृषभः तेनवाहिनीवाहनवती ॥ ऋन्नेभ्योङीप् ॥ यद्वा महावृषभेणवाह्यतीस्वंमहावृषभवाहिनी ॥ बहुव्रीहौमहावृषभवाहनेतिस्यात ॥ हेमहावृषभवाहिनि ॥ महेश्वरस्येयंश

क्रिर्माहेश्वरी ॥ तस्याःस्वरूपमाकारस्तेनध्येयतयासंभाविते ॥ अनधातुःप्राणनार्थः । अननमअनिः इक्कृष्यादिभ्यः स्त्रियाम् ॥ कृदिकारादक्तिनइतिङीष् ॥ अनीइः कामः एःकामस्यतद्दैवतबीजस्यवाअनीप्राणरूपा यनी ॥ अंविष्णुंरातिरक्षकत्वेनगृह्णातिअरा त्रिलोकी । अराया यनी अरायणी हेअरायणि । त्वामुउःशिवःनापुरुषः न मा स्तुते अपितुस्तौति ॥ १३ ॥ हेअनघेकौमारीरूपसंस्थाने ॥ अतएवहेमहाशक्तिधरे ॥ अतएवमयूरकुक्कुटवृतेनमोस्तुते ॥ नारायणस्यभगवतोविश्वरूपस्येयमाकृतिः नारायणीमूर्तिः ॥ छांदसत्वाद्वृद्ध्याच्छमनाश्रित्यसामान्यतोऽणेव ॥ यद्वा-नराणामयनंनरायणंधर्मार्थकाममोक्षलक्षणंतस्येयंसा । द्विधा-तत्रजातातत्साधयितुंच ॥ शैषिकोण् नारायणी ॥ नविद्यतेअघंयतः हेअनघे ॥ यद्वा-नविद्यतेअः विष्णुः पूज्योयेषांतेअनादैत्याः तान्हंतीत्यनघा ॥ सप्तम्यांजनेर्डः ॥ अन्येष्वपिदृश्यते इत्यत्रापिशब्दःसर्वोपाधिव्यभिचारार्थस्तेनधात्वंतरादपिकारकांतरेपिडोभवति ॥ डित्यभस्यापिटेर्लोपः ॥ पृषोदरादित्वात् ह्रस्वघः ॥ संस्थितिः सम्यगवस्थानंसन्निवेशः संस्थानम् । कुमारस्य शक्तिधरस्येयं शक्तिर्देवताकौमारी । कौमार्याः सकाशाद्रूपसंस्थानं यस्याः सा ॥ यद्वा-कौमारीषण्मुखीरूपसंस्थानशरीरावयवसन्निवेशविशेषो यस्याः सा तत्संबुद्धौ ॥ महतीशक्तिरायुधंमहाशक्तिः तस्याःधरामहाशक्तिधरा अन्यथातुविग्रहेकर्मण्यण्स्यात् ॥ यद्वा—महाशक्तिरतिसामर्थ्यम् ॥ मीञ्हिंसायांञ्यादिः

मयूरकुक्कुटवृतेमहाशक्तिधरेनघे ॥ कौमारीरूपसंस्थानेनारायणिनमोस्तुते ॥ १४ ॥

मीनात्यहीन्मयूरः । मीनातेरूरन् । कुक्कुटश्चरणायुधः । कुगचारणेनकुटतिकुक्कुटः ॥ कुटकौटिल्ये ॥ पचाद्यच् ॥ मयूरावाहनीभूताःक्रीडार्थाश्च ॥ कुक्कुटाश्चयुद्धचातुर्यदिदृक्षौचित्योपार्जितास्तैर्वृतावेष्टिता । यतइयंकौमारीतेनबाल्योचिताकुक्कुटक्रीडोक्ता ॥ यद्वा—मयूरैः कुक्कुटैश्चवृतिरावरणंयस्याः सा ॥ यद्वा—क्रौंचवाराहचक्रादिव्यूहवत्मयूरकुक्कुटव्यूहौचसंग्रामोचितसैन्यसंनिवेशौज्ञेयौ ॥ यदाहुः—व्यूहस्तुबलविन्यासोभेदादंडादयोयुधि ॥ दंडोमंगलभागौचाप्युत्तमश्चाबलोदढः ॥ व्यूहस्तेषांविशेषाःस्युश्चक्रव्यूहादयोपिचेति ॥ ततश्च मयूरव्यूहकुक्कुटव्यूहाभ्यांवृता ॥ यद्वा—वाहनीभूतत्वान्मयूरैः कौमारीवृता ॥ अथचेयंकुक्कुटाख्यालंकारोपेतत्वात्कुक्कुटवृता ॥ यदाहुः कुक्कुटस्ताम्रचूडेचभूषायामपिदृश्यते ॥ यद्वा—मयूराः कुक्कुटाइवचित्रपुच्छवर्जितामयूरकुक्कुटास्तैर्वृते ॥ यदभ्यधुः—आरक्तनेत्रपिच्छाग्रोमयूरः कुक्कुटः स्मृतः ॥ बर्हेणवर्जितोबर्ही यः समयूरकुक्कुटइतियादवप्रकाशः ॥ कुमारोमयूरमारोहतिकौमारीतुमयूरीम् ॥ यद्वा—मालक्ष्मीः आः पितामहः इःकामः उःशिवः उस्ता तारक्षकोविष्णुः रोऽग्निः तैर्वृतामयूरवृता ॥ अथचसाकुकुटवृता ॥ कुकवृकआदाने ॥ भ्वादिरात्मनेपदी ॥ ततःकर्त्तरिक्विप् ॥ कोकंतेकौमार्याः आज्ञामाददतेदैत्यैःसह

संग्रामयितुंकुंकि देवसैन्यानि तान्येवकुटुंबिदैत्यैःसहविरुद्धबुद्धीनिकुटानिचकुकुटानिदेवसैन्यानिचतैर्वृता ॥ १४ ॥ हेवैष्णवीरूपेहेशंखादिगृहीतपरमायुधे ॥ हेदेवि प्रसीद ॥ हेनारायणिनमस्तेस्तु ॥ शंखश्चचक्रंचगदाचशार्ङ्गंचसेनांगत्वादेकवद्भावः ॥ तानिगृहीतानि परमाण्यायुधानिययासा ॥ विष्णोरियंशक्तिर्वैष्णवीतस्याइवरूपंयस्याःतत्संबुद्धिः ॥ १५ ॥ गृहीतमुग्रंरौद्रंचमहच्चक्रंययातत्संबुद्धिः ॥ दंष्ट्रयाउद्धृतावसुंधराभूमिर्ययातत्संबुद्धिः ॥ वराहस्यभगवतोविष्णोःरूपंतद्वतीवराहरूपिणी ॥ वराहसदृशरूपमात्मानं दर्शयंतीत्यर्थः ॥यद्वा सत्यापपाशसूत्रेण रूपाद्दर्शनेणिच् । वराहमेवात्मनोरूपंपश्यतिवराहरूपिणीतत्संबुद्धिः॥ हेशिवेसर्वमंगलेनारायणि ॥ दशंतिययादंष्ट्रा ॥ दाम्नीशसेत्या दिनादशतेःकरणेष्ट्रन्॥षिद्गौरादिभ्यश्चेतिङीष्॥ ततःस्त्रियांटाप् ॥ १६ ॥ उग्रेणनृसिंहरूपेणदैत्यान्हंतुंहेकृतोद्यमे ॥ त्रैलोक्यस्यत्राणेनरक्षणेनमहितेपूजिते ॥ त्रैलोक्यत्रा णसहितेइतिवापाठः ॥ अयगतौ ॥ अय्यतेइत्ययनंचतुर्भद्रंनराणामयनंप्राप्तव्यंनरायणंतस्यप्रापयित्रीनारायणी ॥ चतुर्णांभद्राणांसमाहारश्चतुर्भद्रम् ॥ आहुश्चत्वारिभद्राणिबलं

शंखचक्रगदाशार्ङ्गगृहीतपरमायुधे ॥ प्रसीदवैष्णवीरूपेनारायणिनमोस्तुते ॥१५॥ गृहीतोग्रमहाचक्रेदंष्ट्रोद्धृतवसुंधरे ॥ वराहरूपिणिशिवेनाराय णिनमोस्तुते ॥१६॥ नृसिंहरूपेणोग्रेणहंतुंदैत्यान्कृतोद्यमे॥त्रैलोक्यत्राणसहितेनारायणिनमोस्तुते ॥१७॥ किरीटिनिमहावज्रेसहस्रनयनोज्ज्वले॥ वृत्रप्राणहरेचैंद्रिनारायणिनमोतुस्ते ॥ १८ ॥ शिवदूतीस्वरूपेणहतदैत्येमहाबले ॥ घोररूपेमहारावेनारायणिनमोस्तुते ॥१९॥ दंष्ट्राकरालवदने शिरोमालाविभूषणे ॥ चामुंडेमुंडमथनेनारायणिनमोस्तुते ॥ २० ॥

धर्मः सुखं धनम् ॥ १७ ॥ किरीटंमुकुटंतद्वतीहेकिरीटिनि महद्वज्रमायुधंयस्याः सा महावज्रा तत्संबुद्धिः ॥ सहस्रंनयनानिसमाहृतानिसहस्रनयनम् ॥ पात्रादित्वान्ङीप्नभवति ॥ तेनउज्ज्वलतिप्रकाशतेसहस्रनयनोज्ज्वला ॥ यद्वा—सहस्रनयनेज्वलेइतिपाठः ॥ सहस्रंनयनानियस्याः सासहस्रनयना ज्वलतीतिज्वला ॥ पचाद्यच् । हेज्वले ॥ अनुपसर्गादेवज्वलितिकसंतेभ्योणस्तुवा ॥ तेनमुक्तेसोपसर्गादनुपसर्गाच्चज्वलतः पचाद्यच्भवत्येव ॥ वृत्रोनामदैत्यः कश्चित्तस्यप्राणान्हरति हेवृत्रप्राण हरे ॥ चकारःउक्तमनुक्तंचसमुच्चिनोति ॥ इंद्रस्येयमैंद्रीहेऐंद्रि ॥१८॥ चंडिकाशरीरोत्थाशिवदूतीतस्याः स्वरूपेणहतादैत्यायया हेहतदैत्येमहद्बलंसामर्थ्यंसैन्यंचयस्याः हे महाबले ॥ यद्वा महान्बलिरुपहारःपूजोपकरणंयस्याःमहाबलिः हेमहाबले ॥ करोपकारयोःपुंसिबलिः प्राण्यंगजेस्त्रियाम् ॥ घोरंभयानकंरूपंयस्याः हेघोररूपे ॥ महाना रावःशब्दोयस्याःसृगालपरिवारत्वातहेमहारावे ॥ १९ ॥ दंष्ट्राभिः करालंभयंकरंवदनंयस्याः हेदंष्ट्राकरालवदने ॥ करालोदंतुरेतुंगे ॥ शिरसांमालाविभूषणंयस्याः हे

शिरोमालाविभूषणे ॥ मुंडदैत्यंमथ्नातिमुंडमथना । मथविलोडने नंद्यादित्वाल्ल्युः ॥ यद्वा कर्त्तरिबहुलंल्युट् ॥ बाहुलकातङीषभावः हेमुंडमथने ॥ हेचामुंडेकालि ॥ २० ॥ हेलक्ष्मि हेलज्जे हेमहाविद्येमहतिविद्ये परमात्मगोचरज्ञानरूपे ॥ यद्वा महाविद्येहेमहत्यविद्येपरमात्मेतरप्रपंचगोचरनानाज्ञानरूपे ॥ हेश्रद्धेआस्तिक्यबुद्धिस्वभावे ॥ हेपुष्टेशरीरावयवोपचयरूपे ॥ हेस्वधेपितृतृप्तिस्वरूपे ॥ हेध्रुवेशाश्वतिब्रह्मरूपे ॥ हेमहारात्रेहिरण्यगर्भावसानकालरूपे ॥ यद्वा महारात्रे हे अनन्यतमोधिकरणकालरूपे ॥ यद्वा महारात्रिःसर्वप्राणिमोहकरीदेव्येवोच्यते ॥ अतएवहेमहामायेसर्वजगत्कारणभूते ॥ यद्वा हेमहत्यमाये ॥ हेमहारात्रिइतिपाठेरात्रेश्चाजसावितिभिंज्ञायांङीप् छन्दस्येव । तिमिरपटलैरवगुंठितारात्र्यइतितुजसंतःप्रयोगः—बह्वादौकृदिकारादक्तिनोवाङीषूवक्तव्यः ॥ उणादावदेस्त्रिन् ॥ अत्रिर्मुनिः बाहुलकात् रातेरपित्रिन् ॥ रात्रिःरात्रीच ॥ रातिसुखंरात्रिः ॥ २१ ॥ हेनारायणि हेमेधेनमोस्तुते ॥ धीर्धारणावतीमेधा ॥ अण्यतेकथ्यतेअणिःमेधादिः इकृष्याद्भ्यः कृदिकारादक्तिनोवाङीष् ॥ अणी मेधादिः ईइत्यस्याः लक्ष्म्याअणीमेधादिःयणी । नराणांसमूहोनारंनारेणासमंतात्श्रितायणीनारायणी ॥ हेवरेश्रेष्ठे हेभूतेअतीते ॥ यद्वा भूतिर्भस्मनिसम्पदि ॥ भूतिर्जन्म च॥ हेसंपद्रूपे ॥ ऐश्वर्यादिरूपे ॥ हेबाभ्रवि बिभर्तिबभ्रुर्विष्णुः तस्येयंभगिनीवैष्णवी हेबाभ्रवि ॥ विपुलेनकुलेविष्णौबभ्रुनाकपिलेत्रिषु ॥ हेतामसितमोगुणसम्बंधिनि जगत्संहारकर्त्रिनियतायतद्धिनियते ॥ यद्वा दैवंदिष्टंभागधेयंभाग्यंस्त्रीनियतिर्विधिः ॥ हेईशेस्वामिनि ॥ ईष्टेईशा पचाद्यच् ॥ २२ ॥ अन्तोनाशेस्वरूपेचनिश्चयेऽवयवेवशौ ॥ समीपेवसितेबंधेयमेमृत्यावनेहसि॥सर्वतःसर्वत्रपाणिपादम्अंतोवयवोयस्याःहेसर्वतःपाणिपादान्ते ॥ पाणयश्चपादाश्चपाणिपादम्॥प्राण्यंगत्वादेकवद्भावः॥पादांत्रेइतिपाठेतुसर्वतःपाणयश्चपादाश्चअंत्राणिचपुरीतत्संज्ञानिप्राणसूत्राणियस्याः सातथोक्ताअयंतंयंतेयंतिवाअनयाज्ञानविशेषमितिअयनीपाणिपादाद्युपचितिः नराणामयनीनरायणीनरायण्याइयमधिदेवतानारायणी ॥ सर्वतोक्षीणिचशिरांसिचमुखानिचयस्याःसा हेतथोक्ते ॥२३॥ सर्वजगत्रयंस्वरूपंयस्याः साहेसर्वस्वरूपे ॥ यद्वा सर्वंस्वंरूपंयस्याः सा हेसर्वस्यईशेसर्वेशे ॥ सर्वाःशक्तयःसामर्थ्यलक्षणाब्रह्मादिलक्षणाश्चताभिःसमन्विताहेसर्वशक्तिसमन्विते ॥ हेदेवित्वंभयेभ्यःनःदेवान्त्राहिछांदसम्परस्मैपदम् ॥ यद्वा त्रायतेत्राः क्विपिरूपम् ॥ ताइवाचरत्राहिरक्षिकेवाचर ॥ सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विब्वाचारेवा ॥ त्राहीत्यव्ययंवा ॥ हेदुर्गेदेविनमस्तेतुभ्यमस्तु भिन्नवाक्यस्थ

लक्ष्मिलज्जेमहाविद्येश्रद्धेपुष्टेस्वधेध्रुवे ॥ महारात्रेमहामायेनारायणिनमोस्तुते ॥२१॥ मेधेसरस्वतिवरेभूतिबाभ्रवितामसि ॥ नियतेत्वंप्रसीदेशेनारायणिनमोस्तुते ॥ २२ ॥ सर्वतःपाणिपादांतेसर्वतोक्षिशिरोमुखे॥ सर्वतःश्रवणघ्राणेनारायणिनमोस्तुते ॥२३॥ सर्वस्वरूपेसर्वेशेसर्वशक्तिसमन्विते ॥ भयेभ्यस्त्राहिनोदेविदुर्गेदेविनमोस्तुते ॥२४॥

त्वाद्देवीतिपदद्वयंपौनरुक्त्येननदुष्यति ॥ २४ ॥ हेदेविएतत्प्रत्यक्षसिद्धंतेतववदनंसौम्यंसुंदरंलोचनत्रयेणसोमसूर्याग्निमयेनालंकृतं नः अस्मान् सर्वभीतिभ्यः समस्तभये भ्यः ॥ यद्वा—सर्वाभियोयाभ्यःताःसर्वभियश्चताईतयश्चताभ्यः पातु रक्षतु ॥ हेकात्यायनिनमस्तेतुभ्यमस्तु ॥ ईतिर्वोप्योषध्यभावादन्नाभावाद्यज्ञभागाभावाद्यज्ञ भागभुजांभयाभावःप्रार्थनीयः ॥ कतःकश्चिदृषिःतस्यापत्यंस्त्रीतिगर्गादियञंतात्यञश्चप्राचांष्फताद्धितइत्यधिकृतसर्वत्रलोहितादिकतंतेभ्यइतिस्त्रियांष्फःफस्यायनादेशःषित्वा त्ङीष्कात्यायनी ॥ यद्वा—कश्चब्रह्माअश्चविष्णुः तौअततःसततंयथाक्रमंगच्छतः इतिकात्यौसरस्वतीचरमाच कर्मण्यण् ॥ अण्णंतात्ङीप् ॥ वाणीरमयोरासमंतादय नीपरमागतिःकात्यायनी ॥ सौम्यंस्यात्सुंदरेसोमदेवताकेबुधग्रहे ॥ २५ ॥ भद्राचसाकालीचहेभद्रकालि ॥ ज्वालाभिःकरालंतुंगमत्युग्रमतिरौद्रमशेषाणामसुराणां सूदनंहिंसकं तेतवत्रिशूलंनोस्मान्भीतेर्भयात्पातुनमस्तेतुभ्यमस्तु ॥ षूदक्षरणेहिंसायाम् अनुदात्तेत् । सूदतेसूदनंनंद्यादित्वाल्ल्युः ॥ अन्यथाऽनुदात्तेतश्चहलादेरितिप्राप्तस्ययुचः

एतत्तेवदनंसौम्यंलोचनत्रयभूषितम् ॥ पातुनःसर्वभीतिभ्यःकात्यायनिनमोस्तुते ॥ २५ ॥ ज्वालाकरालमत्युग्रमशेषासुरसूदनम् ॥ त्रिशूलंपातुनोभीतेर्भद्रकालिनमोस्तुते ॥ २६ ॥ हिनस्तिदैत्यतेजांसिस्वनेनापूर्ययाजगत् ॥ साघंटापातुनोदेविपापेभ्योनः सुतानिव ॥ २७ ॥ असुरासृग्वसापंकचर्चितस्तेकरोज्ज्वलः ॥ शुभायखड्गोभवतुचंडिकेत्वांनतावयम् ॥ २८ ॥ रोगानशेषानपहंसितुष्टादुदासिकामान्सकलानभीष्टान् ॥ त्वामाश्रितानां नविपन्नराणांत्वामाश्रिताह्याश्रयतांप्रयांति ॥ २९ ॥

सूददीपदीक्षश्चेतिप्रतिषेधात्सूदकमितिस्यात् ॥ २६ ॥ या तावकी घंटास्वनेननादेनजगदापूर्यपूरयित्वादैत्यतेजांसिहिनस्तिसानोस्मान्पापेभ्यो दैत्येभ्यश्चपातु ॥ कंकेभ्यःकमिव ॥ जगत्कर्तृलोकः अनोभ्यःसुतानिव ॥ अत्र छांदसत्वेनअनश्शब्दात्पंचम्याभ्यस् तस्यसुपांसुलुगित्यादिनालुक् ॥ यथालोकःशकटेभ्यःसुतान्पातितथा ॥ यद्वा जनन्यांश कटेप्यनः ॥ जनकेशकटेप्यनः ॥ यथाअनःमातापिताचपापेभ्येविघ्नेभ्यःपाति ॥ २७ ॥ हेचण्डिकेअसुराणाम् असृग्रुधिरंवसामेदःतद्रूपःपंकःतेनचर्चितःव्याप्तःतेतवकरेहस्तेउ ज्ज्वलः ॥ यद्वा करैःकिरणैरुज्ज्वलः खड्गःनोस्माकंजगतांवाशुभायभवतु ॥ हेदेवित्वांवयंनताःप्रणताःस्मः ॥ बलिहस्तांशवःकराः ॥ २८ ॥ नॄनये ॥ नॄणंतिन्यायेन व्यवहरंतीति नराः ॥ हेदेवित्वदाराधनेनतुष्टासतीत्वामाश्रितानांनराणामशेषान्रोगानपहंसितेषांचकाम्यकामान्कामानर्थान्ददासि ॥ रजकस्यवस्त्रंददातीतिवत्संप्रदा नाभावात्षष्ठ्येव ॥ हेदेवित्वामाश्रितानांनराणांनविपत्आपन्नवियते ॥ हिर्हेतावबधारणे ॥ त्वामाश्रितानराःआश्रयताम्आश्रीयमाणतांप्रयांतिआश्रीयंते आश्रयाः

कर्मण्यच् ॥ अन्यैराश्रीयमाणतांसेव्यमानतांभजंतीत्यर्थः ॥ राजत्वंदेवत्वंवाप्राप्नुवंतीतिभावः ॥ २९ ॥ हेअंबिके देविअथेदानींत्वयाआत्मतनुंनिजतनुंबहुधाबहुप्रकारैः अनेकैःब्रह्माण्यादिशक्तिरूपैःकृत्वाधर्मद्विषांयज्ञादिकर्मद्रोहिणांमहासुराणांशुंभादीनांयत्कदनंविशसनंकृतंतदेवत्वदन्याब्राह्मी त्वत्तोपराकादेवताप्रकरोतिकाकर्तुंशक्तास्तिनकापि त्वमेकाकर्तुंशक्नोषि नान्येति भावः ॥ धर्मोत्र वैदिकः ॥ पारमर्ष सूत्रम्—अथातो धर्मजिज्ञासा ॥ चोदनालक्षणोर्थो धर्म इति ॥ ३० ॥ हे देवि विवेकाःयुक्तायुक्तविचाराः दीपाइवमहातमःपटलपाटनपटवःतेषु ॥ विद्यासु चतुर्दशसु दीपायमानासु आन्वीक्षिक्यादिषु ॥ यद्वा विद्यासु ज्ञानप्रदमंत्ररूपासु शास्त्रेषुमनुस्मृत्यादिषु तथाद्येषुवाक्येषुवैदिकेषुपुराणेषुविद्यमानेषु ॥ अनादरेसप्तमी ॥ तान्यनादृत्यतज्जन्यविवेकमपनीय ॥ अतिमहांधकारेममत्वगर्त्ते एतद्विश्वम्अतीव विभ्रामयसि ॥ सा त्वदन्याका ॥ त्वमेवविष्णुमायाविश्वंमोहयसिममत्वेयोजयसि नान्या ॥ विभ्रामयसीत्यनित्योमितांह्रस्वः ॥ यद्वा हे देवि आद्येषु

एतत्कृतंयत्कदनंत्वयाद्यधर्मद्विषांदेविमहासुराणाम् ॥ रूपैरनेकैर्बहुधात्ममूर्तिंकृत्वांबिकेतत्प्रकरोतिकान्या ॥ ३० ॥ विद्यासुशास्त्रेषुविवेकदीपेष्वाद्येषुवाक्येषुचकात्वदन्या ॥ ममत्वगर्तेतिमहांधकारेविभ्रामयस्येतदतीवविश्वम् ॥ ३१ ॥ रक्षांसियत्रोग्रविषाश्चनागायत्रारयोदस्युबलानियत्र ॥ दावानलोयत्रतथाब्धिमध्येतत्रस्थितात्वंपरिपासिविश्वम् ॥ ३२ ॥ विश्वेश्वरीत्वंपरिपासिविश्वंविश्वात्मिकाधारयसीतिविश्वम् ॥ विश्वेशवंद्याभवतीभवंतिविश्वाश्रयायेत्वयिभक्तिनम्राः ॥ ३३ ॥

वाक्येषु शास्त्रेषुशोभनेषुआर्षेषुशास्त्रेषु या वित्संविद्बुद्धिर्वा त्वद्वेवीतः अन्याका नकापि ॥ त्वमेवविभ्रान्येतिभावः ॥ अथचहेदेविएतद्विश्वंकर्मअतिमहांधकारे तमोगुणरूपे ॥ ममेत्यव्ययम् ॥ ममत्वंगर्त्तइव तस्मिन्ममत्वगर्त्तेमोहकूपेअतीवविभ्रामयसिव्यालोडयसि या सा त्वदन्या नास्ति ॥ विभ्रामयतीतिअन्य शब्दस्यशेषत्वात्प्रथमपुरुषः ॥ त्वदन्यःकोभुंक्तेमदन्यःकोभुंक्तेमदन्योन्योभुंक्तेत्वदन्योन्योभुंक्तेइतिवत् ॥ ३१ ॥ हेदेवि त्वंतत्रचतत्रस्थितासती विश्वं परिपासि ॥ क्वचक्वचेति ॥ यत्रचरक्षांसिदैत्याःउग्रविषाःनागाःतक्षकादयः यत्रच अरयः शत्रवः यत्रचदस्युबलानि चोरसमूहाः यत्रचदावानलः तथायत्र चाब्धिमध्यं तत्रसर्वत्रउपद्रवप्रसंगेस्मृतासतीपतितान्रक्षसीत्यर्थः ॥ दवदावौवनारण्यवह्नी ॥ ३२ ॥ हेदेवित्वंविश्वेश्वरीइतियदतःत्वंविश्वंपरिपासि ॥ यद्वा विश्वेश्वरीविश्वव्यापिनीअसि अतःविश्वं परितोरक्षसि ॥ यद्वा हेविश्वेश्वरि इतिपाठः ॥ हेदेवि त्वंविश्वात्मिकासि इतिहेतोःविश्वंधारयसि ॥ भवती विश्वस्यईशः

स्रष्टारक्षितासंहर्ताचब्रह्मादिःतस्यत्वंयाअभिवादनीयास्तुत्याचवर्तते ॥ हेदेवित्वत्वयित्वयिविषयेभक्तिनम्राःस्युःतेविश्वस्याश्रयाआधारभूताः जगतांधारयितारोभवंतीत्यर्थः ॥ ३३ ॥ हेदेवित्वंनोस्माकंप्रसीद ॥ यथैवाधुनाइदानींशुंभासुरवधाद्धेतोःपर्यपालयःतथैवाग्रेपिसंभावितायाअरिभीतेःनित्यंपरिपालय ॥ हेदेवित्वंसर्वजगतांपापानि प्रशमं क्षयम्आशुक्षिप्रंनय ॥ नयतिर्द्विकर्मकः ॥ अथचलोकानाम् ॥ अत्रह्यधर्मउत्पातशब्देनविवक्षितः ॥ नाशहेतुत्वात्तस्यपाकः परिणामःतेनजनितानुपसर्गानुपसर्गानुपद्रवान्वध पातादीनाशुप्रशांतिंप्रापयेतिवयंदेवाःत्वदेकशरणाःप्रार्थयामहे ततःप्रसीदेत्यर्थः ॥ आशुउत्पातेत्यत्रसंधिरविवक्षितः ॥ आशुह्युत्पातेतिवापाठः ॥ ३४ ॥ विश्वस्यार्तिंहरति हेविश्वार्तिहारिणित्वंप्रणतानांभक्तिनम्राणांप्रसीद ॥ त्रयोलोकास्त्रैलोक्यंचातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थेष्यञ् ॥ तत्रवसंतियेतेषांत्वंवा ईईडचेस्तुत्ये॥कृत्यानांकर्तरिवाषष्ठी ॥ लोकानां वरदाऽभीष्टदाभव ॥ ३५ ॥ हेसुरगणाः अहंयुष्माकंवरदास्मिप्रीतास्मियंवरंमनसाइच्छथ ॥ तंजगतामुपकारकंवरंवृणुध्वम्अहंप्रयच्छामि ॥ दाणोयच्छः ॥ वृञ्वरणे आ त्मनेपदंध्वम् ॥ सवाभ्यांवामौ ॥स्वादिभ्यःश्नुः ॥ वृणीध्वमितिपाठेक्र्यादिः लोटोध्वम् ॥ ईहल्यघोःप्वादीनांह्रस्वः॥यंवमितिपुंसि॥देवाःइतेवरश्रेष्ठेत्रिषुक्लीबंमनाक्प्रिये ॥

देविप्रसीदपरिपालयनोरिभीतेर्नित्यंयथासुरवधादधुनैवसद्यः ॥ पापानिसर्वजगतांप्रशमंनयाशुउत्पातपाकजनितांश्चमहोपसर्गान् ॥ ३४ ॥ प्रण तानांप्रसीदत्वंदेविविश्वार्तिहारिणि।त्रैलोक्यवासिनामीडचेलोकानांवरदाभव ॥ ३५॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ वरदाहंसुरगणावरंयंमनसेच्छथ ॥ तंवृणुध्वं प्रयच्छामि जगतामुपकारकम् ॥ ३६ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ सर्वबाधाप्रशमनंत्रैलोक्यस्याखिलेश्वरि ॥ एवमेतत्त्वयाकार्यमस्मद्वैरिविना शनम् ॥ ३७॥ ॥ श्रीदेव्युवाच॥ ॥ वैवस्वतेंतरेप्राप्तेअष्टाविंशतिमेयुगे ॥ शुंभोनिशुंभश्चैवान्यावुत्पत्स्येतेमहासुरौ ॥ ३८॥

वृणुध्वंप्रार्थयध्वमित्यर्थः ॥ ३६ ॥ हेअखिलस्यविश्वस्येश्वरिव्यापिकेहेत्रैलोक्यस्वामिनित्वयात्रैलोक्यस्यसर्वबाधाप्रशमनंसर्वदुःखोपशमः॥सर्वाबाधेतिपाठे—आङभिव्याप्तौ॥ आसमंताद्बाधाआबाधा ॥ अस्माकंवैरिणःदैत्याःतेषांविनाशनमेवंविधंजगदुपकारकंकार्यंकर्तव्यमितिवरप्रार्थनम् ॥ यद्वा हेदेविअखिलेश्वरि त्वयात्रैलोक्यस्यउपकारकं कर्मएतत्कार्यंकर्तव्यम् ॥ कीदृशंतत् ॥ सर्वबाधानांप्रशमनमस्मद्वैरिणांविनाशनम् ॥ ३७ ॥ हेदेवाःशृणुतपूर्वंजगदुपकृत्यैएतेपराक्रमामयाकृताः ॥ अतःपरम् एष्यतोपि मत्कर्तव्यान्जगदुपकारान्भवतामपितोषायकथयामि ॥वैवस्वतमन्वन्तरेभविष्यत्यष्टाविंशतिमेयुगेप्राप्तेसतिशुम्भोनिशुम्भश्चान्यावेवनत्विदानींनिहतौयौ ॥ ततोन्यावेवशुम्भनि शुम्भनामानौदैत्यौउत्पत्स्येतेउद्भविष्यतः॥अष्टभिरधिकाविंशतिःअष्टाविंशतिः ।द्व्यष्टनःसंख्यायामित्यात्वम्।अष्टाविंशतेर्युगानांकृतादीनांपूरणंयद्युगंविष्णोरष्टमावतारोपलक्षितं तदष्टाविंशतितमम् ।तस्यपूरणेडडितिडट्प्रत्ययस्यविंशत्यादिभ्यस्तमडन्यतरस्यामितितमडागमः॥तत्रपृषोदरादित्वात्तशब्दलोपः॥ यत्तुकश्चिदाह-माङ्मानेस्त्रियांभावेसम्पदादि

त्वात्क्विप् ॥ मानंमाअष्टाविंशतिर्मानंयस्ययुगस्येतिवाष्टाविंशतेरिवमानंयस्ययुगस्येतिवाविगृह्यबहुव्रीहौनपुंसकेह्रस्वत्वेअष्टाविंशतिमं युगंततःसप्तम्येकवचनेअष्टाविंशतिमेइति ॥ तावन्मतेःक्विपिघुमास्थादिनाइत्त्वप्रसंगोदुर्निवारस्तिष्ठतु ॥ युगमन्यपदार्थःकथंस्यात् ॥ यावतायुगानामष्टाविंशतिःतत्परिमितापियुगरूपाअष्टाविंशतिसंख्याका एवान्यपदार्थइतिअष्टाविंशतितममेवयुगंद्वापरंतद्रूपंकलियुगादिरूपंनसेत्स्यतीति—यथापंचसुपांडवेषुपंचमः सहदेवःतत्रमडागमःपंचमाः मानंयस्यसइत्युक्तेपंचानांपूरणः सहदेवोन्यपदार्थत्वेननगृह्यते । किंतुपंचापितेमिलिताःपञ्चत्वसंख्यापरिमिताःइतिपञ्चपरिमिताःपञ्चमाइतियुधिष्ठिरादयःपञ्चाप्यन्यपदार्थतयागृह्यंते नतुसहदेवएव ॥ तस्मात्प्रागुक्तएवअष्टाविंशतिमेवाव्युत्पत्तिः । पृषोदरादित्वेनसैवसम्या । अष्टाविंशतिमेयुगेद्वापरांतेकलियुगादौप्राप्ते ॥ यानाद्यंगेयुगः पुंसियुगंयुग्मेकृतादिषु ॥ ३८ ॥ ततोहंनन्दगोपस्यकुलेगृहे कुलंवंशेगृहेपितव॥जाताउत्पन्ना यशोदायानंदगोपस्त्रियाःगर्भात्संभवोजन्मयस्याःसा॥विन्ध्याचलनिवासिनीसतीशुंभनिशुंभाख्यावसुरौनाशयिष्यामि ॥३९॥ अहंपुनरपिवैवस्वतमन्वंतरएवाष्टाविंशतिमेयुगेद्वापरेऽतीतेकलौयुगेप्राप्तेविरुद्धाप्रजासुचित्तिर्ज्ञानंयस्यविप्रचित्तिर्नामकश्चिद्दानवः तस्यापत्यानिवैप्रचित्ताः तानतिरौद्रेणरूपेणपृथ्वीतलेअव

नंदगोपकुलेजातायशोदागर्भसंभवा ॥ ततस्तौनाशयिष्यामिविंध्याचलनिवासिनी ॥ ३९ ॥ पुनरप्यतिरौद्रेणरूपेणपृथिवीतले ॥ अवतीर्यहनिष्यामिवैप्रचित्तांस्तुदानवान् ॥ ४० ॥ भक्षयंत्याश्चतानुग्रान्वैप्रचित्तान्सुदानवान् ॥ रक्तादंताभविष्यंतिदाडिमीकुसुमोपमाः ॥ ४१ ॥ ततोमां देवताःस्वर्गेमर्त्यलोकेचमानवाः ॥ स्तुवंतोव्याहरिष्यंतिसततंरक्तदन्तिकाम् ॥ ४२ ॥ भूयश्चशतवार्षिक्यामनावृष्ट्यामनंभसि ॥ मुनिभिः संस्तुताभूमौसंभविष्याम्ययोनिजा ॥ ४३ ॥ ततःशतेननेत्राणांनिरीक्षिष्यामियन्मुनीन् ॥ कीर्त्तयिष्यंतिमनुजाः शताक्षीमितिमांततः ॥ ४४ ॥

तीर्यप्रादुर्भावमुपेत्यहनिष्यामि ॥ तुस्याद्भेदेवधारणे ॥४०॥ तान्वैप्रचित्तान्महासुरानुग्रान् रौद्रान्भक्षयंत्याः ममदंताःरक्ताआरक्ताएवभविष्यन्ति ॥ अतएवदाडिमीपुष्पवदरुणवर्णाः भविष्यंति ॥ ४१ ॥ ततोहेतोःमांस्तुवंत्यःदेवताःस्वर्गेसततंशश्वत्रक्तदंतिकासंज्ञयाव्याहरिष्यंतिकथयिष्यंतिदेवाएवदेवताः॥स्वार्थेतल्॥तथामानवाश्चमर्त्यलोकेभुविमांसततंस्तुवंतःरक्ताःदंतायस्याःसारक्तदन्तिकातांरवोष्यंति ॥४२॥ भूयश्चपुनरपिशतंवर्षाणिपरिमाणंयस्याःशतवार्षिकी ॥ तदस्यपरिमाणमितिवुञ्॥तद्धितार्थेसमासः॥वर्षास्याभविष्यतीत्युत्तरपदवृद्धिः ॥ वर्षाल्लुक्चेतिपाक्षिकोलुक् ॥ स्त्रियां ङीप् ॥ तस्यामनावृष्टौसत्यामनंभसिनदीतडागादावपिजलशून्यायांभूमौमुनिभिःसंस्तुता अयोनिजासम्भविष्यामिस्वयमेवाविर्भविष्यामि ॥ नआसमन्ताद्वृष्टिरनावृष्टिः ॥ यद्वा—नास्त्येवाममंताद्वृष्टिर्यस्यामीतौसाऽनावृष्टिःतस्याम् ॥ संस्तुतासंस्मृतेतिपाठद्वयम् ॥ ४३ ॥ ततःप्रादुर्भावानंतरंनेत्राणांशतेनस्तोतॄन्मुनीन्निरीक्षिष्यामीतियततोहेतोर्मांमनुजाःशतमक्षीणियस्याःशताक्षीतामितीत्थमन्वर्थसंज्ञयाकीर्त्तयिष्यंति ॥ ईक्षदर्श

नेअनुदात्तेतच्छादसंपरस्मैपदम् ॥ निरीक्षिष्येयतोमुनीनितिवापाठः ॥ ४४ ॥ हेसुराःततःशताक्षीतिसकीर्त्तनादनंतरमहमात्मदेहसमुद्भवैर्ममशरीरादुत्पद्यमानैः शाकैः प्राणधारकैर्हरितकैःपत्राद्यैःसाधनैरावृष्टेःभविष्यंतींवृष्टिमवधिंकृत्वायावद्वृष्टिर्भवतितावंतंकालमखिलंसमस्तंलोकंभरिष्यामिपोषयिष्यामि । डुभृञ्धारणपोषणयोःऋद्धनोःस्ये इतीडागमः॥अस्त्रीशाकंहरितकम्॥शाकाख्यंपत्रपुष्पादि॥यदाहुः पत्रमूलकरीराग्रफलकांडास्थिरूढकाः॥त्वक्पुष्पंकवकंचेतिशाकंदशविधंस्मृतम् ॥ ४५॥ तदाभुविशाकंभरीतिविख्यातिंसंज्ञांचयास्यामिप्राप्स्यामि ॥ तत्रैवतदैवचदुर्गमाख्यं महासुरं दुर्गमंनाममहांतमसुरंवधिष्यामि ॥ जनिवध्योश्चेतिनिर्देशाद्वधिः प्रकृत्यंतरमस्तीतिविज्ञेयम् ॥ वधहिंसायांभ्वादिःपरस्मैपदी॥हनिष्यामीतिवापाठः॥शाकमितिमांतमव्ययंचास्ति॥बिभर्तिइतिभारिः। सर्वधातुभ्यइःकृदिकारादक्तिनोवाङीषूवक्तव्यःसुप्सुपेतिसमासः॥शाकंभारिः ॥ यद्वा फलेग्रहिरात्मंभरिश्चेतिचकारोनुक्तसमुच्चयार्थः ॥ तेनलोकभरणार्थंस्वशरीरोद्भवानिशाकानि बिभर्तिशाकंभारिः ॥ इप्रत्ययः उपपदस्यमुमागमश्च ॥ पाठान्त्या

ततोहमखिलंलोकमात्मदेहसमुद्भवैः ॥ भरिष्यामिसुराः शाकैरावृष्टेःप्राणधारकैः॥४५॥ शाकंभरीतिविख्याति्तदायास्याम्यहंभुवि॥तत्रैवचवधिष्यामिदुर्गमाख्यंमहासुरम् ॥दुर्गादेवीति विख्यातं तन्मे नाम भविष्यति ॥ ४६ ॥ पुनश्चाहंयदाभीमंरूपंकृत्वाहिमाचले ॥ रक्षांसिभक्षयिष्यामि मुनीनांत्राणकारणात् ॥४७॥तदामांमुनयःसर्वेस्तोष्यंत्यानम्रमूर्तयः॥भीमादेवीतिविख्यातंतन्मेनामभविष्यति ॥ ४८ ॥ यदारुणाख्यस्त्रैलोक्ये महाबाधांकरिष्यति ॥ तदाहंभ्रामरंरूपंकृत्वासंख्येयषट्पदम् ॥ ४९ ॥

ख्याश्चधातूनांदृश्यंतेस्वैरिणः क्वचित् ॥ तस्माद्दुर्गासुरवधाद्धेतोर्विख्यातंप्रसिद्धंमेदुर्गादेवीतिविख्यातंनामधेयंभविष्यति ॥ दुर्गासुरोहंतव्यत्वेनयस्याः सादुर्गा ॥ अर्शआदित्वान्मत्वर्थीयोऽच्स्त्रियांटाप् ॥ ४६ ॥ हेदेवाःपुनश्चयदाहिमाचलेभीमंघोररूपंकृत्वारक्षोभ्यस्त्रस्तानांमुनीनांत्राणकारणाद्धेतोः रक्षांसिराक्षसान्भक्षयिष्यामि ॥ क्षययिष्यामीतिपाठेक्षयंप्रापयिष्यामीतिप्रातिपदिकाद्धात्वर्थेबहुलमिष्ठवच्चेतिणिच् । अथवाक्षयप्रेरणेचुरादिः । प्रेरयिष्यामीत्यर्थः ॥ ४७ ॥ तदामांदेवीमानम्रमूर्त्तयः भक्तिप्रह्वकायाःसन्तःसर्वेऽपिमुनयोवसिष्ठादयःस्तोष्यंति ॥ तत्ततोभीमरूपेणरक्षोभक्षणाद्धेतुतःविख्यातंप्रसिद्धंभीमादेवीतिविश्रुतंनामभविष्यति ॥ बिभ्यत्यस्मादितिभीमम् ॥ भीमादयोपादानेनिपातितः ॥ ४८ ॥ हेदेवायदात्रैलोक्येऽरुणोनाममहासुरोमहाबाधांमहतींपीडांकरिष्यति ॥ लोकान्वधिष्यतेअतितरांतदाहमसंख्येयषट्पदंभ्रामरंरूपंभ्रमरसम्बंधिनींमूर्त्तिंकृत्वात्रैलोक्यस्यहिता...यारुणमहासुरं वधिष्यामि तदा लोकाः सर्वत्र मांभ्रामरीत्येवंस्तोष्यंतिभ्रमरस्येयमाकृत्याभ्रामरी

देवी ॥ असंख्येयाः संख्यातुमशक्याः षट्पदाः भ्रमरमूर्तिर्भूत्वा अरुणासुरं हनिष्यति ॥ ततः सा भ्रामरीतिनाम्ना लोकैः संकीर्तिष्यते सर्वत्रेत्यर्थः अरुणस्यापत्यंपुमानारुण इतिच्छेदे अतइञं बाधित्वा शिवादित्वादणूवा ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इदानीं देव्यवताराणां तत्कार्याणां चानंत्यात्साकल्येन वक्तुमशक्यत्वात्संक्षिप्य तत्कथामुपसंहरति ॥ हे देवाः इत्थमुक्तानुसारेण प्रकारेण यदा यदा दानवेभ्य उत्तिष्ठति उत्थास्यति वा दानवोत्था दानवेभ्यः समुद्भवा बाधा पीडा लोकानां भविष्यति उत्पत्स्यते तदा तदाऽहं तत्तत्कार्यानुरूप मवतीर्य प्रादुर्भावमवाप्य अरिसंक्षयं शत्रुविनाशं करिष्यामि ॥ दानवोत्थेति सुपिस्थः कः कर्तरि ॥ ५१ ॥ इति मा० रा० श्रीमदु० शन्तनु० देवीमा० टीकायां नारायणीस्तुतिर्नामाष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥८८॥ श्रीदेव्युवाच ॥ यद्यपि प्राग पि देवान्देव्येवोवाच ॥ तथाप्यध्यायादौ देवीवचनस्य प्राधान्यं ध्वनयितुं देवीमहात्म्याध्ययनश्रवणादिफलप्राप्तिप्रामाण्यं च दर्शयितुं देव्येवोचितां वाचं देवानुक्तवती ॥ यः पुरुषः समाहितः भक्तिश्रद्धान्वितो भूत्वा एभिः प्रागुक्तैः स्तवैः स्तोत्रैः पुनः पुनः नित्यमविकल्पितं यथा भवति तथा शश्वद्वा मां देवीं स्तोष्यते तस्य पुंसः सकलां बाधां शमयिष्यामि असंशयं संशयाभावः । अर्थाभावेऽव्ययीभावः ॥ यद्वा असंशयं यथा स्यात्तथा स्तोष्यते क्रियाफले कर्तृगते ञित्वादात्मनेपदम् ॥

त्रैलोक्यस्यहितार्थायवधिष्यामिमहासुरम् ॥ भ्रामरीतिचमांलोकास्तदास्तोष्यंतिसर्वतः ॥ ५० ॥ इत्थंयदायदाबाधादानवोत्थाभविष्यति ॥ तदा तदावतीर्याहंकरिष्याम्यरिसंक्षयम् ॥ ५१ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयपु० दे० नारायणीस्तुतिर्नामाष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥८८॥ श्रीदेव्युवाच ॥ एभिः स्तवैश्चमांनित्यंस्तोष्यतेयःसमाहितः ॥ तस्याहंसकलांबाधांनाशयिष्याम्यसंशयम् ॥ १ ॥ मधुकैटभनाशंचमहिषासुरघातनम् ॥ कीर्त्तयिष्यं तियेतद्वद्वधंशुम्भनिशुंभयोः ॥ २ ॥

एभिरिति ब्रह्मकृतैरिन्द्रादिदेवकृतैश्च ॥ हंसः सूर्यः परमात्मा । असावादित्यो ब्रह्मेति श्रुतेः । हंसस्य कला हंसकला ॥ बाध्यंते प्राणिनोनया बाधा संसृतिः ॥ अविद्यमाना हंसकला ब्रह्मविद्या यस्यां सा अहंसकला बाधा मोहरूपा ममता संसृतिः तां बाधां असंशयं शमयिष्यामीत्यपि मुक्तिकामैरवगंतव्यम् । रविश्वेतच्छदौ हंसौ ॥ यद्वा एभिः स्तवैर्मां यः स्तोष्यते तस्याहंकारकृतां सकलां बाधां संसृतिं शमयिष्यामि ॥ १ ॥ त्रयाणामन्वयैक्यम् ॥ ये पुरुषा एकचेतसः संतः सावधानाः संतोष्टम्यां नवम्यां चतुर्दश्यां च पक्षद्वयेपि विशेषानुक्तितः यथाक्रममनपेक्ष्य मधुकैटभनाशं च महिषासुरघातनं च तद्वच्छुंभनिशुम्भयोर्वधं च भक्त्या कीर्तयिष्यंति पठिष्यंति तद्वदेव ये श्रोष्यंति भक्त्या मम माहात्म्य मुत्तमं पुण्यतमं सर्वकामदुघं तेषां दुष्कृतं दुरितं सर्वसंचितं न किंचिदपि भविष्यति दुष्कृतोत्था आपदश्च न भविष्यंति विनंक्ष्यंतीत्यर्थः ॥ न तेषां दारिद्र्यं भविष्यति आढ्यत्वैव भविष्यतीत्यर्थः नच तेषामिष्टैः सहचेतनैरचेतनैश्च पुत्रादिभिर्धनादिभिश्च वियोजनं वियोगो भविष्यति ॥ मधुकैटभयोर्नाशो यस्मिन्ग्रन्थे स तथोक्तः ॥ हननं घातः तस्य करणं घातनं

ण्यंताल्ल्युट् ॥ महिषासुरस्यघातनम्॥सूदनमितिवापाठः॥षूदक्षरणेहिंसायांच ॥ वधोयस्मिन्ग्रंथेप्रतिपाद्यते सवधः ॥ अर्शआदित्वादच्तम्॥शुम्भनिशुम्भयोरितिद्विवचनेन वधद्वयंसूच्यते ॥ तेनवधानांवैषम्यादष्टम्यादिदिनत्रयेणयथाक्रमकीर्तनशंकापिदूरीकृता ॥ एकमनन्यवृत्तिचेतोयेषांते ॥ भजनंभाक्तिरनन्यशरणतयाश्रयणम्॥महांतआत्मानः अवतारायस्याःसामहात्मादेवीतस्याभावःमाहात्म्यम् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ येममसाहात्म्यंकीर्तयिष्यंतिस्तोष्यंतिचतेषांकदाचिदपिशत्रुतोभयंनसंभविष्यति॥दस्युतःतस्कर तोपिवान॥राजतोपिनृपान्न नशस्त्रतःआयुधतःनअनलतोग्नितःनतोयौघात्जलप्रवाहात्।नसम्भविष्यतीत्यनेनसर्वत्रसम्बध्नाति ॥५॥ तस्माद्वांछितार्थसाधनत्वाद्धेतोःसमाहितैः सावधानैःकृतप्रयत्नैःपुंभिःपरंप्रकृष्टंमहत्पूजनीयं स्वस्त्ययनंक्षेमकरमयनंवर्त्ममदेव्याएतन्माहात्म्यंग्रन्थसंदर्भरूपंभक्त्यापठितव्यंश्रोतव्यंच ॥ एतन्माहात्म्य मितिबहुव्रीहिः ॥ ग्रन्थसंदर्भरूपोऽन्यपदार्थः ॥ शब्दस्यैवपठनश्रवणयोग्यत्वेनविषयभावात् ॥ एतदितितुपृथक्पदत्वेमाहात्म्यंप्रतिपाद्यंतद्यत्रास्तिग्रन्थसंदर्भेसोप्युपचारा

अष्टम्यांचचतुर्दश्यांनवम्यांचैकचेतसः ॥ स्तोष्यंतिचैवयेभक्त्याममममाहात्म्यमुत्तमम् ॥३॥ नतेषांदुष्कृतंकिंचिद्दुष्कृतोत्थानचापदः ॥ नभविष्य तिदारिद्र्यंनचैवेष्टवियोजनम् ॥ ४ ॥ शत्रुतोनभयंतेषांदस्युतोवानराजतः ॥ नशस्त्रानलतोयौघात्कदाचित्संभविष्यति ॥ ५ ॥ तस्मान्ममैतन्मा हात्म्यंपठितव्यंसमाहितैः ॥ श्रोतव्यंचसदाभक्त्यापरंस्वस्त्ययनंमहत् ॥ ६ ॥ उपसर्गानशेषांस्तुमहामारीसमुद्भवान् ॥ तथात्रिविधमुत्पातंमाहा त्म्यं शमयेन्मम ॥ ७ ॥ यत्रैतत्पठ्यतेसम्यङ्नित्यमायतनेमम ॥ सदानतद्विमोक्ष्यामिसांनिध्यंतत्रमेस्थितम् ॥ ८ ॥

न्मत्वर्थीयेनअशआद्यचावामाहात्म्यशब्देनोच्यतइतिपठनश्रवणयोग्यंद्रष्टव्यम् ॥ स्वस्त्याशीःक्षेमपुण्येषुमंगलेचाव्ययंस्मृतम् ॥ ६ ॥ ममदेव्याःमाहात्म्यं कर्तृ भक्तितः पठतांभक्तितःशृण्वतांचपुंसांमहामारीसमुद्भवान्सर्वानुपसर्गानुपद्रवान् शमयेद्दूरीकुर्यात् ॥ तथातेषांपुंसांत्रिविधमुत्पातमाध्यात्मिकमाधिदैविकमाधिभौतिकम् ॥ आध्यात्मिकं शरीरोत्पन्नरागद्वेषादिकंव्याध्यादिकंच ॥आधिभौतिकंभूतप्रेतादिकजनितंभयभ्रमादिकम् ॥आधिदैविकंदैवकृतवज्रपातादिकंदारिद्र्यादिकंच ॥ यद्वा भूर्भुवःस्वःसम्भवमुत्पा तत्रयंशमयेत् ॥ भौमंभूकंपादिकमांतरिक्षमनभ्रगर्जनादि स्वर्लोकजनितमसकृदनेकोडुपतनम् ॥ महामारीति ॥ मृङ्प्राणत्यागेस्त्रियामिक्कृष्यादिभ्यःछांदसोगुणः ॥ यद्वा औणादिकःसर्वधातुभ्यइन् ॥ स्त्रियांकृदिकारादक्तिनोवाङीप् ॥ महतीमारीमहामारी ॥ अन्येषामपिदृश्यतइतिपूरुषवद्दीर्घः ॥ महामायाःसमुद्भवाः ॥ यद्वा मरणंमरः ऋदो रप् ॥ मरस्येयं प्रवृत्तिर्मारी ॥ यद्वामारयतिमारःकालःमारस्यभावःमार्यभावेष्यञ् ॥ मार्यमेवमारीस्त्रियांषित्वान्ङीष् ॥ ७ ॥ यत्रममायतनेगृहेप्रतिमादिमंदिरेएतत्प्रागु

क्चरितत्रयोपेतंमाहात्म्यंनित्यंप्रतिदिनंसम्यगर्थतःपदतश्चशुद्धंपठ्यतेभक्तितःपुंभिःतदायतनंसदानविमोक्ष्यामिनत्यक्ष्यामि।।तत्रगृहेखलुमेदेव्याःसान्निध्यंसन्निधानंसमवस्थान स्थितंस्थितिमदभूत् ॥ ८॥ तस्मात्बलिप्रदानेपूजायामग्निकार्येमहोत्सवेचसर्वमेतन्ममचारितमुच्चार्यमवश्यंपठनीयम् ॥ ऋहलोर्ण्यत्।श्राव्यमवश्यंश्रोतव्यंच।ओरावश्यकेण्यत् ॥ यद्वाण्यंतादचोयत्॥श्राव्यंश्रावयितव्यंसर्वंजपनीयम्॥एकदेशजपेतुछिद्रतास्यात्॥ महानवम्यादौछागमेषमहापशुभिर्बलिदानंदेवतोद्देशेनपशुसमर्पणम्॥ददातेल्युंट्॥पूजापुष्पोप हारदीपादिसमर्पणम्॥यद्वा अलंकारवस्त्रस्रक्चन्दनवाहनच्छत्रचामरादिभिः कुमारीसुवासिनीसमर्चनंपूजा ॥ अग्निकार्यंफाल्गुनेमासिअग्निज्वालार्चनंदेवीमाहात्म्यरूपमालाम न्त्रपुरश्चरणांतेविहितहोमोग्निकार्यम् ॥ एतत्रयलक्षणोमहोत्सवः ॥ यद्वा चैत्रेवसंतोत्सवः ॥ वैशाखेवारणपुष्पप्रचायिकोत्सवः ॥ ज्येष्ठेजलक्रीडोत्सवः ॥ आषाढेइन्द्रध्व जोत्थानोत्सवः ॥ श्रावणेदोलोत्सवः ॥ भाद्रपदेइन्द्रपाणिधनुरर्चनोत्सवः ॥ आश्वयुजिशारदोत्सवः ॥ कार्त्तिकेदीपोत्सवः । मार्गशीर्षे मनूदयोत्सवः।पौषेनिधिपूजोत्सवः ॥ माघेमेरूत्सवः ॥ फाल्गुनेगन्धर्वोत्सवः ॥ एतेषुसंपूर्णदेवीचरितंपठनीयमितिभावः ॥ यद्वा—महोत्सवः सर्वश्रुतिपारायणम्॥यद्वा—वदतेः कर्त्तरिक्किप्। वदतीष्टदेवतामितिउत्व

बलिप्रदानेपूजायामग्निकार्येमहोत्सवे ॥ सर्वंममैतच्चरितमुच्चार्यंश्राव्यमेवच ॥ ९ ॥ जानताजानतावापिबलिंपूजांतथाकृताम्॥ प्रतीच्छिष्याम्यहंप्री त्यावह्निहोमंतथाकृतम् ॥ १० ॥

देवीप्रणवः ॥ महानुउत्मन्त्रोयत्रसमहोतसचासौसवश्चेतिमहोत्सवः।मन्त्रदीक्षाख्योयज्ञःतस्मिन्॥यद्वा-उन्दीक्लेदने।उन्दनमुउत्।स्त्रियांभावेसम्पदादिभ्यःक्विब्वावक्तव्यः ॥उदः सवोदीक्षायज्ञः उत्सवःसुधोत्सवः सुधोत्सवोयत्रमन्त्रग्रहेसमहोत्सवःतस्मिन्॥९॥तथातेनप्रकारेणइतिकर्त्तव्यतांगुरूपदिष्टदेवताराधनसामग्रीभावनीयोपक्रमोपसंहृतिक्रियाक्र मंजानताअजानतावापिभक्तिमतापुंसाकृतंबलिंबलिप्रदानंतथातेनकृतांपूजांच ॥ तथातेनकृतंवह्नौहोमंतिलमध्वादिद्रव्यप्रक्षेपंचप्रीत्याहंप्रतीच्छिष्यामिस्वीकरिष्यामि ॥ पतच्छ्रितंप्रतीच्छंस्यात् ॥ पतच्छ्रयणंप्रतीच्छा ॥ प्रतीच्छास्त्यस्यप्रतीच्छः कश्चित् ॥ अर्शआदित्वादच् ॥ ततःतद्वदाचरतीत्याचारेक्किप् ॥ सनाद्यंतत्वाद्धातुत्वात्प्रतीच्छ धातोर्भविष्यतिकालेलृट्स्यप्रत्ययः।मि इडागमः । अतोलोपः । इण्कोः । आदेशप्रत्यययोः षत्वम् ॥ प्रतीक्षिष्यामीतिपाठेईक्षदर्शनेअनुदात्तेत्त्वनिबंधनमात्मनेपदविधानमनि त्यमितिचाक्षिङोङित्करणंज्ञापकमित्युक्तत्वात्परस्मैपदम् ॥ बलिपूजामित्येकपदत्वेतु बलिनापशुविशसनेनसहकृतापूजा।बलिपूजा ॥ बलिरूपावापूजासत्कारःताम् ॥ १० ॥

युग्मम् ॥ याचप्रसिद्धावार्षिकीमहापूजाशरत्कालेक्रियतेतस्यांविषयेममएतन्माहात्म्यंचरित्रत्रयलक्षणंभक्तिसमन्वितः मनुष्यः पठित्वाश्रुत्वाचयथायोगंमत्प्रसादेनसर्वबाधावि
निर्मुक्तःधनधान्यसमन्वितःभविष्यातिसंशयोनात्रकर्तव्यः ॥ वर्षेणनिर्वृत्तावार्षिकीसांवत्सारिकी । तेननिर्वृत्तमितिठक् ॥ स्त्रियांङीप् ॥ सर्वाबाधेतिपाठेआसमंताद्बाआबाधा॥
॥११ ॥१२॥एतच्चारित्रत्रयलक्षणंममामाहात्म्यंभक्तितः श्रुत्वागुरुतोगृहीत्वार्थावबोधपर्यंतमधीत्यचपुमान्युद्धेनिर्भयोजायते ॥तथाममशुभाः जगदभ्युदयकरीःपृथगुत्पत्तीः
ब्रह्माण्यादिमहाशक्तिरूपप्रादुर्भूतीः श्रुत्वाहृद्याकलय्ययुद्धेनिभयोजायते । तथाममपराक्रमांश्ववीरकर्माणिचश्रुत्वा ॥ यद्वा-युद्धेषुममपराक्रमांश्वश्रुत्वानिर्भयोजायतेपुमान् ॥
तथाचोत्पत्तयः शुभाइतिपाठेव्यत्ययोबहुलमितिशसः प्रसंगेजसः प्रयोगः छांदसः ॥ युद्धेष्वितिबहुवचनमन्येष्वपिभयकारणेषुनिर्भयत्वार्थम् ॥ युमिश्रणेअदादिः।सम्पदादि
त्वाद्भावेस्त्रियांक्विप् ॥ यवंनयुतमिश्रणंपापसम्पर्कः तस्यांयुति ॥ यद्वा-युज्बन्धनेक्र्यादिः ॥ यवंनयुद्धंधनंतस्यांयुति ॥ ओहाङ् गतौ सम्पदादित्वात्क्विप् ॥हानंहाःनिरथा

शरत्कालेमहापूजाक्रियतेयाचवार्षिकी ॥ तस्यांममैतन्माहात्म्यंश्रुत्वाभक्तिसमन्वितः ॥ ११ ॥ सर्वबाधाविनिर्मुक्तोधनधान्यसमन्वितः ॥ मनु-
ष्योमत्प्रसादेनभविष्यतिनसंशयः ॥ १२ ॥ श्रुत्वाममैतन्माहात्म्यंतथोत्पत्तीःपृथक्शुभाः॥पराक्रमांश्चयुद्धेषुजायतेनिर्भयः पुमान् ॥१३॥ रिपवः
संक्षयंयांतिकल्याणंचोपपद्यते ॥ नन्दतेचकुलंपुंसांमाहात्म्यंममशृण्वताम् ॥ १४ ॥ शांतिकर्मणिसर्वत्रतथादुःस्वप्नदर्शने ॥ ग्रहपीडासुचोग्रासु
माहात्म्यंशृणुयान्मम ॥ १५ ॥ उपसर्गाः शमंयांतिग्रहपीडाश्चदारुणाः ॥ दुःस्वप्नंचनृभिर्दृष्टंसुस्वप्नमुपजायते ॥ १६ ॥

दिगतिः तस्याम् ॥ इःकामःतत्रविषये ॥ युचहाश्वइश्चयुद्धयः।तेषुयुद्धेषु ॥ १३॥ भक्तितःममामाहात्म्यंशृण्वतांपुंसांरिपवःशत्रवःसंक्षयंयांति ।कल्याणंचमंगलमुपपद्यते ॥
पदगतौदिवादिः ॥ उपसमीपंगच्छति । उपजायतेइतिवापाठः । कुलंगोत्रंचनंदते । टुनदिसमृद्धौपरस्मैपदी । कर्त्तरिकर्मव्यतिहारेइत्यात्मनेपदम् ॥ यद्वा—ण्यंतात्कर्मकर्त्तरि
यगात्मनेपदच । संततिर्गोत्रजननकुलान्यभिजनान्वयौ ॥ कुलंगृहेचतालांकेभूमिन्नाहिणितुत्रिषु॥ १४ ॥ उत्पातादिसूचितोपद्रवाणांसर्वत्रसर्वस्मिञ्शांतिकर्मणितथादुःस्व
प्नदर्शनेदुष्टफलस्वप्नदर्शने । उग्रासुअत्यनिष्टफलासुग्रहकृतासुपीडासुममामाहात्म्यंशृणुयात्पुरुषः । ततःसर्वबाधोपशांतिर्भवतिसर्वेष्टार्थसिद्धिश्चेतिभावः ॥१५ ॥पूर्वोक्तंपुनर्व्यन
क्ति ॥ ममामाहात्म्यश्रवणादुपसर्गाःबाधाःअतिवृष्ट्यादयःशमंयांति ॥ यद्वा उपसर्गाउत्पाताःप्रकृतिविरुद्धेतयः ॥ अजन्यंक्लीबउत्पातउपसर्गःसमंत्रयम् ॥ तथाततएवदारु
णाःभयानकाःग्रहपीडाःशन्यादिकृताबाधाःशमंशांतिंयांति ॥ नृभिर्दृष्टंदुःस्वप्नंसुस्वप्नमुपजायते ॥ दुःस्वप्नसूचितंयद्दुष्टफलंतत्सुस्वप्नसूचितमिवफलंसंपद्यतइतिभावः ॥

अतर्कितप्राप्यफलोहिमणिमंत्रौषधदेवताप्रभावः । दुःस्वप्नसुस्वप्नयोर्नियतेपुँल्लिंगत्वेपिबहुव्रीहौफलेन्यपदार्थेविवक्षितेनपुंसकतोपपत्तिः ॥ अर्द्धर्चादौस्वप्नशब्दोनास्त्येव॥अ न्यथास्यपुंनपुंसकतोपपद्येत ॥ दुःस्वप्नश्चेतिपाठोवा ॥ १६ ॥ बालानांशिशूनांग्रहाःपीडकाःपूतनादयःश्मशानादिवासिनोदृष्टिबंधिगलबंध्यंत्रबंधिनाभिबंधिशुक्रबंध्युपस्थबं धिरुधिरशोषिपिशितशोषिमूत्रशोषिलालाशोषिप्रभृतयश्चतैरभिभूतानामाक्रांतानांशांतिकारकमुपशमनकारणंममसाहात्म्यश्रवणाद्युत्तममाश्रयणीयम् ॥ किंच नृणामेककार्यका रिणांकथंचित्परकृतोच्चाटनप्रयोगतःसंघातभेदेप्रसक्तेसतिमन्माहात्म्यश्रवणमेवोत्तमंमैत्रीकरणंमित्रत्वकरणसाधनम् ॥१७॥ दुष्टंवृत्तंचरितंयेषांतेदुर्वृत्ताःतेषामशेषाणांपरंश्रेष्ठंबल हानिकरंबलनाशहेतुः मन्माहात्म्यम् ॥ क्तोहेतौटः ॥ किंचरक्षसांमायोपजीविनांभूतानांबालग्रहादीनांपिशाचानांपिशिताशनानांतामसानांचपीडकानामदृश्यरूपाणांमम माहात्म्यस्यपठनादेवनाशनंदूरीकरणंभवति॥१८॥ममसांनिध्यकारकंनैकट्यकारकम् ॥ संनिधिकारकमितिपाठेपिसंनिधिःसंनिधानमितिव्याख्याश्रयणात्सएवार्थः॥यद्वा॥ संनिधिःमहानिधिःमहापद्मादिःतस्यकारकंप्रापकंपठ्यमानंसदितिभावः ॥ १९ ॥ युग्मम् ॥ पुंभिरेभिःप्रकारैर्वत्सरेणयाक्रियतेमेमह्यंप्रीतिःसास्मिन्मन्माहात्म्येसकृदेकवारमे

बालग्रहाभिभूतानांबालानांशांतिकारकम् ॥ संघातभेदेचनृणांमैत्रीकरणमुत्तमम् ॥ १७ ॥ दुर्वृत्तानामशेषाणांबलहानिकरंपरम् ॥ रक्षोभूतपि शाचानांपठनादेवनाशनम् ॥१८॥ सर्वंममैतन्माहात्म्यंममसंनिधिकारकम् ॥ १९ ॥ पशुपुष्पार्घ्यधूपैश्चगन्धदीपैस्तथोत्तमैः ॥ विप्राणांभोजनै र्होमैः प्रेक्षणीयैरहर्निशम् ॥ २० ॥

वउच्चारितेपठितेश्रुतेवाभक्तिमद्भिःसर्वकामदुघोपार्जितेवस्यात् ॥ पशुभिःचतुष्पाद्भिःछागमेषमहिषमातंगादिभिःद्विपाद्भिर्महापशुभिश्चनरैःपुष्पैःसुरभिसंभृतैःअर्घ्यैः पूजांगैर्मधुघृता दिभिःधूपैःकर्पूरागरुमृगमदादिगर्भितैर्बहुरूपादिभिर्नानाकृतिगन्धादिभिः।चशब्दात् श्रीवासादिधूपागृह्यंते ॥ तैर्गंधैःगन्धसारघनसाररक्तचन्दनमृगमदकंकोलकालागरुकुंकुमा दिभिः दीपैःकर्पूरघृतादिप्रवर्तितैर्माणिक्यमहोभिरुपकल्पितैःसूर्यमहोभिश्चन्द्रमहोभिरुडुमहोभिःपरमात्मपरज्योतिर्भिश्चोपकल्पितैः । अतएवैवंविधैरुत्तमैःश्रेष्ठतमैः । तथा उत्तमैर्विविधैर्विप्राणांकर्तव्यैर्भोजनैःषड्रसोपेतैर्भोज्यैरन्नादिभिरुचितैः ॥ तथाविविधैर्होमैः । तथाऽहर्निशंदिवानिशंविविधैःप्रेक्षणीयैर्दर्शनीयैर्नृत्यगीतवाद्यैः ॥ तथान्यैश्चवि विधैर्भोगैः । तथादानैर्मत्प्रीत्यर्थैर्विविधैः चशब्दाद्वस्त्रालंकारपूजादिभिःसाधनैर्वत्सरेणयामेप्रीतिःसकलकामदुघाभक्तैः क्रियते सास्मिन्प्राक्प्रपंचितेममाहात्म्येसकृदेकवारं भक्त्याउच्चारितेपठितेश्रुतेवासाधयितुंसुगमेत्यर्थः ॥ यद्वा सकृतसहाद्वित्रैःपुंभिःपंचषैःसप्ताष्टभिरेकद्वित्रिचतुरैरेकतयोच्चारितेश्रुतेवेत्यर्थः ॥ सहार्थेचैवकारेचसदार्थेवाव्ययंस

क्त ॥ सकृत्सुचरितेश्रुतइतिपाठेश्रुतशब्दतःश्रवणप्राधान्यम्।सुचरितेशोभनेचरिते । प्रोक्षणीयैरहर्निशमितिपाठेतुकश्चिदाह—मन्त्रपूतजलोक्षणसंस्कृतहतच्छागादिपशुबलिरि
ति॥ तन्न ॥ पशुपुष्पार्घ्यधूपैरितिपशुग्रहणेनपौनरुक्त्यप्रसंगात् ॥ ततइत्थंत्वर्थोत्रवक्तव्यः । उक्षसिंचने । प्रत्यहंपंचामृताभिषेकैरविच्छिन्नपीयूषधाराभिषेकैर्वेति ॥२०॥
॥ २१ ॥ ममदेव्यामाहात्म्यस्यश्रुतंश्रवणं कर्तृपापानिहरति अपनयति । नपुंसकेभावेक्तः ॥ तद्योगेषष्ठ्येव ॥ यद्वा—मममाहात्म्यंश्रुतंसत्पापानिहरति ॥ तथाभज
तामारोग्यंप्रयच्छतिदानप्रतिग्रहाभावात्षष्ठ्येव ॥ ममजन्मनामुत्पत्तीनांब्रह्माण्यादिरूपतयाप्रादुर्भावानांकीर्तनंकथनंभूतेभ्यःहिंस्रेभ्यःभूतप्रेतपिशाचसिंहव्याघ्रग्रहादिभ्यः
भक्तानांरक्षांकरोति ॥ २२ ॥ युद्धेषुयद्दुष्टदैत्यनिबर्हणंमेदेव्याःचरितंशस्त्रप्रयोगलक्षणंसंग्रामकौशलमभूत्तस्मिञ्छ्रुतेसतिश्रुतवतांपुंसांयुद्धेषुततोन्यत्रचवैरिकृतंभयंनजायते।
निबर्हयतिनिबर्हणम् । नन्द्यादित्वाल्ल्युः । दुष्टानां दैत्यानांनिबर्हणं चारित्रम् ॥ २३ ॥ सुमेधसामार्कंडेयेनचततःपूर्वैश्चब्रह्मर्षिभिःयाःस्तुतयःकृताःतथापिममतावर्तेमोहगर्ते
निपातिताःमहामायाप्रभावेणेत्यादयःताश्चशुभांगतिंप्रयच्छन्ति । पठ्यमानाःपठद्भ्यःपुंभ्यःयाश्चब्रह्मणामधुकैटभभीतेनकृताःस्तुतयःविश्वेश्वरींजगद्धात्रीमित्यादयः । अथ

अन्यैश्चविविधैर्भोगैः प्रदानैर्वत्सरेणया ॥ प्रीतिर्मेक्रियतेसास्मिन्सकृदुच्चरितश्रुते ॥ २१ ॥ श्रुतंहरतिपापानितथारोग्यंप्रयच्छति ॥ रक्षांकरो
तिभूतेभ्योजन्मनांकीर्त्तनंमम ॥ २२ ॥ युद्धेषुचरितंयन्मेदुष्टदैत्यनिबर्हणम् ॥ तस्मिञ्छ्रुतेवैरिकृतंभयंपुंसांनजायते ॥ २३ ॥ युष्माभिः
स्तुतयोयाश्चयाश्चब्रह्मर्षिभिःकृताः ॥ ब्रह्मणाचकृतायास्ताः प्रयच्छंतिशुभांगतिम् ॥ २४ ॥ अरण्येप्रांतरेवापिदावाग्निपरिवारितः ॥ दस्युभिर्वावृतः
शून्येगृहीतोवापिशत्रुभिः ॥ २५ ॥

चयुष्माभिरेवकृताःस्तुतयःदेव्याययाततमिदंजगदात्मशक्त्येत्यादयः—नमोदेव्यैइत्यादयश्च—देविप्रपन्नार्त्तिहरेप्रसीदेत्यादयश्च-तास्त्रिविधाःस्तुतयः ॥ २४ ॥ एकान्वय
मिदंश्लोकचतुष्टयम् ॥ अरण्येविपिनेवावर्त्तमानःममदेव्याएतच्चरितंस्मरन्नरःसंकटाद्दुःखघटनान्मुच्येतस्वयमेव । संकटंनातुसंबाधः । कर्मकर्त्तरिसुचेर्लिङ् ॥ तथाप्रां
तरेवापिदूरेजनशून्यमार्गे ॥ प्रांतरंदूरशून्योध्वा ॥ तथादावाग्निपरिवारितःसन्नपिवा ॥ तथादस्युभिस्तस्करैर्वृतोवेष्टितोवा ॥ तथाशून्येनिर्जनप्रदेशेशत्रुभिर्गृहीतोवा ॥ तथा
सिंहेनव्याघ्रेणवानुयातोनुद्रुतः ॥ तथावनहस्तिभिर्वृतोवाहंतुमनुयातः ॥ तथाक्रुद्धेनराज्ञावध्योयंवधार्होयमित्याज्ञप्तः हंतुमाज्ञापितोवा ॥ तथाबन्धगतोपिवा ॥ तथावातेन
घूर्णितोव्याकुलितःबाधितोपास्तोवा ॥ महार्णवेसमुद्रेपोतेनौकाविशेषे । सांयात्रिकाःपोतवणिजःकथ्यंते । तत्रस्थितोवा।पानपात्रेशिशौपोतः ॥ तथाभृशदारुणेत्यर्थंभीषणेसं
ग्रामेशस्त्रेष्वायुधेषुपतत्सु । सर्वाबाधासु सर्वाआसमंताद्बाधाःमहाबाधास्तासु ॥ सर्वबाधास्वितिपाठेसएवार्थोभवत्यदूरविकर्षात् ॥ घोरासुव्रणपीडासुवर्त्तमानोवा ॥

तथावेदनासुतत्तदुःखानुभवेष्वभ्यर्दितोवर्तमानः॥यद्वा–तीव्रवेदनयाऽभ्यर्दितोहिंसितोपिवासर्वत्रैतन्ममचारितंस्मरन्नरःसंकटान्मुच्येतस्वयमेवेतियोजनीयम्॥ इहारण्येप्रांतरेवापी
त्यतःश्लोकात्पूर्वंसिंहव्याघ्रानुयातोवेतिपठंतिकेचित् ॥ अतश्चममप्रभावात्सिंहाद्याइत्युपपन्नंभवति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ममप्रभावात्सामर्थ्यात्सिंहाद्यास्त
थादस्यवस्तस्करास्तथावैरिणश्चशत्रवःचारितंस्मरंतःपुरुषात्सकाशाद्दूरादेवपलायंते ॥ २९ ॥ इत्थमुक्त्वासाभगवतीचंडविक्रमाप्रगल्भवीर्याचंडिकादेवीपश्यतामेवदेवानांतत्रै
वपुरोभागएवांतरधीयत अंतर्धानमगात् ॥ श्रदंतरोरुपसर्गवद्वृत्तिर्व्याख्येया ॥ अंतःपूर्वाद्दधातेःकर्मकर्त्तरिलिङ् ॥ यद्वा तान्देवांस्त्रायतेइतितत्त्रापालयंतीसत्येवस्वयमंतर
धीयत ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ यद्वा तत्रैवदेवशरीरेष्वेवांतरधीयत । स्वयमेवशरीरेष्वेवांतर्न्यलीयतेत्यर्थः ॥ पश्यतामित्यनादरेषष्ठीतिपक्षेयथाजननीसुतान्व्याजतोनादृत्या
लोकनादन्तर्धत्तेतथेयमपिसर्वजननीदेवदर्शनतोंतरधीयतस्वयमेवेतिभावः ॥ ३० ॥अथतेदेवाअपिदेव्याविनिहतारयःनाशितशत्रवःअतएवयथापुरापूर्वकालइवनिरातंकाःकृच्छ्र

सिंहव्याघ्रानुयातोवावनेवावनहस्तिभिः ॥ राज्ञाक्रुद्धेनचाज्ञप्तोवध्योबन्धगतोपिवा ॥२६॥ आघूर्णितोवावातेनस्थितः पोतेमहार्णवे॥पतत्सुचापि
शस्त्रेषुसंग्रामेभृशदारुणे ॥२७॥ सर्वाबाधासुघोरासुवेदनाभ्यर्दितोपिवा ॥ स्मरन्ममैतच्चरितंनरोमुच्येतसंकटात्॥२८॥ममप्रभावात्सिंहाद्यादस्यवो
वैरिणस्तथा ॥ दूरादेवपलायंतेस्मरतश्चरितंमम ॥ २९ ॥ ऋषिरुवाच ॥ इत्युक्त्वासाभगवतीचण्डिकाचण्डविक्रमा ॥ पश्यतामेवदेवानांतत्रैवां
तरधीयत ॥ ३० ॥ तेपिदेव्यानिरातंकाः स्वाधिकारान्यथापुरा ॥ यज्ञभागभुजःसर्वेचक्रुर्विनिहतारयः ॥ ३१ ॥ दैत्याश्चदेव्यानिहतेशुम्भेदेव
रिपौयुधि ॥ जगद्विध्वंसकेतस्मिन्महोग्रेतुलविक्रमे ॥ निशुंभेचमहावीर्येशेषाः पातालमाययुः ॥ ३२ ॥ एवंभगवतीदेवीसानित्यापिपुनःपुनः ॥
सम्भूयकुरुतेभूपजगतः परिपालनम् ॥ ३३ ॥ तयैतन्मोह्यतेविश्वंसैवविश्वंप्रसूयते ॥ सायाचिताचविज्ञानंतुष्टाऋद्धिंप्रयच्छति ॥ ३४ ॥

जीवनतोनिर्भयायज्ञभागभुजःयज्ञांशान्भुंजानाःसंतःस्वाधिकारान्स्वव्यापारांश्चक्रुःकृतवन्तः ॥ ३१ ॥युधिसंग्रामेदेव्यातस्मिञ्जगद्विध्वंसिनित्रैलोक्यभंजिनिमहोग्रेऽतुलविक्रमे
अनुपमशक्तौदेवारिपौससैन्येशुम्भेमहावीर्येनिशुम्भेचनिहतेसतिशेषाःदैत्याःपातालमाययुःबलिसद्मप्राविशन् । चशब्देनससैन्येइतिविशेषणंलभ्यते।पतंत्यस्मिन्नितिपातालम् ॥
॥ ३२ ॥हेभूप । एवमुक्तरीत्यासाभगवतीनित्यापिध्रुवाअविनश्वराअविकारापिसतीपुनःपुनःसंभूयप्रादुर्भावमवाप्यजगतःपरिपालनंकुरुते ॥ उक्तंचप्रागपि–नित्यैवसाजगन्मूर्ति
रितिदेवानांकार्यसिद्ध्यर्थमितिच ॥ ३३ ॥ सैवदेवीविश्वंप्रसूयतेजनयति ॥ षूङ्प्राणिप्रसवेदिवादिः ॥ तथैवहेतुभूतयाएतद्विश्वंमोह्यते॥मुहवैचित्येदिवादिः॥अविवेकेनयोज्यते
ममतासहितंक्रियते ॥ सादेवीभक्तैर्याचितासतीविज्ञानंचप्रयच्छति । सैवदेवीतुष्टासतीतपसाजनितसंतोषासतीवृद्धिंचसंपदंचमहतींप्रयच्छतिददाति । तुष्टाऋद्धिमितितुपाठे

असंहितया निर्देशः कृतः ॥ ऋत्यकइतितुप्रकृतिभावेतस्याकःस्थानेह्रस्वत्वेचसतितुष्टकृद्धिमिति स्यात् ॥ खट्वकृश्य इतिवत् ॥ सायाचितार्थविज्ञानमितिपाठे अर्थेषुविज्ञानमिति विग्रहः ॥ एतत्प्रागप्युक्तं—तन्नात्रविस्मयःकार्योयोगनिद्राजगत्पतेः । महामायाहरेरेषातयेति ॥ ३४ ॥ हेमनुजेश्वरसुरथ महामारीस्वरूपया तयामहाकाल्यामहातामस्यामहादेव्याएतत्सकलंब्रह्मांडंत्रैलोक्यगर्भकं स्थानं व्याप्तम् ॥ महाकाले प्रलयसमये ॥ महांश्चासावकालश्चेति महाकालोऽनिष्टकालः ॥ यद्वा—महांश्चासौ कालश्च महाकालःकालाग्निरुद्रस्तस्मिन्नुपस्थितेमहाकालेमहतिप्रलयसमये ॥ महांश्चासौकालःकालाग्निरुद्रस्तस्येयंस्त्रीमहाकालीतया मारयतिसं हरतिमारःमहांश्चासौमारश्चमहामारःरुद्रस्तस्यस्त्रीमहामारीसास्वरूपंयस्याःसादेवीमहामारीस्वरूपातया ॥ यद्वा—महउद्भवउत्सवः ॥ महानुत्सवानासमंतान्मारयतिनाशय तिमहामारीमहाप्रलयानलज्वालातस्याइवरूपंयस्याःसातया ॥ मृत्युजिह्वामहामारीजगत्संहारकारिणी ॥ महारात्रिर्महानिद्रामहाकाल्यतितामसी ॥ सैवकालानलज्वाला सैवाविद्यातमःप्रसूः ॥ सैवमोहप्रसूर्मृत्युःसैवसर्वाधिदेवता ॥ ३५ ॥ अजाजन्मरहितासनातनीनित्यादेवीकालेभूतानांप्रलयसमयेतमोगुणमयीसतीमहामारीतिकथ्यते ॥ तथा

व्याप्तंतयैतत्सकलंब्रह्माण्डंमनुजेश्वर ॥ महाकाल्यामहाकालेमहामारीस्वरूपया ॥ ३५ ॥ सैवकालेमहामारीसैवसृष्टिर्भवत्यजा ॥ स्थितिंकरो तिभूतानांसैवकालेसनातनी ॥ ३६ ॥ भवकालेनृणांसैवलक्ष्मीर्वृद्धिप्रदागृहे ॥ सैवाभावेतथालक्ष्मीर्विनाशायोपजायते ॥ ३७ ॥ स्तुतासंपूजि तापुष्पैर्गंधधूपादिभिस्तथा ॥ ददातिवित्तंपुत्रांश्चमतिंधर्मेगतिंशुभाम् ॥३८॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसा० देवीमाहात्म्येशुंभनिशुंभवधो नामैकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ऋषिरुवाच ॥ एतत्तेकथितंभूपदेवीमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ एवंप्रभावासादेवीययेदंधार्यतेजगत् ॥ १ ॥

कालेउत्पत्तिसमयेसैवभूतानांसर्गसमयेरजःप्रधानास्थितिंकरोति ॥ ३६ ॥ भवकालेदेवीसान्निध्यभवकालेनृणांगृहेसैवलक्ष्मीर्वृद्धिप्रदा सम्पद्भावप्रदाभवति प्रदोङ्गःकः ॥ तथा सैवदेवीअभावेदेवीसान्निध्याभावेऽलक्ष्मीःसम्पदः विनाशायाभवायोपजायते॥यत्रलक्ष्मीःतत्रदेव्याःसान्निध्यंनतत्रसम्पदपिनेत्यन्वयव्यतिरेकौवेदितव्यौ ॥ ३७॥ नित्यंदेवीसा न्निध्यकारणंतत्फलंचोपादिशतिसुमेधाऋषिः ॥ हेनृप सादेवीस्तुतास्तावकैःपदैःसंकीर्तिताचतथापुष्पैःसंपूजिताचतथागन्धैःकर्पूरचन्दनमृगमदादिभिर्विलिप्तातथाधूपैर्बहुविधै र्धूपिता ॥ तथाआदिग्रहणाद्वस्त्रालंकारतांबूलादिभिरानंदिताभक्तैःप्रणताचसतीअप्रार्थितैवभक्तेभ्यःवित्तंधनंपुत्रांश्चआयुरारोग्यमैश्वर्यंचशब्दसूचितम् ॥ धर्मेमतिंचशुभांगतिं चददाति॥यदुक्तंप्राक्-साविद्यापरमामुक्तेर्हेतुभूतासनातनी।संसारबंधहेतुश्चसैवसर्वेश्वरेश्वरी ॥ ३८॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुरा०राजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनु चक्रवर्तिरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांदी०शुम्भनिशुम्भवधोनामैकोननवतितमोऽध्यायः ॥८९॥ ऋषिरुवाच-सुमेधाभगवानृषिःसुरथं राजानमुचितांवाचमूचेहेसुरथएतदुत्तमं

श्रेष्ठतमंसर्वार्थसाधनं तेतुभ्यंकथितम् ॥ साचदेवीएवंप्रभावाईदृग्विधसामर्थ्यावर्तते ॥ साका यथादेव्यासर्वजनन्यासर्वपोषिण्यासर्वसंहारिण्येदंजगद्विश्वंधार्यतेसृज्यतेपाल्यते प्रत्यवसीयतेच यथाकालम्॥ धृङ्अवस्थानेणिच् ॥ कर्मणियक् ॥ आत्मनेपदंचलटःक्रियावाचित्वमाख्यातुमेकोत्रार्थःप्रदर्शितः ॥ प्रयोगतोनुसर्तव्याअनेकार्थाहिधातवः ॥ महात्मनोमहामूर्तेर्देव्याभावेकर्मणिब्राह्मणादित्वात्ष्यञिनस्तद्धितइतिटिलोपेमाहात्म्यमितिसिद्धम् ॥ १ ॥ भगवद्विष्णुमाययातयैवचंडिकयैवविद्याज्ञानंक्रियतेउत्पाद्यते । परमात्मज्ञानसाधनं देव्येवोपनिषद्रूपेतिभावः ॥ विष्णोर्मायाविष्णुमायाभगवतीविष्णुमायाभगवद्विष्णुमायातया ॥ यद्वा—भगवान्विष्णुः भगवद्विष्णुः तस्यमाययायदु कं—साविद्यापरमामुक्तेर्हेतुभूताइति ॥ ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशसःश्रियः ॥ ज्ञानवैराग्ययोश्चैवषण्णांभगइतीरणा ॥ हेराजन्तयामोहरूपयादेव्यात्वंविवेकीसन्न पिसंप्रतिमोह्यसेप्राङ्मोहितोभूः भविष्यतिचकालेमोहमेष्यसिच ॥ तथातथैवएषवैश्यश्चसमाधिनामामोह्यतेमोहितश्चमोहमेष्यतिच ॥ तथैवतयैवयुवाभ्यामन्येपिविवेकिनः पुमांसोधिगतशास्त्राःसंतोप्यपरेचनेऽयश्चान्येचसर्वेतथैवदेव्यामोह्यंतेमोहिताश्चमोहमेष्यंतिच ॥ यदुक्तंप्राक्—तथापिममतावर्त्तेमोहगर्तेनिपातिताइत्यादि ॥ २ ॥ प्राकृत

विद्यातथैवक्रियतेभगवद्विष्णुमायया ॥ तथात्वमेषवैश्यश्चतथैवान्येविवेकिनः ॥ मोह्यंतेमोहिताश्चैवमोहमेष्यंतिचापरे ॥ २ ॥ तामुपैहिमहाराज शरणंपरमेश्वरीम् ॥ आराधितासैवनृणांभोगस्वर्गापवर्गदा ॥ ३ ॥मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचः श्रुत्वासुरथः सनराधिपः ॥ प्रणिपत्यमहा भागंतमृषिंसंशितव्रतम् ॥ ४ ॥

ज्ञाभगवंस्त्वामहंप्रष्टुमिच्छाम्येकंवदस्वतत्इतियद्रहस्यंपृष्टंहेमहाराजसुरथत्वंतांपरमेश्वरींदेवींशरणमुपेहि उपइहिआद्गुणःउपगच्छशरणंव्रज ॥ सैवदेवीभगवत्येवाराधितातप सातोषितासतीनृणांपुंसांभोगस्वर्गापवर्गदा—भुविभोगदा जन्मान्तरेस्वर्गदा ततोपवर्गदामोक्षदाभवतियतोज्ञानदा । ततएवमोक्षदा ॥ ज्ञानादेवतुकैवल्यमितिसिद्धांततः ॥ संप्रदा नाभावाद्व्रजकस्यवस्त्वंददातीतिवत्संबंधेषष्ठ्यत्र—नृणामिति॥उपपूर्वइणुगतौ॥सेर्ह्यपिच॥उपइहीतिस्थिते॥एत्येधत्यूठ्सुइतिवृद्धिर्नतद्विधावेचीत्यनुवर्त्तते ॥ ततआद्गुणः॥एवंचबाध काभावः ॥ आङ्पूर्वत्वेपिआइहीतिस्थिते वृद्धिंबाधित्वाओमाङोश्चेतिपररूपत्वेसतिउपेहीत्येवरूपम् । उपैहीतिवृद्धिकृतःपाठःछांदसःक्वाचित्कः।सर्वेविधयश्छंदसिविकल्पन्ते इतिवचनात्॥यद्वा-एहीत्येतद्विभक्तिप्रतिरूपकमव्ययंपृषोदर। दित्वात्साधुः॥उपएहिउपैहि॥महाराज।राजाहःसखिभ्यष्टच्॥नपूजनात् पूजायांस्वतिग्रहणम्॥अश्नोतेराशुकर्मणि वरट्चेच्चोपधायाःपरमामीश्वरीम्॥३॥युग्मम् ॥ ऋषिरुवाच ॥ मार्कंडेयोभगवान्मुनिःस्वशिष्यंक्रौष्टुकिंमुनिंवाचमुचितामूचे।हेक्रौष्टुकिमुनेआकर्णयइतिप्राग्उक्तप्रकारेणतस्यसु

मेधसोब्रह्मर्षेः वचः श्रुत्वादेवीमाराधयेतिउपदेशवाक्यमाकर्ण्यसुरथोनामनराधिपः तंमेधसंमहाभागंसंशितव्रतमृषिंप्रणिपत्यप्रणामैराराध्य पुत्रमित्रकलत्रादावतिममत्वेनअति मोहेनशत्रुभिः राज्यापहरणेनचहेतुनानिर्विण्णः दुःखितमानसः सन्सद्यः सपदितपसेजगाम ॥ तथासमाधिर्नामवैश्यश्चतपसेजगाम ॥ भगस्यऐश्वर्यादेरिदंभागंमहद्भागंयस्य महाभागः तम् ॥ संशितंयत्नेनप्रतिपादितंव्रतंयस्ययेनससंशितव्रतः तम् ॥ शोतनूकरणे ॥ कर्मणिक्तः ॥ शाच्छोरन्यतरस्याम् । शातेरित्त्वंव्रतेनित्यमितिवक्तव्यम् ॥ शंसितव्रतमितिपाठेशंसतेः कर्मणिक्तः शंसावासंजातायस्य शंसितंव्रतंशास्त्रोक्तमुपवासादियस्यतम् ॥ शंसुस्तुतौ ॥ निर्विण्णस्योपसंख्यानमितिणत्वम् ॥ विद्लृलाभेविदविचारणेवाक्तः निष्ठानत्वम् ॥ ४ ॥ ५ ॥ अम्बायाः जगज्जनन्यादेव्याः संदर्शनार्थं प्रत्यक्षीकरणाय ॥ नद्याः पुलिनेद्वीपेतटविशेषेवा संस्थितः सैकतेदेशेसम्यगवस्थितः सराजाच सुरथः सवैश्यश्चसमाधिर्नामपरंश्रेष्ठंसर्वार्थप्रदंकेवलंदेवीसूक्तंवैदिकमृग्विशेषंमन्त्रंदेव्याधिदैवतंदेव्यांसुष्टुशोभनमुक्तंभणीतम् । देव्यांवाविषयेसूक्तमुपदिष्टमाचार्यैरागमीयंदेवीप्रणवमग्निगर्भंवा एतदेववाचरित्रत्रयंजपन्तपः तेपे । केचित्तु वाग्रहणादंबामातामातृकेतिमातृकामंत्ररूपं देवीसूक्तमाहुः । अपरेतुदेवीसूक्तं पृथगस्ति रहस्येतज्जपमि

निर्विण्णोतिममत्वेन राज्यापहरणेनच ॥ जगामसद्यस्तपसे सचवैश्योमहामुने ॥ ५ ॥ संदर्शनार्थमंबाया नदीपुलिनसंस्थितः ॥ सचवैश्यस्तपस्तेपेदेवीसूक्तंपरंजपन् ॥ ६ ॥ तौतस्मिन्पुलिनेदेव्याः कृत्वामूर्तिंमहीमयीम् ॥ अर्हणांचक्रतुस्तस्याः पुष्पधूपाग्नितर्पणैः ॥ ७ ॥ निराहारौयतात्मानौतन्मनस्कौसमाहितौ ॥ ददतुस्तौबलिंचैवनिजगात्रासृगुक्षितम् ॥ ८ ॥

त्याहुः । अन्येत्वाहुः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तानिदेवीसूक्तानीति ॥ संस्थाधारेस्थितौमृतौ ॥ तपस्तपः कर्मकस्यैवेति तपः कर्त्ताकर्मवद्भवति । उपवासादीनितपांसि तापसंतपंतिदुःखयंतिसतापसः । त्वगस्थिभूतः स्ववांछितस्वर्गाद्यर्थंतपः तप्यते ॥ तपसंतापेलिटितपः तेपेतपोर्जितवानित्यर्थः ॥ अन्यकर्मकत्वेतुउत्तपतिस्वर्णंसुवर्णकारः ॥ ६ ॥ तौद्वौराजासुरथः वैश्यश्चसमाधिः तस्मिन्नद्याः पुलिनेतटविशेषे ॥ तोयोत्थितंतत्पुलिनम् । तत्रदेव्याः मूर्तिमाकृतिंमहीमयींमृन्मयींप्रतिमांनिर्माय ॥ मयड्वैतयोर्भाषायामभक्ष्याच्छादनयोरितिविकारावयवयोः मह्याः मयट् ॥ तस्याः देव्याः अम्बिकायाः पुष्पधूपाग्नितर्पणैः पुष्पैः धूपैः अग्निकार्यैर्होमैः तर्पणैश्चविहितैः तैरुचितैः अर्हणांपूजामाराधनंचक्राते पृथक् पृथक्विदधाते ॥ मूर्तिः काठिन्यकाययोः । पूजानमस्यापचितिः सपर्याचार्हणाः समाः ॥ पुष्पाणिधूपा अग्नयः तर्पणानिचतैः ॥ ७ ॥ निर्निश्चयनिषेधयोः ॥ निराहारौहविष्यादिनातावन्निश्चिताशनौ ॥ ततः क्रमशोमूलाशनौ ॥ यतात्मानौविषयेभ्योव्यावर्त्तितमनोनेत्रादिज्ञानेंद्रियौनिर्जितेंद्रियग्रामौ ॥ तावज्जितेंद्रियोनस्यात् विजितान्येंद्रियः पुमान् ॥ नजयेद्रसनंयावज्जितंसर्वंजितेरसे ॥ तन्मनस्कौतस्यामेवाध्यातुंमनोययोस्तौ तथोक्तौदेवीध्यानपरौसमाहितौ ॥

गुरूपदिष्टार्थसावधानौ निरस्तसंशयौ बहुविघ्नपरिहारपरौ तौ सुरथवैश्यौ निजगात्रासृगुक्षितम् ॥ तपश्चरणकाले पराहिंसापराङ्मुखौ । ईषच्छरीराद्‌वरक्त सिक्तमेवान्नमयं बलिंचददतुः ॥ तुण्डजं बाहुजं वापिरक्तमांसमयं बलिम ॥ भक्त्यावेशान्महाशूरोमहामायार्थमुत्सृजेत् ॥ चशब्दान्निजशरीरजरुधिरचन्दनविलेपनंचदेव्यैददाते ॥ एतेनशरीरंवापातयामिमंत्रंवासाधयामीतिहठयोगःसूचितः ॥ ८ ॥ एवमुक्तप्रकारेणसमाराधयतोःत्रिभिर्वर्षैःयतात्मनोःदेव्यामवहितचेतसोःतयोःक्षत्रियवैश्ययोःपरितुष्टा तत्कृतेन तपसाऽतिप्रीता ॥ जगतांधात्रीचण्डिकादेवीप्रत्यक्षीभूय प्राहकथयामास । प्राहेतिविभक्तिप्रतिरूपकमव्ययम् ॥ यतःचण्डिकाजगद्धात्री ततःतयोः तापसयोःप्रत्यक्षीबभूव ॥ अन्यथातत्कृतेनघोरेणतपसाअग्निनेवजगंतिदह्येरन्नेतिभावः ॥ जगंति दधातिजगद्धा ॥ आतोनुपसर्गे कः ॥ अद्‌भक्षणे तृन्तृज्वा अत्रीसंहर्त्री ॥ यद्वा ओहाकृत्यागे ॥ अतोपिके—जगंतिजहातिजगद्धा ॥ तत्रोत्रीभोक्त्री ॥ ९ ॥ श्रीदेव्युवाच । देवीचंडिकाराजानंसुरथंवैश्यंचसमाधिनामानं वाचमूचे । यत्प्रार्थ्यत इति । हेभूप त्वया यत्प्रार्थ्यते हेकुलनन्दनकुलवर्द्धन वैश्यत्वयायत्प्रार्थ्यते याच्यते तत्वसुसर्वंमत्तःदेवीतःसकाशा

एवंसमाराधयतोस्त्रिभिर्वर्षैर्यतात्मनोः ॥ परितुष्टाजगद्धात्रीप्रत्यक्षंप्राहचंडिका ॥९॥ श्रीदेव्युवाच ॥ यत्प्रार्थ्यतेत्वयाभूपत्वयाचकुलनंदन ॥ मत्तस्तत्प्राप्यतांसर्वंपरितुष्टाददामितत् ॥१०॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततोवव्रेनृपोराज्यमविभ्रंश्यग्यजन्मनि ॥ अत्रैवचनिजंराज्यंहतशत्रुबलंबलात् ॥११॥ सोपिवैश्यस्ततोज्ञानंवव्रेनिर्विण्णमानसः ॥ ममेत्यहमितिप्राज्ञः संगविच्युतिकारकम् ॥ १२ ॥

त्प्राप्यतां लभ्यताम् ॥ अहं परितुष्टास्मि ॥ तत्तत्तच तेच तेच ददामिच ॥ कुलस्यनन्दनःवैश्यःयतोसौकुलात्सकाशाल्लक्ष्मींनग्रहीष्यतिमोक्षकामत्वाद्वैराग्यभात्कादिति भावः ॥ द्वितीयार्द्धे प्रार्थ्यतामितितुक्वचित्पाठःसपुनरुक्तः ॥ प्राप्यतामिति तु पठ्यताम् ॥ यद्वा वैश्यापेक्षयानपौनरुक्त्यं त्वयाचप्रार्थ्यतामिति ॥ वदामितत् ददामितेचइतिपाठद्वयं क्वापिदृश्यते ॥ १० ॥ मार्कंडेयमुनिःस्वशिष्यंवाचमूचे ततःदेवीतः ततः देव्युक्त्यनन्तरंवा नृपः सुरथः अन्यजन्मनिएतज्जन्मापेक्षया अन्यदग्रिमंभावियज्जन्म तस्मिन् अविभ्रंशिअचलं राज्यं राज्ञोभावः कर्मवाराज्यं वव्रे प्रार्थयामास मन्वन्तरत्वरूपम् ॥ अथच अत्रअस्मिन्नपिजन्मन्यविभ्रंशि ॥ भ्रंशुअधःपतनेणिनिः ॥ नाविभ्रंशः अविभ्रंशः तद्युक्तंवा ॥ अत्रैवानिजेनगरेहतशत्रुबलं निजमात्मीयंराज्यमेववव्रे प्रार्थयामास ॥ हतंशत्रुबलंयत्रतथोक्तम् ॥ वृञ्वरणेकर्तरिलिडात्मनेपदं—वव्रे ॥ स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः ॥ ११ ॥ ततोनन्तरम् ॥ प्राज्ञः मोक्षकांक्षित्वादतितरांबुद्धिमान् निर्विण्णमानसः संसारदुःखोद्विग्नचेतस्कः ससमाधिर्नामवैश्योप्यतिविरक्तः सन् ज्ञानंमोक्षबुद्धिंवव्रे ॥ कीदृशम् ॥ ममेत्यहमित्येवंसंगविच्युतिकारकम् ॥ ममायं

पुत्राहापता ममदकुलमहमता ममदधनमहस्वामातस्यत्याद्यध्यासजानतः यः सगः तस्याविच्युतः विलयः तस्याः कारककारणम् ॥ ममत्वंनाममोहः संसृतिः अहंताच संसृतिःतद्विलयकारकंज्ञानमितिभावः ॥ अतस्मिंस्तद्बुद्धिरध्यासः ॥ तेननिःसंगस्यैवात्मनोममत्वमहंत्वंसर्वदुःखावहः संगः सर्वात्मनाभाव्यते ॥ तस्यसंगस्यपरमा त्मरूपब्रह्मज्ञानंविच्युतिकारकंभवति ॥ ममताचाहंताचसंगः संसर्गोपेक्षाबुद्धिःद्वैतज्ञानंभेदनिबंधनंतस्यविच्युतिकारकंविच्छेदजनकंमोक्षोपयोगिज्ञानम् ॥ १२ ॥ हेनृ पतेहेसुरथ भवान् ङसःसुः स्वल्पैरहोभिः दिवसैःकतिपयैर्वासरैः रिपून्हत्वास्थितवतःअस्खलितमचलितंतवराज्यंभविष्यति ॥ तवराज्यं--तच्च तत्रेतिपाठद्वयम् ॥ त त्रांतरेराज्यांतरेच ॥ १३ ॥ श्रीदेव्युवाच । हेभूपभवान्मृतः सन्नपिएतच्छरीरंपरित्यक्तवानपिभूयः पुनरपिविवस्वतः सूर्याद्देवात्सवर्णायाश्चतत्पत्न्याः जन्मउत्पत्तिंसंप्राप्य सावर्णिकोनाममनुः राजाभुविभविष्यति ॥ सावर्णिरेवसावर्णिकःसंज्ञायांकन् । वर्णेनसहितः सवर्णः ततः स्त्रीभ्योढकंबाधित्वाबाह्वादिपाठादिञिसावर्णिः । सूर्यतनयोयोम नुः कथ्यतेष्टमः ॥ १४ ॥ हेवैश्यहेवर्य ॥ यद्वा—हेवैश्येषुवर्यश्रेष्ठ त्वयाअस्मत्तः देवीतः यः वरः अभिवांछितः अस्ति तंवरंसंसिद्ध्यैपरमात्मरूपसंगत्यैप्रयच्छा

श्रीदेव्युवाच ॥ स्वल्पैरहोभिर्नृपतेस्वंराज्यंप्राप्स्यतेभवान् ॥ हत्वारिपूनस्खलितंतवतत्रभविष्यति ॥ १३ ॥ मृतश्चभूयः संप्राप्यजन्मदेवाद्विव स्वतः ॥ सावर्णिकोनाममनुर्भवान्भुविभविष्यति ॥ १४ ॥ वैश्यवर्यत्वयास्मत्तोवरोयश्चाभिवांछितः ॥ तंप्रयच्छामिसंसिद्ध्यैतवज्ञानंभवि ष्यति ॥ १५ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इतिदत्त्वातयोर्देवीयथाभिलषितंवरम् ॥ बभूवांतर्हितासद्योभक्त्यातांभ्यामभिष्टुता ॥ १६ ॥

मि ॥ ततश्चवरदानतः तवज्ञानंभविष्यति ॥ मोक्षधीर्ज्ञानमुच्यते ॥ अस्मत्तइतिपंचमीबहुवचनंतस्मिन् ॥ अतश्चैकत्वाभावात् प्रत्ययोत्तरपदयोश्चेति मादेशाभावः ॥ ननुचअस्मत्तइतिबहुवचनोपक्रमात्प्रयच्छामइतिबहुवचनेनभाव्यम् ॥ तत्कथंप्रयच्छामीत्येकवचनंस्यात् ॥ एवतर्हिअम् मत्तः इतिच्छेदः । असुक्षेपणे ॥ अस्य तिक्षिपतिसंसारंनिराकरोति । अम्, क्विपिरूपं वरस्यविशेषणम् ॥ एकत्वात्मादेशः ॥ अयस्मयादित्वात्भत्वात्पदत्वाभावाद्रुत्वाद्यभावः ॥ क्वचित् वैश्यवर्यत्वया मत्तोवरोयश्चाभिवांछितइतिवापाठः ॥ यद्वा—व्यत्ययोबहुलमितिएकवचनस्यबहुवचनम् ॥ ततश्चास्मत्तइत्येवपाठः ॥ वरणार्होवर्यः ॥ क्लीबप्रधानंप्रमुखप्रवेकान् त्तमोत्तमाः ॥ मुख्यवर्यवरेण्याश्चप्रवर्होनवराद्ध्यवत् ॥ १५ ॥ मार्कण्डेयःमुनिःस्वशिष्यंवाचमूचिवान् हेक्रोष्टुकिमहर्षेइतिउक्तप्रकारेणतयोःक्षत्रियवैश्ययोःसुरथस्यच समाधेश्चतथाभिलषितमभिवांछितमनतिक्रम्यअभीष्टंवरंदत्त्वाभक्त्याताभ्यांलब्धवराभ्यामभिष्टुतात्वंजगतांसृष्टिरक्षित्रीसंहर्त्रीजननीत्यभिष्टुतासंस्तुतासतीसद्यः सादेवीभगव

तीचण्डिकासपद्यंतर्हिताबभूव । अदृश्याभूत ॥ १६ ॥ हेक्रोष्टुकिमहर्षेएवंप्रागुक्तप्रकारेणसुरथःक्षत्रियर्षभःश्रेष्ठःक्षत्रियःदेव्याभगवत्याःसकाशाद्वरंलब्ध्वाप्राप्य इहराज्यं
मनुभूय ततःतनुंत्यक्त्वा सवर्णायांसूर्याद्देवाज्जन्मसमासाद्यसम्प्राप्यसावर्णिर्नाममनूराजाभुविभविता ॥ कर्त्तरिभविष्यदनद्यतनेलुट् ॥ भविष्यतीत्यर्थः ॥ मनुरित्ययंसप्तश
तिकास्वरूपोमहामालामन्त्रः।सर्वेषामधीयतांसर्वकामधुगितिसूचयितुमवसानेप्रायोजिभगवताश्रीमार्कंडेयेनेतिसिद्धम् ॐ ॥ १७ ॥ सन्तःसन्तुपरप्रयोजनकृतःकल्पद्रुमाभाः
सदास्वस्मिन्नेवपथिप्रवर्त्तनपराःसत्कीर्त्तयश्चापरे ॥ अन्येनिःस्पृहणाश्रितश्रुतिपथा दीव्यंतुभव्याशयाःकोकंतःकलहप्रियाःखलजनाजायंतुजीवंतुते ॥ १ ॥ सत्कृति
बालदिवाकरबिंबसज्जनमानसराजसरोजम् ॥ संविकसेदभिपश्यदवश्यंनश्यतिदुर्जनवत्कुमुदंतत् ॥ २ ॥ यावद्भूमिमुदित्वरद्युतिमणिश्रेणीस्फुरन्मूर्द्धसुयत्फूत्कारपयोधिक

एवंदेव्यावरंलब्ध्वासुरथः क्षत्रियर्षभः ॥ सूर्याज्जन्मसमासाद्यसावर्णिर्भवितामनुः ॐ ॥ १७ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसूर्यसावर्णिकेमन्वंत
रेदेवीमाहात्म्येनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ संपूर्णंदेवीमाहात्म्यम् ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ननगिरिव्रातोल्लसत्सत्फलाम् ॥ धत्तेशेषइहेयमद्भुतवचोऽस्वस्थीकृताशेषगीस्तावच्छांतनवीतदा जयतुचश्रीचण्डिकादीपिका ॥ ३ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणेश्रीराजाधि
राजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशन्तनुचक्रवर्तिविरचितायांदीपिकाख्यायांटीकायांसुरथवैश्ययोर्वरप्रदानंनामनवतितमोध्यायः ॥ ९० ॥ श्रीचामुण्डापरमेश्वरीचरणारविन्दा
र्पणमस्तु ॥ श्रीरस्तु ॥ समाप्तेयंशांतनवीटीकासप्तशतिकायाः ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अपरंपुस्तकंवीक्ष्यशोधनीयंसदाबुधैः ॥ हीनाधिकेभ्यो वर्णेभ्योनास्माकं दूषणंततः ॥ १ ॥

॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ सावर्णिकमिदंसम्यक्प्रोक्तंमन्वन्तरंतव ॥ तथैवदेवीमाहात्म्यंमहिषासुरघातनम् ॥ १ ॥ उत्पत्तयश्चयादेव्यामातॄणाञ्चमहाहवे ॥ तथैवसंभवोदेव्याश्चामुण्डायाययथाभवः ॥ २ ॥ शिवदूत्याश्चमाहात्म्यंवधःशुंभनिशुंभयोः ॥ रक्तबीजवधश्चैवसर्वमेतत्तवोदितम् ॥ ३ ॥ श्रूयतां मुनिशार्दूलसावर्णिकमथापरम् ॥ दत्तपुत्रश्चसावर्णिर्भावीयोनवमोमनुः॥४॥कथयामिमनोस्तस्ययेदेवामुनयोनृपाः ॥ पारामरीचिभर्गाश्चसुधर्माणस्तथासुराः ॥ ५ ॥ एतेत्रिधाभविष्यन्तिसर्वेद्वादशकागणाः ॥ तेषामिंद्रोभविष्यस्तुसहस्राक्षोमहाबलः॥६॥ साम्प्रतंकार्तिकेयोयोवह्निपुत्रःषडाननः॥अद्भुतोनामशक्रोऽसौभावीतस्यान्तरेमनोः॥७॥मेधातिथिर्वसुःसत्योज्योतिष्मान्द्युतिमांस्तथा॥सप्तर्षयोऽन्यःसबलस्तथान्योहव्यवाहनः॥८॥धृष्टकेतुर्बर्हकेतुः खड्गहस्तोनिरामयः ॥ पृथुश्रवास्तथार्चिष्मान्भूरिद्युम्नोबृहद्भयः ॥९॥ एतेनृपसुतास्तस्यदत्तपुत्रस्यवैनृपाः ॥ मनोस्तुदशमस्यान्यच्छृणुमन्वन्तरंद्विज ॥ १० ॥ मन्वन्तरेचदशमेब्रह्मपुत्रस्यधीमतः ॥ सुखासीनानिरुद्धाश्चद्विप्रकाराःसुराःस्मृताः ॥ ११ ॥शतसंख्याहितेदेवाभविष्याभाविनोमनोः ॥ यत्पुत्राणांशतंभावितदेवानांतदाशतम् ॥ १२ ॥ शान्तिरिन्द्रस्तथाभावीसर्वैरिन्द्रगुणैर्युतः ॥ सप्तर्षीस्तान्निबोधत्वंयेभविष्यन्तिवैतदा ॥ ॥ १३ ॥ आपोमूर्तिर्हविष्मांश्चसुकृतीसत्यएवच ॥ नाभागोऽप्रतिमश्चैववासिष्ठश्चैवसप्तमः ॥ १४ ॥ सुक्षेत्रश्चोत्तमौजाश्चभूरिषेणश्चवीर्य्यवान् ॥ शतानीकोऽथवृषभोह्यनमित्रोजयद्रथः ॥ १५ ॥ भूरिद्युम्नःसुपर्वाचतस्यैतेतनयामनोः ॥ भविष्याधर्मपुत्रस्यसावर्णस्यान्तरंशृणु ॥ १६ ॥ विहंगमाः कामगाश्चनिर्माणरतयस्तथा ॥ त्रिःप्रकाराभविष्यन्तिएकैकास्त्रिंशकोगणः ॥ १७ ॥ मासर्तुदिवसायेतुनिर्माणपतयस्तुते ॥ विहङ्गमारात्रयोऽथमौहूर्त्ताःकामगागणाः ॥ १८ ॥ इन्द्रोवृषाख्योभवितातेषांप्रख्यातविक्रमः ॥ हविष्मांश्चवरिष्ठश्चऋष्टिरन्यस्तथारुणिः ॥ १९ ॥ निश्चरश्चानघश्चैवविष्टिश्चान्योमहामुनिः ॥ सप्तर्षयोऽन्तरेतस्मिन्नग्नितेजाश्चसप्तमः ॥ २० ॥ सर्वत्रगःसुशर्माचदेवानीकःपुरूद्वहः ॥ हेमधन्वादृढायुश्चभाविनस्तत्सुतानृपाः ॥ २१ ॥ द्वादशेरुद्रपुत्रस्यप्राप्तेमन्वन्तरेमनोः ॥ सावर्णाख्याश्चयेदेवामुनयश्चशृणुष्वतान् ॥ २२॥ सुधर्माणःसुमनसोहरितोरोहितस्तथा॥ सुवर्णाश्चसुरास्तत्रपञ्चैतेदशकागणाः ॥ २३ ॥ तेषामिन्द्रस्तुविज्ञेयऋतधामामहाबलः ॥ सर्वैरिन्द्रगुणैर्युक्ताःसप्तर्षीनपिमेशृणु ॥२४॥ द्युतिस्तपस्वीसुतपास्तपोमूर्तिस्तपोनिधिः॥तपोरतिस्तथैवान्यःसप्तमस्तुतपोधृतिः ॥२५॥ देववानुपदेवश्चदेवश्रेष्ठोविदूरथः ॥ मित्रवान्मित्रविन्दश्चभाविनस्तत्सुतानृपाः॥२६॥त्रयोदशस्यपर्य्यायेरौच्याख्यस्यमनोःसुरान्॥सप्तर्षींश्चनृपांश्चैवगदतोमेनिशामय॥२७॥सुधर्माणःसुरास्तत्रसुकर्माणस्तथापरे।सुशर्माणः

---

१ पचहस्तोपा० । २ बृहद्रथ. पा० । ३ सुकर्माण.पा० ।

सुगाद्येतेसमस्तामुनिसत्तम ॥ २८ ॥ महाबलोमहावीर्य्यस्तेषामिन्द्रोदिवस्पतिः ॥ भविष्यानथसप्तर्षीन्गदतोमेनिशामय ॥ २९ ॥ धृतिमानव्य यश्चैवतत्त्वदर्शीनिरुत्सुकः ॥ निर्मोहः सुतपाश्चान्योनिष्प्रकम्पश्चसप्तमः ॥ ३० ॥ चित्रसेनोविचित्रश्चनियतिर्निर्भयोदृढः ॥ सुनेत्रः क्षत्रबुद्धिश्च सुव्रतश्चैवतत्सुताः ॥ ३१ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेरौच्यमन्वन्तरएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ रुचिः प्रजापतिःपूर्वंनिर्ममोनिरहंकृतः ॥ यत्रास्तमितशायीचचचारपृथिवीमिमाम् ॥ १ ॥ अनग्निमनिकेतन्तमेकाहारमनाश्रमम् ॥ विमुक्तसङ्गंतंदृष्ट्वा प्रोचुस्तत्पितरोमुनिम् ॥ २ ॥ पितरऊचुः ॥ ॥ वत्सकस्मात्त्वयापुण्योनकृतोदारसंग्रहः ॥ स्वर्गापवर्गहेतुत्वाद्बन्धस्तेनानिशंविना ॥ ॥ ३ ॥ गृहीसमस्तदेवानांपितॄणाञ्चतथार्हणाम् ॥ ऋषीणामतिथीनाञ्च कुर्वँल्लोकानुपाश्नुते ॥ ४ ॥ स्वाहोच्चारणतोदेवान्स्वधोच्चारणतःपितॄन् ॥ विभज त्यन्नदानेनभूताद्यानतिथीनपि ॥ ५ ॥ सत्वंदैवादृणाद्बन्धंबन्धमस्मदृणादपि ॥ अवाप्नोषिमनुष्यर्षिभूतेभ्यश्चदिनेदिने ॥ ६ ॥ अनुत्पा द्यसुतान्देवानसन्तर्प्यपितॄंस्तथा ॥ भूतादींश्चकथंमौढ्यात्सुगतिंगन्तुमिच्छसि ॥ ७ ॥ क्लेशमेवैहिकंपुत्रमन्यामोऽत्रभवेत्तव ॥ मृतस्यनरकं तद्वत्क्लेशमेवान्यजन्मनि ॥ ८ ॥ रुचिरुवाच ॥ परिग्रहोऽतिदुःखायपापायाधोगतेस्तथा ॥ भवत्यतोमयापूर्वंनकृतोदारसंग्रहः ॥ ९ ॥ आत्मनः संयमोयोऽयंक्रियतेक्षनियन्त्रणात् ॥ समुक्तिहेतुर्नभवत्यसावपिपरिग्रहात् ॥ १० ॥ प्रक्षाल्यतेऽनुदिवसंयदात्मानिष्परिग्रहैः ॥ ममत्वपङ्कदिग्धोऽपिचित्ताम्भोभिर्विरंहितत् ॥ ११ ॥ अनेकभवसंभूतकर्मपङ्काङ्कितोबुधैः ॥ आत्मासद्वासनातोयैःप्रक्षाल्योनियतेन्द्रियैः ॥ १२ ॥ ॥ ॥ पितरऊचुः ॥ ॥ युक्तंप्रक्षालनंकर्तुमात्मनानियतेन्द्रियैः ॥ किन्तुलेपायमार्गोऽयंयत्रत्वंपुत्रवर्तसे ॥ १३ ॥ पंचर्णदीनैरशुभंनुद्यतेऽनभिस न्धितैः ॥ फलैस्तथोपभोगैश्चपूर्वंकर्मशुभाशुभैः ॥ १४ ॥ एवंनबन्धोभवतिकुर्वतःकारणात्मकः ॥ नचबन्धायतत्कर्मभवत्यनभिसन्धितम् ॥ ॥ १५ ॥ पूर्वकर्मकृतंभोगैःक्षीयतेऽहर्निशंतथा ॥ सुखदुःखात्मकैर्वत्सपुण्यापुण्यात्मकेर्नृणाम् ॥ १६ ॥ एवप्रक्षाल्यतेप्राज्ञैरात्माबन्धाच्चरक्ष्यते ॥ नत्वेवमविवेकेनपापपङ्केनलिप्यते ॥ १७ ॥ रुचिरुवाच ॥ अविद्यापठचतेवेदैःकर्ममार्गःपितामहाः ॥ तत्कथंकर्मणोमार्गेभवन्तोयोजयन्तिमाम् ॥ १८ ॥ ॥ पितरऊचुः ॥ अविद्यासत्यमेवैतत्कर्मनैतन्मृषावचः ॥ किन्तुविद्यापरिप्राप्तौहेतुःकर्मनसंशयः ॥ १९ ॥ विहिताकरणात्पुंभिरसद्भिःक्रियतेतुयः ॥ संयमोमुक्तयेनासौप्रत्युताऽधोगतिप्रदः ॥ २० ॥ प्रक्षालयामीतिभवान्वत्सात्मानन्तुमन्यते ॥ विहिताकरणोद्भूतैःपापैस्त्वन्तुविलिप्यसे ॥ २१ ॥ अवि

१ एकाहारमथाश्रयमितिपाठान्तरम् ।

द्याप्युपकारायविषवज्जायतेनृणाम् ॥ अनुष्ठिताभ्युपायेनबन्धायान्यायतोहिसा ॥ २२ ॥ तस्माद्वत्सकुरुष्वत्वंविधिवद्दारसंग्रहम् ॥ माजन्मविफलं
तेऽस्तुअसम्प्राप्यतुलौकिकम् ॥ २३ ॥ ॥ रुचिरुवाच ॥ वृद्धोऽहंसाम्प्रतंकोमेपितरःसम्प्रदास्यति ॥ भार्य्यांतथादरिद्रस्यदुष्करोदारसं
ग्रहः ॥ २४ ॥ ॥ पितरऊचुः ॥ ॥ अस्माकंपतनंवत्सभवतश्चाप्यधोगतिः ॥ नूनंभाविभवित्रीचनाभिनन्दसिनोवचः ॥ २५ ॥ ॥ मार्कण्डेयउ
वाच ॥ ॥ इत्युक्त्वापितरस्तस्यपश्यतोमुनिसत्तम ॥ बभूवुःसहसाऽदृश्यादीपावाताहताइव ॥२६॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेरुच्युपाख्यानेद्वि
नवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ सतेनपितृवाक्येनभृशमुद्विग्नमानसः ॥ कन्याभिलाषीविप्रर्षिःपरिबभ्राममेदिनीम् ॥ १ ॥
कन्यामलभमानोऽसौपितृवाक्याग्निदीपितः ॥ चिन्तामवापमहतीमतीवोद्विग्नमानसः ॥ २ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिकथंमेदारसंग्रहः ॥ क्षिप्रंभवेत्पि
तॄणांयोममाभ्युदयकारकः ॥ ३ ॥ इतिचिन्तयतस्तस्यमतिर्जातामहात्मनः ॥ तपसाराधयाम्येनंब्रह्माणंकमलोद्भवम् ॥ ४ ॥ ततोवर्षशतंदिव्यंतप
स्तेपसवेधसम् ॥ दिदृक्षुःसुचिरंकालंपरंनियममास्थितः ॥ ५ ॥ ततःस्वंदर्शयामासब्रह्मालोकपितामहः ॥ उवाचतंप्रसन्नोऽस्मीत्युच्यतामभिवाञ्छि
तम् ॥ ६ ॥ ततोऽसौप्रणिपत्याहब्रह्माणंजगतोगतिम् ॥ पितॄणांवचनात्तेनयत्कर्तुमभिवाञ्छितम् ॥ ब्रह्माचाहरुचिंविप्रंश्रुत्वातस्याभिवाञ्छि
तम् ॥ ७ ॥ ॥ब्रह्मोवाच ॥ ॥ प्रजापतिस्त्वंभवितास्रष्टव्याभवताप्रजाः ॥ सृष्ट्वाप्रजाःसुतान्विप्रसमुत्पाद्यक्रियास्तथा ॥ ८ ॥ कृत्वाकृताधिकारस्त्वं
ततः सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ सत्वंयथोक्तंपितृभिः कुरुदारपरिग्रहम् ॥ ९ ॥ कामंचेममभिध्यायक्रियतांपितृपूजनम् ॥ तएवतुष्टाःपितरःप्रदास्यन्तित
वेप्सितान् ॥ पत्नींसुतांश्चसन्तुष्टाःकिंनदद्युःपितामहाः ॥ १० ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इत्यृषेर्वचनंश्रुत्वाब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ नद्याविविक्तेपुलिने
चकारपितृतर्पणम् ॥ ११ ॥ तुष्टावचपितॄन्विप्रः स्तवैरेभिस्तथादृतः ॥ एकाग्रःप्रयतोभूत्वाभक्तिनम्रात्मकन्धरः ॥ १२ ॥ ॥ रुचिरुवाच ॥ ॥ नम
स्येऽहंपितॄञ्छ्राद्धेयेवसन्त्यधिदेवताः ॥ देवैरपिहितर्प्यन्तेयेचश्राद्धेस्वधोत्तरैः ॥ १३ ॥ नमस्येऽहंपितॄन्स्वर्गेयेतर्प्यन्तेमहर्षिभिः ॥ श्राद्धैर्मनोमयैर्भ
क्त्याभुक्तिमुक्तिमभीप्सुभिः ॥ १४ ॥ नमस्येऽहंपितॄन्स्वर्गेसिद्धाः सन्तर्पयन्तियान् ॥ श्राद्धेषुदिव्यैःसकलैरुपहारैरनुत्तमैः ॥ १५ ॥ नमस्येऽहंपितॄ
न्भक्त्यायेऽर्च्यन्तेगुह्यकैरपि ॥ तन्मयत्वेनवाञ्छद्भिर्ऋद्धिमात्यन्तिकींपराम् ॥ १६ ॥ नमस्येऽहंपितॄन्मर्त्यैरर्च्यन्तेभुवियेसदा ॥ श्राद्धेषुश्रद्धयाभी
ष्टलोकप्राप्तिप्रदायिनः ॥ १७ ॥ नमस्येऽहंपितॄन्विप्रैरर्च्यन्तेभुवियेसदा ॥ वाञ्छिताभीष्टलाभायप्राजापत्यप्रदायिनः ॥ १८ ॥ नमस्येऽहंपितॄन्येवै
तर्प्यन्तेऽरण्यवासिभिः ॥ वन्यैःश्राद्धैर्यताहारैस्तपोनिर्धूतकिल्बिषैः ॥१९॥ नमस्येऽहंपितॄन्विप्रैर्नैष्ठिकव्रतचारिभिः ॥येसंयतात्मभिर्नित्यंसंतर्प्यन्तेस
माधिभिः ॥२०॥नमस्येऽहंपितॄञ्छ्राद्धैराजन्यास्तर्पयन्तियान् ॥कव्यैरशेषैर्विधिवल्लोकत्रयफलप्रदान् ॥२१ ॥नमस्येऽहंपितॄन्वैश्यैरर्च्यंतेभुवियेसदा ॥स्व

कर्माभिरतैर्नित्यंपुष्पधूपान्नवारिभिः ॥ २२ ॥ नमस्येहंपितॄञ्छ्राद्धैर्येशूद्रैरपिभक्तितः ॥ सन्तर्प्यन्तेजगत्यत्रनाम्नाख्याताःसुकालिनः ॥ २३ ॥ नमस्येऽहंपितॄञ्छ्राद्धैःपातालेयेमहासुरैः ॥ सन्तर्प्यन्तेस्वधाहारास्त्यक्तदम्भमदैःसदा ॥ २४ ॥ नमस्येऽहंपितॄञ्छ्राद्धैरर्च्यन्तेयेरसातले ॥ भोगैरशेषैर्विधिवन्नागैःकामानभीप्सुभिः ॥ २५ ॥ नमस्येऽहंपितॄञ्छ्राद्धैःसर्पैःसन्तर्पितान्सदा ॥ तत्रैवविधिवन्मन्त्रभोगसम्पत्समन्वितैः ॥ २६ ॥ पितॄन्नमस्येनिवसन्तिसाक्षाद्येदेवलोकेचतथान्तरिक्षे ॥ महीतलेयेचसुरादिपूज्यास्तेमेप्रतीच्छन्तुमयोपनीतम् ॥ २७ ॥ पितॄन्नमस्येपरमात्मभूता येवैविमानेनिवसन्तिमूर्त्ताः ॥ यजन्तियानस्तमलैर्मनोभिर्योगीश्वराः क्लेशविमुक्तिहेतून् ॥ २८॥ पितॄन्नमस्येदिवियेचमूर्त्ताः स्वधाभुजः काम्यफलाभिसन्धौ ॥ प्रदानशक्ताःसकलेप्सितानां विमुक्तिदायेऽनभिसंहितेषु ॥ २९ ॥ तृप्यन्तुतेऽस्मिन्पितरःसमस्ता इच्छावतांयेप्रदिशन्तिकामान् ॥ सुरत्वमिन्द्रत्वमतोऽधिकंवा सुतान्पशून्स्वानिबलंगृहाणि ॥ ३० ॥ सोमस्ययेरश्मिषुयेऽर्कबिम्बे शुक्लेविमानेचसदावसन्ति ॥ तृप्यन्तुतेऽस्मिपितरोऽन्नतोयैर्गन्धादिनापुष्टिमितोव्रजन्तु ॥ ३१ ॥ एषांहुतेऽग्नौहविषाचतृप्तिर्येभुञ्जते विप्रशरीरसंस्थाः ॥ येपिण्डदानेनमुदंप्रयान्ति तृप्यन्तुतेऽस्मिन्पितरोऽन्नतोयैः ॥ ३२ ॥ येखड्गिमांसेन सुरैरभीष्टैः कृष्णैस्तिलैर्दिव्यमनोहरैश्च ॥ ॥ कालेनशाकेनमहर्षिवर्यैःसंप्रीणितास्तेमुदमत्रयान्तु ॥ ३३ ॥ कव्यान्यशेषाणिचयान्यभीष्टान्यतीवतेषाममरार्चितानाम् ॥ तेषांतुसान्निध्यमिहास्तुपुष्पगन्धान्नभोज्येषुमयाकृतेषु ॥ ३४ ॥ दिनेदिनेयेप्रतिगृह्णतेऽर्चां मासांतपूज्याभुवियेऽष्टकासु ॥ येवत्सरांतेऽभ्युदयेचपूज्याः प्रयान्तुतेमेपितरोऽत्रतृप्तिम् ॥ ३५ ॥ पूज्याद्विजानांकुमुदेन्दुभासो येक्षत्रियाणांचनवार्कवर्णाः ॥ तथाविशांयेकनकावदाता नीलीनिभाःशूद्रजनस्ययेच ॥ ३६ ॥ तेऽस्मिन्समस्ताममपुष्पगंधधूपान्नतोयादिनिवेदनेन ॥ तथाग्निहोमेनचयांतुतृप्तिं सदापितृप्यःप्रणतोऽस्मितेभ्यः ॥ ३७ ॥ येदेवपूर्वाण्यतितृप्तिहेतोरश्नन्तिकव्यानिशुभाहुतानि ॥ तृप्ताश्चयेभूतिसृजोभवंति तृप्यन्तुतेऽस्मिन्प्रणतोऽस्मितेभ्यः ॥ ३८ ॥ रक्षांसिभूतान्यसुरांस्तथोग्रान्निर्नाशयन्तस्त्वशिवंप्रजानाम् ॥ आद्याः सुराणाममरेशपूज्यास्तृप्यंतुतेऽस्मिन्प्रणतोऽस्मितेभ्यः ॥ ३९ ॥ अग्निष्वात्ताबर्हिषदआज्यपाःसोमपास्तथा ॥ व्रजंतुतृप्तिंश्राद्धेऽस्मिन्पितरस्तर्पितामया ॥ ४० ॥ अग्निष्वात्ताः पितृगणाःप्राचींरक्षन्तुमेदिशम् ॥ तथाबर्हिषदःपान्तुयाम्यांयेपितरःस्मृताः ॥ ४१ ॥ प्रतीचीमाज्यपास्तद्वदुदीचीमपिसोमपाः ॥ रक्षोभूतपिशाचेभ्यस्तथैवासुरदोषतः ॥ ४२ ॥ सर्वतश्चाधिपस्तेषांयमोरक्षांकरोतुमे ॥ विश्वोविश्वभुगाराध्योधर्म्मोधन्यःशुभाननः ॥ ४३ ॥ भूतिदोभूतिकृद्भूतिःपितॄणांयेगणानव ॥ कल्याणःकल्यतांकर्त्ताकल्यःकल्यतराश्रयः ॥ ४४ ॥ कल्यताहेतुरनघःषडिमेतेगणाःस्मृताः ॥ वरोवरेण्योवरदःपुष्टिदस्तुष्टिदस्तथा ॥ ४५ ॥ विश्वपातातथाधातासप्तैवैतेतथागणाः ॥ महान्महात्मामहितोमहिमावान्महाबलः ॥ ४६ ॥ गणाःपञ्चतथैवैतेपितॄणांपापनाशनाः ॥ सुखदोधनदश्चान्योधर्मदोऽन्यश्चभूतिदः ॥ ४७ ॥ पितॄणांकथ्यतेचैतत्तथाग

णचतुष्टयम्॥एकत्रिंशत्पितृगणायैर्व्याप्तमखिलंजगत्॥तेमेऽनुतृप्तास्तुष्यंतुयच्छन्तुचसदाहितम् ॥ ४८ ॥इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेरौच्यमन्वन्तरे रुच्युपाख्यानेपितृस्तवनंनामत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एवंतुस्तुवतस्तस्यतेजसोराशि रुच्छ्रितः ॥ प्रादुर्बभूवसहसागगनव्याप्तिकारकः ॥ १ ॥ तद्दृष्ट्वासुमहत्तेजःसमासाद्यस्थितंजगत् ॥ जानुभ्यामवनिंगत्वारुचिःस्तोत्रमिदंजगौ ॥२॥ ॥रुचिरुवाच॥अमूर्त्तानांचमूर्त्तानांपितृणांदीप्ततेजसाम्॥नमस्यामिसदातेषांध्यानिनांदिव्यचक्षुषाम्॥३॥इन्द्रादीनांचनेतारोदक्षमारीचयोस्तथा॥सप्त र्षीणांतथान्येषां तान्नमस्यामिकामदान् ॥४॥ मन्वादीनांमुनीन्द्राणांसूर्याचन्द्रमसोस्तथा ॥ तान्नमस्याम्यहंसर्वान्पितरश्चार्णवेषुये ॥५॥नक्षत्राणांग्रहा णांचवाय्वग्न्योर्नभसस्तथा॥द्यावापृथिव्योश्चतथानमस्यामिकृतांजलिः ॥६॥देवर्षीणांग्रहाणांचसर्वलोकनमस्कृतान्॥अक्षय्यस्यसदादातॄन्नमस्येऽहं कृताञ्जलिः॥७॥प्रजापतेःकश्यपायसोमायवरुणायच॥योगेश्वरेभ्यश्चसदानमस्यामिकृताञ्जलिः॥८॥ नमोगणेभ्यःसप्तभ्यस्तथालोकेषुसप्तसु॥स्वयंभु वेनमस्यामिब्रह्मणेयोगचक्षुषे॥९॥सोमाधारान्पितृगणान्योगमूर्तिधरांस्तथा॥नमस्यामितथासोमंपितरंजगतामहम्॥१०॥ अग्निरूपांस्तथैवान्यान्नम स्यामिपितॄनहम्॥अग्नीषोममयंविश्वंयतएतदशेषतः॥११॥येतुतेजसियेचैतेसोमसूर्याग्निमूर्त्तयः॥जगत्स्वरूपिणश्चैवतथाब्रह्मस्वरूपिणः॥१२॥तेभ्यो ऽखिलेभ्योयोगिभ्यःपितृभ्योयतमानसः॥नमोनमोनमस्तेमेप्रसीदंतुस्वधाभुजः॥१३॥मार्कण्डेयउवाच॥एवंस्तुतास्ततस्तेनतेजसामुनिसत्तम॥ निश्च क्रमुस्तेपितरोभासयन्तोदिशोदश ॥१४॥निवेदितंचयत्तेनपुष्पगन्धानुलेपनम्॥तद्भूषितानथसतान्ददृशेपुरतःस्थितान् ॥१५॥ प्रणिपत्यपुनर्भक्त्या पुनरेवकृतांजलिः॥नमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यमित्याहपृथगादृतः॥१६॥ततःप्रसन्नाःपितरस्तमूचुर्मुनिसत्तमम्॥वरंवृणीष्वेतिसतानुवाचानतकंधरः ॥१७॥ रुचिरुवाच ॥ साम्प्रतंसर्गकर्तृत्वमादिष्टंब्रह्मणामम॥सोऽहंपुत्रीमभीप्सामिधन्यांदिव्यांप्रजावतीम्॥१८॥पितर ऊचुः॥ अद्यैवसद्यःपत्नीतेभवत्वतिमनो रमा ॥ तस्यांचपुत्रोभविताभवतोमनुरुत्तमः॥१९॥मन्वन्तराधिपोधीमांस्त्वन्नाम्नैवोपलक्षितः॥रुचेरौच्यइतिख्यातिंयोयास्यतिजगत्त्रये॥२०॥ तस्या पिबहवःपुत्रामहाबलपराक्रमाः॥भविष्यन्तिमहात्मानःपृथिवीपरिपालकाः॥२१॥त्वंचप्रजापतिर्भूत्वाप्रजाःसृष्ट्वाचतुर्विधाः॥ क्षीणाधिकारोधर्मज्ञततः सिद्धिमवाप्स्यसि॥२२॥स्तोत्रेणानेनचनरोयोऽस्मान्स्तोष्यतिभक्तितः॥तस्यतुष्टावयंभोगानात्मज्ञानंतथोत्तमम्॥२३॥शरीरारोग्यमर्थंचपुत्रपौत्रादि कन्तथा॥प्रदास्यामोनसंदेहोयच्चान्यदभिवांछितम्॥२४॥तस्मात्पुण्यफलंलोकेवांछद्भिःसततंनरैः॥पितॄणांचाक्षयांतृप्तिंस्तव्याःस्तोत्रेणमानवैः॥२५॥ वांछद्भिः सततंस्तव्याःस्तोत्रेणानेनवैयतः॥श्राद्धेचयइमंभक्त्याअस्मत्प्रीतिकरंस्तवम्॥२६॥पठिष्यंतिद्विजाग्र्याणांभुंजतांपुरतःस्थितः॥स्तोत्रश्रवण

अन्यायोपात्तवित्तेनयदिवाकृ
संप्रीत्यासन्निधानेपरेकृते॥२७॥अस्माकमक्षयंश्राद्धंतद्भविष्यत्यसंशयम्॥यद्यप्यश्रोत्रियंश्राद्धंयद्यप्युपहतंभवेत्॥२८॥ अन्यायोपात्तवित्तेनयदिवाकृ
तमन्यथा॥अश्राद्धार्हैरुपहतैरुपहारैस्तथाकृतम्॥२९॥अकालेऽप्यथवाऽदेशेविधिहीनमथापिवा॥अश्रद्धयावापुरुषैर्दम्भमाश्रित्यवाकृतम्॥३०॥अस्मा
कंतृप्तयेश्राद्धंतथाप्येतदुदीरणात्॥यत्रैतत्पठ्यतेश्राद्धेस्तोत्रमस्मत्सुखावहम्॥३१॥अस्माकंजायतेतृप्तिस्तत्रद्वादशवार्षिकी ॥हेमंतेद्वादशाब्दानितृप्तिमे
तत्प्रयच्छति॥३२॥शिशिरेद्विगुणाब्दांश्चतृप्तिस्तोत्रमिदंशुभम्॥वसंतेषोडशसमास्तृप्तयेश्राद्धकर्मणि॥३३॥ग्रीष्मेचषोडशैवैतत्पठितंतृप्तिकारकम्॥वि
कलेऽपिकृतेश्राद्धेस्तोत्रेणानेनसाधिते॥३४॥वर्षासुतृप्तिरस्माकमक्षयाजायतेरुचे॥शरत्कालेऽपिपठितंश्राद्धकालेप्रयच्छति॥३५॥ अस्माकमेतत्पुरुषै
स्तृप्तिंपंचदशाब्दिकीम्॥यस्मिन्गृहेचलिखितमेतत्तिष्ठतिनित्यदा॥३६॥सन्निधानकृतेश्राद्धेतत्रास्माकंभविष्यति॥तस्मादेतत्त्वयाश्राद्धेविप्राणांभुंजतां
पुरः॥३७॥श्रवणीयंमहाभागअस्माकंपुष्टिहेतुकम्॥इत्युक्त्वापितरस्तस्यस्वर्गंतामुनिसत्तम ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयपुराणेरौच्येमन्वन्तरेपितृवर
प्रदानंनामचतुर्नवतितमोध्यायः॥९४॥ ॥ छ ॥मार्कण्डेयउवाच॥ ततस्तस्मान्नदीमध्यात्समुत्तस्थौमनोरमा॥प्रम्लोचानामतन्वङ्गीतत्समीपेवराप्स
राः ॥ १॥ साचोवाचमहात्मानंरुचिंसुमधुराक्षरम्॥प्रश्रयावनतासुभ्रूःप्रम्लोचावैवराप्सराः॥२॥अतीवरूपिणीकन्यामत्सुतातपतांवर॥जातावरुणपुत्रे
णपुष्करेणमहात्मना ॥३॥ तांगृहाणमयादत्तांभार्य्यार्थेवरवर्णिनीम् ॥ मनुर्महामतिस्तस्यांसमुत्पत्स्यतितेसुतः ॥४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥तथेति
तेनसाऽप्युक्तातस्मात्तोयाद्वपुष्मतीम्॥उज्जहारततःकन्यांमालिनींनामनामतः॥५ ॥नद्याश्चपुलिनेतस्मिन्सरुचिर्मुनिसत्तमः ॥ जग्राहपाणिंविधिवत्स
मानाय्यमहामुनीन् ॥६॥ तस्यांतस्यसुतोजज्ञेमहावीर्य्योमहामतिः॥रौच्योऽभवत्पितुर्नाम्नाख्यातोऽत्रवसुधातले॥७॥तस्यमन्वन्तरेदेवास्तथासप्तर्षय
श्चये ॥ तनयाश्चनृपाश्चैवतेसम्यक्कथितास्तव ॥ ८ ॥ धर्मवृद्धिस्तथारोग्यंधनधान्यसुतोद्भवः ॥ नृणांभवत्यसन्दिग्धमस्मिन्मन्वंतरेश्रुते॥९॥पितृ
स्तवंतथाश्रुत्वापितॄणांचतथागणान्॥ सर्वान्कामानवाप्नोतितत्प्रसादान्महामुने ॥१० ॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणेमालिनीपरिणयोनामपंचनवतित
मोऽध्यायः॥९५॥इतिरौच्यमन्वन्तरंसमाप्तम्॥मार्कण्डेयउवाच॥ततःपरंतुभौत्यस्यसमुत्पत्तिंनिशामय॥देवानृषींस्तथापुत्रांस्तथैववसुधाधिपान्॥१॥
बभूवाङ्गिरसःशिष्योभूतिर्नाम्नातिकोपनः॥चण्डशापप्रदोऽल्पेऽर्थेमुनिरागस्यसौम्यवाक्॥२॥ तस्याश्रमेमातरिश्वानववावतिनिष्ठुरम् ॥ नातितापंरवि
श्चक्रेपर्ज्जन्योनातिकर्दमम्॥३ ॥ नातिशीतंचशीतांशुःपरिपूर्णोऽपिरश्मिभिः॥चकारभीत्यावैतस्यकोपनस्यातितेजसः॥ ४ ॥ ऋतवश्चक्रमंत्यक्त्वावृ
क्षेष्वाश्रमजन्मसु॥तस्यपुष्पफलंचक्रुराज्ञयासार्वकालिकम्॥५॥ऊहुरापश्चछन्देनतस्याश्रमसमीपगाः॥कमण्डलुगताश्चैवतस्यभीतामहात्मनः॥ ६॥

नातिक्लेशसहोविप्रःसोऽभवत्कोपनोभृशम्॥अपुत्रश्चमहाभागःसतपस्यकरोन्मनः॥७॥पुत्रकामोयताहारःशीतवातानलाहतः॥तपस्यामिविचिन्त्येति तपस्येवमनोदधे॥८तस्येन्दुर्नातिशीतायनातितापायभास्करः॥अभवन्मातरिश्वाचववौनातिमहामुने॥९॥आपीड्यमानोद्वन्द्वैश्चसभूतिर्मुनिसत्तमः॥ अनवाप्याभिलाषंतंतपसःसन्यवर्त्तत॥१०॥तस्यभ्रातासुवर्चाऽभूद्यज्ञेतेनाभिमन्त्रितः॥यियासुःशान्तिनामानंशिष्यमाहमहामतिम्॥ ११ ॥प्रशान्त मक्षप्रतिमंविनीतंगुरुकर्मणि॥सदोद्युक्तंशुभाधारमुदारंमुनिसत्तमम्॥ १२ ॥ ॥भूतिरुवाच॥अहंयज्ञंगमिष्यामिभ्रातुःशान्तेसुवर्चसः॥ तेनाहूतस्त्वया चेहयत्कर्त्तव्यंशृणुष्वतत्॥१३॥अतिजागरणंवह्नेस्त्वयाकार्य्यंममाश्रमे॥तथातथाप्रयत्नेनयथाग्निर्नशमंव्रजेत्॥ १४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥इत्या ज्ञाप्यतथेत्युक्तोगुरुःशिष्येणशान्तिना॥ जगामयज्ञंतंभ्रातुराहूतःसयवीयसः॥१५॥सचशान्तिर्वनाद्यावत्समित्पुष्पफलादिकम्॥उपानयतिभूत्यर्थंगुरो स्तस्यमहात्मनः॥१६ ॥अन्यच्चकुरुतेकर्मगुरुभक्तिवशानुगः॥ प्रशान्तस्तावदनलोयोऽसौभूतिपरिग्रहः ॥ १७ ॥तंदृष्ट्वासौऽनलंशान्तंशान्तिरत्यन्त दुःखितः॥भीतश्चभूतेर्बहुधाचिन्तामापमहामतिः॥१८॥किंकरोमिकथंवात्रभवितागमनंगुरोः॥मयाद्यप्रतिपत्तव्यंकिंकृतेसुकृतंभवेत्॥१९॥ प्रशान्ताग्नि मिमंधिष्ण्यंयदिपश्यतिमेगुरुः॥ततोमांविषमेह्यद्यव्यसनेसन्नियोक्ष्यति॥२०॥यद्यन्यमग्निमत्राहमग्निस्थानेकरोमितत्॥सर्वप्रत्यक्षदृग्भस्मसोऽवश्यंमां करिष्यति॥२१॥सोऽहंपापोगुरोस्तस्यनिमित्तंकोपशापयोः॥तथात्मानंनशोचामियथापापंकृतंगुरोः॥२२॥दृष्ट्वाप्रशान्तमनलंनूनंशप्स्यतिमांगुरुः॥य थावापावकःक्रुद्धस्तथावीर्य्योहिसद्विजः॥२३॥यस्यप्रभावाद्बिभ्यन्नोदेवास्तिष्ठन्तिशासने॥कृतागसंसमांयुक्त्याकयानोधर्षयिष्यति॥२४॥मार्कण्डेय उवाच॥ ॥बहुधैवंविचिन्त्यासौभीतस्तस्यसदागुरोः॥ययौमतिमतांश्रेष्ठःशरणंजातवेदसम्॥२५॥सचकारतदास्तोत्रंसम्यक्स्थैर्यतमानसः॥ सचैकचित्तोमे दिन्यांन्यस्तजानुःकृताञ्जलिः॥२६॥शान्तिरुवाच॥ ॥ ॐनमःसर्वभूतानांसाधनायमहात्मने॥एकद्विपञ्चधिष्ण्यायराजसूयेषडात्मने॥२७॥नमःसम स्तदेवानांवृत्तिदायसुवर्चसे॥शुक्ररूपायजगतामशेषाणांस्थितिप्रदः॥२८॥त्वंमुखंसर्वदेवानांत्वयात्तंभगवन्हविः॥प्रीणयस्यखिलान्देवांस्त्वत्प्राणाःस र्वदेवताः॥२९॥हुतंहविस्त्वय्यनलमेधत्वमुपगच्छति॥ततश्चजलरूपेणपरिणाममुपैतियत्॥३०॥तेनाखिलौषधीजन्मभवत्यनिलसारथे॥ओषधीभिर शेषाभिःसुखंजीवन्तिजन्तवः॥३१॥वितन्वतेनरायज्ञांस्त्वत्सृष्टास्वोषधीषुच॥यज्ञैर्देवास्तथादैत्यास्तद्वद्रक्षांसिपावक॥३२आप्याय्यन्तेचतेयज्ञास्त्वदा धाराहुताशन॥अतःसर्वस्ययोनिस्त्वंवह्नेसर्वमयस्तथा॥३३॥देवतादानवायक्षादैत्यागन्धर्वराक्षसाः॥मानुषाःपशवोवृक्षामृगपक्षिसरीसृपाः॥३४आप्या य्यन्तेत्वयासर्वेसंवर्ध्यन्तेचपावक॥त्वत्तएवोद्भवंयान्तित्वय्यन्तेचतथालयम्३५ अपःसृजसिदेवत्वंत्वमत्सिपुनरेवता॥पच्यमानास्त्वयाताश्चप्राणिनां

पुष्टिकारणम्॥३६॥देवेषुतेजोरूपेणकान्त्यासिद्धेष्ववस्थितः॥विषरूपेणनागेषुवायुरूपःपतत्रिषु॥ ३७॥मनुजेषुभवान्क्रोधोमोहःपक्षिमृगादिषु ॥ अव
ष्टम्भोऽसितरुषुकाठिन्यंत्वंमहींप्रति॥३८॥जलेद्रवस्त्वंभगवाञ्जवरूपीतथाऽनिले॥व्यापित्वेनतथैवाग्नेनभसित्वंव्यवस्थितः ॥३९॥ त्वमग्नेसर्वभूतानाम
न्तश्चरसिपालयन्॥त्वामेकमाहुःकवयस्त्वामाहुस्त्रिविधंपुनः॥४०॥त्वामष्टधाकल्पयित्वायज्ञवाहमकल्पयन् ।त्वयासृष्टमिदंविश्वंवदन्तिपरमर्षयः॥४१॥
त्वामृतेहिजगत्सर्वंसद्योनश्येद्धुताशन॥तुभ्यंकृत्वाद्विजःपूजांस्वकर्मविहितांगतिम्॥४२॥प्रयातिहव्यकव्याद्यैःस्वधास्वाहाभ्युदीरणात्॥परिणामात्मवी
र्य्याणिप्राणिनाममरार्चित॥४३॥दहन्तिसर्वभूतानिततोनिष्क्रम्यहेतयः॥जातवेदस्त्वयैवेदंविश्वंसृष्टंमहाद्युते॥ ४४॥तवैववैदिकंकर्मसर्वभूतात्मकंजगत्
नमस्तेऽनलपिङ्गाक्षनमस्तेऽस्तुहुताशन॥४५॥पावकाद्यनमस्तेऽस्तुनमस्तेहव्यवाहन॥त्वमेवसर्वभूतानांपावनाद्विश्वपावनः ॥ त्वमेवभुक्तपीतानांपाच
नाद्विश्वपाचकः॥४६॥सस्यानांपाककर्त्तात्वंपोष्टात्वंजगतस्तथा॥त्वमेवमेघस्त्वंवायुस्त्वंबीजंसस्यहेतुकम्॥४७॥पोषायसर्वभूतानांभूतभव्यभवोह्यसि॥
त्वंज्योतिःसर्वभूतेषुत्वमादित्योविभावसुः॥४८॥त्वमहस्त्वंतथारात्रिरुभेसन्ध्येतथाभवान्॥हिरण्यरेतास्त्वंवह्नेहिरण्योद्भवकारणम्॥४९॥हिरण्यगर्भश्च
भवान्हिरण्यसदृशप्रभः॥त्वंमुहूर्त्तंक्षणश्चत्वंत्वंत्रुटिस्त्वंतथालवः॥५०॥कलाकाष्ठानिमेषादिरूपेणासिजगत्प्रभो ॥त्वमेतदखिलंकालःपरिणामात्मकोभ
वान्॥५१॥याजिह्वाभवतःकालीकालनिष्ठाकरीप्रभो॥तयानःपाहिपापेभ्यऐहिकाच्चमहाभयात्॥५२॥करालीनामयाजिह्वामहाप्रलयकारणम्॥तयानः
पाहिपापेभ्यऐहिकाच्चमहाभयात्॥५३॥मनोजवाचयाजिह्वालघिमागुणलक्षणा॥तयानःपाहिपापेभ्यऐहिकाच्चमहाभयात्५४॥करोतिकामंभूतेभ्योयाते
जिह्वासुलोहिता॥तयानःपाहिपापेभ्यऐहिकाच्चमहाभयात्५५सधूम्रवर्णायाजिह्वाप्राणिनांरोगदायिका॥तयानःपाहिपापेभ्यऐहिकाच्चमहाभयात्॥५६॥
स्फुलिङ्गिनीचयाजिह्वायतःसकलपुद्गलाः।तयानःपाहिपापेभ्यऐहिकाच्चमहाभयात्॥५७॥यातेविश्वसृजाजिह्वाप्राणिनांशर्मदायिनी॥तयानःपाहिपापे
भ्यऐहिकाच्चमहाभयात्॥५८॥पिङ्गाक्षलोहितग्रीवकृष्णवर्त्महुताशन॥त्राहिमांसर्वदोषेभ्यःसंसारादुद्धरेहमाम्॥५९॥ प्रसीदवह्नेसप्तार्चिःकृशानोहव्यवा
हन॥अग्निपावकशुक्रादिनामाष्टभिरुदीरितः॥६०॥अग्नेऽग्रेसर्वभूतानांसमुत्पत्तिर्विभावसो॥प्रसीदहव्यवाहाख्यअभिष्टुतमयाव्यय॥६१॥त्वमक्षयोवह्नि
रचिन्त्यरूपःसमृद्धिमन्दुष्प्रसहोऽतितीव्रः॥तवाव्ययंभीममशेषलोकसंवर्धकंहन्त्यथवातिवीर्य्यम्॥६२॥त्वमुत्तमंतत्त्वमशेषसत्त्वहृत्पुंडरीकस्थमनन्त
मीड्यम्॥त्वयाततंविश्वमिदंचराचरंहुताशनैकोबहुधात्वमत्र॥६३॥त्वमक्षयःसगिरिवनावसुन्धरानभःससोमार्कमहर्दिवाखिलम्॥महोदधेर्जठरगतश्चवा
डवोभवान्विभुःपिबतिपयांसिपावक६४ हुताशनस्त्वमितिसदाभिपूज्यसेमहाक्रतौनियमपरैर्महर्षिभिः॥अभिष्टुतःपिबसिचसोममध्वरेवषट्कृतान्य

पिचहवींषिभूत्यै ॥ ६५ ॥ त्वंविप्रैःसततमिहेज्यसेफलार्थंवेदाङ्गेष्वथसकलेषुगीयसेत्वम् ॥ त्वद्धेतोर्यजनपरायणाद्विजेन्द्रावेदाङ्गान्यधिगमयन्तिस
र्वकाले॥६६॥त्वंब्रह्मायजनपरस्तथैवविष्णुर्भूतेशःसुरपतिरर्यमाजलेशः ॥:सूर्येन्दूसकलसुरासुराश्चहव्यैःसन्तोष्याभिमतफलान्यथाप्नुवन्ति ॥ ६७॥
अर्चिर्भिःपरममहोपघातदुष्टंसंस्पृष्टंतवशुचिजायतेसमस्तम्॥स्नानानांपरममतीवभस्मनासत्सन्ध्यायांमुनिभिरतीवसेव्यसेतत् ॥६८॥ तत्कृत्वात्रिदिव
मवाप्नुवन्तिलोकाःसद्भक्त्यासुखनियताःसमूहगीतम्॥६९॥प्रसीदवह्नेशुचिनामधेयप्रसीदवायोविमलातिदीप्ते॥प्रसीदमेपावकवैद्युताभप्रसीदहव्याशन
पाहिमांत्वम्॥७०॥यत्तेवह्नेशिवंरूपंयेचतेसप्तहेतयः॥तैःपाहिनःस्तुतोदेवपितापुत्रमिवात्मजम्॥७१॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभौत्यमन्वंतरेऽग्निस्तोत्रं
नामषण्णवतितमोऽध्यायः॥९६॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ एवंस्तुतस्ततस्तेनभगवान्हव्यवाहनः॥ ज्वालामालावृततनुस्तस्यासीदग्रतोमुने ॥ १॥ देवो
विभावसुःप्रीतस्तोत्रेणानेनवैद्विज ॥तंशान्तिमाहप्रणतंमेघगम्भीरवागथ॥२॥॥ अग्निरुवाच॥ परितुष्टोऽस्मितेविप्रभक्त्यायातेस्तुतिःकृता॥वरंददामि
भवतेप्रार्थ्यतांयत्तवेप्सितम्॥३॥ शान्तिरुवाच ॥भगवन्कृतकृत्योऽस्मियत्त्वांपश्यामिरूपिणम्॥तथापिभक्तिनम्रस्यभवताश्रूयतांमम॥४॥ भ्रातृयज्ञं
गतोदेवममाचार्य्योनिजाश्रमात्॥आगतश्चाश्रमंधिष्ण्यंत्वत्सनाथंसपश्यतु॥५॥ममापराधात्सन्त्यक्तंधिष्ण्यंयत्तेविभावसो ॥तत्त्वयाधिष्ठितंसोऽद्यपूर्व
वत्पश्यतुद्विजः॥६॥तथान्यदपिमेदेवप्रसादंकुरुषेयदि॥पुत्रोविशिष्टोभवतुतदपुत्रस्यमेगुरोः॥७॥तथाचमैत्रींतनयेसकरिष्यतिमेगुरुः॥तथासमस्तसत्त्वे
षुभवत्वस्यमनोमृदु॥८॥यश्चत्वांस्तोष्यतेऽनेनप्रीतिंयातोऽसिमेऽव्यय॥स्तोत्रेणतस्यवरदोभवेथामत्प्रसादितः॥९ ॥ ॥मार्कण्डेयउवाच॥एतच्छ्रुत्वाव
चस्तस्यतमाहद्विजसत्तमम् ॥ स्तोत्रेणाराधितस्तेनगुरुभक्त्याचपावकः ॥ १०॥ ॥अग्निरुवाच॥गुरोरर्थेयतोब्रह्मन्याचितंतेवरद्वयम्॥नात्मार्थंतेनमेप्री
तिस्त्वय्यतीवमहामुने॥११॥भविष्यत्येतदखिलंगुरोर्यत्प्रार्थितंत्वया॥मैत्रीसमस्तभूतेषुपुत्रश्चास्यभविष्यति॥१२ ॥मन्वन्तराधिपःपुत्रोभौत्योनामभ
विष्यति॥महाबलोमहावीर्य्योमहाप्राज्ञोगुरुस्तव॥१३॥अनेनयश्चस्तोत्रेणस्तोष्यतेमांसमाहितः॥तस्याभिलषितंसर्वंपुण्यंचास्यभविष्यति॥१४॥ य
ज्ञेषुपर्वकालेषुतीर्थेज्याहोमकर्मसु॥धर्मायपठतामेतन्ममपुष्टिकरंपरम्॥१५॥अहोरात्रकृतंपापंश्रुतमेतत्सकृद्द्विज॥नाशयिष्यत्यसन्दिग्धंममतुष्टिकरंप
रम्॥१६॥अहोमकालदोषादीनयोग्यैरपितत्कृतैः॥येदोषास्तानिदंसद्यःशमयिष्यतिसंश्रुतम्१७॥ पौर्णमास्याममावास्यांपर्वस्वन्येषुचस्तवः॥ममैषसं
श्रुतोमर्त्यैर्भवितापापनाशनः ॥१८॥ मार्कण्डेयउवाच॥इत्युक्त्वाभगवानग्निःपश्यतस्तस्यवैमुने॥बभूवादर्शनःसद्योदीपस्थोनिर्वृतोयथा॥१९॥सचशा
न्तिर्गतेवह्नौपरितुष्टेनचेतसा॥हर्षरोमाञ्चिततनुःप्रविवेशाश्रमंगुरोः ॥२०॥ जाज्वल्यमानंतत्रासौगुरुधिष्ण्येहुताशनम्॥ ददर्शपूर्ववत्प्रापततःसपरमांमु

दम्॥२१॥एतस्मिन्नन्तरेसोऽपिगुरुस्तस्यमहात्मनः॥भ्रातुर्यवीयसोयज्ञादाजगामस्वमाश्रमम्॥२२॥तस्याग्रतश्चशिष्योऽसौचक्रेपादाभिवन्दनम्॥गृही
तासनपूजश्चतमाहसतदागुरुः॥२३॥वत्सातिहार्दंत्वयिमेतथान्येषुचजन्तुषु॥नवेद्मिकिमिदंत्वञ्चेद्वेत्स्येतत्कथयाशुमे॥२४॥ततःसशान्तिस्तत्सर्वमाचा
चर्ख्यौयमहामुने॥अग्निनाशादिकंविप्रःसमाचष्टेयथातथम् ॥ २५॥ तच्छ्रुत्वासपरिष्वज्यस्नेहार्द्रनयनोगुरुः ॥ शिष्यायप्रददौवेदान्साङ्गोपाङ्गान्महामुने
॥२६॥भौत्योनाममनुस्तस्यपुत्रोभूतेरजायत॥तस्यमन्वन्तरेदेवानृषीन्भूपांश्चमेशृणु॥२७॥भविष्यस्यभविष्यांस्तुगदतोममविस्तरात्॥देवेन्द्रोयश्चभ
वितातस्यविख्यातकर्मणः॥२८॥चाक्षुषाश्चकनिष्ठाश्चपवित्राभ्राजिरास्तथा॥धरावृकाश्चेत्येतेवैपञ्चदेवगणाःस्मृताः॥२९॥शुचिरिन्द्रस्तदातेषांत्रिदशा
नांभविष्यति॥महाबलोमहावीर्य्यःसर्वैरिन्द्रगुणैर्युतः॥३०॥आग्नीध्रश्चाग्निबाहुश्चशुचिर्मुक्तोऽथमाधवः॥ शुक्रोऽजितश्चसप्तैतेतदासप्तर्षयःस्मृताः॥३१॥
गुरुर्गंभीरोब्रध्नश्चभरतोऽनुग्रहस्तथा॥श्रीमानीचप्रतीरश्चविष्णुःसंक्रन्दनस्तथा॥३२॥तेजस्वीसुबलश्चैवभौत्यस्यैतेमनोःसुताः॥चतुर्दशंमयैतत्तेमन्वन्त
रमुदाहृतम्॥३३॥ श्रुत्वामन्वन्तराणीत्थंक्रमेणमुनिसत्तम॥पुण्यमाप्नोतिमनुजस्तथाऽक्षीणांचसन्ततिम्॥३४॥श्रुत्वामन्वन्तरंपूर्वंधर्ममाप्नोतिमानवः॥
स्वारोचिषस्यश्रवणात्सर्वकामानवाप्नुते॥३५॥औत्तमेधनमाप्नोतिज्ञानमाप्नोतितामसे॥रैवतेचश्रुतेबुद्धिंसरूपांविन्दतेस्त्रियम्॥३६॥आरोग्यंचाक्षुषेपुंसां
श्रुतेवैवस्वतेबलम् ॥गुणवत्पुत्रपौत्रांस्तुसूर्य्यसावर्णिकेश्रुते ॥ ३७॥माहात्म्यंब्रह्मसावर्णेधर्मसावर्णिकेशुभाम् ॥ मतिमाप्नोतिमनुजोरुद्रसावर्णिकेजयम
॥३८॥ज्ञातिश्रेष्ठोगुणैर्युक्तोदक्षसावर्णिकेश्रुते॥निशातयत्यरिबलंरौच्यंश्रुत्वानरोत्तम॥३९॥देवप्रसादमाप्नोतिभौत्यंमन्वन्तरेश्रुते॥तथाग्निहोत्रंपुत्रांश्चगु
णयुक्तानवाप्नुते॥४०॥सर्वाण्यनुक्रमाद्यश्चशृणोतिमुनिसत्तम॥ मन्वन्तराणितस्यापिश्रूयतांफलमुत्तमम् ॥४१॥ तत्रदेवानृषीनिन्द्रान्मनूंस्तत्तनयान्नृपा
न्॥श्रुत्वावंशांश्चसर्वेभ्यःपापेभ्योविप्रमुच्यते॥४२॥देवर्षीन्द्रनृपाश्चान्येयेतन्मन्वन्तराधिपाः॥तेप्रीयन्तेतथाप्रीताःप्रयच्छन्तिशुभांमतिम्॥४३॥ततःशु
भांमतिंप्राप्यकृत्वाकर्मतथाशुभम्॥शुभांगतिमवाप्नोतियावदिन्द्राश्चतुर्दश॥४४॥सर्वेस्युर्ऋतवःक्षेम्याःसर्वेसौम्यास्तथाग्रहाः॥भवन्त्यसंशयंकृत्वाक्रमा
न्मन्वन्तरस्थितिम्॥४५॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेचतुर्दशमन्वन्तरवर्णनसमाप्तिर्नामसप्तनवतितमोऽध्यायः॥९७॥क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥भगवन्क
थितासम्यक्त्वयामन्वन्तरस्थितिः॥क्रमाद्विस्तरतस्त्वत्तोमयाचैवावधारिता॥१॥ब्रह्माद्यमखिलंवंशंभूभुजांद्विजसत्तम ॥ श्रोतुंममेच्छतःसम्यग्भगवन्प्र
ब्रवीहिमे ॥२॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ शृणुवत्सनृपाणांत्वमशेषाणांसमुद्भवम् ॥ चरितंचजगन्मूलमादौकृत्वाप्रजापतिम् ॥३॥ अयंहिवंशोभूपालै
रनेकक्रतुकर्तृभिः ॥ संग्रामजिद्भिर्धर्मज्ञैःशतसंख्यैरलंकृतः॥४॥श्रुत्वाचैषांनरेन्द्राणांचरितानिमहात्मनाम् ॥ उत्पत्तयश्चपुरुषःसर्वपापैःप्रमुच्यते॥५॥

मनुर्यत्रतथेक्ष्वाकुरनरण्योभगीरथः॥अन्येचशतशोभूपाःसम्यक्पालितभूमयः॥६॥धर्मज्ञायज्विनःशूराःपरमार्थार्थवेदिनः॥श्रुतेतस्मिन्पुमान्वंशेपापौ
घाद्विप्रमुच्यते॥७॥तदयंश्रूयतांवंशोयतोवंशाःसहस्रशः॥भिद्यन्तेमनुजेन्द्राणामवरोहायथावटात् ॥८॥ब्रह्माप्रजापतिःपूर्वंसिसृक्षुर्विविधाःप्रजाः॥अङ्गु
ष्ठाद्दक्षिणाद्दक्षमसृजद्द्विजसत्तम॥९॥वामाङ्गुष्ठाच्चतत्पत्नींजगत्सूतिकरोविभुः॥ससर्जभगवान्ब्रह्माजगतांकारणंपरम्॥१०॥ अदितिस्तस्यदक्षस्यकन्या
जायतशोभना॥तस्यांचकश्यपोदेवंमार्तण्डंसमजीजनत्॥११॥ब्रह्मास्वरूपंजगतामशेषाणांवरप्रदम्॥आदिमध्यान्तभूतंचसर्गस्थित्यंतकर्मसु ॥१२॥
यतोऽखिलमिदंयस्मिन्नशेषंचस्थितंद्विज ॥ यत्स्वरूपंजगच्चेदंसदेवासुरमानुषम्॥१३॥यःसर्वभूतःसर्वात्मापरमात्मासनातनः ॥ अदित्यामभवद्भास्वा
न्पूर्वमाराधितस्तया ॥ १४ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ भगवञ्छ्रोतुमिच्छामियत्स्वरूपंविवस्वतः ॥ यत्कारणंचादिदेवः सोऽभवत्कश्यपात्मजः ॥१५॥
यथाचाराधितोदेव्यासोऽदित्याकश्यपेनच ॥ आराधितेनचोक्तंयत्तेनदेवेनभास्वता॥१६॥प्रभावंचावतीर्णस्ययथावन्मुनिसत्तम ॥ भवताकथितंसम्य
क्छ्रोतुमिच्छाम्यशेषतः ॥ १७ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ विस्पष्टापरमाविद्याज्योतिर्भाशाश्वतीस्फुटा॥ कैवल्यंज्ञानमाविर्भूःप्राकाम्यंसंविदेवच ॥१८॥
बोधश्चावगतिश्चैवस्मृतिर्विज्ञानमेवच॥इत्येतानीहरूपाणितस्यारूपस्यवास्वतः ॥ १९ ॥ श्रूयतांचमहाभागविस्तराद्वदतोमम॥ यत्पृष्टवानसिरवेराविर्
भावोयथाभवत्॥२०॥निष्प्रभेऽस्मिन्निरालोकेसर्वतस्तमसावृते॥बृहदण्डमभूदेकमक्षरंकारणंपरम् ॥ २१ ॥ तद्विभेदतदन्तःस्थोभगवान्प्रपितामहः ॥
पद्मयोनिःस्वयंब्रह्मायःस्रष्टाजगतांप्रभुः ॥२२॥तन्मुखादोमितिमहानभूच्छब्दोमहामुने॥ततोभूस्तुभुवस्तस्मात्ततश्चस्वरनन्तरम् ॥ २३ ॥ एताव्याहृत
यस्तिस्रःस्वरूपंतद्विवस्वतः ॥ ओमित्यस्मात्स्वरूपात्तुसूक्ष्मरूपंरवेःपरम्॥२४॥ततोमहरितिस्थूलंजनंस्थूलतरंततः॥ ततस्तपस्ततःसत्यमितिमूर्तानि
सप्तधा॥२५॥स्थितानितस्यरूपाणिभवन्तिनभवन्तिच॥ स्वभावाभावयोर्भावंयतोगच्छन्तिसंशयम् ॥२६॥ आद्यन्तंयत्परंसूक्ष्ममरूपंपरमंस्थितम् ॥
ओमित्युक्तंमयाविप्रतत्परंब्रह्मतद्वपुः॥२७॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेवंशानुकीर्त्तननामाष्टनवतितमोध्यायः॥९८॥मार्कण्डेयउवाच॥तस्मादण्डाद्वि
भिन्नात्तुब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः॥ऋचोबभूवुःप्रथमंप्रथमाद्वदनान्मुने॥१॥जपापुष्पनिभाःसद्यस्तेजोरूपाह्यसंहताः॥ पृथक्पृथग्विभिन्नाश्चरजोरूपवहास्त
तः॥२॥यजूंषिदक्षिणाद्वक्त्रादनिरुद्धानिकानिचित्॥यादृग्वर्णंतथावर्णान्यसंहतिधराणिच ॥३॥ पश्चिमंयद्विभोर्वक्त्रंब्रह्मणःपरमेष्ठिनः॥ आविर्भूतानिसा
मानितत्तच्छन्दांसितान्यथ॥४॥अथर्वणामशेषंचभृङ्गाञ्जनचयप्रभम्॥ यावद्घोरस्वरूपंतदाभिचारिकशान्तिकम् ॥५॥उत्तरात्प्रकटीभूतंवदनात्तस्यवेध
सः॥सुखसत्त्वतमःप्रायंसौम्यासौम्यस्वरूपवत् ॥६॥ ऋचोरजोगुणाःसत्त्वंयजुषांचगुणामुने॥तमोगुणानिसामानितमःसत्त्वमथर्वसु॥७॥एतानिज्वल

मानानितेजसाऽप्रतिमेनवै॥पृथक्पृथगवस्थानभाञ्जिपूर्वमिवाभवन्॥८॥ततस्तत्त्वंयत्तेजओमित्युक्ताभिशब्द्यते॥तस्यस्वभावाद्यत्तेजस्तत्समावृत्यसं
स्थितम्॥ ९॥ यथायजुर्मयंतेजस्तद्वत्साम्नांमहामुने॥एकत्वमुपयातानिपरेतेजसिसंश्रये॥१०॥शान्तिकंपौष्टिकंचैवतथाचैवाभिचारिकम्॥ऋगादिषुल
यंब्रह्मंस्त्रितयंत्रिष्वथागमत्॥११॥ततोविश्वमिदंसद्यस्तमोनाशात्सुनिर्मलम्॥विभावनीयंविप्रर्षेतिर्य्यगूर्ध्वमधस्तथा॥१२॥ततस्तन्मण्डलीभूतंछान्द
संतेजउत्तमम्॥परेणतेजसाब्रह्मन्नेकत्वमुपगम्यतत्॥१३॥आदित्यसंज्ञामगमदादावेवयतोऽभवत्॥विश्वस्यास्यमहाभागकारणञ्चाव्ययात्मकम्॥१४॥
प्रातर्म्मध्यन्दिनेचैवतथाचैवापराह्णिके॥त्रयीतपतिसाकालेऋग्यजुःसामसंज्ञिता॥१५॥ ऋचस्तपंतिपूर्वाह्णेमध्याह्नेचयजूंषिवै॥ सामानिचापराह्णेवैतप
न्तिमुनिसत्तम॥१६॥शान्तिकमृक्षुपूर्वाह्णेयजुःष्वेवचपौष्टिकम्॥विन्यस्तंसाम्निसायाह्नेह्याभिचारिकमन्ततः॥१७॥मध्यन्दिनेऽपराह्णेचसमेचैवाभिचा
रिकम्॥अपराह्णेपितॄणान्तुसाम्नाकार्य्याणितानिवै॥१८॥विसृष्टौऋङ्मयोब्रह्मास्थितौविष्णुर्यजुर्मयः॥ रुद्रःसाममयोऽन्तेचतस्मात्तस्याशुचिर्ध्वनिः
॥ १९ ॥ तदेवंभगवान्भास्वान्वेदात्मावेदसंस्थितः॥ वेदविद्यात्मकश्चैवपरःपुरुषउच्यते॥ २० ॥ सर्गस्थित्यन्तहेतुश्चरजःसत्त्वादिकान्गुणान्॥
आश्रित्यब्रह्मविष्ण्वादिसंज्ञामभ्येतिशाश्वतः॥ २१॥देवैःसदेड्यःसतुवेदमूर्तिरमूर्तिराद्योऽखिलमर्त्यमूर्तिः॥विश्वाश्रयंज्योतिरवेद्यधर्मावेदान्तगम्यःपर
मःपरेशः ॥ २२ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमार्त्तण्डमाहात्म्येनवनवतितमोऽध्यायः॥ ९९ ॥ मार्कण्डेयउवाच॥ तस्यसन्ताप्यमानेतुतेजसोर्द्ध्व
मधस्तथा॥ सिसृक्षुश्चिन्तयामासपद्मयोनिः पितामहः॥१॥सृष्टिःकृतापिमेनाशंप्रयास्यत्यभितेजसा॥भास्वतःसृष्टिसंहारस्थितिहेतोर्महात्मनः॥२॥
अप्राणाःप्राणिनःसर्वआपःशुष्यन्तितेजसा॥नचाम्भसाविनासृष्टिर्विश्वस्यास्यभविष्यति॥३॥ इतिसञ्चिन्त्यभगवान्स्तोत्रंभगवतोरवेः॥ चकारतन्म
योभूत्वाब्रह्मालोकपितामहः॥ ४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नमस्येयन्मयंसर्वमेतत्सर्वमयश्चयः॥विश्वमूर्तिःपरंज्योतिर्यत्तद्ध्यायन्तियोगिनः॥५॥यऋङ्मयोयो
यजुषांनिधानंसाम्नांचयोयोनिरचिन्त्यशक्तिः॥त्रयीमयःस्थूलतयार्धमात्रापरस्वरूपोगुणपारयोग्यः॥६॥ त्वांसर्वहेतुंपरमंचवेद्यमाद्यंपरंज्योतिरवेद्यरू
पम्॥स्थूलञ्चदेवात्मतयानमस्येभास्वन्तमाद्यंपरमंपरेभ्यः॥७॥ सृष्टिंकरोमियदहंतवशक्तिराद्यातत्प्रेरितोजलमहीपवनाग्निरूपाम॥ तद्देवतादिविषयां
प्रणवाद्यशेषांनात्मेच्छयास्थितिलयावपितद्वदेव॥८॥ वह्निस्त्वमेवजलशोषणतःपृथिव्याःसृष्टिंकरोषिजगतांचतथाद्यपाकम्॥ व्यापीत्वमेवभगवन्गग
नस्वरूपत्वंपञ्चधाजगदिदंपरिपासिविश्वम्॥९॥यज्ञैर्यजन्तिपरमात्मविदोभवन्तंविष्णुस्वरूपमखिलेष्टिमयंविवस्वन्॥ध्यायन्तिचापियतयोनियता
त्मचित्ताःसर्वेश्वरंपरममात्मविमुक्तिकामाः॥१०॥नमस्तेदेवरूपाययज्ञरूपायतेनमः॥ परब्रह्मस्वरूपायचिन्त्यमानाययोगिभिः॥११॥ उपसंहरतेजोय

त्तेजसःसंहतिस्तव ॥ सृष्टेर्विघातायविभोसृष्टौचाहंसमुद्यतः ॥१२॥ मार्कण्डेयउवाच॥इत्येवंसंस्तुतोभास्वान्ब्रह्मणासर्गकर्तृणा॥उपसंहृतवांस्तेजःपरंस्व
ल्पमधारयत्॥१३॥चकारचततःसृष्टिंजगतःपद्मसम्भवः॥तथातेषुमहाभागःपूर्वकल्पान्तरेषुवै॥१४॥देवासुरादीन्मर्त्यांश्चपश्वादीन्वृक्षवीरुधः॥ससर्जपू
र्ववद्ब्रह्मानरकांश्च महामुने॥१५॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणआदित्यस्तवोनामशततमोऽध्यायः॥१००॥मार्कण्डेयउवाच ॥ सृष्ट्वाजगदिदंब्रह्माप्रविभा
गमथाकरोत्॥वर्णाश्रमसमुद्राद्रिद्वीपानांपूर्ववद्यथा॥१॥देवदैत्योरगादीनांरूपस्थानानिपूर्ववत्॥वेदेभ्यएवभगवानकरोत्कमलोद्भवः॥२॥ ब्रह्मणस्तनयो
योऽभून्मरीचिरितिविश्रुतः॥कश्यपस्तस्यपुत्रोऽभूत्काश्यपोनामनामतः॥३॥दक्षस्यतनयाब्रह्मंस्तस्यभार्य्यास्त्रयोदश ॥ बहवस्तत्सुताश्चासन्देवदैत्योर
गादयः॥४॥अदितिर्जनयामासदेवांस्त्रिभुवनेश्वरान्॥दैत्यान्दितिर्दनुश्चोग्रान्दानवानुरुविक्रमान्॥५॥गरुडारुणौचविनतायक्षरक्षांसिवैखसा॥कद्रूःसुषा
वनागांश्चगन्धर्वान्सुषुवेमुनिः॥६॥क्रोधायाजज्ञिरेकुल्यारिष्टायाश्चाप्सरोगणाः॥ऐरावतादीन्मातङ्गानिराचसुषुवेद्विज ॥७॥ताम्राचसुषुवेश्येनीप्रमुखाः
कन्यकाद्विज॥यासांप्रसूताःखगमाःश्येनभासशुकादयः ॥ ८॥ इलायाःपादपाजाताःप्रधायायादसांगणाः ॥ अदित्यांयासमुत्पन्नाकश्यपस्येतिसन्त
तिः ॥९॥ तस्याश्चपुत्रदौहित्रैःपौत्रदौहित्रिकादिभिः॥व्याप्तमेतज्जगत्सूत्यातेषांतासाञ्चवैमुने ॥१०॥ तेषांकश्यपपुत्राणांप्रधानादेवतागणाः॥सात्त्विका
राजसास्त्वेतेतामसाश्चमुनेगणाः ॥११॥ देवान्यज्ञभुजश्चक्रेतथात्रिभुवनेश्वरान् ॥ ब्रह्माब्रह्मविदांश्रेष्ठः परमेष्ठी प्रजापतिः ॥१२॥ तानबाधन्तसहिताः
सपत्नादैत्यदानवाः ॥ राक्षसाश्चतथायुद्धंतेषामासीत्सुदारुणम्॥१३॥दिव्यंवर्षसहस्रन्तुपराजीयन्तदेवताः ॥ जयिनश्चाभवन्विप्रबलिनोदैत्यदानवाः॥
॥ १४ ॥ ततोनिराकृतान्पुत्रान्दैतेयैर्दानवैस्तथा ॥ हृतत्रिभुवनान्दृष्ट्वाह्यदितिर्मुनिसत्तम ॥ १५ ॥ आच्छिन्नयज्ञभागांश्चशुचासंपीडिताभृ
शम् ॥ आराधनायसवितुः परंयत्नंप्रचक्रमे ॥ १६ ॥ एकाग्रानियताहारापरंनियममास्थिता ॥ तुष्टावतेजसांराशिंगगनस्थंदिवाकरम् ॥ १७ ॥
अदितिरुवाच ॥ नमस्तुभ्यंपरांसूक्ष्मांसौवर्णींबिभ्रतेतनुम् ॥ धामधामवतामीशधामाधारशाश्वत ॥ १८ ॥ जगतामुपकारायतथापस्तवगोपते ॥
आददानस्ययद्रूपंतीव्रंतस्मैनमाम्यहम् ॥१९॥ ग्रहीतुमष्टमासेनकालेनेन्दुमयंरसम्॥बिभ्रतस्तवयद्रूपमतितीव्रंनतास्मितत्॥२० ॥ तमेवमुञ्चतःसर्वरसं
वैवर्षणाययत्॥रूपमाप्यायकंभास्वंस्तस्मैमेधायतेनमः ॥२१॥ वार्युत्सर्गविनिष्पन्नमशेषञ्चौषधीगणम्॥पाकायतवयद्रूपंभास्करंतंनमाम्यहम् ॥२२॥
यच्चरूपंतवातीतंहिमोत्सर्गादिशीतलम् ॥ तत्कालसस्यपोषायतरणेतस्यतेनमः ॥ २३ ॥ नातितीव्रंचयद्रूपंनातिशीतंचयत्तव ॥ वसन्तर्त्तौरवेसौम्यं
तस्मैदेवनमोनमः॥२४॥ आप्यायनमशेषाणांदेवानांचतथापरम्॥पितॄणांचनमस्तस्मैसस्यानांपाकहेतवे ॥ २५ ॥ यद्रूपंजीवनायैकंवीरुधाममृतात्म

कम् ॥ पीयतेदेवपितृभिस्तस्मैसोमात्मनेनमः ॥ २६ ॥ आप्यायद्याहरूपाभ्यांरूपंविश्वमयन्तव ॥ समेतमग्नीषोमाभ्यांनमस्तस्मैगुणात्मने ॥ २७ ॥
यद्रूपमृग्यजुःसाम्नामैक्येनतपतेतव ॥ विश्वमेतत्त्रयीसंज्ञंनमस्तस्मैविभावसो॥२८॥यत्तुतस्मात्परंरूपमोमित्युक्त्वाभिशब्दितम्॥अस्थूलानन्तममलंनम
स्तस्मैसदात्मने ॥२९॥ मार्कण्डेयउवाच॥ एवंसानियतादेवीचक्रेस्तोत्रमहर्निशम्॥निराहाराविवस्वन्तमारिराधयिषुर्मुने॥३०॥ततःकालेनमहताभग
वांस्तपनोऽम्बरे॥प्रत्यक्षतामगादस्यादाक्षायण्याद्विजोत्तम॥३१॥साददर्शमहाकूटंतेजसोम्बरसंश्रितम्॥जगादमेप्रसीदेतिनत्वांपश्यामिगोपते ॥३२॥
यथादृष्टवतीपूर्वमम्बरस्थंसुदुर्दृशम्॥निराहाराविवस्वन्तंतपन्तंतदनन्तरम्॥३३॥ संघातंतेजसांतद्वदिहपश्यामिभूतले॥प्रसादंकुरुपश्येयंयद्रूपन्तेदिवा
कर ॥ भक्तानुकम्पकविभोभक्ताहंपाहिमेसुतान्॥३४॥त्वंधाताविसृजसिविश्वमेतत्त्वंपासिस्थितिकरणायसंप्रवृत्तः॥त्वय्यन्तेलयमखिलंप्रयातितत्त्वंत्व
त्तोऽन्यानहिगतिरस्तिसर्वलोके॥३५॥त्वंब्रह्माहरिरजसंज्ञितस्त्वमिन्द्रोवित्तेशःपितृपतिरप्पतिःसमीरः॥ सोमोऽग्निर्गगनपतिर्महीधरोऽब्धिःकिंस्तव्यं
तवसकलात्मरूपधाम्नः॥३६॥ यज्ञेशत्वामनुदिनमात्मकर्मसक्ताःस्तुन्वन्तोविविधपदैर्द्विजायजन्ति॥ध्यायन्तोविनियतचेतसोभवन्तंयोगस्थाःपरमप
दंप्रयान्तिमर्त्याः॥३७॥तपसिपचसिविश्वंपासिभस्मीकरोषिप्रकटयसिमयूखैर्ह्लादयस्यम्बुगर्भैः ॥ सृजसिकमलजन्मापालयस्यच्युताख्यःक्षपयसिचयु
गांतेरुद्ररूपस्त्वमेकः॥३८॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदिवाकरस्तुतिर्नामैकाधिकशततमोऽध्यायः॥१०१॥मार्कण्डेयउवाच ॥ ततःस्वतेजसस्तस्मा
दाविर्भूतोविभावसुः॥अदृश्यततदादित्यस्तप्ततामोपमप्रभः॥१॥अथतांप्रणतांदेवींतस्यसंदर्शनान्मुने ॥ प्राहभास्वान्वृणुष्वेष्टवरंमत्तोयमिच्छसि ॥२॥
प्रणताशिरसासाचजानुपीडितमेदिनी॥प्रत्युवाचविवस्वन्तंवरदंसमुपस्थितम् ॥३॥ देवप्रसीदपुत्राणांहृतंत्रिभुवनंमम ॥ यज्ञभागाश्चदैत्यैश्चदानवैश्चब
लाधिकैः ॥४॥ तन्निमित्तंप्रसादंत्वंकुरुष्वममगोपते॥अंशेनतेषांभ्रातृत्वंगत्वानाशयतद्रिपून्॥५॥यथामेतनयाभूयोयज्ञभागभुजः प्रभो॥भवेयुरधिपाश्चै
वत्रैलोक्यस्यदिवाकर॥६॥तथानुकम्पांपुत्राणांसुप्रसन्नोरवेमम॥कुरुप्रपन्नार्तिहरस्थितिकर्त्तात्वमुच्यसे॥७॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततस्तामाहभगवान्भा
स्करोवारितस्करः॥प्रणतामदितिंविप्रप्रसादसुमुखोविभुः॥८॥सहस्रांशेनतेगर्भेसम्भूयाहमशेषतः॥ त्वत्पुत्रशत्रूनदितेनाशयाम्याशुनिर्वृतः ॥९॥ इत्यु
क्त्वाभगवान्भास्वानन्तर्द्धानमुपागमत्॥निवृत्तासापितपसःसंतृप्ताखिलवाञ्छिता॥१०॥ ततोरश्मिसहस्राच्चुसौसुम्नाख्योरवेःकरः ॥ विप्रावतारंसंचक्रे
देवमातुरथोदरे॥११॥कृच्छ्रचांद्रायणादीनिसाचचक्रेसमाहिता॥ शुचिःसंधारयामासदिव्यंगर्भमितिद्विज ॥१२॥ ततस्तांकश्यपःप्राहकिञ्चित्कोपप्लु
ताक्षरम्॥ किम्मारयसिगर्भाण्डमितिनित्योपवासिनी ॥१३॥ साचतंप्राहगर्भाण्डमेतत्पश्येतिकोपना॥नमारितंविपक्षाणांमृत्यवेतद्भविष्यति ॥१४॥

मार्कंडेयउवाच॥इत्युक्त्वातंतदागर्भमुत्ससर्ज्जसुरारणिः॥जाज्वल्यमानंतेजोभिःपत्युर्वचनकोपिता॥१५॥तंदृष्ट्वाकश्यपोगर्भमुद्यद्भास्करवर्चसम्॥तुष्टा
वप्रणंतोभूत्वाऋग्भिराद्याभिरादरात्॥१६॥संस्तूयमानःसतदागर्भाण्डात्प्रकटोभवत्॥ पद्मपत्रसवर्णाभस्तेजसाव्याप्तदिङ्मुखः॥१७॥अथान्तरिक्षाद्दाभा
ष्यकश्यपंमुनिसत्तमम्॥ सतोयमेघगम्भीरवाग्उवाचाशरीरिणी॥१८॥मारितंतेयतःप्रोक्तमेतदंडंत्वयामुने ॥ तस्मान्मुनेसुतस्तेऽयंमार्त्तंडाख्योभविष्य
ति॥१९॥ सूर्याधिकारंचविभुर्जगत्येषकरिष्यति॥ हनिष्यत्यसुरांश्चायंयज्ञभागहरानरीन्॥२०॥ देवानिशम्येतिवचोगगनात्समुपागमन्॥ प्रहर्षमतु
लंयातादानवाश्चहतौजसः॥२१॥ ततोयुद्धायदैतेयानाजुहावशतक्रतुः॥सहदेवैर्मुदायुक्तोदानवाश्चसमभ्ययुः॥२२॥तेषांयुद्धमभूद्घोरंदेवानामसुरैःसह॥
शस्त्रास्त्रदीप्तिसंदीप्तंसमस्तभुवनान्तरम्॥२३॥तस्मिन्युद्धेभगवतामार्त्तण्डेननिरीक्षिताः॥तेजसादह्यमानास्तेभस्मीभूतामहासुराः॥२४॥ ततःप्रहर्षमतु
लंप्राप्ताःसर्वेदिवौकसः॥तुष्टुवुस्तेजसांयोनिंमार्त्तण्डमदितिंतथा॥२५॥स्वाधिकारांस्तथाप्रापुर्यज्ञभागांश्चपूर्ववत्॥भगवानपिमार्तण्डःस्वाधिकारमथा
करोत्॥२६॥कदम्बपुष्पवद्भास्वानधश्चोर्ध्वंचरश्मिभिः॥वृत्ताग्निपिण्डसदृशोदध्रेनातिस्फुरद्वपुः॥२७॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणेमार्त्तण्डोत्पत्तिर्नाम
द्व्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १०२ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ अथतस्मैददौकन्यांसंज्ञांनामविवस्वते ॥ प्रसाद्यप्रणतोभूत्वाविश्वकर्माप्रजापतिः॥१॥ वैवस्वत
स्तुसम्भूतोमनुस्तस्यांविवस्वतः॥पूर्वमेवतथाख्यातंतत्स्वरूपंविशेषतः॥२॥(क्रौष्टुकिरुवाच॥भूयस्तच्छ्रोतुमिच्छामिमार्तण्डस्यमहात्मनः॥ चरितंहंति
यत्पापंकलौसंशृण्वतांनृणाम्॥१॥) मार्कंडेयउवाच ॥ त्रीण्यपत्यान्यसौतस्यांजनयामासगोपतिः॥ द्वौपुत्रौसुमहाभागौकन्याञ्चयमुनांमुने॥३॥मनुर्वै
वस्वतोज्येष्ठः श्राद्धदेवःप्रजापतिः॥ततोयमोयमीचैवयमलौसंबभूवतुः॥४॥यत्तेजोऽभ्यधिकंतस्यमार्तण्डस्यविवस्वतः॥ तेनातितापयामासत्रीँल्लोका
न्सचराचरान्॥५॥ गोलाकारन्तुतद्दृष्ट्वासंज्ञारूपंविवस्वतः॥ असहन्तीमहत्तेजःस्वांछायांप्रेक्ष्यसाऽब्रवीत्॥ ६ ॥ संज्ञोवाच ॥ अहंयास्यामिभद्रंतेस्वमे
वभवनंपितुः॥निर्विकारंत्वयाप्यत्रस्थेयंमच्छासनाच्छुभे॥७॥ इमौचबालकौमह्यंकन्याचवरवर्णिनी॥संभाव्यौनैवचाख्येयमिदंभगवतेत्वया॥८॥ छा
योवाच ॥ आकेशग्रहणाद्देविआशापान्नैवकर्हिचित्॥ आख्यास्यामिमतंतुभ्यंगम्यतांयत्रवांछितम् ॥ ९ ॥ इत्युक्ताछाययासंज्ञाजगामपितृमन्दिरम् ॥
तत्रावसत्पितुर्गेहेकंचित्कालंशुभेक्षणा॥१०॥भर्तुःसमीपंयाहीतिपित्रोक्तासापुनःपुनः॥अगच्छद्वडवाभूत्वाकुरून्विप्रोत्तरांस्ततः॥११॥ तत्रतेपेतपःसा
ध्वीनिराहारामहामुने॥पितुःसमीपंयातायाःसंज्ञायावाक्यतत्परा॥१२॥ तद्रूपधारिणीछायाभास्करंसमुपस्थिता॥तस्यांचभगवान्सूर्यःसंज्ञेयमितिचि
न्तयन्॥१३॥तथैवजनयामासद्वौसुतौकन्यकांतथा॥पूर्वजस्यमनोस्तुल्यः सावर्णिस्तेनसोऽभवत्॥१४॥ यस्तयोःप्रथमंजातःपुत्रयोर्द्विजसत्तम ॥ द्वि

तीयोयोऽभवच्चान्यःसग्रहोऽभूच्छनैश्चरः॥१५॥कन्याभूत्तपतीयातांवव्रेसंवरणोनृपः ॥ संज्ञातुपार्थिवीतेषामात्मजानांयथाऽकरोत् ॥१६॥ स्नेहान्नपूर्वजा
तानांतथाकृतवतीसती॥मनुस्तत्क्षान्तवांस्तस्यायमश्चास्यानचक्षमे॥१७॥ बहुशोयाच्यमानस्तुपितुःपत्न्यासदुःखितः ॥ सवैकोपाच्चबाल्याच्चभावि
नोऽर्थस्यवैबलात् ॥ १८ ॥ पदासन्तर्जयामासछायासंज्ञांयमोमुने ॥ ततः शशापचयमंसंज्ञासामर्षिणीभृशम् ॥१९॥ छायोवाच॥पदातर्जयसेयस्मा
त्पितृभार्यांगरीयसीम् ॥ तस्मात्तवैवचरणः पतिष्यतिनसंशयः ॥ २० ॥ यमस्तुतेनशापेनभृशंपीडितमानसः ॥ मनुनासहधर्मात्मासर्वंपित्रेन्यवेद
यत् ॥२१॥यमउवाच ॥ स्नेहेनतुल्यमस्मासुमातादेवनवर्तते ॥ विसृज्यज्यायसोऽप्यस्मान्कनीयांसौबुभूर्षति॥२२॥तस्यांमयोद्यतःपादोनतुदेहेनिपाति
तः ॥बाल्याद्वायदिवामोहात्तद्भवान्क्षन्तुमर्हति॥२३॥शप्तोऽहंतातकोपेनजनन्यातनयोयतः॥ततोनमन्येजननीमिमांवैतपतांवर ॥ २४ ॥ विगुणेष्वपि
पुत्रेषुनमाताविगुणापितः॥पादस्तेपततांपुत्रकथमेतत्प्रवक्ष्यति॥२५॥तवप्रसादाच्चरणोनपतेद्भगवन्यथा॥मातृशापादयंमेऽद्यतथाचिन्तयगोपते॥२६॥
रविरुवाच॥ असंशयमिदंपुत्रभविष्यत्यत्रकारणम्॥येनत्वामाविशत्क्रोधोधर्मज्ञंसत्यवादिनम् ॥ २७॥सर्वेषामेवशापानांप्रतिघातोहिविद्यते॥नतुमात्रा
भिशप्तानांक्वचिच्छापनिवर्तनम् ॥२८॥ नशक्यमेतन्मिथ्यातुकर्तुंमातुर्वचस्तव॥किञ्चित्तवविधास्यामिपुत्रस्नेहादनुग्रहम्॥२९॥कृमयोमांसमादायप्र
यास्यन्तिमहीतलम्॥कृतंतस्यावचःसत्यंत्वंचत्रातोभविष्यसि॥३०॥मार्कण्डेयउवाच॥आदित्यस्त्वब्रवीच्छायांकिमर्थंतनयेषुवै॥तुल्येष्वप्यधिकःस्ने
हएकत्रक्रियतेत्वया॥३१॥नूनंनैषांत्वंजननीसंज्ञाकापित्वमागता॥विगुणेष्वप्यपत्येषुकथंमाताशपेत्सुतम् ॥३२॥ मार्कण्डेयउवाच॥सातत्परिहरन्तीच
नाचचक्षेविवस्वतः॥सचात्मानंसमाधाययुक्तस्तत्त्वमपश्यत॥३३॥तंशप्तुमुद्यतंदृष्ट्वाछायासंज्ञादिवस्पतिम्॥भयेनकंपिताब्रह्मन्यथावृत्तंन्यवेदयत्॥३४॥
विवस्वांस्तुततःक्रुद्धःश्रुत्वाश्वशुरमभ्यगात्॥ सचापितंयथान्यायमर्चयित्वादिवाकरम्॥निर्दग्धुकामंरोषेणसान्त्वयामाससुव्रतः॥३५॥विश्वकर्मोवाच॥
तवातितेजसाव्याप्तमिदंरूपंसुदुःसहम् ॥ असहन्तीततःसंज्ञावनेचरतिवैतपः॥३६॥ द्रक्ष्यतेतांभवानद्यस्वभार्यांशुभचारिणीम्॥रूपार्थंभवतोऽरण्येचर
न्तीसुमहत्तपः ॥ ३७ ॥ स्मृतंमेब्रह्मणोवाक्यंयदितेदेवरोचते ॥ रूपंनिवर्तयाम्येतत्तवकान्तंदिवस्पते ॥ ३८ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ यतोहिभास्वतो
रूपंप्रागासीत्परिमण्डलम्॥ततस्तथेतितंप्राहत्वष्टारंभगवान्रविः ॥ ३९ ॥ विश्वकर्मात्वनुज्ञातःशाकद्वीपेविवस्वतः॥भ्रमिमारोप्यतत्तेजःशातनायोपच
क्रमे॥ ४० ॥भ्रमताऽशेषजगतांनाभिभूतेनभास्वता॥समुद्राद्रिवनोपेतासारुरोहमहीनभः॥४१॥गगनञ्चाखिलंब्रह्मन्सचन्द्रग्रहतारकम्॥ अधोगतंमहा
भागबभूवाक्षिप्तमाकुलम्॥४२॥विक्षिप्तसलिलाःसर्वेबभूवुश्चतथाब्धयः॥व्यभिद्यन्तमहाशैलाःशीर्णसानुनिबन्धनाः ॥ ४३ ॥ ध्रुवाधाराण्यशेषाणिधि

ष्ण्यानिमुनिसत्तम॥त्रुटच्चद्रश्मिनिबन्धानिह्यधोजग्मुःसहस्रशः॥४४॥वेगभ्रमणसंजातवायुक्षिप्ताःसमन्ततः॥व्यशीर्य्यंतमहामेघाघोररावविराविणः॥
॥४५॥भास्वद्भ्रमणविभ्रान्तंभूम्याकाशरसातलम्॥जगादाकुलमत्यर्थंतदासीन्मुनिसत्तम॥४६॥ त्रैलोक्येसकलेविप्रभ्रममाणेसुरर्षयः॥देवाश्चब्रह्मणासा
र्द्धंभास्वन्तमभितुष्टुवुः॥४७॥आदिदेवोऽसिदेवानांज्ञातमेतत्स्वरूपतः॥स्वर्गस्थित्यन्तकालेषुत्रिधाभेदेनतिष्ठसि॥४८॥स्वस्तितेऽस्तुजगन्नाथघर्मवर्षा
हिमाकर ॥ जुषस्वशान्तिंलोकानांदेवदेवदिवाकर॥४९ ॥इन्द्रश्चागत्यतंदेवंलिख्यमानंयथाऽस्तुवत्॥जयदेवजगद्व्यापिञ्जयाशेषजगत्पते ॥५०॥ ऋष
यश्चततःसप्तवसिष्ठात्रिपुरोगमाः॥तुष्टुवुर्विविधैःस्तोत्रैःस्वस्तिस्वस्तीतिवादिनः॥५१॥वेदोक्ताभिरथाग्र्याभिर्वालखिल्याश्चतुष्टुवुः॥भास्वन्तमृग्भिराद्या
भिर्लिख्यमानंमुदायुताः॥५२॥त्वंनाथमोक्षिणांमोक्षोध्येयस्त्वंध्यानिनांपरः ॥ त्वंगतिःसर्वभूतानांकर्मकाण्डेऽपिवर्ततताम्॥५३॥शंप्रजाभ्योऽस्तुदेवेश
शन्नोऽस्तुजगताम्पते॥शन्नोऽस्तुद्विपदेनित्यंशन्नश्चास्तुचतुष्पदे ॥ ५४ ॥ ततोविद्याधरगणायक्षराक्षसपन्नगाः ॥ कृताञ्जलिपुटाःसर्वेशिरोभिःप्रणतार
विम्॥५५॥ ऊचुरेवंविधावाचोमनःश्रोत्रसुखावहाः ॥ सह्यंभवतुतेतेजोभूतानांभूतभावन ॥५६॥ ततोहाहाहुहूश्चैवनारदस्तुम्बुरुस्तथा ॥ उपगायितु
मारब्धागान्धर्वकुशलारविम् ॥ ५७ ॥ षड्जमध्यमगान्धारग्रामत्रयविशारदाः ॥ मूर्च्छनाभिश्चतानैश्चसंप्रयोगैःसुखप्रदम् ॥ ५८ ॥ विश्वाचीचघृ
ताचीचउर्वश्यथतिलोत्तमा ॥ मेनकासहजन्याचरम्भाचाप्सरसांवरा ॥५९॥ननृतुर्जगतामीशेलिख्यमानेविभावसौ॥ज्ञानभावविलासाढ्यान्कुर्वन्तो
ऽभिनयान्बहून्॥६०॥प्रावाद्यन्तततस्तत्रवेणुवीणादिझर्झराः॥पणवाःपुष्कराश्चैवमृदङ्गाःपटहानकाः॥ ६१॥ देवदुन्दुभयःशङ्खाःशतशोऽथसहस्रशः ॥
गायद्भिश्चैवगंधर्वैर्नृत्यद्भिश्चाप्सरोगणैः ॥ ६२ ॥ तूर्यवादित्रघोषैश्चसर्वंकोलाहलीकृतम् ॥ ततःकृताञ्जलिपुटाभक्तिनम्रात्ममूर्तयः ॥६३॥ लिख्यमा
नंसहस्रांशुंप्रणेमुःसर्वदेवताः॥ततःकोलाहलेतस्मिन्सर्वदेवसमागमे॥तेजसःशातनञ्चक्रेविश्वकर्माशनैःशनैः॥६४॥ इतिहिमजलघर्मकालहेतोर्हरकमला
सनविष्णुसंस्तुतस्य॥तनुपरिलिखनंनिशम्यभानोर्व्रजतिदिवाकरलोकमायुषोऽन्ते॥६५॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभानुतनुलेखनेत्र्यधिकशततमो
ऽध्यायः ॥ १०३ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ लिख्यमानेततोभानौविश्वकर्माप्रजापतिः ॥ उद्भूतपुलकःस्तोत्रमिदंचक्रेविवस्वतः॥१॥विवस्वतेप्रणतहितानु
कम्पिनेमहात्मनेसमजवसप्तसप्तये॥सुतेजसेकमलकुलावबोधिनेनमस्तमःपटलपटावपाटिने॥२॥ पावनातिशयपुण्यकर्मणेनैककामविषयप्रदायिने ॥
भास्वरानलमयूखशायिनेसर्वलोकहितकारिणेनमः॥३॥ अजायलोकत्रयकारणायभूतात्मनेगोपतयेवृषाय॥नमोमहाकारुणिकोत्तमायसूर्य्यायचक्षुःप्र
भवालयाय॥४॥ विवस्वतेज्ञानभृतेंतरात्मनेजगत्प्रतिष्ठायजगद्धितैषिणे॥ स्वयम्भुवेलोकसमस्तचक्षुषेसुरोत्तमायामिततेजसेनमः ॥५॥ क्षणमुदयाच
लमौलिमणिःसुरगणमहितहितोजगतः॥त्वमुमयूखसहस्रवपुर्जगतिविभासितमांसितुदन्॥६॥भवतिमिरासवपानमदाद्भवतिविलोहितविग्रहता॥ मि

हिरविभासियतःसुतरांत्रिभुवनभावनभानिकरैः ॥७॥ रथमधिरुह्यसमावयवंचारुविकम्पितमुरुरुचिरम्॥सततमखिन्नहयैर्भगवंश्चरसिजगद्धिताय वितितम्॥८॥अमृतमयेनरसेनसमंविबुधपितॄनपितर्पयसे॥अरिगणसूदनतेनतवप्रणतिसुपेत्यलिखामिवपुः॥९॥ शुकसमवर्णहयप्रथितंतवपादपांसुपवित्रतमम्॥नतजनवत्सलमांप्रणतंत्रिभुवनपावनपाहिरवे॥१०॥इतिसकलजगत्प्रसूतिभूतंत्रिभुवनभावनधामहेतुमेकम् ॥रविमखिलजगत्प्रदीपभूतंत्रिदशवरप्रणतोऽस्मिसर्वदात्वाम्॥११॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसूर्यस्तवनंनामचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥१०४॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ एवंसूर्य्यस्तवंकुर्वन्विश्वकर्मादिवस्पतेः॥तेजसःषोडशंभागंमण्डलस्थमधारयत्॥१॥शातितैस्तेजसोभागैर्दशभिःपञ्चभिस्तथा ॥ अतीवकान्तिमच्चारुभानोरासीत्तदावपुः॥२॥ शातितंचास्ययत्तेजस्तेनचक्रंविनिर्मितम्॥विष्णोःशूलंचशर्वस्यशिबिकाधनदस्यच॥३॥ दंडःप्रेतपतेःशक्तिर्देवसेनापतेस्तथा॥अन्येषांचैवदेवानामायुधानिसविश्वकृत् ॥४॥ चकारतेजसाभानोर्भासुराण्यरिशान्तये॥ इतिशातिततेजाःसशुशुभेनातितेजसा ॥ ५॥ वपुर्दधारमार्त्तण्डःसर्वावयवशोभनम् ॥ सददर्शसमाधिस्थःस्वांभार्य्यांवडवाकृतिम्॥६॥अधृष्यांसर्वभूतानांतपसानियमेनच॥ उत्तरांश्चकुरून्गत्वाभूत्वाऽश्वोभानुरागमत्॥७॥साचदृष्ट्वातमायान्तंपरपुंसोविशङ्कया॥जगामसंमुखेतस्यपृष्ठरक्षणतत्परा॥८॥ततश्चनासिकायोगंतयोस्तत्रसमेतयोः ॥ वडवायांचतत्तेजोनासिकाभ्यांविवस्वतः॥९॥देवौतत्रसमुत्पन्नावश्विनौभिषजांवरौ॥नासत्यदस्रौतनयावश्विवक्राद्विनिर्गतौ॥१०॥मार्त्तण्डस्यसुतावेतावश्वरूपधरस्यहि ॥ रेतसोऽन्तेचरेवन्तःखड्गीधन्वीतनुत्रधृक् ॥ ११ ॥अश्वारूढःसमुद्भूतोबाणतूणसमन्वितः ॥ ततःस्वरूपममलंदर्शयामासभानुमान् ॥ १२ ॥ तस्यशान्तंसमालोक्यसारूपंसुदमाददे ॥ स्वरूपधारिणींचेमांसनिनायनिजालयम् ॥ १३ ॥ संज्ञांभार्य्यांप्रीतिमतींभास्करोवारितस्करः ॥ ततःपूर्वसुतोयोऽस्याःसोऽभूद्वैवस्वतोमनुः ॥१४॥ द्वितीयश्चयमःशापाद्धर्मदृष्टिरनुग्रहात्॥ यमस्तुतेनशापेनभृशंपीडितमानसः ॥ १५ ॥ धर्मोभिरोचतेयस्माद्धर्मराजस्ततःस्मृतः॥कृमयोमांसमादायपादतस्तेमहीतलम्॥१६॥ पतिष्यन्तीतिशापान्तंतस्यचक्रेपितास्वयम्॥धर्मदृष्टिर्यतश्चासौसमोमित्रेतथाऽहिते ॥१७॥ ततोनियोगेतंयाम्येचकारतिमिरापहः ॥ तस्मैददौपिताविप्रभगवाँल्लोकपालताम् ॥१८॥ पितॄणामाधिपत्यञ्चपरितुष्टोदिवाकरः ॥ यमुनांचनदींचक्रेकलिंदान्तरवाहिनीम्॥१९॥अश्विनौदेवभिषजौकृतौपित्रामहात्मना॥गुह्यकाधिपतित्वेचरेवन्तोविनियोजितः ॥२०॥ एवमप्याहचततोभगवाँल्लोकभावितः॥त्वमप्यशेषलोकस्यपूज्योवत्सभविष्यसि॥२१॥आरण्यादिमहादाववैरिदस्युभयेषुच॥ त्वांस्मरिष्यन्तियेमर्त्यामोक्ष्यन्तेतेमहापदः ॥२२॥ क्षेमंबुद्धिंसुखंराज्यमारोग्यंकीर्तिमुन्नतिम्॥नराणांपरितुष्टस्त्वंपूजितःसंप्रदास्यसि ॥ २३ ॥ छायासंज्ञासुतश्चापिसावर्णिःसुमहायशाः॥ भाव्यःसोऽनागतेकालेमनुः

सावर्णिकोऽष्टमः ॥२४॥ मेरुपृष्ठेतपोघोरमद्यापिचरतिप्रभुः ॥ भ्राताशनैश्चरस्तस्यग्रहोऽभूच्छासनाद्रवेः ॥२५॥ यवीयसीतुयाकन्याऽऽदित्यस्याभूद्द्विजो
त्तम ॥ अभवत्सासरिच्छ्रेष्ठातपतीलोकपावनी ॥ २६ ॥ यस्तुज्येष्ठोमहाभागःसर्गोयस्येहसाम्प्रतम् ॥ विस्तरंतस्यवक्ष्यामिमनोर्वैवस्वतस्यह ॥ २७ ॥
इदंयोजन्मदेवानांशृणुयाद्वापठेतवा ॥ विवस्वतस्तनूजानांरवेर्माहात्म्यमेवच ॥२८॥ आपदंप्राप्यमुच्येतप्राप्नुयाच्चमहायशः ॥ अहोरात्रकृतंपापमेतच्छ्र
मयतेश्रुतम् ॥ माहात्म्यमादिदेवस्यमार्तण्डस्यमहात्मनः ॥२९॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेरवेर्माहात्म्यवर्णनंनामपंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥१०५॥
क्रौष्टुकिरुवाच ॥ भगवन्कथितःसम्यग्भानोःसन्ततिसंभवः ॥ माहात्म्यमादिदेवस्यस्वरूपश्चातिविस्तरात् ॥ १ ॥ भूयोऽपिभास्वतःसम्यङ्माहात्म्यं
मुनिसत्तम ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहंतन्मेप्रसन्नोवक्तुमर्हसि ॥ २ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ श्रूयतामादिदेवस्यमाहात्म्यंकथयामिते ॥ विवस्वतोयच्चकारपूर्व
माराधितोजनैः ॥ ३ ॥ दमस्यपुत्रोविख्यातोराजाभूद्राज्यवर्धनः ॥ ससम्यक्पालनंचक्रेपृथिव्याःपृथिवीपतिः ॥ ४ ॥ धर्मतःपाल्यमानंतुतेनराष्ट्रंमहा
त्मना ॥ ववृधेऽनुदिनंविप्रजनेनचधनेनच ॥ ५ ॥ हृष्टपुष्टमतीवासीत्तस्मिन्राजन्यशेषतः ॥ निर्भयःसकलश्चोर्व्यांपौरजानपदोजनः ॥ ६ ॥ नोपसर्गो
नचव्याधिर्नचव्यालोद्भवंभयम् ॥ नचावृष्टिभयन्तत्रदमपुत्रेमहीपतौ ॥ ७ ॥ सईजेचमहायज्ञैर्ददौदानानिचार्थिनाम् ॥ सुधर्मस्याविरोधेनबुभुजेविषया
नपि ॥८॥ तस्यैवंकुर्वतोराज्यंसम्यक्पालयतःप्रजाः ॥ सप्तवर्षसहस्राणिजग्मुरेकमहर्यथा ॥९॥ विदूरथस्यतनयादाक्षिणात्यस्यभूभृतः ॥ तस्यपत्नीबभूवा
थमानिनीनाममानिनी ॥ १० ॥ कदाचित्तस्यसासुभ्रूःशिरसोऽभ्यञ्जनादृता ॥ पश्यतोराजलोकस्यमुमोचाश्रूणिमानिनी ॥ ११ ॥ तदश्रुबिन्दवोगा
त्रेयदातस्यमहीपतेः ॥ तदावीक्ष्याश्रुवदनांतामपृच्छतमानिनीम् ॥१२॥ निःशब्दमश्रुमोक्षेणरुदन्तींतांविलोक्यवै ॥ किमेतदितिपप्रच्छमानिनींराज्य
वर्धनः ॥ १३ ॥ पृष्टासातुततस्तेनभर्त्राप्राहमनस्विनी ॥ नकिंचिदितितांभूयःपप्रच्छसमहीपतिः ॥ १४ ॥ बहुशःपृच्छतस्तस्यभूभृतःसासुमध्यमा ॥
(नकिंचिदितिहोवाचसाभूयोराज्यवर्धनम् ॥ किमेतदितिपप्रच्छमानिनींपार्थिवःपुनः ॥ बहुशःप्रेरितातेनसाभर्त्रातत्रभामिनी) दर्शयामासपलितंकेश
भारान्तरोद्भवम् ॥ १५ ॥ एतत्पश्येतिभूपालकिमन्यन्मन्युकारणम् ॥ ममातिमन्दभाग्यायाजहासाथनृपस्ततः ॥१६॥ सविहस्याहतांपत्नींशृण्वतां
सर्वभूभृताम् ॥ पौराणांचमहीपालायेतत्रासन्समावृताः ॥ १७ ॥ शोकेनालंविशालाक्षिरोदितव्यंनतेशुभे ॥ जन्मर्द्धिपरिणामाद्याविकाराःसर्व
जन्तुषु ॥ १८ ॥ अधीताःसकलावेदाइष्टायज्ञाःसहस्रशः ॥ दत्तंद्विजानांपुत्राश्चसमुत्पन्नावरानने ॥१९॥ भुक्ताभोगास्त्वयासार्द्धंयैर्मर्त्यैरतिदुर्लभाः ॥
सम्यक्चपालितापृथ्वीशौर्यंयुद्धेष्वनुष्ठितम् ॥ २० ॥ मित्रैःसहेष्टैर्हसितंविहृतंचवनान्तरे ॥ किमन्यन्नकृतंभद्रेपलितेभ्योबिभेषियत् ॥ २१ ॥ भव
न्तुकेशाःपलितावलयःसन्तुमेशुभे ॥ शैथिल्यमेतुमेकायःकृतकृत्योऽस्मिमानिनि ॥ २२ ॥ मूर्ध्नियद्दर्शितंभद्रेभवत्यापलितंमम ॥ चिकित्सामेव्रतस्याहं

करोमिवनसंश्रयात्॥२३॥बाल्येबालक्रियापूर्वंतद्वत्कौमारकेचया॥यौवनेचापियायोग्यावार्द्धकेवनसंश्रया॥२४॥एवंमत्पूर्वजैर्भद्रेकृतंत्वत्पूर्वजैश्चयत्॥
अतोनतेश्रुपातस्यकिंचित्पश्यामिकारणम् ॥ २५ ॥ अलन्तेमन्युनाभद्रेनन्वभ्युदयकारिमे ॥दर्शनंपलितस्यास्यमारोदीर्निष्प्रयोजनम् ॥ २६ ॥
॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततःप्रणम्यतंभूपाःपौराश्चैवसमीपगाः ॥ सान्त्वाप्रोचुर्महीपालामहर्षेराज्यवर्धनम् ॥२७॥नरोदितव्यमनयातवपत्न्यानराधिप ॥
रोदितव्यमिहास्माभिरथवासर्वजन्तुभिः ॥२८॥ त्वंब्रवीषियथानाथवनवासाश्रितंवचः॥ पतन्तितेननःप्राणालालितानांत्वयानृप ॥२९॥ सर्वेयास्या
महेभूपयदियातिभवान्वनम्॥ ततोऽशेषक्रियाहानिःसर्वपृथ्वीनिवासिनाम्॥३०॥ भविष्यतिनसन्देहस्त्वयिनाथवनाश्रये ॥ साचधर्मोपघाताययदि
तत्प्रविमुच्यताम् ॥३१॥ सप्तवर्षसहस्राणित्वयेयंपालितामही॥तत्समुत्थंमहापुण्यमालोकयनराधिप ॥३२ ॥वनेवसन्महाराजत्वंकरिष्यसियत्तपः॥
तन्महीपालनस्यास्यकलांनार्हतिषोडशीम् ॥३३ ॥ राजोवाच ॥ सप्तवर्षसहस्राणिमयेयंपालितामही ॥ इदानींवनवासस्यममकालोयमागतः॥३४॥
ममापत्यानिजातानिदृष्टामेऽपत्यसन्ततीः ॥ स्वल्पैरेवमहोभिर्मेह्यन्तकोनसहिष्यति ॥३५॥ यदेतत्पलितंमूर्ध्नितद्विजानीतनागराः॥ दूतभूतमनार्य्यं
स्यमृत्योरत्युग्रकर्मणः ॥३६॥ सोऽहंराज्येसुतंकृत्वाभोगांस्त्यक्त्वावनाश्रयः॥ तपस्तप्स्येसमायान्तिनयावद्यमसैनिकाः ॥३७॥ मार्कण्डेयउवाच ॥
ततोयियासुःसवनंदैवज्ञानवनीपतिः ॥ पुत्रराज्याऽभिषेकायदिनलग्नान्यपृच्छत ॥३८॥ श्रुत्वाचतेतुनृपतेर्वचोव्याकुलचेतसः॥ दिनंलग्नंचहोराश्चनवि
दुःशास्त्रदृष्टयः ॥३९॥ ऊचुश्चतंमहीपालंदैवज्ञाबाष्पगद्गदम्॥ ज्ञानानिनःप्रनष्टानिश्रुत्वैतत्तेवचोनृप ॥४०॥ ततोऽन्यनगरेभ्यश्चभृत्येराष्ट्रेभ्यएवच॥
ततस्तस्माच्चनगरात्प्राचुर्येणाभ्युपागमन् ॥ ४१ ॥ समुत्पत्यमहीपालंतंयियासुंसुनेवनम् ॥ प्रकम्पिशिरसोभूत्वाप्रोचुर्ब्राह्मणसत्तमाः ॥४२॥ प्रसीदपा
हिनोराजन्पालिताःस्मयथापुरः॥ सीदिष्यत्यखिलोलोकस्त्वयिभूपवनाश्रये॥४३॥त्वंकुरुष्वतथाराजन्यथानोसीदतेजगत्॥यावज्जीवामहेवीरस्वल्प
कालमिमेवयम्॥नेच्छामश्चभवच्छून्यंद्रष्टुंसिंहासनंविभो ॥४४ ॥मार्कण्डेयउवाच॥ इत्यवंतैस्तथान्यैश्चद्विजैःपौरपुरःसरैः॥भूपैर्भृत्यैरमात्यैश्चराजाप्रो
क्तःपुनःपुनः ॥ ४५ ॥ वनवासविनिर्बन्धंनोपसंहरतेयदा ॥ क्षमिष्यत्यन्तकोनेतिददौसचतदोत्तरम् ॥ ४६ ॥ ततोऽमात्याश्चभूपाश्चपौरवृद्धास्तथाद्वि
जाः॥समेत्यमन्त्रयामासुःकिमत्रक्रियतामिति॥४७॥तेषांमन्त्रयतांविप्रनिश्चयोऽयमजायत॥अनुरागवतांतत्रमहीपालेऽतिधार्मिके॥४८॥ सम्यग्ध्यान
पराभूत्वाप्रार्थयामःसमाहिताः॥तपसाराध्यभास्वन्तमायुरस्यमहीपतेः॥४९॥तत्रैकनिश्चयाःकाश्चित्केचिद्गेहेचभास्करम्॥ सम्यगर्घोपचाराद्यैरुपहारैरपू
जयन्॥५०॥अपरेमौनिनोभूत्वाऋग्जापेनतथाऽपरे॥यजुषामथसाम्नाचतोषयाञ्चक्रिरेरविम्॥५१॥अपरेचनिराहारानदीपुलिनशायिनः॥ तपांसिचक्रु
रिच्छंतोभास्करारांधनंद्विजाः॥५२॥अग्निहोत्रपराश्चान्येरविसूक्तान्यहर्निशम्॥जेपुस्तत्रापरेतस्थुर्भास्करेन्यस्तदृष्टयः ॥ ५३ ॥ इत्येवमतितिनिर्बन्धंभा

स्कराराधनंप्रति ॥ बहुप्रकारंचक्रुस्तेतंतंविधिमुपाश्रिताः ॥५४॥ तथातुयततांतेषांभास्कराराधनंप्रति ॥ सुदामानामगन्धर्वउपगम्येदमब्रवीत् ॥५५॥ यद्याराधनमिष्टंवोभास्करस्यद्विजातयः ॥ तदेतत्क्रियतांयेनभानुःप्रीतिमुपैष्यति ॥ ५६ ॥ तस्माद्गुरुविशालाख्यंवनंसिद्धनिषेवितम् ॥ कामरूपेमहाशैलेगम्यतांतत्रवैलघु ॥ ५७ ॥ तस्मिन्नाराधनंभानोःक्रियतांसुसमाहितैः ॥ सिद्धक्षेत्रंहितंतत्रसर्वकामानवाप्स्यथ ॥ ५८ ॥मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतितेतद्वचःश्रुत्वागत्वातत्काननंद्विजाः ॥ ददृशुर्भास्वतस्तत्रपुण्यमायतनंशुभम् ॥ ५९ ॥ तत्रतेनियताहारावर्णाविप्रादयोद्विज ॥ धूपपुष्पोपहाराढ्यांपूजांचक्रुरतन्द्रिताः ॥६०॥पुष्पानुलेपनाद्यैश्चधूपगन्धादिकैस्तथा॥जपहोमान्नदानाद्यैःपूजनंतेसमाहिताः॥कुर्वन्तस्तुष्टुवुर्ब्रह्मन्विवस्वन्तंद्विजातयः ॥६१॥ ॥ ब्राह्मणाऊचुः ॥ ॥देवदानवयक्षाणांग्रहाणांज्योतिषामपि ॥ तेजसाभ्यधिकंदेवंव्रजामशरणंरविम् ॥ ६२ ॥ दिविस्थितंचदेवेशंद्योतयन्तंसमन्ततः ॥ वसुधामन्तरिक्षंचव्याप्नुवन्तंमरीचिभिः ॥ ६३ ॥ आदित्यंभास्करंभानुंसवितारंदिवाकरम् ॥ पूषाणमर्यमाणंचस्वर्भानुंदीप्तदीधितिम् ॥ ६४ ॥ चतुर्युगान्तकालाग्निदुष्प्रेक्ष्यंप्रलयान्तगम् ॥ योगीश्वरमनन्तंचरक्तंपीतंसितासितम् ॥६५॥ ऋषीणामग्निहोत्रेषुयज्ञदेवेष्ववस्थितम् ॥व्रजामशरणंदेवंतेजोराशिंतमच्युतम् ॥ अक्षरंपरमंगुह्यंमोक्षद्वारमनुत्तमम् ॥ ६६ ॥ छन्दोभिरश्वरूपैश्चसकृद्युक्तैर्विहङ्गमम् ॥ उदयास्तमनेयुक्तंसदामेरोःप्रदक्षिणे ॥ ६७ ॥ अनृतंचऋतंचैवपुण्यतीर्थंपृथग्विधम् ॥विश्वस्थितिमचिन्त्यंचप्रपन्नाःस्मप्रभाकरम् ॥६८ ॥योब्रह्मायोमहादेवोयोविष्णुर्यःप्रजापतिः ॥ वायुराकाशमापश्चपृथिवीगिरिसागराः ॥६९ ॥ग्रहनक्षत्रचन्द्राद्यावानस्पत्यंद्रुमौषधम् ॥व्यक्ताव्यक्तेषुभूतेषुधर्माधर्मप्रवर्त्तकः ॥७०॥ब्राह्मीमाहेश्वरीचैववैष्णवीचैवतेतनुः ॥ त्रिधायस्यस्वरूपन्तुभानोर्भास्वान्प्रसीदतु ॥ ७१ ॥ यस्यसर्वमयस्येदमङ्गभूतंजगत्प्रभोः ॥ सनःप्रसीदतांभास्वाञ्जगतांयश्चजीवनम् ॥७२॥ यस्यैकमक्षरंरूपंप्रभामण्डलदुर्दृशम् ॥द्वितीयमैन्दवंसौम्यंसनोभास्वान्प्रसीदतु॥७३॥ताभ्यांचतस्यरूपाभ्यामिदंविश्वंविनिर्मितम् ॥ अग्नीषोममयंभास्वान्सनोदेवःप्रसीदतु ॥ ७४ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इत्थंस्तुत्यातदाभक्त्यासम्यक्पूजाविधानतः ॥ तुतोषभगवान्भास्वांस्त्रिभिर्मासैर्द्विजोत्तम ॥७५ ॥ ततःसमण्डलादुद्यन्निजबिंबसमप्रभः ॥ अवतीर्यददौतेभ्योदुर्दृशोदर्शनंरविः ॥ ७६ ॥ ततस्तेस्पष्टरूपंतंसवितारमजंजनाः ॥ पुलकोत्कम्पिनोविप्राभक्तिनम्राः प्रणेमिरे ॥७७॥नमोनमस्तेस्तुसहस्ररश्मेसर्वस्यहेतुस्त्वमशेषकेतुः ॥ पातात्वमीड्योऽखिलयज्ञधामध्येयस्तथायोगविदांप्रसीद॥७८॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभानुस्तवोनामषडधिकशततमोध्यायः ॥ १०६ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ततःप्रसन्नोभगवान्भानुराहाखिलाञ्जनान् ॥ व्रियतांयदभिप्रेतंमत्तःप्राप्तुंद्विजादयः ॥ १॥ ॥मार्कण्डेयउवाच ॥ ततस्तेप्रणिपत्योचुर्विप्रक्षत्रादयोजनाः ॥ ससाध्वसमशीतांशुमवलोक्यपुरःस्थितम् ॥ २ ॥

॥ प्रजाऊचुः ॥ भगवन्यदिनोभक्त्याप्रसन्नस्तिमिरापह ॥३॥ दशवर्षसहस्राणिततोनोजीवतांनृपः॥निरामयोजितारातिःसुकोशःस्थिरयौवनः ॥४॥
॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ तथेत्युक्त्वाजनान्भास्वानदृश्योऽभून्महामुने॥तेऽपिलब्धवराहृष्टाःसमाजग्मुर्जनेश्वरम् ॥५॥ यथावृत्तंचतेतस्मैनरेन्द्रायन्य
वेदयन्॥ वरंलब्ध्वासहस्रांशोःसकाशादखिलंद्विज॥६॥ तच्छ्रुत्वाजहृषेतस्यसापत्नीमानिनीद्विज ॥ (प्रहर्षपरमंयाताहर्षोद्गततनूरुहा) ॥सचराजाचि
रंदध्यौनाहकिंचिच्चतंजनम् ॥७॥ ततःसामानिनीभूपंहर्षापूरितमानसा ॥ दिष्ट्याऽऽयुषामहीपालवर्द्धस्वेत्याहतंपतिम्॥८॥तथातयामुदाभर्त्तामानिन्या
थसभाजितः॥नाहंकिंचिन्महीपालश्चिन्ताजडमनाद्विज ॥९॥ सापुनःप्राहभर्त्तारंचिन्तयानमधोमुखम् ॥ कस्मान्नहर्षमभ्येषिपरमाभ्युदयेनृप॥१०॥
दशवर्षसहस्राणिनीरुजःस्थिरयौवनः ॥ भावीत्वमद्यप्रभृतिकिंतथापिनहृष्यसे ॥ ११ ॥ किन्तुतत्कारणंब्रूहियच्चिन्ताकृष्टमानसः ॥ परमाभ्युदयेऽपि
त्वंसंप्राप्तेपृथिवीपते॥१२॥ राजोवाच ॥ कथमभ्युदयोभद्रेकिंसभाजयसेचमाम् ॥ प्राप्तोदुःखसहस्राणांकिंसभाजनमिष्यते॥१३॥दशवर्षसहस्राणिजी
विष्याम्यहमेककः ॥ नत्वंतवविपत्तौमेकिन्नदुःखंभविष्यति ॥ १४ ॥ पुत्रान्पौत्रान्प्रपौत्रांश्चतथान्यानिष्टबान्धवान् ॥ पश्यतोमेमृतान्दुःखंकिमल्पं
हिभविष्यति ॥ १५ ॥ भृत्येषुचातिभक्तेषुमित्रवर्गेतथामृते ॥ भद्रेदुःखमपारंमेभविष्यतितुसन्ततम् ॥१६॥ यैर्मदर्थंतपस्तप्तंकृशैर्धमनिसन्ततैः ॥ तेम
रिष्यन्त्यहंभोगीजीविष्यामीतिधिक्करम् ॥१७॥ सेयमापद्वरारोहेप्राप्तानाभ्युदयोमम॥कथंवामन्यसेनत्वंयत्सभाजयसेऽद्यमाम्॥१८॥मानिन्युवाच ॥
महाराजयथात्थत्वंतथैतन्नात्रसंशयः ॥ मयापौरैश्चदोषोऽयंप्रीत्यानालोकितस्तव ॥ १९ ॥एवंगतेऽत्रकिंकार्य्यंनरनाथविचिन्त्यताम्॥नान्यथाभावि
यत्प्राहप्रसन्नोभगवान्रविः॥२०॥ ॥ राजोवाच ॥ उपकारःकृतःपौरैःप्रीत्याभृत्यैश्चयोमम ॥कथंभोक्ष्याम्यहंभोगान्गत्वातेषामनिष्कृतिम् ॥ २१ ॥
सोऽहमद्यप्रभृत्यद्रिंगत्वानियतमानसः॥(पौरलोकहितार्थंचतोषयिष्यामिभास्करम्॥यथापौराममकृतेबान्धवाश्चसमन्ततः ॥ आराधनायदेवेशंतथा
हमपिसांप्रतम्) ॥ तपस्तप्स्येनिराहारोभानोराराधनोद्यतः ॥ २२ ॥ दशवर्षसहस्राणियथाहंस्थिरयौवनः ॥ तस्यप्रसादाद्देवस्यजीविष्यामिनिरा
मयः॥२३॥तथायदिप्रजाःसर्वाभृत्यास्त्वंचसुताश्चमे॥पुत्राःपौत्राःप्रपौत्राश्चसुहृदश्चवरानने॥२४ ॥जीवन्त्येतंप्रसादंचकरोतिभगवान्रविः ॥ ततोऽहंभ
विताराज्येभोक्ष्येभोगांस्तथामुदा॥२५॥नचेदेवंकरोत्यर्कस्तदाद्रौतत्रमानिनी ॥तपस्तप्स्येनिराहारोयावज्जीवितसंशयः॥२६॥मार्कण्डेयउवाच॥ इत्यु
क्तासातदातेनतथेत्याहनराधिपम्॥जगामतेनचसमंसाऽपितंधरणीधरम्॥२७॥ सतदायतनंगत्वाभार्ययासहपार्थिवः॥भानोराराधनंचक्रेशुश्रूषानिरतो
द्विज॥२८॥निराहाराकृशासाचयथासौपृथिवीपतिः॥तेपेतपस्तथैवोग्रंशीतवातातपक्षमा॥२९॥तस्यपूजयतोभानुंतप्यतश्चतपोमहत्॥ साग्रेसंवत्सरेया
तेततःप्रीतोदिवाकरः॥ ३०॥ समस्तभृत्यपौरादिपुत्राणांचकृतेद्विज ॥ ददौयथाभिलषितंवरंद्विजवरोत्तम॥३१॥ लब्ध्वावरंसनृपतिःसमभ्येत्यात्मनः

पुरम् ॥ चकारमुदितोराज्यंप्रजाधर्मेणपालयन् ॥ ३२ ॥ ईजेयज्ञान्सचबहून्ददौदानान्यहर्निशम् ॥ मानिन्यासहितोभोगान्बुभुजेचसधर्मवित् ॥
॥ ३३ ॥ दशवर्षसहस्राणिपुत्रपौत्रादिभिःसह ॥ भृत्यैः पौत्रैः प्रमुदितःसोऽभवत्स्थिरयौवनः ॥ ३४ ॥ तस्येतिचरितंदृष्ट्वाप्रमतिर्नामभार्गवः ॥ विस्म
याकृष्टहृदयोगाथामेतामगायत॥३५॥भानुभक्तेरहोशक्तिर्यद्राजाराज्यवर्द्धनः ॥आयुषोवर्द्धनेजातःस्वजनस्यतथात्मनः ॥३६॥ इतितेकथितंविप्रयत्पृ
ष्टोऽहंत्वयादितः ॥ आदिदेवस्यमाहात्म्यमादित्यस्यविवस्वतः ॥३७॥ विप्रैतदखिलंश्रुत्वाभानोर्माहात्म्यमुत्तमम् ॥ पठंश्चमुच्यतेपापैःसप्तरात्रकृतैर्नरः
॥३८॥अरोगीधनवानाढ्यःकुलेमहतिधीमताम्॥जायतेचमहाप्राज्ञोयश्चैतद्धारयेद्बुधः ॥३९॥(यजतेचमहायज्ञैःसमाप्तवरदक्षिणैः॥ श्रुत्वाचरितमेतद्धि
समानंलभतेफलम् ॥)मन्त्राश्चयेऽत्राभिहिताभास्वतोमुनिसत्तम ॥ जपःप्रत्येकमेतेषांत्रिसंध्यंपातकापहः ॥४०॥ समस्तमेतन्माहात्म्यंयत्रचायतनेर
वेः ॥ पठ्यतेतत्रभगवान्सान्निध्यंनविमुंचति ॥ ४१ ॥ तस्मादेतत्त्वयाब्रह्मन्भानोर्माहात्म्यमुत्तमम् ॥ धार्य्यंमनसिजाप्यंचमहत्पुण्यमभीप्सता॥४२ ॥
सुवर्णशृङ्गीमतिशोभनाङ्गींपयस्विनींगांप्रददातियोहि॥ शृणोतिचैतत्त्र्यहमात्मवान्नरःसमंतयोःपुण्यफलंद्विजाग्र्य ॥ ४३ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणे
भानोर्माहात्म्यंनामसप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ एवंप्रभावोभगवाननादिनिधनोरविः॥यस्यत्वंक्रौष्टुकेभक्त्यामाहात्म्यंपरिपृच्छसि ॥ १ ॥
परमात्मासयोगिनांयुंजतांचेतसांलयम् ॥ क्षेत्रज्ञःसांख्ययोगानांयज्ञेशोयज्विनामपि ॥ २ ॥ सूर्य्याधिकारंवहतोविष्णोरीशस्यवेधसः ॥ मनुस्तस्या
भवत्पुत्रश्छिन्नसर्वार्थसंशयः ॥ ३ ॥मन्वन्तराधिपोविप्रयस्यसप्तममन्तरम्॥इक्ष्वाकुर्नाभगोरिष्टोमहाबलपराक्रमः॥४॥नरिष्यन्तोऽथनाभागःपृषध्रोधृ
ष्टएवच॥एतेपुत्रामनोस्तस्यपृथग्राज्यस्यपालकाः ॥५॥ विख्यातकीर्त्तयःसर्वेसर्वेशस्त्रास्त्रपारगाः ॥ विशिष्टतरमन्विच्छन्मनुःपुत्रंतथापुनः॥ ६ ॥मि
त्रावरुणयोरिष्टिंचकारकृतिनांवरः ॥ यत्रचापहुतेहोतुरपचारान्महामुने॥ ७॥ इलानामसमुत्पन्नामनोःकन्यासुमध्यमा ॥ तांदृष्ट्वाकन्यकांतत्रसमुत्पन्नां
ततोमनुः॥८॥तुष्टावमित्रावरुणौवाक्यंचेदमुवाचह॥भवत्प्रसादात्तनयोविशिष्टोमेभवेदिति ॥९ ॥ कृतेमखेसमुत्पन्नातनयाममधीमतः ॥यदिप्रसन्नौवर
दौतादियंतनयामम॥१०॥प्रसादाद्भवतोःपुत्रोभवत्वतिगुणान्वितः ॥ तथेतिचाभ्यामुक्तेतुदेवाभ्यांसैवकन्यका ॥ ११॥ इलासमभवत्सद्यःसुद्युम्नइतिवि
श्रुतः॥पुनश्चेश्वरकोपेनमृगयामटतावने॥१२॥स्त्रीत्वमासादितंतेनमनुपुत्रेणधीमता॥पुरूरवसनामानंचक्रवर्तिनमूर्जितम् ॥१३॥ जनयामासतनयंयत्र
सोमसुतोबुधः॥जातेसुतेपुनःकृत्वासोऽश्वमेधंमहाक्रतुम्॥१४॥पुरुषत्वमनुप्राप्तःसुद्युम्नःपार्थिवोऽभवत्॥सुद्युम्नस्यत्रयःपुत्रास्उत्कलोविनयोगयः॥१५॥
पुरुषत्वेमहावीर्य्यायज्विनःपृथुलौजसः॥पुरुषत्वेतु जातास्तस्यराज्ञस्त्रयःसुताः॥१६॥बुभुजुस्तेमहीमेतांधर्मेनियतचेतसः॥ स्त्रीभूतस्यतुयोजातस्तस्य

राज्ञः पुरूरवाः॥१७॥नसलेभेमहीभागंयतोबुधसुतोहिसः ॥ततोवसिष्ठवचनात्प्रतिष्ठानंपुरोत्तमम् ॥ तस्मैदत्तंसराजाभूत्तत्रातीवमनोहरे॥१८॥इतिश्री मार्कण्डेयमहापुराणेवंशानुक्रमोनामाष्टाधिकशततमोऽध्यायः॥१०८॥मार्कण्डेयउवाच॥पृषध्राख्योमनोःपुत्रोमृगयामगमद्वनम्॥ तत्रचंक्रममाणोऽसौ विपिनेनिर्जनेवने॥१॥नाससादमृगंकश्चिद्भानुदीधितितापितः॥क्षुत्तृट्तापपरीताङ्गइतश्चेतश्चचंक्रमन्॥२॥सददर्शतदातत्रहोमधेनुंमनोहराम्॥लतान्तर्दे हछन्नार्धंब्राह्मणस्याग्निहोत्रिणः॥३॥समन्यमानोगवयमिषुणातामताडयत्॥पपातसापितद्बाणविभिन्नहृदयाभुवि ॥४ ॥ ततोऽग्निहोत्रिणःपुत्रोब्रह्मचा रीतपोरतिः॥शशापवान्सपितुर्दृष्ट्वाहोमधेनुंनिपातिताम्॥५॥गोपालःप्रेषितःपुत्रोबाभ्रव्योनामनामतः॥कोपामर्षपराधीनचित्तवृत्तिस्ततोमुने ॥६॥ चुको पविगलत्स्वेदजललोलाविलेक्षणः॥तंक्रुद्धंप्रेक्ष्यसनृपःपृषध्रोमुनिदाकरम्॥७॥ प्रसीदेतिजगौकस्माच्छूद्रवत्कुरुषेरुषम्॥नक्षत्रियोनवावैश्यएवंक्रोधमुपै तिवै॥यथात्वंशूद्रवज्जातोविशिष्टेब्रह्मणःकुले ॥८॥ मार्कण्डेयउवाच॥॥इतिनिर्भर्त्सितस्तेनसराज्ञामौलिनःसुतः ॥ शशापतंदुरात्मानंशूद्रएवभविष्यसि ॥९॥प्रयास्यतिक्षयंब्रह्मन्यत्तेऽधीतंगुरोर्मुखात्॥होमधेनुर्ममगुरोर्यदियंहिंसितात्वया॥१०॥एवंशप्तोनृपःक्रुद्धस्तच्छापपरिपीडितः॥ प्रतिशापपरोविप्र तोयंजग्राहपाणिना ॥११॥ सोऽपिराज्ञोविनाशायकोपंचक्रेद्विजोत्तमः ॥ तमभ्येत्यत्वरायुक्तोवारयामासवैपिता ॥१२॥ वत्सालमलमत्यर्थंकोपेनाती ववैरिणा॥ऐहिकामुष्मिकहितःशमएवद्विजन्मनाम् ॥१३॥ कोपस्तपोनाशयतिक्रुद्धोभ्रश्यत्यथायुषः ॥ क्रुद्धस्यगलतेज्ञानंक्रुद्धश्चार्थाच्चहीयते ॥१४॥ नधर्मःक्रोधशीलस्यनार्थंचाप्नोतिरोषणः ॥नालंसुखायकामाप्तिःकोपेनाविष्टचेतसाम् ॥१५॥ यदिराज्ञाहताधेनुरियंविज्ञानिनासता ॥ युक्तमत्रदयांक र्तुमात्मनोहितबोधिना ॥१६॥ अथवाऽजानताधेनुरियंव्यापादितामम ॥ तत्कथंशापयोग्योऽयंदुष्टंनास्यमनोयतः॥१७॥ आत्मनोहितमन्विच्छन्बा धतेयोऽपरंनरः ॥कर्तव्यामूढविज्ञानेदयातत्रदयालुभिः॥१८॥अज्ञानतःकृतेदण्डंपातयन्तिबुधायदि॥बुधेभ्यस्तमहंमन्येवरमज्ञानिनोनराः॥१९॥ ना द्यशापस्त्वयादेयःपार्थिवस्यास्यपुत्रक ॥ स्वकर्मणैवपतितागौरेषादुःखमृत्युना ॥२०॥॥ मार्कण्डेयउवाच॥ पृषध्रोऽपिमुनेःपुत्रंप्रणम्यानम्रकन्धरः॥ प्रसीदेतिजगादोच्चैरज्ञानाद्घातितेतिच॥२१॥मयागवयबुद्ध्यागौरवध्याघातितामुने॥अज्ञानाद्धोमधेनुस्तेप्रसीदत्वंचनोमुने॥२२॥॥ ऋषिपुत्रउवाच॥ आजन्मनोमहीपालनमयाव्याहृतंमृषा॥क्रोधश्चाद्यमहाभागनान्यथामेकदाचन॥२३॥तन्नाहमेनंशक्नोमिशापंकर्तुंनृपान्यथा॥यस्तेसमुद्यतःशापोद्वितीयःसनिवर्तितः॥२४॥इत्युक्तवन्तंतंबालमादायसपिताततः॥जगामस्वाश्रमंसोऽपिपृषध्रःशूद्रतामगात्॥२५॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेवंशानुचरिते पृषध्रोपाख्यानेनवाधिकशततमोऽध्यायः॥१०९॥ मार्कण्डेयउवाच॥कारूषाःक्षत्रियाःशूराःकरूषस्याभवन्सुताः ॥ तेतुसप्तशतंवीरास्तेभ्यश्चान्येसहस्र शः॥१॥दिष्टपुत्रस्तुनाभागःस्थितःप्रथमयौवने॥ददर्शवैश्यतनयामतीवसुमनोहराम्॥ २ ॥ तस्यांसंदृष्टमात्रायांमदनाक्षिप्तमानसः॥बभूवभूपतनयो

निःश्वासाक्षेपतत्परः ॥३॥ तस्याःसगत्वाजनकंवव्रेतांवैश्यकन्यकाम् ॥ ततोऽनङ्गपराधीनमनोवृत्तिंनृपात्मजम् ॥४॥ तंचाहसपितातस्याराजपुत्रंकृतां
जलिः ॥ बिभ्यत्तस्यपितुर्विप्रप्रश्रयावनतंवचः ॥५॥ भवन्तोभूभुजोभृत्यावयंवःकरदायकाः॥कथंसम्बन्धमसमैरस्माभिरभिवाञ्छसि ॥ ६ ॥ ॥ रा
जपुत्रउवाच ॥ साम्यंमानुषदेहस्यकाममोहादिभिःकृतम् ॥ तथापिकालेतैरेवयोज्यतेमानुषंवपुः ॥७॥ तथैवचोपकारायजायन्तेतस्यतान्यपि ॥ अन्या
निचान्येजीवन्तिभिन्नजातिमतांसताम्॥८॥ तथान्यान्यप्ययोग्यानियोग्यतांयान्तिकालतः॥ योग्यान्ययोग्यतांयान्तिकालवश्याहियोग्यता ॥ ९॥
आप्याय्यतेयच्छरीरमाहारादिभिरीप्सितैः ॥ कालंज्ञात्वातथामुक्तंतदेवपरिशिष्यते॥१०॥इत्थंममैषाभिमतातनयादीयतांत्वया॥अन्यथामच्छरीरस्य
विपत्तिरुपलक्ष्यते॥११॥ ॥ वैश्यउवाच ॥ ॥ परतन्त्रावयंत्वंचपरतन्त्रोमहीभुजः ॥ पित्रातेनाभ्यनुज्ञातस्त्वंगृहाणददाम्यहम् ॥ १२ ॥राजपुत्रउवाच ॥
प्रष्टव्याःसर्वकार्य्येषुगुरवोगुरुवर्तिभिः॥नत्वीदृशेस्वकार्य्येषुगुरूणांवाक्यगोचरः॥१३॥क्वमन्मथकथालापोगुरूणांश्रवणंक्व च॥ विरुद्धमेतदन्यत्रप्रष्टव्या
गुरवोनृभिः ॥१४॥ वैश्यउवाच ॥ ॥ एवमेतत्स्मरालापस्तवायंपृच्छमागुरुम् ॥ अहंपृच्छामिनालापोममकामकथाश्रयः ॥ १५ ॥ ॥ मार्कण्डेयउ
वाच ॥ ॥ इत्युक्तः सोऽभवन्मौनीराजपुत्रः सचापितत् ॥ ततिपित्रेसर्वमाचष्टराजपुत्रस्ययन्मतम्॥१६॥ततस्तस्यपिताविप्रान्ऋचीकादीन्द्विजोत्तमान्॥
प्रवेश्यराजपुत्रंचयथाख्यानंन्यवेदयत् ॥१७॥ निवेद्यचततःप्राहमुनीनेवंव्यवस्थिते ॥ यत्कर्तव्यंतदादेष्टुमर्हन्तिद्विजसत्तमाः ॥१८॥ ॥ ऋषयऊचुः॥ ॥
राजपुत्रानुरागस्तेयद्यस्यांवैश्यसन्ततौ ॥तदस्तुधर्मएवैषकिन्तुन्यायक्रमेणसः॥१९॥मूर्धाभिषिक्ततनयापाणिग्राहोत्सवःपुरा ॥ भवत्वनन्तरंचेयंतवभा
र्याभविष्यति ॥ २० ॥ एवंनदोषोभवतितथमामुपभुञ्जतः ॥ अन्यथाऽभ्येतितेजातिरुत्कृष्टाबालकानयात् ॥ २१ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥
इत्युक्तस्तदपास्यैववचस्तेषांमहात्मनाम् ॥ विनिष्क्रम्यगृहीत्वातामुद्यतासिरथाब्रवीत् ॥ २२ ॥ राक्षसेनविवाहेनमयावैश्यसुताहृता ॥ यस्यसा
मर्थ्यमत्रास्तिसएतांमोचयत्विति ॥ २३ ॥ ततः सवैश्यस्तांदृष्ट्वागृहीतांतनयांद्रुतम् ॥ त्राहीतिपितरंतस्यप्रययौशरणंद्विज ॥ २४ ॥ ततस्तस्य
पिताक्रुद्धआदिदेशबलंमहत् ॥ हन्यतांहन्यतांदुष्टोनाभागोधर्मदूषकः ॥ २५ ॥ ततस्तद्युयुधेसैन्यंतेनभूभृत्सुतेनवै ॥ कृतास्त्रेणतदास्त्रेणतत्प्राचु
र्य्येणपातितम ॥ २६॥ सश्रुत्वानिहतंसैन्यंराजपुत्रेणभूपतिः ॥ स्वयमेवययौयोद्धुंस्वसैन्यपरिवारितः ॥ २७ ॥ ततोयुद्धमभूत्तस्यभूभुजः
स्वसुतेनयत् ॥ राजपुत्रेणशस्त्रास्त्रैस्तत्रातिशयितः पिता ॥ २८ ॥ ततोऽन्तरिक्षादागत्यपरिव्राट्समहामुनिः ॥ प्रत्युवाचमहीपालंविरमस्वेतिसंयुगात्
॥ २९ ॥ त्वत्पुत्रस्यमहाभागविधर्मोऽयंमहात्मनः ॥ तवापिवैश्येनसहनयुद्धंधर्मवन्नृप ॥ ३० ॥ ब्राह्मण्याब्राह्मणःपूर्वंकुर्वन्दारपरिग्रहम् ॥ ब्राह्मण्यात्सर्ववं
र्णेषुनहानिमुपगच्छति ॥३१॥ तथैवक्षत्रियसुतांक्षत्रियःपूर्वमुद्वहन् ॥ इतरेचततोराजंश्च्यवतेनस्वधर्मतः ॥३२ ॥ पूर्वंवैश्यस्तथावैश्यांपश्चाच्छूद्रकुलोद्व

वाम्॥नहीयतेवैश्यकुलादयंन्यायःक्रमोदितः॥३३॥ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःसवर्णापाणिसंग्रहम् ॥ अकृत्वाऽन्यभवापाणेःपतन्तिनृपसंग्रहात ॥ ३४ ॥ यस्यायस्याहिहीनायाःकुरुतेपाणिसंग्रहम्॥अकृत्वावर्णसंयोगंसोऽपितद्वर्णभाग्भवेत्॥३५॥सोऽयंवैश्यत्वमापन्नस्तवपुत्रःसुमन्दधीः॥नास्याधिकारोयु द्धायक्षत्रियेणत्वयासह ॥३६॥ वयमेतन्नजानीमःकारणंनृपनन्दन ॥ यथाभविष्यतीदंचनिवर्त्तरणकर्मतः ॥३७॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेवंशानुच रितेनाभागाख्यानंनामदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ निवृत्तोसौततोभूपःसंग्रामात्स्वसुतेनवै॥ उपयेमेचतांवैश्यतनयांसो ऽपितत्सुतः ॥ १ ॥ ततःसवैश्यतांप्राप्तःसमुपेत्याहपार्थिवम् ॥ भूपालयन्मयाकार्य्यतत्समादिश्यतांमम ॥ २ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ धर्माधिकरणे युक्ताबाभ्रव्याद्यास्तपस्विनः ॥ यदस्य कर्मधर्मायतद्वदंतुतथाचर ॥ ३ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततस्तेमुनयस्तस्यपाशुपाल्यंतथाकृषिम् ॥ वाणिज्यंच परंधर्ममाचचख्युःसभासदः॥४॥तथैवचक्रेससुतस्तस्यराज्ञोयथोदितम् ॥ तैर्धर्मवादिभिर्धर्मच्युतस्यनिजधर्मतः॥५॥ तस्यपुत्रस्ततोजातोनाम्नाख्यातो भलन्दनः॥समात्राप्रहितोगच्छद्गोपालोभवपुत्रक॥६॥मात्रातथानियुक्तोऽथप्रणिपत्यस्वमातरम्॥ राजर्षिमगमन्नीपंहिमवत्पर्वताश्रयम् ॥७॥ तंसमेत्य चजग्राहतस्यपादौयथाविधि॥प्रणिपत्याहचैवैनंराजर्षिसभलन्दनः॥८॥आदिष्टोभगवन्मात्रागोपालस्त्वंभवेतिवै॥मयाचपालनीयाक्ष्मातस्याःस्वीकर णंकथम्॥९॥मयाहिगौःपालनीयासायदास्वीकृताभवेत्॥आक्रान्ताबलवद्भिःसादायादैःपृथिवीमप ॥१०॥तांयथाप्राप्नुयांपृथ्वींत्वत्प्रसादादहंविभो ॥ तथादिशकरिष्यामितवाज्ञांप्रणतोऽस्मिते ॥ ११ ॥ ॥ मार्कण्डेउवाच ॥ ॥ ततःसनीपोराजर्षिस्तस्मैनिरवशेषतः ॥ भलन्दायददौब्रह्मन्नस्त्रग्राममंमहा त्मने॥१२॥प्राप्तास्त्रविद्यःसययौपितृव्यतनयान्द्विज॥वसुरातादिकान्पुत्रानादिष्टःसमहात्मना॥१३॥अयाचतसराज्यार्धपितृपैतामहोचितम्॥तेचोचुर्वै श्यपुत्रस्त्वंकथंभोक्ष्यसिमेदिनीम्॥१४॥ततस्तैर्युद्धमभवद्भलन्दस्यात्मवंशजैः॥वसुरातादिभिःक्रुद्धैःकृतास्त्रस्यास्त्रवर्षिभिः॥१५॥सजित्वातानशेषांस्तु शस्त्रविक्षतसैनिकान्॥जहारपृथिवींतेषांधर्मयुद्धेनधर्मवित्॥१६॥सनिर्जितारिःसकलांपृथ्वींराज्यंतथापितुः॥निवेदयामासततस्तत्पिताजगृहेनच॥प्रत्यु वाचसतंपुत्रंभार्य्यायाःपुरतस्तदा॥१७॥नाभागउवाच ॥ भलन्दराज्यमेतत्तेक्रियतांपूर्वजैःकृतम्॥१८॥ अहंनकृतवान्राज्यंनासामर्थ्ययुतःपुरा॥वैश्यतां तुपुरस्कृत्यतथैवाज्ञाकरःपितुः॥१९॥कृत्वाऽप्रीतिंपितुरहंवैश्यकन्यापरिग्रहात्॥नपुण्यलोकभाग्राजायावदाभूतसंप्लवम्॥२०॥ उल्लंघ्याज्ञांपुनस्तस्यपाल यामिमहींयदि॥नास्तिमोक्षस्ततोनूनंममकल्पशतैरपि ॥२१॥नचापियुक्तंत्वद्बाहुनिर्जितंममभानिनः॥राज्यंभोक्तुमनीहस्यदुर्बलस्येवकस्यचित् २२॥ राज्यंकुरुस्वयंपुत्रदायादेभ्योविमुंचवा॥ममाज्ञापालनंशस्तंपितुर्नक्षितिपालनम्॥२३॥मार्कण्डेयउवाच॥ततःप्रहस्यतद्भार्य्यासुप्रभानामभामिनी॥प्रत्यु

वाचपतिंभूपगृह्यतांराज्यमूर्जितम्॥२४॥नत्वंवैश्योनचैवाहंजातावैश्यकुलेनृप॥क्षत्रियस्त्वंतथैवाहंक्षत्रियाणांकुलोद्भवा॥२५॥ पूर्वमासीन्महीपालःसुदे
वइतिविश्रुतः॥ तस्याभूच्चसखाराज्ञोधूम्राश्वस्यसुतोनलः॥२६॥सतेनसख्यासहितोजगामाश्रवनंवनम्॥पत्नीभिःससमंरन्तुंमाधवेमासिपार्थिव॥२७॥
ततःपानान्यनेकानिभक्ष्याणिबुभुजेतदा॥भार्य्याभिःसहितस्ताभिस्तेनसख्यासमन्वितः॥२८॥ततःपुष्करिणीतीरेददर्शातिमनोरमाम्॥ पत्नींच्यवनपु
त्रस्यप्रमतेःपार्थिवात्मजाम्॥२९॥सखातस्यनलोमत्तोजगृहेतांचदुर्मतिः॥पश्यतस्तस्यराज्ञश्चत्रातत्रातेतिवादिनीम्॥ ३० ॥ आक्रन्दितंनिशम्यैवसत
स्याःप्रमतिःपतिः॥आजगामत्वरायुक्तःकिमेतदितिवैवदन्॥३१॥ततोददर्शराजानंसुदेवंतत्रसंस्थितम्॥गृहीतांचतथापत्नींनलेनसुदुरात्मना॥३२॥ततः
सुदेवंप्रमतिःप्राहायंशास्यतामिति॥त्वंचशास्ताभवद्राज्येदुष्टश्चायंनलोनृप॥३३॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥तस्यार्तस्यवचःश्रुत्वासुदेवोनलगौरवात्॥
प्राहवैश्योऽस्मिगच्छान्यंक्षत्रियंत्राणकारणात्॥३४॥ततःसप्रमतिःक्रुद्धस्तेजसानिर्दहन्निव॥प्रत्युवाचाथराजानंवैश्योऽस्मीत्यभिभाषिणम् ॥३५॥ ॥
प्रमतिरुवाच॥ ॥ एवमस्तुभवान्वैश्यःक्षत्रियःक्षतरक्षणात्॥क्षत्रियैर्धार्य्यतेशस्त्रंनार्त्तशब्दोभवेदिति॥सत्वंनक्षत्रियोभावीवैश्यएवकुलाधमः ॥३६॥इति
श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेनाभागचरितएकादशाधिकशततमोऽध्यायः॥१११॥मार्कण्डेयउवाच॥ ॥ तस्मैदत्त्वाततःशापंनलंक्रुद्धोऽब्रवीद्द्विज॥प्रमतिर्भा
र्गवःकोपात्त्रैलोक्यंनिर्दहन्निव ॥१॥ मदोन्मत्तोयतोभार्य्यांभवानत्रममाश्रमे॥बलाद्गृह्णातिभस्मत्वंतस्माद्व्रजतुमाचिरम् ॥२॥ तेनोदाहृतमात्रेचवाक्येत
स्मिंस्तदानलः॥देहजेनाग्निनासद्योभस्मपुञ्जस्तदाऽभवत् ॥ ३॥ दृष्ट्वाप्रभावंतंतस्यसुदेवोविमदस्ततः॥प्रणामनम्रःप्राहेदंक्षम्यतांक्षम्यतामिति ॥४॥
यदुक्तवांस्त्वांभगवन्सुरापानमदाकुलम्॥तत्क्षम्यतांप्रसीदत्वंशापोऽयंविनिवर्त्यताम्॥५॥एवंप्रसादितस्तेनप्रमतिः प्राहभार्गवः॥ गतकोपोनलेदग्धेना
वनीतेनचेतसा ॥ ६ ॥ नान्यथाभावितद्वाक्यंयन्मयासमुदीरितम् ॥ तथापितेकरिष्यामिप्रसन्नोऽनुग्रहंपरम् ॥७॥ भवितावैश्यजातीयोभवान्नास्त्यत्रसं
शयः ॥ भविताक्षत्रियोवैश्यस्तस्मिन्नेवाशुजन्मनि॥८॥ग्रहीष्यतिबलात्कन्यांयदातेक्षत्रसम्भवः ॥ तदात्वंक्षत्रियोवैश्यःस्वगृहीतोभविष्यसि ॥९॥एवं
सवैश्योभूपालसुदेवोऽस्मत्पिताभवत्॥अहंचयामहाभागतत्सर्वंश्रूयतांत्वया॥१०॥सुरतोनामराजर्षिःप्रागासीद्गन्धमादने॥ तपस्वीनियताहारस्त्यक्तस
ङ्गोवनाश्रयः॥११॥ततःश्येनमुखभ्रष्टांदृष्ट्वैकांशारिकांभुवि॥कृपाऽभूज्जनितामूर्च्छातथातस्यमहात्मनः॥१२॥ततोमूर्च्छावसानेऽहंतस्योत्पन्नाशरीरतः ॥
समांदृष्ट्वाचजग्राहस्निग्धमानेनचेतसा ॥१३॥ यस्मात्कृपाभिभूतस्यममजातेयमात्मजा॥तस्मात्कृपावतीनाम्नाभविष्यत्याहसप्रभो ॥१४॥ ततोऽहमाश्र
मेतस्यवर्धमानादिवानिशम्॥सखीभिःसहतुल्याभिर्विचरामिवनानिच॥१५॥ततोमुनेरगस्त्यस्यभ्रातागस्त्यइतिश्रुतः॥सचिन्वन्काननेवन्यंसखीभिः

कोपितोऽशपत्॥यस्मान्मांवैश्यइत्याहभवतीतेनतेशपे॥१६॥वैश्याभविष्यसीत्युक्तेप्रसाद्योक्तोमयामुनिः॥नापराधंकृतवतीतवाहंद्विजसत्तम ॥अन्या
सामपराधेनकिमर्थंशप्तवानसि॥१७॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥दुष्टतादुष्टसंसर्गाददुष्टमपिगच्छति॥ सुराबिंदुनिपातेनपञ्चगव्यघटोयथा ॥१८॥प्रणिपत्यह्य
निष्टोपियत्त्वयाहंप्रसादितः॥तस्मादनुग्रहंबालेशृणुष्वचकरोम्यहम्॥१९॥ वैश्ययोनौयदाजातात्वंपुत्रंबोधयिष्यसि॥राज्यायजातिस्मरतांतदात्वंसम
वाप्स्यसि॥२०॥ततोभूयःक्षत्रजातिंप्राप्तात्वंपतिनासह॥दिव्यानवाप्स्यसेभोगान्गच्छभीतिरपैतुते॥२१॥एवंशप्तास्मिराजेन्द्रतेनपूर्वंमहर्षिणा॥पिताच
मेपूर्वमेवंशप्तःप्रमतिनाऽभवत्॥२२॥एवंवैश्योनराजंस्त्वंनचवैश्यःपितामम॥नत्वंहिमय्यदुष्टायामदुष्टोदुष्यसेकथम्॥२३॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणे
द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः॥११२॥मार्कण्डेयउवाच॥ इतितस्यावचःश्रुत्वापुत्रस्यसचपार्थिवः॥पुनःप्रोवाचधर्मज्ञस्तांपत्नींतनयंतथा॥१॥यन्मया
पितुरादेशात्त्यक्तंराज्यंनतत्पुनः॥ग्रहीष्यामिवृथोक्तेनकिमात्माक्लिश्यतेत्वया॥२॥अहंतेसम्प्रदास्यामिकरंवैश्यव्रतेस्थितः॥भुङ्क्ष्वराज्यमशेषंत्वमिच्छ
यावापरित्यज॥३॥इत्युक्तःसतदापित्राराजपुत्रोभलन्दनः॥चकारराज्यंधर्मेणतद्वदारपरिग्रहम्॥४॥अव्याहतंतस्यचक्रंपृथिव्यामभवद्द्विज ॥ नचाधर्मेम
नोभूपास्तस्यसर्वेऽभवन्वशे॥५॥तेनेष्टोविविधैर्यज्ञैःसम्यक्शास्तिवसुन्धराम्॥ सएवैकोऽभवद्धर्त्तापृथिव्यामरिशासनः ॥६॥ अजायतसुतस्तस्यवत्सप्री
तिस्तुनामतः॥पितातिशयितोयेनगुणौघेनमहात्मना॥७॥तस्यापिभार्य्यासौनन्दाविदूरथसुताऽभवत्॥पतिव्रतामहाभागासाप्राप्तातेनशौर्य्यतः॥हत्वा
पुरन्दरारिंपुंकुजृंभंदितिजेश्वरम् ॥८॥ क्रौष्टुकिरुवाच॥भगवंस्तेनसंप्राप्ताकुजृंभनिधनात्कथम्॥ एतदाख्यानमाख्याहिप्रसन्नेनान्तरात्मना ॥ ९ ॥ ॥
मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ विदूरथोनामनृपःख्यातकीर्तिरभूद्भुवि॥तस्यपुत्रद्वयंजातंसुनीतिःसुमतिस्तथा॥१०॥एकदातुवनंयातोमृगयांसविदूरथः॥ ददर्श
गर्तंसुमहद्भूमेर्मुखमिवोद्गतम्॥११॥ तंदृष्ट्वाचिन्तयामासकिमेतदितिभैरवम्॥ पातालविवरंमन्येनैतद्भूमेश्चिरन्तनम्॥१२॥चिन्तयन्नितितत्रासौददर्श
विजनेवने ॥ ब्राह्मणंसुव्रतंनामतपस्विनमुपागतम् ॥ १३ ॥ संतपप्रच्छचनृपःकिमेतदितिविस्मितः ॥ अतिगम्भीरमवनेर्दर्शितांतर्गतोदरम् ॥
॥ १४ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ किन्नवेत्सिमहीपालवागर्थस्त्वंहिमेमतः ॥ ज्ञेयंसर्वंनरेन्द्रेणवर्ततेयन्महीतले ॥ १५ ॥ दानवःसुमहावीर्य्योवसत्युग्रो
रसातले ॥ सजृम्भयतियत्पृथ्वींकुजृम्भःप्रोच्यतेततः ॥ १६ ॥ क्रियतेतेनयत्किञ्चिद्रत्नभूतंमहीतले ॥ त्रिदिवेवानरपतेतंकथंवेत्तिनोभ
वान् ॥ १७ ॥ सुनन्दंनाममुशलंत्वष्ट्रायन्निर्मितंपुरा ॥ तज्जहारसदुष्टात्मातेनहन्तिरणेरिपून् ॥ १८ ॥ पातालान्तर्गतस्तेनभिनत्तिवसुधामिमाम् ॥
ततोऽसुराणांसर्वेषांद्वाराणिकुरुतेऽसुरः ॥ १९ ॥ तेनभिन्नात्रवसुधासुनन्दमुशलेनतु ॥ भोक्ष्यतेवसुधामेतांतमजित्वाकथंभवान् ॥ २० ॥

यज्ञान्विध्वंसयत्युग्रोदेवानामुपरोधकः ॥आप्याययतिदैतेयान्सबलीमुशलायुधः ॥२१॥ यद्यरिंघातयस्येनंपातालान्तरगोचरम् ॥ततःसमस्तवसुधापतिस्त्वंपरमेश्वरः ॥२२॥ मुशलन्तस्यबलिनःसौनन्दंप्रोच्यतेजनैः ॥ तथाबलाबलश्चैवतंवदन्तिविचक्षणाः ॥२३॥ तत्तुनिर्वीर्य्यतांयातिसंस्पृष्टंयोषितानृपः ॥ तस्मिन्दिनेद्वितीयेऽह्निवीर्य्यवत्तदुदीर्य्यते ॥२४॥ नसवेत्तिदुराचारःप्रभावंमुशलस्यतम् ॥ योषित्कराग्रसंस्पर्शेदोषंवीर्यविशातनम्॥२५॥एवंतस्यबलंभूपदानवस्यदुरात्मनः ॥मुशलस्यचतेप्रोक्तंयद्युक्तंतत्समाचर ॥२६॥ आसन्नमेतद्भवतःपुरस्यपृथवीपते॥ कृतंतेनमहारंध्रन्निश्चिन्तःकिंभवान्नृथा॥२७॥इत्युक्त्वातुगतेतस्मिन्पुरंगत्वामहीपतिः॥मन्त्रयामासमन्त्रज्ञैःगुरमध्येतुमन्त्रिभिः॥२८॥यथाश्रुतमशेषन्तत्कथयामासमन्त्रिणाम्॥मुशलस्यप्रभावश्चवीर्यशातनमेवच॥२९॥ तंमन्त्रंक्रियमाणन्तुमन्त्रिभिस्तेनभूभृता ॥ तत्पार्श्ववर्तिनीकन्याशुश्रावाथमुदावती ॥३०॥ ततःकतिपयाहेतुतांकन्यांवयसान्विताम् ॥ जहारोपवनाद्दैत्यःकुजृम्भःससखीवृताम् ॥ ३१ ॥ तच्छ्रुत्वासमहीपालःक्रोधपर्य्याकुलेक्षणः ॥ पुत्रावुवाचत्वरितंगच्छतंवनकोविदौ॥३२॥ निर्विन्ध्यायास्तटेगर्तस्तेनगत्वारसातलम् ॥ सहन्यतांयोपहर्तामुदावत्याःसुदुर्मतिः ॥ ३३ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ततस्तौतत्सुतौप्राप्यतंगर्तंतत्पदानुगौ ॥ युयुधातेकुजृम्भेणस्वसैन्येनातिकोपितौ ॥३४॥ततःपरिघनिस्त्रिंशशक्तिशूलपरश्वधैः ॥ बाणैश्चाविरतंयुद्धंतेषामासीत्सुदारुणम्॥३५॥ ततोमायाबलवतातेनदैत्येनताबुभौ ॥ राजपुत्रौरणेबद्धौनिहताशेषसैनिकौ ॥३६॥ तच्छ्रुत्वासमहीपालःप्राहेदंसर्वसैनिकान्॥ बद्धपुत्रःपरामार्तिमुपेतोमुनिसत्तम॥३७॥यस्तंनिहत्यदैतेयंमोचयिष्यतिमेसुताम्॥तस्याहंसंप्रदास्यामितामेवायतलोचनाम॥३८॥इत्येवंघोषयांचक्रेसराजास्वपुरेतदा॥ निराशःपुत्रतनयाबन्धमोक्षायवैमुने॥३९॥ततःशुश्राववत्सप्रीर्भलन्दनसुतोहितत्॥आघोष्यमाणंबलवान्कृतास्त्रःशौर्य्यसंयुतः॥४०॥ सचागम्याभिवाद्यैनंप्राहपार्थिवसत्तमम्॥विनयावनतोभूत्वापितुर्मित्रमनुत्तमम्॥४१॥ आज्ञापयाशुमामेवतनयौमोचयामिते॥ तवैवतेजसाहत्वातंदैत्यंतनयांचते॥४२॥मार्कण्डेयउवाच॥सतंमुदापरिष्वज्यप्रियसख्युरथात्मजम्॥गम्यतामितिसंसिद्धचैवत्सेत्याहसपार्थिवः ।४३॥स्थानेस्थास्यतिमेवत्सोयद्येवंकुरुतेविधिम्॥वत्सैतत्क्रियतामाशुयद्युत्साहिमनस्तव॥४४॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततःसखड्गःसधनुर्बद्धगोधाङ्गुलित्रवान्॥ जगामवीरःपातालंतेनगर्तेनसत्वरः॥४५॥ ततोज्यास्वनमत्युग्रंसचक्रेपार्थिवात्मजः ॥ येनपातालमखिलमासीदापूरितान्तरम् ॥४६॥ततोज्यास्वनमाकर्ण्यकुजृम्भोदानवेश्वरः॥ आजगामातिकोपेनस्वसैन्यपरिवारितः ॥४७॥ ततोयुद्धमभूत्तस्यतेनपार्थिवसूनुना ॥ससैन्येस्यससैन्यनबलिनोबलशालिना॥४८॥दिनानित्रीणिसयदायोधितस्तेनदानवः॥ ततःकोपपरीतात्मामुसलायाभ्यधावत॥४९॥गन्धैर्माल्यैस्तथाधूपैःपूज्यमानःसतिष्ठति ॥ अन्तःपुरेमहाभागप्रजापतिविनिर्मितः ॥ ५० ॥

ततोविज्ञातमुशलप्रभावासामुदावती ॥ पस्पर्शमुशलश्रेष्ठमतिनम्रशिरोधरा ॥ ५१॥ पुनर्यावत्सगृह्णातिमुशलंतंमहासुरः ॥ तावत्सावन्दनव्याजात्प स्पर्शानेकशःशुभा ॥५२॥ ततःसगत्वायुयुधेमुशलेनासुरेश्वरः ॥ व्यर्थामुशलपातास्तेसंजग्मुस्तेषुशत्रुषु ॥५३॥ परमास्त्रेतुनिर्वीर्येसौनन्देमुशलेमुने ॥ अस्त्रै श्शस्त्रैश्चदैतेयःसोयुध्यतरणेऽरिणा ॥५४॥ शस्त्रास्त्रैर्नसमस्तस्यराजपुत्रस्यसोसुरः ॥ मुशलेनबलन्तस्यतच्चतन्व्यानिराकृतम् ॥५५॥ ततःपराजित्यसभूपसू नुरस्त्राणिशस्त्राणिचदानवस्य ॥ चकारसव्योविरथंततश्चसचर्मखङ्गःपुनरप्यधावत् ॥५६॥ तमापतन्तंरभसाऽभ्युदीर्णविस्पष्टकोपंत्रिदशेन्द्रशत्रुम् ॥ शस्त्रे णवह्नेर्मुविराजपुत्रोजघानकालानलसप्रभेण ॥५७॥ सपावकास्त्रेणहृदिक्षतोभृशंतत्याजदेहंत्रिदशारिरात्मनः ॥ बभूवसद्यश्चमहोरगाणांरसातलान्तेषुमहा नथोत्सवः ॥५८॥ ततोपतत्पुष्पवृष्टिर्महीपालसुतोपरि ॥ जगुर्गन्धर्वपतयोदेववाद्यानिसस्वनुः ॥५९॥ सचापिराजपुत्रस्तंहत्वातौनृपतेःसुतौ ॥ मोच यामासतन्वङ्गींताश्चकन्यांमुदावतीम् ॥६०॥ तच्चापिमुसलंतस्मिन्कुजृम्भेविनिपातिते ॥ जग्राहनागाधिपतिरनन्तःशेषसंज्ञितः ॥६१॥ तस्याश्चपरितु ष्टोऽसौशेषःसर्वोरगेश्वरः ॥ मुदावत्यामुदाध्यातमनोवृत्तिस्तपोधनः ॥६२॥ सुनन्दमुशलस्पर्शंयच्चकारपुनःपुनः ॥ योषित्करतलस्पर्शप्रभावज्ञातिशो भना ॥६३॥ मुदावत्यास्ततोनामनागराजस्तदाकरोत् ॥ सुनन्दामितिसानन्दंसौनन्दगुणजंद्विज ॥६४॥ सचापिराजपुत्रस्तांभ्रातृभ्यांसहितांपितुः ॥ समीपमानिनायाशुप्रणिपत्याहचैवतम् ॥६५॥ आनीतौतनयौतातत्तथैवेयंमुदावती ॥ तवाज्ञयामयान्यत्कर्तव्यंतत्समादिश ॥ ६६ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ततः प्रहर्षसंपूर्णहृदयःसमहीमतिः ॥ साधुसाध्वित्यथाहोच्चैर्वत्सवत्सेतिशोभनम् ॥६७॥ सभाजितोस्मित्रिदशैर्वत्साहंकारणैस्त्रिभिः ॥ त्वंजामा ताचयत्प्राप्तोयच्चारिर्विनिपातितः ॥६८॥ आगतान्यक्षतान्यत्रयच्चापत्यानिमेपुनः ॥ तद्ग्रहाणाद्यशस्तेऽह्निपाणिमस्यामयोदितम् ॥६९॥ त्वंराजपुत्र चार्वङ्ग्याःकन्यायादुहितुर्मम ॥ मुदावत्यामुदायुक्तःसत्यवाक्यंकुरुष्वमाम् ॥ ७० ॥ ॥ राजपुत्रउवाच ॥ तातस्याज्ञामयाकार्य्यायद्ब्रवीषिकरोमि तत् ॥ त्वमेवतातजानीषेनैवात्राधिकृतावयम् ॥ ७१ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततस्तयोःसराजेन्द्रश्चक्रेवैवाहिकंक्रमम् ॥ मुदावत्याश्चदुहितु र्भलन्दनसुतस्यवै ॥ ७२ ॥ ततःसहतयारेमेवत्सप्रीर्नवयौवनः ॥ रमणीयेषुदेशेषुप्रासादशिखरेषुच ॥ ७३ ॥ कालेनगच्छतावृद्धः पितात स्यभलन्दनः ॥ वनंजगामवत्सप्रीःसबभूवमहीपतिः ॥ ७४ ॥ इयाजयज्ञान्सततंप्रजाधर्मेणपालयन् ॥ पुत्रवत्पाल्यमानास्तुप्रजास्तेनमहात्म ना ॥ ७५ ॥ ववृधुर्विषयेतस्यनचाभूद्वर्णसङ्करः ॥ नदस्युव्यालदुर्वृत्तभयमासीच्चकस्यचित् ॥ नोपसर्गभयंचैवतस्मिञ्छासतिभूपतौ ॥ ॥ ७६ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभलन्दनवत्सप्रीचरितंनामत्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ तस्यतस्यां सुनन्दायांपुत्राद्वादशजज्ञिरे ॥ प्रांशुःप्रवीरःशूरश्चसुचक्रोविक्रमःक्रमः ॥ १ ॥ बलीबलाकश्चण्डश्चप्रचंडश्चसुविक्रमः ॥ सुनयश्चमहाभागःसर्वेसंग्राम

जित्तमाः ॥ २ ॥ तेषांज्येष्ठोमहावीर्य्यःप्रांशुरासीन्नराधिपः ॥ इतरेभृत्यवत्तस्यबभूवुर्वशवर्त्तिनः ॥३॥ तस्ययज्ञेद्विजत्यक्तैरनेकैर्द्रव्यराशिभिः ॥ न्यूनव
र्णविसृष्टैश्चसत्यनामावसुन्धरा ॥ ४ ॥ सम्यक्पालयतस्तस्यप्रजाः पुत्रानिवौरसान् ॥ योऽभूद्धनचयः कोशेतेननिष्पादितास्तुये ॥ ५ ॥ क्रतवः शतं
सहस्रास्तेतेषांसंख्यानविद्यते ॥ अयुताद्येनकोटीभिर्नचपद्मादिभिर्मुने ॥ ६ ॥ प्रजातिस्तस्यपुत्रोऽभूद्यस्ययज्ञेशतक्रतुः ॥ अवाप्यतृप्तिमतुलांयज्ञभागैः
सुरैः सह ॥ ॥ ७ ॥ दानवानांसुवीर्य्याणांजघानननवतीर्नव ॥ बलंचबलिनांश्रेष्ठोजम्भंचासुरसत्तमम् ॥ ८ ॥ अन्यांश्चसुमहावीर्य्यानाजघानामरद्विषः॥
प्रजातेस्तनयाःपंचखनित्रप्रमुखामुने॥९॥तेषांखनित्रोराजाभूत्प्रख्यातोनिजविक्रमैः ॥सशान्तःसत्यवाक्छूरःसर्वप्राणिहितेरतः॥१०॥स्वधर्माभिरतो
नित्यंवृद्धसेवीबहुश्रुतः॥ वाग्मीविनयसंपन्नः कृतास्त्रोऽप्यविकत्थनः॥११॥सर्वलोकप्रियोनित्यमुवाचैतदहर्निशम्॥नन्दन्तुसर्वभूतानिस्निह्यन्तुविजने
ष्वपि॥१२॥स्वस्त्यस्तुसर्वभूतेषुनिरातङ्कानिसन्तुच॥माव्याधिरस्तुभूतानामाधयोनभवन्तुच॥१३॥मैत्रीमशेषभूतानिपुष्यन्तुसकलेजने॥ शिवमस्तु
द्विजातीनांप्रीतिरस्तुपरस्परम्॥१४॥समृद्धिःसर्ववर्णानांसिद्धिरस्तुचकर्मणाम् ॥ भोलोकाःसर्वभूतेषुशिवावोऽस्तुसदामतिः॥१५॥यथात्मनियथापुत्रे
हितमिच्छथसर्वदा॥तथासमस्तभूतेषुवर्त्तध्वंहितबुद्धयः॥१६॥एतद्वोहितमत्यन्तंकोवाकस्यापराध्यते॥यत्करोत्यहितंकिंचित्कस्यचिन्मूढमानसः१७
तंसमभ्येतितन्नूनंकर्तृगामिफलंयतः॥ इतिमत्वासमस्तेषुभोलोकाहितबुद्धयः॥१८॥ सन्तुमालौकिकंपापंलोकाःप्राप्स्यथवैबुधाः ॥ यामेऽद्यस्निह्यतेत
स्यशिवमस्तुसदाभुवि ॥१९॥यश्चमांद्वेष्टिलोकेऽस्मिन्सोऽपिभद्राणिपश्यतु॥एवंस्वरूपःपुत्रोऽभूत्खनित्रस्तस्यभूपतेः ॥२०॥ समस्तगुणसम्पन्नःश्रीमा
नब्जदलेक्षणः॥तेनतेभ्रातरःप्रीत्यापृथग्राज्येषुयोजिताः॥२१॥स्वयंचपृथिवीमेतांबुभुजेसागराम्बराम्॥प्राच्यांतेनकृतःशौरिर्दक्षिणस्यामुदावसुः॥२२॥
दिशिप्रतीच्यांसुनयउत्तरस्यांमहारथाः॥तेषांतस्यचभूपस्यपृथग्गोत्राःपुरोहिताः ॥२३॥बभूवुर्मुनयश्चैवमन्त्रिवंशक्रमागताः ॥ शौरेरत्रिकुलोद्भूतःसुहो
त्रोनामवैद्विजः॥२४॥उदावसोःकुशावर्त्तोगौतमान्वयजोऽभवत्॥काश्यपःप्रमतिर्नामसुनयस्यपुरोहितः॥२५महारथस्यवासिष्ठःपुरोधाऽभून्महीभृतः॥
बुभुजुस्तेस्वराज्यानिचत्वारोऽपिनराधिपः॥२६॥खनित्रश्चाधिपस्तेषामशेषवसुधाधिपः॥ तेषुभ्रातृष्वशेषेषुखनित्रःसमहीपतिः ॥२७॥ प्रजासुचसम
स्तासुपुत्रेष्विवसदाहितः॥एकदामन्त्रिणाशौरिःसम्प्रोक्तोविश्ववेदिना॥२८॥विविक्तेपृथिवीपालकिंचिद्वक्तव्यमस्तिनः ॥ यस्येयंपृथिवीकृत्स्नायस्यभूपा
वशानुगाः॥२९॥सराजातस्यपुत्रश्चतत्पौत्राश्चान्वयस्ततः॥इतरेभ्रातरस्तस्यप्राक्स्वल्पविषयाधिपाः ॥३०॥ तत्पुत्राश्चाल्पकास्तस्मात्तत्पौत्राश्चाल्पका
ल्पकाः॥कालेनह्रासमासाद्यपुरुषात्पुरुषान्तरम्॥३१॥कृष्योपजीविनोभूपभवन्तीतितदन्वयाः॥नोद्धारंकुरुतेभ्राताभ्रातृस्नेहबलार्पणः॥३२॥स्नेहःकःपृ

थिवीपालपरयोर्भ्रातृपुत्रयोः ॥ तत्पुत्रयोःपरतरामतिर्भवतिपार्थिव ॥३३॥तत्पुत्रःकेनकार्य्येणप्रीतियुक्तोभविष्यति॥ अथवायेनतेनैवसंतोषंकुरुतेनृपः
॥३४॥क्रियतेतत्किमर्थन्तुभूपेमंत्रिपरिग्रहः॥भुज्यतेसकलंराज्यंमयातेमंत्रिणासता॥३५॥तत्किंमुधाधारयसेसंतोषंकुरुतेयदि॥कार्यनिष्पादकंराज्यंक
रणंकर्तुरिष्यते॥३६॥राज्यलब्धुश्चतेकार्यत्वंकर्त्ताकरणंवयम्॥सोऽस्माभिःकरणैराज्यंपितृपैताहंकुरु॥फलप्रदाभविष्यामःपरलोकेनतेवयम्॥३७॥राजो
वाच॥ज्येष्ठोभ्राताममहीपालोवयंतस्यानुजायतः॥ततःसभुंक्तेपृथिवींवयंचाल्पवसुंधराम्॥३८॥वयन्तुभ्रातरःपंचपृथ्वीचैकामहामते॥अतोऽस्याःपृथगैश्व
र्य्यंकथंकृत्स्नंभविष्यति॥ ॥३९॥ ॥विश्ववेद्युवाच॥ ॥एवमेतद्भवत्वत्रयद्येकावसुधानृप॥तांत्वमेवाभिपद्यस्वज्येष्ठःशास्तुयथाभवान् ॥४०॥ सर्वाधिपत्यः
सर्वेभ्योभवत्वमखिलेश्वरः॥यतन्तेचयथाहंतेतेषामपिहिमन्त्रिणः॥४१॥ ॥राजोवाच ॥ ज्येष्ठोराजायथाप्रीत्याभजतेऽस्मान्सुतानिव ॥ कथंतस्यकरि
ष्यामिममत्वंजगतीगतम्॥४२॥विश्ववेद्युवाच॥ ॥राज्येस्थितःपूजयेथाज्येष्ठंभूपार्हणैर्धनैः॥कनिष्ठज्येष्ठताकेयंराज्यंप्रार्थयतांनृणाम् ॥४३॥ मार्कण्डेय
उवाच॥तथेतिचप्रतिज्ञातेभूभुजातेनसत्तम॥विश्ववेदीततोमन्त्रीतद्भ्रातॄननयद्वशम्॥४४॥तेषांपुरोहितांश्चैवआत्मनःशांतिकादिषु ॥ नियोजयामासत
तःखनित्रस्याभिचारके॥४५॥बिभेदतस्यनिभृतान्सामदानादिभिस्तथा॥चक्रेचपरमोद्योगंनिजदंडप्रभावने॥४६॥ आभिचारिकमत्युग्रमहन्यहनिकुर्व
ताम् ॥ पुरोधसांचतुर्णांचजज्ञेकृत्याचतुष्टयम्॥४७॥विकरालंमहावक्त्रमतिभीषणदर्शनम्॥समुद्यतमहाशूलंप्रभूतमतिदारुणम् ॥४८॥ ततस्तदागतन्त
त्रखनित्रोयत्रपार्थिवः॥निरस्तंचाप्यदुष्टस्यतस्यपुण्यचयेनतत॥४९॥कृत्याचतुष्टयन्तेषुनिपपातदुरात्मसु॥पुरोहितेषुभूपानांतथावैविश्ववेदिनि ५०॥
ततोनिहन्त्यानिर्दग्धाःकृत्ययातेपुरोहिताः॥विश्ववेदीतथामन्त्रीसशौरेर्दुष्टमन्त्रदः॥५१॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेखनित्रचरित्रेचतुर्दशाधिकशतत
मोऽध्यायः ॥ ११४॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ततःसमस्तलोकस्यविस्मयःसोऽभवन्महान् ॥यदेककालंनेशुस्तेपृथक्पुरनिवासिनः॥१॥ततःशुश्रावनिधनं
यातान्भ्रातृपुरोहितान्॥मन्त्रिणश्चतथाभ्रातुर्दग्धंतंविश्ववेदिनम्॥२॥किमेतदितिसोऽतीवविस्मितोमुनिसत्तम ॥ खनित्रोऽभून्महाराजोनाजानात्तच्चका
रणम्॥३॥ततोवसिष्ठंपप्रच्छसराजागृहमागतम्॥यत्कारणंविनेशुस्तेभ्रातृमन्त्रिपुरोहिताः ॥४॥ तेनपृष्टस्तदाप्राहयथावृत्तंमहामुनिः॥ यच्छौरिमन्त्रिणा
प्रोक्तंयच्चशौरिरुवाचतम्॥५॥यथाचानुष्ठितन्तेनभ्रातॄणांभेदकारिवै॥मन्त्रिणातेनदुष्टेनयच्चक्रुश्चपुरोहिताः ॥६॥ यन्निमित्तंविनेशुस्तेअपापस्यापकारि
णः॥ पुरोहितास्तस्यराज्ञःशत्रावपिदयावतः ॥७॥सतच्छ्रुत्वाततोराजाहाहतोऽस्मीतिवैवदन्॥निनिन्दात्मानमत्यर्थंवसिष्ठस्याग्रतोद्विज ॥ ८॥ राजो
वाच ॥ धिङ्मामपुण्यमंस्थानमल्पभाग्यमशोभनम् ॥ दैवदोषकृतंपापंसर्वलोकविगर्हितम्॥ ९ ॥ मन्निमित्तंविनष्टंतत्तद्ब्राह्मणचतुष्टयम् ॥ मत्तः

कोऽन्यःपापतरोभविष्यतिपुमान्भुवि॥ १०॥नाभविष्यंयदिपुमानहमत्रमहीतले॥ततस्तेनविनश्येयुर्ममभ्रातृपुरोहिताः॥ ११। धिग्राज्यंधिक्चमेजन्मभू
भुजांमहतांकुले॥कारणत्वंगतोयोऽहंविनाशस्यद्विजन्मनाम्॥ १२॥ कुर्वन्तःस्वामिनांतेऽर्थंभ्रातॄणांममयाजकाः।नाशंययुर्नदुष्टास्तेदुष्टोऽहंनाशकारणे
॥ १३॥किंकरोमिक्कगच्छामिनान्योमत्तोहिपापकृत्॥पृथिव्यामस्तिहेतुत्वंद्विजनाशस्ययोगतः॥ १४॥इत्थमुद्विग्नहृदयःखनित्रःपृथिवीपतिः॥ वनंययिया
सुःपुत्रस्यकृतवानभिषेचनम्॥ १५॥अभिषिच्यसुतंराज्येक्षुपसंज्ञंमहीपतिः॥ भार्य्याभिस्तिसृभिःसार्धंतपसेसवनंययौ॥ १६॥ तत्रगत्वातपस्तेपेवानप्र
स्थविधानवित्॥शतानित्रीणिवर्षाणांसार्द्धानिनृपसत्तमः॥ १७॥तपसाक्षीणदेहस्तुराजवर्य्योद्विजोत्तम॥निगृह्यसर्वस्रोतांसिसतत्याजासून्वनेचरः॥ १८॥
ततःपुण्यान्ययौलोकान्सर्वकामदुहोऽक्षयान्॥अश्वमेधादिभिर्यज्ञैरवाप्यायेनराधिपैः॥ १९॥भार्य्याश्चतस्यतास्तिस्रःसमन्तेनैवतत्यजुः॥ प्राणानवापुः
सालोक्यंतेनैवसुमहात्मना॥ २०॥एतत्खनित्रचरितंश्रुतंकल्मषनाशनम्॥ पठताञ्चमहाभागक्षुपस्यातोनिशामय॥ २१॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणे
खनित्रचरितसमाप्तिर्नामपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११५॥ मार्कण्डेयउवाच॥ क्षुपःखनित्रपुत्रस्तुप्राप्यराज्यंयथापिता॥ तथैवपालयामास
प्रजाधर्मेणरञ्जयन्॥ १॥सदानशीलोयष्टाचयज्ञानामवनीपतिः॥समःशत्रौचमित्रेचव्यवहारादिवर्त्मनि॥ २॥एकदासमहीपालोनिजस्थानगतोमुने॥ सू
तैरुक्तोयथापूर्वंक्षुपोराजातथाऽभवत्॥ ३॥ ब्रह्मणस्तनयःपूर्वंक्षुपोऽभूत्पृथिवीपतिः॥यादृक्चरितमस्यासीत्तादृक्तस्यैवचेष्टितम्॥ ४॥ ॥ राजोवाच॥
श्रोतुमिच्छामिचरितंक्षुपस्यसुमहात्मनः॥ यदिताद्दृङ्मयाशक्यंचेष्टितुंतत्करोम्यहम्॥ ५॥सूताऊचुः॥सचकाराकरान्भूपराजागोब्राह्मणान्पुरा॥ षष्ठांशे
नकृताचोर्व्यामिष्टिस्तेनमहात्मना॥ ६॥ ॥ राजोवाच॥ तेषांमहात्मनांराज्ञांकोऽनुयास्यतिमद्विधः॥ तथाप्युत्कृष्टचेतानांचेष्टासूद्यमवान्भवेत्॥ ७॥त
च्छ्रूयतांप्रतिज्ञायासाम्प्रतंक्रियतेमया॥क्षुपस्यानुकरिष्यामिमहाराजस्यचेष्टितम्॥ ८॥त्रींस्त्रीन्यज्ञान्करिष्यामिसस्यापातेगतागते॥पृथिव्यांचतुरन्ता
यांप्रतिज्ञेयंकृतामया॥ ९॥ यद्वद्गोब्राह्मणाःपूर्वमददन्भूभृतेकरम्॥ तमेवप्रतिदास्यामिब्राह्मणानांतथागवाम्॥ १०॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच॥ इतिप्र
तिज्ञायवचःक्षुपस्तत्कृतवांस्तथा॥सस्यापातेसयज्ञांस्त्रीनयजद्यजतांवरः॥ ११॥गोब्राह्मणाःपुराराज्ञामददद्यंचवैकरम्॥तावत्संख्यमदाद्वित्तमन्यद्वोब्राह्म
णायसः॥ १२॥तस्यपुत्रोऽभवद्वीरःप्रमथायामनिन्दितः॥यस्यप्रतापशौर्य्याभ्यांकृतावश्यामहीभृतः॥ १३॥तस्यापिनन्दिनीनामवैदर्भीदयिताऽभवत्॥
विविंशंतनयंतस्यांजनयामाससप्रभुः॥ १४॥विविंशेशासतिमहींमहीपालेमहौजसि॥महीतलमभूद्व्याप्तंनिरन्तरतयानरैः॥ १५॥ववर्षकालेपर्जन्योमहीस
स्यवतीतथा॥सुफलानिचसस्यानिरसवन्तिफलानिच॥ १६॥ रसापुष्टिकराश्चासन्पुष्टिर्नोन्मादकारिणी॥नवित्तनिचयान्नृणांप्रभूतामदहेतवः॥ १७॥त

त्प्रतापेनरिपवोभयमापुर्महामुने॥स्वास्थ्यंजनःसुहृद्वर्गोमुदमापसुपूजितः॥१८॥इष्ट्वासयज्ञान्सुबहून्सम्यक्सम्पाल्यमेदिनीम् ॥ संग्रामेनिध [illegible]प्यशक्र
लोकमितोगतः॥ १९ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेविविंशचरितंनामषोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥ ॥मार्कण्डेयउवाच ॥ तस्य पुत्रः ख
नीनेत्रोमहाबलपराक्रमः ॥ यस्ययज्ञेष्वगायन्तगन्धर्वाविस्मयान्विताः ॥ १ ॥ खनीनेत्रसमोनान्योभुवियज्वाभविष्यति ॥ तेनयज्ञायुते [illegible] पृथ्वी
ससागरा॥२॥दत्त्वाचसकलांपृथ्वींब्राह्मणानांमहात्मनाम् ॥ तपसाद्रव्यमासाद्यमोदयन्साधितेनयः ॥३॥ यतश्चप्राप्यवित्तर्द्धिमतुलांदात् [illegible] ॥
जगृहुर्ब्राह्मणाविप्रनान्यराज्ञःप्रतिग्रहम्॥४॥सप्तषष्टिसहस्राणिसप्तषष्टिशतानिच॥सप्तषष्टिंचयोयज्ञानयजद्भूरिदक्षिणान्॥५॥अपुत्रःसमहीपालोमृगया
मुपचक्रमे॥पुत्रार्थंपितृयज्ञायमांसकामोमहामुने॥६॥अश्वारूढोविनासैन्यमेकएवमहावने॥बद्धगोधांगुलित्राणोबाणखड्गधनुर्धरः॥७॥तंवाहयन्तंतुरग
मन्यतोगहनाद्वनात्॥विनिष्क्रम्यमृगःप्राहमांहत्वाभिमतंकुरु ॥ ८॥ ॥ राजोवाच ॥ अन्येमृगाःपलायन्तेमहाभीत्याविलोक्यमाम् ॥ कथमात्म
प्रदानंत्वंमृत्यवेकर्तुमिच्छसि ॥ ९ ॥ ॥ मृगउवाच ॥ ॥ अपुत्रोऽहंमहाराजवृथाजन्मप्रयोजनम्॥विचारयन्नपश्यामिप्राणानामिहधारणम् ॥ १० ॥
॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ अथाभ्येत्यमृगःप्राहतमन्योवसुधाधिपम्॥मृगस्यतस्यप्रत्यक्षमलमेतेनपार्थिव॥ ११ ॥ घातयस्वेतिमांमांसैर्ममकर्मसमाचर ॥
यथाकृतार्थतातेस्यान्ममचाप्युपकारितत् ॥१२॥पुत्रार्थत्वंमहाराजस्वपितॄन्यष्टुमिच्छसि॥अपुत्रस्यास्यमांसेनलप्स्यसेवाञ्छितंकथम्॥ १३॥यादृक्कर्म
विनिष्पाद्यंतादृग्द्रव्यमुपाहरेत्॥दुर्गन्धैर्नसुगन्धानांगंधज्ञानविनिर्णयः॥१४॥राजोवाच॥ वैराग्यकारणंप्रोक्तमनेनापुत्रताम्म॥कथ्यतांप्राणसंत्यागेय
त्तेवैराग्यकारणम्॥१५॥मृगउवाच॥बहवोमेसुताभूपबह्व्योदुहितरस्तथा॥यच्चिन्तादुःखदावाग्निज्वालामध्येवसाम्यहम् ॥ १६ ॥सर्वसाध्यानरेन्द्रेयंमृ
गजातिःसुकातरा॥तेष्वपत्येषुमेचातिममत्वंतेनदुःखितः॥१७॥मनुष्यसिंहशार्दूलवृकादिभ्योबिभेम्यहम् ॥ विहीनात्सर्वसत्त्वेभ्यःश्वशृगालादपिप्रभो
॥१८॥सोऽहंनिमित्तंबन्धूनामिमांशून्यांवसुन्धराम्॥नृसिंहादिभयात्सर्वामिच्छामिसुनृशंसकृत्॥१९॥तृणान्यन्येऽपिखादन्तिगोऽजावितुरगादिकाः॥
तांस्तेषांपोषणायाहमिच्छामिनिधनंगतान्॥२०॥निष्क्रान्तेषुततस्तेषुममापत्येषुवैपृथक्॥भवन्तिचिन्ताःशतशोममत्वावृतचेतसः २१॥ किंकूटपाशं
किंवज्रंवागुरांकिंसुतोमम॥प्राप्तश्चरन्वनेकिंवानृसिंहादिवशंगतः॥२२॥प्राप्तोऽयमेकःसंप्राप्तास्तेवस्थांकीदृशींमम॥साम्प्रतंतेचिरायंतेयेगताःसुमहावनम्
॥२३॥दृष्ट्वाप्राप्तान्ममाभ्याशमहन्तानात्मजान्नृप॥ईषदुच्छ्वसितःक्षेममिच्छामिरजनींपुनः२४ प्रभातेदिवसंक्षेममस्तगेऽर्केनिशामपि ॥ वाञ्छाम्यहंकदा
क्षेमंसर्वकालंभविष्यति॥२५॥एतत्तेकथितंभूपममोद्वेगस्यकारणम्॥अतःप्रसादंकुरुमेबाणोऽयंपात्यतांमयि २६॥इतिदुःखशताविष्टःप्राणान्नाहंत्यजामि

यत्॥तत्कारणंनिबोधत्वंब्रुवतोममपार्थिव॥२७॥असूर्य्यानामतेलोकायान्गच्छन्त्यात्मघातकाः॥ यज्ञोपयुक्ताःपशवःसम्प्रयान्त्युच्छ्रितीःप्रभो॥२८॥
अग्निःपशुरभूत्पूर्वंपशुरासीज्जलाधिपः॥ भास्वानथोच्छ्रितीःप्राप्तायज्ञेनिष्ठामुपागताः॥२९॥तन्ममैतांकृपांकृत्वानयमामुच्छ्रितिंनृप॥आत्मनश्चेप्सितं
कामंपुत्रलाभादवाप्स्यसि॥ ३०॥ ॥ पूर्वमृग उवाच॥ राजेन्द्रनैषहन्तव्योधन्योऽयंसुकृतीमृगः॥ बहवस्तनयाह्यस्यहन्तव्योऽहमसन्ततिः॥३१॥ ॥
॥ उत्तरमृगउवाच ॥ ॥ एकदेहभवंयस्यदुःखंधन्यःसवैभवान्॥ बहूनियस्यदेहानितस्यदुःखान्यनेकधा॥ ३२॥एकोयदाहमासंतुप्राक्तदादेहजंमम॥
दुःखमासीन्ममत्वेतुभार्य्यायास्तदभूद्द्विधा॥३३॥यदाजातान्यपत्यानितदायावन्तितानिवै॥तावच्छरीरभूमीनिममदुःखान्यथाभवन्॥३४॥नकृतार्थोभ
वाम्यस्यनातिदुःखायसम्भवः॥ इहदुःखायमत्सूतिःपरत्रचविरोधिनी॥३५॥यतोरक्षणपोषार्थमपत्यानांकरोमितत्॥चिन्तयामिचसंभूतिस्तेनमेनरके
ध्रुवम्॥॥३६॥ ॥राजोवाच॥ ॥नवेत्सिकिंसन्ततिमान्धन्योऽपुत्रोऽत्रकिंमृग॥पुत्रार्थश्चायमारम्भोममदोलायतेमनः॥३७॥दुःखायसन्ततिःसत्यमैहिका
मुष्मिकायतत्॥तथाप्यतनयान्यान्तिऋणानीतिश्रुतंमया॥३८॥सोऽहंयतिष्येपुत्रार्थंमृतेप्राणिवधंमृग॥तपसैवप्रचण्डेनयथापूर्वंमहीपतिः॥ ३९॥ ॥
इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेखनित्रचरितेसप्तदशाधिकशततमोध्यायः॥११७॥ मार्कण्डेयउवाच॥ ततःसनृपतिर्गत्वागोमतींपापनाशिनीम्॥तत्रतुष्टा
वनियतोभूत्वादेवंपुरन्दरम्॥१॥तप्यमानस्तपश्चोग्रंयतवाक्कायमानसः॥तुष्टावप्रयतः शक्रमपत्यार्थंमहीपतिः॥२॥ तस्यस्तोत्रेणतपसाभक्त्याचापिसु
रेश्वरः ॥ तुतोषभगवानिन्द्रः प्राहचैनंमहामुने॥३॥अनेनतपसाभक्त्यास्तोत्रेणोच्चारितेनच ॥परितुष्टोऽस्मितेभूपव्रियतांभवतावरः ॥ ४॥ ॥ राजो
वाच ॥ ॥ अपुत्रस्यसुतोमेऽस्तुसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ सदाचाव्याहतैश्वर्योधर्मकृद्धर्मवित्कृती ॥ ५ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ तथेतिचोक्तः शक्रेणरा
जाप्रातमनोरथः ॥ प्रजाः पालयितुंभूपआजगामनिजंपुरम् ॥ ६ ॥ तत्रास्यकुर्वतोयज्ञंसम्यक्पालयतःप्रजाः ॥अजायतसुतोविप्रतदाशक्रप्रसादतः ॥
॥७॥ तस्यनामपिताचक्रेबलाश्वइतिभूपतिः॥अस्त्रग्राममशेषंचग्राहयामासतंसुतम् ॥ ८ ॥ पितर्युपरतेविप्रसोऽधिराज्येस्थितोनृपः ॥ सबलाश्वोवशं
निन्येसुविसर्वंमहीक्षितः ॥ ९॥ करंचदापयामाससारग्रहणपूर्वकम ॥ ससर्वभूमिपान्राजापालयामासचप्रजाः॥१० ॥ अथाखिलनरेन्द्रास्तेदायादस्त
स्यदुर्मदाः ॥ नचाभ्युत्थायसततंतेचास्मैप्रददुः करान् ॥११॥ व्युत्थिताः स्वेषुराष्ट्रेषुनसन्तोषपरास्ततः ॥ भुवंतस्यनरेन्द्रस्यजगृहुस्तेनराधिपाः ॥
॥ १२ ॥ सगृहीत्वास्वकंराज्यंपृथिवीशोबलान्मुने ॥ तस्थौस्वनगरेभूपैर्विरोधोबहुभिः कृतः॥ १३ ॥समेत्यसुमहावीर्य्याःससाधनधनास्ततः॥रुरुधु
स्तंमहीपालंपुरेतत्रनरेश्वराः॥१४॥पुररोधेनतेनाथकुपितः समहीपतिः॥स्वल्पकोशोल्पदण्डश्चवैक्लव्यंपरमंगतः ॥१५॥ अपश्यमानःशरणंसबलोद्वि

जसत्तम ॥ करौमुखाग्रतः कृत्वानिशश्वासार्तमानसः॥१६॥ततोऽस्यहस्तविवरान्मुखानिलसमाहताः॥निर्जग्मुःशतशोयोधारथनागतुरङ्गमाः॥१७॥ ततःक्षणेनतत्सर्वंनगरंतस्यभूपतेः॥व्याप्तमासीद्बलौघेनसारेणातिबलान्मुने॥१८॥अथसोऽतिबलौघेनमहतातेनसंवृतः॥ निर्मथ्यनगरात्तस्मात्तान्विजिग्येनराधिपः॥१९॥ जित्वाचवशमानीयचकारकरदान्पुनः॥यथापूर्वंमहाभागमहाभाग्योनरेश्वरः॥२०॥धुतयोःकरयोर्जज्ञेयतस्तस्यारिदाहदम्॥ बलंकरन्धमस्तस्मात्सबलाश्वोऽभिधीयते॥२१॥सधर्मात्मामहात्माचसमैत्रःसर्वजन्तुषु॥करन्धमोऽभवद्भूपस्त्रिषुलोकेषुविश्रुतः॥२२॥सम्प्राप्तस्यपरामार्त्तिंददावरिविनाशनम्॥ बलन्धर्मेणचाक्षितमभ्युपेत्यस्वयंनृपम्॥२३॥इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेकरन्धमचरितंनामाष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११८॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच॥ ॥ वीर्य्यचन्द्रसुतासुभ्रूर्वीरानामशुभव्रता॥ स्वयंवरेसाजगृहेमहाराजंकरन्धमम्॥ १॥ तस्यांपुत्रंसराजेन्द्रोजनयामासवीर्यवान्॥ अविक्षितमितिख्यातिमुपेतंजगतीतले॥ २॥ जातेतस्मिन्सुतेराजासदैवज्ञानपृच्छत॥ कच्चित्प्रशस्तनक्षत्रेशस्तलग्नेसुतोमम॥ ३॥ कच्चिच्चालोकितंजन्ममपुत्रस्यशोभनैः॥ ग्रहैःकच्चिन्नदुष्टानांग्रहाणांदृक्पथंगतम्॥४॥ इत्युक्तास्तेनदैवज्ञास्तमूचुर्नृपतिंततः॥ शस्तेमुहूर्तेनक्षत्रेलग्नेचैवसुतस्तव॥ ५॥ समुत्पन्नोमहावीर्योमहाभागोमहाबलः॥ भविष्यतिमहाराजमहाराजस्तवात्मजः॥६॥ अवैक्षतेमंदेवानांगुरुःशुक्रश्चसप्तमः॥ सोमश्चतुर्थस्तनयंतवैनंसमवैक्षत॥ ७॥ उपान्तसंस्थितश्चैवसोमपुत्रोप्यवैक्षत॥ नावैक्षतेमंसवितानभौमोनशनैश्चरः॥ ८॥ तवपुत्रंमहाराजधन्योऽयंतनयस्तव॥ सर्वकल्याणसम्पत्तिसमवेतोभविष्यति॥ ९॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच॥ ॥ इतिदैवज्ञवचनंनिशम्यवसुधाधिपः॥ हर्षपूर्णमनाःप्राहनिजस्थानगतस्तदा॥ १०॥ अवैक्षतेमंदेवानांगुरुःसोमःसितोबुधः॥ नावैक्षतैनमादित्योनार्कसूनुर्नभूमिजः॥ ११॥ अवैक्षतेतियत्प्रोक्तंभवद्भिर्बहुशोवचः॥ अविक्षितेतितेनास्यख्यातंनामभविष्यति॥ १२॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच॥ ॥ अविक्षितःसुतस्तस्यवेदवेदाङ्गपारगः॥ अस्त्रग्राममशेषंसकण्वपुत्रादथाग्रहीत॥ १३॥ सरूपेणातिभिषजौदेवानांपार्थिवात्मजः॥ बुद्ध्यावाचस्पतिंकान्त्याशशाङ्कंतेजसारविम्॥ १४॥ धैर्येणाब्धिंतथोर्वीचसहिष्णुत्वेनवीर्यवान्॥ शौर्येणनसमस्तस्यकश्चिदासीन्महात्मनः॥ १५॥ स्वयंवरेतंजगृहेहेमधर्मात्मजावरा॥ सुदेवतनयागौरीसुभद्राबलिनःसुता॥१६॥लीलावतीवीरसुतावीरभद्रसुतानिभा॥भीमात्मजामान्यवतीदम्भपुत्रीकुमुद्वती॥१७॥याश्चैनंनाभिनन्दन्तिस्वयंवरकृतक्षणाः॥ताश्चापिसबलाद्वीरोजग्राहनृपतेःसुतः॥१८॥निराकृत्यनृपान्सर्वांस्तासांपितृकुलानिच॥स्वयंहिवीर्यमाश्रित्यबलवान्सबलोद्धतः १९ एकदातुविशालस्यविशालाधिपतेःसुताम्॥वैशालिनींसमुदतींस्वयंवरकृतक्षणाम्॥२०॥परिभूयाखिलान्भूपान्स्वेच्छयानवृतस्तया॥बलाज्जग्राहविप्रर्षेयथान्याबलगर्वितः॥२१॥ततस्तेभूभृतःसर्वेबहुशस्तेनमानिना॥निराकृताःसुनिर्विण्णाःप्रोचुरन्योन्यमाकुलाः २२क्षमतांवंचनामेतामेकस्माद्बलशालि

नाम्॥बहूनामेकवर्णानांजन्मधिग्वोमहीभृताम्॥२३॥क्षत्रियोयःक्षतात्त्राणंवध्यमानस्यदुर्मदैः॥करोतितस्यतन्नामवृथैवान्येहिबिभ्रति॥२४॥आत्मनोऽपिक्षतत्राणंदुष्टादस्मादकुर्वताम्॥भवतांक्षत्रियकुलेजातानांकीदृशीमतिः॥२५॥उच्चार्यंतेस्तुतिर्याव:सूतमागधबन्दिभिः॥सासत्यामावृथावीराभवत्वरिविनाशनात्।२६।चरतांसातथैवैषाभूपाश्चारैर्दिगन्तरे॥पौरुषाश्रयिणःसर्वेविशिष्टकुलसम्भवाः॥२७॥बिभेतिकोनमरणात्कोयुद्धेनविनाऽमरः।विचिन्त्यैतन्नहातव्यंपौरुषंशस्त्रवृत्तिभिः।२८एतन्निशम्यतेभूपाविस्पष्टामर्षपूरिताः।ऊचुःपरस्परंसर्वेसमुत्तस्थुश्चसायुधाः२९केचिद्रथानारुरुहुःकेचिन्नागांस्तथाहयान्॥ अन्येऽमर्षपराधीनास्तमुपेताःपदातयः ॥३०॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽविक्षिच्चरितंनामैकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥११९॥

॥मार्कण्डेयउवाच॥ ॥ इतिसंग्रामसज्जास्तेभूपाभूपसुतास्तथा ॥ निराकृताःसुबहुशस्तत्कालश्चाप्यविक्षिता ॥१॥ ततोबभूवसंग्रामस्तस्यतैःसहदारुणः॥एकस्यबहुभिर्भूपैर्भूपपुत्रवरैर्मुने ॥२॥तेऽसिशक्तिगदाबाणपाणयस्तंसुदुर्मदाः॥अभिघ्नन्तोयुयुधिरेतैःसमस्तैरसावपि॥३॥सताञ्छरशतैरुग्रैर्बिभेदनृपनन्दनः॥कृतास्त्रोबलवान्बाणैस्तेचतंबिभिदुःशितैः॥४॥ कस्यचिच्चिच्छेदबाहुमन्यस्यचशिरोधराम्।हृदिविव्याधचैवान्यमन्यंवक्षस्यताडयत्॥५॥करश्चिच्छेदकरिणस्तुरगस्यतथाशिरः॥रथस्यैषान्तथैवाश्वान्रथस्यान्यस्यसारथिम्॥६॥बाणानापततश्चक्रेद्विधाबाणैस्तथाद्विषाम्। चिच्छेदान्यस्यखड्गञ्चधनुरन्यस्यलाघवात्॥७॥तनुत्रेऽपहृतेतेनननाशान्योनृपात्मजः॥ अविक्षिताहतश्चान्यःपदातिःप्रजहौरणम्८॥ इत्याकुलीकृतेतस्मिन्समग्रेराजमण्डले॥तस्थुःसप्तशतंवीरामरणेकृतनिश्चयाः॥९।आभिजात्यवयःशौर्य्यलज्जाभारसमन्विताः।निर्जितेसकलेसैन्येपलायनपरायणे॥१०॥ तैःसमेत्यमहीपालैःसतुपुत्रोमहीभृतः॥युयुधेधर्मयुद्धेनतेनतंनातिकोपितः।११॥विच्छिन्नयन्त्रकवचान्सतानपिमहाबलः॥कर्त्तव्यव्यवस्थितस्तेचततःक्रुद्धामहामुने ॥१२॥ धर्ममुत्सृज्ययुयुधुर्युध्यमानेनधर्मतः ॥ नरेन्द्रपुत्राःप्रस्वेदजलक्लिन्नाननाः समम् ॥१३॥ विव्याधकश्चिद्बाणौघैःकश्चिच्चिच्छेदकार्मुकम् ॥ ध्वजमस्यापरोबाणैश्छित्त्वाभूमावपातयत् ॥ १४॥ जघ्नुरन्येतथैवाश्वान्बभञ्जुश्चापरेरथम् ॥ गदापातेनाथचान्येबाणैः पृष्ठमताडयन् ॥१५॥ छिन्नेधनुषिसक्रोधःसतदानृपतेः सुतः ॥जग्राहासिंतथाचर्मतदप्यन्योन्वपातयत् ॥ १६॥ छिन्नासिचर्माजग्राहसगदांगदिनांवरः॥तामप्यन्यः क्षुरप्रेणचिच्छेदकृतहस्तवत् ॥ १७ ॥ अन्येशरसहस्रेणशतेनान्येनराधिपाः ॥ विव्यधुः कोष्ठकीकृत्यधर्मयुद्धपराङ्मुखाः ॥ १८ ॥ सविह्वलः पपातोर्व्यामेकोबहुभिरार्दितः ॥ राजपुत्रामहाभागाबबन्धुस्तेचतंततः ॥१९॥ तमधर्मेणतेसर्वेगृहीत्वानृपतेःसुतम् ॥ विशालेनसमंराज्ञावैदिशंविविशुः पुरम् ॥२० ॥ हृष्टाः प्रमुदिताबद्धंसमादायनृपात्मजम् ॥ स्वयंवराचसाकन्यान्यस्तातेनततः पुरः ॥२१॥ पुनः पुनश्चपित्रोक्तातथापिचपुरोधसा ॥ आलम्ब्यता

मितिवरोयस्तेराजसुरोचते ॥२२॥ यदासामानिनीकश्चिन्नजग्राहवरंमुने ॥ तदापप्रच्छदैवज्ञंविवाहार्थंनरेश्वरः ॥ २३ ॥ विशिष्टतरमेतस्या विवाहा यदिनंवद ॥अद्यैतदीदृक्संजातंयुद्धंविघ्नोपपादकम् ॥२४॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इतिपृष्टोनरेन्द्रेणसदैवज्ञोविमृश्यतत् ॥ दुर्मनाःप्रा हविज्ञातपरमार्थोमहीपतिम् ॥२५॥ भविष्यन्त्यपराणीहदिनानिपृथिवीपते ॥ प्रशस्तलग्नयुक्तानिशोभनान्यचिरेणवै ॥२६॥ करिष्यसिविवाहंत्वंतेषुप्राप्तेषुमा नद ॥ अलमेतेनयत्रायंमहाविघ्नउपस्थितः ॥२७॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽविक्षिच्चरितंनामविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१२०॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ततःशुश्रावतंबद्धंतनयंसकरन्धमः ॥ तस्यपत्नीतथावीराअन्येचापिमहीभृतः ॥१॥ तमधर्मेणतनयंबद्धंश्रुत्वामहीपतिः ॥ समन्तैःपृथिवीपालैश्चि रन्दध्यौमहामुने ॥२॥ केचिदूचुर्महीपालावध्याःसर्वेमहीभृतः ॥ यैरेकःसंयुगेबद्धःसमस्तैस्तैरधर्मतः ॥३॥ युज्यतांवाहिनीशीघ्रमूचुरन्येकिमास्यते ॥ वि शालोबध्यतांदुष्टस्तत्रयेऽन्येसमागताः ॥४॥ अन्येतथोचुधर्मोऽत्रत्यक्तःपूर्वंमहीक्षिता ॥ अन्यायेनबलाद्येनगृहीतातमवांछती ॥५॥ स्वयंवरेष्वशेषेषुतेनरा जसुतास्तदा ॥ खिलीकृतास्ततःसर्वेसमेत्यसवशीकृतः ॥६॥ तेषामेतद्वचःश्रुत्वावीरावीरप्रजावती ॥ वीरगोत्रसमुद्भूतावीरपत्नीप्रहर्षिता ॥ ७॥ उवाच भर्तुःप्रत्यक्षमन्येषांचमहीक्षिताम् ॥ भद्रंकृतंभद्रभुजाममपुत्रेणपार्थिवाः ॥८॥ गृहीतायद्बलात्कन्याजित्वासर्वंमहीक्षितः ॥ तदर्थंयुध्यमानोऽयंबद्धएकोन धर्मतः ॥९॥ तदप्यस्मत्सुतस्याजौमन्येनापचयप्रदम् ॥ एतदेवहिपौरुष्यंयदमर्षवशान्नरः ॥१०॥ नीतिंनगणयत्येवंजिघांसुरिवकेसरी ॥ स्वयंवराय विन्यस्ताममपुत्रेणकन्यका ॥११॥ बह्व्योगृहीताभूपानांपश्यतामतिमानिनाम् ॥ क्वक्षत्रियकुलेजन्मक्वयाञ्चाहीनसेविता ॥१२॥ बलादेवसमादत्तेक्षत्रियो बलिनांपुरः ॥ लोहशृङ्खलबद्धावानवशंयान्तिकातराः ॥१३॥ प्रसह्यकारिणोयान्तिराजानोधर्मशालिनः ॥ तदलन्दौर्मनस्येनश्लाघ्यमेवास्यबन्धनम् ॥ ॥१४॥ युष्माकमपियेपूर्वंकृत्वारीणांनिपातनम् ॥ हृत्वैवपृथिवीशानांपृथ्वीपुत्रादिकंवसु ॥१५॥ भार्य्यावीर्यनिमित्तानिततोयातातिगौरवम् ॥ तत्त्वर्य्यतां रणायाशुस्यन्दनान्यधिरोहत ॥१६॥ सज्जीकुरुतनागाश्वमचिरेणससारथिम् ॥ मन्यध्वंकिंमहीपालैर्बहुभिःसहविग्रहम् १७ प्रभूताएवतोषायशूरस्याल्प रणेक्रियाः ॥ कस्यनाल्पेषुसामर्थ्यंनरेन्द्रादिषुजायते ॥१८॥ येभ्योनविद्यतेभीतिर्विक्रांतस्यापिशत्रुषु ॥ व्याप्यलोकान्समस्तान्योह्यभिभूयततोनरः ॥ व्यरो चतेतिशूरःसतमांसीवदिवाकरः ॥ १९ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्थमुद्धर्षितोराजाऽनयापत्न्याकरन्धमः ॥ चकारसबलोद्योगंहन्तुंपुत्राहितान्मुने ॥२०॥ ततस्तस्यसमंभूपैर्विशालेनचसङ्गरः ॥ बभूवबद्धपुत्रस्यतैरशेषैर्महामुने ॥२१॥ दिनत्रयमभूद्युद्धंतेनराज्ञासमंतदा ॥ करन्धमेनभूपानांविशालस्या नुकुर्वताम् ॥२२॥ यदापराजितप्रायंतत्सर्वंभूपमण्डलम् ॥ तदाविशालोऽर्घ्यकरःकरन्धममुपस्थितः ॥२३॥ करंधमोऽपिसंप्रीत्यातेनराज्ञाभिपूजितः ॥ वि

मुक्तेतनयेतत्रनिशांतांसुखमावसत् ॥२४॥ तांचकन्यामुपादायविशालंसमुपस्थितम् ॥ अविक्षित्प्राहविप्रषैंर्विवाहार्थंपितुःपुरः ॥२५ ॥ नाहमेतांग्रही
ष्यामिनचान्यांयोषितंनृप॥ परैर्यस्यानिरीक्षन्त्याःसंग्रामेऽहंपराजितः॥२६॥अन्यस्मैसंप्रयच्छेमामियश्चान्यंवृणोतुतम् ॥अखण्डितयशोवीर्य्योयःप
रैर्नोपमानितः॥॥२७॥परैःपराजितोऽहंयत्कातरेयंयथाऽबला॥किमत्रमानुषत्वंमेनैतस्याममचान्तरम्॥२८॥स्वतन्त्रतामनुष्याणांपरतन्त्रासदाऽबला॥
नरोऽपिपरतन्त्रोयस्तस्यकीदृङ्नुष्यता ॥२९॥ सोऽहमस्यामुखंभूयोदृष्टंदर्शयिताकथम्॥ योऽहमस्याःपुरोभूमौपरैर्भूपैःखिलीकृतः ॥३०॥ इत्युक्तेतेन
तनयामुवाचजगतीपतिः॥श्रुतंतेवचनंवत्सेवदतोऽस्यमहात्मनः॥वरयान्यंपतिंयत्रमनस्तेरमतेशुभे ॥३१॥वयंवासंप्रयच्छामोयस्मिंस्तस्मिंस्तवाहृतिः
॥ एतयोर्द्वैकमातिष्ठमार्गयोरुचिरानने ॥ ३२ ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ पराजितोऽयंबहुभिर्नसम्यक्सम्यगाचरन् ॥ संग्रामेतद्यशोवीर्य्यहानिका
रिनपार्थिव ॥ ३३ ॥ एकोबहूनांयुद्धायगजानामिवकेसरी ॥ यत्संस्थितःपरंशौर्य्यंतेनास्यप्रकटीकृतम् ॥ ३४ ॥ नकेवलमयंतस्थौयुद्धेतेऽप्यखिला
जिताः॥बहुशोऽनेनयत्नेनविक्रमोऽपिप्रकाशितः॥३५॥शौर्य्यविक्रमसंयुक्तमिमंसर्वमहीक्षितः॥धर्म्मयुद्धमधर्मेणजितवन्तोऽत्रकात्रपा ॥ ३६ ॥ नचा
पिरूपमात्रेऽहंलोभमस्यगतापितः ॥ शौर्य्यविक्रमधैर्य्याणिहरन्त्यस्यमनोमम ॥ ३७॥ तत्किमुक्तेनबहुनायाच्यतांमत्कृतेनृपः ॥ त्वयामहानुभावोऽयं
नान्योमेभवितापतिः ॥ ३८ ॥ विशाल उवाच ॥ ॥राजपुत्रसुताप्राहममैतच्छोभनंवचः ॥ एवंचैवत्वयातुल्यःकुमारोनमहीतले ॥ ३९ ॥ अ
विसंवादितेशौर्य्यमतीवचपराक्रमः ॥ पावयास्मत्कुलंवीरदुहितुर्मेपरिग्रहात् ॥ ४० ॥ ॥ राजपुत्र उवाच ॥ ॥ नाहमेतांग्रहीष्यामिनचा
न्यांयोषितंनृप॥ आत्मन्येवहिमेबुद्धिःस्त्रीमयीमनुजेश्वर ॥ ४१ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःकरन्धमःप्राहपुत्रेयंगृह्यतांत्वया ॥ विशाल
तनयासुभ्रूस्त्वयिहार्दवतीदृढम् ॥ ४२ ॥ ॥ राजपुत्रउवाच॥ ॥ नाज्ञाभङ्गःकदाचित्तेकृतःपूर्वंमयाप्रभो ॥ तथाऽऽज्ञापयमांतातयथाज्ञांकरवा
णिते॥४३॥ ॥मार्कण्डेयउवाच॥ अत्यन्तनिश्चितमतौतस्मिन्राजसुतेसुताम्॥तामुवाचविशालोऽपिव्याकुलीकृतमानसः॥४४॥ निवर्त्यतांमनःपुत्रि
एतस्माच्चप्रयोजनात्॥अन्यंवरयभर्त्तारंसन्त्यनेकेनृपात्मजाः॥४५॥ कन्योवाच॥वरंवृणोम्यहंतातमामेषयदिनेच्छति॥ तपसाऽन्योनमेभर्त्ताजन्मन्य
स्मिन्भविष्यति॥४६॥ ॥मार्कण्डेयउवाच॥ ॥ततःकरन्धमोराजाविशालेनसमंमुदा॥स्थित्वादिनत्रयंतत्रनिजमभ्याययौपुरम् ॥ ४७ ॥ अविक्षितो
पितेनैवपित्राऽन्यैश्चनराधिपैः ॥निदर्शनैःपुरावृत्तैःसान्त्वितोऽभ्यागमत्पुरम् ॥४८॥ सापिकन्यावनंगत्वानिसृष्टानिजबान्धवैः ॥ तपस्तेपेनिराहारावै
राग्यंपरमास्थिता॥४९॥निराहारायदासातुमासत्रयमवस्थिता॥संप्रापपरमामार्तिंकृशाधमनिसन्तता ॥५०॥ मन्दोत्साहातितन्वङ्गीमुमूर्षुरपिबालि

का ॥ देहत्यागायसाचक्रेतदाबुद्धिंनृपात्मजा ॥ ५१॥ आत्मत्यागायतांज्ञात्वाकृतबुद्धिंसुरास्ततः ॥ समेत्यप्रेषयामासुर्देवदूतन्तदन्तिकम् ॥ ५२ ॥
समुपेत्यसतांप्राहदूतोऽहंपार्थिवात्मजे ॥ प्रेषितस्त्रिदशैस्तुभ्यंयत्कार्यंतन्निशामय ॥५३ ॥ नभवत्यापरित्याज्यंशरीरमतिदुर्लभम् ॥ त्वंभविष्यसिक
ल्याणिजननीचक्रवर्तिनः ॥५४ ॥ पुत्रेणचमहाभागेभोक्तव्यानिहतारिणा ॥ अव्याहताज्ञेनचिरंसप्तद्वीपवतीमही ॥५५ ॥ हन्तव्यस्तेनतरुजिद्देवा
नांपुरतोरिपुः ॥अयःशंकुस्तथाक्रूरोधर्मस्थाप्यास्ततःप्रजाः ॥५६॥ परिपालनीयमखिलंचातुर्वर्ण्यंस्वधर्मतः ॥ हन्तव्यादस्यवोम्लेच्छायेचान्येदुष्ट
चेष्टिताः ॥ ५७ ॥ यष्टव्यंविविधैर्यज्ञैःसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ वाजिमेधादिभिर्भद्रेषट्सहस्रैश्चसंख्यया ॥ ५८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ तंदृष्ट्वा
साऽन्तरिक्षस्थंदिव्यस्रगनुलेपनम् ॥देवदूतमुवाचेदंराजपुत्रीततोमृदु ॥५९॥सत्यंत्वमागतःस्वर्गाद्देवदूतोनसंशयः ॥ किन्तुभर्त्राविनापुत्रःसकथंमेभवि
ष्यति ॥६०॥ अविक्षितमृतेभर्त्ताममनान्योऽत्रजन्मनि॥भवितेतिप्रतिज्ञातंमयैतत्सन्निधौपितुः॥६१॥सचनेच्छतिमांप्रोक्तोमत्पित्राजनकेनच ॥कर
न्धमेनाथसम्यग्याचितश्चमयातथा॥ ६२ ॥ ॥ देवदूतउवाच ॥ ॥ किमनेनमहाभागेबहुनोक्तेनतेसुतः ॥ समुत्पत्स्यतिमात्याक्षीस्त्वमात्मा
नमधर्मतः ॥ ६३ ॥ अत्रैवकाननेतिष्ठतनुंक्षीणांचपोषय ॥ तपःप्रभावादेतत्तेसर्वंसाधुभविष्यति ॥ ६४ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ इत्युक्त्वादेवदूतोऽ
सौयथागतमगच्छत॥ चकारानुदिनंसुभ्रूःसाप्यात्मतनुपोषणम्॥६५॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽविक्षिच्चरितंनामैकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥
॥ १२१ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ अथसाऽविक्षितोमातावीरावीरप्रजावती ॥ पुण्येऽहनिसमाहूयप्राहपुत्रमविक्षितम् ॥ १ ॥ पुत्राहमभ्यनुज्ञातात
वपित्रामहात्मना॥उपवासंकरिष्यामिदुष्करोऽयंकिमिच्छकः ॥२॥सचायत्तस्तवपितुस्त्वयासाध्योमयापिच॥प्रतिज्ञातेत्वयापुत्रततस्तत्रयताम्यहम्॥
॥३॥द्रव्यस्यार्द्धंमहाकोशात्तवदास्याम्यहंपितुः॥धनंतेपितुरायत्तमनुज्ञाताऽस्मितेनच ॥४॥ क्लेशसाध्योमदायत्तःसहिश्रेयोभविष्यति॥साध्योभवेद्राय
दितेकश्चिद्बलपराक्रमैः॥५॥सतेऽसाध्योह्यन्यथावादुःखसाध्योभविष्यति॥तत्त्वंप्रतिज्ञांकुरुषेयदिपुत्रात्रचैववते॥तदैतदहमावाप्स्येकथ्यतांयन्मतंतव६॥
॥ अविक्षिदुवाच ॥ वित्तंमेपितुरायत्तंमत्स्वामित्वंनतत्रवै॥यन्मच्छरीरनिष्पाद्यंतत्करिष्येत्वयोदितम्॥७॥ किमिच्छकंव्रतंमातर्निश्चिन्ताभवनिर्व्यथा ॥
राज्ञापित्राऽभ्यनुज्ञातंयदिवित्तेश्वरेणमे ॥ ८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततःसाराजमहिषीतद्व्रतंसमुपोषिता ॥यथोक्तंसाऽकरोत्पूजांराजराजस्यसंयता९॥
निधीनामप्यशेषाणांनिधिपालगणस्यच ॥ लक्ष्म्याश्चपरयाभक्त्यायतवाक्कायमानसा॥ १० ॥ विविक्तेतुगृहस्थोऽयमथराजाकरन्धमः ॥आसीनउक्तः
सचिवैर्नीतिशास्त्रविशारदैः ॥ ११ ॥ ॥ सचिवाऊचुः ॥ ॥ राजान्वयःपरिणतस्तवैतच्छासतोमहीम्॥ एकस्तेतनयोऽविक्षित्त्यक्तदारपरिग्रहः॥१२॥

अपुत्रःसचतेनिष्ठांयदाभूपगमिष्यति ॥ तदारिपक्षंपृथिवीनिश्चितंतवयास्यति ॥१३॥ वंशक्षयस्तेभवितापितृपिण्डोदकक्षयः ॥ एतन्महत्तेऽरिभयंक्रि
याहान्याभविष्यति ॥१४॥ तस्मात्कुरुतथाभूपयथातेतनयःपुनः ॥ करोतिसततंबुद्धिंपितॄणामुपकारिणीम् ॥ १५ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ एतस्मि
न्नन्तरेशब्दंशुश्रावजगतीपतिः ॥ पुरोहितस्यवीरायागदतोह्यर्थिनंप्रति ॥१६॥ कःकिमिच्छतिदुःसाध्यंकस्याकिंसाध्यतामिति ॥ करन्धमस्यमहिषी
किमिच्छिकमुपोषिता।१७॥राजपुत्रोऽप्यविक्षित्तुश्रुत्वापौरोहितंवचः॥प्रत्युवाचार्थिनःसर्व्वान्राजद्वारमुपागतान् ॥१८॥ मयासाध्यंशरीरेणयस्यकि
ञ्चिद्ब्रवीतुसः ॥ ममातामहाभागाकिमिच्छिकमुपोषिता॥१९॥ शृण्वन्तुमेऽर्थिनःसर्वेप्रतिज्ञातंमयातदा ॥ किमिच्छथददाम्येषक्रियमाणेकिमिच्छके
॥ २० ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच॥ ॥ ततोराजानिशम्यैतद्वाक्यंपुत्रमुखाच्छ्रुतम् ॥ समुत्पत्याब्रवीत्पुत्रमहमर्थीप्रयच्छमे ॥ २१ ॥ अविक्षिदु
वाच ॥ ॥ दातव्यंयन्मयातात भवतेतद्ब्रवीहिमाम् ॥ कर्तव्यंदुष्करंवातेसाध्यंदुःसाध्यमेववा ॥ २२ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यदिसत्यप्रतिज्ञ
स्त्वंददासिचकिमिच्छकम्॥पौत्रस्यदर्शयमुखंममोत्सङ्गगतस्यतत् ॥२३ ॥ ॥अविक्षिदुवाच॥ ॥ अहन्तवैकस्तनयोब्रह्मचर्य्यंचमेनृप ॥ नमेपुत्रोऽ
स्तिपौत्रस्यदर्शयामिकथंमुखम् ॥२४॥ ॥ राजोवाच ॥ पापायब्रह्मचर्य्यन्तेयदिदंधार्य्यतेत्वया ॥ तस्मात्त्वंमोचयात्मानंममपौत्रंचदर्शय ॥२५॥
॥अविक्षिदुवाच॥ विषमंस्यान्महाराजयदन्यत्तत्समादिश॥वैराग्येणमयात्यक्तःस्त्रीसंभोगस्तथास्तुसः॥२६॥ राजोवाच ॥ बहुभिर्युध्यमानानांदृष्टो
वैवैरिणांजयः।तत्रापियदिवैराग्यमुपैषितदपण्डितः।२७।किंवानोबहुनोक्तेनब्रह्मचर्य्यंपरित्यज॥मातुस्त्वमिच्छयावक्त्रंपौत्रस्यममदर्शय॥२८॥मार्कण्डे
यउवाच॥यदासबहुशस्तेनप्रोक्तःपुत्रेणपार्थिवः॥नान्यत्प्रार्थयतेकिंचित्तदापुत्रोऽब्रवीत्पुनः॥२९॥दत्त्वाकिमिच्छकंतुभ्यंप्राप्तोऽहंतातसङ्कटम् ॥ तत्करि
ष्यामिनिर्लज्जोभूयोदारपरिग्रहम्॥३०॥स्त्रियाःसमक्षंविजितःपतितोधरणीतले॥स्त्रीपतिर्भविताभूयस्तातैतदतिदुष्करम् ॥३१॥ तथापिकिंकरोम्येषस
त्यपाशवशङ्गतः॥करिष्यामियथाऽऽत्थत्वंभुज्यतांनिजशासनम्॥३२इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽविक्षिच्चरितेद्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१२२॥
मार्कण्डेयउवाच॥कदाचिद्राजपुत्रोऽसौमृगयामचरद्वने ॥ मृगान्विध्यन्वराहांश्चशार्दूलादींश्चदंष्ट्रिणः ॥१॥ शुश्रावसहसाशब्दंत्राहित्राहीतियोषितः ॥
विक्रोशन्त्याःसुबहुशोभयगद्गदमुच्चकैः॥२॥माभैर्माभैरितिवदन्राजपुत्रःसवेगितः॥ चोदयामासतुरगंयतःशब्दःसमागतः ॥३॥ ततश्चसापिचुक्रोशक
न्यकाविजनेवने॥गृहीतादनुपुत्रेणदृढकेशेनमानिनी॥४॥करन्धमसुतस्याहंभार्य्याचाहमविक्षितः॥हरत्यनार्य्योविपिनेपृथिवीशस्यधीमतः॥५॥ यस्य
सर्वेमहीपालास्तथागन्धर्वगुह्यकाः॥नसमर्थाःपुरःस्थातुंतस्यभार्याहृतास्म्यहम्॥६॥यस्यमृत्योरिवक्रोधःशक्रस्येवपराक्रमः ॥ करन्धमसुतस्यैषातस्य

भार्य्याहृतास्म्यहम्॥७॥मार्कण्डेयउवाच॥इत्याकर्ण्यमहीपालतनयःसशरासनी॥चिन्तयामासकिमिदंममभार्य्यात्रकानने॥८॥मायेयंरक्षसांनूनंदुष्टानांकाननौकसाम्॥अथवागतएवाहंसर्वंवेत्स्यामिकारणम्॥९॥मार्कण्डेयउवाच॥त्वरितःसततोगत्वाददर्शातिमनोरमाम्॥काननेकन्यकामेकांसर्वालङ्कारभूषिताम्॥१०॥गृहीतांदनुपुत्रेणदृढकेशेनदण्डिना॥त्राहित्राहीतिकरुणंविक्रोशन्तींपुनःपुनः॥११॥माभैरितिसतामाहहतोऽसीतिचतंवदन्॥शासतीमांमहींदुष्टःकोदूयेतकरंधमे॥१२॥यस्यप्रतापावनताभुविसर्वेमहीक्षितः॥ततस्तमागतंदृष्ट्वागृहीतवरकार्मुकम्॥१३॥मांत्राहीत्याहतन्वङ्गीहृतास्म्येतेतिचासकृत्॥राज्ञःकरन्धमस्याहंस्नुषाभार्य्याप्यविक्षितः॥हृतास्म्येतेनदुष्टेनसनाथाऽनाथवद्वने॥१४॥मार्कण्डेयउवाच॥ ततोविममृशेवाक्यमविक्षित्सतथोदितम्॥कथमेषाहिमेभार्य्यास्नुषातातस्यवाकथम्॥१५॥अथवामोचयाम्येतांतन्वींवेत्स्यामितत्पुनः॥ क्षत्त्रियैर्धार्य्यतेशस्त्रमार्त्तानांत्राणकारणात्॥१६॥ततःक्रुद्धोऽब्रवीद्वीरोदानवंतंसुदुर्मतिम्॥जीवन्गच्छविमुच्यैनामन्यथानभविष्यसि॥१७॥ ततःसतांविहायोच्चैर्दण्डमुत्क्षिप्यदानवः॥तमभ्यधावत्सोऽप्येनंशरवर्षैरवाकिरत्॥१८॥सवार्य्यमाणोबाणौघैर्दानवोऽतिमदान्वितः॥राजपुत्रायचिक्षेपदण्डंशंकुशतावृतम्॥१९॥ तमापतन्तंचिच्छेदशरैर्भूपसुतस्ततः॥सोऽप्यासन्नंगृहीत्वोच्चैर्द्रुममाजौव्यवस्थितः॥२०॥ सृजतःशरवर्षाणितंचिक्षेपततोद्रुमम्॥ सचतंतिलसश्चक्रेभल्लैःकार्मुकमोचितैः॥२१॥ ततश्चिक्षेपचशिलांराजपुत्रायदानवः॥ सापिमोघापपातोर्व्यामुज्झितातेनलाघवात्॥२२॥ राजपुत्रायकुपितोयद्यच्चिक्षेपदानवः॥ तत्तच्चिच्छेदबाणौघैर्भूभृत्सूनुःसलीलया॥२३॥ ततोविच्छिन्नदंडोसौविच्छिन्नसकलायुधः॥मुष्टिमुद्यम्यसक्रोधोराजपुत्रमधावत॥२४॥ तस्यापततएवासौकरन्धमसुतःशिरः॥ छित्त्वावेतसपत्रेणपातयामासवैभुवि॥२५॥ तस्मिन्विनिहतेदेवैर्दानवेदुष्टचेष्टिते॥ करन्धमसुतः सर्वैःसाधुसाध्वितिभाषितः॥२६॥वरंवृणीष्वेतितदादेवैरुक्तोनृपात्मजः॥ वव्रेपुत्रंमहावीर्य्यंपितुःप्रियचिकीर्षया॥२७॥ देवाऊचुः॥ भविष्यतिहितेपुत्रश्चक्रवर्त्तीमहाबलः॥ अस्यामेवहिकन्यायांमोक्षितायांत्वयानघ॥२८॥ ॥ राजपुत्रउवाच॥ पित्राहंसत्यपाशेनबद्धइच्छाम्यहंसुतम्॥ राजभिर्निर्जितेनाजौत्यक्तोमेदारसंग्रहः॥२९॥ साचमेयावतात्यक्ताविशालनृपतेःसुता॥ तयाचमत्कृतेत्यक्तोमामृतेनरसङ्गमः॥३०॥ तत्कथंतामपास्याद्यविशालतनयामहम्॥ नृशंसात्माकरिष्यामिअन्यनारीपरिग्रहम्॥३१॥ देवाऊचुः॥ इयमेवहितेभार्य्याश्लाघ्यतेयात्वयासदा॥ विशालस्यसुतासुभ्रूस्त्वत्कृतेयाऽऽश्रितातपः॥३२॥ अस्यामुत्पत्स्यतेवीरःसप्तद्वीपप्रसाधकः॥ यष्टायज्ञसहस्राणांचक्रवर्त्तीसुतस्तव॥३३॥ मार्कण्डेयउवाच॥ ॥इत्युक्त्वाप्ययुर्देवाःकरन्धमसुतंद्विज॥ सोऽप्याहतांतदापत्नींकथ्यतांभीरुकिंत्विदम्॥३४॥ साचास्मैकथयामासत्यक्ताहंभवतायदा॥ त्यक्तबन्धुजनाऽरण्यंनिर्वेदात्समुपागता॥३५॥ अत्राहंतपसावीरक्षीणप्रायंकलेवरम्॥ त्यक्तुकामासमभ्येत्यदेवदूतेनवारिता॥३६॥

भविष्यतिचपुत्रस्तेचक्रवर्त्तीमहाबलः ॥ प्रीणयिष्यतियोदेवानसुरांश्चहनिष्यति ॥३७॥ इतिदेवाज्ञयातेनदेवदूतेनवारिता॥नसंत्यक्तवतीदेहंत्वत्सङ्गममनोरथा ॥३८॥परश्वश्चमहाभागस्नातुंगङ्गाह्रदंगता॥अवतीर्णाविकृष्टास्मिवृद्धनागेनकेनचित्॥३९॥ततोरसातलंनीतातेनतत्रचमेपुरः॥नागासहस्रशस्तस्थुर्नागपत्न्यःकुमारकाः॥४०॥ तुष्टुवुर्मांसमभ्येत्यमामन्येऽपूजयंस्तथा॥ययाचिरेसविनयंनागामामङ्गनास्तथा ॥४१॥प्रसादंकुरुसर्वेषांत्वमस्माकंसुतस्त्वया ॥ अपराधमुपेतानांसंनिवार्य्योवधोन्मुखः ॥४२॥अपराधंकरिष्यन्तित्वत्पुत्रस्यानिलाशनाः॥तेन्निमित्तंनिवार्योऽसौप्रसादःक्रियतामिति४३ तथेतिचमयाप्रोक्तेदिव्यैःपातालभूषणैः ॥ भूषिताहंतथापुष्पैर्गन्धवासोभिरुत्तमैः ॥४४॥ समानीतातथालोकमिमन्तेनानिलाशिना ॥पुरायथाकान्तिमतीपूर्ववद्रूपशालिनी ॥ ४५ ॥ इतिरूपवतींदृष्ट्वासर्वालङ्कारभूषिताम् ॥ जग्राहदृढकेशोऽयंहर्तुकामः सुदुर्मतिः ॥ ४६ ॥ युष्मद्बाहुबलेनाहंराजपुत्रविमोक्षिता ॥ तत्प्रसीदमहाबाहोमाप्रतीच्छत्वयासमः ॥ भूलोकेराजपुत्रोऽन्योनास्तिसत्यंब्रवीम्यहम् ॥ ४७ ॥ इति श्रीमार्कण्डेमहापुराणेऽविक्षिच्चरितंनामत्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१२३॥मार्कण्डेयउवाच ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वास्मृत्वापितृवचःशुभम्॥किमिच्छकेप्रतिज्ञातेयदुक्तंतेनभूभृता ॥१॥ प्रत्युवाचसतांकन्यामविक्षिन्नृपतेःसुतः ॥ सानुरागमनाःकन्यांत्यक्तभोगाश्चतत्कृते ॥२ ॥ यदाहंत्यक्तवांस्तन्वींत्वामरातिपराजितः ॥ विजित्यशत्रून्संप्राप्तात्वंमयात्रकरोमिकिम् ॥ ३ ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ ममपाणिंगृहाणत्वंवरमणीयेऽत्रकानने ॥ सकामायाःसकामेनसङ्गमोगुणवान्भवेत् ॥ ॥४॥ ॥ राजपुत्र उवाच ॥ ॥ एवंभवतुभद्रन्तेविधिरेवात्रकारणम् ॥ अन्यथाकथमन्यत्रत्वामहञ्चसमागतः ॥५ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एतस्मिन्नन्तरेप्राप्तोगन्धर्वतनयोमुने॥वराप्सरोभिःसहितोगन्धर्वैरपरैर्वृतः॥६॥॥गन्धर्व उवाच॥ ॥ राजपुत्रसुतेयम्मेभामिनीनाममानिनी॥अभिशापादगस्त्यस्यविशालतनयाऽभवत्॥७॥बालभावेनयोऽगस्त्यःकोपितःक्रीडमानया॥ततस्तेनतदाशप्तामानुषीत्वंभविष्यसि ॥८॥ प्रसादितःसचास्माभिर्बालेयमविवेकिनी ॥ तवापराद्धाविप्रर्षेप्रसादःक्रियतामिति॥९॥प्रसाद्यमानःसोऽस्माभिरिदमाहमहामुनिः॥ बालेतिमत्वाशापोऽल्पोदत्तोऽस्यानान्यथैवतत् ॥ ॥१०॥ इतिशापादगस्त्यस्यविशालभवनेशुभा॥जातेयंमत्सुतासुभ्रूर्भामिनीनामनामतः ॥११ ॥ तदस्याहंकृतेप्राप्तोगृहाणेमांनृपात्मजाम्॥ममात्मजांसुतस्तेऽत्रचक्रवर्तीभविष्यति ॥१२॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ तथेत्युक्तेतितस्याश्चसपाणिंपार्थिवात्मजः॥जग्राहविधिवद्धोमंचक्रेतत्रचतुम्बुरुः॥१३ ॥ प्रजगुर्देवगन्धर्वाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ पुष्पाणिससृजुर्मेघादेववाद्यानिसस्वनुः॥ १४ ॥ विवाहेराजपुत्रस्यतयातत्रसमेयुषः ॥ समस्तवसुधात्राणकर्तृकारणभूतया ॥ १५ ॥ ततोगन्धर्वलोकन्तेसहतेनमहात्मना॥निःशेषेणययुःसाचसचराजसुतोमुने ॥१६॥ भामिन्यासुमुदेसार्द्धमविक्षिन्नृपनन्दनः॥

साचतेनसमंतत्रभोगसम्पत्समन्विता ॥ १७ ॥ कदाचिदतिरम्येऽसौगगनोपवनेतया ॥ विक्रीडतिसमंतन्व्याकदाचिद्रुपपर्वते ॥ १८ ॥ कदाचित्पु
लिनेनद्याहंससारसशोभिते ॥ कदाचिद्भवनस्यान्तेप्रासादेचातिशोभने ॥१९॥ विहारदेशेष्वन्येषुरमणीयेष्वहर्निशम्॥ सरेमेसहितस्तन्व्यासाचतेनम
हात्मना ॥२०॥ भक्ष्यानुलेपनंवस्त्रंस्रक्पानादिकमुत्तमम् ॥ उपाजह्रुस्तयोस्तत्रमुनिगन्धर्वकिन्नराः ॥ २१ ॥ तयाचरमतस्तस्यभामिन्यासहदुर्लभे ॥
गन्धर्वलोकेवीरस्यपुत्रंसासुषुवेशुभा ॥ २२ ॥ तस्मिञ्जातेमहावीर्येगन्धर्वाणांमहोत्सवः ॥ बभूवमनुजव्याघ्रेतेनकार्य्यमवेक्षताम् ॥ २३ ॥ जगुःकेचित्त
थैवान्येमृदङ्गपटहानकान् ॥ अवादयन्तचैवान्येवेणुवीणादिकांस्तथा ॥ २४ ॥ ननृतुश्चतथातत्रबहवोऽप्सरसांगणाः ॥ पुष्पवृष्टिमुचोमेघाजगर्जुर्मृदुनि
स्वनाः ॥२५॥ तथाकोलाहलेतस्मिन्वर्तमानेऽथतुम्बुरुः ॥ प्रणयेनस्मृतोऽभ्येत्यजातकर्माकरोन्मुनिः ॥२६॥ देवाःसमाययुःसर्वेतथादेवर्षयोऽमलाः ॥
पातालात्पन्नगेन्द्राश्चशेषवासुकितक्षकाः ॥२७॥ तथादेवासुराणांचयेप्रधानाद्विजोत्तम ॥ यक्षाणांगुह्यकानांचवायवश्चतथाऽखिलाः ॥२८॥तदाऽऽगतैरशे
षर्षिदेवदानवपन्नगैः ॥ मुनिभिश्चाकुलमभूद्गन्धर्वाणांमहत्पुरम् ॥२९॥ततःसतुम्बुरुःकृत्वाजातकर्मादिकाःक्रियाः ॥ चक्रेस्वस्त्ययनंतस्यबालस्यस्तुति
पूर्वकम् ॥३०॥ चक्रवर्त्तीमहावीर्य्योमहाबाहुर्महाबलः ॥ महान्तंकालमीशित्वमशेषायाःक्षितेःकुरु ॥ ३१ ॥ इमेशक्रादयःसर्वेलोकपालास्तथर्षयः ॥
स्वस्तिकुर्वन्तुतेवीरवीर्यंचारिविनाशनम् ॥३२॥ मरुत्तवशिवायास्तुवातिपूर्वेणयोरजाः ॥ मरुत्तेविमलोऽक्षीणोऽवैषम्यायास्तुदक्षिणः ॥३३॥पश्चिमस्ते
मरुद्वीर्य्यमुत्तमंतेप्रयच्छतु ॥ बलंयच्छतुचोत्कृष्टंमरुत्तेचतथोत्तरः ॥ ३४ ॥ इतिस्वस्त्ययनस्यान्तेवागुवाचाशरीरिणी ॥ मरुत्तवेतिबहुशोयदिदं
गुरुरब्रवीत् ॥३५ ॥ मरुत्तइतितेनायंभुविख्यातोभविष्यति ॥ भुविचास्यमहीपालायास्यन्त्याज्ञावशायतः ॥३६॥ एषसर्वक्षितीशानांवीरःस्थास्य
तिमूर्द्धनि ॥ चक्रवर्त्तीमहावीर्य्यःसप्तद्वीपवतींमहीम् ॥३७ ॥ आक्रम्यपृथिवीपालानयंभोक्ष्यत्यवारितः ॥ प्रधानःपृथिवीशानांभविष्यत्येषयज्विना
म् ॥ आधिक्यंशौर्य्यवीर्य्येणभविष्यत्यस्यराजसु ॥ ३८ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥इत्याकर्ण्यवचःसर्वेकेनाप्युक्तंदिवौकसाम् ॥ तुतुषुर्विप्रगन्ध
र्वाश्चास्यमातातथापिता ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽविक्षिच्चरितेऽविक्षितो मरुत्तपुत्रोत्पत्तिवर्णननामचतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥
॥ १२४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःसराजपुत्रस्तमादायदयितंसुतम् ॥ पत्नीश्चानुगतोविप्रगन्धर्वैराययौपुरम् ॥ १ ॥ सपितुर्भवनंप्राप्यवव
न्देपितुरादरात् ॥ चरणौसाचतन्वङ्गीह्रीमतीनृपतेः सुता ॥ २ ॥ तथाहराजपुत्रोऽसौगृहीत्वाबालकंसुतम् ॥ धर्मासनगतंभूपंराज्ञांमध्ये
करन्धमम् ॥ ३ ॥ मुखंपौत्रस्यपश्यैतदुत्सङ्गस्थस्ययन्मया ॥ किमिच्छकेप्रतिज्ञातंतुभ्यंमातुःकृतेपुरा ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वापितुरुत्सङ्गेतंकृत्वातनयंत
तः ॥ यथावृत्तमशेषंसकथयामासतस्यतत् ॥५॥ सपरिष्वज्यतंपौत्रमानन्दास्राविलेक्षणः ॥ सभाग्योऽस्मीत्यथात्मानंप्रशशंसपुनःपुनः ॥६॥ततःसो

ध्याँदिनासम्यग्गन्धर्वान्समुपागतान्॥संमानयामाससमुदाविस्मृतान्यप्रयोजनः॥७॥ततःपुरेमहानासीदानन्दःपौरवेश्मसु॥अस्माकंसन्ततिर्जातानाथ
स्येतिमहामुने॥८॥हृष्टपुष्टेपुरेतस्मिन्गीतवाद्यैर्वराङ्गनाः॥विलासिन्योऽतिचार्वङ्ग्योननृतुर्लास्यमुत्तमम्॥९॥राजाचद्विजमुख्येभ्योरत्नानिचवसूनिच॥
गावोवस्त्राण्यलङ्कारानददाद्धृष्टमानसः॥१०॥ततःसबालोववृधेशुक्लपक्षेयथाशशी॥पितॄणांप्रीतिजनकोजनस्येष्टश्चसोऽभवत् ॥११॥ आचार्य्याणांस
काशात्सप्राग्वेदाञ्जगृहेमुने॥ततःशास्त्राण्यशेषाणिधनुर्वेदंततःपरम्॥१२॥ कृतोद्योगोयदासोऽभूत्खड्गकार्मुककर्मणि॥ अन्येषुचतथावीरःशस्त्रेषुविजि
तश्रमः॥१३॥ततोऽस्त्राणिसजग्राहभार्गवाद्भृगुसंभवात् ॥ विनयावनतोविप्रगुरोःप्रीतिपरायणः ॥१४॥ गृहीतास्त्रःकृतीवेदेधनुर्वेदस्यपारगः ॥ निष्णा
तःसर्वविद्यासुनबभूवततःपरः ॥ १५ ॥ विशालोऽपिसुतावार्त्तामुपलभ्याखिलामिमाम् ॥ हर्षनिर्भरचित्तोऽभूद्दौहित्रस्यचयोग्यताम् ॥ १६ ॥ अथ
राजासुतसुतंदृष्ट्वाप्राप्तमनोरथः॥यज्ञाननेकान्निष्पाद्यदत्त्वादानानिचार्थिनाम्॥१७॥कृतशेषक्रियोयुक्तःसवर्णैर्धर्मतोमहीम्॥ परिपाल्यारिविजयीबलबु
द्धिसमन्वितः॥१८॥सयियासुर्वनंपुत्रमविक्षितमभाषत ॥ पुत्रवृद्धोऽस्मिगच्छामिवनंराज्यंगृहाणमे ॥१९॥ कृतकृत्योऽस्मिनास्त्यन्यत्किञ्चित्त्वदभि
षेचनात ॥ सुनिष्पन्नमतोराज्यंत्वंगृहाणमयार्पितम्॥२०॥इत्युक्तःपितरंप्राहसोऽविक्षिन्नृपनन्दनः॥प्रश्रयावनतोभूत्वावियासुस्तपसेवनम् ॥२१॥नाहं
तातकरिष्यामिपृथिव्याःपरिपालनम्॥नापैतिह्रीर्मेमनसिराज्येऽन्यंत्वंनियोजय॥२२॥तातेनमोक्षितोबद्धोनस्ववीर्य्याद्दहंयतः ॥ततःकियत्पौरुषंमेपु
रुषैःपाल्यतेमहीम्॥२३॥योऽहंनपालनायालमात्मनोऽपिवसुन्धराम्॥सकथंपालयिष्यामिराज्यमन्यत्रविक्षिप॥२४॥ सस्त्रीसधर्मापुरुषोयश्चान्येना
वद्धृ्यते॥ आत्माऽमोहायभवताबन्धनाद्येनमोक्षितः॥२५॥सोऽहंकथंभविष्यामिस्त्रीसधर्मामहीपतिः॥स्त्रियःपुमान्भवेद्भर्तायःशूरःसमहीपतिः॥२६॥
॥ पितोवाच ॥नभिन्नएवपुत्रस्यपितापुत्रस्तथापितुः ॥ नान्येनमोक्षितोवीरयस्त्वंपित्राविमोक्षितः॥२७॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ हृदयंनान्यथानेतुंमयाशक्यं
नरेश्वर॥हृदयेह्रीर्ममातीवयस्त्वहंमोक्षितस्त्वया॥२८॥पित्रोपात्तांश्रियंभुंक्तेपित्राकृच्छ्रात्समुद्धृतः॥विज्ञायतेचयःपित्रामानवःसोस्तुनोकुले ॥२९॥ स्व
यमर्जितवित्तानांख्यातिंस्वयमुपेयुषाम्॥स्वयंनिस्तीर्णकृच्छ्राणांयागतिःसाऽस्तुमेगतिः॥३०॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्याहबहुशःपित्रायदाप्युक्तो
ऽप्यसौमुने॥तदातस्यसुतंराज्येमरुत्तमकरोन्नृपः॥३१॥सपित्रासमनुज्ञातंराज्यंप्राप्यपितामहात्॥चकारसम्यक्सुहृदामानन्दंमुपपादयन्॥३२॥ राजा
करन्धमश्चापिवीरामादायतान्तथा ॥ वनंजगामतपसेयतवाक्कायमानसः ॥ ३३॥ तत्रवर्षसहस्रंसतपस्तत्वासुदुश्चरम् ॥ विहायदेहंनृपतिःशक्रस्याप
सलोकताम् ॥ ३४ ॥ सास्यपत्नीतदावीरावर्षाणामपरंशतम् ॥ तपश्चचारविप्रर्षेजटिलामलपंकिनी ॥ ३५ ॥ सालोक्यमिच्छतीभर्त्तुःस्वर्गतस्यम

हात्मनः॥ फलमूलकृताहाराभार्गवाश्रमसंश्रया॥ द्विजातिपत्नीमध्यस्थाद्विजशुश्रूषणादृता॥३६॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमरुत्तचरितेपञ्चविंशत्यधिकशततमोध्यायः॥१२५॥क्रौष्टुकिरुवाच॥ ॥भगवन्विस्तरात्सर्वममैतत्कथितंत्वया॥करन्धमस्यचरितमविक्षिच्चरितंचयत्॥१॥आविक्षितस्यनृपतेर्मरुत्तस्यमहात्मनः॥श्रोतुमिच्छामिचरितंश्रूयतेसोऽतिचेष्टितः॥२॥चक्रवर्त्तीमहाभागःशूरःकान्तोमहामतिः॥ धर्मविद्धर्मकृच्चैवसम्यक्पालयिताभुवः॥३॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ सपित्रासमनुज्ञातंराज्यंप्राप्यपितामहात्॥धर्मतःपालयामासपितापुत्रानिवौरसान्॥४॥ इयाजसुबहून्यज्ञान्यथावत्स्वाप्तदक्षिणान्॥ ऋत्विक्पुरोहितादेशादनिर्विण्णोमहीपतिः॥५॥ तस्याप्रतिहतंचक्रमासीद्द्वीपेषुसप्तसु॥गतिश्चाप्यनवच्छिन्नास्वःपातालजलादिषु॥६॥ततःप्राप्यधनंविप्रयथावत्स्वक्रियापरः॥अयजत्समहायज्ञैर्देवानिन्द्रपुरोगमान्॥७॥इतरेचयथावर्णाःस्वेस्वेकर्मण्यतन्द्रिताः॥ तदुपात्तधनाश्चक्रुरिष्टापूर्त्तादिकाःक्रियाः॥८॥पाल्यमानामहीतेनमरुत्तेनमहात्मना॥योस्पर्द्धत्रिदशावासवासिभिर्द्विजसत्तम॥९॥तेनातिशयिताःसर्वेकेवलंनमहीक्षितः। यज्विनादेवराजोऽपिशतयज्ञाभिसन्धिना॥१०॥ ऋत्विक्तस्यतुसंवर्त्तोबभूवाङ्गिरसःसुतः॥ भ्राताबृहस्पतेर्विप्रमहात्मातपसांनिधिः॥११॥ सौवर्णोमुञ्जवान्नामपर्वतःसुरसेवितः॥ पातितंतेनतच्छृङ्गंकृतेतस्यमहीपतेः॥१२॥तेनयस्याखिलंयज्ञेभूमिभागादिकंद्विज॥प्रासादाश्चकृताःशुभ्रास्तपसासर्वकाञ्चनाः॥१३॥गाथाश्चाप्यत्रगायन्तिमरुत्तचरिताश्रयाः॥ सातत्येनर्षयःसर्वेकुर्वन्तोऽध्ययनंयथा॥१४॥मरुत्तेनसमोनाभूद्यजमानोमहीतले॥सदःसमस्तंयद्यज्ञेप्रासादाश्चैवकांचनाः॥ १५ ॥ असाद्यदिन्द्रःसोमेनदक्षिणाभिर्द्विजातयः॥ विप्राणांपरिवेष्टारःशक्राद्यास्त्रिदशोत्तमाः॥१६॥ यथायज्ञेमरुत्तस्यतृप्ताःसर्वेमहीपतेः॥ सुवर्णमखिलंत्यक्तंरत्नपूर्णगृहेद्विजैः॥ १७ ॥ प्रासादादिसमस्तंचसौवर्णंतस्ययत्क्रतौ ॥ त्रयोवर्णाह्यलभ्यन्ततस्मात्केचित्तथाददुः॥ १८ ॥ (तेनत्यक्तेनशिष्टायेजनाःपूर्णमनोरथाः॥ तेपियज्ञान्यजंतेस्मदेशेदेशेपृथक्पृथक् ॥) तस्यैवंकुर्वतोराज्यंसम्यक्पालयतःप्रजाः॥ तपस्वीकश्चिदभ्येत्यतमाहमुनिसत्तम॥ १९ ॥ पितुर्मातातवाहेदंदृष्ट्वातापसमण्डलम्॥ विषाभिभूतमुरगैर्मदोन्मत्तैर्नरेश्वर॥ २० ॥ पितामहस्तेस्वर्यातःसम्यक्संपाल्यमेदिनीम्॥ पितातवतथाशक्तोहित्वाश्रामंवनंगतः॥ (तपश्चरणशक्ताहमिहचौर्वाश्रमेस्थिता) ॥ २१ ॥ साऽहंपश्यामिवैकल्यंतवराज्यंप्रशासतः॥ पितामहस्यतेनाभूद्यत्पूर्वेषांचतेनृप॥ २२ ॥ नूनंप्रमत्तोभोगेषुसक्तोवाऽविजितेन्द्रियः॥ चारान्धतायतोस्तीयंदुष्टादुष्टंनवेत्सियत्॥ २३ ॥ पातालादभ्युपेतैस्तुभुजगैर्दंशशालिभिः॥ दष्टामुनिसुताः सप्तदूषिताश्चजलाशयाः॥ २४ ॥ स्वेदमूत्रपुरीषेणदूषितंसुशृतंहविः॥ अपराधंसमुद्दिश्यदत्तोनागबलिश्चिरात्॥ २५ ॥ एतेसमर्थामुनयोभस्मीकर्त्तुंभुजंगमान्॥ किन्त्वेषांनाधिकारोऽत्रत्वमेवात्राधिकारवान्॥२६॥ तावत्सुखंभूपतिजैर्भोगजंप्राप्यतेनृप॥ अभिषेकजलंयावन्नमूर्ध्निविनिपात्यते॥२७॥ कानिमित्राणिकःशत्रुर्ममशत्रोर्ब

लंकियत्॥कोऽहंकेमन्त्रिणःपक्षेकेवाभूपतयोमम ॥२८॥ (कियान्कोशोबलंकिंवाकोनुरक्तोजनोमम) ॥ विरक्तोवापरैर्भिन्नःपरेषामपिकीदृशः ॥ कःसम्य
गत्रनगरेविषयेवाजनोमम॥२९॥ धर्मकर्माश्रयोमूढःकःसम्यगपिवर्त्तते॥कोदण्ड्यःपरिपाल्यःकःकेचोपेक्ष्यानरामया ॥३०॥ सामभेदतयादम्यादेशका
लमवेक्षता॥ चाराश्चचारयेदन्यैरज्ञातान्भूपतिश्चरैः ॥ ३१ ॥ सचिवादिषुसर्वेषुचरान्दद्यान्महीपतिः ॥ इत्यादौभूपतिर्नित्यंकर्मण्यासक्तमानसः ॥३२॥
नयेद्दिनंतथारात्रिंनतुभोगपरायणः॥राज्ञांशरीरग्रहणंनभोगायमहीपते॥३३॥क्लेशायमहतेपृथ्वीस्वधर्मपरिपालने॥ सम्यक्पालयतःपृथ्वींस्वधर्मंचमही
पतेः ॥३४॥ इहक्लेशोमहान्स्वर्गेपरमंसुखमक्षयम्॥तदेतदवबुध्यस्वहित्वाभोगान्नरेश्वर ॥ ३५ ॥ पालनायक्षितेःक्लेशमङ्गीकर्तुमिहार्हसि ॥ इतिवृत्तमृषी
णांयद्व्यसनंत्वयिशासति ॥३६॥ भुजङ्गहेतुकंभूपचारान्धोनापिवेत्सितत्॥बहुनात्रकिमुक्तेनपुष्टेदण्डोनिपात्यताम्॥३७॥ शिष्टान्पालयराजंस्त्वंधर्म
षड्भागमाप्स्यसि ॥ अरक्षन्पापमखिलंदुष्टैरविनयात्कृतम् ॥ ३८ ॥ समवाप्स्यस्यसन्दिग्धंयदिच्छसिकुरुष्वतत् ॥ एतन्मयोक्तंसकलंयत्तवाहंपिता
महः ॥ कुरुष्वैवंस्थितेयत्तेरोचतेवसुधाधिप॥३९॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमरुत्तचरितेषड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१२६॥मार्कण्डेयउवाच॥
इतितापसवाक्यंसश्रुत्वालज्जापरोनृपः ॥ धिङ्मांचारान्धमित्युक्त्वानिःश्वस्यजगृहेधनुः ॥ १ ॥ ततःसत्वरितंगत्वातमौर्वस्याश्रमंप्रति ॥ ववन्देशिरसा
वीरांमातरंपितुरात्मनः ॥२॥ तापसांश्चयथान्यायंतैश्चाशीर्भिरभिष्टुतः ॥ दृष्ट्वाचतापसान्सप्तनागैर्दष्टान्मृतान्भुवि ॥ ३॥ निनिन्दात्मानमसकृत्पुरस्ते
षांमहीपतिः ॥ उवाचचैतद्व्याहंमद्वीर्य्यमवमन्यताम् ॥४ ॥ यत्करोमिभुजङ्गानांदुष्टानांब्राह्मणद्विषाम् ॥ तत्पश्यतुजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥५॥
मार्कण्डेयउवाच ॥ इत्युक्त्वाजगृहेकोपादस्त्रंसंवर्तकंनृपः ॥ नाशायाशेषनागानांपातालोर्व्वीविचारिणाम् ॥ ६ ॥ ततोजज्वालसहसानागलोकःसम
न्ततः ॥ महास्त्रतेजसाविप्रदह्यमानोनिवारितः ॥७॥ हाहातातेतिहामातर्हाहावत्सेतिसंभ्रमे ॥ तस्मिन्नस्त्रकृतेवाचःपन्नगानामथाभवन् ॥ ८ ॥ केचि
ज्ज्वलद्भिःपुच्छाग्रैःफणैरन्येभुजङ्गमाः ॥ गृहीतपुत्रदाराश्चत्यक्ताभरणवाससः॥९॥पातालमुत्सृज्यययुःशरणंभामिनींतदा॥मरुत्तमातरंपूर्वंययादत्तंतदाऽ
भयम् ॥ १० ॥ तामुपेत्योरगाःसर्वेसप्रणामंभयातुराः ॥ सगद्गदमिदंप्रोचुःस्मर्यतांनःपुरोदितम् ॥ ११ ॥ प्रणम्याभ्यर्थितंपूर्वंयदस्माभी रसातले ॥
तस्यकालोऽयमायातस्त्राहिवीरप्रजायिनि ॥१२॥ पुत्रोनिवार्य्यतांराज्ञिप्राणैःसंयोज्यमस्तुनः ॥ दह्यतेसकलोलोकोनागानामस्त्रवह्निना ॥ १३ ॥
एवंसंदह्यमानानामस्माकंतनयेनते ॥ त्वामृतेशरणंनान्यत्कृपांकुरुयशस्विनि ॥ १४॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥इतिश्रुत्वावचस्तेषांसंस्मृत्या
दौचभाषितम् ॥ भर्तारमाहसासाध्वीससंभ्रममिदंवचः ॥ १५ ॥ पूर्वमेवतवाख्यातंपातालेयद्भुजङ्गमैः ॥ प्रोक्तमभ्यर्थनापूर्वममासीत्तनयंप्रति ॥
॥ १६ ॥ तइमेऽभ्यागताभीतादह्यन्तेतस्यतेजसा ॥ मामेतेशरणंपूर्वंदत्तमेभ्योमयाऽभयम् ॥ १७ ॥ येमांशरणमापन्नास्तेत्वांशरणमागताः ॥ अ

पृथग्धर्मंचरणायाताहंशरणंतव ॥ १८ ॥ तन्निवारयपुत्रंत्वंमरुत्तंवचनात्तव ॥ मयाचाभ्यर्थितोऽवश्यंशममभ्युपयास्यति ॥ १९ ॥ राजोवाच ॥ महा
पराधेनियतंमरुत्तःक्रोधमागतः ॥ दुर्निवर्त्यमहंमन्येतस्यक्रोधंसुतस्यते ॥ २० ॥ नागाऊचुः ॥ शरणागतास्तववयंप्रसादःक्रियतांनृप ॥ क्षत्रस्यार्त
परित्राणनिमित्तंशस्त्रधारणम् ॥ २१ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ नागानांतद्वचःश्रुत्वाभूतानांशरणैषिणाम् ॥ तयाचाभ्यर्थितःपत्न्याप्राहाविंक्षिन्महा
यशाः ॥२२ ॥ गत्वाब्रवीमितंभद्रेतनयंत्वरयातव ॥ परित्राणायनागानांनत्याज्याःशरणागताः ॥ २३ ॥ नोपसंहरतेसोस्त्रंयदिमद्वचनान्नृपः ॥
तदास्त्रैर्वारयिष्यामितस्यास्त्रंतनयस्यते ॥ २४ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततोगृहीत्वासधनुरविक्षित्क्षत्रियोत्तमः भार्य्ययासहितःप्रायात्त्वरावान्भा
र्गवाश्रमम् ॥२५॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमरुत्तचरितेसप्तविंशत्यधिकशततमोध्यायः ॥१२७॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ सतुतत्रसुतंदृष्ट्वागृहीतवरकार्मु
कम् ॥ धनुःशस्त्रंचतस्योग्रंज्वालाव्याप्तदिगन्तरम् ॥ १ ॥ उद्गिरन्तंमहावह्निंदीपिताखिलभूतलम् ॥ पातालान्तगतंप्राप्तमसह्यंघोरभीषणम् ॥
॥ २ ॥ सतंदृष्ट्वामहीपालंभृकुटीकुटिलाननम् ॥ माक्रुधस्त्वंमरुत्तास्त्रमुपसंह्रियतामिति ॥ ३ ॥ प्राहासकृच्चानुलुप्तवर्णक्रममुदारधीः ॥ सनिशम्यगु
रोर्वाक्यंदृष्ट्वातंचपुनःपुनः ॥ ४ ॥ गृहीतकार्मुकःपित्रोःप्रणिपत्यसगौरवम् ॥ प्रत्युवाचापराद्धामेसुभृशंपन्नगाःपितः ॥ ५ ॥ शासतीमांमयिमहींपरि
भूयबलंमम ॥ सप्ताश्रमसुपागम्यदष्टामुनिकुमारकाः ॥ ६ ॥ ऋषीणामाश्रमस्थानाममीषामवनीपते ॥ मयिशासतिदुर्वृत्तैर्दूषितानिहवींषिच ॥७॥
जलाशयास्तथाप्येतैःसर्वएवहिदूषिताः ॥ तदेत्कारणंकिञ्चिन्नवक्तव्यंत्वयापितः ॥ ननिवारयितव्योऽहंब्रह्मघ्नान्प्रतिपन्नगान् ॥ ८ ॥ अविक्षिदुवाच ॥ य
द्येभिर्निहताविप्रायास्यन्तिनरकंमृताः ॥ ममैतत्क्रियतांवाक्यंविरमास्त्रप्रयोगतः ॥ ९ ॥ ॥ मरुत्तउवाच ॥ ॥ नाहमेषांक्षमिष्यामिदुष्टानामपराधि
नाम् ॥ अहमेवगमिष्यामिनरकंयदिपापिनाम् ॥ ननिग्रहेयताम्येषांमांनिवारयमापितः ॥ १० ॥ ॥ अविक्षिदुवाच ॥ ॥ मामेतेशरणंप्राप्ताःपन्नगा
ममगौरवात् ॥ उपसंह्रियतामस्त्रमलंकोपेनतेनृप ॥ ११ ॥ मरुत्तउवाच ॥ ॥ नाहमेषांक्षमिष्यामिदुष्टानामपराधिनाम् ॥ स्वधर्ममुल्लंघ्यकथंकरि
ष्यामिवचस्तव ॥ १२ ॥ दण्ड्येनिपातयन्दण्डंभूपःशिष्टांश्चपालयन् ॥ पुण्यलोकानवाप्नोतिनरकांश्चाप्युपेक्षणात् ॥ १३ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ एवंसबहु
शःपित्रावार्य्यमाणोम्बयासह ॥ नोपसंहरतेसोऽस्त्रंततोऽसौपुनरब्रवीत् ॥ १४ ॥ हिंससेपन्नगान्भीतान्ममैताञ्छरणंगतान् ॥ वार्यमाणोऽपितस्मात्तेकरिष्या
मिप्रतिक्रियाम् ॥ १५ ॥ मयाप्यस्त्राण्यवाप्तानिनत्वमेकोऽस्त्रविद्भुवि ॥ ममाग्रतःसुदुर्वृत्तपौरुषञ्चकियत्तव ॥ १६ ॥ ततःकार्मुकमारोप्यकोपताम्रविलोचनः ॥
अविक्षिदस्त्रंजग्राहकालस्यमुनिपुङ्गवः ॥ १७ ॥ ततोज्वालापरीवारमरिसंघघ्नमुत्तमम् ॥ कालास्त्रंतुमहावीर्य्यंयोजयामासकार्मुके ॥ १८ ॥ ततश्चुक्षोभजगती

संवर्त्ताग्नप्रतापिता ॥ साब्धिशैलाऽखिलाविप्रकालस्यास्त्रेसमुद्यते ॥ १९ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ कालास्त्रमुद्यतंपित्रामरुत्तःसोऽपिवीक्ष्यतत् ॥ प्रा
होच्चैरस्त्रमेतन्मेदुष्टशास्तिसमुद्यतम् ॥ २० ॥ नत्वद्वधायकालास्त्रंमयिमुंचतिकिंभवान् ॥ स्वधर्मचारिणिसुतेसदैवाज्ञाकरेतव ॥ २१ ॥ मयाकार्यंम
हाभागप्रजानांपरिपालनम् ॥ त्वयैवंक्रियतेकस्मान्मद्वधायास्त्रमुद्यतम् ॥ २२ ॥ अविक्षिदुवाच ॥ शरणागतसंत्राणंकर्तुंव्यवसितावयम् ॥ तस्य
व्याघातकर्त्तात्वंनमेजीवन्विमोक्ष्यसे ॥ २३ ॥ मांवाहत्वास्त्रवीर्येणजहिदुष्टानिहोरगान् ॥ त्वांवाहत्वाऽहमस्त्रेणरक्षिष्यामिमहोरगान् ॥ २४ ॥ धिक्त
स्यजीवितंपुंसःशरणार्थिनमागतम् ॥ योनार्तमनुगृह्णातिवैरिपक्षमपिध्रुवम् ॥ २५ ॥ क्षत्रियोऽहमिमेभीताःशरणंमामुपागताः ॥ अपकर्त्तात्वमेवैषां
कथंवध्योनमेभवान् ॥ २६ ॥ मरुत्तउवाच ॥ ॥ मित्रंवाबान्धवोवाऽपिपितावायदिवागुरुः ॥ प्रजापालनविघ्नाययोहन्तव्यःसभूभृता ॥ २७ ॥
सोऽहन्तेप्रहरिष्यामिनक्रोद्धव्यंत्वयापितः ॥ स्वधर्मंपरिपाल्योमेनमेक्रोधस्तवोपरि ॥ २८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततस्तौनिश्चितौद्दष्टाप
रस्परवधंप्रति ॥ समुत्पत्यान्तरेतस्थुर्मुनयोभार्गवादयः ॥ २९ ॥ ऊचुश्चैनंनमोक्तव्यंत्वयास्त्रंपितरंप्रति ॥ त्वयाचनायंहन्तव्यःपुत्रःप्रख्यातचेष्टितः ॥
॥ ३० ॥ ॥ मरुत्तउवाच ॥ ॥ मयादुष्टानिहन्तव्याःसन्तोरक्ष्यामहीक्षिता ॥ इमेचदुष्टाभुजगाःकोऽपराधोऽत्रमेद्विजाः ॥ ३१ ॥ ॥ अविक्षि
दुवाच ॥ ॥ शरणागतसन्त्राणंमयाकार्यमयश्चमे ॥ अपराध्यःसुतोविप्रायोहन्तिशरणागतान् ॥ ३२ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥इमेवदन्तिभुजगास्त्रा
सलोलविलोचनाः ॥ संजीवयामस्तान्विप्रान्येदष्टादुष्टपन्नगैः ॥ ३३ ॥ तदलंविग्रहेणोभौराजवर्यौप्रसीदताम् ॥ उभावपिविनिर्व्यूढप्रतिज्ञौधर्मकोवि
दौ ॥ ३४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ सातुवीरासमभ्येत्यपुत्रमेतदभाषत ॥ मद्वाक्यादेषतेपुत्रोहन्तुंनागान्कृतोद्यमः ॥३५॥ तन्निष्पन्नयदाविप्रास्ते
जीवन्तितथामृताः ॥ संजीवन्तश्चमुच्यन्तेयद्युष्मच्छरणंगताः ॥३६॥ ॥ भामिन्युवाच ॥ ॥ अहमभ्यर्थितापूर्वमेभिःपातालसंश्रयैः ॥तन्निमित्तमयंभ
र्त्तामयात्रविनियोजितः ॥३७॥तदेतदार्येनिर्वृत्तमुभयोरपिशोभनम् ॥ममभर्तुश्चपुत्रस्यत्वत्पौत्रस्यात्मजस्यच ॥३८॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ततःसंजी
वयामासुस्तान्विप्रांस्तेभुजङ्गमाः ॥दिव्यैरोषधिजातैश्वविषसंहरणेनच ॥३९॥पित्रोर्ननामचरणौसततोजगतीपतिः ॥मरुत्तश्चसतंप्रीत्यापरिष्वज्येदमब्र
वीत ॥४०॥ मानहाभवशत्रूणांचिरंपालयमेदिनीम् ॥ पुत्रपौत्रैश्चमोदस्वमाचतेसन्तुविद्विषः ॥४१॥ ततोद्विजैरनुज्ञातौवीरयाचनरेश्वरौ ॥ समारूढौ
रथंसाचभामिनीस्वपुरङ्गता ॥४२॥ वीराऽपिकृत्वासुमहत्तपोधर्मभृतांवरा ॥ भर्तुःसलोकतांप्राप्तामहाभागापतिव्रता ॥४३॥ मरुत्तोऽपिचकारोर्व्यांधर्म
तःपरिपालनम् ॥ विनिर्जितारिषड्गोंभोगांश्चबुभुजेनृपः ॥४४॥ तस्यपत्नीमहाभागाविदर्भतनयातथा ॥प्रभावतीसुवीरस्यसौवीरीचाभवत्सुता ॥४५॥
सकेशीकेतवीर्य्यस्यमागधस्यात्मजाऽभवत ॥सताचसिन्धुवीर्य्यस्यमद्रराजस्यकेकयी ॥४६॥केकयस्यचसैरन्ध्रीसिन्धभर्तर्वपष्मती ॥चेदिराजसताच

भूद्भार्य्यातस्यसुशोभना॥४७॥तासांपुत्रास्तस्यचासन्भूभृतोऽष्टादशद्विज॥तेषां प्रधानोज्येष्ठश्चनरिष्यंतः सुतोऽभवत्॥४८॥एवंवीर्य्योमरुत्तोऽभून्महाराजोमहाबलः॥तस्याप्रतिहतंचक्रमासीद्वीपेषुसप्तसु॥४९॥यस्यतुल्योऽपरोराजानभूतोनभविष्यति॥सत्त्वविक्रमयुक्तस्यराजर्षेरमितौजसः॥५०॥तस्यैतच्चरितंश्रुत्वामरुत्तस्यमहात्मनः॥जन्मचाग्र्यंद्विजश्रेष्ठमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः॥५१॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमरुत्तचरितेष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१२८॥ छ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ मरुत्तचरितंकृत्स्नंभगवन्कथितंत्वया ॥ तत्संततिमशेषेणश्रोतुमिच्छाप्रवर्तते ॥१॥ तत्संततौक्षितीशायेराज्यांहांवीर्यशालिनः ॥ तानहंश्रोतुमिच्छामित्वयाख्यातान्महामुने ॥२॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ नरिष्यन्तइतिख्यातोमरुत्तस्याभवत्सुतः॥अष्टादशानपुत्राणांसज्ज्येष्ठःश्रेष्ठएवच॥३॥वर्षाणांचसहस्राणिसप्ततिंदशपंचच॥बुभुजेपृथिवींकृत्स्नांमरुत्तःक्षत्रियर्षभः ॥४॥ कृत्वाराज्यंस्वधर्मेणइष्ट्वायज्ञाननुत्तमान् ॥ नरिष्यंतसुतंज्येष्ठमभिषिच्यययौवनम् ॥५॥ एकाग्रचित्तःसनृपस्तस्वातत्रतपोमहत् ॥ आरुरोहदिवंविप्रयशसावृत्यरोदसी॥६॥नरिष्यंतः सुतःसोस्यार्चिंतयामासबुद्धिमान् ॥पितुर्वृत्तंसमालोक्यतथान्येषांचभूभृताम् ॥७॥अत्रवंशेमहात्मानोराजानोममपूर्वजाः॥यज्विनोधर्मतःपृथ्वींपालयामासुरूर्जिताः ॥८॥ दातारश्चापिवित्तानांसंग्रामेष्वनिवर्तिनः ॥ तेषांकश्चरितंशक्तस्त्वनुयातुंमहात्मनाम्॥९॥किन्तुतैर्यत्कृतंकर्मधर्म्यमाहवनादिभिः ॥ तदहंकर्तुमिच्छामितच्चनास्तिकरोमिकिम्॥१०॥धर्मात्पालयतःपृथ्वींकोगुणोत्रमहीपतेः॥असम्यक्पालनात्पापीनरेन्द्रोनरकंव्रजेत्॥११॥ सतिवित्तेमहायज्ञाःकर्तव्याएवभूभृता॥दातव्यंचात्रकिंचित्रंसीदतामीश्वरोगतिः॥१२॥आभिजात्यंतथालज्जाकोपश्चारिजनाश्रयः॥ कारयंतिस्वधर्मश्चसंग्रामादपलायनम्॥१३॥एतत्सर्वंयथासम्यङ्मत्पूर्वैःपुरुषैःकृतम्॥पित्राचमेमरुत्तेनतथातत्केनशक्यते॥१४॥तदहंकिंकरिष्यामियत्तुतैःपूर्वजैःकृतम्॥ येयज्विनोवरादांताःसंग्रामाच्चानिवर्तिनः॥१५॥महत्संग्रामसंमर्देष्वविसंवादिपौरुषाः ॥ क्रमेणाहंयतिष्यामिकस्मैतानभिसंधितुम् ॥१६॥ अथवातैःस्वयंयज्ञाःकृताःपूर्वजनेश्वरैः॥अविश्रमद्भिर्नान्यैस्तुकारितास्तत्करोम्यहम् ॥१७॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतिसंचिन्त्ययज्ञंसचकारैकंनरेश्वरः ॥ यादृशंनचकारान्योवित्तोत्सर्गोपशोभितम्॥१८॥द्विजानांजीवनायालंदत्त्वातुसुमहाधनम्॥ततःशतगुणंतेषांयज्ञार्थमददान्नृपः॥१९॥गावोवस्त्राण्यलंकारंधान्यागारादिकंतथा ॥ प्रत्येकमददात्तेषांसर्वपृथ्वीनिवासिनाम् ॥ २० ॥ ततस्तेनयदायज्ञःप्रारब्धोभूभुजापुनः ॥ प्रारब्धेसमखेयष्टुंततोनालभतद्विजान् ॥ ॥२१॥ यान्यान्वृणोतिसनृपोविप्रानार्त्विज्यकर्मणि ॥ तेतेतमूचुर्यज्ञायवयमप्यत्रदीक्षिताः ॥२२॥ अन्यंवरययद्वित्तंत्वयास्माकंविसर्जितम्॥ तस्यांतोनास्तियज्ञेषुदद्यास्त्वंनृपतेकथम् ॥ २३ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ नचापऋत्विजोविप्रांस्तदाशेषक्षितीश्वरः ॥ बहिर्वेद्यांतदादानंसदातुमु

पचक्रमे ॥२४॥ तथापिजगृहुर्नैवधनसंपूर्णमंदिराः ॥ द्विजायदातुंभूयोऽसौनिर्विण्णइदमब्रवीत्॥२५॥अहोतिशोभनंपृथ्व्यांयद्विप्रोनाधनःक्वचित् ॥
अशोभनंचयत्कोशोविफलोयमयज्विनः ॥ २६ ॥ नार्त्विज्यंकुरुतेकश्चिद्यजमानोखिलोजनः ॥ द्विजानांनचनोदानंददतांसंप्रतीच्छते ॥ २७ ॥
मार्कण्डेयउवाच॥ततःकांश्चिद्द्विजान्भक्त्याप्रणिपत्यपुनःपुनः ॥ स्वयज्ञेऋत्विजश्चक्रेतेप्रचक्रुर्महामखम्॥२८॥अत्यद्भुतमिदंचासीद्यदातस्यमहीपतेः॥
सयज्ञोभूत्तदापृथ्व्यांयजमानोऽखिलोजनः ॥२९॥ द्विजन्मनामभून्नासीत्सदस्यस्तत्रकश्चन ॥ यजमानाद्द्विजाःकेचित्केचित्तेषांतुयाजकाः ॥३०॥
नरिष्यंतोनरपतिरियाजसयदातदा ॥ तत्प्रदातुर्धनैर्यागंकुर्युःपृथ्व्यामशेषतः ॥३१॥ प्राच्यांकोट्यस्तुयज्ञानामासन्नष्टादशाधिकाः ॥ प्रतीच्यांसप्तवैको
टयोदक्षिणस्यांचतुर्दश॥३२॥उत्तरस्यांचपंचाशदेककालंतदाभवन् ॥ मुनेब्राह्मणयज्ञानांनरिष्यंतोयदाऽयजत् ॥३३॥ एवंसराजाधर्मात्मानरिष्यंतोऽ
भवत्पुरा॥मरुत्ततनयोविप्रविख्यातबलपौरुषः॥३४॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेनरिष्यंतचरितंनामैकोनत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥१२९॥ मार्क
ण्डेयउवाच॥नरिष्यंतस्यतनयोदुष्टारिदमनोदमः॥शक्रस्येवबलंतस्यदयाशीलंमुनेरिव॥१॥ बाभ्रव्यामिंद्रसेनायांसजज्ञेतस्यभूभृतः ॥ नववर्षाणिजठरे
स्थित्वामातुर्महायशाः॥२॥यद्भ्राहयामासदमंमातरंजठरेस्थितः॥दमशीलश्चभवितायतश्चायंनृपात्मजः॥३॥ततस्त्रिकालविज्ञानःसहितस्यपुरोहितः ॥
दमइत्यकरोन्नामनरिष्यंतसुतस्यतु॥४॥सदत्तोराजपुत्रस्तुधनुर्वेदमशेषतः॥जगृहेसुरराजस्यसकाशान्वृषपर्वणः॥५॥ दुन्दुभेर्दैत्यवर्य्यस्यतपोवननिवासि
नः॥सकाशाज्जगृहेकृत्स्नमस्त्रग्रामञ्चतत्त्वतः॥६॥शक्तेःसकाशाद्वेदांश्चवेदाङ्गान्यखिलानिच॥ तथार्ष्टिषेणाद्राजर्षेर्जगृहेयोगमात्मवान्॥७॥तंसुरूपंमहात्मा
नंगृहीतास्त्रंमहाबलम्॥स्वयंवरेकृतापित्राजगृहेसुमनापतिम्॥८॥सुतादशार्णाधिपतेर्बलिनश्चारुवर्मणः॥पश्यतांसर्वभूतानांयेतदर्थमुपागताः॥९॥तस्यां
चसानुरागोऽभून्मद्रराजस्यवैसुतः॥सुमनायांमहानांदोमहाबलपराक्रमः॥१०॥ तथाविदर्भाधिपतेःपुत्रःसंक्रन्दनस्यच॥वपुष्मान्राजपुत्रश्चमहाधनुरुदा
रधीः॥११॥तेतदातंवृतंदृष्ट्वादुष्टारिदमनंदमम्॥मन्त्रयामासुरन्योऽन्यंतत्रानङ्गविमोहिताः॥१२॥ एतामस्यबलात्कन्यांगृहीत्वारूपशालिनीम्॥गृहंप्रया
मस्तस्येयमस्माकंयंग्रहीष्यति॥१३॥ भर्तृबुद्ध्यावरारोहास्वयंवरविधानतः ॥ तस्येच्छयानोभवित्रीभार्य्याधर्मोपपादिता॥१४॥अथनेच्छतिसाकञ्चि
दस्माकंमदिरेक्षणा॥ततस्तस्यभवित्रीसायोदमंघातयिष्यति॥१५॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इतितेनिश्चयंकृत्वात्रयःपार्थिवनन्दनाः ॥ जगृहुस्तांसुचार्वङ्गीं
दमपार्श्वानुवर्त्तिनीम्॥१६॥ततःकेचिन्नृपास्तेषांयेतत्पक्षाविचुक्रुशुः॥चुक्रुशुश्चापरेभूपाःकेचिन्मध्यस्थतांगताः॥१८॥ ततोदमस्तान्भूपालानवलोक्य
समन्ततः ॥ अनाकुलमनावाक्यमिदमाहमहामुने ॥ १८ ॥ दमउवाच ॥ भोभूपाधर्मकृत्येषुयद्वदन्तिस्वयंवरम् ॥ दशार्णपतिनाभूपाःकृतेधर्म्येस्वयं

वरे॥अधर्मोवाऽथवाधर्मोयदेभिर्गृह्यतेबलात्॥१९॥यद्यधर्मोनमेकार्यमन्यभार्य्याभविष्यति॥धर्मोवातदलंप्राणैर्येरक्ष्यन्तेऽरिलंघने॥२०॥ ततोदशार्णाधिपतिश्चारुवर्मानराधिपः॥निःशब्दंकारयित्वातत्सदःप्राहमहामुने॥२१॥दमेनयदिदंप्रोक्तंधर्माधर्माश्रितंनृपाः॥तद्वदध्वंयथाधर्मोममास्यचनलुप्यते॥२२॥ मार्कण्डेयउवाच॥ ततःकेचिन्महीपालास्तमूचुर्वसुधाधिपम्॥ परस्परानुरागेणगान्धर्वोविहितोविधिः॥२३॥ क्षत्रियाणांपरमयंनविट्शूद्रद्विजन्मनाम्॥दममाश्रित्यनिष्पन्नःसचास्यादुहितुस्तव॥२४॥ इतिधर्माद्दमस्यैषादुहितातवपार्थिव॥योऽन्यथावर्त्ततेमोहात्कामात्मासम्प्रवर्त्तते॥२५॥ तथाऽपरेतदाप्रोचुर्महात्मानोहिभूभृताम्॥पक्षेयेभूभृतोविप्रदशार्णाधिपतिंवचः॥२६॥मोहात्किमाहुर्धर्मोऽयंगान्धर्वक्षत्रजन्मनः॥ नत्वेषशास्तानान्योहिराक्षसःशस्त्रजीविनाम्॥२७॥बलाद्दिमांयोहरतिहत्वातुपरिपन्थिनः॥तस्यैषास्याद्राक्षसेनविवाहेनावनीश्वराः॥२८॥ प्रधानतरएषोऽत्रविवाहद्वितयेमतः॥क्षत्रियाणामतोधर्मोमहानन्दादिभिःकृतः॥२९॥ मार्कण्डेयउवाच॥अथप्रोचुःपुनर्भूपायैः पूर्वमुदितोनृपः॥ परस्परानुरागेणजातिधर्माश्रितंवचः॥॥ ३० ॥ सत्यंशस्तोराक्षसोऽपिक्षत्रियाणांपरोविधिः॥ किन्त्वसौजनकस्वाम्येकुमार्य्यानुमतोवरः॥३१॥ हत्वातुपितृसम्बन्धंबलेनह्नियतेहिया॥सराक्षसोविधिःप्रोक्तोनात्रभर्तृकरेस्थिता॥ ३२ ॥ पश्यतांसर्वभूपानामनयायद्वृतोदमः॥ गान्धर्वस्येहनिष्पत्तौविवाहोराक्षसोऽत्रकः॥ ३३ ॥ विवाहितायाःकन्यायाःकन्यात्वंनैवविद्यते ॥ कन्यायाश्चविवाहेनसम्बन्धःपृथिवीश्वराः॥ ३४ ॥ तद्दमेयेबलादेनांदमादादातुमुद्यताः॥ बलिनस्तेयदिततःकुर्वन्तुनतुसाधुतत्॥ ३५ ॥ मार्कण्डेयउवाच॥ तच्छ्रुत्वाऽसौदमःकोपकषायीकृतलोचनः॥ आरोपयामासधनुर्वचनंचेदमब्रवीत्॥॥ ३६ ॥ ममापिभार्य्यांबलिभिःपश्यतोह्नियतेयदि॥ तत्कुलेनभुजाभ्यांवाकोगुणःक्लीबजन्मनः॥ ३७ ॥ धिङ्ममास्त्राणिधिक्छौर्य्यंधिक्छरान्धिक्छरासनम्॥ धिग्व्यर्थं मे कुलेजन्ममरुत्तस्यमहात्मनः॥ ३८ ॥ यदिभार्य्यामिमेमूढाःसमादायबलान्विताः॥ प्रयान्तिजीवतोधिक्तांममव्यर्थमनुष्यताम्॥ ३९॥ इत्युक्त्वातान्महीपालान्महानन्दमुखान्बली॥ अथाब्रवीत्तदासर्वान्महारिदमनोदमः॥ ४० ॥ एषातिशोभनाबालाचार्वङ्गीमदिरेक्षणा॥ किन्तस्यजन्मनाभार्य्यानयस्येयंकुलोद्भवा॥ ४१ ॥ इतिसंचिन्त्यभूपालास्तथायततसंयुगे॥ यथानिर्जित्यमामेतांपत्नींकुरुतमानिनः॥ ४२ ॥ इत्याभाष्यततस्तत्रशरवर्षममुंचत॥ छादयन्पृथिवीपालांस्तमसेवमहीरुहान्॥ ४३ ॥तेऽपिवीरामहीपालाःशरशक्त्यृष्टिमुद्गरान्॥ मुमुचुस्तत्प्रयुक्तांश्चदमश्चिच्छेदलीलया॥ ४४ ॥ तेऽपितत्प्रहितान्बाणांस्तेषांचासौशरोत्करान्॥ चिच्छेदपृथिवीशानांनरिष्यन्तात्मजोमुने॥४५॥ वर्त्तमानेतदायुद्धेदमस्यक्षितिपात्मजैः॥ प्रविवेशमहानन्दःखड्गपाणिर्यतोदमः॥४६॥ तमायान्तंदमोदृष्ट्वाखड्गपाणिंमहामृधे॥मुमोचशरवर्षाणिवर्षाणीवपुरन्दरः॥४७॥तदस्त्राणिततस्तानिशरजालानितत्क्षणात्॥महानन्दःप्रचिच्छेदखड्गेनान्यानवंचयत्॥४८॥

ततोरोषात्समारुह्यतंदमस्यतदारथम् ॥ महानन्दोमहावीर्योदमेनयुयुधेसह ॥ ४९ ॥ बहुधायुध्यमानस्यमहानन्दस्यलाघवात् ॥ दमोमुमोचहृदयेशरं
कालानलप्रभम् ॥ ५० ॥ तंलग्नमात्मनोत्कृष्यविभिन्नेनततोहृदा ॥ दमंप्रतिविचिक्षेपमहानन्दोऽसिमुज्ज्वलम् ॥ ५१ ॥ पतन्तंचैनमुल्काभंश
क्त्याचिक्षेपतंदमः ॥शिरोवेतसपत्रेणमहानन्दस्यचाच्छिनत्॥५२॥ तस्मिन्हतेमहानन्देप्राचुर्य्येणपराङ्मुखाः ॥ बभूवुःपार्थिवास्तस्थौवपुष्मान्कुण्डि
नाधिपः ॥ ५३ ॥ दमेनयुयुधेचासौबलगर्वमदान्वितः ॥ दाक्षिणात्यमहीपालतनयोरणगोचरः ॥ ५४ ॥ युध्यमानस्यतस्योग्रंकरवालंसवैलघु ॥
चिच्छेदसारथेश्चैवशिरःसंख्येतथाध्वजम् ॥ ५५ ॥ छिन्नखड्गोगदांसोऽथजग्राहबहुकण्टकाम् ॥ तामप्यस्यसचिच्छेदकरस्थामेवसत्वरः ॥ ५६ ॥
यावदन्यत्समादत्तेसवपुष्मान्वरायुधम् ॥ तावच्छरेणतंविद्ध्वादमोभूमावपातयत् ॥ ५७ ॥ सपातितस्ततोभूमौविह्वलाङ्गःसवेपथुः ॥ विनिवृत्तमति
र्युद्धाद्बभूवक्षितिपात्मजः ॥ ५८ ॥ तमालोक्यतथाभूतमयुद्धमतिमात्मवान् ॥ उत्सृज्यादायसुमनांसुमनाःप्रययौदमः ॥ ५९ ॥ ततोदशार्णाधिपतिः
प्रीतिमानकरोत्तयोः ॥ दमस्यसुमनायाश्चविवाहंविधिपूर्वकम् ॥ ६० ॥ कृतदारोदमस्तत्रदशार्णाधिपतेःपुरे ॥ स्थित्वाऽल्पकालंप्रययौसभार्योनि
जमन्दिरम् ॥ ६१ ॥ दशार्णाधिपतिश्चासौदत्त्वानागांस्तुरङ्गमान् ॥ रथगोऽश्वखरोष्ट्रांश्चदासीदासांस्तथाबहून् ॥ ६२ ॥ वस्त्रालङ्कारचापादिवरो
पस्करमासनम् ॥ अन्यैस्तैश्चतथाभाण्डैः परिपूर्णंव्यसर्जयत् ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदमचरितेत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥१३०॥
मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ सतांलब्ध्वातथापत्नींसुमनांसुमहामुने ॥ प्रणम्यसपितुः पादौमातुश्चक्षितिपात्मजः ॥ १ ॥ साचतौश्वशुरौसुभ्रूर्ननामसु
मनातदा ॥ ताभ्यांतौचतदाविप्रआशीर्भिरभिनन्दितौ ॥ २ ॥ महोत्सवश्चसंजज्ञेनरिष्यंतस्यवैपुरे ॥ कृतदारेचसंप्राप्तेदशार्णाधिपतेः पुरात् ॥ ३ ॥
सम्बन्धिनंदशार्णेशंजितांश्चपृथिवीश्वरान् ॥ श्रुत्वापुत्रेणसुमुदेनरिष्यन्तोमहीपतिः ॥ ४ ॥ सोऽपिरेमेसुमनयामहाराजसुतोदमः ॥ वरोद्यानवनो
द्देशप्रासादगिरिसानुषु ॥ ५ ॥ अथकालेनमहतारममाणादमेनसा ॥ अवापगर्भंसुमनादशार्णाधिपतेः सुता ॥ ६ ॥ सोऽपिराजानरिष्यन्तोभुक्तभो
गोमहीपतिः ॥ वयःपरिणतिंप्राप्यदमंराज्येऽभिषिच्यच ॥ ७॥ वनंजगामेंद्रसेनापत्नीचास्यतपस्विनी ॥ वानप्रस्थविधानेनसतत्रसमतिष्ठत ॥ ८॥
दाक्षिणात्यः सुदुर्वृत्तः संक्रन्दनसुतोवने ॥ वपुष्मान्समृगान्हन्तुंययावल्पपदानुगः ॥ ९ ॥ सतंदृष्ट्वानरिष्यन्तंतापसंमलपङ्किनम् ॥ इन्द्रसेनांचत
त्पत्नींतपसातिसुदुर्बलाम् ॥ १० ॥ पप्रच्छकस्त्वंभोविप्रः क्षत्रियोवावनेचरः ॥ वानप्रस्थमनुप्राप्तोवैश्योवाममकथ्यताम् ॥ ११ ॥ ततोमौनव्रती
भूपोनहितस्योत्तरंददौ ॥ इन्द्रसेनाचतत्सर्वमाचष्टास्मैयथातथम् ॥ १२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ज्ञात्वातञ्चनरिष्यन्तंवपुष्मान्पितरंरिपोः ॥
प्राप्तोऽसीतिवदन्कोपाज्जटासुपरिगृह्यच ॥ १३ ॥ हाहेतिचन्द्रसेनायांरुदन्त्यांबाष्पगद्गदम् ॥ चकर्षकोपात्खङ्गंचवाक्यंचेदमुवाचह ॥ १४ ॥ निर्जि

तःसमरेयेनयेनमेसुमनाहता ॥ दमस्यतस्यपितरंहनिष्येऽवतुतन्दमः ॥ १५ ॥ येनाखिलमहीपालपुत्राःकन्यार्थमागताः ॥ अवधूताहनिष्येऽहंपितरं
तस्यदुर्मतेः ॥ १६ ॥ यौवनाद्ब्रस्वरूपेषुमदोयस्यदुरात्मनः ॥ सदमोवारयत्वेषहन्मितस्यारिपोर्गुरुम् ॥ १७ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इत्युक्त्वासदुरा
चारोवपुष्मानवनीपतिः ॥ क्रंदन्त्यामिन्द्रसेनायांशिरश्चिच्छेदतस्यच ॥ १८ ॥ ततोधिग्धिङ्मुनिजनाअन्येचवनवासिनः ॥ तमूचुःसचतंहत्वा
जगामस्वपुरंवनात् ॥ १९ ॥ गतेतस्मिन्विनिश्वस्यसेन्द्रसेनावपुष्मती ॥ प्रेषयामासपुत्रस्यसमीपंशूद्रतापसम् ॥२०॥ गच्छेथाआशुमेपुत्रंदमंब्रूहि
वचोमम ॥ अभिज्ञोह्यसिमद्भर्तृवृत्तान्तंप्रोच्यतेऽत्रकिम् ॥ २१ ॥ तथापिवाच्यःपुत्रोमेयद्ब्रवीम्यतिदुःखिता ॥ लंघनामीदृशींप्राप्तांविलोक्यैतांमही
पतेः ॥२२॥ मद्भर्त्राऽधिकृतोराजाचतुर्णांपरिपालकः ॥ त्वमाश्रमाणांकिंयुक्तंतापसान्यन्नरक्षसि ॥२३॥ भर्तामिमनरिष्यन्तस्तापसस्तपसिस्थितः ॥
विलपन्त्यास्तथानाथोयथानासितथात्वयि ॥ २४ ॥ आकृष्यकेशेषुबलादपराधंविनाततः ॥ हतोवपुष्मताख्यातिमितितेभूपतिर्गता ॥ २५ ॥ एवं
स्थितेतत्क्रियतांयथाधर्मोनलुप्यते ॥ तथाचनैववक्तव्यंमाताहंतापसीयतः ॥२६॥ पितावृद्धस्तपस्वीचनापराधेनदूषितः ॥ निहतोयेनयत्तस्यकर्तव्यं
तद्विचिन्त्यताम् ॥२७॥ सन्तितेमन्त्रिणोवीराःसर्वशास्त्रार्थवेदिनः ॥ तैःसहालोच्ययत्कार्य्यमेवंभूतेकुरुष्वतत् ॥ २८ ॥ नास्माकमधिकारोऽत्रतापसा
नांनराधिपः ॥कुरुष्वैतदितीत्थंत्वमेवंभूपतिभाषितम् ॥२९॥ विदूरथस्यजनकोयवनेनयथाहतः ॥तथायंतवपुत्रस्यकुलेतेनविनाशितम् ॥ ३० ॥ जम्भ
स्यासुरराजस्यपितादष्टोभुजङ्गमैः ॥तेनाप्यखिलपातालवासिनःपन्नगाहताः ॥३१॥पराशरेणपितरंशक्तिंतंरक्षसाऽऽहतम् ॥ श्रुत्वाऽग्नौपातितंकृत्स्नंरक्षसा
मभवत्कुलम् ॥३२॥अन्यस्यापिस्ववंशस्यलंघनाक्रियतेहिया ॥तांनालंक्षत्रियःसोढुंकिंपुनःपितृमारणम् ॥३३॥ नायंपितातेनिहतोनास्मिञ्छस्त्रंनिपा
तितम् ॥त्वामत्रनिहतंमन्येत्वयिशस्त्रंनिपातितम् ॥३४॥बिभेत्यस्यहिकःशस्त्रंन्यस्तंयेनवनौकसाम् ॥तवभूपस्यपुत्रस्यमाबिभेतुबिभेतुवा ॥३५॥ तवेयं
लंघनायुक्तायदस्मिंस्तत्समाचर ॥ वपुष्मतिमहाराजसभृत्यज्ञातिबान्धवे ॥३६॥ मार्कण्डेयउवाच ॥इतिसंक्रान्तसन्देशमिन्द्रसेनाविसृज्यतम् ॥पतिदे
हमुपाश्लिष्यविवेशाग्निंमनस्विनी ॥३७॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदमचरितएकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥१३१॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इन्द्रसेनास
माज्ञप्तःसगत्वाशूद्रतापसः ॥समाचष्टयथापूर्वंदमायनिधनंपितुः ॥१॥तापसेनसमाख्यातेदमस्तेनपितुर्वधे ॥क्रोधेनातीवजज्वालहविषेवाग्निरुद्धतः ॥२॥
सतुक्रोधाग्निनाधीरोदह्यमानोमहामुने ॥करंकरेणनिष्पिष्यवाक्यमेतदुवाचह ॥३॥अनाथइवमेतातोमयिपुत्रेतुजीवति ॥ घातितःसुनृशंसेनपरिभूयकुलंम
म ॥४॥ तापंकरोम्यहंकिंवाप्येषक्लैब्यात्क्षमाम्यहम् ॥दुर्वृत्तशान्तौशिष्टानांपालनेऽधिकृतावयम् ॥५॥पितरंचापिनिहतंदृष्ट्वाजीवन्तिशत्रवः ॥तत्किमेतेन

बहुनाहाताततेतिचकिंपुनः॥६॥विलापेनात्रयत्कृत्यंतदेषोऽत्रकरोम्यहम्॥यद्यहंतस्यरक्तेनदेहोत्थेनवपुष्मतः॥नकरोमिगुरोस्तृप्तिंतत्प्रवेक्ष्येहुताशनम् ॥
॥७॥ तच्छोणितेनोदककर्मतस्यमांसेनसम्यग्द्विजभोजनंच ॥ कुर्यांपितुस्तस्यचपिंडदानंनचेत्प्रवेक्ष्यामिहुताशनंतत् ॥ ८॥ साहाय्यमस्यासुरदेव
यक्षगन्धर्वविद्याधरसिद्धसंघाः ॥ कुर्वन्तिचेत्तानपिचास्त्रपूगैर्भस्मीकरोम्येषरुषासमेतः ॥ ९ ॥ निःशूरमाधार्मिकमप्रशस्तंतंदाक्षिणात्यंसमरे
निहत्य ॥ भोक्ष्ये ततोऽहंपृथिवींचकृत्स्नांवह्निंप्रवेक्ष्याम्यनिहत्यतंवा ॥ १० ॥ सुदुर्मतिंतापसवृद्धघातिनंवनस्थगंसाधुविधिंविदग्धगम् ॥ हन्ता
हमद्याखिलबन्धुमित्रपदातिहस्त्यश्वबलैःसमेतम् ॥११॥ एषोऽहमादायधनुःसखड्गोरथीतथैवारिबलंसमेत्य ॥ करोमिवैयत्कदनंसमस्ताःपश्यन्तुमेदे
वगणाःसमेताः॥१२॥योयःसहायोभविताद्यतस्यमयासमेतस्यरणायभूयः॥तस्यैवनिःशेषकुलक्षयायसमुद्यतोऽहंनिजबाहुसैन्यः॥१३॥ यदिकुलशि
खरोऽस्मिन्संयुगेदेवराजःपितृपतिरथचोग्रंदण्डमुद्यम्यकोपात् ॥ धनपतिवरुणार्कारक्षितुन्तंयतन्तेनिशितशरवरौघैर्घातयिष्येतथापि ॥१४॥ नियत
मतिरदोषः काननाखण्डलोकानिपतितफलभक्षःसर्वभूतेषुमैत्रः ॥ प्रभवतिमयिपुत्रेहिंसितोयेनतातः पिशितरुधिरतृप्तास्तस्यसन्त्वद्यगृध्राः ॥ १५॥
इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदमचरितेद्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इतिप्रतिज्ञायतदानरिष्यंतसुतोदमः ॥ कोपाम
र्षविवृत्ताक्षःश्मश्रुमावृत्यपाणिना ॥ १ ॥ हाहतोऽस्मीतिपितरंध्यात्वादैवंविनिंद्यच ॥ प्रोवाचमंत्रिणःसर्वानानिनायपुरोहितम् ॥ २ ॥ ॥ दमउ
वाच ॥ यदत्रकृत्यंतद्ब्रू ततातेप्राप्तेसुरालयम् ॥ श्रुतंभवद्भिर्यत्प्रोक्तंतेनशूद्रतपस्विना ॥३॥ वृद्धस्तपस्वीसनृपोवानप्रस्थव्रतेस्थितः ॥ मौनव्रतधरो
शस्त्रोमन्मात्राचेंद्रसेनया ॥ ४ ॥ प्रोक्तंसंसृष्टयास्वात्म्याद्याथातथ्यंवपुष्मते ॥ तेनापिखड्गमाकृष्यजटांसव्येनपाणिना ॥ ५ ॥ धृत्वाजघानदुष्टात्म
लोकनाथमनाथवत् ॥ माताचसंदिश्यहिमांधिक्छब्दंब्रुवतीसती ॥६॥ मंदभाग्यंचनिःश्रीकंप्रविष्टाहव्यवाहनम् ॥ तमालिंग्यनरिष्यंतंप्रयातात्रिदशा
लयम्॥७॥सोऽहमद्यकरिष्यामियन्मेमातुरुदीरितम्॥हस्त्यश्वरथपादातंसैन्यंचपरिकल्प्यताम्॥८॥अनिर्याप्यपितुर्वैरमहत्वापितृघातकम्॥अकृत्वाच
वचोमातुर्जीवितुंकिमिहोत्सहे ॥ ९ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ मंत्रिणस्तद्वचःश्रुत्वाहाहेत्युक्त्वातथाचतत् ॥ कृतवंतोविमनसःसभृत्यबलवाहनाः ॥१०॥
निर्ययुःसपरीवाराःपुरस्कृत्यदमंनृपम्॥गृहीत्वाचाशिषोविप्रात्त्रिकालज्ञात्पुरोधसः॥११॥अहिराडिवनिःश्वस्यदमःप्रायाद्वपुष्मतम् ॥ सीमापालादिसा
मंतान्निघ्नन्याम्यांदिशंत्वरा ॥१२॥ निरीक्ष्यतंसमायांतंवपुष्मान्मर्षपूरितः ॥ संक्रंदनसुतेनापिदमोज्ञातोवपुष्मता ॥ आयातःसपरीवारःसामात्यःस
परिच्छदः ॥१३॥अकंपितेनमनसासंसैन्यांनिदिदेशह॥दूतंचप्रेषयामासनिर्गम्यनगराद्बहिः॥१४॥त्वंशीघ्रतरमागच्छनरिष्यंतःप्रतीक्षते॥सभार्यंक्षत्रबं
धोत्वंसमायाहिममांतिकम् ॥१६॥इमेमद्बाहुनिर्मुक्ताःशिताबाणाःपिपासिताः ॥ भित्त्वाशरीरंसंग्रामेपास्यंतिरुधिरंतव॥१६॥ श्रुत्वादमस्तुतत्सर्वंदूत

प्रोक्तंययौत्वरन्॥ स्मृत्वाप्रतिज्ञांपूर्वोक्तांनिःश्वसन्नुरगोयथा ॥१७॥आहूतःसमरेचैवपुमान्सेनाविकत्थनः॥ततोयुद्धमतीवासीद्दमस्यचवपुष्मतः॥१८॥
रथीचरथिनानागीनागिनाहयिनाहयी ॥ अयुध्यंतचविप्रर्षेतद्युद्धंतुमुलंह्यभूत् ॥१९॥ पश्यतांसर्वदेवानांसिद्धगंधर्वरक्षसाम् ॥ चकंपेवसुधाब्रह्मन्युध्य
मानेदमेयुधि॥२०॥नगजोनरथीनाश्वस्तस्यबाणसहस्तुयः ॥ ततोदमेनयुयुधेसेनाध्यक्षोवपुष्मतः ॥२१॥ हृदिविव्याधचदमइषुणागाग्र्यमांतिकम् ॥ त
स्मिन्निपतितेसैन्यंपलायनपरंह्यभूत् ॥२२॥ सस्वामिनंततःप्राहदमःशत्रुंदमस्तथा ॥ क्यासिदुष्टपितरंघातयित्वातपस्विनम् ॥२३॥ अशस्त्रंचतपस्यंतं
क्षत्रियोसिनिवर्तताम् ॥ ततोनिवृत्यसदमंयोधयामाससानुजः ॥२४॥ सपुत्रःसहसंबंधिबांधवैर्युयुधेरथी ॥ ततःशरासनान्मुक्तबाणैर्व्याप्तास्ततोदिशः ॥
॥२५॥ दमंचसरथंचाशुशरजालैरपूरयत् ॥ ततःपितृवधोत्थेनकोपेनसदमस्तथा ॥२६॥ चिच्छेदताञ्छरांस्तेषांविव्याधान्यैश्चतानपि॥ एकेनैकेनबाणे
नसप्तपुत्रांस्तथाद्विज ॥२७॥ संबंधिबांधवान्मित्रान्निनाययमसादनम् ॥ वपुष्मान्सरथीक्रोधान्निहतात्मजबांधवः ॥२८॥ युयुधेचसतेनाजौशरैराशीवि
षोपमैः॥ चिच्छेदतस्यतान्बाणान्सदमश्चमहामुने॥२९॥युयुधातेचसंरब्धौपरस्परजयैषिणौ ॥ परस्परशराघातविच्छिन्नधनुषौत्वरा॥३०॥गृहीतखङ्ग
वृत्तीर्यचिक्रीडातेमहाबलौ ॥ दमःक्षणंनृपंध्यात्वापितरंनिहतंवने॥३१॥केशेष्वाकृष्यचाक्रम्यनिपात्यधरणीतले॥शिरोधरायांपादेनभुजमुद्यम्यचाब्रवी
त् ॥३२॥ पश्यंतुदेवताःसर्वामानुषाःपन्नगाःखगाः ॥ पाट्यमानंचहृदयंक्षत्रबंधोर्वपुष्मतः ॥ ३३॥ एवमुक्त्वाचसदमोहृदयंचव्यदारयत् ॥ पातुकामश्चससु
रैःक्षतजेननिवारितः ॥३४॥ततश्चकारतातस्यरक्तेनैवोदकक्रियाम् ॥ आनृण्यंप्राप्यसपितुःपुनःप्रायात्स्वमंदिरम् ॥३५॥वपुष्मतश्चमांसेनपिंडदानंचका
रह॥ब्राह्मणान्भोजयामासरक्षःकुलसमुद्भवान् ॥३६॥एवंविधाहिराजानोबभूवुःसूर्यवंशजाः॥ अन्येपिसुधियःशूरायज्विनोधर्मकोविदाः॥३७॥वेदांतपा
रगांस्तांश्चनसंख्यातुमिहोत्सहे॥एतेषांचरितंश्रुत्वानरःपापैःप्रमुच्यते॥३८॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदमचरितेवपुष्मद्वधोनामत्रयस्त्रिंशदधिकशत
तमोऽध्यायः॥१३३॥पक्षिणऊचुः॥एवमुक्त्वाजैमिनेयंमार्कण्डेयोमहामुनिः॥ विसृज्यक्रौष्टुकिंमुनिंचक्रेमाध्याह्निकींक्रियाम् ॥१॥अस्माभिश्चश्रुतंतस्मा
द्यत्तेप्रोक्तंमहामुने ॥ अनादिसिद्धमेतद्धिपुराप्रोक्तंस्वयंभुवा ॥२॥ मार्कण्डेयायमुनयेयत्तेस्माभिरुदाहृतम् ॥ पुण्यंपवित्रमायुष्यंधर्मकामार्थसिद्धिदम् ॥
॥३॥ पठतांशृण्वतांसद्यःसर्वपापप्रमोचनम्॥आदावेवकृतायेचप्रश्नाश्चत्वारएवहि॥४॥पितुःपुत्रस्यसंवादस्तथासृष्टिःस्वयंभुवः॥ तथामनूनांस्थितयोरा
ज्ञांचचरितंमुने ॥५॥ अस्माभिरेतत्तेप्रोक्तंकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ एतान्सर्वान्नरःश्रुत्वापठतेवासभासुच ॥६॥ विधूयसर्वपापानिब्रह्मणोंतेलयंव्रजेत् ॥
अष्टादशपुराणानियानिप्राहपितामहः ॥ ७ ॥ तेषांतुसप्तमंज्ञेयंमार्कंडेयंसुविश्रुतम् ॥ ब्राह्मंपाद्मंवैष्णवंचशैवंभागवतंतथा ॥ ८ ॥ तथान्यन्नारदीयंचमा

कंडेयंचसप्तमम्॥आग्नेयमष्टमंप्रोक्तंभविष्यंनवमंतथा॥९॥दशमंब्रह्मवैवर्त्तंलैंगमेकादशंस्मृतम्॥वाराहंद्वादशंप्रोक्तंस्कांदमत्रत्रयोदशम्॥१०॥चतुर्दशंवामनंचकौर्मंपंचदशंतथा॥मात्स्यंचगारुडंचैवब्रह्मांडंचततःपरम्॥११॥अष्टादशपुराणानांनामधेयानियःपठेत्॥ त्रिसंध्यंजपतेनित्यंसोऽश्वमेधफलंलभेत्॥ १२॥ सर्गश्चप्रतिसर्गश्चवंशोमन्वंतराणिच॥वंशानुचरितंचैवपुराणंपंचलक्षणम्॥१३॥चतुःप्रश्नसमोपेतंपुराणंह्येतदुत्तमम्॥श्रुत्वापुनश्चतेपापंकल्पकोटिशतैःकृतम् ॥१४॥ ब्रह्महत्यादिपापानियान्यन्यान्यशुभानिच ॥ तानिसर्वाणिनश्यंतितृणंवातहतंयथा ॥१५॥ पुष्करेदानजंपुण्यंश्रवणादस्यजायते ॥ सर्ववेदाधिकफलंसमास्याचाधिगच्छति ॥ १६ ॥ यःश्रावयेत्पूजयेत्तंयथादेवंपितामहम् ॥ गंधपुष्पैस्तथावस्त्रैर्ब्राह्मणानांचतर्पणैः ॥ १७ ॥ यथाशक्त्याचदातव्यंनृपैर्ग्रामादिवाहनम् ॥ एतत्पुराणमखिलंवेदार्थैरुपबृंहितम् ॥ धर्मशास्त्रैकनिलयंश्रुत्वासर्वार्थमाप्नुयात् ॥ १८ ॥ श्रुत्वापुराणमखिलंव्यासंसंपूजयेद्बुधः॥धर्मार्थकाममोक्षाणांयथोक्तफलहेतवे॥१९॥दद्याद्गांगुरवेस्वर्णवस्त्रालंकारसंयुताम्॥श्रवणस्यफलावाप्त्यैदानैःसंतोषयेद्गुरुम्॥ ॥ २० ॥ अपूज्यपाठकर्तारंश्लोकमेकंशृणोतियः ॥ नासौपुण्यमवाप्नोतिशास्त्रचोरःस्मृतोहिसः ॥२१॥ नतस्यदेवाःप्रीणंति पितरौ नैव पुत्रकान् ॥ दत्तंश्राद्धंतथेच्छंतितीर्थस्नानफलंनच ॥ २२ ॥ लभतेशास्त्रचोरश्चनिंदांसज्जनसंसदि ॥ अवज्ञयानश्रोतव्यंशास्त्रमेतद्विचक्षणैः ॥२३ ॥ पठ्यमानेत्ववज्ञातेसाधुभिः शास्त्रउत्तमे ॥ मूकोभवतिजन्मानिसप्तमूर्खःप्रजायते ॥ २४ ॥ श्रुत्वातत्पूजयेद्यस्तुपुराणंसत्तमंपुनः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः पुनात्येवनिजंकुलम् ॥२५॥ पूतोयातिनसंदेहोविष्णुलोकंसनातनम्॥च्युतस्ततःपुनर्नैवसभविष्यतिमानवः ॥२६॥ पुराणश्रवणादेवपरंयोगमवाप्नुयात् ॥ नास्तिकायनदातव्यंवृषलेवेदनिंदके॥२७॥गुरुद्विजातिनिंदायतथाभग्नव्रतायच॥मातापित्रोर्निंदकायवेदशास्त्रादिनिंदिने॥२८॥भिन्नमर्यादिनेचैवतथावेज्ञातिकोपिने॥एतेषांनैवदातव्यंप्राणैःकंठगतैरपि॥२९॥लोभाद्वायदिवामोहाद्भयाद्वापिविशेषतः॥पठेद्वापाठयेद्वापिसगच्छेन्नरकंध्रुवम्॥३०॥ मार्कण्डेयउवाच॥एतत्सर्वमुपाख्यानंधर्म्यंस्वर्गापवर्गदम्॥यःशृणोतिपठेद्वापिसिद्धंतस्यसमीहितम् ॥३१॥ आधिव्याधिजदुःखेनकदाचिन्नाभियुज्यते॥ब्रह्महत्यादिपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः॥३२॥संतःस्वजनमित्राणिभवंतिहितबुद्धयः॥नारयःसंभविष्यंतिदस्यवोवाकदाचन॥३३॥ सदर्थोमिष्टभोगीचदुर्भिक्षैर्नावसीदति॥परदारपरद्रव्यपरहिंसादिकिल्बिषैः॥३४॥मुच्यतेनेकदुःखेभ्योनित्यंचैवद्विजोत्तम॥ऋद्धिर्वृद्धिःस्मृतिःशांतिःश्रीःपुष्टिस्तुष्टिरेवच ॥ नित्यंतस्यभवेद्विप्रयःशृणोतिकथामिमाम्॥३५॥मार्कण्डेयपुराणमेतदखिलंशृण्वन्नशोच्यःपुमान्योवासम्यगुदीरयेद्रसमयंशोच्योनसोपिद्विज ॥ योगज्ञानविशुद्धसिद्धिसहितःस्वर्गादिलोकेप्यसौशक्राद्यैश्चसुरादिभिःपरिवृतःस्वर्गेसदापूज्यते॥३६॥पुराणमेतच्छ्रुत्वाचज्ञानविज्ञानसंयुतम्॥विमानवरमारुह्य

स्वर्गलोकेमहीयते ॥ ३७॥ पुराणाक्षरसंख्याचप्रख्यातातत्त्वबुद्धिना ॥ श्लोकानांषट्सहस्राणितथाचाष्टशतानिच ॥ ३८॥ श्लोकास्तत्रनवाशीतिरेकादशसमाहिताः ॥ कथितामुनिनापूर्वंमार्कण्डेयेनधीमता ॥ ३९ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ भारतेनाभवद्यन्मेसंशयस्फोटनंद्विजाः ॥ तद्भवद्भिःकृतंयन्नकश्चिद्यकरिष्यति ॥ ४० ॥ यूयंदीर्घायुषःस्यातप्रज्ञाबुद्धिविशारदाः ॥ सांख्ययोगेतथाचास्तुबुद्धिरव्यभिचारिणी ॥ ४१ ॥ पितृशापकृताद्दुःखाद्दौर्मनस्यंव्यपेतुवः ॥ एतावदुक्त्वावचनंजगामस्वाश्रमंमुनिः ॥ चिंतयन्परमोदारंपक्षिणांवाक्यमीरितम् ॥ ४२ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेएतत्पुराणमाहात्म्यश्रवणपठनफलंनामचतुस्त्रिंशदधिकशततमोध्यायः ॥ १३४ ॥ सम्पूर्णंमार्कण्डेयमहापुराणम् ॥ श्रीशःपायात् ॥ ॥ छ ॥

इदं श्रीमन्मार्कण्डेयमहापुराणं मुम्बय्यां क्षेमराज–श्रीकृष्णदासश्रेष्ठिना स्वकीये
"श्रीवेङ्कटेश्वर" (स्टीम्) मुद्रणयन्त्रालये मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।
संवत् १९६७, शके १८३२.

॥ इति श्रीमन्मार्कण्डेयमहापुराणं समाप्तम् ॥